

પ્રસ્તાવના.

આ પ્રકરણરત્નાકરાલ્ય પુસ્તકનો ચતુર્થ ઝાગ, અર્હદ્જ્ઞાનસિંધુસ્નાયિસુદ્ધ પુરુષોત્તી કૃપાથી સંપૂર્ણ કરીને, યત્કિંચિત્ ગ્રંથપ્રયોજન સંવંધી સૂચક લલાણ કરવાને વિદ્ધ-જ્ઞાન પાસેથી અનુજ્ઞા માગી લઉં હું:—

આ ચતુર્થ ઝાગ સર્વોત્કૃષ્ટ છે. તથા સઘલા સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ બુદ્ધિમાન્ સજ્જનોને આહ્વાદકારક થાય તેવો છે, કારણ કે સાંપ્રતમુદ્રિતકૃત ઝાગમાં મુખ્યત્વે કરી જે અસ્મન્મતાજિલાપિ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક તથા શ્રાવિકા પ્રભૃતિ છે, તેને નિશ્ચય કરી આપણે અર્હન્મતસ્થત્વ કહેવાઈ? એ વિષયોનું યત્કિંચિત્ જ્ઞાન થાય, એવા હેતુથી ક્ષેત્રસમાસ, સંઘયણીસૂત્ર તથા ષટ્કર્મગ્રંથનો લાલાવલોધ સહિત સવિસ્તર સમાવેશ કરેલો છે. અન્યચ્ચ આ પ્રકરણરત્નાકરાલ્ય પુસ્તકના પ્રથમ ઝાગથી ચતુર્થ ઝાગ પર્યંત શ્રીમદર્હત્પ્રણીત ચતુરનુયોગનો પણ યત્કિંચિત્ સમાવેશ કરેલો છે.

પ્રથમ સંઘયણી નામક ગ્રંથ, જે એતપુસ્તકગત કલ્યો છે, તેમાં દેવાદિક ચાતુર્ગતિક જીવોનાં પ્રત્યેક જીવનાદિ દ્વાર કહ્યાં છે. તેમાં પણ દેવગતિ સંવંધી વ્યક્તતા વિશેષ છે. જ્યાંસુધી એ ગ્રંથનું જ્ઞાન ન હોય, ત્યાંસુધી તે મનુષ્યને દેવાદિ ચાતુર્ગતિક જીવ વિગેરેનું પ્રતિપન્નત્વ હોતું નથી, માટે એનું જ્ઞાન અસ્મદાદિકને મેલવવાની અત્યાવશ્યકતા છે. શ્રી જિનજદગણિક્કમાશ્રમણકૃત વૃહત્સંઘયણી જણવાનો હાલમાં વિશેષ પરિચય ન હોવાને લીધે માત્ર આ ત્રણસેં ગાથાનો સંઘયણી ગ્રંથ, સાંપ્રત સમયમાં લાહુલ્યે કરી સર્વે સજ્જનો જણે લાંચે છે, માટે તેજ ગ્રંથ આ પુસ્તકમાં મુદ્રિત કલ્યો છે.

લીજો ક્ષેત્રસમાસ નામનો ગ્રંથ, આ ચતુર્થ ઝાગમાં લાલલ કલ્યો છે, તે પણ સૂત્ર-રુચિમાન્ જીવોને જાણલોજ જોઈ, કેમકે તેમાં જંબુદ્વીપ પ્રમુખ મનુષ્યોને રહેવાના અઢીદ્વીપના કુલગિરિ, ડહ, કુંરુ, નદી, પર્વત, શિખર ઇત્યાદિક શાશ્વતા પદાર્થોનાં માનાદિકનું સ્વરૂપ સવિસ્તર જણાવ્યું છે. જુલ કે એ સર્વ પદાર્થ પૃથ્વીગત ળતાં તથા તદ્જ્ઞાનલાયક એવા મહદ્ધિરચિત ગ્રંથો ળતાં સ્વધર્માનુસારીને તેનું જ્ઞાન ન હોય તો કેવી મોટી જૂલ ગણાય? માટે તે ગ્રંથ પણ એતપુસ્તક મધ્યે લાલલ કલ્યો છે. યદ્યપિ પૂર્લાચાર્યવિરચિત મહોટા ક્ષેત્રસમાસ ળપર શ્રીમલયગિરિ મહારાજે સુમારે સત્સહ-સ્લાધિક શ્લોક ટીકા કરી છે, તથાપિ તે ક્ષેત્રસમાસનો લાલાવલોધ ન હોવાને લીધે તથા સ્થૂલ બુદ્ધિલાથી તેનો લાજ ન લઈ શકાય તેથી તથા હાલમાં ઘણા લરા સજ્જનો આ પુસ્તકમાં મુદ્રિત કરેલાજ ક્ષેત્રસમાસનું અધ્યયન અધ્યાપન કરે છે માટે તેનેજ આ પુસ્તકમાં ળપી પ્રસિદ્ધતામાં મૂલ્યો છે.

આ ચોથા જાગના અંતમાં હ કર્મગ્રંથ પણ લીપીકૃત કર્યા છે. તે સર્વોત્તમોત્તમ છે; કેમકે તેના પરિપૂર્ણ જ્ઞાન વિના મનુષ્યને કર્મ અને જીવનું સ્વરૂપ તેમજ જીવને તત્ત્વ સંબંધાસંબંધે કરી જ્ઞાનાજ્ઞાનાત્મકત્વ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણવામાં આવતું નથી, અને જ્યાંસુધી જ્ઞાનાજ્ઞાવ હોય, ત્યાંસુધી સંપૂર્ણ કર્મનિર્જરા થાય નહીં, માટે એતદ્વંથ્યાજ્યાસી જીવ, આત્મસ્વરૂપ જ્ઞાન પામી, કર્મનિર્જરા કરી સિદ્ધત્વપદને પ્રાપ્ત થાય છે અને જેણે કર્મનું સ્વરૂપ યથાર્થ લાધ્યું છે તેણે પ્રણીત ધર્મનું નિર્મલ રહસ્ય સ્પષ્ટ જાણ્યું છે, એવો નિશ્ચયજ છે.

૧ કર્મગ્રંથ મધ્યે કર્મ સંબંધી વિચાર અતિ સૂક્ષ્મ રીતે દર્શાવ્યા છે. તેનો અનુજવ બુદ્ધિમાન્ શ્રોતા તથા વક્તાને તુરત થાય છે. એમાં જૂદી જૂદી વાવતોનું સવિસ્તર વિવેચન કહ્યું છે કે જેથી સ્થૂલ બુદ્ધિવાલા મનુષ્ય પણ સમજી શકે. જેમકે કર્મ એટલે શું? તે કર્મની મૂલ પ્રકૃતિ કેટલા પ્રકારની છે? તથા ઉત્તર પ્રકૃતિ કેટલા પ્રકારની છે? તેનાં નામ તથા સ્વરૂપનું વિસ્તાર સાથે નિરૂપણ છે. વલી મોહ-નીયાદિક કર્મપ્રકૃતિ સાથે જીવ, કેવી રીતે વંધાય અને પાઠો કેવી રીતે વૃદ્ધ છે? તેનું યથાર્થ જ્ઞાન ૧ ગ્રંથથી મળે, ૧ રીતે ૧ ૭૧ કર્મગ્રંથોની ઉત્પત્તિ પ્રસિદ્ધ છે, માટે અહીં આટલું કહેવું બસ છે.

કેટલાએક દેહસ્થ ઇન્દ્રિયવિષયના સુખને સત્ય કહેતા એવા નાસ્તિકપદ્ધતિપ્રાપ્ત લોકો મતિમાયે કરી સ્વમુખથકી આ પ્રમાણે વાગ્વિદોષ નિસ્સાર કરે છે:—જેમકે, શ્રુતચારિત્રાત્મક ધર્મ અને મિથ્યાત્વવિરતિપ્રમાદકષાયમય અધર્મ પણ નથી, વંધ નથી, મોહ નથી, પુણ્ય નથી, પાપ નથી, આશ્રવ નથી, સંવર નથી, કર્માનુજવ નથી, કર્મનું વિનાશવું નથી, પરજવ નથી, દેવ નથી, દેવીનું નથી, નરક નથી. એવા નાસ્તિકોના વિતંડાવાદના ધ્વંસનકારક એવા આ ૭ કર્મગ્રંથો છે, તેનું સ્વરૂપ અનુ-જવ જાવપૂર્વક વાંચવાથી તથા શ્રવણ કરવાથી થશે.

૧ કર્મગ્રંથો ઉપર મુખ્યત્વે કરી જૂદા જૂદા ત્રણ પંડિતવર્યોએ બાલાવબોધ કરેલો છે. તેમાં ૧૬૦ પંક્તિશ્રેષ્ઠ જીવવિજયજીનો રચેલો છે, તે ઘણો સરલ છે. તેની શ્લોક-સંખ્યા સુમારે દશ સહસ્રની છે. બીજો બાલાવબોધ ટીકાનુસારે પંડિત મતિચંદ્રજી-વિરચિત છે, તેની શ્લોકસંખ્યા સુમારે દ્વાદશ સહસ્રની છે. તે ગ્રંથ પણ અધિક પ્રશં-સનીય છે. તૃતીય બાલાવબોધ પંક્તિરત્ન યશઃસોમશિષ્ય પંક્તિ શ્રી જયસોમકૃત છે. આ બાલાવબોધકર્તાએ કેટલીએક વાતો એવા સુલાસાથી તથા સરલતાથી સમજાવી છે કે વાંચનાર તેમજ જાણનાર કદી જાડ્ય બુદ્ધિવાલો હોય તોપણ તેને સહજમાં સમ-જાઈ જાય. વલી ૧ ૭૧ કર્મગ્રંથોમાં અતિ સૂક્ષ્મરૂપની વાતો હોવાથી તે સર્વનું સ્મરણ,

अङ्ग वाचनार सांजलनारने तुरत उपस्थित रहे एवुं नथी, माटे वालावबोधकर्ताए एवी खूवी वापरी ठे के जे जे स्थले एज वात फरी प्रसंगे आवे, ते ते स्थले ते वात संलग्न करी ठे, के जेथी वाचनार सांजलनारने ते अवश्य याद रहे. वली ज्यां ज्यां अपूर्व अपूर्व विषयक सूक्ष्म विचारो आव्या ठे, त्यां त्यां टीकानुसारे तथा अन्य ग्रंथानुसारे ते विषयोना स्पष्ट अर्थ लखीने तेनां रूप दर्शाव्यां ठे. एटले 'अमुक वात शी हशे?' एवो संशय रिं. है नहीं. वली तद्विषयक सविस्तर अधिकार जे ग्रंथमां होय तेनो प्रेक्षणप्रयास पण न रहे. एतादृश रचनाथी वालावबोधप्रबंध कस्यो ठे, तेनी अतिमनोहर रचनानी खूवी, सज्जनोने स्वकीयदृष्टिपथगत तथा श्रवणातिथि थवाथी मालम पकशे, माटे तेनी अति स्तुति प्रस्तावना जूयस्त्वज्जयथी लखी नथी. ए वालावबोधनी श्लोकसंख्या सुमारे (१७०००) ठे.

प्रथम ज्यारे लिष्टो प्रसिद्ध कीधां, ते बखते पूर्वोक्त पंक्ति श्री जीवविजयजीविरचित वालावबोध सहित ठए कर्मग्रंथो ठापवानो विचार हतो, परंतु ते ग्रंथ जोवाथी ते मध्ये पहेलाथी मांकीने पांचमा कर्मग्रंथ पर्यंत पांचे कर्मग्रंथनो वालावबोध सामान्य विस्तृत हतो, पण जेवो जोइए तेवो विस्तारपूर्वक न हतो, तेमां पण वली पांचमा कर्मग्रंथनो वालावबोध तो घणोज संक्षिप्त कस्यो हतो, माटे साधारण बुद्धि-वाला मनुष्योने ते सर्वशिरोमणि ग्रंथनो लाज परिपूर्ण रीते नहीं मले, एवा हेतुथी ते वालावबोध, आ चतुर्थ जागमां दीधो नथी. कदाचित् जो ते वालावबोध आ जागमां ठाप्यो होत तो आ ग्रंथ, हाल जेटलो विशाल थयो ठे तेटलो थात पण नहीं अने क्षेत्रसमास, संघयणी तथा कर्मग्रंथादिकनां यंत्रो तथा चित्रो अने गणितनो पूरतो समावेश पण आ जागमां थइ जात. वली समावेश यतां ठतां पण पूर्वमुद्रित जागत्रयप्रमाण आ जाग विस्तृत थात, परंतु ते वालावबोध ठापवानो विचार पूर्वोक्त कारणथी बंध राख्यो.

त्यारपठी बीजो उपाय न ठतां में ठए कर्मग्रंथोनो वालावबोध टीका उपरथी करावीने ठापवानो समारंज कस्यो. ते वालावबोध, कर्मग्रंथ सहित आ पुस्तक मध्ये पृष्ठ (३०५) माथी मांडीने पृष्ठ (३३६) सुधी ठाप्यो, ते ठापतां पूर्वप्रशंसित पंक्ति जयसोमविरचित वालावबोधनी प्रत, मुज हस्तगत थइ तथा तेनी यथार्थ पूर्वकथित-समानस्तुति महृष्टिमार्गगत थवाथी में मारा हृदयमां विचार कस्यो के, आवा महा-पंक्तिकृत वालावबोध ठतां आपणे अङ्ग थइने नवीन कृति करावी ठापवो ते उचित नहीं, माटे आ अतिरुचिर, पंक्ति जयसोमविरचित वालावबोधज ठापवो, एवो दृढ निश्चय कस्यो.

આ ચોથા જાગના અંતમાં ઠ કર્મગ્રંથ પણ લીપીકૃત કર્યા છે. તે સર્વોત્તમોત્તમ છે; કેમકે તેના પરિપૂર્ણ જ્ઞાન વિના મનુષ્યને કર્મ અને જીવનું સ્વરૂપ તેમજ જીવને તત્ત્વ સંબંધાસંબંધે કરી જ્ઞાનાજ્ઞાનાત્મકત્વ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણવામાં આવતું નથી, અને જ્યાંસુધી જ્ઞાનાજ્ઞાવ હોય, ત્યાંસુધી સંપૂર્ણ કર્મનિર્જરા થાય નહીં, માટે એતદ્ગ્રંથાચ્ચાસી જીવ, આત્મસ્વરૂપ જ્ઞાન પામી, કર્મનિર્જરા કરી સિદ્ધત્વપદને પ્રાપ્ત થાય છે અને જેણે કર્મનું સ્વરૂપ યથાર્થ લાખ્યું છે તેણે પ્રણીત ધર્મનું નિર્મલ રહસ્ય સ્પષ્ટ જાણ્યું છે, એવો નિશ્ચયજ છે.

૬ કર્મગ્રંથ મધ્યે કર્મ સંવંધી વિચાર અતિ સૂક્ષ્મ રીતે દર્શાવ્યા છે. તેનો અનુજવ બુદ્ધિમાન્ શ્રોતા તથા વક્તાને તુરત થાય છે. એમાં જૂદી જૂદી વાવતોનું સવિસ્તર વિવેચન કહ્યું છે કે જેથી સ્થૂલ બુદ્ધિવાલા મનુષ્ય પણ સમજી શકે. જેમકે કર્મ એટલે શું? તે કર્મની મૂલ પ્રકૃતિ કેટલા પ્રકારની છે? તથા ઉત્તર પ્રકૃતિ કેટલા પ્રકારની છે? તેનાં નામ તથા સ્વરૂપનું વિસ્તાર સાથે નિરૂપણ છે. વલી મોહનીયાદિક કર્મપ્રકૃતિ સાથે જીવ, કેવી રીતે વંધાય અને પાતો કેવી રીતે ટૂટે છે? તેનું યથાર્થ જ્ઞાન એ ગ્રંથથી મળે, એ રીતે એ ઠાક કર્મગ્રંથોની ઉત્તરિત પ્રસિદ્ધ છે, માટે અહીં આટલું કહેવું વસ છે.

કેટલાક દેહસ્થ ઇન્દ્રિયવિપયના સુખને સત્ય કહેતા એવા નાસ્તિકપદ્ધતિપ્રાપ્ત લોકો મતિમાંથી કરી સ્વમુખ્યકી આ પ્રમાણે વાગ્વિદોષ નિસ્સાર કરે છે:—જેમકે, શ્રુતચારિત્રાત્મક ધર્મ અને મિથ્યાત્વવિરતિપ્રમાદકપાયમય અધર્મ પણ નથી, વંધ નથી, મોક્ષ નથી, પુણ્ય નથી, પાપ નથી, આશ્રવ નથી, સંવર નથી, કર્માનુજવ નથી, કર્મનું વિનાશવું નથી, પરજવ નથી, દેવ નથી, દેવીત્વ નથી, નરક નથી. એવા નાસ્તિકોના વિતંડાવાદના ધ્વનનકારક એવા આ ઠ કર્મગ્રંથો છે, તેઓનો સ્વરેલ્લો અનુજવ જાવપૂર્વક વાંચવાથી તથા શ્રવણ કરવાથી થશે.

૭ કર્મગ્રંથો ઉપર મુખ્યત્વે કરી જૂદા જૂદા ત્રણ પંડિતવર્યોએ વાલાવબોધ કરેલો છે. તેમાં એક તો પંક્તિશ્રેષ્ઠ જીવવિજયજીનો રચેલો છે, તે ઘણો સરલ છે. તેની શ્લોકસંખ્યા સુમારે દશ સહસ્ત્રની છે. બીજો વાલાવબોધ ટીકાનુસારે પંડિત મતિચંદ્રજી-વિરચિત છે, તેની શ્લોકસંખ્યા સુમારે દ્વાદશ સહસ્ત્રની છે. તે ગ્રંથ પણ અધિક પ્રશંસનીય છે. તૃતીય વાલાવબોધ પંક્તિરત્ન યશઃસોમશિષ્ય પંક્તિ શ્રી જયસોમકૃત છે. આ વાલાવબોધકર્તાએ કેટલીક વાતો એવા ખુલાસાથી તથા સરલતાથી સમજાવી છે કે વાંચનાર તેમજ જાણનાર કદી જાણ્ય બુદ્ધિવાલો હોય તોપણ તેને સહજમાં સમજાઈ જાય. વલી એ ઠાક કર્મગ્રંથોમાં અતિ સૂક્ષ્માર્થની વાતો હોવાથી તે સર્વનું સ્મરણ,

* ત્રીજી આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૨૮૬ થી ૩૧૬

વલી તે મહારા વિચારને અનુકૂલ મત્તાધર્મોં સર્વે સુવિચાર જનોની સમ્મતિ પણ પછી, અને તેજે કહ્યું કે, આવા વૃદ્ધગ્રંથો વારંવાર શોધ કરી ઠપાતા નથી, માટે ચદ્ધપિ આ ચતુર્થ જાગ ઘણો મહોટો થશે, તથાપિ આ અતિકંમનીય વાલાવવોધ ઠપવો તે કેટલીએક રીતે અત્યુત્તમ છે, અને તે ઠપવાથી સમગ્ર સૂત્રરુચિ, પઠન-પાઠન કરનાર સામાન્ય બુદ્ધિમાનનો પણ મહોટો ઉપકાર થશે. એતાદૃશ મન્મલ્યનુ-ગામી વાક્પ્રસાર સાંજલીને તે ટીકાપરથી કરેલા વાલાવવોધના ઠપેલાં ચાર પારમ જે છે, ત્યાં તેટલાંજ રાખી પુનઃ પૃષ્ઠ (૩૩૭) માર્થી પંક્તિ શ્રી જયસોમવિરચિત વાલા-વવોધ સહિત ઠપ કર્મગ્રંથનો મુદ્રણારંજનો સ્વરો દૃઢ વિચાર કરીને તે ઠપ કર્મ-ગ્રંથ, મારી અલ્પમલ્યનુસાર શોધી ઠપીને સુબુદ્ધિમાન્ વિવેકી જન સાન્નિધ્યમાં નિવેદન કહ્યા છે.

તે પૂર્વોક્ત હેતુથી આ જાગ પૂર્વમુદ્રિત જાગત્રયથી અતિ ગૌરવ પામ્યો છે. વલી આ જાગની મહત્તાએ કરીને પ્રત્યેક પુસ્તક દીઠ ચાર આનાની કિમત જેટલા પૈસા વધારે પણ મારે સ્વરચવા પડ્યા છે, તેમ ઠતાં પણ યંત્ર અને ચિત્રાદિકનો સમાવેશ જેવો જોડે તેવો થઈ શક્યો નથી. માત્ર આરંજથી ત્રણ કર્મગ્રંથનાં યંત્રો દાખલ થઈ શક્યાં છે અને શેષ તે ગ્રંથોનાં યંત્રાદિક જરૂર આ ચતુર્થ જાગમાં દાખલ થવાં જોડે; કારણ કે યંત્રાદિક જો સાથે ન હોય તો એ ગ્રંથ અપૂર્ણ કહેવાય અને સાધારણ વાંચનારને કદાચિત્ ચથાર્થ ગ્રંથાવવોધ પણ થાય નહીં, પરંતુ આ કર્મગ્રંથનો મહોટો વાલાવવોધ ઠપવાથી તેમ બની શક્યું નહીં.

ગ્રંથમહત્તાના જયથી આ પુસ્તક મધ્યે રહેલા અશુદ્ધતાના દોષો સંવંધી, સુજનો યાસે દ્વમા પણ માગી નથી તથાપિ પ્રથમ મુદ્રિત જાગો મધ્યે દાખલ કરેલી દ્વમા-પના છે તેજ આ તુર્ય જાગમાં છે એમ માની મુજ દીનપર દીર્ઘ દયાદૃષ્ટિ રાખશે.

॥ આર્યા ગીતિવૃત્ત ॥

પ્રકરણરત્નાકર આ, પુસ્તક સાચંત પૂર્ણ કરિ લીધું; અર્હત્પ્રસાદ પામી, વિઘ્ન રહિત શ્રેષ્ઠ કામ શુજ સીધું ॥૧॥ જિનવર પદ વંદન મય, મંગલ અવસાનરૂપ કરું પ્રેમે ॥ હમ નિવર્ણિપણથી, અન્ય કૃતિ પણ થજો પૂર્ણ નેમે ॥૨॥ જિનવર આણા ગર્વિત, નાના વિઠ્ઠાનાજિરચિત ગિરા ॥ ગદ્ય પદ્ય વા સરલા, પ્રસિદ્ધિ પામો અલંકર સકલ ધરા ॥૩॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્ ॥ હે શ્રી વીર સુધીર ફેશ અજ ને દેવાધિદેવ પ્રભુ, વંદું હું સુત જક્તિ જાવ ધરિને થાજો સહાયે વિષ્ણુ ॥ આવાં કૃત્ય અનેક તે કરિ શકું રૂઢાં કૃપા તેહવી, કીજે માણક પુત્ર જીમસિ શિરે જોયે તથા જેહવી ॥૪॥

શાળી ઝીમસિંહ માણક.

કર્મગ્રંથ પહેલો.

૧ ગાથા ૩૧ પહેલા પારિગ્રાફમાં ૧૦ મી પંક્તિમાં નામકર્મના ગત્યાદિક ૩૫ તથા પિંરુપ્રકૃતિ ૨૭ છે તે વિવેચનમાં પિંરુપ્રકૃતિના સ્થલે પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૨૭ સમજવાની છે.

૨ ગાથા ૫ મી છેલ્લા પારિગ્રાફમાં ઠેવટની ઉપરની પંક્તિમાં સ્વામી, વિષય, પ્રમાણ, પરોક્ષતા અને સાધર્મ્ય એમ કરેલ છે તે બદલ કાલ, કારણ, સ્વામી, વિષય, પરોક્ષ એ પાંચ વાવતમાં સાધર્મ્યપણું છે.

૩ ગાથા ૪૩ મી ત્રીજી પંક્તિમાં અણુપૂર્વીનું ત્રિક છે ત્યાં અણુપૂર્વી શબ્દ કાઢી નાખી વાંધે નારે ફક્ત ત્રિક શબ્દ જોડ્યે.

કર્મગ્રંથ બીજો.

૪ ગાથા ૬ ઠી પારિગ્રાફ બીજાની ૬ ઠી પંક્તિમાં મનુષ્ય તે તિર્યંચ અને દેવાયુજ વાંધે તે બદલ મનુષ્ય અને તિર્યંચ તે વન્ને ગતિના જીવ દેવાયુજ વાંધે એમ જોડ્યે. સમ્યગ્દષ્ટિ છે માટે.

૫ ગાથા ૨૭ મી પારિગ્રાફ બીજામાં ત્રીજી પંક્તિમાં દ્વાયોપશમિક અને દ્વાયિક એ બેઉ સમ્યક્ત્વ ઠતાં એવા શબ્દ છે તેમાં દ્વાયિક શબ્દ કાઢી તે બદલ ઉપશમ લેવું જોડ્યે. તેને ૧૪૫ ની સત્તા હોય. દ્વાયિકને તો ૧૩૭ ની સત્તા હોય.

કર્મગ્રંથ ત્રીજો.

૬ ગાથા ૧૦ પારિગ્રાફ બીજામાં છેલ્લી ૩ પંક્તિ ઉપરની બે પંક્તિમાં મનુષ્યત્રિક, ઔદારિક શરીર, ઠઠું સંસ્થાન અને ઠઠું સંઘયણ એ ૬ ટાલીએ એમ છે તે સમીચીન નથી, પણ તે બદલ મનુષ્યત્રિક, ઔદારિક ટ્રિક અને પ્રથમ સંઘયણ મલી ૬ ટાલીની તે બરાબર લાગે છે, અને તેમાંજ ઠેવટની પંક્તિમાં તિર્યંચ કરતાં મનુષ્યમાં જિનનામ ઉમેરવા જલામણ કરી તેમાં ઉધે ત્રીજે ચોથે પાંચમે એમ વતાવ્યું તેમાં ત્રીજે શબ્દ પ્રયોજન વગરનો છે.

૭ ગાથા ૧૬ પારિગ્રાફ છેલ્લામાં ૫ મી પંક્તિમાં એક સુરાયુ જેલીએ તેવારે ૫૭ પ્રકૃતિનો બંધ હોય તે સ્થાનકે ૫૭ બદલ ૫૯ ગ્રહણ કરવી.

કર્મગ્રંથ ચોથો.

૮ ગાથા ૨૪ પારિગ્રાફ પહેલો (મશ્સુ) પઠી મતિજ્ઞાન માર્ગેના તથા શ્રુતજ્ઞાન માર્ગેના એ શબ્દ વધારવાનો છે.

વલી તે મહારા વિચારને અનુકૂલ મત્સાધર્મી સર્વ સુવિચાર જનોની સમ્મતિ પણ પછી, અને તેજે કહ્યું કે, આવા વૃહદ્ગ્રંથો વારંવાર શોધ કરી ઠપાતા નથી; માટે યદ્યપિ આ ચતુર્થ જાગ ઘણો મહોટો થશે, તથાપિ આ અતિકંમનીય બાલાવબોધ ઠાપવો તે કેટલીએક રીતે અત્યુત્તમ છે, અને તે ઠાપવાથી સમગ્ર સૂત્રરુચિ, પઠન-પાઠન કરનાર સામાન્ય બુદ્ધિમાનનો પણ મહોટો ઉપકાર થશે. ઇતાદૃશ મન્મથનુ-ગામી વાક્પ્રસાર સાંજલીને તે ટીકાપરથી કરેલા બાલાવબોધના ઠાપેલાં ચાર ફારમ જે છે, ત્યાં તેટલાંજ રાખી પુનઃ પૃષ્ઠ (૩૩૭) માથી પંક્તિશ્રી જયસોમવિરચિત બાલાવબોધ સહિત ઠાપે કર્મગ્રંથનો મુદ્રણારંજનો સ્વરો દૃઢ વિચાર કરીને તે ઠાપે કર્મગ્રંથ, મારી અદ્વપમત્યનુસાર શોધી ઠાપીને સુબુદ્ધિમાન્ વિવેકી જન સાન્નિધ્યમાં નિવેદન કર્યા છે.

તે પૂર્વોક્ત હેતુથી આ જાગ પૂર્વમુદ્રિત જાગત્રયથી અતિ ગૌરવ પામ્યો છે. વલી આ જાગની મહત્તાએ કરીને પ્રત્યેક પુસ્તક દીઠ બાર આનાની કિંમત જેટલા પૈસા વધારે પણ મારે સ્વરચવા પડ્યા છે, તેમ ઠતાં પણ યંત્ર અને ચિત્રાદિકનો સમાવેશ જેવો જોઈએ તેવો થઈ શક્યો નથી. માત્ર આરંજથી ત્રણ કર્મગ્રંથનાં યંત્રો દાખલ થઈ શક્યાં છે અને શેષ તે ગ્રંથોનાં યંત્રાદિક જરૂર આ ચતુર્થ જાગમાં દાખલ થવાં જોઈએ; કારણ કે યંત્રાદિક જો સાથે ન હોય તો એ ગ્રંથ અપૂર્ણ કહેવાય અને સાધારણ વાંચનારને કદાચિત્ ચથાર્થ ગ્રંથાવબોધ પણ થાય નહીં, પરંતુ આ કર્મગ્રંથનો મહોટો બાલાવબોધ ઠાપવાથી તેમ બની શક્યું નહીં.

ગ્રંથમહત્તાના જયથી આ પુસ્તક મધ્યે રહેલા અશુદ્ધતાના દોષો સંબંધી, સુજનો પાસે ક્ષમા પણ માગી નથી તથાપિ પ્રથમ મુદ્રિત જાગો મધ્યે દાખલ કરેલી ક્ષમાપના છે તેજ આ તુર્ય જાગમાં છે એમ માની મુજ દીનપર દીર્ઘ દયાદૃષ્ટિ રાખશે.

॥ આર્યા ગીતિવૃત્તં ॥

પ્રકરણરત્નાકર આ, પુસ્તક સાચંત પૂર્ણ કરિ લીધું; અર્હત્પ્રસાદ પામી, વિઘ્ન રહિત શ્રેષ્ઠ કામ શુજ સીધું ॥૧॥ જિનવર પદ વંદન મય, મંગલ અવસાનરૂપ કરું પ્રેમે ॥ ૨ ॥ નિવર્ણિપણથી, અન્ય કૃતિ પણ થજો પૂર્ણ નેમે ॥ ૩ ॥ જિનવર આણા ગર્ણિત, નાના વિઘ્નજ્ઞનાજિરચિત ગિરા ॥ ગદ્ય પદ્ય વા સરલા, પ્રસિદ્ધિ પામો અલંક સકલ ધરા ॥ ૪ ॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્ ॥ હે શ્રી વીર સુધીર ફેશ અજ ને દેવાધિદેવ પ્રજુ, વંદૂં હું શુત જક્તિ જાવ ધરિને થાજો સહાયે વિજુ ॥ આવાં કૃત્ય અનેક તે કરિ શકું રૂઢાં કૃપા તેહવી, કીજે માણક પુત્ર જીમસિ શિરે જોયે તથા જેહવી ॥ ૫ ॥

શાળી જીમસિંહ માણક.

કર્મગ્રંથનું શુદ્ધિપત્રક

કર્મગ્રંથ પહેલો.

૧ ગાથા ૩૫ પહેલા પારિગ્રાફમાં ૧૦ મી પંક્તિમાં નામકર્મના ગત્યાદિક ૭૫ તથા પિંડપ્રકૃતિ ૨૦ છે તે વિવેચનમાં પિંડપ્રકૃતિના સ્થલે પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ૨૦ સમજવાની છે.

૨ ગાથા ૫ મી ઠેલ્યા પારિગ્રાફમાં ઠેવટની ઉપરની પંક્તિમાં સ્વામી, વિષય, પ્રમાણ, પરોક્ષતા અને સાધર્મ્ય એમ કરેલ છે તે વદલ કાલ, કારણ, સ્વામી, વિષય, પરોક્ષ એ પાંચ વાચતમાં સાધર્મ્યપણું છે.

૩ ગાથા ૪૩ મી ત્રીજી પંક્તિમાં અણુપૂર્વીનું ત્રિક છે ત્યાં અણુપૂર્વી શબ્દ કાઢી નાચી વાધે નારે ફક્ત ત્રિક શબ્દ જોડ્ય.

કર્મગ્રંથ બીજો.

૪ ગાથા ૬ ઠી પારિગ્રાફ બીજાની ૬ ઠી પંક્તિમાં મનુષ્ય તે તિર્યચ અને દેવાયુજ વાંધે તે વદલ મનુષ્ય અને તિર્યચ તે વન્ને ગતિના જીવ દેવાયુજ વાંધે એમ જોડ્ય. સમ્યગ્દષ્ટિ છે માટે.

૫ ગાથા ૨૦ મી પારિગ્રાફ બીજામાં ત્રીજી પંક્તિમાં દ્વાયોપશમિક અને દ્વાયિક એ વેગ સમ્યક્ત્વ ઠતાં એવા શબ્દ છે તેમાં દ્વાયિક શબ્દ કાઢી તે વદલ ઉપશમ લેવું જોડ્ય. તેને ૧૪૫ ની સત્તા હોય. દ્વાયિકને તો ૧૩૦ ની સત્તા હોય.

કર્મગ્રંથ ત્રીજો.

૬ ગાથા ૧૦ પારિગ્રાફ બીજામાં ઠેલ્યા ૩ પંક્તિ ઉપરની બે પંક્તિમાં મનુષ્યત્રિક, ઔદારિક શરીર, ઠઠું સંસ્થાન અને ઠઠું સંઘયણ એ ૬ ટાલીએ એમ છે તે સમીચીન નથી, પણ તે વદલ મનુષ્યત્રિક, ઔદારિક દ્વિક અને પ્રથમ સંઘયણ મલી ૬ ટાલી તે વરાવર લાગે છે, અને તેમાંજ ઠેવટની પંક્તિમાં તિર્યચ કરતાં મનુષ્યમાં જિનનામ ઉમેરવા જણામણ કરી તેમાં ઉધે ત્રીજે ચોથે પાંચમે એમ બતાવ્યું તેમાં ત્રીજે શબ્દ પ્રયોજન વગરનો છે.

૭ ગાથા ૧૬ પારિગ્રાફ ઠેલ્યામાં ૫ મી પંક્તિમાં એક સુરાયુ જેલીએ તેવારે ૫૦ પ્રકૃતિનો વંધ હોય તે સ્થાનકે ૫૦ વદલ ૫૯ ગ્રહણ કરવી.

કર્મગ્રંથ ચોથો.

૮ ગાથા ૨૪ પારિગ્રાફ પહેલો (મશ્સુ) પઠી મતિજ્ઞાન માર્ગણા તથા શ્રુતજ્ઞાન માર્ગણા એ શબ્દ વધારવાનો છે.

૧ ગાથા ૩૧ પારિગ્રાફ વીજામાં કેવલી સમુદ્ઘાતની હકીકતમા વીજે સમયે ઔદારિક અને વીજો મિશ્ર એ વે યોગી હોય તે વરાવર નથી, પણ તેની જગ્યાએ એક ઔદારિક મિશ્રયોગ હોય.

૧૦ ગાથા ૩૨ પારિગ્રાફ વીજો ટેવટ ઔદારિકે મિશ્ર કાર્મણ છે તે વદલ ઔદારિક મિશ્ર અને કાર્મણ સમજવા યોગ્ય છે.

૧૧ ગાથા ૫૦ મીની ૧૧ મી પંક્તિમાં ઔદારિક મિશ્ર એ દ્વિક વદલ ઔદારિક અને ઔદારિક મિશ્ર એ દ્વિક જોડે.

૧૨ ગાથા ૫૬ પારિગ્રાફ ૪ આહારક દ્વિક અને જિનનામ વર્જીને જ્ઞાનાવરણીની પાંચ આદિ ૬૫ પ્રકૃતિ એમ છે તેમાં નામકર્મની ૩૨ કરી છે તે વદલ નામની ૩૨ વરાવર મલી રહે છે, અને એક પ્રકૃતિ ઘટે તે વદલે દેવાયુ ઝમેરવાની જરૂર છે.

૧૩ ગાથા ૫૭ પારિગ્રાફ પાંચમામાં મિથ્યાત્વ ગુણઠાણા સંબંધી દસથી ૧૭ બંધ-હેતુની સમજણમાં ટેવટ એક જય, વીજી જુગુપ્સા, ત્રીજો અનંતાનુબંધી તથા બકાયનો વધ એવં એ, દસમું મિથ્યાત્વ એક યુગલ એવં ૧૨, ત્રણ વેદ એવં ૧૫, વે કષાય અને ૧૭ મો યોગ એ પ્રમાણે છે. એમાં ૩ વેદ વદલે એક વેદ જોડે અને વે કષાય છે તે વદલ ત્રણ કષાય જોડે અને એક ઇંદ્રિની અવિરતિ વધારવાની છે એ ૩ વાવતમાં સુધારવું. આગલ જતાં ૧૫ મા પારિગ્રાફમાં તેજ ગુણઠાણા સંબંધમાં દસથી ૧૭ બંધહેતુના સરવાલામાં ૧૬ બંધહેતુના જાંગા ૨૨૬૪૦૦ કર્યા છે તે વદલ ૨૬૬૪૦૦ સમજવા.

૧૪ ગાથા ૬૭ માં ટેવટ શેષ ૨૫ મોહ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થયાથી જે સ્થિરતારૂપ ચારિત્ર પ્રગટ થાય તેને ઔપશમિક ચારિત્ર કહીએ તેમાં ૨૫ વદલ ૨૧ સમજવાની છે.

૧૫ ગાથા ૬૭ પ્રથમ પારિગ્રાફમાં દ્વાયિક ચારિત્ર સંબંધી હકીકતમાં પણ પૂર્વોક્ત ૨૫ વદલ ૨૧ સમજવી. વલી તેના વીજા પારિગ્રાફની એમી પંક્તિમાં અવધિ અને મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણ પછી જે અચક્ષુદર્શનાવરણ છે તે અત્રે નિરુપયોગી હોવાથી કાઢી નાખવું. વલી તેમાં ટેવટ વે પંક્તિ ઉપર અનંતાનુબંધીયા ૪ મિથ્યાત્વ મોહનીયના દ્વયોપશમે હોય અને સમક્તિ મોહનીયના ઉદયને વેદે એવા શબ્દ છે તેમાં અનંતાનુબંધીયા ૪ અને મિથ્યાત્વ મોહનીયના દ્વયોપશમે અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયના ઉદયને વેદે ત્યાં વેદક સમ્યક્ત્વ હોય.

૧૬ ગાથા ૭૧ ચોથી પંક્તિમાં ઉપશમ સમ્યક્દૃષ્ટિ વદલ દ્વાયિક સમ્યક્દૃષ્ટિ ગ્રહણ કરવું. નહિ તો અનર્થ થાય.

કર્મગ્રંથ પાંચમો.

૧૭ ગાથા ૫ મી પારિગ્રાફ ૪ થામાં આદિ અધ્રુવ લખેલ છે ત્યાં આદિ ધ્રુવ જોડે.

૧૮ ગાથા ૬ ઠી પારિગ્રાફ ૨ જાની વીજી પંક્તિમાં વર્ણ ૪ છે ત્યાં વર્ણાદિક ૪ જોડે.

૧૯ ગાથા ૭ મી પારિગ્રાફ ત્રીજામાં ૭ મી લીટીમાં અધ્રુવબંધીની કહ્યું છે ત્યાં તે

વદલ અધ્રુવ ઉદયી ગ્રહણ કરવી.

૨૦ ગાથા ૯ મી પારિગ્રાફ વીજામાં સમ્યક્ત્વ તથા મિશ્ર મોહનીયની સત્તા અનાદિ મિથ્યાત્વીને હોય તે વદલ ન હોય એમ વ્યાજવી છે.

૨૧ ગાથા ૨૪ મી પારિગ્રાફ પહેલામાં ૮ મી પંક્તિમાં ૩૩ સાગરોપમ પૂર્વકોડી પૃથક્ત્વ કહ્યું છે ત્યાં ૩૩ વદલ ૧૩૨ સાગરોપમ સંજવે છે. મિથ્યાત્વ સાસ્વાદનના અજ્ઞાવ જાણી.

૨૨ ગાથા ૨૮ મી પારિગ્રાફ પહેલામાં ૬ ઠી લાઙ્ગનામાં અવધિ દર્શનાવરણીય પઠી કેવલજ્ઞાનાવરણીય છે તે જ્ઞાનાવરણ શબ્દ કાઢી દર્શનાવરણ શબ્દ કરવાનો છે.

૨૩ ગાથા ૨૯ પારિગ્રાફ વીજામાં ૭ મી પંક્તિમાં પીત વર્ણ અને કટુ રસ છે ત્યાં નીલ વર્ણ અને કટુ રસ જોડે.

૨૪ ગાથા ૩૨ વીજી પંક્તિમાં સ્વાસ ચતુષ્કમાં ઉપઘાત ગણ્યું છે તેને વદલે ઉદ્યોત જોડે, કારણ કે તેજસૂ પંચકમાં ઉપઘાત ગણાઈ ગયેલ છે.

તેજ ગાથાની વીશમી પંક્તિમાં સૈકડા વર્ષ તે કર્મની અબાધા જાણવી ત્યાર પઠી તે શબ્દના વદલે અને શબ્દ જોડે, પઠી જઘન્ય શબ્દ છે તેની પઠી સ્થિતિબંધે ઇટલા શબ્દ વધારવા જરૂરના લાગે છે.

અને તેજ ગાથામાં ઠેવટ ૧૪૮ પ્રકૃતિ મેલવી છે તેમાં ગાથા ૨૬ મીના આવેલ નરકાયુ, દેવાયુની હકીકત જોગી ગણવી અને જે ગાથા ૩૦ માં સમક્ષિત તથા મિશ્ર મોહનીય ગણી છે તે પ્રકૃતિ મેલવવા માટે સમજવું, તેનો સ્થિતિવંધ જૂદો હતો નથી. વલી ૧૫૮ મેલવવા માટે આહારક સસક તથા જિનનામ તથા મનુષ્ય અને તિર્યચનું આયુષ્ય જે આગલ આવશે તે દશ વધારવાથી ૧૫૮ મલી રહેશે.

૨૫ ગાથા ૩૩ પારિગ્રાફ ઠેલ્લાની પાંચમી પંક્તિમાં સંખ્યાતા વર્ષના મનુષ્ય વિના અન્ય ગતિથી ચવી યુગલીયું મનુષ્ય ન થાય તે ઠેકાણે સંખ્યાતા આયુષ્યવાલા મનુષ્ય અને તિર્યચ વિના એમ સમજવું. તથા ત્રીજી પંક્તિમાં મનુષ્યનું લખ્યું છે ત્યાં મનુષ્ય અને તિર્યચનું જોડે.

૨૬ ગાથા ૩૪ પારિગ્રાફ પહેલામાં ઠેલ્લી લાઙ્ગનામાં તેટલા કાલે હીન શબ્દ છે તે

હીન શબ્દ વાદ કરવા યોગ્ય છે, ત્યાં અને શબ્દ મૂકવાની જરૂરીઆત છે અને તેજ ગાથામાં ઠેઠ પારિગ્રાફમાં ઠઠી પંક્તિમાં તેટલીજ હોય એવા શબ્દ પઠી આટલું વધારવા જરૂર જણાય છે, ઠેવટ અંતર્મુહૂર્ત આયુ રહે થકે પણ પરાજવ આયુ વાંધે. તેથી અંતર્મુહૂર્ત અવાધા પણ હોય.

૨૭ ગાથા ૩૫ પારિગ્રાફ પહેલામાં નવમી લાઘનમાં આઠ અંતરમુહૂર્ત કસ્યાં છે ત્યાં અંતર શબ્દ કાઢી નાખવા યોગ્ય છે.

૨૮ ગાથા ૩૬ પારિગ્રાફ ૪ એકતાલીશ પ્રકૃતિ છે ત્યાં નીચ ગોત્ર જોલવવાની જરૂર છે તે જોલવી ૪૨ ગ્રહણ કરવી, અને તેના ૭ મા પારિગ્રાફમાં વીજી લીટીમાં ૧૯ પ્રકૃતિ કરી છે ત્યાં ઝંચ ગોત્ર જોલવી ૨૦ કરવા યોગ્ય છે. સવવ કે પ્રથમ એકેન્દ્રિયને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ કહેવાય છે તેમાં ઝંચ ગોત્ર પણ એકેન્દ્રિયને પણ બંધાય છે. કદાચ આમાં કોઈને શંકા થાય કે જે પ્રકૃતિ વધે તેનું સમાધાન એવું છે કે કૃષ્ણ વર્ણ અને તીક્ષ્ણ રસ જે વચ્ચે ગ્રહણ કરેલું જણાય છે તે વદલ એક વચ્ચે ગણીએ તો કુલ સંખ્યામાં વાંધો આવશે નહીં. એમા પારિગ્રાફની ૧૦ મી પંક્તિમાં કોનાકોની શબ્દ રદ કરવા યોગ્ય છે.

૨૯ ગાથા ૪૦ પારિગ્રાફ ૧ લામાં અંતરમુહૂર્ત કર્યા છે ત્યાં અંતર શબ્દ કાઢી નાખવો અને ૨૬ ને ઠેકાણે ૩૬ સમજવા.

૩૦ ગાથા ૪૪ પારિગ્રાફ પહેલામાં દેવલોકની હકીકતમાં ત્રીજા એ શબ્દ વધારી ચોથા આદિ જોની દેવું તથા પારિગ્રાફ વીજાની ૭ મી પંક્તિમાં નરકદિકના વદલે નરદિક (મનુષ્ય દિક) જોડે.

૩૧ ગાથા ૪૬ પારિગ્રાફ ૪ સાતમી પંક્તિમાં પ્રથમ અનુત્કૃષ્ટ શબ્દ વદલ ઉત્કૃષ્ટ શબ્દ જોડે અને તેજ પંક્તિમાં ઉત્કૃષ્ટ વદલ અનુત્કૃષ્ટ જોડે અને ૮ મી પંક્તિમાં પણ પ્રથમ અનુત્કૃષ્ટ વદલ ઉત્કૃષ્ટ જોડે.

૩૨ ગાથા ૪૯ પારિગ્રાફ વીજામાં ૨ જી પંક્તિમાં અસંખ્યાતમેં જાગે હોય, જાગે શબ્દ પઠી હીન શબ્દ જોની દેવો.

૩૩ ગાથા ૫૧ પારિગ્રાફ ત્રીજામાં ઠેઠીની અગાઉની લીટીમાં કષાયની મંદતાએ ઉત્કૃષ્ટ અને કષાયની તીવ્રતાએ મંદ તે ઠેકાણે કષાયની તીવ્રતાએ ઉત્કૃષ્ટ અને કષાયની મંદતાએ મંદ એમ સમજવા યોગ્ય છે.

૩૪ ગાથા ૫૨ ચોથા પારિગ્રાફમાં ચોથી પંક્તિમાં તેણે કરી સહિત જે પઠી જીવ શબ્દ વધારવાથી સમજવું સુગમ પડે તેમ છે.

૩૫ ગાથા ૫૬ પારિગ્રાફ ત્રીજામાં ત્રીજી લાઘનમાં દેશવિરતિ લઙ્ ૩ પલ્યોપમ

આયુષ્ય યુગલિયામાં જાય એમ છે તે વદલે સીધો ચાર પદ્યોપમ આયુષ્ય વૈમાનિક દેવ થાય એમ જણાય છે, કારણ કે દેશવિરતિ યુગલિયાં થાય તે બરાબર નથી.

૩૬ ગાથા ૫૭ મનુષ્યજવ સત્તક તથા કોઈ ઠેકાણે ૭ જવ ગણેલ છે તે બાવતમાં પાંચ જવ છે, પણ ૭ થતાજ નથી; કદાચ દેવતાના પાંચ જવ કર્યા પછીનો મનુષ્યજવ ગણીએ તો ૬ થાય, સાત તો કોઈ રીતે મલી શકતા નથી.

૩૭ ગાથા ૬૦ પારિગ્રાફ પહેલામાં દેશવિરતિ લઈ યુગલિયા થવાનું વ્યાજબી લાગતું નથી, પણ પૂર્વોક્ત રીતિ અનુસાર ૪ પદ્યોપમ આયુષ્ય દેવ થાય.

૩૮ ગાથા ૬૩ પારિગ્રાફ વીજામાં ઠેવટની દોઢેક પંક્તિમાં છે કે શુદ્ધ પ્રકૃતિની રસાપવર્તના શુદ્ધ પરિણામે હોય અને અશુદ્ધ પ્રકૃતિની રસાપવર્તના અશુદ્ધ પરિણામે હોય એ વિરુદ્ધ છે તેને વદલે શુદ્ધ પ્રકૃતિની રસાપવર્તના અશુદ્ધ પરિણામે હોય અને અશુદ્ધ પ્રકૃતિની રસાપવર્તના શુદ્ધ પરિણામે હોય એમ જોઈએ. તથા ૪ થા પારિગ્રાફની પાંચમી પંક્તિમાં રસ વંધાય એમ છે ત્યાં પછી એમ સમજવું કે મંદ કષાયોદયે શુદ્ધનો રસ અને તીવ્ર કષાયોદયે અશુદ્ધનો રસ વંધાય. તથા પારિગ્રાફ પાંચમાની ત્રીજી પંક્તિમાં તે મધ્યે શબ્દ છે પછી તેમાં પણ પુણ્યનો ચોઠાળીયો પણ ઇટલા અદ્ભુત વધારવા જરૂર છે. પારિગ્રાફ ૬ છાની ઠઠી પંક્તિમાં સંજ્વલન પછી અને શબ્દ જોડી સંજ્વલન અને પ્રત્યાખ્યાનીય એમ કરી પછી અપ્રત્યાખ્યાનીય પછી અનંતાનુબંધીય એમ ત્રણ વિભાગ સમજવા. કેમકે શુદ્ધનો એકઠાળીયો રસ વંધાતો નથી.

૩૯ ગાથા ૬૫ પારિગ્રાફ પહેલામાં ૧૦ મી પંક્તિમાં સેલનીનો રસ કાઢતાં એકઠાળીયો અર્થ શેર વિગેરે શબ્દો વદલ શેલડીનો સહેજનો એકઠાળીયો રસ છે અને તેને કઢતાં અર્થ શેર એમ શબ્દો કરવા યોગ્ય છે; અને તેમાં કાઢતા શબ્દને ઠેકાણે કઢતા શબ્દ જોઈએ.

૪૦ ગાથા ૬૮ પારિગ્રાફ ૪ થાની પહેલી પંક્તિમાં દર્શનાવરણીય એ પછી અશાતાવેદનીય જોડી દેવી અને વહી આગલ જતાં પ્રથમ સંઘયણ વિનાને વદલે પ્રથમ અને ઠેલ્લા વિના મધ્યના ૪ સંઘયણ જોઈએ.

૪૧ ગાથા ૭૪ પારિગ્રાફ વીજામાં ત્રીજી પંક્તિમાં ક્ષપકના દશમા ગુણઠાણાના અંત સમયે પામીએ એમ છે ત્યાં ક્ષપક વદલ ઉપશમ શબ્દ જોઈએ. ઉપશમ વિના પરવું સંજવતું નથી અને પડ્યા વિના સાદિપણું કેમ ઘટે?

૪૨ ગાથા ૭૫ તેજસૂ અને જાણા સંવંધી તથા જાણા અને શ્વાસ સંવંધી અને મન અને કાર્મણ સંવંધી હકીકતમાં બેહુ શરીરને અગ્રહણ યોગ્ય છે, ત્યાં શરીર શબ્દ લાગુ પડતો નથી. વન્ને જોડનાં શરીર હોય તો ઠીક, પણ તેમ નથી.

॥ श्री ॥

प्रकरणरत्नाकराभिध पुस्तकना चोथा जाग मांहेला समस्त ग्रंथोनी स्थूल
विषयानुक्रमणिका प्रारंभः

१ पहेलुं इंद्रियपराजयशतकं बालावबोधसहितम्.	१
२ बीजुं अर्हदादिस्तवनं विविधपद्यरचनात्मकम्.	२१
३ त्रीजुं श्री पार्श्वनाथस्तवनं अनुष्टुप्वृत्तवद्धम्.	२१
४ चोथुं श्री चतुर्विंशतिजिनस्तवनं नानापद्यनिबद्धम्.	२२
५ पांचमुं श्री युगादिजिनस्तवनं अनुष्टुप्वृत्तविरचितम्.	२२
६ ठहुं श्री पार्श्वजिनस्तवनं अनुष्टुप्वृत्तयुक्तम्.	२३
७ सातमुं श्री जिनप्रज्ञसूरिकृतं अनेकपद्यग्रथितं श्री शांतिजिनस्तवनम्.	२४
८ आठमुं परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धं साधारणजिनस्तवनं विविधवृत्तवद्धम्.	२५
९ नवमुं श्री महावीरजिनस्तवनं बहुलपद्यस्वरूपम्.	२७
१० दशमुं श्री पार्श्वनाथजिनस्तवनं शार्दूलविक्रीडितवृत्तकथितम्.	२७
११ अगीआरमुं श्री रुषजादिजिनस्तवनं द्रुतविलंबितवृत्तप्रयुतम्.	२९

१२ वारमो संघयणीरत्न त्रैलोक्यदीपिकाख्य ग्रंथ बालावबोध सहित ठे, ते
मध्ये जूदां जूदां चोत्रीश द्वार ठे, तेनी अनुक्रमणिका लखीए ठीए. ३१

१ प्रथम दोढ गाथाए करी ग्रंथकर्ताए मंगलाचरण तथा ए ग्रंथ मध्ये कहै-
वानां चोत्रीश द्वारनां नाम तथा अजिधेय, प्रयोजन, संबंध अने अधिकारी,
ए चारनुं प्रतिपादन कछुं ठे. ३१

२ बीजी गाथाना उत्तरार्द्धाची मांकीने अढारमी गाथा पर्यंत चारे निकायना
देवोनी जघन्योत्कृष्टायुनी स्थितिनुं प्रथम द्वार कछुं ठे. ३२

३ उगणीशमी गाथाची मांडीने एकशो पांत्रीशमी गाथा पर्यंत चारे निकायना
देवोनी जुवनसंख्यानुं बीजुं द्वार कछुं ठे. ते मध्ये तेमना इंद्रोनां नाम तथा आज्ञ-
रणो अने मुकुटनां चिह्न, शरीरना वर्ण, वस्त्रोना वर्ण, सामानिक देवोनी तथा
आत्मरक्षक देवोनी संख्या, सात कटकनां नाम, त्रायस्त्रिंशक देवोनी संख्या,
विमानोनुं प्रमाण तथा आकार अने चंद्रसूर्यना परिवार, चंद्रसूर्यनां मांरुलां
तथा तमस्कायनुं महत्वपणुं अने चौद राजलोकनुं स्वरूप इत्यादिक अनेक
वातो प्रसंगे कही ठे. ४१

४ एकशो ने ठत्रीशमी गाथाची देवोनां शरीरनी अवगाहतातुं बीजुं द्वार कछुं ठे. ५०

- ૫ એકશો બેંતાલીશમી ગાથાથી દેવોને ઉત્પાત વિરહકાલનું ચોથું દ્વાર અને ચવન વિરહકાલનું પાંચમું દ્વાર તથા એક સમયે ઉત્પાતની સંખ્યા અને ચવનની સંખ્યાનાં બે દ્વાર એમ ચાર દ્વાર કહ્યાં છે. ૧૦૩
- ૬ એકશો સુરતાલીશમી ગાથાથી દેવોનું આઠમું ગતિદ્વાર કહ્યું છે. ત્યાં પ્રસંગે એકશો સત્તાવનમી ગાથાથી ઠ સંઘયણ તથા ઠ સંસ્થાનનું સ્વરૂપ પણ કહ્યું છે. ૧૦૫
- ૭ એકશો ચોસઠમી ગાથાથી દેવોનું નવમું આગતિદ્વાર કહ્યું છે. ૧૦૬
- ૮ જે દેવતાને દેવાંગના સાથે સંજોગ છે તથા જેને સંજોગ નથી તેનો પ્રકાર. ૧૦૩
- ૯ દેવીનું ઉત્પત્તિસ્થાન કહ્યું છે. ૧૦૪
- ૧૦ કિલ્લિષિયા દેવતાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે. ૧૦૫
- ૧૧ દેવતાને જે લેશ્યા હોય તે દોઢ ગાથાએ કરી કહી છે. ૧૦૬
- ૧૨ વૈમાનિક દેવોનાં શરીરના વર્ણ કહ્યા છે. ૧૦૭
- ૧૩ દેવતાને આહાર તથા શ્વાસોશ્વાસના કાલનું માન કહ્યું છે. ૧૦૭
- ૧૪ દેવતાને જવપ્રત્યયિક અવધિજ્ઞાનનું વિષયક્ષેત્ર કહીને (૧૧૭) મી ગાથા સુધી દેવોનાં નવે દ્વારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કહ્યો છે. ૧૧૪
-
- ૧૫ નારકીનાં આયુષ્યની જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું પ્રથમ દ્વાર કહ્યું છે તે મધ્યે નારકીને વિષે વિવિધ પ્રકારની વેદનાનું સ્વરૂપ પણ કહ્યું છે. ૧૧૬
- ૧૬ નારકીનું વીજું જવનદ્વાર વચ્ચાણું છે. ૧૧૩
- ૧૭ નારકીનાં શરીરના માનનું ત્રીજું દ્વાર વર્ણવ્યું છે. ૧૩૧
- ૧૮ નારકીના ઉત્પાતવિરહનું દ્વાર તથા ચવનવિરહનું દ્વાર તથા એક સમયે ઉપજવાની સંખ્યાનું દ્વાર અને એક સમયે ચવવાની સંખ્યાનું દ્વાર એ રીતે ચાર દ્વાર કહ્યાં છે. ૧૩૪
- ૧૯ નારકીના આઠમા ગતિદ્વાર મધ્યે એને સંઘયણ અને લેશ્યા કહી છે. ૧૩૬
- ૨૦ નારકી નરક થકી નિકલી ક્યાં આવે? તેનું નવમું ગતિદ્વાર કહ્યું છે. ૧૩૯
-
- ૨૧ નારકીને અવધિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર કહીને નવે દ્વારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કહ્યો છે. ૧૪૦
- ૨૨ મનુષ્યનું જઘન્યોત્કૃષ્ટાયુનું દ્વાર તથા અવગાહનાનું દ્વાર તથા ઉપપાત ઉદ્ધર્તનાના વિરહકાલનાં બે દ્વાર તથા એક સમયે કેટલા ઉપજે અને કેટલા ચવે, તેની સંખ્યાનાં બે દ્વાર, સર્વ મલી ઠ દ્વાર કહ્યાં છે. ૧૪૧
- ૨૩ કયો જીવ મરીને મનુષ્યગતિમાં ઉપજે, તેનું સાતમું ગતિદ્વાર તથા તદંતર્ગત ચક્રવર્તિનાં ચૌદ રત્ન તથા વાસુદેવનાં સાત રત્નનાં નામ કહ્યાં છે. ૧૪૨

- ૨૪ મનુષ્ય મરીને સ્વજાવે ક્યાં જાય? તેનું આઠમું આગતિદ્વાર, એ દ્વારમાં વેદ આશ્રી કહ્યું ગતિના આવેલા કેટલા જીવ એક સમયમાં સિદ્ધિ પામે, ઇત્યાદિક કહીને મનુષ્યનાં આઠે દ્વારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કયો છે. ૧૪૪
- ૨૫ તિર્યચની આયુઃસ્થિતિ, કાયસ્થિતિ તથા જવસ્થિતિનું પ્રથમ દ્વાર કહ્યું છે. ૧૫૦
- ૨૬ તિર્યચનાં શરીરની અવગાહનાનું વીજું દ્વાર કહ્યું છે..... ૧૫૩
- ૨૭ તિર્યચને ઉપપાતવિરહકાલ અને ચવનવિરહકાલનાં બે દ્વાર કહ્યાં છે. ૧૫૫
- ૨૮ તિર્યચને એક સમયે ઉપજવા અને મરવાની સંખ્યાનાં બે દ્વાર કહ્યાં છે. ૧૫૫
- ૨૯ કયા કર્મથી જીવને એકેન્દ્રિયપણાની પ્રાપ્તિ થાય તે કહ્યું છે. ૧૫૭
- ૩૦ તિર્યચમાં કયો જીવ આવી ઉપજે, એવું સાતમું ગતિદ્વાર કહ્યું છે. ૧૫૭
- ૩૧ તિર્યચનું આઠમું આગતિદ્વાર કહ્યું છે, તદંતર્ગત તિર્યચ તથા મનુષ્યને લેશ્યા પણ કહી છે. અહીં તિર્યચનાં આઠે દ્વારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કયો છે. ૧૫૮
- ૩૨ ચારે ગતિના જીવોને સામાન્યપણે વેદ કહીને ઉત્સેધાંગુલ, પ્રમાણાંગુલ અને આત્માંગુલનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. તે પઠી ચોરાશી લક્ષ્ય યોનિ, કુલકોમીની સંખ્યા તથા સંવૃત્તાદિક યોનિર્લ કહી છે. તે પઠી એકલા મનુષ્યને યોનિ કહેલ છે. ૧૬૦
- ૩૩ વંધ, અવંધ, સોપક્રમ, નિરુપક્રમાદિક સાત પ્રકારે આયુના જ્ઞેદ કહ્યા છે. ૧૬૫
- ૩૪ સર્વ જીવને પર્યાસિ તથા પર્યાસિનું લક્ષણ અને દશ પ્રાણનું સ્વરૂપ કહ્યું છે..... ૧૭૦
- ૩૫ અતિસંક્ષિપ્તતર સંઘયણી ચોવીશ દ્વારે કરી કહી છે. ૧૭૨
-
- ૧૩ તેરમો શ્રીરત્નશેખરસૂરિકૃત ક્ષેત્રસમાસ નામા ગ્રંથ મૂલ તથા બાલાવબોધ સહિત ઠાપ્યો છે, તેની અનુક્રમણિકા લખીએ બીએ. ૧૭૩
- ૧ ગ્રંથની આદિ મંગલાચરણ કહ્યું છે. ૧૭૩
- ૨ તિર્થા ક્ષેત્રમાંહે દ્વીપ સમુદ્રનું સામાન્યપણે માન, તથા તે દ્વીપ, સમુદ્ર સર્વ જગતીએ કરી વિંઢ્યા છે, માટે જગતીનાં સ્વરૂપ સવિસ્તર કહ્યાં છે. ૧૭૩
- ૩ જંબુદ્વીપનાં ઠ કુલગિરિ તથા સાત ક્ષેત્રનું સ્વરૂપ તથા કુલગિરિ ઉપર રહેલા પદ્માદિ ડહ તથા તે ડહને વિષે રહેલા શ્રીદેવી પ્રમુખનાં કમલ ઉપર જીવન તથા તે દેવીર્જના પરિવારનાં કમલો વગેરે સવિસ્તર વર્ણવ્યાં છે..... ૧૮૨
- ૪ ડહનાં વારણાં તથા તે મધ્યેથી જે નદીર્લ નીકલી છે, તેનાં નામ તથા ગતિ તથા જીર્ણ તથા કુંડ તથા કુંડની વચ્ચે દ્વીપ છે તેનું પ્રમાણ, નદીર્લનો વિસ્તાર તથા ઝંડપણું તથા પરિવાર તથા સંખ્યા વગેરે કહી છે..... ૧૯૦
- ૫ ઠ કુલગિરિનાં કૂટ સંબંધી વિચારમાં તેનું ઝંચપણું તથા તિહાં જિનજવનો છે, તેનું માન તથા સહસ્ત્રાંક કૂટ તથા વૈતાલ્યનાં કૂટ તથા સર્વ કૂટનો વિસ્તાર

- તથા જંબુવૃક્ષની પીઠિકાનાં આઠ કૂટ તથા ચોત્રીશ કૃષ્ણકૂટ તથા એ સર્વ કૂટની સમગ્ર સંખ્યા તથા જે કૂટોપર જિનજવન છે તે કૂટો અને વૈતાલ્યનું સ્વરૂપ વગેરે કહ્યું છે. ૧૧૯૯
- ૬ ચોત્રીશ વૈતાલ્યોને વિષે બે બે ગુફાઈ છે, તેનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૨૭
- ૭ દક્ષિણ ઝરત મધ્યે અયોધ્યા નગરીનું પ્રમાણ તથા માગધાદિ તીર્થ કહ્યાં છે. ૧૨૯
- ૮ ઝરત તથા ધૈરવત મધ્યે બાર આારૂપ કાલચક્રનું સ્વરૂપાદિક કહ્યું છે. ૧૩૦
- ૯ ચાર વૃત્તવૈતાલ્યનું બે ગાથાએ કરી સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૩૧
- ૧૦ જંબુદ્વીપના મધ્યને વિષે મેરુ પર્વત છે તે તથા મેરુનાં વન તથા જિનજવન તથા શિલા અને તે શિલાને વિષે રહેલાં સિંહાસનનું સ્વરૂપાદિક કહ્યું છે. ૧૩૮
- ૧૧ ગજદંતગિરિ તથા તેની સ્થિતિ અને વર્ણ તથા ઝંચપણું તથા પહોલપણું તથા અધોલોકને વિષે રહેનારી દિશૂકુમારિકાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે તથા કુરુક્ષેત્રના મધ્ય જાગનું પહોલપણું તથા કુરુક્ષેત્રના ગિરિ તથા કુરુક્ષેત્રની નદીના ડ્રહ તથા કુલગિરિ, જમલ પર્વત, તથા પાંચ ડ્રહ અને મેરુ, એના સાત આંતરા વગેરે કહ્યા છે. ૧૪૫
- ૧૨ જંબુવૃક્ષ તથા શાલ્મલીવૃક્ષ વખાણ્યાં છે. ૧૪૯
- ૧૩ મહાવિદેહના બત્રીશ વિજયનું પહોલપણું તથા લાંબપણું તથા સોલ વક્ષસ્કાર પર્વત અને બાર અંતર નદીનાં નામ તથા બત્રીશ વિજયનાં નામ તથા બત્રીશ વિજયની મુખ્ય બત્રીશ નગરીઝનાં નામ તથા બત્રીશ વિજયની નદીઝ તથા શીતા અને શીતોદા નદીનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૫૨
- ૧૪ જગતીની માંહેલી દિશિએ બન્ને બાજુનાં ચાર વનમુખનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૫૬
- ૧૫ વિજયાદિકનો વિસ્તાર એકઠો કરી લાલ યોજન પૂર્ણ કરી દેખાડ્યો છે. ૧૫૭
- ૧૬ અધોલોક મધ્યે જે ગામ છે તે વખાણ્યાં છે. ૧૫૭
- ૧૭ તીર્થંકર તથા ચક્રવર્તિ પ્રમુખ ક્યાં ઝપજે ? તેનાં સ્થાનક કહ્યાં છે. ૧૬૦
- ૧૮ ચંદ્રમા અને સૂર્યનાં ચાર ક્ષેત્ર તથા તેનાં માંડલાં તથા માંડલાં માંડલાનું અંતર તથા ચંદ્ર સૂર્યનાં માંડલાનું પરસ્પર અંતર તથા તે ચંદ્ર સૂર્યના પ્રત્યેક માંડલાને વિષે મુહૂર્તગતિ તથા એક ચંદ્રમાની પઠવાડે તારાદિકની સંખ્યા તથા લવણ સમુદ્રને વિષે ચંદ્ર સૂર્યની સંખ્યા તથા ગતિ તથા મનુષ્યક્ષેત્રથી બાહરેલા ચંદ્ર સૂર્યનો વિચાર કહ્યો છે. ૧૬૭
- ૧૯ જંબુદ્વીપનો પરિધિ તથા ગણિતપદ તેમજ પરિધિ, ઇસ્કુ, જીવા, ધનુઃપૃષ્ઠ પ્રમુખ આઠ બોલ જાણવાનો વિધિ તથા ઝરતક્ષેત્રના પ્રતર કરવાનો વિધિ

તથા વૈતાલ્ય પ્રમુખના પ્રતર કરવાનો વિધિ તથા ઘનગણિત કહીને અહીં સુધી જંબુદ્વીપનો અધિકાર સંપૂર્ણ કસ્યો છે. ૨૪૪
૨૦ લવણસમુદ્રનો અધિકાર કહ્યો છે. ૨૫૧
૨૧ ઠપ્પા અંતર દ્વીપની સ્થિતિ કહી છે. ૨૫૫
૨૨ ચંદ્ર સૂર્યના લવણ સમુદ્રને વિષે જે દ્વીપ છે તે કહ્યા છે. ૨૬૨
૨૩ ધાતકીચંક્ર નામા વીજા દ્વીપનો અધિકાર કહ્યો છે. ૨૬૪
૨૪ કાલોદ સમુદ્રનો અધિકાર તથા પુષ્કરદલ દ્વીપનો અધિકાર કહ્યો છે. ૨૭૦
૨૫ મનુષ્યક્ષેત્ર માંહેલા સર્વ પર્વતની સંખ્યા કહી છે. ૨૭૫
૨૬ મનુષ્યક્ષેત્રથી બાહર જે પદાર્થ ન હોય, તેનાં નામ કહ્યાં છે. ૨૭૬
૨૭ નંદીશ્વર, કુંડલ અને રુચક દ્વીપને વિષે જે જિનજવન છે તે કહ્યાં છે. ૨૭૭
૨૮ દિશિકુમરીને વસવાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે. ૨૭૯
૨૪ ચૌદમું શ્રી સિદ્ધાંતસ્તવનં નાનાપદ્યવજ્રમ્. ૨૮૧
૨૫ પદ્મરમું શ્રી કૃષ્ણાદિવર્જમાનાંતજિનસ્તવનં વસંતતિલકાવૃત્તપ્રથિતમ્. ૨૮૩
૨૬ સોલમું ચમકમચતુર્વિંશતિ જિનસ્તુતિઃ..... ૨૮૪
૨૭ સત્તરમો ટીકા ઉપરથી કરેલા ચાલાવબોધ સહિત કર્મગ્રંથનાં એકત્રીશ પૃષ્ઠ છે. ૨૮૬
૨૮ અઢારમો કર્મવિપાક નામા પ્રથમ કર્મગ્રંથ છે, તેની અનુક્રમણિકા લખીએ છીએ. ૩૧૭
૧ પ્રથમ અત્રીઢ દેવતાની સ્તુત્યાદિકનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. ૩૧૭
૨ પ્રકૃતિવંધાદિક ચાર પ્રકાર, કર્મવંધના દેખાડ્યા છે. ૩૧૯
૩ તે ચાર પ્રકાર મધ્યે પ્રથમ પ્રકૃતિવંધના મૂલ જોડ આઠ દેખાડ્યા છે. ૩૨૦
૪ તે આઠ કર્મની અનુક્રમે ઉત્તર પ્રકૃતિ દેખાડતાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના મત્યાદિક પાંચ પ્રકાર દર્શાવતાં તે મધ્યે મતિજ્ઞાનના અઠાવીશ ઉત્તર જોડ- માંહે વ્યંજનાવગ્રહાદિકનું સ્વરૂપ સવિસ્તર દેખાડ્યું છે. ૩૨૨
૫ શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ જોડ તથા વીજા વીશ જોડ દેખાડ્યા છે. ૩૨૬
૬ અવધિજ્ઞાનના ઠ જોડ તથા મનઃપર્યવજ્ઞાનના વે જોડ દેખાડ્યા છે. ૩૩૦
૭ પાંચ પ્રકારનાં જ્ઞાનનાં આવરણ કહ્યાં છે. ૩૩૩
૮ દર્શનાવરણીય કર્મના નવ જોડ તથા વેદનીય કર્મના વે જોડ દેખાડ્યા છે. ૩૩૪
૯ મોહનીય કર્મના અઠાવીશ જોડ તથા આયુના ચાર જોડ કહ્યા છે. ૩૩૭
૧૦ નામકર્મના જોડ દેખાડ્યા છે. ૯ મધ્યે ચૌદ પિંડપ્રકૃતિના ઉત્તર જોડ તથા સંઘયણ, સંસ્થાન, વંધન, સંઘાતનાદિકનાં સ્વરૂપ કહ્યાં છે. ૩૪૫
૧૧ ગોત્રકર્મના વે જોડ તથા અંતરાયના પાંચ જોડ કહ્યા છે. ૩૪૫

११ ए आठ कर्म बांधवाना स्थूल हेतु दर्शव्या ठे. ३७०

- १२ उगणीशमो कर्मस्तव नामा वीजो कर्मग्रंथ ठे, तेनी अनुक्रमणिका
लखीए ठीए. ३७७
- १ प्रथम मंगलाचरण करी पढी चौद गुणगणानां नाम कहां ठे. ३७७
- २ कया कया गुणगणे केटली केटली कर्मप्रकृति बांधाय ? तथा कया गुणगणे
केटली कर्मप्रकृतिनो बांधविबेद थाय ? ते देखाड्युं ठे. ३७९
- ३ जे गुणगणे जेटली कर्मप्रकृतिनो उदय होय तथा जे गुणगणे जेटली कर्म-
प्रकृतिनो उदयविबेद होय ते कहुं ठे. ४०३
- ४ जे गुणगणे जेटली प्रकृतिनी उदीरणा होय ते देखादी ठे. ४१७
- ५ चौद गुणगणां मांहेलां कया गुणगणे केटली प्रकृति सत्ताए होय तथा कया
गुणगणे केटली प्रकृतिनो सत्ताविबेद थाय ठे ते दर्शाव्युं ठे. ४२७

- २० वीशमो बांधस्वामित्व नामा तृतीय कर्मग्रंथ ठे. एमां मंगलाचरण करीने चौद
मार्गणानां उत्तर वासठ मार्गणा स्थानकने विषे रहेला जीवो कयी मार्गणाए
सामान्य केटली प्रकृतिना बांधाधिकारी होय, तथा विशेषादेशे प्रत्येक मार्ग-
णाए रहेला जीवने केटलां केटलां गुणगणां होय ? तथा ते मांहेला कया
कया गुणगणे रहेलो जीव, केटली केटली प्रकृतिनो बांधाधिकारी होय. जेमके
चौद मार्गणा मध्ये प्रथम गतिमार्गणा ठे. तो गतिमार्गणाना नरकादिक चार
गतिना जेद करी चार जेद ठे. ते मध्ये प्रथम नरकगतिने विषे रह्यो थको
जीव, उधे केटली प्रकृतिनो बांधाधिकारी होय तथा विशेषे नरकगति मध्ये
चार गुणगणां ठे, ते मांहेला कया गुणगणे रह्यो थको जीव, केटली प्रकृ-
तिनो बांधाधिकारी होय. एवी रीते सर्व वासठे मार्गणाने विषे बांधस्वामित्व-
पणुं देखाड्युं ठे. ४२७
- २१ एकवीशमो पञ्चीतिका नामा चतुर्थ कर्मग्रंथ ठे तेनी अनुक्रमणिका. ४६७
- १ प्रथम आ ग्रंथ मध्ये कहेवानां द्वार तथा प्रतिद्वारनां नाम कहां ठे. ४६७
- २ चौद जीवस्थानक मांहेलां कयां कयां जीवस्थानके कयां कयां गुणगणां तथा
केटला योग, उपयोग, लेश्या तथा कर्मप्रकृतिना बांधनां स्थानक, उदयनां
स्थानक, उदीरणानां स्थानक तथा सत्तानां स्थानक केटलां होय ? ए आठ
प्रतिद्वार दर्शाव्यां ठे. ४७९
- ३ चौद मूल मार्गणा तथा वासठ उत्तर मार्गणानां नाम कहां ठे. ४७९

૪ વાસઠ માર્ગણાદ્વારે પ્રત્યેકે ચૌદ જીવજ્ઞેદ વિચાસ્યા છે. ૪૮૭
૫ વાસઠ માર્ગણાદ્વારે પ્રત્યેકે ગુણઠાણાં વિચાસ્યાં છે. ૪૯૦
૬ વાસઠ માર્ગણાદ્વારે પ્રત્યેકે પંદર યોગ વિચાસ્યા છે. ૪૯૯
૭ વાસઠ માર્ગણાદ્વારે પ્રત્યેકે વાર ઉપયોગ વિચાસ્યા છે. ૫૦૬
૮ મન, વચન અને કાયા, એ ત્રણ યોગમાર્ગણાને વિષે જીવસ્થાન, ગુણસ્થાન, યોગ અને ઉપયોગ આશ્રી મતાંતર કહ્યું છે. ૫૦૯
૯ વાસઠ માર્ગણાદ્વારે પ્રત્યેકે ૮ લેશ્યા માંહેલી લેશ્યા કહી છે. ૫૧૦
૧૦ વાસઠ માર્ગણાના જીવોનું મૂલ ચૌદ માર્ગણા કરી પ્રત્યેક માર્ગણાના જીવો વિષે અદ્વપવદ્વત્વ વિચાસ્યું છે. ૫૧૨
૧૧ ચૌદ ગુણઠાણાને વિષે જીવજ્ઞેદ, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા વિચાસ્યાં છે. ૫૧૯
૧૨ ચૌદ ગુણઠાણાને વિષે મૂલ કર્મવંધના વંધહેતુ ચાર છે અને ઉત્તર વંધહેતુ સત્તાવન છે. તે સર્વ જાંગા સહિત વિચાસ્યા છે. ૫૨૪
૧૩ ચૌદ ગુણઠાણે ઉદય અને સત્તા તથા ઉદીરણનાં સ્થાનક કહ્યાં છે. ૫૪૦
૧૪ ચૌદ ગુણઠાણે વર્તતા જીવનું અદ્વપવદ્વત્વ કહ્યું છે. ૫૪૨
૧૫ ઔપશમાદિક પાંચ જાવનું સ્વરૂપ, પ્રતિજ્ઞેદ તથા જાંગા સહિત પ્રત્યેક ગુણઠાણે વિવરીને પઠી આઠ કર્મને વિષે વિવરીને કહ્યું છે. ૫૪૪
૧૬ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા અને અનંતાના જ્ઞેદ કહ્યા છે. ૫૫૪

૨૨ વાવીશમો શતક નામા પંચમ કર્મગ્રંથ છે, તેની અનુક્રમણિકા લખીએ બીજી. ૫૬૭
૧ મંગલાચરણ કરી ગ્રંથના અન્નિધેયચૂત ઠવીશ દ્વારનાં નામ કહ્યાં છે. ૫૬૭
૨ ધ્રુવવંધિની તથા અધ્રુવવંધિની પ્રકૃતિનાં નામોનું પહેલું અને બીજું દ્વાર. ૫૬૯
૩ ધ્રુવોદયી તથા અધ્રુવોદયી પ્રકૃતિનાં નામોનું ત્રીજું તથા ચોથું દ્વાર કહ્યું છે. ૫૭૪
૪ પ્રકૃતિની સત્તાના ધ્રુવાધ્રુવપણાનું પાંચમું તથા ઠઠું દ્વાર કહ્યું છે. ૫૭૬
૫ સર્વઘાતિ તથા અઘાતિ પ્રકૃતિનું સાતમું અને આઠમું દ્વાર કહ્યું છે. ૫૭૨
૬ પુણ્ય તથા પાપપ્રકૃતિનાં નામોનું નવમું અને દશમું દ્વાર કહ્યું છે. ૫૭૫
૭ અપરાવર્ત પરાવર્તમાન પ્રકૃતિનું અગીઆરમું તથા બારમું દ્વાર કહ્યું છે. ૫૭૭
૮ ક્ષેત્રવિપાકી પ્રકૃતિનું દ્વાર, જીવવિપાકી પ્રકૃતિનું દ્વાર, જવવિપાકી પ્રકૃતિનું દ્વાર તથા પુજ્જલવિપાકી પ્રકૃતિનું દ્વાર, એ ચાર દ્વાર કહ્યાં છે. ૫૯૦
૯ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશ એ ચાર પ્રકારના વંધનાં ચાર દ્વાર કહ્યાં છે. ૫૯૩
૧૦ મૂલ પ્રકૃતિ આઠનાં વંધસ્થાનક કહીને તેને વિષે જૂયસ્કારાદિક ચાર વંધ ફલાવ્યા છે તથા જૂયસ્કારાદિક વંધનાં લક્ષણ કહ્યાં છે. ૫૯૫

- ૧૧ સર્વ ઉત્તર પ્રકૃતિનાં સામાન્યે ઊગણત્રીશ બંધસ્થાનક છે તેનાં નામ કહીને પઠી તેને વિષે જૂયસ્કારાદિક ચાર બંધ કહ્યા છે. ૫૫
- ૧૨ પ્રત્યેક કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિનાં વિશેષે જૂદાં જૂદાં બંધસ્થાનક કહીને તેને વિષે જૂયસ્કારાદિક ચાર બંધ વિચાર્યા છે. ૬૦
- ૧૩ મૂલ પ્રકૃતિનો જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ તથા અવાધાકાલ કહ્યો છે. ૬૦
- ૧૪ ઉત્તર પ્રકૃતિનો જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ તથા અવાધાકાલ સર્વ જીવોને વિષે કહ્યો છે. તે મધ્યે કુલ્લક જવનું માન પણ કહ્યું છે. ૬૦
- ૧૫ ઉત્તર પ્રકૃતિના ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય સ્થિતિબંધસ્વામી ગુણઘણે તથા જીવ-જેદે કહીને પ્રકૃતિબંધનો અધિકાર પૂર્ણ કસ્યો છે. ૬૨

- ૧૬ ઉત્કૃષ્ટાદિ સ્થિતિબંધને વિષે ઉત્કૃષ્ટાદિ તથા સાદ્યાદિ ચાર જાંગા કહ્યા છે. ૬૨
- ૧૭ ગુણઘણા આશ્રી ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય સ્થિતિબંધ કહ્યો છે. ૬૨
- ૧૮ એકેન્દ્રિયાદિકને વિષે હીનાધિક સ્થિતિબંધનું અદ્વપવહુત્વ કહ્યું છે. ૬૩
- ૧૯ મનાદિક યોગનું સ્વરૂપ તથા યોગસ્થાનકના સ્વામી કહ્યા છે. ૬૩
- ૨૦ ચૌદ જાતિના જીવને કર્મબંધના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના વચમાને આંતરે જેટલા સમય તેટલા સ્થિતિબંધનાં સ્થાનક છે. તેનું અદ્વપવહુત્વ તથા એકેકી સ્થિતિનાં અધ્યવસાયસ્થાનકનું અદ્વપવહુત્વ કહ્યું છે. ૬૪
- ૨૧ નરકત્રિકાદિક એકતાલીશ પ્રકૃતિનું ઉત્કૃષ્ટ બંધાંતર તથા અબંધકાલ પૂર-વાનો ઉપાય તથા કેટલીએક પ્રકૃતિનો સતત બંધનો કાલ કહીને સ્થિતિ-બંધનો અધિકાર પૂર્ણ કસ્યો છે. ૬૪
- ૨૨ રસબંધના અધિકારમાં રસવિજાગ વર્ગણા તથા સ્પર્શકનું સ્વરૂપ તથા એક-ઠાણીઆ, બેઠાણીઆદિક શુજાશુજ રસનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૬૫
- ૨૩ ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય રસબંધના સ્વામી દેલાડ્યા છે. ૬૫
- ૨૪ જઘન્ય, અજઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ અને અનુત્કૃષ્ટ એ ચાર પ્રકારના રસબંધને વિષે સાદ્યાદિ ચાર જાગ વિચારીને રસબંધનો અધિકાર પૂર્ણ કસ્યો છે. ૬૬

- ૨૫ પ્રદેશબંધ કહેતો થકો પ્રથમ ઔદારિકાદિક વર્ગણાનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૬૭
- ૨૬ જેવાં કર્મદલ જીવ ગ્રહણ કરે છે તે કહ્યાં છે, તથા તે કર્મદલનું અવગાહ-નાકેત્ર કહ્યું છે તથા મૂલ આઠ કર્મનાં દલની જાગવિજનના કહીને પઠી ઉત્તર પ્રકૃતિનાં દલની જાગવિજનના કહી છે. ૬૭
- ૨૭ કર્મના પ્રદેશ નિર્જારાવવાને અર્થે સમ્યક્ત્વાદિ અગીઆર અર્થે ગુણશ્રેણી કહી છે. ૬૭
- ૨૮ ચૌદ ગુણઘણાંનો અંતરકાલ કહ્યો છે. ૬૮

- ૨૯ આઠ પ્રકારના પુજ્જલપરાવર્તનું કાલમાન સમજાવવાને કાલમાનના મુહૂ-
ર્તથી માંત્રીને પટ્યોપમાદિક સર્વ જ્ઞેદ વિસ્તારે કહ્યાં છે. ૬૯૨
- ૩૦ ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય પ્રદેશવંધનું સ્વરૂપ તથા તે વંધના સ્વામી કહ્યા છે. ૭૦૨
- ૩૧ પ્રદેશવંધને વિષે સાદિ અનાદ્યાદિક ચાર જાંગા કહ્યા છે. ૭૦૯
- ૩૨ યોગ્યસ્થાનકનું સ્વરૂપ તથા અદ્વપવહુત્વ કહીને પ્રદેશવંધ સમાપ્ત કહ્યો છે. ૭૧૧

- ૩૩ પ્રકૃતિસ્થિત્યાદિક ચાર વંધને વિષે વંધના વિશેષ હેતુ કહ્યા છે..... ૭૧૪
- ૩૪ ચૌદ રાજલોકની શ્રેણી, પ્રતર તથા ઘનાદિકનું માન કહ્યું છે. ૭૧૫
- ૩૫ ઉપશમશ્રેણી તથા દ્વપકશ્રેણીનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૭૧૭

- ૩૬ ત્રેવીશમો સત્તતિકાનામા ષષ્ઠ કર્મગ્રંથ છે તેની અનુક્રમણિકા લખીએ ઢીએ. ૭૨૫
- ૧ પ્રથમ મંગલાચરણ તથા પ્રયોજનાદિક ચાર વાનાં કહ્યાં છે. ૭૨૫
- ૨ સામાન્યપણે મૂલ આઠ પ્રકૃતિનાં નામ તથા સ્વરૂપ કહ્યાં છે. ... ૭૨૭
- ૩ મૂલ આઠ પ્રકૃતિના વંધ, ઉદય અને સત્તાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે તથા કર્યું કર્મ
વાંધતાં કયાં વંધસ્થાનક હોય ? તથા કયી પ્રકૃતિને ઉદયે કેટલાં ઉદયસ્થા-
નક હોય, તથા કયી પ્રકૃતિની સત્તાએ કયાં કયાં સત્તાસ્થાનક હોય તથા
એનાં વંધ, ઉદય, સત્તા, સ્થાનકનો પરસ્પર સંવેધ તથા ચૌદ ગુણઠાણે એના
જાંગા કહ્યા છે. ૭૨૮
- ૪ ઉત્તર પ્રકૃતિ આશ્રી સંવેધ કહ્યો છે, તેમજ પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય અને અંત-
રાય વે કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિના પૂર્વોક્ત રીતેજ વંધ, ઉદય તથા સત્તાસ્થાનક
સંવેધે જાંગાની પ્રરૂપણા સવિસ્તર કરી છે..... ૭૩૪
- ૫ તેમજ દર્શનાવરણીય કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ આશ્રી વંધાદિક સ્થાનક કહ્યાં છે
તથા તેનો પરસ્પર સંવેધ દેખાડ્યો છે. ૭૩૫
- ૬ વેદનીય, આયુ અને ગોત્ર, એ ત્રણ કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિના જાંગા કહ્યા છે..... ૭૩૮
- ૭ મોહનીય કર્મ ઉત્તર પ્રકૃતિનાં વંધાદિક સ્થાનકોનો સંવેધ કહ્યો છે. ૭૪૨
- ૮ નામકર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિનાં વંધાદિ સ્થાનકો કહીને પઢી સંવેધ કહ્યો છે. ૭૬૧
- ૯ ચૌદ જીવસ્થાનકે પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય તથા અંતરાય કર્મના વંધોદય સત્તા
સંવેધે જાંગા કહીને પઢી દર્શનાવરણીય, વેદનીય, ગોત્ર, આયુ, મોહનીય અને
નામકર્મના વંધાદિકને સંવેધે જાંગા કહ્યા છે. ૭૮૯
- ૧૦ ચૌદ ગુણઠાણે જ્ઞાનાવરણીય અને અંતરાય કર્મના જાંગા કહ્યા છે. ૭૯૯
- ૧૧ ચૌદ ગુણઠાણે દર્શનાવરણીય કર્મના વંધાદિ સ્થાનકના જાંગા કહ્યા છે. ૭૯૯
- ૧૨ ચૌદ ગુણઠાણે વેદનીય અને ગોત્રકર્મના વંધાદિ સ્થાનકના જાંગા કહ્યા છે..... ૮૦૧

- ૧૩ ચૌદ ગુણઠાણે આયુઃકર્મના બંધાદિ સ્થાનના જાંગા કહ્યા છે. ૮૦૨
- ૧૪ ચૌદ ગુણઠાણે મોહનીય કર્મના બંધાદિ સ્થાનકના જાંગા કહ્યા છે. ૮૦૩
- ૧૫ મોહનીયના ઉદય જાંગા તથા ઉદયપદવૃંદ તે યોગ, ઉપયોગ અને લેશ્યા સાથે ચૌદે ગુણઠાણે ગુણ્યા છે. ૮૦૬
- ૧૬ ચૌદ ગુણઠાણે મોહનીયનાં સત્તાસ્થાનક કહીને સંવેધે જાંગા કહ્યા છે. ૮૧૪
- ૧૭ ચૌદ ગુણઠાણે નામકર્મના બંધોદય, સત્તાસ્થાનક અને જાંગા કહ્યા છે. ૮૧૬
- ૧૮ મિથ્યાત્વ અને સાસ્વાદન ગુણઠાણે મોહનીયનાં બંધસ્થાનકના જાંગાની સંખ્યા તથા ઉદયસ્થાનકના જાંગાની સરવાલે સંખ્યા કહી છે. ૮૨૭
- ૧૯ ચાર ગતિને વિષે નામકર્મનાં બંધાદિ સ્થાનક કહ્યાં છે. ૮૨૯
- ૨૦ એકેન્દ્રિયાદિકને વિષે નામકર્મનાં બંધોદય સત્તાસ્થાનક કહ્યાં છે. ૮૩૨
- ૨૧ અહીંઆ ઉદીરણ ન કહી તેનું કારણ તથા એકતાલીશ પ્રકૃતિનો ઉદય ઉદીરણાં અંતર છે તે તથા કયા ગુણઠાણે કયી પ્રકૃતિ બાંધે ? તે તથા જે ગતિને વિષે જેટલી પ્રકૃતિ સત્તાં પામીએ તે કહ્યું છે. ૮૩૪
- ૨૨ ઉપશમશ્રેણીનું સ્વરૂપ વિસ્તારપૂર્વક કહ્યું છે. ૮૩૯
- ૨૩ દ્વપકશ્રેણીનું સ્વરૂપ વિસ્તારપૂર્વક કહ્યું છે. ૮૫૪

॥ श्री ॥

॥ अथ इन्द्रियपराजयशतक प्रारम्भः ॥

सुञ्चिञ्च सूरौ सोचेव पंम्भिर् तं पसंसिमो निञ्चं ॥ इन्दिय चोरेहिंसया,
न लुंढिञ्च जस्स चरणधणं ॥ १ ॥ इन्दिय चवल तुरंगो, डुग्गइ म
ग्गाणु धाविरे निञ्चं ॥ जाविञ्च जवस्सरूवो रुंजइजिणवयणरस्सीहिं ॥ २ ॥

व्याख्या— तेहज सूरौ के० शूर, तेहज पंढिउं के० पंडित, तं के० तेनेज, प्रसं-
सिमो निञ्चं के० निरंतर हुं प्रशंसुं हुं, के, जेहनुं सया के० सदा, इन्दियचोरे के०
इंझिउंरूप चोरोए, चरणधणं के० चारित्ररूपी धन नथी लुंढ्युं ॥ १ ॥ इन्दियचवलतु-
रंगो के० इन्द्रियरूप जे चपल घोडाउं ठे, ते डुग्गइ के० दुर्गतिना, मग्गाणु के०
मार्गे, निञ्चं के० निरंतर, धाविरे के० दोडवानुं करे ठे, तेने जवस्सरूवो के० संसार
स्वरूपने जेणे जावि के० जाव्यो ठे, ते प्राणी जिणवयणरस्सीहिं के० श्रीवीतरागनां
वचनरूप रस्सीहिं के० दोरकीए करीने रुंजइ के० रुंघे ठे. २

इन्दिय धुत्ताणमहो तिलतुस मित्तंपि देसु मा पसरं ॥ जइ दिन्नो तो नी
उं जह्खणो वरिस कोडिसमो ॥ ३ ॥ अजि इंदिएहि चरणं, कठं विधुणे
हिं किरइ असारं ॥ तो धम्मन्निहिदहं, जइ अबं इन्दिय जयंमि ॥ ४ ॥

व्याख्या— अहो उत्तमजन ! इन्दियधुत्ताणं के० इन्द्रियरूप धूर्तने, तिलतुसमित्तंपि
के० तिलना ठोतरा जेटलुं पण प्रसरं के० पसरवा, देसुमा के० देश नही. जइदिन्नो
के० जो पसरवा दीधो तो नीउं के० लीधुं. शुं लीधुं ? ते कहेठे, जह के० ज्यां खणो
के० दाणमात्रमां पण वरिसकोडीसमो के० वरसनी कोडी समान दुःखमय ठे,
तेवुं दुःख लीधुं. ॥ ३ ॥ जेणे इंझिउं जीती नथी तेनुं चारित्र, कठं विधुणेहिं कीरइ
असारं—कठविधुणेहिं के० काष्ठमां रहेनारा कीडाए जेम काष्ठने करडीने असारं के०
असार कीरइ के० कखुं. एवुं असार जाणवुं. ए माटे धम्मन्नि के० धर्मना अर्थि जने
इंदियजयंमि के० इंझिउं जीतवाने माटे दह जइअबं के० दह यत्न करवो. ॥ ४ ॥

जह कागिणी इहेऊं, कोडिं रयणाणहारए कोइ ॥ तह तुह विसय
गिन्हा जीवाहारंति सिद्धिसुहं ॥ ५ ॥ तिलमित्तं विसयसुहं उहं च
गिरिरायसिंगतुंगयरं ॥ जव कोडीहिं न निठइ जंजाणसुतंकरिवासु ॥ ६ ॥

व्याख्या—जह के० जेम कोइ के० कोइएक कागिणी के० कांगणीने हेज के० हेतु एटले अर्थे कोनिरयणाणहारए के० कोडिरखने हारेडे; तह के० तेम तुह के० नीच एवा विसयगिद्धा के० विषयमां लोहूप थएवा जीवा के० जीवो ठे ते पोताना सिद्धि-सुहं के० मोक्षसुखने हारंति के० हारीजायडे. ॥ ५ ॥ तिलमित्त विसयसुहं के० तिलमात्र पण विषयसुख, ते डुहंच गिरिरायसिंगतुंगयरं के० दुःखरूप गिरिराय के० पर्वत—तेना तुंगयरं के० उंचां एवां सिंग के० शिखर ठे, एवुं जाणवुं—अर्थात् थोडुं पण विषयसुख ठे ते महादुःखनुं हेतु जाणवुं. ए विषयसुखने माटे जवकोडीहिं के० जवनी कोडिए दुःख जोगवतां पण न निष्ठइ के० न निवर्ते. एवुं ठे, माटे जं के० जेम ध्यानमां आवे तं के० तेम करिश्वासु के० करजे ॥ ६ ॥

जुंजंता मधुरा विवाग विरसा किंपागतुद्धा इमे ॥ कञ्जकंदुअणव दुःख जणया दारिंति बुद्धिसुहं ॥ मप्रएहे मयतिण्हिअव सययं विञ्चाजि संधि प्पया ॥ जुत्तादिंति कुजम्म जोणिगहणं जोगा महावेरिणो ॥ ७ ॥

व्याख्या—जोग केवा ठे ? ते कहे ठे. जुंजंता के० जोगवतां थका मधुरा के० मधुरा पण विवाग के० परिणामे—अथवा विपाके किंपाकतुद्धाइमे के० किंपाकवृक्षतुद्धय विरस के० निरस ठे, वली कञ्जकंदुअण के० खसनुं जे खणवुं—तेखणतां तो सारुं लागे, पण परिणामे महा दुःख थाय. तेम ए सुख जोगवे ठे, ते पण दुःखजणया के० ते खसना खणवा सरखां दुःखनां उपजावणहार एवां बुद्धिसुहं के० बुद्धिसुखने दारिंति के० दे ठे, अने मप्रएहे के० मज्जन करतां थकां अर्थात् जोगमां तल्लीन होतां थकां मयतिण्हिअव के० मृगतृक्षा जे जांऊवां तेनी परेसययं के० निरंतर मिञ्चाजिसंधिप्पया के० खोटा अजिप्रायना देनारा ठे; अने जुत्ता के० जोगव्या थका, कुजम्मजोणिगहणं के० कुंजन्मनी योनिनुं जे ग्रहण, तेने दिंति के० दे ठे. ए माटे जोगो महावेरिणो के० जोग जे विषयादिक सुख ते महावेरी ठे, एम जाणवुं. ॥ ७ ॥

सक्का अग्गी निवारेजं वारिणो जल्लिउ विहु ॥ सबोदहि जळेणावि कामग्गि डन्निवारजं ॥ ८ ॥ विसमिव मुहंमि मधुरा परिणाम निकाम दारुणा विसया ॥ कालमणंतं जुत्ता अज्जविमुत्तं न किं जुत्त ॥ ९ ॥

व्याख्या—जल्लिउविहु के० घणोज लागेलो एवो जे अग्गी के० अग्नि, तेने वारिणो के० पाणीए करीने निवारिउसक्का के० निवारण करी शकीए; परंतु कामग्गी के० कामाग्नि जे ठे ते, सबोदहिजळेणावि के० सर्व समुद्रोना पाणीए करी पण डन्निवारजं के० निवारण करवो महा दोहलो ठे. ॥ ८ ॥ हे मूढ ! आ संसारना जोग विषय ठेते

मुहंमि के० प्रथम आद्यमां मधुरा के० मधुरा ठे, पण परिणाम के० अंते विसमिव के० विषनी परे निकाम के० अत्यंत असार अने दारुणा के० महा जयंकर एवा ठे. तं के० तें, कालमणंतंजुत्ता के० अनंतकाल यावत् जोगव्या, तो पण अज्जा के० हजी नवीमुत्तं के० नथी त्याग करतो ? किंजुत्त के० ए विषयसुखमां केम युक्त थइ रह्यो ठे ? ॥ ए ॥

विषयरसासवमत्तो जुत्ताजुत्तं न जाणई जीवो ॥ छूरइ कळुणंपढा
पत्तो नरयं महाघोरं ॥ १० ॥ जह निंबडुम्मपत्तोकीडो कळुअंपि म
न्नए महुरं ॥ तह सिद्धिसुहपरुक्का संसारइहं सुहं विति ॥ ११ ॥

व्याख्या— ए जीव, विषयरसासवमत्तो के० विषयरसरूप आसव एटले मदिराए करी मदोन्मत्त होतो थको जुत्ताजुत्त के० युक्तायुक्त एटले योग्य अने अयोग्यने नजा-
णई के० नथी जाणतो; पण पढा के० पढी ज्यारे कळुणं के० महादुःख जय एवा म-
हाघोरं के० अतिशय जयंकर नरयं के० नरकने पत्तो के० पाम्यो, त्यारे छूरइ के० छू-
रेठे, अर्थात् पश्चात्ताप करे ठे. ॥ १० ॥ जह के० जेम, निंबडुम्मपत्तो के० लींबकाना
वृक्षनुं पांदडुं ते कळुअंपि के० कडबुं ठे तो पण कीमो के० ते पांदडामां रहेनारो कीडो
महुरं के० मधुर एवुं मन्नए के० माने ठे; तह के० तेम ए जीव सिद्धिसुहंपरुक्का के०
मोक्षसुखथी परोक्ष जे संसारइहं के० संसारनां दुःख तेने सुहंविति के० सुख त-
रिके जाणे ठे. ॥ ११ ॥

अधिराण चंचलाणय खणमित्त सुहंकराण पावाणं ॥ डुग्गइ निबंध
णाणं विरमसु एअ्राण जोगाणं ॥ १२ ॥ पतायकामजोगा सुरेसु अ-
सुरेसु तहय मणुएसु ॥ नयजीवतुप्रतिती जलणस्सवकठनियरेण ॥ १३ ॥

व्याख्या— रे अजाण जीव ! तुं, अधिराण के० अस्थिर, अने चंचलाणय के० चपल
एवा खणमित्त के० क्षणमात्र सुहं के० सुखने कराण के० करनारा एवा, अने पावाणं
के० महापापरूप तथा डुग्गइ के० दुर्गतिए निबंधणाणं के० बंधन थवाना हेतुरूप जे
जोगाणं के० जोग, तेथी विरमसु के० विरम—पावो उंसर ? ॥ १२ ॥ सुरेसु के० देव-
ताउनेविषे, असुरेसु के० असुरदेवतानेविषे, तेमज मणुएसु के० मनुष्यनेविषे हे
जीव ! तुं कामजोग के० कामना जोग जे स्त्री विषयादिक सुख ते पत्ता के० पाम्यो;
तोपण जेम जलण के० अग्नि कठनियरेण के० काष्ठोना समूहे पण तृप्ति पामतो नथी,
तेम नयजीव तुप्रतिती के० हे जीव ! तने पण तृप्ति थती नथी. ॥ १३ ॥

जहाय किंपागफला मणोरमा रसेणवन्नेणय जुंजमाणा ॥ ते खुट्टए जी-
विय पच्चमाणा एउवमा कामगुणा विवागे ॥ १४ ॥ सव्वंविद्विअं
गीअं सव्वंनट्टंविडंबणा ॥ सव्वेआजरणाजारा सव्वेकामाड्ढावहा ॥ १५ ॥

व्याख्या—जहाय के० जेम किंपाग के० किंपाकनामक वृक्षनां फला के० फल ते मणोरमा
के० मनोहर, रसेण के० रसेकरी परिपूर्ण, वन्नेन के० वर्णैकरी रूमां पण ते जुंजमाणा के०
खाधां अकांअने पच्चमाणा के० पच्यां अकां जीविय के० जीवितव्यने खुट्टय के० खुटाडे.
एउवमा के० ए किंपाकनामक वृक्षना फलनीज उपमा, कामगुणाविवागे के० कामना
गुणनो जे विपाक—तेनेविषे जाणवी. अर्थात् कामगुण विपाकठे ते देखतां मनोहर, र-
सेकरी परिपूर्ण अने बाह्यरंगेकरी रुडा ठे, पण तेउनो परिणाम महा दुःखदायक ठे. ॥ १४ ॥
संसारमां गीअं के० जे गीत ठे ते सव्वं के० सर्व विद्विअं के० विद्यापतुल्य जाणवां,
सव्वं के० सर्व, नट्ट के० नाटक ते विडंबणा के० विटंबना जेवा जाणवां, सव्वे के०
सर्व आजरणा के० जे आजरण ते जारा के० जाररूप एवां जाणवां, अने सव्वे के०
सर्व कामा के० काम ते ड्ढावहा के० दुःखदाइ जाणवा. १५

देविंद चक्रवट्ठित्ठाणइ रज्झइ उत्तमा जोगा ॥ पत्ता अणंतखुत्तो नय हं
तत्तिं गउत्तेहिं ॥ १६ ॥ संसारचक्रवाले सव्वेविय पुग्गलामए बहुसो ॥

आहारिआय परिणामिआय नयतेसु तित्तोहं ॥ १७ ॥

व्याख्या—रे जीव ! देविंद के० इंद्र, चक्रवट्ठित्ठाणइ के० चक्रवर्तित्वादिक, रज्झइ के०
राज्य, अने उत्तमजोगा के० उत्तम प्रकारना जोग एटले विषयादिसुख, ते तुं अणंतखुत्तो
के० अनंत वार पत्तो के० पास्यो, तोपण तेहिं के० तेउए करीने न यहतत्तिं के० तृप्तिने
पास्यो नही ॥ १६ ॥ अहो मए के० में, संसारचक्रवाले के० संसाररूप चक्रवालनेविषे
सव्वेविय के० सघलाए पुग्गला के० पुज्जलोने घणीवार आहारिआय परिणामिआय
के० आहारिया एटले खाधा ने आहारपणे परिणमाव्या खरा, पण तेसु के० तेनेविषे
तित्तोहं के० हुं तृप्ति नय के० पास्यो नही ॥ १७ ॥

उवलेवो होइ जोगेसु अजोगी नोवदिप्पई ॥ जोगी नमइ संसारे
अजोगी विप्पमुच्चई ॥ १८ ॥ अद्धो सुक्कोअ दो बूटा गोलया मट्ठि
आमया ॥ दोविआवडिआकूडे जो अद्धो तव्व लग्गई ॥ १९ ॥

व्याख्या—जोगीपुरुषने जोगेसु के० जोगनेविषे उवलेवो के० लपटावुं ते होइ के०
थाय ठे, अने अजोगी के० बांढनारहित एवा पुरुषो नोवदिप्पई के० न लपेटाय, जोगी
जमेइ संसारे के० आ संसारनेविषे जोगी होय ते जमे ठे, अजोगीविप्पमुच्चई के०

अने अजोगी पुरुष संसारथी मुक्त थाय ठे. ॥ १७ ॥ अहो के० लीलो अने सुको के० सूको एवा दो के० वे मट्टिआमया के० माटीमय गोदया के० गोला ठे, ते वेय गोला जीतने विषे आवडिआ के० अफाड्या, तेमांथी जो के० जे अहो के० लीलो गोला हतो ते तह के० जीतनेविषे लग्गइ के० लागी रह्यो. ॥ १८ ॥

एवं लगंति डुम्मेहा जे नरा कामलावसा ॥ विरत्तो न लगंति ज-
हा सुक्के अगोदए ॥ १७ ॥ तणकठेहिव अग्गी लवणसमुदो नईस-
हस्सेहिं ॥ न इमो जीवो सको तिपेउं कामजोगेहिं ॥ १८ ॥

व्याख्या—एवं के० ए प्रमाणे लगंति के० लागेठे. डुम्मेहा के० डुर्बुद्धि एवा जे नरा के० पुरुष, कामलावसा के० कामलंपट. एटवे जे कामलंपट एवा डुर्बुद्धि पुरुषो ठे, तेउं आ संसारनेविषे जीतने विषे लीला गोलानी पेरे लागी रहेठे, अने जे विरत्तो के० संसारथी विरम्यो, ते जेम सूको गोलो जीतने विषे न चोटे—न लागे तेम न लगंति के० नथी लागतो ॥ १७ ॥ जेम तणकठेहिव के० जेम तणकाष्ठे करीने अग्गी के० अग्नि तप्त थतो नथी, अने नदीना सहस्रोएकरी जेम लवण समुद्र तप्त थतो नथी, तेम कामजोगे करीने आ जीव पण तप्त थवाने शक्तिवंत थतो नथी. ॥ १८ ॥

शुत्तूणवि जोगसुहं सुरनर खयरसु पुण पमाएणं ॥ पिश्वइ नरएसु जेर
व कलकलए तउतंव पाणाइं ॥ १९ ॥ को लोजेण न निहउं कस्स नरम-
णीहिं जोलिअं हिअयं ॥ को मज्झुणा न गहिउं को गिधोनेव विसएहिं ॥ २० ॥

व्याख्या—जीव जोगसुहं के० जोगनां जे सुख, सुर के० ते देवता, नर के० मनुष्य अने खयर के० खेचरनेविषे शुत्तूणवि के० जोगवीने पण पुण के० वली, पमाएणं के० प्रमादेकरीने नरएसु के० नरकनेविषे जेरव के० जयंकर एवा कलकलए के० अग्नि-
करी तप्त थएला तंवपाणाइं के० त्रांवांना पानने पिश्वइ के० पीएठे. ॥ १९ ॥ को के० कोण पुरुष, लोजेण के० लोजे न निहउं के० न निहत्त एटवे नथी हणायो ? अने को के० कोण पुरुषना हिअयं के० हृदयने रमणी के० स्त्रीए नजोलियं के० नथी जो-
खयुं ? अने को के० कोण पुरुषने मज्झुणा के० मृत्युए नगहिउं के० नथी ग्रह्यो ? अने को के० कोण पुरुष, विसएहिं के० विषयोए करी नेवगिद्धो के० नथी गृह्यथो ? ॥ २० ॥

खणमित्त सुखा बहुकाल डुका ॥ पगाम डुका अनिकाम सुखा ॥ सं-
सार सुखस्स विपरक जूआ ॥ खाणी अण्णण उ कामजोगा
॥ २१ ॥ सब गहाणं पजवो महागहो सब दोसपायट्टि ॥ कामगगहो ड-
रप्पा जेणजितूअं जगं सबं ॥ २२ ॥

व्याख्या—आ संसारनेविषे खणमिच्छ के० क्लृप्तमात्र सुखा के० सुख ठे, अने दुःखा के० दुःख तो बहुकाल के० घणाकाल सुधी ठे. तेवली पगामदुखा के० अतिशय दुःख ठे; अने अनिकामसुखा के० अतिशय तोढरुं सुख ठे. एमाटे संसार मुक्तस्स विपरक-
चूआ के० संसारने मूकवो अने तेथी विपरकचूत अतुं अने ए कामजोगा के० काम
विषयादिकना जे जोगो ठे ते, अण्णत्ताणं के० अनर्थनी खाणी के० खाण ठे. ॥ १४ ॥
जेण के० जेणे जगंसव्वं के० सर्वजगत्तने जितूअं के० जेदुं संताप्युं, एवो दुरप्पा के०
दुरात्मा कामग्गहो के० कामरूपी ग्रह, ते सव्वग्गहाणं के० सर्व ग्रहोने पच्चवो के०
उपजावानुं मूल कारण ठे, अने सव्वदोसपायही के० सर्व दोषोनो प्रगट करनार,
एवो महाग्गहो के० महोदो ग्रह जाणवो. ॥ १५ ॥

जह कब्बुल्लोकहुं कंदुअमाणो इहं मुण्ह सुखं ॥ मोहाजरा मणुस्सा
तह कामइहं सुहंविंति ॥ १६ ॥ सल्लंक्रामा विसंक्रामा कामा
आसीविसोवमा ॥ कामेपत्तेयमाणा अक्रामा जंति दुग्गई ॥ १७ ॥

व्याख्या—जह के० जेम, कब्बुल्लोकहुं कंदुअमाणो के० खसनो धणी खसने खणतो
थको, जो के परिणामे इहं के० दुःख जोगवे ठे, तोपण तेने सुहंमुण्ह के० सुख
मानेठे; तह के० तेम मोहाजरा के० मोहेकरी आतुर एटले पीकित एवा मणुस्सा
के० मनुष्यो कामइहं के० कामजोगादिकना विषयदुःखने सुहंविंति के० सुखकरी
जाण्ठे. ॥ १६ ॥ कामा के० काम ठे ते सल्लं के० सालरूप ठे, विसं के० विषरूप ठे
अने आसीविसोवमा के० सर्पनी दाढमां जे विष ठे तेनी उपमाए ठे. कामेपत्तेयमाणा
के० ए कामनी मात्र प्रार्थना करतां अने अक्रामा के० अणजोगव्ये थके पण जीव
दुग्गई के० दुर्गतिए जंति के० जाय. ॥ १७ ॥

विसए अवइस्कंता पडंति संसारसायरे घोरे ॥ वीसएसु निरावि-
स्का तरंति संसार कांतारे ॥ १८ ॥ ठलिया अवइस्कंता निरावइ-
स्का गया अविग्घेणं ॥ तम्हापवयणसारे निरावइस्केण होअवं ॥ १९ ॥

व्याख्या—विसए अवइस्कंता के० विषयनी अपेक्षा—प्रतिबंध करतां जीव संसार
सायरेघोरे के० संसाररूपी महा जयंकर एवा समुद्रनेविषे पडंति के० पडे ठे, अने
विसएसु निराविस्का के० विषयनेविषे निरपेक्ष होतां थकां संसारकांतारे के० संसार-
रूपी अरण्यने तरंति के० तरे ठे. ॥ १८ ॥ ठलिया के ठलवंत एवा विषयनी अवइ-
स्कंता के० अपेक्षार्थी जे निरावइस्का के० निरपेक्ष थया, ते अविग्घेणं के० अविघ्न-

पणे गया के० मोढ़े गया. तम्हा के० ते माटे पवयणसारे के० प्रवचननुं सार जे चारित्र-तेहनेविषे निरावश्केणहोअव्वं के० निरपेक्ष थवुं. ॥ ३६ ॥

विसयाविस्को निवडइ निरविस्को तरइ उत्तर जवोहं ॥ देवीदीवस-
मागय जाउअ जुअलेण दिठंतो ॥ ३० ॥ जंअइ तिरुंछुक्कं जंच
सुहं उत्तमं तिलोअंमि ॥ तंजाणसु विसयाणं बुद्धिकय हेउअंसव्वं ॥ ३१ ॥

व्याख्या-विसया विस्को के० विषयनी अपेक्षा धरतो जीव निवडइ के० संसारने-
विषे पने ठे, अने जे संसारथी निरपेक्ष ठे ते उत्तर के० दुस्तर एवो आ जे जव
के० संसार तेने तरइ के० तरे ठे. जेम देवीना छीपनेविषे समागत के० आवेला एवा
जाउअजुअलेण के० ज्ञाता एटले जाइनुं युगल. अर्थात् वे जाइउं तेना दिठंतो के०
दृष्टांते जाणवुं. एटले वे जाइमांथी एक जाइए देवीना सन्मुख किंचित् जायुं, तेथी ते
समुद्रमां जइ पड्यो अने बीजो जाइ निरपेक्ष रह्यो, तो समुद्र पार उतख्यो. ए कथा
ज्ञाताजीमां ठे, त्यांथी जाणवी. ॥ ३० ॥ जं के० जे अइ के० अतिशय तिरुंछुक्कं के०
तीक्ष्णदुःख अने जे वली तिलोअंमि के० त्रैलोक्यनेविषे उत्तमंसुहं के० उत्तम प्रकारनां
सुख ठे, तं के० ते सव्वं के० सर्व, विषयाणं के० विषयनी जे बुद्धिकय के० बुद्धि अने
क्षय एटले हाणी तेनां हेउअंके० हेतु ठे. एम हे जीव, ! तुं जाणसु के० जाणजे. ॥ ३१ ॥

इंद्रिय विसय पसत्ती पडंति संसारसायरे जीवा ॥ पक्खिच्च चिन्नपंखा
सुसीलगुणपेहुणविहिण ॥ ३२ ॥ नलदइजहाविहंतो मुहिल्लियं अंछिअं
जहा सुणउं ॥ सोसइ तालुअरसिअं विविहंतोमन्नएसुक्कं ॥ ३३ ॥

व्याख्या-इंद्रियविसयपसत्ती के० इंद्रियोना विसयोने विषे विशेष करी आसक्त
एवो जीव, पक्खिच्चचिन्नपंखा के० जेनी पांख ठेदाइ ठे एवो पक्षी जेम आकाशथी
पृथ्वी उपर जइ पडे, तेम सुसीलगुणपेहुणविहिणा के० सुशील गुणरूपी पांखोविना
जीव, संसार सायरे के० संसार सागरने विषे पडंति के० पडे ठे. ॥ ३२ ॥ जह के० जेम
सुणउं के० श्रान मुहिल्लियंअंछिअं के० महोदुं हारुकुं लिहंतो के० चाटतां थकां नलदइ
के० नथी जाणतुं, के तालुअरसिअं के० पोताना तालवानो रस शोषे ठे !! ए श्रान
पोतानाज तालवानो रस चाटे ठे, तो पण ते चाटतां थकां विविहंतो के० विविध
प्रकारनां सुखं के० सुखने मन्नए के० माने ठे. ॥ ३३ ॥

मिहिलाणकायसेवी न लदइ किंचिवि सुहं तहा पुरिसो ॥ सो मन्नए व-
राउं सयकाय परिस्समं सुक्कं ॥ ३४ ॥ सुह्विमग्गिअंतो कव्वि कय-
लीइ नडि जहसारो ॥ इंद्रिय विसएसुतहा नडिसुहं सुह्विगविठं ॥ ३५ ॥

વ્યાખ્યા—તેમ મહિલાણકાયસેવી કે० સ્ત્રીની કાયાનો સેવણહાર પુરુષ તે કિંચિ કે० કાંઈ પણ સુહં કે० સુખને ન લહૈ કે० નથી લહેતો; પરંતુ તે વરાઈ કે० વા-
પનો રાંક સયકાય કે० પોતાની કાયાના પરિસ્સમં કે० પરિશ્રમને સુસ્કંમન્ન કે०
સુખરૂપ માને છે. ॥ ૩૪ ॥ સુદુવિમગ્નિશ્ચંતો કે० અતિશય અવિલોક્યું તો પણ ક-
હિવે કે० કહીંઈ પણ કયલીઈ કે० કેલિનેવિષે જહ કે० જેમ સારો કે० સાર નહિ
કે० નથી, તહા કે० તેમજ ઇન્દિયવિસણુ કે० ઇન્દ્રિયના વિષયોને વિષે પણ સુહં કે०
સુખ તે સુદુવિ ગવિઠં કે० અતિશે શ્રુષ્ટુ જોશું નહિ કે० નથી. ॥ ૩૫ ॥

સિંગારતરંગાણ વિલાસવેલાઈ જુઘણજલાણ ॥ કેકે જયંમિ પુરિસા નારી-
નઈણ ન બુઢંતી ॥ ૩૬ ॥ સોઅસરી હુરિઅદરી કવડકુમીમહિલિયાકિ-
લેસકરી ॥ વહરવિરોયણઅરણી હુસ્કલાણીસુક્પલિવસ્કા ॥ ૩૭ ॥

વ્યાખ્યા—સિંગારતરંગાણ કે० શૃંગારરૂપ જેમાં તરંગ કે० કહોલો છે, અને વિલાસ
વેલાઈ કે० વિલાસરૂપ જેમાં જલચ્રમર છે, અને જુઘણ જલાણ કે० યૌવનરૂપ જેમાં
જલ છે, એવી નારીનઈણ કે० નારીરૂપ નદીને વિષે ન બુઢંતિ કે० નથી બૂમતા, એવા
જયંમિ કે० જગત્ને વિષે કેકે કે० કોણ કોણ પુરિસા કે० પુરુષ છે ? અર્થાત્ નારી-
રૂપ નદીને વિષે નથી બૂઢ્યો એવો કોઈ પણ પુરુષ જગત્માં નથી. ॥ ૩૬ ॥ સોઅસરી
કે० શોકરૂપ નદી એવી, હુરિઅ કે० કપટ, તેની દરી કે० ગુફા એવી, કવડ કે० ક
પટતાની કુમી કે० કુંમી એવી, કિલેસકરી કે० ક્લેશની કરનારી એવી, વહર કે० વૈર
તે રૂપ વિરોયણ કે० વિશ્વાનર ઇટલે અગ્નિ, તેને ડપજાવવા માટે અરણી કે० અ-
રણીના કાઠ સરખી, એવી મહિલીયા કે० સ્ત્રી છે, તે હુસ્કલાણી કે० હુઃખની લાણ,
અને સુક્પલિવસ્કા કે० સુખથી ડપરાંઠી છે. ॥ ૩૭ ॥

અમુણિઅમણપરિકમ્મો સમ્મં કો નામ નાસિઠં તરઈ ॥ વમ્મહસર-
પસરોદે દિઠિહોદે મયઢીણં ॥ ૩૮ ॥ પરિહરસુ તઝતાસિં દિઠિંદિઠીવિ
સસ્સવ અહિસ્સ ॥ જં રમણિ નયણવાણા ચરિત્તપાણે વિણાસંતિ ॥ ૩૯ ॥

વ્યાખ્યા—અમુણિઅમણપરિકમ્મો કે० નથી જાણ્યું મનનું પરાક્રમ જેણે એવો કો
કે० કોણપુરુષ મયઢીણં કે० મૃગાક્ષિના દિઠિહોદે કે० દૃષ્ટિહોજે કરી વમ્મહસર કે०
કંદર્પનાં જે લાણ, પસરોદે કે० પસરે; તેનાથી નાસિઠં તરઈ કે० નાસવાને સમર્થ થાય?
અર્થાત્ કોઈ સમર્થ ન થાય. ॥ ૩૮ ॥ એમાટે હે જીવ ! અહિસ્સ કે० સર્પની
વિલસસવદિઠિ કે० વિષમય દૃષ્ટિ તેવી જેની વિષયદૃષ્ટિ છે, અને જં કે० જે ર-

मणि नयणवाणा के० स्त्रीनां नयनरूपी वाणो चरित्त के० चारित्ररूप पाणे के० प्राणने विणासंति के० नाश पमाडे ठे, तेवी स्त्रीने परिहर के० परित्याग कर. ॥ ३९ ॥

सिद्धंत जलहिपारंगजविविजिइंदिउं विसूरोवि ॥ दढचित्तोवि बलिज्ज-

इ जुवइ पिसाईहिं खुड्ढाहिं ॥ ४० ॥ मणय नवणीय विलउं जह जायइ

जलणसंनिहाणंमि ॥ तह रमणिसंनिहाणे विद्वइ मणो मुणीणंपि ॥ ४१ ॥

व्याख्या— दढचित्तो के० दढचित्त वालो एवो विसूरोवि के० विशेषे करी शूरो पुरुष जे सिद्धंतजलहिपारंगज के० सिद्धांतसमुद्रने विशेषे करीने पार पहाँचेलो एवो अने विजिइंदिउं के० इंद्रिउंने जेणे जीती होय तेहने पण जुवइ के० जुवतिरूप पिसाईहिंखुड्ढाहिं के० कुड्ढणी एवी पिशाचणी बलिश्चइ के० बले ठे. ॥ ४० ॥ जह के० जेम जलण के० अग्नि— तेना संनिहाणंमि के० सन्निध एटले समीपजागनेविषे मणय के० मीण अने नवणीय के० नवनीत एटले माखण, विलउंजायइ के० उंगली जाय ठे; तह के० तेम रमणिसंनिहाणे के० स्त्रीना सन्निधे एटले समीपजागे मुणीणंपि के० मुनिश्वरनुं पण मणो के० मन विद्वइ के० विशेषे करी ड्रवित थाय ठे. एटले मन उंगली जाय ठे. ॥ ४१ ॥

नीअंगमाहिं सुपउराहिं उप्पिहमंथरगईहिं ॥ महिलाहिं निनग्गाइव

गिरवरगुरुआ विजिञ्छंति ॥ ४२ ॥ विसयजलं मोहकलं विलासविञ्चो

अजलयराइत्तं ॥ मयमयरंउत्तिन्ना तारुसमहन्नवं धीरा ॥ ४३ ॥

व्याख्या—नीअंगमाहिं के० नीची गतीए ठे, तेमाटे सुपउराहिं के० पाणीसहित एवी, अने मंथरगईहिं के० मंथर गतिए ठे माटे उप्पिह के जोवा योग्य एवी, महिलाहिं के० स्त्री ते निमग्गाइव के० नदीनीपरे गिरिवरगुरुआ के० मेरूपर्वत सरखा स्थिरमनवालाउंने पण विजिञ्छंति के० विशेषे करी जेदे ठे. ॥ ४२ ॥ विसयजलं के० विषयरूप ते जल, मोहकलं के० मोहरूप कलजोग, अने विलास विञ्चोअजलयराइत्तं के० हावजावरूपीआ जलचर जीवो तेणे आकीर्ण एटले जरेलो एवो अने मय के० मद— ते रूप मयरं के० मगर महवालो एवो तारुसमहन्नवं के० तारुण एटले यौवनावस्थारूप महार्णव एटले महासमुद्रने धीरा के० जे धीरपुरुष ते उत्तिन्ना के० उतरेठे. अर्थात् एवा समुद्रने तरी पार उतरेठे. ॥ ४३ ॥

जइवि परिचत्तसंगो तव तणुअंगो तहावि परिवडइ ॥ मिहिला सं-

सग्गीए कोसाजवणू सिमूणिवा ॥ ४४ ॥ सव्वगंगविमुक्को सीईचू

ऊपसंतिचित्तोअ ॥ जं पावइ मूत्तिसुहं न चक्कवट्टीवि तं लहइ ॥ ४५ ॥

व्याख्या—जइवि के० यद्यपि परिचत्तसंगो के० समस्त प्रकारे बाह्य कुटुंबादिकना संगने परित्याग कस्यो ठे जेणे अने तव के० तपेकरी तणुअंगो के० डुवलुं अंग जेणे कखुंठे; तहावी के० तोपण मिहिदासंसग्गीए के० महिला जे स्त्री, तेना संसर्गे परि- वरुइ के० संसारमांहे पडेठे. कोनी पेरे ? तो के—कोसा के० वेश्या, तेहना जुवनने- विषे निवास करनार एवा जे सिंहगुफावासी मुनिवर तेनी पेठे जाणीलेवुं ॥४४॥ सब- गंगथ के० सर्व ग्रंथथी विमुक्तो के० विमुक्त, अर्थात् संसारना सर्व बंधनथी रहित ए- वो, अने जे चित्तोअ के० चित्तनेविषे ऊपसंति के० प्रशांतता पाम्यो अने जं के० जे पावइसुत्तिसुहं के० मोक्षनुं सुख पामे तं के० ते सुख चक्रवट्टीवि के० चक्रवर्त्ति पण न लहइ के० नथी लेतो. ॥ ४५ ॥

खेलंमि पडिअमप्पं जह न तरइ मच्चिआविमोएउ ॥ तह विसयखे-
लपडिअं न तरइ अप्पं पि कामंधो ॥४६॥ जं लहइ वीअराउं सुखं तं
मुणइ सुच्चिअ न अन्नो ॥ न विगत्ता सूअरऊ जाणइ सुरलोइअं सुखं ॥४७॥

व्याख्या—जह के० जेम खेलंमि के० श्लेष्मनेविषे पक्खिअं के० पकेली एवी जे म-
च्चिआवि के० मक्षिका पण अप्पं के० पोताने न मोएऊतरइ के० मूकाववाने समर्थ
थती नथी; तह के० तेम विसयखेल पक्खिअं के० विषयरूप श्लेष्ममांहे पड्यो एवो
कामंधो के० कामे करी अंध थएलो पुरुष अप्पं पि के० पोताने पण नतरइ के० न मू-
कावी शके. ॥ ४६ ॥ जं के० जे सुखं के० सुखने वीअराउं के० वीतराग लहइ के० लहे,
तं के० ते सुखने श्री वीतरागज जाणे. पण न अन्नो के० अन्य कोइ जाणे नही.
जेम विगत्ता के० गर्ता एटले खामामां रहेला कईमने विषे मग्न थएलो एवो जे सूअ-
रऊ के० सूअर—छुंरु ते सुरलोइअं सुखं के० स्वर्गलोकनां सुखने नजाणइ के० जाणे नहीं.

जं अज्जावि जीवाणं विसएसु डहासवेसु पडिबंधो ॥ तं नज्जइ गुरुआ-
णवि अलंघणिज्जो महामोहो ॥ ४८ ॥ जे कामंधा जीवा रमंति विस-
एसु ते विगयसंका ॥ जे पुण जिणवयणरया ते जीरु तेसु विरमंति ॥ ४९ ॥

व्याख्या—जं के० जे कारण माटे अज्जावि के० हजीसुधीपण, जीवाणं के० जीवोने
विसएसुडहासवेसु के० दुःखनेज आश्रव एटले श्रवनारा जे विषय तेने विषे प्रति-
बंध ठे. तं के० ते कारण माटे गुरुआणवि के० महोटाने पण महामोहो के० महो-
मोह जे ठे ते अलंघणिज्जो के० अलंघनीय ठे एवुं, नज्जइ के० जाणिए ठीए. ॥ ४८ ॥
जे के० जे कामंधा जीवा के० कामे करी अंध थएला जीवो, ते विगयसंका के० शंका-
रहित होता थका विसएसु के० विषयोने विषे रमंती के० रमे ठे. जे के० जे पुण के०

वली जिणवयणरया के० जिनवचनमां रक्त, तेजीरु के० संसारथी बीकण, तेसु के० ते विषयोथी विरमंति के० विरमे ठे. ॥ ४९ ॥

असुइमुत्तमलपवाहरूवयं वंतपित्तवसमज्जफोप्फसंमेअमंस बहुहडुक-
रंडअंचम्ममित्तपढाइअं जुवइ अंगयं ॥५०॥ मंसंइमंमुत्तपुरीसमीसं सिं-
घाणखेलाइ अनिञ्जरंतं ॥ एअं अणिच्चं किमिआणवासं पासं नराणं
मइवाहिराणं ॥ ५१ ॥

व्याख्या—असुइ के० अशुचि, मुत्त के० मूत्र अने मलपवाहरूवयं के० विष्टाप्रवाह
तद्रूप अने वंत के० वसन पित्त के० पित्त वसा के० चरबी अने मज्जा के० हाडकां मांहेलो
जुको फोप्फ के० सोजो संमे के० संमेदा, मंस के० मांस बहुहरु के० घणां हाडकांउनो
करंड के० करंडीउं ते चम्ममितं के० चर्ममात्रे करी एउं पढाइ के० प्राढादीउं एटले
आढादीउं एउं, जुवइ के० स्त्रीनुं अंगयं के० अंग ठे. ॥ ५० ॥ इमं के० ए मंसं के०
मांस मुत्त के० मूत्र अने पुरीस के० विष्टा तेणे करी मीसं के० मिश्रित अने सिंघाण
के० नासिकानो मल खेलाइअ के० वडखा एउंनुं निञ्जरंतं के० निज्जरण एअं के० ए,
अणिच्चं के० निरंतर अनित्य ठे. वली किमिआण वासं के० करमीआनुं आवासस्थान,
एउं स्त्रीउंनुं जे शरीर ते मइवाहिराणं नराणं के० मतिवाहिर अर्थात् बाह्यदृष्टि एवा
पुरुषोने पासं के० पाश रूप ठे. ॥ ५१ ॥

पासेण पंजरेणय वज्जंति चउप्पयाय पक्कीइ ॥ इयजुवइ पंजरेणं बंधा
पुरिसा किलिस्संति ॥ ५२ ॥ अहो मोहो महामद्धो जेण अम्मारिसा-
विहु ॥ जाणंताविअणिवत्तं विरमंति न खणंपिहु ॥ ५३ ॥

व्याख्या—जेम पासेण के० पाशे करी अने पंजरेण के० पांजरेकरी चउप्पयाय प-
क्कीइ के० चार पगनां पंखीउंने वज्जंति के० बांधे, तेम इय के० आ जुवइपंजरेण के०
युवतिरूप पांजरे करी पुरिसावज्जा के० बांधेला एवा पुरुषो ते किलिस्संति के० क्लेश
पामे ठे. ॥ ५२ ॥ अहो इति आश्चर्ये मोहो महामद्धो के० मोहरूप महामद्ध ठे. जेण
के० जेणे करी अम्मारिसाविहु के० अमारा सरखा पण अणिवत्तं के० नथी निव-
र्त्तता. जाणंतावि के० जाणतां ठतां पण खणंपिहु के० क्षणमात्र पण न विरमंति के०
नथी विरमता. अर्थात् मोहरूपी महामद्धने, अमे जाणीये बैए तो पण क्षणमात्र
तजी शकता नथी. ॥ ५३ ॥

जुवइहिंसह कुणंतो संसग्गिं कुणइ सयलडुक्कोहिं ॥ नहि सुसगाणं-
संगो होइ सुहो सह बिमल्लिहिं ॥५४॥ हरिहर चउराणण चंद सूरखं-

દાશ્ણો વિજેદેવા ॥ નારિણ કિંકરત્તં કુણંતિધિન્ધી વિસય તિન્ના ॥ ૫૫ ॥

વ્યાખ્યા—જુવશ્હિંસહ કેળ યુવતી સહવર્તમાન સંસર્ગિકુણંતો કેળ સંસર્ગ કરતો થકો સયલડુએહિં સંસર્ગિ કુણશ્ કેળ સમસ્ત દુઃખોનો સંસર્ગ કરે છે. એ માટે બિ-
લાલીસહ કેળ બીલામીની સાથે મુસગાળં કેળ મૂષક એટલે ઝંદરનો સંગો કેળ સંસર્ગ
અથવા સંગત નહિહોશ્સુહો કેળ સુખદાયક ન થાય. ॥ ૫૪ ॥ હરિ કેળ વાસુદેવ, હર
કેળ મહાદેવ, ચંડરાણ કેળ ચતુરાનન એવા બ્રહ્મા, ચંદસૂર કેળ ચંદ્ર સૂર્ય અને ચંદા-
શ્ણો કેળ ષમાનન એવા કાર્તિકેયસ્વામિ આદે દેશને વિજેદેવા કેળ બીજા જે દેવતાઝં
તે પણ નારિણ-કિંકરત્તં કુણંતિ કેળ સ્ત્રીઝંતું કિંકરણું કરે છે. એ માટે તે વિસયતિન્ના
કેળ વિષયને વિષે તૃષ્ણા છે જેને, એવા પૂર્વોક્ત પ્રાણીઝંતી તૃષ્ણાને ધિઝ્ઝી કેળ ધિક્કાર
છે ! ધિક્કાર છે ! ॥ ૫૫ ॥

સીઝંચ ઝાહંચ સહંતિ મૂઢા શ્ઢીસુ સત્તા અવિવેઅવંતા ॥ શ્લાશ્પુત્તઘ
ચયંતિ જાઈ જીઝંચ નાસંતિ અરાવણુઘ ॥ ૫૬ ॥ વુત્તૂણ વિજીવાણં સુ
હકરાયંતિ પાવચરિઆઈ ॥ જયવં જાસાસાસા પચ્ચા एसो હુશ્ણમોતે ॥ ૫૭ ॥

વ્યાખ્યા—મૂઢા કેળ મૂર્ખ એવા પુરુષો સીઝં કેળ સીત ચ કેળ અને ઝાહં કેળ ઝષ્ટ
એવો તાપ સહંતિ કેળ સહન કરેછે, અને તે અવિવેઅવંતા કેળ અવિવેકવંત એવા હોતા
થકા, શ્ઢીસુસત્તા કેળ સ્ત્રીનેવિષે આસક્ત તે શ્લાશ્પુત્તં કેળ શ્લાતિ પુત્રની પરે ચયંતિ
જાઈ કેળ સ્વજાતિનો ત્યાગ કરેછે. અને તેઝં રાવણુઘ કેળ રાવણની પરે જીઝંચના-
સંતિ કેળ જીવિતવ્યનો નાશ કરેછે. તો પણ તે સ્ત્રી આદિકને નથી ઠાંડતા. ॥ ૫૬ ॥ વુત્તુ-
ણવિ કેળ બોલીને પણ જીવાણં કેળ જીવોના જે સુહકરાયંતિ પાવચરિઆઈ કેળ અ-
ત્યંત ડુષ્કર એવાં પાપ ચરિત્ર, જયવં કેળ જગવન્ જાસા કેળ જે હતા તે ? સાસા કેળ
તે તે પચ્ચાएसोહુશ્ણ મોતે કેળ એજ તને પ્રત્યાદેશ છે. ॥ ૫૭ ॥

જલલવતરલંજીઝં અંથિરાલ્લીવિ ઝંગુરોદેહો ॥ તુઘાય કામ ઝોગા નિબંધણં
હુક્કલક્કાણં ॥ ૫૮ ॥ નાગો જહા પંકજલાવસન્નો દઠુંથલં નાઝિસમેશ્-
તીરં ॥ એવં જિઝ્યા કામગુણેસુગિન્ધા સુધમ્મમગ્ગે નરયા હવંતિ ॥ ૫૯ ॥

વ્યાખ્યા—જલલવ કેળ જલવિંડુ એટલે જલના પરપોટા સમાન તરલ કેળ ચપલ
એવું જીઝં કેળ જીવિતવ્ય છે, અને લ્લી કેળ લક્ષ્મી છે તે પણ અંથિરાવિ કેળ અસ્થિ-
ર છે, અને ઝંગુરો દેહો કેળ કાળઝંગુર એવો આ દેહ છે. કામઝોગા કેળ કામઝોગ જે
છે તે તુઘાય કેળ તુઘ એવા અને હુક્કલક્કાણં નિબંધણં કેળ લાખો ગમે દુઃખનાં હેતુ
એવા છે. ॥ ૫૮ ॥ જહા કેળ જેમ, નાગો કેળ હાથી તે પંકજલાવસન્નો કેળ કાદવને

जले बूझ्यो थको दण्ड के० देखेढे तो पण ते थलं के० स्थलथी तीरं के० तीरे नाजि-
समेइ के० न जइ शके; एवं के० ए प्रमाणे जिआा के० जीवो कामगुणेषु के० कामसमूह-
नेविषे गिऊा के० आसक्त थका सुधम्ममग्गे के० सुधर्मना मार्गनेविषे नरयाहवन्ति के०
न रत्ता एटले सावधान न थइ शक. ॥ ५९ ॥

जहविठपुंजखुत्तो किमी सुहं मन्नए सयाकालं ॥ तह विसयासुइरत्तो
जीवो विमुणइ सुहं मूढो ॥ ६० ॥ मयरहरोव जलेहिं तह विहु डुप्पूर
ऊइमे आया ॥ विसया मिसंमि गिओ जवे जवे वच्चइ न तत्ति ॥ ६१ ॥

व्याख्या—जह के० जेम विठपुंजखित्तो के० विष्टाना ढगलामांहे खूतेलो किमी के०
करमीउं, सयाकालं के० सदाकाल सुहंमन्नए के० सुख माने ठे; तह के० तेम विसया-
सुइरत्तो के० विषयरूप अशुचिनेविषे रक्त थएलो एवो मूढो के० मूढ जीवो के० जीव
ते विषयनेविषेज सुहंविमुणइ के० विशेषे करीने सुख माने ठे. ॥ ६० ॥ मयरहर ए-
टले मगरहर ते मगरने हरण करनार एवो जे समुद्र ते जेम जलेहिं के० पाणीएकरी
डुप्पूरउं के० पूरवो दोहिलो ठे. एटले दुःखे पूराय, अर्थात् समुद्रमां गमे तेतलुं पाणी
नाखो तोपण ते तेथी तृप्ति पामे नही तेम, ए आया के० आत्मा, विसयामिसंमि-
गिऊो के० विषयरूप आमिष एटले मांसने विषे आसक्त थयो थको जवे जवे के०
जवजवनेविषे तत्ति के० तृप्ति प्रत्ये न वच्चइ के० न पामे. ॥ ६१ ॥

विसयविसट्टा जीवा उप्पडरूवाइएसु विविहेसु ॥ जवसय सदस्सडुलहं न-
मुणंतिगयंपि निअजम्मं ॥ ६२ ॥ चिठंति विसयविवसा मुत्तंलभंपिकेवि
गयसंका ॥ न गणंति केवि मरणं विसयंकुस सल्लिया जीवा ॥ ६३ ॥

व्याख्या—विषयविसट्टाजीवा के० विषयरूप जे विष तेणे करी आर्त्त एटले पीमा-
यमान् थएला एवा जीव, उप्पडरूवाइए के० उद्भजतरूप आदिदेइ विविहेसु के० वि-
विध प्रकारनां रूप ते जवसयसदस्स के० जवना शतसहस्रे करीने एटले लाखो गमे
जवे करीने पण डुलहं के० डुल्लंज एवो निअजम्मं के० मनुष्य जन्म ते गयंपि के०
गयो थको पण न मुणंति के० न जाणे. ॥ ६२ ॥ विसयंकुससल्लियो जीवा के० वि-
षयरूप अंकुशे सादया एवा जीवो, विसयविवसाचिठंति के० विषयने वश थया थका
तिष्ठंति के० रहे ठे. अने लउजंपि के० लज्जाने पण मुत्तं के० मूके ठे, केटलाएक
जीवो गयासंका के० गएली ठे शंका जेउनी एवा, अने केवि के० केटलाक मरणं न-
गणंति के० मरणने पण नथी गणता ॥ ६३ ॥

વિસય વિસેણં જીવા જિણધમ્મં હારિજ્ઞણ હા નરયં ॥ વચ્ચંતિજહા ચિત્તય
નિવારિહં વંજદત્તનિવો ॥ ૬૪ ॥ ધી ધી તાણ નરાણં જે જિણવયણા મયં-
પિમુત્તૂણ ॥ ચગગ્ગ વિમંબણકરં પિયંતિ વિસયાસવં ઘોરં ॥ ૬૫ ॥

વ્યાખ્યા—વિસયવિસેણં કેવળ વિષયરૂપ જે વિષ તેણે કરીને જીવા કેવળ જીવ જિણ-
ધમ્મહારિજ્ઞણ કેવળ જિનધર્મ હારીને હા ઇતિ સ્ત્રોતે નરયં કેવળ નરકે જાય છે. જહા કેવળ
જેમ ચિત્તય કેવળ ચિત્રસાધુ એવા જે જાણ તેણે નિવારિહં કેવળ વાચ્યો એવો જે વંજદત્ત-
નિવો કેવળ બ્રહ્મદત્તનૃપ ચક્રવર્તિ જેમ સંસારને વિષે મનુષ્ય જવ હાસ્યો તેમ. ॥ ૬૪ ॥
ધીધી કેવળ ધિક્કાર છે! ધિક્કાર છે! તાણનરાણં કેવળ તે નરને, કે જે કેવળ જે નર જિણ-
વયણામયંપિ મુત્તૂણં કેવળ જિનવચનરૂપી અમૃતને મૂકીને ચગગ્ગ વિમંબણકરં કેવળ ચારે
ગતિની જે વિમંબનાનો કરનાર એવો જે વિસયાસવંઘોરં કેવળ રોડ એવો વિષયાસવ કેવળ
વિષયરૂપ મદિરા તેને પિયંતિ કેવળ પીએ છે. ॥ ૬૫ ॥

મરણેવિ દીણવયણં માણધરા જે નરા ન જંપંતિ ॥ તે વિહુકુણંતિ
લલ્લિં બાલાણં નેહ ગહ ગિહિલા ॥ ૬૬ ॥ સક્કોવિનેવ સક્કશ્સ માહપ્પ-
મહુપ્ફુરં જણે જેસિં ॥ તેવિ નરા નારીહિં કરાવિચ્છા નિચ્ચય દાસત્તં ॥ ૬૭ ॥

વ્યાખ્યા—મરણેવિ કેવળ મરણકાલ પ્રાપ્ત થયો ઢતાં પણ માણધરા જેનરા કેવળ માનને
ધારણ કરનાર જે પુરુષ તે દીનવયણં ન જંપંતિ કેવળ દીનવચન ન બોલે, અને તેજ
પુરુષ, બાલાણં નેહગહગિહિલા કેવળ બાલા જે સ્ત્રીજં તેનો જે નેહગહ કેવળ સ્નેહરૂપગ્રહ
તેણે કરીને ગિહિલા કેવળ ઘેહેલા થયા થકા લલ્લિકુણંતિ કેવળ લાલન કરે છે. ॥ ૬૬ ॥
જેસિં કેવળ જેના માહપ્પમહુપ્ફુરં કેવળ માહાત્મ્ય અને આહંબર તેને જગત્માં શક્કોપિ
ઘટલે ઇન્દ્ર પણ સ્વંમન નેવસક્કશ્સ કેવળ ન કરી શકે. તેવી નરા કેવળ તેવા પણ પુરુષોને
નારીહિં કેવળ નારીએ નિચ્ચય કેવળ પોતાના દાસત્તં કેવળ દાસપણા પ્રત્યે કરાવિચ્છા
કેવળ કરાવ્યા ॥ ૬૭ ॥

જહ નંદણો મહપ્પા જિણજાયા વયધરો ચરમદેહો ॥ રહનેમી રાય-
મઈ રાયમઈ કાસિ હીવિસયા ॥ ૬૮ ॥ મયણ પવણેણ જહ તારિસાવિ
સુરસેલનિચ્છલા ચલિચ્છા ॥ તા પક્ક પત્તસત્તાણ ઇચ્છર સત્તાણ કાવત્તા ॥ ૬૯ ॥

વ્યાખ્યા—જહનંદણો કેવળ યાંદવનો નંદન ઘટલે પુત્ર, મહપ્પા જિણજાયા કેવળ મહાત્મા
એવા જિન જે નેમિનાથ તેનો જાણ, વયધરો કેવળ વ્રત્તધારી અને ચરમદેહો કેવળ ચર-
મશરીરી એવો જે રહનેમી, તે રાયમઈ કેવળ રાજીમતી ઉપર રાયમઈ કેવળ રાગને વિષે

हे मति जेनी एवो आसीत् के० होतो हवो. माटे हीविसया के० ही इति खेदे धि-
कार ठे विषयने ! ॥ ६७ ॥ मयणपवणेण के० मदनरूपी पवने करी जइ के० जो मे-
रुपर्वत सरखा निचलाचलिया के० निश्चल एवा चढ्या तो पढे पक्कपत्तसत्ताण के०
पाकां पांदसां सरखां जे जीवनां सत्व ठे एवा इअर के० इतर सत्ताण के० सत्व एवा
जीवोनी कावत्ता के० शी वार्ता ? अर्थात् कामदेवरूपी पवने करी मेरुपर्वत सरखा
धैर्यवंत पुरुषो चलायमान थया, तो पढी अद्वसत्ववाला एवा जीवोनी शी वार्ता ? ६८

जिप्पंति सुहेणं चिअ हरि करि सप्पाइणो महाकूरा ॥ इकु वियड्जेउं
कामो कय सिवसुह विरामो ॥ ७० ॥ विसमा विसय पवासा अणाइ ज-
वजावणाइ जीवाणं ॥ अइड्खेतह आणिय इंदियाइ चंचलंचित्तं ॥ ७१ ॥

व्याख्या—हरि के० सिंह, करि के० हाथी अने सप्पाइणो के० सर्पादिक महाकूरा
के० महाक्रूर एवाउंने सुहेणं जिप्पंति के० सुखे करीने जीताए, पण कय सिवसुह
विरामो के० कस्यो ठे मोक्षसुखथी विराम जेणे एवो इकुविय के० एक पण कामो के०
कंदर्प, ते डुजेउं के० जीतवो दुर्लभ ठे. ॥ ७० ॥ जीवाणं के० जीवने विसमा के०
विषम एवा विसय के० विषयोनी पवासा के० पिपासा एटवे तरस ठे, अने अणाइ
के० अनादिनी, जवजावणाइ के० संसारनी जावना ठे; अने इंदियाइ के० इंद्रिज ठे
ते अइड्खे के० अतिशय दुर्जय ठे, तह के० तेमज चित्तं के० चित्त ठे ते चंचलं
के० चपल ठे. ॥ ७१ ॥

कलमलअरइ अजुखी वाही दाहाइ विविह डुक्काइ ॥

मरणंपिअ विरहाइसु संपञ्चइ कामतविआणं ॥ ७२ ॥

पंचिंदिय विसय पसंगरेसि मणवयण काय नवि संवरेसि ॥

तं वाहिसि कत्तिअ गलपएसि जंअठकम्म नविनिश्चारसि ॥ ७३ ॥

व्याख्या—कामतविआणं के० कामे करी तत्त थएला एवा जनोने, कलमल के०
कलमल, तथा अरइ के० अरति उपजे, अने अजुखी के० अजुख, वाही के० व्याधि,
दाहाइ के० दाघ ज्वरादि प्रमुख विविहडुक्काइ के० विविध प्रकारनां दुःखो, मरणं
के० मरण, अने पिअविरहाइ के० प्रियवियोगादिक संपञ्चइ के० संपजे. ॥ ७२ ॥ हे
जीव ! पंचिंदिय विसय पसंगरेसि के० पांच इंद्रिजना विषय प्रसंगने माटे मणवयण-
काय के० मन वचन अने काया, नविसंवरेसि के० नथी संवरतो; अने जं के० जे अ-
ठकम्म के० आठ कर्मोने नवि निश्चारसि के० नथी निर्जरा पमाडतो तं के० ते तुं
वाहिसिकत्तिअगलपएसि के० गलप्रदेशने ठामे कत्ति के० काती एटवे कातर वाहे ठे. ७३

કિંતુમંધોસિ કિંવાસિ ધત્તુરિઝં અહવ કિંસંનિવાણં આઝરિઝં ॥ અમય સ
મુધમ્મજં વિસવ અવમન્નસે વિસય વિસવિસમ અમિયંવં बहुमन्त्रसे ॥ ૭૪ ॥
તુલ્લિ તુહનાણ વિન્નાણ ગુણઢંબરો જલણ જાલાસુ નિવહંતુ જિઅ નિપ્પરો ॥
પયઇ વામેસુ કામેસુ જંરજ્જસેજેહિંપુણપુણ વિનિરયાનલેપચ્ચસે ॥ ૭૫ ॥

વ્યાખ્યા.—હે જીવ ! કિંતુમંધોસિ કે ૦ શું તું આંધલો છે ? કિંવાસિધત્તુરિઝં કે ૦ શું
તેં ધંતુરો પીધો છે ? અહવ કે ૦ અથવા તું શું સંનિવાણઆઝરિઝં કે ૦ સન્નિપાત
રોગેકરી આઝરિત કે ૦ પરિપૂર્ણ છે ? કે જં કે ૦ જે માટે અમયસમુધમ્મ કે ૦
અમૃતસમાન ધર્મ છે, તેને વિસવ કે ૦ વિષવત્ અવમન્નસે કે ૦ માને છે !! અને વિસય
વિસવિસમ કે ૦ વિષયરૂપ જે મહા વિષમ વિષ, તેને અમિયંવંબહુમન્નસે કે ૦ અમૃત-
વત્ બહુ માને છે ! ॥ ૭૪ ॥ જિઅ કે ૦ હે જીવ ! તુલ્લિ કે ૦ તું તુહનાણવિન્નાણ ગુણ-
ઢંબરો કે ૦ તારું જ્ઞાન તારું વિજ્ઞાન અને ગુણોનો આઢંબર તે જલણ જાલાસુ કે ૦
જ્વલન જ્વાલાનેવિષે નિપ્પરો કે ૦ અત્યંતપણે નિવહંતુ કે ૦ પનો. જં કે ૦ જે કારણ માટે
પયશ્વામેસુ કે ૦ પ્રકૃતિ કરી વાંકા—વિપરીત એવા જે કામેસુ કે ૦ કામજોગ તેનેવિષે
રજ્જસે કે ૦ તું રાચે છે. માટે જેહિં કે ૦ જે કામજોગેકરીને તું પુણ પુણ કે ૦ વઢી વઢી
વિશેષે કરીને નિરયાનલે કે ૦ નરકરૂપી અગ્નિનેવિષે પચ્ચસે કે ૦ પચે છે ॥ ૭૫ ॥

દહઇ ગોસીસ સિરઁકંઢ ઢારકણ ઢગલ ગહણઠ મેરાવણં વિક્કણ ॥ ક-
પ્પતરુતોડિ ઇરંઢ સોવાવણ જુલ્લિ વિસણહિં માણુઅત્તણં હારણ ॥ ૭૬ ॥
અધુવં જીવિઅંનચ્ચા સિદ્ધિમગ્ગં વિઆણિયા ॥ વિણિ અદ્ધિલ્લ જોગેસુ
આઝં પરિમિઅમપ્પણો ॥ ૭૭ ॥

વ્યાખ્યા—જુલ્લિ કે ૦ જે પુરુષ વિસણહિં કે ૦ વિષયે કરીને માણુઅત્તણંહારણ કે ૦ મનુષ્ય-
પણું હારે છે તો તે દહઇગોસીસસિરઁકંઢઢારકણ કે ૦ સૂકી રાખને માટે ગોશીર્ષ તે વા-
વના ચંદન અને સિરઁકંઢ એટલે સુખરુ તેને દહઇ કે ૦ બાલે છે, અને ઢગલ ગહણઠ
કે ૦ વોકડો લેવાને અર્થે મેરાવણં વિક્કણ કે ૦ એરાવતહાથીને વેચે છે. અને સો કે ૦ તે
કપ્પતરુતોડિ કે ૦ કઢપટ્ટકને તોડી ઇરંઢવાવણ કે ૦ ઇરંઢાને વાવે છે. ॥ ૭૬ ॥ જે ઉત્તમ
પુરુષો છે તે અધુવં કે ૦ અશાશ્વતું એવું જે જીવિઅંનચ્ચા કે ૦ જીવિતવ્ય જાણતા થકા,
અને સિદ્ધિમગ્ગ કે ૦ મોક્ષમાર્ગને પણ વિઆણિયા કે ૦ જાણતા, અને અપ્પણો કે ૦
પોતાનું પરિમિઅં કે ૦ પરિમિત એટલે પ્રમાણસહિત આયુષ્ય જાણીને, અર્થાત્ આટ-
લુંજ આયુષ્ય છે; એવું તે જાણતા થકા જોગેસુ કે ૦ જોગ થકી વિણિઅદ્ધિલ્લ કે ૦
નિવર્તે છે. ॥ ૭૭ ॥

सिवमग्ग संठिआणवि जह दुज्जेआ जिआण पणविसया ॥ तह अ-
न्नं किंपि जए दुज्जेअं नहि सयलेवि ॥ ७८ ॥ सविडंकुप्रडरूवा दिछा
मोहेइ जा मणं इहि ॥ आयहिअं चिंतंता दूरयरेणं परिहरंति ॥ ७९ ॥

व्याख्या—जह के० जेम सयले के० सर्वजगतनेविषे सिवमग्गसंठिआणवि के०
मोक्षमार्गे जेउं रह्यावे, एवा जिआण के० जीवोने पण विसया के० पांच विषय जे ठे
ते दुर्जय ठे; तह के० तेम अन्नंकिंपि के० अन्य कोइ पण नही दुर्जय के० दुर्जय
नथी. अर्थात् विषय जीतवा तेज दूर्जय ठे, पण ते सिवाय वीजुं कांइ दूर्जय नथी.
॥ ७८ ॥ सविडंकुप्रडरूवा के० सविटंक उद्भटरूप एवी इहि के० स्त्री, ते दिछा के०
दीठी थकी मनने मोह पमाडे ठे. तेउने आयहियं के० आत्महितने चिंतंता के०
चितवता एवा जे पुरुष ते, दूरयरेणं परिहरंति के० दूरथी परिहरे ठे. ॥ ७९ ॥

सवं सुअंपिसीलं विन्नाणं तह तवंपि वेरग्गं ॥ वच्चइ खणेणसवं विसय
विसेणं जईणंपि ॥ ८० ॥ रेजीव मय विगप्पिय निमेस सुहलालसो कहं
मूढ ॥ सासयसुह मसमतमं हारिसि सिसि सोअरंचजसं ॥ ८१ ॥

व्याख्या—सवंसुअं के० सर्वश्रुत, सीलं के० सर्वशील, विन्नाणं के० सर्वविज्ञान तह
के० तेमज वेरग्गं के० वैराग्य ते सवं के० सर्व जइणंपि के० यतिउने पण विसय वि-
सेणं के० विषयरूप विषेकरीने खणेण वच्चइ के० क्षणमात्रमां जतां रहे ठे. ॥ ८० ॥
रे जीव ! सासयसुह मसमतमं के० शाश्वतां सुख, जेना समान जगतमां बीजां कोइ
सुख नथी तेने, अने जेमां ससिसोअरंचजसं के० चंद्रमा सरखो उज्ज्वल यश ठे.
तेने हे मूढ, मयविगप्पिय के० पोतानी मतिए कढ्यां एवां निमेससुहलालसो के०
नेमेषमात्र सुखमां लंपट थइने कहंहारिसि के० केम हारेठे ! ॥ ८१ ॥

पञ्चल्लिउ विसयअग्गी चरित्तसारं डहिअ कसिणंपि ॥ सम्मत्तं पिवि-
राहिअ अणंत संसारिअं कुआ ॥ ८२ ॥ जीसण जव कंतारे विसमा
जीवाण विसयतिण्हाउं ॥ जाए नहिआ चउदसपुवीविरुलंति हु निगोए ८३

व्याख्या—पञ्चल्लिउ के० प्रज्वलित थएलो एवो जे विसयअग्गी के० विषयरूप अग्नि
ठे ते कसिणंपि के० समस्त एवा चरित्तसारं के० चारित्र्यना सारने महिअ के० प्वाले ठे.
अने सम्मत्तं के० सम्यक्त्वने विराहिअ के० विराधीने अणंत संसारिअं के० अनंत संसा-
रीपणाने कुआ के० करे ठे. ॥ ८२ ॥ जीवाण के० जीवने जीसण के० जयंकर एवा जवकं-
तारे के० संसाररूपी अरण्यनेविषे विसमाविसय तिण्हाउं के० विषम एवी जे विषय

રૂપ તૃષ્ણા છે. જે તૃષ્ણાએ નક્ષિઆ કેળ નચાવેલા એવા ચણદસપુઁવીવિ કેળ ચૌદ પૂર્વ-
ધારી પણ હુ કેળ નિશ્ચયે કરીને નિગોળ કેળ નિગોદનેવિષે રુલંતિ કેળ જમે છે. ॥૫૩॥

હા વિસમા હાવિસમા વિસયા જીવાણ જેહિ પડિવંધા ॥ હિંડંતિ જવ-
સમુદ્દે અણંતડુઝ્કાઈ પાવંતા ॥૫૪॥ મા ઇંદ્રજાલચવલા વિસયા જીવાણ
વિજ્ઞાતેઅ સમા ॥ યણદિઠા યણનિઠા તાતેસિં કો હુ પડિવંધો ॥ ૫૫ ॥

વ્યાખ્યા—હા ઇતિ રેદે ! વિસમા કેળ વિષમ, વલી હા ઇતિ રેદે ! વિસમા કેળ વિ-
ષમ એવા વિસયા કેળ વિષયો, તે જીવને વિષમ છે જેહિ કેળ જે વિષયોએ કરીને પ-
તિવંધા કેળ પ્રતિવંધ થયેલા એવા જીવ અણંતડુઝ્કાઈ પાવંતા કેળ અનંત ડુઃખ પા-
મતા થકા જવસમુદ્દ કેળ સંસાર સમુદ્રનેવિષે હિંડંતિ કેળ હિંડેઢે. ॥ ૫૪ ॥ માઈતિ-
નિષેધે ઇંદ્રજાલચવલા કેળ ઇંદ્રજાલની પેરે ચપલ એવા જે વિસયા કેળ વિષયો છે, તે
જીવાણ કેળ જીવને તે વિષયો વિજ્ઞાતેયસમા કેળ વિજલીના તેજ સમાન યણદિઠા
કેળ ઢાળમાત્રમાં દેખાણેલા, પણ પઠી યણનિઠા કેળ ઢાળમાત્રમાં નાશ પામવાનું છે શીલ
જેનું, ઇટલે એમ કે—વિજલી જેમ ઢાળમાં દેખવામાં આવે અને વલી ઢાળમાં ન દીઠામાં
આવે, તેમ એ વિષયો પણ ઢાળમાત્ર દેખવામાં આવે અને ઢાળમાં ન દીઠામાં આવે, તો
કેળ તે માટે તેસિં કેળ તેમનો હુ કેળ નિશ્ચે કોપડિવંધો કેળ શો પ્રતિવંધ કરવો? ॥૫૫॥

સત્તુવિસં પિસાઝ વેઆલો હુઅવહોવિપજ્ઞલિઝ ॥ તં નકુણઈ જં કુ-
વિઆ કુણંતિ રાગાઈણો દેદે ॥ ૫૬ ॥ જોરાગાઈણવસે વસંમિ સોસયલ-
ડુઝ્ક લસકાણં ॥ જસ્સ વસે રાગાઈ તસ્સવસે સયલસુઝ્કાઈ ॥ ૫૭ ॥

વ્યાખ્યા—જં કેળ જેટલું રાગાઈણો કેળ રાગદ્રેષાદિક કુવિઆ કેળ કોપ્યા થકા દેદે
કેળ દેહનેવિષે ડુઃખપ્રત્યે કુણંતિ કેળ કરેઢે, તં કેળ તેટલું ડુઃખ સત્તુ કેળ શત્રુ વિસં
કેળ વિષ, પિસાઝ કેળ પિશાચ, વેઆલો કેળ વૈતાલ અને પજ્ઞલિઝ હુઅવહોવિ કેળ
પ્રજ્વલિત થયેલો અગ્નિ પણ ન કુણઈ કેળ ન કરી શકે. ॥ ૫૬ ॥ જો કેળ જે પુરુષ
રાગાઈણવસે કેળ રાગાદિકને વશ છે, સો કેળ તે પુરુષ સયલડુઝ્કલસકાણં કેળ ડુઃખ
સમસ્ત લાલો ગમે તેને વસંમિ કેળ વશ થઈ રહ્યો છે એમ જાણવું; અને જસ્સ કેળ જે
પુરુષના વસે કેળ વશમાં ઇટલે સ્વાધીનમાં રાગાઈ કેળ રાગાદિક છે, તસ્સવસે કેળ તે
પુરુષના વશમાં સયલસુઝ્કાઈ કેળ સયલાં સુખ છે એમ જાણવું ॥ ૫૭ ॥

કેવલ હહ નિમ્મવિણ પડિઝં સંસારસાયરે જીવો ॥ જં અણુહવઈ કિ-
લેસં તં આસવહેઝ્ઝઅં સવં ॥ ૫૮ ॥ હી સંસારે વિહિણા મહિલારુ

वेण मंडिअं जालं ॥ वञ्चंति जठ मूढा मणूआ तिरिया सुरा असुरा ॥ ८९ ॥

व्याख्या— केवल दुहनिम्मविण के० निःकेवल दुःखेकरीने नीपजावेळो एवो जे संसारसायरे के० संसाररूपी सागर— तेनेविषे जीवो के० जीव पडिउं के० पड्यो ठे, अने त्यां जे किलेसं अणुहवइ के० क्लेश अनुजवे ठे, तं सव्वं के० ते सघळो क्लेश आसवहेज्जअं के० आश्रव ठे हेतु जेनो एवो ठे. ॥ ८९ ॥ ही इतिखेदे अहो संसारे के० आ संसारनेविषे कर्म जे ठे, तेणे महिलारूवेण के० स्त्रीरूपे जालंमंनिअं के० जाल मांकीठे. जठ के० जे जालनेविषे मूढ एवा मणूआ के० मनुष्यो, तिरिया के० तिर्यच, सुरा के० देवो, अने असुरा के० असुरकुमार देवो वञ्चंति के० बंधायठे ॥ ८९ ॥

विसमा विसयचुअंगा जेहिं डंसिआ जिआ जववणंमि ॥ कीसंति ड्हग्गीहिं चुलसीईजोणिलखेसु ॥ ९० ॥ संसारचारगिह्मे विसयकुवाएहिंलुक्किआ जीवा ॥ हिअमहिअं अमुणंता अणुहवंति अणंतदुःखाइं ॥ ९१ ॥

व्याख्या— विसमा के० विषम एवा विषयचुअंगा के० विषयरूप चुजंगो एटले सपों, जेहिं के० जेउण जववणंमि के० संसाररूप अरण्यनेविषे जिआ के० जीव, कंसिआ के० करड्या ठां दुहग्गीहिं के० दुःखरूप अग्निए करीने चुलसीईजोणिलखेसु के० चोरासी लाख जीवा योनिनेविषे कीसंति के० क्लेश पामेठे. ॥ ९० ॥ संसारचार के० संसारनुं चालवुं, तद्रूप गिह्मे के० ग्रीष्मकाल तेनेविषे विसय के० विषयरूप कुवाय के० नगारो वायरो, तेणेकरी लुक्किआ के० लुकाया अका एवा जे जीवो, तेहिअमहिअं के० हितअहितने अमुणंता के० अजाणता अका अणंतदुःखाइं के० अनंत दुःखोने अणुहवंति के० अनुजवे ठे. ९१

दाहाडुरंतडुछा विसयतुरंगा कुसिक्किआ लोए ॥ जीसणजवाडवीए पाडंति जिआण मुग्धाणं ॥ ९२ ॥ विसय पिवासातत्तारत्तानारीसु पंकिलसरंमि ॥ ड्हिआ दीणा खीणा रुलंति जीवा जववणंमि ॥ ९३ ॥

व्याख्या— दाहा इति खेदे ! मुग्धाणं जिआण के० मुग्ध एवा जीवोने डुरंत के० जेनो अंत दुःखे करीने ठे, एवा डुछा के० डुष्ट जे विसयतुरंगा के० विषयरूप तुरंग, एटले घोळा ते कुसिक्किआ के० विपरीत शिखावेला एवा लोए के० लोकने विषे जीसणजवाडवीए के० जयंकर एवी संसाररूपी अटवीमांहे पाडंति के० पाडे ठे. ॥ ९२ ॥ विसय पिवासा के० विषयरूप पिपासा एटले तृषा— तेणे करी तत्ता के० तस अएला एवा, अने नारीसुरत्ता के० स्त्रीनेविषे आसक्त एवा जीवा के० जीवो जववणंमि के० संसाररूपी वननेविषे स्त्रीरूप पंकिलसरंमि के० कादववाला सरोवरमां डु-

હિઆ કે૦ ડુઃખીઆ, દીણા કે૦ દીન, અને સ્ત્રી આ કે૦ દીણ એવા હોતા થકા રૂ-
લંતિ કે૦ જમે છે. ॥ ૯૩ ॥

ગુણકારિ આઈંધણિઅંધિશરજ્ઞુ નિઅંતિ આઈંતુહ જીવા નિઅયાઈંદિ
આઈં વલ્લિનિઅત્તાતુરંગુવ ॥ ૯૪ ॥ મણવયણકાયજોગાસુનિઅત્તા તેવિ
ગુણકરાહુંતિ ॥ અનિઅત્તા પુણ ઝંજતિ મત્તકરિણુવ સીલવણં ॥ ૯૫ ॥

વ્યાખ્યા—હે જીવ ! તુહ કે૦ તને ધણિઅંધિશરજ્ઞુ કે૦ અતિશે ધૃતિરૂપ જે રજ્ઞુ
ઘટલે દોરહું તેણે કરી નિઅંતાઈં કે૦ વશ થયેલી એવી નિઅયાઈં ઇંદિઆઈં નિઅત્ત
કે૦ પોતાની ઇંદ્રિય છે તે ગુણકારી છે. જેમ તુરંગુવ કે૦ તુરંગ ઘટલે વશ થયેલા એવા
વાંધેલા ઘોડાની પેઠે વલ્લિ કે૦ વાલવાયોગ્ય છે. ॥ ૯૪ ॥ મણ વયણ કાય કે૦ મન
વચન અને કાયના જે યોગ છે, તે પણ ગાઢ એવા નિઅત્તા કે૦ નિયંત્રિયા થકા ઘટલે
વશ થયા થકા તેવિગુણકરાહુંતિ કે૦ તે પણ વિશેષે કરી ગુણકારી થાય છે. અને અ-
નિઅત્તા કે૦ ન યંત્રિયા થકા પુણ કે૦ વલી, મત્ત કરિણુવ કે૦ મદોન્મત્ત હસ્તિની પેઠે
સિલવણં કે૦ શીલરૂપ વનને ઝંજંતિ કે૦ ઝાંગે છે. ॥ ૯૫ ॥

જહ જહ દોસા વિરમઈ જહ જહ વિસઈંદિ હોઈ વેરગ્ગં ॥ તહ તહ વિ-
નાયવં આસન્નં સેઅ પરમ પયં ॥ ૯૬ ॥ ડુક્કરમે જહિંઈંદિ કયંસમણેહિં
જુવણ્ણેહિં ॥ જગ્ગં ઇંદિયસિન્નં ધિશ્પાયારં વિલગ્ગેહિં ॥ ૯૭ ॥

વ્યાખ્યા—જહજહ કે૦ જેમ જેમ દોસા વિરમઈ કે૦ દોષો વિરમે છે, અને જહજહ
કે૦ જેમ જેમ વિસઈંદિ હોઈ વૈરગ્ગં કે૦ વિષયથી વૈરાગ્ય થાય છે; તહ તહ કે૦ તેમ તેમ
વિનાયવં કે૦ જાણવું કે૦ સેઅ કે૦ તેહને પરમપયં આસન્નં કે૦ પરમપદનું આસન્ન ઘટલે
હુંકડાપણું થાય છે. ॥ ૯૬ ॥ ઇંદિ ડુક્કર મેકયં કે૦ તેણે ડુક્કર કામ કહ્યું. તે કોણે
ડુક્કર કામ કહ્યું ? તે કહે છે. કે જેહિંસમણેહિં કે૦ જે શ્રમણોણ જુવણ્ણેહિં કે૦ જોવન
કે૦ ધૈર્યરૂપ પાયાર ઘટલે પ્રાકાર જે ગઢ—તેને વિલગ્ગેહિં કે૦ વલગ્યા જાણવા ॥ ૯૭ ॥

તેધન્ના તાણનમો દાસોદં તાણસંજમધરાણં ॥ અદ્ધત્થિ પઠિરીઝં જાણ
નહિ અપ્પેલ્લકંતિ ॥ ૯૮ ॥ કિંવહુણા જહ્વંભસિ જીવતુમં સાસયં સુદં
અરુદં તા પિઅંસુ વિસય વિમુદ્ધો સંવેગરસાયણં નિચ્ચં ॥ ૯૯ ॥

વ્યાખ્યા—જાણ કે૦ જે પુરુષને હિઆ કે૦ હૃદયને વિષે અદ્ધત્થિ પઠિરીઝં કે૦ અ-
પ્પેલ્લકંતિ આંસે અર્થાત્ કટાક્ષ નેત્ર કરી જોનારી સ્ત્રી નલ્લકંતિ કે૦ નશ્રી લલ-
લકંતિ કે૦ નશ્રી લલ-

कती; ते के० ते पुरुष धन्ना के० धन्य ठे. ताण के० तेने हुं नमो के० नमस्कार करुं हुं, ताण के० तेवा संजमधराणं के० संयम धारीनो दासोहं के० हुं दास हुं. ॥ए०॥ किं-
वहुणा के० वधारे शुं कहेवुं ? हे जीव तुमं ! अरुअं सासयं सुहंजइवंठसि के० तुं नि-
रोग एवुं शाश्वतुं मोक्षसुख जो वांठे ठे ता के० तो विसयविमुहो के० विषयथी वि-
मुख था, अने निच्च के० नित्य संगेव रसायणं पिअसु के० संवेग रसायणने पी एटले
पान कर. ॥ एए ॥ इति इंद्रियपराजय शतकं संपूर्णम् ॥

॥ अथ श्रीअर्हदादिस्तवनम् ॥

मौनेनोर्वी व्यहृतपरितो वत्सराणां सहस्रं यो निर्माणश्ररणयुगलं नव्यमालोप-
कारी ॥ अर्हन्नुत्तारयतु हृदयात्स स्वकीयं कलानां यो निर्माणश्ररणयुगलं नव्यमालो-
पकारी ॥ १ ॥ नमस्यत्पौलोमीपतिमुकुटरत्नांशुकवरं नतानां दत्तश्रीधनयुवतिरत्नांशुक-
वरं ॥ त्रिलोकीजंतूनामजिलपितसंपादकमलं जिनस्य श्रीशांतेः स्तुतसरजसं पादक-
मलं ॥ २ ॥ अपुनर्जवमार्गलंजकक्रमकमलानलिनीप्रज्ञापतेः ॥ शरणं समुपैमि नेमिनः
क्रमकमलानलिनीतनुत्विपः ॥ ३ ॥ पार्श्वप्रभुर्जिनः कलिताऽपचयं विदधज्जागतः कलि-
तापचयं ॥ फणिचक्रमणीरुचिरंजितखः प्रददातु सुखं रुचिरं जितखः ॥ ४ ॥ अगण-
यंतमुपप्लवमुच्चै रहितसंगमकाऽमरनिर्मितं नमत वीरजिनं मुनिसत्तमं रहितसंग-
मकामरसं मुदा ॥ ५ ॥ शिवरतो वरतोपवशान्नतो मधवताऽधवतामतिदूरगः ॥ अमदनो
मदनोदनकोविदः शममलं मम लंजयताज्जिनः ॥ ६ ॥ अविकलं विकलंकधियां सुखं
विदधतं दधतं जगदीशिता ॥ अकलहं कलहंसगतिं श्रये जिनवरं नवरंगतरंगितः ॥ ७ ॥
वेद्वत्कल्याणवल्लीविपिनवनमुचः स्वर्गगंगातरंग- ह्यायादायादरोचिःपटलधवलितखंड
दिङ्मंडलस्य ॥ नम्रामर्त्यालिमौलिप्रसृतपरिमलोद्गारमंदारमालान्यर्च्यश्रंद्रप्रज्ञस्य प्रज्ञवतु
जवतां भूतये पादपद्मः ॥ ८ ॥ इति श्रीअर्हदादिस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवन प्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वं ज्ञावतः स्तौमि महोदधिमगर्हितं ॥ उद्धरंतं जगद्दुःखमहोदधिमगर्हितं
॥ १ ॥ दृग्गोचरं नवान् येषां प्रियंगुरुचिरायते ॥ प्राप्नुवंति सुखं नाथ प्रियंगुरुचिरायते
॥ २ ॥ त्वां चतुःषष्टिरिंद्राणां तुष्टावामेयवैजवं ॥ समूहकाषं कषितुं तुष्टावामेयवैजवं
॥ ३ ॥ पवनीजवितुं कर्म वनदक्षेपणायते ॥ कोनांघ्रिकमले नम्राऽवनद क्षेपणायते ॥ ४ ॥
नवंद्यस्त्वं गतैर्मुक्ताविनतामरसाननः ॥ स्वप्नेऽपि स्वदते तेन विनतामरसाननः ॥ ५ ॥
शुविं स्तुतो येन नवानिंदीवरदलासितः ॥ स्वकीर्तिपूरस्तेनैर् दुर्निंदीवरद लासितः ॥ ६ ॥
अपि व्यामोहिताशेषसुरदानवमानवा ॥ न त्वामचुक्षुजन्नारी सुरदाऽनवमा नवा ॥ ७ ॥
फुल्लत्फण्णिरुचिराजितविग्रहे ॥ त्वयि प्रीतिः स्फुरतु मे रुचिराजितविग्रहे ॥ ८ ॥

द्युपतिमुकुटप्रोद्घृष्टांघ्रि जगत्कमलाकर द्युपतिमनघं स्तुत्वेति त्वां कृतांजलिर्निरर्थये ॥
प्रशमजलधे मह्यं सद्यः प्रसह्य वितीर्यतां प्रशमनविधौ जावारीणां जिनप्रज्ञविष्णुता ॥ ९ ॥
इति श्रीपार्श्वनाथस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ चतुर्विंशतिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

जिनर्षेण प्रीणितजव्यसार्थ समस्तदोषाजित तीर्थनाथ ॥ श्रीसंज्ञवाखंमलवंद्य नंदाः
स्वामिन् प्रजानामजिदंदनस्त्वं ॥ १ ॥ सुखाय पुंसां सुमते मुखास्तमृगांकपद्मप्रज्ञ गौर-
कांते ॥ सुपार्श्वनेतर्महसेनपुत्र त्रैलोक्यलोकस्तवनीय ज्ञूयाः ॥ २ ॥ विरोचनाञ्च सुविधिं
जिनेन्द्रं स्वज्ञावतः शीतलमर्चयामि ॥ श्रेयांसमर्च्य दिविजब्रजेनासक्तं न संपत्सुनवासुपूज्यं
॥ ३ ॥ सुवर्णकांते विमलत्वमुच्चकैरनंतविज्ञाननिविष्टविष्टप ॥ अहर्मणे धर्मपथप्रकाशने
कुरुष्व शांतेहितमंजिनां पदं ॥ ४ ॥ निःसीमसूरतनयस्थितिमार्गदीप निर्माहि शर्म सु-
दृशां प्रियमुक्तिदार ॥ निर्मृष्टगारुडरुचे निरुद्धीतमोह मल्लेश मोदित महाशय सुव्रतेन
॥ ५ ॥ अथोनमीनांकनिरासदह्य संप्रीणिताशेषसमुद्रनेम ॥ शांतारवामेय गुणाजिराम
श्रीवर्द्धमानैधि सुखश्रिये नः ॥ ६ ॥ निर्व्याजमेधिततमोहरणैकदह्य सर्वज्ञराजिमहनी-
यपदे नयाढ्ये ॥ सर्वोदिते जव सरस्वतिपोतरूपे मिथ्यात्ववारिणिसदा मयि सुप्रसन्ने
॥ ७ ॥ इति चतुर्विंशतिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीयुगादिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

अस्तु श्रीनाजिचूदेवो विपश्चासनकर्मठः ॥ पवित्रःपोषयेन्नाकं सुधर्माधिपतिःश्रिये
॥ १ ॥ जाड्यखंडनपांक्त्यप्रौढो जगतिविश्रुतः ॥ हिनस्तुवस्तमःस्तोमं पावको नाजि-
नंदनः ॥ २ ॥ सूर्यानंदीमहोद्ध्यासीसंयमिन्यायधीश्वरः ॥ समवर्तीजगन्नेता जीयादादि-
जिनेश्वरः ॥ ३ ॥ सनाकीनादृतोदद्यादृषजो निर्ऋतिर्मुदं ॥ योदोषाचरण प्रीतीरनिका-
रेशिवेस्थितः ॥ ४ ॥ असंस्तुतो जडैर्विब्रजदपाशंसर्वदाशयं ॥ नाज्ञेयःश्रेयसे ज्ञूयादपूर्वोञ्ज-
वनेश्वरः ॥ ५ ॥ पायादनलसख्यातिबंधुरोहरिणाहतः ॥ अहिंसोद्धासमातन्वन् श्रीना-
ज्ञेयो महाबलः ॥ ६ ॥ नसेवितःकिंपुरुषैः सर्ववित्तापवर्जितः ॥ जवद्वेषीचक्रुषजः श्रीदो-
जयतिनूतनः ॥ ७ ॥ चंद्रावदातदेह श्रीवृषजासनतत्परः ॥ शिवालयमितः पायादी-
शानः प्रथमोजिनः ॥ ८ ॥ क्षमाप्राग्जारधर्तारं यंश्रीमान्श्रयतेहरिः ॥ विज्राणःकमलं-
शुभ्रंसोऽनंतःपातुनाजिचूः ॥ ९ ॥ स्वयंचूर्नैर्हृल्लोकेशः शुक्लपद्मसमाश्रितः ॥ सकलं कम-
लासीनः कुरुतामृषजःसुखं ॥ १० ॥ एवमादिममुनेस्तवनंयः पापघ्नीतिशठतामपहाय ॥
विघ्नघातनविधौपटिमानं तस्यविज्रतिदशापिदिगीशाः ॥ ११ ॥ इति श्रीजिनप्रज्ञसूरि-
कृतं श्रीयुगादिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वजिनस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वःश्रेयषेभूयादलितालसमानरुक् ॥ अनन्तासंसृतिर्येन दलितालसमानरुक् ॥ १ ॥
 अज्ञानमेदुरध्वांतकारिणस्त्वङ्गुणानलं ॥ अज्ञानमेदुरध्वांतजानोऽजिघातुमीशगीः ॥ २ ॥
 तथापिनुन्नोऽतर्जक्तिरंहसामहितायते ॥ गुणलेशंस्तवीम्युच्चैरंहसामहितायते ॥ ३ ॥ अ-
 पारेकामरोगेण त्रांतोस्मिन्नववारिधौ ॥ अपारेकामरागेणदर्शनेनविनातव ॥ ४ ॥ आ-
 प्येदानींदर्शनंते नरामरसज्ञाजनं ॥ स्पृहयामिप्रजोराज्यं नरामरसज्ञाजनं ॥ ५ ॥ नेष्ठा-
 चमेऽप्सरोलोकं सकाममनसंप्रति ॥ रुचयेमुक्तिकांतापि सकाममनसंप्रति ॥ ६ ॥ पु-
 ण्योदयादक्षमया मुक्तत्वदर्शनेसति ॥ पुण्योदयादक्षमया स्वात्मायंपरिनिश्चितः ॥ ७ ॥
 जिनास्यऽसारसंसार किंनेदानींवराकरे ॥ जिनास्यसारसंसारमद्ययद्रीक्षितंमया ॥ ८ ॥
 धन्यास्तप्रेणतास्तुज्यं वासवामेयशक्तये ॥ त्रातुंजगत्सर्वगुणावासवामेयशक्तये ॥ ९ ॥
 कल्याणगिरिधीरेमे त्वयिचेत्परमेश्वर ॥ कल्याणगिरिधीरेमे करस्थाः सर्वसंपदः ॥ १० ॥
 तवांगेदीनदृष्टित्वादूरीकृततमालजे ॥ जीवन्मुक्तिदृशांर्हिदूरीकृततमालजे ॥ ११ ॥
 कमलायतनेत्राजिरह्नुब्धमनसस्तव ॥ कमलायतनेत्राऽजिरमेतांमहृशौमुखे ॥ १२ ॥ दृष्टे-
 तवमुखेप्रीत्या रजनीश्वरकोमले ॥ ननिर्वाणपदेस्थास्तुरजनीश्वरकोऽमले ॥ १३ ॥ अ-
 क्षोभंजंगंजीरहितं तवाराध्यवचःप्रजो ॥ अक्षोऽभंजंगंजीरहितंनिष्कर्माब्जतेपदं ॥ १४ ॥
 पीत्वावाचोमृतंतेऽस्तकलिकामधुगर्हितं ॥ मेनेजनैःस्वर्गतरोः कलिकामधुगर्हितं ॥ १५ ॥
 क्रमतामरसद्वंद्वसेवनेतवसादरं ॥ क्रमतामरसद्वंद्वमामकीनंमनःसदा ॥ १६ ॥ श्रिय-
 स्तवागमोदद्याद्विततानयशोजितः ॥ यस्तवैवविदोषत्वाद्विततानयशोऽजितः ॥ १७ ॥
 अर्द्धतेपदराजीवाज्यर्चनैकरताःप्रजो ॥ अर्द्धतेपदराजीवामुक्तिदुर्गखयंग्रहे ॥ १८ ॥ व-
 शीचक्रेजवान्मुक्तिमहिलांबितविग्रहः ॥ स्वैर्गुणैस्त्रातराकालमहिलांबितविग्रहः ॥ १९ ॥
 सदानमस्तपापायगत्याजितवतेगजं ॥ सदान्नमस्तपापायमेघश्यामांगकायते ॥ २० ॥ य-
 स्त्वामेकाग्रधीःस्तौति देवपद्मावतीनतं ॥ इष्टार्थलाभैरचिरादेवपद्माऽवतीनतं ॥ २१ ॥
 सदानंदंतिनामोघमाप्यचाश्रीयमत्रके ॥ सदानंदंतिनामोघत्वभक्तिकृतनिश्चयाः ॥ २२ ॥
 येनम्रास्त्वयिवंध्याःस्युर्मदनागविराजते ॥ तेषांचरूपार्द्धिरतिमदनागविराजते ॥ २३ ॥ अ-
 ह्नीने नसदारेण सेव्यमानकृपानिधे ॥ अह्नीनेनसदारेणहूनंपाद्यांतरेणमां ॥ २४ ॥ ह-
 त्वांतरारींस्त्वदाज्ञाविद्यास्मरणभूषिताः ॥ जयलक्ष्मीवयंनाथविद्याःस्मरणभूषिताः ॥ २५ ॥
 नमोहराजेनब्रह्मशक्रादीनपिजिष्णुना ॥ नमोहराजेनब्रह्मयोनयेविजितायते ॥ २६ ॥ यः
 स्यात्त्वत्पादपद्मार्चरुचिरंजितमानसः ॥ सर्वत्रलज्जतेसौख्यं रुचिरंजितमानसः ॥ २७ ॥
 सर्वकषायमोहेलापतयेदुह्यतस्तव ॥ सर्वकषायमोहेलाग्रासराहूपमंवचः ॥ २८ ॥ सर-
 स्वतीपातुतवोपदेशामृतपूरिता ॥ यत्प्रज्ञावाज्जनैर्मुक्तिपदेशाऽमृतपूरिता ॥ २९ ॥ का-

मदेहतमोहेऽलिनीलवर्णेनतस्त्वयि ॥ कामदेहतमोहेलितुद्वयेनाऽश्रुवतेश्रियं ॥ ३० ॥ स्व-
 र्गायित्यशोविश्वप्रकाशंतेऽमरीचयः ॥ यस्याग्नेनैवशीतांशोःप्रकाशं तेमरीचयः ॥ ३१ ॥
 दर्पकोपरतायासहिदेमुनिगणायते ॥ दर्पकोऽपरतायासस्पृहयालुर्नकःखलु ॥ ३२ ॥ क-
 व्याणानांपंचतयं मुद्यत्कुवलयद्युते ॥ कस्यनप्रीतयेजातनुद्यत्कुवलयद्युते ॥ ३३ ॥ कमला-
 कृतपस्त्यागश्रीजुजंगजिनेश्वर ॥ कमलाकृतपस्त्यागस्तिमिरार्कपुनीहिमां ॥ ३४ ॥ त्व-
 दाननंजगन्नेत्रमुदारामघनोदकं ॥ निर्मिमीतांममप्रीतिमुदारामघनोदकम् ॥ ३५ ॥ यैस्त्वं
 कृतेमनःकृत्वाप्रमदाजोगजागिनः ॥ जवेयुर्दिवितेदिव्यप्रमदाजोगजागिनः ॥ ३६ ॥ ना-
 ऽथवाऽरितमोहंसमुक्तिशर्मापिडुर्लभं ॥ नाथवारितमोहंसतेषामाकलुषात्मनां ॥ ३७ ॥
 युग्मं ॥ आनंदतोयदहायजंतुजातंननामते ॥ आनंदतोयदहायमुक्तिश्रीस्तत्ररागितां
 ॥ ३८ ॥ येनत्वदागमःस्वामीनूस्याद्वादेनोपराजितः ॥ निर्णीतः सतुतीर्थानां स्याद्वादे-
 नोपराजितः ॥ ३९ ॥ स्मरामित्रस्यते जव्यसमूहायाऽजयप्रदं ॥ स्मराऽमित्रस्यतेजव्यश्रि-
 यांधामपदद्वयं ॥ ४० ॥ जव्यहृत्पक्षिणांवासक्षणादानायकाननं ॥ त्वांपर्युपासते धन्याः-
 क्षणादानायकाननम् ॥ ४१ ॥ जननव्यसनाधीरश्रीवामेयजवेजवे ॥ जननव्यसनाधीरभूया-
 स्वामीत्वमेवमे ॥ ४२ ॥ त्वज्जुणस्तुतिरंजोदकांतेयमकहारिणी ॥ जव्यानवतुविज्ञानां-
 कांतेयमकहारिणी ॥ ४३ ॥ इतिप्रजोतेस्तवनंपठंतिये युक्तिश्रियःप्रेत्यलुठंतितेहृदि ॥
 जिनप्रजाऽचार्यमजाऽतिशायिनीजागर्तितेषामिहपंक्तिव्रजे ॥ ४४ ॥ इति श्रीपार्श्वजिन-
 स्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीशांतिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

श्रीशांतिनाथोजगवानष्टापदसमानरूक् ॥ विभ्रज्जुणान्मयास्तोतानष्टापदसमानरूक् ॥
 १ ॥ कव्याणकमलोद्धासश्रीषेणजवतोर्जितं ॥ बोधिरत्नंजगन्नाथश्रीषेणजवतोऽर्जितं ॥
 २ ॥ सुतानयोत्थाजगतीमहसारविरागतः ॥ त्वंयुग्मधर्मिमर्त्येषुमहसारविरागतः ॥ ३ ॥
 सौधर्मेऽथजवान्सौख्याद्रद्वैताढ्येसुरतामितः ॥ ततोऽचूतखेचरोर्वीचूतवैताढ्येसुरतामितः
 ॥ ४ ॥ स्थित्वाऽथप्राणतेजज्ञेवखदेवोपराजितः ॥ यस्मादरिगणः स्थान्नाबलदेवोपराजितः
 ॥ ५ ॥ भूत्वाऽमंदमुदापात्रमच्युताखंडलोचवान् ॥ वज्रायुधोऽचूहयायामच्युताखंड
 लोचवान् ॥ ६ ॥ प्राप्यग्रैवेयकंपुण्यैरथोनवममुत्तमैः ॥ सेव्योन्पैरभूर्मेघरथोऽनवममु
 त्तमैः ॥ ७ ॥ सर्वार्थसिद्धिमित्वाचविश्वसेनांगचूरचूः ॥ चक्रीगजपुरेऽधानांविश्वसेनां-
 गचूरचूः ॥ ८ ॥ जीयात्तेजननीशास्तरचिरादेवसंस्तुता ॥ यांस्तोलुर्जायते मुक्तिरचिरा-
 देवसंस्तुता ॥ ९ ॥ जन्मस्त्रात्रेजवानूहेहरिणांकेन जाविना ॥ तन्नाड्यौयन्न सोद्योतंहरि-
 णांकेनजाविना ॥ १० ॥ राज्यंप्रजाविपत्राणहयानेकपराजितं ॥ अशाश्विरंपत्तिरथहया-
 नेकपराजितं ॥ ११ ॥ त्रातुंङुर्गतिचूजेदमहासीरसतःक्षमां ॥ शांतिं स्वीकृत्यषट्खंडाम-

हासीरसतःकुमां ॥ १२ ॥ शुक्त्वार्हत्वंक्रमात्तीर्थनिर्मायजगतीहितं ॥ पदंप्रापप्रज्ञोख्या-
तंनिर्मायजगतीहितं ॥ १३ ॥ कट्याणपंचकंस्तोतुंजरणीजूतमीशते ॥ केनामविश्वविश्वा-
जरणीजूतमीशते ॥ १४ ॥ त्वदन्योऽखंसतामुच्चैरंहः प्रमथनायकः ॥ परंधत्तेऽधकध्वंस-
रंहःप्रमथनायकः ॥ १५ ॥ यत्त्वयायुधिजैत्रापिकंदर्पोऽपासितापदः ॥ तत्सतांहंसिगरु-
रुकंदर्पोपासिताऽपदः ॥ १६ ॥ चत्वारिंशद्भूच्चस्त्वंपातान्मानतमोदिनः ॥ निधिर्ज्ञानस्य
दुःखांधुपातान्मानतमोदिनः ॥ १७ ॥ इमंस्पृशकृपांकृत्वाहृद्यकट्याणजाजनं ॥ दशाक्षक्ष-
मायुस्त्वंहृद्यकट्याणजाजनं ॥ १८ ॥ कस्यदुःखंननाथत्वंशांतेधामनिधेहिनः ॥ तद्दुःखि-
तान्मृगांकद्राक्शांतेधामनिधेहिनः ॥ १९ ॥ स्तुत्वात्वामितिमार्गयेमुहुःरिदंश्रीनर्तकीनर्तने
नाट्याचार्यजिनप्रजंजनमहा विघ्नांबुदाढ्यादने ॥ धत्तांसंततमेवतावकगुणग्रामाजिराम-
स्तवप्रज्ञापारमितामपारमहिमप्राग्जार मझाराती ॥ २० ॥ इति श्रीजिनप्रजकृतं श्री-
शांतिनाथस्तवनं समाप्तम्

॥ अथ परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धसाधारणजिनस्तवनं ॥

॥ शार्ङ्गलविक्रीमितं बंद ॥ श्रीदेवेंद्रनरेंद्रमौलिमुकुटोद्घृष्टांग्रियुग्मंजिनं नत्वाकुर्मि-
परागशब्दविविधार्थोत्पत्तिमालांचयां ॥ पापंपिंडितदीयपुण्यवशतोयन्मामकीनंविजोऽ-
जिध्यातीतफलापवर्जनसुधाविष्वाणकार-स्करः १

॥ वसंततिलका बंद ॥

वक्राब्जवायुजितपद्मपरागपूरं हृन्मंदिरस्थखपरागहृतप्रचारं ॥ प्रोद्दीप्तकांचनपराग-
सवर्णवर्णं त्वज्जापरागरसिकःस्तुतिमानयेत्वां ॥ १ ॥ देवापरागनिकृतिप्रततिप्रतानहेदे-
कुठारसुपरागसमांगगंगं ॥ त्वासंश्रयाम्यनिमिषाधिपचापराग संसारमुक्तशुविविस्तृतसं-
पराग ॥ २ ॥ स्वामिञ्जयत्वमनिशंसपरंपरागमादिप्रकाशकचिरंगतपापराग ॥ यश्चाप्यु-
वक्यरुषिराजिषुषुपरागवृत्तिविघटितमणीवकचापराग ॥ ३ ॥ पूर्वापरस्वरविपर्ययतःपराग
तत्त्वावबोधमिहिरोज्जमनेपराग ॥ त्वंकिंपरागमयसेमयिमुक्तिदाने कुप्तापरागसिजिता-
रिरथप्रसीद ॥ ४ ॥ तृष्णापरागविरतंनिरतंक्रियायांलीलापरागतिचरंतमधंहरंतं ॥ वि-
श्वापरागपतिशुद्ध्यशोजिरामंवंदेप्रियंवदपरागणीयशीलं ॥ ५ ॥ जूवाःपरागपुरुषेषु-
कृपांदधानो मायापरागवनितावधवैनतेयः ॥ यःकोपरागरहितस्त्वमसीनतेन सेवेजवंतम-
परागमशैलवज्रं ॥ ६ ॥ ध्वस्तोपरागपरजागविज्रूषितांगं सूरूपरागमसमीकृतकर्मधर्म ॥
पुण्यापरागजनदत्तजवंजजेयं देवाऽपरागणितलक्षणसंचयंत्वां ॥ ७ ॥ सेवापरागणितं-
सौख्यकरंश्रयामि हृत्तापरागहरणंकरणंगुणानां ॥ प्रोद्यत्परागतिगतंशरणंजनानामिष्टा-
र्थसाधनसुपर्वपरागकटपं ॥ ८ ॥ तेजोविराजितपरागसमीपरागद्वेषद्विदंनहयद्विपरा-
गहीनं ॥ गेमेसतिष्ठुतपरागनमस्करोमि गेस्थेजयेकलितपापपरागमाशु ॥ ९ ॥ गेस्थे-

जितेजननमृत्युजरापरागं मांदेहितद्विवपदं विलसत्परागं ॥ रात्रेहतस्मरपरागपकौपराग-
 रिक्तं परागणधरस्थितिकार्यकारिन् ॥ ११ ॥ पस्थांगदेवकृतचंदनसत्परागो यो द्वापरा-
 गमगिरोस्तिनजंजपूकः ॥ गेयंविधायकृतदुःकृतसंपरागमीडेप्रतीतमपरागमज्जिख्यथातं
 ॥ १२ ॥ गेपाग्रगेजितपुनर्जवन्नापरागरास्थानकेतमुदितेशुवनेपराग ॥ गेशेकृतेनिहत-
 मोहमहापराग गेस्थेपणेकुरुसुखंशमधीपराग ॥ १३ ॥ गेऽर्थेपरागकरणोद्यमिनंनमामि-
 गेसोस्थितेखलपरागजयप्रमुक्तम् ॥ गेनेकृतेऽर्पितपरागधराधवत्वंपेहेस्थितेशुचिपराग-
 पवित्रकीर्तिं ॥ १४ ॥ गेस्थेजवेसकलजंतुकृतापरागगेदेनिबर्हितकषायमहत्पराग ॥ गेशे-
 विधेहिसुखमुश्चितदुःपरागगेवेसतित्रिजगदंगिकृपापराग ॥ १५ ॥ पेसौपरागसमधैर्यसु-
 वर्धवर्धपेसेपरागशिवजीरुमज्जिष्टुवेत्वां ॥ येनीकृतेधनवधूप्रचुतापरागरामोदितेशुचिपराग-
 रदालिकांते ॥ १६ ॥ रित्रांकृतेऽनुचित देहपरागलेपरित्रांगते जयपरागजवाधिकश्रीः ॥
 उन्नेतिरःसुविहितेजनतापरागगेधेकृते गलितमोहमदापराग ॥ १७ ॥ उपजातयः ॥ परांग-
 नायास्तुपवेपरागसंगेनमुक्तंमनसानतोऽस्मि ॥ पेवेकृतेदेवनमत्परागसंत्यक्तरक्तास्थिपरांग
 संग ॥ १८ ॥ प्राप्तापरागाधजवाब्धितीरंवंदेपरागारविमुक्तचितं ॥ तृष्णापरागर्वरुषानि-
 षूदनं वशापरागाद्भयगुणोपपन्नं ॥ १९ ॥ दिव्यापरागर्जनतामतीतंसेवापरागस्त्यमुख-
 र्षिवंधं ॥ परागजस्तिष्ठवितोऽधिकप्रज्ञं परागजाविःकृतसज्जतिंश्रये ॥ २० ॥ परागतार्थ-
 प्रतिपादनात्प्रियं जनंपरागार्हवचःपरंपरं ॥ परागलहूषणधोरणीकं परागदाधिघ्नमहंन-
 वीमि ॥ २१ ॥ परागरुत्तमस्थितिमूर्तिसेव्यं परागरुद्रव्यसुधूपयोग्यं ॥ परागमाचारवि-
 चारणीयं परागदंकारमहंजजामि ॥ २२ ॥ साद्यत्परागस्यपदप्रधानदहंपरागर्वगुणंश्रय-
 ध्वं ॥ सुरूपरागोत्थविकारतर्जकंजराऽपरागत्वरजीतिवर्जितं ॥ २३ ॥ परागजावारि-
 विशुद्धवंशःपरागरिष्टस्थितिजेददर्शी ॥ सेवापरारिनतचक्रमाब्जः कृपापरागादिदवाक्य-
 जीयाः ॥ २४ ॥ योदीपरागांगिसमात्मबोधनो विलापरागादिविमुक्तचेताः ॥ निःस्वापरा-
 गाह्यतरस्वरूपः सुरापरागाह्यगुणःससेव्यः ॥ २५ ॥ अपूर्वराणांपरागजातशीलंपरा-
 गंधवचःप्रकाशं ॥ परागतिप्राप्तपरागतिज्ञं स्तोष्येपरागोपगतिप्रतीतं ॥ २६ ॥ वंदेपरागर्जग-
 तिव्यतीतं सदापरागाढतपःप्रवृत्तं ॥ क्रूराऽपरांगारकशोणपाणिंपरांगरीयःपदवींश्रयंतं ॥ २७ ॥

शार्ङ्गलविक्रीडितबंद ॥ श्रीमहाचक्रवर्तिसुगुरुश्रीहर्षकल्लोलसन्निभ्यः पंडितमंड-
 लीवहुमतःश्रीलल्लिकल्लोलकः ॥ सैवेदंरचयांचकारसुपरागार्थाष्टयुक्तंशतं तेनाप्नोतुकृती-
 जनः शिवसुखंपुण्येनलब्धोदयं ॥ २८ ॥ इति परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिबद्धसाधारणजि-
 नस्तवनं महोपाध्यायचक्रवर्तिश्रीहर्षकल्लोलगणिक्रमकमलमरादायमानेन पण्डितलक्ष्मी-
 कल्लोलगणिना रचयांचके ॥

॥ अथ श्रीमहावीरस्तवन प्रारंभः ॥

असमशमनिवासं वासवाचार्यवाचामविषयमहिमानं ज्ञानसंक्रांतविश्वं ॥ प्रणमद-
मरचूडारत्नघृष्टांघ्रिपीठं जिनवरवरद त्वां नौमि नक्तिप्रयुक्तः ॥ १ ॥ बालस्यापि ममोक्तं
तव स्तुतावर्थमेप्यति बुधानां ॥ कन्याकर्तितसूत्रे न गौरवं मांत्रिकाः किमु वहेयुः ॥ २ ॥
योमिमीतैत्यवार्णाघपाथःपलैर्यःपरिष्ठेत्तुमीष्टेनजःस्वांगुलैः ॥ योंऽघ्रिवेगेनकट्पांतवातंज-
येत् त्वङ्गुणानामियत्तामसौवेत्तिचेत् ॥ ३ ॥ अज्जिनुत्य जवंतमनंतगुणं स्तुतिकारगिरा-
जिसतीचरितं ॥ यदियंगुणरेणुकणाक्ततनुं स्तवनीयमुपैतिनजातुपरं ॥ ४ ॥ नदष्टेष्टवा-
धःपरैर्लघ्यतानत्वहुकेनचाशक्यकृत्योपदेशः ॥ तथापिश्रितास्तन्नमिथ्यात्वद्वीना ननिवप्रि-
याःकिंछिपंतीक्षुमुद्राः ॥ ५ ॥ उचितंजनोमृतरुचिर्लज्जतां वृषसंश्रयेण परमोच्चपदं ॥ प्रम-
दाश्रितेप्यहहतत्रलजां प्रवदंति जवदध्वमुचः ॥ ६ ॥ फलगोचरलक्षणैरुपेतं गदितं यज्ञ-
वता प्रमाणयुग्मं ॥ कृतयल्लशता अपीह दोषानलमुज्जावयितुंनवादिनोऽन्ये ॥ ७ ॥ सं-
देहान्युगपदपोहितुंनृतिर्यक् देवानांश्रुतिषुसुधारसंनिषेक्तुं ॥ त्वांहित्वाकलयितुमी-
श— —जापातजौप्यं कश्चगिरैकयालमन्यः ॥ ८ ॥ नकेमनःशुद्धियुगाग्रयोजितप्रबोधचा-
रित्रतुरंगमद्वयं ॥ रथंसमारुह्य तवेशशासनं समासदन्मुक्तिपुरीमविघ्नतः ॥ ९ ॥ यो-
गेनकिं किमथतीर्थपरंपराजिः किंदैवतैःकिमुतपोजिरधीतिजिःकिं ॥ मंत्राक्षरंजिनजिने-
तिजपंतुसंतःपारत्रिकैहिकमुपेयमुपेतुकामाः ॥ १० ॥ त्वन्नामकामसामर्थ्यानध्यायध्या-
यतःसतः ॥ संपनीपद्यतेसद्यः संपत्कंपपराङ्मुखी ॥ ११ ॥ असत्परीणामपरश्वधेन म-
च्चित्तपेटांप्रसजंविजिय ॥ ज्ञानादिरत्नानिहरंतिचौरा रागादयस्तान्निगृह्णाणनाथ ॥ १२ ॥
त्वद्विधेप्यधिपतौशिवपुर्यां श्रूयतेनहिवहुर्जनवासः ॥ धिग्विधिःकुनृपतावपिमोहे वीक्ष्य-
तेजवपुरीजनपूर्णा ॥ १३ ॥ नाथवाधितुमनाथवत्सुधाजो जिनोपिविबुधान्यमक्षमः ॥
मानवांस्तुतवपीतदेशनावाक्सुधान् वतदृशापिनास्पृशत् ॥ १४ ॥ युक्तिस्फूर्जन्तीक्षणाधा-
राशयेयैश्चक्रे यौष्माकीणवाणीकृपाणी ॥ तेषांजावारातिजिर्युद्धकेलिं कुर्वाणानांस्यात्क-
रस्याजयश्रीः ॥ १५ ॥ प्रमथितमिथोविरोधाः सुहृदीञ्चूयासतैंगिनोनिखिलाः ॥
त्वदेशनाञ्जुवमिता नयवादाश्चजवत्समयं ॥ १६ ॥ इनकुतीर्थिककट्विपतगर्हणा वचन
जस्मजिरुज्ज्वलितेप्यहो ॥ तवयशोमुकुरेपरदैवतत्रजयशोनखलप्रतिर्वितं ॥ १७ ॥
रुंधन्नेधितमन्यतीर्थिकततेरौरुत्यवंध्याचलंसञ्चेतोजलपंकहन्मधसुहृद्घातापिसंतापनं ॥ हे-
लाशोषितमोहराजमहिमांजोधिर्जिनत्वद्यशोगस्तिः सैषवज्रस्तिहस्तिदशनठेदावदातठ-
विः ॥ १८ ॥ शेशोहिर्यस्यमूलंकनकगिरिरिपिस्कंधवंधश्चतस्रः काष्ठाःशाखाःप्रशाखा-
विदिशजरुतलं व्योमजालंदलानां ॥ ताराः पुष्पाणिसिद्धास्पदमथशिखरंपुष्पदंतौफल-
श्रीढायाविश्रांतविश्वःस्फुरतितवयशःपादपःसोयमुच्चैः ॥ १९ ॥ ऊर्ध्वोर्ध्वमारोहतिहृन्न-

चोत्तुणां त्वङ्गकिरागांशुपतिर्यथायथा ॥ तथातथाहःपटलीवलीयसीठायेवदेवक्षयतिप्र-
 तिक्षणं ॥ १० ॥ स्वजनकमनस्तापाधानोद्भवाधविपक्रिमव्यसनमपि हीहंतुंकामंनश-
 क्तिमधुःपरे ॥ तवपुनरिनश्रीमोहोर्वीपतिं सबलंछिधापरिदलयितुंकाष्ठाप्येकालगद-
 रणांगणे ॥ ११ ॥ नदोषाणांस्वस्मिन्नधिपजवताऽदायि वसतिर्गुणानानैवान्यैर्हरिहरविरं-
 चिप्रभृतिभिः ॥ शिवंतेषामुद्भासयितुमजिसंधिस्तवजवं तदातातेज्यस्तेनतुकिमिववै-
 शिष्ट्यमधिकं ॥ १२ ॥ आपत्कोटीविघटनपटुः संपदाकृष्टिमंत्रःश्रेयोवल्लीवनवनधरस्त-
 त्वधीसौधदीपः ॥ विद्याकंदोरतिपतियशःदीरवज्जुप्रचारश्चेतोवृत्तिं ममरमयतुत्वत्पदाब्ज-
 प्रणामः ॥ १३ ॥ कषायतपनातपग्लपितमप्रशस्तक्रियानुचितनमलीमसं विषयतर्पपर्या-
 कुलं ॥ जवज्जुणकदंबकस्तुतिसुधाहृदे मज्जनं जिनेशितरनुक्षणंस्तुजतुमामकीनंमनः॥१४॥
 त्रिभुवनजवनाजोगजावजासनगृहमणिसम नतजनताजिमतार्थसार्थवितरणकदपट्टम वि-
 विधठंदोजातिरुचिरमितिसंस्तवमकरवमपवृजिनप्रजसूरिनिवहमहनीयमहंतवयत्कंठपी-
 ठसीमनिबुधतिसैषतस्य पुरुषस्य जिनकरतलमुपैति सकलेष्टफलसिद्धिरिद्वगुणतरुविपि-
 न ॥ १५ ॥ इति श्रीमहावीरस्तवनं ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवन प्रारंभः ॥

कामेवामेयशक्तिर्जवतुतवगुणस्तोमलेशप्रशस्तौनस्याद्यस्यामधीशःसुरपतिसचिवस्यापि-
 वाणीविलासः ॥ मानेवावार्द्धिवारांकलयतिकश्चप्रौढिमारूढधारांजकिव्यक्तिप्रयुक्तः स्त-
 दपिकिमपितेसंस्तवंप्रस्तवीमि ॥ १ ॥ संसारांजोधिबेनानिविरुजडमतिध्वांतविध्वंसहंसः
 श्यामाश्यामांगधामाशठकमठतपोधर्मनिर्माथपाथः ॥ स्फारस्फूर्जत्फणींद्रप्रगुणफणमणि-
 ज्योतिरुद्योतिताशाचक्रश्चक्रिध्वजत्वंजयतिजिनविजिद्भव्यजावारिवार ॥ २ ॥ कम्भा-
 नम्रांगिचेतः शिखिकुलविलसत्ताडवाडंवरश्रीहेतुः प्रेखन्नखादीरुचिररुचितडिदामनेत्रा-
 जिरामः ॥ प्रीतिंफुल्लत्फणाज्जड्मणिघृणिषुमनश्चापवित्रीकृतद्यौदेया स्तवंदेशनावाक्स्त-
 नितसुखकरोमेधवन्मेऽघहंतः ॥ ३ ॥ जिंदन्लोकप्रवाहप्रवलतरसरित्पूरमुच्चैर्वहंतंजंतूनां-
 चित्तभ्रूमौसजयतिजगतिवद्वचोवारिकांतः ॥ मुक्त्वागाढगृहीतानपिविनतजनान्यत्प्रजा-
 वाज्जयातौभ्रूयस्तन्मध्यमेवप्रविशतिजटितिकूरमोहावहारः ॥ ४ ॥ लौढ्याह्वावणयलक्ष्मीम-
 धुरमधुरसंत्वनमुखांजोरुहोत्थंपायंपायंजरेणप्रणतजवभृतांनेत्रपुष्पंधयाद्यः ॥ नूनंहर्षप्रकं-
 पोजतनयनपयःपूरदंजेनदूरंमिथ्यादृक्लोचनाना मसुजगजगवन्सद्यएवोजिरंति ॥ ५ ॥
 निस्पंदानंदकंदः कलिमलकदलीकांमुखंकीकृतोयत्कदाकौक्षिकस्यक्षपितजवशतंनेत्रपी-
 थुपसत्रं ॥ श्रेयःश्रीवह्निहृद्वीसकमलयमरुद्भाग्यमारोग्यलक्ष्म्यादर्शःकंदर्पद्वर्पद्विजपतिपत-
 नेदर्शनंतावकीनं ॥ ६ ॥ विद्याविद्याधरीणांमणिमयमुकुरः क्रूरवैरारिजैत्रोगात्रश्रीमैत्र्यपा-
 त्रीकृतरतिरमणःसच्चरित्रैःपवित्रः॥ सज्जोगाजोगजागीशुजगिमजवनंश्रीजिनश्रीदसंपन्नः

कंपःसंपनीपद्यतश्मनुजःसाधुनत्वाजिनत्वा ॥ ७ ॥ देव्यावाचोपिवाचामविषयदिविषन्मं-
दिरद्वारसेवा हेवाकीसर्वनाकीश्वरमुकुटतटीघृष्टपादांबुजस्य ॥ नेताश्चैतन्यशून्यःसकल-
कलयितुर्मुक्तिमात्रस्यदाताजुक्तिंमुक्तिचदातुः कथमिवजवतःकटपवृद्धःसदृक् ॥ ८ ॥ चं-
द्रःप्रत्युदकाशयंप्रतिफलत्येकोनचार्थक्रियाकारीत्येषनवास्तवस्तवपुनर्वृत्तंजयत्यद्भुतं ॥ ए-
कस्त्वंप्रतिमानसंवससियद्भव्यात्मनामेकदासर्वेषामथचप्रयच्छसिफलंतेषांमनोवांछितं ॥ ९ ॥
यौष्माकीणगुणस्तुतिं विकिरतीशुंडामिवांतर्गतप्रीतिंस्फीतिमतीमतीवसुरजिंदानांबुवाबि-
भ्रती ॥ त्रैलोक्यैकसुरद्रुमद्रुमवनानीवोन्मदावासितायुष्मद्भक्तिरलंजनक्तिजविनामेनांसि-
हृष्टासिता ॥ १० ॥ आधारेस्थिरतोऽस्त्रितेखलुजवत्याधेयमापिस्थिरंसोयंज्ञानपथस्तथापिकि-
मपिस्वार्थैकनिष्ठोद्भवे ॥ अश्रांतंममचंचलेपिमनसिस्वामिन्वधानस्थितिंत्रैलोक्याधिपश-
क्तिजाजियदिवाकिंनोपपन्नंत्वयि ॥ ११ ॥ विश्वेशप्रसजंत्वदीययशसाव्यालुप्यमाने प्रज्ञास-
र्वस्वेजगदाक्रमैकपटुनानूनं द्विजानांपतिः ॥ शस्त्रांलांढनकैतवात्प्रतिनिशंकुद्धि प्रदेशेक्षिप-
न्कोपाटोपवशादसाबुदयतेवित्रद्वुर्लोहितं ॥ १२ ॥ वक्त्रेणत्वमपाहरःशशिधरस्याखंरुमूर्तेः-
श्रियंव्याकोशस्यकुशेशस्यसुपमासर्वस्वमप्यग्रहीः ॥ यत्तुल्यव्यसनादपिस्मजहितौनैतौवि-
रोधंमिथस्तेनाकारिसमानशीलविपदांसांख्यप्रवादोमृषा ॥ १३ ॥ पुष्टांगीव्यवहारनिश्चयन-
यप्रोत्तुंगशुंगंशुजद्वानाद्यंघ्रिचतुष्टयंचविकसज्ज्ञानक्रियालोचनं ॥ नित्यहेकविवेकपुष्टलति-
कंस्याद्वादपर्युल्लसत्पीनोच्चैःककुदंकुतीर्थतृणशुक्रसूतेवृषंगौस्तव ॥ १४ ॥ आकंठकमठांबुदोजि-
तपयःपूरेनिमग्नांगकस्योत्फुल्लंमुखपंकजंतवपौयाकौतुकोत्कर्षतः ॥ नागस्त्रैणविलोचना-
द्विपटलीसंख्यायधुर्यैवतांधन्यानांगणनाक्षणेनखलुसारेखान्यतःसर्पति ॥ १५ ॥ वंदारोः
प्रियकोपितप्रणयिनीदृक्कोणशोणत्विषःसांद्रस्निग्धसमुल्लसत्क्रमनखश्रेणीमयूखास्तव ॥
त्वद्वृत्तस्तुतिद्वृत्तिकाजिमुखितांपाणौचिकीर्षोःशिवश्रीरामानवपद्मरागसहितंवध्मंतिमौलौ-
मम ॥ १६ ॥ एवंनृदेवमहितःसहितःप्रज्ञावन्नूत्याप्रचूततमयाविनुतोमयाऽयं ॥ पार्श्वः-
प्रभुर्विमलचिन्मयचित्तसौधमुत्तंसयत्ववृजिनप्रज्ञसूरिवर्ण्य ॥ १७ ॥ इति श्रीपाठ सः ॥

॥ अथ श्रीकृष्णादिजिनस्तवन प्रारंभः ॥

कृष्ण नम्रसुरासुरशेखरप्रपतयालुपरागपिशंगितं ॥ क्रमसरोजमहंतव मौलिना जिन-
वहेनवहेमतनुद्युते ॥ १ ॥ अपरवस्तुविलोकनदालसाविषनिषेधबुधांसुखमासुधां ॥ वपु-
षितेपिवताममचक्षुषी अजितज्ञाजितज्ञास्करकांचन ॥ २ ॥ हरिहरादिसुरौघविलक्षणाद्भु-
तचरित्रचमत्कृतविष्टपं ॥ सुजनजोःपदपीठविलोलुठतसुमनसंमनसंजवदैवतं ॥ ३ ॥ म-
दनदुर्दमदंतिदमेहरिस्तरुमृगांकितमूर्तिरुपाश्रितान् ॥ द्रुतमहारजतद्युतिरग्रणीःशमवता-
मवतादजिनंदनः ॥ ४ ॥ चरणलक्ष्मिकरग्रहणोत्सवेविरवितैरयनद्वितयोवधिं ॥ धृतसुखाति-
शयावसुवर्षणैर्वसुमतीसुमतीशकृतात्वया ॥ ५ ॥ स्मितजपाकुसुमोपमदीधितिंशरणमीश-

मुपैमिजगन्नयी ॥ कुमतकोककुलामृतदीधितिमुदरविंदरविंधरनंदनं ॥६॥ सकललोकचम-
 त्कृतिकारिणीं जिनसुपार्श्वजवज्जुणधोरणीं ॥ कश्चनोमतिमान्जुवनत्रयेकुमुदजामुदजा-
 वयदुच्चकैः ॥ ७ ॥ शुचियदंगरुचातुपराजितः शशधरोकमिषाद्यमशिश्रयत् ॥ सपदिलो-
 चनयोर्ममकटपतांसमहसेमहसेनसुतोजिनः ॥८॥ सुविधितीर्थकरंकरुणाकरंकरणविष्कि-
 रपाशमुपाश्महे ॥ करणकांतिविराजितकार्तिकीहिमकरंमकरंदधतंध्वजं ॥ ९ ॥ जयति-
 शीतलदेवसरस्वतीत्रिजगतीं पुनतीकविसेविता ॥ मधुरिमातिशयेनतृणीकृतामृतरसात-
 रसास्ततृषातव ॥ १० ॥ जिनवरोऽवतुगंडकलांढनःप्रथमविष्णुनतांघ्रिसरोरुहः ॥ प्रथि-
 तविष्णुनृपान्वयपुष्करांवरमणीरमणीयगुणांबुधिः ॥ ११ ॥ मुनिपतिर्वसुपूज्यनृपात्मजूर्ज-
 यतिनिर्जितदुर्जयचित्तजूः ॥ सुजनकोककदंबकलोचनोत्सवरविर्वरविष्णुमविग्रहः ॥ १२ ॥
 सुकृतिनःकृतवर्मधरा धवान्वयनजस्तलजासनजास्करं ॥ श्रयतकांचनवारिरुहद्वद्वि-
 मलं विमलंजगदीश्वरं ॥ १३ ॥ उपनमंतितमीशसमुत्सकं प्रणयतोचरितुंसकलाःश्रियः॥
 जगतितुज्यमनंतनमस्क्रियामकलयेकलयेद्विनयेनयः ॥ १४ ॥ अवतुधर्मजिनेंद्रकुजावना
 रजनिनाशनसप्तहयोदयः ॥ शममयःसमयस्तव सुव्रतातनयमानयमांसलविस्तरः ॥१५॥
 हृदयनायकचक्रिजिनश्रियोर्द्विविधवैरिजयोजितविक्रमः ॥ जवज्यानिजिननुजवन्मतानु-
 गविशांगविशांतिविजोन्नवान् ॥१६॥ किमिति तीव्रतपोव्रतशीलनैः किमुतयोगरहस्यनिपे-
 वणैः ॥ दलयितुंकुगतिंयदिवोरुचिर्वृजिनकुंजिनकुंथुरुपास्यतां ॥ १७ ॥ प्रणतवासवमौलि-
 मणिप्रज्ञापटलसंवलितांघ्रिनखत्विषां ॥ स्मरतज्जव्यजनाःस्मरकुंजराकुशमरंशमरंजितस-
 ज्ञानं ॥ १८ ॥ अजिनुमःप्रभुमह्निमपाकृतस्मरशरप्रसरांशिशुतावधेः ॥ मरकतद्युतिदर्प-
 विलोपनक्षमविज्ञामविज्ञाव्यगुणश्रियं ॥ १९ ॥ कमठलक्ष्मणिलक्ष्मिनिकेतने परहितव्र-
 तशालिनिसुव्रते ॥ अविरसंममजक्तिरसःस्फुरत्वनवमेनवमेघतनुद्युतौ ॥ २० ॥ अलमृ-
 शुक्लपदेनसृतंधनैर्युवतिजिः कृतमस्तुनृपश्रिया ॥ नरुचयेमममुक्तिपदं तवस्तवनमेनवमे-
 नवतुप्रियं ॥ २१ ॥ दनुजजिह्नुजवीर्यमदज्वरप्रशमनैकजिषग्वरदोर्बलं ॥ ममतनेमिजिनं
 जुवनत्रयीसुरतरुं रतरुद्रतरुद्विपं ॥ २२ ॥ शिवसुखस्यकथामपि वेदितानखलुसाजनता-
 जिनकर्हिचित् ॥ सजतियाप्रजुपार्श्वकुवासनाशतवशा तवशासनलंघनं ॥ २३ ॥ चक्षन-
 कोटिविघटनचंचलीकृतसुराचलवीरजगज्जुरो ॥ त्रिजुवनाऽशिवनाशविधौ जिन प्रजवते
 जवते जगवन्नमः ॥ २४ ॥ स्वरवतारजनिव्रतकेवलाक्षरपदासिदिनानिपुनंतुनः ॥ जगव-
 तांविदधंतिजगन्नयीं मुदमितां दमितांतरविद्विषां ॥ २५ ॥ इतिजिनप्रजसूरिजिरीडिताः
 प्रणतिचंचुजनायजनाधिपाः ॥ दधतुशीलितसिद्धिवधूमुखांबुजरसाजरसारहितंपदं ॥२६॥
 जिनवराःकुनयालिमृणालिनीमुकुलनैकतुषारमरीचयः ॥ विदधतःप्रणतंजतमाहृतस्मरच-
 यंरचयंतुमनांसिनः ॥ २७ ॥ जगवताऽजिहितार्थमधीयतां कुपथमाधिकदार्थितमन्मथं ॥

श्रुतमुदात्तमुदात्तपुरस्सरःस्वरचितं रचितं गणधारिजिः ॥१७॥ प्रथमकद्वपतिः प्रथिताय-
तिःप्रवचनांबुजसौरजषट्पदः॥कुलिशशोजितपाणिरुपप्लवशमयतामयतामिहनम्रतां ॥१८॥

॥ श्री वर्द्धमानस्वामिभ्योनमोनमः ॥

॥ अथ श्री संघयणीरत्न त्रैलोक्यदीपिकाख्यग्रंथ बालावबोध सहित
प्रारभ्यते. ॥

प्रथम अर्थकर्त्तानुं मंगलाचरण.

श्रीपार्श्वनाथं फलवृद्धिकाख्यं गुरुं तथा श्रीजिनदत्तसूरिं ॥ वाग्देवतायाश्चरणौचन-
त्वातमाश्रये श्रीजिनजडनाम्ना ॥ १ ॥ निर्मथ्यजैनागमवारिराशिं, प्रकाशितायैरियम-
प्रपंचा ॥ श्रीचंद्रसूरिन्प्रणिपत्यसम्यक्, करोमितांसंग्रहणींस्फुटार्था ॥ २ ॥ युग्मं ॥
श्रीहर्षसार गुरुराजहितप्रसाद, माधायचेतसिचिदर्थकृतेप्रमादं तस्माद्बिशुद्धवचनोबि-
गतावसादी, व्याख्यांस्फुटांशिवनिधानगणिर्वितेने ॥ ३ ॥

हवे प्रथम ग्रंथकर्त्ता दोढ गाथाए करी शिष्टाचार पालवाने अर्थे अने विघ्न निवारवा
अर्थे मंगल करे ठे. तथा अजिधेय, प्रयोजन, संबंध, अने अधिकारी ए चारनुं प्रतिपा-
दन करे ठे.

नमिउं अरिहंताई ठिइ नवणो गाहणाय पत्तेयं ॥

सुर नारयाण बुठं नर तिरियाणं विणान्नवणं ॥ १ ॥

उववाय चवणविरहं संखं इग समझ्यं गमागमणे ॥

व्याख्या—अरिहंताई के० अरिहंतादिक पांच परमेष्ठीप्रत्ये नमिउं के० नमस्कार करी
एटले नमस्काररूप मंगल थाउं. ए नमस्कारे करी ग्रंथकर्त्ता तथा ग्रंथना श्रोताने विघ्न
न थाय. एम पांचे परमेष्ठीने नमस्कार करीने, सुर के० देवता, अने नारयाण के० ना-
रकी, ए वेउने प्रत्येके आयुष्यनी ठिइके० स्थिति, नवण के० घर, अवगाहना के० शरी-
रनुं मान, बुठं के० कहीशुं. एटले देव तथा नारकीनुं आयुष्य, जुवन तथा शरीरनी अव-
गाहना कहीशुं. पण एटलुं विशेष जे नर के० मनुष्य, अने तिरियाणं के० तिर्यच, ए
वेउनां जुवन ते एकांत निश्चल शाश्वतां नथी, माटे विणान्नवणं के० जुवनविना
वाकीनां आयुष्य अने अवगाहना कहीशुं. वली एक देव उपन्या पढी बीजो देव
केटला कालने आंतरे उपजे ? ते उववायविरहं के० उपपातविरहकाल, वली एक
देव चव्या पढी बीजो देव केटला कालने आंतरे चवे ? ते चवण के० चवनविरह-
काल. तथा संखंइगसमझ्यं के० एक समये संख्याए गणतां केटला देव उपजे ? ते एक
समये उपपात संख्या, वली एक समये संख्याए गणतां केटला देवो चवे ते एक समय

ચવનસંખ્યા. વલી દેવો મરીને કેટલી ગતિમાં જાય ? તે ગમા કેળ ગતિ, તથા કેટલી ગતિના આવ્યા જીવો દેવપણે ઉપજે ? તે આગમણે કેળ આગતિ. એમ એ ઢ વોલ જેમ દેવોને તેમ નારકી, મનુષ્ય, તથા તિર્યંચને પણ સરખા જાણવા. એટલે નવ નવ દ્વાર—દેવ તથા નારકીનાં કહીશું. અને ચુવન વિના આઠ આઠ દ્વાર મનુષ્ય તથા તિર્યંચનાં કહીશું. એ રીતે સર્વ મલી ચોત્રીશ દ્વાર કહીશું. અહીંયાં ઉપર ગાથામાં ચકારનો ચકાર થાય છે, માટે ચ શબ્દ ઉચ્ચાન્વયી છે, તેથી દેવ, નારકી, મનુષ્ય, તિર્યંચ—એ ચારેનાં વર્ણ, ચિન્હ, લેશ્યાદિક પણ કહીશું. એટલે અન્નિધેય કહ્યું.

હવે એ ગ્રંથકર્તાને ગ્રંથ બાંધ્યાનો વોધ થયો છે, તેનું પ્રગટીકરણ તે ગ્રંથકર્તાને અનંતર પ્રયોજન થયું. તથા એના અનુગ્રહ પરંપરાએ મોક્ષાવાસિ તે ગ્રંથકર્તાને પરંપર પ્રયોજન, તેમજ શ્રોતાને દેવાદિકનું સ્વરૂપ જાણવું, તે અનંતર પ્રયોજન અને એથી પરંપરાએ મોક્ષાવાસિ તે પરંપર પ્રયોજન. એ રીતે ગ્રંથ કરવાનું પ્રયોજન કહ્યું.

હવે ત્રીજો સંબંધ તે બે પ્રકારે છે. તેમાં એક ઉપાયોપેય લક્ષણ, વીજો ગુરુપર્વક્રમ-લક્ષણ. તેમાંહે એ સંઘયણી ગ્રંથ તે ઉપાય, અને એ ગ્રંથનું તત્ત્વજ્ઞાન તે ઉપેય. એ ઉપાયોપેયલક્ષણ સમજવું. હવે ગુરુપર્વક્રમલક્ષણ તે, એ ગ્રંથનો અર્થ શ્રીવર્દ્ધમાન સ્વામીએ વચ્ચાણ્યો; તેવાર પઠી શ્રીસુધર્માસ્વામીએ દ્વાદશાંગીમાં ગુંથ્યો. ત્યાંથી શ્યામાચાર્યાદિકે પન્નવણા પ્રમુખ સૂત્રોમાં ઝડૂચ્યો. વલી તેમાંથી શ્રીજિનજડગણી ક્ષમાશ્રમણે પાંચસે ગાથાની મહોટી સંઘયણી કરી; તેમાં અવતાચ્યો, ત્યાંથી સંક્ષેપ રુચિવંત જીવોને અર્થે શ્રીચંદ્રસૂરિએ તે મહોટી સંઘયણીનો અર્થ સંક્ષેપીને ઇહાં બાંધ્યો. એ ગુરુપર્વક્રમલક્ષણ જાણવું. એ સંબંધ કહ્યો.

હવે સાધુ, સાધવી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકા—એ ચારે આ ગ્રંથનાં અધિકારી જાણવા. એ ચોથું અધિકારીપણું કહ્યું. ॥ ૧ ॥

અવતરણ—જેવા અનુક્રમે દ્વાર કહ્યાં છે, તેવાજ અનુક્રમે પહેલાં દેવોની સ્થિતિ પ્રમુખ નવ દ્વાર કહે છે. તેમાં પ્રથમ ચાર પ્રકારના દેવોમાંથી ચુવનપતિ દેવોના આયુષ્યની જઘન્ય સ્થિતિ અર્દ્ધગાથાએ કરી ગ્રંથકાર કહે છે.

દસવાસ સહસ્સાઈ જવણવર્ણ જહનનિર્ણ ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યા—જવણવર્ણ કેળ ચુવનપતિના દશે નિકાયના દેવો, અને ચુવનપતિની દેવીઝ—એ વંનેની સામાન્યપણે દસવાસસહસ્સાઈ કેળ દશહજાર વર્ષની જહનનિર્ણ કેળ જઘન્ય થકી આયુષ્યની સ્થિતિ હોય; પણ તેથી ઝંઘી ન હોય. ॥ ૨ ॥

અવતરણ—જુવનપતિ દેવોના આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ બે ગાથાએ કરી કહે છે.
 ચમર બલિ સાર મહિષ્યં ॥ તદેવીણં તુ તિસ્મિ ચત્તારિ ॥ પલિયાઈ
 સદ્દાઈ ॥ સેસાણં નવનિકાયાણં ॥ ૩ ॥ દાહિણદિવદ્ધ પલિયં ॥ ઉ-
 ત્તરજં હુંતિ હુન્નિ દેસૂણા ॥ તદેવી મદ્ધ પલિયં ॥ દેસૂણં આઝમુક્કોસં ॥ ૪ ॥

વ્યાખ્યા—જુવનપતિ દેવોના દશ નિકાય છે, તે મેરુના આઠ રુચક પ્રદેશ છે, ત્યાંથી એક દક્ષિણદિશિનો અને એક ઉત્તરદિશિનો, એવા અર્ધોઅર્ધે બે ટુકડા કરીએ, તે બેઉદિશિમાં એકેક દિશિનેવિષે એકેક નિકાયનો એકેક ઇંદ્ર છે. એમ એકેક નિકાયના વેદિશિએ બે ઇંદ્ર છે. તેમાં પહેલા નિકાયનેવિષે જે દક્ષિણદિશિરૂપ અર્ધ તેનો અધિપતિ અસુરકુમારનો રાજા ચમરેંદ્ર છે; તેનું આયુષ્ય સાર કે ૦ એક સાગરોપમનું ઉત્કૃષ્ટું જાણવું. અહીંયાં સારપદે સાગરોપમ કહ્યું, તે પદનો એક દેશ હોય, તોપણ પદના સમુદાયનો ઉપચાર કરવો એવો નિયમ છે; માટે કહ્યું. તથા બીજો ઉત્તરાર્ધનો રાજા બલિંદ્ર છે. તેનું આયુષ્ય એક સાગરોપમ અહિયં કે ૦ અધિક, એટલે એક સાગરોપમ જાહેરું ઉત્કૃષ્ટથી જાણવું. વલ્લી તદેવીણં કે ૦ તે ચમરેંદ્રની દેવીનું આયુષ્ય યથા-સંખ્યાએ સદ્દાઈતિન્નિપલિયાઈ કે ૦ સાઢાત્રણ પલ્યોપમનું જાણવું. અને બલિંદ્રની દેવીનું આયુષ્ય સદ્દાઈચત્તારિપલિયાઈ કે ૦ સાઢાચાર પલ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટું જાણવું. અને એ ચમરેંદ્ર, તથા બલિંદ્ર, એ બે ટાલીને શેષ જે નવ નિકાય છે ॥ ૩ ॥ તેમાં દાહિણ કે ૦ દક્ષિણદિશિના ધરણેંદ્ર પ્રમુખ નવે ઇંદ્રોનું દિવદ્ધપલિયં કે ૦ દોઢ પલ્યોપમ તથા ઉત્તરદિશિના જૂતાનેંદ્ર પ્રમુખ નવે ઇંદ્રોનું હુન્નિદેસૂણા કે ૦ દેશેજણું બે પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. અને તદેવીમદ્ધ કે ૦ તે ધરણેંદ્ર પ્રમુખ નવે ઇંદ્રની દેવીજનું અર્ધપલ્યોપમનું આયુષ્ય, તથા જૂતાનેંદ્ર પ્રમુખ નવે ઇંદ્રોની દેવીજનું પલિયં દેસુણ કે ૦ દેશેજણું એક પલ્યોપમનું આઝમુક્કોસં કે ૦ આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટું જાણવું. અને તે જઘન્યાયુની ઉપર જ્યાં-સુધી ઉત્કૃષ્ટાયુ સંપૂર્ણ થાય નહીં, ત્યાંસુધી સર્વ મધ્યમાયુ જાણવું ॥ ૪ ॥ એ રીતે જુવનપતિ દેવ તથા દેવીનું જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટું આયુષ્ય કહ્યું.

॥ હવે વ્યંતર દેવ અને દેવીજનું જઘન્યોત્કૃષ્ટાયુ ગાથાના ત્રણ પદે કરી કહે છે. ॥
 વંતરિયાણ જહન્નં ॥ દસ વાસ સહસ્સ પલિય મુક્કોસં ॥ દેવીણં પલિઅર્ધં ॥

અર્થ—વંતરિયાણ કે ૦ વ્યંતરદેવ તથા દેવીજનું જહન્નં કે ૦ જઘન્યાયુ દસવાસ સહસ્સ કે ૦ દશહજાર વર્ષનું હોય, અને પલિય કે ૦ એક પલ્યોપમનું દેવોનું, તથા પલિયર્ધં કે ૦ અર્ધપલ્યોપમનું દેવીજનું, મુક્કોસં કે ૦ ઉત્કૃષ્ટાયુ હોય. અહીંયાં કોશ્ક અજાણ એમ કહે છે જે, વ્યંતરની દેવીજનું એક પલ્યોપમાયુ છે. તે જૂતું કહે છે.

કેમકે શ્રીપન્નવણાસૂત્રમધ્યે કહ્યું છે.—વાણમંતરીણં જંતે કેવશ્યં કાલં ઠિઈં પન્નતા ગો-
યમા જહન્નેણં દસ વાસ સહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં અરૂપલિઉવમં ॥ એ વચને વ્યંતરીક દેવીનું
ઉત્કૃષ્ટું આયુષ્ય અરૂં પલ્યોપમ છે. અને શ્રી, ઠ્રી, ધૃતિ, કીર્તિ, વુઠ્ઠિ, અને લક્ષ્મી—
એ ઠ દેવીર્જનું આયુષ્ય એક પલ્યોપમ છે, તે દેવીર્જન જનનપતિની છે. વ્યંતરીકની નથી.
એમ જાણવું. ॥ ૪ ॥

હવે ચંદ્રમા, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, અને તારા—એ પાંચ જાતના જ્યોતષિના દેવો તથા
દેવીર્જના આયુષ્યની જઘન્યોત્કૃષ્ટી સ્થિતિ વે ગાથા અને એક પદેકરી કહેહે.

પલિયં અહિયં સસિ રવીણં ॥ ૫ ॥ લક્ષેણ સહસ્સેણય ॥ વાસાણ
ગહાણ પલિય મેણસિં ॥ ઠિઈં અર્ધં દેવીણં ॥ કમેણ નરકત્ત તારાણં
॥ ૬ ॥ પલિઅર્ધં ચઝજાગો ॥ ચઝ અઢ જાગાહિગાઝ દેવીણં ॥ ચ-
ઝ જુઅલે ચઝ જાગો જહન્ન મઢ જાગ પંચમણ ॥ ૭ ॥

વ્યાખ્યા—જ્યોતષિદેવોના વે જ્ઞેદ છે. એક ચર અને વીજા સ્થિર. તેમાં અઢી દ્વીપમાંહે જે
જ્યોતિષચક્ર છે તે ચર; અને અઢી દ્વીપશ્રી વાહેર જે જ્યોતિષચક્ર છે તે સ્થિર કહેવાય છે. ત્યાં
જંબુદ્વીપ આદે દેશને અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રમાંહે જે સસિ કેળ ચંદ્રમા અને ચંદ્રમાના
વિમાનવાસી દેવો છે, તેમનું ઉત્કૃષ્ટાયુ પલિયંઅહિયં કેળ એક પલ્યોપમઉપરે લક્ષેણ કેળ
એક લાખ વર્ષ અધિક, તથા રવીણં કેળ સૂર્ય અને સૂર્યના વિમાનવાસી દેવોનું ઉત્કૃષ્ટાયુ
એક પલ્યોપમઉપર સહસ્સેણયવાસાણ કેળ એકહજાર વર્ષ અધિક છે. તથા ગહાણ કેળ
ગ્રહ અને ગ્રહના વિમાનવાસી દેવોનું પલિય કેળ એક પલ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટાયુ હોય. અને
મેણસિં કેળ એ પૂર્વોક્ત ચંદ્રમા, સૂર્ય તથા ગ્રહ તેમજ ચંદ્રમા, સૂર્ય અને ગ્રહના વિમાન-
વાસી દેવોનું જે આયુષ્ય કહ્યું; તેથી તેમની દેવીણં કેળ દેવીર્જના આયુષ્યની ઠિઈં કેળ
સ્થિતિ તે અર્ધ કેળ અર્ધ જાણવી. એટલે ચંદ્રમાની દેવી તથા ચંદ્રમાના વિમાનવાસી
દેવોની દેવીર્જનું ઉત્કૃષ્ટાયુ અર્ધો પલ્યોપમ અને પચાશ હજાર વર્ષ ઉપર તથા સૂર્યની
દેવી અને સૂર્યના વિમાનવાસી દેવોની દેવીર્જનું ઉત્કૃષ્ટાયુ અર્ધો પલ્યોપમ અને પાંચસે
વર્ષ ઉપર. તથા ગ્રહની દેવી તથા ગ્રહના વિમાનવાસી દેવોની દેવીર્જનું ઉત્કૃષ્ટાયુ
અર્ધો પલ્યોપમ જાણવું. એમ એ ત્રણે જ્યોતષિની દેવીર્જના આયુષ્યની સ્થિતિ
તે દેવતાના પોતાના આયુષ્યથી અર્ધ હોય છે. હવે કમેણનરકત્તતારાણં કેળ અનુક્રમે
નક્ષત્ર તથા તારાનું ઉત્કૃષ્ટાયુ કહેહે. ॥ ૬ ॥

નક્ષત્ર તથા નક્ષત્રના વિમાનવાસી દેવોનું ઉત્કૃષ્ટાયુ પલિયરૂ કેળ અર્ધપલ્યોપમનું
જાણવું. તથા તેમની દેવીર્જનું ચઝજાગ કેળ પલ્યોપમનો ચોથોજાગ આયુ હોય. અને

તારા તથા તારાના વિમાનવાસી દેવોનું ઉત્કૃષ્ટાયુ ચતુષ્ઞાગાહિગ કેળ પદ્યોપમનો ચોથો જાગ વિશેષાધિક, ઇટલે કાંશ્ક જાજેરું, તથા તેમની દેવીણ કેળ દેવીર્જનું ઉત્કૃષ્ટાયુ અરુજાગ કેળ પદ્યોપમનો આઠમોજાગ અહિગ કેળ કાંશ્ક વિશેષાધિક જાજેરું આઠ કેળ આયુ જાણવું. ઇટલે દેવો તથા દેવી મલીને પાંચે જ્યોતષિના યુગલનું ઉત્કૃષ્ટાયુ કહ્યું.

હવે જઘન્યાયુ કહેઠે. અહીંયાં જાવાર્થ એ ઠે જે, ચંદ્રમા, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા—એ પાંચ જાતના જ્યોતષિમાં ચંદ્રમા અને સૂર્ય એ વે ઇંદ્ર ઠે. બાકી ત્રણ વિમાનના ધણીર્જઠે, તેથી તેમનું જઘન્ય તથા મધ્યમાયુ ન હોય કિંતુ ઉત્કૃષ્ટજ હોય. તે મૂકીને ચતુરજુઅલે કેળ ચાર યુગલ તે—એકતો ચંદ્રમાના વિમાનવાસીદેવ અને વિમાનવાસી દેવીર્જ, પણ ચંદ્રમા પોતે નહીં; એ એક યુગલ. તથા સૂર્યના વિમાનવાસી દેવ અને દેવીર્જ; એ વીજું યુગલ. તથા ગ્રહના વિમાનવાસી દેવ અને દેવીર્જ, એ ત્રીજું યુગલ. અને નક્ષત્રના વિમાનવાસી દેવ અને દેવીર્જ, એ ચોથું યુગલ. એ ચારે યુગલનું જઘન્યાયુ, પદ્યોપમનો ચતુષ્ઞાગો કેળ ચોથો જાગ હોય, અને તારાના વિમાનવાસી દેવ તથા દેવીર્જ એ પંચમ એ કેળ પાંચમા યુગલનું જઘન્યાયુ પદ્યોપમનો અરુજાગ કેળ આઠમો-જાગ જાણવું. ઇટલે જ્યોતષિ દેવ તથા દેવીર્જના આયુષ્યની જઘન્યોત્કૃષ્ટસ્થિતિ કહી ॥

॥ હવે વૈમાનિકદેવોની ઉત્કૃષ્ટ આયુસ્થિતિ દોઢ ગાથાએ કરી કહેઠે ॥

દોસાહિ સત્ત સાહિય ॥ દસ ચતુદસ સતર અયર જા સુકો ॥ ૬-
કિક્ક મહિય મિત્તો ॥ જા ઇગતી સુવરિ ગેવિજો ॥ ૭ ॥ તિત્તીસણુ-
ત્તરેસુ ॥ સોદમ્માઇસુ ઇમા ઠિઈ જિઠા ॥

વ્યાખ્યા—દોસાહિસત્ત સાહિય દસ ચતુદસ સતર અયર—પરીતે જાસુકો કેળ યાવત્ શુક્ર દેવલોક સુધી ઉત્કૃષ્ટ આયુસ્થિતિ જાણવી તે કહેઠે. જેહનો ઘણા કાલે તરીને પાર પામીએ તે સાગર કહીએ. તે સાગરેકરી જે કાલ મવિજે તેને સાગરોપમ કહીએ. ત્યાં સૌધર્મદેવલોકે ઠેલ્લે તેરમે પ્રતરે દો કેળ બે સાગરોપમના આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ જાણવી. અને બીજે ઈશાન દેવલોકે બે સાગરોપમ પદ્યોપમને અસં-ખ્યાતમે જાગે સાહિ કેળ સાધિક ઇટલે જાજેરા. ત્રીજે સનત્કુમારે સત્ત કેળ સાત સાગરોપમ, ચોથે મહેંદ્રદેવલોકે સાતસાગરોપમ પદ્યોપમને અસંખ્યાતમે જાગે સાહિય કેળ સાધિક તે જાજેરા. પાંચમે બ્રહ્મદેવલોકે દસ કેળ દશ સાગરોપમ, ઠાઠે લાંતક દેવલોકે ચતુદસ કેળ ચતુદ સાગરોપમ, સાતમે શુક્રદેવલોકે સત્તરઅયર કેળ સત્તર-સાગરોપમ. ઇત્તો કેળ એ પઠી શુક્ર દેવલોકથી ઉપરના જે દેવલોક ઠે, ત્યાં ઇકિકમ

हिय के० एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए ते जा के० यावत् उवरिगेविजे के० उपरली नवमी अवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपमनुं आयुष्य आय, ते कही बतावेढे. आठमा सहस्रार देवलोके अठार सागरोपम, नवमा आनतदेवलोके उगणीश, दशमा प्राणतदेवलोके बीश, अग्यारमा आरणदेवलोके एकवीश, बारमा अद्भुत देवलोके बावीश सागरोपम, प्रथम हेष्ठिम हेष्ठिम अवेयके त्रेवीश, बीजे हेष्ठिम मध्यम अवेयके चोवीश; त्रीजे हेष्ठिमउवरिम अवेयके पचीश, चोथे मध्यम हेष्ठिम अवेयके ठवीश, पांचमे मध्यममध्यम अवेयके सत्यावीश, ठठे मध्यमोवरिम अवेयके अष्टावीश, सातमे उवरिमहेष्ठिम अवेयके उगणत्रीश, आठमे उवरिम मध्यम अवेयके त्रीश, नवमे उवरिमउवरिम अवेयके एकत्रीश सागरोपम उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति होय ॥ ८ ॥ एहथी आगल अणुत्तरेसु के० पांच अनुत्तरविमानोनेविषे एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए नही, किंतु अहीयां खजावे आयुष्यतित्तीस के० तेत्रीश सागरोपमनुं होय, एरीते सोहम्माइसु के० सौधर्मादिकथी मांडीने पांच अनुत्तर लगी इमा के० ए वैमानिक देवना आयुष्यनी छिइ के० स्थिति ते जिछा के० उत्कृष्टी कही.

॥ हवे ए वैमानिक देवोना आयुष्यनी जघन्यस्थिति बे गाथावडे कहे ठे ॥

सोहम्मे ईसाणे ॥ जहन्न छिई पलिय महिअं च ॥ ए ॥ दो साहि

सत्त दस चउदस ॥ सत्तर अयराइ जा सहस्सारो ॥ तप्परउ इक्किं ॥

अहियं जाणुत्तरचउके ॥ १० ॥ इगतीससागराइ सबढे पुणजहन्नछिइनडि

व्याख्या— सोहम्मे के० सौधर्मदेवलोके तेर प्रतरे प्रत्येके पलिय के० एक पढ्योपमनी जहन्नछिई के० जघन्यस्थिति आयुष्यनी जाणवी. अने ईसाणे के० ईशानदेवलोके पढ्योपमने असंख्यातमे जागे अहिअं के० अधिक एक पढ्योपमनुं आयुष्य जाणवुं. ॥ ए ॥ अहीयांथी आगल त्रीजा सनत्कुमारे बे सागरोपम जघन्यस्थिति, चोथा महेँडे बे सागरोपम जाजेरा, पांचमा ब्रह्मदेवलोके सात सागरोपम, ठछा लांतके दश सागरोपम, सातमा महाशुके चउद सागरोपम. एम जा के० यावत् आठमा सहस्सारो के० सहस्रार देवलोके सत्तरसागरोपम, पढे तप्परउ के० तेहनाउपर आनतादिक देवलोकनेविषे इक्किअहियं के० एकेको सागरोपम वधारता जइए ते, जा के० यावत् णुत्तरचउके के० चार अनुत्तर विमाने एकत्रीश सागरोपमनी प्रत्येके जघन्यस्थिती आय ते कहे ठे. आनते १० प्राणते १ए आरणे २० अद्भुते २१ एमज नवे अवेयके एकेक वधारतां नवमे अवेयके त्रीश सागरोपम जघन्यायुष्यनी स्थिति आय. तेवारपठी एक विजय, बीजो विजयांत, त्रीजो जयंत, चोथो अपराजित, ए

અનૂત્તરચતુષ્કે ॥ ૧૦ ॥ ઇગતીસસાગરાઈ કેળે એકત્રીશ સાગરોપમ આયુષ્યની જ-
ઘન્યસ્થિતિ હોય, અને પુણ કેળે વલી સવઠેજહન્નઠિશ્નઠિ કેળે સવાર્થસિદ્ધનામા
પાંચમા અનુત્તરવિમાને જઘન્યાયુની સ્થિતિ નથી. કેમકે અહીયાં અજઘન્યોત્કૃષ્ટ
તેત્રીશ સાગરોપમનીજ સ્થિતિ છે. માટે.

॥ હવે વૈમાનિક દેવીઝની જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટાયુસ્થિતિ દોઢગાથા વડે કહે છે ॥

પરિગ્રહિઆણિય રાણિય ॥ સોહમ્મી સાણ દેવીણ ॥ ૧૧ ॥ પલિયં

અહિયંચ કમા ॥ ઠિઈ જહન્ના ઇઝંય ઉક્કોસા ॥ પલિયાઈ સત્ત પ-

ણાસ ॥ તહય નવ પંચવન્નાય ॥ ૧૨ ॥

વ્યાખ્યા—વૈમાનિક દેવીની ઉત્પત્તિ સૌધર્મ તથા ઈશાન એ વે દેવલોકનેવિષે હોય
છે. તે દેવી વે પ્રકારની છે. એક પરણેલી કુલાંગના સરખી તે પરિગ્રહીતા દેવી કહીએ.
વીજી સાધારણ વેશ્યા સરખી તે અપરિગ્રહીતાદેવી જાણવી. તેમાંહે સૌધર્મ દેવલો-
કની પરિગ્રહીતા તથા અપરિગ્રહીતા દેવીનું જહન્નાઈઝ કેળે જઘન્યાયુષ્ય પલિયં કેળે
એક પદ્યોપમનું જાણવું. અને વીજા ઈશાનદેવલોકની દેવીઝનું જઘન્યાયુ એક પદ્યા-
પમ અહિયં કેળે અધિક એટલે એક પદ્યોપમ જાણવું. હવે એનું ઉક્કોસા કેળે
ઉત્કૃષ્ટ આયુ કહે છે. સૌધર્મદેવલોકે પરિગ્રહીતાદેવીનું પલિયાઈસત્ત કેળે સાત પદ્યો-
પમનું, અને અપરિગ્રહીતાદેવીનું પન્નાસ કેળે પચાશ પદ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટાયુ જાણવું. તહ
કેળે તેમજ ઈશાનદેવલોકે પરિગ્રહીતાદેવીનું નવ કેળે નવ પદ્યોપમ અને અપરિગ્રહી-
તાદેવીનું, પંચવન્ના કેળે પંચાવન પદ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. દેવલોકના દેવોની જે
જોગ્ય પતિવ્રતા દેવીઝ છે, તેહને પરિગ્રહીતા દેવી કહીએ. અને સૌધર્મદેવલોકે અપ-
રિગ્રહીતા દેવીનાં ઠ લાખ વિમાન છે; તે વેશ્યાની જાતિ છે. માટે એહને દેવવેશ્યા
કહીએ. તેમાં પણ જે ત્રીજા દેવલોકની નિશ્રાએ છે, તે ત્રીજે દેવલોકેજ જાય. તથા
ઈશાન દેવલોકે અપરિગ્રહીતા દેવીનાં ચારલાખ વિમાન છે, અહીયાં પણ જે ચોથા
દેવલોકના દેવતાને જોગ્ય યોગ્ય છે. તે ચોથે દેવલોકેજ જાય; એમ સર્વત્ર જાણવું. ॥૧૨॥

એટલે વૈમાનિક દેવીઝની આયુસ્થિતિ કહી. હવે દેવીને અધિકારે અસુરાદિકની
ઈંદ્રાણી અગ્રમહિષીની સંખ્યા એક ગાથાવડે કહે છે.

પણ ઠ ચ્ચઝ ચઝ અઠય ॥ કમેણ પત્તેય મગ્ગ મહિસીઝ ॥

અસુર નાગાઈ વંતર ॥ જોઈસ કપ્પ હર્ગિંદાણં ॥ ૧૩ ॥

વ્યાખ્યા—સર્વ અંતેઝરમાંહે પ્રધાન પટરાણી સરખી જે દેવી તેને અગ્રમહિષી કહીએ.
તે અસુરા કેળે અસુરકુમારના ચમરેંડ તથા બલિંડ એ જવનપતિના પહેલા નિકાયના

વે દિશિના વે ઇંદ્ર છે. તેહને એકેકાને પળ કેળ પાંચ પાંચ અગ્નિમહિસીંઝ કેળ અગ્નિ-મહિષી છે. તથા નાગાઇ કેળ નાગકુમાર આદે દેઈને વાકી જે જીવનપતિના નવ નિકાય છે, તેહના ધરણેંદ્ર તથા જૂતાનેંદ્ર આદે દેઈને અઠારે ઇંદ્રને પ્રત્યેકે ઠ કેળ ઠ અગ્નિમહિષી છે. તથા વંતર કેળ વ્યંતર દેવતાના સોલ નિકાયના કાલ મહાકાલાં-દિક વત્રીશ ઇંદ્ર છે. તેહને પ્રત્યેકે ચઝ ચઝ કેળ ચાર ચાર અગ્નિમહિષી છે. અને જોઈસ કેળ જ્યોતષિના ઇંદ્ર ચંદ્રમા તથા સૂર્યને પ્રત્યેકે ચઝ ચઝ કેળ ચાર ચાર અગ્નિમહિષી છે. તથા કપ્પદુર્ગિંદાણં કેળ સૌધર્મ અને ઈશાન એ વે કલ્પના વે ઇંદ્રને પ્રત્યેકે અષ્ટય કેળ આઠ આઠ અગ્નિમહિષી છે. પહેલા તથા બીજા દેવલોકથી ઉપરલાં દેવલોકને વિષે દેવીનું ઉપજવું નથી. તેથી ત્યાં પરિગૃહિતા દેવીંઝ પળ નથી; કિંતુ તે દેવલોકના ઇંદ્ર તથા દેવોને જેવારે યથાયોગ્ય વિષય સેવવાની વાંઠા થાય તેવારે તેને સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકની અપરિગૃહિતા દેવીંઝ યથાયોગ્યપણે ઉપજોગને અર્થે થાય. તેમાટે ત્યાં અગ્નિમહિષી સંજવે નહીં ॥ ૧૩ ॥

પૂર્વે વૈમાનિક દેવોની આયુસ્થિતિ સમુચ્ચયથી કહી દેખાડી. હવે પ્રતરે પ્રતરે જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ કહેવાને અર્થે પ્રથમ એ દેવલોકોની પ્રતર સંખ્યા ગાથાવને કહે છે.

હુસુ તેરસ હુસુ બારસ ॥ ઠ પ્પણ ચઝ ચઝ હુમે હુમેય ચઝ ॥
ગેવિજ્ઞાણુત્તરે દસ ॥ વિસઠિ પયરા ઝવરિલોણ ॥ ૧૪ ॥

વ્યાખ્યા— પ્રતર શબ્દે જેમ ધરને ઉપરાઉપરી માલ હોય, તેમ દેવલોકમાં ઉપરા ઉપરે પ્રતર હોય છે. તેમાં હુસુતેરસ કેળ સૌધર્મ, ઈશાન એ વે દેવલોક મલ્યા તેર પ્રતર વલયાકાર છે; તેમાં પૂર્વમહાવિદેહ અને પશ્ચિમમહાવિદેહ. વચમાં અર્ધવલયાકાર ધ્રુવ-કી અર્ધોઅર્ધ ધ્રુવ કરીએ. એક દક્ષિણદિશિ ધ્રુવ, બીજો ઉત્તરદિશિ ધ્રુવ. તેમાં દક્ષિણ-દિશિ ધ્રુવ સૌધર્મઈંદ્રનો, એટલે તે દિશિના અર્ધ વલયધ્રુવના પ્રતર સૌધર્મઈંદ્રના છે; અને ઉત્તરદિશિના અર્ધ વલયધ્રુવના પ્રતર ઈશાનેંદ્રના જાણવા. જો અર્ધોઅર્ધ ધ્રુવ કરી પ્રતર ન કહીએ તો તેર પ્રતર સૌધર્મઈંદ્રના, અને તેર ઈશાનેંદ્રના મેલવતાં ઠવીશ પ્રતર થઈ જાય છે. તે આશંકા નિવારવાને અર્ધો અર્ધ ધ્રુવ કરીને પ્રતરની ગણના કરીએ. એમ બીજે પળ વલયાકાર દેવલોક યુગલે એહજ વ્યવસ્થા કરવી. તેમજ હુસુબારસ કેળ સન-લ્કુમાર ને માહેંદ્રે પળ મલ્યા વલયાકાર વાર પ્રતર છે. અહીંયાં પળ અર્ધોઅર્ધ કરી દક્ષિણદિશિ સનલ્કુમારેંદ્રના અને ઉત્તરદિશિ માહેંદ્રના પ્રતર કરવા. બ્રહ્મદેવલોકે ઠ કેળ ઠ પ્રતર છે. અને લાંતકે પળ કેળ પાંચ પ્રતર, તથા શુક્રદેવલોકે ચઝ કેળ ચાર પ્રતર છે, સહસ્રારે ચઝ કેળ ચાર પ્રતર, તથા આનત અને પ્રાણત એ હુમે કેળ

वे देवलोके मलीने चउ के० चार प्रतर, तथा आरण्य अने अञ्जुत ए दुगेय के० वे देवलोके मलीने चउ के० चार प्रतर. एवं बावन प्रतर थया. तथा गेबिजे के० नव ग्रैवेयके एकेको प्रतर गणतां नव प्रतर थाय. अने अणुत्तरे कहेतां पांचे अनुत्तरविमाने एक प्रतर, एवं मलीने दस के० दश प्रतर, ते पूर्वोक्त बावन साथे मेलवतां बिसछिपयरा के० बासठ प्रतर ते उवरिलोए के० उपरला ऊर्ध्वलोकनेविषे ठे. ॥ १४ ॥

॥ हवे प्रतरे प्रतरे जूड़ुं जूड़ुं उत्कृष्ट तथा जघन्यायु जाणवाने

अर्थे प्रथम सौधर्म देवलोके उपाय कहे ठे. ॥

सोहम्मुक्कोस छिइ निय पयर विहत्त इच्च संगुणिउं ॥

पयरुक्कोस छिइउं ॥ सबठ जहन्नोपलियं ॥ १५ ॥

अर्थ— सोहम्मुक्कोसछिइ के० सौधर्म देवलोके जे उत्कृष्टिस्थिति बे सागरोपमनी ठे, तेने नियपयरसं के० पोताना तेर प्रतर साथे विहत्त के० वेहेंचीए, पढी इच्चसंगुणिउं के० अहींयां पांचमा अथवा सातमा जे प्रतरनुं आयु काढवाने इच्छुं होय, ते प्रतरनी साथे गुणीए, तेवारे ते पयर के० प्रतरनी उक्कोसछिइ के० उत्कृष्टि स्थिति पा-मीए, ते आवी रीते जे, सौधर्मदेवलोकना तेरमा प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी ठे, ते एक्केका सागरोपमना तेर तेर जाग करीएतेवारे बे सागरोपमना तेरीआ ढवीस जाग थाय, तेने तेरे जागे वेहेंचतां एक सागरोपमना तेरीआ बे जागनुं आयु पहेले प्रतरे होय. एमज बीजा प्रतरनुं आयु काढवुं होय, तेवारे तेने ते साथे गुणीए तो तेरीआ चार जाग आवे, तेम बीजे ठजाग, चौथे आठ जाग, पांचमे दशजाग, ठठे बार जाग, सातमे चउद जाग एटले एक सागरोपमना तेर जाग अने उपर तेरीउं एक जाग, आठमे एक सागरोपम ने त्रण जाग, नवमे एक सागरोपम ने पांच जाग, दशमे एक सागरोपम ने सात जाग, अग्यारमे एक सागरोपम ने नव जाग, बारमे एक सागरोपम ने अग्यार जाग, अने तेरमे प्रतरे बे सागरोपम पूरुं आयु होय. एवीज रीते ईशान देवलोके पण प्रत्येक प्रतरनेविषे आयुष्य काढवानो उपाय करवो. मात्र एटलुं विशेष जे ए देवलोकना पहेले प्रतरे सागरोपमना तेरीआ बे जाग जाकेरा कहेवा. एम प्रत्येक प्रतरे जाकेरा कहेतां जवुं; तेवारे तेरमे प्रतरे बे सागरोपम साधिक आयुस्थिति थाय.

अने सबठजहन्नोपलियं के० सर्वत्र एटले सौधर्म देवलोकना तेरें प्रतरनेविषे जघन्य एक पद्योपमनीज आयुस्थिति जाणवी, अने ईशान देवलोकना प्रत्येक प्रतरनेविषे जघ-न्यथी एक पद्योपम जाकेरी आयुस्थिति जाणवी. ए रीते सौधर्म तथा ईशान देवलो-कना तेर प्रतर ठे, तेनेविषे प्रत्येके जघन्योत्कृष्ट आयु समजवानोउपाय कह्यो. ॥१५॥

॥ हवे सनत्कुमारादिक उपरना देवलोकोना प्रत्येक प्रतरोनेविषे जघन्योत्कृष्ट आयुष्यनी स्थिति जाणवाने अर्थे उपाय कहे ठे ॥

सुरकप्पठिइविसेसो ॥ सगपयरविहत्त इच्च संगुणिउ ॥ हि-
छिल्लछिइ सहिउ ॥ इच्चिय पयरंमि उक्कोसा ॥ १६ ॥

अर्थ— सुरकप्प के० देवोना कट्प एटले बार देवलोक तेने कट्प कहीए. अने नव त्रैवेयक, तथा पांच अनुत्तरविमान एने कट्पातीत कहीए. तेना उत्कृष्टा आयुष्यनी जे ठिइ के० स्थिति ठे, तेनुं विसेसो के० विश्लेष करीए. एटले अधिकी स्थितिमांथी उठी स्थिति काढीए. एम विश्लेष कस्या पढी जे वधे, तेने सुरकट्पस्थिति विश्लेष कहीए. पढी ते विश्लेष देवलोकना पोतपोताना पयर के० प्रतरे करी विहत्त के० वेहेंचीए. पढी इच्चसंगुणिउ के० अत्र ए स्थाने ते वांढीत प्रतर साथे सम्यक्प्रकारे गुणीए, ने जे आंक आवे तेने हिछिल्लछिइ के० हेठली उत्कृष्टि स्थिति तेणे सहिउ के० सहित करीए, तेवारे इच्चियपयरंमि के० इचितप्रतरनी उक्कोसा के० उत्कृष्टी स्थिति आवे.

तेनुं उदाहरण कहे ठे. सौधर्मदेवलोकना तेरमे प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनी ठे. अने सनत्कुमारनुं उत्कृष्टायु सात सागरोपम ठे; तेमांथी हेठली स्थितिना पूर्वोक्त सौधर्म देवलोकना बे सागरोपम बाद करीए तेवारे बाकी पांच सागरोपम रहे. ते पांच सागरोपमने सनत् कुमारना बार प्रतर ठे, तेणेकरी वेहेंचीए—ते आवी रीते जे, एक सागरोपमना बार बार जाग करीए, तो पांचे सागरोपमना बारीया साठ जाग थाय, तेहने बारे प्रतरे वेहेंचीये तेवारे एकेका प्रतरे सागरोपमना बारीया पांच पांच जाग आवे.

पढी हेठला सौधर्मदेवलोकनी उत्कृष्टी स्थिति बे सागरोपमनीठे ते तेहनी साथे जेहीए, तेवारे त्रीजा सनत्कुमार देवलोकना पहेला प्रतरनेविषे बे सागरोपम अने एक सागरोपमना बारीया पांच जाग उपर एटली उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति थाय ठे. तेमज बीजा प्रतरे बे सागरोपम ने उपर बारीया दश जाग कहेवा. त्रीजे प्रतरे त्रण सागरोपम ने उपर बारीया त्रण जाग कहेवा. ए रीते प्रतरे प्रतरे बारीया पांच पांच जाग वधारता जइए तेवारे, ठेह्वा बारमा प्रतरे संपूर्ण सात सागरोपमनुं उत्कृष्टायु थाय. एम माहेंडे साधिक स्थिति जाणवी. एहज रीते उपरना सर्व देवलोक प्रतरोना आयुष्यनी स्थिति काढवाने उपाय करवो ॥ १६ ॥

॥ હવે ચારે દેવલોકોના ઇંદ્રોને રહેવાનાં સ્થાનક કહે છે. ॥
કપ્પસ્સ અંતપયરે ॥ નિય કપ્પ વડિંસયા વિમાણાં ॥
ઇંદ્ર નિવાસા તેસિં ॥ ચઙ્ગદિસિ લોગપાલાણં ॥ ૧૭ ॥

અર્થ— કપ્પસ્સ કેળ કલ્પ જે દેવલોક તેના અંતપયરે કેળ અંતનો પ્રતર ઇટલે સર્વ દેવલોકના ઠેલ્લા પ્રતરના મધ્યજાગનેવિપે પ્રત્યેકે નિયકપ્પવડિંસિઆ કેળ નિજકલ્પ-વતંસક ઇટલે પોતપોતાના કલ્પને નામે અવતંસકનામા વિમાન છે. ઇટલે સૌધર્મદે-વલોકના ઉપરના તેરમા પ્રતરનેવિપે સુધર્માવતંસક નામા વિમાન છે; તેમ ઈશાન દે-વલોકના તેરમા પ્રતરનેવિપે ઈશાનાવતંસક નામા વિમાન છે. એ રીતે સર્વ દેવલોકે જાણવું. પણ ઇટલું વિશેષ જે નવમા તથા દશમા એ બે દેવલોકનો એક ઇંદ્ર છે. ત્યાં ચોથા પ્રતરે પ્રાણાવતંસક નામા વિમાન છે. અને અગ્યારમા તથા બારમા એ બે દેવલો-કનો પણ એકજ ઇંદ્ર છે. ત્યાંપણ ચોથે પ્રતરે અચ્ચુતાવતંસક નામા વિમાન છે. એ અ-વતંસકનામા વિમાનોનેવિપે ઇંદ્રનિવાસ કેળ ઇંદ્રનો નિવાસ છે, અને તેસિં કેળ તે વિ-માનને ચઙ્ગદિસિ કેળ ચારેદિશિનેવિપે ચાર વિમાનો જે છે, ત્યાં લોગપાલાણં કેળ સોમ, યમ, વરુણ ને વૈશ્રમણ એ ચાર લોકપાલોનો નિવાસ છે. ॥ ૧૭ ॥

॥ હવે સૌધર્મેંદ્રના ચાર લોકપાલોનું ઉત્કૃષ્ટાયુ કહે છે. ॥
સોમ જમાણંસતિજાગ પલિય વરુણસ્સ હન્નિ દેસૂણા ॥
વેસમણે દો પલિયા ॥ એસ ઈંદ્ર લોગપાલાણં ॥ ૧૮ ॥

અર્થ— પૂર્વદિશિનો લોકપાલ સોમ, અને દક્ષિણ દિશિનો લોકપાલ યમ— એ બે-ઉનો સતિજાગ લિય કેળ એક પલ્યોપમના ત્રીજા જાગ સહિત એક પલ્યોપમ આ-યુજ્ય છે. તથા ત્રીજો પશ્ચિમદિશિનો વરુણનામા લોકપાલ છે, તેહનું આયુજ્ય હુ-ન્નિદેસૂણા કેળ દેશે જાણા બે પલ્યોપમ છે. વલી ઉત્તરદિશિના વૈશ્રમણ નામા ચોથા લોકપાલનું આયુજ્ય દોપલિયા કેળ બે પલ્યોપમનું છે. એસઈંદ્રલોગપાલાણં કેળ એ સૌ-ધર્મેંદ્રના ચારે લોકપાલના આયુજ્યની સ્થિતિ જાણવી ॥ ૧૮ ॥ ઇટલે દેવતાના આ-યુજ્યનું પ્રથમ દ્વાર સંપૂર્ણ થયું.

॥ હવે દેવગતિનેવિષે યુવનસંવંધી બીજું દ્વાર કહે છે. ॥
અસુરા નાગ સુવન્ના ॥ વિજ્ઞુ અગ્ગીય દીવ ઉદહીઅ ॥ દિસિ
પવણ અણિય દસવિહ ॥ યવણવર્ષ તેસુ હ હ ઇંદા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ— દેવતાના ચાર નિકાયમાં પ્રથમ યુવનપતિના નિકાયમાં યુવન કહેવાને અર્થે પહેલાં યુવનપતિની દશ જાતોનાં નામ કહે છે. જે નહીં સુર તે અસુર. ઇટલે

વૈમાનિક નહીં તે અસુરા કેળ એક અસુરકુમાર નિકાય, વીજા નાગ કેળ નાગકુમાર, ત્રીજા સુવન્ના કેળ સુપર્ણકુમાર, ચોથા વિઙ્ગુ કેળ વિદ્યુત્કુમાર, પાંચમા અગ્નીય કેળ અગ્નિકુમાર, ઠઠા દિવ કેળ દ્વીપકુમાર, સાતમા ઉદહિય કેળ ઉદધિકુમાર, આઠમા દિશિ કેળ દિશિકુમાર, નવમા પવણ કેળ વાયુકુમાર, દશમા અણિય કેળ સ્તનિતકુમાર, એ રીતે દસવિહજવણવર્ણ કેળ દશપ્રકારના જુવનપતિદેવો, તેસુ કેળ તે એકેકા નિકાયનેવિષે એક દક્ષિણશ્રેણીનો, અને એક ઉત્તરશ્રેણીનો, એ રીતે પ્રત્યેકે ડુ-ડુઈંદા કેળ વેવે ઇંદ્ર છે. અહીંયાં એ દશનિકાયના દેવોને કુમાર એવું વિશેષણ ઘટલામાટે દીધું છે કે તેજ બાલકની પરે ક્રીડા કરનારા છે ॥ ૧૯ ॥

॥ હવે પૂર્વોક્ત દશનિકાયના ઇંદ્રોનાં નામ કહે છે. ॥

ચમરે બલીઅ ધરણે ॥ જૂયાણંદેય વેણુદેવેય ॥ તત્તોય વેણુદાલી
હરિકંતે હરિસ્સહે ચેવ ॥ ૨૦ ॥ અગ્નિસિહ અગ્નિમાણવ ॥ પુન્ન
વિસિઠે તહેવ જલકંતે ॥ જલપહ તહ અમિઅગઈ ॥ મિય વાહણ
દાહિણુત્તરજ ॥ ૨૧ ॥ વેલંબેય પન્નજણ ॥ ઘોસ મહાઘોસ એસિ
મન્નયરો ॥ જંબુદ્વીવં ઘત્તં ॥ મેરું દંડં પહુકાજં ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—અહીંયાં “ દાહિણુત્તરજ ” એ પદ દશે સ્થાનકે જોડીએ. કેમકે એકેક નિકાયના એક દક્ષિણ શ્રેણીનો ઇંદ્ર, અને વીજો ઉત્તરશ્રેણીનો ઇંદ્ર છે. તેમનાં ક્રમે કરી નામ કહે છે. ત્યાં પહેલા અસુરકુમારનિકાયના દક્ષિણદિશિનો ચમરેંદ્ર અસુરકુમાર, અને ઉત્તરદિશિનો વલિંદ્ર અસુરકુમાર, વીજા નાગકુમારનિકાયના દક્ષિણદિશિનો ધરણેંદ્ર અને ઉત્તરદિશિનો જૂતાનેંદ્ર. ત્રીજા સુપર્ણકુમારનિકાયે દક્ષિણદિશિનો વેણુદેવેંદ્ર, અને ઉત્તરદિશિનો વેણુદાલિંદ્ર, ચોથા વિદ્યુત્કુમારનિકાયે હરિકંતેંદ્ર અને હરિસહેંદ્ર. ચેવ કેળ નિશ્ચેયકી ॥ ૨૦ ॥ પાંચમા અગ્નિકુમારનિકાયે અગ્નિશિખેંદ્ર, અને અગ્નિમાણવેંદ્ર. ઠઠા દ્વીપકુમારનિકાયે દક્ષિણે પૂર્ણેંદ્ર, અને ઉત્તરે વિશિષ્ટેંદ્ર. સાતમા ઉદધિકુમારનિકાયે દક્ષિણે જલકંતેંદ્ર, અને ઉત્તરે જલપ્રજેંદ્ર. આઠમા દિશિકુમારનિકાયે દક્ષિણે અમિતગતીંદ્ર અને ઉત્તરે અમિતવાહનેંદ્ર. ॥ ૨૧ ॥ નવમા વાયુકુમારનિકાયે દક્ષિણે વેલંબેંદ્ર અને ઉત્તરે પ્રજંજનેંદ્ર. દશમા સ્તનિતકુમારનિકાયે દક્ષિણે ઘોપેંદ્ર અને ઉત્તરે મહાઘોપેંદ્ર. એસિ કેળ એ વીશે ઇંદ્ર માંહેલો કોઈ પણ ઇંદ્ર જો પોતાની સમર્થાઈ ફોરવે તો જંબુદ્વીપને ઠગાકારે કરે, અને મેરુપર્વતનો દંડ કાઝ કેળ કરવાને સમર્થ છે, ઘટલે મેરુપર્વતને ડાવાહાથ ઉપરે ધરે તોપણ શરીરને કાંઈ પ્રયાસ જણાય નહીં. એવા એ સર્વે ઇંદ્રો પહુ કેળ પ્રજુ ઘટલે સમર્થ છે. અર્થાત્ સાધારણ

शक्ति ठे ते कही. जे वस्तु पूर्वे कीधी ठे ते हमणां करे ठे, अने आगमिक काले करशे तेने शक्ति कहीए, अने जे शक्ति ठे; परंतु कीधी नथी, करतो पण नथी, ने करशे पण नहीं, ते शक्तिविषयी कहीए. ए परमार्थ, वृत्ति थकी जाणजो. ॥ ३३ ॥

॥ हवे असुरकुमारादिक निकायोनी दक्षिणश्रेणिनी जुवनसंख्या देखाडे ठे. ॥

चउतीसा चउचत्ता ॥ अठत्तीसाय चत्त पंचएहं ॥ पन्ना

चत्ता कमसो ॥ लस्का जवणाण दाहिणउ ॥ २३ ॥

अर्थ— पहेला असुरकुमार देवोनां चउतीसा के० चोत्रीशलाख जुवन, नागकुमारनां चउचत्ता के० चुमालीश लाख जुवन, अने सुपर्णकुमारनां अठत्तीसाय के० आ-कत्रीशलाख जुवन. एक विद्युत्कुमार, बीजो अग्निकुमार, त्रीजो द्धीपकुमार, चोथो उदधिकुमार, पांचमो दिशिकुमार, ए पंचएहं के० पांचे निकायनेविषे चत्त के० चालीश चालीश लाख जुवन ठे. अने पवनकुमारनां पन्ना के० पचाश लाख जुवन ठे. स्तनितकुमारनां चत्ता के० चालीश लाख जुवन ठे. कमसो के० ए अनुक्रमे लस्का के० लाखो दाहिणउ के० दक्षिणश्रेणिनेविषे जवणाण के० जुवनोनी संख्या कही.

॥ हवे उत्तरश्रेणिनां जुवननी संख्या कहे ठे. ॥

॥ चउ चउ लस्क विहूणा ॥ तावइया चेव उत्तर दिसाए

सवेवि सत्तकोडी ॥ बावत्तरि हुंति लस्काय ॥ २४ ॥

अर्थ— जे दक्षिणश्रेणिए दशे निकायना जुवननी संख्या पूर्वे कही, तेमांहे एके-काने चउ चउ लस्क विहूणा के० चार चार लाखे उंठां कस्यां थकां शेष जेटलां जुवन जे जे निकायनां रहे, तावइया के० तेटलां तेटलां चेव के० निश्रेथकी हुंति के० होय. उत्तरदिसाए के० उत्तरदिशिना निकायने जुवन होय. एम सर्व मली दक्षिण श्रेणिनां जुवन चार क्रोर ने ठ लाख थाय. उत्तरश्रेणिनां जुवन त्रण क्रोर अने ठा-सठ लाख थाय. ए रीते सवेवि के० सर्वेमलीने सयकोडी के० सातक्रोर अने बाव-त्तरिलस्काय के० व्होतेर लाख जुवन ते हुंति के० होय. ॥ २४ ॥

॥ हवे ए पूर्वोक्त जुवन कयां ठे ? ते स्थानक बतावे ठे. ॥

रयणाए हिछुवरिं ॥ जोयण सहस्सं विमुत्तुं ते जवणा ॥

जंबुद्दीवसमा तह ॥ संख मसंखिज्जा विठारा ॥ २५ ॥

अर्थ— रयणाए के० रत्नप्रज्ञा पृथ्वीनो एक लाख ने एंसी हजार योजननो पिंरु जारुपणे ठे, तेमांहेथी हिछुवरिं के० हेठे ने उपर, एटले नीचे अने उपर, जोयण सहस्संविमुत्तु के० एक एक हजार योजन मूकीने वचमांना एक लाख अठ्योतेर

હજાર યોજનમાંહે તે કેળ તે જીવનપતિ દેવોનાં જવણા કેળ જીવન છે. તે જીવન ન્હાનાંમાં ન્હાનાં, તે પણ જંબુદ્વીવસમા કેળ જંબુદ્વીપ જેવડાં મહોટાં છે. અને તહ કેળ તેમજ મધ્યમ તે સંખ કેળ સંખ્યાતાકોટી યોજન પ્રમાણ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટા તે અસંખિજ્ઞા કેળ અસંખ્યાતા કોઠાકોટી યોજન પ્રમાણ વિઠારા કેળ વિસ્તારવંત છે. ॥ ૨૫ ॥

અહીયાં કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે જે, એક લાખ એંસી હજાર યોજનના પિંડ માંહેથી ઠંઠુ હજાર ડંઠા કરીએ, બાકી ચોરાશી હજાર યોજનમાંહે યથાયોગ્યપણે જીવનપતિના જીવન છે. જીવન શબ્દે મહામંરુપ સમાન આવાસ તે નગર વાહેર વાટલાકારે છે, અને મધ્યમાંહે એટલે માંહેલીકોરે ચોઘૂણા છે, અંતરમધ્ય સમચક્રરસ, તથા તલે કમલનીકર્ણિકાને આકારે જાણવા.

હવે જેણે કરી ઘણા દેવોમાં પોતપોતાના નિકાય ડંલખવામાં આવે એવા પ્રત્યેકે અસુરાદિક દશે નિકાયના મુકુટ અને સર્વાંતરણનેવિષે ચિન્હો હોયછે તે કહે છે.

ચૂડામણિ ફણિ ગરુડે ॥ વજ્રે તહ કલસ સીદ્ધ અસ્સેય ॥

ગય મયર વદ્ધમાણે ॥ અસુરાઈણં મુણસુ ચિંધે ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—અસુરકુમારના મુકુટનેવિષે ચૂડામણિનું ચિન્હ, નાગકુમારને સર્વાંતરણનેવિષે સર્પની ફણિનું ચિન્હ છે, સુપર્ણકુમારને આંતરણે ગરુડનું ચિન્હ, વિદ્યુતકુમારને સર્વાંતરણે વજ્રે કેળ વજ્રનું ચિન્હ છે, અગ્નિકુમારને આંતરણે પૂર્ણ કલશ ચિન્હ, દ્વીપકુમારને આંતરણે સિંહચિન્હ છે, ઉદધિકુમારને આંતરણનેવિષે અસ્સેય કેળ અશ્વચિન્હ, દિશિકુમારને આંતરણનેવિષે હસ્તિનું ચિન્હ, વાયુકુમારને આંતરણનેવિષે મયર કેળ મગરનું ચિન્હ, સ્તનિતકુમારને આંતરણનેવિષે વદ્ધમાણે કેળ વદ્ધમાન એટલે સરાવસંપૂટનું ચિન્હ, એ અસુરાઈણં કેળ અસુરાદિક દશે પ્રકારના જીવનપતિનાં વિંધે કેળ ચિન્હો મુણસુ કેળ જાણવાં. અહીયાં સિદ્ધાંતમાંહે ચિન્હોનાં પાઠાંતર છે, તે વિરોધતા ટાલીને શ્રી પદ્મવણાજી તથા ડબ્બાણના પાઠ પ્રમાણ કરવા.

॥ હવે એ અસુરાદિક દશે પ્રકારના જીવનપતિના શરીરના વર્ણ કહે છે. ॥

અસુરા કાલા નાગુ દહિ પંમુરા તહ સુવન્ન દિસિ અણિયા ॥

કણગાજ વિજ્ઞુ સિદ્ધિ દીવ અરુણા વાજ પિયંગુ નિજા ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—અસુરાકાલા કેળ અસુરકુમારનાં શરીર કાલે વર્ણે હોય, નાગુદહિ કેળ નાગકુમાર અને ઉદધિકુમાર એ વેનાં શરીર પંમુરા કેળ ગૌર વર્ણે છે, તહ કેળ તેમજ સુવન્ન કેળ સુપર્ણકુમાર, દિસિ કેળ દિશિકુમાર, અને અણિયા કેળ સ્તનિતકુમાર, એ ત્રણનાં શરીર કણગાજ કેળ કનકવર્ણે એટલે કસવટી ઉપર સોનાની રેખા સમાન એવે

वर्णें ठे. अने विष्णु के० विद्युत्कुमार, सिहि के० अश्विकुमार, दीव के० द्वीपकु-
मार, ए त्रणनां शरीर अरुणा के० राते वर्णें ठे, अने वाज के० वायुकुमारनी प्रियंगु
के० प्रियंगु वृक्षना वर्णनीपरे नीले वरणे निजा के० कांति ठे. ॥ १७ ॥

॥ हवे असुरकुमारादिकनां वस्त्रोनी वर्ण कहे ठे. ॥

असुराण वत्त रत्ता ॥ नागोदहि विष्णु दीवसिहि नीला ॥

दिसि थणिय सुवन्नाणं ॥ धवला वाजण संजरुई ॥ १८ ॥

अर्थ—असुराण के० असुर कुमारनां वत्त के० वस्त्र ते रत्ता के० रातां ठे, अने
नागोदहि के० नागकुमार, उदधिकुमार तथा विष्णु के० विद्युत्कुमार, दीव के० द्वीप-
कुमार, सिहि के० अश्विकुमार, ए पांचेने नीलां के० नीलां वस्त्र ठे. वली दिसि के०
दिशिकुमार, थणिय के० स्तनितकुमार, सुवन्नाणं के० सुपर्णकुमार ए त्रणनां वस्त्र ते
धवला के० उज्ज्वल ठे. तथा वाजण के० वायुकुमारने संजरुई के० संध्याराग सदृश
वस्त्र ठे. ॥ १८ ॥

॥ हवे ए जुवनपत्यादिक दशे निकायना इंद्रोना जे सामानिक देवो एटले

इंद्र सरस्त्री रुद्रिना धणी, तेनी संख्या, तथा इंद्रोना शरीरनी रक्षा

करनार एवा जे आत्मरक्षक देवो ठे, तेनी संख्या कहे ठे. ॥

चउसठि सठि असुरे ॥ ठच्च सहस्साइं धरणमाईणं ॥

सामाणिया इमेसिं ॥ चउगुणा आयरस्काय ॥ १९ ॥

अर्थ—असुरे के० असुरकुमारनिकायना वे इंद्र ठे; तेमांहे पहेला चमरेंद्रने चउसठि
के० चोसठ हजार, अने बीजा वलेंद्रने सठि के० साठ हजार, अने वाकीना धरण-
माईणं के० धरणेंद्र आदेदेइने जे जुवनपतिना अठार इंद्र ठे; तेमांना एकेकाने प्रत्येके
ठच्चसहस्साइं के० ठ ठ हजार सामाणिया के० सामानिक देवो ठे, अने ते एकेका
इंद्रना सामानिक देवो थकी चउगुणा के० चारगुणा करीए तेदला एकेकाना आयर-
स्काय के० अंगरक्षक देवो जाणवा ॥ १९ ॥ ए रीते ए दशे जुवनपतिनां नाम'
दक्षिणेंद्र, उत्तरेंद्र, दक्षिणजुवनसंख्या, उत्तरजुवनसंख्या, चिन्ह ते लक्षण, देहवर्ण,
वस्त्रवर्ण, दक्षिण सामानिकदेव, उत्तर सामानिक देव, दक्षिण आत्मरक्षक देव, तथा
उत्तरदिशि आत्मरक्षकदेव कहा.

॥ हवे व्यंतरदेवोनी वक्तव्यता कहेतो थको तेमां प्रथम व्यंतरदेवोनां जुवन कहे ठे. ॥

रयणाए पढम जोयण ॥ सहस्से दिहुवरि सय सय

विहूणे ॥ वंतरियाणं रम्मा ॥ जोमा नगरा असंखिजा ॥ २० ॥

અર્થ—ચણાણ કે ૦ રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીનાપિંડ માંહેલા પદમ કે ૦ પદ્મેલા. ઉપરના જોયણસહ-
સ્ત્રે કે ૦ હજાર યોજન જે મૂક્યા છે, તેમાંથી હિંદુવરિસયસય વિહૂણા કે ૦ હેઠલના અને
ઉપરના સો સો યોજન મૂકીએ, એટલે સો યોજન નીચે મૂકીએ અને સો યોજન ઉપર મૂકીએ,
વચમાંના આઠસેં યોજન રહ્યા; તેમાં વંતરિઆણંરમ્મા કે ૦ વ્યંતરદેવોનાં ઘર તે ઘણાં
રમણિક મનોહર જોવાયોગ્ય છે. જોમા કે ૦ પૃથ્વીકાયસંવંધી નયરા કે ૦ નગર, તે
અસંસ્કિદ્ધા કે ૦ અસંખ્યાતા છે. અને વીજા મનુષ્યક્ષેત્રથી વાહેર અસંખ્યાતે દ્વીપસમુદ્રે
જે વ્યંતરદેવોનાં નગર છે; તેની વક્તવ્યતા જીવાજિગમાદિ સૂત્રચક્રી જાણવી ॥ ૩૦ ॥

॥ હવે વ્યંતરોના ઘરના આકાર કહે છે. ॥

વાહિં વદ્ધા અંતો ॥ ચતુરંસ અહોઅ કસ્મિયાયારા ॥ જવ-

ણ વર્ણં તદ્ વંતરાણ ॥ ઇંદ્ર જવણાર્જ નાયવા ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—તે ઘરોનો વાહિં કે ૦ વાહેરનો જાગ તે વદ્ધા કે ૦ વૃતાકારે છે, અને અંતો કે ૦
માંહેલીકોરે ચતુરંસ કે ૦ ચોखૂણા છે. તથા અહો કે ૦ અધોજાગે એટલે હેઠે કન્નિયા-
કારા કે ૦ કમલની કર્ણિકાને આકારે છે, એવા આકારે જવણવર્ણં કે ૦ જુવનપતિ,
તદ્ કે ૦ તેમજ વંતરાણ કે ૦ વ્યંતરિક દેવોનાં જવણાર્જ કે ૦ જુવન તે નાયવા કે ૦ જાણવાં ॥ ૩૧ ॥

તદિં દેવા વંતરિયા ॥ વર તરુણી ગીય વાહ્ય ચેણં ॥ નિચ્ચં

સુહિયા પમુશ્યા ॥ ગયંપિ કાલં નયાણંતિ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—તદિં કે ૦ તે જુવનોમાંહે દેવાવંતરિયા કે ૦ વ્યંતરિક દેવતા જે છે, તે વર
કે ૦ પ્રધાન એટલે જલ્દી સોજાગ્યવંતિ સુહામણી, અતિસુંદર, કુસુમલતા સમાન છે સુ-
ગંધ જેહની, એવી દેવીપ્યમાન તરુણી કે ૦ દેવીર્જ, તે મનને પ્રિયકારી એહવા મધુર વ-
ચનેકરી ગીય કે ૦ ગીત ગાય છે, તથા વત્રીશવઙ્ગ નાટકની રચનાએ મૃદંગાદિક પ-
ટદ્ જેર એહવાં વાહ્ય કે ૦ વાજિત્ર વગાડે છે. તેહના ચેણં કે ૦ શબ્દે કરીને તે દે-
વતા નિચ્ચંસુહિયા કે ૦ નિરંતર સુખીયા છે. તથા પમુશ્યા કે ૦ પ્રમુદિત એટલે હર્ષવાન્
થકા પોતાના આયુષ્યનો ગયંપિકાલં કે ૦ જે ગયો કાલ તે પણ નયાણંતિ કે ૦ નથી
જાણતા. ॥ ૩૨ ॥

॥ હવે તે વ્યંતર દેવોના નગરોનું પ્રમાણ તથા નિકાયનાં નામ કહે છે. ॥

તે જંબુદીવ ખારહ ॥ વિદેહ સમ ગુરુ જહન્ન મજ્જિમગા ॥ વંતર પુણ
અઠ્ઠવિહા ॥ પિસાય ખૂયા તદ્દા જસ્કા ॥ ૩૩ ॥ રક્સ કિંનર કિંપુ-
રિસા ॥ મહોરગા અઠ્ઠ માય ગંધવા ॥ દાહિણ ઉત્તર ખેયા ॥
સોલસ તેસિં ઇમે ઇંદા ॥ ૩૪ ॥

અર્થ— તે કે૦ તે વ્યંતરિક દેવોનાં નગર જે ગુરુ કે૦ મોહોટાં છે, તે જંબુદીવ કે૦ જંબુદ્વીપ જેટલાં વરાવર એક લાખ યોજન ગોલ, ચૂમીને આકારે છે. તથા જે જહન્ન કે૦ જઘન્ય છે, તે ચારહ કે૦ ઝરતક્ષેત્ર જેવડાં (૫૨૬) યોજન અને એક યોજનના ઊંચાણીયા ઠગાગ ઉપર છે, અને જે મક્કિમગા કે૦ મધ્યમ ઝુવન છે તે, વિદેહ કે૦ મહાવિદેહક્ષેત્રપ્રમાણ (૩૩૬૦૪) યોજન અને એક યોજનના ઊંચાણીયા ચારઝાગ ઉપર એટલાં મહોટાં છે. હવે તે નગર નિવાસી વંતર કે૦ વ્યંતરદેવોના પુણ કે૦ વલી અઠવિહા કે૦ આઠ પ્રકાર છે. તે કહે છે. એક પિસાય કે૦ પિશાચ, વીજા ઝૂયા કે૦ ઝૂત, તદ્દા કે૦ તેમજ ત્રીજા જસ્કા કે૦ જક્ક, ॥ ૩૩ ॥ ચોથા રાક્ષસ, પાંચમા કિંનર, ઠઠા કિંપુરુષ, સાતમા મહોરગ, આઠમા ગંધર્વ. હવે એ આઠેના પ્રતિજ્ઞેદ કહે છે.

ત્યાં સ્વજ્ઞાવે પ્રચુરપણે કરીને સ્વરૂપવાન તથા સૌમ્ય છે દર્શન જેમનું, તથા હસ્ત અને ગ્રીવાને વિષે રક્તમય આઝૂપણ ધારણ કરનારા એવા કુષ્માન્દા, પટકા, જોષા, આન્હિકા, કાલા, મહાકાલા, ચોક્ષા, અચોક્ષા, તાલપિશાચા, મુખરપિશાચા, અધસ્તારકા, દેહા, મહાદેહા, તૂદશ્વીકા, અને વનપિશાચા, એ પન્નર પ્રકારના પિશાચ દેવો છે.

તથા સ્વરૂપવંત સૌમ્ય મુખવાલા અને વિવિધ પ્રકારનું છે વિલેપન જેમને, એવા સ્વરૂપા, પ્રતિરૂપા, અતિરૂપા, ઝૂતોત્તમા, સ્કંદિકા, મહાસ્કંદિકા, મહાવેગા, પ્રતિઠત્રા, અને આકાશગા, એ નવ પ્રકારના ઝૂતદેવો છે.

તથા સ્વજ્ઞાવે ગંઝીર અને જેમનું દર્શન પ્રિય છે, તથા વિશેષે કરી માન તથા ઝન્માનનું જે પ્રમાણ— તેણે કરી સહિત. વલી હાથ, અને પગનાં તલિયાં તથા નખ, તાલુ, જીજ, હોઠ, એટલાં વાનાં જેમનાં લાલ છે, અને દેદીપ્યમાન મુકુટના ધરનાર તથા નાનાપ્રકારનાં આઝૂપણો છે જેમનાં, એવા પૂર્ણજડા, માણિજડા, સ્વેતજડા, હરિજડા, સુમનોજડા, વ્યતિપાકજડા, સુજડા, સર્વતોજડા, મનુષ્યપદ્મા, ધનાધિપતયો, ધનાહારા, રૂપયદ્ધા અને યદ્ધોત્તમા, એ તેર જ્ઞેદ યદ્ધદેવોના છે.

તથા સ્વજ્ઞાવે જયંકર અને જેમનું દર્શન પણ જયંકર તથા વિકરાલ અને રક્ત, તથા લાંબા હોઠવાલા, તપનીય આઝૂપણવાલા, નાનાપ્રકારનાં વિલેપન કરનાર, એવા ઝીમા, મહાઝીમા, વિદ્યા, વિનાયકા, જલરાક્ષસા, રાક્ષસરાક્ષસા, અને બ્રહ્મરાક્ષસા, એ સાત પ્રકારના રાક્ષસ દેવો છે.

તથા જેમનું દર્શન સૌમ્ય છે, તથા જેમના મુખને વિષે અધિક રૂપ અને શોઝા છે, તથા મસ્તકનેવિષે મુકુટ છે આઝૂપણ જેમને, એવા કિંનરા, કિંપુરુષા, કિંપુરુષોત્તમા, હૃદયંગમા, રૂપશાલિનઃ, અર્નિંદિતા, કિંનરોત્તમા, મનોરમા, રતિપ્રિયા અને રતિશ્રેષ્ઠા, એ દશ પ્રકારના કિન્નર દેવો છે. તથા જેમના સાથલ અને ઝુજાડનેવિષે અધિક રૂપ

અને શોજા છે, તથા મુખની અધિક કાંતી છે તથા નાનાપ્રકારનાં આજ્ઞરણ તથા
ઝૂષણ ધારણ કરનારા, એવા પુરુષા, સત્પુરુષા, માહાપુરુષા, પુરુષવૃષજા, પુરુષોત્તમા,
અતિપુરુષા, મહાદેવા, મરુતા, મેરુપ્રજા અને યશસ્વંત-એ દશ જોદ કિંપુરુષ દેવોના છે.

તથા જેમનો વેગ અત્યંત છે, જેમનું સૌમ્ય દર્શન છે, અને જેઠ મહોટા શરીર-
વાલા, વલી સ્કંધ અને ગ્રીવા એ બંને જેમનાં વિસ્તારવંત અને પુષ્ટ છે, તથા વિચિત્ર
પ્રકારનાં આજ્ઞરણ અને ઝૂષણ છે જેમનાં, એવા યુયંગા, યોગશાલિન, મહાકાયા,
અતિકાયા, સ્કંધસાચિનઃ, મનોરમા, મહાવેગા, મહેશ્વદ્વા, મેરુકાંતા અને જાસ્વંત-એ
દશ પ્રકારના મહોરગ દેવો છે.

તથા પ્રિય છે દર્શન જેમનું, વલી સ્વરૂપવંત જલો છે મુખાકાર જેમનો, તથા જલો છે
સ્વર જેમનો, વલી મસ્તકનેવિષે મુકુટને ધારણ કરનારા, તથા હાર છે ઝૂષણ જેમને, એવા
હાહાઃ, હુહુ, તુંબુરવ, નારદા, ઋષિવાદકા, જૂતવાદકા, કાદંબા, મહાકાદંબા, રૈવતા, વિશ્વા-
વસવ, ગીતરતિ, અને ગીતયશ-એ બાર પ્રકારના ગંધર્વ દેવો છે. એ રીતે આઠ વ્યંતર
નિકાયના એકેકા નિકાયનેવિષે દાહિણ ઉત્તર કેળ દક્ષિણ અને ઉત્તરશ્રેણિના ત્રેયા કેળ
જોદે કરીને તેસિં કેળ તેના સોલસશંદા કેળ સોલ શંદો છે; તે શ્મે કેળ એ આગલી વે
ગાથાએ કરી કહે છે. ॥ ૩૪ ॥

કાલેય મહાકાલે ॥ સુરૂવ પઢિરૂવ પુત્ર જદેય ॥ તદ્દેવ
માણિજદે ॥ જીમેય તદ્દા મહાજીમે ॥ ૩૫ ॥ કિંનર કિંપુ-
રિસે સપ્પુરિસા ॥ મહાપુરિસ તદ્દય અશ્કાએ ॥ મહાકાય
ગીયરઈ ॥ ગીયજસે હુન્નિ હુન્નિ કમા ॥ ૩૬ ॥

અર્થ-પહેલા પિશાચ નામા વ્યંતરનિકાયને દક્ષિણદિશિએ કાલેંદ્ર અને ઉત્તર
દિશિએ મહાકાલેંદ્ર, એ અનુક્રમે જૂતનિકાયને સ્વરૂપેંદ્ર, પ્રતિરૂપેંદ્ર. જદ્દનિકાયને
પૂર્ણજદ્દ તથા માણિજદ્દ, રાદ્દસનિકાયને જીમેંદ્ર, મહાજીમેંદ્ર ॥ ૩૫ ॥ કિંનરનિકા-
યને કિંનરેંદ્ર, કિંપુરુષેંદ્ર તથા કિંપુરિષનિકાયને સત્પુરુષેંદ્ર અને મહાપુરુષ, મહોરગ-
નિકાયને અતિકાય, તથા મહાકાય. ગંધર્વને ગીતરતિ અને ગીતયશ. એ રીતે આઠ
નિકાયને હુન્નિ હુન્નિકમા કેળ વે વે શંદ છે, તે અહીંયાં અનુક્રમે કહેવા. ॥ ૩૬ ॥
॥ હવે એ પિશાચાદિક આઠનિકાયના દેવોની ધ્વજાનેવિષે ચિન્હ હોય છે તે કહે છે. ॥

ચિંધં કલંબ સુલસે ॥ વહ સ્વદંગે અસોગ ચંપયએ ॥ ના-
ગે તુંવરુચ્ચ અએ ॥ સ્વદંગ વિવજ્ઞિયા રુસ્કા ॥ ૩૭ ॥

અર્થ-પિશાચને કદંબવૃક્ષનું ચિન્હ, જૂતને સુલસે કેળ સુલસવૃક્ષનું ચિન્હ, યદ્દને

वडवृक्षनुं चिन्ह, राक्षसने खटुंगे के० तापस विशेष महावृत्तिना उपकरणने चिन्ह,
किन्नरने अशोकवृक्षनुं चिन्ह, किंपुरुषने चंपयए के० चंपकवृक्षनुं चिन्ह, महोरगने
नागवृक्षनुं चिन्ह, गंधर्वने तुंवरुअ के० तुंवराना वृक्षनुं चिन्ह. एमां खटुंगविवज्जिया के०
एक खटांग वर्जिने वाकी सर्वेने रुखा के० वृक्षनां चिंधे के० चिन्ह जाणवां. ते चिन्ह
व्यंतरदेवोनी प्रए के० ध्वजानेविषे होय ॥ ३७ ॥

॥ हवे ए व्यंतरदेवोना शरीरना वर्ण कहे ठे. ॥

जस्क पिसाय महोरग ॥ गंधवा साम किन्नरा नीला ॥ रस्क-

स किंपुरिसाविय ॥ धवला जूयां पुणो काला ॥ ३८ ॥

अर्थ— एक जस्क के० जस्क, बीजा पिशाच, बीजा महोरग, चोथा गांधर्व, ए चार-
रनो वर्ण साम के० श्याम एटले किंचित् कृष्ण जाणवो. अने किन्नरा के० किन्नर घणा
श्याम पण नीला के० किंचित् नीलवर्ण जाणवा, अने राक्षस तथा किंपुरिसाविय
के० किंपुरुष पण धवला के० उज्ज्वल वर्ण ठे, तथा जूया के० जूतनिकायनां देवो ते
पुणो के० वली काला के० श्यामवर्ण ठे, एटले सर्वात्माए कृष्णवर्ण ठे. ॥ ३८ ॥

॥ हवे आठ जातना बीजा व्यंतर विशेष देवो ठे ते कहे ठे. ॥

अणपत्नी पणपत्नी ॥ इसिवाई जूयवाईए चेव ॥ कंदीय-महा कंदी

॥ कोहंडे चेव पयएय ॥ ३९ ॥ इय पढम जोयण सए ॥ रयणाएअ-
ठवंतरा अवरे ॥ तेसु इह सोलसिंदा रुयग अहो दाहिणुत्तरउ ॥ ४० ॥

अर्थ— एक अणपत्नीनिकाय, बीजो पणपत्नीनिकाय, बीजो ऋषिवादीनिकाय;
चोथो जूतवादीनिकाय, चेव के० निश्रे, पांचमो कंदितनिकाय, ठठो महाकंदित-
निकाय, सातमो कोहंडिकनिकाय, चेव के० निश्रे, आठमो पयएय के० पतंगनि-
काय. ॥ ३९ ॥ इय के० ए आठनिकाय ते रयणाए के० रत्नप्रज्ञापृथ्वीना पिंममांहेला
पढमजोयणसए के० पहेला सो योजनमांहेला दशयोजन उपर, अने दशयोजन
नीचे मूकी वचमांना एंसी योजनमांहे वसनारा अठ के० आठ जातना व्यंतर ते,
पूर्वे जे आठ जातना व्यंतर कहा तेथी अवरे के० चिन्न जाणवा. तेसु के० तेनी रु-
यगअहो के० आठरुचक प्रदेशयकी दशयोजन अधो एटले नीचे जे एंसी योजन
ठे, तेमां रहेला दाहिणुत्तरउ के० दक्षिण अने उत्तरदिशीना जेदे करी सोलसिंदा
के० सोल इंडो ठे. तेमनां नामाई के० नाम ते इय के० आगली गाथाए कहेथे.

संनिहिए सामाणे ॥ षाड विहाए इसीय इसिवाले ॥ ईसर महे-

સરે વિય ॥ હવશ્સુવંઢે વિસાલેય ॥ ૪૧ ॥ હાસે હાસ રઈવિય ॥ સેણ્ય
જવે તહા મહાસેણ ॥ પયગે પયગવઈવિય ॥ સોલસ ઇંદાણ નામાઈ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—એક સંનિહિતંદ્ર, બીજો સામાનંદ્ર, ત્રીજો ધાતાંદ્ર, ચોથો વિધાતાંદ્ર, પાંચમો
ઋષીંદ્ર, ષઠો ઋષીપાલેંદ્ર, સાતમો ઈશ્વરંદ્ર, આઠમો મહેશ્વરંદ્ર, હવશ્સ કેળો હોય. નવમો
સુવંઢંદ્ર, દશમો વિસાલંદ્ર ॥ ૪૧ ॥ અગીયારમો હાસ્યંદ્ર, બારમો હાસ્યરતિંદ્ર, તેરમો
સ્વેતંદ્ર, જવે કેળો હોય. તહા કેળો તેમજ ચંડદમો મહાસ્વેતંદ્ર, પન્નરમો પતંગંદ્ર,
સોલમો પતંગપતિંદ્ર, વિય કેળો નિશ્ચે. સોલસંદા કેળો સોલંદ્રનાં નામાઈ કેળો નામો
જાણવાં ॥ ૪૨ ॥ એ સોલંદ્ર વાણવ્યંતરના કહ્યા. તેમ પૂર્વે સોલંદ્ર વ્યંતરના કહ્યા છે,
સર્વ મલી બત્રીશંદ્ર વ્યંતરના થયા. તથા જવનપતિના વીશંદ્ર, વલી યદ્યપિ ચંદ્રમા,
તથા સૂર્ય તો અસંખ્યાતાંદ્ર છે. તથાપિ જાતિની અપેક્ષાએ ચંદ્ર સૂર્ય વેજ ગણીએ,
માટે જ્યોતિષીના બેંદ્ર, અને વૈમાનિકના દશંદ્ર મલી ચોસઠંદ્ર ગણતીમાં છે.

॥ હવે વ્યંતર તથા જ્યોતિષિ એ બેઝની સરખી વક્તવ્યતા જણી ણના ॥

॥ સામાનિક દેવો અને આત્મરક્ષક દેવો, એ બેની સંખ્યા કહે છે. ॥

સામાણિયાણ ચંડરો ॥ સહસ્સ સોલસય આયરસ્કા-

ણ ॥ પત્તેયં સવેસિં ॥ વંતરવશ્સ સસિ રવીણંચ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—સામાણિયાણ કેળો સામાનિક દેવો તે ચંડરોસહસ્સ કેળો ચાર હજાર અને
સોલસય કેળો સોલ હજાર આયરસ્કાણ કેળો આત્મરક્ષક દેવો, તે સવેસિં કેળો સર્વનિ-
કાયનેવિષે પત્તેયં કેળો પ્રત્યેકે વંતરવશ્સ કેળો વ્યંતરના પતિ જે બત્રીશંદ્ર, તેને તથા સસી
રવીણંચ કેળો ચંદ્ર અને સૂર્ય એ બે જ્યોતિષીનાંંદ્રની પણ વક્તવ્યતા વ્યંતરસરખીજ
છે; માટે એ સર્વને હોય. ઇટલે વ્યંતરના નગરોની વક્તવ્યતા કહી. ॥ ૪૩ ॥

॥ હવે બધા દેવો કેટલા પ્રકારના છે ? તે કહે છે. ॥

ઇંદ સમ તાયતીસા ॥ પરિસતિયા રક્ક લોગપાલાય ॥ અણિય

પશ્ચા અજિઝંગા ॥ કિલ્લિસં દસ જવણ વેમાણી ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—એક ઇંદસમ કેળોંદ્ર, અને સામાનિક દેવો, અને તાયતીસા કેળોં ત્રાયત્રિ-
શકદેવો, તથા પરિસતિયા કેળોં ત્રણ પરિવાદાના દેવો, આયરસ્ક કેળોં અંગરક્ષક દેવો,
લોગપાલાય કેળોં ચાર લોકપાલ, અણિય કેળોં અનીય તે કટકના દેવો, પશ્ચા કેળોં
પ્રકીર્ણ, પ્રજાના દેવો, અજિઝંગ કેળોં અજિયોગીક તે કિંકરદેવો, કિલ્લિસં કેળોં કિ-
લ્લિપીક દેવો, દશ કેળોં એ દશ જાતિના દેવો તે જુવણ કેળોં જુવનપતિ, વ્યંતર તથા
વેમાણી કેળોં વૈમાનિકમાં છે. ॥ ૪૪ ॥

॥ हवे कटकना देवोना सात प्रकार कहे ठे. ॥

गंधर्व नष्ट हय गय ॥ रह जम अणियाणि सब इंदाणं ॥ वे-
माणियाण वसहा ॥ महिसाय अधोनिवासीणं ॥ ४५ ॥

अर्थ— एक गंधर्व के० गांधर्व देवो ते मृदंगाधर जाणवा, बीजुं नष्ट ते नाटक क-
रनार, ग्रीजुं हय ते घोरानुं, चोथुं गय ते हाथीनुं, पांचमुं रह के० रथनुं, ठहुं जम
के० पालानुं कटक. ए ठ प्रकारना अणियाणि के० अनीक एटले कटक, ते सब इंदाणं
के० सर्व इंद्रोने होय. अने वेमाणियाण के० एक वैमानिकने सातमुं वसहा के० वृ-
षजनुं कटक होय. तथा अधोनिवासीणं के० अधोनिवासी जे ज्वनपति तथा व्यं-
तर ठे, तेने सातमुं कटक महिसाय के० महिषानुं होय ॥ ४५ ॥

॥ हवे त्रायत्रिंशकादिक देवोनी संख्या प्रत्येक इंद्रनी कहे ठे. ॥

तित्तीस तायतीसा ॥ परिसतिआ लोगपाल चत्तारि ॥ अ-
णियाण सत्त सत्तय ॥ अणियाहिव सब इंदाणं ॥ ४६ ॥

अर्थ— तित्तीस के० तेत्रीश देवो ते तायतीसा के० त्रायत्रिंशक एटले गुरुस्थानीया
असरखा, इंद्रने सलाह पूठवा योग्य, सर्वने पूजनीक होय. तथा एक बाह्य, बीजी
अज्यंतर, त्रीजी मध्यम, ए रीते सर्व मलीने परिस के० परखदा ते, तीया के० त्रण
होय. तथा एक सोम, बीजो यम, त्रीजो वरुण चोथो कुबेर, ए रीते लोगपाल के०
लोकपाल ते चत्तारि के० चार होय, अने अणियाण के० अनिक ते पूर्वोक्त
गांधर्व प्रमुख सत्तसत्तय के० सातसात जातनुं कटक ते सर्व इंद्रोने होय. ते अणि-
याहिव के० ए साते कटकना अधिपति सब इंदाणं के० सर्व इंद्रो होय ॥ ४६ ॥

नवरं वंतर जोइस ॥ इंदाण न हुंति लोगपालाउ ॥ तायतीस
जिहाणा ॥ तियसाविय तेसिं नहु हुंति ॥ ४७ ॥

अर्थ— पण नवरं के० एटलुं विशेष जे वंतर के० व्यंतरना बत्रीश इंद्रोने, तथा
जोइस के० ज्योतिषीना बे इंद्रोने, लोगपालाउ के० लोकपाल, नहुंति के० न होय,
तथा तायतीस के० त्रायत्रिंशक ठे अजिधान के० नाम जेनुं, एवा तियसावि के० जे
देवो ते पण तेसिं के० ते व्यंतर तथा ज्योतिषीना इंद्रोने नहुंति के० न होय. ॥ ४७ ॥

॥ હવે જ્યોતિષી દેવોનાં વિમાનોની વક્તવ્યતા કહે છે. તે જ્યોતિષી તિર્યક્લોકને વિ છે. તે તિર્યક્લોક મેરુમધ્ય રુચકથી નવસેં યોજન ઉપર, અને નવસેં યોજન નીચે મલી અઢારસેં યોજન પ્રમાણ છે. ત્યાં ઊંચા નવસેં યોજન જે તિર્યક્લોકના છે; તેમાં કેટલાં યોજન ઊંચાં જ્યોતિષિનાં વિમાનો છે ? તે કહે છે. ॥

સમજૂતલાઝ અઠહિં ॥ દસૂણ જોયણસણહિં આરપ્પ ॥ ડવરિ
દસૂત્તર જોયણ ॥ સયંમિ ચિઠંતિ જોહસિયા ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—મેરુપર્વતના મધ્યજાગે આઠ રુચકપ્રદેશ તે સમજૂતલ કહીયે. ત્યાંથી અઠહિં જોયણ સણહિં કે ૦ આઠસેં યોજન, તે દસૂણ કે ૦ દશ યોજને ઊંઠા, ઇટલે સાતસેં ને નેવુ યોજન ઊંચા જણે, ત્યાંહાંથી આરપ્પ કે ૦ આરંત્રીને ડવરિ કે ૦ ઉપરે જામણે દસૂત્તર જોયણ સયંમિ કે ૦ એકસો દશ યોજનમાંહે જોહસિયા કે ૦ જ્યોતિષી દેવો, ચિઠંતિ કે ૦ રહે છે. ॥ ૪૬ ॥

॥ તે જ્યોતિષિદેવો એકસો દશ યોજનમાં કેવીરીતે રહ્યા છે ? તે કહે છે. ॥

તઢ રવી દસ જોયણ ॥ અસીહ તડવરિ સસીય રિકેસુ ॥

અહ ઝરણિ સાહ ડવરિ ॥ વહિ મૂલો નિતરે અઝિહ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ—તઢ કે ૦ ત્યાંથી ઇટલે એકસો દશ યોજન માંહેલા દસજોયણ કે ૦ દશ યોજન તે, રવી કે ૦ સૂર્ય ઊંચો છે. ય કે ૦ વલી તડવરિ કે ૦ તેહના ઉપર સસી કે ૦ ચંદ્રમા તે અસીહ કે ૦ એંશી યોજન ઊંચો છે. વલી તે થકી ચાર યોજન ઊંચા રિકેસુ કે ૦ નક્ષત્ર છે. તે સર્વ મલી અઠાવીશ નક્ષત્ર છે. તેમાંહે એક ઝરણીનક્ષત્ર તે સર્વ નક્ષત્રથકી અહ કે ૦ અધો ઇટલે નીચે ચાલે છે. અને સાહ કે ૦ સ્વાતિ નક્ષત્ર તે સર્વ નક્ષત્રથકી ડવરિ કે ૦ ઉપરે ચાલે છે. તથા મૂલો કે ૦ મૂલનક્ષત્ર સર્વથકી વહિ કે ૦ બાહિરને મંચલે ચાલે છે. સર્વ નક્ષત્રને અઝિતરે કે ૦ વચાલે અઝિહ કે ૦ અઝિચિત્ત નક્ષત્ર ચાલે છે. ॥ ૪૭ ॥

તારરવિ ચંદ રિકા ॥ બુહ સુકા જીવ મંગલ સણિયા ॥ સગ

સય નંય દસ અસિહ ॥ ચઝ ચઝ કમસો તિયાચઝસુ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—સમજૂતલાપૃથ્વીથકી સગસય કે ૦ સાતસેં ને નંય કે ૦ નેવુ યોજન ઉપરે તાર કે ૦ તારા છે. તે ઉપર દશ કે ૦ દશ યોજન ઊંચો રવિ કે ૦ સૂર્ય છે. તેથકી ઉપર એંસી યોજન ચંદ્રમા છે. ફરી તે થકી ઉપરે ચઝ કે ૦ ચાર યોજન ઊંચા રિકા કે ૦ નક્ષત્ર છે. તેથી ચઝ કે ૦ ચાર યોજન ઊંચો બુહ કે ૦ બુધનામા ગ્રહ છે, તેથી ઊંચા તિયા કે ૦ ગ્રણ ગ્રણ યોજનને અંતરે ચઝસુ કે ૦ બાકીના ચાર ગ્રહ, તે કમસો કે ૦ અનુક્રમે છે. ૫

ટલે તેહથી ત્રણ યોજન ઊંચો શુક્ર છે, ત્યાંથી ત્રણ યોજન ઊંચો વૃહસ્પતિ છે, ત્યાંથી ત્રણ યોજન ઊંચો મંગલ છે, ત્યાંથી ત્રણ યોજન ઉપરે શનીનો તારો છે, એ રીતે સમ-
જૂતલથકી સાતસેં નેવુ યોજન ઉપરે એકશોને દશ યોજનમાંહે સર્વ જ્યોતિષચક્ર
ચાલે છે. સર્વ મલી સમજૂતલથી ઉપર નવસેં યોજને શનિશ્વર છે. અહીંયાં યો-
જન પ્રમાણાંગુલેં કરી લેવા. ॥ ૫૦ ॥

॥ હવે મનુષ્યક્ષેત્રમાં ચરજ્યોતિષિ મેરુપર્વતથકી કેટલા યોજન ડૂરે ચાલે ? તથા
મનુષ્યલોકને ઠેઠેડે અલોકથી ઊંરા કેટલી અવાધાણ જ્યોતિષી રહે તે કહે છે. ॥

इकारस जोयण सय ॥ इगवीसि कार साहिया कमसो ॥

मेरु अलोगावाहिं ॥ जोइस चक्रं चरइ छाइ ॥ ५१ ॥

અર્થ—અગીયારસો ને એકવીશ યોજન તથા વલી અગીયારસો ને ઇકાર કે
અગીયાર યોજન સાહિય કે સાધિક, તે કમસો કે અનુક્રમે મેરુપર્વતથકી અલોગા
વાહિં કે અલોકને અવાધાણ જ્યોતિષનું ચક્ર તે ચરઈ કે ચાલે છે, અને છાઈ
કે સ્થિર રહે છે.

જાવાર્થ એમ છે જે મેરુપર્વતથકી અગીયારસો એકવીશ યોજન ઠેઠે જ્યોતિષચક્ર
ચાલે છે. તે મનુષ્યક્ષેત્રમાંહે ચાલે છે. અને લોકના ઠેઠેડાથકી અગીયારસેં ને અગી-
યાર યોજન ચારે દિશાએ માંહેલીકોરે અલોકની અવાધાણ એટલે અંતરે જ્યોતિષચક્ર
થિર રહે છે; એટલે મનુષ્યક્ષેત્રમાંહે ચર છે; અને વાહિરના ક્ષેત્રોમાંહે સ્થિર છે. ॥ ૫૧ ॥

अशकविठागारा ॥ फलिहमया रम्म जोइस विमाणा ॥

वंतर नयरेहिंतो ॥ संखिज्जा गुणा इमे हुंति ॥ ५२ ॥

અર્થ—અશકવિઠાગારા કે અશ્ક કોઠફલાકારે ચંદ્રાદિક જ્યોતિષિનાં વિમાન
હોય. તે ફલિહમયા કે સ્ફટિક રત્નમય સામાન્યે સ્ફટિકનાં છે, રમ્ય કે રમણિક
જોવા યોગ્ય મનને આલ્હાદકારી એવાં સર્વ જોઈસ વિમાણા કે જ્યોતિષિર્ણનાં વિ-
માનો છે; તે પૂર્વે કહ્યાં જે વંતરનયરેહિંતો કે વ્યંતરદેવોનાં અસંખ્યાતાં નગરો, તે
થકી સંખિજ્જાગુણા કે સંખ્યાત ગુણા ઇમે કે એ પ્રત્યક્ષ દેખાતા જોતિષિનાં વિમાનો છે.

અહીંયાં કોઈ પૂઠે કે અશ્ક કોઠફલાકારે જ્યોતિષિર્ણનાં વિમાનો છે, તો ઉદય,
અસ્ત, અને તિર્યક્પરિવ્રમણકાલે કેમ અશ્કકારે દેખાતાં નથી ? માથાઉપર આવ્યાં
ઠતાં વૃતાકારેજ છે, એમ દેખાય છે, પરંતુ તિર્યક્ પરિવ્રમણકાલે તેમ ન દેખાતાં અ-
શ્કકાર કેમ દેખાય છે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કહે છે. જ્યોતિષિર્ણનાં વિમાન સર્વથા પ્ર-
કારે અશ્ક કોઠફલાકારે નથી, કિંતુ વિમાનોની પીઠ ઘડીવંધ અશ્ક કોઠફલાકારે

હે. તે ઉપર ચંદ્રાદિક જ્યોતિષિર્ણનાં પ્રાસાદ હે. તે પ્રાસાદ યદ્યપિ વર્તુલાદિક કોઈ પણ પ્રકારે રહ્યાં હતાં પીઠિકા સહિત પ્રાયે વાટલાંકાર દેખાય હે, વાંકો આકાર પણ દૂર થકી વૃત્તાકારે પ્રતિજાસે હે, તેમાટે દૂરથકી સૂર્ય વિમાન વાટલું દેખાય હે એમાં કાંઈ દોષ નથી.

તાઈ વિમાણાઈં પુણ ॥ સઘાઈં હુંતિ ફાલિહમયાઈં ॥ દગ ફાલી-
હમયા પુણ ॥ લવણે જે જોઈસ વિમાણા ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—તાઈ કેળ તે જ્યોતિષિર્ણનાં વિમાણાઈં કેળ વિમાન તે પુણ કેળ વલી સઘાઈં કેળ સર્વ ફાલિહમયા કેળ સ્ફાટિકરત્નમય હુંતિ કેળ હોય. અને પુણ કેળ વલી લવણે કેળ લવણસમુદ્રનેવિષે જે જોઈસવિમાણા કેળ જે જ્યોતિષીનાં વિમાન હે, તે દગફાલી-હમયા કેળ ઉદકસ્ફાટિક રત્નમય હે. કેમકે લવણસમુદ્રની શિખા દશ હજાર યોજન પોહોલી, અને સોલ હજાર યોજન ઊંચી હે. અને જ્યોતિષીનાં વિમાન તો નવસેં યોજન ઊંચાઈમાં હે, તે સર્વ શિખામાંહે ચાલે હે. પણ ઉદકસ્ફાટિકરત્નના પ્રજાવે કરી પાણી ફાટીને મોકલું થઈ જાય હે, તેથી વિમાનોને ત્યાં પાણીમાંહે ફરવાને વાધા થતી નથી. વિમાનમાં પાણી જરાતું નથી. જે સ્ફાટિકને સંયોગે તથાવિધ જગત્ સજાવે પાણી ફાટી જાય, તેને ઉદકસ્ફાટિક કહીએ. જે માટે સૂર્યપ્રજ્ઞસિ નિર્ચુક્તિકાર કહે હે. જ્યોતિષિર્ણનાં સર્વ વિમાનો સદા સ્ફાટિકમયહે. અને જે લવણસમુદ્રમાં વિમાનો હે, તે ઉદકસ્ફાટિકમય હે. જે કારણ માટે લવણસમુદ્રની શિખામાં ચાલતાં થકાં વિમાનોના તેજનો જે પ્રકાશ હે, તેનો અંતરાય પાણીથી થતો નથી ॥૫૩

॥ હવે ચંદ્રાદિ જ્યોતિષીનાં વિમાનોનું પ્રમાણ કહે હે. ॥

જોયણિ ગસઠિ જાગા ॥ ઠપ્પન્નડયાલ ગાઝહુ ઇગ ઈં ॥ ચં-
દાઈ વિમાણાયામ ॥ વિઠ્ઠા અઠ્ઠ મુચ્ચતં ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—જોયણિગસઠિજાગા કેળ એક યોજનના એકસઠ જાગ કરીએ, તેવા ઠપ્પન્ન કેળ ઠપ્પન્ન જાગતું ચંદ્રમાનું વિમાન લાંબું હે, અને અડયાલ કેળ અમૃતાલીશ જાગનું સૂર્યનું વિમાન લાંબું હે. અને ગાઝહુગ કેળ વે ગાઝનાં ગ્રહનાં વિમાનો હે. તથા ઇગ કેળ એક ગાઝનાં નક્ષત્રનાં વિમાન હે. અઠ્ઠ કેળ અઠ્ઠગાઝનાં તારાનાં વિમાન હે. કોઈક ન્હાના પણ હે. એ રીતે ચંદાઈ કેળ ચંદ્રાદિક પાંચ જાતના જ્યોતિષીનાં વિમાણા કેળ વિમાન, તેમનો આયામ કેળ લાંબપણાનો અને પોહોલપણાનો તે વિઠ્ઠા કેળ વિસ્તાર જાણવો. અને જેટલાં લાંબપણે હે તેથી અઠ્ઠ કેળ અઠ્ઠાં ઊચ્ચતં કેળ ઊંચપણે સર્વ પાંચે જ્યોતિષીનાં વિમાન જાણવાં. એ ઉત્કૃષ્ટાયુવાલા તારાનાં વિમાનોનું પ્રમાણ કહ્યું; પણ

जघन्यायुवाला तारानां विमानोनुं प्रमाण लंवाइ पोहालाइ पांचसैं धनुष्य, अने उंचाइ अढीसैं धनुष्य पण ठे. ॥ ५४ ॥

॥ हवे मनुष्यलोकनुं प्रमाण अने मनुष्यक्षेत्रथी वाहेरना स्थिर चंद्रादि ॥

॥ पांचे ज्योतिषीउंना विमानोनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

पणयाल लख जोयण ॥ नर खित्तं तन्निमे सया नमिरा ॥

नरखित्तानु बहिं पुण ॥ अरूपमाणा छिया निच्चं ॥ ५५ ॥

अर्थ- ए पूर्वोक्त रीते पणयाललखजोयण के० पिस्तालीशलाखयोजननुं नरखित्तं के० मनुष्यक्षेत्र ठे. तन्निमे के० तेमांहे ए ज्योतिषि सर्व सयानमिरा के० सदाकाल त्रमणशील ठे. अने नरखित्तानुबहिं के० मनुष्यक्षेत्रथी वाहेर जे पांचे जातना ज्योतिषी ठे, तेमनां विमान पुण के० बली आगल जे मनुष्यक्षेत्रना ज्योतिषीनुं प्रमाण कह्युं ठे, तेथकी अरूपमाणा के० अरूप प्रमाण ठे. अने ते निच्चं के० नित्य छिया के० स्थिर रह्यां ठे. एटले मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रनुं विमान योजनना एकसगीआ उपन्न जागनुं ठे; तो मनुष्यक्षेत्रथी वाहेरना चंद्रमानुं विमान अष्टावीश जागनुं ठे. एम पांचे ज्योतिषीउंनां विमान लंवाइ पोहोलाइए अरूपप्रमाण जाणवां. तेमज उंचाइए पण अरूपप्रमाण जाणवां. ॥ ५५ ॥

॥ हवे ए मनुष्यक्षेत्रमांहे ज्योतिषीउंनी शीघ्रशीघ्रतरगतितुं तरतमपणुं ॥

॥ कहेतो थको प्रथम मनुष्यक्षेत्रनुं लक्षण कहे ठे. ॥

मनुष्यक्षेत्रने विंटी रहेलो सुवर्णमय सत्तरसैं एकवीश योजन उंचो मानुषोत्तर पर्वत ठे; त्यांसुधी मनुष्यनुं जन्म मरण थाय ठे; पण तेथी वाहेर मनुष्यनुं जन्ममरण नथी. कदाचित् कोई देवता पूर्व जवना वैरथी मनुष्यने उपासी अढी छीपथी वाहेर मूके, अथवा गर्जिणीछीने मूके, परंतु त्यां जन्ममरण थयुं पण नथी, थातुं पण नथी, अने थशे पण नहीं. केमके बली एतुं कारण मले के जेथी संहरीने पाढो आणी आ मनुष्यक्षेत्रमां मूके, अने जंघाचारणादिक नंदीश्वर तथा रुचक छीये यात्रा करवा जाय ठे खरा, परंतु ते मनुष्यलोकमांहे पाढा आवीनेज मरे; तेमाटे मनुष्य क्षेत्र कहीए. ते मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंद्रमा सूर्य आदे देइने ज्योतिषी देवता श्रेणिवंध ठे.

॥ हवे ए मनुष्य क्षेत्रमांहेला ज्योतिषीउंनी चालवानी गति तथा एमनां ॥

॥ विमानने वहणहार देवता केटला ठे ? इत्यादिकनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

ससि रवि गह नखत्ता ॥ ताराउं हुंति जहुत्तरं सिग्धा ॥ विवरीयाउ महद्विअ ॥ विमाण वहगा कमेणैसिं ॥ ५६ ॥ सो-

લસ સોલસ અડ ચડ ॥ દો સુરં સહસ્સાં પુરોય દાહિણં ॥
પશ્ચિમ ઉત્તર-સીદ્ધા ॥ હઠી વ્રસદ્ધા દયા કમસો ॥ ૫૭ ॥

અર્થ— ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા— એ અનુક્રમે શીઘ્રતર જાણવા. તેમાં પ્રથમ સર્વમાં સસિ કેળ ચંદ્રમાને ચાલવાની ગતિ મંદ છે. તે થકી સૂર્ય શીઘ્રતર, તે થકી ગ્રહને ચાલવાની ગતિ ઉતાવળી, તે થકી નક્ષત્ર ઉતાવળા, તે થકી તારા શીઘ્રતર, અને હુ શબ્દે પૂર્વે કહેલા એક બીજાથી ઊંચા રહેલા ગ્રહનો ક્રમ લંહીએ; તે આવી રીતે જે, ગ્રહમાં વઢી બુધથકી શુક્રની ગતિ શીઘ્ર છે, અને શુક્રથકી મંગલ, તથા મંગલથકી બૃહસ્પતિ, બૃહસ્પતિ થકી શનિશ્ચરની શીઘ્ર ગતિ જાણવી. એ રીતે જહુ-ત્તરં કેળ યથોત્તરપણે એકેકથકી સિઘ્ધા કેળ શીઘ્રગતિવાલા તે હુંતિ કેળ છે. હવે એ ગતિની રીત કહી; તેથકી વિવરીયા કેળ વિપરીતપણે જ્યોતિષીઝનું મહદ્વિષ્ણ કેળ મહર્ષિકપણું કહેવું. આવી રીતે જે, સર્વથકી અદ્વપ ક્ષુદ્રિવંત તારા છે, તે થકી નક્ષત્ર મહર્ષિક, તેથકી ગ્રહ મહર્ષિક, તેથકી સૂર્ય મહર્ષિક, સૂર્યથી ચંદ્રમા મહર્ષિક.

હવે એના વર્ણ કહે છે. તારા પંચવર્ણા છે, અને બીજા સર્વ જ્યોતિષિ અગ્નિએ તપા-વેલા સોનાને વર્ણે જાણવા. તથા એ ચંદ્રાદિક પાંચે જ્યોતિષી તે જલાં વસ્ત્ર આન્નરણે અલંકૃત મુકુટે મંમિત મસ્તકવાલા છે, તથા ચંદ્રમા અને ચંદ્રમાના વિમાનવાસી દેવોના મુકુટને અગ્રજાગે ચંદ્રમંડલાકારે ચિન્હ જાણવાં. એમજ સૂર્યને મુકુટે સૂર્યમંડલાકારે ચિન્હ હોય. અને ગ્રહને મુકુટે ગ્રહાકારે ચિન્હ, નક્ષત્રને મુકુટે નક્ષત્રાકારે ચિન્હ, તારાને મુકુટે તારાકારે ચિન્હ, તેમજ સર્વ જ્યોતિષીના પોતપોતાના વિમાનવાસી દે-વોના મુકુટને વિષે પણ એવાંજ ચિન્હ હોય. એ ચિન્હે કરી પાંચે જ્યોતિષીને ઝલ્લખીએ.

હવે એ પાંચે જ્યોતિષીઝના વિમાણવહગા કેળ વિમાનના વહણહારા દેવો તે, ક-મેણેસિં કેળ અનુક્રમે કહે છે ॥ ૫૬ ॥ પ્રથમ ચંદ્રમાના વિમાનવાહક સોલસ સહસ્સ કેળ સોલ હજાર દેવો, અને સૂર્યના વિમાનવાહક સોલ હજાર દેવા, અને ગ્રહના વિમાનવાહક અસહસ્સ કેળ આઠ હજાર દેવો, નક્ષત્રના વિમાનવાહક ચડસહસ્સ કેળ ચાર હજાર દેવો, તથા તારાના વિમાનવાહક દો સહસ્સા કેળ બે હજાર સુર કેળ દેવો જાણવા. અહીંયાં જાવાર્થ તો એ છે જે જગત્સ્વજાવે ચંદ્રાદિકનાં વિમાન મિરા-લંબ આકાશને વિષે પોતાની મેલે વહેતાં રહે છે; પણ આદેશકારી દેવો પોતાની પ્રચુતા વધારવાને અર્થે અથવા પોતા સરલા દેવોમાં બહુમાન દેખાવવાને અર્થે સ્વજાવે તે સેવકદેવતા વિમાનતલે સિંહાદિકને રૂપે, હેઠા થકા વહે છે, પણ એ અજિયોગીક દેવોને વિમાનતલે વહેતાં વિમાનનો જાર લાગે નહી. જેમ કોઈક ઊન્નત સ્ત્રીને ઘણા

આનૂષણનો ચાર લાગે નહી, તેમ અજિયોગીક દેવોને પણ તથાવિધ કર્મોદયથંકી ચાલવાનેવિષે રતિ છે, માટે સ્વસ્વચ્ચાવે વહેતા વિમાનોને તલે એ પણ વહેતા રહે.

એ પાંચે જ્યોતિષીનાં વિમાનોના ચલાવનાર દેવો તે સરસ્વા ચોથે ચોથે જાગે ચારે દિશિએ જૂદા જૂદા રૂપે હોય તે કહે છે. પ્રથમ પુરોય કેળૂ પૂર્વદિશાએ સીંહા કેળૂ સિંહને રૂપે હોય, અને દાહિણો કેળૂ દક્ષિણ દિશાએ હૃદિ કેળૂ હાર્થીને રૂપે હોય, તથા પશ્ચિમ કેળૂ પશ્ચિમ દિશાએ વસહા કેળૂ વૃષજને રૂપે હોય, અને ઉત્તર કેળૂ ઉત્તર દિશાએ હયા કેળૂ અશ્વને રૂપે હોય, કર્મસા કેળૂ એ અનુક્રમે વિમાનવાહક જાણવા. ॥૫૭॥ ॥હવે એ સર્વ જ્યોતિષિર્જમાં અધિક ઋદ્ધિવંત ચંદ્રમાં છે માટે ચંદ્રમાનો પરિવાર કહેહે.॥

ગહ અઠાસી નક્ષત્ર ॥ અડવીસં તાર કોડિ કોમીણં ॥ ઠા-

સઠિ સહસ્સ નવસય ॥ પણહત્તરિ એગ સસિ સિન્નં ॥ ૫૮ ॥

અર્થ— મંગલાદિક ગ્રહ અઠાસી કેળૂ અઘ્યાશી છે, અને અજિચિત પ્રમુખ નક્ષત્ર કેળૂ નક્ષત્ર તે અડવીસં કેળૂ અઠાવીશ છે, અને ઠાસઠિસહસ્સ કેળૂ ઠાસઠ હજાર, તથા નવસય કેળૂ નવસેં ને પણહત્તરિ કેળૂ પંચોતેર એટલી કોમીકોમીણં કેળૂ કોડાકોડી તાર કેળૂ તારા એટલે ઠાસઠ હજાર કોડાકોડી નવસેં કોડાકોમી અને પંચોતેર કોડા કોમી એટલા તારાની સંખ્યા. એ સર્વ એગસસિ કેળૂ એક ચંદ્રમાનો સિન્નં કેળૂ સૈન્ય એટલે પરિવાર જાણવો ॥ ૫૮ ॥

અહીંયાં શિષ્ય પૂછે છે કે, મનુષ્યક્ષેત્ર તો પિસ્તાક્ષીશ લાખ યોજન છે, અને તારાની સંખ્યા વધારે કહો છો; માટે એટલા ક્ષેત્રમાં સમાવેશ ન થાય, તો એ વાતનો સંજવ કેમ થાય ? એ આશંકા ગુરુ આગલી ગાથાએ ટાલે છે.

કોડા કોમી સન્નં ॥ તરંતુ મન્નંતિ ચિત્ત ઓવતયા ॥

કેઈ અન્નેઝસ્સે ॥ હંગુલ માણેણ તારાણં ॥ ૫૯ ॥

અર્થ— અહીંયાં જે મત છે. કેઈક આચાર્ય કોડીકોડી સંજ્ઞાતર કહેતાં નામાંતર કહે છે. જેમ વીશને પણ કોડી કહીએ, એટલે કોમીકોડી કહેતાં કોટી એવુંજ નામાંતર મન્નંતિ કેળૂ માને છે. કારણકે ચિત્ત કેળૂ મનુષ્યક્ષેત્રની ચૂમિ ઓવ કેળૂ ઓડી છે. તથા કેળૂ તેમાટે માને છે. વલી કેઈઅન્ને કેળૂ અન્ય વલી કોઈક આચાર્ય તે પ્રમાણાંગુલને ઠેકાણે ઝસ્સહંગુલમાણેણ કેળૂ ઝસ્સેધાંગુલને પ્રમાણે તારાણં કેળૂ તારાનાં વિમાન કહે છે. એમ કરતાં પ્રમાણાંગુલ ક્ષેત્રમાં ઝસ્સેધાંગુલનાં વિમાન સમાઈ જાય. કેમકે વિશેષણવતિ ગ્રંથમાં શ્રીજિનન્નદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે એહજ ઉત્તર દીધા છે. વલી “ નગપુદવિવિમાણાઃ મિણસુપમણં ગુસેણંચ ” એ પાઠ પ્રાચિક છે. કયાંક વિધે પણ છે.

અહીંયાં ચારસેં ઉત્સેધાંગુલે એક પ્રમાણાંગુલ થાય છે. અને કેટલાંક ગ્રંથોમાં એક હજાર ઉત્સેધાંગુલે એક પ્રમાણાંગુલ થાય એમ કહ્યું છે. તેથી ક્ષેત્રના અદ્યપત્ત્વ માટે ઉત્સેધાંગુલને માને તારાના વિમાનનું પ્રમાણ માને છે. ॥ ૫૯ ॥

॥ ચંદ્રના પરિવારની વક્તવ્યતાને પ્રસ્તાવે તેનાજ પરિવારચૂત ॥

॥ ગ્રહોની અંતર્ગત રાહુની વક્તવ્યતા જૂદી કહે છે. ॥

કિણ્હં રાહુ વિમાણં ॥ નિચ્ચં ચંદ્રેણ હોઝ અવિરહિયં ॥

ચરંગુલમપ્પત્તં ॥ હિઠાચંદસ્સ તં ચરઝ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ— રાહુવિમાણં કેળ રાહુનું વિમાન તે કિણ્હં કેળ કાલું છે, અને નિચ્ચં કેળ નિત્ય પ્રત્યે ચંદ્રેણ કેળ ચંદ્રમાના વિમાનથી હોઝ અવિરહિયં કેળ દૂર થાતું નથી. પાસેજ છે. માત્ર ચરંગુલં કેળ ચાર અંગુલ અપ્પત્તં કેળ અપ્રાપ્ત ઇટલે ચાર અંગુલ વેગલું થકું હિઠાચંદસ્સ કેળ ચંદ્રમાના વિમાનથી હેતું થકું તં કેળ તે રાહુનું વિમાન ચરઝ કેળ ચાલે છે.

અહીંયાં એક નિત્યરાહુ ને બીજો પર્વરાહુ એ રીતે રાહુ બે પ્રકારના છે. તેમાં પર્વરાહુ તે જઘન્યથી ઢમાસે ચંદ્રમા અને સૂર્યને ગ્રહણ કરે, ઇટલે પોતાના વિમાને કરી તેમના વિમાનને આવરે. ઉત્કૃષ્ટું ચંદ્રમાને વેતાલીશ મહીને ગ્રહણ કરે. અને સૂર્યને અંડતાલીશ વર્ષે ગ્રહણ કરે. તેમજ રાહુનીપરે કેવારેક કેતુ પણ ગ્રહણ કરે.

અને બીજું નિત્યરાહુનું વિમાન તે વર્ણે કાલું છે, અને તે જગત્સ્વનાવે સર્વદા ચંદ્રમાની સાથે ચાલે. ચંદ્રમાથી ચાર અંગુલ વેગલું થકું નીચું ચાલે. તેમાં અંધારા પદ્મે ચંદ્રમંડલના પન્નર જાગ કરીએ, તેમાંના એકેકા જાગને દિનપ્રત્યે આવરે—ઢાંકે. અને અજવાલે પદ્મે જે આવસ્યો હોય તેમાંથી એકેકો જાગ પાઠો મૂકે. ઇટલે એ જે નિત્યરાહુ છે તે સર્વકાલ આવરે નહીં. પણ ચંદ્રમાના ત્રીશ દીવસે કરી ત્રીશ જાગ કરીએ તે એક પલ્લવામીયે વહેંચીયે, તેવારે દિનપ્રત્યે બે બે જાગ આવે. તે અંધારે પલ્લવાડીએ દરરોજ બે બે જાગ આવરે—ઢાંકે, અને અજુઆલે પલ્લવાડીએ દરરોજ બે બે જાગ મૂકતો જાય, તેવારે લોકમાં ચંદ્રમંડલના તેજની હાણી વૃદ્ધિનો જાસ થાય. અહીંયાં કોઝ પૂઠે જે ચંદ્રમાનું વિમાન મહોટું, અને રાહુનું વિમાન ન્હાનું તો રાહુથી ચંદ્રમા શીરીતે ગ્રહેવાય ? તેહને ઉત્તર કહે છે કે ગ્રહોનું વિમાન બે કોસનું કહ્યું છે તે પ્રાચિક છે; માટે પ્રાચિક શબ્દ નિશ્ચેવાચક નથી; તેથી એ ગ્રહોના વિમાનનું જે પ્રમાણ કહ્યું છે, તે થકી અધિકું પણ સંજવ થાય. તેથી સર્વાત્માએ ચંદ્રમાને રાહુ ઢાંકે છે. અથવા કેટલાએક આચાર્ય એમ કહે છે જે રાહુનું વિમાન ન્હાનું ઢતાં કાલું છે, માટે જો કાલું થોડું હોય તોપણ ઘણા ઉજ્જ્વલાને આઘાદન કરી શકે છે. એ પ્રમાણે

વેહુ રીતે પ્રશ્ન કરનારની શંકા ટાલી. જેમ મસીના એક ટીપાથી સ્ફાટકનો કટકો ગાલો દેખાય, તેમ રાહુના યોગે ચંદ્રમા કાલો દેખાય છે.

॥ હવે જંબુદ્વીપને વિષે તથા વીજા પળ મનુષ્યક્ષેત્રમાં એક તારાથી વીજા ॥

॥ તારાના વિમાનોનું પર્વતાદિકના વ્યાધાતે જઘન્યોત્કૃષ્ટ અંતર, અને ॥

॥ વ્યાધાતવિના જઘન્યોત્કૃષ્ટ અંતર કેટલું હોય ? તે કહે છે. ॥

તારસ્સય તારસ્સય ॥ જંબુદ્વીવંમિ અંતરં ગુરુયં ॥ બારસ જોયણ

સહસ્સા ॥ હુન્નિસયા ચેવ વાયાલા ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—તારસ્સયતારસ્સય કે ૦ એક તારાના વિમાનથી વીજા તારાના વિમાનને જંબુદ્વીવંમિ કે ૦ આ જંબુદ્વીપનેવિષે ગુરુયં કે ૦ ઉત્કૃષ્ટું જો અંતરં કે ૦ અંતર હોય તો કેટલું હોય ? તે કહે છે. વારસજોયણ સહસ્સા કે ૦ બાર હજાર યોજન ઉપરે હુન્નિસયા કે ૦ વસો ચેવ કે ૦ નિશ્ચેયકી. વલી વાયાલા કે ૦ વેતાલીસ ઉપર એટલે (૧૨૨૪૨) યોજનનું અંતર હોય. તે મેરુપર્વતને વ્યાધાતે એ અંતર જાણવું. જેમ મેરુ, પૃથ્વીવિ નીચે દશ હજાર યોજન જાઓ છે, તેમ વલી મેરુ તથા તારાને એક બાજુએ, (૧૨૨૧) યોજનનું અંતર છે, તેવુંજ વીજી વાજુએ પળ (૧૨૨૧) યોજનનું અંતર છે, માટે એ ત્રણની સંખ્યા એકઠી કરીએ, તેવારે એક તારાથી વીજા તારાનું ઉત્કૃષ્ટું અંતર (૧૨૨૪૨) યોજન થાય. ॥ ૬૧ ॥

॥ હવે વ્યાધાતે તથા નિર્વ્યાધાતે જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટું અંતર કહે છે. ॥

નિસઢોય નીલવંતો ॥ ચત્તારિસય ઉચ્ચ પંચ સયકૂડા ॥ અધં ઉવારિં

રિસ્કા ॥ ચરંતિ ઉચ્ચ ઠ વાહાએ ॥ ૬૨ ॥ ઠાવઠાહુન્નિસયા ॥ જહન્ન

મેયં તુ હોઽ વાધાએ ॥ નિવાધાએ ગુરુ લહુ ॥ દોગાઉય ધણુસયા પંચ ॥ ૬૩

અર્થ—નિસઢોય કે ૦ નિષધ અને નીલવંત એ બે પર્વત તે ચત્તારિસય કે ૦ ચારસેં યોજન જૂમીયકી ઉચ્ચ કે ૦ ઊંચા છે. અને તે પર્વતનાં પંચસય કે ૦ પાંચસેં યોજનના ઊંચા, અને તેના અર્ધ કે ૦ અર્ધ એટલે અઢીસેં યોજન ઉવારિં કે ૦ ઉપર પહોલાં છે, અને નીચે પાંચસે યોજન તથા મધ્યે પોણાચારસેં યોજન પહોલાં છે, એવાં નવ નવ કૂડા કે ૦ કૂટ એટલે શિખરો છે, એમ સર્વ મલી જૂમિ થકી નવસેં યોજન ઊંચા થયા. તે કૂટ એટલે શિખરના ઉચ્ચ કે ૦ બે વાજુએ અઠ કે ૦ આઠ આઠ યોજનની અવાહાએ કે ૦ અવાધાએ રિસ્કા કે ૦ નહત્ર ચરંતિ કે ૦ વિચરે છે. ॥ ૬૨ ॥

એટલે અઢીસેં યોજન શિખરની પહોલાઈ તથા બે વાજુના આઠ આઠ યોજનની અવાધા મલીને ઠાવઠા હુન્નિસયા કે ૦ બસેં ને ઠાસઠ યોજન, તે જહન્ન કે ૦ જઘન્ય

थकी एयं के० ए तारा ताराने, नक्षत्र नक्षत्रने मांहोमांहे वाघाए के० पर्वतादिकनी व्याघाते अंतर ठे. अने निवाघाए के० निर्व्याघाते तो गुरु के० उत्कृष्ट अंतर दोगाउ के० वे गाउनुं, अने बहू के० जघन्य अंतर ते धणुसया पंच के० पांचसे धनुष्यनुं ठे. एहवुं सूरपन्नति तथा जीवाजिगम प्रमुख ग्रंथोमां कछुं ठे, पण महोटी संघयणी तथा जंबुद्वीपपन्नतिमां ए व्याघातनिर्व्याघात कछुं नथी. ॥ ६३ ॥

॥ हवे मनुष्यक्षेत्रनी बाहेर घंटाकारे स्थिर रह्या जे चंद्र ॥

॥ अने सूर्य- तेमनुं मांहोमांहे अंतर प्रमाण कहे ठे. ॥

माणुस नगाउ बाहिं ॥ चंदा सूरस्स सूर चंदस्स ॥

जोयण सहस्स पन्नास ॥ णुणगा अंतरं दिठं ॥ ६४ ॥

अर्थ- जे मनुष्यक्षेत्रनी सीम एटले मर्यादाकारक माणुस के० मानुषोत्तर नामा नगाउ के० पर्वत तेने बाहिं के० बाहेरना जे चंदा के० चंद्रमा अने सूरस्स के० सूर्य ठे, ते सूर के० सूर्य अने चंदस्स के० चंद्रमाने एटले चंद्रमाथकी सूर्यने अने सूर्यथकी चंद्रमाने मांहोमांहे जोयणसहस्स पन्नास के० पचाश हजार योजननुं अणुणगा के० अन्धून एटले पूर्ण अंतरं के० अंतर ते दिठं के० श्री तीर्थकर गणधरे दीतुं. ॥ ६४ ॥

हवे पूर्वनी गाथामां सूर्यथकी पचाश हजार योजन चंद्रमा, अने चंद्रमाथकी पचाश हजार योजन सूर्यनुं अंतर कछुं. तेवारे एक सूर्यथकी बीजा सूर्यनुं अने एक चंद्रथकी बीजा चंद्रनुं अंतर केटलुं थाय ? ते एक गाथाए करी कहे ठे.

ससि ससि रवि रवि साहिय ॥ जोयण लखेण अंतरं होइ ॥

रवि अंतरिया ससिणो ॥ ससिअंतरिया रवि दित्ता ॥ ६५ ॥

अर्थ- ससि ससि के० चंद्र चंद्रनुं, अने रवि रवि के० सूर्य सूर्यनुं, साहिय के० साधिक जोयण लखेण के० एक लाख योजन अंतर होइ के० अंतर होय. केमके रवि अंतरिया ससिणो के० सूर्यने अंतरे चंद्रमा ठे, अने ससिअंतरियारवि के० चंद्रमाने अंतरे सूर्य ठे; ते दित्ता के० दीप्तवंत जास्वर एटले तेजवंत ठे. एटले एक चंद्रमा अने बीजा चंद्रमाने एक लाख योजन उपर एक योजनना एकसठिया अरुतालीश जागे अधिक, तथा एक सूर्य अने बीजा सूर्यने वच्चे एक लाख योजन उपरे एकसठिया ठपन्न जागे अधिक अंतर ठे. कारण चंद्रमा अने चंद्रमा वच्चे सूर्यनुं विमान अधिक होय, अने सूर्य सूर्य वच्चे चंद्रमानु विमान अधिक होय, तेथी ते विमान जेटलुं म-होइं होय, तेटलुं अधिक अंतर जाणवुं. ॥ ६५ ॥

વહિયાઝ માણુસુત્તર ॥ ચંદા સૂરા અવઠિઝજોયા ॥

ચંદા અઝીય જુત્તા ॥ સૂરા પુણ હુંતિ પુસ્સેહિં ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—માણુસુત્તર કે० માણુપોત્તર પર્વતને વહિયાઝ કે० વાહેરે ચંદાસૂરા કે० ચંદ્રમા અને સૂર્ય ઠે: તે અવઠિ કે० અવસ્થિત નિશ્ચલ ઠે. અને સદૈવ સરખા ઝજોયા કે० ઝયોત કરે ઠે. ઇટલે સૂર્ય તે અત્યંત તપતા નથી, અને ચંદ્રમા અત્યંત શીતલતા કરતા નથી. તેમાં ચંદા કે० ચંદ્રમા તે સદૈવ અઝીયજુત્તા કે० અઝિજિત નક્ષત્રે યુક્ત ઠે. અને પુણ કે० વઢી સૂરા કે० જેટલા સૂર્ય ઠે તે સર્વ પુસ્સેહિં કે० પુણ્ય નક્ષત્રે યુક્ત હુંતિ કે० ઠે. ૬૬ ॥ હવે ઈપસમુદ્રોનેવિષે ચંદ્રાદિકોની સંખ્યાને અર્થે પ્રથમ ઈપસમુદ્રોનાં પ્રમાણ કહે ઠે. ॥

ઝહાર સાગર ડુગે ॥ સદ્દે સમણ્હિ તુલ્લ દીવુદહી ॥ ૬૭ ॥

ગુણા ડુગુણ પવિઠર ॥ વલયાગારા પઢમ વઝં ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—ઝહારસાગર કે० ઝહારસાગરોપમ ડુગેસદ્દે કે० અઢી ઇટલે અઢીઝહાર સાગરોપમના જેટલા સમણ્હિં કે० સમય હોય, તેહને તુલ્લ કે० વરાવર તાવત્પ્રમાણ દીવ કે० ઈપ અને ઝહી કે० સમુદ્ર ઠે. તે એકેક થકી ડુગુણા ડુગુણ કે० વમણા વમણા ઇટલે પહેલા થકી ત્રીજો વમણો, તે થકી ત્રીજો વમણો, એમ પવિઠર કે० વિસ્તારે કાઢ્યા ઠે. તેમાંહે પઢમ કે० પહેલો જંબુદ્વીપ તે ચાલીને આકારે ઠે, તે વઝં કે० વર્જાને વીજા સર્વ ઈપ તથા સમુદ્ર તે વલયાગારા કે० વલય ઇટલે ચૂડીને આકારે ઠે. ॥ ૬૭ ॥ એજ અર્થ વિશેષપણે વચ્ચાણે ઠે.

પઢમો જોયણ લક્કં ॥ વટ્ટોતં વેઢિઝ ઠિયા સેસા ॥

પઢમો જંબુદ્વીવો ॥ સયંજુરમણોદહી ચરમો ॥ ૬૮ ॥

અર્થ—પઢમો કે० પહેલો જંબુદ્વીપ જોયણલક્કં કે० એકલાલ યોજનનો, તે વટ્ટો કે० તેલના પૂના સરખો વાટલો ઠે, તં કે० તેહને સેસા કે० શેષ સર્વ ઈપ સમુદ્ર તે વેઢીઝં કે० વાંટીને ઠિયા કે० રહ્યા ઠે. તે જેમ પઢમો કે० પહેલો જંબુદ્વીવો કે० જંબુદ્વીપ ઠે. તેમ સર્વ ઈપ સમુદ્રથી ચરમો કે० ઠેલ્લો સયંજુરમણ નામા ઝહી કે० સમુદ્ર ઠે. ૬૮

॥ વઢી કેટલાક ઈપ અને સમુદ્રોનાં નામ કહે ઠે. ॥

જંબુધાયઙ્ પુસ્કર ॥ વારુણિવર સ્વીર ઘય સ્વય નંદિસરા ॥

અરુણ રુણવાય કુંડલ ॥ સંઘ રુયગ જુયગ કુસ કુંચા ॥ ૬૯ ॥

અર્થ—પ્રથમ જંબુદ્વીપ, ત્રીજો ધાતકીલંકદ્વીપ, ત્રીજો પુસ્કરવરદ્વીપ, ચોથો વારુણીવરદ્વીપ, પાંચમો ક્ષીરવરદ્વીપ, ષષ્ઠો ઘૃતવરદ્વીપ, સાતમો શ્ણુવરદ્વીપ, આઠમો નંદીશ્વરદ્વીપ, નવમો અરુણદ્વીપ, અહીંયાં અરુણોપપાત એવો એ શબ્દનો ત્રીજો અર્થ

થાય છે; પણ અહીંયાંથી એકેકા દ્વીપનાં ત્રણ નામ કહેવા માટે અર્થમાંહે, દશમો અરુણવરદ્વીપ કહેવો, અગીયારમો અરુણવરાવજાસદ્વીપ, એ ત્રીજું નામ કહ્યું. એમ વારમો કુંડલદ્વીપ, તેરમો કુંડલવર દ્વીપ, ચૌદમો કુંડલવરાવજાસદ્વીપ, પન્નરમો સંઘદ્વીપ, સોલમો સંઘવરદ્વીપ, સત્તરમો સંઘવરાવજાસ, અઠારમો રુચક, ડંગણીશમો રુચકવર, વીશમો રુચકવરાવજાસ, એકવીશમો જૂયંગ, બાવીશમો જૂયંગવર, ત્રેવીશમો જૂયંગવરાવજાસ, ચોવીશમો કુસ, પચીશમો કુસવર, ઠવીશમો કુસવરાવજાસ, સતાવીશમો ક્રૌંચ, અઠાવીશમો ક્રૌંચવર, ડંગણત્રીશમો ક્રૌંચવરાવજાસ દ્વીપ છે.

॥ એ સમસ્ત દ્વીપ એકેકે સમુદ્રે વીંધ્યા છે, તે સમુદ્રોનાં નામ કહે છે. ॥

પઢમે લવણો જલહિ ॥ બીએ કાલોય પુસ્કરાઈસુ ॥ દી-

વેસુ હુંતિ જલહી ॥ દીવ સમાણેહિં નામેહિં ॥ ૭૦ ॥

અર્થ— પઢમે કેળપહેલે દ્વીપે લવણો કેળ લવણ નામા જલહી કેળ સમુદ્ર છે. બીએ કેળ બીજે દ્વીપે કાલોય કેળ કાલોદધિ નામા સમુદ્ર છે. તેથી આગલ ત્રીજે દ્વીપે પુસ્કરાઈસુ કેળ પુસ્કરવરાદિક દીવેસુ કેળ દ્વીપનેવિષે જે જલહી કેળ સમુદ્ર છે, તે દીવસમાણેહિં કેળ દ્વીપને સમાન નામેહિં કેળ નામેજ તે સમુદ્રોનાં નામ હુંતિ કેળ છે. એટલે આગલ દ્વીપદ્વીપને નામે સમુદ્રનાં નામ પણ જાણવાં. જેમ વારુણીવર દ્વીપે વારુણીવરસમુદ્ર, એ રીતે સર્વ દ્વીપ સરખેજ નામે સમુદ્રે વીંધ્યા છે. અને દ્વીપ તથા તેના સમુદ્રનું નામ સર્વ એકજ છે. તથા જેવું નામ તેહવો ગુણ છે. જેમ જંબુદ્વે કરી જંબુદ્વીપ નામ છે, અને લવણ સરખું સ્વારં પાણી માટે લવણસમુદ્ર નામ છે. ધાવડી દ્વે કરી ધાતકીલંડ નામ છે. એ રીતે બીજા સર્વ દ્વીપ સમુદ્રનાં અર્થ સહિત નામ જાણવાં. ॥ ૭૦ ॥ અહીંયાં દ્વીપ સમુદ્રના અધિપતિ જે વ્યંતરદેવતા, તેહનું એક પ-લ્યોપમ આયુષ્ય જાણવું.

॥ હવે બીજા દ્વીપસમુદ્રનાં કેવાં કેવાં નામ છે ? તે અતિદેશેકરી કહે છે. ॥

આન્નરણ વજ્ર ગંધે ॥ ઉપ્પલ તિલણ્ય પન્નમ નિહિ રયણે ॥ વાસહર દહ નઈર્ઝ ॥ વિજયા વસ્કાર કર્પિદા ॥ ૭૧ ॥ કુરુ મંદર આવાસા ॥ કૂડા નસ્કત્ત ચંદ સૂરાય ॥ અન્નેવિ એવ માઈ ॥ પસન્ન વજ્રૂણ જે નામા ॥ ૭૨ ॥ તન્નામા દીવુદહી ॥ તિપડો યાચાર હુંતિ અરુણાઈ ॥ જંબૂલવણાઈયા ॥ પત્તેય તે અસંખિજ્ઞા ॥ ૭૩ ॥ તાણં તિમ સૂરવરા ॥ વજાસ જલહી પ-રંતુ ઇક્કિકા ॥ દેવે નાગે જરે ॥ જૂણ્ય સયંજુરમણેય ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—આન્નરણ કેળ હાર પ્રમુખ જે અલંકાર—તેનાં જેટલાં નામ છે, તે નામે દ્વીપ

સમુદ્ર છે. વઠ કેળ વઘોનાં જેટલાં નામ છે, તે નામે દ્વીપ સમુદ્ર છે. ગંધ કેળ કૂટ પ્રમુખને નામે, ઉત્પલ તે કુમુદ પ્રમુખ જે ચંદ્રવિકાસી કમલો તેમને નામે, તિલણ્ય કેળ તિલકને નામે, ઇટલે વૃત્તિલક કલશતિલકાદિકને નામે, અથવા તિલકાદિક વૃક્ષ પ્રમુખને નામે, પડમ કેળ પદ્મ તે શતપત્ર પુંરિકાદિક સૂર્યવિકાસી કમલને નામે, મહા પદ્માદિ નવનિધિને નામે, કર્કેતનાદિક રત્નને નામે, અથવા ચક્રવર્તિ વાસુદેવના રત્નને નામે, વાસહર કેળ વર્ષધર જે હિમવંતાદિક પર્વતને નામે, દહ કેળ ડહને નામે, ગંગા પ્રમુખ નદી કેળ નદીને નામે, કઠાદિક વિજયને નામે, વરુકાર કેળ માલ્યવંતાદિક વૃક્ષસ્કારને નામે, ઇટલે વલારાદિક પર્વતને નામે કપ્પ કેળ સૌધર્માદિક દેવલોકને નામે, ઇંદા કેળ શકેન્દ્રાદિકને નામે. ॥ ૭૧ ॥ દેવકુરુ ઉત્તરકુરુને નામે, તિર્યક્લોકનેવિપે મંદર કેળ મેરુને નામે, ઇંદ્રાદિકોના આવાસને નામે, કૂડા કેળ કૂટપર્વતને નામે, નક્ત કેળ કૃતિકાદિક નક્ષત્રને નામે, ચંદ્રમા સૂર્યનાં જે નામ છે તે નામે, એમ અન્નેવિ કેળ અન્ય પણ એવાઈ કેળ એ પૂર્વોક્ત આદે દેશને પ્રશસ્ત જલ્લી વસ્તુર્તનાં નામ જે જગત્માં છે. ॥ ૭૨ ॥ તન્નામા કેળ તે નામે દીવુદહિ કેળ દ્વીપ અને સમુદ્રો છે, અને પૂર્વે કહ્યા જે અરુણ-આદે કરી ત્રિપત્યાવતાર હુંતિ કેળ છે. ઇટલે એ અર્થ જે અરુણાદિકથી માંડીને કૌંચસીમ ત્રણ ત્રણ નામે કરી ત્રિપત્યાવતાર કહ્યા છે. તેમજ વલી વીજા આત્રણાદિકને નામે જે દ્વીપ સમુદ્રો કહ્યા, તેમાં પણ એક એકને ત્રિપત્યાવતાર કરી દેખાડે છે. જેમ હારદ્વીપ, હારસમુદ્ર, હારવરદ્વીપ, હારવરસમુદ્ર, હારવરાવજાસદ્વીપ, હારવરાવજાસ સમુદ્ર. એવીરીતે નામ કહેવાં. એમ તે ત્રિપત્યાવતાર ત્યાંલગે કરવા, જ્યાંલગે દેવદ્વીપ થકી પહેલો સૂર્યવરાવજાસ દ્વીપ, સૂર્યવરાવજાસ સમુદ્ર અને જંબુદ્વીપનામે દ્વીપ અસંખ્યાતા, તથા લવણસમુદ્રનામે સમુદ્ર પણ અસંખ્યાતા. એમ જંબુદ્વીપ તથા લવણસમુદ્ર આદેદેશને અસંખ્યાતા જે દ્વીપ અને સમુદ્ર છે, પત્તેયતે અસંખિયા કેળ તે પ્રત્યેકે અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા સમજવા. ॥ ૭૩ ॥ એવા અસંખ્યાતાદ્વીપ સમુદ્ર તાણ કેળ તેનો અંતિમ કેળ બેહો જે સૂરવરાવજાસ જલહી કેળ સૂર્યવરાવજાસ સમુદ્ર છે, ત્યાંસીમ ત્રિપત્યાવતાર કરીએ. તેવાર પઠી વલી સર્વ તિઠા લોકનેઢેઢે દેવાદિક પાંચ દ્વીપ અને એ દ્વીપને નામેજ દેવાદિક પાંચ સમુદ્ર, તે પ્રત્યેકે એકેકા નામે છે, માટે એનો ત્રિપત્યાવતાર ન થાય. અને એ અસંખ્યાતા પણ નથી. કિંતુ પાંચ નામ, દ્વીપ સમુદ્રનાં એકેકાંજ છે, ઇટલે એ નામે વીજો કોઈ દ્વીપ સમુદ્ર નથી, એ જાવાર્થ છે. એ પાંચનાં નામ કહે છે. એક દેવદ્વીપ ને દેવસમુદ્ર, વીજો નાગદ્વીપ ને નાગસમુદ્ર, ત્રીજો જહ્નુદ્વીપ અને જહ્નુસમુદ્ર, ચોથો

જૂતદ્વીપ અને જૂતસમુદ્ર, પાંચમો સ્વયંચુરમણદ્વીપ ને સ્વયંચુરમણ સમુદ્ર—એ પાંચેનાં નામ કહ્યાં. જેમ આ જંબુદ્વીપે જંબુવૃક્ષ છે, સર્વ રત્નમય જગતી છે, તે આઠ યોજન ઊંચી છે. તેના વિજય, વિજયંત, જયંત ને અપરાજિત એવા ચાર નામે ચાર દરવાંજાના દેવ છે. તેમ વીજા જે અસંખ્યાતા જંબુનામે દ્વીપ છે, અને લવણનામે સમુદ્ર છે, ત્યાં સર્વત્ર એજ સ્થિતિ જાણવી. તે જંબુદ્વીપે આ જંબુદ્વીપના અણાઢીઆ દેવની રાજધાની છે. તેમજ લવણસમુદ્રના દેવતાની તે લવણસમુદ્રે રાજધાની છે. એમ વીજા દ્વીપ સમુદ્રઆશ્રી પણ સમજવું. ॥ ૭૪ ॥

॥ હવે સમસ્ત સમુદ્રોનાં પ્રાણી તથા મત્સોનું વિશેષ સ્વરૂપ કહે છે. ॥

વારુણિવર સ્ત્રીરવરો ॥ ઘયવર લવણોય હુંતિ ત્રિન્નરસા ॥ કાલોય પુસ્કરો દહિ ॥ સયંચુરમણોય ડદગરસા ॥ ૭૫ ॥ શ્કુરસ સેસ જલહી ॥ લવણે કાલોય ચરિમ બહુમઢા ॥ પણ સગ દસ જોયણ સય ॥ તણુ કમા થોવ સેસેસુ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—એક વારુણીવર સમુદ્રનું પાણી મદિરા સરખું, વીજા ક્ષીરસમુદ્રનું પાણી તે ત્રણ જાગ ગૌદૂધ અને ચોથો જાગ મિશ્રી, એરીતે મિશ્રિમિશ્રત દૂધ સરખું જાણવું. ત્રીજા ઘૃતવરસમુદ્રનું પાણી ગાયના ઘૃતથકી સુઘાદિષ્ટ, ચોથા લવણસમુદ્રનું લવણ સરખું પાણી. એ ચારે સમુદ્રનાં પાણી તે ત્રિન્નરસા કેળ જૂદા જૂદા સ્વાદનાં હુંતિ કેળ છે. એટલે જેવું નામ તેવો પરિણામે પાણીનો સ્વાદ છે.

તથા એક કાલોદધિ, વીજો પુષ્કરવર, ત્રીજો સ્વયંચુરમણ, એ ત્રણ ડદહિ કેળ સમુદ્ર, તેનાં પાણી સ્વાજાતિક ડદગરસા કેળ મેઘ જે વર્ષાદ તેના પાણી જેવા પાલર પાણીની માફક સ્વાદિષ્ટ છે. ॥ ૭૫ ॥ અને સેસ કેળ વાકીના નંદીશ્વરસમુદ્ર આદે દે-
શને જૂતસમુદ્ર પર્યંત સર્વ સમુદ્રનાં પાણી તે શ્કુરસ કેળ શેલફીના રસ જેવાં સ્વા-
દિષ્ટ છે. અહીંયાં તજ, એલચી, કેસર અને મરી, એ ચાર જણશ સરખે જાગે લેશને તેની સાથે ત્રણજાગ અવટાયાં જે શ્કુરસ તે સરખું પાણી જાણવું.

લવણ, કાલોદધિ, અને ચરિમ કેળ ઢેલ્લો સ્વયંચુરમણ—એ ત્રણ સમુદ્રમાં બહુમઢા કેળ ઘણા જાતના મઢ કઢપાદિક માઠલાંની જાતિઊં છે; તેના પણસય કેળ પાંચસેં અને સગ કેળ સાતસેં દસસય કેળ એક હજાર જોયણ કેળ યોજનનાં તણુ કેળ શરીર છે જેનાં, એવા મઢો છે. તે કમા કેળ અનુક્રમે આવી રીતે કહેવા. તેમાં લવણસમુદ્રમાં ઊત્કૃષ્ટ પાંચસેં યોજનના શરીરવાલા છે. કાલોદધીમાં ઊત્કૃષ્ટ સાતસેં યોજનના શરીરવાલા છે. તથા સ્વયંચુરમણમાં હજાર યોજનના શરીરવાલા છે. એ જોયણ ઊત્તે-

ધાંગુલના માને જાણવા. અને સેસેસુ કે૦ શેપ વાકીના જે સમુદ્ર છે, તેમાં થોવ કે૦ થોડા મધ્ય છે. અને તે ન્હાના પણ છે. વલી લવણસમુદ્રમાં સાતકુલકોડીની જાતી છે, કાલોદધીમાં નવ કુલકોડીની જાતી છે. અને સ્વયંચુરમણમાં સાઢીવાર કુલકોડીની જાતી છે. એ પરમાર્થ શ્રીજીવાન્નિગમઝપાંગમાં વિસ્તારપણે વખાણ્યો છે. એ રીતે સવિસ્તરપણે દ્વીપ સમુદ્રનો અધિકાર કહ્યો. ॥ ૭૬ ॥

॥ હવે પ્રતિ દ્વીપે અને પ્રતિ સમુદ્રે ચંદ્ર સૂર્યની સંખ્યા કહેવે. ॥

દો સસિ દો રવિ પદમે ॥ હુગુણા લવણંમિ ધાયઈ સંડે ॥ વારસ સસિ વારસ રવિ ॥ તપ્પજિઈ નિદિઠ સસિરવિણો ॥ ૭૭ ॥

તિગુણા પુવિહ્વ જુયા ॥ અણંતરા ણંતરંમિલિત્તંમિ ॥ કાલો એ વાયાલા ॥ વિસત્તરી પુસ્કરંહંમિ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ— પદમે કે૦ પદ્દેલા જંબુ દ્વીપનેવિષે વે ચંદ્રમા અને વે સૂર્ય છે. તથા લવણ સમુદ્રનેવિષે તેત્રી હુગુણા કે૦ વમણા કરીએ, એટલે ચાર ચંદ્રમા અને ચાર સૂર્ય હોય. તથા ધાતકીલંકનેવિષે વાર ચંદ્રમા અને વાર સૂર્ય તપ્પજિઈ કે૦ તત્પ્રભૃતિ તે ધાતકીલંક પ્રમુખ તેહનેવિષે નિદિઠ કે૦ કહ્યા જે સસિરવિણો કે૦ ચંદ્રમા અને સૂર્ય તેહને ॥ ૭૬ ॥ તિગુણા કે૦ ત્રણ ગુણા કરીએ તેવારે ઠત્રીશ થાય. તેની સાથે પુવિહ્વ-જુયા કે૦ પૂર્વના વે જંબુદ્વીપના અને ચાર લવણસમુદ્રના મલી ઠ ચંદ્ર યુક્ત કરીએ તેવારે વેતાલીશ ચંદ્રમા, તેમજ વેતાલીશ સૂર્ય તે કાલોદધિ સમુદ્રને વિષે હોય છે. એવી રીતે આગલા દ્વીપસમુદ્રોનેવીષે એજ કરણ કરીએ તેવારે તે દ્વીપમાં ચંદ્ર સૂર્યની સંખ્યા આવે. તે આવી રીતે જે પૂર્વોક્ત વેતાલીશને ત્રિગુણા કરતાં એકસોને ઠત્રીશ થાય. તેમાં ધાતકી લંકના વાર, લવણસમુદ્રના ચાર, અને જંબુદ્વીપના વે. એ રીતે અઢાર મેલવતાં એકસોને ચુમાલીશ ચંદ્ર અને એકસોને ચુમાલીશ સૂર્ય તે પુષ્કરવર દ્વીપનેવિષે છે, પણ તેમાં અઢધું મનુષ્યક્ષેત્ર છે. માટે બહોતેર સૂર્ય અને બહોતેર ચંદ્રમા અહીંયાં મનુષ્યક્ષેત્રની ગણતીમાં ગણવા. માટે ડપલા પાઠમાં વિસત્તરી પુસ્કરંહંમિ એવું કહ્યું છે. અને પાઠલા અર્ધ પુષ્કરવર દ્વીપમાં જે બહોતેર ચંદ્ર અને બહોતેર સૂર્ય છે તે સ્થિર છે, પણ ચર નથી. સમશ્રેણીમાં નથી માટે ગણ્યા નથી. તે પુષ્કરવરના એકસો ચુમાલીશને ત્રિગુણા કરતાં ચારસેં ઠત્રીશ થાય. તેમાં પૂર્વના વે જંબુદ્વીપના, ચાર લવણસમુદ્રના, વાર ધાતકીલંકના, અને વેતાલીશ કાલોદધિના મેલવતાં ચારસેં ને વાણુ ચંદ્ર તથા ચારસેં ને વાણુ સૂર્ય પુષ્કરવરસમુદ્રે થાય છે.

એમ આગલા દ્વીપ સમુદ્રે અનુક્રમે ચંદ્રસૂર્યની સંખ્યા કરવાનું કરણ એજ રીતે

જાણવું. તે શ્રીજિનન્નદ્રગણિ ક્રમાશ્રમણે મહોટી સંઘયણીમાં કહ્યું છે, તથા જ્યોતિષ્ કરંમક પયન્નામધ્યે અને ચંદપન્નતિ તથા સૂરપન્નતિ પ્રમુખમાંહે પણ એજ રીતે કહ્યું છે.

અને કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે જે મનુષ્યક્ષેત્રમાંહેજ એ પ્રકાર છે, પણ મનુષ્ય-ક્ષેત્રથી બાહેરના દ્વીપ સમુદ્રે તો પચાશ હજાર યોજન આગલ ગયા એક ચંદ્રમા, અને ફરી બીજા પચાશ હજાર યોજન આગલ ગયા એક સૂર્ય. એ રીતે એક લાખ યોજન મધ્યે એક ચંદ્રમા તથા એક સૂર્ય હોય. એ રીતે ગણીત કરતાં માનુષોત્તર-પર્વતને બાહેર વાટલો પરિધિ આઠ લાખ યોજનના આઠ પરિધિ છે. ત્યાં પહેલા પરિધિએ એકસો પિસ્તાલીશ ચંદ્રમા અને એકસો પિસ્તાલીશ સૂર્ય, અને વીજા પરિધિએ પ્રત્યેકે ચંદ્રમા અને સૂર્ય ઠ ઠ વધારીએ તેવારે (૧૫૧) ચંદ્ર (૧૫૧) સૂર્ય થાય. ત્રીજા પરિધિએ સાત ચંદ્ર અને સાત સૂર્ય વધારીએ તેવારે (૧૫૭) ચંદ્ર અને (૧૫૭) સૂર્ય થાય, ચોથી પંક્તિએ ઠ વધારતાં (૧૬૪) થાય. પાંચમીએ ઠ વધારતાં (૧૭૦) થાય. ઠઠીએ સાત વધારતાં (૧૭૭) થાય. સાતમીએ ઠ વધારતાં (૧૮૩) થાય. આઠમીએ ઠ વધારતાં (૧૮૯) થાય. એ સર્વ મલી ઉત્તરોર્ધના બાહેરલા પુષ્ક-રાક્ષ્મધ્યે (૧૩૩૭) પ્રત્યેક ચંદ્રમા તથા સૂર્ય હોય. એ દિગંબરનો મત છે, માટે તે આપણને પ્રમાણ નહીં. એમ બીજે મતે પણ (૧૨૬૪) પ્રત્યેક ચંદ્રમા અને સૂર્ય હોય; પરંતુ મહોટી સંઘયણીસૂત્રની વૃત્તિમધ્યે તથા ક્ષેત્રસમાસનેવિષે “ તિગુણા પુલ્લિ-જુયા ” એહજ પદ્ધ માન્યો છે. ત્યાં જે કહ્યું, મનુષ્યક્ષેત્રમાં ચંદ્રમા સૂર્ય સૂઝની પેરે શ્રેણી રહ્યા ચાર ચરે છે. ત્યાં સૂર્યે સૂર્યને પરસ્પર ચંદ્રે ચંદ્રને પરસ્પર એકેક લાખ યોજન અંતર છે. એ રીતે કરતાં જંબૂદ્વીપે તથા લવણસમુદ્રે અંતર મલે, પરંતુ ધાતકીલંહે ચાર લાખ યોજનમાંહે એકે દિશાએ ઠ સૂર્યનું અંતર કેમ મલે ? અને કાલોદધિ સમુદ્ર આઠ લાખ યોજન છે, તેમાં એકવીશ સૂર્ય એક દિશાએ લાખ લાખ યોજનને અંતરે કેમ મલે ? એમજ પુષ્કરાક્ષે પણ આઠ લાખ યોજનમાં એકેદિશાએ ઠત્રીશ સૂર્ય કેમ સંજવે ? તથા વલયાકારે પરિધિના લાખ યોજન માનીએ તો પૂર્વની રીતે સૂર્ય તથા ચંદ્ર ઘણા થાય. તેમાટે અર્હિં લેસ્કક દોષે લાખ યોજન સૂર્ય સૂર્યનું માંહોમાંહે અંતર લેવાણું, તે ઉપર પૂર્વાચાર્ય ગતાનુગતિકે જેમ લીધું તેમ લખ્યું, પણ વિચાણું નહીં, માટે હમણાં જેમ વિચારીએ તેમ મલતું નથી. એમ બીજા પણ ગ્રંથોમાંહે ઘણા મત છે, તે ગીતાથે વિચારી સમજવા; પરંતુ સમશ્રેણીએ લાખ યોજનને અંતરે મનુષ્યલોકમાંહે ચંદ્રમા સૂર્ય ચાર ચરે છે, એ પાઠ સર્વથા મલતો નથી માટે અનિયત અંતરે સમશ્રેણીએ પાઠાંતર. તે માટે અંતરના નિશ્ચયવિના સમશ્રેણીએ ચંદ્રમા સૂર્ય ચર ચારે છે. ॥ ૭૭. ॥ ૭૮ ॥

॥ હવે મનુષ્યલોકમાં ચંદ્રમા સૂર્યની પંક્તિસંખ્યા કહેઠે. ॥
 દો સસિ દોરવિ પંતી ॥ એગંતરિયા ઠસઠિ સંખાયા ॥
 મેરું પયાહિણંતા ॥ માણુસ સ્વિત્તે પરિઞ્ચંડંતિ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ— દોસસિ કેળ વે ચંદ્રમા અને દોરવિ કેળ વે સૂર્યની પંતી કેળ પંક્તિ તે શ્રેણી ઠે; તે એગંતરિયા કેળ એકેકને અંતરેઠે. એક યથાક્રમે એક સૂર્યની પંક્તિને અંતરે એક પંક્તિ ચંદ્રમાની એમ ચંદ્ર પંક્તિને અંતરે સૂર્યની ઠે. એ રીતે ચાર પંક્તિ ઠે. તે એકેકી ચંદ્ર પંક્તિએ ઠસઠિસંખાયા કેળ ઠાસઠ ચંદ્રમા ઠે, અને એકેકી સૂર્ય પંક્તિએ ઠાસઠ સૂર્ય ઠે; તે ચારે પંક્તિ જંબૂદ્વીપના મેરૂપયાહિણંતા કેળ મેરુપર્વતને પ્રદક્ષિણા દેતી થકી માણુસસ્વિત્તે કેળ મનુષ્યદેત્રનેવિષે પરિઞ્ચંડંતિ કેળ પ્રરિઞ્ચમણ કરે ઠે. એટલે ફરતી રહે ઠે. એટલે જંબૂદ્વીપના મેરુથકી એક સૂર્ય દક્ષિણ દિશાએ ચાર ચરે; તેવારે વીજો સૂર્ય ઉત્તર દિશાએ ચાર ચરે. તેમજ લવણસમુદ્રની એકેક દિશાએ વેવે સૂર્ય ચાર ચરે, ધાતકીના ઠ, કાલોદધિના એકવીશ, પુષ્કરાર્દ્રના ઠત્રીશ. એમ સર્વ મલી ઠાસઠ સૂર્ય દક્ષિણ દિશાએ અને ઠાસઠ ઉત્તર દિશાએ. એ વેળ સમશ્રેણી સૂર્યની મલ્યે થકે એકસો વત્રીશ સૂર્ય, તેમજ ઠાસઠ ઠાસઠ ચંદ્રમાની વે પંક્તિ મલ્યે થકે એકસો વત્રીશ ચંદ્રમા મનુષ્યલોકમાંહે ચાર ચરે. ॥ ૭૯ ॥

॥ હવે ગ્રહની પંક્તિ મનુષ્યદેત્રમાં કહેઠે. ॥

એવં ગહાશ્ણોવિહુ ॥ નવરં ધ્રુવ પાસવત્તિણો તારા ॥ તં
 ચિય પયાહિણંતા ॥ તઢેવ સયા પરિઞ્ચમંતિ ॥ ૮૦ ॥

અર્થ— એવં કેળ એ પૂર્વોક્ત સૂર્ય ચંદ્રની પંક્તિની પેરેજ ગહાશ્ણોવિહુ કેળ ગ્રહાદિક પણ નિશ્ચે જાણવા. એટલે ગ્રહ તથા નક્ષત્રની પંક્તિઝં જાણવી. તે આવીરીતે કે, એકેક ચંદ્રમાની પઠવાઢે અષ્ટાશી નક્ષત્રની એક પંક્તિ. એવી ઠાસઠ ઠાસઠની વે પંક્તિ મલી એકસોને વત્રીશ પંક્તિ, અષ્ટાશી અષ્ટાશી નક્ષત્રોની ચંદ્રમાની પાઠલ જાણવી. તેમજ અષ્ટાવીશ ગ્રહની એક પંક્તિ, એવી ઠાસઠની વે પંક્તિ તે સર્વ મેરુ પાંચતિ ફરે ઠે, નવરં કેળ એટલું વિશેષ જે, શ્રીઠાણાંગસૂત્રનેવિષે જંબુદ્વીપે ચાર દિશાએ ચાર ધ્રુવ-તારા ઠે. ધ્રુવપાસવત્તિણો તારા કેળ એ ધ્રુવ તારાના પાર્શ્વવર્તિ જે તારા ઠે, એટલે ધ્રુવતા-રાની પાસે જે વીજા સત્તરિસાંદિકના તારા ઠે, તે તંચિય પયાહિણંતા કેળ તે ધ્રુવતા-રાનેજ પ્રદક્ષિણા ફરતા વત્તે, તઢેવસયા પરિઞ્ચમંતિ કેળ ત્યાંજ સદા પરિઞ્ચમણ કરે.

અહીંયાં પ્રસ્તાવાગત અદ્ય વક્તવ્યતા ઝણી એક વાત કહે ઠે કે, ચંદ્રમા અને સૂર્યની સાથે નક્ષત્રોની ગતિ નિયત ઠે; પરંતુ મંડલ સદા અનવસ્થિત ઠે. કેમકે ચં-

ક્રમા નીચો અને નક્ષત્ર ઉંચાં છે; પરંતુ ઉપર નીચે કરી સંગાતેજ ચાર ચરે છે. અ-
ધ્યંતરચારિ અગ્નિજિત નક્ષત્ર તે બાહેર ન હોય, અને બાહેરચારિ મૂલ નક્ષત્ર તે અ-
ધ્યંતરચારિ ન હોય. તે માટે નક્ષત્રનાં મંરુલ તે ચંદ્ર સૂર્ય અને ગ્રહ સંગાતે અનિ-
યતસ્થિતિ યોગીજ હોય.

॥ હવે જંબુદ્વીપનેવિષે ચંદ્રસૂર્યના માંડલાની વક્તવ્યતા કહે છે. ॥

પન્નરસ ચૂલસીદ્ધસયં ॥ ઇહસસિ રવિમંડલાઈં તસ્કિત્તં ॥ જો-

યણ પણ સયદસહિય ॥ જાગા અડયાલ ઇગસઠા ॥ ૮૧ ॥

અર્થ—મંડલ એટલે એક સૂર્ય દક્ષિણ દિશિથી ચાલી ઉત્તર દિશાએ આવે, અને
વીજો ઉત્તર દિશિથી ચાલી દક્ષિણ દિશાએ આવે, એક અહોરાત્રે અર્ધ મંડલક્ષેત્ર
દક્ષિણ દિશિનો સૂર્ય અને અર્ધ મંડલક્ષેત્ર ઉત્તર દિશિનો સૂર્ય ઉદ્ભવે. બેજ મંદ્યા
મંરુલાકાર થાય. તેમાટે એને મંડલ કહીએ. મંડલનું ક્ષેત્ર જેટલા ક્ષેત્રમાં ચંદ્રમા
સૂર્ય પોત પોતાનાં મંડલ ત્રમણ કરે, તે ક્ષેત્ર પાંચસેં દશ યોજન ઉપર એક યોજ-
નના એકસઠીયા અડતાલીશ જાગ છે, તે નીચે ગાથાના અર્થમાં લખે છે.

પન્નરસ કે૦ પંદર માંડલા ચંદ્રમાના છે, અને ચુલસીદ્ધસયં કે૦ (૧૮૪) માંડલા
સૂર્યના છે. ઇહ કે૦ એ સસિ રવિ મંરુલાઈ કે૦ ચંદ્ર સૂર્યના માંડલા તસ્કિત્તં કે૦ તે-
હનું ક્ષેત્ર જંબુદ્વીપનેવિષે જેટલું છે તેટલું કહે છે. જોયણપણસય દસહિય કે૦ પાં-
ચસેં દશ યોજન અને ઉપર એક યોજનના ઇગસઠા કે૦ એકસઠીયા જાગા અરુયાલ
કે૦ અડતાલીશ જાગ અધિક એટલા ક્ષેત્રમાં સર્વ માંરુલા છે. ॥ ૮૧ ॥

॥ હવે એનું ગણતીએ પરિમાણ કરે છે. ॥

તિસિ ઇગસઠા ચઝરો ॥ ઇગ ઇગ સઠસ્સ સત્ત જઇયસ્સ ॥

પણતીસં ચ હુ જોયણ ॥ સસિ રવિણો મંડલં તરયં ॥ ૮૨ ॥

અર્થ—એક યોજનના ઇગસઠા કે૦ એકશઠ જાગ કરીએ, તેવા તિસિ કે૦ ત્રીશ
જાગ અને ઇગ કે૦ એક ઇગસઠસ્સ કે૦ એકસઠીયા જાગના સત્તજઇયસ્સ કે૦ સાત
જાગ કરીએ, તેવા ચૂરણીયા ચઝરો કે૦ ચાર જાગ, અને પણતીસંચ જોયણ કે૦ પાં-
ત્રીશ યોજન ઉપર એટલું સસિ કે૦ ચંદ્રમાને માંડલે માંડલે અંતર છે. અને હુજોયણ
કે૦ બે યોજનનું રવિણો કે૦ સૂર્યને મંડલં કે૦ મંરુલા મંડલાને અંતરયં કે૦ અંતર છે.

તેહની ગણતી આવી રીતે છે, જે સૂર્યના એકસો ચોરાશી માંડલાના એકસો
ત્ર્યાસી અંતરા છે, તે એકેકા અંતરાનું પરિમાણ બે યોજન છે, તેહને એકસો ત્ર્યાસી
ગુણા કરીએ, તેવારે સર્વ મલી ત્રણસેં ઠાશઠ જોજન આંતરાના થાય. વલી સૂર્યના

એકેકા મંરુલમાં (વિમાનનું) જાડપણું યોજનના એકસઠીયા અડતાલીશ જાગનું છે, તેને એકસો ચોરાશી માંરુલે ગુણીયે તેવારે (૮૮૩૨) જાગ થાય. તેહને (૬૧) જાગ દીજે તેવારે (૧૪૪) યોજન અને ઉપર એક યોજનના એકસઠીયા અડતાલીશ જાગ વધે, તે પૂર્વોક્ત આંતરાના ત્રણસેં ઠાસઠ યોજનમાં જેલીયે તેવારે સર્વ મલી પાંચસો દશ યોજન, અને એક યોજનના એકસઠીયા અરુતાલીશ જાગ ઉપર, એટલું સૂર્યને ચાર ચરવાનું; એટલે વિચરવાનું ક્ષેત્ર હોય. એ સૂર્યને વિચરવાના ક્ષેત્રની ગણતી કહી, તથા ચંદ્રમા અને સૂર્ય એ વેડના માંરુલા માંડલાનું અંતર પણ કહ્યું.

હવે ચંદ્રમાના માંડલા પન્નર છે, તેના આંતરા ચઢદ છે. તે એકેકા માંડલાનું જાડપણું યોજનના એકસઠીયા ઠપન્ન જાગનું છે. તેવારે સર્વ મલી (૮૪૦) જાગ થયા, તેને એકસઠે જાગ આપીએ, તેવારે તેર યોજન ઉપર એક યોજનના એકસઠીયા સરુતાલીશ જાગ વધે; તથા પન્નર માંડલાના ચઢદ આંતરા છે, તે એક માંડલાથી બીજા માંડલાનું અંતર પાંત્રીશ યોજન ઉપર એકસઠીયા ત્રીશ જાગ, તથા એક એકસઠીયા જાગના સાત જાગ કરીએ તેવા ચાર જાગ. એટલું અંતર છે. તેવા ચઢદ આંતરા છે; તેમાટે આંતરાના યોજનને ચઢદ ગુણા કરીએ તેવારે (૪૯૭) યોજન ઉપર એકસઠીયે એક જાગ વધ્યો, તે પૂર્વોક્ત પન્નરે માંડલાના જારુપણાનો તેર યોજન અને એકસઠીયા સડતાલીસ જાગ થાય છે. એ વસ્ત્રે સાથે મેલવીએ તેવારે પાંચસો દશ યોજન અને એક યોજનના એકસઠીયા અડતાલીશ જાગ ઉપર થાય. એટલું ચંદ્રમાના માંડલાને વિચરવાનું ક્ષેત્ર જાણવું. ॥ ૮૨ ॥

હવે એ ચંદ્ર સૂર્યના કેટલા માંરુલા જંબૂદ્વીપમાં તથા કેટલા લવણ સમુદ્રમાં છે? તે કહે છે.

મંડલ દસગં લવણે ॥ પણગં નિસદંમિ દોઝ ચંદસ્સ ॥ મંડલ અંતર માણં ॥ જાણપમાણં પુરા કહિયં ॥ ૮૩ ॥
પણસઠી નિસદંમિય ॥ હુન્નિય બાહા હુજોયણં તરિયા ॥
ઈગુણવીસંતુ સયં ॥ સૂરસ્સય મંડલા લવણે ॥ ૮૪ ॥

અર્થ—પ્રથમ ચંદ્રમાના દશ માંરુલા લવણસમુદ્રમાં છે, અને પાંચ માંડલા જંબૂદ્વીપમાં છે નિષધપર્વત ઉપર છે. એ રીતે પન્નર માંડલા, તેના અંતરનું માણં કેળ પ્રમાણ પાંત્રીશ યોજન અને એકસઠીયા ત્રીશ જાગ અને ચૂર્ણીયા ચાર જાગ ઉપર, તથા જાણપમાણં કેળ વિમાનનું પ્રમાણ તે જેમ પુરાકહિયં કેળ પૂર્વે ઠપન્ન જાગનું કહ્યું છે, તેમ જાણવું ॥ ૮૩ ॥ અને સૂર્યના નિષધપર્વત ઉપરે પાંસઠ માંરુલા છે, તેમાં હુન્નિય કેળ વે મંરુલ વાહા કેળ નિષધ પર્વતને બાહર હરિવર્ષની જીઠ્ઠાને અગ્રજાગે; એ રીતે જં-

બૂદ્ધીપમાંહે સૂર્યના પાંસઠ માંડલા, તે મહોટી સંઘયણીમાંહે તથા જ્યોતિષ્ કરંમક પયન્નામાં મંરુલવિચાર પ્રકરણમાંહે “ ઢાસઠીનિસિઢંમિય તિન્નિય વાહાણ, ” એહવો પાઠ છે પરંતુ આંકને વર્તારે તો “ તેસઠિયનિસઢંમી ” એ પાઠ મલેહે; તે ગીતાર્થે વિચારી જોવું. અને (૧૧૯) સૂર્યના મંડલ લવણસમુદ્રમાંહેહે. તે સર્વ મંડલનું પરસ્પર માંહોમાંહે ડુજોયણંતરિયા કેળે વે યોજનનું અંતરહે ॥ ૫૪ ॥

॥ હવે જંબૂદ્વીપમાંહે ચંદ્રમા તથા સૂર્યનું ચારદેત્ર કેટલા યોજન ? ॥

॥ અને લવણ સમુદ્રમાંહે કેટલા યોજન ? તે પ્રગટ કહેહે. ॥

સસિ રવિણો લવણંમિઅ ॥ જોયણ સય તિન્નિ તીસ અહિ-
યાઈ ॥ અસિયં તુ જોયણ સયં ॥ જંબુદ્વીવંમિ પવિસંતિ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—સસિ કેળે ચંદ્રમા અને રવિણો કેળે સૂર્યનું ચારદેત્ર લવણંમિઅ કેળે લવણ સમુદ્રમાંહે જોયણસયતિન્નિ કેળે ત્રણસો યોજન અને તીસ કેળે ત્રીશ ઉપર હોય. અને પાઠો વલતાં અસિયંતુજોયણસયં કેળે એકસોને એંશી યોજન ને એક યોજનના એકસ-ઠીયા અડતાલીશઝાગે અહિયાઈ કેળે અધિક જંબુદ્વીવંમિ કેળે જંબૂદ્વીપમાંહે પવિસંતિ કેળે પ્રવેશ કરી સર્વ અચ્યંતર મંડલ કરે. એ સર્વ મલી (૫૧૦) યોજન અને એકસ-ઠીયા (૪૦) ઝાગ ઉપર થયા. તે જંબૂદ્વીપયકી નીકલીને (૩૩૦) યોજન લવણ-સમુદ્રમાંહે પેસે, પાઠો વલતાં (૧૦૦) યોજન જંબૂદ્વીપમાંહે પ્રવેશ કરી સર્વ-અચ્યંતર માંડલા કરે.

અને નક્ષત્ર તારાનું એકજ મંડલ. જે નક્ષત્ર જે મંડલે ચાર કરે, તે નક્ષત્ર તેહજ મંરુલે ફરે પણ દક્ષિણાઉત્તરાયન હોય નહી. ॥ ૫૫ ॥

॥ હવે દ્વીપસમુદ્રમાંહે ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાની સંખ્યા જાણવામાટે ઉપાય કહેહે. ॥

ગહ રિક્ક તાર સંખં ॥ જહેહસિ નાઝ મુદહિ દીવેવા ॥ તસસ્સ-
સિહિ એગ સસિણો ॥ ગુણસંખં હોઈ સઘગં ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—ગહ કેળે ગ્રહની રિક્ક કેળે નક્ષત્રની, અને તાર કેળે તારાની સંખં કેળે સંખ્યા તે જહે કેળે જે હદહિ કેળે હદધિ ઇટલે સમુદ્રનેવિષે વા કેળે અથવા દીવે કેળે દ્વી-પનેવિષે નાઝહસિ કેળે જાણવા ઇઠીએ ઇટલે વાંઠીએ, તસ કેળે તે દ્વીપ સમુદ્રે જે-ટલા સસિહિ કેળે ચંદ્રમા હોય તેટલા માંડીને એગસસિણો કેળે એક ચંદ્રમાનો જે-ટલા ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારાદિકનો પરિવાર છે, તેનીસાથે ગુણ કેળે ગુણીએ, તેવારે ગ્રહ, નક્ષત્ર, તથા તારાની સંખં હોઈ સઘગં કેળે સર્વ સંખ્યા આવે.

ઉદાહરણ—જેમ લવણસમુદ્રમાં ચાર ચંદ્રમા છે; તે એકેકા ચંદ્રમાને અઠાશી

अष्टाशी ग्रहनो परिवार ठे, तेहने चार गुणा करीए तो (३५१) ग्रह थाय, एमज अष्टाविश नक्षत्रने चार गुणा करीए तेवारे एकशोने वार नक्षत्र थाय. तेमज तारानी कोडाकोडी जेटली पूर्वे कहीठे, तेहने चारगुणा करीए, तेवारे वे लाख कोडाकोडी सरुसठ हजार कोडाकोडी नवसें कोडा कोडी एटली तारानी संख्या होय. ए रीते सर्व छीपसमुद्रनेविषे उपाय करतां जवुं, तो ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या आवे. ए रीते सर्व ज्योतिषीनी वक्तव्यता विस्तारपणे कही. ॥ ७६ ॥

॥ हवे वैमानिकनी वात कहेठे. तेमां प्रथम एनां विमान कहेठे. ॥
वत्तीस छावीसा ॥ वारस अड चउ विमाण लखाई ॥ पन्ना-
स चत्त ठ सहस्स ॥ कमेण सोहम्ममाईसु ॥ ७७ ॥ डसुस-
य चउडसुसय तिग ॥ मिगारसहियं सयं तिगेहिछा ॥ मज्जे
सत्तुत्तर सय ॥ मुवरि तिगे सय मुवरि पंच ॥ ७८ ॥

अर्थ—सौधमें वत्तीस लाख, ईशाने अष्टावीस लाख, सनत्कुमारे वार लाख, मा-
हेंडे आठ लाख, ब्रह्मदेवलोके चार लाख विमाण के० विमान जाणवां. लखाई के०
लाखनी संख्याए. लांतके पचाश हजार विमान, शुक्र देवलोके चत्त के० चालीश
हजार, सहस्रारे ठ हजार, सहस्स के० हजारनी संख्याए. कमेण के० ए अनुक्रमे
सोहम्माईसु के० सौधर्मादि देवलोकनेविषे विमाननी संख्या जाणवी. ॥ ७७ ॥ आ-
णत तथा प्राणत ए डसु के० वे देवलोकनेविषे सयचउ के० चारसें विमान, अने
आरण तथा अञ्जुत ए डसु के० वे देवलोकने मली सयतिगं के० त्रणसो विमान जा-
णवां. हेठला त्रण त्रैवेयके इगारसहियं के० एकसो अगीयार विमान. मज्जे के० व-
चला त्रण त्रैवेयके सत्तुत्तरसयं के० एकसो सात विमान, उवरितिगे के० उपरना ए
त्रण त्रैवेयके सय के० सो विमान ठे. ने उवरि के० उपरे पांच अनुत्तरविमाने पंच
के० पांच विमान ठे. ॥ ७८ ॥

॥ पूर्वोक्त विमानोनी एकंदर संख्या तथा विमानादिकनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

चुलसीइ लख सत्ताणवइ ॥ सहस्सा विमाण तेवीसं ॥

सवग्ग मुह्ठ लोगंमि ॥ इंदया विसठि पयरेसु ॥ ७९ ॥

अर्थ—चुलसीइ लख के० चोराशीलाख सत्ताणवइ सहस्सा के० सत्ताणहजार अने
तेवीसं के० त्रैवीश उपरे, एटला सवग्गं के० सर्वाग्र संख्याए ठे. अने उहुल्लोगंमि के०
ऊर्ध्वलोके जे वासठ प्रतरे ठे, तेहना मध्यजागनेविषे वासठे प्रतरे एकेकुं इंद्रक वि-
मान ठे. तेवारे वासठ प्रतरे वासठ इंद्रक विमान ठे. ॥ ७९ ॥

ચતુર્દિસિ ચતુર્પંતીર્જ ॥ વાસઠિ વિમાણિયા પઠમ પયરે ॥ જ-
વરિ ઇક્કિઠ્ઠ હીણા ॥ અણુત્તરે જાવ ઇક્કિઠ્ઠ ॥ ૯૦ ॥

અર્થ—તે એકેકા ઇંદ્રક વિમાનથી ચારદિશાએ વાસઠ વાસઠ વિમાનની ચાર શ્રેણી છે. અહીંયાં જાવાર્થ એ છે જે પહેલું જુનામે ઇંદ્રક વિમાન વાટલું છે. તેહની ચારદિશાએ ચાર પંક્તિ વાસઠ વાસઠ વિમાનની નીકલી. વલી વીજા પ્રતરના વીજા ઇંદ્રક વિમાનથી ચારે-દિશાએ ચારપંક્તિ એકસઠ એકસઠ વિમાનની નીકલી. પઠી તે ઉપરે પ્રતરે પ્રતરે ચારે દિશિની પંક્તિએ પંક્તિએ એકેકું વિમાન હીણા કેળ ઘટારતાં, એમ યાવ કેળ યાવત્ સર્વાર્થ-સિદ્ધે વાસઠમે પ્રતરે એકેકા વિમાનની ચાર પંક્તિ જાણવી. ઘટલે ત્યાં ચાર દિશાએ ચાર પંક્તિ છે, અને એકેકી પંક્તિએ એકેકું વિમાન છે. ॥ ૯૦ ॥

ઇંદય વટ્ટા પંતિસુ ॥ તો કમસો તંસ ચતુરંસા વટ્ટા ॥

વિવિહા પુષ્પવકિન્ના ॥ તયંતરે મુત્તું પુવ્વદિસિં ॥ ૯૧ ॥

અર્થ—પંતિસુ કેળ તે પંક્તિનેવિષે ઇંદય કેળ ઇંદ્રક વિમાન છે તે વટ્ટા કેળ વાટલું છે. ને સર્વની વચમાં છે. તો કેળ તેવાર પઠી કમસો કેળ અનુક્રમે શ્રેણીવિષે પહેલાં તંસ કેળ ત્રિસૂણાં વિમાન છે, તે પઠી ચતુરંસા કેળ ચોસૂણાં છે, તે પઠી વલી વટ્ટા કેળ વાટલાં છે. એ ત્રણ રીતે પંક્તિગત વિમાન છે, અને નંદાવર્ત સ્વસ્તિકાદિક વિવિહા પુષ્પવકિન્ના કેળ વિવિધ પ્રકારના સંસ્થાને કરી સહિત પુષ્પાવકર્ણ વિમાન છે, તયંતરિ કેળ તે પૂર્વોક્ત ચાર પંક્તિજના અંતરની વચ્ચે એ પુષ્પાવકર્ણ વિમાન છે, તે મુત્ત પુવ્વ-દિસિ કેળ એક પૂર્વ દિશિ મૂકીને વાકીની ત્રણ દિશિને વિષે પુષ્પાવકર્ણ વિમાન છે, જેમ રાયણનાં ફૂલ ટુટાં ત્રિસેઘ્યાં થકાં જેમ તેમ ટુટાં ત્રિસેઘરે, તે રીતે પુષ્પાવકર્ણ વિમાન ટુટાં છે. ॥ ૯૧ ॥

॥ હવે પહેલા પ્રતરની એકેકી પંક્તિનાં વાસઠ વાસઠ વિમાન ચારે દિશાએ ॥

॥ કીયા કીયા સ્થાનકે છે ? તે કહે છે. ॥

એગં દેવે દીવે ॥ હુવેય નાગોદહીસુ બોધવે ॥ ચત્તારિ જરુદીવે ॥

જૂય સમુદેસુ અઠેવ ॥ ૯૨ ॥ સોલસ સયંચુરમણે ॥ દીવેસુ પશ્ચિયા-

ય સુરજવણા ॥ ઇગતીસંચ વિમાણા ॥ સયંચુરમણે સમુદેય ॥ ૯૩ ॥

અર્થ—એગં કેળ પહેલા પ્રતરનું પહેલું પંક્તિવિમાન તે દેવેદીવે કેળ દેવદ્વીપે છે, તે એકેકું ચારેદિશાએ, અને હુવેયનાગોદહીસુ કેળ બે વિમાન નાગસમુદ્રનેવિષે બો-ધવે કેળ જાણવાં. તથા ચત્તારિજરુદીવે કેળ ચાર વિમાન જરુદ્વીપને વિષે છે. વલી જૂય સમુદેસુઅઠેવ કેળ જૂતસમુદ્રનેવિષે આઠ વિમાન છે. ॥ ૯૨ ॥ અને સોલ વિમાન

સ્વયંચુરમણ નામા દ્વીપનેવિષે પશ્ચિયાય કેળ પ્રતિષ્ઠિત ઇટલે રહ્યાં છે. સુરજવણા કેળ દેવતાનાં યુવનહે. તથા ઇગતીસંચવિમાણા કેળ એકત્રીશ પંક્તિનાં વિમાન તે સ્વયંચુરમણસમુદ્રનેવિષે છે. એ સર્વ જ્ઞેલાં કરીએ તેવારે એક દિશાએ એક આવલિ ઇટલે પંક્તિમાંહેલા વાસઠ વિમાન હોય. એમ ચારેદિશાએ છે. ॥ ૯૩ ॥

હવે ચારે દિશાએ વીજા પ્રતરનાં એકસઠ વિમાનોની સમશ્રેણી શી રીતે છે ? તે કહે છે.

વંદં વદે સ્સુવરિં ॥ તંસં તંસસ્સ ડવરિમં હોઈ ॥

ચડરંસે ચડરંસં ॥ ડહંતુ વિમાણ સેઢીએ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ—વંદંવદેસ્સુવરિં કેળ વાટલા ડપરે વાટલું વિમાન છે, અને તંસંતંસસ્સડવરિમં-હોઈ કેળ ત્રિસૂણાડપરે ત્રિસૂણું વિમાન હોય, તથા ચડરંસંચડરંસે કેળ ચડસૂણા ડપર ચડસૂણું વિમાન છે. એમ ડપરાડપરે ડહંતુવિમાણસેઢીએ કેળ એ ડધ્વલોકને વિષે વિમાનની શ્રેણીઢ છે. તે ઢેમાથકી એકેક ઘટામીએ તે ડ્યહાં લગે વાસઠમે પ્રતરે સર્વાર્થસિઢે ઇંડ્રક વિમાનથકી ચારે દિશાએ એકેકું ત્રિસૂણુંવિમાન દેવદ્વીપ ડપરે છે, ત્યાં લગેઢે. સર્વ પ્રતરનેવિષે ચારે પંક્તિને મધ્યઝાગે ઇંડ્રકવિમાન વાટલાં છે. ત્યાં થકી ચારે દિશાએ વિમાનની પંક્તિનેવિષે અનુક્રમે ત્રિસૂણાં ચાર વિમાન, પઢી ચોસૂણાં ચાર વિમાન, પઢી વાટલાકારે ચારે દિશિનાં ચાર વિમાન, તેવાર પઢી વલ્લી ત્રિસૂણાં, ચડસૂણાં, વાટલાં—એમ કરતાં ડ્યહાં લગે શ્રેણી પૂરી થાય, ત્યાંલગે અનુક્રમે કહેવું.

જે વાટલાં વિમાન તે વલયાકાર હોય. અને સંઘોડાને આકારે ત્રિસૂણાં વિમાન છે; તથા નાટકના અઘામા સરઘા આકારે ચોસૂણાં વિમાન છે. ॥ ૯૪ ॥

સઘે વદ્દ વિમાણા ॥ એગ ડુવારા હવંતિ નાયઘા ॥

તિણિય તંસવિમાણે ॥ ચત્તારિય હુંતિ ચડરંસે ॥ ૯૫ ॥

અર્થ—સઘેવદ્દ વિમાણા કેળ સર્વ વાટલાં વિમાનનેવિષે એગડુવારાહવંતિ કેળ એક એક વારણું હોય તે નાયઘા કેળ ઝાણવા યોગ્યઢે. તથા તિણિયતંસવિમાણા કેળ ત્રિસૂણાં વિમાનનેવિષે ત્રણ ત્રણ દરવાઝા હોય અને ચત્તારિયહુંતિ ચડરંસે કેળ ચોસૂણાં વિમાનનેવિષે ચાર ચાર દરવાઝા હોય. ॥ ૯૫ ॥

પાગાર પરિસ્કિત્તા ॥ વદ્દવિમાણા હવંતિ સઘેવિ ॥

ચડરંસ વિમાણાણં ॥ ચડદિસિંવેઈયા હોઈ ॥ ૯૬ ॥

અર્થ—પાગાર કેળ પ્રાકાર તે ગઢ — તેણે કરી પરિસ્કિત્તા કેળ પરિક્ષિત ઇટલે વિંઢ્યા થકા વદ્દવિમાણા કેળ વાટલાં વિમાન હવંતિ કેળ હોય. સઘેવિ કેળ સર્વને, અને ચડરંસવિમાણાણં કેળ જે ચડુરંસ ઇટલે ચાર સૂણીઆં વિમાન છે, તેહને ચડ-

દિસિં કેળ ચારેદિશિણ વેડ્યા હોડ કેળ વેદિકા હોય. જે કાંગરાવિના ગઢ હોય તેહને વેદિકા કહીયે. ઇટલે સમસ્ત વાટલાં વિમાનને કાંગરા સહિત કોટ હોય. અને ચોઝૂળીઆં વિમાનની ચારે દિશાણ કાંગરા વિના સાદો કોટ છે તેહને વેદિકા કહીયે. ॥૬૬॥

જત્તો વટ્ટ વિમાણા ॥ તત્તો તંસંસ્સ વેડ્યા હોડ ॥

પાગારો બોધવો ॥ અવસેસેહિં તુ પાસેસુ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ— જત્તોવટ્ટવિમાણા કેળ જે દિશિણ વાટલાં વિમાન હોય, તત્તો કેળ તે દિશાણ તંસંસ્સ કેળ ત્રિઝૂળીઆં વિમાનને વેડ્યાહોડ કેળ વેદિકા હોય. અને અવસેસેહિં કેળ વાકી સર્વ પાસેસુ કેળ વાજુનેવિષે પાગારો બોધવો કેળ પ્રાકાર તે ગઢ જાણવો. ત્રિઝૂળીયાં વિમાનની જે દિશાણ વાટલાં વિમાન છે, તે દિશાણ કાંગરા વિનાનો કોટ છે, અને વીજી બેઝ દિશાણ કાંગરા સહિત કોટ છે. ॥ ૬૭ ॥

આવલિય વિમાણાણં ॥ અંતરં નિયમસો અસંખિજ્ઞં

સંખિજ્ઞમસંખિજ્ઞં ॥ ઝણિયં પુષ્પાવકિન્નાણં ॥ ૬૮ ॥

અર્થ— આવલિયવિમાણાણં કેળ આવલિકાગત જે વાસઠે વિમાન છે, તેને વિષે માંહોમાંહે અંતરં કેળ અંતર નિયમસો કેળ નિશ્ચયથકી અસંખિજ્ઞં કેળ અસંખ્યાતા યોજનનું છે. અને સંખિજ્ઞમસંખિજ્ઞં કેળ સંખ્યાતા યોજન તથા અસંખ્યાતા યોજન પણ પુષ્પાવકિન્નાણં કેળ પુષ્પાવકિર્ણ વિમાન તેને અંતરો ઝણિયં કેળ કહ્યું છે. ઇટલે એક પૂર્વદિશિ ટાલીને ત્રણ દિશિનાં પુષ્પાવકિર્ણ વિમાન છે, તેહને પરસ્પર અંતર કેટલાએકને તો સંખ્યાતા યોજનનું છે, અને કેટલાએકને અસંખ્યાતા યોજનનું છે.

અચ્ચંત સુરહિ ગંધા ॥ ફાસે નવણીય મઝય સુહફાસા ॥

નિચ્ચુજ્જોયારમ્મા ॥ સયંપહા તે વિરાયંતિ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ— હવે તે વિમાન અચ્ચંત કેળ અત્યંત સુરહિગંધા કેળ સુરજિગંધમય છે, તથા ફાસે કેળ સ્પર્શે કરી નવણીય કેળ માલણની પરે મઝય કેળ મૃદુ છે, ઇટલે સુકુમાલ છે. અને સુહફાસા કેળ સુખકારી છે સ્પર્શે જેહનો, વલી નિચ્ચુજ્જોયા કેળ નિત્યપ્રતે ઉદ્યોતવંત છે, રમ્મા કેળ મનોહર છે, સયંપહા કેળ તે પોતાની પ્રજા જે કાંતિ તેણે કરીને વિરાયંતિ કેળ વિરાજમાન છે. ॥ ૬૯ ॥

જે દક્ષિણેણ ઇંદા ॥ દાહિણં આવલી મુણેયવા ॥ જે પુણ

ઉત્તર ઇંદા ॥ ઉત્તરં આવલી મુણે તેસિં ॥ ૭૦ ॥

અર્થ— જેદક્ષિણેણ ઇંદા કેળ જે દક્ષિણ દિશિણ સૌધમૈંદ્ર તથા સનત્કુમારૈંદ્ર છે,

તેહનાં દાહિણર્ક કેળ દક્ષિણદિશિની આવલી કેળ વિમાનની શ્રેણીનાં વિમાન તે મુણેયવા કેળ જાણવાં. તથા જે પુણ કેળ જે વલી ઉત્તર કેળ ઉત્તર દિશિના ઈશાનેંદ્ર તથા માહેંદ્ર તે ઉત્તરર્ક કેળ ઉત્તરદિશિનાં વિમાનની આવલી કેળ શ્રેણી તે તેસિં કેળ તેમની મુણે કેળ જાણવી. ॥ ૧૦૦ ॥

પુઘેણ પઠિમેણય ॥ સામસ્યા આવલી મુણેયવા ॥ જે પુણ વટ્ટ વિમાણા ॥ મઙ્ગિલ્લા દાહિણલ્લાણં ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ— પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિના વિમાનની આવલી કેળ શ્રેણી તે સૌધર્મ તથા ઈશાન એ વે ઇંદ્રને સામસ્યા કેળ સામાન્યપણે સાધારણ સરખી જાણવી. તથા જે પુણ કેળ જે વલી વટ્ટવિમાણા કેળ વાટલાં વિમાન મઙ્ગિલ્લા કેળ મધ્યજાગને વિષે છે, તે દાહિણલ્લાણં કેળ દક્ષિણદિશિના સૌધર્મેંદ્રનાં જાણવાં. ॥ ૧૦૧ ॥

પુઘેણ પઠિમેણય ॥ જેવટ્ટા તેવિ દાહિણિલ્લસસ ॥ તંસ ચઝરંસગા પુણ ॥ સામસ્યા હુંતિ હુણંપિ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ— પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિનાં વિમાનની શ્રેણીને વિષે જેવટ્ટા કેળ જેટલાં વાટલાં વિમાન છે, તેવિ દાહિણિલ્લસસ કેળ તે પણ દક્ષિણદિશિના સૌધર્મેંદ્રનાં છે. અને જે તંસ કેળ ત્રિચૂળીયાં અને ચઝરંસગા કેળ ચોચૂળાં વિમાન છે, તે પુણ કેળ વલી સામસ્યા કેળ સામાન્યપણે હુણંપિ કેળ નિશ્ચેયકી સૌધર્મ તથા ઈશાન મલી બેઝ ઇંદ્રનાં હુંતિ કેળ છે. એટલે તેહના બેઝ ઇંદ્ર અર્ઘ્વો અર્ઘ્વ ધણી જાણવા. ॥ ૧૦૨ ॥

॥ હવે પ્રતિદેવલોકે શ્રેણીનાં વિમાનની સંખ્યા આણવા માટે ઉપાય કહે છે. ॥

પઢમં તિમ પયરાવલિ ॥ વિમાણ મુહ ચૂમિ તસ્સમાસંદ ॥

પયરગુણમિઠ કપ્પે ॥ સવગ્ગં પુપ્ફકન્નિયરે ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ—સૌધર્મ અને ઈશાનાદિદેવલોક ક્રમે પઢમં કેળ પહેલા પ્રતરની આવલી કેળ પંક્તિની વિમાનસંખ્યા મુહ કેળ મુખ કહીએ. અને અંતિમ કેળ છેલ્લા પ્રતરની આવલીના વિમાનની સંખ્યા ચૂમિ કહીએ. તસ્સ કેળ તે મુખ અને ચૂમિના વિમાનોને એકઠાં કરીએ તસ કેળ તેને સમાસ કહીએ. તેનું અર્ઘ્વ કેળ અર્ઘ્વ કરીએ. પઠી ઇઠ કેળ ઇટ્ટ જે વાંઠિતદેવલોક, તેના જેટલા પયર કેળ પ્રતર હોય, તેટલે પ્રતરે ગુણં કેળ ગુણીએ તેવારે તે વાંઠિત કપ્પ કેળ દેવલોકે આવલીકા વિમાનોની સવગ્ગં કેળ સર્વ સંખ્યા લાગે.

ઉદાહરણ—જેમ સૌધર્મ તથા ઈશાન એ બેઝ દેવલોકનેવિષે મુખ (૨૪૯) વિમાન, અને વસેં એક ચૂમી, એ બે એકઠાં કરીએ તેવારે (૪૫૦) થાય. એહનું અર્ઘ્વ

કરીએ તેવારે વસો પચીશ થાય. તેને એ વેડ દેવલોકના પોતાનાં તેર પ્રતરે ગુણીએ તેવારે સૌધર્મ તથા ઈશાનનાં વિમાનની શ્રેણીની સર્વાગ્ર સંખ્યા (૧૬૧૫) થાય.

હવે એ વેડ દેવલોકનાં સર્વ મલી સાઠલાખ વિમાન છે; તેમાંહેથી (૧૬૧૫) શ્રેણીનાં વિમાન કાઢીએ તેવારે (૫૬૧૫૦૫૫) ઘટલાં પુષ્પાવકિર્ણ વિમાનો પઠવાડે રહે. એ રીતે આગલા દેવલોકે પણ વિચારણા કરવી. એ રીતે મુલ, ચૂમિ તથા સમાસાદિ કરણના ઉપાય જાણવા. ॥ ૧૦૩ ॥

॥ હવે કીયા દેવલોકે, કીયા પ્રતરે, કેઈ પંક્તિએ, કેટલાં ત્રિચૂળાં વિમાન, કેટલાં ચડચૂળાં, કેટલાં વાટલાં વિમાન હોય ? તેની સંખ્યા કરવા સારુ ઉપાય કહે છે. ॥

ઇગદિસિ પંતિ વિમાણા ॥ તિવિજ્ઞતા તંસ ચડરંસા વદ્ધા ॥

તંસેસુ સેસ મેગં ॥ ચિવસેસ ડુગસ્સ ઇક્કિં ॥ ૧૦૪ ॥

તંસેસુ ચડરંસેસુય તો રાસિ તિગંપિ ચડગુણં કાઢ ॥

વદ્ધેસુ ઇંદયં ચિવ ॥ પયરધણં મીલિયં કપ્પે ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ—વાંઝ્યા દેવલોકે વાંઝ્યા પ્રતરની એક દિશિની પંક્તિનાં જેટલાં વિમાન હોય તેને તિવિજ્ઞતા કેળ ત્રણ જાગે વહેંચીએ, તેવારે અનુક્રમે તંસ કેળ ત્રિચૂળાં, અને ચડરંસા કેળ ચારચૂળાં, તથા વદ્ધા કેળ વાટલાં એવા ત્રણ જાગ થાય. એ રીતે કરતાં સેસમેગં કેળ શેષ જો એક વધે તો તંસ કેળ ત્રિચૂળાંમાંહે ચિવસેસ કેળ જેલીએ, અને જો ડુગસ્સ કેળ વે વધે તો ઇક્કિં કેળ એકેકો જેલીએ ॥ ૧૦૪ ॥ ઘટલે એક ત્રિચૂળામાંહે જેલીએ, અને વીજો ચારચૂળામાંહે જેલીએ, તેવારે એક દિશિનાં ત્રિચૂળાં, ચારચૂળાં, અને વાટલાં વિમાનની સંખ્યા થાય. તો કેળ તેવાર પઠી એ રાસિ-તિગંપિ કેળ ત્રણ રાશી માંહેલી એકેકી રાશીને પ્રત્યેકે ચડગુણં કાઢ કેળ ચારગુણં કરીને પઠી વદ્ધેસુ કેળ વાટલાં વિમાનમાંહે ઇંદયંચિવ કેળ એક ઇંદ્રક વિમાન ના-ચીએ, તેવારે વાંઝિત પયર કેળ પ્રતરનેવિષે ધણં કેળ ત્રિચૂળાં, ચોચૂળાં અને વાટલાં વિમાન—તેઠની સંખ્યા થાય. સર્વ પ્રતરનું ધન તેર આદિ પ્રતરની વિમાન સંખ્યાને એકઠી મિલિયં કેળ મેલવીએ તેવારે કપ્પે કેળ સૌધર્મ ઈશાનાદિક વાંઝીત દેવલોકે સર્વ ધન હોય. સર્વ વિમાનોની સંખ્યા થાય. ॥ ૧૦૫ ॥

ઉદાહરણ—જેમ સૌધર્મ તથા ઈશાન દેવલોકના પેહેલા પ્રતરે એકદિશિએ વાસઠ વિમાન છે. તે ત્રણ જાગે વહેંચીએ, તેવારે એકેકા જાગે વીશ વીશ આવે; વાકી વે વધે, તેમાંહેલો એક ત્રિચૂળામાંહે જેલીએ, વીજો ચોચૂળામાંહે જેલીએ તેવારે એકવીશ ત્રિચૂળાં થાય, એકવીશ ચોચૂળાં થાય અને વીશ વાટલાં થાય.

પઠી એ ત્રણ રાશીનાં વાસઠ વિમાનને ચૌગુણાં કરીને વાટલાંમાંહે એક ઇંદ્રક વિમાન જેલીં, તેવારે પહેલા પ્રતરની ચાર દિશિની ચારે પંક્તિએ મલીને ચોરાશી ત્રિચૂણાં, તથા ચોરાશી ચારચૂણાં અને એકયાશી વાટલાં—સર્વ મલી બસેં ને ડંગણપચાશ થાય.

એમજ વીજે પ્રતરે એક દિશિએ એકસઠ વિમાનની પંક્તિ હે, તેના ત્રણ જાગ કરતાં વીશ વીશ આવે, અને ઉપર એક વધે તે ત્રિચૂણામાંહે જેલીં, પઠી એ ત્રણે રાશીને ચાર ગુણાં કરીં, તેમાંહે એક ઇંદ્રકવિમાન વાટલાંમાંહે જેલીં, તેવારે વીજે પ્રતરે ચોરાશી વિમાન ત્રિચૂણાં, અને એંસી ચારચૂણાં, તથા એકયાશી વાટલાં મલી (૨૪૫) થયાં, એમ સર્વ પ્રતરે પ્રતરે જાવના કરીં; તેવારે તેરમા હેઢ્યા પ્રતરે (૨૦૧) થાય. એ સર્વ તેર પ્રતરના વિમાનોની એકંદર સંખ્યા (૧૭૭) ત્રિચૂણાં, (૧૭૨) ચૌચૂણાં, (૧૬૫) વાટલાં મલી (૨૧૨૫) થાય.

વીજા દેવલોકે પણ એજ રીતે જાવના કરવી. તથા સૌધર્મ અને ઈશાન એ બેઝ મલ્યાં થકાં વલયાકાર હે. તેમાંહે અર્ધ સૌધર્મેંદ્રનાં અને અર્ધ ઈશાનેંદ્રનાં, એમ એક વલયમાંહે બે ઇંદ્ર હે. ત્યાં મધ્યજાગે તેર ઇંદ્રક વિમાન હે. તેમાંહે તેરમા પ્રતરે સૌધર્મેંદ્રનું સૌધર્માવતંસકનામા ઇંદ્રકવિમાન હે. ત્યાંથી ઉત્તર દિશાએ અસંખ્યાતી કોના-કોની યોજન જાણે; ત્યાં ઈશાનેંદ્રનું ઇંદ્રકવિમાન હે. પૂર્વની તથા પશ્ચિમની શ્રેણીમાંહેલાં જે વાટલાં વિમાન હે તે સૌધર્મેંદ્રના જાણવાં. અને ત્રિચૂણાં તથા ચૌચૂણાં વિમાન જેટલાં હે, તે સર્વ બેઝ ઇંદ્રનાં અર્ધે અર્ધ જાણવાં તે પ્રથમ કહ્યાં હે.

॥ હવે સૌધર્મેંદ્રનાં વાટલાં, તથા ત્રિચૂણાં, અને ચૌચૂણાં કેટલાં વિમાન હે ? તથા ઈશાનેંદ્રનાં કેટલાં વિમાન હે ? તથા પુષ્પાવકિર્ણ કેટલાં વિમાન હે ? તે જુદાંજુદાં પ્રત્યેકે પ્રત્યેકે મહોટી સંઘયણીની ગાથાએ કરી કહે હે. ॥

સત્ત સય સત્તવીસા ॥ ચત્તારિ સયાય હુંતિ ચઝણજયા ॥

ચત્તારિય ઢાસીયા ॥ સોહમ્મે હુંતિવઢાઈ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—સૌધર્મ દેવલોકે સાતસેં ને સત્તાવીશ વાટલાં વિમાન હે, અને ચારસેં ચોરાણું ત્રિચૂણાં વિમાન, તથા ચારસેં બ્યાશી ચઝચૂણાં વિમાન. એ સર્વ મલી સત્તરસો ને સાત વિમાન પંક્તિ એટલે શ્રેણીનાં હે. તથા (૩૧૧૭૨૫૩) એટલાં પુષ્પાવકિર્ણ વિમાન હે, એ રીતે સર્વ મલી વત્રીશલાખ વિમાન સૌધર્મદેવલોકે જાણવાં. ॥૧૦૬॥

એમેવયઈસાણે ॥ નવરં વઢાણ હોઈ નાણત્તં ॥

દોસય અઠત્તીસા ॥ સેસા જહ ચેવ સોહમ્મે ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ—ઈશાનદેવલોકે એટલું વિશેષ જે વાટલાં વિમાન વસો આમત્રીશ હે, સેસા

કેઠ શેષ ઇટલે વાકી જહચેવસોહમ્મે કેઠ જેમ સૌધમેંઢનાં ત્રિચૂળાં વિમાન (૪૯૪) તથા ચોચૂળાં વિમાન (૪૯૬), તેટલાં ઈશાન દેવલોકમાં પણ છે. એ સર્વ મદ્યાં-થકાં વારસો અઢાર પંક્તિવિમાન ઈશાનદેવલોકે છે. અને (૨૧૯૭૭૭૨) ઇટલાં પુષ્પાવકિર્ણ વિમાન છે, સર્વ મલી અઠાવીશ લાખ વિમાન ઈશાનદેવલોક મધ્યે છે. તથા સનત્કુમાર અને માહેંઢ મલી વલયરૂપ થાય ત્યાં પણ સનત્કુમારે (૫૨૨) વાટલાં વિમાન, (૩૫૬) ત્રિચૂળાં વિમાન અને (૩૪૭) ચોચૂળાં વિમાન મલી (૧૨૨૬) પંક્તિવિમાન અને (૧૧૯૭૭૭૪) ઇટલાં પુષ્પાવકિર્ણ વિમાન. સર્વ મલી વારલાખ વિમાન છે. માહેંઢે (૧૭૦) વાટલાં, (૩૫૬) ત્રિચૂળાં, (૩૪૭) ચૌચૂળાં. એમ સર્વ મલી (૭૭૪) પંક્તિવિમાન, તથા (૭૯૯૧૨૬) પુષ્પાવતંસક વિમાન મલી આઠલાખ વિમાન. એમ વીજા સર્વ દેવલોકનાં વિમાનની સંખ્યા યંત્રથી જાણવી. પંક્તિનાં વિમાન વિમાનને માંહોમાંહે અસંખ્યાતા યોજનનું અંતર છે. અને પુષ્પાવકિર્ણ વિમાનનું માંહોમાંહે સંખ્યાતા યોજન, તથા કોશ્કનું અસંખ્યાતા યોજનનું અંતર છે. ॥ ૧૦૭ ॥

હવે લોકાંતિક દેવ કીયા દેવલોકે અને કીયા વિમાને વસે છે ? તે અહીંયાં પ્રસંગાગત કહે છે. આ જંબૂદ્વીપથી તિરઠા અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્ર ઉદ્ભંધીં તેવારે અરુણવરનામા દ્વીપ આવે. તે દ્વીપની વેદિકાના ઢેડાથી અરુણવરનામા સમુદ્રનીમાંહે વેતાલીશ હજાર યોજન જણે, ત્યાં પાણીના ઉપરના તલીયાથી ઊંચો અપકાયમયમહાંધકારરૂપ તમસ્કાય નીકલ્યો છે, તે અગીયારસો યોજન સુધી જીંત સરખો થઈને પઠી તિરઠા વિસ્તાર પામતો પામતો સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર, માહેંઢ — એ ચાર દેવલોકને આવરી ઊંચો બ્રહ્મ દેવલોકે અરિષ્ટનામા ત્રીજે પ્રતરે જઈ રહ્યો, એ તમસ્કાય નીચે જીંતને આકારે, શરાવલાના તલીયાને આકારે છે, અને ઉપર, કૂકમાના પાંજરાને આકારે, તેહનું સંસ્થાન છે. તે ધુરથી સંખ્યાતા યોજન ઊંચો છે. નીચે વિસ્તારે સંખ્યાતા યોજન, ત્યાંથી આગલ વિસ્તારે અસંખ્યાતા યોજન પ્રમાણ, અહીંયાંથી અસંખ્યાતમે દ્વીપસમુદ્રે એ તમસ્કાય ઉઝ્યો, માટે એ તમસ્કાયનો પરિધી અસંખ્યાતા યોજન પ્રમાણ જાણવો.

એ તમસ્કાયનું મહત્વપણું ગીતાર્થ એમ કહે છે કે, કોશ્ક મહર્દ્ધિક દેવતા ત્રણ ચપટી વગામીં ઇટલા વલતમાં એકવીશ વાર જંબૂદ્વીપને પ્રદક્ષિણા કરી આવે, તે-હજ દેવતા ઠ મહીને તમસ્કાયને સંખ્યાતા યોજન વિસ્તારે ઉદ્ભંધે, પરંતુ ઉપરે અસંખ્યાતા યોજન વિસ્તારે તમસ્કાયની જગતિને ઉદ્ભંધે નહીં.

હવે એ અરિષ્ટનામા પાંચમા દેવલોકનો ત્રીજો પ્રતર, ત્યાં અરિષ્ટવિમાનને ચારે દિશિં સચિત્ત અચિત્ત પૃથ્વીમય વે વે કક્ષરાજી છે; તે દેખાડે છે. તેમાં ઉત્તરદિશિની

વે કૃષ્ણરાજી પૂર્વપશ્ચિમદિશાએ લાંબી છે. અને દક્ષિણદિશિની વે કૃષ્ણરાજી પણ પૂર્વપશ્ચિમદિશાએ લાંબી છે. ત્યાં વેડ કૃષ્ણરાજીમાંહે (૧) પૂર્વદિશિની અન્યંતર કૃષ્ણરાજી, તે દક્ષિણ દિશિની વાહેરની કૃષ્ણરાજીને ફરસે. એમજ (૨) દક્ષિણદિશિની અન્યંતર કૃષ્ણરાજી તે પશ્ચિમદિશિની વાહેરની કૃષ્ણરાજીને ફરસે. તથા (૩) પશ્ચિમની અન્યંતર કૃષ્ણરાજી તે ઉત્તરની વાહ્યકૃષ્ણરાજીને ફરસે. અને (૪) ઉત્તરની અન્યંતર કૃષ્ણરાજી પૂર્વદિશિની વાહ્ય કૃષ્ણરાજીને ફરસે. એ રીતે નાટકના અઘાઘાને આકારે ચારે દિશિની આઠ કૃષ્ણરાજી છે, તેની સ્થાપના કરી છે. ત્યાં પીઠાની લેજો.

॥ હવે એ કૃષ્ણરાજીના સ્તૂળ કહે છે. ॥

પુઘાપરા ઢલંસા ॥ તંસાપુણ દાહિણુત્તરા વજ્ર ॥ અ-
ગ્નિતર ચતુરંસા ॥ સઘાવિય કણ્ઠરાઈ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ— પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિની વાહેરની કૃષ્ણરાજીના ઢલંસા કેળ ઢ સ્તૂળ છે. દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશિની વાહેરની કૃષ્ણરાજી ત્રિસ્તૂળી છે, અને માંહેલી ચારે કૃષ્ણરાજી ચતુસ્તૂળી છે. એ આઠે કૃષ્ણરાજી જારૂપણે સંખ્યાતાયોજન તથા લાંબપણે અને પાશ્વતિ ફરતિ અસંખ્યાતાહજાર યોજન. એ કૃષ્ણરાજીનો વિચાર શ્રીજગવતિસૂત્રમાં જગવાને વખાણ્યો છે. એ આઠે કૃષ્ણરાજીના આઠ આંતરા છે; ત્યાં આઠ વિમાન છે, તે કહે છે. બ્રહ્મલોકનામા પાંચમું દેવલોક, તેને સમીપે વસે તેને લોકાંતિક કહીએ. અથવા નવમું રિષ્ટનામા કૃષ્ણરાજીના વચમાંના મધ્યજાગનું વિમાન તે વિમાનના દેવતા તે એકાવતારી છે, માટે લોકશબ્દે સંસારને અંતે થયા. તેથી એનું લોકાંતિક એહવું નામ કહીએ, અને વીજા આઠ વિમાનના દેવતા એકાંતે એકાવતારી ન હોય, પણ નવમા વિમાનના દેવતા એકાંતે એકાવતારીજ હોય. ॥ ૧૦૬ ॥

હવે ઉત્તર અને પૂર્વની અન્યંતર કૃષ્ણરાજીના મધ્યજાગે અર્ચિ વિમાન છે, ત્યાં સારસ્વત નામે લોકાંતિક દેવતા વસે છે. તેને સાતસો દેવતાનો પરિવાર છે. અન્યંતર અને વાહ્ય પૂર્વદિશિની કૃષ્ણરાજીને મધ્યજાગે અર્ચિમાલિનામા વિમાન છે. ત્યાં આદિત્ય નામે દેવ વસે છે. તેનો સાતસો દેવતાનો પરિવાર છે. અને પૂર્વ અને દક્ષિણની અન્યંતર કૃષ્ણરાજીને મધ્યજાગે વૈરોચન વિમાને વન્હિનામે દેવતા વસે છે. તેને ચતુદસહસ્ર દેવતાનો પરિવાર છે. તથા અન્યંતર અને વાહ્ય દક્ષિણદિશિની કૃષ્ણરાજીના મધ્યજાગે પ્રજંકરવિમાને વરુણનામે દેવ, તેને ચતુદસહસ્ર દેવતાનો પરિવાર છે. તથા દક્ષિણ અને પશ્ચિમ અન્યંતર કૃષ્ણરાજીના મધ્યજાગે ચંદ્રાન્નવિમાને ગર્દતોય નામે દેવ, તેને સાત સહસ્ર દેવતાનો પરિવાર છે. અને પશ્ચિમદિશિની અન્યંતર અને વાહ્ય કૃષ્ણરાજીની વચમાં સૂર્યાન્નવિમાને તુષિતનામે દેવતા સાત સહસ્ર દેવતાના પરિવારે

વસે છે. વલી પશ્ચિમ અને ઉત્તરની અગ્ર્યંતર કૃષ્ણરાજીની વચમાં શુક્રાજ વિમાન
અવ્યાવાધ દેવતા નવસો દેવતાના પરિવારે વસે છે. અગ્ર્યંતર વાહ્ય ઉત્તરદિશિની કૃ
ષ્ણરાજીની વચમાં સુપ્રતિષ્ઠાજવિમાને અગ્રેયદેવ વસે છે. તેને નવસેં દેવનો પરિવાર છે
અને એ સમસ્ત કૃષ્ણરાજીના મધ્યજાગે રિષ્ઠાજવિમાને રિષ્ઠાજનામે દેવ વીજા નવસેં
દેવતાના પરિવારે વસે છે. એ નવે વિમાને દેવતાનું આયુષ્ય આઠ સાગરોપમ છે. અને
એ નવે વિમાન પાંચમા દેવલોકને ઢેઢે છે. એ વિમાન થકી અસંખ્યાતા હજાર યો
જન ઢેઢે લોકાંતિક છે. તેવાર પઠી અલોક છે. એટલી વાત સંઘયણીના મૂલપાઠ
થકી અધિક વચાણી. ॥ ૧૦૬ ॥

॥ હવે દશ વૈમાનિક ઇંદ્રોના સામાનિક દેવતા તથા આત્મરક્ષકદેવતા કહે છે. ॥

ચુલસી અસિઙ્ગ બાવત્તરિ ॥ સત્તરિ સઠીય પન્ન ચત્તાલા ॥ તુલ્લ-

સુર તીસ વીસા ॥ દસસહસ્સ આય રક્ષક ચત્તગુણિયા ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ—તુલ્લસુર મધ્યસ્થપદ દશે સ્થાનકે જોમીએ. ત્યાં સૌધમેંદ્રના સામાનિક દેવ
ચોરાશી હજાર જાણવા, ઈશાનેંદ્રના ઇંસી હજાર, સનત્કુમારેંદ્રના બહોતેર હજાર, માહેં-
દ્રના સિત્તેર હજાર, બ્રહ્મેંદ્રના સાઠ હજાર, લાંતકેંદ્રના પચાસ હજાર, મહાશુકેંદ્રના ચા-
લીશ હજાર, સહસ્તારેંદ્રના ત્રીશ હજાર, આણત પ્રાણતેંદ્રના વીશ હજાર, આરણ અચ્યુ-
તેંદ્રના દશ હજાર. એ સામાનિક દેવથકી આયરક્ષક કે ૦ આત્મરક્ષક દેવ તે ચત્ત-
ગુણિયા ૧૦૦ નાં. પ્રત્યેક ઇંદ્રના ચાર ગુણા હોય; તેવારે ત્રણ લાખ ને ઠત્રીશ હજાર આત્મ-
રક્ષક દેવ સૌધમેંદ્રના જાણવા. એમ સર્વત્ર ચોગુણા કરવા. ॥ ૧૦૭ ॥

॥ હવે એ સૌધર્માદિક બાર દેવલોકના દેવોનાં ચિન્હ કહે છે. ॥

કપ્પેસુય મિથ મહિસો ॥ વરાહ સીહાય ઢગલ સાલૂરા ॥

હય ગય જુયંગ લગ્ગી ॥ વસહા વિડિમાઈં ચિંધાઈં ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થ—કપ્પેસુય કે ૦ દેવલોકનેંણે સૌધર્મ દેવલોકે મિથ કે ૦ મૃગનું ચિન્હ છે.
અને ઈશાને મહિસો કે ૦ પામાનું ચિન્હ છે. સનત્કુમારે વરાહ કે ૦ સૂઅરનું ચિન્હ છે.
માહેંદ્રે સીહાય કે ૦ સિંહનું ચિન્હ છે. બ્રહ્મદેવલોકે ઢગલ કે ૦ વોકમાનું ચિન્હ છે. લાં-
તકે સાલૂરા કે ૦ દેમકાનું ચિન્હ છે. શુક્રે હય કે ૦ ઘોડાનું ચિન્હ છે. સહસ્તારે ગય-
કે ૦ હાથીનું ચિન્હ છે. આણતે જુયંગ કે ૦ સર્પનું ચિન્હ છે, પ્રાણતે લગ્ગી કે ૦ ગેંડાનું
ચિન્હ છે. આરણે વસહા કે ૦ વૃષજનું ચિન્હ છે. અચ્યુતે વિડિમાઈં ચિંધાઈં કે ૦ મૃગ
વિશેષ જાતિ આદે દેઈને ચિન્હ જાણવાં. કેમકે દેશી નામમાલામાંહે વિડિમશબ્દે
મૃગ કહ્યું છે, એ ચિન્હ સર્વ મુકુટનેવિષે હોય. એ ચિન્હે કરી દેવતાના દેવલોક ઝ-
લવાય જે આ દેવતા અમુક દેવલોકનો છે. ઝવવાઈ પ્રમુખ સૂત્રે તથા વૃત્તિય દશે

ઇંદ્રનાં ચિન્હ કહ્યાં છે, દશે ઇંદ્ર વિમાને બેશી જગવંતને વાંદવાને અર્થે આઠ્યા વ-
ચ્છાણ્યા છે. અહીંયાં તત્ત્વ કેવલી જાણે. ॥ ૧૧૦ ॥

॥ હવે એ ઉપરનાં વિમાન કોને આધારે રહ્યાં છે ? તે કહે છે. ॥

હસુ તિસુ તિસુ કપ્પેસુ ॥ ઘણુદહિ ઘણવાય તહુન્નયં ચ કમા ॥

સુરજવણ પશ્છાણં ॥ આગાસ પશ્ઠિયા ઉવરિં ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ—હસુ કેળ સૌધર્મ અને ઈશાન એ બે દેવલોકને ઘણુદહિ કેળ શીતકાલે
શીળું પાણી હોય, તેવું જગત્ સ્વજાવે જામ્યું પાણી હાલે ચાલે નહીં. તેવા પાણી ઉ-
પરે રહ્યાં વિમાન વણસે નહી, તેમાટે બે દેવલોકે ઘણોદધિ આધાર છે. અને ત્રીજો
ચોથો તથા પાંચમો એ તિસુકપ્પેસુ કેળ ત્રણ દેવલોકનેવિષે ઘણવાય કેળ ઘનવાતનો
આધાર છે, ઘનવાત તે શીળો વાયુ ઇટલે જામ્યો વાયુ. તે પણ સ્વજાવે હાલે ચાલે
નહીં. વલી ઠઠે સાતમે અને આઠમે એ, તિસુકપ્પેસુ કેળ ત્રણ દેવલોકનેવિષે તહુ-
ન્નયં કેળ ઘનોદધી અને ઘનવાત એ વન્નેનો આધાર છે. કમા કેળ એ અનુક્રમે આધાર
જાણવા. એ થકી આગલના દેવલોકનેવિષે જે સુરજવણપશ્છાણં કેળ દેવનાં વિમાન
પ્રતિષ્ઠિત ઇટલે રહ્યાં છે. તે કેવલ આગાસપશ્ઠિયા ઉવરિં કેળ આકાશને આધારે પ્ર-
તિષ્ઠિત ઇટલે રહ્યાં છે, તે આકાશ પણ શીળું જાણવું. ॥ ૧૧૧ ॥

॥ હવે જે પૃથિવી ઉપર વિમાન રહ્યાં છે, તે પૃથિવીનો પિંડ અને પૃથિવી ॥

॥ ઉપર વિમાનનું ઝંચપણું ત્રણ ગાથાએ કરી ગ્રંથકાર કહે છે. ॥

સત્તાવીસ સયાઈ ॥ પુઢવી પિંડો વિમાણ ઉચ્ચત્તં ॥ પંચસયા

કપ્પ હુગે ॥ પઢમે તત્તોય ઇક્કિં ॥ ૧૧૨ ॥ હાયહ પુઢવીસુ

સયં ॥ વહ્હહ જવણેસુ હ હ હ કપ્પેસુ ॥ ચજગે નવગે પણગે ॥

તહેવ જાણુત્તરે સુજવે ॥ ૧૧૩ ॥ ઇગવીસ સયા પુઢવી ॥ વિ-

માણ મિક્કાર સેવય સયાઈ ॥ વત્તીસ જોયણ સયા ॥ મિ-

લિયા સવ્વ નાયવા ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ—સત્તાવીસ સયાઈ કેળ સત્તાવીસો યોજનનો પ્રમાણાંગુલે પુઢવીપિંડો કેળ પુ-
થ્વીનો પિંડ જામપણે, અને વિમાણુચ્ચત્તં કેળ વિમાનનું ઝંચપણું પંચાસયા કેળ પાંચસેં
યોજનનું, તે પઢમે કેળ પહેલા કપ્પહુગે કેળ બે દેવલોકે છે. તત્તોય કેળ તેવાર પઢી
ઇક્કિં કેળ એકેકસો યોજન ॥ ૧૧૨ ॥ પુઢવીસુ કેળ પૃથ્વીના દલમાંદેશી હાયહ કેળ
ઊંઠા કરતા જણું. અને જવણેસુ કેળ વિમાનને વિષે, સયંવહ્હહસુ કેળ સોસો યોજન
વધારતા જણું. એ રીતે હુ કેળ ત્રીજો અને ચોથો એ બે, તથા વલી હુ કેળ પાંચમો

અને ઠઠો એ બે, ફરી હુ કેળ સાતમો અને આઠમો એ બે અને ચઢ કેળ નવમો, દશમો, અગીયારમો અને બારમો એ ચારેની એક રીત. તથા નવમે કેળ નવ ગ્રેવેયક અને તહેવ કેળ તેમજ જા કેળ યાવત્ પળમે કેળ પાંચ અણુત્તરે સુજવે કેળ અનુત્તર-વિમાનને વિષે હોય ॥ ૧૧૩ ॥ ઇગવીસસયા કેળ એકવીશસો યોજન પુઢવી કેળ પૃથ્વીનો પિંરુ હોય, અને વિમાણ કેળ વિમાન તે ઈક્કારસેવય સયાઈ કેળ અગીયારસો યોજન વિમાનનું ડંચપણું હોય. એ રીતે પૃથ્વીપિંરુ તથા વિમાનનું ડંચપણું મિલિયા કેળ મલીને સવ્ઠ કેળ સર્વત્ર તે વત્તીસ જોયણ સયા કેળ વત્તીશસો યોજન તે નાયઠ્ઠા કેળ જાણવા. ॥ ૧૧૪ ॥ તે આવી રીતે—પહેલે અને બીજે દેવલોકે (૨૭૦૦) યોજન પૃથ્વીપિંડ, અને (૫૦૦) યોજન વિમાન ડંચપણે; ત્રીજે અને ચોથે દેવલોકે (૨૬૦૦) યોજન પૃથ્વીપિંડ, અને (૬૦૦) યોજન વિમાનની ડંચાઈ; પાંચમે અને ઠઠે દેવલોકે (૨૫૦૦) યોજન પૃથ્વીપિંરુ અને (૭૦૦) યોજન વિમાનનું ડંચપણું; સાતમે અને આઠમે દેવલોકે (૨૪૦૦) યોજન પૃથ્વીપિંરુ અને (૮૦૦) યોજન વિમાનનું ડંચપણું; નવમે, દશમે, અગીયારમે અને બારમે એ ચાર દેવલોકે (૨૩૦૦) યોજન પૃથ્વીપિંડ અને (૯૦૦) યોજન વિમાનનું ડંચપણું; નવગ્રેવેયકે (૨૨૦૦) યોજન પૃથ્વીપિંડ અને (૧૦૦૦) યોજન વિમાનનું ડંચપણું; પાંચ અનુત્તરવિમાને (૨૧૦૦) યોજન પૃથ્વીપિંરુ અને (૧૧૦૦) યોજન વિમાનનું ડંચપણું. સર્વ પૃથ્વીપિંરુના યોજન તથા વિમાનના ડંચપણાના યોજન જ્ઞેલા; કરીંય તેવારે વત્તીસે યોજન થાય.

॥ હવે સૌધર્માદિક વિમાનના વર્ણ તથા ત્યાંના દેવોના વર્ણ કહે છે. ॥

પણ ચઢ તિ હ વણ વિમાણ ॥ સધય હસુ હસુય જા સહસ્સારો ॥
ઝવરિ સિય જવણ વંતર ॥ જોઈસિયાણં વિવિહ વણા ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—સહસ્ત્રારનામા આઠમા દેવલોક સુધી ગણતાં બે બે દેવલોકે અનુક્રમે પાંચ, ચાર, ચાર, અને બે વર્ણનાં વિમાન છે. તે આવી રીતે જે સૌધર્મ તથા ઈશાન દેવલોકે સધય કેળ ધ્વજાસહિત પણ કેળ પાંચે વર્ણનાં વિમાન છે. અને સનત્કુમાર તથા માહેંડે એક કાલો વર્ણ વર્જીને વાકી ચઢ કેળ ચાર વર્ણનાં વિમાન છે. બ્રહ્મ તથા લાંતક એ બે દેવલોકે કાલો તથા નીલો એ બે વર્ણ વર્જીને વાકી તિ કેળ ત્રણ વર્ણનાં વિમાન છે. તથા શુક્ર અને સહસ્ત્રારે કાલો, નીલો, અને રાતો એ ત્રણ વર્ણ વર્જીને વાકી હુવણ કેળ બે વર્ણનાં વિમાન છે. ત્યાંથી ડપરના આણતાદિક ચાર દેવલોક તથા નવ ગ્રેવેયક અને પાંચ અનુત્તરવિમાન સુધી સિય કેળ શ્વેત ઇટલે ધોલા

વર્ણનાં જવણ કેળ વિમાન છે, જેવો વિમાનનો વર્ણ તેવોજ ધ્વજાનો વર્ણ સર્વત્ર જાણવો. વહી જીવનપતિનાં જવન, અને વ્યંતરનાં નગર તથા જ્યોતષીનાં વિમાન તે વિહ્વલ્લા કેળ વિવિધ પ્રકારના વર્ણનાં છે. એટલે કોઈ કાલાં, કોઈ પીલાં, કોઈ રાતાં, કોઈ નીલાં, કોઈ શ્વેત વર્ણનાં જાણવાં. એ રીતે વિમાનિકને અધિકારે જીવનપતિ પ્રમુખના નગરાદિકના પણ વર્ણ કહ્યા. ॥ ૧૧૫ ॥

॥ હવે સૌધર્માદિક વિમાનનું લાંબપણું, પહોલપણું, વિમાન માંહેલો પરિધિ ॥

॥ અને વાહેરનો પરિધિ માપવાનો વિધિ કહે છે. ॥

રવિણો જડય ઇંતર ॥ ચણવડ્ સહસ્સ પણસય ઠવીસા ॥ વાયાલ સઠિ જાગા ॥ કકડ સંકંતિ દિયહંમિ ॥ ૧૧૬ ॥ એયંમિ પુણો ગુણિ ॥ તિ પંચ સગ નવય હોઈ કમમાણં ॥ તિગુણંમિય ઢોલ-
લા ॥ તેસીઈ સહસ્સ પંચ સયા ॥ ૧૧૭ ॥ અસિઈ ઢસઠિ જાગા ॥ જોયણ ચણ લલ્ક વિસતરિ સહસ્સા ॥ ઢચ્ચસયા તેત્તીસા ॥ તીસ કલાયંચ ગુણિયંમિ ॥ ૧૧૮ ॥ સત્ત ગુણે ઢ લલ્કા ॥ ઇગસઠિ સહસ્સ ઢસય ઢસીયા ॥ ચણપન્ન કલા ત-
હ નવ ॥ ગુણંમિ અમ લલ્ક સહ્હાઈ ॥ ૧૧૯ ॥ સત્ત સયા ચત્તાલા ॥ અઠારસ કલાય ઇય કમા ચણરો ॥ ચંડા ચવલા જયણા ॥
વેગાય તહા ગઈ ચણરો ॥ ૧૨૦ ॥ ઇચ્ચ ગઈ ચણિં ॥ જય ણયરિં નામ કેઈ મન્નંતિ ॥ એહિં કમેહિં મિમાહિં ॥ ગઈહિં ચ-
ણરો સુરા કમસો ॥ ૧૨૧ ॥ વિકંજ આયામં ॥ પરિહિં અણ્ણિ-
તરંચ વાહિરિયં ॥ જુગવં મિણંતિ ઢમ્માસ ॥ જાવ ન તહા-
વિ તેપારં ॥ ૧૨૨ ॥ પાવંતિ વિમાણાણં ॥ કેસિંપિહુ અહવ તિગુણયાઈ ॥
કમ ચણગે પત્તેયં ॥ ચંડાઈ ગઈજો જોઈજા ॥ ૧૨૩ ॥ તિગુણેણ કપ્પ ચણગે ॥ પંચ ગુણેણંતુ અઠ સુમુણિ-
જા ॥ ગેવિજ્ઞે સત્તગુણેણં ॥ નવ ગુણેણંતર ચણકે ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ—એ નવ ગાથાઈ પ્રકટાર્થ છે, તથાપિ કાંઈક અર્થ લખીએ ટૈએ. રવિણો કેળ સૂર્યનો જડયઇંતર કેળ જડય થઈને અસ્ત થાય, તેવારે અંતર કેટલા યોજનનું થાય? તે કહે છે. ચણવડ્ સહસ્સ કેળ ચોરાણ હજાર અને પણસય કે પાંચસો, વહી ઢવીસા કેળ ઢવીશ ઉપરે, તથા વાયાલસઠિજાગા કેળ એક યોજનના સાઠીઆ બેતા-

લીશ જાગ ઉપરે ઇટલે (૯૪૫૨૬) યોજન અને સાઠીઆ (૪૨) જાગ ઇટલું સૂર્ય
 એક, કક્કડ કેળ કર્ક સંકંતિ કેળ સંક્રાંતિના પહેલા દિહંમિ કેળ દિવસનેવિષે ચાલે,
 તેવારે પૂર્વોક્ત યોજનનું અંતર પહે. ઇટલું સૂર્યનું તાપક્ષેત્ર કહીએ. ॥ ૧૧૬ ॥

હવે ઇંચંમિ કેળ એ ચાલવાની ગતિના જોજનને પુણો કેળ વલી તિગુણીય કેળ ત્રણ-
 ગણું કરીએ, તથા પંચ કેળ પાંચગણું કરીએ, તથા સગ કેળ સાતગણું કરીએ, વલી ન-
 વય કેળ નવગણું કરીએ, તેહનો જે જે આંક આવે તે કમમાણું કેળ કમમાન
 હોય, ઇટલે એક પગ ઉપાલી વીજો પગ મૂકીયે, તેમાંહે ઇટલા યોજન વૈમાનિક
 દેવતાને વિષે માન હોય. તેહજ કહે છે. એ સૂર્યતાપક્ષેત્રને ત્રિગુણું કરીએ, તેવારે
 દોલરકા કેળ બેલાખ ત્રયાશી હજાર પાંચસે ॥ ૧૧૭ ॥ ને ઇંસી યોજન તેના ઉપર
 સાઠીઆ ઠ જાગ થાય. ઇટલે (૨૭૩૫૮૦) યોજન અને એક યોજનના સાઠીઆ
 ઠ જાગ થાય. તથા પંચગુણિયંમિ કેળ પાંચગુણું કરતાં ચડલરક કેળ ચાર લાખ બ-
 હોતેર હજાર ઢસે ને તેત્રીશ યોજન અને એક યોજનના સાઠીઆ ત્રીશ જાગ ઉ-
 પર થાય. ॥ ૧૧૮ ॥

તથા સત્તગુણે કેળ સાતગુણું કરતાં (૬૬૧૬૮૬) યોજન ઉપર સાઠીઆ ચોપન
 જાગ આવે. અને તેમજ નવગુણંમિ કેળ નવગુણું કરતાં અઠલરક સદ્ધાઈ કેળ સાઠા
 આઠલાખ ॥ ૧૧૯ ॥ ઉપર સાતસે ને ચાલીશ યોજન, તથા એક યોજનના સાઠીઆ
 અઠાર જાગ ઇટલે (૮૫૦૭૪૦) ઉપર સાઠીઆ અઠાર જાગ થાય. ઇહ કેળ એ પ્રકા-
 રના ક્ષેત્રમાને કરીને ચડરો કેળ ચાર જોદે વૈમાનિક દેવતાની કમા કેળ ક્રમ જે
 ગતિ તે કહેવી. તે ચડરો કેળ ચાર પ્રકારે છે, તેનાં નામ કહે છે. એક ચંન્ના, વીજી
 ચપલા, ત્રીજી જયણા અને ચોથી વેગા. તહાગચડરો કેળ તે ચારેગતિ એકેક થકી
 શીઘ્રતર શીઘ્રતમ જાણવી ॥ ૧૨૦ ॥ ઇચ્છ્ય કેળ અહીંયાં કોડકા આચાર્ય ચોથી વેગવ-
 તિનામા ગતિને જયણયરિં કેળ યવનંતરી એહવું નામ માને છે. તેવાર પઢી એહંકમેહિં
 કેળ એ પૂર્વોક્ત ચાર ક્રમે કરીને ચંન્નાદિક ચારે ગતિયે ચાર દેવતા ઇમાહિં કેળ એ
 અનુક્રમે વિમાનોને માપે ॥ ૧૨૧ ॥ તે આવી રીતે જે એક દેવતા ત્રિગુણીક્રમે વિમા-
 નના વિસ્કંચ કેળ પહોલપણાને ચંડાગતિએ કરી મિણે ઇટલે માપે, અને વીજો દે-
 વતા પંચગુણેક્રમે ચપલગતિએ કરી વિમાનના આયામ કેળ લાંબપણાને મિણે ઇટલે
 માપે. તથા ત્રીજો દેવતા સાતગુણેક્રમે યવનાગતિએ વિમાનની અર્ધિંતરં પરિહિં કેળ
 માંહેલા પરિધીને માપે, અને ચ કેળ વલી ચોથો દેવતા નવગુણેક્રમે ચોથી વેગવતિ
 ગતિએ કરી વિમાનની વાહિરિયં કેળ વાહેરના પરિધીને માપે. એ રીતે યુગવં કેળ સ

मकाले ए चारे देवता अनुक्रमे ठमाससुधी निरंतर विमानने मापे; तोपण केटलाक-
विमाननो पार पामे नही. ॥ १११ ॥

वली पक्षांतर कहे ठे. जेम केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तेम केटलाएक
देवता विमाननो पार पण पामे. पहेला चार देवलोके त्रिगुणेक्रमे चंडागतिए पहोल-
पणे, अने चपालागतिए लांवपणे त्रिगुणेक्रमे, यवनागतिए अज्यंतर परिधी त्रिगुणे-
क्रमे, तथा वेगवतिए वाहेरनी परिधी त्रिगुणेक्रमे कोइक देवता मापे तो पार पामे
तथा ब्रह्मदेवलोकथी मांडीने अच्युत देवलोकसुधी आठ देवलोके पांचगुणेक्रमे चंडा-
दिक चारे गतिए लांवा पहोला मध्यपरिधी अने वाहेर परिधी मवे तो पार
पामे. ॥ ११३ ॥

अने सातगुणेक्रमे चंदादिक चारे गतिए नवग्रैवेयकना लांवपणादिक चारेनो पार
पामे. तथा नवगुणेक्रमे एटले पूर्वे नवगुणानो आंक आव्यो ठे, तेटला योजननुं एक
रुगलुं जरता थका चारे देवता चंदादिक चारे गतिए करि अंतरहित ठमास सुधी
चाले. तेवारे पंचानुत्तरविमानमांहेला सर्वार्थसिद्धि विमान टाढीने बाकीना चउके के
चार विमानना लांवपणादिकनो पार पामे. ॥ ११४ ॥

अहीयां कोइ प्रश्न पूठे के, जो ए क्रमे अने चंदादिक गतिए ठ मास लगे पण
केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तो दोढ राज प्रमाण सौधर्मदेवलोकथकी बे
पहोर रात्रीमांहे देवता आवीने तीर्थकरना जन्माजिषेकादिक कट्याणकनो महिमा
करवा माटे मनुष्यलोकमां केम आवे ठे ? केमके विमाननी लंबाइथकी सौधर्मदेव-
लोक तो अत्यंत दूर ठे.

तत्रोत्तरं— जेम पट्योपमनुं प्रमाण कट्पित ठे, तेम ए क्रममान गतिनुं परिमाण
पण कट्पित जाणवुं. जगवतिप्रमुख सिद्धांतमांहे ज्यां देवगतिनुं परिमाण लख्युं; ते
सर्व कट्पित कही लोक समजाव्या, परंतु जवस्वजावथकी देवता अत्यंत शक्तिवंत
तथा स्वजावे अत्यंत शीघ्रगतिवंत होय. एटले बीजुं एवुं दृष्टांत कोइ नथी के जे क-
हीने ठद्वस्थ मनुष्यने समजाविण; माटे पूर्वाचार्ये ए चार गतिए क्रममान कट्पीने
देवलोकनी अत्यंत महोटाइ बखाणी. ए रीते सौधर्मादिक देवलोकनेविषे सामान्य-
पणे विमाननुं प्रमाण कछुं.

॥ हवे कांइक विशेष बखाणे ठे. ॥

पढम पयरंमि पढमे ॥ कप्पे उडु नाम इंदय विमाणं ॥

पणयाल लख्कजोयण ॥ लखं सबुवरिसवठं ॥ ११५ ॥

અર્થ— પહેલા દેવલોકના પહેલા પ્રતરનેવિષે ઝરુનામે મુખ્ય ઇંદ્રકવિમાન છે, તે વૃત્તાકારે થાલ સરખું પિસ્તાલીશ લાખ યોજન પ્રમાણે, અને સઘ્વુવરિ કેળ સર્વનાં ઉપર બેઢ્યા બાસઠમા પ્રતરે એક લાખ યોજનનું સર્વાર્થ સિદ્ધનામે વિમાન વૃત્તાકારે છે. ॥ હવે બાસઠ પ્રતરનેવિષે મધ્યજાગે બાસઠ ઇંદ્રકવિમાન છે, તેહનાં નામ કહે છે. ॥

ઝડુ ચંદ રયણ વગ્ગુ ॥ વીરિય વરુણે તહેવ આણંદે ॥ બંજે
કંચણ રુદ્રજે ॥ ચંદ અરુણેય વરુણેય ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ— પહેલું ઝરુવિમાન, બીજું ચંદ્રકવિમાન, ત્રીજું રતનવિમાન, ચોથું વદ્યુવિમાન, પાંચમું વીર્યવિમાન, ષઠું વરુણવિમાન, તહેવ કેળ તેમજ સાતમું આનંદવિમાન, આઠમું બ્રહ્મવિમાન, નવમું કાંચનવિમાન, દશમું રુચિપ્રજ્ઞવિમાન, અગીયારમું ચંદ્રવિમાન, બારમું અરુણ, તેરમું વરુણ. એ તેર સૌધર્મ તથા ઈશાનદેવલોકે છે. ॥ ૧૨૬ ॥

વેરુલિય રુયગ રુદ્રે ॥ અંકે ફલિહે તહેવ તવણિજો ॥ મેહે
અગ્ધ હલિહે ॥ નલિણે તહ લોહિયસ્કે ય ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ— ૧૪ મું વૈરુય, ૧૫ મું રુચક, ૧૬ મું રુચિર, ૧૭ મું અંક, ૧૮ મું સ્ફાટિક, તેમજ ૧૯ મું તપનીય, ૨૦ મું મેઘ, ૨૧ મું અર્ધ, ૨૨ મું હાલિદ્ર, ૨૩ મું નલિન, તહ કેળ તેમજ ૨૪ મું લોહિતાદ્ર ॥ ૧૨૭ ॥

વદ્રે અંજણ વરમાલ ॥ રિઠ દેવેય સોમ મંગલણ ॥

બલજહે ચક્ર ગયા ॥ સોવલ્લિય આંદિયાવત્તે ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ— ૨૫ મું વજ્ર, એ બાર ત્રીજે તથા ચોથે દેવલોકે છે. અને ૨૬ મું અંજન, ૨૭ મું વરમાલ, ૨૮ મું રિઠ, ૨૯ મું દેવે, ૩૦ મું સૌમ્ય, ૩૧ મું મંગલ. એ ષઠ વિમાન બ્રહ્મ નામા પાંચમે દેવલોકે છે. ૩૨ મું બલજદ્ર, ૩૩ મું ચક્ર, ૩૪ મું ગદા, ૩૫ મું સ્વસ્તિક, ૩૬ મું નંદાવર્તક, એ પાંચ પ્રતરનાં વિમાન ષઠે લાંતકદેવલોકે છે. ॥ ૧૨૮ ॥

આજં કરેય ગિન્ધી ॥ કેઝુ ગરુ લેય હોઈ બોધવે ॥ બંજે

બંજ હિણ પુણ ॥ બંજુત્તર લંતણ ચેવ ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ— ૩૭ મું આજંકર, ૩૮ મું ગિન્ધી, ૩૯ મું કેતુ, ૪૦ મું ગરુડ, એ ચાર પ્રતર મહાશુક્રદેવલોકે હોઈ કેળ હોય, તે બોધવે કેળ જાણવા. ૪૧ મું બ્રહ્મ, ૪૨ મું બ્રહ્મહિત, વલી ૪૩ મું બ્રહ્મોત્તર, ૪૪ મું લાંતક, એ ચાર તે ચેવ કેળ નિશ્ચે સહસ્રાર દેવલોકે જાણવાં. ॥ ૧૨૯ ॥

મહસુક્ર સહસ્રારે ॥ આણય તહ પાણણય બોધવે ॥

પુષ્પેલંકાર આરણ ॥ તહાવિય અજુણ ચેવ ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ— ૪૫ મું મહાશુક્ર, ૪૬ મું સહસ્રાર, ૪૭ મું આણત, તેમ ૪૮ મું પ્રાણત, એ ચાર પ્રતર નવમે અને દશમે કલ્પે છે. તે બોધવે કેળ જાણવાં. ૪૯ મું પુષ્પ, ૫૦ મું અલંકાર, ૫૧ મું આરણ, તેમજ ૫૨ મું અનુત— એ ચાર ચેવ કેળ નિશ્ચે આરણ તથા અનુત એ વે દેવલોકે છે. ॥ ૧૩૦ ॥

સુદંસણ સુપલ્લિવધે ॥ મણોરમે ચેવ હોઈ પઢમ તિગે ॥

તત્તોય સવજદે ॥ વિસાલણ સુમણે ચેવ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ— ૫૩ મું સુદર્શન, ૫૪ મું સુપ્રતિવરુ, ૫૫ મું મનોરમ, એ ત્રણ પ્રતરે જે ઇંદ્રક-વિમાન તે હોઈ કેળ હોય, એવેયકના પઢમતિગે કેળ પહેલા ત્રિકનેવિષે, તત્તોય કેળ તેવાર પઠી ૫૬ મું સર્વતોજદ્ર, ૫૭ મું વિશાલ, ૫૮ મું સુમનસ, ચેવ કેળ નિશ્ચે એ ત્રણ વિમાન એવેયકને વીજે ત્રિકે હોય. ॥ ૧૩૧ ॥

સોમણસે પીડકરે ॥ આઈચ્છે ચેવ હોઈ તઈય તિગે ॥

સવઠસિદ્ધિ નામે ॥ ઇંદયા એવ વાસઠી ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ— ૫૯ મું સોમનસ, ૬૦ મું પ્રીતિકર, ૬૧ મું આદિત્ય — એ ત્રણ પ્રતર નિશ્ચે-યુક્તી તેમજ એવેયકના ત્રીજા ત્રિકનેવિષે હોય. અને ૬૨ મું પાંચ અનુત્તર વિમાને સર્વાર્થસિદ્ધિ નામા એક ઇંદ્રકવિમાન છે. ઇંદયા એવ કેળ એ ઇંદ્રક વિમાનનાં નામ વાસઠી કેળ વાસઠ કહ્યાં. ॥ ૧૩૨ ॥

પણ્યાલીસં લક્ષા ॥ સીમંતય માણસં ઝડુ સિવં ચ ॥

અપયઠાણો સવઠ ॥ જંબુદ્વીવોદ્ધમં લક્ષં ॥ ૧૩૩ ॥

અર્થ— પિસ્તાલીશ લાખ યોજનનો સીમંતય કેળ સીમંત નામે નરકાવાસ છે. વીજું માણસં કેળ મનુષ્યક્ષેત્ર છે. ત્રીજું ઝડુ કેળ ઝડુવિમાન છે. ચોથું સિવંચ કેળ સિદ્ધશિલા. એ ચાર પદાર્થ પ્રત્યેકે પિસ્તાલીશ લાખ યોજનના આયામ વિષ્કંઝે છે. અને અપયઠાણો કેળ સાતમા નરકનો અપઠાણનામે નરકાવાસ, વીજું સવઠ કેળ સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાન, ત્રીજો જંબુદ્વીવો કેળ જંબુદ્વીપ, ઇમં કેળ એ ત્રણ પદાર્થ પ્રત્યેકે, લક્ષં કેળ લાખ યોજનના છે. ॥ ૧૩૩ ॥

॥ હવે ઝર્ધ્વલોક અને અધોલોકનો વિવરો કહે છે. ॥

અહ ઝાગાસગ પુઢવીસુ ॥ રજ્જુ ઇક્કિક તહય સોદ્ધમે ॥

માહિંદ લંત સદસાર ॥ અનુય ગેવિજ્ઞ લોગંતે ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ — હવે મેરુપર્વતની મધ્યવૃત્તિમાં ગોસ્તનાકારે રુચક પ્રદેશ છે, ત્યાંથી સાત રાજ ઝંચો ઝર્ધ્વલોક છે, તથા સાત રાજ નીચો અધોલોક છે, એ રીતે સર્વ મહી લો-

કાકાશ ચંડદ રાજ ડંચપણે છે, તેનો વિવરો કહે છે. અહ કેળ અધોલોક તે સ્વક પ્રદેશ થકી હેઠે જે પૃથ્વી છે; તેહના સાત જાગ કરીણ, તે એકેકો જાગ એકેક રાજ-પ્રમાણ છે. એટલે રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીનો ઉપરનો તલો આદે દેશને યાવત્ શર્કરપ્રજ્ઞાનો ઉપરનો તલો આવે; તેટલો એક રાજ વચમાં ઘનોદધિ, ઘનવાત, તનુવાત, અને અવકાશ તે સર્વ એક રાજમાંહે છે. એમ સાતે નરકે કરી અધોલોકે સાત રાજલોક થાય છે.

તેમજ રત્નપ્રજ્ઞાના ઉપરના તલોની ઉપરની પીઠિકાથી માંડીને સૌધર્મદેવલોકના ઉપરના તેરમા પ્રતરસુધી એક રાજ લોક જાણવું. તેવારપઠી માંહેદ્રદેવલોકને ઠેઠે, વીજો રાજ, તેવારપઠી લંત કેળ લાંતક દેવલોકને ઠેઠે ત્રીજો રાજ. તેવાર પઠી સહ-સ્વારે ચોથો રાજ, અચ્ચુતને અંતે પાંચમો રાજ, ગ્રૈવેયકને અંતે ઠઠો રાજ, અને ઠેઠા લોગંતે કેળ લોકાંતે સાતમો રાજ, એ રીતે એકેકા જાગે કરી સાત રાજ લોક ઉપર જાણવા. ॥ ૧૩૪ ॥ અહીયાં કોશ્ક-સોહમ્મંમિદિવહ્વા ॥ અઘાશ્જ્ઞાયરજ્ઞુમાહિંદે ॥ પંચેવસહસ્સારે ॥ ઠ અચ્ચુણ સત્તલોગંતે ॥ ૧ ॥ એ ગાથા કહે છે, તે મતાંતર અપ્રમાણ જાણવી. કેમકે ચંડદ પૂર્વધર શ્રીજઙ્ગવાહુસ્વામી શ્રીઆવશ્યક સૂત્રને વિષે એહવી-ગાથા કહે છે. તે આગલ પાઠમાંજ લખી છે.

સમ્મત્ત ચરણ સહિયા ॥ સર્વ લોગં ફુસે નિરવસેસં ॥

સત્તય ચંડદસજ્ઞાણ ॥ પંચય સુય દેસ વિરઈણ ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ— સમ્યક્ચારિત્ર સહિત જે કેવલી તે કેવલીસમુદ્ઘાત અવસ્થાએ સર્વ ચંડદ રાજલોક પોતાના આત્મપ્રદેશે કરી ફરશે. કેમકે ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ, અધર્માસ્તિકા-યના પ્રદેશ અને લોકાકાશના પ્રદેશ, તથા એક જીવસંવંધી પ્રદેશ —એ ચારે માંહોમાંહે વરાવર છે. તેમાટે જેવારે કેવલી કેવલીસમુદ્ઘાત કરે, તેવારે એકેકા લોકાકાશ-પ્રદેશે એકેકો પોતાના જીવનો પ્રદેશ થાપે, તેવારે સર્વલોકને ફરશે.

વલી સમ્યક્ચારિત્ર સહિત ઉત્કૃષ્ટ તપસ્વી શ્રુતજ્ઞાન સહિત તે જેવારે અનુત્તર વિ-માને ઈલિકાગતિએ ઉપજે, તેવારે લોકના ચૌદીયા સાત રાજ ફરશે. વલી સમ્યક્દષ્ટિ શ્રુત જ્ઞાનીએ પૂર્વે નરકાયુ વાંધ્યું હોય, અને પઠી સમ્યક્ ચારિત્ર પામ્યો હોય, તે જીવ ઠઠી નરકપૃથ્વીએ ઈલિકાગતિએ ઉપજે, તેવારે ચૌદીયા પાંચ જાગ ફરશે. વલી દેશ-વિરતી ઈલિકાગતિએ અચ્ચુત દેવલોકે ઉપજે તેવારે ચૌદીયા પાંચ જાગ ફરશે. નરકનું જેણે પૂર્વે આયુ વાંધ્યું હોય, તે દેશવિરતીપણું ન પામે. તેમાટે અધોલોકના ચૌદીયા પાંચ જાગ ફરશ આશ્રી વિકલ્પ ચિંતવ્યો તે કારણે ચૂર્ણિકાર કહે છે જે, દેશવિરત હેઠા, નજવવજ્ઞાશ્તેણ પંચઉવરિં અચ્ચુયં જાવતિજ્ઞણિયમિતિ એટલે લોકના ચૌદજાગ ક-

रीए. त्यां रुचकयकी नवसें योजन उंचा, अने नवसें योजन नीचा. ए रीते अठारसें योजन प्रमाण तिरठो लोक, तेथकी उपरनो ऊर्ध्वलोक कांश्क ऊणां सात राज ठे. तिर्यक्लोकची नीचे अधोलोक. ए सात राजथी कांश्क अधिक ठे. केमके रत्नप्रज्ञापृथ्वीमांहे ज्यारे असंख्याता योजननी कोमी जइए, तेवारे चउद राजनो मध्यज्ञाग होय. तेमाटे ठछी नरकपृथ्वीमांहे पण असंख्याता योजन कोडी जइए तेवारे पांच राज होय. एटले जे, देशविरति ईलिकागतीए वारमे देवलोकें उपजे ते चौदीया पांच जाग फरशे. एम ठतां जे एहवुं कहे के, देशविरति अच्युते ईलिकागतीए जाय तो चौदीया ठ जाग फरशे. एवी रीते जे कहे ठे, ते मतांतरी जाणवा. केमके श्रुतज्ञानीए अंगीकार कनुं नही. तेमाटे अप्रमाण जाणवुं, अहीयां तत्व केवली जाणे. ए रीते समस्त लोकनी उंची नीची व्यवस्था कही.

हवे अहीयां प्रसंगागत तिरठा लोकनी व्यवस्था कहे ठे. तिर्यग्लोक मध्यज्ञागे चार प्रदेश उपरना, अने चार प्रदेश नीचेना; ए रीते गोस्तनाकार आठ प्रदेशनो रुचक ठे. हवे हेठला चार प्रदेशथकी लोकांत सीम मांमाने आकारे मांमो, एक राजप्रमाण, बीजो उपरना चार प्रदेशनो एक राज प्रमाण मांमो, अने चार प्रदेशथकी चार विदिशि एक प्रदेशथकी नीकली ते प्रदेशनी वच्चे क्रमे प्रदेश प्रदेश वर्द्धमान ते वधती वधती असंख्यात प्रदेशी चारदिशि नीकली.

ए वेउ प्रदेशना मांमा एक राज प्रमाण, तेमांहे उपरना मांमाथकी ऊर्ध्व लोकें प्रदेशे वधतां वधतां ब्रह्म नामा देवलोकमध्ये पांच राजनुं पोहोलपणुं थयुं. वली त्यांथी प्रदेशे हाणी करतां सिद्धशिलाना मस्तकउपरना ठेव्वा प्रदेशनो मांमो ते पण एक राज प्रमाण ठे, एमज हेठला चार प्रदेशथकी प्रदेश वृद्धीए वधता प्रथम नरकथकी लेइने सातमा नरक तले सात राज तिरवुं प्रमाण कांश्क ऊणुं जाणवुं. एटले मोहोटा कुंमाने उंधुं करी ते उपर सरावसंपुट धरी राखीए, ते आकारे लोक ठे. अथवा वलोणुं वलोवतो उजो पुरुष कटिए हाथ दीधा होय, एहवे स्थाने लोक जाणवो. ते पुरुषना पगतले सात राज पहोलाइ अने नाची प्रदेशे एक राज पहोलाइ, कोंणीए पांच राज पहोलाइ, अने शिरतले एक राज, प्रमाण जाणवुं. अहीयां पगतले जे सात राज कह्या; ते देशे ऊणा ठे; परंतु थोडा ऊणा ठे; माटे विवक्षा करी नथी. पूरा सात राज कह्या तेहनी स्थापनानो यंत्र नाख्यो ठे, तेमांथी जोइ लेवुं. एटले देवतानां भुवनद्वारनो उपसंहार करतो अवगाहना द्वारनुं अजिसंधान करे ठे ॥ १३५ ॥ सुरेसुजवणदारसम्मत्तं.

॥ હવે ત્રીજું દેવના શરીરની અવગાહનાનું ધાર કહે છે. ॥

इसिंह उगाहणादारंजणइ

નવણ વણ જોઈ સોહમ્મી સાણે સત્ત હઠ્ઠ તણુમાણં ॥

હુ હુ હુ ચણકે ગેવિજાણુત્તરે હાણિ ઇક્કિં ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ— નવનપતિ તથા વ્યંતર તથા જ્યોતર્ષી, સૌધર્મ દેવલોક તથા ફેશાન દેવલોક સુધી ઉત્સેધાંગુલ પ્રમાણ સત્તહઠ્ઠતણુમાણં કે ૦ સાત હાથ શરીરનું માન ઉત્કૃષ્ટું જાણવું. તેવારપઠી હુ કે ૦ ત્રીજો અને ચોથા એ બે દેવલોક, તથા વીજીવાર હુ શબ્દે પાંચમો તથા ઢઘો દેવલોક, તથા ત્રીજીવાર હુ શબ્દે સાતમો તથા આઠમો, અને ચણકે ઇટલે ચતુષ્કે કે ૦ નવમો, દશમો, અગીયારમો, અને વારમો, તથા ગેવિજાણુ કે ૦ નવ ઐવેયક, અણુત્તરે કે ૦ અનુત્તરવિમાને, એ ઠ ઠેકાણે ક્રમેકરી હાણિ ઇક્કિં કે ૦ એક એક હાથની હાણી કરતા જણે, તેવારે અનુત્તરવિમાને એક હાથનું શરીર થાય છે. ઇટલે ત્રીજા તથા ચોથા દેવલોકે ઠ હાથ, બ્રહ્મ અને લાંતકે પાંચ હાથ, શુક્ર અને સહસ્રારે ચાર હાથ, આરણાદિક ચાર દેવલોકે ત્રણ હાથ, ઐવેયકે બે હાથ અને અનુત્તરવિમાને એક હાથના શરીરનું માન જાણવું. એ રીતે સામાન્યપણે દેવતાના શરીરનું માન કહ્યું. ॥ ૧૩૬ ॥

॥ હવે વિશેષે સાગરોપમ આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરી
સનત્કુમારાદિકને વિષે દેહમાન કહે છે. ॥

કપ્પ હુગ હુ હુ હુ ચણગે ॥ નવગે પણગેય જિઠ્ઠિઈ અય-
રા ॥ દો સત્ત ચણદ ધારસ ॥ બાવીસિગતીસતિત્તીસા ॥ ૧૩૭ ॥
વિવરે તાણિ કુણે ॥ ઇક્કારસ ગાઢ પામિણ સેસા ॥ હઠ્ઠિ ક્કા-
રસ ખાગા ॥ અયરે અયરે સમહિયંમિ ॥ ૧૩૮ ॥ ચય પુઠ્ઠ
સરીરાઠ ॥ કમેણ ઈગુત્તરાઈ વુઠ્ઠીણ ॥ એવં ઠિઈ વિસેસા ॥
સણંકુમારાઈ તણુમાણં ॥ ૧૩૯ ॥

અર્થ— એ પૂર્વોક્ત રીતે પ્રથમ કપ્પહુગ કે ૦ પહેલા અને વીજા દેવલોકે, તથા હુ કે ૦ ત્રીજા અને ચોથા દેવલોકે, તથા હુ કે ૦ પાંચમા અને ઢઘા દેવલોકે, તથા હુ કે ૦ સાતમા અને આઠમા દેવલોકે, અને ચણગે કે ૦ ચાર તે નવમે, દશમે, અગીયારમે અને વારમે દેવલોકે, તથા નવગે કે ૦ નવ ઐવેયકે, તથા પણગે કે ૦ પાંચ અનુત્તર

विमाने, एटले स्थानके आयुष्यनी जिष्ठ के० उत्कृष्टी विष्ट के० स्थिति ते अनुक्रमे कहे ठे. पहेला वे कटपे अयरादो के० वे सागरोपम, बीजा वे देवलोके सत्त के० सात सागरोपम, त्रीजा वे देवलोके चउद के० चउद सागरोपम. चोथा वे देवलोके एटले सातमा अने आठमा देवशोंके अठारस के० अठार सागरोपम, तथा नवमाथी बारमासुधीना चार देवलोके बावीस के० बावीश सागरोपम. तथा नव त्रैवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपम, तथा पांच अनुत्तरविमानने विषे तित्तीसा के० तेत्रीश सागरोपमनी उत्कृष्टी स्थिति ठे. ॥ १३७ ॥

हवे अधिक स्थितिमांहेथी उंठी स्थिति काढीएं तेहने विवर एटले विश्लेष कहीएं. पठी वाकी रहे तेमांथी ताणिकूणे के० एकरूप उंठो करीए. ते वढी इक्कारस गाज पाडीए के० अगीयार हस्तगतजागमांहेथी पाडेलाने स्थानके जे सेसा के० बाकी रहेला हठिकारसजागा के० एक हाथना अगीयारीया जाग तेने देवताना आयुष्यमांही अयरे अयरे समहियंमि के० एकएक सागरोपम सम अधिक थयुं थकुं ॥ १३८ ॥

चयपुव शरीराउ के० पूर्वपूर्व शरीरप्रमाणमांहेथी कमेण के० अनुक्रमे करी एगुत्तराइवुट्टीए के० एकोत्तर वृद्धीए अगीयारीया जाग उंठा करता जइएं, एवंठिई विसेसा के० ए रीते आयुष्यनी स्थिति विशेषे करी एटले सागरोपम वृद्धीरूपे करीने सणंकुमाराइ के० सनत्कुमार आदि देवताना तणुमाण के० शरीरनुं प्रमाण थाय. ते आवी रीते जे पूर्वाचार्योने देवताना शरीरनुं प्रमाण करवानुं कारण बीजुं कोइ उपनुं नहीं, तेवारे आयुष्यनुं मान विवरीने सागरोपम उपर देहमान कछुं. ॥ १३९ ॥ यद्यपि ईशान तथा मांहेइ देवलोके सागरोपम जाकेरां जे आयु ठे ते जाकेरां अहीयां गणवां नहीं. सौधर्म तथा ईशाननुं सात हाथ देहमान कछुं. हवे सनत्कुमारेंइनुं शरीरमान कहे ठे. विवरे एटले विवरण ते विश्लेष करीएं. अर्थात् अधिकी आयुस्थितिमांहेथकी उंठी स्थिति काढीएं. जेम सौधर्मादिक सात स्थानक जे कछां, तेनी उत्कृष्टी स्थिति वे सागरोपमादि ठे. तेनो विवरण करीएं, एटले विश्लेष करीएं; ते एम के महोटी स्थितिमांथी न्हानी स्थिति काढ्ये थके वाकी जे रहे तेमांथी एक उंठो करीएं; पठी एक हाथना अगीआर जाग करीएं, ते जागमांथी विश्लेष करतां एक उंठो करतां जे आंक जगख्यो ठे; ते प्रमाणे हाथना शेष जाग ते आदे देइ एकेक सागरोपमे वधते एकेक जाग घटतो आंक मांडीएं. पूर्व शरीरमानथकी एकेक सागरोपमे वधतां एकेक जाग अनुक्रमे चय के० घटाडीएं. एम स्थिति विशेष सागरोपम वधता सनत्कुमारादिकनेविषे देवना शरीरनुं मान थाय.

તેજ ઉદાહરણે કરી દેખાડીએં ઠિએં. જેમ સૌધર્મ તથા ઈશાન દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વે સાગરોપમની છે. અને સનત્કુમાર તથા માહેંડ્રે સાત સાગરોપમ છે. હાં સાત સાગરોપમમાંહેંથી વે કાઢીએં, કેમકે વે સાગરોપમવાલા આયુષ્યના દેવતાના શરીરનું માન સાત હાથ કહ્યું છે. તે વે સાગરોપમ કાઢતાં વાકી પાંચ સાગરોપમ રહે, તેમાંહેંથી એક ઝંઘો કરીએં તેવારે ચાર રહે. હવે સૌધર્મ અને ઈશાન એ વે દેવલોકના દેવતાનું સાત હાથનું શરીર છે. તેમાંહેંથી ઠ હાથ પૂરા રાખીએં, અને સાતમા હાથના અગીયાર જાગ કરીએં, તે માંહેલા ચાર જાગ કાઢી લઈએં; વાકી સાત જાગ રહે તે પરતા મૂકીએં ઇટલે સનત્કુમાર, તથા માંહેંડ્ર દેવલોકના ત્રણ સાગરોપમના આયુષ્યવાલા દેવતાનું શરીરમાન ઠ હાથ પૂરા અને એક હાથના અગીયાર જાગ કરીએં, તેવા ચાર જાગ ઉપર શરીરનું માન જાણવું. એમ એકેકો સાગરોપમ વધારતાં અને એકેકો જાગ ઘટાડતાં ચાર સાગરોપમના આયુષ્યવાલા દેવતાને ઠ હાથ ને અગીયારીયા ત્રણ જાગ દેહમાન, તથા પાંચ સાગરોપમના આયુષ્યવાલા દેવતાને ઠ હાથ ને અગીયારીઆ વે જાગ શરીરમાન. તથા ઠ સાગરોપમવાલા દેવતાને ઠ હાથ ને અગીયારીઝ એક જાગ ઉપર. તથા સાત સાગરોપમવાલા દેવતાને પૂરા ઠ હાથ શરીરનું માન જાણવું. એમ આગલના સર્વ દેવલોકના શરીરનાં દેહમાન એ રીતે તના હિસાવથી જાણવાં. તે સર્વના જૂદા જૂદા યંત્ર કરેલા છે તે ઉપરથી જોડું સુલજ પડશે.

વીજું ઉદાહરણ કહે છે. જેમ બ્રહ્મદેવલોકે તથા લાંતકે ચંડ સાગરોપમની આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેમાંહેંથી સનત્કુમાર તથા માહેંડ્રના સાત સાગરોપમના સાત આંક વાદ કરીએં. વાકી સાત રહે, તેમાંથી એક ઝંઘો કરીએં તેવારે વાકી ઠ રહે. પઠી એક હાથના અગીયારીયા જાગ માંહેલા પાંચ પરતા મૂકી વાકી ઠ જાગ રહે તે, અને પાંચ હાથ ઉપર. ઇટલું આવ સાગરોપમવાલા દેવતાનું શરીરમાન થયું. એ રીતે એકેકો સાગરોપમાયુ વધતાં એકેકો અગીઆરીઝ જાગ શરીરનો માનમાંહેંથી ઘટાડવો.

જવધારણિજ્ઞ એસા ॥ ઉત્તર વીજિવિ જોયણા લક્ક ॥

ગેવિજ્ઞાણુત્તરેસુ ॥ ઉત્તર વેજિવિયા નત્તિ ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ— એ રીતે જે દેવના શરીરનું માન પૂર્વે કહ્યું તે જવધારણીય શરીર કહીએં, જે દેવતાના જવમાં જ્યાંસુધી દેવતા જીવે ત્યાંસુધી જે શરીર ધારણ કરે તેહને જવધારણીય શરીર કહીએં. અને કોઈક કાર્ય ઉપને થકે જે વિકૂર્વણાં કરી શરીર નીપ-

જાવે તે વૈક્રિયશરીર ઉત્કૃષ્ટું લાખ યોજન પ્રમાણ કરે. અને નવ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુત્તરવિમાનનેવિષે જવધારણીયજ શરીર છે, પરંતુ ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરવાની શક્તિ હતાં પણ કોઈ કામ પડતું નથી, કે જે થકી તેમના રહેવાસી દેવતાને ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરવું પડે. ॥ ૧૪૦ ॥

॥ હવે જવધારણીયશરીર, તથા ઉત્તરવૈક્રિયશરીરની જઘન્ય અવગાહના કહે છે. ॥

સાહાવિય વેઝવિય ॥ તણ જહન્ના કમેણ પારંજે ॥ અંગુલ અસંખ જાગો ॥ અંગુલ સંખિજ્ઞ જાગોય ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ— સાહાવિય કે ૦ સ્વાજાવિક તે જવધારણીય અને વેઝવિય કે ૦ ઉત્તરવૈક્રિય એ બંને જે તણ કે ૦ શરીર તે જહન્ના કે ૦ જઘન્યથકી કમેણ કે ૦ અનુક્રમે પારંજે કે ૦ પ્રારં-જની વેલાએ જવધારણીય શરીર કરવા માંડતાં અંગુલ અસંખ જાગો કે ૦ જઘન્યથી અંગુલને અસંખ્યાતમે જાગે હોય. અને ઉત્તરવૈક્રિય કરવા માંડતાં જઘન્યથી અંગુલસં-ખિજ્ઞ જાગોય કે ૦ અંગુલને સંખ્યાતમે જાગે હોય. એટલો માંહોમાંહે ફેર છે; એ જઘન્ય શરીર તે પ્રારંજકાલેજ હોય. અન્યથા ન હોય. ॥ ૧૪૧ ॥ “ સુરેસુ ઝંગાહણા-દારં સમ્મત્તં ”—દેવતાનેવિષે અવગાહના સંબંધી ત્રીજું દ્વાર સંપૂર્ણ થયું. ।

॥ (ઇંહિંવિરહ કાલોવવાય ઉવટ્ટણાણં દારંજણ્ઠ) હવે દેવને ઉત્પાત વિરહકાલનું અને જવનવિરહકાલનું એ બે દ્વાર સાથે કહે છે. ॥

સામન્નેણં ચઝવિહ ॥ સુરેસુ વારસ મુહુત્તઝકોસા ॥ ઉવ-વાય વિરહ કાલો ॥ અહ જવણાઈસુ પત્તેયં ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ— સામન્નેણં કે ૦ સામાન્યપણે ચઝવિહસુરેસુ કે ૦ ચારે નિકાયના દેવતાને-વિષે સમુચ્ચ વાર મુહૂર્ત્તનો ઉત્કૃષ્ટો ઉપજવાનો વિરહકાલ જાણવો.

અર્હીયાં જાવાર્થ એ છે કે ચારે નિકાયના દેવતા નિરંતર ઉપજે છે. તે ઉપજવામાં કેવારેક ઉત્કૃષ્ટું અંતર પડે, તો સામાન્યપણે વાર મુહૂર્ત્તનું પડે. તેવારપઠી અવશ્ય ચારે નિકાયમાંહેલા કોઈક નિકાયમાં કોઈક દેવતા નીપજે. એહની શાખ પંચસં-ગ્રહ ગ્રંથ કહે છે કે, ગર્જજતિર્યંચ, મનુષ્ય, દેવતા અને નારકી, એ ચારેને ઉપપાત વિ-રહકાલ ઉત્કૃષ્ટો વાર મુહૂર્ત્તનો હોય. તથા સમૂર્ઝિમ મનુષ્યને ઉત્કૃષ્ટો ઉપપાત વિર-હકાલ ચોવીસ મુહૂર્ત્તનો હોય. વિકલ્લેડીનું અંતર મુહૂર્ત્ત અને મનં રહિત જીવનું અંતર મુહૂર્ત્ત. ગ્રંથપ્રસંગે એ અર્થ લખ્યો. અહ કે ૦ અથ એટલે હવે જવનપતિ પ્ર-મુખ ચારે નિકાયના દેવતાનેવિષે પત્તેયં કે ૦ પ્રત્યેકે વિરહકાલ કહીએં બિંએ ॥ ૧૪૨ ॥

जवण वण जोइ सोहम्मी ॥ साणेसु मुहुत्त चउवीसं ॥ तो
नवदिण वीसमुहू ॥ बारस दिण दस मुहुत्ताय ॥ १४३ ॥
वावीस सहदियहा ॥ पणयाल असीइ दिण सयं तत्तो ॥
संखिज्जा इसु मासा ॥ इसुवासा तिसु तिगेसु कमा ॥ १४४ ॥
वासाण सया सहस्सा ॥ लख तह चउसु विजय माईसु ॥
पलिया असंख जागो ॥ सब्बे संखजागोय ॥ १४५ ॥

अर्थ— जुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी तथा सोहम्मीसाणेसु के० सौधर्म अने ईशा-
नवासी देवताने प्रत्येके चोवीस मुहुत्त उत्कृष्टो उपजवानो विरह काल ठे. तो के०
तेवार पढी निश्चं वीजो देवता उपजे, अने सनत्कुमारे नव दिवस अने वीस मुहू
के० वीस मुहुत्त तथा माहेंद्र देवलोके बार दिवस अने दसमुहुत्ताय के० दश मु-
हुत्त. ॥ १४३ ॥ ब्रह्मदेवलोके वावीस सहदियहा के० साढीवावीस दिवस, लांतके प-
णयाल के० पिस्तालीश दिवस, शुके असीइ के० एंसी दिवस, तत्तो के० तेवार पढी
सहस्रारे सयं के० सो दिवस, अने आणत तथा प्राणत ए इसु के० वे देवलोके प्र-
त्येके संखिज्जामासा के० संख्याता मासनो उपजवानो विरह, एटले आणते मास
दश अने प्राणते मास अगीयार, अने आरण तथा अचुत ए इसु के० वे देवलोके
वासा के० संख्याता वर्षनो उपजवानो विरह जाणवो. पढी जरूर वीजो देवता उ-
पजे, ते ज्यांसुधी सो वर्ष पूरां न थाय, त्यांसुधी संख्यातां वर्ष गणवां. तथा नवे त्रै-
वेयकना त्रण त्रिक करवा. ते त्रण त्रिकनेविषे कमा के० अनुक्रमे उपजवानो विरह-
काल कहे ठे. ॥ १४४ ॥ पहेला त्रिके वासाणसया के० संख्याता शतवर्ष एटले सं-
ख्यातां सैंकडो वर्ष, बीजा मध्यम त्रिके संख्यातां हजार वर्षनो उपजवानो विरह-
काल. त्रीजा उपरना त्रिके संख्यातां लाख वर्षनो उपजवानो विरहकाल, ज्यांसुधी
संख्यातां वर्ष सहस्र पूरां न थाय त्यांसुधी संख्यातां वर्ष शत गणवां, ज्यांसुधी लाख वर्ष पूरां
न थाय त्यांसुधी संख्यातां वर्ष सहस्र गणवां, ज्यांसुधी क्रोड वर्ष पूरां न थाय त्यांसुधी
संख्यातां वर्ष लाख गणवां. तह के० तेस चउसु विजयमाईसु के० चार विजयादिक ते
विजय, विजयंत, जयंत, ने अपराजित, ए चार विमाननेविषे पळोपमनो असंख्या-
तमोचाग विरहकाल होय. अने सब्बे के० सर्वार्थसिद्ध विमाननेविषे पळोपमनो
संखजागोय के० संख्यातमो चाग उपपात विरहकाल होय. पढी अवश्य वीजो
देवता उपजे. एटले देवताने उपपात विरहकाल उत्कृष्ट पणे कह्यो. ॥ १४५ ॥

॥ હવે એ દેવતાઝનો જઘન્ય વિરહકાલ દેલાડી પઢી ચવણ ॥
વિરહકાલ સંકેપે દેલાડે ઢે. ॥

સવેસિંપિ જહઝો ॥ સમઝ એ મેવ ચવણ વિરહોવિ ॥ ઇગ
હુ તિ સંઘ મસંઘા ॥ ઇગસમએ હુંતિય ચવંતિ ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ— સમસ્ત જીવનપતિ આદે દેહ સર્વાર્થસિદ્ધ પર્યંત દેવતાનાં સર્વ સ્થાનકે અપિ કેળ નિશ્ચયથી જહઝો કેળ જઘન્યપણે સમઝ કેળ એક સમયે ઉપજવાનો વિરહકાલ હોય. એમેવ કેળ એમજ ઉપપાતવિરહનીપરે ચવણવિરહો કેળ ચવણવિરહ પણ ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્યપણે જાણવો. હવે ઉપપાત અને ચવન તે આશ્રી દેવોની સંખ્યા કહે ઢે. ઇગ કેળ એક હુ કેળ વે અને તિ કેળ ત્રણ. યાવત્ સંઘ કેળ સંખ્યાતા તથા અસંઘા કેળ અસંખ્યાતા દેવતા તે ઇગસમએ કેળ એક સમયનેવિષે હુંતિ કેળ હોય. એટલે ઉપજે. અને ચવંતિ કેળ ચવે. જીવનપતિથી માંઢીને સહસ્રાર દેવલોકસુધી જઘન્ય તો એક સમયમાંહે જો ઉપજે તો એક, વે, ત્રણ ઉપજે તથા ચવે. અને ઉત્કૃષ્ટા સંખ્યાતા અથવા અસંખ્યાતા ઉપજે તથા ચવે. કેમકેસહસ્રાર દેવલોક સુધી તિર્યંચ પણ જાય ઢે. માટે અસંખ્યાતા ઉપજે અને ચવે. અને એ આઠમા દેવલોકથી ઉપરના દેવતા એક સમયે સંખ્યાતા ઉપજે, અને સંખ્યાતા ચવે; પણ અસંખ્યાતા નહીં. કેમકે ત્યાં મનુષ્યજ જાય ઢે. અને ત્યાંનો દેવતા ચવે તે પણ મનુષ્યજ થાય ઢે. તેમાટે તે મનુષ્ય સંખ્યાતાજ ઢે. માટે ત્યાં સંખ્યાતા ઉપજે અને ચવે. ॥ ૧૪૬ ॥ એટલે ઉપપાત તથા ચવન સંખ્યાદાર સંપૂર્ણ થયું.

॥ હવે દેવતાની ગતિમાંહે કોણ કોણ આવી ઉપજે ? તે આગતિ દ્વાર કહે ઢે. ॥

નર પંચેદિય તિરિયા ॥ ણુપ્પત્તી સુરજ્ઞવે પજ્જુતાણં ॥

અબ્બવસાય વિસેસા ॥ તેસિં ગઈ તારતમ્મંતુ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ— પજ્જુતાણં કેળ પર્યાપ્તા નર કેળ મનુષ્ય તથા પર્યાપ્તા પંચેદિય તિર્યંચ, એ વેળ સુરજ્ઞવે કેળ દેવતાની ગતિમાંહે ઉપ્પત્તિ કેળ ઉપજે. અને શેષ દેવતા, નારકી, એકેદિય, વિગલેદિય, વહી અપર્યાપ્તાપંચેદી, તિર્યંચ, તથા મનુષ્ય, એટલા માંહેલો કોઈ જીવ મરીને દેવતા થાય નહીં. હવે દેવગતિએ ઉપજવાનું વિશેષણું કહે ઢે; કે એક જીવનપતિ, એક વ્યંતર, એક જ્યોતષી, એક વૈમાનિક, તેમાંહે પણ વહી એક કુદ્ધિવંત, એક મહુદ્ધિક, એક અદ્ધપ કુદ્ધિવંત, એક મહોટા આયુષ્યવાલો, એક થોડા આયુષ્યવાલો— ઇત્યાદિક વિશેષણું કારણ પોતાના અબ્બવસાયવિસેસા કેળ અધ્યવસાયના વિશેષણાથી ગતિનું તારતમ્યપણું એટલે જિન્નજિન્નપણું ઢે. અધ્યવસાય શબ્દે

मनोव्यापार कहीएँ. ते तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम—तेणें करी जूदी जूदी देवतानी गति पामें तीव्र अध्यवसायथकी उंची देवगती पामे. एम अध्यवसायना विशेषपणाथकी देवतानी गतिनुं तारतम्यपणुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

॥ वली कोण कोण जीव देवतानी गति पामे ? ते कहे ठे. ॥

नर तिरि असंखजीवी ॥ सवे नियमेण जंति देवेसु ॥

निय आजय सम हीणा ॥ उएसु ईसाण अंतेसु ॥ १४८ ॥

अर्थ— असंख्याता आयुष्यवाला युगलीया, मनुष्य, तथा तिर्यच होय, ते सवे के० सर्वे नियमेण के० निश्चेथकी जंतिदेवेसु के० देवतानी गतिमांहेज अवतरे. पण बीजी गतिमांहे जाय नहीं. ते निय के० पोतानुं जेटवुं अहींयां युगलीकपणे आजय के० आयुष्य होय, तेठले सम के० सरखे आयुष्ये, अथवा तेहथी हीणा के० उठा आयुष्ये देवतामां उपजे, पण वधता आयुष्ये उपजे नहीं. ते उत्कृष्टपणे ईसाण अंतेसु के० ईशानदेवलोकना अंत पर्यंतना देवतामांहे उपजे. केमके युगलियाने उत्कृष्ट आयुष्य त्रण पढ्योपमनुं होय, ते आयुष्य ईशानदेवलोकलगी ठे तेमाटे.

हवे विवरीने लखुं वुं जे, पढ्योपमने असंख्यातमे जागे असंख्याता आयुष्यवाला युगलीया, पंचेंद्री तिर्यच, पंखी, वली उपन्न अंतरद्गीपवाला तिर्यच, मनुष्य, युगलिया मरीने जुवनपति तथा व्यंतरनेविषे उपजे, पण ज्योतषी प्रमुखनेविषे उपजे नहीं. केमके ज्योतषीमांहे जघन्यथकी पढ्योपमनो आठमो जाग आयुष्य ठे, माटे. अने बीजा युगलिया यथायोग्यपणे पोतपोताना आयुष्य प्रमाणे अथवा उठे आयुष्ये ईशान देवलोकसुधी उपजे, पण उएसु के० तेथी उंचो उपजवानुं सर्वथा निषेध ठे. ॥ १४८ ॥

जंति समुब्धिम तिरिया ॥ नवण वणेषु न जोइमाईसु ॥

जंतेसिं उववाउं ॥ पलिया संखंस आजसु ॥ १४९ ॥

अर्थ— समूर्धिम तिर्यच मरीने उत्कृष्टपणे जुवनपति तथा वणेषु के० व्यंतरनेविषे जंतिय के० जाय. पण जोइमाईसु के० ज्योतषी आदिकनेविषे न के० न जाय. केमके जं के० जे तेसिं के० ते समूर्धिम तिर्यच उत्कृष्टपणे पढ्योपमना असंख्यातमा जागना आयुष्यवंत देवतापणेज उववाउं के० उपजे. पण वधारे आयुष्यपणे उपजे नहीं. अने तेठवुं आयुष्य तो जुवनपति तथा व्यंतरमांहेज ठे; पण ज्योतषी प्रमुखमांहे नथी. ॥ १४९ ॥ अहींयां कोइ प्रश्न करे के पूर्वे एहवुं कहुं जे, अध्यवसाय विशेषे एठले मनपरिणामव्यापारविशेषे देवता थाय; तो समूर्धिम तिर्यच मनरहित

હે. માટે કેવી રીતે દેવતા થાય ? તેહને ઉત્તર આપવામાટે જગવતીસૂત્રના વૃત્તિકાર શ્રીઅજયદેવસૂરિ એવું સમાધાન કરે છે કે, સંજ્ઞાવિશેષરૂપ અધ્યવસાણ કરી મન-રહિત સમૂર્ઞિમ પણ દેવગતિ પામે.

॥ હવે વલી અધ્યવસાય વિશેષે ગતિનું તરતમપણું કહે છે. ॥

બાલતવે પડિવઝા ॥ ઉક્કડ રોસા તવેણ ગારવિયા ॥

વેરેણય પડિવઝા ॥ મરિઝં અસુરેસુ જાયંતિ ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ— જે અરિહંતની આજ્ઞારહિત તત્ત્વજ્ઞાને શૂન્ય તે બાલ ઇટલે મિથ્યાત્વી હોય, તેહનું જે પંચાગ્નિ પ્રમુખ તપ તે તપ ઘણા જીવોનું ઘાતકારી છે, તેવા તપનેવિષે પ્રતિ-વંધ ઇટલે આસક્ત હોય. વલી તપસ્વી થકાં ઉક્કડરોસા કેળ ઉત્કૃષ્ટરોષનાધરનાર હોય, તથા વલી તપસ્યા કરીને અહંકાર કરે. વલી તપસ્વી થકાં કૃષ્ણ દૈપાયનની-પરે કોણક જીવની સાથે વૈરજાવ કરવાનો પ્રતિવંઝુ કરે. એવા જીવ મરી અસુરેસુ જાયંતિ કેળ અસુરકુમારજીવનપતિમાંહે ઉપજે. ॥ ૧૫૦ ॥

રજ્જુગાહ વિસ જ્ઞક્ષણ ॥ જલ જલણ પવેસ તણહ બુહ હહજ

ગિરિસિર પડણાઝ મુયા ॥ સુહજાવા હુંતિ વંતરિયા ॥ ૧૫૧ ॥

વલી રજ્જુગાહ કેળ જે ગલે દોરડાનો ફાંસો ટાંચ મરે, તથા વિષજ્ઞક્ષણ કરી મરે, વલી જલ કેળ પાણીમાંહે બૂડીને મરે, તથા જલણ કેળ અગ્નિમાંહે પ્રવેશ કરી મરે, તણહ કેળ તૃષાયે કરી મરે, તથા બુહ કેળ ક્રુધાયે પીડ્યો થકો મરે, વિરહાદિક હુલ્લે કરી મરે, ગિરિસિર કેળ પર્વતના શિખર થકી પડીને મરે. ઇટલાં સ્થાનકે, અન્યંતર રોડ પરિણામને અજાવે, અને મંદ જીવ પરિણામે, શૂલપાણી પ્રમુખનીપરે જો જીવ પરિણામ આવે તો મરીને વ્યંતર દેવતાની ગતિ પામે. ॥ ૧૫૧ ॥

તાવસ જા જોડસિયા ॥ ચરગ પરિવાય બંજલોગો જા ॥ જા

સહસ્સારો પંચિંદિ ॥ તિરિય જા અજ્ઞુજ સહ્યા ॥ ૧૫૨ ॥

અર્થ— વલી કંદ મૂલ ફલ આહારી વનવાસી તાવસ કેળ તાપસ જાતિ મરીને જીવન-પતિ આદે દેહ જા કેળ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટું જોડસિયા કેળ જ્યોતષીસુધી જાય. તથા ચાર પાંચ જ્વેલા થઈ ટોલું મલી જિહ્વા માગે, તેહને ચરક કહીં. અને કપિલમતિ પરિ-વાજક તે ત્રિદંકિયા કહીં. તે મરીને જીવનપતિ આદે દેહ ઉત્કૃષ્ટા બ્રહ્મ દેવલોક સુધી જાય. ગર્જજ પર્યાસા પંચેદ્રી હાથી, બલદ, પ્રમુખ તિર્યંચ સંવલ કંબલ સરખા સમ્યક્ત્વ દેશવિરતિ સહિત મરીને સહસ્ત્રાર દેવલોકસુધી જાય. દેશવિરતિ સહ્યા કેળ શ્રાવક મનુષ્ય મરીને બારમા અજ્ઞુતદેવલોકસુધી જાય. ॥ ૧૫૨ ॥

जइ लिंग मिष्ठ दिठी ॥ गेविज्जा जाव जंति उक्कोसं ॥
पयमवि असद्वहंतो ॥ सुत्तं मिष्ठदिठीउ ॥ १५३ ॥

अर्थ— जे रजोहरणादिक साधुनो वेषधारी जतीना लिंगे मिथ्यादृष्टी होय, ते क्रियाना बले करी दशविध चक्रवालसामाचारीना प्रजावे मरीने अंगारमर्दकाचार्य-नीपरे उत्कृष्टा नवमा प्रैवेयक सुधी उपजे. ते मिथ्यात्वी कोने कहीयें ? जे द्वाद-शांगी-सूत्र सुधां सद्वहे, परंतु सूत्रोक्त एक पदने पण असद्वहतो रहे तो तेहने दे-शयकी मिथ्यात्वी कहीएं तथा वीतरागोक्त सूत्रयकी अने सूत्रना अर्थयकी पदमात्र पण सद्वहे नहीं तेने सर्वयकी मिथ्यात्वी कहीएं. ॥ १५३ ॥ तेमाटे सूत्रलक्षण कहे ठे.

सुत्तं गणहर रइयं ॥ तदेव पत्तेय बुद्ध रइयंच ॥ सुय
केवल्लिणा रइयं ॥ अज्जिन्नदस पुब्बिणा रइयं ॥ १५४ ॥

अर्थ— हवे सौधर्मस्वामि प्रमुख गणधरनां रचेलां जे आचारांगादिक सूत्र, तेमज नेमिराजा प्रमुख प्रत्येकबुद्धनां रच्यां नेमिप्रव्रज्यादिक, बलि चउदपूर्वधर श्रुत के-वली संय्यंजवसूरि प्रमुखनां रच्यां दशवैकालिकादिक सूत्र, वली अज्जिन्नदसपुब्बिणा-रइयं के० संपूर्ण दशपूर्वधरनां जे रच्यां ए सर्वने सूत्र कहीएं ॥ १५४ ॥

उममठ संजयाणं ॥ उववा उक्कोसउं अ सब्बे ॥ तेसिं
सठाणं पिय ॥ जहसुउं होइ सोहम्मे ॥ १५५ ॥

अर्थ— उममठ के० उच्चस्थ संजयाण के० संयत जे साधु तेनुं उपजवुं उत्कृष्ट-पणे सर्वार्थसिद्धविमानसुधी होय. तथा तेसिं के० तेज उच्चस्थ साधुने तथा सठाणं के० श्रावकने पण अपि के० निश्चे जहसुउं के० जघन्य थकी सौधर्म कट्टे उपजवुं थाय. पण तेमांहें एटहुं विशेष जे उच्चस्थ साधुने सौधर्म देवलोके पढ्योपम पृथ-क्त्वायु होय. अने श्रावकने एक पढ्योपमनुं आयुष्य होय. ॥ १५५ ॥

लांतमि चउद पुविस्स तावसाईण वंतरेसु तहा ॥ एसिं
उववाय विद्दि ॥ निय किरिय ठियाण सब्बोवि ॥ १५६ ॥

अर्थ— चउदपूर्वी साधु जघन्यथकी लांतक देवलोके उपजे. तापस, संन्यासी, शा-क्यादिकने जघन्यथकी व्यंतरनेविषे उपजवुं होय. ए सब्बोवि के० सर्वने उपजवानो विधि ते जे निय के० पोतपोतानी क्रियानेविषे ठियाण के० स्थित एटले सावधान रह्या होय तेवा सर्वने जाणवा. ॥ १५६ ॥

अर्हीयां श्री पन्नवणासूत्रमध्ये तापसने जघन्यथकी जुवनपतिमाहे उपजवुं कहुं

ठे. ए उपपातविधी एटले उपजवानो मार्ग ते आप आपणा मार्गना आचारवंतने जाणवो. जेवारे पोतपोताना शास्त्रोक्त मार्गें चाले तेवारे ए ए स्थानके उपजे.

॥ हवे संघयणविशेषे देवतानी गतिविशेष होय तेमाटे संघयणनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

वज्ररिसहनारायं ॥ पढमं बीयं च रिसहनारायं ॥ ना-
रायमहनाराय ॥ कीलिया तह्य ठेवठं ॥ १५७ ॥
ए ए ठ रसंघयणा ॥ रिसहो पट्टोय कीलिया वज्रं ॥ उ-
ज्जं मक्कड बंधो ॥ नाराज होइ विनेजं ॥ १५८ ॥

अर्थ— जे शरीरना हारुनो दृढ दृढतर बंध तेहने संघयण कहीएं. तेहना ठ जेद ठे. पहेलो वज्ररुषज्जनाराच, बीजो रुषज्जनाराच, त्रीजो नाराच, चोथो अरुदनाराच, पांचमो किलिका, ठठो ठेवठो, एटले सेवार्त ॥ १५७ ॥ हवे एहनो अर्थ कहे ठे. बे हाडनी संधी उपरें विंटणो जे पाटो ते रुषज्ज कहीएं. तेउपरे खीलो ते कीलिका वज्रं के० वज्र समान कहीएं. अने जे हारुकानी बन्ने सांधने मर्कटाकारे जे बंध म.होमांहे मिलित ते नाराच जाणवो. ए त्रणे मिट्यां थकां वज्ररुषज्जनाराच सं-
घयण कहीएं.

अने कीलिकारहित ते बीजो रुषज्जनाराच, केवल मर्कटबंध ते त्रीजो नाराच, एक पासे मर्कटबंध अने बीजे पासे कीलिका ते चोथो अरुदनाराच, ज्यां हारुनो बंध एकली कीलिकाएज होय ते पांचमो कीलिका, अने ज्यां बेउ हाडकांना ठेडा लगारेक लाग्या होय, पण पूर्वना वज्ररुषज्जनाराचमांहेनो बंध कोइ होय नहीं, अने सेवा के० तेल चोपरुवुं तथा विमाणानी वांढा करे. तेथी केटलोक काल रहे. पढी वणसे ते सेवार्त ठठो संघयण कहीएं. टीकामां आम कहुं ठे जे आसपास स्पर्श-
रूप सेवामात्रे करीने व्यास एवां हाड निरंतर स्नेहाज्यंगादिकोनुं वारंवार संघटननी अपेक्षा करे ठे. ते सेवाए हृत के० व्यास अथवा सेवाने पामेलुं ते सेवार्त. एवा पण कोइ ठेकाणे अर्थ ठे. अने ठेवठं एवो पण क्यांक क्यांक पाठ ठे, त्यां ठेदपृष्ठं के० ठेदेकरी स्पष्ट एवो अर्थ जाणवो. ॥ १५८ ॥

॥ हवे ए ठए संघयण किया किया जीवमां लाजे ? ते विगतथी कहे ठे. ॥

ठ गज्ज तिरि नराणं ॥ समुज्झिम पणिंदि विगल ठेवठं ॥

सुरनेरइया एगिंदियाय ॥ सब्बेअसंघयणा ॥ १५९ ॥

अर्थ— गर्जज, तिर्यच तथा मनुष्यने ठए संघयण होय, वली समूर्धिम पंचेडि-
तिर्यच तथा समूर्धिममनुष्यने एक ठेवठो संघयण होय. तथा विगल के० वेंडी,

તેંડી, ચૌરેંડી - એ ત્રણને વિગલેંડી કહીએ, એને પળ ઠેવઠો સંઘયણ હાય. વલી કમ્મપયનીમાંહે સમૂર્ઠિમપંચેંડીતિર્યચને ઠા સંઘયણ કહ્યા છે. અને સુર કેળ દેવતા તથા નેરણ્યા કેળ નારકી તથા સમસ્ત એકેંડી એ સર્વને અસંઘયણી કહીએ. એમાં કોઈ સંઘયણી નથી. કેમકે જે અસ્થિની રચના તેહને સંઘયણ કહીએ, તે એમાં નથી.

તોપણ દેવતામાંહે અસ્થિરૂપ સંઘયણવિના જે શક્તિવિશેષ તેને પળ ઉપચારે સંઘયણ કહીએ. કેમકે દેવતામાંહે ચક્રવર્તિ કરતાં પળ શક્તિ ધણી છે. તે શક્તિના ગુણે દેવતામાંહે પળ વજ્રરૂષ્ઠનારાચ સંઘયણ કહીએ. હવે થોડીસી શક્તિ એકેંડીમાંહે પળ છે, તે ગુણેકરી એકેંડીને પળ કોશ્ક ઠેવઠો સંઘયણ કહે છે. પરંતુ મૂલનાગે અસ્થિરૂપ સંઘયણ દેવતામાંહે નથી. ॥ ૧૫૯ ॥

॥ હવે સંઘયણથકી ગતિ કહે છે. ॥

ઠેવઠેણં ઝગમ્મહ ॥ ચઢરો જાકપ્પ કીલિયાઈસુ ॥ ચઢ-
સુ હ હ કપ્પ વુઠ્ઠી ॥ પઢમેણં જાવ સિદ્ધીવિ ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ- ઠેવઠે સંઘયણે કરી અધ્યવસાય વિશેષથકી ઝુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતષી, અને વૈમાનિકમાંના યાવત્ ચોથા દેવલોકસુધી જાય. અને કિલિકાદિક વિપરીત-પણે અપૂઠા ગણતાં ચારેસંઘયણે કરી હુહુ કેળ વેવે દેવલોક ચઢતાં ચઢતાં ઉપજે, તે આવી રીતે જે કિલિકાસંઘયણે કરી પાંચમા અને ઠઠા દેવલોકસુધી જાય. અર્ઘ્નનારાચ સંઘયણે કરી શુક્ર અને સહસ્રાર દેવલોકસુધી જાય. અને નારાચ સંઘયણે કરી આ-ણત અને પ્રાણત દેવલોકસુધી જાય. અને રૂષ્ઠનારાચે કરી આરણ અને અચુત દેવલોકસુધી જાય. અને વજ્રરૂષ્ઠનારાચ પ્રથમ સંઘયણે કરી સર્વત્ર ઝુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતષી, વાર દેવલોક, નવ ઐવેયક, અને પાંચ અનુત્તરવિમાને જાય. અને યાવત્ સિદ્ધીવિ કેળ મોક્ષનેવિષે પળ જાય, એટલે પહેલા સંઘયણનો ધણી અતિ ઉત્કૃષ્ટ અ-ધ્યવસાયે ચઢતી પદવીના દેવતામાંહે ઉપજે, અને કોશ્ક કર્મ રૂપાવી કેવલ પામી મોક્ષે પળ જાય.

॥ હવે જ્યાં સંઘયણ ત્યાં સંસ્થાન હોય, સંસ્થાન એટલે શરીરનો આકાર વિશેષ. તે સંસ્થાન ઠ પ્રકારનાં છે, તેનાં નામ કહે છે. ॥

સંમચ્ઠરંસે નગ્ગોહ ॥ સાહ વામણય સુજ્ઞ હુંડેય ॥ જીવા-
ણ ઠ સંઠાણા ॥ સવઢસુ લક્ષણં પઢમં ॥ ૧૬૧ ॥ નાહીએ
ઝવરિ વીયં ॥ તણ્ય મહો પિઠિ ઝયર ઝરવજ્ઞં ॥ સિર ગીવ
પાણિ પાણ ॥ સુલક્ષણં તં ચઢઠંતુ ॥ ૧૬૨ ॥ વિવરીયં પં-

चमगं ॥ सब्ब अलक्षणं जवे ठं ॥ गज्जय नर तिरिय
ठहा ॥ सुरासमा हुंडया सेसा ॥ १६३ ॥

अर्थ- पहेलुं समचउरंस, वीजुं न्यग्रोध परिमंरुल, त्रीजुं सादि, चोथुं वामन, पांचमुं कुज, ठं हुंरुक, ए रीते जीवनां ए ठ संस्थान होय. अने अजीवनां पांच संस्थान होय. एक परिमंरुल, वीजुं वट्ट, त्रीजुं त्रिस, चोथुं चउरंस अने पांचमुं आयत. ए पांच संस्थान ते अजीवपुज्जलस्कंधनां होय.

पहेलां सर्व स्थानके सर्व अवयवनेविषे लक्षणोपेत पहेलुं संस्थान होय. समा के० लक्षणोपेत चारेदिशिना चार अस्त्र के० शरीरना खूणा ठे. ज्यां पद्मासन बेठा चारे दोरी सरखी होय ते समचउरंस संस्थान तीर्थकरनी प्रतिमाने होय.

अने जे वडवृक्षानीपरे एटले जेम वडवृक्ष नीचे थोडुं हीन होय, अने उपर संपूर्ण पूरुं होय; तेम जे संस्थान नाहीए के० नाजिने हेठे हीन होय; अने उपर लक्षणोपेत होय. ते वीयं के० वीजुं न्यग्रोध संस्थान जाणवुं.

त्रीजुं सादि के० आदि ते नाजिने अहो के० अधो एटले नाजिने नीचे लक्षणोपेत अने नाजिउपर हीन ते सादिसंस्थान जाणवुं.

चोथुं वामन के० पूठ, उदर अने उर के० हृदय ए हीनलक्षणे होय; एटलांने वज्जं के० वर्जकरीने एटले त्याग करीने वाकी मस्तक, ग्रीवा, पाणी के० हाथ, पाए के० पग एटलां सुलक्षणां होय ते वामन संस्थान जाणवुं. ॥ १६१ ॥

विवरीयं पंचमगं के० पांचमुं एथकी विपरीत एटले पूठ, उदर, अने हृदय ए सर्व लक्षणोपेत होय. अने मस्तक, ग्रीवा, हाथ, पग, लक्षणे हीन होय. ए रीते वामन संस्थानथकी जे विपरीत अंग होय ते कुब्ज संस्थान कहिएं.

ठं समस्त शरीरना अवयवरूप अलक्षण एटले विपरीत लक्षण होय. ते हुंडक संस्थान कहिएं. ॥ १६३ ॥

॥ हवे ए ठ संस्थान ते किया किया जीवनेविषे होय? ते जुदा जुदा विवरिने कहे ठे. ॥

गर्जजमनुष्य तथा गर्जजतिर्यचमांहे ठहा के० ठए संस्थान होय, अने सुरा के० देवताने एक समा के० समचउरंस संस्थान होय, अने शेष थाकता नारकी, ए-केड्री, वेंड्री, तेंड्री, चउरेंड्री तथा समूर्धिमपंचेंड्रीतिर्यच, तथा समूर्धिममनुष्य ए सर्व हुंरुया के० हुंरुक संस्थानवाला होय. ॥ १६३ ॥

कम्मपयडीनेविषे समूर्धिमपंचेंड्रीतिर्यचमांहे ठए संस्थान बखाण्यां ठे. एकेंड्री-मांहे हुंडकसंस्थान, तेमांहे पण पृथ्वी मसूरचंदा, अने अपकायनुं स्तिबुक विंडु जेवुं

संस्थान; तथा तेजकायनुं सूचीकलाप संस्थान, वायुकायनुं पताकाने आकारे संस्थान, अने वनस्पतीकाय वीचित्र प्रकारनां संस्थानवंत होय. ए रीते कम्मपयडीमां वखाण्यां ठे.

वायुकाय वैक्रियशरीर करे, तोपण पताका जेवां संस्थाने करे, अने पंचेंद्रीतिर्यच अने पंचेंद्रीमनुष्य, तथा बारमा देवलोकना देवतासुधी जे उत्तर वैक्रियरूप करे; ते नानाप्रकारनुं संस्थान जाणवुं. अने मूलगुरुरूप समचउरंस्त जाणवुं. तथा नारकी जे उत्तरवैक्रियरूप करे ते पण हुंडकसंस्थाने जाणवुं. ए देवतानुं गतिद्वार संपूर्ण थयुं.

॥ हवे देवता देवगति थकी चवीने क्यां क्यां उपजे ? ते आगति द्वार कहे ठे. ॥

जंति सुरा संखाउय ॥ गज्जय पज्जत्त मणुय तिरिएसु ॥

पज्जत्ते सुय बायर ॥ जूदग पत्तेय गवणेषु ॥ १६४ ॥

अर्थ— सामान्यपणे चारे निकायना सुरा के० देवता ते देवगतिथकी चवीने एक युगलियाविना वीजा गर्जज पर्यासा संखाउ के० संख्याता आयुष्यना धणीजे मनुष्य तथा तिर्यच तेने विषे जंति के० जाय. वली पज्जत्ते के० पर्यासा बायर के० वादर, पृथ्वीकाय, अप्पकाय, अने प्रत्येक वनस्पतीकाय ए त्रणमांहे देवता मरीने उपजे. अने शेष सूक्ष्मपृथ्वी, अप्प, साधारण वनस्पती, तथा अपर्यासा वादर, पृथ्वी, अप्प तथा प्रत्येक वनस्पति, तेजकाय, वायुकाय, बेंद्री, तेंद्री, चउरेंद्री, तथा युगलिया अने समूर्द्धिम अपर्यासातिर्यच, तथा समूर्द्धिम अपर्यासामनुष्य, वली देवता, तथा नारकी—एटले स्थानके देवता चवीने उपजे नहीं.

॥ वली आगतितुं विशेषपणुं कहे ठे. ॥

तडवि सणंकुमारं ॥ प्पज्जिई एगिंदिएसु नोजंति ॥ आ-

णय पमुहा चविउं ॥ मणुएसु चेव गडंति ॥ १६५ ॥

अर्थ— तडवि के० त्यां ते आगतिनेविषे पण सणंकुमारंप्पज्जिई के० सनत्कुमार-आदे देईने सहस्वार देवलोक सुधीना देवता चवीने एकेंद्रीमांहे उपजे नहीं. पण शेष एटले वाकीना स्थानके गर्जज पर्यासा संख्याता आयुष्यना धणी एहवा सामान्य मनुष्य तथा तिर्यच तेमांहे उपजे. वली आणत प्रमुख देवलोकथी मांकी अनुत्तरविमान सुधीना देवता चवीने गर्जज पर्यासा संख्याता आयुष्यवाला सामान्य मनुष्य-मांहे उपजे. पण पृथ्व्यादिक एकेंद्रीमांहे नउपजे. तथा तिर्यचमांहे पण उपजे नहीं. ॥ १६५ ॥

॥ हवे जे देवताने जे रीते देवांगना साथे संजोग ठे, अने जे देवताने सर्वथा संजोग नथी ते प्रकार कहे ठे. ॥

दो कप्प काय सेवी ॥ दो दो दो फरिस खूबसेहि ॥ च-
उरोमणेणु वरिमा ॥ अप्प वियारा अणंत सुहा ॥ १६६ ॥

अर्थ— जुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, अने दोकप्प के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोकना देवता ते कायसेवी के० अति उत्कृष्ट पुरुष वेदने उदये मनुष्यनीपरे विषय सेवा करे. कायसेवाविना देवांगना पण तृप्ति पामे नहीं. मनुष्यनीपरे देवताने पण वीर्य होय. तेथी देवांगनाने बल तथा कांति अधिक होय. ए वात श्रीपन्नवणा उपांगमांहे कही ठे. अने सनतकुमार तथा माहेन्द्र ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनाना स्तन, जुज तेहनां आलिंगने करी कायस्पर्शज संजोगसुख माने. वली ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवता ते देवांगनानुं रूप देखीनेज सुख पामे. तथा शुक्र अने सहस्रार देवलोकना देवता ते पोताने जोग योग्य जे देवांगना, तेहनां गीत, हास्य, विलास, जाषित, चूषण, नेपुर प्रमुखना शब्द सांजलीने कामसुख अनुजवे. तथा आणतादिक चारे देवलोकना देवता ते जे रमवा योग्य देवी मनमांहे चिंतवे तेवारे ते देवी पोताना स्थानके बेठी शृंगार करी जली बुरी कामचेष्टाने मनमांहे धरती जोगने माटे सावधान थाय, तेवारे ते देवता त्यांज रह्या थका मन संकटपे पूर्ण सुख पामे. फरसादिक समस्त स्थानके कायसेवीनीपरे देवतानी शक्तिएं करी देवांगनाना शरीरमांहे शुक्रना पुजल संचरे, तेथी देवांगनाने संजोगसुख उपजे. केमके देवताने शुक्रपुजल ठे; तेणे करी देवांगनाने सर्व सुख उपजे. परंतु वैक्रिय पुजले गर्ज उपजे नहीं. अने जे चक्रवर्तिना वैक्रियशरीरना शुक्रपुजलथकी गर्ज उपजे ठे, तेहनं मूल शरीर औदारिक ठे, तेथी वैक्रियपुजल उदारिकपणे परणमावे; तेथी गर्ज उपजे. वैक्रियपुजल उदारिकपणे जे परणमावे ठे; ते जावार्थ श्रीरायपसेणीसूत्रनी टीकामांहे मलयगिरिआचार्ये वखाण्यो ठे. तथा उपरना नवग्रैवेयक, अने पंचअनुत्तरविमानना देवता ते अप्रवीचारा एटले विषयसेवारहित पुरुषवेदथकी अत्यंत मंद मने करी पण छीने प्रार्थे नहीं.

कायसेवीथकी अनंतगणुं सुख स्पर्शसेवीने जाणवुं, तेथकी रूपसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी शब्दसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी वली मनसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी अप्रवीचारीने अनंतगणुं सुख जाणवुं. हवे अहीयां कोइ पूठे के नवग्रैवेयक तथा पंचानुत्तरविमानना देवता जो विषयसेवा रहित ठे तो एहने ब्रह्मचारी केम

ન કહીયે ? તેહને ઉત્તર કહે છે જે, અવિરતિ નામ કર્મોદયથકી દેવતાના જવ-
સ્વજાવે કરી ચારિત્ર પરિણામનો અજાવ છે, અને અપ્રવીચાર સુખથકી ઉપશમ
સુખ અનંતગણું છે. ક્યાંક અપ્રવિચારને સ્થાને અદ્વવિકાર ઇવું લખ્યું છે. ॥ ૧૬૬ ॥

॥ તેજ સૂત્રકાર આગલી ગાથાએ કહે છે. ॥

જં ચ કામસુહં લોએ ॥ જં ચ દિવં મહાસુહં ॥ વી-
યરાગ સુહ સ્મેય ॥ ણંત જાગંપિ નગ્ધઙ્ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ—લોએ કેળ લોકનેવિષે જં કેળ જે કામસુહં કેળ કામસુખ કાયસેવારૂપ,
તથા દેવતાસંબંધી જે મહા કેળ પરમસુરતસુખ તે સર્વ શ્રીવીતરાગ ઇટલે વિશેષેકરી
ગયા છે રાગ દ્વેષ જેહના, ઇવા શ્રીવીતરાગનું જે પ્રશમસુખ તેહને અનંતમે જાગે પણ
એ પૂર્વોક્ત સુખ સમર્થ નહીં. ઇટલે વીતરાગના સુખના અનંતમા જાગ સરખું પણ ન હોય.

॥ હવે દેવીનું ઉત્પત્તિસ્થાન કહે છે. ॥

ઉવવાર્ણ દેવીણં ॥ કમ્પ ડુગં જા પરો સહસ્સારા ॥

ગમણા ગમણં નહી ॥ અચ્ચુય પરં સુરાણંપિ ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ—જુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતષી, સૌધર્મ, અને ઈશાન દેવલોક સુધી યાવત્ દેવીણં
કેળ દેવીર્ણને ઉવવાર્ણ કેળ ઉપજવું હોય. ઉપરાંત દેવીર્ણને ઉપજવું હોય નહીં. અને દેવ-
તાના જોગને માટે ઉપરના દેવલોકમાંહે સૌધર્મ તથા ઈશાનદેવલોકની અપરિગ્રહિતા
દેવી ઉપરો કેળ ઉપર સહસ્સાર દેવલોકસુધી જાય. અને સહસ્સાર દેવલોકથી ઉપરના
દેવલોકે દેવીર્ણનો ગમણાગમણં નહીં કેળજાવું આવવું નથી. કદાચિત્ આણતાદિ દેવલોક
યોગ્ય દેવીને કાયસેવાની વાંઠા ઉપજે, તો મનુષ્યસાથે અથવા સૌધર્મ અને ઈશાન દેવ-
લોકના દેવતાસાથે કાયસેવા પણ કરે, પરંતુ વિષયસેવામાટે આણતાદિ દેવલોકનેવિષે
જાય નહીં. તથા તે દેવો પણ આવે નહીં. કદાચિત્ વારમા દેવલોકનો દેવતા મન-
સેવી મનુષ્યલોકમાં આવી મનુષ્યણિ સ્ત્રીસાથે કાયસેવા કરે, તો મરીને તેજ સ્ત્રીને
પેટે ઉપજે. તેમજ દેવીને પણ કાયસેવા હોય. વલી અચ્ચુત પરં સુરાણંપિ કેળ અચ્ચુત
દેવલોકથકી ઉપરાંત દેવતાનું પણ ગમનાગમન નહીં. હેઠલા દેવોને વારમા દેવલોક-
થકી ઉપરાંત જાવાની શક્તિ નથી. તથા ઉપરના દેવતાને અહીંયાં આવવાનું પ્રયોજન
નથી. કેમકે ઐવેયક તથા પંચાનુત્તરનાદેવતા તે, તીર્થકરના કલ્યાણિકમહીમાએ
પણ શય્યા થકી નીચે ઉતરે નહીં. કિંતુ શય્યાએ વેઠાજ નમસ્કારાદિક જ્ઞાતિ સાચવે.
અને સંદેહ ઉપજે તો મનવર્ગણાએ પ્રશ્ન કરે, તે કેવલી કેવલજ્ઞાને જાણીને તેહનો મ-
નોવર્ગણાએ ઉત્તર આપે. તીર્થકરની મનોવર્ગણા ઉત્તરસહિત તે પ્રશ્ન અવધિજ્ઞાને જા-
ણીને દેવતા પોતાનો સંદેહ ટાલે. પરંતુ અહીંયાં આવે નહીં. ॥ ૧૬૮ ॥

॥ हवे कीलविषिया देवतानां स्थानक कहे ठे. ॥

ति पलिय तिसार तेरस ॥ सारा कप्प छग तइय लंत अहो ॥
किब्बिसिय नहुंति उवरिं ॥ अच्चुय परउज्जिउगाई ॥ १६ए ॥

अर्थ—अशुच कर्मना उदयेकरी देवतामांहे चंडाल सरखा, ते किलविषिया देवता कहीए. ते सौधर्म तथा ईशान देवलोकतले तिपलिय के० त्रण पढ्योपमने आयुष्ये वसे ठे. तेमज सनत्कुमारदेवलोकने तले तिसार के० त्रण सागरोपमने आयुष्ये वसे ठे. एमज तेरस के० तेर सागरोपमने आयुष्ये ठे लंत के० लांतक देवलोकने अहो के० अधोचागे वसे ठे. किब्बिसिय न हुंति उवरिं के० ए किट्ठिविषिया देवता ते लांतकनामा ठा देवलोकथी उपरांत उपजे नहीं.

वली अच्चुय के० अच्चुत देवलोकथी परउ के० उपरांत अज्जिउगाई के० अज्जियोगि-कादिक देवता तथा आदिशब्दथी सामानिकादिक देवता पण न उपजे. किंतु एनव-धैवेयक, तथा पंचानुत्तरविमानवासी समस्त देवता ते स्वयमेवपणे इंद्र सरखा जाणवा.

॥ हवे सौधर्म तथा ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां केटलां विमान
तथा केटलुं आयुष्य ठे ? तथा किया किया विमानवासी देवताने
उपजोग योग्य होय ? ए अर्थ विस्तारथी कहे ठे. ॥

अपरिग्रह देवीणं ॥ विमाणलस्का ठ हुंति सोहम्मे ॥ पलि-
याई समयाहिय ॥ ठिइ जासि जाव दसपलिया ॥ १७० ॥
ताउ सणकुमारा ॥ एव वहुंति पलिय दसगेहिं ॥ जा बं-
ज सुक्क आणय ॥ आरण देवाण पन्नासा ॥ १७१ ॥ ईसाणे
चउ लस्का ॥ साहिय पलियाइ समय अहिअ ठिइ ॥ जा
पनर पलिय जासिं ॥ ताउ माहिंद देवाणं ॥ १७२ ॥ एए-
ण कमेण जवे ॥ समयाहिय पलिय दसग बुद्धीए ॥ लंत
सहसार पाणय ॥ अच्चुय देवाण पण पन्ना ॥ १७३ ॥

अर्थ— केवल अपरिग्रहितादेवीनां ठ लाख विमान सौधर्मदेवलोके ठे. तेमांहे जे वैमानमांहेली देवीउनुं एक पढ्योपमनुं पूर्ण आयुष्य ठे, ते देवी सौधर्मवासी देवताने जोग योग्य जाणवी. अने जे देवीने पलियाइ के० एक पढ्योपमादिक एटले एक पढ्योपम उपरे समयाहिय के० एक समय अधिक, अथवा बे समय, त्रण समय, संख्यातासमय, असंख्यातासमय, अधिक—एम जाव के० यावत् दश पढ्योपमना आयुष्यवाली अप-

રિગ્ગ્રહિતાદેવી ॥૧૭૦॥ તે સર્વ સણંકુમારા કેળ સનત્કુમારવાસી દેવતાને ઉપજોગ યોગ્ય જાણવી. પણ તે દેવી તેથી ઉપરના દેવલોકના દેવતાને વાંઢે નહીં. એમજ ફરી દશ પદ્યોપમથી ઉપરાંત એક સમય, બે સમય, ત્રણ સમય, આદે દેશને દસગેહિં કેળ દશ પદ્યોપમસુધીની વીજી વૃદ્ધિ કરીએ, એટલે વીશ પદ્યોપમનું આયુષ્ય બ્રહ્મદેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય દેવીનું જાણવું.

વલી તેવારપઠી એ એમજ સમય આદે દેશને દશ પદ્યોપમની વૃદ્ધિ સુધી એટલે ત્રીશપદ્યોપમના આયુષ્યવાલી દેવીઝં તે શુક્રદેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય જાણવી. તેવાર પઠી વલી સમયાદિ વૃદ્ધિએ ચાલીશ પદ્યોપમના આયુષ્યવાલી દેવીઝં તે આણતદેવલોકવાસી દેવતાને જોગયોગ્ય હોય. વલી તેવારપઠી સમયાદિ વૃદ્ધિએ યાવત્ પચાશ પદ્યોપમના આયુષ્યવાલી દેવી તે આરણ દેવલોકના દેવતાને ઉપજોગ યોગ્ય હોય.

હવે ઈશાનદેવલોકે અપરિગ્રહિતા દેવીનાં ચાર લાખ વિમાન છે; તેમાંહે જે દેવીઝંનું એક પદ્યોપમ સાધિક આયુષ્ય છે; તે દેવીઝં ઈશાનદેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય છે. તેવાર પઠી સમયાદિ વૃદ્ધિએ યાવત્ પત્તર પદ્યોપમના આયુષ્યની દેવીઝં તે માહેંડ દેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય હોય. ॥ ૧૭૧ ॥ એહજ ક્રમે કરી પૂર્વ રીતે દશ પદ્યોપમ વધારતાં યોગ્યપણે પચીશ પદ્યોપમના આયુષ્યની દેવીઝં લાંતક દેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય હોય. તથા પાંત્રીશ પદ્યોપમના આયુષ્યવાલી દેવી સહસ્રાર દેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય હોય. અને પિસ્તાલીશ પદ્યોપમના આયુષ્યની દેવી તે પ્રાણત દેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય હોય, અને પંચાવન પદ્યોપમના આયુષ્યવાલી દેવી તે અન્નુતદેવલોકના દેવતાને જોગયોગ્ય હોય. ॥ ૧૭૨ ॥

॥ હવે દેવને લેશ્યા દોઢગાથાએ કરી કહે છે. ॥

કિન્હા નીલા કાઝ ॥ તેઝ પમ્હાય સુક લેસાઝ ॥ જવ-
ણવણ પઠમ ચઝલેસ ॥ જોઈસ કપ્પ હોગે તેઝ ॥ ૧૭૪ ॥
કપ્પતિય પમ્હ લેસા ॥ લંતાશ્સુ સુકલેસ હંતિ સુરા ॥

અર્થ—જેણે કરી જીવ કર્મ સાથે આશ્લેષ પામે તેને લેશ્યા કહીએ. તે લેશ્યાના બે જ્ઞેદ છે. એક દ્રવ્યલેશ્યા તથા વીજી જાવલેશ્યા. ત્યાં આત્માને કાલાં તથા પીલાં દ્રવ્યરૂપ કર્મ પુજલ સંયોગ તે દ્રવ્યલેશ્યા, અને આત્માના શુજાશુજ પરિણામ તે જાવલેશ્યા. એ વાત નારકીને અધિકારે પ્રકટપણે વચ્ચાણશે. તે લેશ્યાના ઠ જ્ઞેદ છે. એક કૃષ્ણા, વીજી નીલા, ત્રીજી કાપોત, ચોથી તેજો, પાંચમી પદ્મ, અને ઠઠી શુક્લ—તેમાં જવણવણ કેળ

જવનપતિ અને વ્યંતરને કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત અને તેજો એ પદ્મ કેળ પહેલી ચણલેસ કેળ ચાર લેશ્યા હોય. ત્યાં પરમાધામીને એક કૃષ્ણલેશ્યાજ હોય. અને જોડસ કેળ જ્યોતપી તથા કપ્પ ડુગે કેળ સૌધર્મ તથા ઈશાન એ બે દેવલોકનેવિષે એક તેજ કેળ તેજોલેશ્યા હોય. ॥ ૧૭૪ ॥

તે ઉપરાંત કપ્પતિય કેળ સનત્કુમાર, માહેંદ્ર અને બ્રહ્મ —એ ત્રણ દેવલોકે એક પ-મ્હલેસા કેળ પદ્મલેશ્યા હોય. તેવાર પઠી લંતાડસુ કેળ લાંતક આદે દેડને પંચાનુત્તર સુધીના સુરા કેળ દેવોને એકલી શુક્લલેશ્યા હોય. એ સર્વ લેશ્યાઈ અનુક્રમે નિર્મલ શુરુ શુરુતર જાણવી. જવનપતિ આદે દેડ નવ ગ્રૈવેયકસુધી જાવ પરાવર્તે કરી જાવ-લેશ્યા ઠણ સંજવે. અને પંચાનુત્તરના દેવો પ્રાયે વિશુરુ દ્રવ્યલેશ્યાવંત હોય; અને પ-રિત્તસંસારી હોય. તેમાટે તે દેવો જાવતઃ વિશુરુ લેશ્યાવંત હોય.

જવનપતિ, વ્યંતર, અને જ્યોતપિના શરીરનો વર્ણ પૂર્વે એ દેવોના અધિકારેકહ્યો છે.
॥ હવે વૈમાનિક દેવોનો વર્ણ કહે છે. ॥

કણગાજ પડમ કેસર ॥ વન્ના હસુ તિસુ ઝવરિ ધવલા ॥૧૭૫॥

અર્થ— સૌધર્મ અને ઈશાન એ ડુસુ કેળ બે દેવલોકના દેવનાં શરીર કણગાજ કેળ રાતા સુવર્ણ જેવાં કાંતિવાલાં જાણવાં. અને તિસુ કેળ ત્રીજો, ચોથો ને પાંચમો એ ત્રણ દેવલોકે દેવોનાં શરીર તે પડમ કેળ પદ્મ ઇટલે કમલનો કેસર જે પરાગ તેવા વર્ણે છે. અને ઝવરિધવલા કેળ લાંતક આદે દેડને ઉપરના દેવલોકના દેવ તે, ધ-વલા ઇટલે શુક્લ શુક્લતમ વર્ણે ઉત્તરોત્તર જાણવા. યદ્યપિ શ્રીજીવાજિગમસૂત્રમાં બં-જલોગ લાંતક દેવા અલ્પમદૂય પુષ્પવન્ના એવું કહ્યું છે, તથાપિ મહુડાનું પાકું ફૂલ કાંડક ગૌર હોય, તે ગૌરમાંહે ગણીયું. અને મહુડાનું કાકું ફૂલ કાંડક પાંડુરુ હોય, તેમાટે ધવલમાંહે ગણીયું. તેથી અહીંયાં સિદ્ધાંત વીરોધ નથી. ॥ ૧૭૫ ॥

॥ હવે દેવતાને આહાર તથા શ્વાસોદ્વાસનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

દસવાસ સદ્સસાઈ ॥ જદ્નમાઝં ધરંતિ જે દેવા ॥ તેસિં

ચઝથા હારો ॥ સત્તર્હિં ઓવેહિં ઝસાસો ॥ ૧૭૬ ॥

અર્થ— જે જવનપતિ અને વ્યંતર દેવોમાં દશ હજાર વર્ષના જઘન્યાયુવાલા દેવ હોય; તેસિં કેળ તે દેવને ચઝથાહારો કેળ ચોથ પઠી ઇટલે એક અહોરાત્રને આંતરે આહારની ઇચ્છા ઉપજે. તે ઇચ્છા ઉપના થકા સર્વ ઇંદ્રિયને આદ્વાદકારી મનોહ પુ-જલે કરી ઇચ્છાએ તૃપ્તિ પામે, અને સત્તર્હિંઓવેહિં કેળ સાત સ્તોકે શ્વાસોદ્વાસ હોય. શરીર માંહે વાયુ ઝંચો નીચો વધે—આવે તે સાતે સ્તોકે ઝંચો શ્વાસ આવે, સાતે

સ્તોકે નીચો શ્વાસ આવે, ઇટલા કાલના વચમાં નિશ્ચલ રહે; સાતે સાતે સ્તોકે શ્વાસોશ્વાસ કરે.

॥ હવે પૂર્વોક્ત સ્તોકનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

આહિ વાહિ વિમુક્કસ્સ ॥ નીસાસૂસ્સાસ એગ્ગો ॥ પાણુ
સત્ત ઇમો થોવો ॥ સોવિ સત્તગુણો લવો ॥ ૧૭૭ ॥
લવ સત્તહત્તરીએ ॥ હોઇ મુહુત્તો ઇમંમિ ઝસાસા ॥ સગ-
તીસસયતિહુત્તર ॥ તીસગુણા તે અહોરત્તે ॥ ૧૭૮ ॥
લક્કંતેરસ સહસા ॥ નઝયસયં અયર સંખયાદેવે ॥
પરકેહિં ઝસાસે ॥ વાસસહસ્સેહિં આહારો ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ— આહિવાહિવિમુક્કસ્સ કેળ આધિ તે મનની પીમા, અને વ્યાધિ તે શરીરની પીમા, તેથી વીમુક્કસ્સ કેળ વિશેષે કરીને રહિત, ચિંતા તથા શ્રમથી રહિત એવા મનુષ્યનો એક નિશ્વાસ—ઉશ્વાસ તેને પ્રાણ કહીએ. પાણુસત્તઇમો કેળ એવા સાતે પ્રાણે થોવો કેળ એક સ્તોક કહીએ. સોવિસત્તગુણોલવો કેળ એવા સાતે સ્તોકે એક લવ હોય. ॥ ૧૭૭ ॥ અહીંયાં સાત પ્રાણને એક સ્તોક કહીએ. તેને સાતગુણા કરીએ તૈવારે ઝગણપચાશ પ્રાણે એક લવ થાય છે.

લવ સત્તહત્તરીએ કેળ સિત્તોતર લવે હોઇમુહુત્તો કેળ એક મુહૂર્ત હોય. ઇમંમિ કેળ એક મુહૂર્તમાંહે ઝસાસા કેળ કેટલા શ્વાસોશ્વાસ હોય ? તે કહે છે. પૂર્વોક્ત ઝગણપચાશને સીત્તોતેર ગુણા કરીએ, તેવારે સગતીસસયતિહુત્તર કેળ સામગ્રીશસે ને તહોતેર શ્વાસોશ્વાસ હોય. તે અહોરત્તે કેળ એક અહોરાત્રમાંહે ત્રીશ મુહૂર્ત થાયઠે, માટે તેને ત્રીશગુણા કરીએ; ॥ ૧૭૮ ॥ તેવારે એક લાખ તેર હજાર એકશો ને નેવુ શ્વાસોશ્વાસ થાય. અને ત્રીશ ગુણા કરીએ, તેવારે તેત્રીશ લાખ પંચાણુ હજાર ને સાતસેં શ્વાસોશ્વાસ એક માસના થાયઠે. તેને વારગુણા કરતાં ચાર ક્રોડ સાત લાખ અડતાલીશ હજાર ને ચારસેં શ્વાસોશ્વાસ એક વર્ષના થાયઠે. એમજ સો વર્ષનેવિષે પણ જાવના કરવી.

હવે અયરસંખયાદેવેપરકેહિં કેળ જે દેવતાનું જેટલા સાગરોપમાનું આયુષ્ય હોય, તે દેવતાને તેટલે પદે શ્વાસોશ્વાસ હોય, અને તેટલે હજાર વર્ષે આહાર હોય. તે આવી રીતે કે, જે દેવતાનું એક સાગરોપમાયુ હોય તેને એકપદે ઉશ્વાસ હોય, અને એક હજારવર્ષે આહારની ઇલા ઉપજે. જેમ સર્વાર્થસિદ્ધે તેત્રીશ સાગરોપમાયુ છે, તો તેત્રીશ પદે શ્વાસોશ્વાસ અને તેત્રીશ હજારવર્ષે આહારની ઇલા ઉપજે. ॥ ૧૭૯ ॥

॥ हवे जे देवोनं दश हजार वर्षे उपरांत पण एक सागरोपमनं पूर्णायु
न होय तेना वचमां आहार अने उश्वासनं काळमान कहेठे. ॥

दस वास सहस्सुवर्णि ॥ समयाई जाव सागरं ऊणं ॥ दि-
वस मुहुत्त पहुत्ता ॥ आहारुसास सेसाणं ॥ १८० ॥

अर्थ—जे देवतानुं दश हजार वर्षे उपरांत, समयाइ के० समयादिक एटले स-
मय, आवली, मुहूर्त, दिवस, पक्ष, मास, संवत्सर, युग, एक वे आदि पळोपम, एम
जाव के० यावत् सागरंऊणं के० कांश्क ऊणं सागरोपमायु होय, ते देवताने दिवस
पृथक्त्वे आहारानिवाया थाय, अने ते मुहूर्त पृथक्त्वे उसास करे. सिद्धांतजापाए
पृथक्त्व शब्दनो अर्थ वे आदे देईनेनव सीम संख्यानुं मान कहीए. अर्हियां ए जावार्थ
जे दश हजार वर्षेची उपरांत एक समयादि वृद्धि अनुक्रमे दिवस पृथक्त्वे आहार.
अने मुहूर्त पृथक्त्वे उसासने वधारता जइए, ते त्यांसुधी वधारीए के ज्यांसुधी पूर्ण
सागरोपमायुप्रत्ये पक्षकी उसास अने एक हजार वर्षेकी आहार थाय. ॥ १८० ॥

॥ हवे सिद्धांतमांहे आहारना त्रण जेद ठे ते कहेठे. ॥

सरिरेण ज्याहारो ॥ तयाइ फासेण लोम आहारो ॥ प-
खेवा हारो पुण ॥ कावलिज होइ नायबो ॥ १८१ ॥

अर्थ—केवल शरीरे करी जे आहार ते उंजाहारी. यद्यपि शरीर पांच ठे. तथापि
तेजस अने कार्मण शरीरे करी जीव उत्पत्ति देशे आवी पूर्व शरीर त्यागे. विग्रह-
गति अथवा अविग्रह गतिवाळो जीव प्रथम समये औदारिक शरीर योग्य पुज्जवा-
हार करे. बीजा समय आदे देई कार्मणसाथे औदारिक मिश्रे आहार करे. ते ज्यां-
सुधी शरीर पूर्ण नीपजे, त्यांसुधी. ए पूर्वोक्त सर्व उंजः कहेतां तेजस शरीर, तेणे
करी जे आहार ते प्रथम उंजाहार जाणवो.

अने तया के० तया फासेण के० स्पशेंद्रिये करी जे आहार—जेम के तेज चोपन-
वाथकी मुखे चीकाश थाय, उनाळे पाणीनी ठांट लागवाची शीतल पुज्जले तृपा
मटे. ए बीजो लोम आहारो के० लोमाहार जाणवो.

अने पखेवाहारो के० प्रक्षेपाहार, ते पुण के० वली कावलीजहोइ के० कोलीआए
करी मुख प्रक्षेपे जे आहार ते बीजो प्रक्षेपाहार जाणवो. ॥ १८१ ॥

॥ हवे ए त्रणे आहार केइ केइ अवस्थानेविषे होय? ते कहे ठे. ॥

उंयाहारा सबे ॥ अपजत्त पजत्त लोम आहारो ॥ सुर नि-
रय इगिंदि विणा ॥ सेसा जवठा स पखेवा ॥ १८२ ॥

અર્થ— કેવલ તેજસ શરીરે કરી ઉત્પત્તિ દેશવિષે આપણા શરીરયોગ્ય જે પુજલ તે ઝંજ, તેના આહારી સર્વે કેળ સર્વે જીવ એકેંદ્રિ આદે દેશને પંચેંદ્રિ પર્યંત અપ-
સાજીવ તે ઝંજા આહારી જાણવા. કોઈ એમ કહે છે કે સમસ્ત સ્વયોગ્ય જેને જેટલી
પર્યાપ્તિ કહી છે, તેટલી પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્તિ હોય તે ઝંજાહારી જાણવા. તે જૂઠું કહે
છે. કારણ કે, શરીર પર્યાપ્તિથી પ્રારંભી જીવ લોમાહારી લોમે કરે, અંગ પ્રત્યંગે
કરી પુજલઆકર્ષી આહાર કરે; તેમણે અહીંયાં શરીર પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્તિ હોય તે જા-
ણવું. પરંતુ આહાર પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્તિ ન જાણવો. કેમકે તે તો અણાહારી હોય, અને
શરીર પર્યાપ્તિ પૂજલ કેળ પર્યાપ્તિ તે સર્વને લોમાહારી કેળ લોમાહાર હોય.

અને સુરનિરયશ્ચિદિવિણા કેળ દેવતા, નારકી અને એકેંદ્રી એ ત્રણવિના સેસાજવઢા
કેળ શેષ જે બાકી સમસ્ત જવસ્થા એટલે સંસારી જીવ બેંદ્રી, તૈંદ્રી, ચૌરેંદ્રી, પંચેંદ્રિ,
તિર્યંચ, મનુષ્ય, તે સપરકેવા કેળ સપ્રદેષા પ્રદેષ તે કવલાહારી હોય. અને દેવતા,
નારકી, તથા એકેંદ્રીને કવલહાર નથી; કિંતુ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કહ્યા પછી લોમાહારી
હોય. તેમાં દેવતા તે મનકલ્પિત શુદ્ધ પુજલ સર્વે કાયાએ આહાર કરે. નારકીને
અશુદ્ધપણે પરિણમે; તે દેવતા નારકીના આહાર પુજલને વિશુદ્ધ, અવધિજ્ઞાની એવા
પંચાનુત્તરવિમાનવાસી દેવતા દેખે તથા જાણે, પરંતુ નારકી આદે દેશ ઐવેચક સુ-
ધીના દેવતા અવધિજ્ઞાને આહાર પુજલ ન દેખે..

॥ વલી આહાર વિશેષ કહે છે. ॥

સચ્ચિત્તા ચિત્તો જય ॥ રૂવો આહાર સર્વ તિરિયાણં ॥

સર્વ નરાણં ચ તદા ॥ સુરનેરશ્યાણ અચ્ચિત્તો ॥ ૧૬૩ ॥

અર્થ— સર્વતિરિયાણં કેળ સર્વ તિર્યંચને, અને સર્વનરાણં કેળ સર્વ મનુષ્યોને ત્રિવિ-
ધાહાર હોય. કેવારેક સચ્ચિત્ત, કેવારેક અચ્ચિત્ત, અને કેવારેક ઝનયરૂવો કેળ ઝન-
યરૂપ; એટલે સચ્ચિત્તાચિત્ત તે મિશ્ર આહાર હોય. ચ કેળ વલી તદા કેળ તેમજ સુર-
નેરશ્યાણ કેળ દેવતા અને નારકીને અચ્ચિત્તો કેળ સદા અચ્ચિત્તાહાર હોય.

આજોગા ણાજોગા ॥ સર્વેસિં હોઈ લોમ આહારો ॥ નિર-

યાણં અમણુત્તો ॥ પરિણમશ્ચ સુરાણ સમણુત્તો ॥ ૧૬૪ ॥

અર્થ—અપર્યાપ્તાવસ્થાએ સર્વે જીવોને અજાણપણે આહાર પરિણમે. જેમ વર્ષાકાલે
શીતલ પુજલને ફરસવાથી ઘણું મૂત્ર શ્રવે, અને પર્યાપ્તાવસ્થાએ સર્વે લોમાહારી
જીવોને આજોગ કેળ જાણતાં અને અજાજોગ કેળ અજાણતાં એટલે કેવારેક જાણતાં
અને કેવારેક અજાણતાં આહાર પરિણમે, અને એકેંદ્રીને તથા સમૂર્ધિમ મનુષ્યને
મનરહિતપણે સર્વથા અજાણતાંજ આહાર પરિણમે, તે લોમાહાર નિરયાણં કેળ

નારકીને અશુભ કર્મોદયે કરી અમણ્ણો કેળ અમનોહ્ર એટલે મનને અસુહામણો પરિણમશ્ કેળ પરિણમે. તથા તેહજ લોમાહાર સુરાણ કેળ દેવતાંને શુભ કર્મોદયે કરી સમણ્ણો કેળ મનોહ્રપણે સહિત પરિણમે. તેવાર પઠી તૃપ્તિપૂર્વક પરમ સંતોષ થાય. એ કારણે દેવતાને આયુષ્ય ઉપર આહાર કાલમાન છે; પરંતુ નારકીને આહારે કાલમાન ન જાણવું. ॥ ૧૮૪ ॥

॥ એજ આહાર પ્રસ્તાવે નારકી, તિર્યચ તથા મનુષ્યોને પણ આહાર કાલમાન કહેહે. ॥

તદ્વિગલ નારયાણં ॥ અંતમુહુતા સહોશ્ ઉક્કોસો ॥ પં-

ચિંદિ તિરિ નરાણં ॥ સાહાવિઝ્ બઠ્ઠ અઠમઝ્ ॥ ૧૮૫ ॥

અર્થ—તહ કેળ તેમજ વિગલ કેળ વિકલેંડી તે બેંડી, તેંડી અને ચઝરેંડી, વલ્લી નારયાણં કેળ નારકીને એકવાર આહાર લીધા પઠી વલ્લી આહારની શ્લા ઉક્કોસો કેળ ઉત્કૃષ્ટો અંતમુહુતાસહોશ્ કેળ અંતર મુહૂર્ત્ત ઉપરાંત ઉપજે અને એકેંડી પૃથ્વીકાયા-દિકને આહારાજિલાષ સદા એટલે નિરંતર ઉપજે. અને પંચિંદિતિરિ કેળ પંચેંડી તિર્યચને સાહાવિઝ્ કેળ સ્વજાવે તાપ રોગાદિકના અજાવે ઉત્કૃષ્ટો બઠ્ઠ કેળ બે અહોરાત્રને અંતરે આહારાજિલાષ ઉપજે. અને નરાણં કેળ મનુષ્યને અઠમઝ્ કેળ ત્રણ અહોરાત્રને અંતરે આહારાજિલાષ ઉપજે. એ વેળ ઉત્કૃષ્ટો આહારાંતર તે ઉત્તરકુરુ, દેવકુરુ, તથા જરત અને ઈરવતે સૂષમ સૂષમાકાલે ત્રણ પદ્યોપમાયુવાલા તિર્યચ મનુષ્ય આશ્રી જાણવો. ॥ ૧૮૫ ॥

॥ હવે કીયો જીવ આહારક અને કીયો જીવ અનાહારક ? તે કહે છે. ॥

વિગ્ગહ ગશ્ માવન્ના ॥ કેવલિણો સમુદ્ધયા અજોગી-

ય ॥ સિદ્ધાય અણાહારા ॥ સેસા આહારગા જીવા ॥ ૧૮૬ ॥

અર્થ—વિગ્ગહગતિવાલા જીવ જે સમશ્રેણી મૂકીને વિદિશાએ દેખાય; અથવા વિદિશાએ ઉપન્યા, એટલે વિગ્ગહગશ્ માવન્ના કેળ વિગ્ગહગતિને પ્રાપ્ત થયેલા જીવ, તથા કેવલ્લી સમુદ્ધાત કરતાં, અને અજોગીય કેળ સૈલેશીકરણ કરતાં અયોગી નામા ચૌદમે ગુણઠાણે થકા વલ્લી આઠ કર્મ ક્ષય કરી જે સિદ્ધ થયા; એ સર્વ જીવ અણાહારા કેળ અણાહારક જાણવા. અને સેસા આહારગાજીવા કેળ શેષ એટલે બાકી વીજા સંસારી જીવ તે સર્વ આહારક જાણવા. ॥ ૧૮૬ ॥

જાવાર્થ એ છે જે વિગ્ગહગતિવાલા ઉત્કૃષ્ટપણે ચાર સમય અણાહારી હોય; અને આઠ સમય પ્રમાણ કેવલ્લી સમુદ્ધાત છે. તેમાં ત્રીજે ચોથે અને પાંચમે સમયે કેવલ કાર્મણ કાયયોગી હોય. તે ત્યાં ત્રણ સમય અણાહારક જાણવા, અને ચૌદમે ગુણ-

ठाणे सैलेशीकरणे अंतर मुहुर्त्तप्रमाण अणाहारक जाणवा. अने सादि अनंत मोक्ष-
मांहे सिद्धना जीव अनंतकाल अणाहारक जाणवा.

॥ हवे देवतानुं स्वरूप कहे ठे. ॥

केसछि मंस नह रोम ॥ रुधिर वस चम्म मुत्त पुरिसेहिं ॥

रहिया निम्मल देहा ॥ सुगंध नीसास गय लेवा ॥ १८७ ॥

अर्थ—सर्व देवतानुं पूर्वजवनां उपजावेलां शुभकर्मना उदयथकी केश, अछि के०
हाम, मंस के० मांस, नख, रोम, रुधिर, वसा के० मांसनी चरबी, चामनी, मूत्र,
पुरिष, (विष्ठा), एउए करी रहिया के० रहित एवं निम्मल के० मलरहित शरीर
होय. कपूर तथा कस्तुरीना सुगंध सरखो मुखनो निश्वास होय. तथा गतलेपा के०
जाति लावण्यनी पेरे रज प्रश्वेदादिकना उपलेप रहित होय. ॥ १८७ ॥

अंतमुहुत्तेणंचिय ॥ पज्जत्ता तरुण पुरिस संकासा ॥ सबंग

जूसणधरा ॥ अजर निरुया समा देवा ॥ १८८ ॥

अर्थ—वली उत्पत्तिकाले अंतरमुहुर्त्तमांहे पर्याप्ति पूर्ण कस्या पढी अत्यंत तरुण
पुरुष सरखा सबंग के० सर्वांगनेवीषे जूषणना धरनार, अहींयां श्रीजीवाजिगमसू-
त्रना अजिप्राये कोशक कहे ठे के, देवता आजरण तथा वस्त्रेकरी रहित ठे, ते उत्प-
त्तिकालेज जाणवा. परंतु उपपात सजाए उपजे, अजिषेक सजाए स्नान करे, अलं-
कार सजाए अलंकार पेहेरे, व्यवसाय सजाए पुस्तक वांची धार्मिक पीढी प्रमुख
पूजोपकरण व्यवसाय दीए, पढी सुधर्मा सजाए सिद्धायतननेविषे जिनप्रतिमाने पूजे.
ए सर्व जूदां जूदां कृत्य करे तो तेने सदाकाल आजरण अने वस्त्ररहित केम कहिएं?
ते माटे जे एम कहे ठे ते असंप्रदाय अर्थ जाणवो. मात्र उत्पत्ति वेलाएज आजरण
तथा वस्त्ररहित होय. वली सदा यौवनवय प्राप्त, जरारहित, निरुया के० निरुज ते
काश श्वासादिक रोगरहित, समा के० समचतुरंस्त्र संस्थानी देवा के० देव होय.

अणिमिस नयणा मण ॥ कज्ज साहणा पुप्फ दाम अमिला-

णा ॥ चउरंगुलेण जूमिं ॥ न विवन्ति सुराजिणाविति ॥ १८९ ॥

अर्थ—वली देवता स्वजावे अणिमिसनयणा के० अनिमिषनेत्र एटले देवशक्ति
विशेषे आंख मीटकारे नहीं. मणकज्जसाहणा के० मनेकरी सर्व कार्य साधक होय,
अने जेमना उरनेविषे पुप्फदाम के० फूलनी माला ते निरंतर अमिलाण के० अम्बला-
न एटले कुमलाय नहीं एवी होय. वली जेउ मनुष्यलोकमांहे आव्या थका चउरंगु-
लेणजूमिं के० चार अंगुल जूमिकाथकी उंचा पग राखे; पण जूमिकाने नविवन्ति के०

फरसे नहीं. एवा सुरा के० देव जिणाविति के० श्रीतीर्थकर अने केवलीए कहा ठे
॥ हवे जे कारणे देवता मनुष्यलोकमां आवे ते कारण कहे ठे. ॥

पंचसु जिणकद्धाणेषु ॥ चेव महारिसि तवाणुजावाउं ॥

जम्मंतर नेहेणय ॥ आगहंति सुरा इहयं ॥ १९० ॥

अर्थ—पंचसुजिणकद्धाणेषु के० श्रीतीर्थकरना जन्मादिक पांच कट्याणकोने विषे तथा म-
हारिसितवाणुजावाउं के० महोटा ऋषीश्वरना तपानुजावे एटले तपने प्रजावे, वली जम्मं-
त्तरनेहेणय के० जन्मांतरना स्नेहे करी जेम शालिजडना पिता आव्या तेम, अथवा
रीश थकी संगमो देव जेम आव्यो तेम, ए कारणे आगहंतिसुरा इहयं के० देवता
अहीया आवे, पण कारणविना आवे नहीं. ॥ १९० ॥

॥ ते देव कारणविना शामाटे न आवे ? ते कहे ठे. ॥

संकंति दिव्वपेमा ॥ विसय पसत्ता समत्त कत्तवा ॥ अण-

हीण मणुयकज्जा ॥ नरज्वमसुहं नइंति सुरा ॥ १९१ ॥

अर्थ—जेवारे देवता देवलोकनेविषे उपजे, तेवारे तत्काल रमणिक देवांगनाना अं-
प्रविषे दिव्य प्रेम परस्पर संकंति के० संक्रमे एटले मले. वली विषय जे देवांगनाना
ःपर्श, शब्द, रूप तेनेविषे अत्यंत पसत्ता के० प्रसक्त एटले विशेषे करीने आसक्त ते
एक घन्टीपर्यंत पण मूकी शके नहीं. वली स्नान, वनविहार, नाटकविलोकन, प्रमुख
देवकार्य पूर्ण थया विना, वली देवताने मनुष्यसारं कार्य कांइ नहीं के जेना आधि-
रणे करी देवता मनुष्यलोकमां आवे. ते कारणे अशुच अने दुर्गंधमय एवा मनुष्य-
लोकनेविषे देवता न आवे. तेहज दुर्गंधपणुं कहे ठे. ॥ १९१ ॥

चत्तारि पंच जोयण ॥ सयाइ गंधोय मणुय लोगस्स ॥

उहं वच्चइ जेणं ॥ नहुदेवा तेण आवंति ॥ १९२ ॥

अर्थ—जेणं के० जे कारणे चारसैं पांचसैं योजन सुधी मणुयलोगस्स के० मनुष्य-
लोकसंवंधी मृतकलेवर, मूत्र, पुरीषसंवंधी जे दुर्गंध ते उहंवच्चइ के० उंचे जाय. तेण
के० ते कारणे मनुष्य लोकने विषे नहुदेवा आवंति के० देवता न आवे. अहीयां
नव योजनसुधी मूलगा गंध पुज्जल तेवार पढी ते पुज्जले आगला पुज्जल वासी
जे, वली ते पुज्जले आगला पुज्जल वासीजे, एम अन्योन्य अनेरा अनेरा
पुज्जल वासतां चारसैं अथवा पांचसैं योजनसुधी जंचो गंध जाय. जे काले श्रीअजी-
तनाथने वारे घणा मनुष्य होय, तेवारे कलेवर प्रमुख पण घणां होय. त्यां
पांचसैं योजन सुधी, तथा बीजी परे चारसैं योजनसुधी गंध उंचो जाय. अथवा

देवता अत्यंत शुच प्रकृतिवन्त थे; तेने थोमुं दुःख ते पण घणुं थइ परिणमे; तेथी चारसैं पांचसैं योजन कहा. नहीं तो मनुष्यने घ्राणेंद्रियनो विषय नव योजन सुधी ठे, अने देवताने एकांते निश्चय नथी. ॥ १९२ ॥

॥ हवे देवताने जव प्रत्ययिक अवधिज्ञाननुं विषयक्षेत्र कहेठे ॥

दो कप्प पढम पुढविं ॥ दो दो दो बीय तइयगं चउथिं ॥

चउ उवरिम उंहीए ॥ पासंति पंचमं पुढविं ॥ १९३ ॥

अर्थ—दोकप्प के० पहेला बे देवलोकना देव ते पढमपुढविं के० पेहेली नरकपृथ्वी सुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अहीयां ए जावार्थ ठे जे सौधर्म अने ईशानेंद्रना सामानिकादिक उत्कृष्टायुवाला जे देवो, ते रत्नप्रज्ञा पृथ्वीना सर्व हेठला जागसुधी अवधिए करी देखे. पढी ते उपरना दो के० बे सनत्कुमार ने माहेंद्रना देवता बीजी शर्करप्रज्ञाप्रते देखे. एमज ब्रह्म अने लांतक ए बे देवलोकना देवो ते त्रीजी वालुकाप्रज्ञाप्रते देखे. अने शुक्र तथा सहस्रारना देव चोथी पंकप्रज्ञा प्रते देखे. तथा चउ-उवरिम के० ए थकी उपरना आणत, प्राणत, आरण, अने अचुत, ए चार देवलोकना देवता ते पासंतिपंचमंपुढविं के० पांचमी धूमप्रज्ञा नामे नरकपृथ्वी सुधी देखे. पण एटलुं विशेष जे आणत ने प्राणत देवथकी आरण अने अचुतवाला देव पांचमी पृथ्वीना प्रतरे विशुद्धतर घणा पर्यायवन्त देखे. एम ज्यां ज्यां बे बे जोडला ठे, त्यां पहेला थकी बीजो सुविशेष देखे. ॥ १९३ ॥

ठठि ठ ग्गेविज्जा ॥ सत्तमीयरे अणुत्तर सुराज्ज ॥ किंचूण
लोगनालिं ॥ असंखदीबुदहि तिरियंतु ॥ १९४ ॥

अर्थ—त्रण हेठलना, अने त्रण मध्यना एवं ठ ग्रैवेयकना देव ते ठठी तमप्रज्ञा नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अने उपरना त्रण ग्रैवेयकना देवता ते सत्तमीयरे के० सातमी तमःतमप्रज्ञा नामा नरकपृथ्वी सुधी देखे. अने पंचानुत्तरवासी देव ते किंचूणलोगनालिके० कांश्क ऊणी लोकनाली पंचास्तिकायरूप चौद राज प्रमाण अवधिज्ञाने करी देखे. एतावता पंचानुत्तर उपर बार योजन सिद्धशिला ठे. अने पंचानुत्तरना देव उंचुं पोताना विमाननी ध्वजा सुधी देखे. ते माटे कांश्क ऊणी लोकनालीने देखे. तथा तिरियंतु के० तीर्हु सौधर्म अने ईशानादिकना देव असंख्याता दीबुदहि के० द्वीप अने समुद्रने देखे. ॥ १९४ ॥

बहुअरगं उवरि मगा ॥ उठंस विमाण चूलिय धयाइ ॥

ऊणध सागरे संख ॥ जोयणा तप्पर मसंखा ॥ १९५ ॥

अर्थ—उपरिमगा के० उपर उपर देवलोकवासी देवता ते बहुअरगं के० बहुत्तरक असंख्याता असंख्याते जेदे करी बहुत्तर बहुत्तम तितुं अवधिज्ञाने करी देखे. तेने अवधिज्ञान पण विगुळ विगुळतर जाणवुं. अने समस्त देवता ते उहुंस विमाण चू-खिय धयाइ के० उंचुं पोतपोतानां विमाननी चूखिकानी ध्वजा सुधी देखे. उपरांत देखे नहीं. केमके देवताना जव खजावथकी उंचुं ध्वजासुधीज देखे. एटले वैमानिकने उत्कृष्टं अवधिज्ञान कहुं. अने जघन्य तो वैमानिकने अंगुलने असंख्यातमे जागे देखे. एटलुं अवधिज्ञान होय. अहीयां सिद्धांतमां सर्व जघन्य अवधिज्ञान मनुष्य अने तिर्यचमांहे कहुं ठे. पण देवताने कहुं नहीं. तो अहीयां केम कहुं ? ते जावार्थ श्रीआवश्यकनी पीठिकामध्ये देवताने उपपात काळे परजवनुं अवधिज्ञान अंतरमुहूर्त सुधी होय. तेवार पठी देवजवसंवंधी अवधिज्ञान उपजे. एटले शंका निवृत्ति पर्वो-क्त उपपातकाळे अवधिज्ञान जेने उपजे एवो तो कोशक होय, ते अदपपणा माटे सूत्रकारे लखुं नहीं. एटले वैमानिकने उंचुं नीचुं तितुं अवधिक्षेत्र कहुं.

हवे गाथाना उत्तरार्धवडे शेष देवताने सामान्यपणे अवधिक्षेत्र कहे ठे, जुवनपति, व्यंतर अने ज्योतपी देवो जणझसागरे के जणेअर्द्धसागरोपमायुष्ये अवधिज्ञाने करी संखजोयण के० संख्याता योजनसुधी देखे. अने तेवार पठी ज्यारे तप्पर के० तेना उपर आयुष्य वधे; त्वारे असंख्याता योजनसुधी देखे. एम जेम जेम आयुवृद्धि आय, तेम तेम असंख्यातामां पण वृद्धि थती जाय. ॥ १९५ ॥

पणवीस जोयण लहु ॥ नारय जवण वण जोइकप्पाणं ॥

गेविज्जाणुत्तराणय ॥ जह संखं उहि आगारा ॥ १९६ ॥

अर्थ—अने जुवनपति तथा व्यंतर जे दश हजार वर्षना आयुष्यवाला, ते लहु के० जघन्यथकी अवधिक्षेत्र पणवीस जोयण के० पचीस योजन देखे. अहीयां फली-तार्थ कहे ठे. दशे जुवनपतिने जघन्य तो पचीश योजन अने उत्कृष्टं असुर कुमार-निकायने असंख्याता द्वीप अने समुद्र देखे, एटलुं अवधिक्षेत्र होय. शेष नवनिका-यने संख्याता योजन अवधिक्षेत्र, ज्योतपीने जघन्योत्कृष्ट संख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले तेउ संख्याता द्वीपसमुद्र देखे. व्यंतरने जघन्य तो पचीश योजन, अने उत्कृष्टं संख्याता योजन अवधिक्षेत्र होय. एटले संख्याता द्वीप अने समुद्र अवधिज्ञाने करी देखे.

हवे गाथानां पाठलां त्रण पदे करी नारकी, देवता, तिर्यच, अने मनुष्यने अवधि-ज्ञानक्षेत्रनुं संस्थान कहे ठे. एक नारय के० नारकी, बीजा जवण के० जुवनपति, त्रीजा वण के० व्यंतर, चौथा जोइ के ज्योतपी, पांचमा कप्पाण के० चार देवलोकना देव, ठछा गेविज्जा के० त्रैवेयकना देव, सातमा अणुत्तराणय के० अनुत्तरविमानना

દેવ, એ સાતને જહસંખં કેળ થયાસંખ્યાએ એટલે અનુક્રમે ઝંહિ કેળ અવધિજ્ઞાનનો જે આગારા કેળ આકાર એટલે સંસ્થાન હોય તે કહે છે. ॥ ૧૯૬ ॥

તપ્પાગારે પલ્લગ ॥ પડહગ જલ્લરિ મુહંગ પુપ્ફ જવે ॥ તિ-
રિય મણુએસુ ઝંહી ॥ નાણાવિહ સંઠિઝં ઝણિઝં ॥ ૧૯૭ ॥

અર્થ— નારકીનું અવધિજ્ઞાન તપાગારે કેળ પાણી ઉપર તરવાના ત્રાપાને આકારે, જીવનપતિનું અવધિજ્ઞાન પલ્લગ કેળ પાલાને આકારે, વ્યંતરનું અવધિજ્ઞાન પડહગ કેળ ઢોલને આકારે, જ્યોતષીનું અવધિજ્ઞાન જલ્લરિ કેળ જલ્લરીને આકારે, વાર દેવલોકના દેવોનું અવધિજ્ઞાન મુહંગ કેળ મૃદંગને આકારે, ગ્રૈવેયકના દેવનું અવધિજ્ઞાન પુપ્ફ કેળ ફૂલેજરી ચંગેરીને આકારે, અનુત્તરદેવોનું અવધિજ્ઞાન, જવે કેળ કુમારી કન્યાનો ગલકંચુઝં જેવો પેશવાદ તૂરકળી પહિરણો પહેરે એને જ-
ર્ધ્વસર કંચુક કહે છે. એ નામે મારવાનુ દેશમાં પ્રસિદ્ધ છે. તેને આકારે જાણવું, અને તિરિયમણુએસુઝંહી કેળ તિર્યંચ તથા મનુષ્યને અવધિજ્ઞાન નાણાવિહ કેળ નાના-
પ્રકારના સંસ્થાને સંઠિઝં કેળ સંસ્થિત, ઝણિઝં કેળ કહ્યું છે. જેમ સ્વયંચૂરમણ સમુ-
દ્રમાંહે મત્સ સર્વ આકારે છે; પરંતુ વલયાકાર નથી. અને નર તથા તિર્યંચને અવ-
ધિજ્ઞાન વલયાકાર પણ છે. ॥ ૧૯૭ ॥

॥ હવે નારકી, દેવતા, મનુષ્ય, અને તિર્યંચ એ ચારમાંહે કોને કેઇ
દિશાએ અધિક અવધિજ્ઞાન હોય ? તે કહેઢે. ॥

ઝહંઝવણ વણાણં ॥ બહુગો વેમાણિયાણ હો ઝંહી ॥ નાર-
ય જોડસ તિરિયં ॥ નર તિરિયાણં અણેગવિહો ॥ ૧૯૮ ॥

અર્થ—ઝવણ કેળ જીવનપતિ તથા વણાણં કેળ વ્યંતર, એ બેઝને અવધિજ્ઞાન ઝહં કેળ
ઝંચું બહુગો કેળ ઘણું હોય, અને તીર્ઢું તથા નીચું થોડું હોય. તેમજ વિમાણિયાણ કેળ
વૈમાનિકને અહો કેળ નીચું ઝંહી કેળ અવધિજ્ઞાન ઘણું હોય. અને તીર્ઢું તથા ઝંચું
થોડું હોય. વલ્લી નારકી તથા જ્યોતિષીને તિરિયં કેળ તિર્ઢું અવધિજ્ઞાન ઘણું હોય, અને
ઝંચું તથા નીચું થોડું હોય. અને નર કેળ મનુષ્ય તથા તિરિયાણં કેળ તિર્યંચને અણેગ-
વિહો કેળ અનેક પ્રકારનું અવધિજ્ઞાન હોય. એટલે કોડને ઝંચું ઘણું હોય, કોડને
નીચું ઘણું હોય, કોડને તિર્ઢું ઘણું હોય, એમ નાનાપ્રકારે વિચિત્ર જાણવું. ॥ ૧૯૮ ॥

॥ હવે એ દેવોનું દ્વાર પૂર્ણ કરી નારકીનું દ્વાર જોડતો કહે છે. ॥

ઇયદેવાણં ઝણિયં ॥ ઠિડ પમુહં નારયાણ વુઝામિ ॥ ઇગ
તિન્નિ સત્ત દસ સતર ॥ અયર બાવીસ તિત્તીસા ॥ ૧૯૯ ॥

સત્તય પુઢવી સુઠિઈ ॥ જિઠો વરિમાઈ હિઠ પુઢવીએ ॥
હોઈ કમેણ કણિઠા ॥ દસવાસ સહસ્સ પઢમાએ ॥ ૨૦૦ ॥

અર્થ—ઇતિ પૂર્વોક્ત પ્રકારે દેવાણં કેળ દેવતાનાં ઠિહપમુહં કેળ સ્થિતિ પ્રમુખ ઇટલે સ્થિતિ, ઝુવન, અવગાહના તે શરીર પ્રમાણ, ઉપપાત વિરહકાલ, ચવન વિરહકાલ, એક સમયે ઉપપાત સંખ્યા, એક સમયે ચવન સંખ્યા, ગતિ અને આગતિરૂપ નવ દ્વાર ઝણિયં કેળ કહ્યાં. હવે એહજ નવ દ્વાર નારયાણ કેળ નારકી સાથે જોડીને બુઢામિ કેળ હું કહીશ. હવે યથોદેશ, નિર્દેશ, ઇટલે જે દ્વારનો પહેલો ઉદેશ કીધો હતો, તેજ દ્વાર અ-હીયાં પણ પ્રથમ કહે છે. ત્યાં સાતે નરકની ઉત્કૃષ્ટી અને જઘન્યાયુસ્થિતિ અ-નુક્રમે કહે છે.

રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીનેવિષે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ એક સાગરોપમ, એમ બીજી શર્કરપ્રજ્ઞાનેવિષે ત્રણ સાગરોપમ, ત્રીજી વાલુકાપ્રજ્ઞાનેવિષે સાત સાગરોપમ, ચોથી પંકપ્રજ્ઞાનેવિષે દશ સાગરોપમ, પાંચમી ધૂમપ્રજ્ઞાનેવિષે સતર સાગરોપમ, ઠઠી તમપ્રજ્ઞાનેવિષે બાવીશ સાગરોપમ, સાતમી તમઃતમપ્રજ્ઞાનેવિષે તેત્રીશ સાગરોપમ ॥૧૯૯॥ એ સત્તયપુઢવીસુઠિઈ કેળ સાત નરકપૃથ્વીનેવિષે આયુષ્યની સ્થિતિ તે જિઠો કેળ જ્યેષ્ઠ ઇટલે ઉત્કૃષ્ટી કહી. હવે ઉવરિમા કેળ ઉપરની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ તે હિઠ કેળ હેઠલા નરકે જઘન્ય જાણવી. જેમ રત્નપ્રજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટી એક સાગરોપમની સ્થિતિ તે શર્કરપ્રજ્ઞાએ જઘન્ય-સ્થિતિ જાણવી. એમ ઉપરની ઉપરની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ તે હેઠલ હેઠલ અનુક્રમે કણિઠા કેળ કનિષ્ઠ ઇટલે જઘન્ય જાણવી. જેમ ઠઠી તમપ્રજ્ઞાની બાવીશ સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ તે સાતમી તમઃતમપ્રજ્ઞાનેવિષે જઘન્ય જાણવી. અને પઢમાએ કેળ પહેલી રત્ન-પ્રજ્ઞા પૃથ્વીએ દશ દજાર વર્ષે જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી. તથા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટીની વચમાં જે આયુષ્યની સ્થિતિ હોય, તે મધ્યમ સ્થિતિ જાણવી. સલઘા નરકનેવિષે એહજ વ્યવહાર જાણવો. ॥ ૨૦૦ ॥

હવે રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીના તેર પ્રતર છે. બીજીના અગીયાર, ત્રીજીના નવ, ચોથીના સાત, પાંચમીના પાંચ, ઠઠીના ત્રણ, સાતમીનો એક, એ પ્રતરસંખ્યા આગલ કહેશે. હાલ તે પ્રતરો પ્રતે જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટી આયુષ્યસ્થિતિ કહે છે.

નવઈ સમ સહસ લક્ષા ॥ પુઢાણં કોડી અયર દસ ઝાગ ॥
ઇક્કિઠ ઝાગ બુઢી ॥ જાઅયરં તેરસેપયરે ॥ ૨૦૧ ॥ ઇય
જિઠ જહણા પુણ ॥ દસ વાસ સહસ્સ લક્ષ પયર હુમે ॥
સેસેસુ ઉવરી જિઠા ॥ અહો કણિઠાઈ પંડ પુઢવી ॥ ૨૦૨ ॥

અર્થ—રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીના પહેલા પ્રતરનેવિષે નવ઼ સહસ્ત્ર કે૦ નેવુ હજાર સમાકે૦ વર્ષ, બીજા પ્રતરને વિષે નેવુ લાખ વર્ષ, ત્રીજા પ્રતરનેવિષે એક પૂર્વકોડીવર્ષ, ચોથા પ્રતરને વિષે એક સાગરોપમના દશ જાગ કરીં, તેવો એક જાગ. તેવાર પઢી ઇક્કિજાગવુંઢી કે૦ પ્રતરે એકકો જાગ વધારીં તેવારે જાવ કે૦ યાવત્ તેરમા પ્રતરનેવિષે અચરં કે૦ એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટી આયુસ્થિતિ થાય. એટલે પાંચમે પ્રતરે બે જાગ, ઠઠે ત્રણ જાગ, સાતમે ચાર જાગ, આઠમે પાંચ જાગ, નવમે ઠ જાગ, દશમેસાત જાગ, અગીયારમે આઠ જાગ, બારમે નવ જાગ, અને તેરમે પ્રતરે દશ જાગ એટલે તેરમા પ્રતરે સાગરોપમ પૂર્ણ. ॥ ૨૦૧ ॥ ઇયજિઠ કે૦ એ ઉત્કૃષ્ટી આયુષ્યની સ્થિતિ કહી.

હવે પુણ કે૦ વલી જહ્ન કે૦ જઘન્ય સ્થિતિ કહે ઢે. દસવાસ સહસ્ત્રલક્ષપંચર ડુગે કે૦ પ્રથમ પ્રતરનેવિષે અનુક્રમે દશ હજાર વર્ષ, બીજે પ્રતરે દશ લાખ વર્ષ, યદ્યપિ દશ લાખ સૂત્ર પાઠમાં ન કહ્યાં, પરંતુ ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિને અધિકારે નેવુ સહસ્ત્ર નેવુ લાખ ઉપર જોડી લાખ કહ્યાં; તેને અનુસારે પાઠમાં દશ શબ્દ કહ્યા વિના પણ દશ લાખ કહેતાં દોષ નથી. અને સેસેસુઝવરિ જિઠા કે૦ હવે આગલા ત્રીજા પ્રતર આદે દેઝને જે પ્રતરો ઢે, તેઝનેવિષે ઝવરિ કે૦ ઉપરના પ્રતરની જે જિઠા કે૦ ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ઢે, તેજ આગલે અહોકણિઠાઝ કે૦ અધો એટલે નીચે નીચે પ્રતરે કનિષ્ઠ એટલે જઘન્યસ્થિતિ પંડુઢવી એટલે પ્રત્યેક પૃથ્વી પ્રતે જાણવી, એટલે જઘન્ય સ્થિતિ હોય. તે સ્પષ્ટાર્થ યંત્ર દેખી સમજજો. એટલે રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીવિષે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ કહી. અને સર્વ પૃથ્વીવિષે પ્રત્યેક પ્રતરે જઘન્ય સ્થિતિ કહી. ॥ ૨૦૨ ॥

હવે બીજી નરક પૃથ્વીઆદેદેઝ શેષપૃથ્વીનેવિષે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ કહેવાને અર્થે કરણ કહેઢે.

ઝવરિ ઝિઝ ઝિઝ વિસેસો ॥ સગ પયર વિહત્તુ ઇઝ સંગુણિઝ ॥

ઝવરિમ ઝિઝ ઝિઝ સહિઝ ॥ ઇઝિય પયરંમિ ઝકોસા ॥ ૨૦૩ ॥

અર્થ—ઝવરિ કે૦ ઉપરની ઝિઝ કે૦ ક્ષિતિ એટલે પૃથ્વી, તેની જે ઉત્કૃષ્ટી ઝિઝ કે૦ સ્થિતિ, તેને ઇઝ કે૦ વાંઝિત નરક પૃથ્વીની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ સાથે વિસેસો કે૦ વિશ્લેષ કરીં, એટલે અધિક સ્થિતિમાંથી ઝઢી સ્થિતિ કાઢીં, શેષ રહે તેને પણ ઉપચારથી વિશ્લેષ કહીં. તે વિશ્લેષનો આંક સગપયરવિહત્તુઇઝ કે૦ અહીંયાં વાંઝી નરક પૃથ્વીને સગ એટલે સ્વસ્થ તે પોતપોતાના પ્રતરે વેહેંચિયે. તે વેહેંચતાં જે આંક આવે તે પ્રતર સંખ્યાએ સંગુણિઝ કે૦ ગુણીં, તે ગુણે થકે જે આંક આવે તે ઝવરિમઝિઝ કે૦ ઉપરની પૃથ્વીની ઉત્કૃષ્ટી ઝિઝ કે૦ સ્થિતિ તેણે સહિત કરીં, તેવારે ઇઝિયપયરંમિઝકોસા કે૦ વાંઝિત પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ થાય.

તે ઉદાહરણે દેખાડે છે. જેમ શર્કરપ્રજાનેવિષે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ત્રણ સાગરોપમ છે; અને રત્નપ્રજાની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ એક સાગરોપમ છે; તેનો વિશ્લેષ કરીએ ત્યારે શેષ બે સાગરોપમ રહે. તે બે સાગરોપમને શર્કરપ્રજાના અગ્નીઆરે પ્રતરે જાગ આપીએ; તેવારે એક જાગમાં એક સાગરોપમના અગ્નીઆરીઆ બે જાગ આવે તે બેને વાંઘિત પ્રતર સાથે ગુણિએ, તેવારે પ્રથમ પ્રતરે એકસ ગુણ્યા બે જાગજ હોય. તેને ઉપર વઢી રત્નપ્રજા પૃથ્વીની ઉત્કૃષ્ટીસ્થિતિ એક સાગરોપમની છે, તે જેઢી કરીએ, તેવારે પ્રથમ પ્રતરે એક સાગરોપમ, અને ઉપર એક સાગરોપમના અગ્નીઆરીઆ બે જાગ આવે, એટલી શર્કરપ્રજા પૃથ્વીના પ્રથમ પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ જાણવી. એરીતે પ્રત્યેક પ્રતરે બે બે જાગ વધારીએ, ત્યારે અગ્નીયાર જાગે સાગરોપમ વંધાય. એમ યાવત્ અગ્નીયારમે પ્રતરે ત્રણ સાગરોપમ પૂર્ણાયુ થાય; અને પેહલા પ્રતરની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ તે બીજે પ્રતરે જઘન્ય જાણવી. એ પણ યંત્ર દેખી સમજજો.

એમજ ત્રીજી નરકપૃથ્વીએ પણ એહજ કરણ જાણવું. તો એ ત્રીજી વાલુપ્રજા, ચોથી પંકપ્રજા; પાંચમી ધૂમપ્રજા, ઢઠી તમઃપ્રજા, એ ચારેની યંત્ર સ્થાપના જોજો, અને સાતમી તમતમાપ્રજાએ એકજ પ્રતર છે. ત્યાં પાંચ નરકવાસા છે. ત્યાં કાલ, મહાકાલ, રૌરવ, મહારૌરવ, એ ચાર સ્થાનકે જઘન્ય વાવીશ સાગરોપમાયુ, અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીશ સાગરોપમાયુ છે. અને પાંચમો અપશ્ઠાણો નરકાવાસો છે, ત્યાં અજઘન્યોત્કૃષ્ટ તેત્રીશ સાગરોપમાયુ છે. એમ સાતે નરકનેવિષે જ્યાંસુધી જીવે ત્યાંસુધી સદા વેદના વેદે. આંખ મીચી ડઘાડીએ એટલો વચ્ચત પણ નારકીને સુખ નથી. કિંતુ એકાંત હુઃખજ વાંધ્યું છે; તે વેદે. હવે નારકીને એક ક્ષેત્ર વેદના, બીજી અન્યોન્ય વેદના, અને ત્રીજી પરમાધામિકૃત વેદના, એ ત્રણે વેદના, કિંચિત્ વિવરીને કહે છે.

તેમાં પ્રથમ ક્ષેત્રવેદના કહે છે. એક રત્નપ્રજા, બીજી શર્કરા, ત્રીજી વાલુકા, એના નારકી શીતયોનિયા છે, અને યોનિ સ્થાનવિના બીજી જે નરકઝૂમિકા છે તે ડહા છે, તેમણે નારકી શીતયોનિયા તે ડહા વેદના વેદે છે. ત્યાં જેવા અગ્નિવર્ણ-ચેરના અંગારા તે કરતાં પણ અત્યંત નરકઝૂમિકા ડહા જાણવી.

એમ બીજા પણ નરકોનેવિષે જાવના જાણવી. પંકપ્રજા નરકે ઉપરના ઘણા નરકાવાસા તો ડહા છે, અને નીચલા થોડા નરકાવાસા થોડા શીત છે. ધૂમાને વિષે નરકાવાસામાં શીતલ ઘણા છે, અને ડહા થોડા છે. તથા ઢઠી અને સાતમીએ એકાંત શીતલ ઝૂમિકા છે, અને નારકી એકાંત ડહાયોનિયા છે. પરંતુ નીચે નીચે નરકે અનંતગુણ તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ છે. તે નરકોમધ્યે ડહાવેદના અને શીતવેદના જે

ઠે તેનું સ્વરૂપ આગમંવેદી એવું કહેઠે કે, ગ્રીષ્મઋતુના અંતે મધ્યાહ્નસમયે સૂર્ય પ્રાત્ થયો ઠતાં, અને આકાશ મેઘરહિત ઠતાં, અત્યંત ડુધ પિત્તપ્રકોપે કરી વ્યાકુલ અને ઢત્રરહિત ચારે દિશિય પ્રદીપ્ત થયેલી અગ્નિજ્વાલા, તેણે કરી વ્યાપ્ત એવા કોઈ પુરુષને જેવી ઊષ્ણવેદના હોય, તેકરતાં પણ ઊષ્ણવેદના નરકાવાસાનેવિષે રહેલા નારકીને અનંતગુણી વેદના જાણવી.

અને શીતયોનિયા નારકીને ઊષ્ણવેદના નરકાવાસાથી લેઈ ચેરના અંગારા માંહે નાચી ધમે, તેવારે તે નારકી ચંદન જેવી શીતલતા પામી અત્યંત સુખી થયાઠતાં તે અગ્નિમાંહે નિડા પામે. વહી પોષ તથા માઘ મહીનામાં રાત્રીને સમયે શીતલવાયુ વાય તેણે કરી જેમ હૃદયાદિક કાંપે, તથા હિમાચલમાંહે વહ્નરહિત બેઠે થકે ઉપરથી હિમ પડતાં જેવી શીતવેદના હોય, તેથી અનંતગુણી શીતવેદના નરકાવાસામાં હોય. તે શીતવેદના યુક્ત, નરકમાંથી તે નારકીને બાહેર કાઢી પૂર્વોક્ત હિમાચલાદિક શીતલ સ્થલે જો સ્થાપન કરીએં તો તેવારે તે નિરુપમ સુખી થયા ઠતા નિડા પ્રતે પામે.

॥ વહી પ્રક્ષેપ ગાથા કહે ઠે. ॥

બંધણ ગઈ સંઠાણા ॥ જેયા વસાય ગંધ રસ ફાસા ॥ અગુરુ
લહુ સદ્ દસહા ॥ અસુહા ॥ વિય પુગ્ગલા નિરણ ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થ—નરકનેવિષે ક્ષેત્ર સ્વજ્ઞાવથકી એવા દશ પ્રકારના પુદ્ગલનો પરિણામ ડુખ-દાયી હોય તે જૂદા જૂદા વચાણે ઠે. પ્રતિક્ષણે જે જે આહારાદિક નાનાપ્રકારના પુદ્ગલનું જે વંધન તે પ્રદીપ્ત થયેલા અગ્નિ કરતાં પણ અત્યંત દારુણ હોય. બીજો ગઈ કેળ ગતિ તે ઝંટ સરખી હોય, તે ગતી તસલોઈ સરખી ધરતી ઉપર પગ ધારણ કરવા કરતાં પણ અત્યંત તીવ્ર ઠે. ત્રીજું સંઠાણ તે અત્યંત તીવ્ર તીવ્ર હુંડક સંસ્થાન તે પાંચ ઠેદન થયેલો પક્ષી જેવો ડુખી હોય તેવો ડુખદાયક ઠે, જે દીઠેથકે પણ માહા ઉદ્દેગકારી હોય. ચોથું જેયા તે જીંત પ્રમુખના પુદ્ગલ જે ઝડીને શરીરે લાગે, તે શસ્ત્ર-ચઙ્ગધારા સરખા લાગે. પાંચમું તે નરકાવાસાનો વર્ણ સર્વત્ર અંધકારમય, વિષ્ટા, મૂત્ર, શ્લેષ્મ, મલ, લોહી, વસા, પરુ અને મેદે જશું તલીઆનું જાગ ઠે, સ્મશાનની પેરે ઠામ ઠામ માંસ, કેશ, હામ, નલ, દાંત, ચર્મ, પડ્યાં ઠે; એવો વર્ણ હોય. ઢઠો ગંધ: તે કુતરાં, શીયાલ, સર્પ, મંજાર, નોલીઆ પ્રમુખનાં મૃત-કલેવર પડ્યાં હોય, તેના ગંધ કરતાં પણ અત્યંત ડુર્ગંધ હોય. સાતમો રસ તે કડવી તુંવડી કરતાં પણ અત્યંત કડવો સ્વાદ હોય, આઠમો ફરસ તે વીંઠીના કાંટા

સરખો અને કવચના રોમ કરતાં પણ તેનો ઝૂંડો સ્પર્શ જાણવો. નવમો અગુસ્તુલધુ પરિણામ તે પણ અત્યંત દુઃખનું ઘર એવો જાણવો. દશમો શબ્દ તે અત્યંત વિલા-
પાકંદ દુઃખકારી શબ્દના પુઝલ હોય. એ પ્રકારે નારકીને પુઝલ પરિણમે. જલો
કરતાં ઝુંમો પરિણમે. જેમ વૈમાનિક દેવતાના હસ્તસ્પર્શે પણ નારકી દુઃખ પામે. ॥ ૨૦૪ ॥

॥ વલી નારકીને દશ પ્રકારની વેદના પ્રક્ષેપ ગાથાએ કરી કહે છે. ॥

નરયા દસવિહ વેયણ ॥ સી ઝંસિણ ખુહ પિવાસ કંમૂહિં ॥

પરવસ્સં જર દાહં ॥ જય સોગં ચેવ વેયંતિ ॥ ૨૦૫ ॥

અર્થ—શીતવેદના અને ઉષ્ણવેદના એ બે પૂર્વે વચાણી છે, તેથીજ જાણવી. ત્રીજી
ખુહ કેળુ દુઃખા તે સમસ્ત અઢીછીપનાં અન્ન તથા ઘૃત આપીએં તોપણ નારકીના
એક જીવને જૂઝ મટે નહીં. ચોથી તૃષા તે સમસ્ત સમુદ્ર અને નદીનાં પાણી પાણેં
તોપણ નારકીનું ગલું અને તાલુ, તથા હોઠ સૂકાતાં રહે નહીં; એવી તેને તૃષા છે.
પાંચમી કંમૂહિં તે ટુરી કરવતે કરી ખણતા પણ તેની ખસની ખંજવાલ મટે નહીં.
ઠઠો નારકીના જીવ સદા પરવશ રહે; સાતમો અહીંયાં રહેનારા પુરુષો કરતાં પણ
અનંતગુણો ઝવર સદા સર્વદા હોય. આઠમો દાહ, તે શરીર તાપમય અને દાઘઝવ-
રમય હોય. નવમો જય અને દશમો શોક એ બે—મનુષ્ય કરતા ત્યાં અનંતગુણા હોય.
અને વિજંગજ્ઞાન પણ સર્વત્ર દુઃખદાયી છે. પરમાધામિ લોક તે પણ બીજાં શસ્ત્ર જે
જાલાં, તલવાર, તીર, પ્રમુખ હથીયાર તે દેલાડીને મહાદુઃખ દેનારા છે, તેણે કરી
સદા દુઃખી હોય; અને શોક કરતા રહે. એ ક્ષેત્ર વેદના કહી. ॥ ૨૦૫ ॥

હવે અન્યોન્યકૃતવેદના કહે છે. નારકીના બે જોદ છે; એક મિથ્યાદૃષ્ટિ, અને
બીજા સમ્યક્દૃષ્ટિ. ત્યાં જેમ જીલ તથા વણજારા પ્રમુખનો કુતરો બીજા કુતરાને
દેખી ક્રોધાંધ થકો લમવા આવે; તે દાંત અને નચે કરી યુદ્ધ કરે; તેમ મિથ્યાત્વી
નારકી જે હોય, તે પણ વિજંગજ્ઞાને કરી બીજા નારકીને ડૂરથકી આવતો દેખી
ક્રોધે કરી અત્યંત રોદ્ર એવો નવું યૈકિયરૂપ કરે. અને પોતપોતાના નરકાવાસનેવિષે
પૃથ્વીનાં સ્વજાવોત્પન્ન હથીયાર અથવા નવાં વિકૂર્વ્યા એવાં ત્રિશૂલ અને જાલાં- પ્ર-
મુખ અથવા હાથ, પગ, દાંત અને નચે કરી માંહોમાંહે પ્રહાર કરે; તે પ્રહારે કરી
પીડા પામેલા એવા તેહ લોહીના કાદવમાં આલોટતા આકંદ શબ્દ કરે. અને
જે સમ્યક્દૃષ્ટિ નારકી હોય; તે પોતાના પૂર્વજવકૃત પાપને સ્મરણ કરી બીજા થકી
ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે, પણ બીજાને પીડા ઉપજાવે નહીં. એ
રાતે અન્યોન્યકૃત વેદના કહી.

હવે પરમાધામિકૃત વેદના કહે છે. નરકાવાસાની પહેલી જાતનેવિષે નિઃકુટ આલા છે, તે નારકીને ઉપજવાની થોનિ જાણવી. ત્યાં નારકી ઉપન્યા પઠી અંત-મુહૂર્તે આલો ન્હાનો અને શરીર મોહોટું તેથી તેમાં સમાય નહીં; તેવારે નીચે પડે. તે જેવો નીચે પડે કે તુરત તે જાણીને પરમાધામિ ત્યાં આવે. તે આવીને પૂર્વકૃત પાપકર્મને અનુસારે કર્મોપચારીને ડુઃખ આપે. તે ડુઃખ કેવું ? તે કહે છે. મધ્યપાનીને તત્તત્રવુડ પીવરાવે, પરછીસંગી જે હોય, તેને અગ્નિમય લોહની પુતલીતું આલિંગન કરાવે; કૂટશીમલાના વૃક્ષ ઉપર બેસાડે, લોહાના ઘણે કરીને ઘાત કરે, વાંસલાઈ કરી ભેદે, ક્ષત ઉપરે ચાર આપે; ઉષ્ણતેલમાંહે તલે; કુંત, જાલામાં શરીરને પ્રોવે તથા જાલીમાંહે શેકે; ઘાણીમાંહે પીલે, કરવતે કરી વેહેરી નાચે; કાક, ઘુઅડ, કુ-તરા અને સિંહ પ્રમુખને વિકૂર્ચિને કદર્થના કરાવે. વૈતરણી નદીમાંહે જબોલે. અસિ-પત્રવનમાંહે પ્રવેશ કરાવે. તત્તવેલુમાંહે દોડાવે, એવી વિવિધ પ્રકારની વેદના ઉત્પન્ન કરી નારકીને ડુઃખ આપે. પઠી વજ્રમય કુંઝીમાંહે તીવ્ર તાપે કરી પચતાં નારકી ઉત્કૃષ્ટા પાંચસેં યોજન ઊંચા ઉઠલે. ત્યાંથી તેડને પાઠા પરતાં વજ્રમય ચંચુકરી પક્ષીડ તોડે, પઠી કાંઈ અવશેષ ધરતીની ઉપર પડ્યા થકા વાઘ ચૂંટે-ચાય. એવા તે પરમા-ધામિ અધમ, મહાપાપીષ્ઠ, ક્રૂરકર્મિ, જેમને પંચાગ્નિ પ્રમુખ કષ્ટ ક્રિયા થકી ઉપન્યું એવું જે ક્રૂરસુખ એવા જે અસુર, પરમાધામિ તે કદર્થ્યમાન એવા નારકીને માંહોમાંહે પાના, કૂકના, અને મેંઢાની પેરે જૂજતા દેખી યુરુપ્રેક્ષક મનુષ્યની પેરે તે પરમાધામિ હર્ષ પામે, અટ્ટહાસ કરે, ચેલોત્કેપ કરે; પડહૂગ દાદરી વજાવે. જેમ અહીંયાંના લોક નાટક દેખી ખુશી થાય તેવા પરમાધામિ; ત્રણે જાંતની કદર્થના નારકીને દેખી ખુશી થાય, ઘણું શું કહીણું, પરંતુ એ નારકીડને ડુઃખ દેવામાં તથા ડુઃખી દેખીને ખુશી થવામાં પરમાધામીડને જેવી પ્રીતિ છે, તેવી પ્રીતિ અત્યંત રમ્ય વસ્તુના અવલોકને કરી પણ નથી.

॥ હવે એ ત્રણ વેદનામાંહે કોણ વેદના કીયા નરકે હોય ? તે કહે છે. ॥

સત્તસુ ચિત્તજ વિયણા ॥ અન્નન્ન કયાવિ પહરણે દિવિણા ॥

પહરણ કયાવિ પંચસુ ॥ તિસુ પરમાહમ્મિય કયાવિ ॥ ૨૦૬ ॥

અર્થ— સાતે નરકનેવિષે ક્ષેત્રવેદના, તે સ્વજાવે ક્ષેત્રથકી વેદના હોય. વીજી અ-ન્યોન્યકૃત વેદના વે પ્રકારે છે. એક શરીરથકી, અને વીજી પ્રહરણથકી. તેમાં પહ-રણે વિણા કે ૦ પ્રહરણ વિના માત્ર શરીરે કરી અન્યોન્યકૃત વેદના તે સાતે નરકે છે. અને પ્રહરણકૃતવેદના પહેલા પાંચ નરકે છે. તેમજ પહેલા ત્રણ નરકને વિષે પર-માધામિકૃત વેદના છે. ઠઠા તથા સાતમા નરકના નારકી રાતા કુંથુઆ જેડનાં વજ્ર-મય મોઢાં અને જેડ ગોવરના કીના સરખા— તેડને વિકૂર્ચિને અન્યોન્ય શરીરમાંહે

પ્રવેશ કરાવે, તેડ વેદના ઉદીરે અને શરીરમાંહે પ્રવેશ કરી લાય, ક્યાંએક અન્યો-
ન્યકૃત વેદના ઠઠી નરકપૃથ્વી સુધી હે, એવું કહ્યું હે; તે પરમાર્થ નથી
જાણતા; શું જાણીએ તેમણે કિયા હેતુએ કહ્યું હે? એટલે સવિસ્તર નારકીનું સ્થિ-
તિદ્ધાર કહ્યું. ॥ ૨૦૬ ॥

॥ હવે નારકીનું જવનદ્ધાર કહે હે. ॥

રયણપ્પહ સક્કરપહ ॥ વાલુયપહ પંકપહય ધૂમપહા ॥

તમપહા તમતમપહા ॥ કમેણ પુઢવીણ ગોત્તાઈ ॥ ૨૦૭ ॥

અર્થ— પહેલી રત્નપ્રજા પૃથ્વીનો ગોત્ર, અર્થસહિત નામ તે ગોત્ર કહિયું. ત્યાં પ-
હેલે કાંડે ઘણાં રત્ન હે, તેથી રત્નપ્રજા ગોત્ર કહીયું. પહેલો ધરકાંઠ તે સોલ હજાર
યોજન પ્રમાણ, વીજો પંકવહુલકાંઠ ચોરાશી હજાર યોજન પ્રમાણ, ત્રીજો જલવહુ-
લકાંઠ એંશી હજાર યોજન પ્રમાણ હે, અને આગલી ઠા પૃથ્વી પૃથ્વીકાયમય જા-
ણવી. વીજીયું શર્કરા કાંકરા ઘણા હે, ત્રીજી વાલુકપ્રજાએં વેલુ ઘણી હે, ચોથી પંક-
પ્રજાએં કાદવ ઘણો હે, પાંચમી ધૂમપ્રજાએં ધૂમ્ર ઘણો હે, ઠઠી તમપ્રજાએં અંધકાર
ઘણો હે, સાતમી તમતમપ્રજાએં અંધકારનું વહુલપણું ઘણું હે, એટલે સાત નરકપૃ-
થ્વીનાં ગુણનિષ્પન્ન ગોત્ર કહ્યાં. ॥ ૨૦૭ ॥

॥ હવે નરકનાં નામ તથા સંસ્થાન તે આકાર કહે હે. ॥

ઘમ્મા વંસા સેલા ॥ અંજણ રિઠા મઘાય માઘવઈ ॥

નામેહિં પુઢવીઠ ॥ ઉત્તાઈઉત્ત સંઠાણા ॥ ૨૦૮ ॥

અર્થ— એક ઘમા, વીજી વંશા, ત્રીજી શેલા, ચોથી અંજણા, પાંચમી રિઠા, ઠઠી
મઘા, અને સાતમી માઘવતી, એ સાતે નરકનાં નામ કહ્યાં. નામ એટલે જે અર્થ-
વિના પોતાની ઇચ્છાએ સંજ્ઞા કરીયું તે નામ જાણવું. એ સાતે નરકપૃથ્વી તે ઉત્તાઈઉત્ત
સંઠાણા એટલે ઉત્તરોત્તર સંસ્થાન, તે આવી રીતે જે ઉપરનું ઉત્તર ન્હાનું, તેને નીચે
મોહોટું, વલી તે નીચે મોહોટું, વલી તે નીચે મોહોટું, વલી તે નીચે અતિ મોહોટું,
એમ નીચે નીચે અતિ મોહોટું મહાવિસ્તારવંત સંસ્થાન જાણવું. ॥ ૨૦૮ ॥

॥ હવે પૃથ્વીનો પિંડ તથા પૃથ્વીનો આશ્રય કહે હે. ॥

અસીય વત્તિસ અડવિસ ॥ વીસા અઠાર સોલ અડસહસા ॥

લક્કુવરિ પુઢવિ પિંડો ॥ ઘણુદહિ ઘણવાય તણુવાયા ॥ ૨૦૯ ॥

ગયણંચ પઠ્ઠાણં ॥ વીસ સહસ્સાઈ ઘણુદહી પિંનો ॥ ઘણ-

તણુ વાયાગાસા ॥ અસંખ જોયણ જુયા પિંડો ॥ ૨૧૦ ॥

अर्थ- प्रमाणानुले एक लाख योजन, ते उपर अनुक्रमे एंसी, वत्रीश, अठावीश, वीश, अठार, सोल ने आठ योजन - सहस के० ए पूर्वोक्त सर्वने सहस्र जोमीएं. ए रीते ए साते पृथ्वीने प्रत्येके पिंरुनुं जारुपणुं जाणवुं. एटले रत्नप्रज्ञानुं एक लाख ने एंसी हजार, शर्करप्रज्ञानुं एक लाख ने वत्रीश हजार, बाहुप्रज्ञानुं एक लाख अठावीश हजार, पंकप्रज्ञानुं एक लाख वीश हजार, धूमप्रज्ञानुं एक लाख अठार हजार, तमप्रज्ञानुं एक लाख सोल हजार, तमतमप्रज्ञानुं एक लाख आठ हजार योजननुं पृथ्वीपिंरु जाणवुं. ए साते पृथ्वीनुं जाडपणुं कछुं. वली घनोदधि, घनवात, तनुवात ॥ २०९ ॥ अने गयणंच के० अकाश- ए चारे एकेक पृथ्वीतले पश्छाणं के० प्रतिष्ठान एटले आश्रय जाणवां. अहींयां घनोदधि अने घनवातनुं स्वरूप विमानोने अधिकारे बखाएयुं ठे. अने तनुवात कोइ पण ठेकाणे बखाएयुं नथी; तनुवात अने आकाश ए बे प्रसिद्ध ठे. त्या घमा घनोदधि उपर प्रतिष्ठित ठे, अने घनोदधि घनवात उपर प्रतिष्ठित ठे, अने घनवात तनुवात उपर प्रतिष्ठित ठे, तनुवात आकाश उपर प्रतिष्ठित जाणवो. आकाश कोइ उपर प्रतिष्ठित नथी.

एम शेष पृथ्वीने तले पण एवी रीते चारे जाणवा. परंतु एटलुं विशेष जे सातमी नरकपृथ्वीनी तले घनोदधि, घनवात, तनुवात, ते तले लोकाकाश बाहुल्य ठे. हवे घनोदधि प्रमुख चारेने मध्यजागे पिंडस्थूलपणुं कहे ठे. घनोदधि मध्यजागे वीश हजार योजन जारुपणे ठे, अने घनवात, तनुवात, ने आकाश, ए त्रणे मध्यजागे जाडपणे असंख्याता योजन प्रमाण जुया के० युक्त जाणवा. तेमां घनवातथी असंख्यातगणा तनुवात, अने तनुवातथी असंख्यातगणुं आकाश जाणवुं. ॥ २१० ॥

न फुसंति अलोगं ॥ चउ दिसंपि पुढवीयवलय संघहिया

अर्थ- सात पृथ्वीनुं घनोदधि, घनवात, अने तनुवात संबधी वलय- तेणे पृथ्वी वीटाइथकी चारे दिशाए अलोकने न फुसंति के० फरसे नहीं. ते कहे ठे:- साते पृथ्वीउने तले मध्यजागे घनोदधि वीश हजार योजन ठे, अने घनवातादिक असंख्याता योजन ठे. तेवार पढी प्रदेशे घटती घटती आप आपणी पृथ्वीने ठेठे ठेक थोमी थइ थकी बलयाकारे पृथ्वीने वीटी रहे ठे. त्यां वलयनुं उंचपणुं आप आपणी पृथ्वीने अनुसारे जाणवुं, अने ठेठे जारुपणुं कहे ठे.

रयणाए वलयाणं ॥ उद्धपंचम जोयणं सहं ॥ २११ ॥

विरुंजो घणउदही ॥ घण तणुवायाण होइ जह संखं ॥

सत्तिजाग गाऊयं ॥ गाऊयंच तह गाऊय तिजागो ॥ २१२ ॥

પઠમ મહીવલણસું ॥ ચિવિજ્ઞ એયં કમેણ વીયાણ ॥ હિતિ
ચતુપંચ ઠગુણં ॥ તથ્યાઈ સુતંપિ ચિવકમસો ॥ ૨૧૩ ॥

અર્થ— રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીનો ઉપરનો સમશ્રેણિ જાગ, ત્રણ વલયનો ઢેનો, તેનો વિ-
ષ્કંજ એટલે જામણું તે યથાસંખ્યાએ કહે છે. ઘનોદધિ ઠ યોજન જાડો, ઘનવાત
સાઢાચાર યોજન જાડો, તનુવાત દોઢ યોજન જાડો, એ ત્રણ મલ્યા થકા પહેલી નર-
કપૃથ્વીથકી ચારે દિશાએ વાર યોજન અલોક છે. તેમાંહે ત્રણ પ્રદેષ ઘાલીએ, તે
યથાસંખ્યાએ કહે છે. રત્નપ્રજ્ઞાનાં ત્રણ વલયમાં એક ગાઝ અને એક ગાઝનો ત્રીજો
જાગ ઘનોદધિ વલયમાંહે નાખીએ, વીજો એક ગાઝ ઘનવાતવલયમાંહે નાખીએ,
ત્રીજો ગાઝનો ત્રીજો જાગ તનુવાત વલયમાંહે નાખીએ તેવારે વીજી શર્કરપ્રજ્ઞાનો
વલય, વિષ્કંજ હોય. એ સર્વ મલી વાર યોજન બે ગાઝ અને ઉપર એક ગાઝના ત્રણ
જાગ કરીએ તેમાંના બે જાગ એટલો વીજી નરકપૃથ્વીથકી ચારે દિશાએ અલોક છે.
હવે વાલુકાનરકપૃથ્વી આદે દેઈ પાંચે નરકનાં વલયમાંહે— જે વીજી નરક પૃથ્વીના
વલયમાં નાખેલું તેને બે ગુણો, ત્રણગુણો, ચારગુણો, પંચગુણો, ને ઠગુણો કરી અનુક્રમે
યથા સંખ્યાએ ઘાલીએ, તેવારે વાલુકાદિકના વલયનો વિષ્કંજ હોય; તે કહે છે.

એક ઠ યોજન ને બે ગાઝ, અને એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવા બે જાગ ઉ-
પર ઘનોદધિવલય, વીજું પાંચ યોજન ઘનવાત વલય, ત્રીજો એક યોજન બે ગાઝ
અને એક ગાઝનાં ત્રણ જાગ કરીએ તેવા બે જાગ તનુવાત વલય, એ સર્વ મલી તેર
યોજન એક ગાઝ અને એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ ઉપર એટલું
વાલુકાથકી ચારે દિશાએ અલોક છે.

પંકપ્રજ્ઞાએ સાત યોજનનો ઘનોદધિ વલય, પાંચ યોજન ને એક ગાઝનું ઘનવાત
વલય, એક યોજન ને ત્રણ ગાઝનું તનુવાત વલય, એ સર્વ મલી પંકપ્રજ્ઞાથકી ચૌદ યોજન
ચારે દિશાએ અલોક છે.

ધૂમપ્રજ્ઞાએ સાત યોજન ને એક ગાઝ, અને ઉપર એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ
તેવો એક જાગ ઘનોદધિ વલય છે. તથા પાંચ યોજનને બે ગાઝ ઘનવાત વલય છે,
અને એક યોજન ને ત્રણ ગાઝ તથા એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ
ઉપર એટલું તનુવાત વલય. એ સર્વ મલી ચૌદ યોજન ને બે ગાઝ તથા ઉપર એક
ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવા બે જાગ એટલો ધૂમપ્રજ્ઞાથકી ચારે દિશાએ અલોક છે.

તમપ્રજ્ઞાએ સાત યોજન ને બે ગાઝ, તથા એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ, તેવા બે જાગ
ઉપર એટલું ઘનોદધિ વલય છે. તથા પાંચ યોજન અને ત્રણ ગાઝનું ઘનવાત વલય છે.

વલી એક યોજન અને ત્રણ ગાઉ, તથા એક ગાઉના ત્રણ જાગ કરીએ તેવા બે જાગ ઉપર એટલું તનુવાત વલય છે. એ સર્વ મલી પંદર યોજન એક ગાઉ અને એક ગાઉના ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ ઉપર એટલું તમપ્રજા ચક્રી ચારે દિશાએ અલોક છે. તમતમપ્રજાએ આઠ યોજનનું ઘનોદધિ વલય, ઠ યોજનનું ઘનવાત વલય, બે યોજનનું તનુવાત વલય, એ સર્વ મલી સોલ યોજન તમતમપ્રજાથી ચારે દિશાએ અલોક છે. અહીંયાં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે પ્રથમ કહ્યું જે “ વીસ સહસ્તાઈ ઘણુદહિ પિંડો ” ને હમણાં “ ઠઽધપંચમ જોયણં સહું ” તો એ ગ્રંથમાંહે આવી રીતે વિસંવાદ કેમ ? તેનું ગ્રંથકાર સમાધાન કરે છે.

મધ્વેચ્ચિય પુઠવિઅહે ॥ ઘણુદહિ પમુહાણ પિંડપરિમાણં ॥

જણિયંતર્જ કમેણં ॥ હાયઙ્ જા વલયપરિમાણં ॥ ૨૧૪ ॥

અર્થ— “ વીસસહસ્તાઈ ઘણુદહિ પિંડો ” એ પાઠનો અર્થ. પુઠવિ અહે કે ૦ નરકપૃથ્વીને હેઠે મધ્વેચ્ચિય કે ૦ મધ્યજાગે ઘણુદહિપમુહાણ કે ૦ ઘનોદધિ પ્રમુખનો પિંડપરિમાણં કે ૦ પિંડપરિમાણ તે જણિયં કે ૦ કહ્યું; તર્જ કે ૦ તેવાર પઢી કમેણં અનુક્રમે હાયઙ્ કે ૦ ઘટતાં ઘટતાં તે વલય “ ઠઽધ પંચમ જોયણંસહું ” इत्यादिक जावल यपरिमाणं કે ૦ વલય પરિમાણ તે યાવત્ ઢેઢે હોય, તે કારણે વલય વિરોધ ન હોય

॥ હવે પૃથ્વી પૃથ્વી પ્રત્યે નરકાવાસાની સંખ્યા કહે છે. ॥

તીસ પણવીસ પનરસ ॥ દસતિન્નિ પણ્ણ એગ લક્કાઈ ॥

પંચય નરયા કમસો ॥ ચુલસી લક્કાઈ સત્તસુવિ ॥ ૨૧૫ ॥

અર્થ— નરકાવાસા તે નારકીનાં સ્થાનક જાણવાં. તે પહેલી નરકપૃથ્વીએ ત્રીસ લાખ નરકાવાસા છે. બીજીએ પચીસ લાખ, ત્રીજીએ પન્નર લાખ, ચોથીએ દશ લાખ પાંચમીએ ત્રણ લાખ, અને ઠઠીએ પાંચે જાણા એકલાખ, સાતમીએ પાંચ અનુત્તર નરકમાંહે સર્વ અધોજાગે નરકાવાસા તે પાંચ ક્રમે જોલા કહ્યા થકા સાતે નરકના નરકાવાસા ચોરાશી લાખ હોય. ॥ ૨૧૫ ॥

॥ હવે સાતે નરકના પ્રતર એટલે જેમ ઘરની એક ચૂમિ, બે ચૂમિ, ત્રણ ચૂમિ પ્રમુખ હોય તેનીપરે જે હોય તે પ્રતર કહેવાય છે. તેની સંખ્યા કહે છે. ॥

તેરિક્કારસ નવ સગ ॥ પણ તિન્નિગ પયર સંઘિગુણવન્ના ॥

સીમંતાઈ અપ્પઙ્ ॥ ઠાણંતા ઇંદયામધ્વે ॥ ૨૧૬ ॥

अर्थ— प्रथम नरकपृथ्वीएं तेर, बीजीएं अगीयार, त्रीजीएं नव के० नव. चो-
प्रीएं सात, पांचमीएं पण के० पांच, ठगीएं तिन्नि के० त्रण, सातमीएं इग के० एक,
ए सविगुणवन्ना के० सर्व मली उंगणपचाश पयर के० प्रतर जाणवा. त्यां सीमंताई
के० सीमंत प्रतर ते आद्यमां जाणवो, अने अप्पइठाणंता के० अप्पइठाणो प्रतर ते
अंतमां जाणवो. ए प्रकारे उंगणपचाशने मध्ये के० मध्यजागे इंद्रक एटले म-
होटा नरकावासा जाणवा. तेमनां नाम कहे ठे. ॥ ११६ ॥

एक सीमंतो, बीजो रोरुळ, त्रीजो रंज, चोथो उज्जांत, पांचमो संत्रांत, ठछो अ-
संत्रांत, सातमो वित्रांत, आठमो जक्त, नवमो शीत, दशमो वक्रांत, अगीआरमो
अवक्रांत, बारमो विकल अने तेरमो रोरुक, ए तेर प्रतर प्रथम नरकना जाणवा. स्त-
निक, स्तनक, मणक, चणक, घट्ट, संघट्ट, जिप्र, अवजिप्र, लोल, लोलवत्त, अने घण-
लोलुक, ए अगीआर इंद्रक बीजा नरकना जाणवा. तप्त, तपिक, तपन, तापन, विदाय,
प्रज्वलित, उज्वलित, संज्वलित, अने संप्रज्वलित, ए नव इंद्रक त्रीजा नरकना जाणवा.
आर, तार, मार, वर्व, तम, खाडखरु, अने खंडखरु, ए सात इंद्रक चोथा नरकना
जाणवा. खात, तमस, ऊस, अंध, अने तिमिस, ए पांच इंद्रक पांचमा नरकना
जाणवा. वाही, वादल, अने लल्लक, ए त्रण इंद्रक ठछा नरकना जाणवा. अने अ-
इठाणो, ए इंद्रक सातमा नरकनो जाणवो.

॥ हवे ए इंद्रकथकी जेटली श्रेणि नीकली, अने ते एकेकी श्रेणीनेविषे
जेटला नरकावासा ठे; ते सर्व कहे ठे. ॥

तेहिंतो दिसि विदिसिं ॥ विणिग्गया अठनिरय आवलिया ॥

पढमे पयरे दिसिगुण ॥ वन्नविदिसासुअडयाला ॥ ११७ ॥

वीयाइसु पयरेसु ॥ इग इग हीणाउ हुंति पंतीउ ॥ जा सत्त-

मि मइपयरे ॥ दिसि इक्कि को विदिसि नडि ॥ ११८ ॥

अर्थ— तेहिंतो के० ते नरकमां इंद्रकथी चार दिशि ने चार विदिशि ए रीते आ-
वलि विनिर्गता के० विशेषे करी नीकली. त्यां प्रथम सीमंत प्रतरनेविषे प्रत्येक दि-
शि ए उंगणपचाश, अने प्रत्येक विदिशि ए अमतालीश नरकावासा होय. ॥ ११७ ॥
एम वीयाइसुपयरेसु के० बीजो प्रतर आदे देइने जे प्रतरो ठे, तेनेविषे इगइगही-
णाउ हुंतिपंतीउ के० एकेक हीन एटले उंगो करीएं तेवारे पंक्ति घटती घटती जा-
सत्तमिमइपयरे के० यावत् सातमी नरकपृथ्वीएं उंगणपचाशमे प्रतरे दिशि ए एकेक
अने विदिसिनडि के० विदिशि ए एक पण नहीं. ॥ ११८ ॥

॥ હવે પ્રતર પ્રતરપ્રત્યે દિશિ વિદિશિની આવલીના મઝ્યા સર્વ નરકા-
વાસાની સંખ્યા જાણવા માટે કરણ કહેઠે. ॥

ઇષ્પયરેગ દિસિ ॥ સંખ અઠગુણા ચઝવિણ સઙ્ગસંખા ॥
જહ સીમંતય પયરે ॥ ઇગુણનઝયા સયા તિન્નિ ॥ ૨૧૯ ॥
અપયઠાણે પંચઝ ॥ પઠમો મુહમંતિમો હવઙ્ જૂમી ॥ મુહ-
જૂમિ સમાસઘં ॥ પયર ગુણં હોઙ્ સઘ્ધણં ॥ ૨૨૦ ॥

અર્થ- ઇષ્પયર કેઠ વાંઝ્યો જે પ્રતર તેની ઇગદિસિ સંખ કેઠ એક દિશાએ જે નરકાવાસાની સંખ્યા, તે આવલીની અપેક્ષાએ ઠે; એટલે આવલી આઠ ઠે, માટે અઠગુણા કેઠ આઠગુણા કરીએ, પઠી વિદિશિની આવલીએ એકેક ઝંઘો ઠે, માટે ચાર વિદિશિના ચઝવિણા કેઠ ચારવિના એટલે ચાર ઝંઘા એતાવતા ચાર કાઢીએ. પઠી એક ઇંઝક વિમાન તેણે સ કેઠ સહિત કરીએ, તેવારે ઇગસંખા કેઠ એક પ્રતરે નરકાવાસાની સંખ્યા થાવે. જહ કેઠ જેમ પહેલી રત્નપ્રજા પૃથ્વીનેવિષે પહેલે સીમંત પ્રતરે એક દિશિના નરકાવાસાની સંખ્યા ઝંગણપચાશ ઠે; તેને આઠગુણી કરીએ તેવારે ત્રણસેને વાણુ થાય, તેમાંથી ચાર ઝાણા કરતાં ત્રણસેં અઠ્યાશી થાય. તેમાં એક ઇંઝક ઝેલીએ, તેવારે ઇગુણનઝયાસયાતિન્નિ કેઠ ત્રણસેં ને નેવ્યાશી થાય. એ રત્નપ્રજાના પ્રથમ પ્રતરે એટલા આવલિકાગત નરકાવાસા હોય. એમ વીજે પ્રતરે પણ એ પ્રકાર કરતાં ત્રણસેં એક્યાશી આવલિકાગત નરકાવાસા હોય. ॥ ૨૧૯ ॥ એમ કરતાં ઠેલ્લે ઝંગણપચાશમા અપઙ્ઠાણે પ્રતરે એક દિશિએ એક નરકાવાસો તે આઠગુણો કરીએ, તેવારે આઠ થાય. તેમાં ચાર વિદિશિના કાઢીએ, વાકી ચાર રહે, તેની સાથે એક ઇંઝક મેલવતાં સાતમા નરકે આવલિકાગત નરકાવાસા પાંચ થાય.

હવે એકેક પૃથ્વીનેવિષે આવલિકાગત નરકાવાસા જાણવા માટે પાઠલી ગાથાનાં પાઠલા ત્રણ પ્રદે કરી કરણાંતર કહે ઠે. પઠમો કેઠ પહેલો સીમંત નામે ઇંઝક અવાસ -પ્રતર તેના નરકાવાસાના સમૂહ ત્રણસેં નેવ્યાશી ઠે. તેને મુખ કહીએ. અને અંતિમ કેઠ ઠેલ્લો ઝંગણપચાશમો અપઙ્ઠાણો પ્રતર તેના પાંચ નરકાવાસા હવઙ્ કેઠ હોય; તેને જૂમિ કહીએ. અને સમાસ તે મુખ તથા જૂમિને એકઠા કરીએ તેવારે ત્રણસેં ને ચોરાણું થાય. તેનું અર્ઘ્ન કરતાં એકસોને સત્તાણું થાય. તેને ઝંગણપચાશ પ્રતરે ગુણતાં નવ હજાર ઠસેં ને ત્રેપન થાય. એટલા સાતે પૃથ્વીના આવલિકા પ્રવિષ્ઠ નરકાવાસા જાણવા. શેષ ત્ર્યાશી લાખ નેબુ હજાર ત્રણસેં ને સઘ્તાલીશ એટલા પુષ્પાવકીર્ણ જાણવા. ॥ ૨૨૦ ॥ એહજ વાંત સૂત્રકાર કહે ઠે.

वसुवइसय तिवणा ॥ सत्तसुपुठवीसु आवली निरया ॥ से-
स तियासीलका ॥ तिसय सियाला नवइ सहसा ॥ १११ ॥

अर्थ—ठन्नुसैं ने त्रेपन एटला साते पृथ्वीना आवलिकागत नरकावासा होय. अने शेष व्याशी लाख नेबु हजार त्रणसैं ने सडतालीश पुष्पावकीर्ण नरकावासा ठे. ए बन्ने मळ्याथका सर्व पृथ्वीना चोराशीलाख नरकावासा जाणवा.

प्रत्येक पृथ्वीए आवलिका प्रविष्ट नरकावासा, तथा पुष्पावकीर्ण, तथा समस्तनी संख्या जाणवाने अर्थे यंत्रस्थापना जोवी. ठ नरकपृथ्वी सुधी मुख तथा जूमि ठे, अने सातमीए मुख तथा जूमी नथी. कारणके त्यां दिशि एज एकेक करी पांच ठे, ते आवलिकाएज ठे, पण पुष्पावकीर्ण कोइ नथी. ए समस्त नरकावासा ते मांहेली-कोरे वाटला, बाहेर चउरंस, हेठे तुरपलाने आकारे तीक्ष्ण आकरा जेना उपरथी पगे चालतां तुरपला जे शस्त्रविशेष तेना सरखो फरस होय. तेणे करी पगे चलाय तथा परम दुर्गंधमय सर्व पीठनी अपेक्षाए देवलोकनां आवलिकागत विमाननी परे वाटलां, त्रिखूणां, चोखूणां संस्थान जाणवां. अने पुष्पावकीर्णक अनेके संस्थाने जाणवां. तेमांहे समस्त इंद्रक नरकावासा जे ठे ते वाटला ठे. तेना आगळ आवलि-कागत सर्व त्रिखूणा ठे, ते आगळे चोखूणा, ते आगळे वाटलां, ए प्रकारे आवलिना ठेका सुधी समस्त पृथ्वीमांहे वाटलादिकनी संख्या थाय, ते पूर्वोक्त देवलोकनी श्रे-णिना वृत्तादिक संख्यानी परे जाणवा. ग्रंथगौरवना जयश्री अहींयां लख्या नहीं.

॥ हवे ए नरकावासानुं लांबपणुं, पहोलपणुं अने उंचपणुं कहे ठे. ॥

तिसहस्सुच्चा सवे ॥ संखमसंखिज्ज विवडायामा ॥ पण-
याल लस्क सीमं ॥ तउय लस्क अपइठाणो ॥ ११२ ॥

अर्थ—समस्त पृथ्वीए एटले साते नरकसंबंधी जे नरकावासा ठे, ते सवे के० सर्व ति-सहस्सुच्चा के० त्रण हजार योजन उंचा ठे. तेमां एक हजार योजननी पीठ, हजार योजन वचमां पहोलो, अने हजारनुं शिखर, ए त्रणे मली त्रण हजार योजन थाय. अने विवडायामा के० विस्तारे अने आयाम एटले लांबपणे तो संखमसंखिज्ज के० कोइक संख्याता योजन, कोइक असंख्याता योजन ठे. पण तेमां सीमंतो नामे प्र-थम इंद्रक नरकावासो पणयाललस्क के० पीस्तालीश लाख योजन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे ठे. अने ठेहो अपइठाणो नामे इंद्रक नरकावासो ते एक लाख यो-जन प्रमाण लांबपणे अने पहोलपणे ठे. एने फरता कालादिक चार नरकावासा जे ठे ते लांबपणे तथा पहोलपणे अने फरता परिधि—ए त्रणे स्थानके असंख्याता योजननी कोकाकोडी जाणवी. ॥ ११३ ॥

॥ હવે એ નરકાવાસા આલી પૃથ્વીમાંહે છે, કિંવા ક્યાંએક
 ચાલી જગ્યા પણ છે તે કહે છે. ॥

ઠસુ હિઠોવરિ જોયણ ॥ સહસ્સ વાવન સહચરિમાણ ॥ પુ-
 ઠવીએ નરય રહિયં ॥ નરયા સેસંમિ સવાસુ ॥ ૨૨૩ ॥

અર્થ— પહેલી ઠ નરકપૃથ્વીએ છેઠે અને ઉપર પ્રત્યેકે એક હજાર યોજન ક્ષેત્ર ન-
 રકાવાસાથી રહિત જાણવું. અને ચરિમાણ કેઠ ઠેલી સાતમી પૃથ્વીએ નીચે અને
 ઉપર પ્રત્યેકે સાઢીવાવન હજાર યોજન—ઘટલે સાઢી વાવન હજાર યોજન નીચે,
 અને સાઢીવાવન હજાર યોજન ઉપર, ઘટલું ક્ષેત્ર પૃથ્વીમાં નરકાવાસાથી રહિત જા-
 ણવું, નરયા સેસંમિસવાસુ કેઠ વીજી સમસ્ત પૃથ્વીનેવિષે યથાયોગ્યપણે નરકાવાસા છે.
 ઘટલે પ્રતરમાંહે નરકાવાસાની વાત કહી. ॥ ૨૨૩ ॥

॥ હવે પ્રતરમાંહે અંતર ઘટલે એક પ્રતરથી વીજો પ્રતર
 કેટલે અંતરે છે ? તે કહે છે. ॥

વિસહસ્સૂણા પુઠવી ॥ તિસહસ ગુણિએહિનિયય પયરેહિં ॥
 ઝાણા રુવુણ નિય પયર ॥ ઝાઈયા પઢંતરયં ॥ ૨૨૪ ॥

અર્થ— પહેલી નરકપૃથ્વીના પિંડમાંહેથી વે હજાર યોજન ઝાણા કરીએ, ઘટલે
 એક હજાર ઉપરથી અને એક હજાર નીચેથી કાઢીએ, પઠી જે પૃથ્વીએ જેટલા પ્રતર
 હોય, તેટલે પ્રતરે ત્રણ હજાર ગણો પૃથ્વીપિંડ ઝાણા કેઠ ઝાણો કરીએ, તેવાર પઠી
 નિયય કેઠ પોતપોતાના પ્રતરમાંથી રુવુણ કેઠ એક રૂપ ઝાણો કરી વાકી જે આંક
 આવે તે આંતરારૂપ જાણવું; તેણે કરી જાગ આપીએ, તેવારે પઢંતરયં કેઠ એક
 પ્રતરથી વીજા પ્રતરનું માંહોમાંહે અંતરનું પ્રમાણ હોય. એ અક્ષરાર્થ કહ્યો. ॥ ૨૨૪ ॥

હવે તે ઉદાહરણે કરી સ્પષ્ટ દેખાડે છે. જેમ રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીનો પિંડ એક લાખ
 એંશી હજાર યોજન છે; તેમાંહેથી વે હજાર યોજન કાઢીએ. વાકી એક લાખ અઠો-
 તેર હજાર રહે. પઠી એ પૃથ્વીના તેર પ્રતર છે, તે ત્રણ ત્રણ હજાર યોજન ઊંચા છે,
 માટે તેરને ત્રણ હજાર ગુણા કરીએ, તેવારે ઊંચાણચાલીશ હજાર યોજન થાય, ઘટલા
 એક લાખ અઠોતેર હજારમાંથી કાઢીએ. વાકી એક લાખને ઊંચાણચાલીશ હજાર યો-
 જન રહે, તેને તેર પ્રતરની વચમાંના વાર અંતરા છે, માટે વારે જાગ આપીએ, તેવારે
 એકેક આંતરે અગીઆર હજાર પાંચસે ને ત્ર્યાશી યોજન, અને ઉપર એક યોજનના
 ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ, ઘટલું પ્રમાણ રત્નપ્રજ્ઞાનેવિષે પ્રતરે પ્રતરે માંહો-
 માંહે અંતર થાય. એજ કરણ વીજી નરક પૃથ્વીઊંચેવિષે પણ જાણવું. પોતપોતાના પ્ર-
 તરે જાગ દીધા થકી જે આવે તે પ્રત્યેકે કહે છે.

वीजी नरक पृथ्वीएं अगीयार प्रतरना दश आंतरे जाग आपीएं तेवारे नव हजार ने सातसें योजन एकेके आंतरे आवे, त्रीजी नरक पृथ्वीनेविषे आठ आंतरे जाग आपवाथी प्रत्येके वार हजार त्रणसें पंचोत्तेर योजन आवे, चौथी पृथ्वीएं ठ आंतरे प्रत्येके सोल हजार एकसो ठासठ योजन अने त्राहीयां वे जाग उपर एकेक अंतरे आवे, पांचमा नरके चार आंतरे प्रत्येक पचीश हजार वसें ने पचाश योजन एकेक अंतरे आवे, ठठी नरके वे आंतरे प्रत्येके साढी बावन हजार योजन एकेक अंतरे होय, अने सातमे नरके एक प्रतर ठे, माटे अंतरो नथी. एटले सविस्तरपणे नारकीनुं जवनछार कछुं.

॥ हवे नारकीनुं शरीरमान कहे ठे. ॥

पञ्णछ धणु ठ अंगुल ॥ रयणा ए देहमाणमुक्कोसं ॥ से-

सासुङ्गुण ङुण ॥ पण धणुसय जावचरमाए ॥ ११५ ॥

अर्थ— रत्नप्रज्ञाएं नारकीनुं उत्कृष्टं देहमान पोणाआठ धनुष्य ने ठ आंगुल होय, अने सेसासु ङुण ङुण के० शेष एटले वाकीनी ठए नरक पृथ्वीएं शरीरमान वमणुं वमणुं यथाक्रमे करता जइएं, ते जाव चरमाए के० यावत् ठेढी सातमी नरक पृथ्वीएं पांचसें योजन शरीरमान उत्कृष्टं होय. ॥ ११५ ॥

ते विस्तारपणे उदाहरणे करी देखाडे ठे. जेम रत्नप्रज्ञाए सात धनुष्य त्रण हाथ ने ठ आंगुल, तेने वमणुं करतां शर्करप्रज्ञा नरके पन्नर धनुष्य वे हाथ ने वार आंगुल उपर देहमान थाय. तेनेज वमणुं करीएं तेवारे बालूकाए एकत्रीश धनुष्य ने एक हाथ देहमान थाय, तेने वमणुं करतां पंकप्रज्ञाए वासठ धनुष्य ने वे हाथ देहमान थाय. तेने वमणुं करीएं तेवारे धूमप्रज्ञाएं एकसो ने पचीश धनुष्य देहमान थाय. तेने वमणुं करीएं तेवारे तमप्रज्ञाएं अढीसें धनुष्य देहमान थाय. तेने वमणुं करीएं तेवारे तमतमप्रज्ञाएं पांचसें धनुष्यनुं देहमान थाय. एटले साते नरकनेविषे सामान्यपणे उत्कृष्ट देहमान कछुं.

॥ हवे प्रतर प्रतरनेविषे जूडुं जूडुं देहमान कहे ठे. ॥

रयणाय पढम पयरे हवतियं देहमाण मणुपयरं ॥ ढप्प-

संगुलसद्धा ॥ बुढीजा तेरसे पुसं ॥ ११६ ॥

अर्थ— चावीश आंगुले एक हाथ, तेवा चार हाथे एक धनुष्य कहीएं. त्यां रत्नप्रज्ञाने प्रथम प्रतरे उत्कृष्टं देहमान हवतियं के० त्रण हाथनुं जाणवुं. तेवारपढी अणुपयरं के० प्रतर प्रतरप्रते पूर्व पूर्व प्रतरथकी देहमानमांहे जे वृद्धि करीएं; ते कहे

હે. ઠપણંગુલસદ્ધા કેળ સાઢી ઠપણ અંગુલ એટલે બે હાથ ને સાઢાઆઠ આંગુલની બુઢી કેળ વૃદ્ધિ કરતાં કરતાં જા તેરસે કેળ યાવત્ તેરમે પ્રતરે પૂર્વોક્ત દેહમાન પુણં કેળ પૂર્ણ થાય, તે કહે છે. રત્નપ્રજાને પહેલે પ્રતરે ત્રણ હાથ, વીજે પ્રતરે બે હાથ ને સાઢાઆઠ અંગુલ વધારીએ, તેવારે એક ધનુષ્ય એક હાથ ને સાઢા આઠ અંગુલ ઉપર થાય; ત્રીજે પ્રતરે એક ધનુષ્ય ત્રણ હાથ ને સત્તર અંગુલ, ચોથે પ્રતરે બે ધનુષ્ય બે હાથ ને દોઢ અંગુલ, પાંચમે પ્રતરે ત્રણ ધનુષ્ય ને દશ અંગુલ, ષષ્ઠે પ્રતરે ત્રણ ધનુષ્ય બે હાથ ને સાઢા અઢાર અંગુલ, સાતમે પ્રતરે ચાર ધનુષ્ય એક હાથ ને ત્રણ અંગુલ, આઠમે પ્રતરે ચાર ધનુષ્ય ત્રણ હાથ ને સાઢા અગીઆર અંગુલ, નવમે પ્રતરે પાંચ ધનુષ્ય એક હાથ ને વીશ અંગુલ, દશમે પ્રતરે ષ ધનુષ્ય ને સાઢાચાર અંગુલ, અગીઆરમે પ્રતરે ષ ધનુષ્ય બે હાથ ને તેર અંગુલ, વારમે પ્રતરે સાત ધનુષ્ય ને સાઢી એકવીશ અંગુલ, તેરમે પ્રતરે સાત ધનુષ્ય ત્રણ હાથ ને ષ અંગુલ, ઉત્કૃષ્ટું દેહમાન થાય છે. એટલે રત્નપ્રજા નરકે પ્રતરે પ્રતરે જૂઠું જૂઠું દેહમાન કહ્યું. ॥ ૨૨૬ ॥

॥ હવે શર્કરાદિકને વિષે ઉત્કૃષ્ટું દેહમાન પ્રતર પ્રતરને વિષે કહે છે. ॥
 જંદેહ પમાણ ઉવિરિ ॥ માણ પુઢવીશ અંતિમે પયરે ॥ તંચિય હિ-
 ઠિમં પુઢવી ॥ પઢમં પયરંમિ બોધવં ॥ ૨૨૭ ॥ તંચેગૂણગ સગ
 પયર ॥ જશ્યં વીયાશ પયર બુઢિજવે ॥ તિકર તિઅંગુલ કરસત ॥
 અંગૂલા સહિ ગુણવીસં ॥ ૨૨૮ ॥ પણ ધણ અંગુલ વીસં ॥
 પનરસ ધણ દૂણ હઠ સઢાય ॥ વાસઠિ ધણહસઢા ॥
 પણ પુઢવી પયર બુઢિ શમા ॥ ૨૨૯ ॥

અર્થ—જંદેહપમાણ ઉવરિમાણ પુઢવીશ અંતિમે પયરે— એટલે જે જે ઉપર ઉપરની રત્નપ્રજાદિક પૃથ્વીને અંતિમેપયરે કેળ બેઢલે પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટું શરીર પ્રમાણ છે. તંચિયહિઠિ મપુઢવી કેળ તેતે હેઠલી હેઠલી શર્કરાદિક પૃથ્વીનેવિષે પઢમ પયરંમિ બોધવં કેળ પહેલે પ્રતરે દેહમાન જાણવું. ॥૨૨૭॥ ફરી તંચ કેળ તે શર્કરાદિક પૃથ્વીને પહેલે પ્રતરે જે જે દેહમાન આવે, તેને એગૂણગ કેળ એકે જીણે સગપયર કેળ આપઆપાપણે પ્રતરે જશ્યં કેળ વિજાગ આપીએ, પઢી જે આંક આવે તે શર્કરાદિક પૃથ્વીના વીયાણ પયર કેળ વીજા પ્રતર આદે દેશ પ્રતરે પ્રતરે બુઢીજવે કેળ વૃદ્ધિ હોય. તે વૃદ્ધિ વીજી પૃથ્વી આદે દેશ ઠઢી પૃથ્વીસુધી પાંચ પૃથ્વીના વીજે પ્રતરે આદે દેશ અનુક્રમે જાણવી. ત્યાં શર્કરાના પ્રથમ પ્રતરે સાત ધનુષ્ય ત્રણ હાથ ને ષ અંગુલ દેહમાન છે. તેમાં તિકર તિ-અંગુલ કેળ ત્રણ હાથ અને ત્રણ અંગુલનો પ્રક્ષેપ કરીએ. ત્રીજા નરકે પ્રથમ પ્રતરે પન્નર

धनुष्य वे हाथ ने बार अंगुल देहमान ठे; तेमां कर सत्त अंगुला सद्दीगुणवीसं के० सात हाथ ने साढीउगणीश अंगुलनो प्रक्षेप करीएं ॥३१॥ चोथा नरकने पहेले प्रतरे एकत्रीश धनुष्य ने एक हाथ देहमान ठे, तेमांहे पांच धनुष्य ने वीश अंगुल प्रक्षेप करीएं. पांचमा नरके पहेले प्रतरे साढी बासठ धनुष्य देहमान ठे; तेमांहे पन्नर धनुष्य ने अढी हाथ प्रक्षेप करीएं. ठठा नरके पहेले प्रतरे एकसो ने पचीश धनुष्य देहमान ठे; तेमांहे बासठ धनुष्य ने वे हाथ प्रक्षेप करीएं. पण पुढवी पयरबुद्दीश्मा के० पांच पृथ्वीना प्रतरोनेविषे ए रीते वृद्धि करीएं ॥ ३१ए ॥

हवे सविस्तरपणे देखाडे ठे. शर्कराने प्रथम प्रतरे सात धनुष्य ने त्रण हाथ उपर ठ अंगुल देहमान ठे; ते सात धनुष्यना अठावीश हाथ थाय, तेनी साथे उपरना त्रण हाथ जेलतां एकत्रीश हाथ थाय. तेना अंगुल करवामाटे चोवीशे गुणिएं तेवारे सातसें चुमाढीश अंगुल थाय. तेमां उपरना ठ अंगुल जेलीएं तेवारे सर्व मली सातसें ने पचाश अंगुल थाय. तेने शर्कराना अगीआर प्रतरने एके ऊणा करी दशे जाग आपीएं तेवारे एकेके जागे पंचोतर अंगुल आवे, तेना हाथ करवा माटे चोवीशे जाग आपीएं, तेवारे त्रण हाथ ने त्रण अंगुल एटलुं शर्करापृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे देहमाननी वृद्धि थाय; एम प्रत्येके बीजो प्रतर आदे देइ शेष दश प्रतरनेविषे एज रीते वृद्धि जाणवी. एम अनेरी नरकपृथ्वीनेविषे पण जावना जाणवी. ते सुखावबोधने माटे शर्करा, बालूका, पंका, धूमा अने तमप्रजा, ए पांच पृथ्वीनी यंत्रस्थापना देखी प्रीठजो. अने सातमा नरके एकज प्रतर ठे. ते कारणे त्यां प्रतरगत वृद्धि न होय. एके प्रतरे पांचसेंज धनुष्य उत्कृष्ट देहमान थाय. एटले सात नरकना प्रतर प्रतरनेविषे नारकीनुं उत्कृष्ट देहमान कळुं.

॥ हवे नारकीनुं उत्तरवैक्रिय देहमान कहे ठे. ॥

इय साहाविय देहो ॥ उत्तर वेजविविजय तहुगुणो ॥ डविहो

वि जहन्नकमा ॥ अंगूल असंख संखंसो ॥ ३३० ॥

अर्थ—इय के० इति पूर्वोक्त प्रकारे साते नरकने विषे नारकीनो साहावियदेहो के० स्वाभाविक देह, एटले जवधारणीय शरीर कळुं. त के० ते स्वाभाविक शरीरथी डुगुणो के० बमणुं उत्तरवेजविविज के० उत्तरवैक्रिय शरीर जाणवुं. जेम रत्नप्रज्ञानेविषे पन्नर धनुष्य वे हाथ ने बार अंगुल उत्तरवैक्रिय शरीर होय; अने सातमा नरके एक हजार धनुष्य उत्तरवैक्रिय शरीर होय. एटले वे प्रकारे उत्कृष्ट देहमान कळुं. हवे डविहोविजहन्नकम्मा के० अनुक्रमे वे प्रकारे जघन्य देहमान पण कहे ठे. एक जवधारणीय, अने बीजो उत्तरवैक्रिय, ए बने शरीर जघन्यथकी साते नरकनेविषे

અનુક્રમે અંગુલનો અસંખ્યાતમો જાગ, તથા સંખ્યાતમો જાગ હોય. અહીંયાં જવધારણીય શરીર પહેલું ઉત્પત્તિ વેલાએ શરીર પર્યાપ્તિ કરતાં અંગુલને અસંખ્યાતમે જાગે હોય, અને ઉત્તરવૈક્રિય શરીર પ્રારંભ વેલાએ પ્રથમ અંગુલને સંખ્યાતમે જાગે હોય. ॥ ૨૩૦ ॥

॥ હવે ઉત્પાતવિરહ તથા ચવનવિરહનું દ્વાર કહે છે. ॥

સત્તસુ ચતુર્વીસમુહૂ ॥ સગ પનર દિણેગ હુ ચતુ ઢમ્માસા ॥

ઉવવાય ચવણ વિરહો ॥ ઝંહે વારસ મુહૂત્ત ગુરુ ॥ ૨૩૧ ॥

લહુઝ હહાવિ સમઝ ॥ સંઘાપુણ સુરસમા મુણેયવા ॥ સંઘા-

ઝ પજત્ત પણિંદિ ॥ તિરિનરા જંતિ નિરણસુ ॥ ૨૩૨ ॥

અર્થ— સત્તસુ કેળ સાતે નરકે નારકી પ્રાયે નિરંતર ઉપજે છે અને ચવે છે. પરંતુ ક્યારેક જો વિરહ પડે તો જઘન્યથકી તો લહુ કેળ સાતે નરકે એક સમય વિરહ પડે. અને પ્રત્યેકે જૂદો જૂદો પણ એક સમયજ વિરહ પડે. વલી ગુરુ કેળ ઉત્કૃષ્ટો સાતે નરકનેવિષે જોલો વિરહકાલ પડે તો ઝંહે કેળ સામાન્યપણે સાતે નરકમાંહે કોઈ ઉપજે નહીં અને કોઈ ચવે પણ નહીં, તો ઉત્કૃષ્ટો વાર મુહૂત્ત વિરહ હોય. તેવાર પઢી સાત નરકમાંહેલી કોઈક નરકે અવશ્ય કોઈક ઉપજે, અથવા ચવે.

હવે જૂદો જૂદો નરક નરકનેવિષે ઉત્કૃષ્ટો ઉપપાત અને ચવનવિરહકાલ ગાથાના અર્થથી કહે છે. રત્નપ્રજાણં ચોવીશ મુહૂત્ત, શર્કરાણં સગ કેળ સાત દિવસ, વાલુકાણ પન્નર દિવસ, પંકાપ્રજાણં એક માસ, ધૂમપ્રજાણં વે માસ, તમપ્રજાણં ચાર માસ અને તમતમપ્રજાણં ઠ માસ, એ ઉવવાય ચવણવિરહો કેળ ઉપપાત ચવનનો વિરહકાલ કહ્યો. હહાં જેનો જેટલો ઉપપાત અને ચવનવિરહકાલ કહ્યો, તેટલા કાલથી ઉપરાંત અવશ્ય એ નરકોનેવિષે પ્રત્યેકે કોઈક જીવ ઉપજેજ. અને ઝંહે વારસમુહૂત્ત તથા લહુઝ હહાવિસમઝ એ પદોનો અર્થ પ્રથમ લખાઈ ગયો છે.

હવે એક સમયે કેટલા નારકી ચવે ? અને કેટલા નારકી ઉપજે ? તે પાઠલી ગાથાના વીજા પદે કરી કહે છે. સંઘાપુણસુરસમામુણેયવા કેળ વલી નારકીની ઉપજવાની અને ચવનની સંખ્યા તે સુરસમા એટલે દેવતા સરખી, જેમ દેવતા એક સમયે એક, વે, ત્રણ, સંખ્યાતા અસંખ્યાતા ઉપજે અને ચવે, તેમ નારકી પણ મુણેયવા એટલે જાણવા. એટલે નારકીનું ઉપપાત ચવન વિરહદ્વાર કહ્યું.

હવે કોણ જીવ નરકે જાય ? તે કહેતો થકો ગતિ દ્વાર પાઠલી ગાથાના પાઠલા વે પદે કરી કહે છે. સંઘાઝ પજત્તપણિંદિ કેળ સંખ્યાતા આયુષ્યવાલા પર્યાપ્તા પંચેંદ્રિ-

तिर्यच, तथा पंचेंद्रि मनुष्य जो नरकायु बांधे तो नरके जाय, बीजा जीव नरकायु बांधे पण नहीं; अने नरके पण जाय नहीं ॥ १३१ ॥ १३२ ॥

मिठादिष्टि महारंज ॥ परिग्रहो तिबकोह निस्सीदो ॥

नरयाजयनिबंध ॥ पावमई रुद्रपरिणामो ॥ १३३ ॥

अर्थ—जे माटे मिथ्यात्वी, महारंजी, परिग्रही, तीव्रलोची, निःशील, पापरुची, अने रौद्र परिणामि एवो जे जीव होय ते नरकायु बांधी नरके जाय, एटले सामान्यपणे नरकगति कही. ॥ १३३ ॥

॥ हवे विशेषे जूदी जूदी नरकगति कहे ठे. ॥

असन्नि सरिसिव परकी ॥ ससीह उरगिं वि जंति जाठिं ॥

कमसो उक्कोसेणं ॥ सत्तम पुढवी मणुय मढा ॥ १३४ ॥

अर्थ—असंझी मनुष्य अपर्याप्तो जे मरण पामे, अने अपर्याप्त नरकायु नहीं बांधे ते-माटे असंझी संमूर्द्धिम पंचेंद्रि पर्याप्तो तिर्यच जो नरकायु बांधे तो, पहेली नरके जाय. त्यां जघन्य दश हजार वर्षे, अने उत्कृष्ट पदयोपमनो असंख्यातमो जाग एटले आयुष्ये उपजे. उपरांत आयुष्ये उपजे नहीं. अने सरिसिव के० जुजपरिसर्प, गोह, नोलियादिक, गर्जज प्रमुख पहेला नरक आदे देइ बीजा नरक सुधी उपजे. वली परकी के० पही जे मांसाहारी गृह, सींचाणा, समली अने नीलचास प्रमुख रौद्र अध्यवसायवाला पही, ते त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय. अने सीह के० सिंह प्रमुख एवा हिंसक जीव जे चीतरा, कुतरा, वीलाडी, प्रमुख ते चोथी नरकपृथ्वीसुधी जाय, वली उरगिं के० उरपरिसर्प एटले काला, धोला, कावरा, प्रमुख सर्प ते पांचमा नरकसुधी जाय. अने वि के० स्त्रीवेदे नरकायु बांधे एवा जे स्त्रीरत्न प्रमुख ते यावतठठा नरकसुधी जाय. अने मनुष्य तथा मठ जे जलचर जीव ए वेड गर्जजपर्याप्ता ते उत्कृष्टथी सातमा नरक सुधी जाय. कमसो उक्कोसेणं के० ए अनुक्रमे पूर्वोक्त सर्व जीवोनी उत्कृष्टी गति कही. अने जघन्यथी रत्नप्रजाने पहेले प्रतरे जाय, एथकी उपरांत अने उत्कृष्टाथकी आगल जे विचाले जाय, ते सर्व मध्यमगति जाणवी.

॥ हवे केटलाएक तिर्यचने प्राये गति कहे ठे. ॥

वाला दाढी परकी ॥ जलयर नरगा गयाउ अइकूरा ॥ जं-

ति पुणो नरएसु ॥ बाहुल्लेणं नजण नियमो ॥ १३५ ॥

अर्थ—वाला के० व्याल ते सर्पादिक, अने दाढी के० दाढवाला सिंह प्रमुख, परकी ते गृह प्रमुख, जलचर ते मत्स्यादिक, एटली जातिना जीव ते नरगागयाउ के०

નરક થકી આવ્યા હોય, અને ફરી નરકેજ જાય. અશ્કૂરા કેળ અત્યંત કૂર અધ્યવ-
સાયવાલા પંચેન્દ્રિયના વધકારી જંતિપુણોનરણસુ કેળ વહી ફરી નરકે જાય. એ બાહુ-
દ્વેષ કેળ પ્રાયે કહીએ, પરંતુ નહણનિયમો કેળ પુનઃ નિશ્ચે નહીં. કેમકે કોશ્ક જીવ
નરક થકી આવી સમ્યક્ત્વ પામી રહે સંઘયણે મોક્ષ પળ પામે. ॥ ૨૩૫ ॥

॥ હવે નારકીને સંઘયણ અને લેશ્યા કહે છે. ॥

દો પઢમ પુઢવિ ગમણં ॥ ઢેવઠે કીલિયાઈ સંઘયણે ॥

ઈક્કિ પુઢવિ વુઢી ॥ આઈતિલેસ્સાઝ નરણસું ॥ ૨૩૬ ॥

અર્થ—ઢેવઠા સંઘયણી દો કેળ વે નરક પૃથ્વી સુધી ગમણં કેળ જાય, ડપરાંત ન
જાય. પઢી અપૂઢી ગણનાએ ગણતાં કીલિકા સંઘયણ આદે દેઈ એકેકી નરક પૃથ્વી-
ની વૃદ્ધિ કરીએ, જેમ કીલિકા સંઘયણી ત્રીજી નરકપૃથ્વી સુધી જાય, અર્ઙ્ગનારાચે
ચોથી સુધી જાય; નારાચે પાંચમી સુધી જાય, રૂષ્ઙનારાચે ઢઠી સુધી જાય, અને
વજ્રરૂષ્ઙનારાચ સંઘયણે સાતમી સુધી જાય. એ ડત્કુઢી ગતી કહી. અને જઘન્ય
ગતિ સમસ્ત સંઘયણે રત્નપ્રજાસુધી; ત્યાં પળ પ્રથમ પ્રતરે જાય. એ જઘન્ય ગતિ કહી.
અને પૂર્વે ડત્કુઢી કહી, તેની વચમાં જે જાય, તેને મધ્યમ ગતી કહીએ. હવે લેશ્યા કહે
છે. આઈતિલેસ્સાઝનરણસુ કેળ કૃષ્ણ, નીલ, અને કાપોત, એ આવ્યની ત્રણ લેશ્યા
નરકનેવિષે હોય. ॥ ૨૩૬ ॥

॥ હવે એ લેશ્યાઝ વિવરીને કહે છે. ॥

હુસુકાઝ તડ્યાએ ॥ કાઝનીલાય નીલ પંકાએ ॥ ધૂ-

માય નીલ કિણહા ॥ હુસુ કિણહા હુંતિ લેસ્સાઝ ॥ ૨૩૭ ॥

અર્થ—હુસુ કેળ પહેલા વે નરકે કાઝ કેળ કાપોત લેશ્યા હોય. પળ એટલું વિશેષ
જે રત્નપ્રજાથકી શર્કરપ્રજાનેવિષે અત્યંત મલીન લેશ્યા હોય, તડ્યાએ કેળ ત્રીજા નરકે
કેટલાક નારકીને કાપોત લેશ્યા છે. એટલે પઢ્યોપમને અસંખ્યાતમે જાગે અધિક ત્રણ
પઢ્યોપમના આયુષ્યવાલાસુધીના નારકીને કાઝકેળ કાપોત લેશ્યા છે. અને તેથી ડપ-
રાંતના આયુષ્યવાલાને નીલાય કેળ નીલલેશ્યા હોય. અને નીલપંકાએ કેળ પંકપ્રજાનેવિષે
કેવલ નીલ લેશ્યાજ હોય. ધૂમાનેવિષે કેટલાક નારકીને નીલ લેશ્યા છે. એટલે ડત્કુઢી
પઢ્યોપમને અસંખ્યાતમે જાગે અધિક દશ સાગરોપમ સુધીના આયુષ્યવાલા નારકીને
નીલ લેશ્યા હોય, અને તેથી ડપરાંત આયુષ્યવાલાને કેવલ કૃષ્ણ લેશ્યા હોય. અને
ઢઠા તથા સાતમા એ હુસુ કેળ વે નરકનેવિષે કિણહા કેળ એક કૃષ્ણ લેશ્યા હોય.
પળ એટલું વિશેષ જે એ ઢઠી સાતમી નરકપૃથ્વીએ પરમ કૃષ્ણ લેશ્યા જાણવી. હુંતિ-
લેસ્સાઝ કેળ એ સાતે નરકનેવિષે લેશ્યાઝ હોય તે કહી. ॥ ૨૩૭ ॥

॥ हवे शिष्य पूठे ठे के, नारकीने शरीरवर्णरूप लेख्या ठे ? किंवा कृष्णादिक द्रव्य संयोगथकी परिणामरूप लेख्या ठे ? ते उपर सूत्रकार कहे ठे. ॥

सुर नारयाण ताळ ॥ दव्वहेसा अवठिया जणिया ॥ जाव-
परा वत्तीए ॥ पुण एसिं हुंति ठ व्वेस्सा ॥ २३७ ॥

अर्थ—सुर के० सौधर्मादिक देवताने तेजो, पद्म, ने शुक्ल ए नामे त्रण लेख्याळ क-
ही; अने नारयाण के० नारकीनेविषे कृष्ण, नील, ने कापोत नामे त्रण लेख्याळ कही.
ते अवठिया के० अवस्थित कहीए. ते क्षेत्रसंबंधी दव्वहेसा के० द्रव्यलेख्या आग-
मनेविषे जणिया के० कही ठे. ते लेख्या द्रव्य अवस्थित जाणवां, पण बाह्य वर्णरूप
न जाणवां; जेमाटे तेवी तेवी, द्रव्य, क्षेत्र, अने कालादि सामग्री पामीने जावपरा-
वत्तीए के० परिणामनी परावर्त्ति एटले त्रिपर्याप्ति करीने एसिं के० ए नारकीने पुण
के० वली प्रत्येके ठ ठ लेख्या हुंति के० संजवे. ए अक्षरार्थ कह्यो. ॥ २३७ ॥

हवे परमार्थ कहे ठे. तिर्यंच तथा मनुष्यने जवांतरे देवता नारकीने जवे उपजतां,
अथवा शेष काले मूलगी लेख्याने त्यागे, नवी लेख्याने संयोगे ते लेख्या जाय अने
नवी लेख्या थाय. जेम उज्ज्वल वस्त्रे जेवो मजीठ प्रमुखनो रंग लागे, ते धोलो वर्ण ग-
नावे अने राता प्रमुख रंगपणे परिणमे. ते माटे सिद्धांतमांडे लेख्यानो उत्कृष्टो का-
ल अंतरमुहूर्त्त कह्यो ठे. नहीकां मनुष्यने त्रण पद्योपमायु ठे, त्यां एकज लेख्या होय.
अंतरमुहूर्त्त अंतरमुहूर्त्त नवी नवी लेख्या न होय.

वली देवता नारकीनी मूलगी लेख्याने नवी लेख्याने संयोगे तेनो आकार मात्र जंजे,
पण तद्रूप एटले तेहज रूपपणे न थाय; जेम वैडुर्य नीलमणी, कालोमणी प्रमुख काले
नीले सूत्रे प्रोयो थको ते सूत्र संयोगे अप्रगट योगे अप्रगटपणे कांश्क तेनो आकार
मात्र पामे. अने स्फटिक ते जासूसना फूल संयोगे प्रगट तेनुं प्रतिबिंब पामे, परंतु बन्ने
तद्रूपपणुं न पामे; तेम कृष्णादिक लेख्या द्रव्यपणे नीलादिक लेख्याए समूह संयोग
पामी केवारेक अप्रगट तदाकार मात्र होय. केवारेक प्रगट तेनुं प्रतिबिंब मात्र पामे.
पण एम नहीं जे कृष्णलेख्याना वर्ण, गंध, रस, स्पर्शपणे परिणामीने नीलादि लेख्या द्र-
व्यरूप होय. एम न थाय.

तेम सातमानरके मूलगी कृष्ण लेख्याने तेजो लेख्याना द्रव्यसंयोग मद्या थका तदा-
कार मात्र, तथा प्रतिबिंब मात्र होय. तेवारे नारकीने कृष्ण लेख्या थकाज तेजो लेख्यादि
द्रव्यसंयोगे शुद्ध परिणाम उपजे. जेम जासूस उपर रक्त स्फटिकनेविषे रक्तपणुं होय,
तेम एवा परिणामे वर्त्ततां सम्यक्त्व प्राप्ति होय. एम करतां कांश् विरोध नहीं.

अने एम पण नहीं जे तेजा लेख्यादिक परिणाम ठतां कृष्णलेख्या न होय ? अने

સાતમા નરકે સદા કૃષ્ણલેશ્યા છે, અને તેજોલેશ્યાદિક આકાર માત્ર પ્રતિબિંબ માત્રે કરી કેવારેક હોય, અને તે ઉપની થકી પણ ઘણો કાલ રહે નહીં. અને જે નરકે જે લેશ્યા છે તે અનેરી લેશ્યાને સંયોગે પોતાનું સ્વરૂપ ઠાંડે, એમ પણ ન થાય.

તેમાટે સાતમા નરકે એકલી કૃષ્ણ લેશ્યાજ જાણવી. એ કારણે સંગમા દેવને આ-કારમાત્ર કૃષ્ણ લેશ્યા કહેવી, પણ અવસ્થિત તો તેજોલેશ્યા જાણવી; અને જગવતિ-માંહે દેવતાને વર્ણ જૂદો કહ્યો છે, અને લેશ્યાનો અધિકાર પણ જૂદો કહ્યો છે. વલી “અસુરાકાલા” ઇત્યાદિ બાહ્ય વર્ણ કહ્યો, અને જવણવણપદમ ચંડલેસ ઇત્યાદિક લેશ્યાસ્વરૂપ કહ્યું, તો જાણીયે ઠેઠ જે વર્ણ જૂદો, અને લેશ્યા જૂદી છે. ઘણું શું ? તથા જે અહીંયાં દ્રવ્યલેશ્યા અવસ્થિત કહી, જે દેવતા નારકીને જે લેશ્યા સંજવે તે પોતપોતાની જવસ્થિતિ પ્રમાણ અવસ્થિત કાલપ્રમાણ જાણવી. ત્યાં પાઠલા જવનો એક અંતરમુ-હૂર્ત્ત, અને એક આગલા જવનો અંતરમુહૂર્ત્ત, એ બેઝ અંતરમુહૂર્ત્ત અધિક જવસ્થિતિ સુધી લેશ્યા હોય.

હવે એ લેશ્યાનું સ્વરૂપ કહે છે. માર્ગ થકી પરિવ્રજ્ઞ થયા એવા ઠ પુરુષ વનમાં જ-મતાં જૂઝ તૃષાયે પીડ્યા થકા જંબુવૃક્ષને હેઠે આવ્યા. તે માંહોમાંહે ફલ ખાવાની વાંઠા કરતાં ચિત્તનેવિષે ચિંતન કરવા લાગ્યા જે, એ વૃક્ષનાં ફલ જક્ષણ કરીને ક્રુધા તૃષાને ઉપશમાવિષં; એમ વિચારી એક પુરુષ ફલને અર્થે તે વૃક્ષને મૂલ થકી ઠેદવા લાગ્યો; ઇટલે વીજો પુરુષ બોલ્યો જે થરુથી ઠેદો, ત્રીજો બોલ્યો જે કાલાં ઠેદો, ચોથો પુરુષ ન્હાની ડાલીઝને ઠેદો એમ બોલ્યો, પાંચમો પુરુષ પાકાં ફલને તોમો એવું બોલ્યો, અને ઠઠો પુરુષ બોલ્યો જે પૃથ્વી ઉપર खरी પહેલાં ફલ મધ્યેથી વીણી ઘાઝ. જેમ એ ઠ પુરુષના પરિણામ જૂદા જૂદા તેમ કૃષ્ણાદિકથી માંડી યાવત્ શુદ્ધ લેશ્યાના પરિણામ પણ જૂદા જૂદા જાણવા.

હવે લેશ્યાઝનો વર્ણ કહે છે. સ્નિગ્ધ મેઘની ઘટા સરખો, જૈસના સિંગડાં, અરિષ્ટ-રત્ન, નેત્રની કીકી અને કાલા સુરમા સરખો કૃષ્ણલેશ્યાનો વર્ણ મહાજયંકર જાણવો. અશોક વૃક્ષના અંકુર સરખો, નીલચાસ પક્ષી સરખો, અને વૈકુર્ય રત્નની કાંતિ સરખો નીલ લેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. અલશીના ફૂલ સરખો, જારસી અથવા કોકીલાની પાંચ સરખો, અને પારેવાના કંઠ સરખો કાપોતલેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. હીંગલોકનો રંગ, ઊગતા સૂર્યની કાંતિ, અને દીપક તથા પોપટની ચાંચ સરખો તે-જોલેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. હરિયાલના મધ્યરંગ સરખો, હલદરના રંગ સરખો, અને સેણાનાફૂલ સરખો પદ્મલેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. શંખ, સુચકુંદનાં ફૂલ, દૂધ, પૂર્ણ ચંદ્રમા, મોતીના હાર અને રૂપા સરખો શુદ્ધ લેશ્યાનો વર્ણ જાણવો.

हवे देख्याना रस कहे ठे. कनवा तुंवडानो रस, अने नींव इंडवालणीनो रस, थकी अनंतगुणो कडवो रस कृल देख्यानो जाणवो. तुंव, मरी, पीपर, अने गजपीपर, एनो जेवो तीखोरस थाय ठे, ते करतां अनंतगुणो तीखो रस नीळ देख्यानो जाणवो. कातुं आंतुं अने कातुं कोठफळ ते थकी अनंतगुणो तुरो रस कापोत देख्यानो जाणवो. पाका आंवांनो फळनो रस. पाका कोठफळनो अथवा पाका बीजोरानो जेवो रस. ते करतां अनंतगुणो नीळो रस तेजो देख्यानो जाणवो. प्रधान बारणीनो रस, अने विविध प्रकारना अरग, मधु एना रस थकी अनंतगुणो सारो रस पझ देख्यानो जाणवो. खजुर, आख, डूब, खांड, साकर, एना रस थकी पण अनंतगुणो गढ्यो रस शुक्र देख्यानो जाणवो.

हवे देख्याउनो फरस कहे ठे. कृल, नीळ, ने कापोत ए त्रण देख्यानो फरस अप्रशस्त एटवे मध्यम जाणवो. गायत्री जीजनो फरस तथा करवतनो फरस, ते करतां पण अनंतगुणो कर्कस फरस ते प्रथमनी त्रण देख्यानो जाणवो. अने तेजो, पझ तथा शुक्र, ए त्रण देख्यानो प्रशस्त एटवे रनो फरस जाणवो. परवन अने माखणनो जेवो कामध फरस होय, ते करतां पण अनंतगुणो सुकुमाळ फरस जाणवो.

एटवे नारकीनुं आगतिहार कहूं. हवे नारकी नरक थकी नीकडीने क्यां आवे ते कहे ठे. श्री पन्नवणा सूत्रमां कहूं ठे के, सातमा नरक थकी आव्यो जीव मत्त थाय. ए प्रायिक वचन ठे, तेमाडे गर्जज पर्यातो तिर्यंच होय. एम जणाय ठे. केमके, श्रीपार्श्व नाथ चरित्रे कमठनो जीव सातमा नरक थकी आव्यो सिंह थयो देखाय ठे. एटवे जे उच्छ्रायु जोगवी सातमा नरक थकी नीकडे ते मत्त थाय: अने मध्यम तथा जघन्यायु जोगवी सातमा नरक थकी नीकडे, ते गर्जज पर्यातो तिर्यंच थाय. ए संजवी अर्थ अनुक्त कहूं ठे, विचारी जोजो.

निरु वद्वा गप्पय ॥ पजत्त संखाउ लद्धि एएसिं ॥ चकि हरि

जुअल अरिहा ॥ जिण जइ दिसि सम्म पुहवि कम्मा ॥ ७३ ॥

अर्थ-निरुवद्वा केण नरक थकी नीकड्या जीव अनंतर आगडे जवे गप्पय केण नजज होय: पण समूठिम न होय. एतावता समूठिम तिर्यंच, तथा समूठिम मनुष्य तथा देवता अने नारकीमाहे पण न जाय: मात्र गर्जजपणे पजत्त केण पर्यातो होय: पण अपर्यातो न होय. वली संखाउ केण संख्याता वर्णेने आयुष्ये उपजे, पण युगखियामां न उपजे. वली लद्धिएएसिं केण ए नारकीने जे जे नरक थकी नीकड्या थकां जे जे लद्धि एटवे लाज प्राप्ति होय, ते हवे अनुक्रमे कहे ठे. पहेली रत्नप्रज्ञा पृथ्वी थकी जो आव्या होय तो, चक्रवर्ति होय. पण शेष पृथ्वीना आव्या चक्रवर्ति

ન થાય. એ સંજવ માત્રે હે, પરંતુ ચક્રવર્તિજ થાય, એવો કાંઈ નિયમ નથી. એમ વીજી નરક પૃથ્વીની મર્યાદાથી બંધાયા એટલે વીજી નરકપૃથ્વી સુધીના આવ્યા; જીવ તે હરિજીયલ કેળ વાસુદેવ, બલદેવ હોય. એમ સર્વત્ર માર્યાદા જાણવી. ત્રીજી નરકપૃથ્વીસુધીના આવ્યા અરિહંત એટલે તીર્થંકર હોય. એટલે જે પૂર્વે નરકાયુ વાંધ્યા પઠી તીર્થંકર ગોત્ર જીપાર્જી શ્રેણિકાદિકની પેરે નરકે ગયા હોય તે જીવ તીર્થંકર થાય. અને ચોથી નરકપૃથ્વીસુધીના આવ્યા જિન કેળ સામાન્ય કેવલી હોય. પાંચમી નરકપૃથ્વીસુધીના આવ્યા સર્વવિરતિ યતિ હોય. ઠઠી નરક પૃથ્વીસુધીના આવ્યા દેશવિરતિ એટલે શ્રાવક હોય. અને સાતમી નરકપૃથ્વી સુધીના આવ્યા સમ કેળ સમ્યક્ત્વ માત્ર પામે; દેશવિરતિ પ્રમુખ કાંઈ પામે નહીં. ॥ ૨૩૯ ॥

॥ હવે નારકી અવધિજ્ઞાને કેટલું ક્ષેત્ર દેખે ? તે કહે હે. ॥

ચત્તારિઅઠ્ઠ ગુરુ લહુકમેણ ॥ ૫-

૬ પુઢવિ ગાહ યઃ ॥ હાયઃ જા સત્તમિ ઇગઃ ॥ ૨૪૦ ॥

અર્થ-રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીએ નારકીજને ઉત્કૃષ્ટું ઊહિ કેળ અવધિક્ષેત્ર ગાહઅચત્તારિ કેળ ચારગાહ જાણવું, અને જઘન્ય તો ઊઠ કેળ સામાત્રણ ગાહ અવધિજ્ઞાને દેખે. ગુરુલહુકમેણ કેળ એ ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય અનુક્રમે કહ્યું. હવે વીજી નરકપૃથ્વી આદિ દેશ પશ્ચિમપુઢવિગાહયઃ હાયઃ કેળ એકેકી પુઢવી પ્રત્યે અર્ઘ્ન અર્ઘ્ન ગાહ ઘટાનીએ, તે જાસત્તમિ કેળ યાવત્ સાતમા નરકે ઇગઃ કેળ ઉત્કૃષ્ટું એક ગાહ, અને જઘન્ય અર્ઘ્નો ગાહ અવધિક્ષેત્ર હોય, એ વિવરીને લેખે હે.

પહેલા નરકે અવધિક્ષેત્ર ચાર ગાહ, વીજાએ સામા ત્રણ ગાહ, ત્રીજાએ ત્રણ ગાહ, ચોથાએ અઢી ગાહ, પાંચમાએ બે ગાહ, ઠઠાએ દોઢ ગાહ, અને સાતમાએ એક ગાહ. એ ઉત્કૃષ્ટું અવધિક્ષેત્ર કહ્યું. એ ઉત્કૃષ્ટથી પ્રત્યેક નરકપૃથ્વીએ, અર્ઘ્ન ગાહ ઊંટું કરીએ, તે જઘન્ય અવધિક્ષેત્ર જાણવું. ॥ ૨૪૦ ॥

અહીંયાં કોઈ પૂઢે જે સાતમા નરકે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિ “ હા કુર્મતી હા કુર્મતી ” પોકારે હે, તે કેમ મલે ? કેમકે અવધિક્ષેત્ર તો એક ગાહનું હે, તે સાતરાજ કેમ દેખે ? તેનું સમાધાન કરે હે જે, સમ્યક્દષ્ટિને મતિજ્ઞાનને બલે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન હે; તેણે કરી પૂર્વજવની વાત જાણે. પરંતુ કુર્મતીને દેખે નહીં. અને કુર્મતી “ બ્રહ્મદત્ત બ્રહ્મદત્ત ” એવું પોકારે હે; તે પણ જાણે હે જે, પૂર્વલે જવે બ્રહ્મદત્ત મહારો જ-ત્તાર હતો, તે અવસ્થા તો જાણે; પરંતુ નરકમાંહે થકી અવધિજ્ઞાને કરી દેખે નહીં. એમ જાણજો. એટલે નારકીનું આગતિદ્વાર કહ્યું. એટલે સવિસ્તરપણે નવે દ્વારે કરી નારકીની વક્તવ્યતા કહી. ઇતિ નરયદારંસમ્મતં ॥ એ નારકીનું દ્વાર સમાપ્ત થયું.

॥ મણુયદારં જણ્ણ કહેતાં હવે મનુષ્યદાર તે જીવનવિના આઠે પ્રતિદારે કરી કહીં
ઠેયે. તેમાં પ્રથમ સ્થિતિદાર અને અવગાહનાદાર એ બે દાર કહે ઠે. ॥

ગગ્ગનર તિ પલિયાઝ ॥ તિગાઝ ઝકોસ તે જહનૈણં ॥ મુઙ્ગિ-
મ હહાવિ અંત મુહુ ॥ અંગુલ અસંખ જાગતણ ॥ ૨૪૧ ॥

અર્થ—અહીંયાં મનુષ્ય બે પ્રકારે ઠે. એક ગર્જજ અને વીજા ગર્જવિના જે ઉપન્યા
તે સમૂર્ઘિમ. તેમાં ગર્જજ મનુષ્યનું ઉત્કૃષ્ટું તિપલિયાઝ કે ૦ ત્રણ પટ્યોપમનું આયુષ્ય
જાણવું, અને તેનું તિગાઝ કે ૦ ત્રણ ગાઝનું દેહમાન ઉત્કૃષ્ટું જાણવું. અને જહનૈણમુઙ્ગિ-
મહહાવિઅંતમૂહુ કે ૦ ગર્જજ મનુષ્યનું જઘન્યાયુ અંતરમૂહૂર્ત જાણવું. તથા સમૂર્ઘિમ
મનુષ્યનું જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટું અંતરમૂહૂર્તિયુ જાણવું. તથા અંગુલાસંખજાગતણ કે ૦ ગ-
ર્જજ મનુષ્યનું દેહમાન જઘન્યથી અંગુલને અસંખ્યાતમે જાગે જાણવું. અને સમૂર્ઘિમ
મનુષ્યનું જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટું દેહમાન અંગુલનો અસંખ્યાતમો જાગ જાણવું.

એ સમૂર્ઘિમ મનુષ્ય તે અઢીઠીપ સમુદ્રનેવિપે ગર્જજ મનુષ્યના ઉચાર—તે વઢિની-
ત, પાસવણ—તે લઘુનીત, खेल—તે શ્લેષ્મા, સંધાન, નાસીકામલ, વમન કરેલું પિત્ત,
શુક્ર, વીર્ય, શોણિત, લોહી, મૃત કલેવર, સ્ત્રી પુરુષને સંયોગે, નગરને ખાલે, વીજાં
સર્વ અશુચી સ્થાનક, ઇટલાં સ્થાનકે સમૂર્ઘિમ મનુષ્ય ઉપજે. એ સમૂર્ઘિમ અસંઙ્ગી મ-
નરહિત મિથ્યાત્વી સમસ્ત પર્યાસિએ અપર્યાસો. કેમકે, સમૂર્ઘિમને પાંચ પર્યાસિ ઠે, અ-
ને એ સમૂર્ઘિમ મનુષ્ય આહાર શરીર પર્યાસિએ ઇન્દ્રિયપર્યાસિ પૂરણ કરી મરણ પામે,
તે કારણે સમૂર્ઘિમ સર્વ પર્યાસિએ અપર્યાસો થકો કાલ કરે.

વલી સંખ્યાતા આયુષ્યવાલા મનુષ્યને વૈક્રિય શરીર જઘન્ય અંગુલના સંખ્યાતમા
જાગ પ્રમાણ અને ઉત્કૃષ્ટું લાલ યોજન જાઝેરું હોય. પ્રમત્ત યતિને આહારક લબ્ધિવં-
તને, આહારક શરીર હોય. તે આહારક શરીર જઘન્યથી દેશે જાણું એક હાથ, અને
ઉત્કૃષ્ટું એક હાથ પૂર્ણ હોય. તેજસ અને કાર્મેણ એ બે શરીર સર્વ સંસારી જીવને ઔ-
દારિક, વૈક્રિય અને આહારક શરીરને સંયોગે તદ્દૂપપણે પરિણમે. ઇટલે મનુષ્યને આ-
યુષ્ય અને અવગાહના કહી. ॥ ૨૪૧ ॥

॥ હવે ઉપપાત ઝઠ્ઠત્તના વિરહકાલ કહે ઠે. ॥

વારસ મુહુત્ત ગગ્ગે ॥ ઇયરે ચઝવીસ વિરહઝ કોસો ॥ જમ્મ
મરણે સુસમઝ ॥ જહણ સંખા સુરસમાણા ॥ ૨૪૨ ॥

અર્થ—ગગ્ગે કે ૦ ગર્જજ મનુષ્યને જન્મઆશ્રી વિરહ, ઇટલે અંતરકાલ તથા મરણ-
આશ્રી અંતરકાલ ઉત્કૃષ્ટો વાર મૂહૂર્ત હોય, ઇટલે ગર્જજ મનુષ્ય એક ઉપન્યા પઢી વી-

જો ઉત્કૃષ્ઠો બાર મુહૂર્તને આંતરે ઉપજે. અને મરણ પળે એક મુવા પઠી ઉત્કૃષ્ઠો આંતરે પડે તો બાર મુહૂર્ત પઠી અવશ્ય બીજો કોઈ મરણ પામે. તેમ જન્મ પળે થાય, અને ઇયરેત્તિ ઇટલે ઇતર જે સમૂર્ઘિમ મનુષ્ય છે, તેને ઉત્કૃષ્ઠો જન્મ મરણ સંબંધી વિરહ પડે તો ચોવીસ મુહૂર્ત સુધી પડે. અને જઘન્ય થકી ગર્જન મનુષ્યને તથા સમૂર્ઘિમ મનુષ્યને જન્મમરણનો વિરહકાલ એક સમય જાણવો.

હવે એક સમય ગર્જન તથા સમૂર્ઘિમ મનુષ્ય ઉપજે તો કેટલા ઉપજે ? તે કહે છે સૂરસમાણા કેળ દેવતાની પેરે તે ઇગદુતિ સંખમસંખા ઇગસમણ હુંતિય ચવંતિ કેળ એક સમયે એક, બે, ત્રણ, સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા ઉપજે તેમ મરણ પળે પામે. ત્યાં ગર્જન મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ઠે કાલે ઝંગણત્રીશ આંકે સંખ્યાતા સુધી ગણિણં. અને ગર્જન સમૂર્ઘિમ બેઝ જ્ઞેલા ગણિણં, તેવારે અસંખ્યાતાસુધી ગણિણં. ॥ ૨૪૨ ॥

॥ હવે કિયો જીવ મરીને મનુષ્યગતિમાંહે આવે ? તે ગતિદ્વાર કહે છે. ॥

સત્તમિ મહિ નેરફ ॥ તેજ વાજ અસંખ નરતિરિણ ॥

મુત્તૂણ સેસ જીવા ॥ ઉપ્પજાંતી નરજવંમિ ॥ ૨૪૩ ॥

અર્થ—સાતમી નરકપૃથ્વીના નારકી, તેજકાય, વાજકાય, અસંખ્યાતા આયુષ્યવાલ યુગલિયા, ઇટલે મનુષ્ય તથા તિર્યચ યુગલિયા. ઇટલા મૂત્તૂણ કેળ મૂકીને સેસ જીવ કેળ શેષ બીજા સર્વ જીવો તે ઉપ્પજાંતિનરજવંમિ કેળ મનુષ્યમાંહે ઉપજે. ॥ ૨૪૩ ॥

॥ વલી અહીંયાં વિશેષ કહે છે. ॥

સુર નેરફઈં ચિય ॥ હવંતિ હરિ અરિહ ચક્કિ બલ દેવા ॥

ચઝવિહસુર ચક્કિબલા ॥ વેમાણિય હુંતિ હરિ અરિહા ॥ ૨૪૪ ॥

અર્થ—વાસુદેવ, અરિહંત, ચક્રવર્તિ, ને બલદેવ—એ ચારે સુરનેરફઈંચિય કેળ દેવતા અને નારકીની ગતિમાંથી આવ્યા હોય; પણ મનુષ્ય તથા તિર્યચની ગતિથી આવેલા ન હોય. વલી ચાર નિકાયના દેવગતિના આવ્યા પણ ચક્કિ કેળ ચક્રવર્તિ અને વલા કેળ બલદેવ હોય. અને વેમાણિયહુંતિહરિઅરિહા કેળ અરિહંત તથા વાસુદેવ પવંને કેવલ વૈમાનિક દેવગતિનાજ આવ્યા હોય. બીજી ત્રણ નિકાયના આવ્યા ન હોય.

હરિણો મણુસ્સ રયણાઈ ॥ હુંતિ નાણુત્તરેહિં દેવેહિં ॥ જહ

સંજવ મુવવાઈ ॥ હયગય ઇગિંદિ રયણાણં ॥ ૨૪૫ ॥

અર્થ—વૈમાનિકમાંહે વિશેષ દેખાડે છે. હરિણો કેળ વાસુદેવ, તથા ચક્રવર્તિના મણુસ્સરયણાઈ કેળ મનુષ્ય રત્ન પાંચ, તે હુંતિનાણુત્તરેહિં દેવેહિં કેળ પંચાનુત્તરના દેવ ચવીને ન હોય. અહીંયાં એ જાવાર્થ છે કે વાસુદેવ તો નારકી તથા વૈમાનિકથકી આવ્યા

હોય, તેમાં જો વૈમાનિકથી આવ્યા હોય તો પંચાનુત્તર દેવ ટાલી બીજા સર્વ સ્થાનકથી આવ્યા વાસુદેવ થયા હોય. અને ચક્રવર્તિનાં ચૌદ રત્ન છે, તેમાં ચક્રાદિક સાત રત્ન એકેંદ્રી છે; અને પુરોહિત આદે દેશ સાત રત્ન પંચેંદ્રી છે. તેમાં હસ્તિરત્ન અને અશ્વરત્ન એ બે તિર્યચ છે. વાકીનાં પાંચ મનુષ્યરત્ન છે. તે સાતમી નરક, તેજકાય, વાયુકાય, તિર્યચ અને મનુષ્ય એમાંથી આવ્યા મનુષ્યરત્ન ન હોય; શેષ સ્થાનકથી આવ્યા મનુષ્યરત્ન હોય. પુરોહિત, સેનાપતિ, ગાથાપતિ, વાર્ધિક તે સુતાર અને પાંચમું સ્ત્રીરત્ન—એ પાંચ મનુષ્યરત્ન જો વૈમાનિકથી આવ્યાં હોય તો અનુત્તરદેવ વર્જીને બીજા દેવતા થકી આવ્યાં હોય. એમ જાણવું.

વલી હાથી તથા અશ્વ એ બે રત્ન તથા એકેંદ્રીય રત્નની उत्पत्ति તો યથા સંજ્ઞે જાણવી. એટલે જ્યાંના આવ્યા તિર્યચ સંજ્ઞે તે સમસ્ત સ્થાનકથી આવેલાં શ્વાં રત્નપણે હોય. અને નારકી તથા સંખ્યાતા આયુષ્યવાલા તિર્યચ અને મનુષ્ય તથા સહસ્રાંત દેવલોક સુધીના દેવતા એટલા સ્થાનકના આવ્યા અશ્વરત્ન તથા ગજરત્ન હોય. વલી સંખ્યાતા આયુવાલા તિર્યચ અને મનુષ્ય તથા ઈશાનાંત સુધીના દેવતા એટલા સ્થાનકના આવ્યા એકેંદ્રી રત્ન હોય. એ યથા સંજ્ઞે ઉપપાત કહિયું.

॥ હવે એ રત્નોનાં નામ તથા પ્રમાણ કહે છે. ॥

વામપમાણં ચક્રં ॥ ઊત્તં દંડં હૃદયં ચમ્મં ॥ વત્તી-

સંગુલ યગ્ગો ॥ સુવણ્ણ કાગિણિ ચત્તરંગુલિયા ॥ ૨૪૬ ॥

ચત્તરંગુલો હૃદયંગુલપિહુલોય મણી પુરોહિ ગય તુરયા ॥

સેણાવહ માહાવહ ॥ પહ્લ ઇથી ચક્કિ રયણાઈ ॥ ૨૪૭ ॥

અર્થ— ચક્ર, ઊત્તર, ને દંડ, એ ત્રણ રત્ન તે વામપમાણં કે ૦ એક વામ પ્રમાણ જાણવાં. વામ શબ્દે બેઝ બાહુ લાંબા પસાચ્યા થકા જે મનુષ્ય પ્રમાણ હોય, તેને વામ કહે છે. અને હૃદયચમ્મં કે ૦ ચર્મરત્ન બે હાથ પ્રમાણ હોય, તથા વત્તીસંગુલયગ્ગો કે ૦ યજ્ઞરત્ન વત્તીશ આંગુલ પ્રમાણ લાંબુ હોય. અને સુવણ્ણકાગિણિ ચત્તરંગુલિયા કે ૦ જાલ્યવંત સુવર્ણમય કાંગિણિરત્ન તે ચાર આંગુલ લાંબું હોય. ॥ ૨૪૬ ॥ અને ચત્તરંગુલો હૃદયંગુલપિહુલોયમણી કે ૦ ચાર અંગુલ લાંબું, અને બે અંગુલ પહોલું મણીરત્ન હોય. એ સાતે એકેંદ્રી રત્ન ચક્રવર્તિને આત્માંગુલ પ્રમાણ જાણવાં. અને પુરોહિત પ્રમુખ સાત પંચેંદ્રી રત્ન જે છે તે, જે કાલે જેવું પુરુષના શરીરનું પ્રમાણ હોય તે કાલે તે પણ તેવા પ્રમાણનાં હોય.

હવે એ ચૌદ રત્નના ગુણ કહે છે. ચક્રરત્ન વચરીનું મસ્તકઢેદક. બીજું ઊત્તરરત્ન તે ચક્રવર્તિને હસ્તસ્પર્શે બાર યોજન સુધી વિસ્તાર પામે. એવું હોતું થકું વૈતાલ્ય પર્વ-

તની ઉત્તર દિશિએ રેહેનારા જે મ્લેષ્ઠ તેના દેવતા મેઘ વર્ષાવે, તેનો નિરોધ કરવાને સમર્થ થાય. ત્રીજું દંડરત્ન તે વિષમ ઘટલે જે વાંકી ચૂમિ હોય, તેને સમી કરે. કામ પહે થકે હજાર યોજન અધોજાગે ધરતી વિદારે. ચોથું ચર્મરત્ન તે કાર્ય ઉપન્યે થવે ચક્રવર્તિના હસ્તસ્પર્શ કરી વાર યોજન વિસ્તાર પામે. એવું હોતું થકું પ્રજાતકાલે બીજ વાવિં અને સંધ્યાકાલે સર્વ ઉપજોગ કરવાને યોગ્ય એવા શાલિ પ્રમુખને ઉત્પન્ન કરે છે. પાંચમું ખડ્ગરત્ન તે સંગ્રામનેવિષે અત્યંત શક્તિવંત હોય. ઢઠું કાંગિણિરત્ન તે વૈ-તાલ્ય પર્વતની ગુફામાંહે એકેકી ત્રીંતે ડંગણપચાસ ડંગણપચાસ માંડલા કરવા યોગ્ય હોય. સાતમું મણીરત્ન તે અધોજાગે રેહેનારું જે ચર્મરત્ન અને ડર્ધ્વજાગે રહેનારું જે ઢત્રરત્ન તેના ઢત્ર તુંવા ઉપર રાખ્યું ઢતાં તેવારે વાર યોજન સુધીમાં એ મણિરત્ન ઉદ્યોતકારી થાય. અને હસ્તનેવિષે અથવા મસ્તકે બાંધ્યું ઢતાં સમસ્ત રોગ હરે.

આઠમું પુરોહિતરત્ન તે શાંતિકર્મ કરનાર હોય. નવમું અશ્વરત તથા દશમું ગજ-રત્ન એ બે મહાપરાક્રમવંત હોય. અગ્નીઆરમું સેનાપતિરત્ન તે ગંસાસિંધુને પેલે પાસે ચાર ખંડનો જીતનાર હોય. બારમું ગૃહપતિરત્ન તે ઘરનાં યોગ્ય કામ કરે, અને ગૃહચિંતક કહેવું. તેરમું વાર્ધકીરત્ન તે ઘર ચણે. વૈતાલ્ય પર્વતની ગુફામાંહે ડમગ્ગા અને નિમગ્ગા નદીનાં પુલ બાંધે. ચૌદમું સ્ત્રીરત્ન તે અત્યંત અદ્ભુત રૂપવંત ચક્રવર્તિના જોગ યોગ્ય હોય. એ ચૌદ રત્ન તે પ્રત્યેકે એકેક હજાર યદ્દોએ અધિષ્ઠિત હોય. અને બે હજાર યદ્દ ચક્રવર્તિને બેઝ બાહે હોય. એવંકારે સોલ હજાર યદ્દ ચક્રવર્તિની સેવા કરે. તે જઘન્યથી જંબુદ્વીપનેવિષે ચાર ચક્રવર્તિ હોય. તેવારે ઢપત્ર રત્ન હોય. અને ઉત્કૃષ્ટપદે અષ્ટાવીશ વિજયના અને બે ઝરત તથા ઈરવતના મલી ત્રીશ ચક્રવર્તિ હોય, તેવારે જંબુદ્વીપે ચારસેં ને વીસ રત્ન હોય. ॥ ૨૪૭ ॥

॥ હવે વાસુદેવનાં સાત રત્ન કહે છે. ॥

ચક્રં ધણુહં સ્વર્ગો ॥ મણી ગયા તહ્ય હોઈ વણમાલા ॥

સંખો સત્ત ઇમાઈ ॥ રયણાઈ વાસુદેવસ્સ ॥ ૨૪૮ ॥

અર્થ—એક ચક્ર, બીજું ધનુષ્ય, ત્રીજું સ્વર્ગ, ચોથું મણી, પાંચમું ગદા, તેમજ ઢઠું વનમાલા, સાતમું સંખ, એ સાત રત્ન વાસુદેવનાં જાણવાં ॥ ૨૪૮ ॥

॥ હવે મનુષ્ય મરીને સ્વર્ગાવે ક્યાં જાય ? તે કહે છે. ॥

સંખ નરા ચત્તસુ ગર્હસુ ॥ જંતિ પંચસુવિ પઢમ સંઘયણે ॥

ઇગ હિતિજા અઠસયં ॥ ઇગસમણ જંતિ તે સિધિ ॥ ૨૪૯ ॥

અર્થ—સંખ્યાતા આયુષ્યવાલા મનુષ્ય, જે પુરુષ, સ્ત્રી તથા નપુંસકરૂપ તે. તિર્યચ, મનુષ્ય ને દેવતારૂપ ચારે ગતિનેવિષે વલી જંતિ કેળ જાય. એ મનુષ્ય જે પ-

ઠમ સંઘયણે કે૦ પ્રથમ સંઘયણે વર્તતા હોય તે પંચસુવિ કે૦ પાંચમી ગતિ જે મોક્ષ તે પ્રતેપણ જાય; તેમાટે મોક્ષગતિની સંખ્યા કહે છે, તે મનુષ્ય કર્મદાયે વર્તતાં એક સમયે સામાન્યપણે જઘન્યથી તો એક, બે, ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટા જા કે૦ યાવત્ અઠસયં કે૦ એકસો ને આઠ એટલા એક સમયનેવિષે જંતિતેસિદ્ધિ કે૦ મોક્ષ પ્રતે જાય. ૨૪૯

॥ હવે ત્રણ વેદ આશ્રી સિદ્ધગતિ વિશેષ કહે છે. ॥

વીસિન્ધિ દસ નપુંસગ ॥ પુરિસ ઠસયં તુ એગસમણ્ણ ॥

સિદ્ધિ ગિદ્ધિઅન્ન સલિંગ ॥ ચત્તદસ અઠાહિય સયં ચ ॥૨૫૦॥

અર્થ— એક સમયનેવિષે ઉત્કૃષ્ટા સ્ત્રીવેદે વીશ મોક્ષે જાય, એક સમયે નપુંસકવેદી દસ મોક્ષે જાય, અને પુરુષવેદી એકસો ને આઠ એક સમયનેવિષે મોક્ષે જાય, ગિદ્ધિ-લિંગે એક સમયે ચાર મોક્ષે જાય, અન્યલિંગ એટલે તાપસાદિકને લિંગે એક સમયે દસ મોક્ષે જાય, અને સલિંગ તે સ્વલિંગે એટલે સાધુલિંગે અઠાહિયસયં ચ કે૦ એકસો ને આઠ એક સમયે મોક્ષે જાય. ॥ ૨૫૦ ॥

ગુરુલહુ મશ્મિમ દોચત્ત ॥ અઠસયં જહ્હો તિરિય લોણ ॥

ચત્ત વાવીસઽઠસયં ॥ હસમુદ્દે તિન્નિ સેસજલે ॥ ૨૫૧ ॥

અર્થ— ગુરુ કે૦ ઉત્કૃષ્ટી અવગાહનાએ એટલે પાંચસેં ધનુષ્ય પ્રમાણ શરીરવાલા ઉત્કૃષ્ટા એક સમયને વિષે દો કે૦ બે મોક્ષે જાય. જઘન્ય અવગાહનાએ એટલે બે હાથપ્રમાણ શરીરવાલા ઉત્કૃષ્ટા એક સમયનેવિષે ચત્ત કે૦ ચાર મોક્ષે જાય. અને મશ્મિમ કે૦ મધ્યમ અવગાહનાએ ઉત્કૃષ્ટા એક સમયનેવિષે અઠસયં કે૦ એકસો ને આઠ મોક્ષનેવિષે જાય.

અહીંયાં શિષ્ય પૂછે છે કે ઉત્કૃષ્ટ પાંચસેં ધનુષ્ય શરીર અને જઘન્ય બે હાથ શરીરવાલા મોક્ષયોગ્ય હોય; તો નાજિકુલગરની ઝાર્યા શ્રીમરુદેવીસ્વામિની સવાપાંચસેં ધનુષ્યના શરીરે મોક્ષે કેમ ગઈ ? વલી જઘન્યથી સાત હાથ શરીર મોક્ષ યોગ્ય છે, તો કૂર્માપુત્ર બે હાથના શરીરવાલા કેમ મોક્ષે ગયા ? અહીંયાં ગુરુ ઉત્તર કહે છે.

ઉત્કૃષ્ટથી પાંચસેં ધનુષ્ય, અને જઘન્યથી સાત હાથના શરીરવાલા જે મોક્ષે જાય. એ શરીરમાન તીર્થકર આશ્રી કહ્યું છે, પરંતુ સામાન્ય કેવલી આશ્રી કહ્યું નથી. જે માટે શ્રીજિનજ્ઞગણિકમાશ્રમણ કહે છે કે, જત્તારથકી સ્ત્રી કાંશ્ક ન્યૂન-શરીરવાલી હોઈ છે; વલી વૃદ્ધ માણસ યુવકો હોય અને હાથી ઉપર ચઢ્યાં થકાં શરીર પણ સંકોચ થયેલું હોય તેમાટે પાંચસેં ધનુષ્ય શરીર શ્રીમરુદેવિજીનું જાણવું. અને સાત હાથના શરીરવાલા તીર્થકર મોક્ષે જાય, પણ સામાન્ય કેવલી કૂર્માપુત્ર પ્રમુખ જઘન્યથી બે હાથના શરીરવાલા પણ મોક્ષે જાય. અને સિદ્ધાંતમાંહે પાંચસેં

ધનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ અને સાત હાથના શરીરવાલા મોઢે જાય, એવું જે કહ્યું છે, તે પ્રા-
યિક કહ્યું છે. નહીતર અધિકો ડુંબો પણ હોય.

જે માટે પાંચસેં ધનુષ્ય પૃથક્ત્વ અધિક ત્યાં પૃથક્ત્વ શબ્દે પચીસ ધનુષ્ય જાણવા,
અને સિદ્ધપ્રાગ્વૃતિમાંહે પાંચસેં આદે સોમાંહે શ્રીમહાદેવા ગણ્યા છે, અને સાત હાથ તે
પણ અંગુલ પૃથક્ત્વ હીન જાણવા, તે હીન છે, માટે બે હાથ ગણિં, એમ કરતાં કાંઈ
શંકા નથી. વલી ઝુઘ્વે લોકે એક સમયે ઉત્કૃષ્ટા ચાર મોઢે જાય, અધોલોકે બાવી-
સ મોઢે જાય, તિર્યક લોકે એકસો ને આઠ મોઢે જાય, વલી એક સમયે સમુદ્રમાં-
થી બે મોઢે જાય, શેષ પાણી નદિ તથા દ્રહમાંહેથી ત્રણ મોઢે જાય.

અહીંયાં ઝુઘ્વે લોક તે મેરુચૂલિકા તો નંદનવન જાણવું, અને અધોલોક તે અધો-
ગ્રામવિષે જાણવું, તથા તિર્યક લોક તો લોક પ્રસિદ્ધ છે; ત્યાં લબ્ધી માફક સમુદ્ર-
માંહે અથવા દ્વીપે જઈ કાઝસગ્ગ કરી મોઢા જાય, નદિમાંહે ગંગાનદિ ઉતરતાં અ-
ન્નિકા સુત આચાર્યની પેરે મોઢે જાય. ॥ ૧૫૧ ॥

॥ હવે ચારે ગતિમાંહેથી આવેલા કેટલા કેટલા મોઢે જાય તે કહે છે. ॥

નરય તિરિયા ગયાદસ ॥ નરદેવ ગઈઝ વીસઅઠસયં ॥

દસ રયણા સકરવાલુયાઝ ચઝ પંક જૂ દગઝ ॥ ૧૫૨ ॥

બઝ વણસ્સઈ દસતિરિ ॥ તિરિઞ્છિ દસ મણુય વીસ નારીઝ ॥

અસુરાઈ વંતરા દસ ॥ પણ તદેવીઝ પત્તેયં ॥ ૧૫૩ ॥ જોઈ

દસ દેવિ વીસં ॥ વિમાણિયઠસય વીસદેવીઝ ॥

અર્થ—નરય કે ૦ નરકગતિયકી નિકલીને મનુષ્યગતિમાં આવ્યા જો એક સમયે
સીજે તો દશ સીજે. એમ તિર્યચ ગતિયકી આવ્યા પણ દશ સીજે. અને મનુષ્યગતિ-
યકી આવ્યા વીસ સીજે. દેવગતિયકી આવ્યા અઠસયં કે ૦ એકસો ને આઠ સીજે. વ-
લી એ ગતિમાંહે વિશેષ કહે છે.

રત્નપ્રજા, શર્કરા અને વાલુકાથકી આવ્યા પ્રત્યેકે દસ દસ સીજે. પંકપ્રજાથકી
આવ્યા ચાર સીજે. અને ધૂમાદિકથકી આવ્યા સીજે નહીં. વલી જૂ કે ૦ પૃથ્વીકાય-
થકી આવ્યા ચાર સીજે. દગ કે ૦ અપકાયથકી આવ્યા ચાર સીજે ॥ ૧૫૨ ॥

વનસ્પતિકાયથકી આવ્યા ઠ સીજે, પંચેંદ્રી તિર્યચથકી આવ્યા દશ સીજે, તેમાં
તિર્યચની સ્ત્રીમાંહેથકી આવ્યા પણ દશ સીજે. અને મનુષ્ય નરથકી આવ્યા દશ
સીજે, મનુષ્ય નારીથકી આવ્યા વીસ સીજે.

અસુરાદિક દશ નિકાયથકી આવ્યા દશ સીજે, તેમ સમસ્ત વ્યંતરગતિયકી આવ્યા

दश सीजे, असुर कुमार आदे देइने दशनिकायनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तेमज समस्त व्यंतरजातिनी देवीथकी आव्या पांच सीजे, तदेवि के० ते असुरादिक तथा व्यंतरनी देवी ते प्रत्येके जूदी जूदी पांच जाणवी. ॥ १५३ ॥ अने ज्योतषी पुरुषथकी आव्या दश सीजे, ज्योतषी स्त्रीथकी आव्या बीस सीजे, वैमानिक देव थकी आव्या एकसो ने आठ सीजे, वैमानिक स्त्रीथकी आव्या बीस सीजे, इह सर्वत्र एक समय जाणवो. सिद्धप्राप्तनेविषे देवगति, मनुष्यगति, तिर्यचगति, नरक-गति प्रत्येके दश दश सीजे एम कह्युं ठे, एतत्त्व केवली जाणे, अथवा बहुश्रुत जाणे. एटले गतिआश्री सिद्धी कही.

॥ हवे वेद आश्री सिद्धी कहे ठे, तथा सिद्धगतिए उपपात विरहकाल कहे ठे. ॥

तह पुवे एहिंतो ॥ पुरिसो होऊण अछ सयं ॥ ५४ ॥

सेसछ जंगएसु ॥ दस दस सिञ्छंति एग समएणं ॥ विर-

हो ठमास गुरुजं बहो समजं चवण मिह नहि ॥ ५५ ॥

अर्थ— पुरुषवेदी देव, मनुष्य तथा तिर्यचथकी निकली कोइ पुरुष थाय कोइ स्त्री थाय कोइ नपुंसक थाय, एमज स्त्रीवेदी पण देवी प्रमुखथकी निकली कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय कोइ नपुंसक थाय. एमज नपुंसकवेदी नारकी प्रमुखथकी निकली कोइ नपुंसक थाय, कोइ स्त्री थाय कोइ पुरुष थाय. ए सर्व मली नव जांगा थाय, तेमां जे पुरुषवेदथकी आवी फरी पुरुष वेदी थइ सीजे तो उत्कृष्टा एक समयमांहे एकसो ने आठ सीजे ॥ १५४ ॥ अने शेष थाकता आठ जांगामां प्रत्येके एक समयमां जो सीजे तो दश दश सीजे, ते केवी रीते सीजे ते कहे ठे. तेमां (१) केवल पुरुषवेदी वैमानिक देवोथी आवी पुरुष थइ सीजे तो एक समये एकसो ने आठ सीजे, (२) एम पुरुषवेदथकी स्त्री थइ सीजे तो दश सीजे, (३) पुरुषथकी नपुंसक थइ सीजे तो दश सीजे, (४) एम केवल स्त्रीवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो पण दश सीजे, (५) स्त्रीथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे, (६) स्त्रीथकी नपुंसक थइ सीजे तो पण दश सीजे, (७) केवल नपुंसक वेदथकी आवी नपुंसक थइ सीजे तो पण दस सीजे, (८) नपुंसकथकी पुरुष थइ सीजे तो पण दश सीजे, (९) नपुंसकथकी स्त्री थइ सीजे तोपण दश सीजे.

अने वैमानिक देवी, ज्योतषि देवी, अने मनुष्यनी स्त्री ए त्रण ठेकाणोथी स्त्री वेदी आवीने प्रत्येके बीस विश सीजे, त्यां ए विशेष ठे. जे स्त्रीवेदथकी आवी मनुष्यपणे पुरुष थइ अथवा स्त्री थइ अथवा नपुंसक थइ सीजे तेवारे सर्व मढ्या बीस सीजे.

वली आठे जांगे पूर्वजवे पुरुष ते आ जवे पुरुष थइ सीजे तो एकसो ने आठ सीजे, बीजी रीते आठे जांगे दश सीजे.

अने वली पूर्वे कछुं जे बीस स्त्री एक समये सीजे, त्यां ए विशेष ठे जे कोइ पुरुष वेदथकी आवी, कोइ स्त्रीवेदथकी आवी, कोइ नपुंसकवेदथकी आवी स्त्री थइ सीजे तो मिश्रित मली बीस सीजे, पण केवल पुरुषथी आवी, केवल स्त्रीथी आवी, केवल नपुंसकथी आवी बीस सीजे नहीं. इति जावार्थ.

इहां सिद्धपाहुडानुं विशेष लखिए ठैएं. नंदनवने एक समये चार सीजे, पांमुव वने एकसमये बे सीजे, एकेकी विजये बीस बीस सीजे, एकेकी अकर्मजूमिए संहरण थकी दश दश सीजे, पन्नर कर्मजूमिए प्रत्येके एकसो ने आठ आठ सीजे, वली उत्सर्पिणी अवसर्पिणीने प्रत्येके त्रीजे चोथे आरे एक समये उत्कृष्टा एकसो ने आठ मोढ़े जाय. अवसर्पिणीने पांचमे आरे पांच जरत पांच घेरवतना बीस सीजे; वली उत्सर्पिणी अवसर्पिणीने शेष थाकते आरे संहरणथकी दश दश सीजे; उत्सर्पिणीने पांचमे आरे युगलिया होय तेमाटे इहां सिद्धि नहोय, बीजुं विशेष सिद्धपाहुडा थकी जाणजो. केमके अति विस्तारे लखतां संक्षेप रुचीवालाने व्यामोह उपजे तेमाटे एटलुं लखी पूर्ण कछुं.

हवे गाथाना पाठला बे पदे करी सिद्धगतिनो ऊपपात विरह काल कहे ठे. विरहो बमास गुरुं के० उत्कृष्टो मोढ़ जावानो ब महीनानो ऊपपात विरह जाणवो. अने लहुसमउं के० जघन्यथी तो एक समय जाणवो. तथा चवणमिहनडि के० ए मोढ़ थकी पाठो चवन नथी, जेमाटे मोढ़ना जीव सादिअनंत ठे, एटले आदि ठे पण अंत नथी. जे कर्मे संसारमांहे पाठा आवी ऊपजे ते कर्म सिद्धमांहे नथी. जेम बढ्या बीजे अंकूरो न थाय तेम कर्मरूप बीज बढ्या थकी संसाररूप अंकूरो फरी प्रगटे नहीं.

अड सग ठ पंच चउ तिन्नि डुन्नि इक्कोय सिजमाणेसु ॥

बत्तीसाइसुसमया ॥ निरंतरं अंतरं उवरिं ॥ ९५६ ॥

बत्तीसा अडयाला ॥ सठी बावत्तरी य बोधवा ॥ चुलसीई

ठसुवइ ॥ डुरहिय महुत्तर सयंच ॥ ९५७ ॥

अर्थ—आठ, सात, ठ, पांच, चार, त्रण, बे ने एक समये सीजता बत्तीस आदे देश निरंतर सीजे, अने ऊवरिं के० उपरांत अंतर पडे ए अकारार्थ कह्यो. हवे जावार्थ कहे ठे. एक आदे देश बत्तीस सीम निरंतर सीजे तो उत्कृष्टा आठ समय सुधी सीजे ते कहे ठे. एक समये एक, बे, त्रण यावत् बत्तीस सीजे, बीजे समये पण एक, बे,

ત્રણ યાવત્ વત્રીસ સીજે, એમ ત્રીજે સમયે પણ એક, બે, ત્રણ યાવત્ વત્રીસ સીજે, એ રીતે આઠ સમય સુધી નિરંતર વત્રીસ સુધી સીજે, અને આઠ સમય પઠી એકાદિ સમયનો અંતર પડે, અને જેવારે તેત્રીસ આદે દેશ અડતાલીસ સુધી એકે સમયે સીજે તેવારે ઝત્કૃષ્ટા સાત સમય સુધી નિરંતર સીજે. પઠી અંતર પડે અને જેવારે ઝંગણપચાસ આદે દેશ યાવત્ સાઠસુધી નિરંતર સીજે, તેવારે ઠ સમયસુધી નિરંતર સીજે. તેવાર પઠી અંતર પડે, એમ સર્વત્ર જોડવો. અને જેવારે એકસઠ આદે દેશ વહુત્તેર સુધી સીજે, તેવારે પાંચ સમય સુધી સીજે, ઝપરાંત અંતર પડે. તથા જેવારે તહુત્તેર આદે દેશ યાવત્ ચોરાસી સુધી સીજે ત્યાં નિરંતર ચાર સમય સુધી સીજે, ઝપરાંત અંતર પડે. અને જેવારે પંચાસી આદે દેશ યાવત્ ઠશુ સુધી સીજે ત્યારે નિરંતર ત્રણ સમય સુધી સીજે. ઝપરાંત અંતર પડે. અને જેવારે સત્તાણુ આદે દેશ એકસો ને બે સુધી સીજે તેવારે નિરંતર બે સમય સુધી સીજે. ઝપરાંત અંતર પડે. અને જેવારે એકસો ત્રણ આદે દેશ યાવત્ એકસો આઠ સુધી નિરંતર સીજે તો એક સમય સીજે, પણ બીજે સમયે અવશ્ય અંતર પડે. ॥ ૨૫૬ ॥ ૨૫૭ ॥

॥ હવે કોઈક સાંખ્યાદિક મતાંતરી કહે છે કે જ્યાં આકાશ ત્યાં સર્વત્ર સિદ્ધ છે. પરંતુ સિદ્ધનું ક્ષેત્ર નહીં, તે મત દૂર કરવાને અર્થે વિશિષ્ટ સિદ્ધાંતિનું સિદ્ધનું ક્ષેત્ર કહે છે. ॥

પણ્યાલ લક્ષજોયણ ॥ વિસ્કંઝા સિદ્ધિસિલ ફલિહ વિ-
મલા ॥ તહુવરિ ગજોયણંતે ॥ લોગંતો તહ સિદ્ધિર્ઠિ ॥ ૨૫૮ ॥

અર્થ—સરવાર્થસિદ્ધિ વિમાનની ધ્વજાથી ઝપર વાર યોજન સિદ્ધસિલા છે, તે વાટલા અને લાંવપણે તથા પહોલપણે પીસ્તાલીસ લાખ યોજન પ્રમાણ છે, તે સર્વ ધવલા અર્જુન સુવર્ણમય સ્ફટિકની પેરે નિર્મલ સિદ્ધસિલા ઇટલે સિદ્ધની ચૂમિકા છે. અને કોઈક ઈપત્ પ્રાગ્જારા એવું નામ પણ કહે છે. એ સર્વાર્થસિદ્ધિવિમાન થકી વાર યોજન અલોક પણ છે. એ પરમાર્થ કેવલી તથા વહુશ્રુત જાણે. વલી એ સિદ્ધસિલા સર્વથા મધ્યજાગે આઠ યોજન જારી છે. ત્યાં થકી ચાર દિશાએ અને ચાર વિદિશાએ ઘટતી ઘટતી મક્કીના પાંખ જેવી પાતલી ઝત્તાન ઢત્રને આકારે સિદ્ધસિલાની સ્થાપના છે, તે સિદ્ધસિલાને ઝપર એક યોજનને આંતરે લોકાંત છે. ત્યાં સિદ્ધોની સ્થિતિ ઇટલે રેહેવાનું સ્થાન જાણવું.

હાં જાવાર્થ આમ છે જે યોજનનો ઝપરલો ચોથો ગાઝ તેના ઝપરનો ઢઠો જાગ જે ત્રણસે તેત્રીશ ધનુષ્ય અને ઝપર એક ધનુષ્યનો ત્રીજો જાગ ઇટલા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ રહે છે, ત્યાં પાંચસે ધનુષ્યની ઝત્કૃષ્ટી અવગાહનાયે જે સિદ્ધ હોય તેનો ત્રીજો જાગ શરી-

રત્ની પહોલાણ પૂર્વે ઘટાઠીયં ઇટલી ઉત્કૃષ્ટી સિદ્ધીની અવગાહના હોય. અને જઘન્ય અવગાહના સાત હાથનો ત્રીજો જાગ ઘટાઠીયં તેવારે ચાર હાથ ને સોલ અંગુલ જઘન્યથી સિદ્ધની આવગાહના હોય. ઇતિ મણુયદારં સમ્મતં ॥ ૩૫૭ ॥

તિરિયદારં જણઈ ઇટલે આઠે પ્રતિદારે કરી મનુષ્યનું દ્વાર સમાપ્ત થયું. હવે તિર્યચ દ્વાર કહે છે. ઇહાં તિર્યચને પણ એક જીવનદ્વાર વર્જીને વાકી આઠ પ્રતિદાર કહેશે. ઇહાં એકેંડી, બેંડી, તૈંડી, ચૌરેંડી, ને પંચેંડી, એ પાંચ પ્રકારે તિર્યચ જાણવા. તેમાં પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, ને વનસ્પતિ રૂપ પાંચ પ્રકાર એકેંડીના જાણવા. અને તેની સાથે બેંડી, તૈંડી, ચૌરેંડી ને પંચેંડિ મલી ચાર જોલતાં નવ જોદ થાય. તેમાં વલી પંચેંડીના બે જોદ છે. એક ગર્જજ વીજા સંમૂર્ઝિમ. તેમાં

॥ ગર્જજની અપેક્ષા વિના સામાન્ય પણે નવ જોદે તિર્યચનું સ્થિતિદ્વાર કહે છે. ॥

વાવીસ સગતિ દસ વાસ ॥ સહસ ગિણિતિ દિણ બેંદિયાઈ સુ ॥

વારસ વાસુણ પણ દિણ ॥ ઢમ્માસ તિપલિય ઈઈ જિઠા ॥૩૫૮॥

અર્થ—પૃથ્વીકાયની સ્થિતિ ઇટલે આયુષ્ય તે ઉત્કૃષ્ટથી વાવીસ હજાર વર્ષ. એમ અપકાયની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ સાત હજાર વર્ષ. વાયુકાયની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ ત્રણ હજાર વર્ષ. વનસ્પતિ કાયની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષ. અગ્નીકાયની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ત્રણ દિવસની. બેંડીની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ઊગણપચાશ દિવસની. ચૌરેંડીની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ઠ મહીનાની. પંચેંડીની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ત્રણ પદ્યોપમની. એ ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ નિરુપદ્રવ સ્થાનકે રહેતાં જાણવી. અને જઘન્યતો સર્વને અંતર મુહૂર્ત સ્થિતિ છે. તે વાત આગલ કહેશે. એ સામાન્યપણે તિર્યચની સ્થિતિ કહી. ॥ ૩૫૯ ॥

॥ હવે પ્રથમ ઇહાં પૃથ્વીકાયના જોદ કહે છે. ॥

સણહાય સુધ વાલુય ॥ મણોસિલા સક્રાયસ્વર પુઢવી ॥

ઇગ વાર ચડદ સોલસ ॥ ઠારસ વાવીસ સમ સહસા ॥૩૬૦॥

અર્થ—સુહાલી મારવાડ દેશની પૃથ્વીની સુકુમાલ માટી તેનું ઉત્કૃષ્ટાયુ એક હજાર વર્ષ, અને શુરુ તે ગોપીચંદન અથવા કુમાર મૃતિકાનું વાર હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, વાલુય કેળ નદિપ્રમુખની વેલુનું ચૌદ હજાર વર્ષાયુ, મણસિલનું સોલ હજાર વર્ષાયુ, અને સક્રાય કેળ શર્કરા હરતાલ સુરમાદિકનુ અઢાર હજાર વર્ષાયુ, અને સ્વર પૃથ્વી તે સિલા પાપાણ રત્નાદિક પ્રમુખનું આયુષ્ય વાવીસ કેળ વાવીસ સમ કેળ વર્ષ સહસા કેળ હજાર ઇટલે વાવીસ હજાર વર્ષાયુ જાણવું. ॥ ૩૬૦ ॥

॥ હવે પંચેંડિ તિર્યંચના જોડની સ્થિતિ વિશેષ કહે છે. ॥

ગણ્ન જુય જલચરો જય ॥ ગણ્નોરગ પુલ્લ કોડિ ઉક્કોસા ॥

ગણ્નચતુષ્પય પક્કિસુ ॥ તિપલિય પલિયા અસંલંસો ॥ ૨૬૧ ॥

અર્થ—ગર્જન જુજપરિસર્પ ગોહ નોલિયાદિક તથા જલચર કેળ જલચર તે મ-
ત્યાદિક તે જજય કેળ વે પ્રકારે છે. એક ગર્જન જલચર અને વીજા સંમૂર્તિમ જલ-
ચર. તથા ગણ્નોરગ કેળ ગર્જન જરપરિસર્પ એનું ઉલ્કથાયુ એક પૂર્વ કોડી વર્ષનું જા-
ણવું. વહી ગણ્નોચતુષ્પય કેળ ગર્જન ચતુષ્પદ જે ગાય, જૈંસ, હંડ, ઘોડા, હાથી પ્રમુખ
તેનું ઉલ્કથાયુ ત્રણ પલ્લોપમનું જાણવું. વહી ગર્જન પંચી જે વહી, વાસ, સારસ, માર
પ્રમુખ તેનું ઉલ્કથાયુ પલ્લોપમનો અસંલંયાતમો જાગ જાણવું. હવે પૂર્વનું માન કહે છે.

પુલ્લસ સપરિમાણ ॥ સચ્ચરિ લલ્લુ વાસ કોડિલસાર્ક ॥

તપ્પન્નં ચ સહસ્તા ॥ વોથવા વાસ કોડીણ ॥ ૨૬૨ ॥

અર્થ—ચોરાસી લાલ વર્ષે એક પૂર્વાંગ હોય, તે પૂર્વાંગને પૂર્વાંગ સાથે ગુણાકાર ક-
રિણ તેવારે સચ્ચરિ લલ્લુવાસ કોડિલસાર્ક કેળ સીતેર લાલ કોડી વર્ષ અને તપ્પન્નં
ચ સહસ્તા કેળ તપ્પન્ન સહસ્ત કોની વર્ષે એટલે (૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) એટલી
સંલ્યા વર્ષે પૂર્વનું પ્રમાણ થાય. ॥ ૨૬૨ ॥

॥ હવે સંમૂર્તિમ પંચેંડી ચલચર પ્રમુખની ઉલ્કથાયુ સ્થિતિ કહે છે. ॥

સંમુઠિ પાણિદિ ચલચ ચર ॥ જરગ જૂયગ જિઠ ઈઠ કમસો ॥

વાસ સહસ્તા ચુલસી ॥ વિસત્તરિ તિપલ્લ વાયાલા ॥ ૨૬૩ ॥

અર્થ—સંમૂર્તિમ પંચેંડી ચલચર ગવાદિક તે ગાય જૈંસ પ્રમુખ. અને ચર કેળ
ચેચર તે પક્ષી વગલા પ્રમુખ, જરગ કેળ જરપરિસર્પ તે અજગર પ્રમુખ, અને જૂયગ
કેળ જૂજપરિસર્પ તે ગોહ નોલિયા પ્રમુખ, જે સંમૂર્તિમ જીવો છે તેની જિઠઈઠ ક-
મસો કેળ ઉલ્કથી આયુસ્થિતિ અનુક્રમે ચોરાસી હજાર વર્ષ, વહુતેર હજાર વર્ષ,
ત્રેપન હજાર વર્ષ અને વેતાલીસ હજાર વર્ષની જાણવી, એ અકારાર્થ કહ્યો. હવે
જાવાર્થ કહે છે. સંમૂર્તિમ પંચેંડી ગાય પ્રમુખનું ઉલ્કથાયુ ચોરાસી હજાર વર્ષ, સંમૂ-
ર્તિમ પક્ષીનું વહુતેર હજાર વર્ષ, સંમૂર્તિમ સર્પ પ્રમુખનું ત્રેપન હજાર વર્ષ, સંમૂર્તિમ
ગોહ નકુલનું વેતાલીસ હજાર વર્ષ, એટલે સર્વ તિર્યંચની ઉલ્કથી જવસ્થિતિ કહી.

॥ હવે એની કાયસ્થિતિ કહે છે. ॥

એસા પુલ્લાર્ણ ॥ જવઠિર્હસંપયંતુ કાયઠિર્હ ॥ ચત

ણિર્હિ સુ એયા ॥ ઉસપ્પિણીર્હ અસંલિજ્ઞા ॥ ૨૬૪ ॥

अर्थ— एसापुढवाईणं के० ए पूर्वे पृथ्व्यादिकना आयुष्यरूप जवस्थिति कही. हवे वली एज पृथ्व्यादिकनी कायस्थिति एटले जे पुनः पुनः मरण पामीने तेज कायमां उपजे तेने कायस्थिति कहीए, ते कायस्थिति कहे ठे. चउएगिंदिसु के० वनस्पति टालीने पृथ्वीकाय, अपकाय, तेजकाय अने वायुकाय, ए चार एकेंडीमां प्रत्येके उत्कृष्टी कायस्थिति असंख्याति उत्सर्पिणी अवसर्पिणी प्रमाण नेया के० जाणवी. अंहीयां ए जाव, जे पृथ्वीकायनो जीव मरण पामि पामिने फरी तेज कायमां उपजे, पण पोतानी कायने मूके नही, तो असंख्याति उत्सर्पिणी अवसर्पिणी सुधी रहे. एमज अपकाय, तेजकाय अने वाजकाय पण जाणवा. दश कोडाकोडी सागरोपमे उत्सर्पिणी थाय. अने दश कोडाकोडी सागरोपमे अवसर्पिणी थाय. एवं बीश कोडाकोडी सागरोपमे कालचक्र थाय. ए कालमान जरत ऐरवतनी अपेक्षाएं जाणवुं. ए काले करी कायस्थिति कही. हवे क्षेत्रथकी कहे ठे. असंख्याता लोक प्रमाण एटले जेटला चउदराजलोकना आकाश प्रदेश ठे, तेटलीज संख्याए असंख्याता लोक कटपवा. ते असंख्याता लोकनो एकेक प्रदेश समय समय काढतां असंख्याति उत्सर्पिणी अने अवसर्पिणी थाय. ॥ ३६४ ॥

ताउ वणंमि अणंता ॥ संखिज्जा वास सहस विगलेसु ॥

पंचिदि तिरि नरेसु ॥ सत्तठ जवाज उक्कोसा ॥ ३६५ ॥

अर्थ—ताउ के० तेहिज पूर्वोक्त जे उत्सर्पिणी अने अवसर्पिणी कही तेवी अनंति उत्सर्पिणी अने अनंति अवसर्पिणी वणंमि के० वनस्पतिनी कायस्थिति काले करी जाणवी. अने क्षेत्रथकी अनंता लोकाकाश प्रदेश प्रमाण असंख्याता पुजल परावर्त होय, एटले एक आवलिकाने असंख्यातमे जागे जेटला समय होय, तेटली संख्या प्रमाणे पुजलपरावर्तनी संख्या जाणवी.

ए कायस्थिति व्यवहारराशि जीवने संजवे, केमके व्यवहारराशिज जीव मरण पामि निगोदमां जाय तो अनंति उत्सर्पिणी अवसर्पिणी रहीने पढी वली व्यवहारराशिमां आवे, एटले अहीयां मरुदेवा साथे व्यजिचार नहीं, केमके मरुदेवा अनादि निगोदि ठे, तेमने कायस्थितिनुं ए प्रमाण नहीं.

वली वेइंद्रियादिक विकलेंडीने संख्याता वर्ष एटले बैंडी, तेंडी अने चउरेंडीने प्रत्येके संख्याता वर्ष सहस्र कायस्थिति जाणवी. वली पंचेंडीय तिर्यचने तथा मनुष्यने, कायस्थिति सात आठ जव जाणवी. एटले संख्याते आयुष्ये सात जव करे, अने आठमे जवे युगलिज होय. ए आठे जवे करी कालमान त्रण पद्योपम अने सात पूर्वकोटी उत्कृष्टी जाणवी. ए उत्कृष्टी कायस्थिति कही. ॥ ३६५ ॥

॥ हवे जघन्य जवस्थिति तथा कायस्थिति कहे ठे. ॥

सर्वेसिंपि जहसा ॥ अंतमुहुत्तं जवेय काण्य ॥

अर्थ—समस्त पूर्वोक्त पृथिव्यादिकने जघन्य जवस्थिति अने कायस्थिति अंतरमुः हूत प्रमाण जाणवी. अर्हीयां कायस्थितिने प्रस्तावे मनुष्यनी पण कायस्थिति कही, अने देवता नारकी मरण पामी फरी देवता नारकीमां न उपजे, तेमाटे देव तथा नारकीने कायस्थिति नहोय, एटले सविस्तर तिर्यचनुं स्थिति द्वार कळुं.

॥ हवे ए तिर्यचनुं अवगाहना द्वार कहे ठे. ॥

जोयण सहस्स महियं ॥ एगिंदियदेह मुक्कोसं ॥ २६६ ॥

वि ति चउरिंदि सरीरं ॥ वारस जोयण तिकोस चउकोसं ॥

जोयण सहस पणिंदिय ॥ उहे वुठं विसेसंतु ॥ २६७ ॥

अर्थ—सामान्यपणे एकेंद्रीयनुं शरीर जोयण सहस्समहियं के० एक हजार योजन जाफेरुं उत्कृष्टं जाणवुं. ॥ २६६ ॥ वली वेंद्रीय जे शंखादिक तेनुं शरीर वार योजननुं जाणवुं. एम तेंद्री कीडी मक्कोडादिकनुं शरीर त्रण गाउनं जाणवुं. अने चउरिंद्री त्रमरादिकनुं शरीर चार गाउनं जाणवुं. पंचेंद्रीनुं शरीर एक हजार योजननुं जाणवुं. ए शरीरमान उहे के० उगे एटले सामान्ये वुठं के० कळुं; हवे विसेसंतु के० विशेषे कहे ठे. ॥ २६७ ॥

अंगुल असंख जागो ॥ सुहमनिगोउं असंख गुणवाऊ ॥

तो अगणितउं आऊ ॥ ततो सुहमा जवे पुढवी ॥ २६८ ॥

तो वायर वाजगणी ॥ आऊ पुढवी निगोय अणुकमसो ॥

पत्तेयवण सरीरं ॥ अहियं जोयणसहस्संतु ॥ २६९ ॥

अर्थ—वनस्पतिना वे जेद ठे, एक प्रत्येक वनस्पति ने बीजी साधारण वनस्पति. साधारण शब्दे निगोद अनंतकाय कहिएं, ते सूक्ष्मनिगोदियांनुं शरीर अंगुलनुं असंख्यातमुं जाग एटले प्रमाणे जाणवुं, ते थकी असंख्यातगणं सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर जाणवुं. एटले असंख्याते सूक्ष्मनिगोदियाने शरीरे एक सूक्ष्म वायुकायनुं शरीर होय, आंगुल पण गुणाकारे एज विधी जाणवो. ते थकी असंख्यात गणं एक सूक्ष्म तेजकायनुं शरीर जाणवुं. ते थकी असंख्यातगणं एक सूक्ष्म अप्पकायनुं शरीर जाणवुं, ते थकी असंख्यातगणं एक सूक्ष्म पृथ्वीकायनुं शरीर जाणवुं ॥ २६८ ॥ तेथकी असंख्यातगणं एक वादर वायुकायनुं शरीर जाणवुं, तेथकी असंख्यातगणं एक वादर

અગ્નિકાયનું શરીર જાણવું, તેથી અસંખ્યાતગણું એક વાદર અપ્પકાયનું શરીર જાણવું, તેથી પણ અસંખ્યાતગણું એક વાદર પૃથ્વીકાયનું શરીર જાણવું, તેથી પણ અસંખ્યાતગણું એક વાદર નિગોદનું શરીર જાણવું. એ દશે માંહોમાંહે અસંખ્યાત ગુણ-ધિક છે, પરંતુ એકેકું શરીર અંગુલનું અસંખ્યાતમું જાગ જાણવું. એમ અનુક્રમે અસંખ્યાતગણું જાણવું. અને પ્રત્યેક વનસ્પતિનું શરીર એક હજાર યોજન ઝાકેરું છે. ॥ ૨૬૯ ॥

અહીંયાં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે એટલાં સર્વ શરીર ઉત્તેઝાંગુલેં કહ્યાં, અને સમુદ્ર તથા ડ્રહ પ્રમાણાંગુલે છે. તો હજાર યાજન ડંડા સમુદ્રમાંહે પદ્મનાભ પ્રમુખ વનસ્પતિનાં શરીર કેમ ઘટે ? માટે અત્યંત દીર્ઘ હોય. હવે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર ગુરુ કહે છે.

ઉત્તેહં ગુલજોયણ ॥ સહસ્સમાણે જલાસણ નેયં ॥ તં વ-

હ્નિ પત્તમ પમુહં ॥ અર્ધપરં પુઢવિરૂવં તુ ॥ ૨૭૦ ॥

અર્થ-ઉત્તેઝાંગુલે કરી હજાર યાજન પ્રમાણ ડંડું જલાસણ કે ૦ જલાશય તે નેયં કે ૦ જાણવું. ત્યાં રહેનારા જે વહ્નિ પત્તમ પમુહં કે ૦ કમલ પ્રમુખ છે તે વનસ્પતિકાય જાણવાં. તેનું શરીર હજાર યોજન કિંચિત્ અધિક જાણવું. ઉપરાંત જે પદ્મડ્રહના કમલ તે પુઢવિરૂવંતુ કે ૦ પૃથ્વી કાયરૂપ જાણવા. જે કારણ માટે પદ્મડ્રહ હજાર યોજન ડંડો છે, એ જાવાર્થ વિશેષણવતિ ગ્રંથમાંહે શ્રીજિનન્નડ્રગણીક્ષમાશ્રમણે વિશેષણે વચ્ચાણ્યો છે. ॥ ૨૭૦ ॥

॥ હવે વેંડીયાદિકનું વિશેષ નામ ગ્રહણપૂર્વક ઉત્કૃષ્ટું દેહમાન કહે છે. ॥

વારસ જોયણ સંખો ॥ તિકોસ ગુમ્મીય જોયણં ઝમરો ॥

મુઠ્ઠિમ ચત્તપય ઝુય ॥ ગુરગ ગાઝધણુ જોયણ પહુત્તં ॥ ૨૭૧ ॥

અર્થ-શંખ પ્રમુખ વેંડી જીવનું વાર યોજનનું શરીર, ગુમ્મીય કનસિલાઈયા પ્રમુખ તૈંડીનું ત્રણ કોશનું શરીર. ઝમરા પ્રમુખ ચત્તરિંડીનું એક યોજનનું શરીર. સંમૂઠ્ઠિમ ચતુષ્પદ ગાય પ્રમુખનું ઉત્કૃષ્ટું નવ ગાઝનું શરીર જાણવું. સંમૂઠ્ઠિમ ઝુજપરિસર્પ ગોહ નોલિયાદિકનું નવ ધનુષ્યનું શરીર જાણવું. સંમૂઠ્ઠિમ ઝરપરિસર્પ અજગરાદિકનું નવ યોજનનું શરીર જાણવું. ॥ ૨૭૧ ॥

ગમ્મ ચત્તપ્પય ઢગ્ગા ॥ ડયાઙ્ ઝુયગાઝ ગાઝય પહુત્તં ॥ જો-

યણ સહસ્સ મુરગા ॥ મઢા ઝત્તણ વીય સહસ્સં ॥ ૨૭૨ ॥

અર્થ-ગર્જજ ચતુષ્પદ હસ્તિ પ્રમુખનું ઢ કોશનું શરીર જાણવું. ગર્જજ ઝુજપરિસર્પ ગોહ પ્રમુખનું નવ ગાઝનું શરીર જાણવું. ગર્જજ ઝરગા કે ૦ ઝરપરીસર્પનું એક હજાર યોજનનું શરીર જાણવું. અને મઢાઝત્તણવિ કે ૦ ગર્જજ અને સંમૂઠ્ઠિમ એ ડત્તય ઇડલે વંને જાતના મત્સોનું શરીર એક હજાર યોજન પ્રમાણ જાણવું. ॥ ૨૭૨ ॥

પશ્ચિ હુગ ધણુપ્પહુતં ॥ સઘાણંગુલ અસંખજાગ લહૂ ॥

અર્થ— પક્ષી જે શુદ્ધાદિક તે સંમૂર્ઠિમ તથા ગર્જજ એ હુગ કેળે બે પ્રકારના. તેનું શરીર ધણુપ્પહુતં કેળે નવ ધનુષ્યનું જાણવું. એ સમસ્ત શરીરનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ સામાન્ય વિશેષે કહ્યું; હવે લહૂ કેળે જઘન્યથી સઘાણં કેળે સર્વનું એટલે એકેંડ્રી, બેંડ્રી, ત્રેંડ્રી, ચૌરેંડ્રી અને પંચેંડ્રી તિર્યચનું શરીર તે અંગુલ અસંખ જાગ કેળે એક અંગુલનો અસંખ્યાતમો જાગ તે ઉપપાત સમયે શરીરપર્યાસિ વેલાયેં હોય.

હવે પ્રસંગાગત વૈક્રિય અવગાહનાનું પ્રમાણ કહે છે. વૈક્રિય શરીર બાદર પર્યાસો વાયુ કાયનો જીવ કરે, અને કોઈક પર્યાસો સંખ્યાતાયુવાલો ગર્જજ પંચેંડ્રીય હોય તે પણ કરે, તેમાં વાયુ કાયનો જીવ તો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટો અંગુલનું અસંખ્યાતમું જાગ કરે, અને પંચેંડ્રી તિર્યચ તો જઘન્યથી અંગુલનું અસંખ્યાતમું જાગ કરે, તથા ઉત્કૃષ્ટો નવસેં યોજન સુધી કરે. એટલે તિર્યચનું અવગાહના દ્વાર કહ્યું.

હવે ઉપપાત વિરહ અને ચવન વિરહ એ બે દ્વાર કહે છે. તેમાં એકેંડ્રી પ્રતિ સમયે ઉપજે અને ચવે છે; માટે એને એ દ્વાર સંજવે નહીં; માટે બેંડ્રી આદે દેશ જીવોના ઉપપાત ચવનનો વિરહકાલ કહે છે.

વિરહો વિગલા સન્નીણ જમ્મમરણેસુ અંતમૂહુ ॥ ૧૭૩ ॥

ગણે મુહુત્ત વારસ ॥ ગુરુજં લહુ સમય સંખસુર તુહ્લા ॥

અર્થ—બેંડ્રી, ત્રેંડ્રી ને ચૌરેંડ્રી એ ત્રણ વિકલેંડ્રી અને અસન્ની કેળે સંમૂર્ઠિમ પંચેંડ્રી તિર્યચ, એનો જમ્મમરણેસુ કેળે જન્મ મરણ આશ્રી વિરહકાલ પ્રત્યેકે અંતમૂહુ કેળે અંતરમુહૂર્ત ગુરુજં કેળે ઉત્કૃષ્ટ જાણવો, અને ગણેસુ કેળે ગર્જજ પંચેંડ્રી તિર્યચનો ઉપપાત ચવન વિરહ કાલ ઉત્કૃષ્ટ મુહુત્તવારસ કેળે વાર મુહૂર્તનો જાણવો. અને સર્વત્ર લહુ કેળે જઘન્ય વિરહકાલ સમગ્ર કેળે એક સમયનો જાણવો. અને એ બેંડ્રિયાદિક એક સમયે ઉપજે તો સંખસુર તુહ્લા કેળે સંખ્યાયે દેવતાને તુલ્ય જાણવા, એટલે એક, બે, ત્રણ, સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા સુધી ઉપજે તથા મરણ પામે.

॥ હવે એકેંડ્રીને ઉપજવા મરવાની સંખ્યા કહે છે. ॥

અણુસમય મસંખિજ્ઞા ॥ એગિંદિય હુંતિય ચવંતિ ॥ ૧૭૪ ॥

વણકાઈર્ણ અણંતા ॥ ઇક્કિક્કા ડંવિજં નિગોયાર્ણ ॥ નિચ્ચમ

સંખો જાગો ॥ અણંત જીવો ચયઈ એઈ ॥ ૧૭૫ ॥

અર્થ—અણુસમય કેળે પ્રતિસમય એટલે સમય સમય પ્રત્યે એગિંદિય કેળે એકેંડ્રી જીવો તે અસંખિજ્ઞા કેળે અસંખ્યાતા હુંતિય કેળે ઉપજે, અને ચવંતિ કેળે ચવે. ॥૧૭૪॥

અહીંયાં એકેડ્રી તે પૃથ્વી, અપ્પ, તેજ અને વાહ એ ચાર સામાન્યપણે પ્રતિ સમય અસં-
ખ્યાતા ઉપજે, અને અસંખ્યાતા ચવે; પણ એક સમય સંખ્યાતા ઉપજે નહીં, તેમ
સંખ્યાતા ચવે પણ નહીં; અવશ્ય અસંખ્યાતાજ ઉપજે તથા ચવે. અને વનસ્પતિકાચના
વનસ્પતિમાંહેથીજ આવીને અનંતા ઉપજે, અને અનંતા ચવે. તથા પૃથ્થિવ્યાદિક પર-
સ્થાનકથકી વનસ્પતિમાં આવી ઉપજે તેવારે અસંખ્યાતા ઉપજે.

હવે અનંતા ઉપજવાનો હેતુ કહે છે. જે કારણ માટે એકેકા નિગોદથી અસંખ્યા-
તમો જાગ અનંતા જીવ પ્રમાણ નિત્ય સદા સર્વદા આંતરાવિના ચવે અને ઉપજે.
અહીંયાં એ જાવાર્થ જે અનંત જીવાત્મક એક સૂક્ષ્મ અથવા બાદરનિગોદ તેના અસં-
ખ્યાતા જાગ કરિણ, તેવો એક જાગ અનંત જીવ પ્રમાણ સદા ત્યાંથી નિકલે, અને
તેવોજ એક અસંખ્યાતમો જાગ સદા તે સ્થાનકે ઉપજે, તે જાગ પણ અનંત જીવાત્મક
જાણવો. એ પ્રકારે એકેક નિગોદે પ્રતિ સમયે અનંતા જીવ ઉપજે અને અનંતા ચવે.
તો સર્વ નિગોદનેવિષે અનંતા ઉપજતા અને ચવતા કેમ ન પામિણ ? ॥ ૨૭૫ ॥

હવે નિગોદ શબ્દનો અર્થ કરે છે, જે અનંતા જીવનું એક સાધારણ ઔદારિક
શરીર સ્તિબુકાકાર પાણીના પપોટા સરખો તેને નિગોદ કહિણ, તે અનંતાજીવ એક-
વારે એકઠા શ્વાસોશ્વાસ કરે, એકઠા આહાર કરે, તે નિગોદ કહિણ. તેવા અસંખ્યાતા
નિગોદના સમુદાયને ગોલો કહિણ, તેવા ગોલા ચંદ્રરાજમાંહે અસંખ્યાતા છે.

ગોલાય અસંખિજ્ઞા ॥ અસંખ નિગ્ગોય ડં હવઃ ગોલો ॥

ઇક્કિંકમિ નિગોએ ॥ અણંત જીવા મુણેયવા ॥ ૨૭૬ ॥

અર્થ— સંસારમાંહે અસંખ્યાતા ગોલા છે, તે અસંખ્યાતે નિગોદે એક ગોલો હોય.
તે એકેક નિગોદે અનંતા જીવ જાણવા. એ નિગોદિયા જીવના બે જ્ઞેદ છે. એક સંવ્ય-
વહારિયા, બીજા અસંવ્યવહારિયા. તેમાં જે અનાદિ નિગોદ થકી નિકલી પૃથ્વીકાય
પ્રમુખમાંહે ઉપજે, તેને સંવ્યવહારિયો જીવ કહીણ. કદાચિત્ તે જીવ વલી ફરી
પાઠો નિગોદમાંહે જાય તોપણ તેને સંવ્યવહારિયોજ કહિણ, અને જે જીવ અનાદિ
નિગોદ થકી નિકલ્યાંજ નથી, અનાદિકાલથી સૂક્ષ્મ નિગોદ તથા બાદર નિગોદમાં-
હેજ રહેઠે, તેને અસંવ્યવહારિયા કહિણ, તથા જેટલા જીવ મોઢે જાય તેટલા જીવ
નિગોદમાંથી નિકલી પૃથ્વીકાયાદિકનેવિષે આવી ઉપજે એ વિશેષાર્થ છે.

અહિ અણંતા જીવા ॥ જેહિં ન પત્તો તસાઃ પરિણામો ॥

ઉપ્પજ્ઞંતિ ચયંતિય ॥ પુણોવિ તહેવ તહેવ ॥ ૨૭૭ ॥

અર્થ— અનંતા જીવ એવા છે કે, જે જીવે ત્રસાદિક પર્યાય પામ્યું નથી; જે પુણોવિ

કેળ ફરી ફરી ત્યાં નિગોદના નિગોદમાંહેજ ઉપજે છે ને ચવે છે. એટલે નિગોદમાં-
હેજ ઉપજે અને નિગોદમાંહેજ મરણ પામે છે. ત્યાંના ત્યાંજ રહે છે. ॥ ૧૭૭ ॥

સઘોવિ કિસલયં યદ્વ ॥ ઝગામમાણો અણંતઝ ઝણિઝ ॥

સોચેવ વિવહંતો ॥ હોઃ પરિત્તો અણંતોવા ॥ ૧૭૮ ॥

અર્થ—સઘોવિ કેળ સમસ્ત પ્રત્યેક વનસ્પતીકાય અથવા સાધારણ વનસ્પતિકાય
પ્રથમ ઝગતો કિસલયરૂપ તેને યદ્વ ઇતિ નિશ્ચે અનંતકાય કહીએ સો કેળ તેહજ
કિસલય ચેવ કેળ નિશ્ચે થકી વધતો વધતો અંતરમુહૂર્ત પઠી કોઠક પરિત્તો કેળ પ્ર-
ત્યેક શરીર હોય. વા કેળ અને કોઠક સાધારણ શરીર હોય, જેવો કર્મ બાંધ્યો હોય
જેવો વીજ હોય, તેવો શરીર નીપજે. ॥ ૧૭૮ ॥

॥ હવે કયા કર્મથી જીવને એકેંડ્રીપણની પ્રાપ્તિ થાય તે કહે છે. ॥

જયા મોહોદઝ તિવો ॥ અન્નાણંયુમહમ્પ્રયં ॥

પેલવં વેયણીયંતુ ॥ તયા એગિંદિય ત્તણં ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ—જયા કેળ જેવારે તિવો કેળ તીવ એટલે અત્યંત મોહોદય વિષયાઝિલાષ
મૈથુન પરિણામ હોય, અથવા અત્યંત ધૈરવ અજ્ઞાનરૂપ મહાજય જેણે કરી સચેતન
તેં અચેતન થઈ જાય. તથા પેલવં કેળ અસાર વેયણીયં કેળ અસાતાવેદની ઉદય
થાવી હોય. તેવારે એવા પરિણામે અથવા સંજ્ઞાએ કરી એકેંડ્રીપણનું કર્મ બંધાય,
તેથી જીવ એકેંડ્રી થાય, એટલે તિર્યંચને ઉપપાત વિરહકાલ, ચવન વિરહકાલ, એક
સમય ઉપપાત સંખ્યા, એક સમય ચવન સંખ્યા, એ ચાર દ્વાર કહ્યાં. ॥ ૧૭૯ ॥

॥ હવે એ તિર્યંચમાં કિયો જીવ જાય તે ગતિ દ્વાર કહે છે. ॥

તિરિણસુજંતિ સંખા ॥ ઊતિરિનરાજ્ઞાહ કપ્પદેવાઝ ॥

પજ્ઞત્તસંખ ગમ્પય ॥ વાયર ઝૂદગપરિત્તેસુ ॥ ૧૮૦ ॥

તો સહસારંત સુરા ॥ નિરયા પજ્ઞત્ત સંખ ગમ્પેસુ ॥

અર્થ—એકેંડ્રી, બેંડ્રી, ત્રેંડ્રી, ચતુરેંડ્રી તથા સંખ્યાતાવર્ષાયુવાલા પંચેંડ્રી તિર્યંચ,
અને સંખ્યાતાવર્ષાયુવાલા મનુષ્ય, એટલા સ્થાનકના જીવ મરણ પામીને એકેંડ્રી, બેંડ્રી,
ત્રેંડ્રી, ચતુરેંડ્રી ને પંચેંડ્રી તિર્યંચમાંહે ઉપજે. વલી ઝુવનપતી, વ્યંતર અને જ્યોતપી
તથા જાહુકપ્પદેવાઝ કેળ યાવત્ સૌધર્મ અને ઈશાન એ વે કલ્પવિમાનવાસિ દેવતા
એ મરણ પામીને પજ્ઞત્તસંખગમ્પય કેળ પર્યાપ્તા સંખ્યાતાયુવાલા ગર્જજ તિર્યંચમાંહે ઉ-
પજે. વલી વાયરઝૂદગ કેળ પર્યાપ્તા વાદર, પૃથ્વીકાય અને દગ એટલે અપ્પકાયમાંહે
પણ ઉપજે. વલી પર્યાપ્તા પરિત્તેસુ કેળ પ્રત્યેક વનસ્પતિમાંહે પણ ઉપજે ॥ ૧૮૦ ॥

અને સનત્કુમારાદિકથી માંનીને સહસ્રારાંત સુધીના દેવતા તથા નારકી, એ વીને પર્યાપ્તા સંખ્યાતાયુષ્ક ગર્જજ તિર્યચમાં જાય, પણ વીજી જાતના તિર્યચમાં ન જાય. એટલે તિર્યચનું ગતિદ્વાર કહ્યું.

॥ હવે તિર્યચના જવથકી મરણ પામીને ક્યાં જાય ? તે કહે છે. ॥

સંખપણિંદિય તિરિયા ॥ મરિં ચજસુ વિગઈ સુજ્ઞંતિ ॥ ૨૬૧ ॥

આવર વિગલા નિયમા ॥ સંખાજય તિરિ નરેસુ ગઢંતિ ॥ વિગલા

લગ્નિજા વિરઈ ॥ સમ્મંપિ ન તેજ વાજ ચુયા ॥ ૨૬૨ ॥

અર્થ— સંખપણિંદિય તિરિયા કે ૦ સંખ્યાતા આયુષ્યવાલા પંચેંડ્રીય તિર્યચ મરિં કે ૦ મરણ પામીને એક મોહાવિના વાકીની ચારે ગતિનેવિષે જંતિ કે ૦ જાય. ॥ ૨૬૧ ॥ વલી આવર તે એકેંડ્રી અને વિકલેંડ્રી, તેમરણ પામીને સંખ્યાતાયુષ્યવાલા તિર્યચ અને મનુષ્યમાંહે જાય; પણ દેવતા, નારકી, અને અસંખ્યાતાયુષ્યવાલા તિર્યચ તથા અસંખ્યાતાયુષ્યવાલા જે યુગલિયા મનુષ્ય, તેમાં ન જાય. વલી વિકલેંડ્રી મરીને મનુષ્યગતિ પામી સર્વ સાવધ વિરતિરૂપ ચારિત્ર પામે, પણ સીજે નહીં. અને તેજકાય, તથા વાજકાય મરણ પામીને મનુષ્ય તો ન થાય, પણ કદાચિત્ પંચેંડ્રી તિર્યચ થાય તો સમ્યક્ત્વ પણ પામે નહીં; તો વિરતિપણું ક્યાંથી પામે ? એ તેજકાય તથા વાજ કાયના જવનો એ સ્વજાવ છે, જે મનુષ્ય ન થાય, અને સમ્યક્ત્વ પણ ન પામે. શેષ આક્રતા સંમૂર્ઠિમ ગર્જજતિર્યચ, તથા સંમૂર્ઠિમગર્જજમનુષ્ય, તથા પૃથ્વી, અપ્પ અને વનસ્પતિ, એટલાં મરણ પામીને મનુષ્ય થાય; અને મનુષ્ય થઈને મરુદેવાની પેરે તેજ જવે ચારિત્ર પાલી મોહ પણ પામે. ॥ ૨૬૨ ॥

॥ હવે તિર્યચને અવસર જાણી મનુષ્યને પણ લેશ્યા કહે છે. ॥

પુઢવી દગ પરિતવણા ॥ વાયર પજ્જત્તહુંતિ ચજલેસા ॥ ગ-

પ્પય હિરિય નરાણં ॥ ઢલ્લેસ્સા તિન્નિ સેસાણં ॥ ૨૬૩ ॥

અર્થ— પુઢવિ કે ૦ પૃથ્વીકાય, દગ કે ૦ અપકાય, પરિતવણા કે ૦ પ્રત્યેક વનસ્પતિ-કાય, એ સર્વ વાયર પજ્જત્ત કે ૦ વાદર પર્યાપ્તા જાણવાં, તેમાં હુંતિચજલેસા કે ૦ ચા લેશ્યા હોય. કેમકે જવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતષી, સૌધર્મ અને ઈશાનાંત સુધીના દેવતા તેજોલેશ્યાવંત હોય. તે પૃથ્વી, અપ્પ, અને વનસ્પતિમાંહેં ઉપજે. તે પર્યાપ્તા થયા પછી અંતર્મુહૂર્તસુધી કેટકોએક કાલ તેજોલેશ્યાવંત હોય; તે કારણે કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત અને તેજો એ ચાર લેશ્ય એમાં હોય. અને ગપ્પય તિરિયનરાણં કે ૦ ગર્જજતિર્યચ, તથા ગર્જજમનુષ્યને ઢલ્લે લેશ્યા હોય. કેમકે મનુષ્ય તથા તિર્યચને અ-

સ્થિરલેશ્યા હોય. અને તિન્નિ સેસાણં કેળ શેષ તેજકાય, વાજકાય, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય, સૂક્ષ્મ અપ્પકાય, સાધારણ અપર્યાપ્તિ વાદર પૃથ્વીકાય, અપર્યાપ્તિ વાદર અપ્પકાય, અપર્યાપ્તિ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, વેશંડી, તેંડી, ચઝરેંડી અને સંમૂર્ઠિમ પંચેંડી તિર્યંચ, તથા સંમૂર્ઠિમ પંચેંડી મનુષ્ય, ઇટલાને કુલ્લ, નીલ અને કાપોત એ ત્રણ લેશ્યા હોય. અને પૃથ્વી, અપ તથા પર્યાપ્તિ વાદર વનસ્પતિમાંહે દેવતાના ઉપજવા થકી કેટલોએક કાલ તેજોલેશ્યા સંજવે, પર્યાપ્તાવસ્થાએ તેજોલેશ્યા કેમ સંજવે? તે ઉપર હેતુ કહે છે. જલ્હે-સાએ મરઈ, “ તલ્હેસાએ ઉવવજ્ઞાઈતિ ” ઇટલે જે લેશ્યાથકાં મરણ પામે તેજ લેશ્યા થકાં ઉપજે. ॥ ૨૭૩ ॥ અહીંયાં ક્ષમાશ્રમણકૃત ગાથા કહે છે. ॥

અંત મુહુત્તંમિ ગણ ॥ અંત મુહુત્તંમિ સેસ એ ચેવ ॥ લેસા-
હિ પરિણયાહિં ॥ જીવા વચ્ચંતિ પરલોયં ॥ ૨૭૪ ॥

અર્થ—મનુષ્ય તથા તિર્યંચ તે પરજવની લેશ્યા આવ્યા પઠી અંતર્મુહૂર્ત્તે મરણ પામે. ઇટલે લેશ્યાનું અંતર્મુહૂર્ત્ત ગયા પઠી મરણ પામે. અને દેવતા તથા નારકી પોતાની મૂલગી લેશ્યાનું મુહૂર્ત્ત થાકતું રહે તેવારે મરણ પામીને પરજવે જાય. ત્યાં ઉપન્યા પઠી તે મૂલગી લેશ્યાનું અંતર્મુહૂર્ત્ત જોગવે. તેમાં પર્યાપ્તિનું અંતર્મુહૂર્ત્ત ન્હાનું જાણવું, અને લેશ્યાનું અંતર્મુહૂર્ત્ત મહોટું જાણવું. તેમાટે પર્યાપ્તાવસ્થાએ પણ પરજવની તેજોલેશ્યા સંજવે. અહીંયાં અંતર્મુહૂર્ત્તના અસંખ્યાતા જ્ઞેદ છે. ॥ ૨૭૪ ॥

તિરિ નર આગામિ જવે ॥ લેસ્સાએ અઈગાએ સુરાનિરયા ॥

પુવ્વજવ લેસ્સસેસે ॥ અંત મુહુત્તે મરણમિતિ ॥ ૨૭૫ ॥

અર્થ—તિર્યંચ તથા નર કેળ મનુષ્ય તે આગામિજવે કેળ આગલા જવની લેશ્યાએ કેળ લેશ્યાનું અંતર્મુહૂર્ત્ત ગયા પઠી મરણ પામે. વલી સુરા નિરયા કેળ દેવ તથા નારકી એ પૂર્વના જવની લેશ્યાનું અંતર્મુહૂર્ત્ત શેષ થાકતું રહે તેવારે મરણ પામી પરજવે ઉપજે, ઇતાવતા એ પરમાર્થ. જે તેજોલેશ્યાવંત દેવતા પૃથ્વીકાય, અને અપકાય, તથા પ્રત્યેક વનસ્પતિમાંહે ઉપજતા તેમને કેટલોએક કાલ તેજોલેશ્યાનો સજ્ઞાવ હોય. ॥ ૨૭૫ ॥

॥ હવે મનુષ્ય, તિર્યંચ સંવંધી લેશ્યાની સ્થિતિ કહે છે. ॥

અંતમુહુત્તઠિઈઈ ॥ તિરિય નરાણં હવંતિ લેસ્સાઈ ॥

ચરિમાનરાણ પુણ નવ ॥ વાસૂણા પુવ્વ કોડીવિ ॥ ૨૭૬ ॥

અર્થ—પૃથ્વીકાયાદિક તિર્યંચ અને નરાણં કેળ સંમૂર્ઠિમ તથા ગર્જજ મનુષ્ય અને જે જે લેશ્યા સંજવે, તે તે લેશ્યાઈની ઠિઈઈ કેળ સ્થિતિ અંતમુહુત્ત કેળ અંતર્મુહૂર્ત્ત પ્રમાણ જાણવી. ઇતાવતા પૃથ્વીકાયમાંહે જે લેશ્યા છે, તે જઘન્યથી તથા ઉત્કૃષ્ઠથી અંતર્મુ-

હૂત્ત સુધી રહી; ને વલી સંજ્ઞાએ કરી ફરી જાય, અને બીજી લેશ્યા થાય. અંતર્મુહૂત્ત ઉપરાંત લેશ્યા રહે નહીં. એમજ અપ્પકાય પ્રમુખ તિર્યચને તથા સંમૂર્ઠિમ ગર્જજ મનુષ્યને પણ જાણવી. અને ચરિમા કેળે ઢેહી શુક્લલેશ્યા તે મનુષ્યને ઉત્કૃષ્ટી નવે વરસે જાણી એક પૂર્વકોડી વર્ષસુધી રહે. તે કેવી રીતે રહે ? તે કહે છે. ગર્જકાલના નવ મહીના રહિત આઠ વર્ષમાંહે ચારિત્ર ન હોય. તેમાંકે કોઈક જીવ નવમે વરસે ચારિત્ર લેઈ કેવલજ્ઞાન પામે, તેવારપઠી નવે વરસે જાણી એક પૂર્વકોડી વર્ષપર્યંત જીવતો રહે; ત્યાંસુધી કેવલીને એકજ શુક્લલેશ્યા હોય. અને બીજા મનુષ્યને શુક્લલેશ્યા અંતર્મુહૂત્ત પ્રમાણ હોય. એટલે તિર્યચને સવિસ્તરપણે ગતિ અને આગતિ કહી. ॥ ૨૮૬ ॥

તિરિયાણવિ ઠિઇપમુહં ॥ જણિય મસેસંપિ સંપર્ઈ વુહં ॥

અન્નિહિય દારજ્ઞહિયં ॥ ચઝગઈ જીવાણ સામન્નં ॥ ૨૮૭ ॥

અર્થ—તિરિયાણવિઠિઇપમુહં કેળે ધુરથકી માંકીને તિર્યચની સ્થિતિ પ્રમુખ સમસ્ત આઠ પ્રતિદ્વારસહિત તિર્યચનું દ્વાર જણિયં કેળે કહ્યું. અને સંપર્ઈવુહં કેળે સાંપ્રત એટલે હવે ચારે ગતિના દ્વારમાંહે કેટલાએક બોલ પ્રથમ કહ્યા, અને કેટલાએક અધિક બોલ છે તે પૂર્વે કહ્યા નથી. માટે તે ચારે ગતિના જીવોને સામન્નં કેળે સામાન્યપણે સરખા કહે છે. ॥ ૨૮૭ ॥

દેવા અસંખ નર તિરિ ॥ ઇહી પુંવેય ગપ્પ નર તિરિયા ॥

સંખાઝયા તિવેયા ॥ નપુંસગા નારયા ઈયા ॥ ૨૮૮ ॥

અર્થ—દેવતા અને અસંખ કેળે અસંખ્યાતા વર્ષાયુવાલા યુગલિયા જે મનુષ્ય તથા તિર્યચ, તેમાંહે પુરુષ વેદ અને સ્ત્રી વેદ એ બન્ને વેદ હોય. અને ગપ્પનરતિરિયા સંખાઝયા કેળે સંખ્યાતા આયુષ્યના ધણી ગર્જજ મનુષ્ય, તથા ગર્જજ તિર્યચ—એમાંહે પુરુષ, સ્ત્રી ને નપુંસક એ તિવેયા કેળે ત્રણ વેદ હોય. તથા નારયાઈયા કેળે નારકી આદે દેશને એકેડી, બેંડી, ત્રેંડી અને ચઝરેંડી તથા સંમુર્ઠિમ મનુષ્ય અને સમૂર્ઠિમ તિર્યચ એટલા બધા એકજ નપુંસગા કેળે નપુંસકવેદી જાણવા. ॥ ૨૮૮ ॥

॥ હવે પૂર્વોક્ત વૈમાનાદિક જે કહ્યાં છે તે જે અંગુલે માપીએ તે કહે છે. ॥

આયંગુલેણ વહું ॥ સરીર મુસ્સેહ અંગુલેણ તહા ॥

નગપુઠવિ વિમાણાઈ ॥ મિણસુ પમાણં ગુલેણંતુ ॥ ૨૮૯ ॥

અર્થ—આંગુલના ત્રણ જોડ છે. એક આત્માંગુલ, બીજું ઉત્સેદ્ધાંગુલ, અને ત્રીજું પ્રમાણાંગુલ. તેમાં આત્માંગુલે કરી વહું કેળે વસ્તુ જે ધવલગૃહ, ચૂમિગૃહ, તહાનાના, કૂપ, તલાવ પ્રમુખને માપીએ, જે કાલે જેટલું શરીરપ્રમાણ હોય, તેહને અનુસારે ઘર, હાટ,

कूप अने तलाव प्रमुख पोत पोताने अंगुले मापीएं. जरतचक्रवर्तिने वारे जरतने अंगुले मापीने लोको घर, हाट, कूप प्रमुख करता हता, अने श्रीमहावीरस्वामीने वारे श्रीमहावीरने आंगुले मापीने घर प्रमुख लोको करता हता, ए आत्मांगुल कछुं. अने देवता प्रमुखनुं शरीर उत्सेधांगुले करी मापीएं. तथा प्रमाणांगुले करी नग के० पर्वत तथा पुढवी के० सात नरकनी पृथ्वी अने विमाणाई के० सौधर्मादिक देवलो- कना विमानावतंसक; आदि शब्दथकी जवनपतिनां जुवन, नरकावासा अने द्वीप, समुद्र ए सर्व प्रमाणांगुले करी मापीएं. ॥ १७७ ॥

॥ हवे उत्सेक्षांगुलनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

सठेणसुतिकेणवि ॥ वित्तु जित्तुं च जंकिर न सका ॥

तंपरमाणुं सिद्धा ॥ वयंति आई पमाणानं ॥ १७८ ॥

अर्थ—तिकेणवि के० अत्यंत तीक्ष्ण खड्गादिक जे सठेण के० शस्त्र, तेणे करीने पणं वित्तुं के० ठेदीने जंकिरनसका के० जेना वे खंरु करी शकीएं नहीं. वली जित्तुं के० जेने विदारीने मांहे सठिद्र पण करी शकीएं नहीं, तंपरमाणुं के० तेने परमाणु कहीएं. ते अत्यंत लघु एम सिद्धा के० सिद्ध जे केवली जगवंत ते कहे ठे. वली ते परमाणुने अंगुल हस्तादिना प्रमाण के० माननुं आदि एटले प्रथम कहीएं. ए परमाणु थकी सर्व परिमाण करीएं. ते परमाणुना वे जेद ठे. एक सूक्ष्म परमाणु, वीजो व्यवहारिक वादर परमाणु. ते अनंता सूक्ष्म परमाणु विस्रसा परिणामे मली एकठा थाय, तो तेने व्यवहारिक परमाणु कहीएं. ॥ १७८ ॥

परमाणु तसरेण ॥ रहरेण वालअग्ग लिक्काय ॥ जूय ज-
यो अठगुणो ॥ कमेण उस्सेह अंगुलयं ॥ १७९ ॥ अंगुल
ठक्कं पाउं ॥ सोडगुण विह्वि सा डगुण हवो ॥ चउह-
वं धणुड सहस ॥ कोसो ते जोयणं चउरो ॥ १८० ॥

अर्थ—एवा आठ व्यवहार परमाणुए एक तसरेणु थाय, आठ तसरेणुए एक रथ-
रेणु थाय, अने आठ रथरेणुए एक वालाग्र थाय, अने आठ वालाग्रे एक लिक्का
के० लीख थाय, तथा आठ लीखे एक युका थाय, आठ युकाए एक यव थाय, आठ
यवे एक उत्सेक्षांगुल थाय. ॥ १७९ ॥ अंगुलठक्कं के० एवा ठ उत्सेक्षांगुले पाउं के०
एक पग थाय, ते पगनो मध्यजाग तेने डुगुण के० वमणु करीएं. एटले वे पगे विह्वि
के० एक वेंत थाय. सा के० तेने डुगुण के० वमणु करीएं. तेवारे वे वेंत थाय, एटले
एक हाथ थाय. एवा चउहवंधणुं के० चार हाथे एक धनुष्य थाय. एवा डुसहसकोसो

के० बे हजार धनुष्ये एक कोश थाय. ते जोयणं चउरो के० तेवा चार कोशे एक योजन थाय. ॥ १६५ ॥

॥ हवे प्रमाणांगुलनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

चउसयगुणं पमाणं ॥ गुल मुस्सेहं गुलाज बोधवं ॥ उस्से-
हं गुल डगुणं ॥ वीरस्सायं गुलं जणियं ॥ १६६ ॥

अर्थ—चारसैं उस्सेह्मांगुले एक प्रमाणांगुल थाय. अने एक प्रमाणांगुले चारसैं उस्सेह्मांगुल थाय. ते बोधवं के० जाणवुं. ए प्रमाणांगुले श्रीकृष्णदेव जगतचक्रवर्तिनुं शरीर एकसो ने बीस अंगुल लांबुं. ते एकसो ने बीस अंगुलने चारसैं गणुं करीएं, तेवारे अडतालीश हजार अंगुल होय. अहींयां ठन्नु अंगुले एक धनुष्य थायठे, माटे अडतालीश हजारने ठन्नु जागे आपीएं, तेवारे पांचसैं धनुष्य देहमान थाय.

हवे उस्सेह्मांगुलडगुणं के० उस्सेह्मांगुलने बमणा करीएं, तेवारे वीरस्स के० श्रीमहावीर परमेश्वरनो एक आत्मांगुल थाय. एवा चोराशी अंगुल श्रीमहावीरनुं शरीर हतुं. तेने बमणुं करीएं तेवारे एकसो ने अडसठ अंगुल थाय. त्यां एक हाथमां चोवीश अंगुल होय; माटे एकसो ने अडसठने चोवीशे जाग देतां सात हाथ श्रीमहावीरना शरीरनुं प्रमाण होय. ए कारणे बे उस्सेह्मांगुले श्रीमहावीरनो एक आत्मांगुल होय. एनो विस्तारार्थ अंगुलसित्तिरिग्रंथ थकी जाणजो. अहींयां ग्रंथविस्तारना जय थकी लख्युं नथी. ॥ १६७ ॥

॥ हवे चोराशी लक्ष जीवायानिना जेद कहे ठे. ॥

पुढवाइसु पत्तेयं ॥ सग वणपत्तेय एतं दस चउद ॥ विग-

ले ड ड सुर नारय ॥ तिरि चउ चउ चउदस नरेसु ॥ १६८ ॥

अर्थ—पुढवाइसु के० पृथिव्यादिकनेविषे एटले पृथ्वी, अप, तेज, अने वायु ए चारनेविषे प्रत्येके सग के० सात सात लाख योनि होय, अने वणपत्तेय के० प्रत्येक वनस्पतिने दस के० दशल्लख योनि होय, तथा अणंत के० अनंतकायने चउद के० चौदल्लख योनि होय, अने विगले के० विकलेंद्री एटले बेंद्री, तेंद्री ने चौरेंद्री, मांहे डुडु के० प्रत्येके बे बे लाख योनि होय, तथा सुर के० देवता-अने-नारय के० नारकी, वली तिरि के० पंचेंद्री तिर्यच—एजमां प्रत्येके चउचउ के० चार चार लाख योनि होय, तथा चउदसनरेसु के० मनुष्यमांहे चौदल्लख योनि होय, ए सर्व मली चोराशी लक्ष जीवायोनि होय. ॥ १६८ ॥ हवे योनि शब्दनो अर्थ कहे ठे. अहींयां चोराशी लाख संख्यानेविषे सामान्यपणे योनि जातिए करी एकेक जीवना निकाय,

વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ સરખો હોય; તે એક જાતિયોનિમાંહે ગ્રહણ કરીએ, તેવા સર્વે મલી ચોરાશી લાખ હોય. જેમ ગોવરનું ઢાણું એક યોની કહીએ. તે ઢાણામાંહે જૂદા જૂદા વિંઠી, કમિ, કીડા, પ્રમુખ જે ઘણા જીવ હોય તે સર્વે જૂદા જૂદા કુલ કહીએ

॥ એક યોનિમાંહે ઘણાં કુલ હોય તે કહે છે. ॥

एगिंदिएसु पंचसु ॥ बार सगति सत्त अठवीसाय ॥

विगलेसु सत्त अड नव ॥ जल खह चउपय उरग जुयगे ॥

॥ १९५ ॥ अद्धत्तेरस बारस ॥ दस दस नवगं नरामरे निर-

ए ॥ बारस ठवीस पणविस ॥ हुंति कुल कोडि लखाई

॥ १९६ ॥ इगकोडि सत्त नवई ॥ लखा सहा कुलाण कोडीणं ॥

અર્થ— પૃથ્વી, અપ, તેહ, વાહ, ને વનસ્પતિ એ પાંચે એકેંડ્રીને યથા સંખ્યાએ ક્રમેણ કેળવેલ અનુક્રમે વારસ કેળવેલ વાર લાખ કુલ કોડી, સગ કેળવેલ સાત લાખ કુલકોડી, તિ કેળવેલ ત્રણ લાખ કુલકોડી, સત્ત કેળવેલ સાત લાખ કુલકોડી, અઠવીસા કેળવેલ અઠાવીશ લાખ કુલકોડી, એવે અનુક્રમે જાણવી; અને વિગલેસુ કેળવેલ વિકલેંડ્રી જે બેંડ્રી, તેંડ્રી, ને ચઠરિંડ્રી તેને અનુક્રમે સાત લાખ, આઠ લાખ અને નવ લાખ કુલકોડી જાણવી. અને જલ કેળવેલ એક જલચર, વીજા રહ કેળવેલ રેચર, ત્રીજા ચઠપય કેળવેલ ચતુષ્પદ, ચોથા ઊરગ કેળવેલ ઊરપરિસર્પ, પાંચમા જૂયગે કેળવેલ જુજપરિસર્પ, એ પાંચેને અનુક્રમે સાઠાવાર લાખ, ॥ ૧૯૫ ॥ વાર લાખ, દશ લાખ, દશ લાખ, અને નવ લાખ કુલકોડી જાણવી. એમજ નરમરેનિરે કેળવેલ મનુષ્ય, દેવતા, અને નારકી એ ત્રણેને અનુક્રમે વાર લાખ, ઠવીશ લાખ અને પચીશ લાખ કુલકોડી જાણવી. ॥ ૧૯૬ ॥ એ સર્વે એકઠા કરીએ ત્યારે એક કોડાકોડી સત્તાણલાખ કોડી પચાશ હજાર કોડી એટલી સંખ્યા થાય. અંકસ્થાપન (૧૯૫૫૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) એટલી જીવોને ઊપજવાની યોનિમાંહે કુલની કોડી છે.

॥ હવે વીજી પ્રકારે યોની કહે છે. ॥

संबुडजोणि सुरेगिंदि ॥ नारया वियड विगल गझु जया ॥ १९७ ॥

અર્થ— સુર કેળવેલ ચાર નિકાયના દેવતા, અને એકેંડ્રી તે પૃથ્વિવ્યાદિક પાંચ, તથા નારયા કેળવેલ નારકના નારકી, એ સર્વેની જોણિ કેળવેલ યોનિ જે ઉત્પત્તિ સ્થાનક, તે સંબુર કેળવેલ સંવૃત્ત એટલે ઢાંકેલી હોય, સ્પષ્ટ દેખાય નહીં. ત્યાં દેવતાની દેવહુણ્યે ઢાંકેલી દેવશયનીય હોય, તેને વિચાલે દેવો ઊપજે. અને એકેંડ્રીયની યોનિ જે પૃથ્વી, પાણી તે પણ સ્પષ્ટપણે ન જાણીએ. નારકીને ઢાંકેલા ગોળને આકારે આલા છે, ત્યાં

નારકી ઉપજે, ત્યાંથી નીચે પડે. અને વિકલેંદ્રી તે વેંદ્રી, તેંદ્રી ને ચઝરેંદ્રી, તથા સંમૂર્ઠિમ પંચેંદ્રી તિર્યંચ, અને સંમૂર્ઠિમ પંચેંદ્રી મનુષ્ય, એ પાંચની વિચિત્ર કેળવણી વિવૃત-યોનિ ઇટલે વિશેષપણે ઉત્પત્તિસ્થાનક જે જલાશય સરોવર પ્રમુખ તે પ્રગટયોનિ દેખાય છે, અને ગર્જજ પંચેંદ્રીય તિર્યંચ તથા મનુષ્યને સંવૃત્ત તથા વિવૃત્ત એ બન્ને યોનિ હોય. સંવૃત્ત તે ઢાંકેલી અને વિવૃત્ત તે પ્રગટ. એ બે પ્રકારે યોનિ હોય. મનુષ્ય અને તિર્યંચનો ગર્જ તે બાહેર પેટ મોહોડું દેખાય, અને માંહે દેખાય નહીં. તેમાટે એને સંવૃત્તવિવૃત્ત યોનિ કહીએ. ॥ ૨૯૭ ॥

॥ વહ્ની પણ યોનિજેદ કહે છે. ॥

અચિત્ત જોણિ સુરનિરય ॥ મીસ ગગ્ગે તિજેય સેસાણ ॥

સી ઝસિણ નિરય સુર ગગ્ગ ॥ મીસત્તે ઝસિણ સેસ તિદા ॥૨૯૮॥

અર્થ—સુર કેળવણી દેવતા અને નિરય કેળવણી નારકીની જોણિ કેળવણી યોનિ જે ઉત્પત્તિ-સ્થાનક તે, અચિત્ત કેળવણી અચેત ઇટલે નિર્જીવ જાણવું. યદ્યપિ સૂક્ષ્મ જીવ સકલલો-કવ્યાપી છે, તો પણ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રી જીવને પ્રદેશે તે ક્ષેત્ર સંબંધ નથી; તેમાટે સર્વથા જીવપ્રદેશરહિત ઉત્પત્તિસ્થાનક જાણવું. તથા ગર્જજ તિર્યંચ, અને ગર્જજ મનુષ્યને જે યોનિ છે તે મિશ્ર હોય. ઇટલે કાંઈ સચેત કાંઈ અચેત હોય, તેમાં જે શુક્રમિશ્રિત ક્રતુ, રુધિર, પુન્નલ યોનિ સંગ્રાહ્ય તે સચિત્ત જાણવી અને બીજી અચેત જાણવી. અને શેષ જીવ જે એકેંદ્રી, વેંદ્રી, તેંદ્રી, ચઝરેંદ્રી, સંમૂર્ઠિમ પંચેંદ્રી તિર્યંચ અને સંમૂર્ઠિમ પંચેંદ્રી મનુષ્ય, ઇટલાની યોનિ ત્રણ જેદે કહી છે. ત્યાં જીવતી ગાય, જૈસ પ્રમુખને શરીરે ક્રમિ પ્રમુખ ઉપજે તે સચિત્ત યોનિ જાણવી. સૂકા લાકડામાંહે ઘુણ પ્રમુખની યોનિ તે અચિત્ત જાણવી. કાંઈક સજીવ કાંઈક અજીવ તે અર્ધસૂક્ષ્મ કાષ્ઠ તથા ગાયના શરીરમાં ક્ષતાદિકને વિષે ઘુણક્રમ્યાદિક ઉપજે તે મિશ્રયોનિ જાણવી. વહ્ની નારકીની યોનિ કેટલાકની શીત તથા કેટલાકની ઊષ્ણ જાણવી. પહેલી ત્રણ નરકપૃથ્વીએ ઊષ્ણ વેદના છે, ત્યાં શીત યોનિ જાણવી. ચોથી નરકપૃથ્વીએ ઉપરના નરકાવાસાએ શીત યોનિ છે, અને નીચલાં નર-કાવાસાએ ઊષ્ણ યોનિ છે. પાંચમી નરકપૃથ્વીએ ઘણા નરકાવાસામાંહે ઊષ્ણ યોનિ અને થોડામાં શીતયોનિ છે. ઠંડી તથા સાતમી નરકપૃથ્વીએ શીત વેદના છે, ત્યાં ઊષ્ણયોનિ જાણવી. ઇટલે શીત યોનિવાલાને ઊષ્ણ વેદના અત્યંત દુઃસહ થાય; તેમજ ઊષ્ણ યોનિ, વાલાને શીત વેદના અત્યંત દુઃસહ થાય. અને દેવતા, તથા ગર્જજ તિર્યંચ, અને ગર્જજ મનુષ્યને મિશ્રયોનિ હોય. ઇટલે કાંઈક શીત અને કાંઈક ઊષ્ણ એમ ઉચ્ચ સ્વભાવ યોનિ હોય. તથા તેજકાયના જીવોને કેવલ ઊષ્ણ યોનિ હોય. શેષ જે પૃથ્વીકાય, અપકાય, વાતકાય, વનસ્પતિ અને સંમૂર્ઠિમ તિર્યંચ, તથા સંમૂર્ઠિમ મનુષ્ય એ બંને ત્રણે જાતની

યોનિ હોય. કોઈને શીત અને કોઈને ઉષ્ણ તથા કોઈને મિશ્ર જાણવી. ॥ ૨૯૭ ॥

॥ હવે એકલા મનુષ્યને યોનિ કહેઢે. ॥

હય ગગ્ન સંખવત્તા ॥ જોણી કુમ્મુન્નયાઙ્ જાયંતિ ॥ અરિહ

હરિ ચક્કી રામા ॥ વંસી પત્તાઙ્ સેસ નરા ॥ ૨૯૮ ॥

અર્થ— મનુષ્યની યોનિ એટલે ઉત્પત્તિસ્થાનક તે વાહ્ય અન્યંતર ત્રિવિધ ઢે. એક સં-
ખવત્તા કેળ શંખાવર્ત્ત, વીજી કુમ્મુન્નયાઙ્ કેળ કૂર્મોન્નત, ત્રીજી વંસીપત્તાએ કેળ વંસીપત્રા.
તેમાં પ્રથમ સંખવત્તા એટલે શંખ સરખો આવર્ત્ત હોય તે હૃતગર્જા કહીએ, એમાં ઉપનો
જે ગર્જ તે નિશ્ચેથી નીપજે નહી, અત્યંત અગ્નીને તાપે ગર્જ મરણ પામે તેમાટે હયગગ્ન કેળ
હૃતગર્જા કહીએ, તે ચક્રવર્ત્તિની સ્ત્રીરત્નને હોય. વીજી કૂર્મ તે કાચવાના પૂઠાની પેરે
ઉન્નત એટલે ઊંચી હોય તે કૂર્મોન્નત કહિએ; એ યોનિ માંહે અરિહંત, ચક્રવર્ત્તિ, હરિ
કેળ વાસુદેવ, રામા કેળ વલદેવ ઉપજે. ત્રીજી વંસના પાનડાના જોના જેવી હોય તે
વંસીપત્રા કહિએ; એ યોનિમાંહે સેસનરા કેળ શેષ સામાન્ય મનુષ્ય ઉપજે. ॥ ૨૯૮ ॥

॥ હવે આયુષ્ય સંવંધી વિશેષ કહે ઢે. ॥

આજસસંવંધ કાલો ॥ અવાહ કાલોય અંત સમર્જય ॥ અ-

પવત્તણ એપવત્તણ ॥ ઉવક્રમ એવક્રમા જ્ઞણિયા ॥ ૩૦૦ ॥

અર્થ— જેટલે થાકતે આયુષ્યે પરજવનું આયુષ્ય વાંધે તે આયુષ્યનું વંધકાલ
કહિએ. વીજો આયુષ્ય વાંધ્યા પઢી જેટલો કાલ ગયે થકે આયુષ્ય ઉદય આવે તેના
વચમાંનો જે કાલ તેને અવાહકાલો કેળ અવાધાકાલ કહિએ. ત્રીજો જોગવતો આયુષ્ય
જે સમયે પૂર્ણ થાય તેને અંતસમર્જય કેળ અંત સમય કહિએ. ચોથું જે આયુષ્ય ઘણા
કાલે વેદવા યોગ્ય ઢે તે આયુષ્યને થોડા કાલમાં વેદિએ, એટલે સો વર્ષનું આયુષ્ય
અંતર મુહૂર્તમાંહે વેદિએ તે અપવર્ત્તન કહિએ. પાંચમું જે આયુષ્ય જેટલે કાલે વેદવાનું
ઢે તે આયુષ્ય તેટલેજ કાલે વેદિએ પણ ઊંઢે કાલે ન વેદિએ તે અનપવર્ત્તન કહિએ.
ઠઠું જેણેકરી આયુષ્ય ઊંટુ કરિએ ઉપક્રમીજે તે ઉપક્રમ કારણ સમૂહ તે સોપક્રમ
કહિએ. સાતમું જેને કારણ મહ્યાં થકાં પણ આયુષ્ય ઘટે નહી તે નિરુપક્રમ જાણવો. ૩૦૦

॥ હવે એ સાતે દ્વાર અનુક્રમે વિસ્તારપણે વચાણે ઢે. ॥

વંધંતિ દેવ નારય ॥ અસંખ નરતિરિ ઢમાસ સેસાઙ્ ॥ પર-

જવિ યાઙ્ સેસા ॥ નિરુવક્રમ તિજાગ સેસાઙ્ ॥ ૩૦૧ ॥

સોવક્રમાઙ્યા પુણ ॥ સેસ તિજાગેઅહવ નવમ જાગે ॥

સત્તાવીસ ઇમેવા ॥ અંતમુહુત્તં તિમેવાવિ ॥ ૩૦૨ ॥

अर्थ— देवता, नारकी, असंख्याता आयुष्यवाला तिर्यच युगलिया तथा नर के० मनुष्य युगलिया ए सर्व ठ मास सेसाऊ के० ठ मास शेष आयुष्य थाकते परजवनुं आयुष्य बांधे अने सेसा के० शेष बीजा संख्यातायुष्यवाला तिर्यच तथा मनुष्य, एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री अने पंचेंद्री निरुपक्रमायुष्यवाला पोताना जोगवता आयुष्यने त्रीजे जागे थाकता निश्चेथकी परजवनुं आयुष्य बांधे. ॥ ३०१ ॥ अने सोपक्रमायुष्यवाला मनुष्य, तिर्यच, एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री अने पंचेंद्री ते पोताना आयुष्यने त्रीजे जागे थाकता परजवायु बांधे, अथवा नवमे जागे एटले त्रीजा जागना त्रीजे जागे, अथवा सत्तावीसमे जागे एटले नवमा जागना त्रीजे जागे, अथवा अंत मुहुत्त के० ठेले अंतर मुहूर्त्त अवश्य परजवनुं आयुष्य बांधे. एटले बंधकालनुं प्रथम द्वार कछुं. ॥ ३०२ ॥

॥ हवे अबाधाकालादिकनुं बीजुं आदे देइने द्वार कहे ठे. ॥

जइमे जागे बंधो ॥ आजस्स जवे अबाह कालोसो ॥ अं-

ते उज्जुगइ इग ॥ समय वक्क चउ पंच समयंता ॥ ३०३ ॥

अर्थ— जेइमे के० जे समे जागे एटले ठमास अथवा त्रीजे जागे अथवा अंतरमुहूर्त्त थाकता परजवनुं आयुष्य बांध्यो ठे ते जीवने ते अबाधाकाल, एटले बंध थकी उदयनी विचाले जे काल ते बीजुं अबाधाकाल कहिएं. तथा अंते के० अंतसमय एटले आयुष्यनो जे ठेलो समय जेना पढी परजवनुं आयुष्य उदय आवे ते अंत समये परजवे जाता जीवने वे गति होय. तेमां एक रुजुगति, बीजी वक्रगति. तेमां जे उज्जुगइ के० रुजुगति ठे ते इगसमय के० एक समय प्रमाण ठे, केमके समश्रेणीए रह्यो काल करी तेहिज समये उपजवाने स्थानके जइ उपजे तेने रुजुगति कहिएं. अने वक्क चउ पंच समयंता के० बीजी वक्रगति ते बाहुद्वयपणे चार समय तथा केवारेक क्यांएक पांच समयनी पण वक्रगति थाय ठे. ॥ ३०३ ॥

॥ एहिज अर्थ विस्तारे कहे ठे. ॥

उज्जुगइ पढम समए ॥ परजवियं आजयं तहा द्वारो ॥

वक्काइ बीय समए ॥ परजवियाउं उदयमेई ॥ ३०४ ॥

अर्थ— रुजुगतिए प्रथम समए परजविक आयुष्य उदय आवे तहा के० तेमज पहेले समये परजवनो आहार पण उदय आवे. वक्रगतिएं बीजे समये, परजवायु आहारोदय आवे. ते एक समयनी वक्रगति कहिएं. बीजी वक्काए त्रण समय लागे, त्रीजी वक्कायें चार समय लागे; चोथी वक्कायें पांच समय लागे, अहीयां सधले

जागे प्रथम समये अने अंत समये अहारक होय. अने विचाले एक समय, बे समय, अने त्रण समय अणाहारक होय. एक समये वक्रा केवीरीते होय ते कहे ठे. त्रसनाडीमांहे सातमी नरक तले मरण पामी, उर्द्ध लोकनी जावे तिणे दिशिणं उपजतां बे समय लागे, त्यां एक समयनी वक्रगति जाणवी.

हवे अधोलोकनी पूर्वदिशिथी एक समये त्रसनामीमांहे आवे, बीजे समये उर्द्धलोकनी पश्चिम दिशिने मुखे आवे, अने त्रीजे समये उत्पत्ति स्थानके जइ उपजे, इहां त्रण समय लागे. एमां बे समयनी वक्रगति जाणवी.

जेवारे अधोलोकनी विदिशिथी एक समये अधोलोकनी दिशिणं आवे, बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये उंचो उर्द्धलोकनी दिशिने मुखे आवे, अने चोथे समये उत्पत्तिस्थानके आवी उपजे, इहां चार समय लागे, तेमां त्रण समयनी वक्रगति जाणवी.

अने जेवारे पहेले समये अधोलोकनी विदिशी थकी अधोलोकनी दिशिणं आवे, अने बीजे समये त्रसनामीमांहे आवे, त्रीजे समये उर्द्धलोके आवे, चोथे समये उर्द्धलोकनी नावें तिणिदिशि आवे अने पांचमे समये विदिशिणं जइ उपजे, अहींयां पांच समय लागे, एमां चार समयनी वक्रगति जाणवी. अहींयां जेटला समय वक्र तेटला समय अणाहारक जाणवा. ॥ ३०४ ॥

॥ एहिज अर्थ सूत्रकार कहे ठे. ॥

इग ड ति चउ वक्रासु ॥ डगाइ समएसु परजवाहारो ॥

डग वक्राइ सु समया ॥ इग दोतिन्निय अणाहारा ॥ ३०५ ॥

अर्थ— एक समय, बे समय, त्रण समय, अने चार समयनी वक्रगतिणं बे आदि समये परजवनुं आहार करे. एटले एक समयनी वक्रगतिणं बीजे समये परजवाहार करे. बे समयनी वक्रगतिणं त्रीजे समये परजवाहार करे. त्रण समयनी वक्रगतिणं चोथे समये परजवाहार करे. चार समयनी वक्रगतिणं पांचमे समये परजवाहार करे, बे आदि वक्रादि गतिनेविषे एक, बे अने त्रण समय अणाहारक होय. इहां वात घणी विस्तारे ठे. ते श्रीजगवतिसूत्रनी वृत्तिथी जोइ लेवुं. त्यां चार समय अणाहारक अने पांचमे समये आहारक इति ए त्रीजो कह्यो. ॥ ३०५ ॥

बहुकालवेयणिज्जं ॥ कम्मं अप्पेण जमिह कालेणं ॥ वेइ-
वइ जुगवं चिय ॥ उइन्न सबप्पए सगं ॥ ३०६ ॥ अपव-

તણિજ્ઞમેયં ॥ આજં અહવા અસેસ કમ્મંપિ ॥ બંધ સમણ-
વિ બંધં ॥ સિદ્ધિલં ચિય તં જહા જોગં ॥ ૩૦૬ ॥

અર્થ— બહુકાલવેયણિજ્ઞાં કેળ જે આયુષ્ય ઘણાકાલે વેદવા યોગ્ય, તે આયુષ્ય થોડા કાલમાંહે આત્માના સર્વ પ્રદેશના અગ્રજાગે ઉદ્ભવ કેળ ઉદય આણી વેદચ્છદ્ર જુગવંચિય કેળ યુગપત્ એટલે સમકાલે વેદે અનુજવીને નિર્જીરે તે ચોથું આયુષ્ય કર્મ અપવર્તન કહિયં. અથવા પદ્ધાંતરે આયુષ્યની પેરે અસેસકમ્મંપિ કેળ અશેષ એટલે સમસ્ત વીજા કર્મ પણ આયુષ્યની પેરે ઘણે કાલે વેદવા યોગ્ય કર્મ તેને થોડે કાલે વેદે તે અપવર્તન કહિયં. અહીંયાં શિષ્ય પૂછે છે કે જેવીરીતે કર્મ બાંધ્યું તેવીરીતે વેદે નહીં, અને અન્યથાપણે વેદે તો બાંધ્યા અણબાંધ્યાનું શો વિશેષ ? એ પ્રશ્ન ઉપર કારણ કહે છે. બંધસમણવિ કેળ બાંધવાને સમયે પણ તેવાજ અધ્યવસાયાદિક કારણ મદ્યા કે જે કારણે કરી તેવોજ સિદ્ધિલંચિય કેળ શિથિલ એટલે ઢીલો બઠ્ઠું કેળ બંધ બાંધ્યો છે. જે દેશ કાલાદિક કારણ મલેથકે અવશ્ય થોડાકાલેજ વેદે તે સોપક્રમ કહિયં. ॥

॥ હવે અનપ્રવર્તન કહે છે. ॥

જં પુણ ગાઢ નિકાયણ ॥ બંધેણં પુવમેવ કિલ બંધં ॥ તં
હોઈ અણપવત્તણ ॥ જુગંકમ વેયણિજ્ઞા ફલં ॥ ૩૦૭ ॥

અર્થ— જંપુણ કેળ જે વહી આયુષ્ય અથવા શેષ વીજા કર્મોનું ગાઢનિકાયણ કેળ ગાઢ એટલે નિબિઠ અત્યંત અવશ્ય વેદ્યપણે જે બંધ તેવા ગાઢે નિકાચિત્ બંધે કરી પુવમેવ કિલબઠ્ઠું કેળ પ્રથમજ નિર્જેકરી બઠ્ઠું કેળ બાંધ્યો છે તંહોઈઅણપવત્તણ કેળ તે પાંચમું અનપ્રવર્તન કહિયં. એ કારણે અનુક્રમે પરિપાટીયેં જેહનો વેદવા યોગ્ય ફલ છે, તે નિરુપક્રમ કહિયં. ॥ ૩૦૭ ॥

॥ હવે કોણ જીવ સોપક્રમી અને કોણ જીવ નિરુપક્રમી તે કહે છે. ॥

ઉત્તમ ચરમ સરીરા ॥ સુર નેરહ્યા અસંખ નરતિરિયા ॥

હુંતિનિરુવક્રમાર્હ ॥ હહાવિ સેસા મુણેયઘા ॥ ૩૦૮ ॥

અર્થ— ઉત્તમ એટલે ચોવીશ તિર્થંકર, વાર ચક્રવર્તિ, નવ વાસુદેવ, નવ પ્રતિવાસુ-
દેવ અને નવ વલ્લભદેવ એ ત્રિષષ્ટિ શિલાકા પુરુષને ઉત્તમ કહિયં. તે નોપક્રમી જાણવા.
વહી ચરમ સરીરા કેળ જે તેહિજ જવે મોક્ષગામી હોય, તે પણ નોપક્રમી જાણવા.
તથા સુર કેળ ચારનિકાયના દેવતા અને નેરહ્યા કેળ સાતે નરકના નારકી, વહી અસંખ
કેળ અસંખ્યાતાયુષ્યવાલા યુગલિયા નરતિરિયા કેળ મનુષ્ય અને તિર્થંચ એટલાં સર્વ
હુંતિનિરુવક્રમાર્હ કેળ નિરુપક્રમાયુષ્યવાલા નોપક્રમી જાણવા. અને શેષ થાકતા જીવ
તે હહાવિ કેળ વેહુજેદે હોય, એટલે કોઈ સોપક્રમી અને કોઈ નિરુપક્રમી હોય. ॥૩૦૮॥

॥ હવે સોપક્રમ અને નિરુપક્રમના કારણ કહે છે. ॥

ઘેણાંઝ મુવકમિજ્ઞાં ॥ અપ્પસમુઢેણ ઇયર ગેણાવિ ॥

સો અશ્વવસાણાં ॥ ઝવક્રમઽણુવક્રમો ઇયરો ॥૩૧૦॥

અર્થ— જેણ અપ્પસમુઢેણ કેળ આત્માથી ઉપને અધ્યવશાએ અથવા ઇયગેણાવિ કેળ ઇતર કેણાપિ વાહેરલે કારણે એટલે વિષ, અગ્ની, શસ્ત્ર, પાણી પ્રમુખ કારણે આયુષ્ય ઉપક્રમીએ એટલે ઘણાકાલ વેદ્ય હોય તેને અલ્પકાલ વેદ્યપણે પમાનીએ તે અપવર્તન હેતુક અધ્યવસાએ કરી ઉપક્રમ એટલે ઉપવર્તન સોપક્રમાયુ કહીએ, અને અણુવક્રમોઇયરો કેળ એ થકી ઇતર એટલે વિપરીતપણે અનુપવર્તન તે અનુપક્રમાયુ જાણવો.

॥ હ્યાં ઉપક્રમના સાત પ્રકાર કહે છે. ॥

અશ્વવસાણ નિમિત્તે ॥ આહારે વેયણા પરાઘાએ ॥ ફાસે

આણા પાણુ ॥ સત્તવિહં ઝિઘએ આંઝ ॥ ૩૧૧ ॥

અર્થ— સત્તવિહં કેળ એ સાત પ્રકારે આયુષ્ય ઝિઘએ કેળ ક્ષય પામે, તે સાત પ્રકાર કહે છે. એક અશ્વવસાણ કેળ અધ્યવસાય તે રાગ, શ્લેહ અને જયરૂપ મનનો વિકલ્પ જાણવો. અને જેને મન ન હોય તેને સંજ્ઞાથી કહેવો. ત્યાં રાગે કરી ક્ષય તે એમ જે કોઈક પરવનેવિષે પાણીની પાવનારી સ્ત્રી, તરુણ પુરુષ દેખી અનુરાગે કરી જોતી થકી તેની પ્રાપ્તિ ન થઈ ઢતાં મરણ પામી, શ્લેહેકરી ક્ષય તે જેમ કોઈક સાર્થવાહીને પરદેશ થકી તેનો પતિ સાર્થવાહ આવ્યો, તેવારે કોઈ મિત્રે શ્લેહ પરીક્ષા નિમિત્તે, સાર્થવાહનો મરણ કહ્યો ઢતાં, સ્ત્રી મરણ પામી. સ્ત્રીને મરણે સાર્થવાહ પણ મરણ પામ્યો, તથા જય થકી શ્રીકૃષ્ણને દેખી સોમિલ મરણ પામ્યો. વીજું નિમિત્ત તે દંડ, ચાવક, હૃથીયાર, દોરડાદિકે મરણ પામે. ત્રીજો અત્યંત સરસ આહાર તે ઘણો ખાવા થકી મરણ પામે. ચોથું વેદના સઘઘાતી સૂઝાદિકની વેદના થકી મરણ પામે. પાંચમું પરાઘાત તે જાત્રામાં પડ્યા થકાં મરણ પામે. ઢઠું ફાસે તે સર્પ, અગ્ની અને વિષ પ્રમુખના ફરસથી મરણ પામે. સાતમું આણાપાણુ કેળ સ્વાસ ઝસાસ ન્યૂનાધિક વહેતા અથવા શ્વાસોશ્વાસ રુંધન કહ્યા થકાં મરણ પામે. એ સાતે કારણે સોપક્રમાયુષ્ય ઘટે છે. એટલે ઝંઝું થાય છે. અને નિરુપક્રમ જે નિકાચિત્ તે ઘટે નહીં. તેમજ એ ઉપક્રમ સ્કંધકાચાર્યના શિષ્યસરખા કેટલાએક ચરમ શરીરીને સંજવે છે. તથા શ્રીકૃષ્ણનું વાહ્ય ઉપક્રમે આયુષ્ય પૂર્ણ થયું પરંતુ અંતરંગ વિચારતાં નિરુપક્રમ એટલુંજ આયુષ્ય હતું તેમાટે સોપક્રમ નહતું. ॥ ૩૧૧ ॥

॥ હવે સર્વ જીવને પર્યાસિ કહે છે. ॥

આહાર સરીરિંદિય ॥ પજ્જત્તી આણપાણ જાસમણે ॥ ચઠ
પંચ પંચ ઢપ્પિય ॥ ઇગ વિગલા સન્નિ સન્નીણ ॥ ૩૧૨ ॥

અર્થ— આહાર પ્રમુખના પુજ્જલ ગ્રહણ પરિણમનહેતુ જે આત્માની શક્તિ વિશેષતેને પર્યાસિ કહિયું. ત્યાં પ્રથમ આહાર પર્યાસિ, વીજી શરીર પર્યાસિ, ત્રીજી ઇન્દ્રિય પર્યાસિ. ફ્રહાં એ ત્રણની વચાલે જે પર્યાસિ શબ્દ કહ્યો તેનો હેતુ એમ છે કે જે કોઈ જીવ અપર્યાસો મરણ પામે, તોપણ એ ત્રણ પર્યાસિ પૂરણ કરી મરણ પામે, પણ એ ત્રણ પર્યાસિ પુરી કસ્યા વિના કોઈ મરણ પામેજ નહીં. તેમાટે અહીંયાં ઇન્દ્રિયપદની સાથે પર્યાસિ શબ્દ જોડ્યો છે. ચોથી શ્વાસોશ્વાસ પર્યાસિ, પાંચમી જાણા પર્યાસિ, ઢઠ્ઠી મનઃપર્યાસિ, એ સમસ્ત પર્યાસિ ઉપજવાને પહેલે સમયે જે જીવને જેટલી પર્યાસિ કરવાની છે, તે જીવ તેટલી પર્યાસિ સમકાલે કરવા માંડે, પઠી અનુક્રમે પહેલી આહાર પર્યાસિ, તે પઠી શરીર પર્યાસિ, એમ સર્વ પર્યાસિ યથાયોગ્યપણે કરે. ત્યાં આહાર પર્યાસિ પ્રથમ સમયેજ કરે, અને વીજી સમસ્ત પર્યાસિ તે પ્રત્યેક અસંખ્યાત સમય પ્રમાણ અંતર મુહૂર્ત્તે કરે. વૈક્રિય શરીર અને આહારક શરીરવાલા જીવને, એક શરીર પર્યાસિ અંતરમુહૂર્ત્તે હોય, અને વીજી સમસ્ત પર્યાસિ એકેકે સમયે હોય. એવં સર્વ મલી અંતરમુહૂર્ત્ત પ્રમાણ પર્યાસિકાલ જાણવો.

અહીંયાં એકેંડીને ચાર પર્યાસિ હોય, અને વિકલેંડીને જાણા સહિત પાંચ પર્યાસિ હોય, તથા અસંઙ્ગી સંમૂર્ઠિમ પંચેંડી તિર્યચ તથા મનુષ્યને એક મન વિના પાંચ પર્યાસિ હોય, ત્યાં સંમૂર્ઠિમ મત્સ જે સમુદ્રમાંહે આહાર નિમિત્તે મુખ ઝઘાડે છે, તે આહાર સંજ્ઞા જાણવી, પણ મન સમજવું નહીં. કેમકે, અસંઙ્ગીને પાંચ પર્યાસિ કહી છે, પરંતુ સંમૂર્ઠિમ મનુષ્યને ત્રણ પર્યાસિ સંજ્ઞવે. શ્રીપન્નવણામાં એમ કહ્યું છે. યતઃ “સવાહિં પજ્જત્તગા” એ વચન થકી કદાચિત્ ચાર પર્યાસિ સંજ્ઞવે, પરંતુ જાણા પર્યાસિ તો સર્વથા સંજ્ઞવેજ નહીં. વલી સંઙ્ગી પંચેંડી ગર્જજ તિર્યચ તથા મનુષ્ય તથા દેવ અને નારકીને મન સહિત ઢ પર્યાસિ જાણવી. જે પોતાને યોગ્ય પર્યાસિ પૂરણ કસ્યા વિના અપર્યાસો મરણ પામે, તે આદ્યની ત્રણ પર્યાસિ પુરી કરી પરજવાયુનું બંધકરી અંતર મુહૂર્ત્ત અવાધાકાલ જીવીને મરણ પામે. ॥ ૩૧૨ ॥

॥ હવે પર્યાસિનું લક્ષણ કહે છે. ॥

આહારસરીરિંદિય ॥ ઝસાસ વજ્ઞ મણોઝ્ઞિનિઘત્તી હો-
ઇજ્ઞ ઢલિયાઝ્ઞ ॥ કરણં પઙ્ગસાઝ પજ્જત્તી ॥ ૩૧૩ ॥

अर्थ— आहार, शरीर, इंद्रिय, ऊश्वास, वचन अने मन एनी निष्पत्ति के० निष्पत्ति होइजउंदलियाऊ के० जे पुजल थकी होय ठे, ते पुजलने आहारादिकनी निष्पत्तिप्रत्ये जे करण एटले जीव संबंधित शक्तिविशेष ते पर्यासि कहिएं. ॥ ३१३ ॥

॥ हवे जीवने दश प्राण स्वरूप वखाणे ठे. ॥

पण इंदिय तिवलू सा ॥ साऊ दस पाण चउ ठ सग अछ ॥

इग उ ति चउरिंदीणं ॥ असन्नि सन्नीण नव दसय ॥ ३१४ ॥

अर्थ— स्पर्शन, रसन, घ्राण, चक्षु, अने श्रोतरूप पांच इंद्रिउं, अने मनोबल, वचनबल अने कायबलरूप त्रण बल, नवमो श्वासोश्वास, अने दशमुं आयुष्य ए सर्व मली दश प्राण होय, जेने धारण कस्यां थकी प्राणी कहिएं. अने जेनाथी विठोल्यां थका जीव मरण पाम्यो एम कहिएं.

ते एकेंद्रीने चार प्राण, वैद्रीने ठ प्राण, तेंद्रीने सात प्राण, चौरेंद्रीने आठ प्राण, असंझी संमूर्तिमने नव प्राण, त्यां संमूर्तिम पंचेंद्री तिर्यचने नव प्राण, यद्यपि संमूर्तिम मनुष्य पण असंझी मांहे ठे. परंतु प्राण आश्री संमूर्तिम मनुष्यने सात अथवा आठ प्राण होय, अने संझी गर्जज पंचेंद्री तिर्यच तथा मनुष्य वली देवता अने नारकीने दश प्राण पूरा होय.

॥ हवे ए ग्रंथ ज्यांथी ऊऊरी जेजणी कीधो ते स्वरूप कहे ठे. ॥

संखित्ता संघयणी ॥ गुरुतर संघयणि मखउं एसा ॥ सि-

रि सिरि चंद मुणिदेण ॥ निम्मिया अप्प पढणछा ॥ ३१५ ॥

अर्थ— प्रथम श्रीजिनजडगणि क्षमाश्रमणे बुद्धिरूप मंथे समस्त सिद्धांत मथन करी संक्षिप्त संग्रहणी कीधी, ते संघयणी मूलगाथा तथा अनेरी प्रक्षेप गाथाए करी वधति वधति चारसैं गाथा पांचसैं गाथा प्रमाण गुरुतर एटले महोटी थइ. ते मोटी संघयणीने प्रमादी जीव जणतो थको आलस करे, तेमाटे ते गुरुतर संघयणीना मखउं के० मध्ये थकी अर्थ ऊऊरीने हरसोरागबना शृंगार श्री श्रीचंद्र सूरिणं एसा के० ए पूर्वे वखाणी एवी जे संग्रहणी ते शास्त्रांतरना अर्थ एकठा करीने संखित्ता के० संक्षेपे थोडा सूत्रमांहे संग्रहीने तेनो घणो अर्थ समजाय एवी नवी करी ठे.

अने जे मूल संघयणी ठे, ते सूत्रे महाटी ठे. तेनो विस्तार पामेलो सर्व अर्थ ग्रहण करनारना मनमां तुरत संग्रह कस्यो जाय नही तेमाटे अप्पढणछा के० पोताने जणवाने अर्थ एटले पोतानुं अहंकार मूकी शिष्य जणवाने हेते न कछुं पण पोताने हेते ए संग्रहणीनी निम्मिया के० निर्मित एटले रचना कीधी. महोटी संघयणी जणतां

ઘણો કાલ લાગે, અને એ સંદેપ સંગ્રહણી જાણતાં ગુણતાં વચ્ચે થોમો લાગે, અને કાર્ય ઘણો સરે, એ પ્રયોજને શિષ્ય જાણતા થકા પણ પોતાને પુણ્ય થાય અને અપ્પા-
ઢણછા એવું પણ પાઠ કહ્યું.

સંખિત્તયરીઝમા ॥ સરીર મોગોહણાય સંઘયણા ॥ સંના
સંઠાણ કસાય લેસિંદિય હુ સમુઘાયા ॥ ૩૧૬ ॥ દિઠી
દંસણ નાણે ॥ જોગુ વડંગો વવાય ચવણ ઠિઈ ॥ પજ્ઞતિ
કિમાહારે ॥ સન્નિગઈ રાગઈ વેણ ॥ ૩૧૭ ॥

અર્થ—સંખિત્તયરીઝમા કેળ સંક્ષિપ્તતર એટલે અતિ સંદેપ સંગ્રહણી એ ચોવીસ શરીરાદિક દ્વારે કરી કહે છે. તેમાં એક ઔદારિકાદિક શરીર પાંચ; વીજું અવગાહના તે શરીરનું પ્રમાણ એટલે દેવતા, નારકી, મનુષ્ય અને તિર્યંચનું પૂર્વોક્ત દેહમાન; ત્રીજું વજ્રકૃષ્ણનારાચાદિક ઠ સંઘયણ; ચોથું આહાર સંજ્ઞાદિક ચાર સંજ્ઞા; પાંચમું સમ-
ચોરંસાદિક ઠ જ્ઞેદે જીવનું સંસ્થાન, તથા પરિમંરુલ વૃત્ત ત્રિરંસ ચતુરંસ ને આયત તે દીર્ઘરૂપ પાંચ જ્ઞેદે અજીવનું સંસ્થાન; ઠહું ક્રોધાદિક ચાર કષાય; સાતમું કૃષ્ણાદિ દ્રવ્ય સંવંધિ આત્માનો શુભાશુભ પરિણામ જે લેશ્યા તે જંબુફલ ખાદક ઠ પુરુષના દૃષ્ટાંતે કરી ઠ જ્ઞેદે જાણવું; આઠમું કર્ણાદિક પાંચે પ્રકારે ઇંડ્રી; નવમું સમુદ્ઘાત જે જ્ઞેદે, તેમાં વેદના, કષાય, મરણ, વૈક્રિય, તેજસ આહારક, ને કેવલી, એ સાત જીવ-
સમુદ્ઘાત કહિં, અને અજીવસમુદ્ઘાત તે અચિત્તમહાસ્કંધ કેવલીસમુદ્ઘાતની પેરે આઠે સમણ લોકે વ્યાપે, એ બે પ્રકારના સમુદ્ઘાતના બે દ્વાર જાણવા; અગ્નીઆરમું મિથ્યાદૃષ્ટી, સમ્યક્દૃષ્ટી ને મિશ્રદૃષ્ટી, એ ત્રણ દૃષ્ટી; બારમું ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ ને કેવલ, એ ચાર પ્રકારે દર્શન; તેરમું મત્યાદિક પાંચ પ્રકારે જ્ઞાન; ચતુદમું યોગ વીર્ય ઉત્સાહ પન્નર જ્ઞેદે હોય; પનરમું બાર પ્રકારનો ઉપયોગ; સોલમું ઉપપાત તે ઉપજવું; સત્તરમું ચવન તે ચવવું; અઢારમું આયુષ્યની સ્થિતિ; ડંગણીશમું ઠ પ્રકારની પર્યાસિ; વીશમું કિમાહારે કેળ જીવ કેવી રીતે આહાર કરે; એકવીશમું દીર્ઘકાલાદિક ત્રણ સંજ્ઞાઝં; બાવીશમું ગતિ; ત્રેવીશમું આગતિ; ચોવીશમું પુરુષ, સ્ત્રી ને નપુંસકરૂપ ત્રણ વેદ; એમ ચોવીશ દ્વારરૂપ સંક્ષિપ્તતર સંગ્રહણી વચાણી.

મલહારિ હેમ સૂરીણ ॥ સીસ લેસેણ વિરહ્યં સમ્મં ॥ “ પા-
ઠાંતરે ” ॥ સીસલેસેણ સૂરિણારહિયં ॥ સંઘયણિ રયણ મે-
યં ॥ નંદજ્ઞા વીરજિણ તિહં ॥ ૩૧૮ ॥

અર્થ—મલ્લધારીગઢીય શ્રીહેમચંડ્રસૂરિ તેના શિષ્યમાંહે લવ લેશસમાન એવા

શ્રીચંદ્રસૂરિ તેણે સંઘયણી રચણમેયં કે० આ ગ્રંથ જે સંઘયણરૂપ રત્ન તે રહિયં કે० રચ્યું. અથવા હેમચંદ્રસૂરિના શિષ્યે લવ લેશ. એટલે સંકેપ માત્રે સમ્મં કે० સમ્યક્-પ્રકારે રચ્યું. એમ પણ વીજો અર્થ થાય છે. એ ગ્રંથ જ્યાંસુધી શ્રીમહાવીર જગવંતનું તીર્થ છે ત્યાંસુધી નંદો એટલે સાધુ સાધવી શ્રાવક શ્રાવિકા જાણતા સમૃદ્ધિ પામો, એ પ્રાંત મંગલ છે. ઇહાં કેટલોક ગાયાર્થ થકી સમજજો, કેટલોએક યંત્ર થકી સમ-જજો, કેટલોએક ગુણાકાર જાગાકારે કરી સમજજો, ગુરુમુખે જેણે જેવો સંઘયણીનો અર્થ લીધો હોય તેણે તેવો એ જાપરથી સંજારવો. એ સર્વ ધર્મધ્યાનનું આલંબન જોદ છે, ચિત્ત સ્થિર કરણ કર્મકાય હેતુ છે તેમાટે જીવ્યજીવ શુજપ્રકૃતિ વાંધે. ॥ ૩૧૭ ॥

॥ ઇતિ શ્રીચંદ્રસૂરિ રચિત શ્રીલઘુસંગ્રહણી સૂત્ર વાલાવબોધસહિત સમાપ્તઃ ॥

॥ શ્રીપાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥

અથ શ્રી રત્નશેખરસૂરિકૃત લઘુદ્વેત્રસમાસપ્રકરણ વાલાવબોધસહિત પ્રારંભઃ

વીરં જયસેહરપય ॥ પશ્ચિયં પામિજાણ સુગુરું ચ ॥

મંડુત્તિ સસરણઠા ॥ ચિત્તવિચારાણુ મુઠામિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગ્રંથકર્તા શ્રીરત્નશેખરાચાર્ય એમ કહે છે કે હું વીરં કે० શ્રીવર્દ્ધમાનસ્વામિને, તે કેવા છે તોકે—જયસેહરપયપશ્ચિયં કે० જગત્તું શેખર એટલે લોકનું અગ્ર એવું જે પદ એટલે સ્થાનક ત્યાં પ્રતિષ્ઠિત છે, અથવા વીજો અર્થ જગત્શેખરસૂરિ તેનાં પટનેવિષે પ્ર-તિષ્ઠિત એવા શ્રીવજ્રસેનસૂરિને એટલે શ્રીવીરપરમાત્મા તથા ગુરુ જે શ્રીવજ્રસેનસૂરિ તે પ્રત્યે પામિજાણ કે० પ્રણામ કરીને એટલે નમસ્કાર કરીને ચિત્તવિચારાણુ કે० દ્વેત્રવિ-ચારના અણુ એટલે લેશ પ્રત્યે મંડુત્તિ કે० હું મંદમતિ એટલે મૂર્ખ હું એમાટે સસરણઠા કે० પોતાને સંજારવાને અર્થે ઝઠામિ કે० કહીશ. પણ પંક્તિ પુરુષોને માટે નહીં. ॥૧॥

॥ તેમાં પ્રથમ ત્રિઠાદ્વેત્રનેવિષે દ્વીપસમુદ્રનું સામાન્યપણે માન કહે છે. ॥

તિરિંદગરજ્જુચિત્તે ॥ અસંખદીવો દહીંજ તે સર્વે ॥ જ-

હાર પલ્લિય પાવિસ ॥ કોડાકોડી સમયતુહ્યા ॥ ૨ ॥

અર્થ—તિરિં કે० ત્રિઠો જે દગરજ્જુચિત્તે કે० એકરાજ દ્વેત્ર છે, તેનેવિષે સર્વે કે० સર્વ અસં-ખદીવોદહીંજ કે० અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્ર છે. તે કે० તે અસંખ્યાતાનું પ્રમાણ કહે છે.—ઝહારપલ્લિયપાવિસકોડાકોડી કે० પચીસ કોડાકોડી ઝહાર પલ્લિયપમના સમયતુહ્યા કે० જેટલા સમય થાય, તેને તુલ્ય એટલે તેટલા દ્વીપસમુદ્ર છે.

॥ હવે સ્થૂલ ઉદ્ધાર પદ્યોપમ વિચાર વિશેષ સંપ્રદાયોક્ત પ્રથમે સ્થૂલાણની કંઢપના કહે છે ॥
 કુરુ સગ દિણાવિ અંગુલ ॥ રોમે સગવાર વિહિય અમુલ-
 હે ॥ બાવન્નસયં સહસા ॥ સગનવર્ઠ વીસ લક્ષાણુ ॥ ૩ ॥

અર્થ— કુરુ કેળ દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુ—તેનો ઉપન્યો જે સગદિણાવિ કેળ સાત દિવ-
 સનો ઘેટો તેહનો અંગુલ કેળ ઉત્તેધાંગુલ પ્રમાણ જે રોમ, તેહના સગવાર કેળ સાત-
 વાર અડલખંને કેળ આઠ આઠ ખંડ કરીયં, તેવારે વીસલક્ષાણુ કેળ વીશ લાખ અણુ,
 સગનવર્ઠસહસ્ત કેળ સત્તાણુહજાર, સયં કેળ એકસો અને ઉપર બાવન્ન કેળ બાવન—ઘટલા
 રોમના ધંરુ થાય. તે આવીરીતે. પ્રથમ આઠ, બીજીવાર આઠને આઠે ગુણતાં ચોસઠ
 થાય, ત્રીજીવાર ચોસઠને આઠે ગુણતાં પાંચસેં ને બાર થાય, ચોથીવાર પાંચસેં વારને
 આઠે ગુણતાં ચાર હજાર ને ઠનું થાય, પાંચમીવારે ચાર હજાર ઠનુંને આઠે ગુણતાં
 વત્રીશ હજાર સાતસેં ને અમુલ થાય, ઠઠીવારે તેને આઠે ગુણતાં બે લાખ બાસઠ
 હજાર એકસો ને ચુમાલીશ થાય, સાતમીવાર એ આંકને આઠે ગુણતાં વીશ લાખ
 સતાણુ હજાર એકસો ને બાવન ઘટલી સંખ્યા થાય. એ પ્રમાણે પૂર્વે જે રોમના ધંડ
 કહ્યા, તેમનું જે પદ્ય—તેને વિષે સંખ્યાતપણું દેખાડ્યું. ॥ ૩ ॥

॥ હવે અસંખ્યાતપણું દેખાડવાને માટે સૂક્ષ્મ ધંરુની કંઢપના કહે છે. ॥

તે થૂલા પલ્લે વિહુ ॥ સંખિજ્ઞાચેવહુંતિ સવેવિ ॥

તે શ્કિક્ક અસંખે ॥ સુહુમે ધંડે પકપ્પેદ્ ॥ ૪ ॥

અર્થ— તે થૂલ કેળ તે પૂર્વે કહ્યા જે થૂલ ઘટલે મહોટા રોમના ધંરુ—તેણે કરી ૩
 ચાર કોશ પ્રમાણ છે, એવો સમવૃત્ત જે પલ્લેવિહુ કેળ કુર્ડ તે ત્રસ્યોથકો—તેને વિષે સવેવિ
 કેળ સર્વ પણ ચેવ કેળ નિશ્ચયે કરીને સંખિજ્ઞા કેળ સંખ્યાતાજ હુંતિ કેળ હોય. તે
 યુક્તિ કહે છે. જેવારે શુચિ ગુણીયં તેવારે ઉત્તેધાંગુલ પ્રમાણ રોમના ધંરુ સર્વ મલીને
 વીશ લાખ સત્તાણુ હજાર એકસો ને બાવન થાય. અને ચોવીશ ઉત્તેધાંગુલે એક હાથ
 થાય. તેમાટે એને ચોવીશ ગુણા કરીયં તેવારે ૫૦૩૩૧૬૪૦ પાંચ કોટી ત્રણ લાખ એક-
 ત્રીશ હજાર ઠસેં ને અડતાલીશ થાય. અને ચાર હાથે એક ધનુષ્ય થાય, તેમાટે એ રા-
 શીને વલી ચાર ગુણી કરતાં ૨૦૧૩૨૬૫૬૪૦ વીશ કોટી તેર લાખ ઠવીશ હજાર પાંચસેં
 ને વાણું થાય. તેવા બે હજાર ધનુષ્ય એક કોશમાં થાય છે, માટે એને બે સહસ્ત્ર સાથે
 ગુણતાં ૪,૦૨,૬૫,૩૧,૦૪૦૦૦ ઘટલા રોમ ધંરુ થાય. તે વલી ચાર કોશે એક યોજન
 થાય, તેમાટે એ આંકને ચારની સાથે ગુણતાં ૧,૬૧૦,૬૧,૨૭૩,૬૦૦૦ ઘટલે એક લાખ
 એકસઠ હજાર અને એકસઠ ઘટલી કોટિ અને સત્તાવીશ લાખ ઠત્રીશ હજાર ઉપર,
 ઘટલા રોમધંરુ શુચિગુણતાં થાય. વલી એક યોજન પ્રતરની વાંઠાણ સમચરંસ કરતે

ए राशीने एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे १५९४,०७३३७५३, ६५४०५६९, ६००००००
 पूचीसैं ने चोराणुं कोमाकोमी कोमी, तथा सात लाख तेत्रीश हजार आठसैं त्रेपन
 एटली कोमाकोडी अने पांसठ लाख चालीश हजार पांचसैं अगणोत्तर कोमी, तेना
 उपर साठ लाख, एटला रोमखंरु चउरंस प्रतर योजनमां थाय. पढी जेवारे ए योज-
 ननुं घन करीएं तेवारे ए आंक एहज आंकसाथे गुणीएं तेवारे ४१७७०४७६३, १५७७१५७,
 ४१७७४५, ४४१५६००, ०००००००० एटले एकतालीश कोटि इछोत्तेर लाख चार हजार
 सातसैं त्रेसठ कोडाकोडी कोमाकोडी, तथा पचीश लाख अछाशी हजार एकसो ने
 अछावन कोमाकोडी कोडी, तथा वेतालीश लाख सित्तोत्तर हजार आठसैं पिस्तालीश
 एटली कोमाकोडी, अने चुमालीश लाख पचीश हजार ठसैं एटली कामी, ए चउरं-
 सघन योजन करीएं, तो तेमां एटला रोमखंरु थाय. हवे चउरंसघन पढ्यनुं जेवारे
 वाटलुं पढ्य करीएं तो ए चउरंस घनयोजननो आंक उंगणीश आंके गुणीएं त्वारे
 ७९३७१९०५०१९१७५०१०१२७९०६३४०७६४०००००००००० एटला आंक थाय. वली ए आं-
 कने चोवीश जागे वेहेंचतां ३३०७६१०४, २४६५६१५, ४११९९६०, ९७५३६००, ००००००००
 तेत्रीश कोमी सात लाख वासठ हजार एकसो ने चार कोमाकोमी कोडाकोमी, चोवी-
 शलाख पांसठ हजार ठसैं ने पचीश एटली कोडाकोमी कोडी, तथा वेतालीश लाख
 उंगणीश हजार नवसैं ने साठ एटली कोमाकोडी, तथा सत्ताणु लाख त्रेपन हजार ने
 ठसैं कोडी एटली वाटला घनयोजन पढ्योपमनेविषे सर्व स्थूल रोमखंरुनी संख्या
 होय. तेमाटे ए संख्याता कहा. हवे असंख्याता करवामाटे कहे ठे. ते के० ते पूर्वोक्त
 रोमखंड तेना इक्कि के० एकेका खंरुना असंखे के० असंख्याता खंरु मनसाथे क
 द्विपएं; तेवारे असंख्याता सूक्ष्मरोमाणु थाय. ॥ ४ ॥

॥ हवे असंख्याता सूक्ष्मरोमखंडने पढ्योपमपणुं कहे ठे. ॥

सुहुमाणु निचियउस्से ॥ हंगुल चउकोस पद्विल घणवट्टे ॥

पइसमय मणुगगह, निठियंमि उद्धार पद्विल उति ॥ ५ ॥

अर्थ—सुहुम के० सूक्ष्म, अणु के० परमाणु—तेणे करी निचिय के० जरेलो एवो-
 उस्सेहंगुल के० उत्सेधांगुलने प्रमाणे करी चउकोस के० चार कोशनो पद्वि के० पढ्यो-
 पम ते घण के० निविड वट्टे के० वर्तुल एटले गोलाकार एवो जे पढ्योपम तेने पइस-
 मय के० प्रतिसमये एकेक रोमाणुने अनुग्रह के० ग्रहण करीने निठियंमि के० निष्ठां-
 गत ते निर्लेप करे ठते एटले खाली करे ठते उद्धारपलितति के० एक उद्धार पढ्यो-
 पम थाय. इति उच्यते. एने पद्विनी उपमाए कहा माटे पढ्योपम कहीएं. अर्हीयां
 पढ्योपम ठ प्रकारना ठे. एक उद्धारसूद्धम, बीजुं उद्धारबादर, त्रीजुं अद्धासूद्धम, चोथुं

અક્ષાવાદર, પાંચમું દ્વેત્રસૂક્ષ્મ, અને ઠઠું દ્વેત્રવાદર, એ ઠ ઝેદ પદ્યોપમના છે. પરંતુ અહીંયાં દ્વીપસમુદ્રના માનને અર્થે ઉક્તાર પદ્યોપમ લેવું. શ્રુતિ. ॥ ૫ ॥

॥ હવે કેટલાક દ્વીપસમુદ્રનાં નામ ચાર ગાથાએ કરી કહે છે. ॥

પદ્મો જંબૂ વીર્ય ॥ ધાયદ્ સંડોય પુસ્કરો તદ્ગર્ભ ॥

વારુણિવરો ચતુર્થો ॥ ચીરવરો પંચમો દીવો ॥ ૬ ॥

અર્થ—પદ્મો કેળ પ્રથમ જંબૂ કેળ જંબુદ્વીપ છે, વીર્ય કેળ વીજો ધાયદ્સંમો કેળ ધાતકીલ્પ છે, ય કેળ વહ્ની તદ્ગર્ભ કેળ ત્રીજો પુસ્કરો કેળ પુસ્કરવર દ્વીપ છે, ચતુર્થો કેળ ચોથો વારુણિવરો કેળ વારુણીવર દ્વીપ છે, પંચમો કેળ પાંચમો ચીરવરો કેળ ચીરવર દીવો કેળ દ્વીપ છે. ॥ ૬ ॥

ઘયવરદીવો ઠઠો ॥ શ્કુરસો સત્તમોય અઠમર્ગ ॥

નંદીસરોય અરુણો ॥ નવમો શ્ચાદ્ અસંસ્કિજ્ઞા ॥ ૭ ॥

અર્થ—ઠઠો ઘયવર કેળ ઘૃતવર દ્વીપ છે, સત્તમો કેળ સાતમો અને ય કેળ વહ્ની અઠમર્ગ કેળ આઠમો શ્કુરસો કેળ શ્કુરસ અને નંદીસરો કેળ નંદીશ્વર દ્વીપ છે. એટલે સાતમો શ્કુરસ અને આઠમો નંદીશ્વર દ્વીપ છે. ય કેળ વહ્ની, નવમો કેળ નવમો અરુણો કેળ અરુણ દ્વીપ છે. શ્ચાદ્ કેળ શ્ચાદિક અસંસ્કિજ્ઞા કેળ અસંસ્ક્યાતા દ્વીપો છે. ॥ ૭ ॥

સુપસત્તવત્તુનામા ॥ તિપડોયારા તદ્દા રુણાઈયા ॥

શ્ગનામેવિચ્ચસંસ્વા ॥ જાવય સૂરાવજ્ઞા સુત્તિ ॥ ૮ ॥

અર્થ—સુપસત્તવત્તુનામા કેળ સુપ્રશસ્ત વસ્તુના નામે દ્વીપસમુદ્રો છે. યદાહ જે કારણ માટે શ્રી સંગ્રહણી મધ્યે આજ્ઞરણ વઢગંધે શ્ચાદિક ગાથાઈ કહેલી છે. તે ગાથાઈ લખે છે. આજ્ઞરણવઢગંધે ॥ ઉપ્પલતિલ્લપ્પપત્તમનિહિરયણે ॥ વાસહરં દહનઈર્ગ ॥ વિજયા વસ્કારકર્પિદા ॥ ૧ ॥ કુરુમંદરઆવાસા ॥ કૂડાનરકત્તચંદસૂરાય ॥ અન્નેવિવ્વમાઈ ॥ પસથ વત્તુણ જેનામા ॥ ૨ ॥ તન્નામાદીવુદ્દહી શ્ચાદિક તદ્દા કેળ તથા તિપડોયારા કેળ ત્રિપ્રલ્યાવતારા એવા અરુણાઈયા કેળ અરુણાદિક દ્વીપ છે. યથા અરુણઃ અરુણવર, અને અરુણવરાવજ્ઞાસ, એ પ્રકારે એકેકાનામે કરી પણ ત્રણ ત્રણ નામો છે; તેવા શ્ગનામેવિ કેળ એકેકાનામે કરી પણ અસંસ્વા કેળ અસંસ્વાતા દ્વીપો છે. જેમ એક જંબુદ્વીપ છે, તે પ્રકારે વીજા અસંસ્વાતા જંબુદ્વીપો છે. તથા સમુદ્રો છે. એટલે સુરવરાવજ્ઞાસ દ્વીપ તથા સુરવરાવજ્ઞાસ સમુદ્રથી ફરી જંબુદ્વીપ અને લવણસમુદ્ર આદિ દેશ અસંસ્વાતા દ્વીપ અને સમુદ્રો છે. તે સુરાવજ્ઞાસુધી જાણવા. પઠી વહ્ની જંબુદ્વીપ ધુરથી માંડીને સુરાવજ્ઞાસુધી અસંસ્વાતા દ્વીપ સમુદ્ર છે. એમ અસંસ્વાતિવાર કરતા

અસંખ્યાતા છે. તથા એકેકા નામનું જે વાહુદ્યપણું ઇટલે ત્રિપ્રત્યાવતારપણું છે, તે જાવ કેળ યાવત્ ઇટલે જ્યાંસુધી ય કેળ વહી બેલા સુરાવજ્ઞાસુત્તિ કેળ સુરાવજ્ઞાસ દ્વીપ તથા સુરાવજ્ઞાસ સમુદ્ર છે, તે ત્રિપ્રત્યાવતારે સુરવરાવજ્ઞાસ દ્વીપ અને સુરવરાવજ્ઞાસ સમુદ્ર છે; ત્યાંસુધીજ છે. પરંતુ આગલ નથી. ॥ ૭ ॥

તત્તો દેવે નાગે ॥ જક્કે જૂએ સયંજુરમણે ય ॥

એ પંચ વિ દીવા ॥ ઇગેગનામા મુણેયવા ॥ ૮ ॥

અર્થ—તત્તો કેળ તતઃ ત્રિપ્રત્યાવતાર ગણતાં બેલ્લો જે સુરવરાવજ્ઞાસ દ્વીપ છે, તે પઠી દેવે કેળ દેવ દ્વીપ છે, તે પઠી નાગે કેળ નાગ દ્વીપ તથા જક્કે કેળ યક્ષ દ્વીપ, જૂએ કેળ જૂત દ્વીપ. ય કેળ વહી સયંજુરમણે કેળ સ્વયંજુરમણ દ્વીપ એ કેળ એ પંચવિ કેળ પાંચે પણ દીવા કેળ દ્વીપો છે. તથા પાંચ સમુદ્રો છે. તે ઇગેગનામા કેળ જેમનું એકેક નામ છે. એવા મુણેયવા કેળ જાણવા યોગ્ય છે. ॥ ૮ ॥

॥ હવે કેટલાએક સમુદ્રનાં નામો કહે છે. ॥

પઢમે લવણો બીયે ॥ કાલોદહિ સેસણસુ સવેસુ ॥

દીવસમ નામયા જા ॥ સયંજુરમણોદહી ચરમો ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—પઢમે કેળ પ્રથમ જંબુદ્વીપને વિષે લવણો કેળ લવણોદધિ છે. બીયે કેળ બીજો જે ધાતકીલંડ દ્વીપ તેને વિષે કાલોદહિ કેળ કાલોદધિ નામે સમુદ્ર છે. સેસણસુ કેળ વાકી રહ્યા જે સવેસુ કેળ સર્વ સમુદ્ર તે દીવસમ નામયા કેળ દ્વીપ સરખાં જેમનાં નામ છે એવા છે. યથા પુષ્કરવર દ્વીપ, ત્યાં પુષ્કરવર સમુદ્ર ઇત્યાદિ. જા કેળ યાવત્ ચરમો કેળ બેલ્લો સયંજુરમણોદહિ કેળ સ્વયંજુરમણ સમુદ્ર છે ત્યાંસુધી જાણવા. ૧૦

॥ હવે એક ગાથાએ કરી સમુદ્રોના પાણીનો રસ કહે છે. ॥

વીર્જ તજ્જ ચરમો ॥ ઝદગરસા પઢમ ચઝથ પંચમગા ॥

ઢઠોવિ સનામરસા ॥ ઇચ્કુરસા સેસ જલનિહિણો ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—વીર્જ કેળ વીજો કાલોદધિ, તજ્જ કેળ ત્રીજો પુષ્કરવર સમુદ્ર, ચરમો કેળ બેલ્લો સ્વયંજુરમણ સમુદ્ર, એ ત્રણ સમુદ્ર ઝદગરસા કેળ પાણી સદૃશ છે રસ જેમનો એવા છે. પઢમ કેળ પહેલો લવણસમુદ્ર, ચઝથ કેળ ચોથો વારુણીવર સમુદ્ર, પંચમગા કેળ પાંચમો લીરવર સમુદ્ર, ઢઠોવિ કેળ ઢઠો ધૃતવરસમુદ્ર પણ—એ ચાર સમુદ્ર સનામરસા કેળ પોતાના નામ સદૃશ જેમનો રસ છે એવા છે. અને ઇચ્કુરસા કેળ ઇન્દુ જે શેલડી તે સદૃશ છે રસ જેમનો એવા સેસજલનિહિણો કેળ શેષ ઇટલે વાકીના જલનિધિ ઇટલે સમુદ્રો છે. ॥ ૧૧ ॥

॥ હવે દ્વીપ સમુદ્રસંબંધી વિસ્તારનું પ્રમાણ એક ગાથાએ કરી કહે છે. ॥
 જંબૂદ્વીપ પમાણં ॥ ગુલજોયણ લક્ષ વટ્ટ વિકંજો ॥
 લવણાઈ યાસેસા ॥ લવણાજા હુગુણ હુગુણાય ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—જંબૂદ્વીપ કે ૦ પ્રથમ જંબુદ્વીપ છે, તે પમાણંગુલ કે ૦ પ્રમાણંગુલે કરી લક્ષ જોયણ કે ૦ લાખ યોજનનો વટ્ટ કે ૦ વર્તુલ એટલે ગોલાકારે વિકંજો કે ૦ પહોલો છે. ય કે ૦ લક્ષી સેસા કે ૦ શેષ એટલે વાકી રહ્યા જે લવણાઈયા કે ૦ લવણાદિ સમુદ્ર તથા દ્વીપ તે હુગુણહુગુણા કે ૦ એક વીજા કરતાં વમણો વમણો જેમનો વિસ્તાર છે, એવા છે. ॥ ૧૨ ॥

॥ અથ જગતીનું સ્વરૂપ ઠ ગાથાએ કરી કહે છે. ॥

વયરામહિ નિય નિય ॥ દીવોદહિ મશ્ચિગણિય મૂલાહિ ॥
 અઠુચ્ચાહિ વારસ ॥ ચત્રમૂલે ઝવરિ રુંદાહિ ॥ ૧૩ ॥ વિઠાર હગ
 વિસેસો ॥ ઝસેહિ વિઝત્તુ ચત્રચર્ચ હોઈ ॥ ઇંચ ચૂલાગિરિ કૂડા,
 ઇ તુલ્લ વિકંજ કરણાહિ ॥ ૧૪ ॥ ગાઝહુગુચ્ચાઈ તયઠ્ઠ ઝાગ
 રુંદાઈ પઝમવેઈઈ ॥ દેસૂણહુ જોયણવર ॥ વણાહિ પરિમંડિય
 સિરાહિ ॥ ૧૫ ॥ વેઈસમેણ મહયા ॥ ગવસ્ક કઢણ સંપરિ-
 ત્તાહિ ॥ અઠારસૂણ ચત્ર, ત પરિહિદારં તરાહિંચ ॥ ૧૬ ॥
 અઠુચ્ચ ચત્રસવિઠાર ॥ હપાસ સક્કોસ કુટ્ટદારાહિ ॥ પુઠ્ઠાઈ મહ-
 દ્વિયદે, વદાર વિજયાઈ નામાહિ ॥ ૧૭ ॥ નાણામણિ મય દે-
 હલિ ॥ કવાહ પરિઘાઈ દારસોદાહિ ॥ જગહિં તે સઘે ॥ દી-
 વોદહિણો પરિકિત્તા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—એ પૂર્વોક્ત સર્વ દ્વીપસમુદ્ર તે આગલ કહીશું એવી જગતીર્ણ કરી વિંટેલાં છે. એ અર્થનો સંબંધ અઠારમી ગાથાએ જાણવો. તે જગતી કેવી છે ? તે કહે છે. વયા રામહિં કે ૦-વજ્રમય છે. અને નિયનિય કે ૦ પોતપોતાના દીવોદહિ કે ૦ દ્વીપ સમુદ્રન-પ્રમાણ—તેમના મશ્ચિ કે ૦ મધ્યને વિષે ગણિય કે ૦ ગણ્યું છે મૂલાહિં કે ૦ મૂલ જેમનું એટલે વાર યોજન પ્રમાણ જગતિનું મૂલ વિસ્તારે છે. તે લાખ યોજનના જંબૂદ્વીપમાં હેનું છે. એ પ્રમાણે-સર્વ ઠેકાણે જાણવું. લક્ષી જગતિ કેવીયો છે ? અઠ કે ૦ આઠ યોજનની ઝચ્ચ કે ૦ ઝંચી છે. લક્ષી કેવીયો છે ? વારસ કે ૦ વાર યોજન છે, મૂલે કે ૦ મૂલને વિષે રુંદાહિં એટલે વિસ્તાર જેમનો અને ચત્ર કે ૦ ચાર યોજન ઝવરિ કે ૦ ઝવર

હે રૂંદાહિં કેળ વિસ્તાર જેમનો. ઇટલે ઉપર સાંકડી છે. ॥ ૧૩ ॥ વલી જગતીયો કેવી છે ? તે કહે છે. વિઠારડુગ કેળ મૂલ તથા ઉપરનો એ બે જે વિસ્તાર, તેનો વિસેસો કેળ વિશ્લેષ કરીએ ઇટલે અધિકામાંહેથી ઝંઘો કાઢીએ બાકી જે રહે તે જગતિના ઝંચપણાના આંકની સાથે વિજ્ઞાનુ કેળ વહેંચીએ, જે જાગે આવે તેટલું ચઢતાં ધડ કેળ ફાય ઇટલે ઘટે, અને ઉતરતાં ચડ કેળ ચય ઇટલે વધે, તે એમકે જગતી મૂલ વિસ્તારે બાર યોજનની છે; તેમધ્યેથી ચાર યોજન ઉપરનું કાઢીએ તો બાકી આઠ રહે. તે આઠ યોજનને ઝંચપણાના આઠ સંગાતે વહેંચીએ તેવારે જાગ એક આવે. તે એક યોજન મૂલથી ઉપર ચઢતાં એક યોજન જડું તેવારે એક યોજન વિસ્તાર માંહે ઘટે; ઇટલે ચાર યોજનના મૂલ વિસ્તારમાંથી એક યોજન ઘટે, એમ ક્રમે ઘટતો ઘટતો ઉપર જાતાં છેડે ચાર યોજન વિસ્તાર થાય. અને એક યોજન જગતીના શિખર ઉપરથી ડતરીએ, તેવારે એક યોજન વધે. ઇટલે ઉપરનો ચાર યોજન વિસ્તાર છે, તેમાં એક વધે તેવારે પાંચ યોજન વિસ્તાર થાય, એમ અનુક્રમે વધતાં વધતાં નીચે આવતાં તલીયે બાર યોજન વિસ્તાર થાય છે. અને જ્યાં જાગ ન પામીએ ત્યાં મૂલગી વહેંચવાની રાશીના તેમ અંશ કરીએ કે જેમ પૂરા જાગ આવે. વલી જગતીઝ કેવી છે? ફય કેળ ઇતિ ચૂલા કેળ મેરુની ચૂલિકા અને ગિરિ કેળ મેરુપર્વતના કૂટ કેળ શિખર, તેમની પેઠે છે, વિષ્કંજકરણાહિં કેળ વિષ્કંજ કર્ણ જેમનો, ઇટલે જેમ ચૂલિકાનું મૂલ વિષ્કંજ બાર યોજન છે, અને ઉપર વિષ્કંજ ચાર યોજન છે, તે ચાર યોજન બારમાંહેથી કાઢીએ, તેવારે આઠ ડગરે. અને ચૂલિકા ચાલીશ યોજન ઝંચી છે; તે આઠને ચાલીશ જાગે વહેંચતાં જાગ ન આવે તો આઠના તેવી રીતે અંશ કરીએ, કે જેમ ચાલીશ જાગે વહેંચતાં જાગ પહોંચે. તેમાટે આઠને પાંચવાર ગુણીએ તેવારે ચાલીશ થાય. તેને ચાલીશે જાગ દેતાં યોજનનો પાંચમો જાગ એક આવે તે ચૂલિકાના મૂલથી ચઢતાં એક યોજન જડું તેવારે એક યોજનનો પાંચમો જાગ નીચે વિસ્તારમાંથી ઘટે. અને ઉપરથી એક યોજન ડતરીએ તેવારે એક યોજનનો પાંચમો જાગ ઉપરના વિસ્તારથી વિષ્કંજમાંહે વધે. વલી ગિરિ કેળ મેરુપર્વત પ્રમુખ પર્વતોનો મૂલવિષ્કંજ દશ સહસ્ર નેવુ યોજન અને એક યોજનના અગીયાર જાગ કરીએ તે માંહેલા દશજાગ ઇટલો મૂલે વિસ્તાર છે. અને ઉપરનો વિષ્કંજ એક હજાર યોજન છે; તે મૂલવિષ્કંજમાંથી કાઢીએ તેવારે નવસહસ્ર ને નેવુ અને ઉપર અગીયારીયા દશ જાગ વધે, તે ઝંચપણાના એક લાખ યોજનસાથે વહેંચતાં જાગ ન આવે, તેમાટે જાગ પામવા સારું નવ હજાર નેવુને અગીયારગણા કરીએ, તેવારે નવાણુ હજાર નવસેં ને નેવુ થાય, તેમાં મૂલગા અગીયારીયા દશ જાગ જોડતાં એક લાખ જાગ થાય. તે ઝંચપણાના લાખ યોજનની સાથે વહેંચીએ તેવારે યોજનનો અગીયારીયો

એક જાગ આવે, તો જેવારે એક યોજન ચઢતાં થાય, તેવારે યોજનનો અગીયારીઝ એક જાગ નીચેના મૂલ વિસ્તારમાંહેથી ઘટે. અને ઉપરથી ઉતરતાં ઉપરના વિસ્તાર માંહે વધે. વહી યમકપર્વત, કાંચનગિરિ તથા કૂટને પણ એમજ જાણવું. જેમ વહ એવે નામે કૂટનો મૂલ વિસ્તાર એક સહસ્ર યોજન છે, અને ઉપર વિસ્તાર પાંચસેં યોજન છે—તે કાઢતાં પાંચસેં યોજન ઊગરે અને ઝંચપણું તો સહસ્ર યોજન છે. માટે જાગ ન આવે તે માટે પાંચસેંને વમણા કરીએ તો એક હજાર થાય. તે સહસ્ર યોજન સાથે વહેંચતાં યોજનનો અર્ધજાગ આવે. તે ચઢતાં ઘટે અને ઉતરતાં વધે. એમ સમસ્ત ઠેકાણે જાણવું. ॥ ૧૪ ॥

વહી જગતીયો કેવી છે ? તે કહેહે—ગાઝડુગુચ્છાઈ કેળ વે ગાઝની ઝંચી, અને તયઠ જાગ કેળ તે ઝંચપણાનો આઠમો જાગ છે, રંદાઈ કેળ વિસ્તાર જેનો. દેસૂળ કેળ દેશે ઝણા ડુજોયળ કેળ વે યોજન વર કેળ પ્રધાન એવા બંને બાજુએ વેળાહિ કેળ વન જેને વિષે એવી, પઝમવેઈએ કેળ પઝવરવેદિકા, તેણે કરી પરિ કેળ સમસ્ત પ્રકારે વિંટાળી થકી મંકિય કેળ શોજિત છે, સિરાહિં કેળ મસ્તક જેમનાં એવી. ॥ ૧૫ ॥

વહી જગતીયો કેવી છે ?—વેઈસમેળ કેળ વેદિકા સહસ્ર અને મહ્યા કેળ મોટા એવા ગવરક કેળ ગોખલા તેમના કરુણ કેળ વલય—તેણે કરી સંપરિત્તાહિં કેળ આસમં-તાત્ વેષ્ટિતાજિઃ ઇટલે ચારે તરફ વીંટેલીઝ છે. વહી જગતીઝ કેવી છે ? અઘારસૂળ કેળ અઘાર યોજન ઝણો જે પરિહિ કેળ પરિધિ છે, તે ચઝઝત્ત કેળ ચાર જાગે વહેં-ચતાં જેટલા યોજન આવે તેટલા યોજનનું દારંતરાહિં કેળ એકેકા વિજયાદિ ઘારનું અંતર છે, જે જગતિનેવિષે એવીઝ છે. જેમ જંબુઘ્રીપનો પરિધિ વીલંઝવગાદહગુળ ઇણી ગાથાએ કરતાં ત્રણ લાખ સોલ હજાર વસેં સત્તાવીશ યોજન અને ત્રણ કોશ, અને ઉપર ધનુષ્ય એકસો અઠાવીશ અને તેર અંગુલ થાય છે. તેમાંથી અઘાર કાઢીએ. પઠી ચારે જાગે વહેંચીએ ત્યારે ઝંગળાએંશી હજાર બાવન યોજન એક કોશ, પંદરસેં બત્રીશ ધનુષ્ય, ત્રણ અંગુલ અને ત્રણ જવ ઇટલું એકેકા બારણાનું અંતર જાણવું. એમ લવણ-સમુદ્ર સંવંધી પરિધિ (૧૫૭૧૧૩૯) યોજન છે, એમાંથી અઘાર ઝણા કરી ચાર જાગે વહેંચતાં ૩૯૫૨૭૦ યોજન અને ઉપર એક કોશ, ઇટલું અંતર આવે. તે લવણસ-મુદ્રની જગતીના એકેકા બારણાનું અંતર જાણવું. ધાતકીલંકનો પરિધિ એકતાલીશ લાખ દશ હજાર નવસેં એકસઠ યોજન છે. તેમાંથી અઘાર કાઢીને બાકીના ચારે જાગે વહેંચતાં ૧૦૨૭૭૩૫ યોજન અને ત્રણ કોશ ઇટલું એકેકા બારણાનું અંતર જાણવું. કાલોદધિ સંવંધી પરિધિ—૯૧૭૦૬૦૫ યોજન છે, તેમાંથી અઘાર કાઢીએ, બાકીનાને

ચાર જાગે વહેંચતાં ૩૨૫૬૪૬ યોજન અને ત્રણ કોસ ઉપર, ઇટલું એકેકા બારણાનું અંતર છે. એમ સર્વત્ર જાણવું. ॥ ૧૬ ॥

વલી જગતીર્ણ કેવીર્ણ છે ? અદ્વૈત કેળ આઠ યોજન ઊંચા, ચતુસુ કેળ ચાર યોજન વિહર કેળ વિસ્તારવંત અને ડુપાસ કેળ બેપાસે સકોસ કેળ એકેકા કોસ સહિત એવી કુદ્ધ કેળ બારસાંખની જીંત છે જેમનેવિષે એવા દારાઈ કેળ દરવાજા જે જગતીર્ણને વિષે છે એવીર્ણ છે. વલી જગતીર્ણ કેવી છે ? પુવાઈ કેળ પુર્વાદિ ચાર દિશિર્ણને વિષે જે મહિદ્ધિ કેળ મહર્ષિક દેવ કેળ દેવતા તેના દાર કેળ દરવાજા, તેમનાં નામે નામ છે; તે નામ વિજાયાઈ કેળ વિજયાદિ ચાર અનુત્તર વિમાનનાં નામે છે, જે જગતીર્ણને વિષે એવી છે. ૧૭

વલી જગતીર્ણ કેવી છે ? નાળા કેળ અનેક પ્રકારનાં જે મણિમય કેળ મણિરત્નો તેહની દેહલી કેળ ઊંવરો તથા કવારુ કેળ કમારુ અને પરિધા કેળ જોગલ-તેણે કરીને દરવાજાની સોહાઈ કેળ શોજા છે, જગદ્દિ કેળ જે જગતીર્ણનેવિષે. એવી જગતીર્ણ તેસવે કેળ જે પૂર્વે કહ્યા તે સર્વ દીવોદહિણો કેળ દ્વીપ સમુદ્ર પરિચિત્તા કેળ વીંધ્યા છે. ॥ ૧૮ ॥

॥ હવે એક ગાથાએ કરી વેદિકાના બે બાજુના વનનું રમણિકપણું દેખાડે છે. ॥

વરતિણ તોરણ ઝય ઠ, ત્વાવિપાસાય સેલ સિલવટ્ટે ॥

વેશ્વણે વરમંત્રવ ॥ ગિદ્ધાસણેસૂ રમંતિ સુરા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ— વર કેળ પંચેન્દ્રિયોને પુષ્ટ કરવાનેવિષે તત્પર એવા, તિણ કેળ તૃણ નડાદિક એવે નામે વનસ્પતિ તોરણ કેળ વાદેર દરવાજાને શોજાકારક તોરણ, ઝય કેળ ધ્વજા, ઠત્ત કેળ ઠત્ર, વાવિ કેળ વાપિ, પાસાય કેળ પ્રાસાદ ઇટલે દેવોને રમવાનાં ઘર, સેલ કેળ રમવાના પર્વત, અને સિલવટ્ટે કેળ વિસ્તીર્ણ એવા પાષાણો છે જેનેવિષે એવું જે વેશ્વણે કેળ વેદિકાના વેદુ બાજુનું વન—તેને વિષે વર કેળ મનને ગમે એવા મંડવ કેળ દ્રાક્ષાદિના જે માંડવા તેનેવિષે, તથા ગિદ્ધ કેળ કેલીપ્રમુખના જે ઘર તેનેવિષે, વલી આસણેસૂ કેળ જલા વેસવાયોગ્ય સિંહાસનાદિ તેનેવિષે, સુરા કેળ દેવતા તે રમંતિ કેળ રમે છે, ક્રીડા કરે છે. ॥ ૧૯ ॥

॥ હવે અધિકારી દેવ અને દેવીર્ણની ઉત્પત્તિ કહે છે. ॥

ઇહ અદિગારો જેસિં ॥ સુરાણ દેવીણ તાણ મુપ્પત્તિ ॥

નિયદીવોદહિ નામે ॥ અસ્સંખશ્મે સનયરીસુ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ— ઇહ કેળ એ જંબૂદ્વિપ, લવણસમુદ્ર, ધાતકીલંડ, તથા પુષ્કરાર્દ—એ સર્વ મલી પિસ્તાલીશ લાખ યોજનનો વૃત્ત વિસ્તારવાલો મનુષ્ય ક્ષેત્ર છે, તેનેવિષે જે સિંસુ-

રાણ દેવીણ કેળ જે દેવતા દેવીજનો અહિગારો કેળ અધિકાર છે, તાણ સુરાણ દેવીણ કેળ તે દેવતા તથા દેવીજની ઉપ્પત્તિ કેળ ઉત્પત્તિ ઇટલે જે ઉપજવું છે, તે અસંખ્યમે કેળ અહીંયાંથી અસંખ્યાતમો નિયદીવોદહિનામે કેળ પોતપોતાને નામે જે દ્વીપ અને સમુદ્ર છે; તેમાંહે બાર હજાર યોજન ગયા પઠી અસંખ્યાતમીજ સનયરીસુ કેળ સ્વન-ગરીજને વિષે ઇટલે જે પોતાને નામે નગરી છે તેનેવિષે ઉત્પત્તિ છે ॥ ૨૦ ॥

॥ હવે જંબુદ્વીપના કુલગિરિ તથા ક્ષેત્રનો વિચાર કહે છે. ॥

જંબુદ્વીવો ઠહિંકુલ ॥ ગિરીહિં સત્તહિં તદેવ વાસેહિં ॥

પુવાવરદીહેહિં ॥ પરિભિન્નો તેશ્મે કમસો ॥ ૨૧ ॥

અર્થ— જંબુદ્વીવો કેળ જંબૂદ્વીપ છે તે પુવાવરદીહેહિં કેળ પૂર્વ અને પશ્ચિમે દીર્ઘ ઇટલે લાંબા એવા ઠહિં કુલગિરીહિં કેળ ઠ કુલગિરિ પર્વત, તેમજ સત્તહિંવાસેહિં કેળ સાત વર્ષ ઇટલે ક્ષેત્ર તેણે કરી પરિભિન્નો કેળ વહેંચાણો છે, ઇટલે વિજાગ કરેલા છે, તેશ્મે કેળ તે આ ક્ષેત્રો તથા કુલગિરીજ કમસો કેળ અનુક્રમે કરી તેમનાં નામ કહીયે ઠિયે. ॥ ૨૧ ॥

॥ પ્રથમ ઠ કુલગિરિનાં નામ એક ગાથાએ કરી કહે છે. ॥

હિમવં સિદ્ધરી મહહિમ ॥ રુપ્પી નિસદ્ધો ય નીલવંતો ય ॥

બાહિરજં હુહુ ગિરિણો ॥ ઝજ્જં વિ સવેશ્યા સવ્વે ॥ ૨૨ ॥

અર્થ— પ્રથમ દક્ષિણથી ધુર માંડીને હિમવં કેળ હિમવંત પર્વત છે, અને ઉત્તર દિશિમાં સિદ્ધરી કેળ શિખરી પર્વત છે. વલી દક્ષિણદિશાએ મહહિમવં કેળ મહાહિ-મવંત છે, અને ઉત્તર દિશિમાં રુપ્પી કેળ રુપિપર્વત છે. વલી દક્ષિણ દિશાએ નિસદ્ધો કેળ નિષદ્ધ છે, અને ઉત્તર દિશાએ નીલવંતો કેળ નીલવંત છે. એ ઠ કુલગિરિ પર્વતો છે. દક્ષિણ તથા ઉત્તર દિશાએ બાહિરજં કેળ બાહેરથી હુહુગિરિણો કેળ બે પાસે બેબે પર્વત સરખા છે. તેમાટે બેબે એકઠા કહ્યા. વલી સવ્વે કેળ એ સર્વ પર્વતો કેવા છે? તોકે ઝજ્જંવિ કેળ બે પાસે પણ સવેશ્યા કેળ વેદિકા સહિત છે. તે વેદિકા તો જગતીના શિખર ઉપર જે પ્રમાણે કહેલી છે તેમ સર્વત્ર ઠેકાણે જાણવી. ॥ ૨૨ ॥

॥ હવે એક ગાથાએ કરી સાત વર્ષ ઇટલે ક્ષેત્રનાં નામો કહે છે. ॥

ઞરહેરવયત્તિહુગં ॥ હુગંચ હેમવયરણ્ણ વયરૂવં ॥ હરિવા-

સ રમ્મય હુગં ॥ મઙ્ગિ વિદેહુત્તિ સગવાસા ॥ ૨૩ ॥

અર્થ— ઞરહે કેળ પ્રથમ ઞરતક્ષેત્ર દક્ષિણદિશિમાં બાહેર તરફ છે, તથા ઉત્તર દિશિમાં ઇરવહ કેળ ઇરવતક્ષેત્ર છે. ઇતિ હુગં કેળ એ દ્વિક છે તે સરખો છે. વલી હેમ-

વય રણવયરૂવંડુગં કેળ હેમવંત ને એ રણવંતરૂપં દ્વિક છે એટલે એ બેનું જોડણું છે તે સરણું છે. એટલે હિમવંત પર્વત છે તે દક્ષિણ તરફ છે. અને ઐરવત ઉત્તરદિશમાં છે. તથા હરિવાસરમ્મયડુગં કેળ હરીવર્ષ અને રમ્યકવર્ષ દ્વિકં એટલે એ બેનું જોડણું સરણું છે. અનુક્રમે એ બે દક્ષિણ અને ઉત્તરનેવિષે પૂર્વનીપેઠે જાણવા. અને મશ્ચિ કેળ મધ્યજાગે વિદેહુત્તિ કેળ સાતમો મહાવિદેહ દોત્ર છે. સગવાસા કેળ એ સાત દોત્ર કહ્યાં. ૧૩

॥ હવે એક ગાથાએ કરી, સાત દોત્રમધ્યે ઠ કુલગિરિ તથા સાતમા મહાવિદેહ દોત્રને મધ્યજાગે મેરુપર્વત છે, એ સાત ગિરિનું સામાન્ય પ્રકારે સ્વરૂપ કહે છે. ॥

દો દીહાચબટ્ટા ॥ વેયદ્વા ચિત્ત ઢક્ક મશ્ચંમિ ॥ મેરુ વિદેહ મશ્ચે ॥ પમાણ મિત્તો કુલગિરીણં ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—દોવેયદ્વાદીહા કેળ બે દીર્ઘ એટલે લાંબા વૈતાલ્ય, તે જરત, તથા ઐરવત એ વાદેરના બે દોત્રમાં છે. અને ચબ કેળ ચાર, વટ્ટા કેળ વૃત્ત એટલે ગોલાકાર વેયદ્વા કેળ વૈતાલ્ય—તે હિમવંત, ઐરણવંત, હરિવર્ષ અને રમ્યક્ એ ચાર દોત્રમાં ચાર વૃત્ત વૈતાલ્ય છે. એ ઠવૈતાલ્ય છે તે ચિત્તઢક્કમશ્ચંમિ કેળ ઠ દોત્રમાં છે. અને વિદેહમશ્ચે કેળ મહાવિદેહનામધ્યે વચમાં મેરુ કેળ મેરુ પર્વત છે. ઇત્તો કેળ અહીંયાંથી આગલ કુલગિરિણં નાણં કેળ કુલગિરિનું પ્રમાણ કહે છે. ॥ ૧૪ ॥

॥ હવે એકગાથાએ કરી કુલગિરિનું ઉચ્ચત્વાદિ પ્રમાણ કહે છે. ॥

ઇગ દો ચબ સય ડચ્ચા ॥ કણગમયા કણગરાયયા કમસો ॥

તવણિજ્ઞ સુવેરુ લિયા ॥ વહિ મશ્ચપ્પિતરા દોદો ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—વહિય કેળ વાદેરના હિમવંત અને શિખરી એ બે પર્વત ઇગસયડચ્ચા કેળ એકસો યોજન ડચ્ચા છે. અને મપ્પ કેળ વચમાંના મહાહિમવંત અને રુક્મી એ બે પર્વત દોસયડચ્ચા કેળ વસેં યોજન ડચ્ચા છે. માંહેના નિષધ અને નીલવંત એ બે પર્વત ચબ-સયડચ્ચા કેળ ચારસેં યોજન ડચ્ચા છે. વહી પર્વત કેવા છે ? વહિ કેળ વાદેરના બે પર્વત કણગમયા કેળ સુવર્ણવર્ણમયી છે. મશ્ચ કેળ મધ્યના બે પર્વત, તેમાંહે મહાહિમવંત કણગ કેળ સુવર્ણનો છે, અને વીજો રુક્મી છે તે રાયયા કેળ રુપાનો છે. અપ્પિતરા કેળ માંહેનો જે નિષધ પર્વત છે, તે તવણિજ્ઞ કેળ તપાવેલા સુવર્ણના વર્ણ જેવા રક્તવર્ણ સુવર્ણનો છે, અને નીલવંત પર્વત તે સુવેરુલિયા કેળ સદ્વૈરુચ્યવર્ણ એટલે વૈરુચ્ય રત્નનો અને નીલે વર્ણ છે. ॥ ૧૫ ॥

॥ હવે એ કુલગિરિનું સંબંધી પહોલપણું જાણવાને અર્થે કરણ કહે છે. ॥

ડુગ અડ ઇત્તીસ અંકા ॥ લક્કગુણા કમિણ નડય સય નડ-

યા ॥ મૂલો વરિસમરૂવં ॥ વિઢારં ચિંતિ જુયલતિગે ॥ ૧૬ ॥

અર્થ— ડુગઅંકા કે૦ બે આંક, અરુઅંકા કે૦ આઠ આંક, ડુતીસઅંકા કે૦ વત્રીશ આંક, એ આંક જૂદી જૂદી રાશીએ કમિણ કે૦ અનુક્રમે કરી લાક્ષગુણા કે૦ લાક્ષગુણા કરીએ ત્યારે પ્રથમ રાશી બે લાક્ષ, બીજી રાશી આઠ લાક્ષ, ત્રીજી રાશી વત્રીશ લાક્ષ, એટલા થાય. તેવાર પઠી એકેકી રાશી નહયસય કે૦ એકસો નેબુ જણ્યા કે૦ જાગે વહેંચીએ, તે વહેંચતાં જેટલા જાગ આવે, તેટલા યોગેન મૂલે કે૦ મૂલનેવિષે અને ઉવરિ કે૦ ઉપર જુલલતિગે કે૦ ત્રણે યુગલનેવિષે સમરૂવંવિઠારં કે૦ સરલા રૂપે વિસ્તાર પ્રતે પામે; એ રીતે બિંતિ કે૦ પંડિતપુરુષો કહે છે. તે કેમ ? તો કે—પ્રથમ રાશીના બે આંક છે, તે લાક્ષગુણા કરીએ તેવારે બે લાક્ષ થાય, તે એકસોને નેબુ જાગે વહેંચતાં એક હજાર બાવન યોજન અને ઉપર બાર કલા લાગે; એટલો હિમવંત તથા શિખરિનો વિસ્તાર છે, એમ જાણવું. એમ સર્વત્ર જાણવું. હવે એકસો નેબુ જાગે દીધે છે તેહનું કારણ કહે છે. જરત અને ઈરવત થકી માંહાવિદેહસુધી દ્વેત્ર તથા કુલગિરિ જે છે તે બમણા બમણા છે, તેમાટે બમણા આંક માંડીએ, તેનો સરવાલો ગણતાં એકસોને નેબુ થાય. તે મૂલગી રાશી અને જાગની રાશિથી એક શૂન્ય ટાલી વહેંચીએ તો યથોક્ત પરિમાણ લાગે, એટલે મૂલગી રાશી બે લાક્ષ છે, તેમાં એક શૂન્ય ટાલવાથી વીશ હજાર થાય, અને જાગની રાશી એકસોને નેબુ છે, તેમાંથી એક શૂન્ય ટાલવાથી ડંગણીશનો આંક રહે તે પૂર્વોક્ત વીસ હજારને ડંગણીશનો જાગ આપીએ તેવારે યથોક્ત પ્રમાણ થાય. એમ સઘલે ઠેકાણે જાણવું. ૨૬

॥ તેહજ પામેલો પર્વતોના વિસ્તારનો આંક બે ગાથાએ કરી કહે છે. ॥

બાવણહિંડ સહસો ॥ બારકલા બાહિરાણ વિઠારો ॥ મશ્નિ

મગાણ દસુત્તર ॥ બાયાલસયા દસ કલા ય ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—બાવણહિંડ કે૦ બાવન યોજને કરી અધિક સહસો કે૦ એક હજાર બારકલા કે૦ બાર કલા એટલે એક હજાર બાવન યોજન અને ઉપર બાર કલા એટલો બાહિરાણ કે૦વાહેરના હિમવંત અને શિખરિ પર્વતનો પ્રત્યેકે વિઠારો કે૦ વિસ્તાર છે. તથા મશ્નિ-મગાણ કે૦ મધ્ય એટલે વચ્ચેના જે મહાહિમવંત અને રુક્મી પર્વત છે, તેમનો પ્રત્યેકે વિઠારો કે૦ વિસ્તાર બાયાલસયા કે૦ બેતાલીસેં દસુત્તર કે૦ દશ યોજન અને ઉપર દસકલા કે૦ દશ કલા અર્થાત્ ૪૨૧૦ યોજન ઉપર ૧૦ કલા છે. ॥ ૨૭ ॥

અશ્નિતરાણ ડકલા ॥ સોલ સહસ્સડ સયા સબાયાલા ॥

ચડ ચત્ત સહસ દોસય ॥ દસુત્તરા દસ કલા સબે ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—અશ્નિતરાણ કે૦ માંહેલા બે પર્વત જે નિષધ તથા નીલવંત, તેમનો પ્રત્યેકે વિઠારો કે૦ વિસ્તાર સોલસહસ્સ કે૦ સોલ સહસ્સ અને સબાયાલા કે૦ બેતાલીશ યોજ-

नसहित, अडसया के० आठसैं योजन अने उपर डुकला के० वे कला एटले सोल हजार आठसैं वेतालीश योजन अने उपर वे कला ठे. हवे ठ कुलगिरिनो सामान्य-
गणे एकठो विस्तार कहे ठे. चउचत्तसहस के० चुमालीश हजार दोसय के० बसैं दसु-
तरा के० दश योजन उपर दसकला के० दस कला ठे. एटले चुमालीश हजार बसैं
दश योजन उपर दश कला. एटलो सबे के० सर्व युगल त्रिकनो विस्तार ठे. ॥ १७ ॥

॥ हवे एक गाथाएं करी सात क्षेत्रनो विस्तार जाणवाने अर्थे करण कहे ठे. ॥

इग चउ सोलस अंका ॥ पुबुत्त विहीइ खित्त जुयलतिगे ॥

विठारं बिंति तहा ॥ चउसठिको विदेहस्स ॥ १८ ॥

अर्थ— इग के० एक, चउ के० चार सोलस के० सोल अंका के० आंकने पुबुत्तवि-
हीइ के० पूर्वोक्त विधिएं करी लाखगुणा करीएं. पठी एकसो नेबु जागे वहेंचीएं तो
खीत्त जुयल तिगे के० क्षेत्रजुगलत्रिकने विषे विठारं के० विस्तारप्रते बिंति के० ज्ञानी-
पुरुषो कहे ठे. तहा के० तेमज चउसठिको के० चोसठ आंकने लाखगुणा करीएं. तेने
एकसो ने नेबु जागे वहेंचतां जेटलो आंक आवे तेटलो विदेहस्स के० महाविदेहने
विषे विठारं के० विस्तार थाय, तेप्रते कहे ठे. ॥ १८ ॥

॥ हवे जाग वहेंचतां जे सात क्षेत्रनुं प्रमाण थाय ते वे गाथाएं कहे ठे. ॥

पंचसया ठवीसा ॥ उच्चकला पढम खित्त जुयलंमि ॥

वीए इग वीस सया ॥ पणुत्तरा पंच य कला य ॥ ३० ॥

अर्थ— पंचसया के० पांचसैं अने ठवीसा के० ठवीश एटले पांचसैं ने ठवीश योजन
अने उपर उच्चकला के० ठ कला, एटलुं प्रमाण पढमखित्तजुयलंमि के० पेहेलुं जे
क्षेत्रनुं युगल जरत तथा ऐरवत—तेने विषे प्रत्येके जाणवुं. वली वीए के० बीजुं क्षेत्रनुं युगल
जे हेमवंत तथा एरखवंत—तेहनो प्रत्येके विस्तार इगवीससया के० एकवीशसैं पणु-
त्तरा के० पांच योजन उपर एटले वे हजार एकसो ने पांच योजन अने उपर पंचक-
लाय के० पांच कला एटलुं विस्तारनुं प्रमाण ठे. ॥ ३० ॥

चुलसीसय इगवीसा ॥ इक्ककला तइयगे विदेहि पुणो ॥

तित्तीस सहस ठस्सय ॥ चुलसीया तह कला चउरो ॥ ३१ ॥

अर्थ— चुलसीसय के० आठ सहस अने चारसैं इगवीसा के० एकवीश योजन
उपर इक्ककला के० एक कला एटलो तइयगे के० बीजो युगल एटले हरिवर्ष तथा
रम्यकू क्षेत्रनो प्रत्येके विस्तार ठे. पुणो के० वली विदेहि के० महाविदेहनेविषे तित्तीस-

સહસ્ર કે ૦ તેત્રીશ હજાર ષસસય કે ૦ ઠસેં ચુલસીયા કે ૦ ચોરાશી યોજન તહ કે ૦ તથા કલા ચઝરો કે ૦ ચાર કલા ઇટલો સાતમું જે મહાવિદેહ ક્ષેત્ર છે, તેનો વિસ્તાર છે. ॥ :

॥ હવે એક ગાથાં કરી એ સાતે ક્ષેત્રનો એકઠો વિસ્તાર કહે છે. ॥

પણ પન્ન સહસ્ર સગ સય ॥ ગુણ નઝયા નવકલા સયલવા-
સા ॥ ગિરિચિત્તંક સમાસે ॥ જોયણ લક્ષં હવઝ પુષ્પં ॥ ૩૨ ॥

અર્થ— પણપન્નસહસ્ર કે ૦ પંચાવન સહસ્ર સગસય કે ૦ સાતસેં ગુણનઝયા કે ૦ નેઝ્યા-
સી યોજન ઇટલે ૫૫૭૭૭ યોજન ઉપર નવ કલા કે ૦ નવકલા, ઇટલું સયલવાસા કે ૦ એ
સઘલા સાતે ક્ષેત્રનું એકતું પ્રમાણ કહ્યું. ગિરિચિત્તંક સમાસે કે ૦ પૂર્વોક્ત પર્વત ઠ તથા ક્ષેત્ર
સાંતના જે આંક તે સમાસે ઇટલે એકઠા કસ્યા ઠતાં પુષ્પં કે ૦ સંપૂર્ણ જોયણલક્ષં કે ૦
લાખ યોજન હવઝ કે ૦ થાય. ॥ ૩૨ ॥

॥ હવે એક ગાથાં કરી મધ્યઝાગનેવિષે ઝરત તથા ઇરવતનું અર્ઘ્ન પ્રમાણ કહે છે.

પષ્ણસ સુદ્ધ બાહિર ॥ ચિત્તે દલયંમિ હ સય અડતીસા ॥

તિષ્ઠિ ય કલા ય એસો ॥ ચંડ ચઝકસ્સ ચિત્તંજો ॥ ૩૩ ॥

અર્થ— બાહિર કે ૦ બાહેરના જે ઝરત તથા ઇરવત એ બે ચિત્તે કે ૦ ક્ષેત્ર, તેમ
પ્રમાણ પાંચસેં ઠવીસ યોજન અને ઠ કલા છે—તે મધ્યેથી પષ્ણસ કે ૦ પચાશ યોજન
વૈતાલ્યના સુદ્ધ કે ૦ શોધીએ, ઇટલે કાઢીએ તેવારે ચારસેં ઠહોતેર યોજન અને ઉપર
ઠ કલા બાકી રહે. તેનું દલયંમિ કે ૦ અર્ઘ્ન કસ્યે ઠતે હસય કે ૦ વસેં અરુતીસા કે ૦ આઢત્રી-
સ યોજન ઉપર તિષ્ઠિય કે ૦ ત્રણ કલાય કે ૦ કલા ઇટલું એસો કે ૦ એચંરુ ચઝકસ્સ
કે ૦ ચંરુ ચતુષ્ક ઇટલે બે ચંડ મધ્ય ઝરતના અને બે ચંડ મધ્ય ઇરવતના એ ચાર
ચંડનું ચિત્તંજો કે ૦ ચિત્તંજો ઇટલે પહોલપણું છે. ॥ ૩૩ ॥

॥ હવે એક ગાથાં કરી ઠકુલગિરિ ઉપર જે ડહ છે, તેનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

ગિરિ ઝવરિ સવેઝદહા ॥ ગિરિઝચ્છતાઝ દસગુણા દીહા ॥

દીહત્તિ અરુંદા ॥ સવે દસ જોયણુવેહા ॥ ૩૪ ॥

અર્થ— ગિરિઝવરિ કે ૦ પર્વત ઉપર સવેઝદહા કે ૦ વેદિકા સહિત ડહ છે. પણ તે
ડહ કેવા છે ? ગિરિઝચ્છતાઝ કે ૦ પર્વતના ઝંચપણાથી દસગુણાદીહા કે ૦ દશગુણા
દીર્ઘ ઇટલે લાંવા છે અને દીહત્તિ કે ૦ દીર્ઘપણા થકી અરુંદા કે ૦ અર્ઘ્ન વિસ્તારે
ઇટલે પહોલા છે. સવે કે ૦ સર્વ ડહ દસજોયણ કે ૦ દશ યોજન ઝવેહા કે ૦ ઝંડા છે.
તે કેમ—બાહેરના બે કુલાગરિ એકસો યોજન ઝંચા છે; તે પર્વતને દશ ગુણ કરતાં
સહસ્ર યોજન થાય; તેમાટે તે ડહ સહસ્ર યોજન લાંવા છે. અને લાંબપણાનું અર્ઘ્ન

પાંચસેં યોજનનું પહોલપણું છે, અને દશ યોજન ઝંઝા; એમ સમસ્ત ડ્રહનું માન પર્વ-
તને અનુમાને છે, એમ જાણવું. ॥ ૩૪ ॥

॥ હવે તે ડ્રહનાં નામો કહે છે. ॥

વહિ પંચમ પુંડરીઆ ॥ મશ્ચે તે ચેવ હુંતિ મહપુષ્પા ॥

તે ગિઠિકેસરીઆ ॥ અપ્રિંતરિયા કમેણેસુ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—વહિ કેળવાહેરના હિમવંત અને શિખરી—એ વે પર્વત ઉપર પંચમ કેળપદ્મ-
ડ્રહ, અને પુંડરીઆ કેળ પુંડરીક નામે ડ્રહો છે. મશ્ચે કેળ મધ્યના મહાહિમવંત,
અને રુક્મિ—એ વે પર્વત ઉપર ચેવ કેળ નિશ્ચયપણે તે કેળ તે પહેલા વે ડ્રહનાંજેનામ
કહ્યાં તે નામને પાઠલ, મહાપુષ્પા કેળ મહા શબ્દ પૂર્વે છે જેમને એવા એટલે મહાપદ્મ
તથા મહાપુંડરીક એવા નામે વે ડ્રહો છે. અને અપ્રિંતરિઆ કેળ માંહેલા નિષધ તથા
નીલવંત એ વે પર્વત ઉપર કમેણેસુ કેળ અનુક્રમે તેગિઠિકેસરીઆ કેળ તિગિઠિ અને
કેશરી એ નામે એ વે ડ્રહો છે. ॥ ૩૫ ॥

॥ હવે તે ડ્રહમાં જે દેવીઝ વાસ કરે છે તેનાં નામો કહે છે. ॥

સિરિ લઢી હિરિ બુદ્ધી ॥ ધી કિત્તીનામિયાઝ દેવીઝ ॥

જવણવર્ડેઝ પલિઝ ॥ વમાઝ વરકમલ નિલયાઝ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—સિરિ કેળ શ્રી, લઢી કેળ લક્ષ્મી, હિરિ કેળ હ્રી, બુદ્ધી કેળ બુદ્ધી, ધી કેળ ધી, કિત્તિ
કેળ કીર્તિ એ છે નામિયાઝ કેળ નામ જેમનાં એવીઝ જે દેવીઝ કેળ દેવીઝ, તે વસે છે.
પણ તે દેવીઝ કેવીઝ છે ?—જવણવર્ડેઝ કેળ જવનપતિ નિકાયની ડપની છે. વઢી
કેવીયો છે ?—પલિઝવમાઝ કેળ પટ્યોપમનું છે આયુષ્ય જેમનું, તથા વરકમલનિલયાઝ
કેળ પ્રધાન જે કમલ—તેનેવિપે છે નિલય કેળ વસવાનું સ્થાન જેમનું. વઢી એ દેવીઝ
અપરિગ્રહિતા છે. તેમાં હિમવંત પર્વત ઉપર જે પદ્મડ્રહ છે, તેમાં શ્રી દેવી વસે છે,
તથા શિખરી પર્વત ઉપર જે પુંડરીક ડ્રહ છે તેમાં લક્ષ્મી દેવી વસે છે, મહા હિમવંત
ઉપર જે મહાપદ્મ ડ્રહ છે, તેમાં હ્રી નામે દેવી વસે છે. રુક્મિ પર્વત ઉપર જે
મહાપુંડરીક ડ્રહ છે તેમાં હુદ્ધી નામે દેવી વસે છે, નિષધ ઉપર જે તિગિઠિ ડ્રહ છે,
તેમાં ધી એવે નામે દેવી વસે છે. નીલવંત પર્વત ઉપર જે કેસરી ડ્રહ છે, તેમાં
કીર્તિ નામે દેવી વસે છે. એ ઠ દેવીઝનાં નામ કહ્યાં. ॥ ૩૬ ॥

॥ હવે દેવીઝને વસવાના કમલનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

જલુવરિ કોસડગુચ્ચં ॥ દહ વિઠર પણસયં સવિઠારં ॥

વાહિલ્લિ વિઠરહં ॥ કમલં દેવીણ મૂલિલ્લં ॥ ૩૭ ॥

અર્થ— તે શ્રી, લક્ષ્મી પ્રમુખ સર્વ દેવીનાં કમલ જલુવરિ કેળ પાણી ઉપર કોસ ડુગં કેળ વે કોસ ઉચ્ચં કેળ ઉંચાં છે, અને દહવિઠર કેળ ડહનો જે વિસ્તાર તેનો પાણી સયંસ કેળ પાંચસેમો જાગ વિઝારં કેળ એટલો વિસ્તાર છે. તથા પદ્મ અને પુંમરીકદ્ર-હમાંહે કમલનો વિસ્તાર એક યોજન છે, મહાપદ્મ અને મહાપુંમરીક દ્રહમાંહે વે યોજન કમલનો વિસ્તાર છે, તિગિઠિ અને કેસરી દ્રહમાંહે ચાર યોજન કમલનો વિસ્તાર જાણવો. વાહિલ્લિ કેળ કમલનું જે જામપણું છે, તે વિઠરદ્ધં કેળ વિસ્તારથી અર્ધ પ્રમાણ છે, એટલે અર્ધ યોજન, એક યોજન, અને વે યોજન, એ અનુક્રમે કમલનું જાડપણું જાણવું. એવી રીતે મૂલગા દેવીના કમલનો વિસ્તાર તથા જામપણું કહ્યું. ૩૭

॥ હવે કમલનો વર્ણ કહે છે. ॥

મૂલે કંદે નાલે ॥ તં વયરારિઠ વેરુલિયરૂવં ॥ જંબૂ-

ણય મશ્ચ તવણિ, જા વહિદલં રત્ત કેસરયં ॥ ૩૮ ॥

અર્થ— મૂલે કેળ મૂલનેવિષે, કંદે કેળ કંદનેવિષે, નાલે કેળ નાલનેવિષે તં કેળ તે કમલ, વયર કેળ વજ્રરત્નમય, અરિઠ કેળ અરિષ્ટરત્નમય, અને વેરુલિયરૂવં કેળ વૈદુર્યરત્નરૂપનું અનુક્રમે છે. વજ્રરત્ન ઉજ્જવલ વર્ણે, અરિષ્ટરત્ન શ્યામવર્ણે અને વૈદુર્યરત્ન નીલવર્ણે છે. વલી તે કમલ કેવાં છે ? જંબૂણય કેળ રક્તવર્ણ સાંતુ તેહનાં મશ્ચ કેળ માંહેલાં દલ કેળ પત્ર છે, અને વહિ કેળ વાહેરનાં દલ કેળ પત્ર તે તવણિશ્ચ કેળ તપાવેલા સ્વર્ણનાં જેવા પીતવર્ણે છે; વલી રત્ત કેળ રાતાં છે; કેસરયં કેળ કમલમાંહેલા તંતુ જેહનેવિષે, એવાં તે કમલ છે. ॥ ૩૮ ॥

॥ હવે કમલ મધ્યેની કર્ણિકા, અને શ્રીદેવીને વસવાનું જવન તેહનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

કમલધ પાય પિહુ લુ, ચ કણગમય કણિગોવરિં જવણં ॥

અધ્ધેગ કોસ પિહુ દી, હ ચડદસય ચાલ ધણુહુચ્ચં ॥ ૩૯ ॥

અર્થ— કમલરૂ કેળ કમલનો જે વિસ્તાર એક યોજન, વે યોજન, તથા ચાર યોજન તેહનું અર્ધ પિહુલ કેળ પહોલપણું, કમલોની કર્ણિકાને વિષે છે. અને પાય કેળ કમલના વિસ્તારનો જે ચોથો જાગ તે એમ કે પા યોજન, અર્ધ યોજન, અને એક યોજન—એટલું પ્રમાણ અનુક્રમે કમલોની કણગમય કેળ કનકમયકર્ણિકાને—તેમનું ઉચ્ચં કેળ ઉંચપણું છે, તે કણિગ કેળ કર્ણિકાને ઉવરિં કેળ ઉપર શ્રી દેવીનું જવણં કેળ જવન છે. પણ તે જવન કેવું છે ? અર્ધ કેળ અડધો કોસ કેળ ગાડ પિહુ કેળ પહોલું છે; અને એકકોસ કેળ એક કોસ દીર્ઘ કેળ દીર્ઘ એટલે લાંબું છે. વલી તે જવન કેવું છે ? તો કે ચડદસ કેળ ચૌદસેને ઉપર ચાલ કેળ ચાલીશ ધણુ કેળ ધનુષ્ય છે, ઉચ્ચં કેળ ઉંચપણું જે જવનનું, એવું છે. ॥ ૩૯ ॥

પઞ્ચિમ દિસિ વિણુધણુ પણ ॥ સઝઞ ઢાઙ્ગ સયપ્પિહુ પવેસં ॥

દારતિગં ઇહ જવણે ॥ મણ્ણે દહ્મદેવિ સયણિજ્ઞં ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—પઞ્ચીમ કેળ પશ્ચિમ દિશિને વર્જીને ઇહજવણે કેળ આ શ્રીદેવીના જવનનેવિષે ઉત્તર, તથા પૂર્વ, તથા દક્ષિણ, એ ત્રણ દિશિમાં ધણુ પણસય કેળ પાંચસેં ધનુષ્યના ઝઞ કેળ ઝંચા અને અઢાઙ્ગ સય ધણુ કેળ અઢીસેં ધનુષ્યના પિહુ કેળ પહોલપણાનું પવેસ કેળ પ્રવેશ ઇટલે માંહે પેસતાં અઢીસેં ધનુષ્યનું પહોલપણું છે જેમનું, એવા દાર-તિગં કેળ ત્રણ દરવાજા ત્રણ દિશિનેવિષે જાણવા. એ મૂલ કમલ ત્રણ ડહનાં કંઘ્યાં. તથા તે જવનના મણ્ણે કેળ મધ્ય જાગે દહ દેવિસયણિજ્ઞં કેળ ડહદેવીઝ જે શ્રી અને લક્ષ્મી પ્રમુખ તેનાં સુવા યોગ્ય સ્થાન છે. ॥ ૪૦ ॥

॥ હવે પરિવારનાં કમલ કહે છે. ॥

તંમૂલ કમલ મધ્ધ, પ્પમાણ કમલાણ અહિયસણં ॥

પરિસ્થિતં તપ્પવણે, સુ જૂસણાઈણિ દેવીણં ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—તંમૂલકમલમધ્ધ કેળ તે પ્રથમ કહ્યું જે મૂલકમલ તેથી અર્ધે પ્રમાણે જે અહિય કેળ આઠે અધિક એવા સણં કેળ સો—ઇટલે એકસો ને આઠ કમલો તેણે કરીને તે મૂલકમલ જે તે પરિસ્થિતં કેળ વિંટેલું છે. તે જેમ ગઢે કરીને નગરી વિંટા-પલી હોય છે તેમ જાણવું, તપ્પવણેસુ કેળ તે કમલનાં જવનોનેવિષે દેવીણં કેળ દેવી-ઝનાં સુ કેળ જલા જૂસણાઈણિ કેળ આજરણાદિ વસ્તુ રહે છે. ॥ ૪૧ ॥

મૂલપઝમાઝ પુવિં ॥ મહરિયાણં ચઝણ્ણં ચઝ પઝમા ॥

અવરાઙ્ગસત્ત પઝમા ॥ અણિયાહિવઈણ સત્તણ્ણં ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—મૂલપઝમાઝ કેળ મૂલકમલથી પુવિં કેળ પૂર્વદિશિં મહરિયાણં કેળ મહ-ક્કિક જે મ્હોટી ચઝણ્ણં કેળ ચાર દેવીઝ તેમને સર્વને વસવાના ચઝ કેળ ચાર પઝમા કેળ કમલ છે. અને અવરાઙ્ગ કેળ પશ્ચિમ દિશિમાં અણિયાહિવઈણ કેળ અનિકાધિ-પતિ તેના ઇટલે અનિક જે કટક ઇણ ઇટલે તેના અધિપ ઇટલે સ્વામિ સત્તાણ્ણં કેળ સાત છે, તેમને વસવા યોગ્ય સત્ત કેળ સાત પઝમા કેળ કમલો છે. ॥ ૪૨ ॥

વાયવાઙ્ગસુ તિસુ સુરિ ॥ સામન્ન સુરાણ ચઝ સહસ પઝમા ॥

અઠ્ઠ દસ વાર સહસા ॥ અગ્ગેયાઙ્ગસુ તિ પરિસાણં ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—મૂલગા કમલથી વાયવાઙ્ગસુ કેળ વાયવ્યાદિ જે તિસુ કેળ ત્રણ તે કેઙ્ગ ? તે કહે છે. વાયવ્ય કોણ, તથા ઉત્તરદિશિ અને ઈશાન કોણ—એ ત્રણે દિશાઝનેવિષે સુરિ કેળ દેવીસંવંધી જે સામન્નસુરાણ કેળ સામાનિક દેવતા, તેમનાં ચઝસહસં કેળ

ચાર સહસ્ર પંચમા કેળ કમલ છે, તથા અગ્નેયાશ્વ કેળ અગ્નિકોળે અષ્ટ કેળ આઠ સહસ્ર, દક્ષિણ દિશિણં દસ કેળ દશ સહસ્ર, તથા નૈર્ઋત્યકોળે વારસહસ્ર કેળ વાર સહસ્ર કમલ છે. એ સર્વ કમલ છે તે અનુક્રમે તિપરિસાણં કેળ આદિ, મધ્ય, અને અંત એ ત્રણ પરખદા તેનેવિષે વેસવાયોગ્ય જે દેવતાઈ, તેનાં છે. ॥ ૪૩ ॥

इय बीय परिकेवो ॥ तइए चउसुवि दिसासु देवीणं ॥

चउ चउ पउमसहस्सा ॥ सोल सहस्सा य रक्काणं ॥ ४४ ॥

અર્થ—ઇયવીય પરિકેવો કેળ ઇતિદ્વિતીય પરિક્ષેપઃકથિતઃ એટલે એ દિશિ વિદિ-
શિના જે કમલ કહ્યાં તે મૂલગાકમલનો વીજો પરિક્ષેપ એટલે વલય જાણવું—હવે
તઇએ કેળ ત્રીજા વલયનેવિષે ચઉસુવિ કેળ ચાર એવીયો પણ દિસાસુ કેળ જે દિશાઈ
છે, તે દિશાઈનેવિષે દેવીણં કેળ શ્રી, લક્ષ્મી પ્રમુખ દેવીજનાં સોલ સહસ્સાયરક્કાણં
કેળ સોલ સહસ્ર આત્મરક્કા દેવતા છે, તેમને વસવાનાં ચઉચઉપઉમસહસ્સા કેળ
ચાર ચાર સહસ્ર કમલ એકેકી દિશિણં છે. ॥ ૪૪ ॥

अज्जिउगाइ तिवलए ॥ इतीस चत्ताडयाल लरकाइ ॥

इग कोडि वीस लरका ॥ पन्नाससहस्स वीससयं ॥ ४५ ॥

અર્થ—અજ્જિઉગાઈ કેળ કહ્યા કાર્યના કરણહાર એવા દેવતાજનાં જે કમલ છે, તે
કમલ તિવલય કેળ ત્રણ વલય—એટલે ચોથો, પાંચમો, તથા ઠઠો એ ત્રણ વલયનેવિષે
છે તે કહે છે. ચોથા વલયનેવિષે ઇતીસલરકા કેળ બત્રીશ લાખ કમલ છે, તથા
પાંચમા વલયનેવિષે ચત્તાલરકા કેળ ચાલીશ લાખ કમલ છે, તથા ઠઠા વલયનેવિષે
અરુયાલલરકા કેળ અડતાલીશ લાખ કમલ છે, એમ અનુક્રમે છે. હવે એ સર્વ કમલની
સંખ્યા એકઠી કહે છે. ઇગકોડી કેળ એક કોડી, વીસલરકા કેળ વીશ લાખ, પન્નાસ-
સહસ્સ કેળ પચાશ હજાર ને વીસસયં કેળ એકસો ને વીસ. એ સર્વ કમલ જંબૂવૃક્ષની-
પેટે પૃથ્વીકાયના પુજ્જલનાં જાણવાં. એ સર્વ કમલના આકારે છે, માટે એને કમલ
કહીને વાખણ્યાં છે. એ જેમ પદ્મઝહાદિકનેવિષે કમલનો પરિવાર વાખાણ્યો છે, તેમ
વીજા ઝહનેવિષે પણ એમજ પરિવાર જાણવો. ॥ ૪૫ ॥

॥ हवे ङहनां बारणां वखाणे ठे. ॥

पुष्पावर मेरुमुहं ॥ डसु दार तिगंपि सदिसि दहमाणा ॥

असीइ जाग पमाणं ॥ सतोरणं निगग नईयं ॥ ४६ ॥

અર્થ—ડસુ કેળ હિમવંત તથા શિખરી એ વે પર્વતો ઉપર પદ્મ તથા પુંડરીક એ વે
ઝહનેવિષે પુષ્પાવરમેરુમુહં કેળ પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિ, તથા એક મેરુપર્વતને

સન્મુખ દારતિગંપિ કેળ એ ત્રણ દ્વાર છે, તે વારણાં પણ સદિસિદ્ધમાણા કેળ સ્વસ્વ-
દિશિદ્ધના માનથી, અસીજ્ઞાગપમાણ કેળ એંસીમે જ્ઞાગ પ્રમાણે છે. તે કેમ ? તો
કે-દ્રહનો જે વિસ્તાર પાંચસેં યોજન પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશિં છે તે એંસીમે જ્ઞાગે
વહેંચીં તેવારે સવા ઠ યોજન આવે; તેમાટે પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં વારણાં દ્રહનેવિષે
સવા ઠ યોજન પહોલાં છે. અને મેરુસન્મુખ હજાર યોજન દ્રહ છે તે એંસી જ્ઞાગે વહેં-
ચીં તેવારે સાઢાવાર યોજન જ્ઞાગે આવે, તેમાટે મેરુસન્મુખ દ્રહના વારણાં સાઢાવાર
યોજન પહોલાં છે એમ જાણવું. વલી તે દ્વાર કેવાં છે ?-સતોરણ કેળ તોરણસહિત છે.
વલી કેવાં છે ?-નિગ્ગાયનઈયં કેળ નીકલી છે નદી જે વારણાંથી, એવાં છે. ॥ ૪૬ ॥

જામુત્તર દારહુગં સેસેસુ દહેસુ તાણ મેરુમુહા ॥ સદિ-

સિ દહા સિય જાગા ॥ તયદ્ધ માણા ય વાહિરિયા ॥ ૪૭ ॥

અર્થ- સેસેસુ કેળ શેષ વીજા ચાર દ્રહનેવિષે જામુત્તર કેળ દક્ષિણ અને ઉત્તર
દિશાએ દારહુગં કેળ વેવે વારણાં છે. તાણ કેળ તેમના મધ્યે જે મેરુમુહા કેળ મેરુ
સામાં વારણાં છે તે વારણાં સદિસિદ્ધસિયજાગા કેળ સ્વદિશિદ્ધના એંસીમે જ્ઞાગે છે.
જેમ મહાપદ્મ તથા મહાપુંરુરીક એ વે દ્રહ મેરુદિશિ સન્મુખ વે સહસ્ત્ર યોજન છે,
તેમના લાંબપણને એંસીજ્ઞાગે વહેંચતાં પચીશ યોજન આવે, તો જે મેરુ સન્મુખ વારણું
છે, તે પચીશ યોજનનું છે. અને વાહિરિયા કેળ વાહેરનાં દક્ષિણ તથા ઉત્તર સન્મુખ
જે વારણાં છે તે તયદ્ધમાણાય કેળ માંહેલા મેરુસન્મુખ વારણાંથી અર્ધમાને એટલે
સાઢાવાર યોજન પ્રમાણે છે. વલી એ રીતે તિગિઠિ તથા કેશરી દ્રહ મેરુદિશિ લાંબા
ચાર હજાર યોજન છે, તે એંસી જ્ઞાગે વહેંચતાં પચાશ યોજન પ્રમાણે મેરુ સન્મુખનું
વારણું છે, અને દક્ષિણ તથા ઉત્તરનાં જે વારણાં છે, તે માંહેલા વારણાંથી અર્ધ એટલે
પચીશ યોજન પ્રમાણનાં છે. પણ એટલું વિશેષ છે કે તે સર્વ દ્રહનાં વારણાં જે છે, તે
તોરણ તથા નદીએ સહિત છે એમ જાણવું. ॥ ૪૭ ॥

॥ હવે તે વારણાંથી જે નદી નીકલી છે તેહનાં નામ કહે છે. ॥

ગંગા સિંધૂરત્તા ॥ રત્તવઈ વાહિરં નદ્ધચક્રં ॥ વહિ

દહ પુઢા વરદા, ર વિઠરં વહઈ ગિરિ સિહરે ॥ ૪૮ ॥

અર્થ- ગંગાસિંધૂ કેળ ઞરત ક્ષેત્રનેવિષે ગંગાનદી તથા સિંધૂનદી છે; અને એરવત
ક્ષેત્રનેવિષે રત્તારત્તવઈ કેળ રક્તાનદી તથા રક્તવતી નદી છે. એ વાહિરં કેળ વાહેર
રહેલીઠ જે નદ્ધચક્રં કેળ ચાર નદીઠ છે તે વહિદહ કેળ વાહેરના જે પદ્મદ્રહ તથા
પુંડરીકનામે જે દ્રહ છે, તેમાંહેથી પુઢાવરદારવિઠરં કેળ પૂર્વપશ્ચિમનાં જે દ્વાર છે, તેનો

જે વિસ્તાર છે, તે પ્રમાણે સવા ઠ યોજન પહોલપણે ગિરિસિંહરે કેળ હિમવંત તથા શિખરી પર્વતના શિખરથી વહ્ક કેળ વહે છે. ઇટલે ડતરે છે. ઇતિગાથાર્થ. ॥ ૪૮ ॥

॥ હવે નદીની ગતિ વે ગાથાએ કરી કહે છે. ॥

પંચસય ગંતુ નિયગા ॥ વત્તણકૂડાડ વહિમુહંવલ્લ ॥ પળ
સય તેવીસેહિં ॥ સાહિયતિકલાહિંસિહરાજ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ— પૂર્વોક્ત જે ચાર નદી છે, તે ડહના વારણાથી પંચસય કેળ પાંચસેં યોજન સુધી પર્વતના શિખર ડપર વારણાં સન્મુખ પૂર્વ પશ્ચિમદિશિયં ગંતુ કેળ જડને પઠી નિયગાવત્તણકૂડાડ કેળ નિજકાવર્તન કૂટથી ઇટલે પોતપોતાના વર્તન કૂટથી વહિમુહં કેળ વાહેરના ઝરત અને ઇરવત દ્વેત્રને સન્મુખ વલ્લ કેળ વલે. તે આવી રીતે જે ગંગાનદી તે ડહના વારણાથી પાંચસેં યોજન સુધી પર્વત ડપરે વારણાસામી જાય, ત્યાં ગંગાવર્તન એ નામે પર્વતનું જે કૂટ તે થકી વાહેરનું જે ઝરતદ્વેત્ર છે તેને સન્મુખ વલે. એ રીતે સિંધૂનદી પણ સિંધૂ આવર્તન કૂટથી ઝરતદિશિ વલે, તથા રક્તાનદી પાંચસેં યોજન વારણા સન્મુખ જડને પઠી રક્તાવર્તન કૂટથી ઇરવતદિશિ વલે, એમ રક્તવતી નદી રક્તવત્યાવર્તન કૂટથી ઇરવત દિશિ વલે; તો એ નદી ઝરત તથા ઇરવત સામી વલે, તેવારે પર્વતના મધ્યજાગથી વાહેર આવતાં પર્વત ડપરકેટલો યોજન ચાલે ? તે કહે છે. પળસયતેવીસેહિં કેળ પાંચસેં ત્રેવીશ યોજન અને સાહિયતિ-કલાહિં કેળ સાધિક ઇટલે જાજેરી ત્રણ કલા ત્યહાંલગે પર્વત ડપર ચાલે. તે કેમ ? સવા ઠ યોજન નદીનું મુખ છે તે, પર્વતનો જે વિસ્તાર એક સહસ્ત્ર અને વાવન યો-જન, અને કલા વાર—તેમાંહેથી કાઢીયં, તેવારે એક સહસ્ત્ર અને ઢેતાલીશ યોજન રહે. અને ડપરના એક કોસની પોણી પાંચકલા તે ડપરની વાર કલા માંહેથી કાઢીયં, તેવારે સવાસાત કલા રહે. તેનું અર્ધ પાંચસેં ત્રેવીશ યોજન અને શાઢી ત્રણકલા જાજેરી લાજે ત્યહાંલગી પર્વતના શિખર ડપર નદી વહે. ॥ ૪૯ ॥

નિવડ્ઠ મગરમુહોવમ ॥ વયરામય જિઙ્ગિમયાહિ વયરતલે ॥

નિયમે નિવાય કુંડે ॥ મુત્તાવલિ સમપ્પવાહેણ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ— શિખરના ઢેઢાર્થી મગરમુહોવમ કેળ મગરમઢના મુખને ડપમાયે તેને આકારે, તથા વયરામય કેળ વજ્ર રત્નમય એવી જે જિઙ્ગિયાહિ કેળ જીંજી એનો જીંજ સરલો આકાર છે, માટે જીંજી કહીયં—પરનાલ તે મધ્યે થડને વયરતલે કેળ વજ્ર-મય છે તલ જેહને વિષે, એહવો જે નિયમે નિવાયકુંડે કેળ નદીના પોતપોતાને નામે જે નિપાત કુંડ, ઇટલે આપ આપણે નામે જે નિપાતકુંડ, તેને વિષે મુત્તાવલી સમપ્પ-

વાહેણ કેળ મોતીની તૂટેલી સેર તેને સદૃશ પ્રવાહે કરી અવિભિન્ન ધારાણ કરી નિવ-
ડે કેળ પડે. ઇટલે ગંગાનદી તે ગંગાનિપાત કુંડને વિષે પડે છે, અને સિંધુનદી
સિંધુનિપાત કુંડને વિષે પડે છે. એમ નદીને નામે નિપાતકુંડ જાણવા. ॥ ૫૦ ॥

॥ હવે જીંજી વચાણે છે. ॥

દહદાર વિઠરાઈ ॥ વિઠર પશ્સાસ જાગ જહાઈ ॥

જહુત્તાઈ ચઝગુણ ॥ દીહાઈ સઘ જિપ્રીઈ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—ઢહનાં વારણાનો વિસ્તાર સઘા ઠ યોજન છે; તેમ નદીપ્રવાહમાંહે જીંજીનો
વિસ્તાર પણ સઘા ઠ યોજન છે. તેમાટે સરખો વિસ્તાર છે. અને દહદારવિઠરાઈ કેળ
ઢહનાં વારણાનો જે પહોલપણે વિસ્તાર તે વિઠર કેળ વિસ્તારના પશ્સાસજાગજહાઈ કેળ
પચાશમે જાગે જીંજી જાડી છે. અને તે જહુત્તાઈ કેળ જાડપણાથી ચઝગુણ કેળ ચોગુ-
ણી સઘજિપ્રીઈ કેળ સર્વ જીંજીઈ દીહાઈ કેળ દીર્ઘ ઇટલે લાંવી છે. એમ સર્વ ઢહોની
જીંજીનું પ્રમાણ જાણવું. જેમ વાહેરના વે પર્વતનેવિષે સઘા ઠ યોજન જીંજી પહોલી
છે, અને મધ્યના વે પર્વતની જિંજી પચીશ યોજન માંહેલી દિશિની જિંજી પહોલી
છે. અને વાહેરની દિશિની જીંજી સાઢાવાર યોજન પ્રમાણે છે, અને અન્યંતર ગિરીની
જીંજી મહાવિદેહ કોત્રમાંહેલી પચાશ યોજન પ્રમાણે છે. અને વાહેરની જે જીંજી છે
તે પચીશ યોજન પ્રમાણ પહોલી છે. એ સર્વ જીંજીનું જાડપણું છે; તે પોતપોતાના
વિસ્તારને પચાશમે જાગે જાડી છે. અને જાડપણાથી ચોગણું લાંવપણું છે. ॥ ૫૧ ॥

॥ હવે તે કુંડ વચ્ચે જે દ્વીપ છે તેનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

કુંડંતો અડજોયણ ॥ પિહુલો જલજવરિ કોસ હગ મુચ્ચો ॥

વેશ્ જુઈ નશ્ દેવી ॥ દીવો દહદેવિ સમ જવણો ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—કુંડંતો કેળ કુંડવચ્ચે અરુજોયણ કેળ આઠ યોજન પિહુલો કેળ પોહલો પાણી
છે. અને જલોવરિ કેળ તે પાણી ઉપર કોસહગમુચ્ચો કેળ વે કોસ ઝંચો, અને વેશ્જુઈ
કેળ વેદિકાયુક્ત ઇટલે વેદિકાણ સહિત એવો જે નશ્દેવીદીવો કેળ નદીની દેવી-
જે વસવાનો દ્વીપ છે; પણ તે દ્વીપ કેવો છે ? દહદેવિસમજવણો કેળ ઢહની જે શ્રી,
લક્ષ્મી પ્રમુખ દેવી તેહનાં સરખાં છે જવન જે દ્વીપનેવિષે એવો છે. ॥ ૫૨ ॥

॥ હવે કુંડોનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

જોયણ સઠિ પિહુત્તા ॥ સઘાય ઠપ્પિહુલ વેશ્તિ હવારા ॥

એ દસુંડ કુંડા ॥ એવં અન્નેવિ નવરંતે ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—જોયણસઠ્ઠિપિહુતા કે૦ તે કુંડ સાઠ યોજન પહોલા છે. વલી કેવા છે? સવાય ઢપ્પિહુલવેશ્તિહુવારા કે૦ સવા ઠ યોજન પહોલાં વેદિકાનાં ત્રણ બારણાં છે તે કુંરુનેવિષે. એકુંરુના કે૦ એ પહેલા કહ્યા જે કુંડ તે દસુંડ કે૦ દશ યોજન ઊંડા છે એવં કે૦ એ પ્રકારે અન્નેવિ કે૦ બીજા પણ કુંડ છે. પણ તે કે૦ તેહનું નવરં કે૦ એટલું વિશેષ છે તે કહે છે. ॥ ૫૩ ॥

એસિં વિહાર તિગં ॥ પમુચ્ચ સમહુગુણ ચઝગુણઠ ગુણા ॥

ચઝસઠ્ઠિ સોલ ચઝદો ॥ કુંડા સવેવિ શ્દ નવર્શ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—એસિંવિહારતિગં કે૦ એ કુંડના ત્રણ વિસ્તાર પમુચ્ચ કે૦ આશ્રીને—તે ત્રણ વિસ્તાર કયા? કુંરુનું પહોલપણું અને દ્વીપનું પહોલપણું તથા વેદિકાનું પહોલપણું એ ત્રણ વિસ્તાર તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાંહે બત્રીશ વિજયની નદીના જે ચાસઠ કુંડ, તેમાંહે જે દ્વીપ—તેહની વેદીકા, તેહનો વિસ્તાર તે સમ કે૦ ઝરત અને ધેરવતના કુંરુ સરખો છે. તે કેમ? વિદેહના વિજયમાંહે ચઝસઠ્ઠિ કે૦ જે ચોસઠ કુંડ છે, તે સાઠ યોજન પહોલા છે. તે મધ્યે દ્વીપ આઠ યોજન છે, ત્યાં વેદિકાનાં બારણાંનો વિસ્તાર સવા ઠ યોજન જાણવો. અને હેમવંત ક્ષેત્રની બે નદી, ધેરણ્યવત ક્ષેત્રની બે નદી વલી બત્રીશ વિજયની બાર અંતર નદી—એમ સોલ નદીના જે સોલ કે૦ સોલ કુંડ, તેહના દ્વિપ, તેહનાં વેદિકા દ્વાર, તેહનો વિસ્તાર પહેલાનાથી હુગુણ કે૦ બમણો જાણવો. તે કેમ? તો કે—પહેલા કુંરુનો વિસ્તાર સાઠ યોજન છે, તેને બમણા કરીએ તો એકસો વીશ યોજન થાય; તો એ સોલ નદીના કુંડ એકસો વીસ યોજન પહોલા છે, પહેલાના દ્વીપ આઠ યોજન પહોલા છે, તે બમણા કરતાં સોલ થાય તો તે કુંરુના દ્વીપ સોલ યોજન પહોલા છે. અને વેદિકા દ્વારનો વિસ્તાર પહેલાં સવા ઠ યોજન કહ્યો છે, તેથી બમણો કરીએ તેવારે સાઠાબાર યોજન થાય, તો સોલ કુંરુના દ્વિપની વેદીકાના બારણાંનો વિસ્તાર પણ સાઠાબાર યોજન છે. વલી હરિવર્ષક્ષેત્રની બે નદી અને રમ્યકૂની બે નદી—એ ચાર નદીના ચઝ કે૦ ચાર કુંડ, તેહના ત્રણ વિસ્તાર પમુચ્ચ કે૦ આશ્રીને ચઝગુણ કે૦ ચોગુણો જાણવો. તે કેમ? તો કે પહેલા કુંડ સાઠ યોજન પહોલા છે, તો સાઠને ચોગુણ કરતાં બસેં ચાલીશ યોજન એ કુંડનો વિસ્તાર છે. આઠને ચોગુણ કરતાં બત્રીશ યોજન દ્વીપનો વિસ્તાર છે. સવાઠને ચોગુણ કરતાં પચીશ યોજન એટલો વેદિકા દ્વારનો વિસ્તાર છે. તથા મહાવિદેહની બે નદીના દો કે૦ બે કુંડ, તેહના ત્રણ વિસ્તારને પમુચ્ચ કે૦ આશ્રીને આઠગુણો જાણવો. તે કહે છે. પહેલા કુંરુનો વિસ્તાર સાઠ યોજન છે, તે સાઠને જેવારે આઠગુણ કરીએ તેવારે ચારસેં એવી યોજન કુંરુનો

વિસ્તાર થાય. પહેલાના દ્વીપનો વિસ્તાર આઠ યોજન, તેને આઠગુણ કરતાં ચોસઠ થાય. તો મહાવિદેહના કુંભમાંહે દ્વીપ ચોસઠ યોજનના છે. વેદિકાનાં દ્વાર સવાઠ યોજન છે, તેને આઠવાર ગુણતાં પચાશ થાય; તો વિદેહના કુંભની વેદિકાનાં બારણાં પચાશ યોજન પહોલાં છે, સર્વેવિ કેળ એમ સર્વ એકઠા ગણીએ તો ઇહ કેળ આ જંબુ-દ્વીપમાંહે નવઈ કેળ નેત્રુ કુંભા કેળ કુંડ થાય. ॥ ૫૪ ॥

॥ હવે વે ગાથાએ કરી, બાહેરની જે ચાર નદી છે, તેમની ગતિ કહે છે. ॥

એયંચ નઈ ચઝકં ॥ કુંડાઝં બહિહવાર પરિવૂઢં ॥

સગસહસનઈ સમેયં ॥ વેયદ્ધ ગિરિપ્પ ઝિંદેઈ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—એયંચ નઈ ચઝકં કેળ એ ચાર નદી જે ગંગા, સિંધુ, રક્તા, અને રક્તવતી તે કુંડાઝં કેળ પોતપોતાના નિપાતકુંડથી બહિહવાર પરિવૂઢં કેળ બાહેરના ઝરત અને ઐરવતને સન્મુખ બારણે નીકલે. તે કેમ? તો કે—ગંગા અને સિંધુ એ વે દક્ષિણને બારણે ઝરત સામી નીકલે છે, અને રક્તા તથા રક્તવતી એ વે ઉત્તરને બારણે ઉત્તરના ઐરવત દિશિ નીકલે છે, પણ તે ચાર નદીઝં કેવી છે? સગસહસનઈસમેયં કેળ સાત સહસ્ર તમાન્ય નદીઝં સહિત છે. એટલે ગંગાપ્રમુખ નદી કુંડથી જેવારે વૈતાલ્ય લગી આવે, તેવારે તેમને સાત સહસ્ર નદીઝં મલે છે. તેમાટે એવી નદીઝંના પરિવારવાલી થઈ થકી વેયદ્ધગિરિપ્પઝિંદેઈ કેળ વૈતાલ્ય પર્વતને પણ ઝેદે છે. અર્થાત્ વૈતાલ્યની વચ્ચે થઈને નીકલે છે. ॥ ૫૫ ॥

તત્તો બાહિર ચિત્ત, ઈ મઝાઝં વલ્લઈ પુવ્વ અવર મુઢં ॥ નઈ

સત્ત સહસ સહિયં ॥ જગઈ તલેણંઝદહિ મેઈ ॥ ૫૬ ॥

અર્થ—તત્તો કેળ તે વૈતાલ્ય પર્વત ઝેદીને નીકલ્યા પછી બાહિરચિત્તઋ કેળ બાહે-રના જે ક્ષેત્ર ઝરત તથા ઐરવત તેમના અર્ઘ્નજાગના મઝાઝં કેળ વચમાંથી પુવ્વઅવર-મુઢં કેળ પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિ સમુદ્ર સન્મુખ વલ્લઈ કેળ વલ્લે. ઝરતક્ષેત્ર માંહે ગંગાનદી પૂર્વ દિશાએ જાય, અને સિંધુનદી પશ્ચિમદિશિએ જાય. તથા ઐરવત માંહે રક્તાનદી પૂર્વદિશિએ જાય, અને રક્તવતી નદી પશ્ચિમ દિશિએ જાય. પણ તે ચાર નદીઝં કેવી છે? વૈતાલ્ય પર્વતને ઝેદીને નીકલ્યા પછી વલી નઈસત્તસહસસહિયં કેળ વીજીઝં જે સાત સહસ્ર નદીઝં, તેઝં કરી સહિત છે. એટલે ચૌદસહસ્ર નદીને પરિ-વારે પરવરી થકી જેમ વૈતાલ્યને ઝેદી નીકલી છે તેનીપરે જગઈતલેણં કેળ જગતીને પણ ઝેદીને ઝદહિમેઈ કેળ સમુદ્રમાંહે જાય છે. ॥ ૫૬ ॥

॥ હવે એક ગાથાઈ કરી નદીનો વિસ્તાર તથા ઝંડપણું કહે છે. ॥
 ધુરિ કુંઠ હુવાર સમા ॥ પજાંતે દસ ગુણાય પિહુલત્તે ॥
 સવઠ મહનઈઝં ॥ વિઠર પસાઝંઝાગુંડા ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—સર્વ નદીઝં જે છે, તે ધુરિ કેળ પહેલાં નીકલતાં કુંઠહુવારસમા કેળ કુંડ-
 નાદાર સરખો જેમનો વિસ્તાર છે એવીઝં છે. અને પજાંતે કેળ ઠેઠે ઇટલે અંતને વિષે
 પ્રથમના વિસ્તારથી દસગુણાયપિહુલત્તે કેળ દશગુણી વિસ્તારપણે છે. તે કેમ ? તો કે—ઝરત
 તથા ઇરવતની ચાર નદીઝં છે, તે પ્રથમ સવાઠ યોજન વિસ્તાર છે, તેને દશગુણ કરતાં
 સાઢીવાસઠ યોજન થાય. તો ઠેઠે ઇટલે સમુદ્રમાંહે જલે તેવારે સાઢીવાસઠ યોજન થાય;
 તથા વત્રીશ વિજયની નદીઝં ચોસઠ છે. તેહનો પણ એજ આદિઅંતનો વિસ્તાર છે. તેહના
 જે ચોસઠ કુંડ છે, તે વાહેરના કુંઠસરખા છે; તેમાટે સરખો વિસ્તાર કહ્યો. વત્રી હેમ-
 વંત તથા ઇરવતવંતની ચાર નદી, અને વિજયની વાર અંતરનદી; એવં સોલ નદીઝંનો
 આદિવિસ્તાર સાઢાવાર યોજન છે. તેને દશગુણ કરતાં એકસો પચીશ યોજન થાય;
 તો ઠેઠે એકસો પચીશ યોજનનો વિસ્તાર જાણવો. વત્રી હરિવર્ષ તથા રમ્યકૂદેત્રમાંહે
 જે ચાર નદીઝં છે તેહનો વિસ્તાર પચીશ યોજન ધુરે છે. તેને દશગુણ કરીએ તો વસેં
 પચાશ થાય; તો તે ચાર નદી છે તે અંતનેવિષે વસેં પચાશ યોજન વિસ્તારપણે
 અને વિદેહકેત્રેજે વે નદી છે, તેહનો પ્રથમ વિસ્તાર, પચાશ યોજનનો છે, તે દશગુણ ક-
 રતાં પાંચસેં યોજન થાય; તો ઠેઠે પાંચસેં યોજન તે નદી પહોલી જાણવી. સવઠ કેળ સઘલે જે
 મહનઈઝં કેળ મહાનદીઝં ઇટલે મોટી નદીઝં છે, તે વિઠર પસાઝંઝાગુંડા કેળ વિસ્તા-
 રથી પચાસમે જાગે ઝંડી છે. જેમ ગંગાનદીનો આદિ વિસ્તાર સવા ઠ યોજન છે, તેને
 પચાશે જાગ દેતાં યોજનનો આઠમો જાગ આવે, તો પ્રથમનીકલતાં યોજનને આઠમે
 જાગે ઝંડી છે, અને ઠેઠે સાઢી વાસઠ યોજન વિસ્તાર છે, તેને પચાશે જાગ દેતાં સવા
 યોજન આવે, તેમાટે ઠેરે સવા યોજન ઝંડી નદી જાણવી. એમ સમસ્ત નદી છે. ઇ
 ઝરત તથા ઇરવત ક્ષેત્રની નદીની ગતી કહી. ॥ ૫૭ ॥

॥ હવે પાંચ ક્ષેત્રની નદીની ગતિ કહે છે. ॥

પણ ચિત્ત મહનઈઝં ॥ સદાર દિસિ દહ વિસુઠ્ઠ ગિરિ અઠ્ઠ ॥

ગંતૂણ સજિઝીર્દિં ॥ નિયનિય કુંડેસુ નિવડંતિ ॥ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—પણચિત્તમહનઈઝં કેળ પાંચ ક્ષેત્રની જે મહાનદીઝં છે તે સદારદિસિદહવિ-
 સુઠ્ઠગિરિઅઠ્ઠ કેળ પોતપોતાના વારણાની દિશિ ડ્રહનો જે વિસ્તાર છે, તે કાઢતાં જે પર્વતના
 વિસ્તારનું અઠ્ઠ થાય તેટલા યોજન નદી પર્વતના શિખર ઉપર વહે. તે કેમ ? તો કે—હેમવંત
 અને શિખરીનો વિસ્તાર એક સહસ્ર વાવઝ યોજન અને વાર કલા છે. તેમાંથી ડ્રહનો

વિસ્તાર પાંચસેં યોજન કાઢીં તેવારે પાંચસેં વાવન યોજન અને વાર કલા રહે; તેનું અર્ધ વસેં ઠહો તેર યોજન અને ઠ કલા થાય. તો પોતાના ડહદારના મુખથી શિખર ઉપર વસેં ઠોતેર યોજન અને ઠ કલા વહે છે. અને મહાહિમવંત તથા રુક્મીને વિષે ચાર નદી એક હજાર ઠસેં ને પાંચ યોજન અને પાંચ કલા પર્વતના શિખર ઉપર ચાલે. વહી નિષધ તથા નીલવંત સંવંધી ચાર નદીઝ સાત હજાર ચારસેં એકવીશ યોજન ને એક કલા પર્વતના શિખર ઉપર ચાલે. ડહનો વિસ્તાર પર્વતના વિસ્તારમાંહેથી કાઢી અર્ધ કરીં તેવારે એવું પૂર્વોક્ત માન લાજે; તેવાર પઠી પર્વતના વિસ્તાર ઢેડે ગંતૂળ કેળ જણે સજિપ્રીહિં કેળ સ્વ એટલે પોતાની જીત્રી ઉપર થણે નિયનિયકુંડેસુનિવડંતિ કેળ પોતપોતાના નિપાતકુંડને વિષે તે નદીઝ પડે છે. ॥ ૫૭ ॥

નિય જિપ્રિય પિહુલત્તા ॥ પળ વીસંસેળ મુત્તમગિરિં ॥

જામમુહા પુઘુદહિં ॥ ઇયરા અવરોય હિમુ વિંતિ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ— નિયજિપ્રિયપિહુલત્તા કેળ પોતપોતાની જીત્રીના પહોલપણને પળવીસંસેળ કેળ પચીશમે જાગે મધ્યગિરિમુત્ત કેળ મધ્યગિરિ જે વૃત્ત વૈતાલ્ય તથા મેરુને મૂકીને જામમુહા કેળ જે નદીનું મુખ દક્ષિણસામું છે, પુઘુદહિં કેળ તે નદી પૂર્વ સમુદ્રદિશિ વહે. ઇયરા કેળ ઇતર એટલે જે નદી ઉત્તરમુખ છે, તે અવરોયહિમુવિંતિ કેળ પશ્ચિમસમુદ્રદિશિ વહે. એટલે હેમવંત તથા ઇરણ્યવંતની નદી વૃત્ત વૈતાલ્યને બે કોસ વેગલો મૂકી પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિં વહે. વહી હરિવર્પ તથા રમ્યક્ની નદી ચાર કોશ વૃત્ત વૈતાલ્યને વેગલો મૂકીને પૂર્વપશ્ચિમ દિશિં વહે. તથા મહાવિદેહની નદી મેરુપર્વતને આઠ કોસ વેગલો મૂકી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશિં વહે. ॥ ૫૯ ॥

હેમવડ રોહિયંસા ॥ રોહીયા ગંગડુગુણ પરિવારા ॥

ઇરણ્યવય સુવણ્ણ ॥ રુપ્પકૂલાઝ તાણસમા ॥ ૬૦ ॥

અર્થ— હેમવડ કેળ હેમવંત ક્ષેત્રમાંહે રોહિયંસા કેળ રોહિતાંશા તથા રોહિયા કેળ રોહિતા એવે નામે વે નદી છે, તે ગંગડુગુણપરિવારા કેળ ગંગાનદી કરતાં જેમનો વમણો પરિવાર છે. એટલે અઠાવીશ હજાર નદીઝના પરિવારે પરિવરી એવી જાણવી. અને ઇરણ્યવય કેળ ઇરણ્યવત ક્ષેત્રમાંહે સુવણ્ણરુપ્પકૂલાઝ કેળ સુવર્ણકુલા અને રુપ્પકુલા એવે નામે વે નદી છે. તે તાણસમા કેળ તે રોહિતાંશા સરખો જેમનો પરિવાર છે, એટલે રોહિતાંશા નદીની પરે અઠાવીશ હજાર નદીઝ પરિવરી છે. ॥ ૬૦ ॥

હરિવાસે હરિકંતા ॥ હરિસલિલા ગંગચઝગુણ નઈઆ ॥

એસિસમા રમ્મવણ ॥ નરકંતા નારિકંતા ય ॥ ૬૧ ॥

અર્થ— હરિવાસે કેળ હરિવર્ષ દ્વેત્રનેવિષે હરિકંતા અને હરિસલિલા નામે બે નદી છે. તે નદી કેવીં છે ? ગંગચંડગુણનર્દ્યા કેળ ગંગાનદીથી ચોગણો છે પરિવાર જેમનો એવીં છે. એટલે ઠપ્પન હજાર નદીંએ પરિવરી છે, તથા એસીસમા કેળ એ પૂર્વોક્ત નદી સદૃશ રમ્યએ કેળ રમ્યક્ષેત્રનેવિષે નરકંતા અને નારીકંતા એ નામે બે નદીં છે, તેપણ એટલીજ નદીંએ પરિવરી છે, એટલે ઠપ્પન હજાર નદીંએ પરિવરી છે. ॥૬૧॥

સીંયા સીયાં ॥ મહા વિદેહમ્મિ તાસુ પત્તેયં ॥ નિવડહ
પણલરક ડુત્તી, સ સહસ અડત્તીસ નહ સલિલં ॥ ૬૨ ॥

અર્થ— સીંયા કેળ સીતોદા તથા સીયાં કેળ સીતા એ બે નદી છે તે, મહાવિદેહમ્મિ કેળ મહાવિદેહ દ્વેત્રનેવિષે છે. તાસુ કેળ તે સીતોદા અને સીતા નદીંની મધ્યે પત્તેયં કેળ પ્રત્યેકે એટલે એકેકી નદીમાંહે પણલરક ડુત્તીસ સહસ અડત્તીસ નહસલિલં કેળ પાંચ લાખ વત્રીશ હજાર ને આઠત્રીશ નદીં સંવંધી જે પાળી છે, તે નીવડહ કેળ પહે છે. ॥ ૬૨ ॥

॥ હવે સીતોદામાંહે જે નદી જલે છે તે કહે છે. ॥

કુરુ નહ ચુલસી સહસા ॥ ઠચ્ચેવંતર નર્દં પહવિજયં ॥
દો દો મહા નર્દં ॥ ચંડ દસ સહસાં પત્તેયં ॥ ૬૩ ॥

અર્થ— કુરુ કેળ કુરુદ્વેત્રનેવિષે ચુલસી સહસા કેળ ચોરાશી હજાર નદીં છે. વલી ઠચ્ચેવંતર નર્દં કેળ ઠ અંતર નદી છે. વલી પહવિજયં કેળ પ્રતિવિજયે એટલે એકેકી વિજયે દો દો મહા નર્દં કેળ ગંગા, સિંધુ પ્રમુખ બે બે મહાનદીં છે, તો સોલ વિજયમાંહે વત્રીશ મહોટી નદીં છે. તે પત્તેયં કેળ પ્રત્યેક નદીનો પરિવાર ચંડદસ સહસાં કેળ ચૌદ હજાર નદીંનો જાણવો. તે ચૌદ હજારને વત્રીશ વિજયે વત્રીશવાર ગુણતાં ચાર લાખ અડતાલીશ હજાર થાય. તેનીસાથે પાઠલી કુરુદ્વેત્રાદિકની ચોરાશી હજાર ને આઠત્રીશ નદીં એકઠી કરીં તેવારે પાંચ લાખ વત્રીશ હજાર ને આઠત્રીશ નદીંનું પાળી સીતોદા નદીમાંહે જલે છે. સીતામાંહે પણ એટલી નદીંનું પાળી જલે છે. તે માટે બમણી કરીં તેવારે દશ લાખ ચોસઠ હજાર ને બોતેર એટલી નદીં, મહાવિદેહ દ્વેત્રમાંહે જાણવી. ॥ ૬૩ ॥

॥ હવે જંબૂદ્વીપની સર્વ નદીંની સંખ્યા કહે છે. ॥

અડસયરિ મહાનર્દં ॥ બારસ અંતરનર્દં સેસાં ॥ પરિ-
યર નર્દં ચંડ દસ ॥ લરકા ઠપ્પણ સહસા ય ॥ ૬૪ ॥

અર્થ— વત્રીશ વિજયની ચોસઠ નદી, તથા સીતોદા અને સીતા એ બે નદી તથા

તેમાટે સોલ વૃક્ષસ્કારના ચોસઠ કૂટ જાણવા. તેહનાં નામ—બે પાસે બેબે વિજયને નામે બે કૂટ, ત્રીજો વૃક્ષસ્કારકૂટ, ચોથો મહાનદીનીદિશિણ સિદ્ધકૂટ, એ ચાર નામે સોલ વૃક્ષસ્કારના ચોસઠ કૂટ જાણવા. ॥ ૬૫ ॥

સોમણસિ ગંધમાયણિ ॥ સગ સગ વિજ્ઞુપત્તિમાલવંતિ પુણો ॥

અઠઠ સયલતીસં ॥ અઢ નંદણિ અઠ કરિકૂડા ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—સોમણસિગંધમાયણિ કે ૦ સોમનસ અને ગંધમાદન એ નામે જે ગજદંતગિરિ તેમને વિષે સગસગ કે ૦ સાત સાત કૂટ છે. તેહનાં નામ કહે છે. પહેલા મેરુની દિ-શીથી સિદ્ધકૂટ, તેવારપઢી નિષધપર્વતની સન્મુખ સોમણસકૂટ, મંગલાવતીકૂટ, દેવ-કુરુકૂટ, વિમલકૂટ, કાંચનકૂટ, અને વિશિષ્ટકૂટ. એ સાત કૂટ સોમનસ ઉપર છે. તથા ગંધમાદન નામે ગજદંત ગિરિનેવિષે જે સાત કૂટ છે તે કહે છે:—મેરુદિશિણ સિદ્ધકૂટ, તેવાર પઢી અનુક્રમે નીલવંત સન્મુખ ગંધમાદનકૂટ, ગંધકૂટ, ઉત્તરાકૂટ, સ્ફાટિકકૂટ, લોહિતાક્ષકૂટ, અને આનંદકૂટ. એ સાત કૂટ ગંધમાદન ઉપરે છે. પુણો કે ૦ વહી વિજ્ઞુપત્તિમાલવંતિ કે ૦ વિદ્યુત્પ્રજ તથા માલવંત એ બે ગજદંતગિરિનેવિષે અઠઠ કે ૦ આઠ આઠ કૂટ છે. તેહ મધ્યે જે પ્રમથ વિદ્યુત્પ્રજ છે તેહના આઠ કૂટ નામ કહે છે. મેરુદિશિણ સિદ્ધકૂટ, ત્યારપઢી અનુક્રમે નિષધ સન્મુખ વિદ્યુત્પ્રજકૂટ, દેવકુરુકૂટ, બ્રહ્મકૂટ, કનકકૂટ, સ્વસ્તિકકૂટ, સીતોદાકૂટ, અને સ્વયંજલકૂટ, અહીંયાં નવમો હરિકૂટ છે, તે સહસ્ત્રાંકકૂટમાંહે ગણશે. અહીંયાં તો આઠ ગણ્યા છે. બીજો માલવંત ગજદંતગિરિનેવિષે આઠ કૂટ છે, તેહનાં નામ કહે છે. મેરુદિશિણ સિદ્ધકૂટ, ત્યારપઢી અનુક્રમે નીલવંત પર્વત સન્મુખ માલવંતકૂટ છે, ઉત્તરકુરુકૂટ, કલ્પકૂટ, સાગરકૂટ, રજતકૂટ, સીતાકૂટ, અને પૂર્ણજકૂટ. અહીંયાં પણ નવમો હરિસહકૂટ છે; તે સહસ્ત્રાંકમાં ગણશે. એ પ્રમાણે ગજદંતગિરિ ચાર, તેમના સયલ કે ૦ સર્વ મહીને તીસં કે ૦ ત્રીશ કૂટ છે, અને બે અધિક છે તે સહસ્ત્રાંકમાં ગણશે. તથા નંદણિ કે ૦ નંદનવનનેવિષે અઠ કે ૦ આઠ કૂટ છે. તે ઈશાણ કોણના પ્રાસાદ અને પૂર્વદિશિના જિનજવન વચ્ચે છે. તેહનાં નામ કહે છે. નંદનકૂટ, ત્યાંથી દક્ષિણાવર્ત ફરતાં મંદરકૂટ, નિષધકૂટ, હૈમવંતકૂટ, રજતકૂટ, રુચકકૂટ, સાગરચિત્રકૂટ, અને વજ્રકૂટ. અહીંયાં પણ નવમું ઈશાનકોણે બલકૂટ છે, તે સહસ્ત્રાંકમાંહે ગણશે. અને અઠકરિકૂડા કે ૦ મેરુપર્વતની પાસે સમજૂતલ ઉપર જે જડશાલ વન છે, ત્યાં સીતા નદીની ઉત્તરદિશિને કાંઠે પ્રથમ પદ્મોત્તર કૂટ, ત્યાંથી દક્ષિણાવર્ત ફરતાં નીલવંતકૂટ, સુહસ્તિકૂટ, અંજનગિરિ-કૂટ, કુમુદકૂટ, પલાસકૂટ, અવતંસકૂટ, અને રોચનગિરિકૂટ, એ આઠ કૂટ હાથીને

||કારે છે; તેમાટે એ આઠ કરિકૂટ એવે નામે જાણવાં. || ૬૬ ||

||હવે એ કૂટ ઇટલે શિખર-તેહનું ઝંચપણું અને સ્વરૂપ કહે છે. ||

શ્ય પણસઝઞ્ચ ઠાસ, ઈ સઝ કુડા તેસુ દીહર ગિરીણં ||

પુઘ નશ્મેરુ દિસિચ્છં, ત સિદ્ધ કૂડેસુ જિણજવણા || ૬૭ ||

અર્થ-શ્ય કે ૦ એ પ્રકારે પણસઝઞ્ચ કે ૦ પાંચસેં યોજનના ઝંચા એહવા જે ઠાસઈ-ઝકુડા કે ૦ એકસો ઠાસઠ કૂટ છે. તેસુદીહરગિરીણં કે ૦ તેમાંહે જે દીર્ઘ ઇટલે લાંબા વિત જે ઠ કુલગિરિ તથા વદ્ધસ્કાર અને ગજદંતગિરિ-એહનેવિષે સિદ્ધ કૂટ કયાં ? તે કહે છે. પુઘનશ્મેરુદિસિ અંતસિદ્ધકૂડેસુ કે ૦ ઠ કુલગિરિના પૂર્વદિશિના ઢેઠાએ જે સિદ્ધકૂટ છે, તથા વદ્ધસ્કાર પર્વતનેવિષે નદી દિશિના ઢેઠાએ જે સિદ્ધકૂટ છે, અને ગજદંતગિરિના જે મેરુદિશિના ઢેઠાએ સિદ્ધકૂટ છે તેહને ઉપરે જિણજવણા કે ૦ જિનજવનો છે. એમ જાણવું. || ૬૭ ||

|| હવે તે જિનજવનોનાં માન કહે છે. ||

તે સિરિગિહાઝ દોસય || ગુણપ્પમાણા તહેવ તિહવારા ||

નવરં અડવીસાહિય || સયગુણ દારપ્પમાણમિહ || ૬૮ ||

અર્થ-તે કે ૦ તે જિનજવનો છે તે, સિરિગિહાઝ કે ૦ શ્રી દેવીના ઘરથી દોસય ગુણપ્પમાણા કે ૦ વસેં ગુણાં અધિકાં લાંબપણે, પહોલપણે, તથા ઝંચપણે જાણવાં. તે કેમ? તો કે-શ્રીદેવીનું ઘર એક કોશ લાંબું છે, તે વસેંવાર ગુણતાં પચાશ યોજન થાય; તો જિનજવનો પણ પચાશ યોજન લાંબાં છે. શ્રીદેવીનું ઘર અર્ધ કોશ પહોલું છે. તેને વસેં વાર ગુણતાં પચીશ યોજન થાય તો જિનજવનો પણ પચીશ યોજનનાં વિસ્તારવંત છે. ઇટલે પહોલાં છે. શ્રીદેવીનું ઘર ચૌદસેં ચાલીશ ધનુષ્ય ઝંચું છે તેને વસેંવાર ગુણીયં તેવારે ઠત્રીશ યોજન થાય, તો જિનજવનો છે તે પણ ઠત્રીશ યોજન ઝંચાં છે. તહેવ કે ૦ તેમજ શ્રીદેવીનાં જવનની પેઠે તિહવારા કે ૦ ત્રણ વારણે સહિત છે. પણ નવરં કે ૦ ઇટલું વિશેષ છે જે અડવીસાહિય કે ૦ શ્રીદેવીના જવનના વારણાથી ઝંચપણું, પહોલપણું અને વારણાનો પ્રવેશ તેથી એકસોને અઠાવીસ ગણું અધિક શ્રીતીર્થકરના જવનના વારણાનું પ્રમાણ છે, તે યંત્રથી જાણવું.

|| વીજા જે પાંચસેં યોજનના ઝંચા કૂટ છે ત્યાં પ્રાસાદનાં માન કહે છે. ||

પણવીસં કોસસયં || સમચરસવિહ્વા ડગુણમુઞ્ચા ||

પાસાયા કુડેસુ || પણસયઝઞ્ચેસુ સેસેસુ || ૬૯ ||

અર્થ-સેસેસુકૂડેસુ કે ૦ સિદ્ધકૂટવિના શેષ ઇટલે વાકી જે કૂટ છે, તેહનેવિષે

પાસાયા કે૦ અધિષ્ઠાયક દેવતાૃને વસવાનાં. પ્રાસાદ ઇટલે ઘર છે. પણ તે કૂટ કેવા છે? પણસયજ્ઞેસુ કે૦ પાંચસેં. યોજન ઝંચાં છે. તે કૂટનેવિષે પ્રાસાદ કેવાં છે? તો કે—પણવીસંકોસસયં કે૦ એકસો પચીશ કોશ સમચઝરસ કે૦ સમચઝરંસ સંસ્થાને છે. ઇટલે ચારે તરફ સરખા મૂલનેવિષે છે, વિઘ્નના કે૦ વિસ્તાર જેનો. અને વિસ્તારથી હુગુણમુચ્ચા કે૦ વમણાં ઝંચાં છે. ઇટલે અઢીસેં કોસ ઝંચાં અને એકસો પચીશ કોશ પહોલાં છે. એવાં દેવતાનાં પ્રાસાદ છે. ॥ ૬૯ ॥

॥ હવે સહસ્ત્રાંક કૂટ કહે છે. ॥

બલ હરિસહ હરિકુડા ॥ નંદણવણિ માલવંતિ વિઙ્ગુપન્ને ॥

ઈસાણુત્તરદાહિણ, દિસાસુ સહસુચ્ચ કણગમયા ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—બલ કે૦ બલકૂટ, તથા હરિસહ કે૦ હરિસહકૂટ, હરિકૂના કે૦ હરિકૂટ. એ નામે ત્રણ કૂટ છે તે, અનુક્રમે નંદણવણિ કે૦ નંદનવનનેવિષે ઇસાણ કે૦ ઈશાનકોણ છે, ત્યાં બલકૂટ છે. અને હરિસહકૂટ છે તે માલવંતિ કે૦ માલવંતનામે જે ગજદંતગિરિ, તેહનેવિષે ઉત્તર કે૦ ઉત્તરદિશિયં જાણવો. તથા હરિકૂટ છે તે વિઙ્ગુપન્ને કે૦ વિદ્યુત્. પ્રજ્ઞ નામે જે ગજદંતગિરિ તેનેવિષે દાહિણદિસાસુ કે૦ દક્ષિણદિશાને વિષે જાણવો. પણ એ ત્રણ કૂટ છે તે કેવા છે? તો કે—સહસુચ્ચ કે૦ હજાર યોજન ઝંચા છે. માટે એને સહસ્ત્રાંક કહીયં. અને કણગમયા કે૦ સુવર્ણમય છે. ॥ ૭૦ ॥

॥ હવે વૈતાલ્યના કૂટ કહે છે. ॥

વેયદ્દેસુવિ નવનવ ॥ કુડા પાણવીસ કોસ ઝંચાતે ॥ સઘે

તિસય ઢહુત્તર ॥ એસુવિ પુઘંતિ જિણકુડા ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—વેયદ્દેસુવિ કે૦ ઝરત અને ધેરવતના જે બે વૈતાલ્ય છે. અને વત્રીશ વિજયના વત્રીશ વૈતાલ્ય છે. એવં ચોત્રીશ દીર્ઘ વૈતાલ્યનેવિષે નવનવ કૂના કે૦ નવનવ કૂટ જાણવા. તે સઘે કે૦ તે સર્વ કૂટો જે છે તે, પાણવીસ કોસઝંચા કે૦ પચીશ કોશ ઝંચા છે. વલ્લી તે સર્વ કૂટ એકઠા ગણતાં તિસયઢહુત્તર કે૦ ત્રણસેં ને ઢ થાય. એસુવિ કે૦ એ કૂટોનેવિષે પણ જિણકુડા કે૦ જે જિનકૂટ છે, ઇટલે સિઝકૂટ છે, તે પુઘંતિ કે૦ પૂર્વદિશિને ઢેઢે છે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૭૧ ॥

॥ હવે તે વૈતાલ્યના સિઝકૂટ ઉપર જિનઝવનનું માન કહે છે. ॥

તાણૂવરિ ચેશ્હરા ॥ દહદેવીઝવણતુલ્લ પરિમાણા ॥

સેસેસુ ય પાસાયા ॥ અઘેગકોસં પિહુચ્ચતે ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—તાણૂવરી કે૦ તે વૈતાલ્યના સિઝકૂટ ઉપર જે ચેશ્હરા કે૦ ત્રૈલ્યગ્રહ ઇટલે

જિનજવન છે; તે કેવા છે? તો કે—દહદેવીજવણતુલ્યપરિમાણા કે૦ દહદેવી જે શ્રી તથા લક્ષ્મી પ્રમુખ—તેમનાં જે જવન છે, તે સરખું છે પરિમાણ જેમનું એવાં જિનજવન છે. સેસેસુ કે૦ વૈતાલ્યના વીજા સર્વ કૂટ ઉપરે જે પાસાયા કે૦ દેવતાનાં પ્રાસાદ છે, તે કેવાં છે? અરુગકોસંપિહુચ્ચત્તે કે૦ અરુકોશ પહોલાં છે, અને એક કોશ ડુંચાં એહવાં દેવતાડુંનાં જવન છે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૭૨ ॥

॥ હવે એ સર્વ કૂટનો વિસ્તાર કહે છે. ॥

ગિરિકરિકુડા ડચ્ચ, તણાડ સમ અરુમૂલુવરિ રુંદા ॥

રયણમયા નવરિ વિય, હ મજ્જિમા તિ તિ કણગરુવા ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—ગિરિ કે૦ સર્વ પર્વતોના કૂટ અને કરિકૂડા કે૦ જડશાલના વનનેવિષે જે કરી ઇટલે હાથીને આકારે આઠ કૂટ છે, તે કૂટ ડચ્ચતણાડ કે૦ ડંચપણાં સમ કે૦ સરખા, મૂલ કે૦ મૂલનેવિષે રુંદા કે૦ વિસ્તારે ઇટલે પહોલાં છે. અર્થાત્ જેટલા યોજન ડંચપણે છે તેટલાજ યોજન મૂલનેવિષે પહોલાં છે. અને ડચ્ચતણાડ કે૦ તે ડંચપણાર્થી અરુ કે૦ અરુ ડવરિ કે૦ ઉપર શિખરનેવિષે રુંદા કે૦ વિસ્તારે છે. ઇટલે પહોલપણે છે. તે કેમ ? જે કૂટ સહસ્ર યોજન ડુંચાં છે, તે મૂલનેવિષે સહસ્ર યોજન પહોલાં છે. અને સહસ્રનું અરુ પાંચસેં યોજન ઉપર શિખરને વિષે પહોલાં છે. વહી જે કૂટ પાંચસેં યોજન ડુંચાં છે, તે મૂલનેવિષે પાંચસેં યોજન પહોલાં છે. અને પાંચસેં યોજનનું અરુ અઢીસેં યોજન શિખર ઉપર પહોલાં છે. વહી જે કૂટ પચીશ કોશ ડુંચાં છે, તે મૂલનેવિષે પચીશ કોશ પહોલાં છે. અને પચીશનું અરુ સાઢાવાર કોશ શિખર ઉપરે પહોલાં છે. અને એ સર્વ કૂટની ચઢતાં ડતરતાંની જે હાની વૃદ્ધિ તે જગતીની પેઠે કહી છે, તેમ જાણવી. વહી તે કૂટ કેવાં છે ? રયણમયા કે૦ તે સર્વ કૂટ રત્નમય છે. પણ નવરિ કે૦ ઇટલું વિશેષ છે કે, જે વૈતાલ્યપર્વતોના નવનવ કૂટ જે છે તેમાંહે મજ્જિમાતિતિ કે૦ વચલા ત્રણ ત્રણ કૂટ જે છે તે કણગરુવા કે૦ તપાવ્યા સુવર્ણમય છે. અને સહસ્રાંક નામે જે ત્રણ કૂટ છે તે તો કનકમયી છે; એમ પ્રથમજ કહેલાં છે. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૭૩ ॥

॥ હવે જંબૂવૃદ્ધની પીઠિકાનેવિષે આઠ કૂટ છે તે તરુકૂટ કહેવાય છે તે કહે છે. ॥

જંબૂણયરયમયા ॥ જગદ્સમા જંબુસામલીકૂડા ॥

અઠઠ તેસુ દહદે, વિ ગિદ્સમા ચારુચેશ્હરા ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—જંબૂ કે૦ જંબૂવૃદ્ધ અને સામલી કે૦ શીમલાનું વૃદ્ધ, તેહનેવિષે જંબૂણય કે૦ જંબૂનદ તે રક્તકનક અને રયય કે૦ રુપું તેહના કૂટ અનુક્રમે જાણવા. પણ તે કૂટ

केवा ठे ? तो के—जगदसमा के० जगतीनी पेठे वार योजन मूखे विस्तार अन चार योजन शिखर उपर विस्तार, तथा आठ योजन उंचा जगती सरखा ठे. तेसु के० ते जंबु तथा शीमलाना कूटनेविषे दहदेविगिहसमा के० इहनी देवीना जवन सरखा एटले एक कोश लांबा, अने अर्ध कोश पहोलां, तथा चौदसें चालीश धनुष्य उंचां, एवां प्रत्येके अष्टक के० आठ आठ चारुचेइहरा के० मनोहर चैत्य घर ठे. एटले ते एकेकाकूट उपर आठ आठ जिनजवन ठे. इति गायार्थ ॥ १४ ॥

॥ हवे चोत्रीश ऋषज कूट कहे ठे. ॥

तेसिसमा रिसदकुडा ॥ चउतीसं चुद्धकुंड जुयलंतो ॥

जंबूण एसु तेसु य ॥ वेयहे सुव पासाया ॥ १५ ॥

अर्थ—तेसिसमा के० ते जंबू अने शीमलाना कूट सरखा चउतीसंरिसदकूटा के० चोत्रीश ऋषजकूट जंबू छीपमांहे ठे. ते ऋषजकूट कोण स्थानके ठे ? तो के—चुद्धकुंरुजुयलंतो—चुद्ध के० नाना एटले साठ योजनना जे पहोला कुंरु ठे, ते वे कुंरु वच्चे ठे, एटले गंगा सिंधु तथा रक्ता अने रक्तवती एइना बेउ कुंरु वच्चे जरत तथा ऐरवत, तथा वत्रीश विजयमांहे मल्ली चोत्रीश ऋषज कूट ठे. जंबूणएसु के० जंबुन जे रक्त सुवर्ण मयी एवां जे तेसु के० ते ऋषजकूट, तेमने विषे वेयहेसुव के० वैतादना कूटनी पेठे पासाया के० प्रासाद एटले देवजवन जाणवां; अर्हीआं वैताद्वर कक्षां माटे एक कोश उंचां अने अर्ध कोश पहोलां ठे एम जाणवुं. ॥ १६ ॥

॥ हवे सर्व कूटनी एकठी संख्या कहे ठे. ॥

पंचसए पणवीसे ॥ कूडा सवेवि जंबुदीवंमि ॥ ते

पत्तेयं वरवण, जुयाहि वेश्हि परिखित्ता ॥ १६ ॥

अर्थ—पंचसएपणवीसे के० पांचसें पचीश कूट सर्व मल्लीने जंबुदीवंमि के० जंबु छीपने विषे ठे. तेकूट केवा ठे ? तो के—पत्तेयं के० प्रत्येके प्रत्येके वरवण जुयाहिं एटले प्रधान जे वण के० वन तेणे करी जुयाहिं के० सहित जे वेश्हिं के० वेदिका तेणे ए परिखित्ता के० विंदेला ठे. ॥ इति गायार्थ ॥ १६ ॥

॥ हवे जंबूछीपमांहे जे कूट उपरे जिनजवन ठे ते कूट कहे ठे. ॥

ठसयरि कुंडेसु तहा ॥ चूलाचउवणतरुसु जिणजव-

णा ॥ जणिया जंबूदीवे ॥ सदेवया सेसठाणेसु ॥ १७ ॥

अर्थ—जंबूदीवे के० जंबूछीपने विषे ठ कुलगिरिना ठ कूट, चार गजदंताना चार-कूट, सोल वृक्षस्कारना सोल कूट, चोत्रीश वैताद्व पर्वतना चोत्रीश कूट, तथा जंबू-

વૃક્ષ અને શીમલા વૃક્ષના સોલ્લ એ જે ઠસયરિકૂડેસુ કેળ જે ઢોતેર કૂટ છે, તેમને વિષે જિણજવણા કેળ જિનજવન જણિયા કેળ કહ્યા છે. તદ્દા કેળ તેમજ ચૂલા કેળ મેરુ પર્વતની ચૂલિકાને વિષે તથા મેરુપર્વતના ચઢવણ કેળ ચાર વનને વિષે તથા તરુસુ કેળ જંબૂ તથા શીમલાના વૃક્ષ ઉપર, ઇટલે સ્થાનકે જિનજવન કહ્યાં છે. એ જિનજવનને વિષે પાંચસે ધનુષ્ય પ્રમાણે રત્નમય ક્ષપજ, ચંડાનન, વર્ડમાન અને વારિષેણ એ ચાર નામે જિનપ્રતિમા છે. સેસઠાણેસુ કેળ શેષ વીજા કૂટને વિષે જે છે સ કેળ તે દેવયા કેળ દેવતાનાં જવન જાણવાં. ત્યાં આપ આપણે કૂટને નામે દેવતાનાં સ્થાનક છે. ॥ ૭૭ ॥

॥ હવે વીજા કૂટને વિષે જિનજવનનું વિસંવાદ ઇટલે છે કિંવા નથી તેનો વિચાર કહે છે. ॥

કરિ કુડ કુંડ નશ્દહ ॥ કુરુ કંચણ જમલ સમ વિયદ્દેસુ ॥

જિણજવણ વિસંવાડ ॥ જો તં જાણંતિ ગીયઢા ॥ ૭૮ ॥

અર્થ-કરિકૂરુ કેળ કરિકૂટ તથા કુંડ કેળ કુંડ છે તેમાં તથા નશ્ કેળ નદી અને દહ કેળ ડહ તથા કુરુ કેળ કુરુદોત્રને વિષે જે કંચણ કેળ વસે કંચનગિરિ છે, તેહને વિષે તથા સીતોદા અને સીતાના ડહની પાસે જે જમગ નામે ચાર પર્વત છે ત્યાં, તથા વિયદ્દેસુ કેળ વૃત વૈતાલ્ય, ઇટલાં સ્થાનકને વિષે જિણજવણવિસંવાડ કેળ જિનજવનનો વિવાદ છે. ઇટલે સંદેહ છે. જોતં જાણંતિ ગીયઢા કેળ તેહના નિશ્ચયની વાર્તા ગીતાર્થ જ્ઞાનવંત જાણે. ॥ ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૭૮ ॥

॥ હવે ચાર ગાથાએ કરી વૈતાલ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

પુઘાવરજલહિંતા ॥ દસુચ્ચ દસપિહુલ મેહલચઝકા ॥

પણવીસુચ્ચા પણા, સ તીસ દસ જોયણ પિહુત્તા ॥ ૭૯ ॥

અર્થ-પુઘાવરજલહિંતા કેળ જંબુદ્વીપને વિષે જરત ઇરવતના જે બે દીર્ઘ વૈતાલ્ય છે તે પૂર્વ સમુદ્ર અને પશ્ચિમ સમુદ્રલગી દીર્ઘ ઇટલે લાંબા જાણવા. પણ તે વૈતાલ્ય કેવા છે ? દસુચ્ચ કેળ સમજૂતલ થકી દશ યોજનની ઊંચી અને દસ પિહુલ કેળ દશ યોજન પહોલી ઇત્રી બે પાસાની થઈને મેહલચઝકા કેળ ચાર મેલલા છે જે વૈતાલ્ય-ને વિષે ઇટલે એકેકી વૈતાલ્યે ચાર મેલલા, તે દક્ષણ અને ઉત્તર એકેકી દિશાએ બે બે મેલલા છે. તથા એ વૈતાલ્ય છે તે પળવીસુચ્ચા કેળ પચીસ યોજન ઊંચા છે. વલ્લી તે વૈતાલ્ય કેવા છે ? પચાસ, ત્રીસ અને દશ, ઇટલા યોજન પહોલા છે; ઇટલે સમજૂતલથી માંકી દશ યોજન ઊંચે જઈએ ત્યાંલગે પણાસ કેળ પચાસ યોજન પહોલાઈ એ પ્રથમ મેલલા, ત્યાંથી ઉપરે દશ યોજન ઊંચપણાલગી તે વૈતાલ્ય છે તે તીસજોયણપિહુત્તા કેળ ત્રીસ યોજન પહોલાઈ વીજી મેલલા છે. ત્યાં વીજી મેલલા ઉપરથી પાંચ

યોજન લગી દસજોયણ પિંહુત્તા કેળ દશ યોજન પહોલા છે. ઇટલે ઝંચપણાના પ યોજન પૂર્ણ થયા ॥ ૭૯ ॥

વેઈર્હિં પરિખિત્તા ॥ સઘયરપુર પંન્નસઠિસેણિહગા ॥

સદિસિંદલોગપાલો ॥ વજોગઝવરિહ્નમેહલયા ॥ ૮૦ ॥

અર્થ— વલી વૈતાલ્ય કેવા છે ? પચાશ, તથા ત્રીશ, તથા દશ યોજનનો છે વિસ્તાર જેમનો ઇવા વૈતાલ્યના બે પાસાનેવિષે વેઈર્હિંપરિખિત્તા કેળ ઠ વેદિકા તેણીં સહિત છે. ઇટલે પ્રથમ પાસાની બે મેઘલાનેવિષે બે બે વેદિકા છે. અને ઝપરની જે બે મેઘલા છે, તેહનેવિષે ઇકેકી વેદિકા છે. ઇમ ઠ વેદિકા જાણવી. તે વલી વૈતાલ્ય કેવા છે ? સઘયરપુરપંન્નસઠિસેણિહગા કેળ સ્વેચર જે વિદ્યાધર—તેના જે નગર પચાશ અને સાઠની ઇવી જે બે શ્રેણિ, તેણીં સહિત છે. ઇટલે દક્ષિણદિશિં દેશની રાજધાનીં સહિત પચાસ વિદ્યાધરોના પુર ઇટલે નગરની શ્રેણિ છે, અને ઝંતર દિશિં પણ દેશની રાજધાનીં સહિત સાઠ વિદ્યાધરના નગરની શ્રેણિ છે. વલી કેવા છે ? સદિ-સિંદલોગપાલો વજોગ ઝવરિહ્ન મેહલયા કેળ સદિસિ ઇટલે સ્વદિશિ તે પોતાની દિ-શિના ઇંડ્રના જે લોકપાલ ઇટલે સૌધમૈંડ્રના જે લોકપાલ તેમને રમવા યોગ્ય છે રની બે મેઘલા જે વૈતાલ્યનેવિષે ઇવા છે, ઇટલે પહેલી મેઘલાં વિદ્યાધર અને તે રની બે મેઘલાં લોકપાલ છે.

હ હ ખંડવિહિય ઝરહે, રવયા હ હ ગુરુ ગુહા ય રુપ્પમ
યા ॥ દોદીહા વેયઢ્ઠા ॥ તહા હતીસં ચ વિજયેસુ ॥ ૮૧ ॥

અર્થ— વલી વૈતાલ્ય કેવા છે ? હહઘંડવિહિય ઝરહે રવયા કેળ બેબે ઘંડ કઠ્યા છે, ઝરત અને ઇરવતના જેણે. ઝરત અને ઇરવત વચ્ચે પહ્યા માટે ઘંડ કીધા છે. ચ કેળ વલી કેવા છે ? હહગુરુગુહા કેળ બેબે મોહોટી ગુફા જેમનેવિષે છે. વલી કેવા છે ? રુપ્પમયા કેળ કેવલ રુપાના છે. ઇવા દોદીહા કેળ બે દીર્ઘ વેયઢ્ઠા કેળ વૈતાલ્ય છે. તે ક્યાં છે ? તો કે—ઝરત તથા ઇરવત ક્ષેત્રમાંહે છે. ચ કેળ વલી તહા કેળ તેમજ વિજ-યેસુ કેળ બત્રીશ વિજયનેવિષે હતીસં કેળ બત્રીશ વૈતાલ્ય જાણવા. ॥ ૮૧ ॥

નવરંતે વિજયંતા ॥ સઘયર પણપન્નપુરહસેણીયા ॥

ઇવં સઘયર પુરાઈ ॥ સગ તીસ સયાઈ ચાલાઈ ॥ ૮૨ ॥

અર્થ— નવરંતે વિજયંતા કેળ તે બત્રીશ વિજયના બત્રીશ વૈતાલ્યનેવિષે ઇટલું વિશેષ છે જે, વિજય વિજય લગી ઠેકા છે, પણ સમુદ્ર લગી ઠેકા નથી. વલી કેવા છે ? સઘયરપણપન્નપુરહસેણીયા કેળ સ્વેચર જે વિદ્યાધર, તેના પંચાવન નગરની બે પાંસે જે

વે શ્રેણિ, તેણીં સહિત ઠે. ઇટલે દક્ષિણ દિશાં પંચાવન નગર અને ઉત્તર દિશાં પણ પંચાવન નગર તે દેશની રાજધાની સહિત ઠે. એવં કેળે પ્રકારે સ્વયરપુરાં કેળે વિદ્યાધરનાં નગર સર્વે એકઠાં ગણીં તેવારે સગતીસ સયાંચાલાં કેળે ત્રણ સહસ્ર અને સાતસેં ચાલીશ થાય. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૫૨ ॥

॥ તે ચોત્રીશ વૈતાલ્યનેવિપે વે વે ગુફા ઠે તેહનું સ્વરૂપ કહે ઠે. ॥

ગિરિવિઠર દીહાં ॥ અડુચ્ચ ચણ પિહુપવેસદારાં ॥

વારસ પિહુલાં અડુ, ચ યાં વેયહુડુગુહાં ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—વેયહુડુગુહાં કેળે વૈતાલ્ય પર્વતનેવિપે વે વે ગુફા ઠે. તે ગુફા કેવી ઠે? ગિરિવિઠરદીહાં કેળે ગિરિ જે વૈતાલ્યપર્વત તેનું જે વિસ્તાર ઠે તે સરખી પચાશ યોજન દીર્ઘ ઇટલે લાંવી ઠે; વલી તે ગુફા કેવી ઠે? અડુચ્ચ કેળે આઠ યોજન ઊંચા ઠે અને ચણપિહુ કેળે ચાર યોજન પહોલા અને ચાર યોજન પવેસ કેળે પ્રવેશ એવા દક્ષણ અને ઉત્તરને સન્મુખ દારાં કેળે વે વારણાં તેણે કરી સહિત ઠે. વલી ગુફાં કેવી ઠે? વારસપિહુલાં કેળે વાર વાર યોજન માંહેલી કોરે પહોલી ઠે તથા અડુચ્ચયાં કેળે આઠ યોજન ઊંચી એવી વે વે ગુફા તે ગંગા, સિંધુ, રક્તા, અને રક્તવતીને વિચાલે જે ચોત્રીશ વૈતાલ્ય ઠે તેને વિપે ઠે. ॥ ૫૩ ॥

॥ તે ગુફાને વિચાલે વે નદીં ઠે તે વચાણે ઠે. ॥

તમ્મજિ હુજોયણ અં, તરાં તિ તિ વિઠરાં હનઈં ॥

ઝમ્મગ્ગ નિમ્મગ્ગાં ॥ કરુગાં મહાનં ગયાં ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—તમ્મગ્ગ હુજોયણ અંતરાં કેળે તે ગુફા લાંવણે પચાસ યોજનની ઠે, તે ગુફાના મગ્ગ ઇટલે વિચેના હુજોયણ ઇટલે પચીસમું તથા ઠવીસમું એ વે યોજનનું આંતરું ઠે જે વે નદી વિચે એહવી વે નદી ઠે જે ગુફાનેવિપે. વલી તે વે નદી કેહવી ઠે? તિતિ કેળે ત્રણ ત્રણ યોજનને વિસ્તારે ઠે. વલી કેહવી ઠે? ઝમ્મગ્ગા નિમ્મગ્ગા એહવાં ઠે નામજેમનાં. વલી નદી કેહવી ઠે? કરુગાં કેળે પર્વતમાંહેલા જે મોહોટા પાષાણ તેમાંહેથી નિકલીને મહાનં ગયાં કેળે મહામોહોટી નદી જે ગંગા સિંધૂ પ્રમુખ ઠે તેમાંહે ગમન કરનારી ઠે ॥ ૫૪ ॥

ઈહ પઝિત્તિં ગુણવ, નમંડલે લિહં ચક્કિ હ હ સમુદ્દે ॥

પણ સય ધણુદપમાણે વારેગહુજોયણુજો ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—ઈહ કેળે એ ગુફામાંહે પઝિત્તિં કેળે પ્રતિજિતીં ઇટલે બન્ને વાજુની જિંતને વિપે ચક્કિ કેળે ચક્રવર્તિ જે ઠે તે ગુણવન્ન મંડલે કેળે ઝગણપચાસ માંડલાપ્રતે લિહં કેળે લિખે ઠે, પણ તે માંડલા કેહવા ઠે? હ હ સમુદ્દે કેળે વે વે સાહમા સૂર્યમંડલ સરખા

કાકીણિ રત્ન કરી અજુઆલું કરવા માટે ચક્રવર્તિનું કીધા છે. વહી મંડલ કેહવા છે ? તો કે-પણસયધણુહપમાણે કેળ ઉત્સેઝાંગુલે કરી પાંચસે ધનુષ્યનું છે પ્રમાણ જેમનું; વહી મંડલ કેહવા છે ? તો કે વારેગડજોયણુજોએકેળ વાર યોજન, એક યોજન અને અરુ ઇટલે આઠ યોજન એ રીતે અનુક્રમે પ્રકાશના કરનાર છે; તે કેમકે પ્રમાણ-ગુલે કરી ગુફા વાર યોજન પોહોલી છે, તથા એકેકા મંરુલના વચમાં એકેક યોજનનું આંતરું છે, તથા માંડલાથી હેઠે તથા ઉપરે સર્વ થઈને ગુફા આઠ યોજન ઊંચી છે, તેમાટે પોહોલપણે વાર યોજન પ્રકાશ કરે છે. અને મંરુલને આંતરે એકેક યોજન પ્રકાશ કરે છે, તથા વહી ઊંચપણે આઠ યોજન પ્રકાશ કરે છે એમ જાણવું. તથા બન્ને પાસે યોજનને આંતરે ગોમૂત્રિકાને આકારે માંરુલાં કરતાં એક જીતેં ચઢવીશ મંડલ થાએ, અને બીજી જીતેં પચીશ મંરુલ થાએ, એમ ચક્રવર્તી બન્નેપાસેં મલી ઊગ-ણપચાસ મંરુલ કરે છે એમ જંબુદ્વીપપત્તીમાંહે વલ્લાણો છે. કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે જે એકેકી જીતેં ઊગણપચાશ માંરુલા કરે છે તેવારે બન્ને બાજુ એકઠાં ગણતાં અઠાણું મંરુલ થાએ તે વિરુદ્ધાર્થ દેખાય છે. ॥ ૫૫ ॥

॥ હવે તે ગુફાનાં નામ કહે છે. ॥

સા તિમિસગુહા જીએ ॥ ચક્કી પવિસેઈ મજ્જાલું તો ॥

ઝસહં અંકિય સો જી, એ વલ્લઈ સા લુંડગપવાયા ॥ ૫૬ ॥

અર્થ— સા કેળ તે સિંધૂનદીને પાસેં તિમિસગુહા કેળ તિમિસા નામે ગુફા છે, તે જીએ કેળ જે તિમિસા ગુફામાંહે થઈને ચક્કી કેળ ચક્રવર્તિ જે છે તે દક્ષિણમધ્યલુંગથી મજ્જા-લુંડંતો કેળ ઉત્તરજરતના મધ્યલુંગ માંહે પવિસેઈ કેળ પ્રવેશ કરે છે, ત્યાં મધ્યલુંડને સાધી પાળો વલતાં ઝસહં કેળ રૂષજકૂટપ્રતે અંકિય કેળ પોતાનું નામ લખિને જીએ કેળ જે બીજી ગંગાનદીપાસે ગુફા છે તેનેવિષે વલ્લઈ કેળ મધ્યદક્ષિણ જરતમાંહે પાળો વલે ઇટલે આવે, સાલુંડગપવાયા કેળ તેલુંડક પ્રપાતા નામે ગુફા કહિં ॥ ૫૬ ॥

॥ હવે ગુફા ડઘાડી રેહેવાની સ્થિતિ કહે છે. ॥

કયમાલનદ્દમાલય ॥ સુરાઝ વહ્લઈ નિબહસલિલાઝ ॥

જા ચક્કી તા ચિઠઈ ॥ તાઝ ઝઘડિયદારાઝ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ— તે ગુફા કેહવી છે ? કયમાલનદ્દમાલયસુરાઝ કેળ કૃતમાલ અને નાટ્યમાલ નામે બે અધિષ્ઠાયક દેવતા રખવાલા છે જેહનેવિષે, ઇટલે તિમિસાગુફાનો રખવાલો કૃતમાલ નામે દેવતા છે, અને લુંડકપ્રપાતા ગુફાનો રખવાલો નાટ્યમાલ નામે દેવતા છે. વહી તે ગુફા કેહવી છે ? ચક્રવર્તિનો જે વહ્લઈ કેળ સૂત્રધાર તેને નિબહ-

કે૦ વાંધ્યો ઠે, પાંચની રચનાઈ કરી સલિલાઈ કે૦ પાણી જેમનો. વહી તે ગુફા કે-
હવી ઠે ? જાચકી કે૦ ઝ્યાંસુધી ચક્રવર્તિ જીવે તા કે૦ ત્યાંસુધી તાઈ કે૦ તે ગુફાઈ
ઠે. તેઝઘનિયદારાઈ કે૦ ઝઘાડેલા ઠે કમાન જેમના એહવી ચકી ચિઠંતિ કે૦ રહે
ઠે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૫૭ ॥

॥ હવે દક્ષિણતરતમાંહે અયોધ્યાનગરીનો પરિમાણ કહે ઠે. ॥

વહિસંડંતો વારસ ॥ દીહાનવ વિઠડા અઝઝપુરી ॥

સાલવણવેયદ્વા ॥ ચઝદહિ યસયં ચિગારકલા ॥ ૫૮ ॥

અર્થ— વહિસંડંતો કે૦ દક્ષિણાર્ધ તરતના મધ્યસંડની વચમાં વારસદીહા કે૦
વારયોજન દીર્ઘ ઇટલે લાંબી અને નવવિઠડા કે૦ નવ યોજન પોહોલી એહવી અઝ-
પુરી કે૦ અયોધ્યા નામે પુરી ઇટલે નગરી સા કે૦ તે અયોધ્યાનગરી જે ઠે તે લવ-
ણવેયદ્વા કે૦ લવણસમુદ્ર અને વૈતાલ્યથી ચઝદહિયસયં ચિગારકલા કે૦ એકસો
ચઝદ યોજન અને ઉપર અગીઆર કલાને આંતરે જાણવી. તે કેમકે દક્ષિણાર્ધ ત-
રતના મધ્યસંડનો વિસ્તાર વસં આડત્રીસ યોજન અને ત્રણ કલા ઠે. તે મધ્યેથી અ-
યોધ્યાનગરીનો વિસ્તાર નવ યોજન કાઢીયં તેવારે વસં ને ઝંગણત્રીસ યોજન અને ઉ-
પર કલા ત્રણ રહે ઠે. તેહનું અર્ધ એકસો ચઝદ યોજન તથા એક યોજન ઝગસ્યો
તેહની ઝંગણીશ કલા કરિયં તેની સાથે મૂલગી ત્રણ કલા જેલતાં વાવીશ કલા થાણ
તેહનું અર્ધ અગીઆર કલા થાય, ઇટલે એકસો ચોદ યોજન અને ઉપર અગીઆર
કલા ઠે, તેટલી લવણસમુદ્ર અને વૈતાલ્યને અંતરે અયોધ્યાનગરી વેગલી જાણવી.
ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૫૮ ॥

॥ હવે મગધાદિ તીર્થ કહે ઠે. ॥

ચક્ષિવસનશ્પવેસે ॥ તિઝહુગં માગહો પજાસો ય ॥

તાણંતો વરદામો ॥ શ્વ સઘે વિઝુત્તર સયંતિ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ— ચક્ષિવસનશ્પવેસે કે૦ ચક્રવર્તિને વસવર્તિ એવી ક્ષેત્રની જે નદી ઇટલે
તરત, ઐરવત અને વત્રીશ વિજય એવં ચક્રવર્તિનાં ચોત્રીસ ક્ષેત્ર ઠે. તેહની જે ગંગા,
સિંધૂ, રક્તા અને રક્તવતી જે નદીઈ ઠે, એહને સમુદ્રમાંહે પ્રવેશ કરતાં તથા વત્રીશ
વિજયનેવિપે સીતોદા નદી તથા સીતા નદીમાંહે પ્રવેશ કરતાં તિઝહુગં કે૦ બે તીર્થ
જાણવાં. તીર્થ ઇટલે જે સ્થાનકનેવિપે નદી સમુદ્રમાંહે તથા સીતોદા સીતામાં
પ્રવેશ કરે તે સ્થાનક વિશેષ નદી સાગર સંગમ ઉત્તમ સ્થાનક કહીયં. તે તીર્થના
નામ એક પૂર્વદિશિયં માગહો કે૦ માગધ, વીજું પશ્ચિમ દિશિયં પજાસો કે૦ પ્રજાસ એ
બે નામ તીર્થનાં ઠે; તાણંતર કે૦ તે માગધ તથા પ્રજાસ એ બે તીર્થના વચમાં એક

વરદામો કે૦ વરદામ એવે નામે તીર્થ છે. એ રીતે શ્વ કે૦ આ જંબુદ્વીપને વિષે જે ચોત્રીશ ક્ષેત્ર છે તેમાંહે એકેક ક્ષેત્રે ત્રણ ત્રણ તીર્થ ગણતાં સર્વે કે૦ સર્વે વિમુક્તરસયંતિ કે૦ એકસો ને બે તીર્થ થાય, માટે આ જંબુદ્વીપને વિષે સર્વ મલીને એકસો ને બે તીર્થ જાણવા.

॥ હવે ઋત તથા ઐરવતમાંહે કાલચક્રનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

ઋરહેરવણ ઠ ઠ ઋર ॥ મયવસર્પિણિ ઉસર્પિણીરૂવં ॥

પરિજમશ્ચ કાલચક્રં ॥ હવાલસારં સયાવિ કમા ॥ ૯૦ ॥

અર્થ— ઋરહેરવણ કે૦ ઋરત તથા ઐરવત ક્ષેત્રમાંહે ઠઠઋરમયાવસર્પિણીઉસર્પિણીરૂવં કે૦ ઠ આરે કરી અવસર્પિણી અને ઠ આરે કરી ઉત્સર્પિણી તે રૂપ હવાલસારંકાલચક્રં કે૦ બાર આરાનું કાલચક્ર છે. તે સયાવિ કે૦ સદાકાલ અનાદિઅનંતપણે પણ પરિજમશ્ચકમા કે૦ અનુક્રમે ત્રમણ પામે છે. ॥ ૯૦ ॥

॥ હવે એ બાર આરાનાં નામ કહે છે. ॥

સુસમસુસમા ય સુસમા ॥ સુસમહસમા ય હસમસુસમા ય ॥

હસમાય હસમહસમા ॥ કમુક્કમા હસુવિ ઋરઠકં ॥ ૯૧ ॥

અર્થ— પ્રથમ આરો સુસમસુસમા કે૦ સુખમ સુખમા, ય કે૦ વલી વીજો આરો સુસમા કે૦ સુખમા, ત્રીજો આરો સુસમહસમા કે૦ સુખમહુખમા, ય કે૦ વલી ચોથો આરો હસમસુસમા કે૦ હુખમસુખમા, ય કે૦ વલી પાંચમો આરો હસમા કે૦ હુખમા, ઠગો આરો હસમહસમા કે૦ હુખમ હુખમા, એ ઋરઠકં કે૦ એ ઠ આરા છે તે અવસર્પિણિકાલને વિષે કમં કે૦ અનુક્રમે ઇટલે પ્રથમ સુખમસુખમાથી ગણીએ, અને ઉત્સર્પિણી કાલેં ઉક્કમા કે૦ અવલા ઇટલે હુખમહુખમાથી ધુરમાંની ગણીએ, એમ બાર આરા ચરતા પરતા જાણવા, ચક્રની પેઠે ફિરતાં આવે માટે કાલચક્ર કહીએ. અવસર્પિણી તે ઘટતો કાલ હોય અને ઉત્સર્પિણી તે ચડતો કાલ હોય. ॥ ૯૧ ॥

॥ હવે સાગરોપમનું માન કહે છે. ॥

પુબુત્ત પલ્લિસમસય ॥ અણુગહણા નિઠિણ હવશ્ પલિઝં ॥

દસકોઢિકોરિ પલિણ ॥ હિં સાગરો હોશ્ કાલસ્સ ॥ ૯૨ ॥

અર્થ—પુબુત્તપલ્લિ કે૦ પૂર્વોક્ત પલ્લ ઇટલે પ્રથમ કહ્યું જે અસંખ્યાત રોમ અણુએ જોયો જે યોજન પ્રમાણે પલ્લ તેમાંહેથી સમસય કે૦ સોસોવરસેં અણુગહણાનિઠિણ કે૦ એકેક સૂક્ષ્મ ધ્રુવ કાઢતાં જેટલે કાલેં તે પલ્લ ધ્રુવ થાય તેટલે કાલેં પલિઝં કે૦ પલ્લોપમનું કાલસ્સ કે૦ કાલમાન હવશ્ કે૦ થાય. દસ કોરિકોરિ પલિણહિં કે૦ એહવા દસ કોરિકોરિ પલ્લોપમેકરી સાગરોહોશ્ કે૦ એક સાગરોપમ કાલનું માને

યાય. સાગર ઇટલે સમુદ્ર તેહની પેઠે જેનું પાર પામવું ડુર્લભ હોય તેણે કરી સરલા-
પણું ઠે માટે સાગરોપમ કહીએ. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૯૨ ॥

॥ હવે ઠ આરાનું પ્રમાણ કહેઠે. ॥

સાગરચત્તિહ કોડાં, કોડિમિએ અરતિગે નરાણ કમા ॥

આજ તિહશ્ગ પલિયા ॥ તિહશ્ગકોસા તણુચ્ચત્તં ॥ ૯૩ ॥

અર્થ— સાગરચત્તિહકોનાકોનિમિએ કેળ પહેલો આરો ચાર કોડાકોની સાગરનો
પ્રને વીજો આરો ત્રણ કોડાકોડી સાગર પ્રમાણે ઠે, ત્રીજો આરો બે કોડાકોડી સાગર
પ્રમાણે જાણવો; અરતિગે કેળ એ ત્રણ આરાને વિષે કમા કેળ અનુક્રમે કરી નરાણ કેળ
મનુષ્યોના આજ કેળ આયુષ્ય કહેઠે. તિહશ્ગપલિયા કેળ પ્રથમ આરેત્રણ પદ્યોપમનું
તથા વીજે આરે બે પદ્યોપમનું અને ત્રીજે આરે એક પદ્યોપમનું એ મનુષ્યનું આયુષ્ય
જાણવું. હવે શરીરનું માન કહેઠે. તિહશ્ગકોસાતણુચ્ચત્તં કેળ પ્રથમ આરાને વિષે ત્રણ
કોસ ઝંચાં મનુષ્યનાં શરીર હોય, અને વીજે આરે બે કોસ, ત્રીજે આરે એક કોસ એ
શરીરનું ઝંચપણું જાણવું. ॥ ૯૩ ॥

॥ હવે ત્રણ આરાને વિષે આહારનું પ્રમાણ કહેઠે. ॥

તિહશ્ગ દિણેહિ તૂઅરિ ॥ વયરામલ મિત્ત મેસિમાહારો ॥

પિઠકરંડા દોસય ॥ ઢપ્પન્ના તદ્દલં ચ દલં ॥ ૯૪ ॥

અર્થ— તિહશ્ગદિણેહિતૂઅરિવયરામલમિત્તમેસિમાહારોએસિ કેળ એ મનુષ્યોને
આહારો કેળ જે આહારની શ્રા યાણે તે કહેઠે. પ્રથમ આરાનેવિષે ચોથે દિવસે
તૂઅરિ પ્રમાણે આહારની વાંઢા થાય. અને વીજે આરે ત્રીજે દિવસે બોર પ્રમાણે આ-
હારની વાંઢા હોય. તથા ત્રીજે આરે એકાંતરે આમલા પ્રમાણે આહારની વાંઢા હોય.
હવે શરીરને વિષે પાંસલીની સંખ્યા કહેઠે. પ્રથમ આરામાહેં પિઠકરંડા દોસય ઢપ્પન્ના
કેળ વસેં ને ઢપ્પન્ન પિઠકરંડા ઇટલે પાંસલીહોય. અને વીજે આરે તદ્દલં કેળ તે પૂર્વોક્ત
પાંસલીનું અર્ઘ્ય ઇટલે એકસો ને અઠાવીસ પાંસલી હોય. ચ કેળ તથા ત્રીજે આરે દલં
કેળ તે પૂર્વોક્તનું અર્ઘ્ય ઇટલે ચોસઠ પાંસલીની સંખ્યા જાણવી. ॥ ૯૪ ॥

॥ હવે ત્રણ આરાને વિષે અપલ પાલના કહેઠે. ॥

ગુણવણદિણે તહ પનર ॥ પન્નરઅહિયા અવચ્ચપાલણયા ॥

અવિ સયલજિયા જુયલા ॥ સુમણસરૂવા સુરગઈયા ॥ ૯૫ ॥

અર્થ— ગુણવણદિણે કેળ પ્રથમ આરાનેવિષે યુગલને પ્રસવ્યા પઠી ઝંગણપચાસ
દિવસમુધી તે અપચ્ચપાલણયા કેળ અપલ ઇટલે ઢોરુ યુગલ તેહની પ્રતિપાલના કરે.

તહ કેળ તથા પ્રકારે વીજે આરે પનરપનરઅહિયા કેળ પંદર પંદર દિવસ અધિક પ્રતિ-
પાલના જાણવી. તે આવી રીતે કે, વીજે આરે ચોસઠ દિવસ અપત્યપાલના હોય, અને
ત્રીજે આરે ઝંગણાંસી દિવસસુધી અપત્યપાલના જાણવી. તેવારપઠી તે યુગલનાં
માતપિતા મરણ પામે. એ ત્રણ આરાનેવિષે અવિ કેળ અપિ ઇતિ નિશ્ચયે સયલજિયાજુયલા
કેળ સમસ્ત પંચેંડી જીવ તે યુગલિયા જાણવા. પણ તે યુગલિક કેહવા છે ? તો કે-
સુમણસરૂવા કેળ જહું છે મન જેમને ઇટલે અટપ કષાય છે, તથા સરૂવા ઇટલે રૂપવંત
છે, તથા સમચઝરંસ સંસ્થાન છે તેમાટે સુંદરાકાર છે. વઢી તે યુગલિક કેહવા છે ? તો
કે—સુરગઈયા કેળ દેવતાને વિષે છે ડપજવું જેમનું, ઇટલે યુગલિયા મનુષ્ય તથા તિર્યંચ
તે સર્વ પોતાના આયુષ્યથી ડહે આયુષ્ય પ્રમાણે અથવા પોતાના આયુષ્ય પ્રમાણેજ
દેવતામાંહે જડ ડપજે. ॥ ૯૫ ॥

॥ હવે એ ત્રણ આરાનેવિષે યુગલિયાને કલ્પવૃક્ષ જે
વાંઙિત આપે છે તે બે ગાથાં કહે છે. ॥

તેસિ મત્તંગ ત્રિંગા ॥ તુમિયંગા જોડ દીવ ચિત્તંગા ॥ ચિત્તરસા મણિયંગા ॥
ગેહાગારા અણિયયરુકા ॥ ૯૬ ॥ પાણં જાયણ પિઢાણ ॥ રવિપહ દીવપહ કુસુમ
માહારો ॥ જૂસણ ગિહ વઢાસણ ॥ કલ્પકુમા દસવિહા દિંતિ ॥ ૯૭ ॥

અર્થ—તેસિ કેળ તે યુગલિયાનેવિષે મત્તંગ પ્રમુખ દશ જાતિના કલ્પવૃક્ષ છે; તે
પાનક પ્રમુખ દશ પ્રકારના વાંઙિત પદાર્થ આપે છે. તે આવીરીતે—અહિંયાં બે ગાથાનો
અર્થ એકઠો સાંકલ્પીને કહે છે—મત્તંગ કેળ મત્તંગ નામે જે કલ્પવૃક્ષ છે તે પાણં કેળ
કાદાદા ધારેક પ્રમુખના રસ સરસા મીઠારસ આપે, યથા ॥ સરસ સુગંધ મનોહર
વિસિઠવલવિરિય કંતિચયદેજ ॥ મત્તરસંગકુમેસુડપશ્ચઈ વિવિહમજ્જારસો ॥ ઇતિ. વીજો
ત્રિંગા કેળ ત્રંગનામે જે કલ્પવૃક્ષ છે તે જાયણં કેળ જાજન તે થાલી તથા વાટલી
તથા ચરુ અને કલશ પ્રમુખ આપે— યથા ॥ ત્રિંગાલથાલવટ્ટય કચોલય વઢુમાણ-
માઈણિ ॥ કંચણરયણમયાઈ, જાયંતિયજાયણંગેસુ ॥ ઇતિ. ત્રીજો તુડીયંગા કેળ
તુર્યાંગ નામે જે કલ્પવૃક્ષ છે તે પિઢાણ કેળ મહાવાજિત્રસહિત વત્રીસ વઢુનાટક દેખાડે
છે. યથા ॥ સજલઘણગુહિરકલરવ, ચઢજેય વિજત્તપવરઆઝં ॥ જુયલંમિયનરાણંતુ-
ડિયંગનરાપમાણંતિ ॥ ચોથો જોડ કેળ ડ્યોતિરંગ નામે જે કલ્પવૃક્ષ છે તે રાત્રિનેવિષે
પણ રવિપહ કેળ સૂર્યનીપેરે પ્રકાશ કરે છે. યથા ॥ જોઈકુમ્મણમુવરિ ॥ સસિસૂરાજઢ
વચ્ચમાણાવિ ॥ તાણપહાવોપહયા ॥ નિયંઙાયં વિમુંચંતિ ॥ તથા પાંચમો દીવ કેળ
દીપાંગ નામે જે કલ્પવૃક્ષ છે તે ઘરનેવિષે દીવપહ કેળ દીવાનીપેરે અજુઆહું કરે છે.

યથા ॥ સતિસૂરસરિસતેયા ॥ નિચ્ચંચિયજગજગંતિવહુવિહવા ॥ વિવિહાયદીવિયંગા ॥ નાસંતિ તમંધયારંતિ ॥ ૧ ॥ તથા ઠઠો ચિતંગા કેઽ ચિત્રાંગ નામે જે કલ્પવૃક્ષ ઠે તે કુસુમ કેઽ પંચવર્ણ અને સુગંધિક ફૂલ સહસ્રદલ કમલ માલ પ્રમુખ આપે. યથા ॥ વર વજલતિલયચંપય ॥ આસોગપુત્રાગનાગમાઈણં ॥ કુસુમાશ્વહુવિહાઈં ॥ કુસુમંગદુ-મપ્પમાણંતિ ॥ તથા સાતમો ચિત્તરસા કેઽ ચિત્રરસા નામે જે કલ્પવૃક્ષ ઠે તે આહાર કહિણં મનોવાંઙિત મિષ્ટાન્ન પદરસ જોજન આપે. યથા ॥ અષ્ઠસયલજ્ઞગજુર્જ ॥ ચત્તસઠીતદ્યવંજણવિયપ્પો ઉપ્પજ્ઞાશ્ચાહારો ॥ જોયણરુક્ષેસુરસકલિર્જ ॥ તથા આઠ-મો મણિયંગા કેઽ મણિતાંગ નામે જે કલ્પવૃક્ષ ઠે તે જૂસણં કેઽ જૂપણ, તથા આજરણ, મુકુટ, મુદ્રિકા, દ્વાર, તથા કુંડલ અને નેઝર પ્રમુખ આપે. યથા ॥ વરદ્વારકડયકુંડલ ॥ મઝડાલંકારનેઝરાઈણં ॥ નિયયંપિજૂસણાઈ ॥ આજરણદુમેસુજાયંતિ ॥ તથા નવમો ગેહાગારા કેઽ ગેહાકાર નામે જે કલ્પવૃક્ષ ઠે તે ગિહ કેઽ ઘર સતજૂમિના, પંચજૂમિના, તથા ત્રિજૂમિના મનોહર આવાસ આપે. યથા ॥ વહુરયણવિનિમ્માયા ॥ જવણદુમા-અષ્ઠજૂમિયાદિવા ॥ સયણાસણસન્નિહિયા તેણ્ણનિદાહરા વિસરિસા ॥ તથા દસમો અણિયયસ્કા કેઽ અનિતાંગ નામે જે કલ્પવૃક્ષ ઠે તે વઢા કેઽ જલા વસ્ત્ર તથા દેવદુપ્પચીર વરપટકૂલાદિ આસન વેસવા યોગ્ય તથા જડાસન તથા શય્યા પ્રમુખ આપે. યથા ॥ લોમદુગદ્વયવાલય ચીણીસુયપટ્ટમાશ્ચાયંચ ॥ વઢાશ્વહુમિહાઈં વઢંગ-દુમાપણાણંતિ ॥ ૧૦ ॥ ણયારિસેસુજોગ ॥ દુમેસુજુંજંતિજઙ્ગમહુણાઈં ॥ સવંગસુંદરાઈં ॥ બુદ્ધીનેહાણુરાગાઈં ॥ ૧૧ ॥ નયપઠિવાનજિચ્છા ॥ નયલુજ્ઞાનેયવામણાપંગૂનયમૂ યાવહિરંધા નહુસ્કિયાનેવદારિદ્ધા ॥ ૧૨ ॥ સમચરંસસંગાણા વલિયપલિય વિવજ્ઞિયાયનીરોગા ચત્તસઠીલક્ષણધરા મણુયાદેવાશ્વસુરૂવા ॥ ૧૩ ॥ તાણંચિયમહિલાર્જ વિયસિયવરક-મલ્લપત્તનયણાર્જ સવંગસુંદરીર્જ કોમલસિસ વયણસોહાર્જ ॥ ૧૪ ॥ જુજંતિવિસયસુક્કં જે પુરિસાતત્તજોગજૂમિસૂ કાલંચિઅશ્ચદીહં તંદાણફલં મુણેયવં ॥ ૧૫ ॥ દસવિહાકપ્પ-દુમા કેઽ એ દશ જાતિના જે કલ્પવૃક્ષ ઠે તે એ પૂર્વોક્ત વાંઙિત દશ પદાર્થ યુગલિયાને પૂરે ઠે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥

॥ હવે સર્વ આરાનેવિપે સામાન્યપણે તિર્યંચનાં પણ આયુષ્ય કહે ઠે. ॥

મણુઆઝસમગયાઈ ॥ ચયાઈ ચરંસ જાઈ અઠંસા ॥

ગોમ ઇસુદ્ધિચરાઈ ॥ પણંસ સાણાઈ દસમંસા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ— મણુઆઝસમગયાઈ કેઽ મનુષ્યના આયુષ્ય સરખા ગજ, હાથી, સિંહ અને અષ્ટાપદ પ્રમુખના આયુષ્ય હોય. અને મનુષ્યના આયુષ્યનો ચરંસ કેઽ ચોથો જાગ

હ્યાઈ કેળ ઘોના અને વેસર પ્રમુખનાં આયુષ્ય જાણવાં. તથા અજાઈ કેળ ઢાગી અને ગાનર તથા સીયાલ પ્રમુખનું કેટલું આયુષ્ય હોય? તો કે—મનુષ્યના આયુષ્યના અઠંસા કેળ આઠમે જાગે તેમનાં આયુષ્ય જાણવાં. ગોમડસુદ્ધરાઈકેળ ગાય, જૈસ, ડંટ અને ગર્દન પ્રમુખ તેમનું આયુષ્ય તે મનુષ્યના આયુષ્યનું પાંચ કેળ પાંચમે જાગે જાણવું. તથા સાણાઈ કેળ સ્વાન જે કૂતરા પ્રમુખ તેના આયુષ્ય તે મનુષ્યના આયુષ્યને દસ-મંસા કેળ દસમે જાગે છે. इति गाथार्थ. ॥ ૯૭ ॥

इच्छाइ तिरढाण वि ॥ पायं सवार एसु सारिहं ॥

तइयारसेसि कुलगर ॥ नयजिणधम्माइजप्पत्ती ॥ ९८ ॥

अर्थ—इच्छाइतिरढाणविपायं सवारएसु सारिहं કેળ એ તિર્યંચનાં આયુષ્ય પ્રમુખ પ્રાણં સર્વ આરાનેવિષે એ પ્રકારે સરખાં હોય. તથા તइयारसेसिकुलगरनयजिणधम्मा-इजप्पत्ती—હવે ત્રીજા આરાને અંતે નવકુલકરની નય એટલે નીતી તે રાજનીતિ અને સર્વ સંસાર વ્યવહાર તથા જિણ ધમ્માઈકેળ જિનધર્મ આદિ શબ્દથી બાદર અમ્મિકાય તથા જ્ઞાન વિજ્ઞાન પ્રમુખ સર્વની ઉત્પત્તિ થાય. इति गाथार्थ. ॥ ૯૮ ॥

कालङ्गे तिचउढा ॥ रगेसु एगुणनवइपरकेसु ॥ सेसग
एसुय सिज्जं ॥ ति हुंति पढमंतिमजिणिंदा ॥ १०० ॥

अर्थ—कालङ्गे કેળ બે કાલ તે અવસર્પિણી તથા ઉત્સર્પિણીના તિચઉઢારગેસુ કેળ ત્રીજા અને ચોથા આરાનેવિષે એગુણનવइपरकेसु કેળ નેવ્યાસી પલ્લવાડા પાઢલા અવસર્પિણી કાલના જેવારે સેસ કેળ રહે તેવારે પઢમંતિમજિણિંદા કેળ પેહેલા તથા અંતિમ એટલે ચોવીસમા તીર્થકર જે છે તે સિશ્વંતિ કેળ સિદ્ધિપદ પામે. અને ઉત્સર્પિણી કાલના ત્રીજા તથા ચોથા આરાના નેવ્યાસી પલ્લવાડા જેવારે ગણસુ કેળ જાણ તેવારે પેહેલા તથા ઢેલા જે ચોવીસમા તીર્થકર તે હુંતિ કેળ ઉપજે. ॥ ૧૦૦ ॥

॥ हवे चोथा आरानुं स्वरूप कहे ठे. ॥

बायाल सहस वरिसू ॥ णिगकोडाकोडि अयरमाणए ॥

तुरिए नराउपुवा ॥ एकोडितणुकोसचउरंसं ॥ १०१ ॥

अर्थ—बायाल सहस वरिसूणिगकोडाकोडि अयरमाणए કેળ બેતાલીસ સહસ્ત્ર વરસેં ઉણું એક કોઠાકોઠિ સાગરોપમનું પ્રમાણ છે જે આરાને વિષે એવો જે તુરિય કેળ ચોથો આરો તેહને વિષે નરાઉ કેળ મનુષ્યનું આયુષ્ય છે તે પુવાણકોડિ કેળ પૂર્વકોઠિ વર્ષનું જાણવું અને તણુ કેળ શરીરનું માન છે તે કોસચઉરંસં કેળ કોસનો ચોથો જાગ એટલે પાંચસેં ધનુષ્ય પ્રમાણે જાણવું. इति गाथार्थ ॥ ૧૦૧ ॥

॥ હવે પાંચમા આરાનુ સ્વરૂપ કહે છે. ॥

વરિસેગવીસસહસ, પ્પમાણ પંચમરણ સગકરુચ્ચા ॥

તીસહિયસયા ઝ નરા ॥ તયંતધમ્માશ્યાણંતો ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ— વરિસેગવિસસહસપ્પમાણપંચમરણકે ૦ એકવીસ સહસ્ર વરસનું પ્રમાણ પાંચમા આરાનું છે, તે પાંચમા આરાને વિષે સગકરુચ્ચા કે ૦ સાત હાથ ઝંચા નરા કે ૦ મનુષ્ય હોય ઝ કે ૦ તુપુનઃતીસહિયસયા કે ૦ ત્રીસેં અધિક સો એટલે એકસો ને ત્રીસ વરસનાં આયુષ્ય મનુષ્યનાં હોય તથા તયંતધમ્માશ્યાણંતો કે ૦ તે પાંચમા આરાને અંતે જિન-ધર્માદિ પદાર્થનું પણ અંત એટલે નાશ થશે. વ્યવહાર, આચાર, નીતિ, જાતિ સર્વનું અંત આવશે, એ વાત સિદ્ધાંતમાં કહી છે. એટલા વોલ વિઘેદ જશે તે કહે છે. તથા ॥ સુયસૂરિ સંઘધમ્મો ॥ પુવન્હેઠિજ્ઞિહી અગણિ સાયં ॥ નિવવિમલવાહણો સુહ, મમંતિ તરુમ્મ મઝ્જહે ॥ ૧ ॥ ડુપ્પસહો સમણાણં ફગ્ગુસિરિ હોશ સાહુણિણંચ સદ્ધો નાશ્વ નામા સચ્ચસિરિ સાવિયાણંચ ॥ ૨ ॥ પુવાણ સંજાણ વોઠેઝ્ઞહોશ્ચરણધમ્મસ્સ મક્કન્નેરાયાણં અવસરણે જાયતેયસ્સ ॥ ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૦૬ ॥

॥ તેવારપઠી શું થશે તે કહે છે. ॥

ખારગ્ગિવિસાઈહિં ॥ હાહાજૂયા કયાશ પુહવીણ ॥ યગ-

વીયવિયદ્વાશ્સુ ॥ નરાશ્વીયં વિલાઈસુ ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ— ખારગ્ગિવિસાઈહિં કે ૦ લવણાદિખાર તથા અગ્ની અને વિષ તે કાલકૂટાદિ તેની વૃદ્ધિ તેણેકરી હાહાજૂયાકયાશપુહવીણ કે ૦ પૃથ્વી જે છે તે હાહાકાર કરશે, તથા યગવીય કે ૦ પક્ષી જાતિ પ્રમુખનાં જે વીજ છે તે વિયદ્વાશ્સુ કે ૦ વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વ-તને વિષે રહેશે, તથા નરાશ્વીયં કે ૦ મનુષ્ય તથા તિર્યચનાં વીજ છે તે સર્વ વિલાઈસુ કે ૦ વિલાદિ સ્થાનનેવિષે રહેશે. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૧૦૭ ॥

॥ હવે તે વિલ વચ્ચાણે છે. ॥

વહુમઠ્ઠચક્કવહનશ્ ॥ ચઝકપાસેસુ નવ નવ વિલાઈ ॥

વેયદ્ધોજયપાસે ॥ ચઝયાલસયં વિલાણેવં ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ— વેયદ્ધોજયપાસે કે ૦ વૈતાલ્યના વે પાસાનેવિષે વહુમઠ્ઠચક્કવહનશ્ચઝકપાસેસુ કે ૦ ઘણાં છે માઠલાં જ્યાં વહી ચક્ક કે ૦ શકટ જે ગારું તેનું ચક્ક તેહની ધારા સરખો છે વહ કે ૦ પ્રવાહ જેહનો એહવી જે ગંગા અને સિંધૂ તથા રક્તા અને રક્તવતી નામે જે નશ્ કે ૦ નદી તેહના વે તટનેવિષે નવનવવિલાઈ કે ૦ નવ નવ વિલ તે ગુફાસરખા જાણવા. એટલે દક્ષિણઞ્ચરતમાંહે વે નદીના તટ ચાર છે. અને ઉત્તરઞ્ચરતમાંહે વે ત્રીનીના

તટ ચાર છે, તે સર્વ મલીને આઠ તટ છે, તે એકેક તટે નવ નવ બિલ ગણિયું, તેવારે
 વહુત્તર બિલ થાય. એમ ઐરવતનેવિષે પણ વહુત્તર બિલ છે, તે સર્વ એકઠા કરીયું તો
 જંબુદ્વીપનેવિષે ચતુર્યાલસયંબિલાણેવં કેળ એકસો ને ચુમાલીસ બિલ જાણવા ॥ ૧૦૪ ॥
 ॥ હવે ઠઠા આરાને વિષે મનુષ્યાદિકનું જે સ્વરૂપ છે તે બે ગાથાએ કરી કહે છે. ॥

પંચમસમઠઠારે ॥ ડુકરુચ્ચા વીસવરિસ આઝનરા ॥

મઢાસિણો કુરૂવા ॥ કૂરા બિલવાસિ કુગઙ્ગમા ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ—પંચમસમઠઠારે કેળ એકવીસ સહસ્ર વરસ પ્રમાણે પાંચમા આરા સરખો જે
 ઠઠો આરો છે, તેહને વિષે ડુકરુચ્ચા કેળ બે હાથ જંચા શરીર અને વીસવરિસ આઝ-
 નરા કેળ વીસ વરસ છે આયુષ્ય જેમનું એહવા મનુષ્ય હોય. પણ તે મનુષ્ય કેહવાં હોય તે
 કહે છે. મઢાસિણો કેળ મઢનો છે આહાર જેમને તથા કુરૂવા કેળ કુત્સિત એટલે માતું છે,
 રૂપ જેમનું એવા છે, વલી કેહવા છે? કૂરા કેળ નિર્દય છે પરિણામ જેમનાં. વલી કેહવા
 છે. બિલવાસિ કેળ બિલનેવિષે રહેનારા છે. કુગઙ્ગમા કેળ નરક તિર્યંચરૂપ ડુર્ગ-
 તિનેવિષે ગમન એટલે જાતું છે જેમનું, એવા છે. ॥ ૧૦૫ ॥

॥ વલી પણ ઠઠા આરાના મનુષ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

નિલ્લજ્ઞા નિલ્લસણા ॥ સ્વરવયણા પિયસુયાઙ્ગ ટિશ્રહિયા ॥

ચીર્ણ ઠવરિસગમ્પા ॥ અહિહ્વપ્પસવા બહુસુયા ય ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—નિલ્લજ્ઞા કેળ નિર્લજ્ઞ એટલે લજ્જારહિત છે, તથા નિલ્લસણા કેળ વસ્ત્રરહિત
 છે, એટલે પશુનીપેટે નમ્મ ફિરે છે. તથા સ્વરવયણા કેળ કઠોરવચનના બોલનાર છે.
 તથા પિયસુયાઙ્ગ ટિશ્રહિયા કેળ પિતાપુત્રની જે સ્થિતિ તેણે કરી રહિત છે, એટલે આ
 પિતા, એ પુત્ર, એ સ્ત્રી, એ વહિન, શ્યાદિ વ્યવહાર નથી. એટલે તિર્યંચની પેરે વિવેક
 રહિત છે. તથા ઠઠા આરાનેવિષે ચીર્ણઠવરિસગમ્પા કેળ સ્ત્રી છે તે ઠ વરસની ગર્જા ધારણ
 કરે છે. અહિહ્વપ્પસવા કેળ પણ અતિદુઃખે પ્રસવ કરે છે. ય કેળ વલી તે સ્ત્રી છે તે
 બહુસુયા કેળ ઘણા છે સુત કેળ ઘેરુ જેને એહવી સ્ત્રીયો છે. ॥ ૧૦૬ ॥

શ્ય અરઠક્રેણ વસ ॥ પ્પિણિત્તિ ઝસ્સપ્પિણી વિ વિવરીયા ॥

વીસંસાગરકોડાં, કોમીર્ણ કાલચક્રંમિ ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ—શ્યઅરઠક્રેણ કેળ એ પૂર્વોક્ત ઠ આરા તેણે કરી અવસપ્પિણિત્તિ કેળ અવ-
 સર્પિણી કાલ હોય અને તેને વિવરીયા કેળ વિપરિત તે અવલા ગણીયું તેવારે ઝસ્સ-
 પ્પિણીવિ કેળ ઝત્સર્પિણીકાલ પણ થાય. ત્યાં અવસર્પિણી તે પ્રથમ આરાથી ઘટતો
 કાલ હોય અને ઝત્સર્પિણી તે પ્રથમ આરાથી ચઢતો કાલ હોય, માટે અવસર્પિણી

तथा उत्सर्पिणीना वार आराना कालचक्रंमि के० कालचक्रनेविषे वीसंसागरकोकाको-
नीज के० वीस कोकाकोडी सागरोपम थाए. इति गाथार्थ. ॥ १०७ ॥

॥ हवे चार क्षेत्रनेविषे चार आरानुं सरखापणुं कहे ठे. ॥

कुरुडुगि हरिरम्मयडुगि ॥ हेमवएरएवइडुगि विदेहे ॥

कमसो सया वसर्पिणि ॥ अरयचउक्काइसमकालो ॥ १०८ ॥

अर्थ- कुरुडुगि के० देवकुरु तथा उत्तरकुरु ए वे क्षेत्रनेविषे तथा हरिरम्मयडुगि
के० हरिवर्ष तथा रम्यक ए वे क्षेत्रनेविषे तथा हेमवएरएवइडुगि के० हेमवत तथा
एरण्यवत ए वे क्षेत्रनेविषे तथा विदेहे के० पूर्वविदेह अने पश्चिमविदेह क्षेत्रनेविषे
ए चार क्षेत्रना युगलनेविषे कमसो के० अनुक्रमे करी सया के० सदाकाले अवस-
र्पिणीअरयचउक्काइसमकालो के० अवसर्पिणिकालना चार आरानो प्रथम काल
जाणवो. ते केम? अवसर्पिणी कालनो पेहेलो आरो सुखमसुखमा तेहना धुरनो जेहवो
काल होए तेहवो काल सदैव देवकुरु अने उत्तरकुरु ए वे कुरुक्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥
दोसुविकुरुसुमणुआ इपद्धपरमाजणोतिकोसुच्चा ॥ पितकरंरुसयाइं दोठप्पन्नाइमणुआणं
॥ १ ॥ सुसमसुसमाणुजावं अणुजवमाणवच्चगोवणया अजणापन्नदिणाइ अठमज-
त्तस्सआहारो ॥ २ ॥ एम वीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हरिवर्ष
तथा रम्यक ए वे क्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ हरिवासरम्मएसु ॥ आउपमाणंसरीरमु-
स्तेहो पलिजवमाणिडुन्निउ डुन्नीकोसुस्सियाजणिया ॥ ३ ॥ ठठस्सयआहारो चउस-
छिदिणाणुपालणातेसिं पिठिकरंडाणसयं अठावीसयमुण्येयवं ॥ ४ ॥ वली त्रीजा आरानो
जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हेमवत तथा एरण्यवतमांहे होए. यथा ॥
गाउयमुच्चापलिजवमाइणो वज्जरिसहसंधयणो हेमवएरएवए अहंमिहनरा मिडुणवासी.
॥ ५ ॥ चउसछिपिंडयाणि मणुआणीतेसिमाहारो जत्तस्सयचउवस्सय अजणासिदि-
णाणवचपालणया ॥ ६ ॥ तथा चोथा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो महा-
विदेहक्षेत्रनेविषे सदा जाणवो. यथा ॥ पंचसुजरहेरवएसु तहयविदेहेसु पंचदशसंखा ॥
जणियाउकम्मजूमिसुतीसपुण्णोगजूमिसु ॥ ७ ॥ हेमवयंहरिवासं उत्तरकुरुतहयदेव-
कुरुनामा रम्मयएरएवयं एयाज्जोगजूमिजं. ॥ १०८ ॥

॥ हवे चार वैताड्यनुं स्वरूप वे गाथाए करी कहेठे. ॥

हेमवएरएवए ॥ हरिवासे रम्मए य रयणमया ॥ सदा

वइ वियडावइ ॥ गंधावइ मालवंतका ॥ १०९ ॥ चउ

वट्टवियट्टा सा, इ अरुण पउम प्पन्नास सुरवासा ॥

मूळुवरि पिहुत्ते तह ॥ उच्चत्ते जोयणं सहसं ॥ ११० ॥

અર્થ— હેમવણસ્થાને કે ૦ હેમવંત અને હેમવત તથા હરિવાસે કે ૦ હરિવર્ષ દેવ
ય કે ૦ વલી રમ્મણ કે ૦ રમ્યકદેવ એ ચાર દેવને વિષે રચણમયા કે ૦ સર્વરત્નમય
એવા સદાવશ કે ૦ શબ્દાપાતી તથા વિચિત્રાવશ કે ૦ વિકટાપાતી અને ગંધાવશ કે ૦
ગંધાપાતી તથા માલવંતસ્કા કે ૦ માલ્યવંત એ નામે ચતુર્વિધા કે ૦ ચાર વૃત્તવૈતાલ્ય
અનુક્રમે જાણવા. એ વૃત્તવૈતાલ્ય કેહવા છે ? તો કે—સાથ કે ૦ સ્વાતિ તથા અરુણ કે ૦
અરુણ તથા પદ્મ કે ૦ પદ્મ તથા પ્રજાસ એવા નામે દેવતાના આવાસ છે જેમને વિષે,
એવા છે. તેમાં શબ્દાપાતિ વૈતાલ્યને વિષે સ્વાતિદેવ વસે છે. તથા વિકટાપાતી વૈતાલ્યને વિષે
અરુણદેવ અને ગંધાપાતિ વૈતાલ્યને વિષે પદ્મદેવ તથા માલવંત વૈતાલ્યને વિષે પ્રજા-
સદેવ વસે છે. એમ અનુક્રમે જાણવા. હવે એ વૃત્તવૈતાલ્યનો પરિમાણ કહે છે. મૂલુવરિ કે ૦
મૂલને વિષે તથા ઉપર જે શિખર છે તેહને વિષે જોયણંસહસંપિહુત્તે કે ૦ સહસ્ર યોજન
પહોલા છે, તહ કે ૦ તથા પ્રકારે ઊચ્ચત્તે કે ૦ ઊંચપણે પણ સહસ્ર યોજન જાણવા.
શ્તિ માથાર્થ. ॥ ૧૦૯ ॥ ૧૧૦ ॥

॥ હવે જંબૂદ્વીપના મધ્યને વિષે જે મેરુપર્વત છે, તે મેરુનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

મેરુ વદ્ધો સહસ્સ ॥ કંદો લક્ષ્મીસિંહ સહસ્રજવરિં ॥ દસગુ-

ણજીવિ તં સનવશ્ ॥ દસિગારંસં પિહુલ મૂલે ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થ— મેરુવદ્ધો કે ૦ મેરુપર્વત છે તે કનકમય વાટલો જાણવો; તથા સહસ્સકંદો કે ૦
સહસ્ર યોજનનો કંદ એટલે મૂલ સહસ્ર યોજન પૃથ્વીમાં છે, તથા લક્ષ્મીસિંહ કે ૦
લાલ યોજન ઊંચો છે. અહીં આં એ જાવાર્થ છે જે સહસ્ર યોજનનો કંદ છે અને ઉપર
નવાણુ સહસ્ર યોજનનું ઊંચપણું છે. એરીતે કંદસહિત લાલ યોજન ઊંચો છે. તથા
સહસ્રજવરિં કે ૦ ઉપર એટલે શિખરને વિષે સહસ્ર યોજન પિહુલ કે ૦ વિસ્તીર્ણ છે, તં કે ૦
તે સહસ્ર યોજનને દસગુણ કે ૦ દશવાર ગુણતાં દસસહસ્ર થાણ, તો દસ સહસ્ર યો-
જન જીવિ કે ૦ પૃથ્વીને વિષે પિહુલ કે ૦ પોહોલો છે. વલી મેરુ કેહવો છે ? તંસનવશ્ કે ૦
તે દસસહસ્ર યોજનને નેવું સહિત કરી ઉપરે દસિગારંસં કે ૦ યોજનના અગીઆર
જાગ કરીએ તેવા દસ જાગ એટલે દસસહસ્ર નેવું યોજન અને ઉપર એક યોજનના અ-
ગીયાર જાગમાં છેલા દસજાગ એટલો મૂલથી હેઠો કંદને વિષે પોહોલો છે ॥ ૧૧૧ ॥

॥ હવે મેરુના ત્રણ ધાતુ એટલે જાગ તેહનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

પુઠ્ઠુવલ વયર સકર ॥ મયકંદો ડવરિ જાવ સોમણસં ॥

ફલિહંક રચય કંચણ ॥ મર્જય જંબૂણંસેસો ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ— પુઠ્ઠુવલવયરસકરમયકંદો કે ૦ પૃથ્વી એટલે માટી અને ડવલ એટલે પાષાણ
તથા વયર કે ૦ વજ્રરત્ન તથા સકર કે ૦ કાંકરાં એ ચાર પદાર્થનો મેરુનો કંદ જાણવો.

ઘટલે એક સહસ્ર યોજનનો પદ્દલો જાગ થયો. તથા ઊવરિ કેળ પૃથ્વી થકી ઉપર જાવસોમણસં કેળ યાવત્ સોમનસનામા વન સુધી ફલિહંક રચય કંચણમંડય કેળ સ્ફાટિક રત્ન તથા અંકરલ તથા રૂપું તથા કાંચન એહનો મેરુ છે. તે ત્રિસઠ્ સહસ્ર યોજન પ્રમાણ છે, એ વીજો જાગ જાણવો. સેસો કેળ શેષ ત્યાંથી ઉપર ઊત્રીશ સહસ્ર યોજન જે છે તે જંબૂણં કેળ જંબૂનદ ઘટલે રક્તવર્ણકનકનો ત્રીજો જાગ જાણવો. એ મેરુના ત્રણ જાગ કહ્યા. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૨ ॥

તડુવરિ ચાલીસુચ્ચા ॥ વદ્યા મૂલુવરિ વાર ચડ પિહુલા ॥

વેરુલિયા વરચૂલા ॥ સિરિજવણપમાણ ચેશ્હરા ॥ ૧૧૩ ॥

અર્થ— તડુવરિ કેળ તે લાલ યોજન પ્રમાણના ઝંચા મેરુપર્વત ઉપરે ચાલીસુચ્ચા કેળ ચાલીસ યોજનની ઝંચી અને વદ્યા કેળ વર્તુલ તથા મૂલુવરિવારચડપિહુલા કેળ મૂલ-નેવિપે વાર યોજન પોહોલી અને ઉપર ચાર યોજન પોહોલી તથા વેરુલિયા કેળ વૈદુર્ય નામે જે નીલારલ તેની વર કેળ પ્રધાન ચૂલા કેળ ચૂલિકા છે. તે વલી ચૂલીકા કેહવી છે? સિરિજવણપમાણચેશ્હરા કેળ શ્રીદેવીના જવન સરખા ચૈત્યગ્રહ ઘટલે જિન-જવન તેણેકરિ મહાશોજિત છે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૩ ॥

॥ હવે મેરુ ઉપરે ચૂલિકાના મૂલને વિષે પંરુકવન વચાણે છે. ॥

ચૂલાતલાઝં ચડસય ॥ ચડણઝણ વલયરૂવ વિસ્કંજં ॥

વહુજલ કુંડં પંડગ, વણં ચ સિદ્ધરે સવેઈયં ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ— ચૂલાતલાઝં કેળ ચૂલીકાના તલાથકી સિદ્ધરે કેળ મેરુ શિખરનેવિષે ચડ-સયચડણઝણવલયરૂવવિસ્કંજં કેળ ચારસેં ચોરાણું યોજન પરિમાણ વલયનું વિસ્કંજ છે જેહનું, તથા વહુજલકુંડં કેળ ઘણું છે પાણી જેહનેવિષે એહવે કુંડે કરી સહિત એહનું પંરુગવણં કેળ પંરુક નામે વન છે. વલી તે વન કેહનું છે? તો કે—સવેઈયં કેળ વેદિકાણ કરી સહિત છે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૪ ॥

॥ તે પંડક વનને વિષે જિનજવનની અને પ્રાસાદની સ્થિતિ કહે છે. ॥

પન્નાસ જોયણેહિં ॥ ચૂલાઝં ચડદિસાસુ જિણજવણા ॥

વિદિસિ સક્રીસાણં ॥ ચડવાવિજુયા ય પાસાયા ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ— ચૂલાઝં કેળ ચૂલા થકી ચડદિસાસુ કેળ ચાર દિશિને વીષે પન્નાસ જોયણેહિં કેળ પચાસ યોજન, વેગલા જિણજવણા કેળ ચાર જિનજવન છે. તથા સવિ-દિસિસક્રીસાણં કેળ પોતપોતાની વિદિસિનેવિષે સૌધમેંદ્ર તથા ઈશાનેંદ્ર છે, તેમના પાસાયા કેળ પ્રાસાદ છે. પણ તે પ્રાસાદ કેહવા છે? તો કે—પ્રત્યેક પ્રાસાદ ચડવાવિજુયા કેળ ચાર વાવડિયે યુક્ત ઘટલે સહિત છે. ॥ ૧૧૫ ॥

॥ હવે તે જિનજવન તથા પ્રાસાદનાં પ્રમાણ કહે છે. ॥

કુલગિરિચેદ્દહરાણં ॥ પાસાયાણં ચિમે સમઠ ગુણા ॥

પણવીસ રૂંદ ડુગુણા ॥ યામાઝ ઇમાઝ વાવીઝ ॥ ૨૧૬ ॥

અર્થ- કુલગિરિચેદ્દહરાણંસમ કેળ કુલગિરિના જિનજવન સરખા પંડગવનમાંહે
ચૈલ જાણવા, જેમ કુલગિરિના ચૈલ છે, તે પચાસ યોજન લાંવા અને પચીસ યોજન
પહોલા છે અને ઠત્રીસ યોજન ઊંચા છે તેમ મેરુના પંડગવનને વિષે પણ એહવા ચૈલ
જાણવા. ચ કેળ વલી ઇમે પાસાયા કેળ આ મેરુના પ્રાસાદ જે છે તે અઠગુણા કેળ
કુલગિરિના પ્રાસાદથી આઠગુણા મોહોટા જાણવા. તે કેમકે કુલગિરિના પ્રાસાદ એકસો
પચીસ કોશ સમચતુરંસ લાંવાં પોહોલાં છે, અને વસેં ને પચાસ કોસ ઊંચાં છે. તો
એકસો પચીસ કોશને આઠગુણા કરિયે તેવારે એક સહસ્ર કોશ થાય, તેહના વસેં ને
પચાસ યોજન થાય એટલા એ લાંવાં પહોલાં છે. હવે ઊંચપણાના વસેં ને પચાસ કોશ
છે તેહને આઠગુણા કરિયે તો બે સહસ્ર કોસ થાય, તેહના યોજન કરિયે તો પાંચસેં
યોજન થાય એટલા ઊંચાં એ પ્રાસાદ જાણવા. એહવા ચાર પ્રાસાદ વિદિશિને વિષે છે.
હવે વાવની વખાણે છે. પણવીસ રૂંદડુગુણ કેળ પચીસ યોજન પોહોલી અને તેથી
વમણી પચાસ યોજન લાંવી એહવી ચાર વાવડી જાણવી. ઇશાન કૂળથી દક્ષિણાવર્ત
ચાર ચાર વાવનીનાં જે નામ છે તે કહે છે. પુંડ્રા, પુંડ્રપ્રજા, રક્તા અને રક્તવતી એ
ચાર વાવની છે, તે ઇશાન કૂળે છે. અને ક્ષીરરસા, ઇન્દુરસા, અમૃતરસા, અને વારુણી-
રસા એ ચાર વાવડી છે તે અગ્નિકૂળે જાણવી. તથા શંખોત્તરા, શંખા, શંખાવર્ત્તા અને
વલાહકા એ ચાર વાવડી નૈરૈલ્ય કૂળે છે. તથા પુષ્પોત્તરા, પુષ્પવતી, સુપુષ્પા અને
પુષ્પમાલિની એ ચાર વાવડી છે તે વાયુ કૂળે જાણવી. એ સોલ વાવનીનાં નામ જા-
ણવાં. એ વિદિશિના ચાર પ્રાસાદની ચારે દિશે એકેકી વાવની છે. એ રીતે સોલ વાવ-
નીયો છે. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૨૧૬ ॥

॥ હવે જિનજવનની વાહેર જે ચાર શિલા છે તે વખાણે છે. ॥

જિણહર વહિદિસસિ જોયણ ॥ પણસય દીહપિહુલ ચઝ ઝઞ્ઞા ॥

અહસસિસમા ચઝરો ॥ સિયકણગ સિલા સવેદ્યા ॥ ૨૧૭ ॥

અર્થ-જિણહરવહિદિસિજોયણપણસયદીહપિહુલ ચઝઝઞ્ઞા કેળ જિનજવનની
વાહેરની દિશિને વિષે પાંચસેં યોજનની લીધે એટલે લાંવી અને અઢીસેં યોજન પોહોલી
તથા ચાર યોજન ઊંચી અને અહસસિસમા કેળ અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે એવી ચઝરો
કેળ ચાર શિલા છે. વલી તેકેહવી છે? સિયકણગસિલા કેળ સ્વેત કનકની શિલા છે,
તથા સવેદ્યા કેળ મનોહર વેદિકાસહિત છે. ॥ ૨૧૭ ॥

॥ હવે પૂર્વોક્ત જે શિલા તેહને ઉપર જે સિંહાસન ઠે તેહનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

સિલમાણઠ સહસ્સં ॥ સમાણ સીંહાસણેહિં દોહિ જુયા ॥

સિલપંડુ કંવલાર ॥ ત કંવલાપુવ પઢિમર્ડ ॥ ૨૧૬ ॥

અર્થ—સિલમાણ કે ૦ સિલાનું માન જે ઝંચપણું તથા લાંવપણું તથા પહોલપણું તેને અઠસહસ્સંસમાણ કે ૦ આઠ સહસ્ત્રજાગે વહેંચતાં જે જાગ આવે તે પ્રમાણે એકેકી સિલા ઉપર સીંહાસણેહિંદોહિં કે ૦ વેવે સિંહાસન ઠે તેણે કરી જુયા કે ૦ યુક્ત એહવી પંચકંવલારત્તકંવલા કે ૦ પંડુકંવલા તથા રક્તકંવલા એહવે નામે વે સિલ કે ૦ સિલા ઠે. તેમાં પુવ કે ૦ પૂર્વદિશિનેવિપે પંડુકંવલા નામે સિલા ઠે, તથા પઢિમર્ડ કે ૦ પશ્ચિમ દિશિનેવિપે રક્તકંવલા નામે સિલા ઠે. इति અક્ષરાર્થ. હવે વિસ્તારાર્થ કહે છે. તે સિલાનું લાંવપણું પાંચસેં યોજન ઠે, તેને આઠ સહસ્ત્ર જાગેં વહેંચતાં પાંચસેં ધનુષ્ય આવે તો સિંહાસન પાંચસેં ધનુષ્ય લાંવા ઠે, તથા સિલાનું પોહોલપણું અઢીસેં યોજન ઠે તે આઠ સહસ્ત્ર જાગે વહેંચતાં અઢીસેં ધનુષ્ય લાંબે તો સિંહાસન અઢીસેં ધનુષ્ય પોહોલાં ઠે, તથા સિલા ચાર યોજન ઝંચી ઠે, તો ચાર યોજનને આઠસહસ્ત્ર જાગે વહેંચતાં ચાર ધનુષ્ય લાંબે તો સિંહાસન ચાર ધનુષ્ય ઝંચાં ઠે. એહવાં વે સિંહાસન એકેકી સિલા-ઉપરે ઠે. इति ગાથાર્થ. ॥ ૨૧૬ ॥

જામુત્તરાઝ તાઝ ॥ ઇગેગસિંહાસણાઝ અશ્પુવં ॥ ચઝસુવિ

તાસ નિયાસણ, દિસિઞ્વજિણમજ્ઞાણં હોશ ॥ ૨૧૭ ॥

અર્થ— તે સિલાનેવિપે જામુત્તરાઝતાઝ કે ૦ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશે ઇગેગસિંહાસણાઝ કે ૦ એકેક સિંહાસન જાણવું. તેનાં નામ તે સિલાના નામનેવિષે અશ્પુવં કે ૦ અતિશબ્દ ઠે તે પૂર્વે જોડવું, તે કેમ? દક્ષિણ દિશે અતિપાંચકંવલા નામે શિલા ઠે, અને ઉત્તરદિશે અતિરક્તકંવલા નામે શિલા ઠે. એ વે શિલાઝઉપરે એકેકું સિંહાસન ઠે. તાસુચઝસુવિ કે ૦ તે ચાર સિલાનેવિપે નિયાસણદિસિ ઞવજિણમજ્ઞાણં ઇટલે નિયાસણ કે ૦ નિજાસન તે આપઆપણા સન્મુખ જે દિસિ ઠે તેનેવિષે ઞવ કે ૦ ઉત્પન્ન થયા એવા જે જિણ કે ૦ તીર્થંકર મહારાજ તેમનું મજ્ઞાણં કે ૦ સ્નાત્રમહોઠવ હોશ કે ૦ થાએ. પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશિની જે શિલા ઠે તે દક્ષિણ તથા ઉત્તરદિશિ લાંવી ઠે, અને પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિ પોહોલી ઠે. તથા દક્ષિણ અને ઉત્તરદિશિની જે શિલા ઠે તે પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિ લાંવી ઠે. અને દક્ષિણ તથા ઉત્તરદિશિ પોહોલી ઠે. તથા ચંદ્રમાની આકૃતિનું જે વક્રપણું ઠે તે માંહેલી દિશિનેવિપે લેખવિણં. અહીંયાં પૂર્વપશ્ચિમ મહાવિદેહદેવનેવિષે સમકાલે ચાર તીર્થંકર ઉપજે તેહના સમકાલે મહોત્સવ થવા માટે પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં

ચાર સિંહાસન છે, તે કહ્યાં. તથા ઋત એને ધેરવતનેવિષે સમકાલે બેં તીર્થંકર જન્મ પામે, તેમાટે દક્ષિણ તથા ઉત્તરદિશિનેવિષે બે સિંહાસન છે તે કહ્યાં. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥૧૧૯॥

॥ હવે શિખરથી દેઠલ સોમનસ વન વચાણે છે. ॥

સિહરા ઠત્તીસેહિં ॥ સહસેહિં મેહલાઈ પંચ સણ ॥ પિહુલં
સોમણસવણં ॥ સિલવિણુ પંડગવણ સરિહા ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ— સિહરા કે ૦ મેરુના શિખરથી ઠત્તીસેહિંસહસેહિં કે ૦ ઠત્તીસ સહસ્ર યોજન દેઠલ આવિણં તેવારે પંચસણ કે ૦ પાંચસેં યોજન પિહુલ કે ૦ પોહોલી એહવી મેહલાઈ કે ૦ મેહલા છે. તે મેહલા વલયને આકારે છે, તે મેહલાનેવિષે સોમણસવણં કે ૦ સોમનસ નામે વન છે. પણ તે વન કેહવું છે? તો કે—સિલવિણુપંડગવણસરિહં કે ૦ ચારશિલાવિના પંચકવન સદૃશ છે, એટલે પંચકવનનીપેઠે ચારદિશિનેવિષે ચાર જિનજવન છે, અને વિદિશિનેવિષે ચાર પ્રાસાદ છે, તે ચાર પ્રાસાદ જે છે તે એકેકા પ્રાસાદનેકેડે ચાર ચાર વાવડી છે. પણ જિનજવન આગલ ચાર શિલા નથી. હવે તે પૂર્વોક્ત વાવડીનાં નામ કહે છે. સુમના, સૌમનસા, સૌમનસ્યા, અને મનોરમા, એ ચાર વાવડિ ઈશાન કૂળે છે, તથા ઉત્તરકુરા, દેવકૂરા, વારિષેણા અને સરસ્વતિ, એ ચાર વાવડી અગ્નિકૂળે છે. તથા વિશાલા, મણિજદ્રા, અજયસેના અને રોહિણી એ ચાર વાવડી નૈર્ઋત્ય કૂળે છે. તથા જદ્રોત્તરા, જદ્રા, સુજદ્રા અને જદ્રવતી, એ ચાર વાવડી વાયુકૂળે છે. એ સોલ વાવડીયોના નામનું આંતરું સોમનસવનને વિષે જાણવું. અપર સર્વ પંચકવનની પેઠે છે. ॥૧૨૦

॥ હવે જિહાં સોમનસવન છે, તિહાં મેરુનું પોહોલપણું કહે છે. ॥

તબ્બાહિરિ વિષ્કંજો ॥ વાયાલસયાહિ હસયરિ જુયાઈ ॥
અઠે ગારસજાગા ॥ મજ્જે તં ચેવ સહસૂણં ॥ ૧૨૧ ॥

અર્થ— તબ્બાહિરિવિષ્કંજો કે ૦ તે સોમનસવનસંબંધી જે બાહેરના બે ઢેડા એટલે પૂર્વ પશ્ચિમ અથવા દક્ષિણઉત્તર દિશિનું મધ્યઅંતરનેવિષે મેરુનું વિષ્કંજ છે તે કહે છે. વાયાલસયાહિહુસયરિજુયાઈ અઠે ગારસજાગા કે ૦ ચાર સહસ્ર વસેં ને બહુત્તર ઉપર અગ્નીઆરિઆ આઠ જાગ એટલો વિષ્કંજ જાણવો. તેહનું પરિધિ તેર સહસ્ર પાંચસેં ને અગ્નીઆર યોજન ઉપર અગ્નિઆરીઆ ઠ જાગ એટલો બાહિરનો પરિધિ હોય. મજ્જેતં ચેવસહસૂણં કે ૦ સોમનસવનનેવિષે માંહેલી પરિધિ અંતર એક સહસ્ર યોજન હું જાણવું. કેમકે તે સોમનસવનનું પોહોલપણું જે છે તેમાંથી પાંચપાંચસેં યોજન બે પાસના જેવારે કાઢિણં તેવારે માંહેનું વિષ્કંજ ત્રણસહસ્ર વસેં ને બહુત્તર યોજન ઉપર

અગીઆરીઆ આઠ જાગ હોય. તેહનું પરિધિ દશસહસ્ર ત્રણસેં ને ડંગણપચાશ યાજન ઉપર અગીઆરિઆ બે જાગ જાણવું. હવે વિષ્કંજ જાણવાની પરે કહે છે. મેરુના મધ્યવિસ્તાર જિહાં વાંઢિયં તે સ્થાનકે મૂલગુ જેટલા યોજન ડુંચું હોય તેટલા યોજન અગીઆર જાગે વહેંચતાં જે જાગ આવે તે મૂલગાવિસ્તાર માંહેથી કાઢતાં જે ડગરે તે-ટલો વિષ્કંજ જાણવો. તે આવી રીતે જે-સમજૂતલથી ત્રેસઠ સહસ્ર યોજન ડુંચું સોમ-નસવન છે, તેને અગીઆર જાગે વહેંચતાં પાંચ સહસ્ર સાતસેં ને સત્તાવીસ યોજન અને ઉપર ત્રણ કલા આવે, તે મૂલનું વિસ્તાર દશ સહસ્ર યોજન છે તેમાંથી કાઢીયં, તે-આવી રીતે કે પ્રથમ સહસ્ર માંહેથી એક યોજન લેઈ તેહના અગીઆર જાગ કરી તેમાંથી ત્રણ કલા કાઢીયં તેવારે દશસહસ્રમાંહે નવસહસ્ર નવસેં નવાણુ યોજન અને ઉપર અગીઆરિઆ આઠ જાગ રહે તેમાંહેથી પૂર્વલા સત્તાવગ્રસે સત્તાવીશ યોજન કાઢીયં તેવારે ચાર સહસ્ર વસેં વધુત્તર યોજન અને ઉપર અગીઆરીઆ આઠ જાગ રહે તેટલું મેરુનું વિષ્કંજ સોમનસવનની બાહેરની પરિધિનેવિષે જાણવું. એમ નંદનવ-નનેવિષે પણ કરણ જાણવો. ॥ ૧૨૧ ॥

॥ હવે નંદનવન વચ્ચાણે છે. ॥

તત્તો સઢહસઠી ॥ સહસેહિં નંદણંપિ તહ ચેવ ॥ નવરં

જવણ પાસાયં ॥ તરઠદિસિ કુમરિકુઢાવિ ॥ ૧૨૨ ॥

અર્થ— તત્તો કે ૦ તે સોમનસ વનથી હેઠલ સઢહસઠીસહસેહિં કે ૦ સામાવાસઠ સહસ્ર યોજન નીચે નંદનવન જાણવું. નંદણં પિતહચેવ કે ૦ તે નંદનવન પણ તેમજ ઇટલે સોમનસવનની પેઠે તેના સદશ ચેવ કે ૦ નિશ્ચે જાણવું. નવરં કે ૦ ઇટલું વિશેષ છે જે, જવણ પાસાયંતરઠ કે ૦ જિનજવન અને પ્રાસાદ તેહના આઠ આંતરાનેવિષે દિસિકુમરિકુઢાવિ કે ૦ દિકુમારિકાના આઠ કૂટ છે તે કૂટ પાંચસેં યોજન ડુંચા જા-ણવા. અને નવમું બલ કૂટ છે તે સહસ્ર યોજન ડુંચું છે માટે સહસ્રાંક મધ્યે ગણ્યું છે. તે કૂટનું સ્થાન વિશેષ સિદ્ધાંતથી જાણવું. એ દિકુમારિકા સમજૂતલથી એક સહસ્ર યોજન ડુંચી છે અને કૂટ ઉપરે જવનમાંહે વસે છે. તેમાટે ડુંઠ્ઠ લોકવાસિની કહિયં. તેહનાં નામ કહે છે. મેઘંકરી, મેઘવતી, સુમેઘા, મેઘમાલિની, સુવત્સા, વત્સમિત્રા, વેલાકા અને વારિષેણા, એ આઠ કુમારીકા જાણવી. તિહાં જે વાવમી છે તેનાં નામ કહે છે. નંદોત્તરા, નંદા, સુનંદા અને નંદવર્ડની, એ ચાર વાવમી ઇશાન કૂણે છે. તથા નંદિષેણા, અમોઘા, ગોસ્તૂપા અને સુદર્શના, એ ચાર વાવમી અગ્નિ કૂણે છે. તથા જઙ્ગા, વિશાલ્લા, કુમુદા અને પુંડરકીણી, એ ચાર વાવમી નૈરૂત્યકૂણે છે. તથા વિજયા, વૈજ-યંતી, જયંતી અને અપરાજિતા, એ ચાર વાવડી વાયુકૂણે છે. ॥ ૧૨૨ ॥

॥ સૌમનસવનની પેઠે નંદનવન પ્રદેશનેવિષે ગિરિવિસ્તાર કહે ઠે. ॥

નવસહસ્ર નવસયાઈ ॥ ચતુપન્ના ઢચ્ચિગારનાગાય ॥ નં-

દણવહિવિક્કંજો ॥ સહસૂણો દોઝમશ્ચંમિ ॥ ૨૨૩ ॥

અર્થ—નવસહસ્ર કે ૦ નવ સહસ્ર અને નવસયાઈ કે ૦ નવસેં ચતુપન્ના કે ૦ ચોપન્ના યોજન ઉપરે ઢચ્ચિગાર નાગા કે ૦ આગીઆરિઆ ઢ નાગા ઇટલો નંદનવહિવિક્કંજો કે ૦ નંદનવનનેવિષે વાહિરની દિશિનું વિષ્કંજ જાણવો. અને તેહનું પરિધિ એકત્રીસ સહસ્ર ચારસેં અને ડગણાંસિ યોજન એ વાહિરનું પરિધિ ઠે. તથા નંદનવનને મશ્ચંમિ કે ૦ માંહેનું પરિધિનું વિષ્કંજ તે પૂર્વોક્ત વિષ્કંજથી સહસૂણો કે ૦ એક સહસ્ર યોજને ડંણો જાણવો, ઇટલે આઠ સહસ્ર નવસેં ને ચોપન્ના યોજન ઉપરે અગીઆરીઆ ઢ નાગા જાણવો. તથા તેહનું પરિધિ અઠાવીસ સહસ્ર ત્રણસેં ને સોલ યોજન ઉપર અગીઆરિઆ આઠ નાગા એ માંહેનો પરિધિ જાણવો. ॥ ૨૨૩ ॥

॥ હવે જડશાલ વન વખાણે ઠે. ॥

તદહો પંચ સણહિં ॥ મહિયલિ તદ્દ ચેવ જડસાલવણં ॥

નવ રંમિહ દિગ્ગયચ્ચિય ॥ કૂડા વણ વિઝરંતુશ્મં ॥ ૨૨૪ ॥

અર્થ—તદહો કે ૦ તે નંદનવનથી હેતું પંચસણહિં કે ૦ પાંચસેં યોજન મહિયલિ કે ૦ સમજૂતલ પૃથ્વીને વિષે તદ્દચેવ કે ૦ તેમજ ઇટલે નંદનવનની પેઠેજ જડસાલવણં કે ૦ જડસાલ નામે વન જાણવું. નવરં કે ૦ ઇટલું વિશેષ ઠે જે રૂઢ કે ૦ આ જડશાલ વન-નેવિષે જે જિનજવન અને પ્રાસાદના જે આઠ આંતરા ઠે તેને વિષે હાથીને આકારે આઠ કરિકૂટ ઠે, તે દિગ્ગજ કે ૦ દિગ્ગજકૂટ કહેવાય ઠે. એ જડશાલ વનને વિષે મેરૂની ચારદિશિ તે સીતોદા તથા સીતાને પ્રવાહે રુંધી ઠે. તેમાટે નદીના તટ ઉપરે જિનજવન ઠે, અને ગજદંતગિરિનીપાસે પ્રાસાદ ઠે. અને જિનજવન તથા પ્રાસાદને વચ્ચે દિગ્ગજકૂટ ઇટલે આઠ કરિકૂટ ઠે. હવે તિહાં જે વાવડી ઠે તેમનાં નામ કહે ઠે. પદ્મા, પદ્માન્ના, કુમુદા અને કુમુદાન્ના, એ ચાર વાવડી રૂશાન કૂણે ઠે. તથા ઉત્પલજૌમા, નલિના, ઉત્પલોજ્વલા અને ઉત્પલા, એ ચાર વાવડી અગ્નિ કૂણે ઠે. તથા જુંગા, જુંગિની, જલપ્રજા અને વજ્રા એ ચાર વાવડી નૈરૂત્ય કૂણે ઠે. તથા શ્રીકાંતા, શ્રીમાતા, શ્રીમંદા અને શ્રીનિલયા, એ ચાર વાવડી વાયુકૂણે જાણવી. તથા વણવિઝરંતુશ્મં કે ૦ એ જડશાલ વનનું જે ચારદિશિ વિસ્તાર ઠે, તે આગલી ગાથાએ કહે ઠે. ॥ ૨૨૪ ॥

વાવીસસહસ્સાઈ ॥ મેરૂજં પુવ્વંય પઞ્ચિમં ॥ તં

ચાડસીવિહતં ॥ વણમાણં દાહિણુત્તરં ॥ ૨૨૫ ॥

અર્થ—મેરૂજં કે ૦ મેરુપર્વત થકી પુવ્વંયપઞ્ચિમં કે ૦ પૂર્વ અને પશ્ચિમદિશે જડ-

શાલ વનની વાહિરની દિશિનું વિષ્કંજ વાવીસ સહસ્તાઈ કેળ વાવીસ સહસ્ર યોજન હોય. તંચારુસીવિહત્તં કેળ તે વાવીસ સહસ્ર યોજનને અઘ્યાસી જાગે વહેંચતાં બસેં ને પચાસ યોજન લાજે તો ઇટલો દાહિણુત્તરં કેળ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશિનેવિષે વણમાણં કેળ જડશાલ નામે જે વન છે, તેના વિસ્તારનું પ્રમાણ જાણવું. ॥ ૧૨૫ ॥

॥ હવે ગજદંત ગિરિ વખાણે છે. ॥

ઠવીસસહસ ચડસય ॥ પણહત્તરિ ગંતુ કુરુનશ્પવાયા ॥

ઉજ્જવિ નિગ્ગયા ગય ॥ દંતા મેરુમ્મુહા ચડરો ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ—કુરુનશ્પવાયા કેળ કુરુદ્વેત્રની જે નદી સીતોદા તથા સીતા તેહનું પ્રપાત કેળ પરુવા નીકલવાનું સ્થાનક જે જીજી તિહાંથી ગંતુ કેળ જશ્ને ઠવીસ સહસ ચડસય-પણહત્તરિ કેળ ઠવીસ સહસ્ર ચારસેં ને પંચોત્તેર યોજન ઉજ્જવિ કેળ બે પાસે મેરુમ્મુહા કેળ મેરુપર્વત સાહામા ચડરો કેળ ચાર ગયદંતા કેળ ગજદંત ગિરિ છે. તે નિષધ તથા નીલવંત પર્વતમાંહેથી નિગ્ગયા કેળ નીકળ્યા છે, તે ગજદંતા હાથીના દાંતને આકારે દેખાય છે માટે એને ગજદંત ગિરિ કહિં ॥ ૧૨૬ ॥

॥ હવે ગજદંત ગિરિની સ્થિતિ તથા વર્ણ અને નામ કહે છે. ॥

અગ્નેયાશ્સુ પયાહિ, એણ દિસાસુ સિયરત્તપિયનીલા ॥

જાસોમણસ વિજ્ઞુપદ ॥ ગંધમાયણ માલવંતસ્કા ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ—અગ્નેયાશ્સુ કેળ અગ્નિ કૂળથી આદિ ઇટલે ધુરમાંનીને પયાહિણે કેળ પ્રદ-ક્ષિણાવર્ત ગણતાં દિસાસુ કેળ ચાર દિશીને વિષે અનુક્રમે ચાર ગજદંત ગિરિ છે. તેમાં સિય કેળ ઉજ્જવલવર્ણે ગજદંતગિરિ અગ્નિકૂળે છે, અને નૈર્ઋત કૂળે રત્ત કેળ રક્ત-ર્ણે ગજદંત ગિરિ છે, તથા વાયુકૂળે પિય કેળ પીત ઇટલે પીલે વર્ણે ગજદંતગિરિ છે, તથા શ્વાન કૂળે નીલા કેળ નીલવર્ણે ગજદંતગિરિ છે, હવે અનુક્રમે અગ્નિકૂળથી ઉજ્જ-વા ગજદંતગિરિ પ્રમુખ ચાર ગજદંતાનાં નામ કહે છે. પેહેલો અગ્નિકૂળે સોમનસ, બીજો નૈર્ઋત્ય કૂળે વિદ્યુત્પ્રજ, ત્રીજો વાયુકૂળે ગંધમાયણ કેળ ગંધમાદન તથા ચોથો શ્વાનકૂળે માલવંતસ્કા કેળ માલ્યવંત નામે ગજદંતગિરિ જાણવો. ॥ ૧૨૭ ॥

॥ હવે અધો લોકે દિકુમારિકા જ્યાં રહે છે તે સ્થાનક કહે છે. ॥

અહલોગવાસિણીર્જ ॥ દિસાકુમારીર્જ અઠ્ઠ એ એસિં ॥

ગયદંતગિરિવરાણં ॥ દિઠા ચિઠંતિ જવણેસુ ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ—અહલોગવાસિણીર્જ કેળ અધોલોકને વિષે વસનારી જે અઠ્ઠદિસાકુમારીર્જ કેળ આઠ દિકુમારિકા છે તે એસિંગયદંત ગિરિવરાણં કેળ એ ગજદંતગિરિના નીચે જે

જવણેસુ કે ૦ જવન છે તે જવનને વિષે ચિંતિ કે ૦ તે દિકુમારિકા રહે છે. એ રહેવાના સ્થાનકનું સામાન્યપણું કહ્યું. હવે વિશેષપણે તેમને રહેવાનાં જે સ્થાનક છે, તે જ્ઞાન-વંત ગુરુના વચનથી જાણવાં. તથા જોગંકરા, જોગવતી, સુજોગા, જોગમાલિની, સુવત્સા, વત્સમિત્રા, પુષ્પમાલા અને અનંદિતા એ તેમનાં નામ જાણવાં. ॥ ૧૨૭ ॥

॥ હવે ગજદંતગિરિનું ઝંચપણું તથા પહોલપણું કહે છે. ॥

ધુરિ અંતે ચઝ પણસય ॥ ઝચ્ચત્તિ પિહુત્તિ પણસયાસિસમા ॥

દીહત્તિ હમે ઠકલા ॥ હસયનવુત્તરસહસતીસં ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ—હમે કે ૦ એ ચાર ગજદંત ગિરિ તે ધુરિ કે ૦ જ્યાં કુલગિરિ થકી નીકળ્યા છે, ત્યાં નીલવંત નિષધનીપરેં ચઝસય કે ૦ ચારસેં યોજન ઝચ્ચત્તિ કે ૦ ઝંચા છે, તથા અંતે કે ૦ અંતને વિષે મેરુને જ્યાં મળ્યા છે, ત્યાં પણસય કે ૦ પાંચસેં યોજન ઝચ્ચ કે ૦ ઝંચા છે, અને મૂલને વિષે પણસયપિહુત્તિ કે ૦ પાંચસેં યોજન પોહોલા છે, અને અંતે કે ૦ છેડે તો અસિસમા કે ૦ તરવારની ધારની પેઠે અંગુલને અસંખ્યાતમે જાગે પોહોલા છે; તેમાટે અસિ એટલે જે તરવાર તે સદૃશ છે. તથા તે ગજદંતગિરિનું લાંબપણું સહસતીસં કે ૦ ત્રીસ હજાર અને હસય કે ૦ વસેં ને નવુત્તર કે ૦ નવ યોજન અને ઊપર ઠ કલા કે ૦ ઠ કલા એટલું છે. એ ચાર ગજદંતગિરિનું દીર્ઘપણું કહ્યું. તથા તે વે ગજદંતગિરિ લાંબ-પણેં જેવારે એકઠા કરીએં તેવારે કુરુદ્વેત્ર ધનુષ્યને આકારે છે, તે ધનુષ્યનું પૃથ્થકહિયે વાહેરનું પુંઠનું જાગ અર્ધચંદ્રાકારનું થાય, તેહના યોજન સાઠ સહસ્ર ચારસેં ને અઢાર તથા ઊપર કલા વાર એટલે કુરુદ્વેત્રનું ધનુષ્ય થાય; સીતોદા તથા સીતાનદીની પચાસ યોજન પ્રમાણ પોહોલી જે જીત્રી છે, તે થકી ઠવીસસહસ્ર ચારસેં ને પંચોતેર યોજન વે પાસે વેગલા ગજદંતગિરિ છે, તે વે પાસે એટલા વેગલા છે, માટે ઠવીસ સહસ્ર ચારસેં ને પંચોતેર યોજન છે. તેને વમણા કરી જીત્રીનો વિસ્તાર પચાસ યોજનમાંહે જેલતાં ત્રેપન્ન સહસ્ર યોજન કુરુદ્વેત્રની જીવા થાય. જીવા એટલે ધનુષ્યની પણઠ તે સરિખી માટે જીવા કહિયે. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૧૨૮ ॥

॥ હવે કુરુદ્વેત્રના મધ્યજાગનું પહોલપણું કહે છે, મધ્યજાગના પોહોલપણાને શ્ચુ કહિયે. તે કેમ કે શ્ચુ એટલે તીર તેનું જે ઠામ તેને શ્ચુ કહિયે, તે કહે છે. ॥

તાણં તો દેવુત્તર ॥ કુરાઝ ચંદ્રસંઠિયાઝ હવે ॥

દસસહસ વિસુદ્ધમહા ॥ વિદેહદલમાણપિહુલાઝ ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ—તાણંતોદેવ કે ૦ તે ગજદંત ગિરિમધ્યે મેરુપર્વત થકી દક્ષિણદિશિનેવિષે દેવકુરુદ્વેત્ર છે, અને મેરુથી ઉત્તરદિશિનેવિષે ઉત્તરકુરાઝ કે ૦ ઉત્તરકુરુદ્વેત્ર છે, હવે

કે૦ એ વે યુગલિયાનાં ક્ષેત્ર છે, તે ચંદ્રસંવિયાનું કે૦ અર્ધચંદ્રમાને આકારે રહ્યાં છે, અને દશસહસ્રવિસુદ્ધ કે૦ દશ સહસ્ર યોજને રહિત જે મહાવિદેહ ક્ષેત્રનું પિહુલાનું કે૦ વિસ્તાર તેનો દલમાળ એટલે અર્ધ કરતાં જેટલા યોજન થાએ તેટલા યોજન કુરુક્ષેત્રના મધ્યજાગનું પોહોલપણું જાણવું. તે કેમ? તો કે—મહાવિદેહ ક્ષેત્રનો વિસ્તાર તેત્રીસ સહસ્ર થસેં ને ચોરાસી યોજન અને ઉપર ચાર કલા છે; તેમાંહેથી મેરુનું વિષ્કંજ દશ સહસ્ર યોજન કાઢિયું તેવારે તેવીસ સહસ્ર થસેં ને ચોરાસી યોજન અને ઉપર ચાર કલા જગરે; તેહનું અર્ધ અગીઆર સહસ્ર આઠસેં ને બેતાલીસ યોજન ઉપર કલા વે એટલો વિષ્કંજ કુરુક્ષેત્રના મધ્યજાગનેવિષે જાણવો. ॥ ૧૩૦ ॥

॥ હવે કુરુક્ષેત્રના ગિરિ કહે છે. ॥

નશ્પુવાવરકૂલે ॥ કણગમયા બલ સમા ગિરી દો દો ॥

ઉત્તરકુરાડ જમગા ॥ વિચિત્તચિત્તા ય ઇયરીએ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ—નશ્પુવાવરકૂલે કે૦ નદી જે સીતોદા તથા સીતા તેમના પૂર્વ અને પશ્ચિમ-દિશે જે વે તટ તેહનેવિષે કણગમયા કે૦ કનકમયી એહવા તથા બલસમા કે૦ બલ-કૂટ છે તે સમા એટલે સરલા સહસ્ર યોજન ઊંચપણું છે અને સહસ્ર યોજન મૂલે વિસ્તાર તથા પાંચસેં યોજન ઉપર શિખરનેવિષે વિસ્તાર છે જેમનો એહવા ગિરિદોદો કે૦ વે વે પર્વત છે. તે ઉત્તર કુરાડ કે૦ ઉત્તર કુરુક્ષેત્રને વિષે જમગા કે૦ જમક એવે-નામે વે પર્વત છે, અને વિચિત્તચિત્તાયઇયરીએ કે૦ દેવકુરુક્ષેત્રને વિષે સીતોદા નદીના પૂર્વદિશિના તટને વિષે વિચિત્રનામે કનકગિરિ છે, અને પશ્ચિમ દિશિના તટને વિષે ચિત્રનામે કનક પર્વત છે. ॥ ૧૩૧ ॥

॥ હવે કુરુક્ષેત્રની નદીના ડ્રહ વખાણે છે. ॥

નશ્વહ દીદા પણ પણ ॥ હરયા હુહદારયા ઇમે કમસો ॥

નિસહો તહ દેવકુરુ ॥ સૂરો સુલસો ય વિજ્ઞુપહો ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ—નશ્વહદીદા કે૦ નદીના પ્રવાહને વિષે દીર્ઘ એટલે લાંબપણું છે જેમનું એહવા પણ પણ કે૦ પાંચ પાંચ હરયા કે૦ ડ્રહ એકેકા કુરુક્ષેત્રને વિષે છે, વહી તે ડ્રહ કેહવા છે? હુહદારયા કે૦ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશે વે વે છે બારણાં જેમને વિષે એહવા પાંચ ડ્રહ છે, તેનાં નામ છે તે ઇમે કે૦ આ કમસો કે૦ અનુક્રમે કહે છે. એક નિસહો કે૦ નિષધ તહ કે૦ તથા વીજો દેવકુરુ, ત્રીજો સૂરા કે૦ સૂરઃ, ય કે૦ વહી ચોથો સુલસો કે૦ સુલસ અને પાંચમો વિજ્ઞુપહો કે૦ વિદ્યુત્પ્રજ, એ પાંચ ડ્રહ દેવકુરુક્ષેત્રમાંહે સીતોદાનદીના જાણવા. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૧૩૨ ॥

॥ હવે સીતા નદીના પાંચ ડહનાં નામ કહે છે. ॥
તહ નીલવંત ઉત્તર, કુરુચંદે રવય માલવંતો તિ ॥

પઝમદહસમા નવરં ॥ એસુ સુરા દહસનામા ॥ ૧૩૩ ॥

અર્થ— તહ કેળ તેમજ નીલવંત, ઉત્તર કુરુ, ચંદે કેળ ચંદ્ર, એરવય કેળ એરવંત અને માલવંતોત્તિ કેળ માલવંત હ્તિ, એ પાંચ ઉત્તર કુરુકેત્રમાંહે સીતાનદીના ડહ જાણવા. એ ડહનાં નામ વિદ્યુદહ કહિં. એ સર્વ ડહ છે તે પઝમ દહસમા કેળ પદ્મદહ સ-
રલાં સહસ્ર યોજન લાંવા અને પાંચસેં યોજન પોહોલા અને દસ યોજન ઊંઘા જાણે-
વા. નવરં કેળ એટલું વિશેષ છે જે એસુ કેળ એ ડહને વિષે જે સુરા કેળ અધિષ્ઠાયક
દેવ છે તે દહસ નામા કેળ પોતપોતાના ડહને નામે તેમનાં નામ છે. ॥ ૧૩૩ ॥

॥ હવે કુલગિરિ, જમલપર્વત, પાંચ ડહ અને મેરુ એહના સાત આંતરા કહે છે. ॥

અડસય ચઝતિસ જોય ॥ આઈ તહ સેગસંત્તજાગાઈ ॥

શ્કારા રસયકલાઈ ॥ ગિરિજમલદહાણ મંતરયં ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ— અડસય કેળ આઠસેં અને ચઝતિસ જોય આઈ કેળ ચોત્રીસ યોજન તહ કેળ
તથા પ્રકારે સેગસંત્ત જાગાઈ કેળ એક કલાના સાત જાગ કરીં, એહવે એક જાગ
સહિત શ્કારસયકલાઈ કેળ અગીઆર કલા એટલું કુલગિરિ, જમલપર્વત, પાંચ ડહ
તથા મેરુનો પ્રત્યેકે અંતર જાણવો. તે કેમ? દેવકુરુનો વિસ્તાર અગીઆર સહસ્ર આઠસેં
વેતાલીશ યોજન અને બે કલા છે; તે માંહેથી જમલપર્વત અને પાંચ ડહ તેણે રુંધેલાં
જે ઠ સહસ્ર યોજન છે તે કાઢિં તેવારે અઠાવનસેં વેતાલીસ યોજન અને કલા બે
વધે; તે સાત જાગે વહેંચતાં આઠસેં ચોત્રીસ યોજન આવે, શેષ ચાર જાગે તે ઝંગળી-
સવાર ગળીં તેવારે ઠહુત્તર કલા થાએ. તેનીસાથે મૂલગી બે કલા એકઠી કરતાં
અઠોત્તર કલા થાએ. તે વલી સાત જાગે વહેંચતા ઝંગળીસી અગીઆર કલા આવે, વલી
એક કલા જાગે તેહના સાત જાગ કરિં તેહનું સાતશ્યો એક જાગ અને અગીઆર
કલા એટલું કુલગિરિ તથા જમલપર્વત તથા ડહ પાંચ તથા મેરુનું અંતર જાણવું. ॥ ૧૩૪ ॥

॥ હવે કાંચનગિરિની સ્થિતિ વખાણે છે. ॥

દહપુઘાવર દસ જો ॥ યણેહિ દસ દસ વિયઠ્ઠકુડાણં ॥

સોલસગુણપ્પમાણા ॥ કંચણગિરિણો હસય સવે ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ— દહપુઘાવરદસજોયણેહિ કેળ ડહથકી પૂર્વ અને પશ્ચિમદિશે દસ યોજનની
વેગલાઈં એકેક ડહના વંને પાસાનેવિષે દસદસકંચણગિરિણો કેળ દસ દસ કંચનગિરિ
જાણવા. તે કંચનગિરિ કેહવા છે? તો કે—વિયઠ્ઠકૂમાણં કેળ વૈતાલ્યનાકૂટથી સોલસગુ-

ણપ્પમાણં કે० સોલગુણા મોહોટા છે, એહવા કંચનગિરિજંબૂદ્વીપને વિષે સર્વે કે० સર્વે હુસય કે० વસેં જાણવા. તે કેમ? દેવકુરુ તથા ઉત્તરકુરુના દશ ડહ છે તે એકેક ડહને બે પાસે દશ દશ ગુણતાં વીશ થાય. તે વીશને દશવાર ગુણતાં વસેં પૂરા થાય. વૈતાલ્યના કૂટથી કંચનગિરિ જે છે તે સોલગુણા મોહોટા છે તે યંત્રથી જાણવા.

॥ હવે જંબૂદ્વદ વચ્ચાણે છે. ॥

ઉત્તરકુરુપુવઢે ॥ જંબૂણય જંબૂપીઠમંતેસુ ॥ કોસહ
ગુચ્ચં કમિ વ ॥ ઢમાણ ચઝવીસગુણ મજ્જે ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ—ઉત્તરકુરુપુવઢે કે० ઉત્તરકુરુદોત્રના પૂર્વદિશિના અર્ધનેવિષે જંબૂણય કે० રક્તવર્ણ કનકનું જંબૂપીઠ કે० જંબૂદ્વદનું પીઠ જાણવું. તે પીઠ કેહવું છે? તો કે—અંતેસુ કે० ઢેમા-નેવિષે કોસહગુચ્ચં કે० બે કોસ સમન્નૂતલથી ઝંચું છે. તિહાંથી કમિ કે० અનુક્રમે વઢ-માણ કે० વધતું વધતું મજ્જે કે० મધ્યજાગે ચઝવીસગુણં કે० ચઝવીસગુણં છે; એટલે મધ્ય-જાગે વાર યોજન ઝંચું. એ ઝંધા એટલે ઝલટા સરાવને આકારે જાણવું. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૧૩૬ ॥

॥ વઢી તેહજ પીઠ વચ્ચાણે છે. ॥

પણસયવદ્ધપિહુત્તં ॥ તં પરિલિત્તં ચ પઝમવેર્ષે ॥
ગાઝ હુગે ગુચ્ચપિહુ ॥ ત્ત ચારુચઝદારકલિયાણે ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ—તે પીઠ કેહવું છે? તો કે—પણસયવદ્ધપિહુત્તં કે० પાંચસેં યોજન વર્તુલ તથા પોહોલું છે. તં કે० તે પીઠ છે તે સર્વ પઝમવેર્ષે કે० પદ્મવરનામે જે વેદિકા છે, તેણિ-યં પરિલિત્તં કે० વિઘ્નું છે. તે વેદિકા કેહવી છે? ગાઝહુગેગુચ્ચ કે० બે કોશ ઝંચા અને એક કોશ પોહોલા એહવા ચારુ કે० મનોહર જે ચઝદાર કે० ચાર વારણાં તેણે કરી કલિયાણે કે० સહિત છે. ॥ ૧૩૭ ॥ ઇતિ ગાથાર્થ.

તંમજ્જે અઢવિઠર ॥ ચઝચ્ચ મણિપીઠિયાહ જંબૂતરુ ॥
મૂલે કંદે લંધે ॥ વરવયરારિઠવેરુલિઝ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ—તંમજ્જે કે० તે પીઠિકાના મધ્યજાગે અઢવિઠર કે० આઠ યોજન છે વિસ્તાર જેનો એટલે પહોલી છે. તથા ચઝચ્ચ કે० ચાર યોજન ઝંચી એહવી જે મણિ પીઠિયાહ કે० મણિમયપીઠિકા તેહનેવિષે જંબૂતરુ કે० જંબૂદ્વદ છે. તે જંબૂદ્વદની મૂલે કે० મૂલ-નેવિષે જે જટા છે તે વરવયર કે० પ્રધાન જે વજ્રરત્ન તે મયી છે. તથા કંદે કે० મૂલથી ઊપર જે કંદ તે અરિઠ કે० શ્યામવર્ણરત્ન તેહનું છે. તથા લંધે કે० જંબૂદ્વદની જે ડાલ તે વેરુલિઝ કે० વૈરુર્યરત્ન એટલે નીલવર્ણ રત્ન તેહની છે. ॥ ૧૩૮ ॥

તસ્સ ય સાહ પસાહા ॥ દલાય વિંટાય પલ્લવા કમસો ॥

સોવન્નજાયરૂવા ॥ વેરુલિતવણિજાંબૂણયા ॥ ૧૩૯ ॥

અર્થ— તસ્સ કે૦ તે જંબૂવૃક્ષની સાહ કે૦ શાખા ઇટલે મોહોટી ડાલ અને પસાહા કે૦ પ્રશાખા ઇટલે લઘુશાખા તે ન્હાની ડાલ તથા દલા કે૦ પત્ર ય કે૦ વલી વિંટા કે૦ વીટ તે પત્રના મૂલ ય કે૦ વલી પલ્લવ કે૦ નવાંકૂરા તે નવા ઝગતાં પત્ર એકમસો કે૦ અનુક્રમે સોવન્ન કે૦ સુવર્ણ તથા જાયરૂવા કે૦ જાતરૂપ તે કાંડક ધવલવર્ણ કનક, તથા વેરુલિય કે૦ વૈરુર્યરત્ન તથા તવણિજા કે૦ તપનીય ઇટલે તપાવેલું સુવર્ણ તથા જંબૂણયા કે૦ રક્તસુવર્ણના જાણવા. ઇટલે જંબૂવૃક્ષની મોહોટી શાખા છે તે પીલા-વર્ણનું કનક તે સંબંધી છે, તથા જે લઘુ શાખા છે તે પૂર્વે જાતરૂપ કહ્યું જે કાંડક ધોલું કનક તેહની છે, તથા જંબૂવૃક્ષના જે પત્ર છે તે વૈરુર્યરત્નના ઇટલે નીલારત્નના છે, તથા પત્રના વિંટ છે તે પૂર્વોક્ત તપનીયસુવર્ણ સરખા મહાતેજવંત છે, તથા જે પલ્લવ છે તે જંબૂનદ ઇટલે રક્તસુવર્ણ તેહના છે. ॥ ૧૩૯ ॥

સો રયયમયપવાલો ॥ રાયયવિડિમો ય રયણપુપ્ફફલો ॥

કોસડુગં ઝવેહો ॥ થુડસાહા વિડિમવિસ્કંજો ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ— સો કે૦ તે જંબૂવૃક્ષ કેહવું છે ? રયયમયપવાલો કે૦ રૂપામયી છે નવાં પ્રવાલ ઇટલે પત્ર જેહનેવિષે. વલી કેહવું છે ? રાયયવિડિમો કે૦ રૂપાની ત્રિફલિમ ઇટલે મધ્ય-જાગની વચ્ચેની મોહોટી છે ડાલ જેહની. વલી કેહવું છે ? રયણપુપ્ફફલો કે૦ સર્વ ફલ-ફૂલ રત્નમય છે જેહનાં. વલી જંબૂવૃક્ષ કેહવું છે ? કોસડુગંઝવેહો કે૦ બે કોશ ઝૂમિમધ્યે ઝંરુપણે જામું છે થુડ કે૦ થરુનેવિષે તથા સાહા કે૦ મોટી શાખાનેવિષે તથા વિડિમ કે૦ મધ્યજાગે જે મૂલ શાખા છે, તેહનેવિષે બે કોશનું વિસ્કંજો કે૦ પોહોલ-પણું જાણવું. ॥ ૧૪૦ ॥ ઇતિ ગાથાર્થ.

થુડસાહવડિમદીહ, તિ ગાઝણ અઠ પનર ચઝવીસં ॥ સા-

હા સિરિસમન્નવણા ॥ તમ્માણ સચેશ્યં વિડિમં ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ— થુડસાહવડિમ કે૦ તે જંબૂવૃક્ષનું થરુ તથા શાખા તથા વડિમ ઇટલે મૂલગી ઝંચી માલી જે મધ્યજાગની મોહોટી ડાલ તે લાંબપણે અનુક્રમે ગાઝણઅઠ દિહત્તિ કે૦ આઠ કોશ થડની માલ લાંબી છે તથા શાખા ઇટલે ચાર દિશે ચાર મોહોટી જે ડાલ જે થડની શાખા થકી નીકળી છે ત્યાં થકી પન્નર કે૦ પન્નર કોશ લાંબી છે તથા વડિમ કે૦ મધ્યજાગની મૂલગી લાંબી ડાલ ઝંચી છે તે ચઝવીસ કે૦ ચોવીશ કોશ લાંબી છે. એ ચાર દિશિની ચાર શાખાનેવિષે સિરિસમન્નવણા કે૦ શ્રીદેવીના નવન-

સરખા ચાર જવન જાણવા. તથા તમ્માણસચેશ્યંવડિમં કેળ તે શ્રીદેવીના જવન સદૃશ જે પાંચમી વઝિમં કેળ મોહોટી ચોવીશ કોશની માલ છે તે ઉપર જિનજવન જાણવું. ૧૪૧

પુલિલિ સિજ્ઞ તિસુ આ ॥ સણાણિ જવણેસુ ણાઢિયસુરસ્સ ॥

સા જંબૂ વારસવે ॥ શ્યાદિ કમસો પરિક્ષિત્તા ॥ ૧૪૨ ॥

અર્થ— પુલિલિસિજ્ઞ કેળ પૂર્વદિશીની શાખાના જવનનેવિષે જંબૂદ્વીપનો અનાદિત નામે જે અધિષ્ઠાયક દેવ તેને સુવાની સિજ્ઞા છે, તથા તિસુજવણેસુ કેળ શેષ જે ત્રણ જવન છે તેનેવિષે આસણાણિ કેળ વેસવાયોગ્ય સિંહાસન છે, તે કોનાં છે? તો કે—અણાઢિયસુરસ્સ કેળ અનાદિત છે નામ જેનું એહવો જે જંબૂદ્વીપનો અધિષ્ઠાયક દેવ છે, તેનાં છે, તથા સા કેળ તે જંબૂદ્વકાની જે પીઠીકા છે, તે વારસવેશ્યાદિ કેળ વાર વેદિકાએ કરી કમસો કેળ અનુક્રમે પરિક્ષિત્તા કેળ વીંટેલી છે. ॥ ૧૪૨ ॥

દહપડમાણં જંબિ, ઢરં તુ તમિહાવિ જંબૂરુક્ષાણં ॥

નવરં મહ્યરિયાણં ॥ ઠાણે શ્વ અગ્ગમહિસીઝં ॥ ૧૪૩ ॥

અર્થ— દહપડમાણં કેળ પદ્મદ્રહના કમલનો જે પરિવાર તથા જંબિઢરં કેળ જે પદ્મદ્રહનો વિસ્તાર પૂર્વે કહ્યો છે, તમિહાવિ કેળ તેમ અહીંઆં પણ જંબૂરુક્ષાણં કેળ જંબૂદ્વકાનો જે પરિવાર તે પણ તેમજ જાણવો. એટલે અહીંઆં પણ વીજા લઘુ જંબૂદ્વકાનો પરિવાર જાણવો. નવરં કેળ એટલું વિશેષ છે જે તિહાં જે ચાર મહત્તરિકા દેવી કહી છે તે મહ્યરિયાણંઠાણે કેળ તે મહત્તરિકાને સ્થાનકે શ્વ કેળ અહીંઆં અગ્ગમહિસીઝં કેળ અગ્ગમહિષી જાણવી. ॥ ૧૪૩ ॥ इति ગાથાર્થ.

કોસ હસણહિ જંબૂ ॥ ચઢહિસિં પુવસાલસમજવણા ॥

વિદિસાસુ સેસ તિસમા ॥ ચઢવાવિજુયા ય પાસાયા ॥ ૧૪૪ ॥

અર્થ— જંબૂ કેળ જંબૂદ્વકાને ચઢહિસિં કેળ ચારદિશે કોસહસણહિ કેળ વસેં કોશે પુવસાલસમજવણા કેળ પૂર્વદિશીની શાખા સરખાં જવન જાણવાં. એટલે એ જાવાર્થ જે જવન જે ચૈત્યગૃહ છે તે ચાર દિશિનેવિષે જંબૂદ્વકાથકી વસેં કોશેં દૂર છે તથા વિદિસાસુ કેળ વિદિશિનેવિષે સેસતિસમા કેળ વીજી ત્રણ ઢાલનેવિષે જેવાં જવન છે તેવા વિદિશિનેવિષે ચઢવાવિજુયા કેળ ચાર વાવઝિયં સહિત પાસાયા કેળ ચાર પ્રાસાદ જાણવા. ॥ ૧૪૪ ॥

તાણંતરેસુ અડ જિણ, કુઢા તહ સુરકુરાશ અવરંદે ॥

રાય યપીઢે સામલિ ॥ રુક્કો એમેવ ગરુલ્લસ્સ ॥ ૧૪૫ ॥

અર્થ— તાણંતરેસુ કેળ તે જિનજવન તથા પ્રાસાદના આઠ અંતરનેવિષે અડજિણ-

કૂડા કેળ જિનજવને સહિત આઠ કૂટ જાણવા. પણ તે કૂટ કેહવા છે? તો કે-વાર યોજન મૂલે વિસ્તાર છે અને ચાર યોજન શિખરે વિસ્તાર છે તથા આઠ યોજન ઊંચા એવા આઠ કૂટ છે. તે તરૂકૂટ કહ્યા છે. તહ કેળ તથા પ્રકારે સુરકુરાશ કેળ દેવકુરુદે-ત્રના અવરઝે કેળ પશ્ચિમદિશિના અર્ધનેવિષે રાયયપીઠે કેળ રૂપાની પીઠિકાની ઉપર સામલિરુક્તો કેળ શાલ્મલીવૃક્ષ છે તે ગરુલસ્સ કેળ ગરુલદેવતાને વસવાયોગ્ય જાણવો. એવમેવ કેળ એહનો પણ વિસ્તાર એજ જંબૂવૃક્ષની પેઠે જાણવો. ॥ ૧૪૫ ॥

॥ હવે મહાવિદેહમાંહે વત્રીસ વિજય વલાણે છે. ॥

વત્રીસ સોલ વારસ ॥ વિજયા વસ્કાર અંતરનર્દૃષ્ટ ॥

મેરુવણાં પુઢા ॥ વરાસુકુલગિરિમહ નયંતા ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ- વત્રીસ કેળ વત્રીસ તથા સોલ કેળ સોલ અને વારસ કેળ વાર એ સર્વ અનુક્રમે વિજયા કેળ વિજય તથા વસ્કાર કેળ વૃક્ષસ્કાર પર્વત અને અંતરનર્દૃષ્ટ કેળ અંતરનદી જાણવી. એટલે વત્રીસ વિજય તથા સોલ વૃક્ષસ્કાર પર્વત અને વાર અંતર-નદી જાણવી. તે મેરુવણાં કેળ મેરુના જડશાલવન થકી પુઢાવરાસુ કેળ પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિનેવિષે કુલગિરિમહનયંતા કેળ પ્રથમ જે વિજય પઠી જે વૃક્ષસ્કારપર્વત વલી જે વિજય તેવાર પઠી જે અંતરનદી વલી જે વિજય એમ અનુક્રમે એકેકીદિશે સોલ વિ-જય તથા આઠ વૃક્ષસ્કાર પર્વત તથા ઠ અંતરનદી થાય. તે વેપાસાના એકઠા કરિણ ત્યારે વત્રીસ વિજય તથા સોલ વૃક્ષસ્કાર પર્વત અને વાર અંતર નદી થાય. ॥ ૧૪૬ ॥

इति गायार्थ. ॥

॥ હવે વત્રીસ વિજયના પોહોલપણાનું પ્રમાણ કહે છે. ॥

વિજયાણ પિહુત્તિ સગ, ઠ જાગ વારુત્તરા હુવીસસયા ॥

સેલાણં પંચસણ ॥ સવેશ્ન નશ્ પન્નવીસસયં ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ- હુવીસસયા કેળ વાવીસસે અને વારુત્તરા કેળ વાર યોજન ઉપર એક યોજ-નના અઠ કેળ આઠ જાગ કરિણ તેહવા સગ કેળ સાત જાગ એટલું વિજયાણપિહુત્તિ કેળ એકેકા વિજયનું પોહોલપણું જાણવું. તથા સેલાણં કેળ વૃક્ષસ્કાર પર્વત જે છે તે પંચસણ કેળ પાંચસે યોજન પોહોલા છે. તથા સવેશ્નપન્નવીસસયં કેળ સર્વ જે અંતર-નદી છે તે એકસોને પચીસ યોજન પોહોલી છે. હવે એ વિજયાદિનું પોહોલપણું જાણ-વાનો ઉપાય લખે છે. ચતુષ્પદ સહસ્ર યોજન જૂમિ મેરુ અને જડશાલવને રુંધી છે, તથા ચાર સહસ્ર યોજન જૂમી વૃક્ષસ્કારપર્વતોએ રુંધી છે, તથા સાતસે ને પચાસ યોજન જૂમિના અંતરનદીએ રુંધ્યા છે, તથા પાંચ સહસ્ર આઠસે ચુમાલીસ યોજન જૂમી જે

વન મુખે રુંધીઢે, એ સર્વ યોજન એકઠા કરીએ તેવારે ચોસઠ સહસ્ર અને પાંચસેં ચો. રાણુ યોજન થાય. એ એક લક્ષ યોજન પ્રમાણ જે જંબુ દ્વીપ ઢે, તેમાંહેથી કાઢીએ, તેવારે પાંત્રીશ સહસ્ર ચારસેં ને ઢ યોજન ડગરે. હવે અહીંઆં વિજયનું પરિમાણ વાંઢીએ ઢેએ તેમાટે ડગસ્યા જે પાંત્રીસ સહસ્ર અને ચારસેં ઢ યોજન તે સોલ વિજય. ઢે માટે સોલ જાગે વહેંચીએ તેવારે વાવીસસેં અને વાર યોજન લાજે અને ડપર ચડલ. યોજન ડગરે, તેના પ્રત્યેક યોજનના આઠ જાગ કરીએ તેવારે એકસો ને વાર જાગ થાએ. તે સોલ જાગે વહેંચતાં આઠીઆ સાત જાગ લાજે એટલે એકેક વિજયનું પરિમાણ વાવીસસેં ને વાર યોજન ડપર આઠીઆ સાત જાગ, એટલું જાણવું. ॥ ૧૪૭ ॥

॥ હવે વિજયાદિકનું લાંબપણું કહે ઢે. ॥

સોલસસહસ્ર પણ સય ॥ વાણડયા તહ ય દો કલાઝ
ય ॥ એસિં સઘેસિં ॥ આયામો વણમુહાણં ચ ॥ ૧૪૮ ॥

અર્થ— સોલસસહસ્ર કેળ સોલ સહસ્ર અને પણસય કેળ પાંચસેં ને વાણડયા કેળ વાણુ યોજન તહય કેળ તેમજ દોકલાઝય કેળ બે કલા ડપર એટલું એસિંસઘેસિં કેળ એ સર્વ વિજય તથા વક્ષસ્કાર તથા અંતર નદી જે ઢે તે સર્વનું આયામો કેળ લાંબ-પણું જાણવું. ચ કેળ વલી સીતોદા તથા સીતાને અંતે પૂર્વ તથા પશ્ચિમ દિશે જે વણમુહાણં કેળ ચાર વનમુખ ઢે, તેહનું પણ એટલું લાંબપણું જાણવું. ॥ ૧૪૮ ॥

॥ હવે વક્ષસ્કારનું ડંચપણું કહે ઢે. ॥

ગયદંત ગિરિવુચ્ચા ॥ વસ્કારા તાણમંતરનર્ણ ॥ વિ-
જયાણંચ જિહાણા, ઇમાલવંતા પયાહિણં ॥ ૧૪૯ ॥

અર્થ— તે વક્ષસ્કાર પર્વત ગયદંતગિરિવુચ્ચા કેળ ગજદંત ગિરિની પેરે ડંચા ઢે, જેમ ગજદંતગિરિ કુલગિરિને સમીપે ચારસેં યોજન ડંચા ઢે, ઢેહેઢે મેરુપર્વતની પાસે પાંચસેં યોજન ડંચા ઢે, તેમ એ વક્ષસ્કાર પણ કુલગિરિને સમીપે ચારસેં યોજન ડંચા ઢે, અને ઢેહેઢે સીતોદા તથા સીતાને સમીપે પાંચસેં યોજન ડંચા ઢે. હવે વસ્કારાતાણમં-તરનર્ણવિજયાણંચ કેળ સોલ વક્ષસ્કાર પર્વતના તથા વાર અંતરનદીના અને વત્રીસ વિજયના અજિહાણાઃ કેળ નામ કહે ઢે. તે સર્વ માલવંતા કેળ માલ્યવંત નામે જે ગજદંતગિરિ ઢે, તે થકી પયાહિણં કેળ દક્ષિણાવર્તે જાણવા. ॥ ૧૪૯ ॥

॥ હવે અહીંઆં પ્રથમ સોલ વક્ષસ્કારનાં નામ કહે ઢે. ॥

ચિત્તે ય વંજકૂડે ॥ નલિણી કૂડે ય એગસેલે ય ॥

તિઝડે. વેસમણે વિ ય ॥ અંજણ માયંજણે ચેવ ॥ ૧૫૦ ॥

અંકાવહ પમ્હાવહ ॥ આસીવિસ તહ સુહાવહે ચંદે ॥

સૂરે નાગે દેવે ॥ સોલસ વસ્કારગિરિનામા ॥ ૧૫૧ ॥

અર્થ— એક ચિત્ર, બીજું બ્રહ્મકૂટ, ત્રીજું નલિનીકૂટ, ચોથું એકશેલ કૂટ, ય કેળ વલી પાંચમું ત્રિકૂટ, ષઠું વૈશ્રમણ, અહીંઆં વિચ એ શબ્દ પાદપૂરણાર્થે છે. સાતમું અંજન, આઠમું માતંજન, ચેવ પદપૂરણાર્થે છે. ॥ ૧૫૦ ॥ નવમું અંકાપાતિ, દશમું પદ્માપાતિ, અગી-
આરમું આશીવિષ, તહ કેળ તથા બારમું સુહાવહ, તેરમું ચંદ્ર, ચતુદમું સૂર, પંદરમું નાગ, અને સોલસમું દેવ, એ સોલ વક્ષસ્કાર ગિરિનાં નામ જાણવાં. ॥ ૧૫૧ ॥

॥ હવે બાર અંતર નદીનાં નામ કહે છે. ॥

ગાહાવહ દાહાવહ ॥ વેગવર્હ તત્ત મત્ત ઝમ્મત્તા ॥ સ્વીરોય ॥

સીય સોયા ॥ તહ અંતો વાહિણી ચેવ ॥ ૧૫૨ ॥

ઝમ્મી માલિણિ ગંઝી, રમાલિણી ફેણમાલિણી ચેવ ॥

સવ્વહવિ દસ જોયણ ॥ ઝંઝા કુંડુપ્પવાણ્યા ॥ ૧૫૩ ॥

અર્થ—ગ્રાહવતિ, દ્રહવતિ, વેગવતિ, તત્તા, મત્તા, ઝમ્મત્તા, સ્વીરોદા, શીતસ્વોતા, તથા અંતર્વાહિણી, ચેવ પદપૂરણાર્થે છે ॥ ૧૫૨ ॥ ઝમ્મીમાલિની, ગંઝીરમાલિની, ફેન-
માલિની, ચેવ પદપૂરણાર્થે જાણવું. એવા નામે બાર અંતર નદી જાણવી. તે ધુરે તથા
ઢેઢે સવ્વહવિ કેળ સર્વ નદિઝ પણ દસ જોયણ ઝંઝા કેળ દશ યોજન પ્રમાણ ઝંઝા
જે કુંડુપ્પવા કેળ નીલવંતને નીચે ઢ કુંડ છે, તથા નિષધને નીચે પણ ઢ કુંડ છે, તે
થકી ઝહ્નવ ઇટવે નિકલી એવી ય્યા કેળ એ બાર અંતર નદી તે કુંડને નામેજ જાણવી.
જેમ ગ્રાહવંત કુંડ થકી ગ્રાહવતી નદી નિકલી. એ રીતે નદીને નામે કુંડનાં નામ
જાણવાં, અહીંઆં નદીની દેવીનો ક્ષીપ પ્રમુખ જે વિશેષ પ્રકાર છે તે સર્વ રોહિતાં-
શાને પરિમાણે જાણવો. ॥ ૧૫૩ ॥

॥ હવે વત્રીશ વિજયનાં નામ ચાર અનુષ્ટુપ ઠંદે કરી કહે છે. ॥

કહો સુકહ ય મહા, કહો કહાવર્હ તહા ॥ આવત્તો મં-

ગલાવત્તો ॥ પુસ્કલો પુસ્કલાવર્હ ॥ ૧૫૪ ॥ વહો સુવહો ય

મહા, વહો વહાવર્હ વિયા ॥ રમ્મો ય રમ્મઝ ચેવ ॥ રમ

ણી મંગલાવર્હ ॥ ૧૫૫ ॥ પમ્હો સુપમ્હો ય મહા, પમ્હો પ-

મ્હાવર્હ તહા ॥ સંઘો નલિણ નામા ય ॥ કુંસુદો નલિણાવ-

ર્હ ॥ ૧૫૬ ॥ વપ્પો સુવપ્પો ય મહા, વપ્પો વપ્પાવર્હ વિચ ॥

વગ્ગૂ તહા સુવગ્ગૂ ય ॥ ગંધિલો ગંધિલાવહ ॥ ૧૫૭ ॥

અર્થ— એક કઠ, વીજો સુકઠ, ત્રીજો મહાકઠ, ચોથો કઠાવર્ત, તથા પ્રકારે પાંચમો આવર્ત, ઠઠો મંગલાવર્ત, સાતમો પુષ્કલ, આઠમો પુષ્કલાવર્તિ, ॥ ૧૫૪ ॥ નવમો વઠ, દશમો સુવઠ, અગીઆરમો મહાવઠ, વારમો વઠાવર્ત, વિય શબ્દ પદ-પૂર્ણાર્થ છે. તેરમો રમ્ય, ચૌદમો રમ્યક, ચેવ કે નિશ્ચે પંદરમો રમણિ, સોલમો મંગલાવર્તિ, ॥ ૧૫૫ ॥ સત્તરમો પદ્મ, અઢારમો સુપદ્મ, ઊગણીશમો મહાપદ્મ, વીશમો પદ્માવર્તિ, તો કે ૦ તેવાર પઠી એકવીશમો શંખ, વાવીશમો નલિન એવે નામે વિજય છે. ત્રેવીશમો કુમુદ, ચોવીશમો નલિનાવર્તિ, ॥ ૧૫૬ ॥ પચીશમો વપ્ર, ઠવીશમો સુવપ્ર, સત્તાવીશમો મહાવપ્ર, અઠાવીશમો વપ્રાવર્તિ, તિય શબ્દ પદપૂરણાર્થ છે. ઊગણત્રીશમો વદ્યુ, તદ્વા કે ૦ તથા પ્રકારે ત્રીશમો સુવદ્યુ, એકત્રીશમો ગંધિલ અને વત્રીશમો ગંધિલાવર્તિ. ૧૫૭

॥ હવે વલી ગાથા ઠંદ કહે છે. ॥

એ પુઢાવર ગય, વિયઢ દલિયત્તિનઈ દિસિદલેસુ ॥

નર-હુપુરીસમાર્ઝ ॥ ઇમેહિ નામેહિ નયરીઝ ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ—એપુઢાવરગય કે ૦ એ કઠાદિક વત્રીશ વિજય જે છે તે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશિ ગત જે વિયઢ કે ૦ લાંવા વૈતાલ્ય પર્વત તેણે નરત તથા ઇરવતની પેરે વિજ-યના દલિયત્તિ કે ૦ અર્ઘ્ન કીધા છે એટલે એકેકી વિજયના બે બે ધ્વંન કીધા છે, વલી એકેકા વિજયને ત્રિપે બે બે નદી છે તેણે કરી ઠ ધ્વંન કીધા છે. નઈદિસિ કે ૦ નદી-દિશિ દક્ષણાર્ઘ્ન વિજયને ત્રિપે નરહુ પુરીસમાર્ઝ કે ૦ દક્ષણ નરતની અયોધ્યા નગરી સરહી ઇમેહિ નામે હિનયરીઝ કે ૦ એ આગલી ગાથામાં કહેશે એવા નામે વત્રીસ નગરીઝ છે. ॥ ૧૫૮ ॥

॥ હવે એ વત્રીસ નગરીઝનાં નામ અનુક્રમે કહે છે. ॥

લેમા લેમપુરા વીય ॥ રિઠા રિઠાવઙ્ગ ય નાયલા ॥ લગ્ગી મંજૂસા વિય ॥ ઝસહપુરી પુંડરીગિણીય ॥ ૧૫૯ ॥ સુસીમા કુંડલા ચેવ ॥ ડવરાઙ્ગ પહંકરા ॥ અંકાવઙ્ગ પમ્હા વઙ્ગ ॥ સુન્ના રયણસંચયા ॥ ૧૬૦ ॥ આસપુરા સીંહપુરા મહાપુરા ॥ તહ ય ચેવ વિજયપુરા ॥ અવરાઙ્ગ ય અવરા ॥ અસોગ તહ ય વીયસોગા ય ॥ ૧૬૧ ॥ વિજયાય વેજયંતિ ॥ જ-યંતિ અપરાજિયા ય વોધલા ॥ ચક્કપુરા લગ્ગપુરા ॥ હોઙ્ગ અવજ્ઞા અર્ઝજ્ઞાય ॥ ૧૬૨ ॥

અર્થ— લેમા, લેમપુરા, વિય કે ૦ વલી અરિઠા, અરિઠવર્તિ, નાયલા કે ૦ જાણવી.

ખઙ્ગી, મંજૂષા, વિય કેળ નિશ્ચે રૂષજપુરી, પુંડરિગિણી, ચેવ શબ્દ પદપૂર્ણાર્થ છે. એ આઠ નગરીનાં નામ કહ્યાં ॥ ૧૫૯ ॥ સુસીમા, કુંડલા, ચેવ પદપૂર્ણાર્થ છે. અપરાવતી, પ્રજંકરા, અંકાવતી, પદ્માવતી, શુભા, રત્નસંચયા, ॥ ૧૬૦ ॥ અશ્વપુરા, સિંહપુરા, મહા-પુરા, ચેવ શબ્દ પદપૂર્ણાર્થ છે, તહય કેળ તથા પ્રકારે વિજયપુરા, અપિરાજિતા, અપરા, અશોકા, તથા પ્રકારે વીતશોકા, ॥ ૧૬૧ ॥ ચેવ પદપૂર્ણાર્થ છે. વિજયા, ચેવ પદ પૂર્ણાર્થ છે, વૈજયંતિ, જયંતી, અપરાજિતા, તે વોધવા કેળ જાણવી. ચક્રપુરી, ખજપુરી, હોશ કેળ હોય અવધ્યા અને વત્રીસમી અયાધ્યા નગરી જાણવી. એ વત્રીસ નગરી તે નદીની દિશિય જે વિજયનું અર્ક છે, તેમાંહે જાણવી. ॥ ૧૬૨ ॥

॥ હવે વિજયની નદી કહે છે. ॥

કુંડુપ્રવા ઝગંગા ॥ સિંધૂજ કઢપમ્હપમુહેસુ ॥ અઠઠ-
એસુ વિજય, સુ સેસેસુ રત્ત રત્તવર્ડ ॥ ૧૬૩ ॥

અર્થ- નિષધ તથા નીલવંતને સમીપે જે કુંડ કેળ કુંડ તે થકી ઝગંગા કેળ નીલ જે ગંગાસિંધૂજ કેળ ગંગા, સિંધુ, નામે જે નદી તે કઢપમ્હપમુહેસુ અઠઠએસુ વિજય કેળ કઢાદિક આઠ વિજયને વિષે અને પદ્માદિક આઠ વિજયને વિષે ગંગા અને સિંધુ એ બે નદી જાણવી. અને સેસેસુ કેળ શેષ વીજા જે વઢાદિક આઠ વિજય અને વપ્રાદિક આઠ વિજય તેને વિષે રત્તરત્તવર્ડ કેળ રક્તા અને રક્તવતી નામા બે નદી છે, તે સર્વ નદીજ વૈતાલ્ય પ્રતે જોડીને સીતોદા તથા સીતા માંહે પ્રવેશ કરે છે. એ કઢાદિક વિજયથી દક્ષિણાવર્ત ગણીય. ॥ ૧૬૩ ॥

॥ હવે માહાવિદેહ દેત્રને વિષે પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિય સીતોદા તથા સીતાનંદી જગતીને જોડીને જ્યાં સમુદ્રમાંહે મલે છે, ત્યાં જગતી માંહેની દિશિ સીતોદા સીતાને વન્ને વાજુ ચાર વનમુખ છે તેહનું પરિમાણ કહે છે. ॥

અવિવ સ્કિઝળ જગર્ડ ॥ સવેશ્વણમુહચઝકપિહુલત્ત ॥ ગુ-
ણતીસસય હુવીસા ॥ નશંતિ ગિરિઅંતિ એગકલા ॥ ૧૬૪ ॥

અર્થ- અવિવસ્કિઝળજગર્ડ કેળ જગતીની વિવદ્ધાવિના ઇટલે જગતીરહિત અને સવેશ કેળ વેદિકા સહિત જે વણમુહચઝક કેળ ચાર વનમુખ છે. પિહુલત્ત કેળ તેનું પહોલપણું ગુણતીસસયહુવીસા કેળ ઝગંગાત્રીશસેં ને વાવીસ યોજનનું નશંતિ કેળ સીતોદા તથા સીતાનંદીને સમીપે જાણવું. અને પઠી સંકોચતા સંકોચતા ગિરિ અંતિએગકલા કેળ નિષધ તથા નીલવંતને પાસે વનમુખનો વિસ્તાર એક કલા જાણવો. હવે કુલગિરિ થકી નદી દિશિ જાતાં વાંઘીત સ્થાનકને વિષે વનમુખનો વિસ્તાર જાણવાનો વિધિ કહે

હે. નિષધ તથા નીલવંતને સમીપે વનમુખનો વિસ્તાર એક કલા છે, તો નદીને સમીપે નિષધ તથા નીલવંત થકી સોલ હજાર પાંચસેં ને બાણુ યોજન ઉપર બે કલા જણે તેવારે વનમુખનો વિસ્તાર જાણવો. માટે એ પૂર્વોક્ત સોલ હજાર પાંચસેં ને બાણુ યોજનની કલા કરીએં તે કલા ત્રણ લાખ પંદર હજાર બસેં ને પચાશ થાય, અને તે નદીને સમીપે વનમુખનો વિસ્તાર ઝંગણત્રીસસેં ને બાવીશ યોજન છે તેની સાથે ગુણીએં તેવારે બાણુ કોડી અગીઆર લાખ સાઠ હજાર ને પાંચસેં ઉપર થાય, તેને તે ક્ષેત્રનો વિસ્તાર ત્રણ લાખ પંદર હજાર બસેં ને પચાશસાથે જાગ આપીએં તેવારે ઝંગણત્રીશસેં ને બાવીશ યોજન વનમુખનો વિસ્તાર થાય તે જાણવો. એ પ્રકારે જ્યાં વાંઝીએં ત્યાં વનમુખનો વિસ્તાર લાજે. ॥ ૧૬૪ ॥

હવે વિજયાદિકનો વિસ્તાર એકઠો કરતાં લાખ યોજન પૂર્ણ થાય તે કહે છે. ॥

પણતીસસહસ ચઝસય ॥ ઢડુત્તરા સયલવિજયવિસ્કંજો ॥

વણમુહ ડુગ વિસ્કંજો ॥ અડવન્નસયા ય ચઝઆલા ॥ ૧૬૫ ॥

અર્થ—પણતીસસહસ ચઝસયઢડુત્તરા કે ૦ પાંત્રીસ હજાર ચારસેં ને ૭ યોજન એટલા ચિલવિજયવિસ્કંજો કે ૦ સર્વ વિજયનો વિસ્કંજ જાણવો. અને વણમુહડુગવિસ્કંજો કે ૦ બે વનમુખનું વિસ્કંજ તે અડવન્નસયાય ચઝઆલા કે ૦ અઠાવનસેં ને ચુમાલીશ યોજન છે. ॥ ૧૬૫ ॥

સગસય પન્નાસા નહ ॥ પિહુત્તિ ચઝવણ સહસ મેરુવણે ॥

ગિરિવિહર ચઝસહસા ॥ સઘસમાસો હવહ લક્કં ॥ ૧૬૬ ॥

અર્થ—સગસયપન્નાસા કે ૦ સાતસેં ને પચાસ યોજન નહિપિહુત્તિ કે ૦ અંતરનદીનું પહોલપણું છે, અને ચઝવણસહસમેરુવણે કે ૦ ચોપન હજાર યોજન મેરુ અને જડ્રશાલ વન છે, તે કેમકે જડ્રશાલ વન જે છે, તે મેરુથી પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિ બાવીશ બાવીશ હજાર યોજન છે, તેમાટે બે બાજુના ચુમાલીશ હજાર યોજન થયા, અને મેરુનો મધ્ય વિસ્તાર દશ હજાર યોજન છે. એ એકઠા કરતાં ચોપન હજાર યોજન પૂરણ થાય; તથા ગિરિવિહરચઝસહસા કે ૦ ગિરિ જે વદ્ધસ્કાર પર્વત તેનો વિસ્તાર ચાર હજાર યોજન છે. સઘ કે ૦ એ સર્વનો વિસ્તાર તેને સમાસ કે ૦ એકઠો કરીએં તેવારે હવહલક્કં કે ૦ લાખ યોજન પૂર્ણ થાય છે. ॥ ૧૬૬ ॥

॥ હવે અધોલોકમાંહે ગામ વખાણે છે. ॥

જોયણ સયદસગંતે ॥ સમધરણીર્જિ અહો અહો ગામા ॥

બાયાલીસસહસેહિ ॥ ગંતું મેરુસ્સ પહિમર્જ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ— સમધરણીઝ કેળ મેરુના સમચૂતલની અપેક્ષા માત્રાણ માત્રાણ ચૂમી અહો અહો કેળ નીચી નીચી થતી જાય છે. તે મેરુસ્સપઠિમઝ કેળ મેરુપર્વત થકી પશ્ચિમ દિશિનેવિષે વાયાલીસસહસેહિંગતું કેળ વેતાલીશ હજાર યોજન ચૂમિનેવિષે ગયા પઠી ત્યાં જોયણસયદસગંતે કેળ એક હજાર યોજન ચૂમી સમચૂતલથી ઝંડી છે. ત્યાં અહોગામા કેળ અધોગામી માણસ વસે છે. સમચૂતલથી નવસેં યોજન હેઠા અને નવસેં યોજન ઝંચા ત્યાં સુધી તિઢોં લોક કહિયં, તથા નવસેંથી ઝંચું તે ઊર્ધ્વલોક કહિયં, અને નવસેંથી નીચું તે અધોલોક કહિયં. ૧૬૭ ॥

॥ હવે તીર્થકર તથા ચક્રવર્તિ પ્રમુખ ક્યાં ઉપજે તે કહે છે. ॥

ચઝ હઝતીસં ચ જિણા ॥ જહન્નમુક્કોસઝ ય હુંતિ કમા ॥

હરિચક્કિવલા ચઝરો ॥ તીસં પત્તેય નિહદીવે ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ— ઇહદીવે કેળ આ જંબૂદ્વીપને વિષે જહન્ન કેળ જઘન્ય તો ચઝ કેળ ચાર તીર્થકર સમકાલે હોય. ચ કેળ વલી ઝક્કોસઝ કેળ ઉત્કૃષ્ટ તો ચઝતીસં કેળ ચોત્રીસ તીર્થકર સમકાલે હુંતિ કેળ હોય. એમ કમા કેળ એ અનુક્રમે જાણવા. વત્રીશ વિજયના વત્રીશ અને ઝરત તથા ઐરવતના વે મલીને ચોત્રીશ સમકાલે હોય. અને હરિચક્કિવલા કેળ વાસુદેવ, ચક્રવર્તિ અને વલદેવ, એ ત્રણ પુરુષ જઘન્ય તો સમકાલે પત્તેય કેળ પ્રત્યેકે ચઝરો કેળ ચાર ચાર હોય. અને ઉત્કૃષ્ટા તીસં કેળ ત્રીશ હોય. જેવારે ચક્રવર્તિ હોય, તેવારે વાસુદેવ ન હોય, અને જેવારે વાસુદેવ હોય તેવારે ચક્રવર્તિ ન હોય. તેમાટે ત્રીશ સમકાલે હોય. પણ ચોત્રીશ ન હોય, વત્રીશ વિજય તથા ઝરત અને ઐરવત એ ચોત્રીશ ક્ષેત્ર ઉપજવાના જાણવા. ॥ ૧૬૮ ॥

॥ હવે ચંદ્રમા અને સૂર્યનું ચારક્ષેત્ર કહે છે. ॥

સસિહગ રવિહગ ચારો ॥ ઇહ દીવે તેસિં ચારખિત્તંતુ ॥ પણ-

સય દસુત્તરાઈ ॥ ઇગ સઠિજાગા ય અમ્યાલા ॥ ૧૬૯ ॥

અર્થ— ઇહદીવે કેળ આ જંબૂદ્વીપને વિષે સસિહગરવિહગ કેળ વે ચંદ્રમા અને વે સૂર્ય તેનું ચાર કેળ ચાલવું તેસિં કેળ તે ચંદ્રમા સૂર્યનું ચાર કેળ ચાર ક્ષેત્ર ઇટલે દક્ષણ અને ઉત્તરદિશિતું જે ગમનાગમન તેહનું ચિત્તતુ કેળ ક્ષેત્ર તે પણસય દસુત્તરાઈ ઇગસઠિજાગાયઅડ્યાલા કેળ પાંચસેં દશ યોજન ઉપર એક યોજનના એકસઠીઆ અડતાલીશ જાગ જાણવું. ॥ ૧૬૯ ॥

॥ હવે ચંદ્રમા અને સૂર્યના મંડલની સંખ્યા અને પ્રમાણ કહે છે. ॥

પન્નરસ ચુલસીહસયં ॥ ઇપન્ન મ્યાલજાગમાણાઈ ॥

સસિ સૂર મંડલાઈ ॥ તયં તરાણિ ગિગહીણાઈ ॥ ૧૭૦ ॥

अर्थ— पनरस के० चंद्रमाना पंदर मांडलां ठे, अने चुलसीइसयं के० सूर्यना एक-सो ने चोरासी मांडलां ठे; ते मंडल केवां ठे? तो के—एक योजनना एकसठ जाग करिणं तेवा ठपन्न के० ठपन्न जाग प्रमाण चंद्रनां मांडलां ठे, अने अमृताक्षीश जाग प्रमाण सूर्यनां मांडलां ठे. ए चंद्र सूर्यना विमाने रोधन करेदी जे क्षेत्रचूमी तेने मंडल कहीणं, अने तयंतराणिगिग हीणाइं के० ते मंडलना आंतरा एकेके उंठा जाणवा, एटले चंद्रमानां मांडलां पंदर ठे, तेना चउद अंतरा थाय. अने सूर्यनां मांडलां एकसो ने चोरासी ठे, तेना अंतरा एकसो ने त्र्यासी थाय. ॥ १७० ॥

॥ हवे चंद्रमाना एक मंडलने बीजा मंडलनी वचमां अंतर कहे ठे. ॥

पण तीस जोयणेजा, ग तीस चउरो जाग सगजाया ॥

अंतरमाणं संसिणो ॥ रविणो पुण जोयणे डुन्नि ॥ १७१ ॥

अर्थ— पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग. वली एकसठीआ एक जागना सात जाग करिणं तेवा चार जाग अधिक, एटलुं अंतरमाणं संसिणो के० चंद्रमाना एक मंडलथी बीजा मंडलनी वचमां अंतरनुं प्रमाण जाणवुं. ते जाणवानी परे लखीणं ठे के, मंडलमिइ परिमाणगुणिजाइ ॥ तसुइगसठिहिंजागु हरिजाइ ॥ लख मूल रासिहिं सोहिजाइ ॥ सेसएगजणंतरविजाइ ॥ १ ॥ जेपुण उप्परि थक्कइकेइ ॥ तेपुण इगसठी हिगुणेइ ॥ अंतर हरिपुण विजेइथक्कइ ॥ सत्तगुणविपडिजाग रहितहि ॥ २ ॥ ए रीते मंडलनुं अंतर जाणीणं. ते केम? चंद्रमंडल पंदर ठे, ते एकेकानुं परिमाण जे एकसठीआ ठपन्न जाग तेनी साथे गुणतां आठसैं चाक्षीश जाग थाय, तेने एकसठ जागे हरतां तेर योजन उपर एकसठीआ समृताक्षीश जाग थाय, ते मूलगी जे चारना क्षेत्रनी राशि पांचसैं दश योजन उपर एकसठीआ अडताक्षीस जागनी ठे, तेमांहेथी वाद करतां वाकी चारसैं सताणुं योजन उपर एक जाग रहे, तेने चउद आंतरे वहेंचीणं तेवारे पांत्रीस योजन आवे, उपर सात योजन रहे तेना एकसठीआ चारसैं ने सत्तावीश जाग थाय, तेनी साथे प्रथमनो उगख्यो एक जाग जेदीणं तेवारे चारसैं ने अष्टावीश जाग थाय, तेने चउद जागे वहेंचतां त्रीश जाग आवे, उपर आठ वधे, ते एकेकाना सात जाग कढपीणं तेवारे सातने आवे गुणतां ठपन्न थाय, तेने चउदे जाग देतां चार जाग लाजे, ए रीते चंद्रमाना मंडलनो आंतरो पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग, तथा एकसठीआ एक जागना सात जाग करीणं तेवा चार जाग, अधिक थाय.

हवे सूर्यमंडलनुं अंतर कहे ठे. सूर्यमंडल एकसो ने चोरासी ठे, ते एकेकनुं परिमाण एकसठीआ अडताक्षीश जागनुं ठे; अने चार क्षेत्रनुं परिमाण पांचसैं दश यो-

જન ઉપર એકસઠીઆ અમતાલીશ જાગ છે, તેમાંથી એકસો ને ચોરાસી મંડલના પરિ-
માણના એકસઠીઆ આઠ હજાર આઠસેં ને વત્રીશ જાગ થાય, તેના યોજન એકસો
ચુમાલીસ ઉપર એકસઠીઆ અમતાલીશ જાગ આવે, તે વાદ કરતાં ત્રણસેં ને ઠાસઠ
યોજન રહે છે, તેને એકસો ને ત્ર્યાસી અંતરે વહેંચતાં વે યોજન આવે, તો એક સૂર્યમંડલ
અને વીજા સૂર્યમંડલની વચમાં અંતર વે યોજન છે. ॥ ૧૭૧ ॥

॥ ચંદ્રમા તથા સૂર્ય જંબૂદ્વીપમાંહે તથા લવણસમુદ્રમાંહે કેટલા યોજન આવે તે કહે છે. ॥

દીવંતો અસિય સણ ॥ પણ પણસઠી ય મંડલા તેસિં ॥ તી-
સહિય તિસય લવણે ॥ દસગુણવીસં સયં કમસો ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થ— દીવંતો અસિયસણ કે ૦ જંબૂદ્વીપમાંહે એકસો ને એંસી યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રને
વિષે પણપણસઠીયમંડલાતેસિં કે ૦ પાંચ મંડલ ચંદ્રમાના છે, અને પાંસઠ મંડલ સૂર્યના
છે, અને તીસહિયતિસયલવણે કે ૦ લવણ સમુદ્રમાંહે ત્રણસેં ને ત્રીશ યોજન પ્રમાણ
ક્ષેત્રનેવિષે દસગુણવીસંસયં કમસો કે ૦ દશ ચંદ્રમાના છે, અને એકસો ને ઝંગળીસ
મંડલ સૂર્યના છે, એટલે એકસો ને એંસી યોજન ચંદ્રમા અને સૂર્ય જંબૂદ્વીપમાંહે આવે,
અને લવણસમુદ્રમાંહે ત્રણસેં ને ત્રીશ યોજન ચંદ્રમા અને સૂર્ય જાણે. ॥ ૧૭૨ ॥

॥ હવે ચંદ્રમાનું મંડલ અને સૂર્યનું જે મંડલ છે તેનો પરસ્પર અંતર કહે છે. ॥

સસિ સસિ રવિ રવિ અંતરિ ॥ મજ્જેશ્ગલક્ષુ તિસયસાઠૂણો ॥
સાહિય હસયરિ પણચય ॥ બહિલક્ષો ઠસય સાઠહિઝ ॥ ૧૭૩ ॥

અર્થ— મજ્જે કે ૦ સર્વ માંડલામાંના મધ્યના મંડલનેવિષે રહેલા જે સસિસસિ રવિ
રવિ કે ૦ વે ચંદ્રમંડલ અને વે સૂર્યમંડલ તેનું અંતરિ કે ૦ પરસ્પર જે અંતર છે, તે તિ-
સયસાઠૂણો કે ૦ ત્રણસેં ને સાઠે જણા એવા શ્ગલક્ષુ કે ૦ એક લાખ યોજન જાણવા.
એટલે નવાણુ હજાર ઠસો ને ચાલીસ યોજનનું સૂર્યમંડલ અને ચંદ્રમંડલનું માંહોમાંહે
અંતર જાણવું. તદનંતર ચંદ્રમંડલોના પ્રતિમંડલને વિષે સાહિય હસયરિ પણચય કે ૦
વહુત્તેર યોજન સાધિક એટલે વહુત્તેર યોજન અને એક યોજનના એકસઠ જાગ કરિણું
તેવા વાવન જાગ ઉપર એવી અંતર વૃદ્ધિ છે, અને સૂર્યમંડલોમાં પ્રતિમંડલનેવિષે પણ
કે ૦ પાંચ યોજન અને એક યોજનના એકસઠ જાગ કરિણું તેવા પાંત્રીસ જાગ ઉપર,
એટલી અંતર ચય એટલે વૃદ્ધિ છે, તેમજ બહિ કે ૦ વાહ્ય મંડલોને વિષે રહેલા જે વે
ચંદ્રમંડલ અને વે સૂર્યમંડલ તેનું પરસ્પર અંતર લક્ષોઠસય સાઠહિઝ કે ૦ એક લક્ષ
ઠસેં ને સાઠ યોજનનું વચમાં અંતર જાણવું. ॥ ૧૭૩ ॥

॥ હવે ચંદ્રમાના પ્રત્યેક મંડલને વિષે મૂહૂર્ત ગતિ કહે છે. ॥

સાહિયપણસહસ તિહુ, તરાઈ સસિણો મુહુત્તગઈ મશ્લે ॥

વાવણહિયા સા વહિ ॥ પડમંડલ પઞ્ણચજબુહી ॥ ૧૭૪ ॥

અર્થ— સસિણો કે ૦ ચંદ્રમા જેવારે નિષધ પર્વતને માથે મશ્લે કે ૦ સર્વાઞ્ચંતર મંડલે જગે તેવારે એક મુહૂર્તમાંહે સાહિય પણ સહસતિહુત્તરાઈ કે ૦ સાધિક પાંચ હજાર ને તહુત્તેર યોજન ચાલે, એટલે પાંચ હજાર તહુત્તેર યોજન, અને ઉપર એક યોજનના તેર હજાર સાતસો ને પચીશ જાગ કરીએ તેવા સીતોતેરસો ને ચુમાલીશ જાગ ઉપર એટલી મુહૂર્તગતિ કરે. ત્યાર પછી જેવારે વીજે ત્રીજે માંડલે જાય તેવારે પડ મંડલ પઞ્ણચજબુહી કે ૦ પ્રતિમંડલે પોણાચાર યોજનની વૃદ્ધિ કરીએ. એમ મંડલ પ્રતે મુહૂર્ત દીઠ પોણાચાર યોજન વધારતાં જેવારે પંદર મંડલ સુધી સા કે ૦ તે મુહૂર્તગતિએ જેવારે ચંદ્રમા વહિ કે ૦ લેવેણ સમુદ્રમાંહે સર્વે વાહ્ય માંડલે જગે તેવારે વાવનહિયા કે ૦ વાવન યોજન અધિક કરીએ તેવારે એકેક મુહૂર્ત પાંચ હજાર એકસો ને પચીસ યોજન ઉપર એક યોજનના તેર હજાર સાતસે ને પચીશ જાગ કરીએ તેવા છે હજાર નવસે ને નેબુ જાગ અધિક જાણવી, એટલી વાહેરને મંડલે ચંદ્રમા એક મુહૂર્તમાંહે ગતિ કરે. ॥ ૧૭૪ ॥

જા સસિણો સા રવિણો ॥ અડસયરિસણ સીસણ હિ-

યા ॥ કિંચૂણાણં અઠા, રસઠિજાગાણમિહ વુહી ॥ ૧૭૫ ॥

અર્થ— જાસસિણો કે ૦ જે ચંદ્રમાની માંહેના માંડલાની મુહૂર્તગતિ, પાંચ હજાર ને તહુત્તેર યોજન જાજેરી કહી સા કે ૦ તેજ સર્વાઞ્ચંતર માંડલે રવિણો કે ૦ સૂર્યની ગતિ છે, પરંતુ તેમાંહે અડસયરિસણ કે ૦ એકસો ને અઠોતેર યોજન સહીત કરીએ, એટલી અધિક સૂર્યની માંહેલે મંડલે મુહૂર્ત ગતી જાણવી. એટલે જેવારે પાંચ હજાર તહોતેરમાંહે એકસો ને અઠોતેર જોડીએ તેવારે પાંચ હજાર વસે ને એકાવન્ન યોજન, અને એક યોજનના સાઠ જાગ કરીએ તેવા ઝગણત્રીસ જાગ જાજેરી સૂર્યની ગતિ જાણવી. અને ચંદ્રમાની વાહેરને મંડલે જે મુહૂર્તગતિ એકાવનસે ને પચીસ યોજન કહી છે, તેમાંહે અસીસણહિયા કે ૦ એકસો ને એસી યોજનની વૃદ્ધિ કરીએ તેવારે ત્રેપનસે ને પાંચ યોજન અને સાઠીઆ પંદર જાગ એટલી વાહેરને માંડલે સૂર્યની મુહૂર્તગતી જાણવી. કિંચૂણાણંઅઠારસઠિજાગાણમિહવુહી કે ૦ કાંઈક ઝૂણા-સાઠીઆ-અઠાર જાગ એટલા માંહેના મંડલથી વાહેરને મંડલે આવતાં પ્રત્યેક મંડલે સૂર્યની રૂઠ્ઠાણ એટલે એ મુહૂર્તગતિમાંહે વૃદ્ધિ જાણવી. ॥ ૧૭૫ ॥

॥ હવે સૂર્ય ઉદય પામે ત્યાંથી કેટલે યોજને અસ્ત થાય તે કહે છે. ॥

મશ્વે ઉદય હંતરિ ॥ ચણવશ્વસહસ્સ પણસય ઠવીસા ॥

બાયાલસઠિજાગા ॥ દિણં ચ અઠારસમુહૂત્તં ॥ ૧૭૬ ॥

અર્થ— મશ્વેઉદય કે ૦ સૂર્ય જેવારે માંહેને મંડલે ઉદય પામે તેવારે ચોરાણુ હજાર પાંચસેં ને ઠવીસ યોજન ઉપર સાઠીઆ વેતાલીશ જાગ ઇટલા યોજનને હંતરિ કે ૦ આંતરે વેગલો સૂર્ય આથમે તેવારે દિણંચઅઠારસમુહૂત્તં કે ૦ દિવસ અઠાર મુહૂર્તનો હોય. ॥ ૧૭૬ ॥

॥ હવે માંહેથી બાહર મંડલે આવતાં કેટલો દિવસ ઘટે તે કહે છે. ॥

પશ્મંડલ દિણદાણી ॥ હાદ મુહૂત્તેગસઠિજાગાણં ॥ અં-

તે બારમુહૂત્તં ॥ દિણંનિસા તસ્સ વિવરીયા ॥ ૧૭૭ ॥

અર્થ— સૂર્યને માંહેના મંડલ થકી બાહર આવતાં પશ્મંડલ કે ૦ એકેકા મંડલપ્રતે મુહૂત્તેગસઠિજાગાણં કે ૦ એક મુહૂર્તના એકસઠ જાગ કરિણં એવા હુણ્ણ કે ૦ બે જાગ દિણદાણી કે ૦ અઠારમુહૂર્તના દિવસમાંહેથી દિન પ્રતે ઘટે, એમ ઘટામતાં અંતે કે ૦ બેહેલે એકસો ને ચોરાસીમે મંડલે જેવારે સૂર્ય આવે તેવારે બારમુહૂત્તંદિણં કે ૦ દિવસ બાર મુહૂર્તનો હોય, અને નિસા કે ૦ રાત્રી તે તસ્સવિવરીયા કે ૦ દિવસ થકી વિપરિત જાણવી. તે કેમ? જેવારે દિવસ બાર મુહૂર્તનો હોય તેવારે રાત્રી અઠાર મુહૂર્તની કર્ક સંક્રાંતીથી મકરસંક્રાંતી સુધી જાણવી, અને જેવારે માંહેના મંડલથી સૂર્ય બાહર આવે તેવારે દિવસમાંહે મુહૂર્તના એકસઠીઆ બે જાગ ઘટે, અને જેવારે મકરસંક્રાંતી થકી ધુરમાંનીને બાહરના મંડલથી માંહે આવે તેવારે મુહૂર્તના એકસઠીઆ બે જાગ દિવસમાંહે વધે; એમ રાત્રીનેવિષે ઘટે તે વિપરીત જાણવું. ॥ ૧૭૭ ॥

॥ હવે સૂર્ય બાહર માંડલે આવે તેવારે ઉદય અસ્તનું અંતર કહે છે. ॥

ઉદયહંતરિ બાર્હિં ॥ સહસા તેસઠિ ષ સય તેસઠિ ॥ તહ

શ્ગસસિપરિવારો ॥ રિક્કડ વીસામ્સીશ્ ગદા ॥ ૧૭૮ ॥

અર્થ— ઉદયહંતરિબાર્હિં સહસા તેસઠિ ષસય તેસઠિ કે ૦ સૂર્ય જેવારે બાહરને એકસો ને ચોરાસીમે માંડલે આવે તેવારે ત્રેસઠ હજાર ઠસેં ને ત્રેસઠ યોજન વેગલો અસ્ત થાય, કર્કસંક્રાંતિથી ધુર માંનીને મકરસંક્રાંતિ સુધી એકસો ને અડસઠ યોજન પ્રતિ-મંડલે હંઠી ગતિ કરે. તહ કે ૦ તથા પ્રકારે એક ચંદ્રમાને પરિવારે રિક્કડવીસ કે ૦ અજિજિત પ્રમુખ અઠાવીસ નક્ષત્ર તથા અંગારક પ્રમુખ અમ્સીશ્ગદા કે ૦ અઠાસી ગ્રહો જાણવા. ॥ ૧૭૮ ॥

॥ હવે એક ચંદ્રમાની પઠવાડે તારાની સંખ્યા કહે છે. ॥
ઠાસઠિસહસ નવસય ॥ પણદત્તરિ તારકોન્નિકોડીણં ॥
સસંતરેણમુસ્સે, હંગુલમાણેણ વા હુંતિ ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ— ઠાસઠ હજાર નવસેં ને પંચોત્તર કોનાકોડી એટલા તારા, એક ચંદ્રમાની પઠવાડે જાણવા. એ તારાના વાહુદ્યપણા થકી દ્વેત્ર થોડું છે, માટે કેશ્ક આચાર્ય કોનાકોનીને સસંતરેણ કેળ સંજ્ઞાંતર એટલે કોનીનું વીજું નામ કહે છે, વા કેળ અથવા મુસ્સેહંગુલમાણેણહુંતિ કેળ ઉત્સેધાંગુલે જેવારે તારાના વિમાન લેખવીણં તેવારે કોડાકોડીનો સંજવ હોય. પઠી નિશ્ચેની વાત જ્ઞાનવંત જાણે. ॥ ૧૭૯ ॥

॥ હવે ગ્રહાદિકની સંખ્યા જાણવાનું કરણ કહે છે. ॥
ગહરિકતારગાણં ॥ સંખં સસિસંખસંગુણં કાજં ॥ ઇન્ધિય
દીવુદહિમિ ય ॥ ગદ્દાશ્માણં વિયાણિજ્ઞા ॥ ૧૮૦ ॥

અર્થ— ગહરિકતારગાણં સંખં કેળ ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારા એ ત્રણની સંખ્યા, એક ચંદ્રમા આશ્રી જે કહી તે, જે દ્વીપ સમુદ્રનેવિષે જેટલા સસિસંખ કેળ ચંદ્રમાની સંખ્યા હોય સંગુણં કાજ કેળ તેટલા ચંદ્રમાની સાથે ગુણાકાર કરિયં, એમ કરતાં જે ગ્રહાદિકની સંખ્યા આવે તેટલો પરિવાર જાણવો. એ રીતે ઇન્ધિયદીવુદહિમિય કેળ વાંઠિત દ્વીપ સમુદ્રનેવિષે એ ગદ્દાશ્માણં વિયાણિજ્ઞા કેળ ગ્રહાદિકનું પ્રમાણ જાણીયં, તે યંત્ર થકી જાણવું. ॥૧૮૦॥

॥ હવે લવણ સમુદ્ર પ્રમુખને વિષે ચંદ્ર સૂર્યની સંખ્યા કહે છે. ॥
ચજ ચજ વારસ વારસ ॥ લવણે તદ્ધ ધાશ્યંમિ સસિસૂરા ॥
પરંદહિદીવેસુ ય ॥ તિગુણા પુવિદ્વસંજુત્તા ॥ ૧૮૧ ॥

અર્થ— લવણસમુદ્રને વિષે ચાર ચંદ્રમા અને ચાર સૂર્ય જાણવા. તથા પ્રકારે ધાતકીલંડને વિષે વાર ચંદ્રમા અને વાર સૂર્ય જાણવા. પરંદહિદીવેસુ કેળ તેવારે પઠી કાલોદ સમુદ્ર તથા પુષ્કરવર દ્વીપ પ્રમુખને વિષે પૂર્વે જે કહ્યા છે તેણે સહીત ત્રિગુણા જાણવા, તે કેમકે ધાતકીલંડને વિષે વાર ચંદ્ર તથા વાર સૂર્ય કહ્યા છે, તેને ત્રિગુણા કરિયં તેવારે ઠત્રીશ થાય; તેમાંહે પહેલા જંબૂદ્વીપના વે અને લવણ સમુદ્રના ચાર એવં ઠ જેલીયં તેવારે વેતાલીશ સૂર્ય અને વેતાલીશ ચંદ્ર કાલોદ સમુદ્રનેવિષે થાય, હવે એ વેતાલીશને ત્રિગુણા કરિયં તેવારે એકસો ને ઠત્રીશ થાય, તેની સાથે પૂર્વોક્ત વે, ચાર અને વાર એવં અઢાર જેલીયં તેવારે એકસો ને ચુમાલીસ ચંદ્ર અને એકસો ને ચુમાલીસ સૂર્ય, પુષ્કરવર દ્વીપને વિષે છે, તેનું અર્ઘ એટલે વહુત્તર સૂર્ય અને વહુત્તર ચંદ્ર પુષ્કરાર્ઘનેવિષે જાણવા. ॥ ૧૮૧ ॥

नरखितं जा समसे, णिचारिणो सिग्घसिग्घतरगइणो ॥

दिठिपहमिति खित्ता, णुमाणउ ते नराणजहा ॥ १८२ ॥

अर्थ- ते चंद्र सूर्य नरखितं के० नरक्षेत्र जे अढी द्वीप ठे त्यांसुधी जासमसेणि-
चारिणो के० यावत् समश्रेणीएं चाले ठे. संघयणी मांहे पण एमज कछुं ठे. दोससि
दोरविपंती ॥ एगंतरिया ठसठि संखाय ॥ मेरुपया हिणंता ॥ माणुसखित्तंपरिअरुंति
॥ १ ॥ वली ते चंद्र सूर्य केहवा ठे? सिग्घसिग्घतरगइणो के० शीघ्र शीघ्रतर गति ठे.
जेमनी एवां ठे, एटले चंद्रमा थकी सूर्यनी गति उतावली ठे. सूर्य थकी ग्रहनी गति
उतावली ठे, ग्रहथकी नक्षत्रनी गति उतावली ठे, ते के० ते चंद्र सूर्यादिकना खित्ता-
णुमाणउ के० क्षेत्रना अनुमान एटले प्रमाण थकी केटलां वेगलां नराणदिठि प-
ह-मिति के० मनुष्यनी दृष्टी गोचरनेविषे आवे ते कहे ठे.

पणसेय सत्तत्तीसा ॥ चउत्तीस सहस्स लख इगवीसा ॥

पुक्करदीवद्धनरा ॥ पुवेण वरेण पिहंति ॥ १८३ ॥

अर्थ- एकवीश लाख चोत्रीश हजार पांचसैं ने सामुत्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रथी
पुक्करदीवद्धनरा के० पुक्करार्द्ध द्वीपना मनुष्य ते पुवेणवरेणपिहंति के० पूर्वदिशि उदय
पामता अने अवरेंण एटले पश्चिमदिशि अस्त पामता एवा सूर्य चंद्रमा प्रत्ये देखे ठे,
एटले त्यां तेटला क्षेत्रना वेगला विस्तारथकी देखे ठे. ॥ १८३ ॥

॥ हवे मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनो विचार कहे ठे. ॥

नरखित्तबहिं ससिरवि ॥ संखाकरणंतरेहि वा होई ॥ तह

तह य जोइसिया ॥ अचल-पमाणसुविमाणा ॥ १८४ ॥

अर्थ- नरखित्तबहिंससिरविसंखा के० मनुष्यक्षेत्र थकी बाहेर चंद्र सूर्यनी संख्या
प्रथम कही ठे; तेमज होए. वा के० अथवा करणंतरेहिहोई के० बीजो करण एटले
उपाय तेणे करी पण होए. ते उपाय शास्त्रांतरथकी जाणवो. पण संघयणी प्रमुख ग्रं-
थने विषे एज करण विधि आदछुं ठे. तह के० तथा प्रकारे तह के० ते मनुष्य क्षेत्रथी
बाहेर जे जोइसिया के० ज्योतषी चंद्र सूर्यादिक ठे, ते अचल एटले स्थिर जाणवा.
अने मनुष्य क्षेत्रजा चंद्र सूर्यना विमानथी अरु पमाणसुविमाणा के० तेमना विमान
अरु प्रमाणे एवा रुडा मनोहर विमान जाणवा. ॥ १८४ ॥

॥ हवे लक्ष योजन प्रमाण जंबूद्वीपनो परिधि कहे ठे. ॥

जंबूपरिहि तिलस्का ॥ सोलसहस इसय पणअडवीसा ॥

धणुअडवीस सयंगुल ॥ तेरससहसमहिया य ॥ १८५ ॥

અર્થ—શ્વ કેળ આ જંબૂદ્વીપનેવિષે વલયાકારે પરિધિ, તે ફરતા ત્રણ લાખ સોલ હજાર વસેને સત્તાવીશ યોજનત્રણ કોશ અને એકસોને અઠાવીસ ધનુષ્ય ઉપર સા-
ડાતેર અંગુલ સમહિયાય કેળ સમઅધિક એટલે કિંચિત્ અધિક જાણવો. ॥ ૧૮૫ ॥

॥ હવે જંબૂદ્વીપનું ગણિત પદ કહે છે. ॥

સગસય નડયા કોડી ॥ લસ્કા ટપ્પણ ચણવડ્ સહસ્સા ॥

સહસયં પડણકો, સસઢવાસઠિકરગણિયં ॥ ૧૮૬ ॥

અર્થ—સાતસેં નેવુ કોડી ટપ્પણ લાખ ચોરાણ હજાર અને સહસયં કેળ એકસો ને પચાશ એટલા યોજન ઉપર પોણાવે કોશ અને સઢવાસઠિકર કેળ સાઢાવાસઠ હાથ એટલું દ્વીપનું ગણિયં કેળ ગણિતપદ થાય. ગણિત એટલે લાખ યોજનનું જે વૃત્તવિષ્કંજ પ્રમાણ જંબૂ દ્વીપ છે, તેના જેવારે એક યોજન પ્રમાણ સમચતુરસં સ્વં કરિયં, તેવારે તેને ગ-
ણિતપદ કહિયં. તે સ્વંની સંખ્યા ૭૯૦૫૬૯૪૧૫૦ યોજન અને પોણાવે કોશ ઉપર સાઢાવાસઠ હાથ જાણવી. ॥ ૧૮૬ ॥

॥ હવે પરિધિ પ્રમુખ આઠ બોલ કહે છે. ॥

વટ્પરિહિં ચ ગણિયં ॥ અંતિમસ્વંડાડ્ ડસુજિયં ચ ધણું ॥

વાહં પયરં ચ ઘણું ॥ ગણિયવ્વમેહિ કરણેહિં ॥ ૧૮૭ ॥

અર્થ—એક, વટ્ કેળ વાટલા ક્ષેત્રનું પરિહિં ચ કેળ પરિધિ; વીજું, વૃત્તક્ષેત્રના જે સમ-
ચતુરસં યોજન પ્રમાણ સ્વં કરિયં તે ગણિતપદ; ત્રીજું, અંતિમ કેળ ઢેહેલા સ્વંનાદિ-
કનું ડસુ કેળ શ્વુ એટલે વાણ કરિયં; ચોથું, જિયં કેળ જીવા તે ધનુષ્યને આકારે જ-
રત વૈતાલ્ય પ્રમુખની પણઠ; પાંચમું, ધણુ કેળ તે અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે જરત પ્રમુખ
જે ક્ષેત્ર છે તેનું પુઠનું જાગ, તેને ધનુષ્ય કહે છે; ષઠું, વાહં કેળ વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વત
તથા ક્ષેત્રના ઢેહેડાનું જે પરિમાણ તે, કરનું તે વાહ જાણવી; સાતમું, પયરં કેળ પ્રતર
એટલે લાંબપણ, તથા પહોલપણું જ્યાં સરખું હોય તે; આઠમું, ઘન કેળ લાંબપણે, પહો-
લપણે અને જારૂપણે જે સરખું હોય તે, ઘન કહેવાય છે. એ આઠ બોલ તે એહિ
કેળ આગલ કહે છે જે કરણેહિં કેળ ઉપાય તે વિધિયં કરી ગણિયવ્વ કેળ ગુણો વર્તારો
કરો, જેમ સર્વ પરિધિ પ્રમુખ જે આઠ બોલ છે તે જાણવામાં આવે. ॥ ૧૮૭ ॥

॥ હવે પ્રથમ પરિધિ જાણવાનો વિધિ, અર્ધ ગાથાણં કરિ કહે છે. ॥

વિસ્કંજવગ્ગદહગુણ ॥ મુલં વટ્સ પરિજં હોઈ ॥

અર્થ—વિસ્કંજ કેળ વાટલા ક્ષેત્રનો જે મધ્ય વિસ્તાર તેને વિસ્કંજ કહિયં, તે પ્રથમ
જેટલા યોજનનો વિસ્તાર હોય તેટલા યોજન માંડીયં તેનો વગ્ગ કેળ વર્ગ કરિયં; તે
આવી રીતે કે, જેટલા આંક માંડ્યા હોય તેને તેટલાગુણા કરિયં તેને વર્ગ કહિયં.

જેમ નવને નવગુણ કરિણં તેવારે એકયાસી થાય, તે વર્ગ કહેવાય છે એમ જાણવું. તે વર્ગ કર્યા પછી તેને દશગુણ કે ૧૦ દશગુણ કરિણં. એટલે તે વર્ગના આંકને આગલે એક શૂન્ય આપીણં તેવારે તે દશગુણ થાય. તે દશગુણ કર્યા પછી તે આંકનું મૂલ શોધીણં. તે આવી રીતે કે, બેહેલા આંક થકી વિષમ સમ કરતાં ધુરના આંકસુધી આવીણં, જો ધુરને આંકે વિષમ આવે તો એકલો ધુરનું આંક તેને વર્ગને આંકે શોધીણં, અને જો સમ આવે તો ધુરના બે આંક વર્ગને આંકે શોધીણં; એમ કરતાં જે આંક લાગે તે બમણો કરી ઉપલી પંક્તિના એકેકા આંકને રાસી માંડીણં, વલી ઉપલા આંકની રાશી સાથે જેમ સર્વ નીચેના આંકનો જાગ પહોંચે તેમ વહેંચીણં, પછી જે આંક લાગે તેના વર્ગમાં એક ઉપરની શ્રેણીનો અધિક આંક લેશને કાઢીણં, એ રીતે ઉપરની શ્રેણીના બેહેલાના આંકસુધી વહેંચીણં. એમ વર્ગમૂલ કરતાં જે નીચેની શ્રેણીનેવિષે આંક આવે તેનો અર્ક કરિણં, તેટલો વાટલા દેવનો પરિધિ જાણવો. વલી વર્ગમૂલ કરતાં જે ઊગરે તેના જો કોશ કરવા હોય તો ચારવાર ગુણીણં, અને જો ધનુષ્ય કરવા હોય તો બે હજારવાર ગુણીણં, તથા અંગુલ કરિણં તો એક ધનુષ્યના બહુ અંગુલ કરી ગુણીણં. એમ જે રીતે જાગ પહોંચતો હોય તેવા પ્રકારે ગુણાકાર કરી પહેલાના બેદ જાગ પાડીણં, પછી અનુક્રમે કોશ, ધનુષ્ય, અંગુલ પ્રમુખ જે યોજન ઉપર આવે, તે યંત્રથી જાણવું. એ રીતે કમલ, દ્વીપ, ચૂલિકા, કૂટ, કાંચનગિરિ, કુંડ અને મેરુ પ્રમુખનો પરિધિ જાણવો.

॥ હવે પાઠલી ગાથાના અર્કવડે ગણિત પદ એટલે યોજન પ્રમાણ સમચતુરસ કરવાનો વિધિ કહે છે. ॥

વિષ્કંજપાય ગુણિત ॥ પરિત તસ્સ ગણીયપયં ॥૧૮૮॥

અર્થ—વિષ્કંજપાયગુણિત કે ૧૦ વિષ્કંજનો જે ચોથો જાગ તેની સાથે જેવારે પરિધિની સંખ્યાએ ગુણીએ તેવારે તસ્સગણિયપયં કે ૧૦ તેનું ગણિત પદ થાય, તે એક જંબૂદ્વીપ આશ્રી દેખાડે છે.

જેમ જંબૂ દ્વીપનું પરિધિ ત્રણલાખ સોલહજાર વસેને સત્તાવીશ યોજન છે, તે, વિષ્કંજના એકલાખ યોજનનો ચોથો જાગ જે પચીશ હજાર યોજન, તેની સાથે ગુણીણં તેવારે સાતસેં નેત્રુ કોની ઠપ્પ લાખ ને પંચોત્તેર હજાર થાય. વલી પરિધિને વિષે ત્રણ કાશ છે તે, પચીશ હજાર સાથે ગુણતાં પંચોત્તેર હજાર કોશ થાય. વલી પરિધિના ધનુષ્ય એકસો ને અઠાવીશ છે તે, પચીશ હજાર સાથે ગુણતાં વત્રીશ લાખ ધનુષ્ય થાય. વલી પરિધિના સાડાતેર અંગુલને, પચીસ હજાર સાથે ગુણીણં તેવારે ત્રણ લાખ

સામીસામત્રીસ હજાર અંગુલ થાય. એ સર્વ આંકની રાશી જુદી જુદી માંનીં, પઠી પૂર્વોક્તિ પંચોતેર હજાર કોશને ચારઝાગે વહેંચતાં પોણીઝગણીશ હજાર યોજન. થાય. પઠી ધનુષ્યના વત્રીસ લાખ આંકને આઠ હજાર ઝાગે વહેંચતાં ચારસેં યોજન થાય. એ વધા એકઠા કરીં તેવારે સાતસેં નેવુ કોમી ઠપન્ન લાખ ચોરાણુ હજાર એકસો ને પચાશ યોજન થાય. તેવાર પઠી ત્રણ લાખ ને સાડીસાડત્રીસ હજાર અંગુલના આંક ઠે, તેને ઠનુઝાગે વહેંચતાં પાંત્રીસસો ને પન્નર ધનુષ્ય થાય. તેના કોશ કરીં તો પોણાવે કોશ થાય. ઉપર પંદર ધનુષ્ય ને સાઠ અંગુલ વધે. તો પંદર ધનુષ્યના સાઠ હાથ થાય, અને સાઠ અંગુલના અઢી હાથ થાય. એ વધા મલી સામીવાસઠ હાથ થાય. એ સર્વ મલી સાતસેં નેવુ કોમી ઠપન્ન લાખ ચોરાણુ હજાર એકસો ને પચાશ યોજન ઉપર પોણાવે કોશ અને સાડીવાસઠ હાથ ઇટલું જંબૂદ્વીપનું ગણિત પદ થાય ઠે. તે સૂત્રની ગાથામાં પ્રથમ કહ્યું ઠે તેથી જાણવું. ॥ ૧૮૮ ॥

॥ હવે ઇચ્છુ અને જીવાનું કરણ એક ગાથામાંહે કહે ઠે. ॥

ઝંગાહુ ઝસૂસુ ચિ ય ॥ ઝગણીસગુણો ઝસૂકલા હોઈ ॥ વિઝ-
સુપિહુત્તે ચઝગુણ ॥ ઇસુગુણિય મૂલમિહ જીવા ॥ ૧૮૯ ॥

અર્થ— ઝંગાહુઝસૂસુચિય કે ૦ આ જંબૂદ્વીપનેવિષે એક દેશ જે ઝરત દ્વેત્ર તે ચઢાવે-લા ધનુષ્યને આકારે ઠે, ત્યાં વાણના ઠામની વચેનું જે વિષ્કંઝ તેને ઇચ્છુ કહીં, તે ઇચ્છુના યોજનને ઝગણીસગુણોઝસૂકલાહોઈ કે ૦ ઝગણીશવાર ગુણીં તેવારે કલાનું ઇચ્છુ થાય. તો દક્ષિણ ઝરતનું ઇચ્છુ વસેં આડત્રીસ યોજન ઉપર ત્રણ કલા ઠે તેને ઝગણીસે ગુણતાં ચાર હજાર પાચસેં ને પચીશ કલા થાય, ઇટલું કલાનું ઇચ્છુ જાણવું. હવે જીવાનું કરણ કહે ઠે. જેવારે જીવા કરીં તેવારે વિઝસુપિહુત્તે કે ૦ વિગત ઇટલે ગયું ઠે ઇચ્છુ ઇટલે વાણનું પહોલપણું જ્યાંથી ઇટલે કલારૂપ વૃત્ત દ્વેત્ર ૧૯૦૦૦૦૦ તે-માંથી ઇચ્છુકલા (૪૫૨૫) કાઢીં બાકી રહે (૧૮૯૫૪૭૫) તેને ચઝગુણ કે ૦ ચાર-ગુણા કરીં પઠી ઇસુગુણિય મૂલમિહજીવા કે ૦ ઇચ્છુકલા સાથે ગુણીને તેનું મૂલ શો-ધતાં જે આંક આવે તે જીવા જાણવી. દક્ષિણ ઝરતાદિકનેવિષે જીવા કરવાનો એ વિધિ જાણવો. એ જીવાનું માન યંત્ર થકી જાણવું ॥ ૧૮૯ ॥

॥ હવે ઝરત વૈતાલ્ય પ્રમુખનું ધનુષ્ય કહે ઠે. ॥

ઝસુવગ્ગિ ઠગુણજીવા ॥ વગ્ગ ઝુએ મૂલ હોઈ ધણુપિઠં ॥

ધણુહગવિસેસ સેસં ॥ દલિયં બાહાહગં હોઈ ॥ ૧૯૦ ॥

અર્થ— ઝસુવગ્ગિ કે ૦ ઇચ્છુનો વર્ગ કરી તથા ઠગુણ જીવા કે ૦ ઠગુણો જીવાનો વર્ગ કરી વગ્ગઝુએ કે ૦ એ બે વર્ગયુક્ત ઇટલે જેલીને પઠી તેનું મૂલ કે ૦ મૂલ શોધતાં જે

આંક આવે તે હોઈ ધણુ પિઠં કેળ ધનુષ્ટ યાય. એમ દક્ષિણ ઝરતાદિકનું ધનુષ્ટ જાણવું. ઈરીતે સર્વ ક્ષેત્રનું પર્વતાદિકનું ધનુષ્ટ લાજે તે ધનુષ્ટ યંત્રથી જાણવું. હવે બાહ્યાં કરણ કહે છે—ધણુડુગવિસેસસેસં કેળ બે ધનુષ્યનું વિશ્લેષ કરિયું, દક્ષિણ ઝરત અને વૈતાલ્ય એ બે ધનુષ્ય કહિયું, તેમાં જે ન્હાનું ધનુષ્ય હોય તે મોહોટા ધનુષ્યમાં- હેથી કાઢીયું, જે બાકી રહે તેનું દલિયંબાહાડુગંહોઈ કેળ તેનું અર્ક કરિયું એટલે વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વત તથા હેમવંત પ્રમુખ ક્ષેત્રની બે બાહા હોય. બાહા એટલે પર્વત ક્ષેત્રના બેઠાનો વિસ્તાર તેનું પ્રમાણ યંત્રથી જાણવું. ॥ ૧૯૦ ॥

॥ હવે બેહેલો લંડ જે ઝરત તેહના પ્રતર કરવાનો વિધિ કહે છે. ॥

અંતિમલંડસ્સુસુણા ॥ જીવં સંગુણિય ચઝહિ ઝઝ્ઞાણં ॥

લઝંમિ વગ્ગિય દસ, ગુણંમિ મૂલં હવઈ પયરો ॥ ૧૯૧ ॥

અર્થ—અંતિમ લંડેસુસુણા કેળ બેહેલો લંડ જે ઝરત લંડ તેના ઇચ્છુ સાથે જીવંસંગુણિય કેળ જીવા ગુણિયં પઠી તેને ચઝહિઝઝ્ઞાણં કેળ ચાર જાગે વહેંચતાં જે લઝંમિ કેળ લાજે એટલે જે જાગ આવે, તેનો વગ્ગિય કેળ વર્ગ કરિયું, તે વર્ગને દસગુણંમિ-મૂલં કેળ દશગુણો કરી મૂલ શોધીયું તેનો જે આંક આવે, તે હવઈપયરો કેળ પ્રતર જાણવો. તે પ્રતરને વહી ઝંગણીશ જાગે વહેંચતાં જે આંક આવે તે કલા જાણવી. વીજી શેષ રહે તે પ્રતિકલા જાણવી. વહી ઝંગણીશ જાગે વહેંચતાં યોજન યાય, અને જે શેષ રહે તે કલા જાણવી. તે યંત્રથી જાણવો. એમ સમચઝરંસ ઝરતક્ષેત્ર પ્રમુખ કરવાનો વિધિ જાણવો. ॥ ૧૯૧ ॥

॥ હવે વૈતાલ્ય પ્રમુખના પ્રતર કહે છે. ॥

જીવા વગ્ગેણ ડુગે ॥ મિલિય દલિય ય હોઈ જં મૂલં ॥

વેયઠ્ઠાઈણ તયં ॥ સપિહુત્તગુણં હવઈ પયરો ॥ ૧૯૨ ॥

અર્થ—જીવાવગ્ગેણ કેળ ન્હાની જીવાનું વર્ગ અને મહોટી જીવાનું વર્ગ એ ડુગે કેળ બે મિલિય કેળ એકઠા કરી પઠી તેનું દલિય કેળ અર્ક કરિયું, પઠી તેનું મૂલ શો-ધીયું, હોઈજંમૂલં કેળ તે મૂલનો જે આંક આવે તે મૂલ સપિહુત્તગુણં કેળ પોતાના વિસ્તાર સાથે ગુણીયં. તયં કેળ તેવારે વેયઠ્ઠાઈણ કેળ વૈતાલ્યાદિક પર્વતનું હવઈપયરો કેળ પ્રતર હોય. તે સર્વ પર્વતાદિકના પ્રતર યંત્રથી જાણવા. ॥ ૧૯૨ ॥

અયં ચ પયરગુણિયં ॥ સંવવહારેણ દેસિયં તેણ ॥ કિંચૂ-

ણં હોઈ ફલં ॥ અઈહંપિ હવઈ સુહુમગણણા ॥ ૧૯૩ ॥

અર્થ— એવંચપયરગુણિયં કે० એ પ્રતરનું ગણિત દક્ષિણ ઝરતાદિક ક્ષેત્ર તથા ગિરિનું ગણિતપદ તે સંવવહારેણ કે० સંવ્યવહારે દેસિયં કે० દેલાડ્યું છે, તેણ કે० તે કારણ માટે કિંચૂણંહોફલં કે० કાંશક ઝણું ફલ હોય, અ કે० તથા શ્વંપિ કે० એ સર્વ પ્રતર એકઠાકરી વમણા કરિયં તેવારે સાતસેંને ઝંગણાંસી કોડી, અઢાર લાખ, સીતોતેર હજાર, ચારસેંને ઠપ્પન્ન હોય. તે સગસય નઝયાકોની એ ગાથાએ જોતાં અંતર પડે છે, અને જો શેષ ઝાગ ઝગરે તેના વલી ઝાગ કરીને ગણિયં તો હવશ્સુ-હુમગણના કે० સુક્ષ્મ ગણના થાય, તો તે સુક્ષ્મગણનાની પેરે પૂર્ણ પણ થાય તે કરણ-નું વિશેષ જાણવું. ॥ ૧૯૩ ॥

॥ હવે ઘનગણિત કહે છે. ॥

પયરો સોસ્સેહગુણો ॥ હોઈ ઘણોપરિરયાઈ સઘં વા ॥

કરણ ગણણાલસેહિં ॥ જંતગલહિયાઝ દઠઘં ॥ ૧૯૪ ॥

॥ ઇતિ જંબૂદિવાહિગારોપઢમો સમત્તો ॥

અર્થ— જે વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વતનું પયરો કે० પ્રતર ગણિત છે, સો કે० તેને જેવારે વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વતના ઝસ્સેહગુણો કે० ઝંચપણાની સાથે ગુણીયં તેવારે વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વતનું હોઈ ઘણો કે० ઘનગણિત થાય, તે વૈતાલ્ય પ્રમુખના પ્રતર જેવારે ઝંચપણા સાથે ગણીયં તેવારે જાણીયં. એ પરિરયાઈ કે० પરિધ્યાદિક આઠનો વર્તારો કહ્યો. વા કે० અથવા એ સઘં કે० સર્વ પરિધિ પ્રમુખનું જે કરણ ગણણ કે० કરણનોવિધિ સાથે ગણવાને જે મનુષ્ય આલસેહિં કે० આલસવંત હોય તે મનુષ્યે પૂર્વાચાર્યે જે જંતગ કે० યંત્ર લહિયાઝ કે० લખ્યા છે, ત્યાંથી દિઠઘ કે० દેખવું, એટલે યંત્ર ઉપરથીજ જોવું, ચિંતવવું. ॥ ૧૯૪ ॥

॥ હવે એ જીવાપ્રમુખ ગણિતની સંગ્રહ ગાથા કહે છે. ॥

જોયણસહસ્સનવગં ॥ સત્તે વસયા હવંતિઅરુયાલા ॥ બારસયકલા સકલા ॥ દા-
હિણઝરહઝુ જીવાઈ ॥ ૧ ॥ દસચેવસહસ્સાઈ ॥ જીવાસત્તયસયા શ્વીસાઈ ॥ બારકલા-
યજણા ॥ વેયહુ ગિરિસ્સવિન્નેયા ॥ ૨ ॥ ચઝદસ યસહસ્સાઈ ॥ સયાઈચત્તારિણગ સ-
યરાઈ ॥ ઝરહતુત્તરજીવા ॥ વચ્ચકલાઝણિયાકિંચિ ॥ ૩ ॥ ચોવીસ સહસ્સાઈ ॥ નવ-
સય યાજોયણા વત્તીસે ॥ ચુલ્લહિમવંતજીવા ॥ આયામેણં કલઝંચ ॥ ૪ ॥ સતતી-
સસહસ્સાઈ ॥ ઠચ્ચસયા જોયણા ચઝસયરા ॥ હેમવ યવાસજીવા ॥ કિંચૂણા સોલ-
સકલાય ॥ ૫ ॥ તેપન્ન સહસ્સાઈ ॥ નવસય્યા જોયણાણશ્ગતીસા ॥ જીવામહાહિમ-
વણ ॥ અઠકલા ઠક્કલાઈય ॥ ૬ ॥ ઇગુત્તરાનવસયા ॥ તેવત્તરિમેવ જોયણસહસ્સા ॥
જીવાસત્તરકલા ॥ અઠકલા ચેવહરિવાસે ॥ ૭ ॥ ચઝણવશ્ સહસાઈ ॥ ઠપ્પન્નહિ યં-

सयंकला दोय ॥ जीवानि सहेसापुण ॥ लस्कंजीवाविदे ह्छे ॥ ८ ॥ जीवासंग्रहगाथा ॥
 नवचेवसहस्साइ ॥ ठावठाइय सयाइ सत्तेव ॥ सविसे सकलाचेगा दाहिणजरह्छे ध-
 णुपीठं ॥ ९ ॥ दसचेवसहस्साइ ॥ सत्ते वसयाह्वंतितेयाला ॥ धणुपीठं वेयहे ॥ कला-
 यपन्नर सहवन्ति ॥ १० ॥ सोलसचेव कलाउ ॥ अहियाउहंतिअछ्छजागेणं ॥ बाहावे-
 यदुसय ॥ अठावीसा सयाचउरो ॥ ११ ॥ चउदसय सहस्साइ ॥ पंचेवसयाइ अठवी-
 साइ ॥ इकारसयकलाउ ॥ धणुपीठं उत्तर छस्सं ॥ १२ ॥ जरह्छूत्तर बाहा ॥ अठार-
 सहंति जोयण सयाइ ॥ बाणवइजोयणाणिय ॥ अछ्छकला सत्तरकलाय ॥ १३ ॥ धणु-
 हिमवेकलचउरो ॥ पणवीस सहस्स डुसयती सहिया ॥ बाहा सोलद्धकला ॥ तेवन्न
 सयाय पन्नहिया ॥ १४ ॥ अरुतीस सहस्स सगसय ॥ चत्तधणुदसकलाय हेमवए ॥
 बाहासत्तठिसए ॥ पणपन्नेत्तिन्नियकलाउ ॥ १५ ॥ धणुमहहिमवेदसकल ॥ दोसय ते-
 णउसहस्ससगवन्ना ॥ बाहाबाणउयसए ॥ ठहत्तरेनवकलछ्छं ॥ १६ ॥ चुलसी सह-
 सासोलस धणुहरिवासे कलाचउकंच ॥ बाहातेरस सहसा ॥ तिसयइगसठि ठकलासद्धा
 ॥ १७ ॥ तिसहधणुनकलेगलख ॥ सहसचोवीसतिसय ठायाला ॥ बाहापन्नठिसयं ॥
 सहसावीसासडुकलछ्छ ॥ १८ ॥ सोलस सहस्सअडुसय ॥ तेसीया सछ्छतेरसकलाय ॥
 बाहाविदेहमछ्छे ॥ धनुपीठं परिरयस्सछ्छं ॥ १९ ॥ इतिधनुपृष्ठ बाहासंग्रहगाथा ॥ ल-
 स्कठारसयणती, ससहस्स चउस्सया यपणसीया ॥ बारकलाठठिकला ॥ दाहिण ज-
 रह्छपयरमिमं ॥ २० ॥ सत्तहियातिन्निसया ॥ बारसहस्सायपंचलस्काय ॥ बारसक-
 लायपयरं ॥ वेयदुगिरिस्सधरणितले ॥ २१ ॥ योयण तीसं वासे ॥ पढमाए मेहलाय
 पयरमिमं ॥ लस्कतिगतिसयरिसया ॥ चुलसीइकार सकलाउ ॥ २२ ॥ दस जोयण
 विस्कंजे ॥ बीयाएमेहलयपयरमिमं ॥ लस्कोचउवीससया इगसछाद सकलाउय ॥ २३ ॥
 अरुसीया अठसया ॥ बत्तीस सहस्सतीसलस्काय ॥ कलवारविकलिगारस ॥ उत्तर-
 जरह्छपयरमिमं ॥ २४ ॥ दोकोडिचउदलस्का ॥ सहसाठपन्ननवसगसयरा ॥ अठकला
 दसविकला ॥ पयरमिमं चुंल्लहिमवंते ॥ २५ ॥ हेमवएठकोमी ॥ बावत्तरिलख सहस-
 तेवन्ना ॥ पणयालसयंपयरे ॥ पंचकलाअठविकलाय ॥ २६ ॥ गुणवीसकोमि अरुव,
 न्न लस्क अडसठि सहस सयमेगं ॥ ठासीयंद सयकला ॥ पणायकला पयरमिहहिमवे
 ॥ २७ ॥ चउपन्नकोमीउ ॥ लस्कासीयालतिसयरि सहस्सा ॥ अठसयसतरिसत्तये
 कलाउपयरंतुहरिवासे ॥ २८ ॥ बायालं कोडिसयं ॥ लस्काचउपन्न सहसबासठी ॥ प-
 णसयगुणहुत्तरकल ॥ अठारसनिसहपयरमिमं ॥ २९ ॥ तेसठिं कोमिसयं ॥ लस्कास-
 गवन्नसहस गुणयाला ॥ तिसयडुहुत्तर दसकल पन्नरसकलाविदेह्छ ॥ ३० ॥ इतिप्र-
 तरसंग्रहगाथा ॥ दसजोयणुंसएपुण तेवीस सहस्स लस्कइगवन्ना ॥ जोयणठावत्तरि ठ,

કલાય વૈયઘ્વણગણિયં ॥ ૩૧ ॥ અઠસયાપણયાલા ॥ તીસંલસ્કાતિ હત્તરીસહસા ॥
 પંનરસ કલાયઘણો ॥ દસ્સુસણ હોઈ વીયમ્મિ ॥ ૩૨ ॥ સત્તહિયા તિન્નિસયા વારસ
 સહસાય પંચલસ્કાય ॥ અવરાય વાર સકલા ॥ પણુસ્સણ હોઈઘણગિરિયં ॥ ૩૩ ॥ સત્તા-
 સીઝગલસ્કા ॥ ઊણતીસહિયાય વિણવશ્સયાઈ ॥ અજણતીસજ્ઞાગા ॥ ચઝદસવૈયઘ્વ
 ઘણગણિયં ॥ ૩૪ ॥ હિમવંતિ ડુસય ચઝદસ, કોડીઠપ્પન્નલક્કસગનનઈ ॥ સહસા
 ચઝયાલસયં ॥ સોલસકલવાર વિકલઘણં ॥ ૩૫ ॥ ગુણયાલ સયાસત્તર ॥ કોની ઠત્તી-
 સ લક્કસગતીસા ॥ સહસાતિસય અરુત્તર ॥ વારવિકલઘણમહાહિમવે ॥ ૩૬ ॥ ઢગ-
 વન્નસહસઅઠા, રકોન્નિ ઠાસઠિલક્કસગવીસં, સહસાનવ સયણુ, ણસીહિનિસહસ્સઘ-
 ણ ગણિયં ॥ ૩૭ ॥ ઇતિઘનસંય્રહગાથા ॥ ॥ ઇતિ શ્રીલઘુદ્વેત્ર સમાસ વાર્તિકે જંબૂદ્વી-
 પાધિકારઃ પ્રથમઃ સમાસઃ ॥ ઉનમો વિશ્વનાથાય તત્ત્વદર્શિને ॥

॥ હવે વીજો લવણ સમુદ્રનો અધિકાર વચ્ચાણે ઠે. ॥

વીજં લવણ સમુદ્રા હિગારો નણ્ણ ॥ મૂલગાથા ॥ ગોતિઠં
 લવણોજ્ઞય ॥ જોયણ પણનવઈ સહસજા તઠ ॥ સમન્નૂ-
 તલાઝ સગસય ॥ જલવૃદ્ધી સહસમો ગાઠો ॥ ૧૯૫ ॥

અર્થ— લવણોજ્ઞય કેળ જગતી થકી વાહેર લવણ સમુદ્રના ઝજાય એટલે વન્ને પા-
 સાથી જેવારે વચમાં શિખાની સન્મુલ જોયણ પણ નવઈસહસજા કેળ જ્યાંસુધી પંચા-
 ણુ હજાર યોજન લવણ સમુદ્રમાંહે આવિણં ત્યાંસુધી તઠ કેળ તે લવણ સમુદ્રમાંહે
 ગોતિઠં કેળ ગોતીર્થ સરલો ઠે, એટલે જેમ ગાય પાણી પીવાને તલાવમાં પ્રવેશ કરે
 તેવારે પાઠલી વાઝુ ઝંચી હોય, અને આગલી વાઝુ નીચી હોય તેને ગોતીર્થ કહીણં.
 તેમ લવણસમુદ્રમાંહે પણ વે પાસાથી નીકલીને વચમાં આવતાં પંચાણુ હજાર યોજ-
 ન સુધી પાઠલી ચૂમી ઝંચી અને આગલી ચૂમી નીચી ઠે, સમન્નૂતલથકી એટલે ધા-
 તકીલંડની દિશિથી, અને જંબૂદ્વીપની જગતીથકી લવણસમુદ્રમાંહે દિગ્માલજ્ઞાણી
 જતાં થોડી થોડી જલવૃદ્ધિ થતાં પંચાણુ હજાર યોજન જ્યાં થાય ઠે, ત્યાં સમન્નૂતલ-
 થકી સાતસેં યોજન પાણીની ઝંચી વૃદ્ધિ ઠે, અને હજાર યોજન પાણી ઝંકું ઠે. ॥ ૧૯૫ ॥

॥ હવે એ લવણ સમુદ્રનેવિષે જલવૃદ્ધિ જાણવાનું કરણ કહે ઠે. ॥

તેરાસિણ મશ્ચિ, દ્વ રાસિણા સંગુણિજ્ઞ અંતિમગં ॥

તં પઢમરાસિજ્ઞયં ॥ ઝવેહં મુણસુ લવણજલે ॥ ૧૯૬ ॥

અર્થ—તેરાસિણ કેળ પહેલી ત્રણ રાશી થાપીણં. એક ધાતકીલંડની રાશિ પંચાણુ
 હજાર યોજનની, અને જંબૂદ્વીપની દિશિથી જે પંચાણુ હજાર યોજન લવણ સમુદ્રમાં

જશ્ણ એ વીજી રાશી, તથા વચમાં એક હજાર યોજનની મધ્યરાશી જે કહિયું, એ ત્રીજી રાશી, એમ ત્રણ આંકની શ્રેણી માંડીયું, પઠી મશ્ચિદ્વરાસિણા સંયુષિજ્ઞા અંતિમગં કેળ વચમાંની આંકની જે શ્રેણી તે ઠેઠેલી શ્રેણીસાથે ગુણીયું, પઠી તંપદમરાસિ-
જ્ઞયં કેળ તેને પેઠેલી શ્રેણીના આંક સાથે વેહેંચીયું. ઘરીતે ઉવેહંમુણસુલવણજલે
કેળ લવણસમુદ્રનેવિષે જલવૃદ્ધિપ્રતે મુણસુ ઇટલે જાણજો. એ ગાથાનો સ્પષ્ટ અર્થ ન-
વગુણહત્તરિ જોયણ, એ આગલ વસેં ને દશમી ગાથા આવશે તેને વિષે વિશેષેથી ક-
હેશે. અહીંઆં માત્ર સૂત્રાર્થ જાણવો. ॥ ૧૬૬ ॥

॥ હવે લવણ સમુદ્રની શિખા વચાણે ઠે. ॥

દિહુવરિ સદસદસગં ॥ પિહુલામૂલાજ સત્તરસહસુચ્ચા ॥

લવણસિદ્ધા સા તહુવરિ ॥ ગાઝહુગં વહ્શ હુવેલં ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ— દિહુવરિ કેળ હેઠે તથા ઉપર સદસદસગંપિહુલા કેળ હજાર યોજન પહો-
લી, અને મૂલાજ કેળ મૂલયકી સત્તરસહસુચ્ચા કેળ સત્તર હજાર યોજન ઝંચી ઠે, એ-
વી લવણસિદ્ધા કેળ લવણસમુદ્રની શિખા જાણવી. સા કેળ તે શિખા જે ઠે, તહુવરિ
કેળ તે સત્તર સહસ્ર યોજન ઉપરે ગાઝહુગંવહ્શહુવેલં કેળ વેગાઝ ઝંચી એવી વેલ તે
વે વાર એક અહોરાત્રમાંહે વધે. ॥ ૧૬૭ ॥

॥ હવે પાતાલકલશ વચાણે ઠે. ॥

વહુમશ્ચે ચઝદિસિ ચઝ ॥ પાયાલા વયરકલસ સંઘાણા ॥

જોયણસદ્સ જહ્ઝા ॥ તદ્સગુણદિહુવરિ રુંદા ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ— લવણસમુદ્રનેવિષે વહુમશ્ચે કેળ ઘણું વચમાં પાણીની મેલલાય ચઝદિશિ
ચઝપાયાલા કેળ ચારદિશિને વિષે ચાર પાતાલા ઠે. તે પાતાલા કેહવા ઠે ? વયરકલસ
કેળ વંજ્રમય જે કલશ તેને સંઘાણા કેળ આકારે ઠે. વલી કેહવા ઠે ? જોયણસદ્-
સજહ્ઝા કેળ એક હજાર યોજનની તે કલશાની ઠીકરી જાડી ઠે, તથા તદ્સગુણદિ-
હુવરિરુંદા કેળ તે જામ્પણા થકી દશગણા ઇટલે દશહજાર યોજન હેઠલ તથા ઉપર
રુંદીયું ઠે ઇટલે પહોલા ઠે. ॥ ૧૬૮ ॥

॥ વલી પાતાલકલશ કેહવા ઠે, તે કહે ઠે. ॥

લક્ષં ચ મશ્ચિ પિહુલા ॥ જોયણલક્ષં ચ ઝૂમિમો ગાઢા ॥

પુવાશ્સુ વડવમુદ્ ॥ કેજુવ જૂવે સર ઝિદાણા ॥ ૧૬૯ ॥

અર્થ— લક્ષંચમશ્ચિ પિહુલા કેળ લાલ યોજનનું પેટ પહોલું ઠે, વલી જોયણલ-
ક્ષંચ ઝૂમિમોગાઢા કેળ લાલ યોજન ઝૂમિકામાંહે અવગાઢ ઇટલે ઝંઝા ઠે, વલી

पुवाइसु के० पूर्वदिशि थकी धुरमांडीने दक्षिणावर्त्त गणतां एक वडवामुख बीजो के-
जुव के० केयूप, त्रीजो जूवे के० यूप, चोथो इसर के० ईश्वर, अजिहाणा के० एवे
नामे चार पातालकलशो जाणवा. ॥ १९९ ॥

॥ हवे न्हाना पातालकलश वखाणे ठे. ॥

अस्से लहुपायाला ॥ सगसहसा अडसया सचुलसीया ॥

पुवुत्त सयंसपमा, एा तव तवप्पएसेसु ॥ २०० ॥

अर्थ- अस्से के० बीजा लहुपायाला के० न्हाना पाताल कलशा ते सगसहसा अड-
सयासचुलसीया के० सात हजार आठसो ने चोराशी ठे, ते केहवा ठे ? तो के-पुवत्त
के० पूर्वे वखाण्या ठे, जे चार महोटा पाताल कलशा ते थकी सयंसपमाणा के०
सोमा अंसे जेमनुं प्रमाण ठे एहवा ठे, एटले सोमे जागे ठे, अर्थात् तेनी दश योज-
ननी ठीकरी जाडी ठे, तथा एकसो योजन प्रत्येक हेठे तथा उपर पहोला ठे, अने
एक हजार योजन जूमिमांहे उंडा ठे, एवा न्हाना कलश ते जे स्थानके महोटा
कलशे जूमिका रंधी नथी; तेवा जलमेखलाना तव तवप्पएसेसु के० ते ते प्रदेशे ए
कलश ठे, एटले ठामठामने विपे ठे. ते केमके समुद्रमांहे दश हजार योजन विस्तार
जे पाणी ठे, तेहनी मांहेदी परिधि आणीए. ते आवी रीते के-जंबूद्वीप थकी
पंचाणु हजार योजन जातां वे लाख ने नेबु हजार योजन विष्कंज ठे, तेनो वर्ग करीए
तेवारे आठ हजार चारसैं ने दश कोमी थाय. तेने दशगुणा करीए तेवारे चोरासी
हजार ने एकसो कोमी थाय. तेनुं मूल शोधीए तेवारे नव लाख सत्तर हजार ने उपर
साठ लज्यमान थाय. तेमांहेथी चार कलशे चाळीस हजार योजन रंध्या ठे, ते
वादकरतां वाकी आठ लाख सीतोत्तर हजार ने उपर साठ रहे ठे. तेने चारजागे
वहेंचीए तेवारे वे लाख उंगणीस हजार बसो ने पांसठ एकजागे आवे; तो एक
महोटा पूर्वदिशिनो पातालकलश अने बीजो दक्षिणदिशिनो पातालकलश ते बेहुनुं
एटलुं अंतर जाणवुं. हवे त्यां एकेका अंतरे एकेक श्रेणीनेविषे बसैं ने पन्नर कलश
होए, ते कलशोए वे लाख पन्नर हजार योजन रंध्या ठे. अने बाकीना चार हजार
बसो ने पांसठ योजन जे रह्या ते कलशनी ठीकरीने जारुपणे रंध्या ठे, एम प्रथम
न्हाना कलशनी श्रेणीनेविषे बसैं पन्नर कलश, बीजीनेविषे बसैं ने सोल, एम एकेको
कलश वधारतां वधी नव श्रेणी ठे, तो नवमी श्रेणीनेविषे बसैं ने त्रेवीश कलश ठे.
एरीते एक आंतरानेविषे न्हाना कलश एक हजार नवसैं ने एकोत्तर थाय. तेवा चारे-
दिशिना एकठा करतां सात हजार आठसो ने चोराशी न्हाना कलश थाय. इति २००

॥ હવે ચાર પાતાલ કલશના દેવતા કહે છે. ॥

કાલો ય મહાકાલો ॥ વેલંબ પન્નજળોય ચન્નસુ સુરા ॥

પલ્લિર્જવમાનણો તદ્ ॥ સેસેસુ સુરા તયઃશઙ્ક ॥ ૨૦૧ ॥

અર્થ— ચાર મહોટા પાતાલ કલશને વિષે પૂર્વદિશિથી અનુક્રમે દક્ષિણાવર્ત જોતાં એક કાલ, વીજો મહાકાલ, ત્રીજો વેલંબ અને ચોથો પન્નજન એવે નામે ચન્નસુસુરા કે ૦ ચાર દેવતા અધિષ્ઠાયક જાણવા. પણ તે દેવતા કેહવા છે, તો કે— પલ્લિર્જવમાનણો કે ૦ એક પદ્યોપમનું આયુષ્ય ધરે છે એવા છે. તદ્ કે ૦ તથા સેસેસુસુરા કે ૦ શેષ વીજા ન્હાના જે કલશ છે તેનેવિષે જે દેવતા અધિષ્ઠાયક છે, તેમનું આયુષ્ય તયઃશઙ્ક કે ૦ તે પૂર્વોક્ત દેવતાના આયુષ્ય થકી અર્ઙ્ છે એટલે અર્ઙ્ પદ્યોપમનું છે. ॥ ૨૦૧ ॥

સવે સિમહો જાગે ॥ વાઙ્ મજ્જિહ્વયંમિ જલવાઙ્ ॥ કે-

વલ્ જલમુવરિહ્વે ॥ જાગ્ ડુગે તલ્ સાસુવે ॥ ૨૦૨ ॥

અર્થ— સવેસિમહોજાગેવાઙ્ કે ૦ સર્વ મહોટા પાતાલ કલશના અધો જાગે એટલે નીચે વાયુ છે, અને મજ્જિહ્વયંમિજલવાઙ્ કે ૦ મધ્ય એટલે વચલા જાગે વાયુ અને જલ એ બંને મિશ્ર છે. તથા કેવલ જલ મુવરિહ્વે કે ૦ ઉપરલે જાગે કેવલ પાણીજ છે. તો એકેકા ત્રીજા જાગને વિષે તેત્રીશ હજાર ત્રણસેં ને તેત્રીશ યોજન ઉપર એક યોજનનો ત્રીજો જાગ હોય. એવા જાગડુગેતલ્સાસુવે કે ૦ નીચેના જાગનેવિષે અને વ-ચલા જાગનેવિષે શ્વાસની પરે વાયુ છે, તે આગલી ગાથાએ વચાણે છે. ॥ ૨૦૨ ॥

બહવે યયારવાયા ॥ મુહંતિ સુહંતિ હ્રિવારાઙ્ ॥ એગ

અહોરત્તંતો ॥ તયા તયા વેલ પરિવુહી ॥ ૨૦૩ ॥

અર્થ— એવા જે જાગના વાયુનેવિષે વીજા બહવે કે ૦ ઘણા યયાર કે ૦ ઉદાર એટલે મહોટા વાયા કે ૦ વાયરા તે મુહંતિ કે ૦ મલે છે, તે મલીને પાણીને સુહંતિ કે ૦ ક્ષોજ પમાડે છે. જેમ માણસના પેટમાંહે વાયુની વૃદ્ધિ થવાથી ક્ષોજ પમાડે, શબ્દ કરે તેમ પાતાલકલશ તે એગ અહોરત્તંતો કે ૦ એક અહોરાત્ર માંહે હ્રિવારાઙ્ કે ૦ જે વચત ક્ષોજ પમાડે છે, તયાતયાવેલપરિવુહી કે ૦ તે તેવારે પાણીના વેલની વૃદ્ધિ થાય છે; એટલે જેવારે વાયુના જોરથકી કલશા ઉજરાય છે તેવારે સમુદ્રનું પાણી વધે છે, એવો અનાદિકાલનો સહેજથી ચાલ છે. જે એક અહોરાત્રમાંહે જે વાર પાણીની વેલ વધે એમ જાણવું. ॥ ૨૦૩ ॥

॥ હવે સમુદ્રમાંહે વેલંધર દેવતા છે તે વચાણે છે. ॥

વાયાલસઠિ હસયંરિ ॥ સહસા નાગાણ મશ્ચવરિ વાર્હિ ॥

વેલં ધરંતિ કમસો ॥ ચન્નહત્તરુલ્લક્ષુ તે સવે ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થ—વાયાલ કે૦ વેતાલીશ હજાર નાગાણ કે૦ નાગકુમાર દેવતાને મજ્જા કે૦ માંહે પેસતી વેલં કે૦ વેલ પ્રતે ધરંતિ કે૦ ધરી રાખે છે, ઇટલે નિવારે છે. વલી સઠિ કે૦ સાઠ હજાર નાગકુમાર દેવતા તે લવણસમુદ્રની શિખાને ડવરિ કે૦ ડપ-રના વે કોશ ડપરાંત જે વેલ વધે છે, તે પ્રતે વારે છે. અને ડુસરિસહસા કે૦ બહુ-તેર હજાર નાગકુમાર દેવતા તે વાહિં કે૦ વાહેરની વેલિ જે ધાતકીલંડમાં પ્રવેશ કરે છે, તે વેલિને નિવારે છે, અર્થાત્ ધરી રાખે છે, એ રીતે નાગકુમારના દેવો કમસો કે૦ અનુક્રમે પાણીનીવેલિ પ્રતે ધરી રાખે છે. માટે એ દેવોને વેલંધર કહિયું. તેસવે કે૦ તેસર્વ દેવતા એકઠા ગણિયું તેવારે ચઢહત્તરુલરકુ કે૦ એકલાલ ને ચમોત્તેર હજારની સંખ્યા થાય છે. ॥ ૨૦૪ ॥

॥ હવે વેલંધરનાં સ્થાનક તથા તેના અધિપતિ કહે છે. ॥

વાયાલસહસ્સેહિં ॥ પુવેસાણાઈદિસિ વિદિસિ લવણે ॥

વેલંધરાણુવેલં ॥ ધરરાઈણં ગિરિસુ વાસા ॥ ૨૦૫ ॥

અર્થ—લવણે કે૦ લવણ સમુદ્રમાંહે પુવેસાણાઈદિસિવિદિસિ કે૦ પૂર્વાદિ ચાર દિશિ અને ઇશાનાદિક ચાર વિદિશિનેવિષે વાયાલસહસ્સેહિં કે૦ વેતાલીશ હજાર યોજન ગયાથી ઇટલે જંબૂદ્વીપની જગતિની વેદિકા થકી વેતાલીશ હજાર યોજન લવણ સમુદ્રમાંહે પૂર્વપ્રમુખ ચાર દિશિનેવિષે વેલંધર કે૦ વેલંધર નામે જે દેવતા તેને વસવા યોગ્ય પર્વતનેવિષે આવાસ જાણવા. અને ઇશાનપ્રમુખ ચાર વિદિશિનેવિષે લવણસમુદ્રમાંહે વેતાલીસ હજાર યોજને અણુવેલંધર કે૦ અનુવેલંધર નામે જે રાઈણં કે૦ અધિપતિ એવા ચાર દેવતાને રમવાના ગિરિસુ કે૦ પર્વતનેવિષે વાસા કે૦ આવાસ જાણવા. ॥ ૨૦૫ ॥

॥ હવે આવાસ પર્વતનાં નામ કહે છે. ॥

ગોથૂન્ને દગ્ગાસે ॥ સંલે દગ્ગસીમનામિ દિસિ સેલે ॥

ગોથૂન્નો સિવદેવો ॥ સંલો ય મણોસિલો રાયા ॥ ૨૦૬ ॥

અર્થ—પૂર્વદિશિ ગોથુન્ન નામે આવાસ પર્વત છે, અને દક્ષિણદિશિ દગ્ગાસ નામે આવાસ પર્વત છે, પશ્ચિમદિશિ સંલ નામે આવાસ પર્વત છે, અને ઉત્તરદિશિ દસસીમ નામે આવાસ પર્વત છે. એ રીતે દિસિસેલે કે૦ એ ચાર દિશિના પર્વતનેવિષે અનુક્રમે એક ગોથુન્ન, વીજો શિવદેવ, ત્રીજો શંલ, અને ચોથો મણોસિલ એવે નામે વેલંધર દેવતાના રાયા કે૦ રાજા એવા નાગકુમાર દેવો રહે છે, ઇટલે જે દિશાડનેવિષે રહે તેને વેલંધર કહીયું, અને જે વિદિશાડનેવિષે રહે તેને અનુવેલંધર કહિયું ॥ ૨૦૬ ॥

કક્કોડે વિઙ્ગુપહે ॥ કેલાસરુણપ્પહે વિદિસિ સેલે ॥

કક્કોડગ કદમર્જ ॥ કેલાસ રુણપ્પહો સામી ॥૨૦૭॥

અર્થ— હવે ઇશાન પ્રમુખ ચાર વિદિશિને વિષે કર્કોટક, વિદ્યુત્પ્રજ, કૈલાશ અને અરુણપ્રજ એવે નામે જે ચાર આવાસ પર્વત છે, તેને વિષે અનુક્રમે કર્કોટક, કદમ, કૈલાશ અને અરુણપ્પહો કે ૦ વિદ્યુત્પ્રજ એવે નામે ચાર અનુવેલંધર નાગકુમાર દેવતાના સામી કે ૦ સ્વામિ જાણવા. જે વિદિશિનેવિષે રહે તેને અનુવેલંધર કહિં. ॥૨૦૭॥

॥ હવે એ પર્વતના માન અને વરણ કહે છે. ॥

એ ગિરિણો સઘે ॥ બાવીસહિયા ય દસસયા મૂલે ॥ ચઝ-

સય ચઝવીસહિયા ॥ વિઙ્ગિષ્ઠા હુંતિ સિહરતલે ॥ ૨૦૮ ॥

અર્થ— એગિરિણોસઘે કે ૦ એ સર્વ વેલંધર, અને અનુવેલંધર નામે જે આવાસ પર્વત છે, તે બાવીસહિયાય દસસયામૂલે કે ૦ એક હજાર ને બાવીશ યોજન મૂલનેવિષે પોહોલા જાણવા. અને ચઝસય ચઝવીસહિયા કે ૦ ચારસેં ને ચોવીશ યોજન સિહર તલે કે ૦ શિખરસ્થલે ઇટલે શિખરનેવિષે વિઙ્ગિષ્ઠા કે ૦ વિસ્તારેપોહોલા હુંતિ કે ૦ છે. ૨૦૮

સતરસસય ઇગવીસે ॥ ઝચ્ચત્તે તે સવેશ્યા સવે ॥ કણગં-

કરયયફાલિહ, દિસાસુ વિદિસાસુ રયણમયા ॥ ૨૦૯ ॥

અર્થ— વહ્લી તે પર્વત કેહવા છે? તો કે—એક હજાર સાતસેં ને એકવીશ યોજન ઝચ્ચત્તે કે ૦ ઝંચા છે, વહ્લી તે સઘે કે ૦ તે આઠ પર્વત કેહવા છે, સવેશ્યા કે ૦ વેદિકાન-વનખંડ તેણે કરીને સહિત છે, વહ્લી કણગંકરયય ફાલિહ કે ૦ કનક, અંકરત્ત, રૂપું, અને સ્ફાટિકરત્ત એની પૂર્વદિશિથી અનુક્રમે ગોથૂનાદિક ચાર પર્વત છે. અને વિદિસાસુરયણમયા કે ૦ વિદિશિનેવિષે જે કર્કોટાદિક ચાર પર્વત છે, તે રત્નમય જાણવા. ॥ ૨૦૯ ॥

॥ હવે એ આઠ પર્વત પાળી ઉપરે કેટલા દેખાય છે તે કહે છે. ॥

નવગુણહત્તરિ જોયણ ॥ બહિજલુવરિ ચત્ત પણ નવઙ્ગ જાયા ॥

એ મશ્ચે નવસય ॥ તેસઠા જાગસગસયરી ॥ ૨૧૦ ॥

અર્થ— એ આઠ પર્વત બહિ કે ૦ જંબૂદ્વીપની દિશિં નવગુણહત્તરિજોયણ કે ૦ નવસેં ને ઝંગણોતેર યોજન ઉપર એક યોજનના, પશ્ચનવઙ્ગજાયા કે ૦ પંચાણુ જાગ કરિં, તેવા ચત્ત કે ૦ ચાલીશ જાગ અધિક ઇટલા યોજન જંબૂદ્વીપની દિશિં જલુવરિ કે ૦ પાળી ઉપર દેખાય છે. તથા, એ કે ૦ એ પર્વત મઝે કે ૦ માંહેલી લવણ સમુદ્રની શિખાની દિશિથી જોતાં નવસયતેસઠા કે ૦ નવસેંને ત્રેસઠ યોજન ઉપર એક યોજનના

પંચાણુ જાગ કરિણં તેવા સીત્તોતેર જાગ ઇટલા પાણી ઉપર પર્વતો દેલાય છે તે જાણવા.

લવણ સમુદ્ર મધ્યે પંચાણુ હજાર યોજન જતાં સાતસેં યોજનની જલવૃદ્ધિ છે. તો બેતાલીશ હજાર યોજન જણં ત્યાં વેલંધર પર્વત છે, તે સ્થાનકે કેટલી જલવૃદ્ધિ હો-
 ઇ, તે જાણવાની રીતિ વતાવે છે. અર્હીઆં પ્રથમ શ્રેણી પંચાણુ હજારની, બીજી સા-
 તસેંની, અને ત્રીજી શ્રેણી બેતાલીસ હજારની, એવી આંકની ત્રણ શ્રેણી માંડીણં. એ
 ત્રણ આંકની રાશિ માંડ્યા પઠી તે રાસીણમજ્જિલ્લ એ ગાથાના વિધિણં ગણીણં, તે
 આવી રીતે કે, વચમાંની જે સાતસેંની શ્રેણી તેને ઢેલી બેતાલીશ હજારની શ્રેણીણં ગુ-
 ણીણં તેવારે બે ક્રોડ ને ચોરાણુ લાખ થાય, પઠી પેહેલી શ્રેણી જે પંચાણુ હજારની છે,
 તેની સાથે જાગ વેહેંચીણં તેવારે ત્રણસેં ને નવ યોજન ઉપર એક યોજનના પંચાણુ
 જાગ કરીણં, તેવારે પીસ્તાલીસ જાગ આવે, એ રીતે સમજૂતલે જંબૂદ્વીપે જોતાં બેતાલીશ
 હજાર યોજને ઇટલી જલવૃદ્ધિ હોઇ.

અને પંચાણુ હજાર યોજને એક હજાર યોજન લવણ સમુદ્ર ડુંગો છે, તો બેતાલી-
 સ હજાર યોજને કેટલો ડુંગો છે? તેનું ગણીત આવી રીતે કરવું કે બેતાલીશ હજાર
 યોજનને હજારના આંકે ગુણીણં તેવારે ચાર કોમ્પી ને વીશ લાખ થાય. તેને પંચાણુ
 હજાર જાગે વેહેંચીણં તેવારે ચારસેં ને બેતાલીશ યોજન ઉપર એક યોજનના પંચાણુ
 જાગ કરીણં તેવા દશ જાગ આવે, ઇટલો સમુદ્ર ડુંગો છે, પઠી જલવૃદ્ધિ તથા ડુંગ-
 પણું એ બે એકઠાં કરિણં તેવારે સાતસેં ને એકાવન્ન યોજન ઉપર એક યોજનના પંચાણુ
 જાગ કરિણં તેવા પંચાવન્ન જાગ થાય, તે સતરસેં ને એકવીશ યોજન વેલંધર પર્વતનું
 ડુંગપણું છે, તેમાંહેથી વાદ કરીણં તેવારે નવસેં ડુંગણોતેર યોજન, અને ઉપર પંચા-
 ણુઆ ચાલીસ જાગ રહે. ઇટલો જંબૂદ્વીપથી જતાં વેલંધર પર્વત પાણીથી ડુંગા છે.

હવે ત્યાં પર્વતનો વિસ્તાર કેટલો છે, તે આણવાનો વિધિ કેહે છે. જલવૃદ્ધિ અને
 ડુંગપણું એ બે સાતસેં એકાવન્ન યોજન ઉપર પંચાણુઆ પંચાવન્ન જાગ છે, તે સર્વના પં-
 ચાણુઆ જાગ કરીણં તેવારે એકોત્તેર હજાર ને ચારસેં જાગ થાય, પઠી વિઠારડુગવિ-
 સે સો એ કરણ ગાથાણં કરતાં પર્વતનો મૂલ વિસ્તાર એક હજાર ને વાવીશ યોજન છે,
 અને શિખર વિસ્તાર ચારસેં ને ચોવીશ યોજન છે, તે અધિકા માંહેથી ડુંગ કાઢતાં
 બાકી પાંચસેં ને અઠાણું રહે તે પર્વતનું સત્તરસેં ને એકવીશ યોજન ડુંગપણું છે, તેની
 સાથે જાગ વેહેંચતાં જાગ પોહોંચે નહીં, તે માટે એકોત્તેર હજાર ને ચારસેં ઇટલી જ-
 લવૃદ્ધિ, તથા ડુંગપણાના પંચાણુઆ જાગ છે, તેને પાંચસેં ને અઠાણું સાથે ગુણીણં તે-
 વારે ચાર ક્રોડ ઠવીશ લાખ સત્તાણું હજાર ને વસેં થાય, તેને પર્વતના ડુંગપણાના સ-
 ત્તરસેં ને એકવીશ યોજન સાથે જાગ વેહેંચીણં તેવારે ચોવીશ હજાર આવસેં ને નવ

આવે, શેષ નવસેંને અગીઆર વધે, તેમાટે તે ચોવીશ હજાર આઠસેંને નવ જે છે તે-
માંહે એક જોલીએં, પઠી પંચાણુ જાગે વેહેંચીએં તેવારે વસેંને એકસઠ યોજન ઉપર પં-
ચાણુઆ પંદર જાગ આવે. હવે પર્વતનો મૂલ વિસ્તાર એક હજાર ને વાવીશ યોજન
છે. તેમાંહેથી જેવારે એ વસેંને એકસઠ યોજન, અને પંચાણુઆ પન્નર જાગ કાઢીએં, તે-
વારે સાતસો ને સાઠ યોજન ઉપર પંચાણુઆ એંસી જાગ રહે, એટલો પર્વતનો વિસ્તાર
જાણવો.

હવે માંહેલી દિશિએં જલની વૃદ્ધિ આણવાને અર્થે એ પર્વતના વિસ્તારનો આંક જે
સાતસેં સાઠ યોજન ઉપર પંચાણુઆ એંસી જાગ છે, તેને પંચાણુએ ગુણીએં તેવારે બહું-
તેર હજાર વસેંને એંસી એટલા પંચાણુઆ જાગ થાય. પઠી એક પંચાણુ હજારની, વીજી
સાતસેંની, અને ત્રીજી બહુંતેર હજાર વસેંને એંસીની, એવી આંકની ત્રણ રાશી માંની-
એં; તેમાં વચ્ચેની જે સાતસેંની શ્રેણી છે, તેની સાથે જેવારે બેહેલી શ્રેણી ગુણીએં તેવારે
પાંચ કોડ પાંચ લાખ ને બન્નુ હજાર એટલાં પ્રતિજંગ થાય. પઠી જે પહેલી રાશિ પં-
ચાણુ હજારની છે, તેના પ્રતિજંગ કરવામાટે તેને પંચાણુએ ગુણીએં તેવારે નેવુ લાખ ને
પચીશ હજાર થાય. એટલા પ્રતિજંગે ઉપરના પ્રતિજંગની રાશી વેહેંચીએં તેવારે યો-
જન પાંચ આવે, શેષ પાંચ હજાર ચારસેંને એકોત્તેર વધે. તેને પંચાણુ જાગે વેહેંચતાં
સત્તાવન્ન કલા આવે, શેષ ટપન્ન ડંગરે, તેમાટે એક જોલીએં તેવારે કલા અઠાવન્ન
થાય; એટલે પાંચ યોજન ઉપર અઠાવન્ન કલા એટલી માંહેલી દિશિએં જલવૃદ્ધિ છે,
તે જલથકી પર્વતનું ડંચપણું નવસેંને ડંગણોત્તેર યોજન ને ઉપર પંચાણુઆ ચાલીશ જાગ
છે, તેમાંહેથી પાંચ યોજન ને અઠાવન્ન જાગ વાદ કરીએં તેવારે નવસેંને ત્રેસઠ યોજન
ઉપર પંચાણુઆ સીતોતેર જાગ; એટલો લવણ સમુદ્રની શિખાદિશિથી જોતાં વેલંધર
પર્વત ડંચા છે. તથા એ આઠ પર્વતના મૂલને વિષે ત્રણ હજાર વસેંને વત્રીશ યોજન-
નો પરિધિ છે, અને શિખરને વિષે તેસેંને ચૌદ યોજનનો પરિધિ છે. હવે માંહોમાંહે
તે પર્વતનો આંતરો આણવાનો વિધિ કહે છે.

જંબુદ્વીપની જગતીથકી વેતાલીશ હજાર પાંચસેંને અગીઆર યોજન લવણ સમુ-
દ્રમાંહે ગયા પઠી પર્વતના વિષ્કંજનું મધ્ય છે, ત્યાં સમુદ્રનું વૃત્તવિષ્કંજ એક લાખ
પંચાસી હજાર ને વાવીશ યોજન છે, તેનો પરિધિ પાંચ લાખ પંચાસી હજાર ને એકા-
ણું યોજન થાય, તેમાંહેથી આઠ વેલંધરનું વિષ્કંજ આઠ હજાર એકસો ને બહુંતેર યો-
જન વાદ કરીએં તેવારે પાંચ લાખ બહુંતેર હજાર નવસેંને પન્નર યોજન વાકી રહે;
તેને આઠ જાગે વેહેંચીએં તેવારે બહુંતેર હજાર એકસો ને ચડદ યોજન ઉપર એક યો-
જનના તેર જાગ કરીએં, તેવા આઠ જાગ એટલું વેલંધર પર્વતને વચ્ચે અંતર જાણવું. ॥૨૧॥

॥ હવે ઉપન અંતરદ્વીપની સ્થિતિ કેહે છે. ॥

હિમવંતંતા વિદિસી ॥ સાણાશ્ગયાસુ ચઝસુ દાઢાસુ ॥

સગ સગ અંતરદ્વીવા પઢમચઝકં ચ જગઈઝ ॥ ૨૧૧ ॥

અર્થ— હિમવંતંતા કેળ હેમવંત પર્વતના અંત ઇટલે વન્ને ઢેડાનેવિષે સમુદ્રમાંહે વે વે દાઢા વિદિશિનેવિષે નીકલી છે, હવે તે ઇસાણાશ્ગયાસુ કેળ ઇશાનકૂળ પ્રમુખ ચાર વિદિશિનેવિષે ચઝસુ દાઢાસુ કેળ ચાર દાઢા પ્રાપ્ત થયા બતાં તે પ્રત્યેક દાઢા-નેવિષે સગસગ અંતરદ્વીવા કેળ સાત સાત અંતરદ્વીપ છે, તે અંતરદ્વીપમાંહે પઢમચ-ઝકં કેળ પેહેલા જે ચાર અંતરદ્વીપ છે તે જગઈઝ કેળ જગતી થકી કેટલે દૂર છે, તે કહે છે. ॥ ૨૧૧ ॥

જોયણતિસપ્હિ તઝ ॥ સયસયવુઢી ય ઠસુ ચઝકેસુ ॥

અનુન્ન જગઈઅંતરિ ॥ અંતરસમવિઢરા સઘે ॥ ૨૧૨ ॥

અર્થ— પેહેલા ચાર અંતરદ્વીપ જગતીથકી ત્રણસેં યોજન દૂર છે, અને તઝ કેળ તે દ્વીપનો વિસ્તાર પણ ત્રણસેં યોજન છે. પઠી ઠસુચઝકેસુ કેળ ઠ ચતુષ્કનેવિષે પ્રત્યેકે અનુન્ન કેળ એક દ્વીપ અને વીજા દ્વીપની વચ્ચે જગતીવચ્ચે, અને દ્વીપના વિસ્તારનેવિ-ષે સયસયવુઢી કેળ સો સો યોજનની વૃદ્ધિ જાણવી. ઇટલે જે દ્વીપને જગઈઅંતરિ કેળ જેટલો જગતી થકી આંતરો છે, તે દ્વીપનો અંતરસમવિઢરાસઘે કેળ તે અંતરસ-માન તેટલો વિસ્તાર પણ જાણવો. ઇટલે પેહેલા ચાર અંતરદ્વીપ જગતી થકી ત્રણસેં યોજન છે, તો તેનો વિસ્તાર પણ ત્રણસેં યોજન પ્રમાણે જાણવો. વીજું ચતુષ્ક જગતી થકી ચારસેં યોજન દૂર છે, તો તેનો વિસ્તાર પણ ચારસેં યોજન છે. એમ સર્વનેવિષે એકસો યોજનની વૃદ્ધિ કરતાં સાતમું અંતરદ્વીપનું ચતુષ્ક જગતી થકી નવસેં યોજન દૂર છે, તેહનો વિસ્તાર પણ નવસેં યોજન પ્રમાણ છે. તે ચંત્રથી જાણવો. ॥ ૨૧૨ ॥

॥ હવે એ અંતરદ્વીપ પાળી ઉપર કેટલા ઝંચા છે તે કહે છે. ॥

પઢમચઝકુચ્વહિં ॥ અઢ્ઢાઈ ય જોયણઈ ય વીસંસો ॥

સયરિં સવુઢિપુરઝ ॥ મશ્વદિસિં સઘિ કોસઙ્ગં ॥ ૨૧૩ ॥

અર્થ— અંતર દ્વીપનું પઢમચઝકુ કેળ પેહેલું ચતુષ્ક તે વહિં કેળ વાહરે જંબૂ દ્વી-પની દિશાએ અઢ્ઢાઈયજોયણઈયવીસંસો કેળ અઢી યોજન ઉપર વીશ અંસ ઇટલે પં-ચાણુઆ વીશ જાગ ઇટલું પાળીથી ઉપર ઝંચું જાણવું. ઝરઝ કેળ વીજા અંતરદ્વીપના ચતુષ્કનેવિષે પંચાણુઆ સયરિસવુઢિ કેળ સીત્તેર જાગની વૃદ્ધિ જાણવી, ઇટલે વીજું ચતુષ્ક અઢી યોજન ઉપર પંચાણુઆ નેવું જાગ પાળીથી ઝંચું જાણવું, અને મશ્વદિસિં

કે૦ લવણ સમુદ્રની શિખાની દિશિયે કોસડુગં કે૦ વે કોશ પ્રમાણ . સર્વ કે૦ સર્વ દ્વીપનો પ્રકાશ જાણવો. તે યંત્રમાંહે લખ્યું છે. ॥ ૨૧૩ ॥

॥ હવે અંતરદ્વીપનાં નામ કહે છે. ॥

સર્વે સર્વેશ્યંતા ॥ પદમચતુર્કમિ તેસિ નામાઈ ॥

एगोरुय आजासिय ॥ वेसाणिय चेव लांगूले ॥ २१४ ॥

અર્થ— સર્વેસર્વેશ્યંતા કે૦ સર્વ અંતરદ્વીપ વેદિકાવનલંકે કરી મંમિત જાણવા. અંતરદ્વીપના પદમચતુર્કમિ કે૦ પેદેલા ચતુષ્કનેવિષે દેશાનકૂળથી દક્ષિણાવર્ત ગણતાં તેસિનામાઈ કે૦ તે દ્વીપનાં જે નામ છે, તે કહે છે. એગોરુય કે૦ એક રુચક, વીજું આજ્ઞાશિક, ત્રીજું વૈષાણીક, ચોથું લાંગુલીક, એ ચાર નામ અનુક્રમે જાણવાં. ॥૨૧૪॥

वीयचउके हयगय ॥ गो सकुलि पुवकसुनामाणो ॥

आयंस मिढग अउ ॥ गोपुवमुहा य तइयंमि ॥ २१५ ॥

અર્થ— વીયચતુર્કે કે૦ અંતરદ્વીપના વીજા ચતુષ્કનેવિષે હય, ગય, ગો, અને શકુલી, એ ચાર શબ્દને પ્રત્યેકે કણ કે૦ કર્ણ શબ્દ જોમીએ, તેવારે જે નામ થાય તે નામે દ્વીપ જાણવા. એટલે હયકર્ણ, ગજકર્ણ, ગોકર્ણ, અને શકુલીકર્ણ, એવાં નામ જાણવાં. હવે તઈયંમિ કે૦ ત્રીજા ચતુષ્કનેવિષે આદર્શ, મિંઢક, અયઃ, ગો, એ ચાર શબ્દને પ્રત્યેકે પુવમુહાય કે૦ પૂર્વે મુખ શબ્દ જોમીએ, તેવારે આદર્શમુખ, મેંઢમુખ, અયોમુખ અને ગોમુખ, એવે નામે ચાર દ્વીપ છે. ॥ ૨૧૫ ॥

हय गय हरि वग्घ मुहा ॥ चउउए आसकसु हरिकसो ॥

अकसु कसु प्पावर, ए दीव पंचमचउकंमि ॥ २१६ ॥

અર્થ— ચતુર્કે કે૦ ચોથા ચતુષ્કનેવિષે હય, ગય, હરી અને વ્યાઘ્ર, એ ચાર નામને આગલ પ્રત્યેકે મુહા કે૦ મુખ શબ્દ જોમીએ તેવારે હયમુખ, ગજમુખ, હરીમુખ અને વ્યાઘ્રમુખ, એવા ચાર નામે ચાર દ્વીપ છે, અને અશ્વકર્ણ, સિંહકર્ણ, અકર્ણ અને કર્ણપ્રાવરણ એવે નામે દીવ પંચમચતુર્કમિ કે૦ પાંચમા ચતુષ્કને વિષે અંતરદ્વીપ જાણવા ॥૨૧૬॥

उकमुहो मेहमुहो ॥ विहमुहो विज्जदंत ठंमि ॥

सत्तमगे दंतंता ॥ घण लठ निगूढ सुशाय ॥ २१७ ॥

અર્થ— ઉઢકામુખ, મેઘમુખ, વિહુન્મુખ અને વિહુદંત, એવે નામે ઠઠા ચતુષ્કના અંતરદ્વીપ છે, હવે સાતમા ચતુષ્કનેવિષે દંતંતા કે૦ દંત શબ્દ ચારેના અંતને વિષે જોમીએ તેવારે ઘનદંત, લઘુદંત, ગૂઢદંત અને સિદ્ધદંત, એવાં ચાર નામ જાણવાં. એ અઠાવીશ અંતરદ્વીપનાં નામ કહ્યાં. ॥ ૨૧૭ ॥

હવે અંતરદ્વીપનો પરિધિ કહે છે.

પેહેલા ચતુષ્કનેવિપે નવસેં ને ઝંગણપચાસ યોજનનો પરિધિ છે, પઢીના ચતુષ્કને વિપે ત્રણસો ને સોલ યોજનની વૃદ્ધિ કરીએ. યથા ॥ સોલુત્તરતિસયજુય ॥ સપદમપરિહિંવરાવરચઝકં પદમેનવગુણવન્ન ॥ સાવીણવારપણસઠી ॥ ૧ ॥ તદ્દેવનરિક્કારસિ ॥ ચઝઠાપુણઅઢારસગણઝથા ॥ જોયણવાવીસસયા ॥ તેરહિયાપંચમચઝકં ॥ ૨ ॥ પણવીસ-શ્યુણતીસા ॥ ઠઠેચરમેડ વીસપણયાલા ॥ પરિહિઅંતરદીવા સત્તચઝકાણનાયવા ૩ ॥ ૨૧૭ ॥

એમેવ ય સિહરિંમિ વિ ॥ અડવીસં સવિ હુંતિ ઢપ્પન્ના ॥

એસુ જુઅલરૂવા ॥ પલિઆસંખંસઆઝ નરા ॥ ૨૧૮ ॥

અર્થ—એમેવ કેળ એ પૂર્વોક્ત પ્રકારે જે ય કેળ વલી સિહરિમિવિ કેળ શિખરી પર્વ-તનેવિપે પણ ફેશાનકૂળ પ્રમુલ ચાર વિદિશિનેવિષે ચાર ઢાઢા છે, તો એકેકી ઢાઢાએ સાત સાત અંતર દ્વીપઢે, તેવારે ચારે ઢાઢાના અડવીસં કેળ અઢાવીશ થાય. એ રીતે હેમવંત તથા શિખરીના એકઢા ગણતાં સવિહુંતિઢપ્પન્ના કેળ સર્વ મઢીને ઢપન્ન અંતરદ્વીપ જાણવા. એસુ કેળ એ સર્વ ઢપન્ન અંતર દ્વીપોનેવિષે જુઅલરૂવા કેળ યુગલરૂપ એવા નરા કેળ મનુષ્ય જાણવા. અને પલિઆસંખંસઆઝ કેળ પદ્યોપમના અસંખ્યાતમે જાગે તેનું આયુષ્ય જાણવું, એવા યુગલ્લીઆ ત્યાં વાસ કરે છે. ॥ ૨૧૮ ॥

જોયણદસ મંસતણ ॥ પિઠિકરંમાણમેસિ ચઝસઠી ॥ અ-

સણં ચ ચઝઢા ઝ ॥ ગુણસીદિણ વન્નપાલણયા ॥ ૨૧૯ ॥

અર્થ—તે યુગલ્લીઆના તણ કેળ શરીર તે જોયણદસમંસ કેળ એક યોજનને દશમે જાગે છે, એટલે આઠસેં ધનુષ્યનાં ઝંચાં શરીર છે, વલી એસિ કેળ એ યુગલ્લીઆના શરીર-નેવિપે પિઠિકરંઢાણચઝસઠી કેળ ચોસઠ પાંસલી છે. ચ કેળ વલી તે યુગલ્લીઆને અસણં કેળ આહારની ઇઢા ચઝઢાઝ કેળ એકાંતરે ઝપેજે છે. અને એ ગુણસીદિણવન્ન-પાલણયા કેળ ઝંગણાંસી દિવશ લગે અપલ્લ પાલના કરે છે. ॥ ૨૧૯ ॥

પઢિમદિસિં સુઠિય લવ, ણસામિણો ગોયમુત્તિ ઇગુદીવો ॥

ઝઝઝ વિ જંબૂલવણે ॥ હુહ રવિદીવા ય તેસિં ચ ॥ ૨૨૦ ॥

અર્થ—મેરુપર્વતથી પઢિમદિસિં કેળ પશ્ચિમ દિશિને વિષે જગતીયકી વાર હજાર યોજન લવણસમુદ્રમાંહે સુઠિયલવણસામિણો કેળ સૂસ્થિત એવે નામે જે લવણસમુ-દ્રનો સ્વામી દેવ છે, તેનો ગોયમુત્તિઇગુદીવો કેળ ગૌતમ એવે નામે એક દ્વીપ છે, તે ગૌતમદ્વીપના ઝઝઝવિ કેળ વન્નેવાઝુ જંબૂલવણેહુહરવિ કેળ જંબૂદ્વીપના બે સૂર્ય અને

લવણસમુદ્રના વે સૂર્ય તેસિં કેળ તેના દીવાય કેળ વે વે દ્વીપ જાણવા. ઇટલે વચમાં ગૌતમદ્વીપ છે, અને વન્ને પાસે વે વે સૂર્યદ્વીપ છે. ॥ ૨૨૦ ॥

જગદ્ પરુપ્પરિ અંતરિ ॥ તદ્ વિઠ્ઠર વારજોયણસહસ્સા ॥

એમેવ ય પુલ્લદિસિ ॥ ચંદ્રચન્દ્રકસ્સ ચન્દ્ર દીવા ॥ ૨૨૧ ॥

અર્થ— જગદ્ કેળ જગતીથકી દ્વીપનું વેગલાઇપણું અને પરુપ્પરિ અંતરિ કેળ દ્વીપનું પરસ્પર ઇટલે માંહોમાંહે અંતર તદ્ કેળ તથા દ્વીપનો વિઠ્ઠર કેળ વિસ્તાર તે વારજો-યણસહસ્સા કેળ વાર હજાર યોજન જાણવો. ય કેળ વહી એમેવ કેળ એ પ્રકારેજ પુલ્લ-દિસિ કેળ પૂર્વદિશિનેવિષે જગતી થકી વાર હજાર યોજન લવણસમુદ્રમાંહે વે ચંદ્રમા જંબૂદ્વીપના અને વે ચંદ્રમા લવણસમુદ્રના એ રીતે ચંદ્રચન્દ્રકસ્સ ચન્દ્રદીવા કેળ ચાર ચંદ્રમાના ચાર દ્વીપ છે. ૨૨૧

એવંચિય વાહિરુ ॥ દીવા અઠ્ઠ પુલ્લપલ્લિમ ॥ ૭ ૭

લવણે ૭ ૭ ધાયદ્, સંઢ સસીણં રવીણં ॥ ૨૨૨ ॥

અર્થ— એવંચિય કેળ એ પ્રકારે વાહિરુ કેળ વાહેર થકી ધાતકી ખંડનેવિષે તથા મંદર પર્વત થકી પૂર્વપશ્ચિમદિશે લવણસમુદ્રની જગતી થકી વાર હજાર યોજન લવણ સમુદ્રમાંહે શિખાની દિશિ ફરે, તે વે ચંદ્રમા લવણ સમુદ્રના, અને ૭ ચંદ્રમા ધાતકી ખંડના, એ રીતે આઠ ચંદ્રમાના દ્વીપ પૂર્વદિશિય છે, તથા વે સૂર્ય લવણસ-મુદ્રના, અને ૭ સૂર્ય ધાતકીઘંડના, એવં આઠ સૂર્યના દ્વીપ પશ્ચિમ દિશે છે. ॥ ૨૨૨ ॥

॥ એ ચંદ્રમા અને સૂર્યના દ્વીપ પાણી ઉપર કેટલા છે તે કહે છે. ॥

એ દીવા જલુવરિ ॥ વહિ જોયણ સહઅઠ્ઠસીદ્ તદ્ ॥

ભાગાવિ ય ચાલીસા ॥ મલ્લે પુણ કોસ હુગમેવ ॥ ૨૨૩ ॥

અર્થ— એદીવા કેળ એ પૂર્વે કહ્યા જે ચંદ્રમા અને સૂર્યના દ્વીપ તે જલુવરિ કેળ પાણી ઉપર વહિ કેળ જંબૂદ્વીપ ધાતકીઘંડની દિશિથી જોતાં જોયણસહઅઠ્ઠસીદ્ કેળ સાડીઅઠ્ઠાસી યોજન તદ્ કેળ તથા પ્રકારે જાગાવિયચાલીસા કેળ ઉપરે પંચાણુઆ ચાલીશ જાગ ઇટલા પાણીથી ઉપર છે, તે જાણવાને અર્થે પ્રથમની પેરે આંકની ત્રણ રાશિ માંડીય. એક પંચાણુ હજાર, વીજી સાતસેં અને ત્રીજી ચોવીશ હજાર, સુલજ-પણામાટે વિંદુ ટાલીને વચ્ચેની રાશિ બેહેલી રાશિસાથે ગણતાં સોલ હજાર ને આઠસો થાય, તેને પેહેલી રાશિના પંચાણુ હજાર છે, તેના વિંદુ ટાલતાં પંચાણુજાગે વેહેંચીય તેવારે એકસો ઠગત્તેર યોજન ઉપર પંચાણુઆ ઇંસી જાગ આવે. ઇટલી લવણસમુદ્રની શિખાદિશિ જલવૃદ્ધિ છે, તેનું અર્ધ અઠ્ઠાસી યોજન થાય છે. તેની સાથે પાણી થકી

वाहेरनी उंचाईना वे कोश जेदीए तेवारे साडीअछासी योजन उपर पंचाणुअ चादीश नाग, एटला जंबूछीप तथा धातकी खंरनी दिशिथी जोतां पाणी उपर छीप ठे. पुण के० वली मझे के० मांहेनी लवणशिखानी दिशिथकी जोतां कोस दुगमेव के० वझे राजुए वे कोश पाणी थकी सर्व छीप उंचा ठे. हवे छीपनो परिधि कहे ठे. उक्तंच- जगतीससहस्रनवसया, डयालपरिहिंजवाडुकोसवहिं ॥ उच्चा अंतोजोयण, अडसी एणनउअचत्तंसा ॥ १ ॥ २२३ ॥

॥ हवे ते चंद्रसूर्यछीपमांहे प्रासादनां प्रमाण कहे ठे. ॥

कुलगिरिपासायसमा ॥ पासाया एसु नियनिय पट्टणं ॥
तह लवणे जोइसिया ॥ दगफालिह उह्वेसागा ॥ २२४ ॥

इति श्रीलवणसमुद्राधिकारो द्वितीयः समाप्तः ॥

अर्थ- एसु के० ए चंद्रसूर्यछीपने विषे कुलगिरिपासायसमा के० कुलगिरिना प्रासाद सरखा साकीवासठ योजन उंचा, अने तेनुं अरु सवाएकत्रीश योजन पहोला, एवा रमवा योग्य नियनियपट्टणं के० पोतपोताना प्रभु एटले स्वामी जे सुस्थितदेव तथा चंद्र सूर्य तेमना एवा पासाया के० प्रासाद ठे, तथा ए सर्व चंद्रसूर्य प्रमुख जे ज्योतषीजनां विमान ठे ते स्फाटिक रत्ननां ठे. तह के० तथा लवणे के० लवण समुद्रने विषे जे जोइसिया के० ज्योतषी ठे तेनां विमान दगफालिह के० दगपाटन जे स्फाटिकरत्न तेनां ठे, ते विमानने संयोगे लवण समुद्रनां पाणी फाटे ठे, ए रत्ननो जातिगुण ठे. वली ते रत्ननी कान्ति उह्वेसागा के० उंची लवण शिखानेविषे पण प्रकाश करे ठे. लवण समुद्रने विषे चार चंद्रमा, चार सूर्य, त्रणसें ने वावन ग्रह, एक-सो ने वार नक्षत्र, अने वे लाख सडसठ हजार ने नवसें एटली तारानी कोकाकोडी जाणवी. लवणसमुद्रनो परिधि पन्नर लाख एक्यासी हजार एकसो ने उंगणचादीश योजन जाणवो. समुद्रनी जगतिना चार द्वारनुं अंतर, त्रण लाख पंचाणु हजार वसें ने सवाएसी योजन ठे. हवे लवण समुद्रनुं प्रतर घन करवानी गाथा लखे ठे ॥ दससहस्रहियमिठर ॥ अरुंदससहस्रसंजुअंतेण ॥ गणियायमज्जपरिही ॥ पय-रोलवणस्सिमोहोइ ॥ १ ॥ नवनवइंकोडिसया ॥ एकसछीकोडीसत्तरसलखा ॥ पन्नर-ससहसायइमो ॥ घणोसवेसत्तरसहस्सगुणो ॥ २ ॥ सोसोलकोडिकोडी ॥ तिणवइल-स्कीगुणचत्तसहसाया ॥ नवसयकोडीपन्नर ॥ कोडीपन्नासलखाय ॥ ३ ॥ ॥ २२४ ॥
॥ इतिवाचनाचार्यश्रीसहजरत्नविरचिते क्षेत्रसमासवार्तिके लवणोदाधिकारः समाप्तः ॥

॥ હવે ધાતકીલંડ નામા વીજા દ્વીપનો અધિકાર વલાણે છે. ॥

જામુત્તરદીદેણં ॥ દસસયસમપિહુલ પણસયજચ્ચેણ ॥

ઉસુયાર ગિરિહુગેણં ॥ ધાયશ્સંડો હહ વિહત્તો ॥ ૨૨૫ ॥

અર્થ—લવણ સમુદ્રની જગતી થકી વાહેર વલયને આકારે ચાર લાખ યોજન પહોલો એવો વીજો ધાતકીલંડ નામે દ્વીપ છે, તે ધાયશ્સંડો કે ૦ ધાતકીલંડ કેહવો છે ? તો કે—ઉસુયારગિરિહુગેણં કે ૦ શ્ચુકાર નામે જે વે પર્વત તેણે હુહવિહત્તો કે ૦ વે જાગે વેહેંચ્યો છે, એટલે એક પૂર્વ ધાતકીલંડ, અને વીજો પશ્ચિમ ધાતકીલંડ એ વે જાગ જાણવા. હવે તે શ્ચુકાર પર્વત કેહવા છે? તો કે—જામ કે ૦ દક્ષિણદિશે, અને ઉત્તર કે ૦ ઉત્તરદિશિણં, દીદેણં કે ૦ દીર્ઘ એટલે લાંબા છે. વલી દશસય કે ૦ દશસો એટલે એક હજાર યોજન સમપિહુલ કે ૦ મૂલનેવિષે, અને શિખરનેવિષે, સરખા પો-હોલા છે. તથા પણસયજચ્ચેણ કે ૦ પાંચસેં યોજન ઊંચા છે. લવણ સમુદ્રની જગતીના દક્ષિણ ઉત્તરદિશિના વૈજયંત, અપરાજિત એવે નામે જે વારણાં છે, તેમાંથી શ્ચુ એટ-લે વાળને આકારે ચાર લાખ યોજન ધાતકીલંડના વિસ્તાર સુધી લાંબા નિકલ્યા છે, એવા તે પર્વતો છે. ॥ ૨૨૫ ॥

॥ હવે વે લંડને વિષે કુલગિરિ ક્ષેત્ર વલાણે છે. ॥

લંડહુગે ઠ ઠ ગિરિણો ॥ સગ સગ વાસા ય અર વિવરહુવા ॥

ધુરિ અંતિ સમા ગિરિણો ॥ વાસા પુણપિહુલપિહુલયરા ॥ ૨૨૬ ॥

અર્થ—લંડહુગે કે ૦ ધાતકીલંડના પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના એકેકા લંડનેવિષે ઠઠગિરિણો કે ૦ ઠ ઠ કુલગિરિ જાણવા, અને સગસગવાસાય કે ૦ સાત સાત ક્ષેત્ર જાણવાં. તે કુલગિરિક્ષેત્ર કેવાં છે? તો કે—અરવિવરહુવા કે ૦ શ્ચુકાર કુલગિરિ તે આરા સરખાં છે, અને ક્ષેત્ર તે આરાના વિવર એટલે જે આંતરા હોય તેના સરખાં છે, જેમ ગાડીનાં પશ્ચાંને વિષે, વચ્ચેની નાજી થકી આરાના આંતરા હોય; તેમ જંબૂ દ્વીપ અને લવણ સમુદ્ર છે, તે નાજી સરખા છે. અને ધાતકી લંડમાંહે જે શ્ચુકાર તથા કુલગિરિ પ્રમુખ પર્વત છે તે આરા સરખા છે, અને ક્ષેત્ર તે તેના આંતરા સરખાં છે. વલી ગિરિણો કે ૦ તે કુલગિરિ શ્ચુકાર કેહવા છે? તો કે—ધુરિ કે ૦ મૂલનેવિષે અને અંતિ કે ૦ ઠેહેનાં વિષે સમા કે ૦ સરખા પહોલા છે. પુણ કે ૦ વલી વાસા કે ૦ ક્ષેત્ર જે છે, તે લવણ સમુદ્ર થકી માંમીને પિહુલપિહુલયરા કે ૦ પિહુલ પિહુલતર છે. ॥ ૨૨૬ ॥

॥ હવે ધાતકીલંડમાંહે જે પદાર્થ જંબૂદ્વીપ માંહેલા પદાર્થ સરખા છે તે કહે છે. ॥

દહકુંડુંમ્મત્તમમે, રુમુસ્સયં વિઠરં વિયદ્ધાણં ॥

વદ્ધગિરિણંચ સુમે, રુવજ્જામિદ્ જાણ પુલ્લસમં ॥ ૨૨૭ ॥

અર્થ— ધાતકીલંકરનેવિષે જે ડ્રહ, કુંકરું ઉંમત કે૦ ઉંરપણું તથા મેરુપર્વત ટાલીને કુલગિરિ, ગયદંતગિરિ, વક્ષસ્કાર, યમલગિરિ, કાંચનગિરિ અને વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વતનું મુસ્સયં કે૦ ઉંચપણું, તથા ચ કે૦ વલી સુમેરુવજ્રા કે૦ સુમેરુપર્વત વર્જિને વૈતાલ્યનો વિઘ્નરં કે૦ વિસ્તાર અને વટગિરિણં કે૦ બીજા વૈતાલ્ય પ્રમુખ વૃત્તપર્વતનો વિસ્તાર તે સર્વ પુલ્લસમંજાણ કે૦ પહેલાના સરખો જાણવો. ઇટલે જંબૂદ્વીપની પેરે જાણવો. ॥ ૨૨૭ ॥

॥ હવે ધાતકીલંકરનેવિષે બે મેરુ છે તે વખાણે છે. ॥

મેરુડુગંપિ તહચ્ચિય ॥ નવરં સોમણસહિદુવરિ દેસે ॥

સગ અડસહસ્સજ્ઞણ, ત્તિસહસ પણસીઙ્ગ ઉચ્ચતે ॥ ૨૨૮ ॥

અર્થ— ધાતકીલંકરના જે મેરુડુગંપિ કે૦ બે મેરુપર્વત છે, તે તહચ્ચિય કે૦ જંબૂદ્વીપના મેરુ સરખા જાણવા. પણ નવરં કે૦ ઇટલું વિશેષ છે કે, જે સોમણસહિદુવરિદેસેસગઅડસહસ્સજ્ઞણત્તિ કે૦ સોમનસ વન થકી દેઠે સાત હજાર યોજન, અને સોમનસ વન થકી ઉપરે આઠ હજાર યોજન ઊણા કરિયં. ઇતિ ઇટલે એ જાવ જે જંબૂદ્વીપના મેરુની જૂમિથી પાંચસેં યોજન ઉપર ચડીયં, ત્યાં નંદન વન છે. તે થકી ઉપર સાડા બાસઠ હજાર યોજન ચડીયં, તેવારે સોમનસ વન છે, ત્યાં ઠત્રીશ હજાર યોજન ઉંચું પાંચુકવન છે, અને ધાતકીલંકરના મેરુનું ઇટલું વિશેષ જે જૂમિથકી પાંચસેં યોજન ઉંચું નંદનવન છે, તે થકી સાડા પંચાવન્ન હજાર યોજન ઉંચે ચડીયં, ત્યાં સોમનસ વન છે, ત્યાંથી અઠાવીશ હજાર યોજન ઉંચા ચડીયં, ત્યાં પાંચુક વન છે, એ ચોરાસી હજાર યોજન થયા. અને એક હજાર યોજન જૂમિમાંહે ઉંચા છે, એમ સર્વ મલી સહસ પણ સોઙ્ગ ઉચ્ચતે કે૦ ધાતકી લંકરના મેરુ પંચાસી હજાર યોજન ઉંચા છે. ॥૨૨૮॥

॥ હવે તે મેરુનો વિસ્તાર કહે છે. ॥

તહપણનવચ્ચણ્ણ ॥ અઙ્ગચ્ચણ્ણ ય અઠત્તીસા ય ॥

દસ ય સયા ય કમેણં ॥ પણઠાણ પિહુત્તિ હિઠા ય ॥૨૨૯॥

અર્થ— તહ કે૦ તથા પ્રકારે પણ નવચ્ચ કે૦ નવ હજાર ને પાંચસેં, અને ચણ્ણ કે૦ નવ હજાર ને ચારસેં ય કે૦ તથા અઙ્ગચ્ચણ્ણ કે૦ નવ હજાર ત્રણસેં ને પચાસ અને અઠત્તીસા કે૦ ત્રણ હજાર ને આઠસો તથા દસયસયા કે૦ એક હજાર એવા પણઠાય કે૦ પાંચ સ્થાનકને વિષે પિહુત્તિ કે૦ પહોલપણાનો વિસ્તાર, હિઠા કે૦ મેરુના મૂલ થકી કમેણં કે૦ અનુક્રમે જાણવો. તે આવી રીતે જે નવ હજાર ને પાંચસેં યોજન મૂલમાં વિસ્તાર છે, અને નવ હજાર ને ચારસો યોજન જૂતલ વિસ્તાર છે, તથા નવ હજાર ને સાડાત્રણસેં યોજન નંદનવનનો વિસ્તાર જાણવો, ત્રણ હજાર ને આઠસેં

યોજન સોમનસ વનનો વિસ્તાર જાણવો; અને એક હજાર યોજન શિંખાનો વિસ્તાર જાણવો.

હવે વાંઝિત સ્થાનકને વિષે વિસ્તાર આણવાનો વિધિ વિઠારહુગવિસેસો એ ગાથા થકી જાણવો, તે આવી રીતે કે—ચૂતલનું પહોલપણું નવ હજાર ને ચારસેં યોજન છે, તેમાંથી શિંખરનું પહોલપણું એક હજાર યોજન કાઢીએ, તો વાકી આઠ હજાર ને ચારસેં યોજન રહે. તે ચૂતલ થકી ઝુંબું ચોરાસી હજાર યોજન છે, તેની સાથે જાગ આપતાં, જાગ પોહોંચે નહીં. તે માટે આઠ હજાર ચારસેંને દસગુણા કરીએ, તેવારે ચોરાસી હજાર થાય, તે ઝંચપણાના ચોરાસી હજાર યોજન સાથે ગુણીએ તેવારે એક યોજનનો દશમો જાગ આવે. તો ચૂતલ થકી જેવારે એક યોજન ઝંબું ચમીએ, તેવારે વિષ્કંજમાંહે એક યોજનના દશ જાગ માંહેલો એક જાગ ઘટે અને ઉતરતાં વધે, એમ પ્રથમની પેરે જાણવું. ॥ ૨૨૯ ॥

નશ્કુંડદીવવણમુહ ॥ દહદીહરસેલકમલવિઠારં ॥

નશ્કુંડતંચ તદા ॥ દહ દીહતં ચ શ્વ હુગુણં ॥ ૨૩૦ ॥

અર્થ— પ્રથમ જે જંબૂદ્વીપને વિષે નદી, પ્રપાત કુંડ, કુંડમાંહેલા દ્વીપ, વનમુખ, ડહ, દીહરસેલ કે ૦ દીર્ઘ ઇટલે લાંબા પર્વત તથા કમલ ઇટલા પદાર્થનો વિઠારં કે ૦ વિસ્તાર તદા કે ૦ તથા પ્રકારે નશ્કુંડતં કે ૦ નદીનું ઝંડપણું, ચ કે ૦ વલી દહદીહતં કે ૦ ડહનું દીર્ઘપણું ઇટલે લાંબપણું જે કહ્યું, તેથી તે શ્વ કે ૦ આ ધાતકી ખંડને વિષે હુગુણ કે ૦ વમણું જાણવું. ॥ ૨૩૦ ॥

॥ હવે જડશાલ વનનું પરિમાણ કહે છે. ॥

શ્ગલસ્ક સત્તસહસા ॥ અડસય ગુણસીઠ્ઠ જહસાલવણં ॥

પુઘાવરદીહંતં ॥ જામુત્તર અઠસી જશ્યં ॥ ૨૩૧ ॥

અર્થ— એક લાખ સાત હજાર આઠસેંને ઝંગણાંસી યોજન મેરુપર્વત થકી પુઘાવર કે ૦ પૂર્વ પશ્ચિમ દિશાએ દીહંતં કે ૦ લાંબપણે જડશાલ વન છે, અને જેવારે અઠસી જશ્યં કે ૦ અઠાસી જાગે વેહેંચીએ તેવારે વારસેંને ઠવીસ યોજન કાંઈક જાણા આવે. ઇટલું મેરુથકી જડશાલવન જામુત્તર કે ૦ ઉત્તર તથા દક્ષિણ દિશાએ પહોલું છે. કુરુદેત્રની જીવા વે લાખ ત્રેવીશ હજાર એકસોને અઠાવન યોજન ઇટલી જાણવી. ૨૩૧

॥ હવે ગયદંત ગિરિ વલાણે છે. ॥

વહિગયદંતા દીહા ॥ પણલસ્કણ સયરિસહસ હુગુણઠા ॥

શ્યરે તિલસ્ક ઠપ્પ, સ્સહસ સયહસિ સગવીસા ॥ ૨૩૨ ॥

અર્થ— પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના વેહુ ધાતકી ખંડને વિષે વહિ કે ૦ વાહેરની

દિશાએ ધાતકી ઁંડની જગતીના પાસાના ગયદંતા કેળ ચાર ગયદંત ગિરિ તે દીહા કેળ દીર્ઘ ંટલે કેટલા લાંવા ં? તો કે-પણલક્ષણસયરિસહસડુગુણઠા કેળ પાંચ લાખ ંગણોતેર હજાર વસો ને ંગણસાઠ ંટલા યોજન લાંવા જાણવા. ંને ંયરે કેળ ંતર ંટલે વીજા જંબૂદ્વીપની જગતીની દિશાના માંહેલા ચાર ગયદંત ગિરિ, જે ં તે ત્રણ લાખ ંપન્ન હજાર વસો ને સત્તાવીશ યોજન લાંવા જાણવા. તથા ંક વા-
હેરનો ગયદંતગિરિ, ંને ંક માંહેનો ગજદંતગિરિ તે વન્ને ંકઠા કરિં તેવારે કુ-
રુદ્વેત્રનું ધનુષ્ટ ંય, તેનું પ્રમાણ નવ લાખ પચીશ હજાર ચારસેં ને ંયાસી યોજન ંય, ંટલું ધાતકી ઁંરુને વિષે કુરુદ્વેત્રનું ધનુષ્ટ જાણવું. ॥ ૨૩૨ ॥

॥ હવે વક્ષસ્કાર ંંતર નદી પ્રમુખનાં પ્રમાણ કહે ં. ॥

લિતાણુમાણંસે, સસેલનં વિજયવણમુદાયામો ॥

ચંડલસ્કુદીહવાસા ॥ વાસવિજયવિઙ્ગરો ંડમો ॥ ૨૩૩ ॥

ંર્થ- કુલગિરિ તથા ગજદંતાનાં પ્રમાણ કહ્યાં ંને સેસ કેળ તેપઠી ંન્ય જે વક્ષસ્કાર, ંંતરનદી, વિજય, ંને વનમુખ ંનો ંયામ કેળ વિસ્તાર તે લિતાણુમા-
ણં કેળ દ્વેત્રના ંનુમાને કરી જાણવો. ંટલે પૂર્વ ધાતકી ઁંડ તથા પશ્ચિમ ધાતકી
ઁંડનું વન્ને ંલુકાર દિશિં જેવું દ્વેત્રનું લાંવપણું ં, તેવું વક્ષસ્કારાદિકનું પણ લાંવ-
પણું જાણવું. તથા વાસા કેળ પૂર્વ ધાતકી ઁંડનાં સાત દ્વેત્ર, ંને પશ્ચિમ ધાતકી
ઁંડનાં સાત દ્વેત્ર, તે ચંડલસ્ક કેળ ચાર લાખ યોજન દીહ કેળ દીર્ઘ ંટલે લાંવાં
જાણવાં. હવે વાસ કેળ દ્વેત્રના વિજયનો વિઙ્ગરોઝ કેળ વિસ્તાર જે ં, તે ંમો કેળ
ંગલી ગાથાં કહે ં, તે પ્રમાણે જાણવો. ॥ ૨૩૩ ॥

લિતંકગુણધુવંકે ॥ દ્વોસય વારુત્તરેહિ પવિત્રત્તે ॥

સવઙ વાસાવાસો ॥ હવેં ંહ પુણ ંય ધુવંકા ॥ ૨૩૪ ॥

ંર્થ- લિતંક કેળ દ્વેત્રના ંંક જે ંક, ચાર, સોલ ને ચોસઠ; ંની સાથે ગુણ-
ધુવંકે કેળ ધ્રુવાંક ગુણિં. પઠી દ્વોસયવારુત્તરેહિ કેળ વસેં ને વારે કરી પવિત્રત્તે કેળ
પ્રતિજ્ઞત ંટલે જાગે વેહેંચીં, તેવારે વાસ કેળ દ્વેત્રનું સવઙ કેળ સર્વત્ર ંટલે ંદિ,
મધ્ય ંને ંંલ વાસો કેળ વ્યાસ ંટલે વિસ્તાર, તે હવેં કેળ હોય. પુણ કેળ વલી
ંહ કેળ ં દ્વેત્રને વિષે ધુવંકા કેળ ધ્રુવાંક જે ં, તે ંય કેળ ંગલી ગાથાં કહે ં. ॥ ૨૩૪ ॥

॥ હવે ધાતકી ઁંરુના ધ્રુવાંક કહે ં. ॥

ધુરિ ચંડલ લક્ષ ંસહસ ॥ દ્વો સગનંયા ધ્રુવં તદા મજે ॥

ંસય ંડુત્તર સતસ, ંસહસ ંઘીસ લક્ષા ં ॥ ૨૩૫ ॥

અર્થ— ધુરિ કે ૦ પ્રથમ દ્વેત્રના ચતુદ્વલક્ષુસહસ દોસગનતયા ધુવં કે ૦ ચતુદ્ લાખ, વે હજાર વસેં ને સત્તાણું ઇટલા ધુવાંક જાણવા. તહાં કે ૦ તથા પ્રકારે મજ્જે કે ૦ મધ્યદ્વેત્રના ધુવાંક ઠવીશ લાખ સડસઠ હજાર વસો ને આઠ જાણવા.

અહીંયાં પ્રથમ દ્વેત્રના ધુવાંક જે ચૌદ લાખ વે હજાર વસેં ને સત્તાણું ઠે અને દ્વેત્રનો આંક એક ઠે. માટે એકે ગુણીયં તેવારે તેહિજ આંક આવે. તેને વસેં ને વાર જાગે વેહેંચતાં ઠ હજાર ઠસો ને ચૌદ યોજન જાફેરા, ઇટલો ત્રરત તથા ઈરવતનો આદિવિસ્તાર જાણવો. અને વાર હજાર પાંચસેં ને એકયાશી યોજન જાફેરો મધ્ય વિસ્તાર ઠે, તથા અઢાર હજાર પાંચસેં ને સરુતાલીશ યોજન જાફેરો અંત્યવિસ્તાર ઠે.

હેમવંતને ઈરણ્યવંતનો આદિ વિસ્તાર ઠવીશ હજાર ચારસેં ને અઠાવન યોજન જાફેરો ઠે, મધ્યવિસ્તાર પચાશ હજાર ત્રણસેં ને ચોવીશ યોજન જાફેરો ઠે, અને અંત્ય વિસ્તાર ચમોત્તેર હજાર, એકસો ને નેવુ યોજન જાફેરો ઠે.

હરીવર્ષ અને રમ્યક દ્વેત્રનો આદિવિસ્તાર એક લાખ પાંચ હજાર આઠસેં ને તેત્રીશ યોજન જાફેરો ઠે, અને મધ્યવિસ્તાર વે લાખ એક હજાર વસેં ને અઠાણું યોજન જાફેરો ઠે, તથા અંત્યવિસ્તાર વે લાખ, ઠલુ હજાર, સાતસેં ને ત્રેસઠ યોજન જાફેરો ઠે.

વિદેહનો આદિ વિસ્તાર ચાર લાખ, ત્રેવીશ હજાર, ત્રણસેં ને ચોત્રીશ યોજન જાફેરો ઠે, અને મધ્યવિસ્તાર આઠ લાખ, પાંચ હજાર એકસો ને ચોરાણું યોજન જાફેરો ઠે, તથા અંત્યવિસ્તાર અગીઆર લાખ સત્યાશી હજાર ને ચોપન યોજન જાફેરો ઠે. ઇ રીતે ઇ ચાર સ્થાનકનો આદિ, મધ્ય તથા અંત્યનો વિસ્તાર કહ્યો.

અહીંયાં આદિ ધુવાંક ચૌદ લાખ, વે હજાર, વસેં ને સત્તાણું યોજન જાફેરા ઠે. તેને એક, વાર, સોલને ચોસઠ સાથે ગુણીયં, પઠી વસેં ને વાર જાગે વેહેંચતાં યથાક્ત માન લાજે. અને મધ્યધુવાંક ઠવીશ લાખ સડસઠ હજાર વસેં ને આઠ ઠે. તેને એક, ચાર, સોલ ને ચોસઠ સાથે ગુણીને પઠી વસેં વાર જાગે વેહેંચતાં પૂર્વોક્ત મધ્ય વિસ્તાર લાજે, તથા અંત્યનો વિસ્તાર આગલી ગાથામાં ૩૯૩૧૧૯ ઠે. તે એક, ચાર, સોલ, અને ચોસઠ સાથે ગુણીયં, પઠી વસેં ને વાર જાગે વેહેંચતાં પૂર્વોક્ત દ્વેત્રનો અંત્ય વિસ્તાર આવે. અને ઉપર જે યોજન રહે, તેની કલા કરી વસેં ને વાર જાગે વેહેંચીયં, તેટલું ઉપર આવે. તેમાટે જાફેરા લખ્યા ઠે. ॥ ૨૩૫ ॥

ગુણવીસ સયં વત્તી ॥ સ સદસ ગુણયાલ લક્ષ ધુવમંતે ॥ નહ-

ગિરિવણમાણ વિસુ ॥ શ્વિત્ત સોલં સપિહુવિજયા ॥ ૨૩૬ ॥

અર્થ— ડગણચાલીશ લાખ ત્રીશ હજાર એકસો ને ડગણીશ ઇટલા ધુવમંતે કે ૦ અંત ઇટલે ઠેમાના ધુવાંક જાણવા. હવે વિજયતું પરિમાણ કહે ઠે. નહ કે ૦ અંતર.

नदी, गिरि के० वक्रस्कार पर्वत, वण के० मेरुवन, वनमुख एनां जे माण के० प्रमाण कहां ठे. ते प्रमाणसित्त के० क्षेत्रना विस्तारमांहेथी विसुद्ध के० शोधीण एटले का-
टीणं. बाकी जे उगरे ते सोलसं के० सोल नागे वेहेंचतां जे आंक आवे, तेदला
योजन पिद्विजया के० विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं.

तेती रीत देखाउने:-अंतरतदीणं पत्तरसें योजन रुंध्या ठे, वक्रस्कारे आठ हजार
योजन रुंध्या ठे, मेरुयकी पूर्व पश्चिमे जडशालवने तथा मेरुपर्वते वे लाख पचीश
हजार एकसो ने अष्टावन योजन रुंध्या ठे, वनमुखे अगीथार हजार ठसें ने अष्टासी
योजन रुंध्या ठे. ए सर्वे एकठा करिणं तो वे लाख, ठेतालीश हजार, त्रणसें ने ठेता-
सीज योजन आय. ते धातकीखंडनो विस्तार चार लाख योजननो ठे, तेमांहेथी
काटीणं. तेवारे एक लाख, त्रेपन हजार ठसें ने चोपन योजन बाकी रहे. तेने सोल
विजय ठे, माटे सोल नागे वेहेंचीणं तेवारे नव हजार ठसें ने त्रण योजन उपर सो-
लहीआ ठ नाग आवे. एटलुं एकेका विजयनुं प्रमाण पहोलपणे ठे. ॥ २३६ ॥

॥ हवे ए विजयनो विस्तार गाथाए करी कहे ठे. ॥

नवमदसा ठसय तिहु ॥ तरा य ठ चैव सोलजायाय ॥ विज-

यपिहुत्त नईगिरि ॥ वणविजयसमास चउलखा ॥ २३७ ॥

अर्थ- नव हजार, ठसें ने त्रण योजन उपर सोलहीया ठ नाग एटलुं विजयपि-
हुत्त के० एकेका विजयनुं पहोलपणुं जाणवुं. ए नदी, गिरि, वन अने विजय ए
सर्वेनां प्रमाण जेवारे समास के० एकठां करिणं, तेवारे चउलखा के० चार लाख
योजन धातकी खंडनो विस्तार पूर्ण आय; अने विजयनां नाम प्रथम जरतक्षेत्रनां
सरखां कथादिक जाणवां. हवे कंचन प्रमुख गिरिनी स्थिति संग्रहीए ठैए. कंचण
त्रिचित्तचित्ता ॥ जमगनगा दीह वट वेयहा ॥ पुवसमुस्सयवासा ॥ हियगारस
यंतरा पदमा ॥ १ ॥ मेरुणविदेहपिहुत्तं कुरुविठरोसलस्कतिगं ॥ सगनवइसहस्स-
ठय ॥ सयसगनवयाविणयंसा ॥ २ ॥ तंचेव सत्तजईयं ॥ पणवन्नसहस्सडुसयइगस-
यरी ॥ तंजमगदहंतरयं ॥ गहियं गणिणाणुसारेण ॥ ३ ॥ २३७ ॥

॥ हवे नगरी अने वृद्ध बलाणे ठे. ॥

पुवंव पुरी य तरु ॥ परमुत्तरकुरुसु धाइ मद्धाई ॥

रुका तेसु सुदंसण ॥ पियदंसणनामया देवा ॥ २३८ ॥

अर्थ- ए धातकी खंरुने विपे पुरी के० नगरी अने तरु के० वृद्ध ते पुवंव के०
पहेला जंवूछीपने विपे जे रीते कहा ते रीते जाणवा. पर के० परंतु एटलुं विशेष
ठे के, जे पूर्व अने पश्चिमना बहुखंडने विपे मुत्तरकुरुसु के० वे उत्तर कुरुक्षेत्र मांहे

॥ हवे धातुकी खंरुना ञ्ण परिधि कहे वे. ॥

अठसया बायाला ॥ परिहितिंगं धायईसंके ॥ १३ए ॥

॥ हवे कालोद समुद्रनो चोथो अधिकार कहे ठे. ॥

ॐ यस्मिन् कालमहा ॥ कालसुरा पुत्रपत्तिमजं ॥ १४० ॥

क्षवणमिव जहसंजव ॥ ससिरविदीवा इहंपिनायवा ॥

नवरं समंततर्जते ॥ कोसङ्गुच्चा जलस्सुवरिं ॥ ५४१ ॥

अर्थ- लवणमिव के० लवण समुद्रनी पेरे इहंपि के० अर्हीयां कालोद समुद्र-
नेविषे पण जहसंजव के० जेटला संजविएं तेटला, ससिरविदिवा के० चंद्रमा अने

સૂર્યના દ્વીપ તે નાયઘા કેળ જાણવા. તે આવીરીતે કે:- ધાંતકી ચંદ્રની જગતીયકી વાર હજાર યોજન કાલોદ સમુદ્રમાંહે પૂર્વદિશાનેવિષે ધાતકીચંદ્રના વાર ચંદ્રમાના વાર દ્વીપ છે, અને પશ્ચિમદિશાને વિષે વાર સૂર્યના વાર દ્વીપ છે, તથા કાલોદની જગતીયકી કાલોદ સમુદ્રમાંહે વાર હજાર યોજને પૂર્વદિશાનેવિષે કાલોદધિના બે-તાલીશ ચંદ્રમાના બેતાલીશ દ્વીપ છે, અને પશ્ચિમદિશાએ બેતાલીશ સૂર્યના બેતાલીશ દ્વીપ છે. નવરં કેળ એટલું વિશેષ જે સમંતળ તે કેળ તે સર્વ દ્વીપ વાહેરની દિશાએ સર્વત્ર જોતાં જલસ્સુવરિં કેળ પાણી થકી ઉપરે કોસડુગુચ્છા કેળ બે કોશ ઊંચા છે; તથા એકાણું લાખ સિત્તોત્તેર હજાર ઠસેં ને પાંચ યોજન કાલોદ સમુદ્રનો પરિધિ જાણવો. અને વાવીશ લાખ વાણુ હજાર ઠસેં ને બેતાલીશ યોજન અને ઉપર ત્રણ કોશ એટલું જગતીદ્વારાંતર જાણવું. ॥ ૨૪૧ ॥

इति श्रीक्षेत्रसमासं वार्तिके कालोदाधिकार-
श्चतुर्थः समाप्तः ॥

॥ હવે પાંચમો પુષ્કરદલ દ્વીપનો અધિકાર કહે છે. ॥

પુષ્કરદલવહિજગદ્ ॥ વસંતિર્જ માણુસુત્તરો સેલો ॥ વેલં-

ધરગિરિમાણો ॥ સિંહ નિસાઈ નિસઢવણો ॥ ૨૪૨ ॥

અર્થ- કાલોદ સમુદ્રની જગતીયી વાહેર વલયને આકારે સોલ લાખ યોજન પ-હોલો પુષ્કર દ્વીપ છે, તે પુષ્કર કેળ પુષ્કર દ્વીપનું દલ કેળ અર્ધ આઠ લાખ યોજન છે, ત્યાં થકી વાહેરની દિશાએ જગદ્વ કેળ જગતીની પેરે વલય સરખો માણુસુત્તરો-સેલો કેળ માનુષ્યોત્તર એવે નામે પર્વત તે સંતિર્જ કેળ રહ્યો છે, પણ તે કેહવો છે? તો કે-વેલંધરગિરિમાણો કેળ વેલંધરગિરિને માને છે. એટલે મૂલનેવિષે એક હજાર વાવી-શ યોજન અને શિખરનેવિષે ચારસેં ને ચોવીશ યોજન પહોલો છે, ને સત્તરસેં એકવીશ યોજન ઊંચો છે. વલી સિંહનિસાઈ કેળ સિંહની પેરે નિસાદી છે, જેમ સિંહ બેશે તેવારે આગલ ઊંચો હોય, અને પાઠલે જાગે નીચો હોય તેમ માનુષ્યોત્તર પણ માંહેની દિ-શાએ ઊંચો છે, અને વાહેરની દિશાએ નીચો ઢાલ માંહે છે. વલી કેહવો છે? તો કે-નિસઢવણો કેળ નિષધ પર્વતને વળેં રાતા સુવર્ણનો છે. ॥ ૨૪૨ ॥

॥ હવે ત્યાં ક્ષેત્ર અને પર્વતનાં સ્વરૂપ વખાણે છે. ॥

જહ ચિત્તનગાઈણ ॥ સંઠાણો ધાયએ તહેવ ફહં ॥ હુગુ-

ણોય જહસાલો ॥ મેરુ સુયારા તહા ચેવ ॥ ૨૪૩ ॥

અર્થ- જહ કેળ જેમ ચિત્ત કેળ ક્ષેત્ર તે જરતાદિક અને નગાઈણ કેળ પર્વત હેમ-વંત પ્રમુખ તેનાં સંઠાણો કેળ સંસ્થાન જે આકારવિશેષ તે ધાયએ કેળ ધાતકીચંદ્રને-વિષે કહ્યાં છે. એટલે ત્યાં જેમ ચક્રના આરા અને વિવર સરખા છે, તહેવ કેળ તેમજ

इहं के० ए पुष्करवर द्वीपनेविषे पण जाणवा. दुगुणोयजदसालो के० धातकीखंमना
जद्रशाल वन थकी पुष्करार्द्धनुं जद्रशाल वन ते लांवपणे अने पहोलपणे बमणुं जा-
णवुं. तो मेरुनी पूर्व पश्चिमदिशाए जद्रशालवनना धातकीखंमनेविषे विस्तार एक
लाख सात हजार आठसैंने उंगणाएंसि योजन ठे. तेने बमणां करीए तेवारे बे लाख
पन्नर हजार सातसैंने अष्टावन योजन थाय. ने एने जेवारे अठ्ठासी जागे वेहेंचीएं,
तेवारे बे हजार चारसैं एकावन योजन उपर एक योजनना अठ्ठासी जाग करिएं;
तेवा सीतेर जाग एटलो दक्षिण उत्तर दिशाना जद्रशाल वननो विस्तार पुष्करार्द्ध-
नेविषे जाणवो. मेरुसुयारा के० पुष्करार्द्धना बे मेरु अने इखुकारा पर्वत तेनो विस्तार
तहाचेव के० ते धातकी खंम सरखो जाणवो. ॥ २४३ ॥

॥ हवे बाहेरना चार गजदंता वखाणे ठे. ॥

इह बाहिरगयदंता ॥ चजरो दीहत्ति वीससय सहसा ॥

तेयाલીससहस्सा ॥ गुणवीसहिया सया डन्नि ॥ २४४ ॥

अर्थ— इह के० ए पुष्करार्द्धने विषे मानुषोत्तर पर्वतनी दिशाए बाहिरगयदंताच-
जरो के० बाहेरना चार गजदंतगिरि ते वीससयसहस्सा के० वीश लाख तेतालीश
हजार बसैंने उंगणीश योजन दीहत्ति के० दीर्घ इति एटले लांबा ठे. ॥ २४४ ॥

अप्रितरं गयदंता ॥ सोलसलस्का य सहस बवीसा ॥

सोलहिय सयंचेगं ॥ दीहत्ते हुंति चजरोवि ॥ २४५ ॥

अर्थ— कालोद समुद्रની જગતીની દિશાના અપ્રિતર કે० માંહેલા ચારે ગજદંત-
ગિરિ જે છે, તે સોલ લાખ બવીશ હજાર એકસો ને સોલ યોજન એટલા દીર્ઘ એટલે
લાંબા, હુંતિ કે० છે. તથા ચાર લાખ બત્રીશ હજાર નવસૈંને સોલ યોજન એટલી કુ-
રુદ્ધેત્રની જીવા હોય, વલી સત્તર લાખ સાત હજાર સાતસૈંને ચતુદ્ધ ઉપર એક યો-
જનના બસૈં વાર જાગ કરિણ, તેવા આઠ જાગ એટલો કુરુદ્ધેત્રનો વિસ્તાર જાણવો. ત્ર-
ણસૈં તેત્રીસ યોજન ઉપર એક યોજનનો ત્રીજો જાગ એટલું કંચનગિરિનું માંહોમાંહે
અંતર જાણવું. બે લાખ ચાલીશ હજાર નવસૈંને ઉગણસાઠ યોજન ઉપર સાતીઝ એક
જાગ એટલું અંતર કુલગિરિ, જમક અને ડ્રહનું અંતર જાણવું, તથા બત્રીશ લાખ
ઉગણોતેર હજાર ત્રણસૈંને પાંત્રીશ યોજન એટલું કુરુદ્ધેત્રનું ધનુષ્ટ જાણવું. ॥ ૨૪૫ ॥

॥ હવે શેષ, નદી તથા પર્વતનાં પરિમાણ કહે છે. ॥

સેસા પમાણઝ જહ ॥ જંબૂદીવાઝ ધાઈએ જણિયા ॥

હુગુણાસમા ય તે તહ ॥ ધાયઈસંડાઝ હહ નેયા ॥ ૨૪૬ ॥

अर्थ— शेष बीजा क्षेत्र, नदी अने इह प्रमुखनुं पमाणुं के० प्रमाण ते जह के० जेम जंबूदीवाज के० जंबूद्वीपथकी कोइक डुगुणा के० बमणा, कोइक समा के सर-
त्रा, ते धाइए के० धातकीखंडने विषे जेम कहा ठे, तह के० तेम इहं के० अहींआं
पुष्करार्द्धने विषे कोइक धायइसंभाज के० धातकीखंडथी बमणा, कोइक धातकीखर
सरखा पण नेया के० जाणवा. एटले जे जंबूद्वीप सरखा धातकीखंड मांहे ठे, ते धा-
तकीखंड सरखा पुष्करार्द्ध मांहे ठे, अने जे जंबूद्वीप थकी धातकीखंडमांहे बमणा
कहा ठे ते पुष्करार्द्धने विषे धातकी खंरुथकी बमणा जाणवा; तथा धातकी खंरुने-
विषे दीर्घ वैताढ्य जंबूद्वीप सरखा बखाणे ठे, यथा ॥ कंचण यमसुरकुरुनग ॥ वेय-
हाचेववद्वदीहाय ॥ विस्कंजवाहसमुस्सएणजहजंबूदीबुच्चा ॥ १ ॥ पुष्करार्द्धनेविषे तो
दीर्घ वैताढ्यनो विस्तार वसें योजन कह्यो ठे. यथा ॥ उवेहोवेयद्वाणं ॥ जोयणाइंतु-
ठसयकोसाइं ॥ पणवीसंउविढो ॥ दोचेवसयाइंविचिन्ना ॥ २ ॥ अहींआं निश्चयनी
वात ज्ञानी जाणे. ॥ १४६ ॥

अडसीलखा चउदस ॥ सहसा तह नवसया य इगवीसा ॥

अभितरधुवरासी ॥ पुवत्त विहीइ गणियबो ॥ १४७ ॥

अर्थ— खित्तंकगुणधुवं के० ए गाथामां जे रीते विधि कह्यो ठे, ते रीते पुष्करार्द्ध
क्षेत्रनो विस्तार आदि, मध्य तथा अंतनो जाणीए. तेना धुवांक कहे ठे, अठयासी
लाख चउद हजार नवसें ने एकवीश एटला योजन तह के० तथा प्रकारे ए अन्यं-
तर के० आदि क्षेत्रना धुवांकनी राशि जाणवी. ते सर्व पुवत्त के० प्रथमनी पेरे क्षेत्र-
ना आंक साथे गणियबो के० गणीए, पढी बसें ने बार जागे विहीइ के० वेहेंचतां प-
रिमाण लज्यमान थाय. ॥ १४७ ॥

इग कोडि तेरलखा ॥ सहसा चउचत्त सगसय तियाला ॥

पुस्करवरदीवहे ॥ धुवरासी एस मखंमि ॥ १४८ ॥

अर्थ— एक कोडी, तेर लाख चुमावीस हजार सातसें ने तेतावीश योजन एटली
पुष्करवर द्वीपना मखंमि के० मध्य क्षेत्रनी ए धुवरासी के० धुवांक राशी जाणवी. ॥ १४८ ॥

एगा कोडी अमती, सलख चउदत्तरीसहस्सा य ॥

पंचसया पणसठा ॥ धुवरासी पुस्करधंते ॥ १४९ ॥

अर्थ— एक करोड आडवीश लाख चमोतेर हजार पांचसें ने पांसठ एटली पुष्क-
रार्द्धना अंत के० अंत्य क्षेत्रनी धुवांक राशी जाणवी. हवे ए धुवांक जाणवानी पेरे
लखीए ठैए. यथा ॥ पुस्करदलंमिजसुयार ॥ धायइसंभाजडुगुणवासहरा ॥ खित्तंक-

સંતિલક્ષ્મી ॥ પણવન્નસહસ્તઠસયચુલસી ॥ તેણ્ણાકાલોયહિં ॥ પરિહિશ્હપદમહો-
શ્ધુવરાસિ ॥ દીવઝ્મચપરિહિ ॥ ગિરિપીઢ્ણોયમઝ્જીધુવો ॥ ૨ ॥ નરલિત્તઞ્ઠપરિહિ ॥
ગિરિપિઢ્ણાયઞ્ઠંતધૂવરાસિ ॥ પુવંચગણ્ણહરણો ॥ લિત્તપમાણંજવેપયઠ્ઠં ॥ ૩ ॥ હવે
અનુક્રમે ક્ષેત્રપ્રમાણ વિવરીને લખીએં ઢેએં.

પુષ્કરાર્ઢ્ઠને વિષે ઞરત ઁરવતના આદિધ્રુવાંક અઢ્યાસી લાલ્લ ચઢ્ઢદ હજાર નવ-
સેંને ઁકવીશ તેને ઁક સાથે ગુણીએં, તેવારે તેહીજ આંક આવે, તેને વસેંને બાર ઞાગે
વેહેંચીએં, તેવારે ઁકતાલીશ હજાર પાંચસેંને ઁંગણાએંસી યોજન લઞ્ચમાન થાય. ઁ-
પર ઁકસો ને તહોત્તેર યોજન વધે, તે ઁક યોજનના વસેં બાર ઞાગ કરી તેને વસેંને
બાર ઞાગે વેહેંચીએં, તેવારે ઁપર વસેંને બારીઆ ઁકસો ને તહોત્તર ઞાગ આવે, ઁટ-
લો પ્રથમ વિસ્તાર ઢે. તેમાઢે ગાથામાં સર્વત્ર ઞાઞેરા લખ્યા ઢે, તેમજ ત્રેપન હજાર
પાંચસેંને બાર યોજન ઁપર વસેં બારીઆ ઁકસો ને નવાણુ ઞાગ ઁટલો મધ્ય વિસ્તાર
ઞાણવો. પાંસઠ હજાર ચારસેંને ઢેતાલીસ યોજન ઁપર વસેંને બારીઆ તેર ઞાગ ઁ-
ટલો અંત્ય વિસ્તાર ઞાણવો.

હેમવંત ઁરણ્ણવંતનો આદિવિસ્તાર ઁક લાલ્લ ઠાસઠ હજાર ત્રણસેંને ઁંગણીશ યો-
જન ઁપર વસેંને બારીઆ ઠપન્ન ઞાગ ઢે, અને મધ્યવિસ્તાર ઢે લાલ્લ ચઢ્ઢદ હજાર ને
ઁકાવન્ન યોજન ઁપર વસેં બારીઆ ઁકસો ને સાઠ ઞાગ ઢે, તથા અંત્યનો વિસ્તાર ઢે
લાલ્લ ઁકસઠ હજાર સાતસેંને ચોરાશી યોજન ઁપર વસેંને બારીઆ બાવન ઞાગ ઢે.

હરીવર્ષ તથા રમ્યકનો આદિવિસ્તાર ઠ લાલ્લ પાંસઠ હજાર વસેંને સીતોતેર યો-
જન ઁપર વસેંને બારીઆ બાર ઞાગ ઢે, અને મધ્યવિસ્તાર આઠ લાલ્લ ઠપન્ન હજાર
વસેંને સાત યોજન ઁપર વસેંને બારીઆ ચાર ઞાગ ઢે, તથા અંત્ય વિસ્તાર ઢશ લાલ્લ
સઢતાલીશ હજાર ઁકસો ને ઠત્રીસ યોજન ઁપર, વસેંને બારીઆ વસેંને આઠ ઞાગ ઢે.

વિઢેહ ક્ષેત્રનો આદિવિસ્તાર ઠવીશ લાલ્લ ઁકસઠ હજાર ઁકસો ને આઠ યોજન
ઁપર વસેંને બારીઆ અઠતાલીશ ઞાગ ઢે, અને મધ્યવિસ્તાર ચોત્રીશ લાલ્લ ચોવીશ
હજાર આઠસેંને અઠાવીશ યોજન ઁપર વસેંને બારીઆ સોલ ઞાગ ઢે, તથા અંત્ય-
વિસ્તાર ઁકતાલીશ લાલ્લ અઢ્યાસી હજાર પાંચસેંને ઢેતાલીસ યોજન ઁપર વસેંને
બારીઆ ઁકસો ને ઠનું ઞાગ ઢે. ઁ ગુણાંક, ક્ષેત્રાંક અને ધ્રુવાંક તે સર્વ યંત્રથી ઞાણવા. ૨૪ુ

॥ હવે પ્રથમની પેરે નઢી, ગિરિ અને વનમુલ્લનું પરિમાણ કાઢિને શેષ રહે તેને ॥

॥ સોલમે ઞાગે ઁક વિજયનું પરિમાણ થાય તે કહે ઢે. ॥

ગુણ વીસસહસ સગસય ॥ ચઢ્ઢણઢય સવાય વિજવિલ્લંઞો ॥ તહ
શ્હ બહિવહસલિલા ॥ પવિસંતિ ય નરનગસ્સાહો ॥ ૨૫૦ ॥

અર્થ— ઝંગણીશ હજાર સાતસેંને સવાચોરાણુ યોજન ઇટલું વિજયનું વિષ્કંજ થાય; તદ્ કેળ તથા પ્રકારે શ્હ કેળ એ પુષ્કરાર્ક દ્વીપને વિષે, બહિ કેળ બાહેરની દિશાએ જેના પાણી વહ કેળ વહે છે, એવી જે સલિલા કેળ નદી તેની નજીક કોઈ સમુદ્ર નથી; તે માટે નરનગસ્સ કેળ માનુષ્યોત્તરને અહો કેળ હેઠે મૂલમાં પવિસંતિ કેળ પેસે છે. ॥ ૨૫૦ ॥

શ્હ પઝમમહાપઝમો ॥ રુક્ષા ઉત્તરકુરુસુ પુર્વિવ ॥ તેસુ
ય વસંતિ દેવા ॥ પઝમો તદ્ પુંડરીજય ॥ ૨૫૧ ॥

અર્થ— શ્હ કેળ એ પુષ્કરાર્કને વિષે ઉત્તર કુરુસુ કેળ બન્ને ઉત્તર કુરુદ્વેત્રમાંહે પ-
ઝમ મહાપઝમોરુક્ષા કેળ પદ્મ અને મહાપદ્મ એવે નામે વૃક્ષ છે, તે પુર્વિવ કેળ પૂર્વે
જંબૂદ્વીપવત્ ઇટલે જંબૂદ્વીપની પેરે તેસુય કેળ તે પદ્મ અને મહાપદ્મને વિષે પઝમો ત-
દ્ પુંડરીયદેવાવસંતિ કેળ પદ્મ તથા પુંડરીક એવે નામે બે દેવતા રહે છે. અને દેવકુ-
રુદ્વેત્રનેવિષે તો જંબૂદ્વીપની પેરે ગરુડદેવને વસવાયોગ્ય બે સામલીનાં વૃક્ષ છે. ॥૨૫૧॥

પુસ્કરદલ પુવાહર ॥ ધંડ તો સદસ ડગ પિહુકુડા ॥
ઞણિયાતઠાણપુણ ॥ ગીયઢા ચેવજાણંતિ ॥ ૨૫૨ ॥

અર્થ— પુષ્કરાર્ક દ્વેત્રને વિષે પૂર્વ પશ્ચિમ દિશાના બન્ને ધંડમાંહે બે હજાર યોજન
પોહોલા એવા બે કૂટ કહ્યા છે, તે કૂટનાં સ્થાનક તો પુણ કેળ વહી જે ગીતાર્થ જ્ઞાન-
વંત હોય તે જાણે. યદુકંત ગ્રંથાંતરે ॥ ઇસિતલેકમસોઝુવિ ॥ ડુસહસજોયણપિહુદસો-
ગાઢા ॥ અરુડુગેવિહુકુંમા ॥ તિલસ્કનવનવશંસહસગમે ॥ ૧ ॥ ૨૫૨ ॥

॥ હવે મનુષ્ય દ્વેત્રમાંહે સર્વ પર્વતની સંખ્યા કહે છે. ॥

દો ગુણહત્તરિ પઢમે ॥ અડ લવણે બીયદીવ તશ્યદે ॥ પિહુ
પિહુપણ સય ચાલા, ઇય નરસ્થિતે સયલગિરિણો ॥ ૨૫૩ ॥

અર્થ— પ્રથમ જંબૂદ્વીપને વિષે બસેંને ઝંગણોતેર પર્વત છે. તે કહે છે. એક મેરુ, ઠ
કુલગિરિ, ચાર ગયદંતા, સોલ વક્ષસ્કાર, ચોત્રીશ લાંબા વૈતાલ્ય, ચાર વૃત્ત વૈતાલ્ય,
ચાર ચમલગિરિ, અને બસેં કાંચનગિરિ. એ સર્વ મહી બસેંને ઝંગણોતેર પર્વત જંબૂ-
દ્વીપમાંહે જાણવા. અને અમલવણે કેળ આઠ પર્વત લવણસમુદ્ર માંહે છે. બીયદીવ
કેળ બીજા ધાતકીધંડ માંહે પાંચસેંને ચાલીસ પર્વત છે, કેમકે જંબૂદ્વીપના બસેંને ઝ-
ગણોતેરને વમણા કરીને બે ઇષુકાર પર્વત બેલીઈ, તેવારે પાંચસેંને ચાલીશ થાય. અને
હુ કેળ નિશ્ચે તશ્યદેપિ કેળ ત્રીજો અર્ક ઇટલે પુષ્કરાર્કને વિષે પણ પાંચસેંને ચા-

લીશ પર્વત જાણવા. શ્ય કે ૦ એ નરખિતેસયલગિરિણો કે ૦ મનુષ્ય દ્વેત્રમાંહે સર્વ પર્વત જાણવા. ॥ ૨૫૩ ॥

॥ હવે સર્વ પર્વતની એકત્ર સંખ્યા કહે છે. ॥

તેરહ સય સગવણ્ણા ॥ તે પાણમેરૂહિ વિરહિયા સવે ॥

જસ્સે હપાયકંદો ॥ માણસસેલો વિ એમેવ ॥ ૨૫૪ ॥

અર્થ— તેરસો ને સત્તાવન પર્વત સર્વ મલીને મનુષ્ય દ્વેત્રમાંહે જાણવા, તે પાણ મેરૂહિવિરહિયા કે ૦ તે પાંચ મેરૂપર્વતવિના સવે કે ૦ સર્વ પર્વતો જસ્સેહપાયકંદો કે ૦ જંચપણાના ચોથે જાગે કંદ એટલે જૂમીમાંહે જાણવા, અને માણસસેલોવિ કે ૦ માનુષ્યોત્તર પર્વત, તે પાણ એમેવ કે ૦ એજ રીતે એટલે જંચપણાને ચોથે જાગે જૂમીમાંહે છે.

॥ પુષ્કરાર્દ્ધ દ્વીપના આદિ, મધ્ય અને અંત્યના ત્રણ પરિધિ કહે છે. ॥

ધુવરાસીસુ તિલસ્કા ॥ પાણ પસુ સહસ્સ ઠસય ચુલસીયા ॥

મિલિયા હવંતિ કમસો ॥ પરિહિતિગં પુસ્કર-હસ્સ ॥ ૨૫૫ ॥

અર્થ— પ્રથમ જે ધુવરાસીસુ કે ૦ ધ્રુવાંકની શ્રેણી કહી છે, તેમાંહે ત્રણ લાખ પંચાવન હજાર ઠસે ને ચોરાશી એટલા યોજન જેવારે ત્રણે પરિધિમાંહે મિલિયા કે ૦ મેલ-વીણં, તેવારે કમસો કે ૦ અનુક્રમે પુસ્કરહસ્સ કે ૦ પુષ્કરાર્દ્ધની પરિહિતિગં કે ૦ ત્રણ પરિધિ, હવંતિ કે ૦ હોય, તે સંખ્યા યંત્ર થકી જાણવી. ઉક્તંચ ॥ અઘાશ્દીવ હુસમુ-દ્ધરૂત્ત ॥ તપ્પરિહિં જોયણિગકોની ॥ વાયાલલસ્કતીસં ॥ સહસા દોસયશ્ગુણવન્ના ॥ ૨૧ ॥ સોલસકોનીલસ્કા ॥ નવકોહિસયાતિકોહિશ્ગલસ્કા ॥ પાણવીસસહસ્સાસે ॥ ગણિય-યંમુણસુકરણેહિં ॥ ૨૫૫ ॥

॥ હવે મનુષ્યદ્વેત્ર વાહેર જે પદાર્થ ન હોય તે કહે છે. ॥

નશ્દદ્ધણ ઘણિયાગણિ ॥ જિણાશ્નરજન્મમરણકાલાઈ ॥

પાણયાલલસ્કજોયણ ॥ નરખિતં મુત્તુ નો પુરજ ॥ ૨૫૬ ॥

અર્થ— નદી, ડહ, ઘન કે ૦ મેઘ, ઘણિય કે ૦ મેઘનો ગર્જાવ, અગણિ કે ૦ વાદર અગ્નિ કાય, જિણાશ્ કે ૦ તિર્થંકર, આદિશબ્દથકી વલ્લદેવ, વાસુદેવ, ચક્રવર્તિ ને વીજા પાણ નર કે ૦ સામાન્ય મનુષ્ય તેના જન્મમરણ કે ૦ જન્મ અને મરણ તથા કાલાઈ કે ૦ મુહૂર્ત, પ્રહર, દિવસ પ્રમુખ આદિશબ્દ થકી ચંદ્ર સૂર્યના પરિવેષ વિજલી, ચય, અપચય, અને ઉપરાગ એટલા પદાર્થ પીસ્તાલીસ લાખ યોજન પ્રમાણ મનુષ્યદ્વેત્ર માંહે હોય. પાણ નરખિત મુત્તુ કે ૦ નરદ્વેત્ર મૂકીને નોપરજ કે ૦ વાહેર ન હોય, એવું નર-

દ્વેત્રના સ્વજ્ઞાવનું વિશેષ જાણવું ॥ ઇતિ શ્રી સદેજરત્ન વિરચિત્તે દ્વેત્રસમાસવાર્તિકે પં-
નમોધિકારઃ ॥ ૨૫૬ ॥

॥ હવે પુષ્કરાર્દ પર્વત પ્રમુખને વિષે જિનજવન છે તે કહે છે. ॥
ચડસુ વિ ઇસુયોરસુ ॥ ઇક્કિકં નરનગંમિ ચત્તારિ ॥ કૂડોવરિ
જિણજવણા ॥ કુલગિરિજિણજવણપરિમાણા ॥ ૨૫૭ ॥

અર્થ— પ્રથમ કહ્યાં જે ધાતકીલંડને વિષે બે ઇષુકાર, અને બે ઇષુકાર પુષ્કરાર્દ-
નેવિષે એ ચડસુવિ કેળ ચારે પણ ઇસુયારેસુ કેળ ઇષુકાર પર્વતને વિષે પ્રત્યેકે ચાર
કૂટ છે, તેમાંહે ઠેઠા સિદ્ધકૂટને વિષે ચાર પર્વતે ઇક્કિકે કેળ એકેક જિનજવન છે,
વધા મલી ચાર જિનજવન છે, અને નરનગ કેળ માનુષ્યોત્તર પર્વતના ચતારિકુમોવરિ
કેળ ચાર કૂટના ઉપર જિણજવણા કેળ ચાર જિનજવન છે, તે જિનજવન કેહવાં છે?
તો કે—કુલગિરિજિણ જવણપરિમાણા કેળ કુલગિરિના જિનજવનને પરિમાણે તે જિન-
જવન જાણવા. એટલે પચાશ યોજન લાંબાં, પચીશ યોજન પહોલાં અને ઠત્રીશ યો-
જન ઊંચાં એવાં જિનજવન જાણવાં. ॥ ૨૫૭ ॥

॥ હવે નંદીશ્વર, કુંડલ અને રુચક દ્વીપનેવિષે જિનજવન કહે છે. ॥
તત્તો હુગુણ પમાણા ॥ ચડદારા થુત્તવણિયસુરૂવા ॥ નંદિ-
સર વાવણા ॥ ચડ કુંડલિ રુયગિચત્તારિ ॥ ૨૫૮ ॥

અર્થ— તત્તો કેળ તે માનુષ્યોત્તર તથા ઇષુકાર પર્વતના જિનજવન થકી હુગુણપ-
માણા કેળ વમણું છે પ્રમાણ જેમનું, અર્થાત્ એકસો યોજન લાંબાં અને પચાશ યોજન
પહોલાં તથા વહોત્તર યોજન ઊંચાં એવાં અને ચડદારા કેળ ચાર બારણે સહિત થુ-
ત્તવણિયસુરૂવા કેળ પૂર્વસૂરિકૃત સ્તોત્રને વિષે વચ્ચાણું છે સ્વરૂપ જેમનું એવા, આઠમા
નંદીશ્વર દ્વીપનેવિષે વાવણ જિનજવન જાણવાં, તથા કુંડલ દ્વીપનેવિષે કુંડલને આ-
કારે જે મધ્યગિરિ છે તેને કુંડલગિરિ કહે છે, તેની ચાર દિશાનેવિષે એવાજ પ્રકાર-
નાં ચાર જિનજવન જાણવાં. એમ રુયગિચત્તારિ કેળ રુચકદ્વીપને વિષે પણ ચાર જિ-
નજવન છે, એમ સાઠ જિનજવન તે ચાર બારણાંનાં છે.

બહુસંખવિગપ્પે રુય, ગદીવ ઉચ્ચત્તિ સહસ ચુલસીઈ ॥ નર-
નગસમરુયગો પુણ ॥ વિઠરિ સયઠાણસહસંકો ॥ ૨૫૯ ॥

અર્થ— બહુસંખ કેળ ઘણી સંખ્યાના વિગપ્પે કેળ વિકલ્પ એટલે વિચાર છે જેને
વિષે, એવો રુચક દ્વીપ છે તે વિકલ્પ દેખાડે છે. યથા ॥ દોકોડીસહસ્તાઈ ॥ ઠચેવસ-

યાઈશ્કવીસાઈ ॥ ચણ્યાંલસયસહસ્સાઈ ॥ વિસ્કંજો કુંડલોદીવો ॥ ૧ ॥ દસકોમીસ-
હસ્સાઈ ॥ ચત્તારિસયાઈ પંચસીયાઈ ॥ ઠાવત્તરિંચલસ્કા ॥ વિસ્કંજોરુયગદીવસ્સ ॥૧૥

એમ દ્વીપપત્તિની નિર્યુક્તિમાંહે કુંડલદ્વીપ અને રુચકદ્વીપનું વિસ્કંજ કહ્યું છે, તે લાખ યોજન પ્રમાણ જંબૂદ્વીપ થકી, વમણા દ્વીપસમુદ્ર ગણતાં ગાથોક્ત બે હજાર ઠસેં ને એકવીશ કોમી ચુમાલીશ લાખ યોજન એટલું દશમા કુંડલદ્વીપનું માન આવે. વીજી ગાથાએ રુચક દ્વીપનું પરિમાણ દશ હજાર ચારસેં ને પંચાસી કોમી ને બહોતેર લાખ યોજન કહ્યા છે તે અગીઆરમા દ્વીપનું માન આવે છે. એટલે એ એક વિકલ્પઃ ॥

તથા— જંબુધાર્યૈપુસ્કર ॥ વારુણીચીરવયલોચનંદીસરા ॥ અરુણરુણવાયકુંડલ ॥
સંઘરુયગચુયગકુસકુચા ॥ ૨ ॥ એ સંઘયણીની ગાથાને અનુસારે અગીઆરમો કુંડલ-
દ્વીપ અને તેરમો રુચકદ્વીપ. એ વીજો વિકલ્પઃ ॥

તથા તિપડોયારાતહારુણાશ્યા એ રીતે જોતાં એક નામે ત્રણ નામ કરતાં પન્નરમો કુંડલદ્વીપ આવે છે, અને એકવીશમો રુચકદ્વીપ આવે છે, તે એવી રીતે કે—આઠમો નંદીશ્વર દ્વીપ છે, ત્યારપછી નવમો અરુણ, દશમો અરુણવર, અગીઆરમો અરુણવરાવ-
જાસ, બારમો અરુણોપપાત, તેરમો અરુણોપપાતવર, ચણદમો અરુણોપપાતવરાવજાસ, પ-
ન્નરમો કુંડલ, સોલમો કુંડલવર, સત્તરમો કુંડલવરાવજાસ, અઠારમો સંઘ, ડંગણીશમો
સંઘવર, વીશમો સંઘવરાવજાસ, એકવીશમો રુચક, એ રીતે એકવીશમો રુચકદ્વીપ
આવે છે. એ ત્રીજો વિકલ્પ જાણવો.

જીવાન્નિગમનેવિષે પેહેલા વિકલ્પની સંખ્યા કહી છે. યથા ॥ જંબૂદીવેલવણે ॥
ધાયશ્કાલોયપુસ્કરેવરુણે ॥ ચીરવયલોચનંદી ॥ અરુણવરે કુંડલે રુયગે ॥ એ ચોથો
વિકલ્પ ॥ એમ ચાર વિકલ્પ છે. તથા તે રુચકદ્વીપના વહુમધ્યદેશનેવિષે વલ્લયને
આકારે રુચકશૈલ છે. તે ચોરાશી હજાર યોજન ઊંચો છે, વહી નરનગસમ કેળ મા-
નુષ્યોત્તર પર્વત સરખો વિસ્તાર છે. પુણ કેળ વહી એટલું વિશેષ જે એ વિસ્તારના શત
આંકને સ્થાનકે સહસ્ત્રનો આંક જાણવો. જેમ માનુષ્યોત્તર પર્વતનો મૂલ વિસ્તાર એક
હજાર ને બાવીશ યોજન છે. તો રુચક પર્વતનો મૂલ વિસ્તાર દશ હજાર ને બાવીશ
યોજન જાણવો. વહી માનુષ્યોત્તર પર્વતનો શિખર વિસ્તાર ચારસેં ને ચોવીશ યોજન છે,
તો રુચક પર્વતનો શિખરવિસ્તાર ચાર હજાર ને ચોવીશ યોજન છે. ॥ ૨૫૯ ॥

તસ્સ સિહરંમિ ચણદિસિ ॥ વીયસહસ્સિગિગુ ચણ્ઠિ અઠઠ ॥

વિદિસિ ચણ્ઠિ ઇય ચત્તા ॥ દિસિ કુમરિકૂડ સહસ્સુચ્ચા ॥૨૬૦॥

અર્થ—તસ્સ કેળ તે રુચકશૈલના સિહરંમિ કેળ શિખરનેવિષે ચણદિસિ કેળ પૂર્વા-
દિક ચાર દિશાને વિષે વીયસહસ્સિગિગુ કેળ બે હજાર યોજન ઝ્યાં થાય છે, ત્યાં એ-

કેક કૂટ છે, અને ચઢઢિ કેળ ચોથા સહસ્ત્રનેવિષે અઠઠ કેળ આઠ આઠ કૂટ છે. તે આઠ કૂટ દિશાકુમરીનાં કહ્યાં છે, નહીંકાં ત્યાં નવમું સિદ્ધકૂટ પણ છે. તથા વિદિસિ કેળ વિદિશિનેવિષે જે ચઢ કેળ ચાર કૂટ છે, તે સહસ્ત્રાંક જાણવા. તે એક હજાર યોજન મૂલવિસ્તાર તથા એક હજાર યોજન ઊંચા અને પાંચસેં યોજન શિખર-વિસ્તાર એવાં કૂટ છે. ઇચ્છા કેળ એ સર્વ મલી ચાલીશ કૂટનેવિષે રુચકવાસીની વિસિકુમરી કેળ વિશિનેવિષે જે કુમરી વસે છે તે વિશિકુમરીનાં નામ લખીએં છેએં.

નંદોત્તરા, નંદા, સુનંદા, નંદવર્દની, વિજયા, વૈજયંતી, જયંતી, અપરાજિતા, એ આઠ કુમરી પૂર્વ રુચકને વિષે વસે છે. સમાચારા, સુપ્રદત્તા, સુપ્રબુદ્ધા, યશોધરા, લક્ષ્મીવતી, શેષવતી, ચિત્રગુપ્તા, વસુંધરા, એ આઠ દક્ષિણ રુચકનેવિષે વસે છે. શ્લાદેવી, સુરા-દેવી, પૃથ્વી, પદ્માવતી, એકનાશા, અનવમિકા, નદ્રા, અશોકા, એ આઠ પશ્ચિમ રુ-ચકે વસે છે. અલંબુસા, મિશ્રકેશી, પુંડરીકા, વારુણી, હાસા, સર્વપ્રજા, શ્રી, દ્વી, એ આઠ ઉત્તર રુચકે વસે છે. ચિત્રા, ચિત્રનાશા, તેજા, સુદામિની, એ ચાર વિદિ-શિના રુચકે વસે છે. રૂપા, રૂપાંતિકા, સુરૂપા, રૂપવતી, એ ચાર મધ્ય રુચકે વસે છે. એ સંખ્યા એકત્ર ગણતાં ચાલીશ થાય, અને પ્રથમ સોલ વખાણી છે, એ સર્વ મલીને ઠપ્પન્ન દિકુમારિકા જાણવી, એ સર્વ દિશાકુમારી તે શ્રીતીર્થંકર દેવના જન્મદિવસનેવિષે આવીને સૂતિકાર્ય કરી પોતપોતાને સ્થાનકે જાય. ॥ ૨૬૦ ॥

॥ હવે ગ્રંથની સમાપ્તિ કહે છે. ॥

ઇય કયવયદીવોદહિ ॥ વિયારલેસો મણ વિમણાવિ ॥ લિ-
હિજં જિણગણહરગુરુ ॥ સુયસુયદેવીપસાણ ॥ ૨૬૧ ॥

અર્થ—ઇય કેળ આ જે પૂર્વે કહ્યું તે કયવયદીવોદહિ કેળ કોશ્ક દ્વીપ સમુદ્રના વિયાર કેળ વિચારનું લેસો કેળ લેશ એટલે પરમાણુમાત્ર તે વિમણાવિ કેળ વિગત એટલે જેની બુદ્ધિ ગઈ છે, એવો મૂર્ખ થકો પણ મણ કેળ હું રત્નશેખર નામા આચાર્ય તેણે જિણ કેળ પરમ કેવલજ્ઞાન તેણે કરી વિરાજમાન સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, સંસારપારં-ગત, જેણે સમસ્ત અષ્ટકર્મરૂપ શત્રુ જીત્યા છે. જેમને દેવોની કોમાકોમી વંદે છે. અ-ધમહાપ્રાતિહાર્ય, ઠત્રત્રય, ચામર યુગ્મ, સમવસરણ ઇત્યાદિક શોજા જેને વિષે છે, ને જે સમસ્ત જીવની ગતિ આગતિ તથા સુખ દુઃખ તે જ્ઞાનને બલે જાણે છે. જે ચઢદ રાજના સર્વ જીવાદિ પદાર્થને કરતલામલકની પેરે દેખે છે. તેને જિનરાજ દેવ ક-હિએં. અને ગણહરગુરુ કેળ જે જિનેશ્વરની આજ્ઞાના પ્રતિપાલક એવા શિષ્ય જે ગૌતમ, સૌધર્માદિક તેને ગુરુ કહીએં, ગુરુ એટલે જે ધર્મની તથા તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો કહે, પોતે

ધર્મના માર્ગનેવિષે પ્રવર્તે, બીજાને પ્રવર્ત્તવે, તેને ગુરુ કહીએ. અને સુય કે સિદ્ધાંત જે તીર્થકરનાં વચન પ્રમાણે પ્રકાશ્યાં, તે પ્રકાશના કરનાર ગણધર ચણ્ડદ પૂર્વધર ઇટલે શ્રુતકેવલી અને દશપૂર્વધર તેમના કરેલાં તે સિદ્ધાંત કહીએ. શ્રુતદેવી તે સરસ્વતી, સિદ્ધાંત પ્રમુખ સર્વ શાસ્ત્રની જે અધિષ્ઠાયિકા તેને સરસ્વતી કહીએ. તથા બીજા પૂર્વાચાર્ય જે મહંત જિનજડગણી ક્રમાશ્રમણ, મલયગિરિ, વજ્રસેન, હેમતિલકસૂરિ પ્રમુખ ગુરુ તેમનો જે પ્રસાદ તેણે કરી એ મનુષ્યાદિક જીવોના ક્ષેત્રનો વિચાર મેં લે-શમાત્ર લખ્યો છે. ॥ ૨૬૧ ॥

સેસાણ દીવાણ તહોદહીણં ॥ વિચારવિહારમણોરપારં ॥ સ-
યા સુચાર્ણ પરિજ્ઞાવયંતુ ॥ સર્વંપિ સવન્નુયક્કચિત્તા ॥ ૨૬૨ ॥

અર્થ— શેષ બીજા અસંખ્યાતા દીવાણ કે દીપનો તહ કે તથા હદહીણં કે સમુદ્રનો વિચાર કે વિચાર તેનો જે વિહાર કે વિસ્તાર તે પ્રત્યે સયા કે સદાસ-ર્વદા સુચાર્ણ કે સિદ્ધાંત થકી સવન્નુ કે સર્વજ્ઞ જે તીર્થકર દેવ તેના ધર્મ વચનને વિષે ક્કચિત્તા કે એક અદ્વિતીય ચિત્ત જેમનું છે એવા થકા સર્વંપિ કે સમસ્ત વિચારને પરિજ્ઞાવયંતુ કે જાણો, પણ એ દીપસમુદ્રનો વિચાર કેવો છે ? તો કે—અણોરપારં કે અનંત અપાર છે. તો તીર્થકરના ધર્મનેવિષે એકચિત્તપણા થકી અનુક્રમે કેવલ જ્ઞાન પામીને એ સર્વ દીપ સમુદ્રનો વિચાર જાણવો, એ પરમાર્થ ॥ ૨૬૨ ॥

સૂરીહિ જં રયણસેહર નામ એહિં ॥ અપ્પહમેવ રશ્યં નરચિત્તવિસ્કં ॥ તં
સોહિયં પયરણં સુચણાહિ લોએ ॥ પાવેજતં કુસલરંગમયપ્પસિદ્ધિ ॥ ૨૬૩ ॥

॥ હ્યચિત્તસમાસપકણસ્સબ્બોઅહિગારોસમ્મત્તો ॥

અર્થ— શ્રીરત્નશેખર નામે જે સૂરિ કે આચાર્ય તેણે અપ્પહમેવ કે આત્માને અર્થે એહિંનરચિત્તવિસ્કં કે એ નરક્ષેત્રનું વચ્ચાણ તે રશ્યં કે રચ્યું. તે કેવું છે ? તો કે—સુચણા કે સુજન જે રાગ દ્વેષ રહિત એવા ઉત્તમ જીવ તેણે સમ્યક્ પ્રકારે એક ચિત્તપણે સોહિયં કે સોધ્યું, નિર્દૂષિત કીધું છે, એવું જે આ પયરણં કે ક્ષેત્ર-સમાસપ્રકરણ તે કુશલ, આરોગ્ય, રંગ, આનંદ પ્રમુખ ઘણા જલા પદાર્થ છે જેને વિષે એવું. એ શાસ્ત્ર લોકને વિષે પસિદ્ધી કે વિસ્તાર પ્રત્યે પાવેજતં કે પામો. એ ગ્રંથનો આશિર્વાદ મંગલ સ્વરૂપે કહ્યો છે. ॥ ૨૬૩ ॥

संवत्ससाधयतस्कंदाननकुमुदबांधवप्रमिते ॥ इषसुदिविजयदशम्यामुदयपुरे नियत्त-
सुविदिन्ने ॥ १ ॥ श्रीमत्खरतरगढे खढे श्रीसाधुधर्मगणीमुख्याः ॥ तद्विष्यसहजरत्ना
जयंतु शरदःशतं जगति ॥ २ ॥ तस्याश्रवेषुमुख्योनाम्नोदयसागरः श्रुताधारात् ॥- क्षेत्र-
समासप्रकरणवालविवोधंसुसंक्षिप्तं ॥ ३ ॥ गंगाजलनिर्मलया सद्वृत्ताकारयातपस्विन्या
मंत्रिधनराजसुतयासुगंगयाज्यर्थितो व्यदधत् ॥ ४ ॥ मतिमांघतः प्रमादात्समयविरु-
द्धंलिखितमत्रमया ॥ संशोध्यंश्रुतवद्भिः प्रसादमाधायतत्सर्वं ॥५॥ इतिक्षेत्रसमासप्रक-
रणं वालाववोधसहितं समाप्तमिदम् ॥

॥ अथ श्रीसिद्धांतस्तवन प्रारंभः ॥

नत्वा गुरुभ्यः श्रुतदेवतायै सुधर्मणेच श्रुतजक्तिनुन्नः ॥ निरुद्धनानावृजिनागमानां
जिनागमानां स्तवनं तनोमि ॥१॥ सामायिकादिकषडध्ययनस्वरूपमावश्यकंशिवरमाव-
दनात्मदर्शं ॥ निर्युक्तिज्ञाप्यवरचूर्णिविचित्रवृत्ति स्पष्टीकृतार्थनिवहं हृदये वहामि ॥२॥
युक्तिमुक्तास्वातिनीरं प्रमेयोर्मिमहोदधिं ॥ विशेषावश्यकंस्तौमि महाज्ञाप्यापराजिधं ॥३॥
दशवैकालिकं मेरुमिवरोचिष्णुचूलिकं ॥ प्रीतिक्षेत्रं सुमनसां सत्कल्याणमयं स्तुमः॥४॥
उद्धामुपोद्धातविकटपकालजेदप्रजेदप्रतिजेदरूपां ॥ मिताजिधानाममिताजिधेयां नौ-
म्याद्यनिर्युक्तिममोघयुक्तिं ॥ ५ ॥ पिरुविधिप्रतिपत्तावखंडपांडित्यदानदुर्लभितां ॥ ल-
लितपदश्रुतिमिष्टामजिष्टुमःपिंडनिर्युक्तिं ॥ ६ ॥ प्रवचननाटकनांदी प्रपंचितज्ञानपंच-
कसतत्त्वा ॥ अस्माकममंदतमं कंदलयतुनंदिरानंदं ॥ ७ ॥ अनुयोगद्वाराणी द्वारणीवा-
पुनर्जवपुरस्य ॥ जीयासुः श्रुति सौधाधिरोहसोपानरूपाणि ॥ ८ ॥ अनवमनवमरससु-
धाद्विनीं षट्त्रिंशदुत्तराध्ययनीं ॥ अंचामिपंचचत्वा, रिंशतमृषिज्ञापितानि तथा ॥९॥
उच्चैस्तरोदंचितपंचचरूमाचार माचारविचारचारुं ॥ महापरिज्ञानसुजोगविद्यमाद्यंप्रपद्ये
गमनंगजैत्रं ॥ १० ॥ त्रिषष्टिसंयुक्तशतत्रयीमितप्रवादिदर्पाद्रिविजेदह्लादिनी ॥ द्वयश्रु-
तस्कंधमयंशिवश्रियेकृतस्पृहःसूत्रकृतांगमद्रिये ॥ ११ ॥ स्थानांगाय दशस्थान स्थापि-
ताखिलवस्तुने ॥ नमामिकामितफलप्रदानसुरशाखिने ॥१२॥ तत्तत्संख्या विशिष्टार्थ प्र-
रूपणपरायणं ॥ संस्तुमःसमवायांगं समवायैःस्तुतं सतां ॥ १३ ॥ याषट्त्रिंशत्सहस्रान्
प्रतिविधिसुजुषां वित्रती प्रश्नवाचां, चत्वारिंशद्वेषु प्रथयतिपरितः श्रेणिमुद्देशकानां ॥
रंगगंगोत्तरंगानयगमगहना दुर्विगाहाविवाहप्रज्ञप्तिःपंचमांगं जयति जगवती सावि-
चित्रार्थकोशः ॥ १४ ॥ कथानकानां यत्रार्द्ध चतस्रः कोटयःस्थिताः ॥ सोत्कितादिज्ञा-
नहृद्याज्ञाताधर्मकथाःश्रिये ॥ १५ ॥ आनंदादिश्रमणोपासकदेषेतिवृत्तसुजगार्थाः ॥ वि-
शदामुपासकदशा जावदृशंममदिशंतुसदा ॥ १६ ॥ महर्षिमहासतीनां गौतमपद्माव-
तीपुरोगाणां ॥ अधिकृतशिवांतसुकृताः स्मरतोच्चैरंतकृदशाःकृतिनः ॥ १७ ॥ गुणैर्यद-

ध्ययनकलापकीर्तिता अनुत्तराःप्रशमिषुजालिमुख्यकाः ॥ अनुत्तरंश्रियमजजन्ननुत्तरोप-
 पातिकोपपदशःश्रयामिताः ॥ १८ ॥ अंगुष्ठाव्यवतरदिष्टदेवतानां विद्यानांजवनमुदात्तवैज-
 वानां ॥ निर्णीताश्रवविधिसंवरस्वरूपाः प्रश्रव्याकरणदशादिशंतुशंनः ॥ १९ ॥ ज्ञातैर्मृ-
 गापुत्रसुबाहुवादिभिः शासद्विपाकंसुखदुःखकर्मणां ॥ द्विपंक्तिसंख्याध्ययनोपशोजितं
 श्रीमद्विपाकश्रुतमस्तुनःश्रिये ॥ २० ॥ प्रणिधाययत्प्रवृत्ता शास्त्रांतरवर्णनातिदेशततिः ॥
 नमतोपपातिकंतत् प्रकटयदुपपातवैचित्रीं ॥ २१ ॥ सूर्याजवैजवविज्ञावनहृष्टतीर्थं प्रश्ना-
 दनंतरमिनानननिर्गतेन ॥ केशप्रदेशिचरितेनविराजिराजप्रश्रीयमिदमुपपत्तिशतैर्वहा-
 मि ॥ २२ ॥ जीवाजीवनिरूपिद्वेधाप्रतिपत्तिनवककमनीयं ॥ जीवाजिगमाध्ययनं ध्याये-
 मासुगमगमगहनं ॥ २३ ॥ षट्त्रिंशतापदैर्जीवा जीवज्ञाव विज्ञाविनीं ॥ प्रज्ञापनांयथा-
 यामिश्यामार्थस्यामलंयशः ॥ २४ ॥ विवृताद्य द्धीपस्थितिजिनजनमहचक्रिदिग्विजय-
 विधये ॥ जगवतिजंबु द्धीपप्रज्ञतेतुज्यमस्तुनमः ॥ २५ ॥ प्रणमामिचंद्रसूर्यप्रज्ञसी य-
 मलजातिकेनव्ये ॥ ग्रंथवपुषैवनवरंनातिजिदार्थात्मनापिययोः ॥ २६ ॥ कालादिकुमा-
 राणां महाह्वारंजसंच्रुतैर्दुरितैः ॥ दर्शितनरकातिथ्यानिरयावल्लिकाविजेषीरन् ॥ २७ ॥
 पद्मादयःकदपवसंतज्यमुपेयिवांसःसुकृतैः शमीशाः ॥ यत्रोदिताःश्रेणिकराजवंश्या उ-
 पास्महेकदपवसंतिकास्ताः ॥ २८ ॥ चंद्रसूर्यबहुपुत्रिकादिजिर्यत्रसंयमविरोधनाफलं ॥
 जुज्यमानमगुणाज्जणाधिपैः पुष्पिताः शमजिपुष्पयंतुताः ॥ २९ ॥ श्रीह्रीप्रचृतिदेवीना
 चरित्रं यत्र सूरितं ॥ ताः संतुमेप्रसादानुकूलिकाःपुष्पचूलीकाः ॥ ३० ॥ वृष्णीनांनिषधा-
 दीनां द्वादशानांयशः स्रजः ॥ पुष्पांतुजक्तिनिष्णातां दशांवृष्णिदशाःशुजां ॥ ३१ ॥ वंदेम-
 रणसमार्धिं प्रत्याख्यानेमहातुरोपपदे ॥ संस्तारचंद्रवेध्यकजक्तपरिज्ञाचतुःशरणं ॥ ३२ ॥
 वीरस्तवदोचंद्रस्तवगङ्गाचारमपिचगणिविद्यां ॥ द्धीपाब्धिप्रज्ञासिं तंडुलवैचारिकंचनुमः
 ॥ ३३ ॥ शिवाध्वदीपायोदृतानुद्धातारोपणात्मने ॥ चित्रोत्सर्गापवादायनिशीथायनमो
 नमः ॥ ३४ ॥ संकदपव्यवहारेणाधुनातेनापिमुख्यता ॥ तंजीतकदपमाकदपकदपंतीर्थ-
 श्रियःश्रिये ॥ ३५ ॥ अंचामिपंचघ्ननवप्रमाणाचामाम्लसाध्यंकुमतैरबाध्यं ॥ महानिशी-
 थंमहि मौषधीनांनिशिथिनीशंशिववीतिज्रुतं ॥ ३६ ॥ निर्युक्तिजाप्यवार्तिकसंग्रहणीचू-
 णिटिप्पनकटीकाः ॥ सर्वेषामप्येषां चेतसिनिवसंतुनःसततं ॥ ३७ ॥ परिकर्मसूत्रपूर्वा-
 नुयोगपूर्वगतचूलिकाज्जेदं ॥ ध्यायामिदृष्टिवादंकालिकमुत्कालिकंश्रुतंचान्यत् ॥ ३८ ॥ य-
 स्याज्जवंत्यवितथा अद्याप्येकोनषोरुशादेशाः साजगवतीप्रसीदतुममांगविद्यानवद्यविधि-
 साध्या ॥ ३९ ॥ वंदेविशेषणवतीं संमतिनयचक्रबालतद्वार्थान् ॥ ज्योतिः करंरुसिद्ध-
 प्राज्ञतवसुदेवहिंडीश्च ॥ ४० ॥ कर्मप्रकृतिप्रमुखान्यपराण्यपिपूर्वसूरिरचितानि ॥ समय-
 सुधांबुधिपृषतान् परिचिनुमः प्रकरणानिचिरं ॥ ४१ ॥ उच्चैर्योजनलक्षमानविदितोवि-

अस्तुवर्णात्मनां जव्यानंदनजडशालमहिमारोचिष्णुचूलांचितः ॥ अस्तुश्रीजिनगेहजा-
स्वरुचिस्थानंलसन्निर्जरः सोयंवःपरमेष्ठिपंचकनमस्कारः सुमेरुः श्रिये ॥ ४१ ॥ सर्वश्रु-
ताज्यंतरगांकृतैर्नस्तिरस्कृतिपंचनमस्कृतिंच ॥ तीर्थप्रवृत्तेःप्रथमंनिमित्तमाचार्यमंत्रचन-
मस्करोमि ॥ ४३ ॥ व्याकरणबंदोलंकृतिनाटककाव्यतर्कगणितादि ॥ सम्यग्दृष्टिपरि-
ग्रहपूतंजयतिश्रुतज्ञानं ॥ ४४ ॥ इतिजगवतःसिद्धांतस्यप्रसिद्धफलप्रथा, गुणगणकथां-
कंठेकुर्याज्जिनप्रजवस्ययः ॥ वितरतितरांतस्मैतोषाद्भरंश्रुतदेवता स्पृहयतिचसामुक्ति-
श्रीमत्समागमनोत्सवं ॥ ४५ ॥

॥ अथ श्रीकृष्णजादिवर्द्धमानांतजिनस्तवन प्रारंभः॥

आनम्रनाकिपतिरत्नकिरीटरोचिर्नाराजितक्रमसरोजनिवासलक्ष्मीः ॥ उत्तत्पद्मेमप-
रमाणुमयप्रजोवः ॥ श्रीनाजिनंदनजिनाधिपतिःपुनातु ॥ १ ॥ चाणूरजिच्चरणनिर्गत-
सिंधुवारिधाराजिधौतगरुक्छदधौतकांतिः ॥ कंदर्परूपपवनाशननाशनैकविश्रंघ्वजोवि-
जयतामजितोजिनेंद्रः ॥ २ ॥ वंदारुसादरपुरंदरमौलिमौलि रत्नांशुमांसलितपादनख-
प्रजौघः ॥ पुष्पेषुपद्मगपतिक्षयपक्षिराजः श्रीशंभुवोजवतुजाग्यविभूतयेवः ॥ ३ ॥ ना-
दीकसंश्रयनिवद्धरसोमराक्षीसंसेवितोचितगतिःशुचिपक्षशाही ॥ नित्यंमनःसरसिबीत-
मलेमरालक्षीलायितं कलयतादजिनंदनोवः ॥ ४ ॥ अर्तिनिवर्तयतु कार्तिकपूर्णिमेंडुसं-
वावडूकवदनःसदनंगुणानां ॥ व्याकोशचंपकविरोचिशरीररोचिर्नव्यांमर्तिददतुवःसुम-
तिर्मुनीशः ॥ ५ ॥ कट्याष्ववह्निवनपद्मववारिवाहः प्रत्यूषपूषकिरणारुणकायकांतिः ॥
गीर्वाणमौलिमण्डितुं वितपादपद्मः पद्मप्रजोदिशतुनःपदवीमपंकां ॥ ६ ॥ जव्येषुतोषम-
तनुंवितनोतुसेवाहेवाकिनाकिमुकुटोपलघटितांग्रिः ॥ देवेंद्रवाहनकरेणुसलीलगांमी चा-
मीकरोज्वलरुचिर्नगवान्सुपार्श्वः ॥ ७ ॥ देवःशरज्जलधरोज्जितवारिधाराधौतत्रिलोच-
नशिलोच्चयगौरमूर्तिः ॥ त्रैलोक्यलोककुमुदाकरपूर्णचंद्रश्रंजप्रजोदिशतुवःशिवदानशौरः
॥ ८ ॥ प्रेखन्नाखवलिमयूखशिखानुविद्धावालातपहुरितपंकजकांतिजैत्री ॥ कुंदावदात-
गुणमौक्तिकनाम्रपर्णि पादद्वयीमममुदंसुविधेविधत्तां ॥ ९ ॥ उद्दामकामकरटींद्रमृगाधि-
राजत्रैलोक्यलोचनचकोरसुधामरीचिः ॥ योगींद्रहृत्कमलवासविलासहंसः श्रीशीत-
लःसफलयत्वजिवांढितंवः ॥ १० ॥ इदवाकुवंशसुरमंदिरहेमकुंजः कायप्रजापहसिता-
श्रुतशातकुंजः ॥ ज्ञानात्मदर्शतलविंवितविश्वविश्वः श्रेयांसतीर्थपतिरर्पयतुप्रियंवः ॥ ११ ॥
जीयाज्जगन्नयपतिःप्रतिपक्षपद्मनक्षत्रमंरुलनिरस्तिगजस्तिमाही ॥ प्रौढप्रजावजवनंचुव-
नैकवंधुर्वधूकवंधुररुचिःप्रभुवासुपूज्यः ॥ १२ ॥ त्रैलोक्यशेखरितशासनमोहराजमायध-
शःशशधरग्रसनैकराहुः ॥ पोतःप्रमादजलधौकलधौतकांतिर्मच्चेतसोविमलतांविमलस्त-
नोतु ॥ १३ ॥ आनंदमेदुरनमस्त्रिदशेशमौलिमंदारदामविगलन्मकरंदधौतं ॥ लक्ष्मी-

निकेतनमनंतजिनेश्वरस्य पादारविंदमज्जिनंदतुमानसनः ॥ १४ ॥ श्रीजानुचूपकुलकैर-
वशीतजानुः संमोहसंतमससंचयचंडजानुः ॥ पुष्यत्कषायदनुजान्वयचक्रपाणिः पाणि-
स्थमावहतुवःशिवशर्मधर्मः ॥ १५ ॥ बाह्यांतरारिकुलकाननधूमकेतुः संकेतधामजिनच-
क्रिरमारमण्योः ॥ सौवर्णपद्मदलकोमलकायकांतिः श्रीशांतिरंतयतुसंततिमेनसानः ॥ १६ ॥
सिद्धांतसिद्धतटिनीतुहिनाचलाय श्रीवह्निवेह्ननकलामलयाजिलाय ॥ निःशेषजंतुपरि-
रक्षणदीक्षिताय श्रीकुंथवेगुणगणैःपृथवेनमोस्तु ॥ १७ ॥ देवःसुदर्शननराधिपवंशवंश-
मुक्ताफलंसफलितप्रणताजिलाषः ॥ लोलाक्षपक्षिकुलसंयमनैकपाशः श्रीमान्नरःस्फुरतु-
मानसमंदिरेमे ॥ १८ ॥ चिंतामणित्रिदशपादपकामधेनुमाहात्म्यजैत्रचरणंबुरुहप्रणामः ॥
मारप्रवीरजयमह्यमतद्विकास्तुमद्विर्मदीयहृदिपल्लवितप्रमोदः ॥ १९ ॥ निर्वाणराज्यक-
मलाहृदितारहारः संसारवारिनिधितारणकर्णधारः ॥ अंजोदसोदरवपुःस्वपदारविंदे श्री-
सुवतोदिशतुषट्चरणव्रतमे ॥ २० ॥ नम्रद्युसन्मणिकिरीटघटप्रसारिज्योत्स्नाजलक्षपित-
पादपयोरुहश्रीः ॥ कीर्तिप्रतानधवलीकृतजूजुवःस्वर्जद्राणिसांद्रयतुवोनमितीर्थनाथः ॥ २१ ॥
सेवापरायणनरायणचारुचूडारत्नप्रज्ञापटलपाटलितांघ्रिपीठः ॥ राजीमतीहृदयपंकजचंच-
रीकः श्रीनेमिरस्तुजवतांजवतांतिशांत्यै ॥ २२ ॥ फुल्लत्फणींद्रफणराजिमणीमरीचिवीचि-
प्रपंचितशचीपतिकार्मुकश्रीः ॥ दुर्गापसर्गजलशोषविधौतर्तुः स्वामीपितुंजवतारुचि-
तानिपार्श्वः ॥ २३ ॥ नम्रेन्द्रशेखरपरागपिशंगितांगिरुतुंगसंगमकगर्वगिरींद्रवज्रः ॥ सि-
द्धार्थपार्थिवकुलार्णवकौस्तुभोवः श्रेयांसिमांसलयतात् प्रभुवर्द्धमानः ॥ २४ ॥ प्रज्ञावलं-
वितजिनप्रज्ञसूरिवर्यवाक्पारवर्तिविज्ञवाविज्ञवाऽधिकाराः ॥ यष्टंतुयोगिवृषज्ञारुषज्ञाद-
योवः श्रीवर्द्धमानचरमाःपरमार्थसिद्धिं ॥ २५ ॥ तत्त्वानितत्त्वानिचूतेषुसिद्धंज्ञावारिज्ञा-
वारिविशोषधर्म ॥ दुर्वोधदुर्वोधमतंहरंतमारंज मारंजजतादिदेवं ॥ १ ॥ नैद्राजिनैद्रा-
जिततेस्तवेलंकाहंतुकाहंतुरथंनयस्य ॥ मामत्रमामत्रतथापिकुंददंतावदंतावलचिन्हदीनं
॥ २ ॥ बाह्यांकबाह्यांकलिपेकमग्नकर्षेप्रकर्षेप्रवणांकृपायाः ॥ तांशंजतांशंजववर्द्धयंतीमेकां-
तमेकांतववाचमीडे ॥ ३ ॥ वंदेशिवंदेशितधर्मरुद्धिवस्वर्णवस्वर्णरुचेऽधिगंतुं ॥ विश्वस्यवि-
श्वस्यजयेतवोच्चैरक्षामरक्षामजिनंदनाज्ञां ॥ ४ ॥ माराधिमाराधितवासवैर्मेवीराजिवीरा-
जितमोहजिते ॥ धामासुधामासुमतेमयित्वमीतिप्रमीतिप्रगुणोजयानि ॥ ५ ॥ संसक्तसं-
सक्तहृदः शिवेदिरावध्वांतवध्वांतनिरासलालसां ॥ रक्तांकरक्तांकरणप्रज्ञांप्रज्ञोपज्ञांपद्मा-
न्नरदायिनीस्तुमः ॥ ६ ॥ पृथ्वीजपृथ्वीजनचूंगचूतांकस्वस्तिकस्वस्तिकृतःसुपार्श्व ॥ कामांत-
कामांतनुयुर्विमुक्त्यजीकास्तजीकास्तववाग्विलासाः ॥ ७ ॥ शीतांशुशीतांशुजदांयशस्तुति
सोमांकसोमांकवयेत्तवेशयः ॥ संगत्यसंगत्यजनाहमश्रिया सौजाग्यसौजाग्यनिधिर्व्रजे-
ष्ठिवं ॥ ८ ॥ संकटपसंकटपनकृन्मनोद्यराजीवराजीवलवन्तुषारं ॥ रुच्यासुरुच्यासुविधेनृना-

किरामासुरामासुतनासजते ॥९॥ संपन्नसंपन्नरनाथपूजितंसत्कीर्तिसत्कीर्तितचारुचेष्टितं ॥
यंनिर्जयंनिर्जरमर्चयन्जवेन्नारंसनारंसपुनातुशीतलः ॥ १० ॥ ज्व्यानज्व्यानणुमोह कू-
पांतःपाततःपातरिगंरुकांके ॥ सश्रेयसःश्रेयसिकस्यनास्तुरागःस्मरागःस्मयजिद्यधीशे ॥११॥
बंधूकबंधूकरणप्रशक्तिगात्राजगात्राजववासुपूज्य ॥ सद्योगसद्योगरयप्रसादं जायेयजाये-
ययथानज्यूयः ॥ १२ ॥ माधुर्यमाधुर्यगिरायुण्डुरामेणरामेणकिरेणलक्ष्मणा ॥ तेतेगतेते-
गरिमाणमद्भुतंनीताविनीताविमलेश्वरत्वया ॥ १३ ॥ जाजालजाजाललितामलांगुलीले-
खेनलेखेननुतेनजूषितं ॥ मानंतमानंतपदांबुजेनतेकंदर्पकंदर्पमुपैतुकिं मम ॥१४॥ पद्मास्य
पद्मास्यदतस्तमेतिविश्वेनविश्वेनरुजंतिरोगाः ॥ यःसन्नयःसन्नकुवासनाकोनाधर्मनाधर्मर-
तस्तुतेत्वां ॥ १५ ॥ शांतेनिशांतेनिवसन्नजीता वन्यायवन्यायतिमहवाग्ने ॥ हेमाजहे-
माजवनप्रसीदजीतानजीतानमपाप्मनोनः ॥१६॥ सत्यागसत्यागमचंद्रपद्मदासत्वदासत्व-
निकेतकूथ ॥ पायादपायादहितार्थपंक्ता वंतीजवंतीजवदाननश्रीः ॥१७॥ मंदेतमंदेत-
यानिरस्तगांगेयगांगेयगुणातवार ॥ योगाधयोगाधरितांतरारेराजिर्वराजिर्वरिवस्यतेऽसौ
॥ १८ ॥ जासावजासावनिर्तेडनीला सत्कायसत्कायशसस्तुतेऽग्रे ॥ नव्यापिनव्यापिहि-
यानजातीकामद्विकामद्विजिनाधिनाथ ॥ १९ ॥ निर्मायनिर्मायगुणर्क्षितीर्थयोगेनयोगे-
नदृढेनसिद्धः ॥ कट्याणकट्याणसुमेरुरस्तुदेवोमुदेवोमुनिसुव्रतःसः ॥२०॥ विद्यातिविद्या-
तिशयैककोशंलोकेशलोकेशरणंमेत्वां ॥ निष्कोपनिष्कोपमदेहदीधिते वप्राजवप्राजजग-
ज्रयस्य ॥ २१ ॥ येनाजयेनाजरणीकृताज्ञा चारित्रचारित्रतवस्वशीर्षे ॥ नेमेसनेमेसकलैः
समुद्यदामोददामोदरवंद्यशकैः ॥ २२ ॥ विघ्नंतुविघ्नंतुलितामरेंद्राः पार्श्वस्यपार्श्वस्यसुरस्व-
सेव्याः ॥ जातानजातानवपंकजानांपादास्त्रपादास्त्रसतांशरण्याः ॥ २३ ॥ निष्कामनिष्का-
मलकायवीरसिद्धार्थसिद्धार्थकुलप्रदीप ॥ सर्वज्ञसर्वज्ञनमस्कृतांग्रे पुण्यानिपुण्यानिसतां-
चिनुष्व ॥ २४ ॥ धीरानिधीरानिखिलांगिरहाविज्ञानविज्ञानतकटपवृक्षाः ॥ देवाधिदे-
वाधिनुतप्रणीतकट्याणकट्याणकपंचकानः ॥ २५ ॥ वारिंजवारिंजयहस्तिनोस्ताचारोप-
चारोपरिशीलयस्त्वां ॥ नाद्वीकनाद्वीकविधौतजैनसिद्धांतसिद्धांतकनिग्रहः स्यात् ॥२६॥
शुक्रांशुकक्रांशुकचूत्करस्यवीणाप्रवीणाप्रणतेष्टदाने ॥ दाहंसदाहंसरथातिवात्सपद्मास्य
पद्मास्यतुज्जारतीवः ॥ २७ ॥ एवंश्रीकृष्णजादयोजिनवराः श्रीवर्द्धमानांतिमाः सांद्रानंद-
मखंरुखंरुयमकैर्जृताश्चतुर्विंशतिः ॥ प्रज्ञोद्धासलसज्जिनप्रज्ञकविव्यावर्ण्यमानोदयाचूया
सुर्मयिसुप्रसन्नहृदयास्त्रैलोक्यलक्ष्मीश्वराः ॥ २८ ॥ इतियमकमयचतुर्विंशतिजिनस्तुतिः ॥

॥ શ્રીવર્ધ્નમાન જિનાય નમઃ ॥

॥ અથ શ્રી કર્મવિપાક નામક પ્રથમ કર્મગ્રંથ પ્રારંભઃ ॥

॥ ટીકાકર્તા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ આદ્યમાં મંગલ કરેહેઃ—ઉપજાતિભંદ. ॥

દિનેશવદ્યાનવરપ્રતાપૈ, રનંતકાલપ્રચિતં સમંતાત્ ॥

યોઽશોષયત્કર્મવિપાકપંકં, દેવો મુદે વોઽસ્તુ સ વર્ધ્નમાનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ— અનંત કાલનો સંચય કરેલો જે કર્મવિપાકરૂપ પંક એટલે કાદવ તેનું ઉ-
ગ્રધ્યાન રૂપ તાપવડે શોષણ કરવાને જે સૂર્યના જેવા છે, એવા શ્રીવર્ધ્નમાન દેવ મને
હર્ષ કરનારા થાઉં. ॥ ૧ ॥ ॥ આર્યાવૃત્તમ્ ॥

જ્ઞાનાદિગુણગુરુણાં, ધર્મગુરુણાં પ્રણમ્ય પદકમલં ॥

કર્મવિપાકેવિવૃત્તિં, સ્મૃતિબીજવિવૃદ્ધયે વિદધે ॥ ૨ ॥

અર્થ— જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ જે સર્વોત્કૃષ્ટ ગુણ તેજણ કરીને મહત્તાને
પામેલા અથવા તેજની પ્રાપ્તિ કરાવનારા એવા જે ધર્મગુરુ, તેમના પદકમલને પ્રણામ
કરીને સ્મરણરૂપ અંકુરની વૃદ્ધિ કરવાને અર્થે આ કર્મવિપાક નામના પ્રથમ કર્મગ્રં-
થની વૃત્તિ હું કરું. ॥ ૨ ॥

હવે કર્મગ્રંથ તે શું કહીએ? તો કે—જીવે મિથ્યાત્વાદિક હેતુએ કરીને જે આત્માસાથે
પુજ્જલ બાંધે તેને કર્મ કહીએ, યથા ક્રિયતે ઇતિ કર્મ ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યા. તે કર્મનું મૂલોત્તર
પ્રકૃતિ જ્ઞેદે કરી, તથા પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશાદિ બંધ જ્ઞેદે કરી, તથા બંધો-
દયોદીરણાસત્તાદિ જ્ઞેદે કરીને ગ્રંથનું રચવું પ્રતિપાદન છે જેહનેવિષે; તે કર્મગ્રંથ ક-
હીએ. ત્યાં પ્રથમ કર્મવિપાકનામા કર્મગ્રંથ કહેહે. એ બધી વાત પ્રસંગથી કહી છે.

॥ હવે બાલાવબોધ કર્તા મંગલાચરણ કહે છે. ॥

શ્રેયોમાર્ગસ્ય વક્તારં ॥ હેતારંકર્મહત્રિણાં ॥ ચેત્તારં

વિશ્વતત્વાનાં ॥ વંદે વીરં જગત્પ્રજ્ઞું ॥ ૧ ॥ ગુણચંદ્રં

ગુરું નત્વા ॥ મતિચંદ્રેણ ધીમતા ॥ ક્રિયતે

કર્મગ્રંથસ્ય ॥ વ્યાખ્યા બાલાવબોધિની ॥ ૨ ॥

॥ હવે ગ્રંથકર્તા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ પહેલી ગાથાએ કરી અજિષ્ટદેવતાની

સ્તુત્યાદિકનું પ્રતિપાદન કરે છે. મૂલ ગાથા ॥

સિરિવીરજિણં વંદિય ॥ કમ્મવિવાગં સમાસર્જં વુહં ॥

કીરહ્ જિણે દેહહિં ॥ જેણંતો જન્નએ કમ્મં ॥ ૧ ॥

અર્થ— સકલ ત્રિચુવન જનના મનને ચમત્કાર ઉપજાવે, તથા પરમાર્હત્વ મહા મ-
હીમાને વિસ્તારે એવી જે અષ્ટ મહા પ્રાતિહાર્ય લક્ષણ સિરિ કેળ શ્રી એટલે શોજા.
યથા ॥ અશોકવૃક્ષઃ સુરપુષ્પવૃષ્ટિ, દિવ્યોધ્વનિશ્ચા મરમાસનંચ; જામંડલં હુંડુજિરાત-
પત્રં, સત્પ્રાતિહાર્યાણિ જિનેશ્વરાણાં ॥ એ અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્ય કહિં, અથવા ચોત્રીશ
અતિશય લક્ષણ શોજા તેણે કરી વિરાજમાન એવા જે વીરજિણં કેળ શ્રીવર્ધમાન
જિન એટલે રાગ દ્રેષ તથા મોહ પ્રમુખ વૈરીઝનો પરાજય કસ્યાથી જિન કહેવાય
ઠે. અને તે વૈરીઝરૂપ વીર એટલે સુજટ તેઝને જીતવાથી વીરજિન એ નામ સાર્યકજ
ઠે. એવા શ્રીવર્ધમાન સ્વામીને મને કરી, પ્રણિધાન એટલે વિશુદ્ધ મનસહિત જે વ-
ચન યોગ તે વડે સ્તુતિ તથા કાયા એ કરી પ્રણામરૂપ વંદિય કેળ વંદના કરીને, અહીં
વંદના શબ્દે સ્તવના અને પ્રમાણ એ વેહુ અર્થ કહીં ઠે. વંદિસ્તુત્યજિવાદનયોરિતિ વ-
ચનાત્ એણે કરી મંગલાચરણને અર્થે અજિષ્ટ દેવની સ્તુતિ કરીને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોના
અનુજવને કર્મવિવાગં કેળ કર્મવિપાક કહિં. તેને સમાસઝં કેળ સંકેપે કરી અર્થાત્
વર્તમાન હુપમકાલના લોકોની બુદ્ધિ તથા આયુ વલ પ્રમુખ અતિ અદ્ભુત હોવાથી ઘણા
વિસ્તારવંત ગ્રંથોમાં પ્રવૃત્ત થવામાં વિદ્વ પડવાના જયથી તેવી કૃતિ તેઝની ઝપર ઉપકારરૂપ
કદાચ ન થાય, માટે આ ટુંકામાં બુઝં કેળ કહીશ. એથી પ્રયોજન સૂચવ્યું; ઉપાયો-
પેય એટલે કારણ કાર્ય લક્ષણ, સાધ્ય સાધન લક્ષણ, તથા ગુરુપર્વક્રમલક્ષણ સંબંધ,
અર્થાત્ સિદ્ધ થાય ઠે; સમ્યક્દૃષ્ટીજીવ અધિકારી ઠે; અને અજિધેય જે કર્મવિપાક
તે એમાં ત્રિપય ઠે. હવે આગલા વે પદે કરી કર્મ શબ્દનો અર્થ કરે ઠે. જે કરાય તે
કર્મ કહીં. તેના પુજ્જલ અંજન ચૂર્ણથી જરેલા દાવલાની પેઠે સર્વ લોકાકાશમાં
નિરંતર વ્યાપી રહેલા ઠે; તેને ક્ષીર અને નીરની પેરે તથા અગ્નિ અને લોહની પેઠે
કર્મવર્ગણા દ્રવ્ય અને આત્માનો તાદાત્મ્ય સંબંધ જે કારણમાટે થઈ રહેલો ઠે; તે
કારણમાટે તે કર્મ કહેવાય ઠે. એ કર્મ કોણ કરે? તો કે—જિણ કેળ જીવે કરી કીરણ
કેળ કરાય ઠે. તે જીવ કોને કહીં? પાંચ ઇન્દ્રિય, ત્રણ યોગ તે ત્રણ બલ, શ્વાસો-
શ્વાસ તથા આયુ એ દશ પ્રાણસુધી જે યથાયોગ્ય ધારણ કરી શકે તેને જીવ ક-
હિં, તે જીવ આવા લક્ષણવાલો ઠે—મિથ્યાત્વાદિકે કરી મલીનસ્વરૂપ થકો સા-
તાદિ વેદનીયાદિ કર્મોનો કર્તા ઠે, તથા તેઝના ફલ જે સાતા અસાતા તેનો જોક્તા,
તથા એવા એવા કર્મવિપાકનો ઉદય તેને અનુસારે કરી નરકાદિક ગતિનેવિષે સં-
સર્તા, અને સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન તથા ચારિત્ર લક્ષણ જે રત્નત્રય તેના અચ્યાસની બા-
હુલ્યતાના વશેકરી અશેષ કર્મ મલપટલનો પરિનિર્વાતા, એ ચારે લક્ષણે વિરાજમાન
તે જીવ, સત્ત્વ, પ્રાણી તથા આત્મા इत्यादि पर्यायवडे उल्लेखાય ઠે; ઉક્તંચ ॥ યઃ ક-

ત્તાંકર્મજ્ઞેદાનાં જોક્તા કર્મફલસ્યચ; સંસર્તા પરિનિર્વાતા સહ્યાત્મા નાન્યલક્ષણઃ ॥
 કયા કારણની યોગ્યતા પામીને જીવ કર્મને કરે છે? તો કે—મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક-
 પાય તથા યોગ એ ચાર લક્ષણવાળા સામાન્યરૂપ હેઠળિં કેળું હેતુએ કરી જીવ ક-
 ર્મને કરે છે. યતઃ “ પશિણી યત્તણ નિન્હવ ઉવધાયપજસ્સ અંતરાણ ॥ અચ્ચાસા ય-
 ણયાએ આવરણહુગંજિજ્જયઙ્ ” ઇત્યાદિ વિશેષ કારણની યોગ્યતા પામીને તે વિશેષ કરી
 આ ગ્રંથનેવિષેજ આગલ કહેવાશે. આટલું કહ્યું તેનો તાત્પર્યાર્થ આ છે:— જેણે કેળું
 જે કારણમાટે હેતુએ કરી જીવવડે કરાય છે તો કેળું તે કારણમાટે તેને કર્મજાણે
 કેળું કર્મ કહેવાય છે. ઇટલે જીવ હેતુ પામીને જેને કરે તેને કર્મ કહીએ; ક્રિયતેતત્
 કર્મ ઇત્યર્થાત્ એવું જે પુજ્જલમય મૂર્તિકર્મ તે કેવા પ્રમાણે કરી સિદ્ધ છે, તે કહે છે.

સંસારનેવિષે સમસ્ત જીવ વર્તે છે, તેને આત્મત્વપણું સમાન છે. પણ તેમાંહે કોઈક દેવ-
 તા છે, કોઈક નારકી છે, કોઈક તિર્યંચ છે, કોઈક મનુષ્ય છે, એમ નર નારક તિર્યંચ અને મ-
 નુષ્યરૂપ વિચિત્રતા છે. એમ વહી મનુષ્યત્વપણું પણ સર્વ મનુષ્યને વિષે સમાન છે. ત-
 થાપિ તેમાંહે કોઈક રાજા છે, કોઈક રંક છે, કોઈક પંમિત છે, કોઈક મૂર્ખ છે, કોઈક
 મહર્ષિક છે, કોઈક દરિડી છે, કોઈક સ્વરૂપવાન છે, કોઈક કુરૂપવાન છે, ઇત્યાદિક જે
 વિચિત્રપણું છે, તે વિચિત્રપણું નિર્હેતુક નથી પણ હેતુસહીતજ છે. જો નિર્હેતુક માનીએ તો
 નિત્યં સત્ત્વ કિંવા અસત્ત્વનો પ્રસંગ થાય. નિત્યંસત્ત્વ મસત્ત્વંવા ॥ હેતોરન્યાનપેક્ષણાદિતિવ-
 ચ્ચનાત્ ॥ તે માટે એ વિચિત્રતા સહેતુક માનવી. તે હેતુને અમે કર્મ કહીએ બૈએ, એ-
 તદુક્તંશ્રીદિનકૃતટીકાયાં ॥ ક્ષ્માચૃડંકકયાર્મનીષિજહંયોઃ સદૂપનીરૂપયોઃ શ્રીમહુર્ગત-
 યોર્બલાબલવતોર્નીરોગરોગાર્ત્તયોઃ સૌજાગ્યાઽસુજગત્ત્વસંગમજુષોસ્તુદ્યેપિનૃત્વેંતરં યત્તત્કર્મ
 નિબંધનં તદપિનોજીવં વિનાયુક્તિમત્ ॥ એનો અર્થ કહે છે.

એ વાત શ્રી દિનકૃત ટીકાનેવિષે જીવસ્થાપના અધિકારે આવી રીતે કહેલી છે
 કે:—મહર્ષિવંત અને રંક, બુદ્ધિવંત અને મૂર્ખ, સુરૂપ અને કુરૂપ, સજ્જતિવાન અને
 હુર્ગતિવાન, બલવાન અને નિર્બલ, નિરોગ અને રોગાર્ત્ત, તેમજ સૌજાગ્ય તથા હુર્જા-
 ગ્ય, એવા ઈંદ્ર જગતમાં દીઠામાં આવે છે, તેમાં અંતર જે છે તે કર્મનું નિબંધ છે; ત-
 થાપિ તે જીવવિના સંજવે નહીં. એ વિષે બીજે ઠેકાણે પણ કહ્યું છે કે “ આત્મત્વેના
 વિશિષ્ટસ્ય, વૈચિત્ર્યં તસ્ય યદ્દશાત્, નરાદિરૂપં તચ્ચિત્ર, મદૃષ્ટં કર્મસંક્ષિતં.” વળી ‘પૌ-
 રાણિક પણ કર્મસિદ્ધિનું પ્રતિપાદન કરે છે, તે આ પ્રકારે કે “યથાયથા પૂર્વકૃતસ્ય
 કર્મણઃ, ફલંનિધાનસ્યમિવાવતિષ્ઠતિ ॥ તથા તથા તત્પ્રતિપાદનોદયતા, પ્રદીપહસ્તેવ
 મતિઃ પ્રવર્તતે ॥૧॥ યદ્યત્પુરાકૃતંકર્મ, નક્ષરંતીહ માનવાઃ; તદિદંપાંડવશ્રેષ્ઠ, દૈવમિત્યજિ-
 ધીયતે ॥ ૨ ॥ મુદિતાન્યપિમિત્રાણિ, સુક્રુદ્ધાશ્ચૈવશત્રવઃ; નહીં મેતત્કરિષ્યંતિ, યન્નપૂર્વકૃતં-

ત્વયા' ॥૩॥ વૌઠ્ઠ પણ આમ કહે છે કે, “ઇત્થએકનવતૌકદપે સત્તયામે પુરુષો હતઃ, તેન કર્મ વિપાકેન પાદેવિઙ્ઘોસ્મિન્નિદ્ધવઃ” એવી રીતે કર્મના અસ્તિત્વનો યદ્યપિ સર્વ અંગી-
કાર કરે છે, તથાપિ તેજ અમૂર્તિમંત માને છે, પણ તેમ નથી. કર્મ પુજ્જલ સ્વરૂપી છે; તેમાટે મૂર્તિવંત છે, અમૂર્ત નથી, તેમ ઠતાં જો કર્મને આકાશાદિવત્ અમૂર્તિ માનશું; તો જેમ અમૂર્ત આકાશથી કાંઈ આત્માને અનુગ્રહ ઉપઘાત નથી, તેમ કર્મના યોગે પણ આત્માને અનુગ્રહ તથા ઉપઘાતનો સંજવ થશે નહીં. યતઃ “અન્નેજઅમુત્તંચિય, કમ્મંમંનંતિવાસણારૂવં; તંતુનજદ્વડ્ઠત્તો, ઉવાઘયાણુગ્ગહાજ્ઞાવા. નાગાસંજવઘાયં, અણુગ્ગહં વાવિકુણ્ણસત્તાણં.” હવે તે કર્મ પ્રવાહે કરી અનાદિ છે. યતઃ “અણાણ્યં તં પવાહેણ” ઇતિ વચનાત્, જો પ્રવાહની અપેક્ષાથી પણ કર્મને સાદિ માનિયેં, તો જીવોને પૂર્વે કર્મરહિતપણાનો સંજવ થશે. અને પાઠલથી કર્મ કસ્યાથી જીવને કર્મનો સંયોગ ઉત્પન્ન થાય છે એમ માનવું જોઈશે. એમ અંગીકાર કસ્યાથી મુક્ત જીવોને પણ કર્મનો સંયોગ સંજવ થશે, કેમકે તે તો કર્મરહિત છે. તેથી મુક્ત જીવોને અમુક્તતા થશે. એમ માનવું તો ઇષ્ટ નથી. માટે જીવને કર્મની સાથે અનાદિ કાલનો સંયોગ છે એમ માનવું યોગ્ય છે, માત્ર કર્મજ અનાદિ છે એમ નથી.

આશંકા—જીવની સાથે કર્મનો અનાદિ સંયોગ ઠતાં તેનો વિયોગ કેમ સંજવે ?

ઉત્તર—અનાદિ સંયોગ ઠતાં પણ વિયોગ દીઠામાં આવે છે. જે કાંચન અને ઉપલ એટલે પથરાનો અનાદિ સંયોગ છે, તોપણ તથાવિધ સામગ્રીના સજ્ઞાવથી એટલે ધમનાદિકની સહાયતાવડે કીટીનો વિયોગ દીઠામાં આવે છે, તેમજ જીવને પણ સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્દર્શન તથા ચારિત્રના ધ્યાનરૂપ અગ્નિએ કરી અનાદિ કર્મમલની સાથે વિયોગની સિદ્ધિ થાય છે, એ વિષે જ્ઞાણ્યસુધાંજોનિધિર્જગવાન પણ આમ કહે છે કે, “જહ્ણહ્ય કંચણોવલ સંજોગોણાં સંતં ગજ્જવિ; બુઢ્ઢિજ્ઞાસોવાયં, તહજોગો-જીવકમ્માણં ॥ ૧ ॥ ઇતિ પ્રથમ ગાથાર્થ ॥

॥ હવે વીજી ગાથાએ કર્મના કેટલા જેદ છે ? તે કહે છે. ॥

પયઙ્ઠિ રસ પેસા ॥ તં ચત્થહા મોઞ્ઞગસ્સ દિઠંતા ॥

મૂલ પગઙ્ઠ ઉત્તર ॥ પગઙ્ઠ અડવન્ન સયજેયં ॥ ૨ ॥

અર્થ—તંચત્થહા કેળ તે કર્મના ચાર પ્રકાર થાય છે; તે આ પ્રમાણે— પયઙ્ઠિ રસ પેસા કેળ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ તથા પ્રદેશ, જેમ પ્રાસાદ પ્રમુખના આધારચૂત સ્તંજ હોય છે; તેમ કર્મના એ ચાર સ્તંજ છે. તેથી પ્રકૃતિવંધ, સ્થિતિવંધ, રસવંધ તથા પ્રદેશવંધ કહ્યા છે. તેમાં સ્થિતિ, તથા રસ જે અનુજાગ, તથા પ્રદેશ એ ત્રણ

બંધોનો જે સમુદાય તેને પ્રકૃતિબંધ કહિયે; અધ્યવસાય વિશેષે કરી ગ્રહણ કરેલા જે કર્મના દલિક, તેની સ્થિતિ ઇટલે જે કાલનો નિયમ, તેને સ્થિતિબંધ કહિયે; કર્મના પુજ્જલોના શુજાઽશુજ અથવા ઘાતી અઘાતી જે રસ તેને અનુજાગબંધ અથવા રસબંધ કહીયે; અને સ્થિતિ તથા રસની અપેક્ષાવિના કર્મપુજ્જલોના દલિકોનું જે ગ્રહણ કરવું, તેને પ્રદેશબંધ કહીયે. ઉક્તંચ “વિશ્વબંધ દલસ્સ વિઈ, પણસબંધો પણસ ગહણં જં; તાણરસો અણુજાગો, તસ્સમુદાઈ પગઈબંધો. ” બીજે ઠેકાણે પણ કહ્યું છે:— “ પ્રકૃતિઃ સમુદાયઃ સ્યાત્, સ્થિતિઃ કાલાવધારણં; અનુજાગો રસઃ પ્રોક્તઃ પ્રદેશો દલસંચયઃ ” એ ઉક્ત ચાર પ્રકાર તે મોઝગસ્સ દિઠંતા કેળ મોદકના દૃષ્ટાંતેકરી સમજી લેવા, તે આ પ્રમાણે— જેમ વાતરોગને હરણ કરનારા દ્રવ્યથી બનાવેલો જે મોદક હોય છે, તેની વાતરોગનો નાશ કરવાની પ્રકૃતિ અથવા સ્વજાવ હોય છે; પિત્તરોગાપહારક દ્રવ્યથી બનેલા મોદકવડે પિત્તનો ઉપશમ થાય છે; અને કફરોગનાશક દ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થયેલા મોદકથી કફનો ધ્વંસ થાય છે; એવો જે સ્વજાવ તેને પ્રકૃતિ કહિયે; તે મોદક કોઈ એક દિવસ, કોઈ બે દિવસ, એમ યાવત્ કોઈ એક માસસુધી બગડી ન જતાં જેમનો તેમજ રહી શકે છે; પછી વિનાશ પામે છે, એ તેનો સ્થિતિકાલ કહિયે; તે મોદકને વિષે સ્નિગ્ધ તથા મધુરાદિક રસ એક ગુણો, દ્વિગુણો તથા ત્રિગુણો ઇત્યાદિક જે હોય છે, તેને રસબંધ કહીયે; અને તે મોદકમાંના કોઈમાં એક પ્રસૃતિ ઇટલે એક પલ્લી, કોઈમાં બે પલ્લી તથા કોઈમાં ત્રણ પલ્લી એમ યાવત્ કણિકનું પ્રમાણ હોય તેને પ્રદેશબંધ કહીયે; એવીજ રીતે કર્મને વિષે પણ કોઈ કર્મની પ્રકૃતિ જ્ઞાનને આઘાતન કરનારી હોય, કોઈ કર્મનો સ્વજાવ દર્શનને આવરણ કરવાનો હોય, કોઈ કર્મની પ્રકૃતિ આનંદને દેનારી હોય અને કોઈ કર્મનો સ્વજાવ સમ્યક્ દર્શનાદિકનો વિઘાત કરવાનો હોય છે, તેને કર્મપ્રકૃતિ કહીયે. તેજ કર્મ કોઈ ત્રીશ કોટાકોટી સાગરોપમસુધી, અને કોઈ સિત્તેર કોટાકોટી સાગરોપમસુધી ઇત્યાદિ ટકી શકે છે, તેને કર્મની સ્થિતિ કહીયે; તે કર્મનેવિષે કોઈમાં એક ઠાળીયું, કોઈમાં બે ઠાળીયું, અને કોઈકમાં ત્રણ ઠાળીયું રસ હોય છે, તે અનુજાગબંધ કહિયે, અને તેજ કર્મને વિષે કોઈમાં પ્રદેશ અઢપ હોય, કોઈમાં બહુ, કોઈમાં બહુતર તથા કોઈમાં બહુતમરૂપ ઇત્યાદિ પ્રદેશોનો સંચય હોય છે, તે પ્રદેશબંધ કહેવાય છે. મૂલપગઈ અઠ કેળ એ કર્મની મૂલ પ્રકૃતિ સામાન્યરૂપ આઠ છે, અને ઉત્તર પગઈ અઢવન્નસય જેયં કેળ ઉત્તર પ્રકૃતિ વિશેષરૂપ એકશો ને અઠાવન છે. એજ એકસો ને અઠાવન કર્મપ્રકૃતિ કહેવાય છે.

॥ હવે મૂલ પ્રકૃતિ આઠનાં નામ તથા તે એકેકના જેટલા
ઉત્તર જોડ છે તે કહે છે. ॥

શ્લ નાણ દંસણાવર ॥ એવેઞ્ચ મોહાન નામ ગોચાણી ॥ વિ-
ગ્ધં ચ પણ નવ હુઞ્ચ ॥ ઠવીસ ચત્ત તિસય હ પણ વિહં ॥૨॥

અર્થ— શ્લ કેળ એ પ્રવચનને વિષે કર્મ એટલા પ્રકારનું છે. શ્લમાં કર્મપદ ગાથા-
માંહે નથી, માટે ઉપચારથી લઈએ. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહ-
નીય, આયુ, નામ, ગોત્ર તથા વિગ્ધંચ કેળ અંતરાય, એ આઠ મૂલપ્રકૃતિ છે. તેમાં પ્ર-
થમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું વિવેચન આવી રીતે છે— જેણે કરી વસ્તુ જાણ્યામાં આવે
અથવા જેણે કરી વસ્તુની શ્યતા એટલે પરિમાણ થાય, તેને જ્ઞાન કહીએ; અથવા
જ્ઞાસિને જ્ઞાન કહીએ; અથવા સામાન્ય વિશેષાત્મક વસ્તુનેવિષે વિશેષ ગ્રહણાત્મક
જે બોધ તેને જ્ઞાન કહીએ; અને જેણે કરીને દેખાય તેને દર્શન કહીએ; અથવા દૃષ્ટીને
દર્શન કહીએ અથવા સામાન્યવિશેષાત્મકવસ્તુનેવિષે સામાન્ય ગ્રહણાત્મક જે બોધ
તેને દર્શન કહીએ; તથા જેણે કરી આવરીએ, આઢાદિએ તેને આવરણ કહીએ; અ-
થવા આવરે, આઢાદે તેને આવરણ કહીએ. આવરણનું રૂપ આવું છે— મિથ્યા-
ત્વાદિકના મેલાપેકરી જીવને વ્યાપારે આકર્ષણ કરેલી કર્મવર્ગણા માંહેલો વિશિષ્ટ
પુણ્ય સમૂહ તેને આવરણ કહીએ. તેમાંહે જે જ્ઞાનનું આઢાદન કરે છે, તે જ્ઞાનાવર-
ણીય કર્મ કહેવાય છે. અને દર્શનનું આઢાદન કરે છે, તે દર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય
છે, તથા વેચતે એટલે જેનો સુખ તથા દુઃખરૂપપણે અનુભવ કરાય છે, તેને વેદનીય
કર્મ કહીએ, યદ્યપિ સર્વ કર્મોનો અનુભવ કરાયજ છે, તેથી સર્વ કર્મ વેદનીય હોવાં
જોઈએ, તથાપિ પંકજાદિ શબ્દનીપેઠે વેચ શબ્દ રૂઢિવિષયક છે; માટે સાતા તથા
અસાતા કર્મજ વેચ હોવાથી એનેજ વેદનીય કહીએ. પણ શેષ કર્મને ન કહીએ; તથા
જાણનારા પ્રાણીપ્રત્યે મોહ ઉપજાવે સદ્સદ્ધિવેકથી જે વિકલ કરી નાખે તેને મોહ
કહીએ; અને એજ મોહનીય કર્મ કહેવાય છે. તથા જેથી ગત્યંતરનેવિષે જનું થાય છે
તેને આયુ કહે છે; અથવા પોતે કરેલા કર્મના વશે પ્રાપ્ત થઈ જી નરકાદિક હુર્ગ-
તિ તેમાંથી નિકલવાની શ્લ કરનારો પ્રાણી પ્રતિબંધકતાને પામે. અર્થાત્ જે ત્યાંથી
નિકલવા ન દિયે તે આયુ કહેવાય છે. અથવા જવાંતરને વિષે જીવોને જે નિશ્ચયે
ઉદય આવે તેને આયુ કહીએ. યદ્યપિ સર્વ કર્મ ઉદય આવે છે, તથાપિ આયુષ્યની
કાંઈક વિશેષતા હોય છે. કેમકે, બીજાં બાંધેલાં સર્વ કર્મ કોઈ તેજ જવમાં ઉદયે
આવે છે, કોઈક વહી પ્રદેશે ઉદયે કરી હુક્ત કીધાં તે જન્માંતરનેવિષે વિપાકોદયે
કરી ઉદય આવતાં નથી, અને આયુ કર્મનેવિષે એમ નથી. જે જવનું આયુ વાંધ્યું

હોય તેજ જવમાં જોગવાય છે. એટલે મનુષ્ય જવ વેદતા થકા જો દેવતાનું આયુષ્ય વાંધ્યું હોય તો કાંઈ મનુષ્યજવમાં વેદાય નહીં, કિંતુ અવશ્ય જન્માંતરેજ વેદાય. આયુષ્યના ઉદયની વિવહા વિશિષ્ટ થકી કહી છે. પણ પ્રદેશ થકી નથી કહી. તે વિશિષ્ટપણું તો તે આયુષ્યના સજ્જાવ વર્તન થકી હોય છે, અથવા જેનો ઉદય થયાથી તદ્ભવયોગ્ય થાવત્ શેષ કર્મ ઉપજોગપણે આવી પ્રાપ્ત થાય તેને આયુ કહીયે. તથા જે જીવપ્રત્યે ગતિ જાતિ પ્રમુખ પર્યાયના અનુજવને કરે તેને નામ કર્મ કહીયે. તથા જેણે કરી આત્માને ડુંચનીચ શબ્દે કરી વોલવાય છે તેને ગોત્રકર્મ કહીયે. તથા જેણે કરી દાનાદિક લબ્ધિઝંનો નાશ થાય છે, અથવા જે ઉક્ત લબ્ધિઝંનો વિશેષે કરી નાશ કરે છે તેને અંતરાય કર્મ કહીયે.

તેમાં જ્ઞાનાવરણીય, પણ કેળ પાંચ પ્રકારનું છે, દર્શનાવરણીય નવ કેળ નવ પ્રકારનું છે, વેદનીય છુ કેળ બે પ્રકારનું છે, મોહનીય અઠવીસ કેળ અઠાવીસ પ્રકારનું છે, આયુ ચઢ કેળ ચાર પ્રકારનું છે, નામકર્મ તિસય કેળ એકસો ને ત્રણ પ્રકારનું છે; ગોત્ર છુ કેળ બે પ્રકારનું છે, અને અંતરાય કર્મ પણવિહં કેળ પાંચ પ્રકારનું છે. એવી રીતે મૂલ આઠ પ્રકૃતિની ઉત્તર એકસો ને અઠાવન પ્રકૃતિ થાય છે.

આશંકા—એવા અનુક્રમથી જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોનો ઉપન્યાસ કયાનું કાંઈ પ્રયોજન છે કે સ્વાભાવિક એવો અનુક્રમ આવી ગયો છે?

ઉત્તર—અનુક્રમ કરવાનું પ્રયોજન છે, તે આ પ્રમાણે:—અહીં જ્ઞાન તથા દર્શન એ જીવનું સ્વતત્વ જૂત છે; કેમ કે, એ વિના જીવત્વ કહેવાય નહીં. જીવ ચેતના લક્ષણ-વંત છે. તે ચેતના લક્ષણ જ્ઞાન તથા દર્શનના અજાવે કેમ સંજવે, તથા જ્ઞાન અને દર્શનમાંહે પણ જ્ઞાન પ્રધાન છે. જે જ્ઞાને કરી સકલ શાસ્ત્રાર્થ વિચારની સંતતિ પ્રવર્તે છે. તે માટે અથવા સર્વ લબ્ધિ સાકારોપયોગે ઉપયુક્ત જીવને ઉપજે છે. પણ નિરાકારોપયોગે એટલે દર્શનોપયોગે ઉપયુક્ત જીવને ન ઉપજે. યત: “સંવાર્ડ લક્ષ્મીઝંસાગારો-વર્ડ ગોવર્ડત્તસ્સ નો અણાગારોવ ઝંગોવર્ડત્તસ્સ” ઇતિ વચનપ્રામાણ્યાત્ માટે જ્ઞાન પ્રધાન છે. અથવા જે સમયે સકલ કર્મ વિનિર્મુક્ત જીવ થાય છે, તે સમયે જીવ જ્ઞાનોપયોગોપયુક્ત હોય છે, અને દર્શનોપયોગ તો દ્વિતીય સમયમાં થાય છે, તેમાટે જ્ઞાન પ્રધાન છે, તેનું જે આઠાદન કરનારું તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ છે, તેને સર્વ કર્મ છે, તેને સર્વ કર્મમાં પ્રથમ ગણ્યું છે; અને જ્ઞાનોપયોગથી પતિત જીવને દર્શનોપયોગનેવિષે અવસ્થાન છે, તેમાટે તે જ્ઞાનાનંતર દ્વિતીયસ્થાને દર્શનાવરણ કર્મ ગણ્યું છે.

એ જ્ઞાનાવરણ તથા દર્શનાવરણ કર્મ પોતાના વિપાકને ઉદય કરતા થકા યથા-યોગ્ય અવશ્યે કરી વેદનીય કર્મવિપાકના ઉદયનું નિમિત્તજૂત થાય છે, તે દેખાડે

હે- જ્ઞાનાવરણીય કર્મપ્રત્યે ઉપચયોત્કર્ષથી, પ્રાપ્ત વિપાકથી અનુજવતો થકો સૂક્ષ્મ તથા સૂક્ષ્મતર વસ્તુનો વિચાર કરવામાં પોતાને અસમર્થ જાણતો થકો જીવ સ્વેદને પામે છે. તેમજ વ્હી સકલ લોકો જ્ઞાનાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમને લીધે પાટવ ઇટલે ચતુર થઈને પોતાની બુદ્ધિથી સૂક્ષ્મ તથા સૂક્ષ્મતર વસ્તુવિચાર કરવાને સમર્થ હોવાથી સુખને વેદે છે. એવી રીતે વેદનીય કર્મનું નિમિત્ત કારણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ છે. તે પ્રમાણેજ અતિનિવિરુદ્ધ દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી પ્રાણી જાત્યંધાદિ થયો થકો, વચનને અગોચર એવા દુઃખસંદોહ ઇટલે દુઃખના સમુદાયને અનુજવે છે. તેમજ દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી સ્પષ્ટ ચક્ષુરાદિ યુક્ત થઈને યથાવિધ વસ્તુસમૂહ ઇટલે નિકુરંવને સમ્યક્ પ્રકારે અવલોકન કસ્યાથી પ્રાણી અમંદ આનંદસંદોહ પ્રતે અનુજવે છે; તેમાટે વેદનીય કર્મનું નિમિત્ત કારણ દર્શનાવરણીય કર્મ પણ છે, જ્ઞાન દર્શનાવરણ કર્મનું વેદનીય કર્મ વેદ્ય છે. તેમાટે વેદનીય કર્મ ત્રીજું ગણ્યું છે.

વેદનીય કર્મને વિષે પણ ઇષ્ટ અને અનીષ્ટ વિષયના સંબંધથી સુખ તથા દુઃખનો જે અનુજવ થાય તે વેદનીયનું લક્ષણ છે; અને વિષયને વિષે ઇષ્ટ અને અનિષ્ટતાપણું તે રાગ અને દ્વેષજનિત છે અને તે રાગ દ્વેષ તો મોહના હેતુ છે. તેમાટે વેદનીય કર્મથી અનંતર મોહનીય કર્મ ચોથું કહ્યું છે.

મોહમૂઢ પ્રાણી વહુ આરંજરૂપ પરિગ્રહથી કર્માદાનમાં આસક્ત થઈને નરકાદિકનું આયુષ્ય વાંધે છે, માટે મોહનીય કર્માનંતર પંચમસ્થાને આયુ કર્મ ગણ્યું છે.

નરકાદિ આયુષ્યનો ઉદય આવ્યાથી અવશ્યપણે નરક ગત્યાદિક નામ કર્મનો ઉદય થાય છે. માટે આયુષ્યાનંતર નામકર્મ ઠહું ગણ્યું છે.

નામ કર્મનો ઉદય થયાથી અવશ્યેકરી ઝંચ અથવા નીચ ગોત્રનો ઉદય થાય છે, માટે નામકર્માનંતર ગોત્રકર્મ સાતમું ગણ્યું છે.

ઝંચ ગોત્રોત્પન્ન જીવને પ્રાયેં કરી દાન તથા લાજાંતરાયાદિ કર્મનો ક્ષય હોય છે, કેમકે, રાજાદિક જે ઝંચ કુલવાન કહેવાય છે, તેઝનેવિષે દાન તથા લાજાદિક દીઠામાં આવે છે, જો અંતરાય કર્મનો ક્ષય ન થયો હોય તો દાન તથા લાજાદિકનો સંજવ થાય નહીં. માટે ઘણુંકરી દાન તથા લાજાંતરાયાદિ કર્મો ઉત્તમ કુલને-વિષે ક્ષયનેજ પામેલા હોય છે. તેમજ નીચ ગોત્રોત્પન્ન પ્રાણીનેવિષે પ્રાયેંકરી દાન તથા લાજાંતરાય કર્મનો ઉદયજ હોય છે. કેમ કે, નીચ ગોત્રોત્પન્ન મનુષ્ય દરિદ્રી હોવાથી ત્યાં દાનાદિક દીઠામાં આવતું નથી. એ રીતે ગોત્ર કર્મનો ઉદય થયા પછી અંતરાય કર્મનો ઉદય હોવાથી ગોત્રકર્માનંતર આઠમું અંતરાય કર્મ ગણ્યું છે. એવી રીતે કર્માનુક્રમ વર્ણન સપ્રયોજન છે. ॥ ૩ ॥

“ હવે યથોદ્દેશં નિર્દેશઃ ” એ ન્યાયેં કરી એટલે પ્રથમ જેવો મનમાં સંકેત થાય છે, તેવું પ્રસિદ્ધપણે કથન અથવા સ્પષ્ટીકરણ થાય છે; એવો ન્યાય છે. તે ન્યાયે કર પ્રથમ પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે.

મઙ્ સુય ઝંહી મણ કે ॥ વલાણિ નાણાણિ તઙ્ મઙ્નાણં ॥
વંજણ વગ્ગહ ચઝહા ॥ મણ નયણ વિણિંદિય ચઝકા ॥ ૪ ॥

અર્થ— મૂલસૂત્રમાં જેનાં નામમાત્ર કહ્યાં છે, તેઝનીસાથે પ્રત્યેકે જ્ઞાન શબ્દ જો-
કીને આવીરીતે ગણના કરવી—મઙ્ કેળ મતિજ્ઞાન, સુય કેળ શ્રુતજ્ઞાન, ઝંહી કેળ અ-
વધિજ્ઞાન, મણ કેળ મનઃપર્યવજ્ઞાન, તથા કેવલાણિ કેળ કેવલાની એટલે કેવલજ્ઞાન;
એ પાંચ નાણાણિ કેળ જ્ઞાન છે તે જાણવાં. ‘ પદૈકદેશે પદસમુદાયોપચારાત્ ’ એટલે
પદનો એક દેશ હોય તો પણ આજ્ઞા પદનો ઉપચાર કરી લેવો એવો ન્યાય છે. એ
પ્રમાણે મૂલમાં મન શબ્દ છે તેથી મનપર્યવજ્ઞાન જાણી લેવું.

તઙ્ કેળ તત્ર જાણે તેને મતિ કહીયેં, જેથી મનન થાય અથવા જે મનન કરે તે-
ને મતિ કહીયેં; અથવા ઇન્દ્રિય તથા મનોદ્વારે કરી નિશ્ચત વસ્તુને જોણેકરી જણાય
અથવા મનાય તેને મતિ કહીયેં. યોગ્ય દેશને વિષે અવસ્થિત વસ્તુ વિષયક ઇન્દ્રિય
મનોનિમિત્ત જે આત્માને અવગમવિશેષ એટલે કોઈક ટેકાણે કોઈ વસ્તુ પડી હોય,
તેને વિષય કરનારાં મન તથા ઇન્દ્રિયો હોય છે, તેમાં નિમિત્ત કારણ જ્ઞાન છે, તે
જ્ઞાન યથાર્થ આત્માને થયું હોય તેને મતિજ્ઞાન કહીયેં. એનેજ આગમમાં અજ્ઞિનિ-
બોધિક જ્ઞાન કહ્યું છે. તે વિષે જગવાન્ દેવર્ષિદ્વિમાશ્રમણ એમણે આમ કહ્યું છે:—
“નાણં પંચવિહં પન્નત્તં, તંજહા આજ્ઞિણિબોહિય નાણં, સુયનાણં, ઝંહિનાણં, મણપચ્ચ-
વનાણં, કેવલનાણં.” અત્ર આજ્ઞિનિબોધિક જ્ઞાનનો અર્થ આમ કરેલો છે— અજ્ઞિ
ઉપસર્ગ છે, તેનો અર્થ અજ્ઞિમુખ એટલે સન્મુખ એવો થાય છે; નિ શબ્દનો નિયત એ-
ટલે નિશ્ચિત અર્થ થાય છે; એવી અજ્ઞિમુખ નિયત કેળ વસ્તુ યોગ્ય દેશાવસ્થાન અપે-
ક્ષી ઇન્દ્રિય મનોનિમિત્ત સ્વસ્વવિષયની અપેક્ષાએ જે બોધ થાય છે તેને અજ્ઞિનિ-
બોધક જ્ઞાન કહીયેં.

શ્રવણં શ્રુતમ્ એટલે જે સંજ્ઞલાય તેને શ્રુત કહીયેં. અજ્ઞિલાપેક્ષાવિત જે અર્થ તેને
ગ્રહણ કરવાની જે ઉપલબ્ધિ વિશેષ હેતુ હોય તેને શ્રુત કહીયેં. કંબુગ્રીવાદિમાન્,
પૃથુબુધોદરાદ્યાકાર, જલધારણાદિક અર્થ ક્રિયાને સમર્થ, એવી જે વસ્તુ તે ઘટ શબ્દે
કરી બોલાય છે. અહીં વસ્તુ વાચ્ય છે ને શબ્દ વાચક છે, માટે ઉક્ત વસ્તુ વાચ્ય છે,
અને ઘટ શબ્દ વાચક છે, એવા વાચ્ય વાચક સંબંધે કરી ત્રિકાલ સાધારણ સમાન

પરિણામ શબ્દાર્થ પર્યાય આલોચનાનુસારી ઇન્દ્રિય મનોનિમિત્ત જે આત્માનું અવગમ વિશેષ તેને શ્રુતજ્ઞાન કહિયે.

ઇન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષાવિના આત્માનેવિષે જે સાક્ષાત્ અવધાન ઇટલે અર્થ ગ્રહણ થાય છે, તેને અવધિ કહીયે. અને સાક્ષાત્ અર્થનું ગ્રહણ હોવાથી એને પ્રત્યક્ જ્ઞાન પણ કહે છે. યદુક્તં નંદ્યધ્યયને— “ નોન્દિયપચ્ચક્કં તિવિહં પન્નત્તં, તંજહા, ઉહિ- નાણપચ્ચક્કં, મનપજ્ઞાવનાણ પચ્ચક્કં, કેવલનાણપચ્ચક્કમિતિ.” અથવા અવ શબ્દનો અર્થ અધઃ એવો સમજવો. ઇટલે જેણે કરી અધો ઇટલે નીચો વિસ્તૃત જે વસ્તુ તેને જાણીયે તેને અવધિ કહિયે. અથવા અવધિ શબ્દનો અર્થ મર્યાદા વાચક થાય છે; ઇટલે રૂપી દ્રવ્યને વિષે જ જાણવાની પ્રવૃત્તિ છે જેની, એવી મર્યાદા, ઉપલક્ષિત જે જ્ઞાન તેને અવધિજ્ઞાન કહિયે.

મનપર્યવ જ્ઞાનનો અર્થ આ પ્રમાણે—પરિ શબ્દનો અર્થ સર્વતોજ્ઞાવવાચક છે. અવ શબ્દનો અર્થ જાણવા વાચક છે. કેમકે, અવન વેદન ઇત્યાદિક શબ્દો પર્યાય વાચક છે. અહીં પરિઅવ તેનો પર્યવ થાય છે. તેથી મનનું જે સર્વ થકી જાણવું તેને મનપર્યવ કહીયે, અથવા મનઃપર્યવ જ્ઞાન કહીયે, અથવા મનઃપર્યાય જ્ઞાન પણ એને જ કહીયે. ત્યાં એવો શબ્દાર્થ કરીએ જે સંજ્ઞી જીવે કાયયોગે કરી ગ્રહણ કરેલી જે મનઃપ્રાયો- ગ્ય વર્ગણાદ્રવ્ય જેને ચિંતનીય વસ્તુનેવિષે ચિંતનીયપણે વ્યાપાસ્યો એવો જે મનોયોગ, તેને મનપણે પરિણમાવીને જે પર્યાયોનું આલંબન કહ્યું છે, તેને મન કહીયે. તેના પ- ર્યાય ઇટલે સમસ્ત પ્રકારે જાણવું તેને મનપર્યવ કહીએ, અથવા જે મન ચિંતનાનુગત પરિણામ તેનું જે જ્ઞાન તેને મનઃપર્યાય કહીયે. અથવા આત્માએ કરી વસ્તુ ચિંતનને- વિષે વ્યાપાસ્યા જે મન તેને પર્યાય કેળવે; તેને મનઃપર્યાય કહીયે. તત્સંબંધી જે જ્ઞાન તેને મનઃપર્યાય જ્ઞાન કહીયે.

કેવલ ઇટલે એક, અર્થાત્ જે મતિ આદિક જ્ઞાનની અપેક્ષાવિનાનું હોય તેને કે- વલજ્ઞાન કહીયે. “ નઠંમિઢાઝ મઙ્ગિણાણે ” ઇતિ વચન પ્રામાણ્યાત્.

આશંકા— મત્યાદિક જ્ઞાન પોતપોતાના આવરણના ક્ષયોપશમ જાવે પણ પ્રગટ થાય છે; તો નિઃશેષ સ્વસ્વ આવરણનો ક્ષય થવાને લીધે સર્વ પ્રકારે સારી રીતે મત્યા- દિક જ્ઞાન પ્રગટ થવાનો સંજવ છે. ચારિત્ર પરિણામની પેરે જેમ ચારિત્રાવરણીય કર્મ- ના ક્ષયોપશમે સામાયકાદિ ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે. અને ચારિત્રાવરણીયનો નિઃશેષપણે ક્ષય થયાથી વિશેષતાથી યથાસ્થિત ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે. પરંતુ કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાથી કાંઈ ચારિત્ર જતું રહેતું નથી. તેમજ કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાથી મતિ તથા

શ્રુતાદિકનો પણ અજાવ સંજવે નહી. બલદું વિશેષતાથી સંપૂર્ણ પ્રગટ થાય છે. કહ્યું છે કે, “આવરણ દેસવિગમે, જાઈ વિજ્ઞાંતિ મહસુયાઈણિ; આવરણ સવવિગમે, કહતાઈ ન હુંતિ જીવસ્સ.”

ઉત્તર—અહીં જેમ ઘનાઘન પટલાંતરિત ઇટલે મેઘને આડે રહેલો જે સહસ્રજાનુ ઇટલે સૂર્ય તેનું અપરાંતરાલવર્તિ જે કટકુટ્યાદિ આવરણ તેના વિવરાંતર ગત જે પ્રકાશ તે ઘટપટાદિક વસ્તુને પ્રકાશે છે. ઇટલે એક તો પૂર્ણ જલથી ઝરેલો મેઘ આડે આવેલો તેથી પૂર્ણ પ્રકાશ પડી શકે નહીં, તેમાં વલી કુટ્યાદિક ત્રાટીની ઝીંતને આડે જે પદાર્થો હોય તેની ઉપર જેમ યથાર્થ પ્રકાશ પડી શકતો નથી. તે વસ્તુ કેટલાએક અંશે દેખાય અને કેટલાએક અંશે ન દેખાય અથવા થોડી દેખાય છે, તેમ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મથી આવૃત્ત જે કેવલ જ્ઞાન, તેમાં અપરાંતરાલવર્તી મતિ-જ્ઞાનાવરણીય આદિ, તેની કાયોપશમરૂપ જે વિવર ઇટલે સૂક્ષ્મ બિડો, તેમાંથી ગયેલો પ્રકાશ જીવાજીવાદિક વસ્તુને પ્રકાશે છે. તે તેવી રીતે પ્રકાશ કરતો થકો મતિજ્ઞાનાદિ લક્ષણ તેહવું તેહવું કાયોપશમનું રૂપ અજિધાનપ્રત્યે પામે છે. તે કારણ-માટે જેમ સકલ ઘનપટલ તથા કટકુટ્યાદિક આવરણનો નાશ થયા પડી તથાવિધ સૂર્યનો પ્રકાશ તેવો અસ્પષ્ટ નથી થતો. કિંતુ સર્વાત્મપણે સ્પષ્ટરૂપ અન્યરૂપપણે જાણે છે. તેમ અહીં પણ સકલ કેવલ જ્ઞાનાવરણ તથા મતિજ્ઞાનાવરણાદિ આવરણોનો વિલય થયાથી, તથાવિધ મતિજ્ઞાનાદિસંજ્ઞિક કેવલ જ્ઞાનનો પ્રકાશ નથી હોતો, કિંતુ સર્વાત્મપણે યથાવસ્થિત વસ્તુનો પરિહેદક સ્પષ્ટ અન્યરૂપજ જાણે છે, ઉક્તંચ શ્રીપૂજ્યૈઃ “કલ્પવિવરાગય કિરણા, મેહંતરિયસ્સ જહ દિણેસસ્સ; તે કરમેહાવગમે, ન હુંતિ જહ તહ ઇમાઈપિ.” અન્ય આચાર્યોં પણ કહ્યું છે:—“મલવિદ્મણેવ્યક્તિ, યથા નેક પ્રકારતઃ ॥ કર્મવિદ્ધાત્મકઙ્ગિ, સ્તથાનેકપ્રકારતઃ ॥ ૧ ॥ યથાજાત્યસ્ય રત્નસ્ય, નિઃશેષમલહાનિતઃ ॥ સ્ફુટૈ કરૂપા જિવ્યક્તિ, વિદ્ધેસિ સ્તદ્દાત્મનઃ ” ॥ ૨ ॥ અન્ય આચાર્ય એનું આવી રીતે સમાધાન કરે છે તે કહે છે—સયોગિ કેવલીને વિષે પણ, મતિ શ્રુતાદિક જ્ઞાન છે, પણ તે કેવલ ફલશૂન્ય છે, તેમાટે તેની વિવક્ષા કરતા નથી. જેમ સૂર્યનો ઉદય થયા પડી પણ નક્ષત્રાદિક હોય છે, તોપણ તે નિઃપ્રયોજક હોવાથી વિવક્ષા કરવાયોગ્ય નથી. તેમ અહીં પણ જાણી લેવું. ઉક્તંચ “અન્નેઆજિ-ણિવોહિય, નાણાઈણિજિણસ્સ વિદ્ધંતિ; અફલાવિણિયસૂરુદયે, જહેવ નસ્કત્તમાઈણિ.” અથવા કેવલ શબ્દ શુદ્ધ વાચક છે. ઇટલે આવરણમલકલંકપંક રહિત તેને કેવલ જ્ઞાન કહીએ. અથવા કેવલ શબ્દ સંપૂર્ણ અર્થ વાચક છે. કેમકે, પ્રથમથીજ તદાવરણકર્મનો નિઃશેષપણે નાશ થયો છે. તેણે કરી સંપૂર્ણ ઉપનું છે તેમાટે કેવલ જ્ઞાન કહે છે. અથવા કેવલ શબ્દ અસાધારણ વાચક છે. અન્ય કોઈને સદૃશ નથી. જે સામાન્ય

ન હોય તેને અસાધારણ કહીયેં, સામાન્ય પદાર્થ તે સાદૃશ હોય છે, તેનો જ્યાં અજાવ હોય તેને અસામાન્ય અથવા અસાધારણ કહીયેં. કેવલ જ્ઞાન જેવો બીજો કોઈ પદાર્થ નથી, તેથી અનન્ય સદૃશ છે, માટે તેને કેવલજ્ઞાન કહીયેં અથવા અનંતાર્થ વાચક કેવલ શબ્દ છે; કેમકે, અનંતજ્ઞેય પદાર્થોને જાણે માટે તેને કેવલજ્ઞાન કહીયેં. અથવા નિર્વ્યાધાતાર્થ વાચક કેવલ શબ્દ છે, કેમકે, લોકાલોકનેવિષે ક્યાંં પળ એનો વ્યાધાત થતો નથી તેથી કેવલજ્ઞાન કહીયેં. એવી રીતે એ પાંચ જ્ઞાનનો શબ્દાર્થ જાણવો. અથવા કેવલંચ તત્ જ્ઞાનંચ કેવલજ્ઞાનં. યથાવસ્થિત ચૂતજવજ્ઞાવિ જાવ સ્વજાવ જાસિ જ્ઞાનમિતિ જાવના. એટલે કેવલ એવું જે જ્ઞાન તે કેવલજ્ઞાન એટલે ચૂત, જવિષ્ય તથા વર્તમાનકાલનો યથાવસ્થિત જાવ જેથી પ્રગટ થાય તેને કેવલ જ્ઞાન કહીયેં.

આશંકા— પાંચ જ્ઞાનોનો એવા અનુક્રમે કરી ઉપન્યાસ કરવાનું શું કારણ હતું ?

ઉત્તર— એ પાંચ જ્ઞાનમાં મતિ અને શ્રુત એ વન્ન જ્ઞાન એકત્ર જણ્યાં છે. કેમકે, એ-જના પરસ્પર સ્વામી, કાલ, કારણ, વિષય તથા પરોક્ષ એ પાંચ ધર્મ સરખા છે. જેમ-કે મતિજ્ઞાનનો સ્વામી છે, તેજ શ્રુત જ્ઞાનનો સ્વામી છે; અને જે શ્રુતજ્ઞાનનો સ્વામી, તેજ મતિજ્ઞાનનો સ્વામી. જઠ મઘનાણં તઠ સુચનાણં, જઠસુચનાણં તઠમઘનાણં ઇ-ત્યાદિ, વચન પ્રમાણ્યાત્. માટે સ્વામી સાધર્મ્ય છે. જેટલો મતિજ્ઞાનનો સ્થિતિ કાલ છે, તેટલોજ શ્રુતજ્ઞાનનો સ્થિતિ કાલ છે. તે પ્રવાહની અપેક્ષાએ જો લેઈએં તો અતીત અનાગત તથા વર્તમાનરૂપ સર્વ કાલ છે, અને અપ્રતિપાતી એક જીવની અપેક્ષાએ લેઈએં તો સાધિક ઠાસઠ સાગરોપમ પ્રમાણ કાલ છે. ઉક્તંચ “ દોવારે વિજયાશ્સુ, ગય-સ્સ તિન્નજ્ઞુણ અહવ તાઈ; અશ્સરેગં નર જવિયં, નાણા જીવાણ સવઙ્ગા. ” એવીરીતે કાલ સાધર્મ્ય છે. તથા ઇન્દ્રિયરૂપ નિમિત્ત કારણવાન મતિજ્ઞાન છે, તેમ શ્રુત જ્ઞાન પણ ઇન્દ્રિય નિમિત્ત છે. એવીરીતે કારણ સાધર્મ્યપણું છે. તથા જેમ મતિજ્ઞાનના આ-દેશથી સર્વ દ્રવ્ય વિષય છે, તેમજ શ્રુત જ્ઞાનના આદેશથી પણ સર્વ દ્રવ્ય વિષય હોવાથી વિષય સાધર્મ્ય છે. અને જેમ મતિજ્ઞાન પરોક્ષ છે, તેમજ શ્રુતજ્ઞાન પણ પરો-ક્ષ હોવાથી પરોક્ષ સાધર્મ્ય છે. તે કારણ માટે સ્વામ્યાદિ સાધર્મ્ય હોવાથી મતિ ત-થા શ્રુત નિયમથી એકત્ર કથન કરવા યોગ્ય છે. તથા પ્રથમ એ બે જ્ઞાન હોય તોજ પશ્ચાત્ અવધિ આદિક વીજાં જ્ઞાનો ઉત્પન્ન થાય છે, માટે અવધિ જ્ઞાનાદિકથી પ-હેલા ગણ્યા છે. ઉક્તંચ “ જં સામિ કાલ કારણ, વિસય પરોક્ષત્તણેહિં તુલ્લાઈ; તપ્રાવે સેસાણિય, તેણાઈએ મઘ સુચાઈ. ”

આશંકા— મતિ અને શ્રુત એ બે જ્ઞાનોમાં મતિજ્ઞાન પ્રથમ ગણ્યું અને શ્રુતજ્ઞાન પછી ગણ્યું તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વક છે. પ્રથમ સર્વત્ર અવગ્રહાદિરૂપ જો મતિજ્ઞાન ઉદય પામે તો પઠી શ્રુતજ્ઞાન હોય છે; માટે મતિજ્ઞાન પ્રથમ કહ્યું છે. એ વિષે શ્રી જિનજ-
ઢગણિ ક્રમાશ્રમણ આમ કહે છે— “ મહુ પુવં સુયમુત્તં, ન મહુ સુયપુવિયા વિસેસો-
ડ્યં; પુવં પાલણ પૂરણ, જાવાજ્ઞ જં મહુ તસ્સ. ” તથા નંદિ અધ્યયનની ચૂર્ણિમાં પણ
કહ્યું છે— “ તેસુવિજમહુ પુવં સુયંતિ કિચ્છા પુવં મહુનાણં કયં તિપ્પઠ્ઠસુયંતિ.”

આશંકા—સ્વામિત્વાદિકેકરી જ્યારે એ વન્ને જ્ઞાનોનું અજ્ઞેદપણું છે, ત્યારે વન્નેનું
એકપણું ઠરે છે. કેમકે, જો કોઈ બીજો હેતુ હોય તો બે કહીએ માટે જ્ઞેદનું કોઈ કાર-
ણ નથી; અને અજ્ઞેદતાના હેતુ તો કહેલા છે. તેથી જ્ઞેદ સંજવે નહીં.

ઉત્તર—એ આશંકા અયુક્ત છે. કેમકે, સ્વામ્યાદિ જ્ઞેદના હેતુનો અજ્ઞાવ છે. થયપિ સ્વા-
મ્યાદિક હેતુ સમાન છે તેથી અજ્ઞેદતા છે, તથાપિ લક્ષણનો જ્ઞેદ હોવાથી વન્ને જુદાં
માનવાં જોઈએ ઢીયે. તે આ પ્રમાણે—મન્યતે યોગ્યોથોઽનયેતિમતિઃ એટલે જેથી યો-
ગ્ય અર્થ જણાય તેને મતિ કહીયે. અને શ્રવણં શ્રુતં એટલે જેથી સંજલ્યાય તેને શ્રુત
કહીયે. એવીરીતે લક્ષણે કરી જ્ઞેદ છે. તથા હેતુફલ જાવેકરી જ્ઞેદ છે. કેમકે, મતિ-
જ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાનનું કારણ છે, અને શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાનનું કાર્ય છે. જેના ઉત્કર્ષાપકર્ષે
કરી જેનો ઉત્કર્ષાપકર્ષ થાય તે તેનું કારણ હોય છે. જેમ મૃત્પિંડના ઉત્કર્ષાપકર્ષે
કરી ઘટનો ઉત્કર્ષાપકર્ષ થાય છે, માટે મૃત્પિંડ ઘટનું કારણ છે, તેમ અત્રે પણ ઘણા
ગ્રંથો સાંજલ્યાથી જે ગ્રંથના વિષય સ્મરણ અથવા ઈહાપોહાદિક અધિકતર પ્રવૃત્તિ
થાય છે, તે ગ્રંથ સ્ફુટતર પ્રતિજ્ઞાસે છે. પરંતુ બીજા ગ્રંથો તેવીરીતે સ્પષ્ટપણે જાસતા
નથી, માટે મતિજ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાનનું કારણ છે, અથવા જ્ઞેદેકરીને મતિ તથા શ્રુતનો
જ્ઞેદ છે. મતિજ્ઞાન અઠાવીશ પ્રકારનું છે, અને શ્રુતજ્ઞાન ચૌદ પ્રકારનું છે, અથવા ઇં-
દ્રિયવિજ્ઞાને કરી જ્ઞેદ છે. શ્રુતજ્ઞાન શ્રવણેન્દ્રિય પ્રજવ છે. અને શેષેન્દ્રિય પ્રજવ મતિ-
જ્ઞાન છે, તે પૂર્વાંતરગત ગાથાય કરી કહ્યું છે, યતઃ “ સોહંદિઝવલક્કી, હોહ સુયં
સેસયંતુ મહુનાણં; મુત્તૂણં દવસુયં, અક્કરલંજાય સેસેસુ. ” અથવા મતિજ્ઞાન વલ્લક
સમાન છે; તેથી કારણ છે, અને શ્રુતજ્ઞાન શુંવ સમાન છે, તેથી કાર્ય છે. અથવા મ-
તિજ્ઞાન અનક્કર છે; અને સાક્કર પણ છે. કેમકે, અવગ્રહ જ્ઞાન તે અનક્કર હોય છે. તે
અનિર્દેશ્ય સામાન્યમાત્ર પ્રતિજ્ઞાસાત્મકપણે કરી નિર્વિકલ્પરૂપ છે. અને ઈહાદિ જ્ઞાન
તે સાક્કર છે, તે પરામર્શાદિરૂપપણે અવશ્યવર્ણરૂપ છે, અને શ્રુતજ્ઞાન તો કેવલ સા-
ક્કરજ છે. કેમકે, અક્કરવિના શબ્દાર્થ પર્યાયા લોચનપણું ડપજે નહીં. માટે મતિ અ-
ને શ્રુતજ્ઞાનમાં જ્ઞેદ છે. અથવા મતિજ્ઞાન મૂક સમાન છે; કેમકે, તે પોતાનેજ પ્રત્યય
ડપજાવે છે; અને શ્રુતજ્ઞાન તે અમૂક સમાન છે; કેમકે, તે પોતાને તેમ પરને પણ પ્ર-

ત્યય ઉત્પન્ન કરે છે. ઇટલે તે પરને દીધું જાય છે. માટે એ વસ્ત્રે જ્ઞાનમાં જોડે છે, યદાહ જ્ઞાણ્યસુધાંજોનિધિઃ “ લક્ષણ જ્ઞેયાદેઝ, ફલજ્ઞાવ ઉજ્ઞેય ઇંદિય વિજ્ઞાગા; વગ્ગ-સ્કરમૂયેયર, જ્ઞેયા જ્ઞેઝ મઙ્ગ સુયાણં. ”

અવધિજ્ઞાન ત્રીજું ગણ્યું છે તેનો હેતુ આ છે— કાલ, વિપર્યય, સ્વામિ તથા લાજ એ ચાર ધર્મોનું તેજની સાથે સરખાપણું છે. તેમાટે મતિ શ્રુતજ્ઞાનાંતરે અવધિજ્ઞાન કહ્યું છે. તે કહે છે. તેમાં એક અપ્રતિપાતી એક જીવને મતિ તથા શ્રુતની પેઠે સાધિક ઠાસઠ સાગરોપમ કાલસુધી અવધિજ્ઞાન રહી શકે છે તેથી કાલ સાધર્મ્ય છે. તથા મિથ્યાત્વનો ઉદય થયાર્થી જેમ મતિ અને શ્રુત વિપર્યય જાવને પામે છે, તેમ અવધિજ્ઞાન પણ વિપર્યય જાવને પામે છે. તેથી મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન તથા વિજંગજ્ઞાન વિજંગતા પામે છે. એવી રીતે વિપર્યય સાધર્મ્ય છે. ઉક્તંચ “ આદ્યત્રયમ જ્ઞાનમપિજ્ઞવ-તિ મિથ્યાત્વસંયુક્તમિતિ ” જે મતિ તથા શ્રુતજ્ઞાનનો સ્વામિ તેજ અવધિજ્ઞાનનો સ્વામિ હોવાથી સ્વામી સાધર્મ્ય છે. તથા દેવતાદિક જે વિજંગ જ્ઞાનવાન હોય છે, તેજને ડ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે; ત્યારે યુગપત્ મતિ, શ્રુત તથા અવધિ એ ત્રણેનો લાજ થાય છે, માટે લાજ સાધર્મ્ય છે.

મનઃપર્યવ જ્ઞાન ચોથું ગણ્યું છે, તેનો હેતુ આ છે—ઠગ્ગસ્થ, વિષય જાવ તથા પ્રત્યક્ષ એ ચાર ધર્મોનું તેજની સાથે સરખાપણું છે. જેમ અવધિજ્ઞાન ઠગ્ગસ્થને થાય છે, તેમ મનઃપર્યવ જ્ઞાન પણ ઠગ્ગસ્થને થાય છે; માટે ઠગ્ગસ્થ સાધર્મ્ય છે. જેમ અવધિજ્ઞાન-રૂપી દ્રવ્ય વિષયક છે, તેમ મનઃપર્યવ જ્ઞાન પણ રૂપીદ્રવ્યવિષયક છે, તેથી વિષય સાધર્મ્ય છે. જેમ અવધિજ્ઞાન ક્ષયોપશમિક જાવે છે. તેમ મનઃપર્યવ પણ ક્ષયોપશમિક જાવે છે માટે જાવ સાધર્મ્ય છે, તથા જેમ અવધિજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે, તેમ મનઃપર્યવ જ્ઞાન પણ પ્રત્યક્ષ છે, માટે પ્રત્યક્ષ સાધર્મ્ય છે. ઉક્તંચ “ કાલવિવજ્ઞાયસામિ, ત્ત-લાજ સાહંમ ઝવહીતત્તો; માણસમિત્તો ઢઝમ, ઢવિસય જાવાઙ સાહંમા ” ॥ ૧ ॥

તથા મનપર્યવ જ્ઞાનાંતરે કેવલજ્ઞાન કહ્યું છે. તે કેવલજ્ઞાન સર્વોત્તમ છે, માટે કહ્યું છે; અથવા અપ્રમત્તયતિરૂપ સ્વામિ સાધર્મ્ય છે, માટે, અથવા સર્વને અવસાને લાજ હોય છે. કેમકે મતિજ્ઞાનાદિ ચાર જ્ઞાનો જે છે તે વસ્તુનો દેશથી પરિષ્ઠેદ કેટલાક એક અંશે પરિમાણ કરનાર છે, અને કેવલ જ્ઞાન જે છે, તે સકલ વસ્તુ સ્તોમપરિષ્ઠેદક એક સમયને વિપે વિષયસમૂહનું પરિમાણ કરનારો છે. સર્વનું મસ્તકરૂપ હોવાથી સર્વોત્તમ છે તેથી ઠેવટે કહ્યું છે. જેમ મનપર્યવજ્ઞાન અપ્રમત્તયતિને ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ કેવલજ્ઞાન પણ અપ્રમત્તયતિને ઉત્પન્ન થવાથી સ્વામિ સાધર્મ્ય છે. તથા જેને વીજાં ચારે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાં હોય તેને નિયમે કરી સર્વ જ્ઞાનના અવસાન (અંત) માં

કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. માટે સર્વના અંતમાં કેવલજ્ઞાન કહ્યું છે. ઉક્તંચ “ અંતે કેવલ મુક્તમ, જહસામિત્તાવસાણ લાજ્ઞાત્મં ઇતિ. ”

एवी रीते नाममात्रे नाणाणि के० पांच ज्ञान कहां. हवे एउनुं सविस्तर वर्णन करतां प्रथम मतिज्ञानने प्रगट करे ठे— कहेलां पांच ज्ञानोमां प्रथम मतिज्ञान अठावीश प्रकारे ठे. एनो हवे पढीनी गाथानी साथे संबंध ठे. तन्मश्नाणं के० तत्र मतिज्ञान प्रथम बे जेदे थाय ठे— एक श्रुतनिश्चित, बीजो अश्रुतनिश्चित. तेमां प्राये करी श्रुत अज्यासविना सहज क्षयोपमवशे करी जे उत्पन्न थाय तेने अश्रुतनिश्चित कह्यैयें. ते चार प्रकारनुं ठे— उत्पात्तिकी बुद्धि, वैनयिकीबुद्धि, पारिणामिकी बुद्धि तथा कर्मजा बुद्धि. ए विषे श्री देवर्द्धिवाचक आम कहे ठे:— “ सेकितं मश्नाणं, दुविहं मश्नाणंपन्नतं; तं जहा, सुयनिस्सियं च असुयनिस्सियंच सेकितं असुय निस्सियं असुयनिस्सियं चउविहं पन्नतं तं जहा, उत्पत्तिया वेणइया, कमिया परिणामिया, बुद्धि चउविहावुत्ता, पंचमानोवलप्रइ. ” तथा विशेषावश्यकमां पण कहुं ठे— “ पुवंसुय परिकम्मिय, मइस्स जं संपयं सुयाईयं; तं निस्सिय मियरं पुण, अणिस्सियं मइ चउक्कंतं ” तेमां जे सहेजे पोतानी मेळे उपजे ते उत्पात्तिकी बुद्धि, अने गुरुनो विनय शुश्रुषा सेवा करतां आवे ते वैनयिकी बुद्धि, कर्म करतां उपजे ते कर्मिकी बुद्धि, अने परिणाम ते दीर्घकालनुं पूर्वापर अर्थनुं अवलोकन ते पारिणामिकी बुद्धि. एनुं विशेष स्वरूप नंदीसूत्र तथा आवश्यकबृहदृत्ति प्रमुख थकी जाणवुं.

पूर्वश्रुत परिकर्मित मतिना उत्पाद कालनेविषे शास्त्रार्थ पर्यायलोचन करतां जे उत्पन्न थाय तेने श्रुतनिश्चित मतिज्ञान कह्यैयें. तेना चार प्रकार ठे— अवग्रह, ईहा, अपाय, तथा धारणा. यदुक्तं “ सेकितं सुयनिस्सियं मश्नाणं चउविहं पन्नतं जहा, उग्गहो, ईहा, अवाय, धारणा ”. तेमां अवग्रह बे प्रकारनुं ठे— व्यंजनावग्रह तथा अर्थावग्रह. ए विषे पण कहुं ठे— “ सेकितं उग्गहे, उग्गहे दुविहे पन्नते तं जहा, वंजणुग्गहे, अत्थुग्गहेय ” तेमां जेम प्रदीपवडे घटने प्रगट करीएं, तेम जेणे करी अर्थने प्रगट कराय तेने व्यंजन कह्यैयें. कहुं ठे “ वंजिज्झइजेण्हो, घमुवदीवेण वंजणंतंच ” व्यंजन ते उपकरणेंद्रियो जाणवी. ते इंद्रियो पणं कदंब पुष्प, अतिमुक्त, चंद्र, क्षुरप्ररूप नानाकृति संस्थित जे श्रोत्र, घ्राण, चक्षु, रसना तथा स्पर्शन लक्षण जाणवी. अथवा शब्द, गंध, रस, तथा स्पर्शपणे परिणामने पाम्यो जे पुज्जलनो संघात तेने पण व्यंजन कह्यैयें. माटे व्यंजन उपकरण इंद्रियो तेणे करी व्यंजन एटले जे शब्दादिकपणे परिणामने पामेला द्रव्य तेनुं जे ग्रहण परिच्छेदन तेने व्यंजनावग्रह कह्यैयें. केम के, एक व्यंजन शब्दनो दोष थयो ठे. ‘ किमपीदं ’ एटले आ शुं ठे, एवो अ-

व्यक्त (अप्रगट) ज्ञानरूप जे अर्थावग्रह थाय ठे, तेनी पूर्वे अत्यंत अव्यक्ततर (अतिठानुं जे ज्ञान) होय ठे तेने व्यंजनावग्रह कहियें. ते चार प्रकारनुं ठे—ते मूल पाठमांज कछुं ठे के, 'वंजणवग्रह चउहा' एटले व्यंजनावग्रह चतुर्धा ठे. ते आ प्रमाणे— 'मण नयण विणिंदिय चउक्का' मन तथा नयन ए बे विना बाकीनी चार इंद्रियोने आश्रयी चार जेदे ठे. ए विषे श्री नंदीसूत्रमां कछुं ठे— "सेकितं वंजणुग्गहे वंजणुग्गहे, चहुउविहे पन्नते तं जहा, सो इंद्रिय वंजणुग्गहे, घाणिंदियवंजणुग्गहे, रसणिंदिय वंजणुग्गहे, फासिंदिय वंजणुग्गहे."

आशंका—मन अने नयन ए वेनी वर्जना शा माटे करी ?

उत्तर—मन अने नयन ए वे प्राप्यकारी नथी, किंतु अप्राप्यकारी ठे. कारण, जेनो विषय थकी अनुग्रह तथा उपघात न थाय, माटे तेने अप्राप्यकारी कहियें. प्राप्यकारी कहिएं तो अनल (अग्नि) जल (पाणी) तथा शूली (शूलायुध) इत्यादि-कनुं चिंतवन अवलोकन (देखनुं) दहन (बलनुं) क्लेदन (जींजनुं) तथा पाटन (चोकीने फाडनुं) प्रमुख थाशे, ते कारणथी तेने अप्राप्यकारी कहियें. तथा च-हुइंद्रिय जे ठे ते विषयदेशप्रते जाईने देखती नथी, तेम प्राप्त अर्थनुं अवलंबन ण करती नथी, एवो नियम ठे, तो पण मूर्तिमंत चंद्र तथा सूर्यनां किरणोनी प्राप्ति यथी कदाचित् तेने अनुग्रह उपघात थाय ठे, माटे अत्र कोईक ए चहुने अनुमाने करी प्राप्यकारी पण कहे ठे, ते आवी रीते अनुमान करे ठे—लोचनं पक्षी-कृत्य, प्राप्यकारित्वं साध्यते, व्यवहितार्थानुपलब्धेः इति हेतुः रसनावत् इति दृ-शंतः । एनो जावार्थ—लोचन प्राप्यकारी ठे, व्यवहितार्थना अडाहक होवा माटे, रसनेंद्रियनी पेठे ठे, ए अनुमान समीचिन नथी, केमके, व्यवहितार्थानुपलब्धिरूप जे हेतु ठे, ते अनेकांतिक ठे, एकांतिक नथी. केमके, काच, अत्रपटल तथा स्फ-टेक प्रमुखनी अंतरित वस्तुने पण नयन ग्रहण करी शके ठे. कोई कहेशे के, ने-त्रने विषे तैजस किरणा ठे, ते काचादिकने जेदीने अंतरित वस्तुनुं ग्रहण करती वखते प्रकाश करे ठे, माटे नेत्र प्राप्यकारी होवाथी व्यवहितार्थानुपलब्धिरूप हेतु साचो ठे. तेजोद्रव्य कोई ठेकाणे पण स्खलित थतुं नथी. एवी रीते अनेकांतिक दांपनो उद्धार करनाराने आम उत्तर दैयें—महाज्वालादिकने विषे पण स्खलना दी-ठामां थावे ठे, तो वली नेत्रोनां किरणोनी स्खलना थाय तेमां शुं कहेवुं? अहीं घणी चर्चा ठे पण ग्रंथविस्तारना जयथी लखी नथी. व्यंजनावग्रहनो जघन्य काल एक आवलिकानो असंख्यातमो जाग होय ठे. उत्कृष्टथी पदुत्तश्वासोश्वास जेटलो होय ठे,

વે સ્વાસોશ્વાસથી માંનીને નવ પર્યંત પહુત સંજ્ઞા છે. ઉક્તંચ “ વંજણવગ્ગહકાલો, આવલિય અસંલજાગ તુલ્લાહ; થોવો ઉક્કોસો પુણ, આણાપાણપ્પહુતંતિ ” ॥ ૪ ॥

॥ એવી રીતે ચાર પ્રકારનો વ્યંજનાવગ્રહ કહ્યો; હવે અર્થાવગ્રહાદિક કહે છે. ॥

અભુગ્ગહ ફેદાવા, ય ધારણાકરણ માણસેદિં બહા ॥

ઇય અઠવીસ જેયં, ચનદસહા વીસહા ચસુયં ॥ ૫ ॥

વ્યાખ્યા— શબ્દરૂપાદિક અથવા તે માંહેલા અન્યતર જેદેકરી અનિર્ધારિત સામાન્યરૂપ અર્થનું જે ગ્રહણ તેને અભુગ્ગહ કે ૦ અર્થાવગ્રહ કહીયે. અર્થાત્ આ કંઈપણ છે, એવું જે અવ્યક્તજ્ઞાન તે અર્થાવગ્રહ જાણવું, તે પાંચ ઇન્દ્રિયો ને બહુ મન એ-જે કરી ૭ પ્રકારનું છે— શ્રોત્રેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, ચક્ષુર્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, ગ્રાણેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, રસનેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, સ્પર્શનેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ તથા માનસાર્થાવગ્રહ.

હવે— તે અર્થાવગ્રહીત વસ્તુનેવિષે જે ધર્મની ગવેષણા કરવી, એટલે આ સ્થાણુ છે કેવા પુરુષ છે ? તેમાં પણ હમણાં સંધ્યાકાલ છે અને માહા અરણ્ય છે, તેમાં સૂર્ય અસ્ત થયા પછી સંધ્યા સમયે પુરુષ હોવાનો સંજવ થાય નહીં. ઇત્યાદિક વ્યતિરેક ધર્મનું નિરાકરણ કરવું અને એને પક્ષીજંતુ જે છે, તથા વ્રક કોટરાદિ સહિત છે, ઇત્યાદિક અન્વય ધર્મનો અંગીકાર કરવો. એવું જે જ્ઞાન વિશેષ તેને ફેદા કહીયે. એ પણ પાંચ ઇન્દ્રિયો તથા મને કરી ૭ પ્રકારની છે.

તથા— ફેદિત વસ્તુનેવિષે, આ નિશ્ચયે કરી સ્થાણુજ છે, એવો જે બોધ એટલે એક કોટીનો નિશ્ચય તેને અપાય કહીયે. એ પણ પાંચ ઇન્દ્રિયો તથા મને કરી ૭ પ્રકારે છે.

તથા નિશ્ચિત વસ્તુનેવિષે અવિચ્યુતિપણે, અથવા સ્મૃતિપણે અથવા વાસનાપણે જે ધારણ કરવું તેને ધારણા કહીયે. તે પણ પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મને કરી ૭ પ્રકારે છે.

કહેલા અર્થાવગ્રહાદિનું કાલપ્રમાણ આવી રીતે છે— જગ્ગહ એકં સમય, ફેદાવા-યામુહુત મઝ્જંતુ; કાલમસંલં સંલં, વધારણા હોઈ નાયવા. એવી રીતે ચારને બે ગુણથી ચોવીશ થાય, અને ચાર પૂર્વે વ્યંજનાવગ્રહ કહ્યા, એ સર્વ મલી અઠાવીશ જેદ શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના જાણવા. તે વલી પ્રત્યેકે વિવરીને લખીયે ઠેયે.

કોઈક પુરુષે અવ્યક્ત શબ્દ સાંજલ્યો તે જાણના પુજલ તે પુરુષના કર્ણમાંહે પે-શીને શ્રોત્રેન્દ્રિયને ફરશ્યા તેવારે અત્યંત અવ્યક્તપણે જે શબ્દજ્ઞાન તે શ્રોત્રેન્દ્રિયનો વ્યંજનાવગ્રહ, તે પછી કોઈકે મુજને સાદ કીધો એહવું જે અવ્યક્તજ્ઞાન તે શ્રોત્રેન્દ્રિયનો અર્થાવગ્રહ, પછી એ અમુકા અમુકાનો સાદ છે એહવી વિચારણા તે ફેદા કહીયે,

ए तो खर जेवो खर ठे, माटे अमुकानोज साद ठे, एहवो निश्चय करे ते अपाय, तेवार पढी तेहने घणाकाल सुधी धारी राखे ते धारणा.

कोष्क पुरुषे अव्यक्त रूप दीतुं, ते रूपना पुजल चक्षुर्इन्द्रियने फरश्या नथी अप्राप्यकारी माटे एहनो व्यंजनावग्रह न होय. देखवाने पहेले समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप चक्षुरिन्द्रियनो अर्थावग्रह थाय. तेवार पढी ए स्थाणु ठे के पुरुष ठे? जो स्थाणु होय तो स्थिर होय अने पुरुष होय तो हावे चावे एहवी विचारणा ते ईहा, पढी ए तो स्थिर ठे. माटे निश्चेथकी स्थाणु ठे एहवुं ज्ञान ते अपाय, पढी तेने धारी राखे ते धारणा.

कोष्क पुरुषे अव्यक्त गंध आघ्रायो, ते गंधना पुजल घ्राणेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया तेवारे अति अव्यक्तपणे जे गंध ज्ञान ते घ्राणेंद्रियनो व्यंजनावग्रह. तेवार पढी कांश्क सुगंध आवे ठे एहवुं जे अव्यक्त ज्ञान ते घ्राणेंद्रियनो अर्थावग्रह. पढी ए कपूर अथवा कूठनो गंध एहवी विचारणा ते ईहा, एतो शीतल ठे माटे कपूरनोज गंध ठे एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय; तेवारपढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोष्क पुरुषे अव्यक्तपणे रस आखाद्यो ते रसना पुजल रसनेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया ते समय अति अव्यक्तपणे जे रसनुं ज्ञान ते रसनेंद्रियनो व्यंजनावग्रह, ते-पढी ए कांश्क स्वाद जणाय ठे, एहवुं अव्यक्तज्ञान ते रसनेंद्रियनो अर्थावग्रह, पढी ए गोल के साकर हशे एहवी विचारणा ते ईहा, एतो अति मधुर माटे साकरनोज रस एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय, तेवार पढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोष्क पुरुषे अव्यक्तपणे फरश वेध्यो ते फरशना पुजल स्पर्शनेंद्रिय साथे बद्ध स्पृष्ट थया ते समय अति अव्यक्त स्पर्शनुं जे ज्ञान ते स्पर्शनेंद्रियनो व्यंजनावग्रह. ते-वारपढी कांश्क महारे शरीरे स्पर्श थयो एहवुं अव्यक्त ज्ञान ते स्पर्शनेंद्रियनो अर्थावग्रह, पढी ए रज्जु के सर्प हशे ? एहवी विचारणा ते ईहा. ए तो सुकुमाल माटे निश्चे सर्पनो स्पर्श एहवुं ज्ञान ते अपाय. पढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोष्क पुरुष अव्यक्त स्वप्न देखीने जाग्यो ते स्वप्नमांहे कोष्क वस्तु संज्ञवी पण तेहना पुजल मनने फरशता नथी तेमाटे मननुं व्यंजनावग्रह न होय. चिंतववाने प्रथम समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप ते मननो अर्थावग्रह थाय. ते पढी ए में स्वप्नमां शुं दीतुं ? एहवी विचारणा ते ईहा. एतो में अमुकज स्वप्न दीतुं एहवो निर्धार ते अपाय. पढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

ए मतिज्ञानना अष्टावीश जेद नंदीसूत्रने अनुसारे विवरीने देखाड्या. एमां चार जेद अश्रुत निश्चितना एटले चार प्रकारनी बुद्धिना जेदीएं तो वत्रीश थाय.

तथा जातिसरण पण अतीत कालना संज्ञी पंचेंद्रीयना संख्याता जव देखे. सं-

સ્થાત જવાવગમ સ્વરૂપ મતિ જ્ઞાનનોજ જ્ઞેદ છે. શ્રી આચારાંગની ટીકામાં જાતી સ્મરણ જ્ઞાનને ધારણાનો જ્ઞેદ કહ્યો છે—“જાતિસ્મરણં ત્વાજિનિબોધિક જ્ઞાનવિશેષ મિતિ.”

તથા કોઈ એક સજ્ઞાનેવિષે બેઠેલા ઘણા શ્રોતા જનોએ શંખ તથા જેરી પ્રમુખનો નાદ અથવા શબ્દ સમકાલે એકઠો સાંજલ્યો ઢતાં, સર્વની ક્ષયોપશમની વિચિત્રતાથી અધિક ન્યૂન પ્રમુખ સાંજલ્યામાં આવે છે, જેમકે, કોઈને તે શંખ જેરી આદિ તૂરીઝનો નાદ જિન્નજિન્ન સાંજલ્યામાં આવે છે. તેના જાણવામાં એવું આવે કે, ઇટલી જેરી આટલા સંખ ઇત્યાદિ વાજે છે. તેને વહુ અવગ્રહ કહીયે; કોઈને અવ્યક્તપણે માત્ર વાજિત્ર વાજે છે ઇટલુંજ સાંજલ્યામાં આવે છે, તેને અવહુ અવગ્રહ કહિયે.

તથા તે શબ્દમાં પણ કોઈકને મધુર મંદ્રત્વાદિ વહુ પર્યાયોપેત જે શંખાદિક ધ્વનિ પૃથક્ પૃથક્ ઘણા પ્રકારે સાંજલ્યામાં આવે તેને વહુવિધ અવગ્રહ કહીયે; કોઈને એક વે પર્યાયોપેત તે ધ્વનિ સાંજલ્યામાં આવે છે તેને અવહુવિધ અવગ્રહ કહીયે.

કોઈકને તુરત તે નાદ જાણવામાં આવે છે તેને ક્ષિપ્રઅવગ્રહ કહીયે, કોઈકને વિચારિ વિચારીને ઘણીવાર પાઠલથી જાણવામાં આવે છે, તે અક્ષિપ્ર અવગ્રહ.

કોઈ જેમ ધ્વજારૂપ લિંગે કરી દેવકુલ ઝંલણાય છે. તેમ લિંગસહિત જાણે તેને નિશ્રિતાવગ્રહ કહીયે. કોઈ ઉક્ત પ્રકારે લિંગરહિત જાણે તેને અનિશ્રિતાવગ્રહ કહીયે.

કોઈને સંશયરહિત સંજલણાય છે, તેને અસંદિગ્ધાવગ્રહ કહીયે; કોઈને સંશયસહિત સંજલણાય છે, તેને સંદિગ્ધાવગ્રહ કહીયે.

કોઈકે એક વેલા સાંજલી ગ્રહણ કરી લીધેલું તે સદા સર્વદા સ્મરણ રહે પણ વીસરે નહીં તેને ધ્રુવ અવગ્રહ કહીયે; અને કોઈકને એકવાર ગ્રહણ કરેલું સર્વદા રહે નહીં, તેને અધ્રુવાવગ્રહ કહીયે.

એવી રીતે એક અવગ્રહના બાર જ્ઞેદ છે. તેઝને પૂર્વોક્ત અઠાવીશ જ્ઞેદોથી ગુણતાંત્રણસેં ને ઠત્રીશ જ્ઞેદ મતિજ્ઞાનના થાય. એ વિષે જ્ઞાપ્યપિયૂષપયોધિએ પણ કહ્યું છે.

“જંબહુ વહુવિહ્વિખ્પા, નિસ્સિયનિઙ્ઘિયધુવેયરવિજ્ઞતા; પુણરુગ્ગહાદઝંતો, તં ઠત્તી-સત્તિ સયજ્ઞેયં ॥ ૧ ॥ નાણા સદ્ સમૂહં, વહુવિહંમુણ્ઙ જિન્નજાઈયં; વહુવિહ મણેગજ્ઞેયં, ઇક્કિંકં નિરુમહુરાઈ. ॥ ૨ ॥ લિખ્પમચિરેણ તંચિય, સરુવઝંતં અણિસ્સિય મલિંગં; નિઙ્ઘિયમસંસયંજં, ધુવમચ્ચંતં નયકયાઙ ॥ ૩ ॥ તથા એમાં અશ્રુત નિશ્રિતના ચાર જ્ઞેદ નાહીયે, તો ત્રણસો ને ચાલીશ જ્ઞેદ મતિજ્ઞાનના થાય છે. અહીં અર્થાવગ્રહ એક સમય પ્રમાણ છે. ઇહા અને અપાય અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ છે. ધારણા સંખ્યાત અસંખ્યાત કાલસુધી છે. અથવા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ લક્ષણ ચાર જ્ઞેદે કરી મતિજ્ઞાન ચાર પ્રકારનું છે. મતિજ્ઞાની આદેશ થકી સર્વ દ્રવ્ય જાણે, પણ દેખે નહી. ક્ષેત્ર થકી

आदेशे सर्व क्षेत्र लोकालोक जाणे पण देखे नहीं. काल थकी आदेशे सर्वकाल जाणे पण देखे नहीं. जाव थकी आदेशे सर्व जाव जाणे पण देखे नहीं. ए विषे निर्दक्षिताऽज्ञान संचार प्रसर श्री देवर्द्धिवाचक वर कहे ठे के “ तं समासउं चउविहं पन्नतं, तं जहा, दवउं, खेसुं, कालउं, जावउं दवउं आजिणिवोहिय नाणी आएसेणं सबजावा जाणइ न पासइ; खित्तउं आजिणिवोहियनाणी आएसेणं सबंखित्तं जाणइ न पासइ कालउं आजिणिवोहियनाणी आएसेणं सब कालं जाणइ न पासइ, जावउं आजिणिवोहियनाणी आएसेणं सबं जावे जाणइ न पासइ. इति मति ज्ञानना जेद कहा. ॥ ५ ॥

॥ हवे श्रुतज्ञानना जेद कहे ठे. चौदसहा वीसहा वसुयंति. श्रुतज्ञान चौद अने ॥

॥ वीश प्रकारनुं ठे तेमांना प्रथम चौद प्रकार कहे ठे ॥

अक्षर सन्नी सम्मं, साईयं खलु सपद्य वसियंच ॥

गमियं अंग पविष्ठं, सत्तविए एस पडिवस्का ॥ ६ ॥

अर्थ— अक्षरश्रुत, अनक्षरश्रुत, संज्ञीश्रुत, असंज्ञीश्रुत, सम्यक्श्रुत, असम्यक्श्रुत, आदिश्रुत, अनादिश्रुत, पर्यवसितश्रुत, अपर्यवसितश्रुत, गमिकश्रुत, अगमिकश्रुत, अंगप्रविष्टश्रुत तथा अंगबाह्यश्रुत, एवीरीते एस के० ए सत्तविए के० सात सूत्रोक्त जेद ते पडिवस्का के० पोताना प्रतिपक्षी सहित कहेवा. एटले श्रुतज्ञानना चौद जेद थाय ते जाणवा. इति गाथा शब्दार्थ ॥ ६ ॥

अहीं श्रुत शब्दनो संबंध पूर्व गाथार्थी जाणवो. हवे उक्त चौद जेदनुं विवरण लखिये ठैये, तेमांना प्रथम अक्षर श्रुतना त्रण जेद ठे. संज्ञाक्षर, व्यंजनाक्षर तथा लब्ध्याक्षर. उक्तंच— “ तं संना वंजण लळि, संनियं तिविह मस्करं जणियं, सुबहुल्लि-विजेय निययं संनस्कर मस्करागारो ” तेमां प्रथम संज्ञाक्षर अक्षर प्रकारनी द्वीपी अक्षरना आकारे करी अक्षर प्रकारनुं ठे,— तथाहि “ हंसलिवी जूयलिवी, जस्कातह रस्कसी य बोधवा; उड्डी जवणितुरुक्की कीरी दवकीय सिंधविया ॥ १ ॥ मालविणीनडि नागरि, लाडलिवी पारसी य बोधवा; तह अनमिच्छी य लिवी, चाणक्की मूल देवीय ॥ २ ॥ वीजो व्यंजनाक्षर प्रकार ते अक्षर आदि लक्ष्णे हकारपर्यंत बावन्न अक्षर मुखे उच्चारवारूप जाणवो. ए वन्ने प्रकारो यद्यपि अज्ञानात्मक ठे, तथापि श्रुतना कारण होवार्थी उपचारे करी एने श्रुतज्ञाननी संज्ञा आपी ठे, तथा त्रीजो प्रकार जे लब्धि अक्षर ते शब्दश्रवण तथा रूपदर्शनादिक थकी अर्थ परिज्ञान गर्जित जे अक्षरनी उपलब्धि ते लब्ध्याक्षर श्रुत जाणवुं. यदाह— “ जो अकरोवदंजो, सा लळी

તંચ હોઈ વિદ્વાનં; ઇંદિય મળો નિમિત્તં, જો આવરણસ્ક ઝેવસમો, ” જે અક્ષરોણ્ કરી અજિલાપ્ય જાવોતું પ્રતિપાદન કરવાને પ્રધાન શ્રુત તે અક્ષરશ્રુત કહીયે.

આશંકા— જેણે કરી અજિલાપ્યજાવ પ્રતિપાદન કરવાને પ્રધાન શ્રુત કહેવાય છે, તેમાટે અનજિલાપ્યજાવ પણ હોવા જોઈએ ?

ઉત્તર— અનજિલાપ્યજાવ પણ લોકમાં અનંતા છે. યદાહુઃ શ્રીપૂજ્યાઃ— “ પંનવણિ-જ્ઞા જાવા, અણંત જાગોડ અણજિલપ્પાણં, પંનવણિજ્ઞાણં પુણ, અણંત જાગોસુયનિવ-હો ॥ ૧ ॥ જં ચઝદસપુવ્વધરા, ઠઠાણગયા પરુપ્પરં હુંતિ; તેણજઅણંત જાગો, પન્નવ-ણિજ્ઞાણ જંવુત્તં ॥ ૨ ॥ અક્કર લંઝેણ સમા, ઝણહિયા હુંતિ મહવિસેસેણં, તેવિહુમહં વિસેસાં, સુયનાણપ્રંતરે જાણ. ઇતિ અક્કરશ્રુતં ॥ ૩ ॥

વીજું અનક્ષર શ્રુત, તે દ્વેક્ષિત શિરકંપન હસ્તચાલન પ્રમુખ, સમસ્યાએકરી ગમ-નાગમનાદિક મનના અજિપ્રાયનું જે પરિજ્ઞાન તેને જાણવું. ઘટલે કોઈ માણસ કો-ઈને પૂછે કે જાઈ, તમારે વાહેર જવું છે કે ? તેનો મુખથી જવાબ ન દેતાં માથું હલા-વીને અથવા હાથવતી શાન કરીને પોતાની નામરજી જણાવવી તેથી પૂઠનારને તેના મનના અજિપ્રાયનું પરિજ્ઞાન ઘટલે જાણપણું થાય તેને અનક્ષરશ્રુત કહીયે.

ત્રીજું સંજિશ્રુત, તે સંજ્ઞા ત્રણ પ્રકારની છે—દીર્ઘકાલિકી, હેતુવાદોપદેશિકી તથા દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી. યદાહ જાણ્યસુધાંતોનિધિઃ “ ઇહદીહકાલિગી કા, લિગિત્તિ સં-ના જયા સુદી હંપિ; સંજર ઇચ્છ્યમિસ્સં, ચિંતેશ્ય કિહણુકાયવં ॥ ૧ ॥ જે પુણ સંચિં-તેઝં, ઇઠાણિઠેસુ વિસય વહુસુ, વટંતિ નિયતંતિય, સદેહ પરિચાલણાહેઝં ॥ ૨ ॥ પા-ણ સંપયંચિય, કાલંમિનયાવિ દીહકાલંતા; તે હેઝવાયસન્ની, નિચ્છિઠા હુંતિ અસ્સ-ન્ની. ॥ ૩ ॥ સમ્યદ્ધિઠી સંની, સંતે નાણે ચ્ઝવસમિયંમિ; અસ્સની મિઠત્તં, મિદિઠિ-વાઝવણેસેણં ” ॥ ૪ ॥ તેમાં એ કેમ કરવું, કેમ થશે, ઇત્યાદિક અતિત અનાગત ઘણા કાલનું જે ચિંતવવું તે દીર્ઘ કાલિકી સંજ્ઞા. અને જે તાત્કાલિક ઇષ્ટ અનિષ્ટ વસ્તુ જાણીને પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ તે હેતુવાદોપદેશિકી. અને ક્ષાયોપશિમ જ્ઞાનેકરી સમ્યક્દૃષ્ટી-પણું હોય, તે દૃષ્ટિવાદોપદેશિકી, એ ત્રણ સંજ્ઞા છે, તેમાં વિકલ્પેન્દ્રિય અસંજ્ઞીને હેતુવા-દોપદેશિકી સંજ્ઞા છે, અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રીને દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા છે, તે માટે સર્વત્ર આ-ગમમાંહે દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા કરી સંજિપણું કહીયે. અને તે સંજ્ઞીવિષયક જે શ્રુત તેને સંજિશ્રુત કહીયે. અર્થાત્ સમનસ્ક પ્રાણીને જે મન અને ઇન્દ્રિયોણં કરી ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન તેને સંજિશ્રુત કહીયે.

ચોથું અસંજિશ્રુત, તે મનવિના માત્ર ઇન્દ્રિયોણં કરી ઉત્પન્ન થયેલું જે અસંજ્ઞીનું શ્રુત. પાંચમું સમ્યક્ શ્રુત, તે સમ્યક્ દૃષ્ટિયે કરી, અર્હતપ્રણીત અથવા મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રણીત

વાક્યાદિકનું યથાવસ્થિત જાવના અવગમ થકી, ઇટલે પદ્ધતાત વિનાની બુદ્ધિ કરી કોઈ વિષયના સ્વરૂપને જે યથાર્થ જાણવું તેને સમ્યક્શ્રુત કહીયે.

હું મિથ્યાશ્રુત, તે યથાવસ્થિત બોધના અજાવ થકી મિથ્યાદૃષ્ટીએ કરી અર્હતપ્રણીત અથવા મિથ્યાદૃષ્ટી પ્રણીત વાક્યાદિકનું જાણવું. ઇટલે પદ્ધતાત પ્રમુખ બુદ્ધિ કરી કોઈ વિષયના સ્વરૂપને જે યથાર્થ ન જાણવું તેને અસમ્યક્શ્રુત કહીયે.

આશંકા— સમ્યક્દૃષ્ટીની પેઠે મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ મતિજ્ઞાનાવરણીય તથા શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મોનો ક્યોપશમ જાવ હોવાથી તે જ્ઞાનોષ કરી પૃથુબુધોદરાયાકાર ઇવા ઘટાદિકને જાણે છે, તેથી તેનેવિષે અજ્ઞાન કેમ સંજવે ?

ઉત્તર— મિથ્યાદૃષ્ટિ તે સર્વ પ્રકારને પણ એકાંત પુરઃસર કહે છે. કેમકે, તેનેવિષે સદસદ્ધિવેકના પરિજ્ઞાનનો અજાવ છે. તેજ જગવદુક્તસ્યાદ્વાદ નીતિ અનુસરતા નથી. જેમ કે, ‘ ઘટઇવાયં ’ ઇટલે આજ ઘટ છે એવું જ્યારે પ્રતિપાદન કરે છે, ત્યારે તે ઘટનેવિષે ઘટ પર્યાયવિના વીજા જે સત્ત્વ, જ્ઞેયત્વ તથા પ્રમેયત્વ પ્રમુખ વ્યતિરેકપણે રહેલા જે ઘટના પર્યાય તેજનું અપલપન (ગોપન) કરે છે. અન્યથા (જો એમ ન કહીએ તો) ‘ આજ ઘટ છે ’ એમ એકાંતે કરી અવધારણા સંજવે નહીં. વલ્લી મિથ્યાદૃષ્ટિ, ઘટને સર્વથા અસ્તિ કહે છે, પણ તેને પરરૂપે કરી નાસ્તિપણું છે એવું જ્ઞાન નથી. તેથી તેને ઝલવે છે. તેમજ તેનું જ્યારે નાસ્તિપણે પ્રતિપાદન કરે છે ત્યારે પણ તેને સર્વથા નાસ્તિજ કહે છે, તેવારે દ્રવ્યાર્થિકનયે સત્પણું છે તેને ઝલવે છે તેમાટે તે સદસદ્ધિવેક શૂન્ય છે, અને મિથ્યાદૃષ્ટિને વિષે જે મતિ અને શ્રુત એ બે જ્ઞાનો હોય છે, તે જવહેતુક છે તથા મતિશ્રુત જ્ઞાનોષ કરી યુક્ત મિથ્યાદૃષ્ટિજ પશુવધ તથા મૈથુનાદિકનેવિષે ધર્મ સાધકતા જાણે છે, તેથી તેજની સંસારમાર્ગનેવિષે દીર્ઘતર પ્રવૃત્તિ થાય છે માટે અજ્ઞાન કહીએ, તથા જેમ ઝન્મત્ત કવિ યથેચ્છા કલ્પના કરે છે, તેમાં કિંચિત્ વસ્તુને પણ કહે છે. તથાપિ વિશેષે તે વસ્તુની અપેક્ષા ન કરતાં જે તે પ્રકારે કલ્પના કરી દીધે છે; તેની પેઠે તેજ યદ્યપિ કચિત્ યથાવસ્થિત વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરે છે, તથાપિ સમ્યક્ યથાવસ્થિત વસ્તુતત્ત્વનું પર્યાયાલોચનના વિરહે કરી અપરમાર્થિકો છે, તથા મિથ્યાદૃષ્ટિજનાં મતિ તથા શ્રુત એ બે જ્ઞાનો યથાવત્ વસ્તુનો વિચાર કહ્યાવિના પ્રવર્તે છે, તેથી યદ્યપિ તેજ કચિત્ આ રસ છે, અને આ વિરસ છે इत्यादि અવધારણાના સંવાદ કરનારાં છે, તથાપિ સ્યાદ્વાદયુક્ત પરિજાવનાષ કરી તેજની પ્રવૃત્તિ નથી. કિંતુ યથાકથંચિત્પણે પ્રવૃત્તિ છે માટે તે અજ્ઞાનજ છે. તથા જ્ઞાનનું ફલ વિરતિપણું છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિને નહીં તેથી તે અજ્ઞાનજ છે. તથાચાહજગવાનુમાસ્વાતિવાચકઃ—‘જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિરિતિ સાચ મિથ્યાદૃષ્ટેર્નાસ્તીતિ જ્ઞાનફલાજાવાદજ્ઞાનં મિથ્યાદૃષ્ટેર્મતિશ્રુતે’ યદાહજાણ્યસુધાંજોનિધિઃ“ સદ-

સદવિસેસણાઉ, જવહેજહિ જિઉવલંજાઉ નાણફલાજાવાઉ મિઠદિઠિસ્સ અન્નાણં” ઇતિ.

હવે આદિશ્રુત, અનાદિશ્રુત, સપર્યવસિતશ્રુત તથા અપર્યવસિતશ્રુત એ ચાર જ્ઞેદનું સાથે વર્ણન કરે છે. તથા સાઈયં, સપજ્જાવસિયં અણાઈયં, અપજ્જાવસિયં ઇવેયં ડુવાલસંગંબુઢિત્તિનયઠયા એસાઈયં, સપજ્જાવસિયં, અબુઢિત્તિનયઠયાએ અણાઈયં અપજ્જાવસિયંતં, સમાસજ ચઢવિહં પંન્નતં તં જહા, દવઢં, ચેત્તઢં, કાલઢં, જાવઢં. । દવઢણં સંમસુયં, એગં પુરિસં પમુચ્ચસાઈયં, સપજ્જાવસિયં, બહવે, પુરિસે, પમુચ્ચ અણાઈયં, અપજ્જાવસિય રિક્તઢણં પંચજરહાઈં પંચએરવયાઈં પમુચ્ચસાઈયં સપજ્જાવસિયં પંચમહા વિદેહાઈં પમુચ્ચ અણાઈયં અપજ્જાવસિયં કાલઢણં ડસ્સપ્પિણિં અવસપ્પિણિં ચ પમુચ્ચસાઈયં સપજ્જાવસિયં નો ડસ્સપ્પિણિં નો અવસપ્પિણિં પમુચ્ચ અણાઈયં અપજ્જાવસિયં નો ડસપ્પિણીનો અવસપ્પિણી ચેતિ કાલો મહા વિદેહેષુઢ્ઢેયસ્તત્રોત્સર્પિણ્યવસર્પિણી લક્ષણ કાલાજાવાત્ । જાવઢણં જે જિયા, જિણપન્નત્તા, જાવાઆઘવિજ્ઞંતિ પરુવિજ્ઞંતિ પ્ણવિજ્ઞંતિ દંસિજ્ઞંતિ નિદંસિજ્ઞંતિ તે તથાપમુચ્ચસાઈયં સપજ્જાવસિયં જ્ઞાવસમિયં પુણજાવં પમુચ્ચઅણાઈયં અપજ્જાવસિયં અહવા જવસિદ્ધિયસ સુયં સાઈયંસપજ્જા વસિયં કેવલજ્ઞાનોત્પત્તૌ તદજાવાત્ નઠંમિઢ ઢાઢમઢિએ નાણે ઇતિ વચનાત્ અજવસિદ્ધિયસ્સ સુયં અણાઈયં અપજ્જાવસિયં ઇહચ સામાન્યતઃ શ્રુતશબ્દેનશ્રુતજ્ઞાનં શ્રુતાજ્ઞાનં ચોચ્યત્તે, યદાહ-અવસેસિયં સુયં સુયનાણં સુયઅનાણં ચ.

એનો જાવાર્થ આવી રીતે છે-શ્રુતજ્ઞાન સાદિસપર્યવસિત છે તેમજ અનાદિ અપર્યવસિત પણ છે. એ ચારેના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ એ ચાર પ્રકાર થઈ શકે છે-તેમાં દ્રવ્યથી એક પુરુષ આશ્રી લેયે તો સાદિ સપર્યવસિત છે. અને ઘણા પુરુષો આશ્રી લેયે તો અનાદિ અપર્યવસિત છે. તે આવી રીતે-એક જીવદ્રવ્યને જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારેજ શ્રુતજ્ઞાન પામવાથી તે આદિ કહેવાય; અને જ્યારે સમ્યક્ત્વ મટી જાય અથવા કેવલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તેનો અંત થયો કહેવાય છે તેથી દ્રવ્યે કરી સાદિસપર્યવસિત છે. અને ઘણા જીવરૂપ દ્રવ્યવિષે વિચાર કરીએ તો અમૂક જીવને સર્વ કરતાં પહેલાં શ્રુત જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ અને અમુક જીવના શ્રુતનો અંત થયો એમ કહેવાય નહીં; કેમકે, એ અનાદિ અનંત કાલપણે પ્રવાહરૂપ છે. તેથી દ્રવ્યથી અનાદિ અપર્યવસિત પણ છે.

ક્ષેત્રે કરી જરત તથા એરવતનેવિષે જ્યારે તીર્થકરનું તીર્થ વર્તે છે, ત્યારે દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુત હોય છે. અને તે તીર્થનો વિઢેદ થયાથી તે શ્રુતનો પણ વિઢેદ હોય છે તેથી સાદિ સપર્યવસિત કહીયે અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં તીર્થનો વિઢેદ નહીં હોવાથી શ્રુતનો વિઢેદ પણ નથી હોતો, તેથી ત્યાં અનાદિ અપર્યવસિત કહીયે.

કાલેકરી ઉત્સર્પિણી તથા અવસર્પિણીનેવિષે ચોથે તથા પાંચમે આરે શ્રુતજ્ઞાન હોય, અને ઢઠે આરે વિઢેદ થાય ઢે તેથી સાદિ સપર્યવસિત ઢે; અને મહાવિદેહ કેત્રનેવિષે એવું કાલચક્ર નહીં હોવાને લીધેત્યાંશ્રુતજ્ઞાન પળ અનાદિ અપર્યવસિત ઢે.

અને જાવથી જગ્ય સિદ્ધિઆ જીવને જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય ઢે, ત્યારે આદિ અને કેવલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય ઢે ત્યારે અંત હોવાથી સાદિ સપર્યવસિત ઢે; અને અજગ્ય સિદ્ધિઆ જીવ આશ્રયી ક્યોપશમિક જાવે શ્રુતજ્ઞાન અનાદિ અપર્યવસિત ઢે.

અગ્યારમું ગમિક શ્રુત, તે જ્યાં સૂત્રના સરખા આલાવા ંટલે પાઠ દીઠામાં આવે ત્યાં જાણવું. તે પ્રાયેં કરી દૃષ્ટિવાદ સૂત્રને વિષે ઢે.

વારમું અગમિક શ્રુત, તે જેને વિષે અળ સરખા અકરોના આલાવા હોય તે જાણવું. તે પ્રાયેં કાલિક શ્રુતને વિષે ઢે.

તેરમું અંગપ્રવિષ્ટ, તે દ્વાદશાંગી રૂપ જાણવું. તથાહિ—“અઠારસ પય સહસા, આયારે હુગુળ હુગુળ સેસેસુ; સૂયગરુ ઠાળ સમવા, ય જગવર્દે નાય ધમ્મકહા ॥ ૧ ॥ અંગંજવાસગદસા, અંતગરુ અણુત્તરોવવાઈ દસા, પન્હાવાગરણંવા વિવાગ સુયમિગદસં અંગં ॥ ૨ ॥ પરિકમ્મ સુત્તપુઢા, ણુર્જગ પુઢગયચૂલિયા એવં, પળ દિઠિવાયજેયા ॥ ૩ ॥ ચઢદસ પુઢાઈ પુઢગયં ॥ ૪ ॥ ડપ્પાએ પયકોની, અગ્ગાણી અંમિ ઢન્નવઈ લક્કા; વિરિયપવાએ અઠ્ઠિ, પ્પવાઈલક્કંસરિય સઠ્ઠી ॥ ૫ ॥ એગ પઢણી કોની, પયાણનાણપ્પવાયપુઢંમિ । સિચ્ચપ્પવાયપુઢે એગાપયકોઢિઢચ્ચપયા ॥ ૬ ॥ ઢઢીસંપયકોની, પુઢેયઆયપ્પવાયનામંમિ । કમ્મપ્પવાયપુઢે, પયકોની અસિઈલક્ક જુયા ॥ ૭ ॥ પચ્ચલ્લાણજિહાણે, પુઢેચુલસીઈપય સય સહસ્સા ॥ દસપયસહસ જુયાપય, કોનીવિજ્ઞાપવાયંમિ ॥ ૮ ॥ કલ્લાણનામધિજ્ઞે, પુઢંમિપયાણકોઢિઢઢીસા । ડપ્પન્ન લક્ક કોઢી, પયાણ પાણા ડ પુઢંમિ ॥ ૯ ॥ કિરિયાવિશાલપુઢે, નવપયકોનીઢવિંતિસમયવિઢ । સિરિલોક વિંઢુ સારે, સહુઢવાલ સયપયલક્કા. ॥ ૧૦ ॥

ચૌદમું અંગવાહ્યશ્રુત, તે આવશ્યક તથા દશ વૈકાલિકાદિક જાણવું. અર્થાત્ અગ્યાર અંગથી જે વાહ્ય ડપાંગ પ્રમુખ તેને અંગવાહ્યશ્રુત કહીયેં. ॥ ૬ ॥ એવી રીતે શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ જ્ઞેદ કહ્યા.

॥ હવે વીજા જે વીશ જ્ઞેદ થાય ઢે તે કહે ઢે. ॥

પચ્ચ અરકર પય સંઘાયા, પઢિવત્તિ તહય અણુર્જગો ॥

પાહુઢ પાહુરુ પાહુઢ, વથૂપુઢાય સસમાસા ॥ ૭ ॥

અર્થ— આ ગાથામાં દશ જ્ઞેદ કહ્યા ઢે, તેઢની સાથે વીજા દશ ઢેલ્લા સસમાસા

કે. સમાસસહિત ઇટલે સમાસ શબ્દથી જોની લેવા. તે આવી રીતે—પર્યાયશ્રુત, પર્યાય સમાસશ્રુત અક્ષરશ્રુત, અક્ષરસમાસશ્રુત, પદશ્રુત, પદસમાસશ્રુત, સંઘાતશ્રુત, સંઘાતસમાસશ્રુત, પ્રતિપત્તિશ્રુત, પ્રતિપત્તિસમાસશ્રુત, અનુયોગશ્રુત, અનુયોગસમાસશ્રુત, પ્રાભૂતપ્રાભૂતશ્રુત, પ્રાભૂતપ્રાભૂતસમાસશ્રુત, પ્રાભૂતશ્રુત, પ્રાભૂતસમાસશ્રુત, વસ્તુશ્રુત, વસ્તુસમાસશ્રુત, પૂર્વશ્રુત, તથા પૂર્વસમાસશ્રુત. ઇતિગાથાઽકારાર્થ.

અત્ર પર્યાય તે જ્ઞાનનો અંશ કહીયે, યાવત્ શબ્દે વિજ્ઞાગ તથા પરિભેદ તેને પર્યાય કહીયે. તેમાં જ્ઞાનના એક અંશને પર્યાય શ્રુત કહીયે અને જ્ઞાનના અનેક અંશને પર્યાયસમાસશ્રુત કહીયે. પ્રથમ પર્યાયશ્રુત, તે લબ્ધિઅપર્યાય નિગોદનો જે સૂક્ષ્મજીવ, તેને વિષે સર્વ જઘન્ય (ઝંઘામાં ઝંઘું) રહેલું જે શ્રુતમાત્ર, તેથી અન્યત્ર જીવનેવિષે જે એક શ્રુત જ્ઞાનનો પરિભેદરૂપ અંશ અથવા વિજ્ઞાગ જે વૃદ્ધિને પામે છે તે પર્યાયશ્રુત જાણવું.

વીજું પર્યાયસમાસશ્રુત, તે જે શ્રુત જ્ઞાનના બે ત્રણ પ્રમુખ વિજ્ઞાગ પરિભેદ નાના જીવોનેવિષે વૃદ્ધિને પામેલા ડીઘમાં આવે છે, એવી જે જીવનેવિષે શ્રુતજ્ઞાનના અનેક અંશોની વૃદ્ધિ હોય છે, તેના સમુદાયને પર્યાયસમાસશ્રુત કહીયે.

ત્રીજું અક્ષરશ્રુત, તે અકારાદિક લબ્ધ્યક્ષરોમાંના જે એક અક્ષરનું જાણવું તેને કહીયે.

ચોથું અક્ષરસમાસશ્રુત, તે તેવા બે ત્રણ અક્ષરોનું જે જાણવું તેને કહીયે.

પાંચમું પદશ્રુત, તે જ્યાં અર્થની પરિસમાપ્તિ હોય તેને પદ કહે છે, તથા વિજ્ઞાત્યંતંપદં એવી ઊક્તિ ઠતાં પણ અત્રે એ લક્ષણ ગ્રહણ કરવું નહીં. કિંતુ જેણે કરી શ્રી આચારાંગાદિ ગ્રંથોનું માન અઢાર હજાર પદનું કહેવાય છે. તે લક્ષણ અત્રે ગ્રહણ કરવું. કેમકે તેનો દ્વાદશાંગશ્રુત પરિમાણને વિષે અંગીકાર છે. અને વહી અહીં શ્રુતના જોડોનું પ્રસ્તુતપણું છે, તેથી તે પદ લેવું પણ તે પદની તથા વિધિઆશ્રાયનો અજાવ છે. માટે તેનું પ્રમાણ કેવલી જાણે. એવું જે એક પદનું જ્ઞાન તેને પદશ્રુત કહીયે.

ઠઠું પદ સમાસશ્રુત, તે એવા એકથી વધારે ઇટલે ઘણા પદોનું જે જ્ઞાન તેને કહીયે.

સાતમું સંઘાતશ્રુત, તે ‘ગદ્ગદિયકાણ’ ઇત્યાદિક ગાથાણ કરી પ્રતિપાદિત જે દ્વારસમુદાય, તેનો ગત્યાદિક જે એક દેશ, તેનો પણ એક દેશ જે નરકગત્યાદિક તેનેવિષે જીવાદિકની જે માર્ગણા અથવા ગવેષણા કરીયે ટેયે તેને સંઘાતશ્રુત કહીયે.

આઠમું સંઘાતસમાસશ્રુત, તે બે પ્રમુખ ગત્યાદિક અવયવ માર્ગણાનું જ્ઞાન તેને કહીયે.

નવમું પ્રતિપત્તિશ્રુત, તે ગતિઆદિ દ્વારોની અન્યતર એક પરિપૂર્ણ ગત્યાદિ દ્વારે કરી જે જીવાદિકની માર્ગણા કરવી તેને પ્રતિપત્તિ શ્રુત જાણવું.

દશમું પ્રતિપત્તિસમાસશ્રુત, તે પૂર્વવત્ દ્વાર દ્વયાદિકની માર્ગણા કરવી તેને જાણવું.

અગ્યારમું અનુયોગદ્વાર શ્રુત, તે સંતપ્ય પરૂવણયા, દવપમાણં, શ્યાદિક અનુયોગ કહીયેં, તે દ્વારમાંના અન્યતર એક અનુયોગનું જ્ઞાન તે અનુયોગ દ્વારશ્રુત જાણવું.

બારમું અનુયોગદ્વારસમાસ શ્રુત, તે બે પ્રમુખ અનુયોગદ્વારોનું જે જાણપણું તેને જાણવું.

તેરમું પ્રાજૃતપ્રાજૃતશ્રુત, તે પ્રાજૃતાંતરવર્ત્તી અધિકાર વિશેષ જાણવો.

ચૌદમું પ્રાજૃતપ્રામૃતસમાસશ્રુત, તે પ્રામૃતાંતરવર્ત્તી એકથી વધારે અધિકારોના સમુદાયનું જ્ઞાન તેને જાણવું.

પંદરમું પ્રામૃતશ્રુત, તે વસ્તુ અંતર્વર્ત્તી અધિકાર વિશેષ તેને જાણવું.

સોલમું પ્રામૃતસમાસશ્રુત, તે વસ્તુ અંતર્વર્ત્તી એકથી વધારે બે ત્રણ અધિકારોનો જે સમુદાય તેને જાણવું.

સત્તરમું વસ્તુશ્રુત, તે પૂર્વ માંહેલો અધિકાર વિશેષ તેને જાણવું.

અઠારમું વસ્તુસમાસશ્રુત, તે પૂર્વ અંતર્વર્ત્તી અધિકારનો સમુદાય તેના જ્ઞાનને જાણવું.

ઉગ્ગણીશમું પૂર્વશ્રુત, તે ઉત્પાત પૂર્વાદિ એક પૂર્વનું જે જ્ઞાન તેને જાણવું.

વીશમું પૂર્વસમાસશ્રુત, તે તેમાંના એકથી વધારે બે ત્રણ પૂર્વનું જે જ્ઞાન તથા સંપૂર્ણ ચ-
ઉદ પૂર્વનું જે જ્ઞાન તેને જાણવું.

એવી રીતે સંક્ષેપથી શ્રુતજ્ઞાનના વીશ જોડ કહ્યા છે. એનો વિસ્તાર જોવો હોય તેણે વૃહત્કર્મ પ્રકૃતિમાં જોઈ લેવું. એ વીશ જે શ્રુત જ્ઞાનના જોડ તે જેવી રીતે ઉત્તરોત્તર તીવ્રતીવ્રતરાદિ ક્વયોપશમથી પ્રાપ્ત થાય છે તેવાજ અનુક્રમે કહ્યા છે.

અથવા શ્રુતજ્ઞાન વીજા ચાર પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ. તેમાં શ્રુતજ્ઞાની દ્રવ્યથી ઉપયોગવંત થકો સર્વ દ્રવ્યને જાણે દેખે છે; ક્ષેત્ર થ-
કી ઉપયોગવંત થકો સર્વ ક્ષેત્ર લોકાલોકને જાણે દેખે છે; કાલ થકી ઉપયોગી શ્રુતજ્ઞાની સર્વ કાલને જાણે દેખે છે; તેમજ જાવથકી ઉપયોગી શ્રુતજ્ઞાની સર્વ જાવને જાણે દેખે; તે માટે સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાની તે કેવલી સરખો કહીયેં. એવી રીતે શ્રુતજ્ઞાન-
નું સવિસ્તર વ્યાખ્યાન કહ્યું. ॥ ૭ ॥

સાંપ્રત (હવે) અવધિજ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરીયે ઠેયે; તે બે પ્રકારનું છે. એક જવ-
પ્રત્યયિક, વીજું ગુણપ્રત્યયિક. તેમાં જવપ્રત્યયિક તે દેવ તથા નારકીનું હોય છે; અને ગુણપ્રત્યયિક તે મનુષ્ય તથા તિર્યચને હોય છે. એ ગુણપ્રત્યયિક બે પ્રકારનું છે. તે અર્ઘ્ન ગાથાવડે કહે છે, અને ગાથાના ઉત્તરાર્ઘ્નવડે મનપર્યવ તથા કેવલજ્ઞાન કહે છે.

अणुगामि वद्धमाणय, पडिवाईयर विहा बहा उंही ॥ रि-
उमइ विउलमई मण, नाणं केवल मिगविहाणं ॥ ८ ॥

अर्थ— अणुगामि के० अनुगामि, 'वद्धमाणय के०' वर्द्धमान, 'पडिवाई के०' प्रतिपाति, 'इयर' के० इतर ते अनानुगामी, हीयमान तथा अप्रतिपाति; ए 'विहा के०' (विधा एटले,) प्रकार, 'बहा के०' (परुधा) ठ प्रकारे, 'उंही के०' अवधि ज्ञान जाणवुं, अने 'रिउमइ के०' रुजुमति 'विउलमइ के०' विपुलमति, ए वे प्रकारे 'मणनाणं के०' मनपर्यवज्ञान जाणवुं, तथा केवलं के० केवलज्ञान 'इग के० एक, ' 'विहाणं' के० प्रकारे ठे. ॥ ८ ॥

अनुगामि, वर्द्धमान, प्रतिपाति, अनानुगामि, हीयमान, तथा अप्रतिपाति ए ठ प्रकार गुणप्रत्यय अवधिज्ञानना ठे. उक्तंच नंदध्ययने— “ तं समासउं ठविहं पन्नतं तं जहा, आणुगामियं, अणाणुगामियं, वद्धमाणयं, हीयमाणयं, पडिवाई, अपडिवाई, ” तेमां प्रथम जे ठेकाणे अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं होय, ते ठेकाणुं मूकीने बीजे देशांतर प्रमुखनेविषे ज्यां जाय त्यां लोचननी पेठे जे साथे आवे, तेने आनुगामिक अवधि कह्यीं; अर्थात् ज्यां पुरुष विचरे त्यां साथे आवे ते.

बीजुं जे ठेकाणे रक्षां अवधि उत्पन्न थयुं होय ते स्थानके आवे तेवारेज होय प-
ण अन्यत्र जाय तेवारे न होय. शृंखलावरू प्रदीपनी पेठे ते क्षेत्र प्रत्ययि क्षयोपश-
मने लीधे माटे साथे न आवे तेने अनानुगामि कह्यीं; यदाह जगवान् श्री देवर्द्धि-
गणि क्षमाश्रमणः— “ सेकिंतं अणाणुगामियं, उंहिनाणं, उंहिनाणंतंजहा नामएगेइ
पुरिसे एगं महं जोइछाणं काउं तस्सेव जोइछाणस्स परिपेरंतेसु परिहिंडमाणे परि-
हिंडमाणे परिघोलमाणे तमेव जो इछाणं पासइ अनडगए न पासइ एवमेव अणाणु-
गामियं उंहिनाणं जठेव समुपघइ तठेव संखिवाणिवा असंखिवाणिवा जोयणाइ
पासइनं अन्नड. ” जाण्यकारोप्याह— “अणुगामिउ अणुगडइ, गडंतं लोयणं जहा पु-
रिसं; इयरोउनाणु गडइ, ठियप्पईववगडंतं. ” इति.

त्रीजुं जे वधे तेने वर्द्धमान कह्यीं. एटले शलगेली अग्निमां जेम जेम सरपण
नाखता आवीएं तेम तेम वधती वधती ज्वाला थती आवे. तेनी पेठे यथायोग प्रशस्त
अति प्रशस्ततर अध्यवसायने लीधे, पूर्वावस्थाथी जे उत्तरोत्तर समय समय वधतुं
जाय तेने वर्द्धमान अवधिज्ञान कह्यीं. अर्थात् प्रथम उपजती वखते अंगुलना असं-
ख्यातमा जाग जेटलुं क्षेत्र जाणे देखे, पढी वधतां वधतां यावत् अलोकाकाशनेविषे
लोक जेवडा असंख्याता खंरुक देखे.

चोथुं, पूर्वे शुजवपरिणामने वसे घणुं उपजे अने पढी तथाविध सामग्रीनो अ-

જાવ થયાથી પમતા પરિણામે કરી હાનીને પામે છે તેને હીયમાન અવધિજ્ઞાન કહીયે. ઉક્તંચ નંદિચૂર્ણૌ— “હીયમાણં પુલાવઢાઝ અહો હોહસ્સમાણંતિ. ”

પાંચમું, જે સંખ્યાતા અસંખ્યાતા યોજન ઉત્કૃષ્ટપણે યાવત્ સમગ્ર લોક દેખીને પ-
ણ પહે ઇટલે જે આવ્યું જાય તેને પ્રતિપાતિ કહીયે. યદાહ— “સેકિંતં પન્નિવાહ અપ-
હિવાહ જં તં જહન્નેણં અંગુલસ્સ અસંખિચ્છાગંવા સંખિચ્છાગંવા વાલગ્ગંવા વાલગ્ગ-
પુહત્તંવા એવં લિલ્લંવા જૂયંવા જવંવા જવપુહત્તંવા અંગુલંવા અંગુલપુહત્તંવા એવંએણં
અહિ લાવેણં વિહઙ્ગિંવા હઙ્ગિંવા કુઙ્ગિંવા (કુઙ્કિર્હસ્ત ધ્રુવમુચ્ચતે) ધણુંવાગાઝયંવા
જોયણંવા જોયણસયંવા જોયણસહસ્સંવા સંખિચ્છાણિવા અસંખિચ્છાણિવા જોયણ-
સહસ્સાહં ઉક્કોસેણં લોગં પાસિત્તાણં પરિવન્નિવાસેત્તં પન્નિવાહ. ”

ઠતું, જે ઉત્પન્ન થયા પઠી ક્ષીણતાને ન પામે, તે લોકસમગ્ર દેખીને અલોકના એ-
ક પ્રદેશને દેખે તેને અપ્રતિપાતિ કહીયે. એ અવધિ આવ્યું જાય નહીં.

આશંકા— હીયમાન અને પ્રતિપાતિ એ બન્નેનાં લક્ષણો તો સરખાં છે તેમ ઠતાં
જુદાં બતાવવાનું શું કારણ છે ?

ઉત્તર— જે પૂર્વાવસ્થાથી હલવે હલવે ઘટતું જાય ઇટલે ક્ષીણતાને પામે તે હીય-
માન કહેવાય છે; અને જે વિધ્યાત પ્રદીપની પેઠે એક કાલને વિષેજ નિર્મૂલ થાય છે
તે પ્રતિપાતિ કહેવાય છે, એ વિશેષ છે.

એ અવધિજ્ઞાન જે છે, તે અનંત દ્રવ્ય તથા જાવનો વિષય છે, તેથી તારતમ્ય વિ-
વક્તાયેં કરી તેના અનંત જ્ઞેદ છે. અને અસંખ્યેય ક્ષેત્ર તથા કાલનો વિષય હોવાથી
તેના તારતમ્યતાની વિવક્ષાએ કરી અસંખ્ય જ્ઞેદ છે. અથવા અવધિજ્ઞાનના આ ચાર
પ્રકાર છે— દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ. તથા ચાહ. “તં સમાસઝં ચઝવિહં પન્નત્તં,
તં જહા, દવઝં ચેત્તઝં કાલઝં જાવઝં દવઝંણં ઝહિન્નાણી જહન્નેણં અણંતાહંરૂવી દવા-
હં જાણહ પાસહં ઉક્કોસેણં સવરૂવિ દવાહં જાણહ પાસહં ચિત્તઝંણં ઝહિન્નાણી જહ-
ન્નેણં અંગુલસ્સ અસંખેચ્છાગં ઉક્કોસેણં અસંખિચ્છાહં અલોએ લોય પ્પમાણ મિત્તાહં
ચંનાહં જાણહ પાસહ કાલઝંણં ઝહિન્નાણી જહન્નેણં આવલિયાએ અસંખિચ્છ જાગં ઝ-
ક્કોસેણં અસંખિચ્છાઝં ઝસ્સપ્પિણી અવસપ્પિણી અત્તીયંચ અણાગયંચકાલં જાણહ પા-
સહ જાવઝંણં ઝહિન્નાણી જહન્નેણં વિ અણંતે જાવે જાણહ પાસહ ઉક્કોસેણંવિ અણંતે
જાવે જાણહ પાસહ સવજાવાણં અણંત જાગં ” ઇત્યુક્ત મવધિજ્ઞાનં.

એનો જાવાર્થ આ છે—એ અવધિજ્ઞાની દ્રવ્યથી જઘન્યપણે અનંતા રૂપી દ્રવ્યને જા-
ણે દેખે અને ઉત્કૃષ્ટપણે સર્વ રૂપી દ્રવ્યને જાણે દેખે. તે દ્રવ્યાવધિ ચેત્ર થકી જઘ-
ન્યપણે અંગુલનો અસંખ્યાતમો જાગ જાણે દેખે, અને ઉત્કૃષ્ટપણે અલોકાકાશનેવિપે

લોકપ્રમાણ અસંખ્યાતા યાચને જાણે દેખે તે ક્ષેત્રાવધિ; કાલથકી, જઘન્યથી આવલિ-
કાનો અસંખ્યાતમો જાગ જાણે દેખે અને ઉત્કૃષ્ટપણે અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસ-
ર્પિણી લગે અતીત અનાગતકાલને જાણે દેખે તે કાલાવધિ; તથા જાવ થકી જઘ-
ન્યપણે અનંત જાવને જાણે દેખે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અનંતા જાવને જાણે દેખે તે
જાવાવધિ જ્ઞાન જાણવું. એવી રીતે અવધિજ્ઞાન કહ્યું. વિજંગજ્ઞાન તે મિથ્યાત્વીને હો-
ય, તે માટે મલીન છે, અવલું સવલું જાણે પણ તે અવધિ જ્ઞાનનીજ જાતી છે. તે મા-
ટે એકત્ર જાણવું. ઇતિ ॥

હવે મનઃપર્યાયજ્ઞાન કહે છે. એના બે પ્રકાર છે— એક રૂઝુમતિ, બીજું વિપુલમતિ.
તેમાં એણે ઘડો ચિંતવ્યો છે એટલું સામાન્યપણે મનનો અધ્યવસાય ગ્રહે તેને રૂઝુમતિ
કહીએ. યદાહ— રિઝસામન્નં તંમ્મત્ત, ગાહિણી રિઝમઈ મણોનાણં; પાયંવિસેસ વિમુહં
ઘડમિત્તં ચિતિયંમુણ્ણ, તથા એણે ઘટ ચિંતવ્યો છે તે દ્રવ્યથી સુવર્ણનો છે, ક્ષેત્ર થ-
કી પારુલીપુરનો નિષ્પન્ન, કાલ થકી શીતકાલનો, અને જાવ થકી પીતવર્ણ સુકુ-
માલ શ્યાદિ વિશેષ ગ્રાહિણી મતિ તે વિપુલમતિ કહીયે. એટલે સામાન્ય ગ્રાહિણી
મતિ તે રૂઝુમતિ કહીયે; અને વિશેષ ગ્રાહિણી મતિ તે વિપુલમતિ;

અથવા મનઃપર્યાયજ્ઞાન ચાર પ્રકારનું છે— દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ; એ ચારે
જેદે કરી. ઉક્તંચ—“તં સમાસત્તં ચત્તવિહં પન્નત્તં તંજહા, દવ્વત્તં ચેત્તત્તં કાલત્તં જાવત્તં ।
દવ્વત્તં રિઝમઈણં તે અણંત પણ્ણિયં સંધે જાણ્ણ પાસ્ણ । તેચેવ વિઝલમઈ અપ્પહિ-
યત્તરાણ વિમલ તરાણ જાણ્ણ પાસ્ણ. ”

• એનોજાવ— દ્રવ્યથકી રૂઝુમતી અનંતપ્રદેશી અનંતા સ્કંધ જાણે દેખે અને વિપુ-
લમતિ તેહિજ સ્કંધ કાંઈક અધિકેરા વિશુદ્ધપણે જાણે દેખે. ક્ષેત્રથી રૂઝુમતી નીચે
રત્નપ્રજા પૃથ્વીનું હ્રુલ્લક પ્રતરલગે અને ઝંચું જ્યોતષીના ઊપરે તલલગે; તિરલું અઢી
દ્વીપ, બે સમુદ્ર, પન્નર કર્મચૂમિ, ત્રીશ અકર્મચૂમી અને ઊપન્ન અંતર દ્વીપનેવિષે સં-
જીપંચેદ્વીઅપર્યાતાના મનોગત જાવ જાણે દેખે, અને વિપુલમતિ તેહિજ ક્ષેત્ર અઢી
અંગુલે અધિક દેખે, અને વિશુદ્ધ દેખે. કાલ થકી જઘન્યપણે રૂઝુમતિ પદ્યોપમનો
અસંખ્યાતમો જાગ અને ઉત્કૃષ્ટપણે અતીત અનાગત જાણે દેખે અને વિપુલમતિ તે-
હિજ અધિકેરો અને વિશુદ્ધતર જાણે દેખે. જાવથકી રૂઝુમતિ અનંતાજાવ જાણે દે-
ખે, સર્વ જાવનો અનંતમો જાગ જાણે દેખે, અને વિપુલમતિ તેહિજ અધિકેરો અને
વિશુદ્ધપણે જાણે દેખે. યદાહુશ્વતુર્દશપ્રકરણશતપ્રાસાદસૂત્રધારકલ્પશ્રીહરિન્નદ્રસૂરિ
પાદાનંદિવૃત્તૌ “દ્વિહાધોલૌકિક ગ્રામાન્, તિર્યગ્ લોકવર્ત્તિનઃ મનોગતાં સ્વસૌજાવાન્
વેત્તિ તદ્વર્ત્તિનામપિ જઞ્ઞયાવજ્ઞયોતિશ્ચક્રસ્યોપરિતલ્લં । તિરિયં જાવ અંતો મણુસ્સ લિ-

તે અઘાશ્વેસુ દીવેસુ દોસુપસમુદેસુ પત્તરસસુ કમ્મચૂમીસુ તીસાણ અકમ્મચૂમીસુ
ઠપ્પન્નાણ અંતરદીવેસુ સન્નીણં પંચેંદિયાણં પઘત્તગાણં મનોગણં જાવે જાણશ્ પાસશ્ ।
તંચેવ વિઝલમશ્ અઘાશ્વેહિં અંગુલેહિં અપ્રહિયતરયં વિસુઠ્ઠતરયં સ્વેત્તં જાણશ્ પાસશ્ ।”

હવે કેવલ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે— કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાંજ સમકાલે સર્વ પદા-
યોના ડ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ સમકાલે જાણ્યામાં તથા દીઠામાં આવી જાય
છે; માટે કેવલજ્ઞાન મિગવિહાણં કેળ એકજ પ્રકારનું કહ્યું છે. ॥ ૮ ॥

॥ એવીરીતે પાંચે જ્ઞાનોનું વર્ણન કરી; હવે પાંચે જ્ઞાનોનાં આવરણ કહે છે. ॥

एसिं जं आवरणं, पडुच्चचक्षुस्स तं तयावरणं ॥ ८-

सण चउपण निदा, वित्ति समं दंसणावरणं ॥ ९ ॥

વ્યાખ્યા—એસિં કેળ એ મતિ પ્રમુખ પાંચ જ્ઞાનોનુંજ જે આવરણ કેળ આઠાદન કરે
તેને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહીયે. જેમ ચક્ષુસ્સ કેળ નેત્રોની આંખે પરુચ્ચ કેળ પાટો બાં-
ધવાથી દૃષ્ટિના વિષય પદાર્થને જોવામાં હરકત પડે છે; તેમ મતિ જ્ઞાનાદિકના વિ-
ષય પદાર્થને જાણવાને જે હરકત કરે તં કેળ તે તથા કેળ તેનું આવરણ કેળ આવરણ
કહેવાય છે. તે આવી રીતે—જેમ ચક્ષુ અતિ નિર્મલ ઠતાં પણ જો ઘન (સાધારણ
ઘટ) ઘનતર (કાંઈક વધારે ઘટ) તથા ઘનતમ (અતિ ઘટ) એવું કપડું આડું આવે
તો મંદ (થોડું) મંદતર (વધારેથોડું) મંદતમ (અતિથોડું) દીઠામાં આવે. તેમ આ જીવ
જ્ઞાનાવરણીય કર્મે કરી ઘન, ઘનતર તથા ઘનતમપણે આવરાયો ઠતાં શરદ્ ક્તુના નિર્મલ
ચંદ્રમાનાં સ્વઠ કિરણોનું પણ મંદ, મંદતર તથા મંદતમ જ્ઞાન થાય છે; માટે પટની
ઉપમાએ જ્ઞાનાવરણી કર્મ કહેવાય છે. તે આવરણનું સામાન્યપણે એક રૂપ છે. પણ
પૂર્વે મતિજ્ઞાનના જે અનેક જ્ઞેદ કહ્યા તેથી મતિ આવરણી કર્મના પણ તેટલા જ્ઞેદ
જાણવા. અને જેટલા શ્રુતજ્ઞાનના જ્ઞેદ કહ્યા છે, તેટલાજ જ્ઞેદ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મના થા-
ય છે. તથા પૂર્વે જે અવધિજ્ઞાનના જ્ઞેદનો સમૂહ કહ્યો તેજને આવરણ કરવાના સ્વજાવવાલું
જે કર્મે તે અવધિજ્ઞાનાવરણીય કહેવાય છે. તથા જે જ્ઞેદોએ કરી પૂર્વે મનઃપર્યવ જ્ઞાન કહ્યું
તેને આવરણ કરવાના સ્વજાવવાલું જે કર્મે તે મનપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય કહેવાય છે.
તથા પૂર્વે પ્રરૂપિત સ્વરૂપવાલું જે કેવલજ્ઞાન તેને આવરણ કરવાનો જેનો સ્વજાવ
હોય તેને કેવલજ્ઞાનાવરણીય કહેવું. ઉક્તંચ વૃહત્કર્મવિપાકે—“સરગ્ગય સસિનિમ્મ-
લ, તરસ્સ જીવસ્સ ઠાયણં જમિહ; નાણાવરણં કમ્મં, પન્નોવમં હોશ્ એવંતુ. ॥ ૧ ॥
જહ નિમ્મલાવિ ચક્ષુ, પહેણ કેણાવિ ઠાશ્યાસંતિ; મંદં મંદતરાગં, પિન્નશ્સા નિમ્મલા-
જશ્વિ. ॥ ૨ ॥ તહ મશ્ સુય નાણાવરણ, અવહિ મણ કેવલાણ આવરણં; જીવં નિ-
મ્મલ રૂવં, આવરશ્ શ્મેહિં જ્ઞેહિં. ॥ ૩ ॥ પાંચ જ્ઞાનના જ્ઞેદે કરી પાંચ ઉત્તર પ્રકુ-

તિરૂપ જે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, તેણે કરી નિષ્પન્ન તે સામાન્ય જ્ઞાનાવરણ મૂલ પ્રકૃતિ કહેવાય છે. જેમ પાંચ આંગલીઝંઈ કરી એક મુઠી નિષ્પન્ન થાય છે; મૂલ, બાલ, પત્ર તથા શાખાઆદિ સમુદાયથી જેમ એક વૃક્ષ નિષ્પન્ન થાય છે; અને ઘૃત, ગોલ તથા કણિકાઈ કરી જેમ લારુ નિષ્પન્ન થાય છે, તેમ મૂલ પાંચ પ્રકૃતિઈ કરી સામાન્ય જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પ્રકૃતિ નિષ્પન્ન થાય છે; તેમજ એક એક જ્ઞાનાવરણની ઉત્તર પ્રકૃતિઝંઈ કરી તે તે જ્ઞાનાવરણ વિશેષ નિષ્પન્ન થાય છે. એવી રીતે પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહ્યું.

હવે નવ પ્રકારનું દર્શનાવરણીય કર્મ કહે છે.—ગાથામાં દર્શનાવરણી પદને ઠેકાણે કાઠ્ય રચનાનેલીધે માત્ર દંસણ શબ્દ છે. તેથી આણું પદ જાણી લેવું. જેમકે, જીમ શબ્દના ઉચ્ચારથી જીમસેન જાણી લેવાય છે; તેમ ઇ પણ જાણી લેવું. તે વાસ્તે શા-સ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે પદના એક દેશથી આજ્ઞા પદનો ઉપચાર થાય છે. ઇ રીતે દંસણ-ચઝ ઇ શબ્દે કરી દર્શનાવરણી ચતુષ્ક જાણી લેવું. દૃષ્ટિને દર્શન કહે છે. અથવા જેણે કરી વસ્તુનું સામાન્યરૂપ દેખાય અથવા પરિમાણ થાય તેને દર્શન કહિયે. તેને આજ્ઞાદન કરવાના સ્વજ્ઞાવવાલાં જે કર્મ તે દર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે. તેઝનું જે ચતુષ્ક તે દર્શનાવરણચતુષ્ક કહીયે. તથા ‘પણ નિદા’ ઇટલે પાંચ નિદાઝ. તેને વિષે ચૈતન્ય કુત્સિત ઇટલે અવિસ્પષ્ટપણાને પામે છે તેને નિદા કહે છે. તેના પાંચ પ્રકાર આ છે—નિદા, નિદા નિદા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલા, તથા સ્ત્યાનર્ઙ્ગિ (થી-ણઙ્ગી) ઇ તદ્રૂપ પાંચ નિદાને નિદા પંચક કહે છે. એવી રીતે ચાર દર્શનાવરણી અને પાંચ નિદા ઇ નવ પ્રકારનું દર્શનાવરણીય કર્મ છે. ઇ દર્શનાવરણીય કર્મ કેવું છે, તે કહે છે—‘વિત્તિસમં’ વેત્રી ઇટલે પોલીઆ સમાન છે. એને પ્રતિહાર પણ કહે છે. જેમ કોઈ માણસને રાજાની પાસે કામે જવું હોય.

॥ श्री परमगुरुज्यो नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री यशःसोमकृत बालावबोधसहित श्री देवेंद्र-
सूरिविरचित कर्मग्रंथ प्रारंभः ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम कर्मविपाकनामा कर्मग्रंथः प्रारंभ्यते ॥

॥ आदौ बालावबोधकारविहितं मंगलाचरणम् ॥

अनुष्टुप वृत्तम् ॥

ऐन्दवीयकलां शौक्ली, सहसौंदर्यशालिनीं ॥
सच्चित्कलामविकलां, सरामोतस्तमोपहाम् ॥ १ ॥

॥ आर्यावृत्तम् ॥

कर्मविपाकाविष्कृत, स्वसंविदे विश्वबंधमजिबन्ध ॥
वीरं कर्मविपाके, टबार्थद्विखनश्रमं कुर्वे ॥ २ ॥
ते संतु संतु संतः, संततमतयोऽपरात्महितनिरताः ॥
विमलीकुरुते कुवलय, मुदितश्रीर्यद्यशस्तोमः ॥ ३ ॥
केचित्परात्मसंवि; द्विकलाविकलाः कलौ खलायन्ते ॥
तेज्यो न कापि ज्ञीतिः, संतः संतोषज्ञाजश्चेत् ॥ ४ ॥
॥ श्रीमत्परमगुरुज्यो नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥

हवे प्रथम गाथायें ग्रंथकर्ता, अजीष्ट देवतानी स्तुत्यादिकतुं प्रतिपादन करे ठे.

॥ मूल गाथा ॥

सिरि वीरजिणं वंदिय, कम्मविवागं समासजं बुढं ॥

कीरइ जिण्ण हेउहिं, जेणं तो जणए कम्मं ॥ १ ॥

अर्थ—(सिरि के०) अष्टमहाप्रातिहार्यरूप बाह्यलक्ष्मी तथा केवलज्ञानादिक अंतरंग
लक्ष्मी, तेणे करी सहित अथवा चोत्रीश अतिशयरूप लक्ष्मीयें करीने बाह्य शोभायमान
ठे अने अज्यंतर, केवल तीर्थकर प्रतिज्ञानरूपिणी लक्ष्मीयें करी शोभायमान ठे, एवा
वीरजिणं के० श्रीमहावीर जिन. वीर एटले कर्मशत्रुने विदारे तथा तपे करीने वि-
राजे ठे ते जणी श्रीवीर कहेतां चरम तीर्थकर, ते प्रत्ये वंदिय के० वांटीने मन, वचन,
कायायें नम्र अश्ने. एटले ग्रंथारंभें समुचितेष्टदेवतास्तुतिरूपमंगलाचरण कछुं.

कम्म के० कर्मनो विवागं के० अनुजव तेनुं जणावनारुं जे शास्त्र ते कर्मविपाक क-
हीयें, तेने समासजं के० संक्षेपें करी एटले थोडे शब्दें अर्थ घणो जणाय, ते पेरें
बुझं के० कहीश, एटले संक्षेपरुचि जे जीव, ते महाटांशास्त्र जणवाने आलसु, थोडा
अक्षरें घणुं ज्ञान वांछे तेने निमित्तें कहीश. एटले अहीं अधिकारी तथा प्रयोजन
आठ कर्म स्वरूप ते विषय, अने संबंध. ए चारे देखाड्यां.

अहीं जे कर्मनो विचार, ते अजिधेय अने अजिधायक, ए वचनरूप ग्रंथ तिहां
वाच्य वाचक ए संबंध जाणवो. संक्षेपरुचि एना अधिकारी जाणवा. संक्षेपें व्युत्पत्ति
ए साक्षात्प्रयोजन अने परंपरा प्रयोजन मोक्ष. ए चार वानां ग्रंथ जणावा सांजलवानी
प्रवृत्तिनां हेतु देखाड्यां. एम निःप्रयोजनादिक शंका टाळीने, हवे कर्म ए शब्दें
व्युत्पत्तिलक्षण कहे ठे.

व्यवहारनयें जेणं के० जे कारण माटे जिएण के० जीवें पांच मिथ्यात्व, वार अविरति,
पच्चीश कषाय, अने पंदर योग, ए सत्तावन बंधना हेजहिं के० हेतुयें करी तथा
“पडिणीयत्तणनिन्हव” इत्यादिक विशेष हेतुयें करी कीरइ के० करीयें नीपजावीयें, तो
के० ते कारण माटे एनुं नाम कम्मं के० कर्म जणए के० कहेवाय. एटले अंजनकूप-
लीनी पेरें अनंतानंत कर्मपुज्जलें जस्या जीवलोकमांहे ए जीवनी कषायादि चीकण-
तायें, जेम तेल चोपडेले शरीरें रजोमल लागे, तेम अनंतानंतकर्मवर्गणाथी अस-
ख्याता आत्मप्रदेश वींटाय, तेणे करी ज्ञानादिक आत्मगुण अवराय तेथी जीव,
मलिनरूप कहेवाय. जेम दूधमांहे पाणी मले तथा लोहमां अग्नि मले, तेम सर्वा-
त्मप्रदेशें कर्मदलनुं मलबुं होय. ते कर्मबंधनुं नाम, सत्तावन बंध हेतुयें करी क-
रीयें, बांधीयें. जीवें, तेजणी एनुं कर्म एबुं नाम कहीयें. ए जावार्थ ठे. ए कर्म, पु-
ज्जलरूपी ठे, ते जणि मूर्त्तिमान् जाणबुं तथा प्रवाहरूपें अनादि जाणबुं; केमके जो
कर्मनो संबंध जीवने प्रथम थयो, एम मानीयें तो कर्मरहित जीवने पण कर्म सं-
बंध मानवो जोश्यें. एम मानतां थकां दुष्करतपश्चरणादिकें करी सकल कर्म सिद्ध
करी सिद्ध थया; तेने पण कालांतरे वली कर्मसंबंध आतो केम निषेधाय ? तेवारें
ते कर्म क्षयनिमित्त दुष्करक्रिया करीयें ते पण व्यर्थ थाय. ते माटे ए दूषण टाल-
वाने अर्थे प्रवाहरूपें जीवनी साथें कर्मसंबंध अनादि मानीयें.

तथा सुवर्णादिक धातुने पाषाणनो अनादिपणे मलसंबंध, तीव्रअग्निसंयोगें वले,
सुवर्ण जिन्न थाय. तेम जीवने पण अनादिकर्ममलसंबंध, शुक्लध्यानरूप तीव्र अग्नि
संयोगें टले, अने सहजस्वरूप शुद्धात्मरूप प्रगट थाय. ते परमात्माने पढी बंधहे-
तुना अजावें कर्मसंबंध न थाय, अनंतकाल सुधी ते शुद्धात्मरूप रहे, निःकर्मने
कर्म न लागे ॥ इति प्रथम गाथार्थः ॥ १ ॥

॥ હવે તે કર્મ, કેટલા પ્રકારે છે, તે કહે છે. ॥

પયઙ્ ઠિઙ્ રસ પણ્સા, તં ચઙ્હા મોઞ્ગસ્સ દિઙ્ઠંતા ॥

મૂલપગ્ગઙ્ઠ ઉત્તર, પગ્ગઙ્ઠ અઢવન્ન સયજ્ઞેયં ॥ ૧ ॥

અર્થ— પયઙ્ કેળ પ્રકૃતિવંધ એટલે સ્વજ્ઞાવંધ ઈઙ્ કેળ સ્થિતિવંધ તે કાલમાન રસ કેળ રસવંધ પણ્સા કેળ પ્રદેશવંધ, તે કર્મદલનું માન તં ચઙ્હા કેળ તે કર્મ, ચ-
તુર્ધા એટલે ચાર જોડે મોઞ્ગસ્સદિઙ્ઠંતા કેળ મોદક એટલે લાભવાને દૃષ્ટાંતે જાવવો
મૂલપગ્ગઙ્ઠ કેળ એ કર્મનીમૂલપ્રકૃતિ જ્ઞાનાવર્ણાદિ આઠ હોય. ઉત્તરપગ્ગઙ્ઠ કેળ
એના વિશેષજોડ તે ઉત્તરપ્રકૃતિ, તે મતિજ્ઞાનાવર્ણાદિક એ સર્વ આઠે કર્મની મલીને
અમ્બવન્નસયજ્ઞેયં કેળ એકસો ને અઠાવન જોડે હોય ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥ ૧ ॥

તે કર્મ, જેનો વ્યુત્પતિલક્ષણ અર્થ, પ્રથમ ગાથામધ્યે કહ્યો તે, ચઙ્હા કેળ ચાર
જોડે જાણવો, તે ચાર જોડ કહે છે. ત્યાં જે સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ અને વંધનો સમુદાય
તે પ્રથમ પ્રકૃતિવંધ જાણવો. અને તે પ્રકૃતિ, બાંધી થકી એટલા કાલ સુધી રહે,
એમ કાલનું માન, તે વીજો સ્થિતિવંધ જાણવો. તથા જે કષાયિક અધ્યવસાય વિશેષે
ગૃહ્યા જે કર્મદલ, તેનો દેશઘાતીયો રસ અને સર્વ ઘાતીયો રસ, અઘાતીયો રસ તથા અશુભ
પ્રકૃતિનો રસ, લીંવમાની પેરે કરવો અને શુભપ્રકૃતિનો રસ દૂધની પેરે મીઠો. તે
ત્રીજો રસવંધ જાણવો. તથા સ્થિતિરસ તે નિરપેક્ષ જે કર્મદલનું ગ્રહણ યોગનૈમિ-
ત્તિક, તે ચોથો પ્રદેશવંધ જાણવો. એ ચાર પ્રકારે કર્મવંધ જાણવો. તેમજ પ્રથમ
ઉદય, વીજી ઉદીરણ, ત્રીજો સંક્રમ, ચોથો નિરુત્ત, પાંચમો નિકાચના, ઊઠો ઉદ્ધ-
ર્તના, સાતમી અપવર્તના, અને આઠમી ઉપશમનાદિકરણ પણ ચાર પ્રકારે જાણવાં.
એ કર્મસ્વરૂપ પણ વિવક્ષ્યે કરી ચાર પ્રકારે હોય. અહીં બાલને સમજાવવા નિમિત્તે
લાભવાનું દૃષ્ટાંત દેખાડવું. જેમ કોઈએક લાભવો ત્રિકટુનો વનાવેલો હોય એટલે
શુઠ, પીપર અને મરી, એને ત્રિકટુ કહીયે. કટુપ્રમુખ ચીજ, વાયુને ટાલે એવા ડ્ર-
વ્યથકી નીપનો જે લાભુ, તેમાં વાયુ હરવાનો સ્વજ્ઞાવ હોય. તેમજ શીતલ દ્રવ્યે
નીપન્યો લાભુ, તેમાં પિત્તહરણ કરવાનો સ્વજ્ઞાવ હોય, એને પ્રથમ પ્રકૃતિવંધ કહીયે.
તથા કોઈએક મોદક એક દીવસ સુધી, કોઈ પદ્મ સુધી વિણસે નહીં; એવું કાલ-
માન, તે વીજો સ્થિતિવંધ કહીયે. વલી તેહીજ લાભવાનો રસ, કોઈનો મીઠો, કો-
ઈનો અત્યંત મધુર, કોઈનો કરવો, કોઈનો કષાયેલો, શ્યાદિક રસ હોય તે ત્રીજો
રસવંધ કહીયે. તથા કોઈ લાભવો શેર પ્રમાણ, કોઈ અર્ઘ્યશેર પ્રમાણ, કોઈ પાશેર પ્ર-
માણે સદલમાન, તે ચોથો પ્રદેશવંધ કહીયે. એમ દૃષ્ટાંત દેખાડી દાર્ઘ્યંતિક કર્મને
વિષે જોડિયે.

जे कर्मदलनो ज्ञान आवरवानो स्वज्ञाव, ते प्रथम ज्ञानावरणीयकर्म. दर्शन आवर-
वानो स्वज्ञाव, ते बीजुं दर्शनावरणीय कर्म. शुभाशुभ वेदवानो स्वज्ञाव ते त्रीजुं
वेदनीयकर्म. हिताहित विकल करवानो स्वज्ञाव, ते चोथुं मोहनीयकर्म. हम्नी जेवो
स्वज्ञाव, ते पांचमुं आयुःकर्म. इत्यादिक वधां कर्मोविषे जाणी लेवुं. एम मूल प्रकृति
आठ, ने उत्तर प्रकृति एकसो ने अछावन होय ए प्रकृतिबंध जाणवो. तथा कोइएक
प्रकृति बांधी थकी वीश कोमाकोमी सागरोपम सुधी रहे, कोइएक त्रीश कोडाकोमी
सागर सुधी रहे, ए स्थितिबंध जाणवो. तथा कोइएक कर्मनो रस कडवो तथा
घातिउं, कोइएकनो अघातिउं तथा मीठो, एक ठाणीउं; बे ठाणीउं, इत्यादिक रसबंध
जाणवो. तथा कोइएक कर्म मंद, मन वचन कायायोगयोगें करी अटपप्रदेशिक होय,
पातलां होय अने कोइएक उत्कटयोगें करी बहुप्रदेशिक स्थूल होय, ए प्रदेशबंध ॥२॥

॥ ए चार जेद मध्यें पण प्रथम प्रकृतिबंध कह्यो, तेमाटे ते प्रकृतिना मूल
जेद आठ ठे, तेनां नाम अनुक्रमें त्रीजी गाथायें कहे ठे. ॥

इह नाण दंसणावर, ए वेअ मोहाउ नाम गोआणी ॥

विग्धं च पण नव ड अ, छवीस चउ तिसय ड पण विहं ॥३॥

अर्थ— इह के० अहीं नाण के० ज्ञान ते गुणपर्यायें करी वस्तुनो निर्णय, दंसणावरण के०
बीजुं दर्शनसामान्यावबोधनुं आवरण ठे. वेअ के० त्रीजुं वेदनीयकर्म; मोहाउ के०
चोथुं मोहनीयकर्म अने पांचमुं आयुःकर्म; नाम के० बहु नामकर्म; गोआणी के० सातमुं
गोत्रकर्म; विग्धं च के० आठमुं अंतरायकर्म. त्यां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मना मतिज्ञा-
नावरणादिक पण के० पांच जेद ठे. बीजा दर्शनावरणीय कर्मना चार दर्शना-
वरण तथा पांच निद्रा मलीने नव के० नव जेद ठे. त्रीजा वेदनीय कर्मना शाता ने
अशाता मली डु के० बे जेद ठे. चोथा मोहनीय कर्मना दर्शनमोहनीय त्रण, अने
चारित्र मोहनीय पच्चीश मलीने अछवीस के० अछावीश जेद आय. एम चारे क-
र्मना चुम्मालीश जेद थया. पांचमा आयुःकर्मना देवायुःप्रमुख चउ के० चारजेद थाय.
एवं अडतालीश, ठछा नामकर्मना गत्यादिक पञ्चोत्तर तथा पिंरुप्रकृति अछावीश
मलीने तिसय के० एकशो ने त्रण जेद थाय. सातमा गोत्रकर्मना उंच नीच जेदें करी
डु के० बे जेद थाय. आठमा अंतरायकर्मना पणविहं के० पांच जेद. एम सर्व म-
लीने आठ मूलप्रकृतिना जेदना एकशो ने अछावन उत्तरप्रकृतिजेद थाय ॥ इ-
त्यद्वार्यः ॥ ३ ॥

जाणवुं ते ज्ञान अथवा जाणीयें. सामान्य विशेषात्मक वस्तुमांहे नाम, जाति,
गुण, क्रियादिक विशेषयोजनासहित वस्तुस्वरूप जाणीयें, तेमाटे एने ज्ञान कहियें.

जेम पुरुष, नामें चैत्र, जाति ब्राह्मण, गुणें कालो, परिमाणें दीर्घ, संख्यायें एक, एम जण जण विशेषें वस्तु निर्धारियें, ते ज्ञान कहीयें. तथा देखवुं अथवा देखीयें जेणे करी, ते दर्शन. सामान्य विशेषात्मक वस्तुने विषे सामान्यांशें नाम, जाति, गुण, क्रियादिक विशेषयोजनारहित कोइएक वस्तु धर्मी ठे एवो अव्यक्तबोध, ते बीजो दर्शननिराकारउपयोग जाणवो. ए वझे आगल आवरण शब्द जोनीयें, एटले ज्ञानने आवरे, ते प्रथम ज्ञानावरणीय कर्म; अने जे दर्शनने आवरे, ते बीजुं दर्शनावरणीय कर्म. जेणे करी जलुं, जुंजुं, सुख, दुःखवेदियें. तेमाटे तेनुं नाम वेदनीय कर्म बीजुं कहीयें. जे मोहें मुंजावे, जे ए कार्य कीधे मुजने हित किंवा अहित थशे ? त्यादिक सम्यक् विचारणारहित आत्माने पण जेणे करी करे, एटले हितना हेतु पंचस्काणादिक ते दुःखदायक जाणीने तेनो त्याग कख्यो जाय अने अहितना हेतु जे विषयादिक ते हितबुद्धियें ग्रह्या जाय, ते मोहनीय कर्म चोथुं जाणवुं. तथा आ जवथी बीजा जवने विषे उदय आवे, तेने आयुःकर्म कहीयें. यद्यपि बीजा ए कर्म जवांतरें उदय आवे ठे अने ते जवमां पण उदय आवे ठे अने ए आयुःकर्म तो ते जवमां उदय न आवे, परंतु अवश्यपणे बीजे जवेंज उदय आवे, ए नियम जाणव्यो. ए पांचमुं आयुःकर्म. तथा गतिजात्यादिक उदयिक पर्यायें करी जीवनामावे, शुद्धस्वरूपने पण नारकी तिर्यंच एकेंद्रिय इत्यादिक हीन नामें करी सहित जणावे ते जणी ए नामकर्म ठहुं जाणवुं. तथा उच्च एटले गुणाश्रयपणे अने थकी विपरीत ते नीच जाणवुं. एवे शब्दें करी बोलावीयें, तेनुं नाम गोत्रकर्म सामुं जाणवुं. तथा जेणे करी विशेष दान, लाज, जोग, उपजोग, विर्यादिक जे आपानी लब्धि ठे तेने हणीयें, ते जणी ए विघ्नकर्म आठमुं कहीयें.

॥ हवे ए आठे कर्मनी संगति कहीयें ठैयें. ॥

१ अहीं ज्ञान, दर्शन, ते जीवनुं स्वरूप ठे. जे जणी उपयोगलक्षण आत्मा कख्यो ते आश्रयें कर्मविचार तेमां पण सकल शास्त्रविचार ज्ञानथी प्रवर्त्ते, लब्धि पण सद्बी ज्ञानोपयोगें उपजे, मोक्षगमन पण केवलज्ञानोपयोगयुक्तने होय, तेमाटे ज्ञानी प्रधानता कही, ते कारणे तेनुं आवरण पण पहेलुं कळुं.

२ ते पठी ज्ञानोपयोगथकी दर्शनोपयोगें रहे, ते माटे तेनुं आवरण बीजुं कळुं.

३ ए वेहु आवरणनो तीव्रविपाक वेदतां अजाणपणादिकें करी अशाता थाय अने एनाज तीव्रदयोपशमें सूक्ष्म अर्थ जाणतां, देखतां, शाता वेदे, ते जणी ए पठी वेदनीयकर्म बीजुं कळुं.

૪ તથા એ એ આવરણક્રયોપશમેં ઇન્દ્રિયના અનુકૂલ તથા પ્રતિકૂલ વિષય પામી રાગદ્વેષેં જીવ મુંજાય, તે જાણી મોહનીય કર્મ ચોથું કહ્યું.

૫ તથા મોહેં મુંડ્યા જીવ, આરંજાદિકેં કરી નરકાદિકતું આયુષ્ય વાંધે, તે જાણી પાંચમું આયુઃકર્મ કહ્યું.

૬ તથા તે આયુષ્ય અવશ્ય ગતિજાત્યાદિક નામેં કરીને નિધત્ત તે સ્થાપીજેં નિધત્ત કરીયેં, તે જાણી પઠી નામકર્મ ઠહું કહ્યું.

૭ તથા તે પઠી નરકાદિક ગતિને ઉદયેં નીચપણું અને દેવાદિક ગતિને ઉદયેં ઉંચપણું જીવ વેદે, તે જાણી તે પઠી સાતમું ગોત્રકર્મ કહ્યું.

૮ તથા ઉચ્ચગોત્રને ઉદયેં રાજા તથા શેઠ પ્રમુખને દાન, લાજ, ઝોગાદિક લલ્લિહોય અને નીચગોત્રને ઉદયેં પામરાદિકને દાનાદિક લલ્લિહ હુણાય. તે જાણી ગોત્રકર્મ, પઠી તે આઠમું અંતરાયકર્મ કહ્યું. એમ આઠ કર્મને અનુક્રમેં કહેવાના હેતુ કહ્યા. ॥ ૩ ॥

॥ હવે એ આઠ કર્મની અનુક્રમેં ઉત્તર પ્રકૃતિ કહીયેં ઠેયેં. ॥

મઙ્ મુચ્ચ ઝંહીમણ કે, વલ્લાણિ નાણાણિ તઢ મઙ્નાણં ॥

વંજણવગ્ગહ ચઝહા, મણ નયણ વિણિંદિય ચઝકા ॥ ૪ ॥

અર્થ— મઙ્ કે ૦ પહેલું મતિજ્ઞાન, મુચ્ચ કે ૦ વીજું શ્રુતજ્ઞાન, ઝંહી કે ૦ ત્રીજું અવધિજ્ઞાન, મણ કે ૦ ચોથું મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવલ્લાણિ કે ૦ પાંચમું કેવલજ્ઞાન. એ પાંચ નાણાણિ કે ૦ જ્ઞાન તઢ કે ૦ ત્યાં પ્રથમ મઙ્નાણં કે ૦ મતિજ્ઞાનના, અઘાવીશ જેદ છે. તે કહે છે. વંજણવગ્ગહ કે ૦ વંજનાવગ્ગહ ચઝહા કે ૦ ચાર જેદેં મણનયણવિણિંદિયચઝકા કે ૦ મન અને નયન ઇટલે લોચન, એ બે વિના શેષ ઇન્દ્રિયના ચતુષ્કેં કરી ચાર જેદ જાણવા. ઇત્યકાર્થઃ ॥ ૪ ॥

ત્યાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉત્તર જેદ પાંચ છે, તે કહે છે. તે આવરવા યોગ્ય જ્ઞાનગુણજેદેં કરી તેના આવરણના જેદ સુખેં સમજાય, તેમાટે પ્રથમ જ્ઞાન પાંચ કહે છે. અહીં ઇંદ્રસમાસાંતને પ્રાંતેં જાણ્યો જ્ઞાનશબ્દ, તે પ્રત્યેકેં જોડીયેં તેથી એક મતિજ્ઞાન, વીજું શ્રુતજ્ઞાન, ત્રીજું અવધિજ્ઞાન, ચોથું મનઃપર્યવજ્ઞાન અને પાંચમું કેવલજ્ઞાન.

૧ ત્યાં જે પાંચ ઇન્દ્રિય અને ઢઠો નોંદ્રિય જે મન, તેના વ્યાપારેં કરી જે વસ્તુનું વિશેષ જાણવું તે મતિજ્ઞાન.

૨ તથા એવા આકારે જે વસ્તુ હોય ઘટ તે નામેં, જલ આણે. એવું પૂર્વાપર પર્યાલોચન સ્વરૂપવ્યંજનપર્યાયવિશિષ્ટમતિપૂર્વકજ્ઞાન, તે શ્રુતજ્ઞાન. એ બે જ્ઞાન તે અઘા કે ૦

આત્મા તે થકી એ પર જે પાંચ इंद्रिय, તે નિમિત્તે હોય, તે જાણી પરમાર્થે પરોક્ષ કહીયેં, અને લોકવ્યવહારેં પ્રત્યક્ષ કહીયેં.

૩ તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને જાવ, એ ચાર મર્યાદાયેં જે इंद्रियનિરપેક્ષરૂપી દ્રવ્યવિષયક પ્રત્યક્ષ, તે અવધિજ્ઞાન. ત્યાં દ્રવ્યથી જઘન્ય તો અનંત પ્રદેશીઆનો એક સ્વંધ એવા અનંતા સ્વંધ જાણે, અને ઉત્કૃષ્ટ તો પરમાણુમાત્ર જાણે, તે દ્રવ્યાવધિ. તેમજ ક્ષેત્રથી જઘન્ય તો વાદર નિગોદના જીવનું શરીર જે અનંતા નીલ, ફૂલ, જીવની એક કાયા છે એવા સૂક્ષ્મ પનક શરીર પ્રમાણ લગેં જાણેં, અને ઉત્કૃષ્ટથી તો સર્વલોક પ્રમાણે અસંખ્યાતા સ્વંધ અલોક મધ્યેં સ્થાપિયેં, તેટલું જાણે. એ ક્ષેત્રાવધિ અને કાલથી જઘન્ય તો આવલિકાનો અસંખ્યાતમો જાગ પૂર્વાપર જાણે, અને ઉત્કૃષ્ટથી તો અસંખ્યાત કાલચક્રમધ્યેં થયો અને થશે, તે જાણે, એ કાલાવધિ. તથા જાવથી જઘન્ય સર્વ પર્યાયનો અનંતમો જાગ જાણે, ઉત્કૃષ્ટથી તો એક દ્રવ્યના અસંખ્યાતા પર્યાય એમ અનંત દ્રવ્યના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પર્યાય જાણતાં સર્વ દ્રવ્યના થઈ અનંત પર્યાય જાણે, એ જાવાવધિ. એમ ચાર મર્યાદાયેં પરિમિતમાનોપેત અવધિજ્ઞાનજાણવું.

૪ મનુષ્યલોકને વિષે સન્નીયા પંચેંદ્રિયના મનોગત જાવનું જાણવું, તે મનઃપર્યવજ્ઞાન. એ બેહુ વિકલ પ્રત્યક્ષ ઇટલે દેશપ્રત્યક્ષ છે.

૫ તથા કેવલ સંપૂર્ણ સર્વ દ્રવ્યપર્યાયને વિષે અનંત જ્ઞાન તે કેવલજ્ઞાન. એ સ-કલ પ્રત્યક્ષ કેવલજ્ઞાન જાણવું. એમ એ પાંચ જ્ઞાન કહ્યાં, તે મધ્યે પ્રથમ કહ્યું જે મ-તિજ્ઞાન, તેના ઉત્તરજેદ અઘાવીશ છે, તે વિવરણ કરીને કહે છે.

ત્યાં ઘટાદિક અર્થ, વ્યંજીયેં પ્રકાશીયેં જેણે કરી. જેમ દીવે કરી પદાર્થ પ્રકા-શીયેં તે. વ્યંજન કહેતાં સ્પર્શનાદિક દ્રવ્યેંદ્રિય તથા જિહ્વાં સ્પર્શાદિક વ્યક્ત થાય તે ઘટપટાદિક પણ વ્યંજન કહીયેં. તેણે વ્યંજન કહેતાં દ્રવ્યેંદ્રિય તે દ્રવ્યેંદ્રિયે કરી વ્યંજન ઇટલે ઘટાદિક વ્યક્તિનું અવગ્રહ ઇટલે સમસ્તપણે ગ્રહવું, મલવું, તે વ્યંજનાવગ્રહ કહીયેં. તે સ્પર્શ, રસ, ગ્રાણ અને શ્રોત્ર, એ ચાર इंद्रियથી હોય; પરંતુ મન અને લો-ચન એ બેહુ અણમઢ્યાં વસ્તુને યથાયોગ્યતાયેં પ્રકાશે, તેથી એનો વ્યંજનાવગ્રહ ન પામીયેં, જે જાણી જો એને વસ્તુ પામીને પ્રકાશે એમ માનીયેં તો અગ્નિ, તીક્ષ્ણ શ-સ્ત્રાદિક, કેમ પ્રકાશે ? જે જાણી તેની સાથેં મલતાં દાહ, ઠેદ, इंद्रियનો થાય. તથા કાચકૂંપા માંહેલું તૈલાદિક ગ્રહતાં કેમ તેલથી સંવંધ થાય ? જો લોચન જઈ ત્યાં મ-લે, એમ માનીયેં તો કૂંપેં ટિડ થવું જોઈયેં ? અને જો ટિડ થયું તો પાણી, તેલ, કે-મ રહે ? શ્યાદિક ઘણાં દૂષણ લાગે, તે જાણી મન તથા નયનના વ્યંજનનો વ્યંજ-નાવગ્રહ, પરમપુરુષેં ન માન્યો. એ વે અપ્રાપ્યકારી કહ્યાં અને શેષ ચાર इंद्रिय પ્રાપ્ય-

કારી છે, તેના ચાર વ્યંજનાવગ્રહેં કરી ચાર જોદ જાણવા. એની જઘન્યસ્થિતિ શ્રાવણના અસંખ્યાત જાગ પ્રમાણ છે અને ઉત્કૃષ્ટ શ્વાસોશ્વાસ પૃથક્ જેટલો મિશ્રગુણ ગાણાનો કાલ, તેટલો કાલ એનો પણ જાણવો. ॥ ૪ ॥

॥ એ રીતે ચાર પ્રકારનો વ્યંજનાવગ્રહ કહ્યો. હવે અર્થાવગ્રહાદિક કહે છે. ॥

અનુગ્રહ રૂઢાવા ॥ ય ધારણા કરણ માણસેહિં ઠહા ॥

ઇઅ અઠવીસ જોઅં ॥ ચડદસહા વીસહા ચસુઅં ॥ ૫ ॥

અર્થ—અનુગ્રહ, કેળ એક અર્થાવગ્રહ રૂઢા કેળ વીજી રૂઢા એટલે અર્થ વિચારણા, અવાય કેળ ત્રીજો અપાય, ધારણા કેળ ચોથી ધારણા, કરણ કેળ ચક્ર, કાન, જીજ, નાસિકા અને ત્વચા. એ પાંચ ઇન્દ્રિયો અને માણસેહિં કેળ મનથી ઉપજે ઠહા કેળ એ ઠ જોદેં કરી ઠ પ્રકારને અર્થાવગ્રહાદિક ચારેં ગુણતાં ચોવીશ જોદ થાય. તેની સાથેં પૂર્વોક્ત વ્યંજનાવગ્રહના ચાર જોદ મેલવતાં ઇઅ કેળ એમ અઠવીસ જોઅં કેળ અઠાવીશ જોદ જિન્ન, મતિજ્ઞાન હોય. અને ચડદસહા કેળ ચડદ જોદજિન્ન શ્રુત, વીસહાચસુઅં કેળ અથવા વીશ જોદેં શ્રુતજ્ઞાન હોય ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥ ૫ ॥

૧ અર્થ કહેતાં સ્પર્શનાદિકના વ્યંજનાવગ્રહ થયા પઠી તથા લોચનાદિકેં પ્રથમ જે કોઈ એક ધર્મી છે એવું નામ, વર્ણ, ગંધ, પરિમાણાદિકેં યોજનાહીન અવ્યક્તજ્ઞાન, તેનેશ્ચયિકઅર્થાવગ્રહ એક સમયકાલ પ્રમાણ છે. તથા જેમ કોઈએકેં શબ્દના અર્થાવગ્રહ પઠી રૂઢાપૂર્વક એ શબ્દ સાંજડ્યો, એવો અપાય થયો, તે પઠી એ કેનો શબ્દ ? એવી રૂઢા ઉપજાવી, તે જણી તે અપાયનું નામ, વ્યાવહારિક અર્થાવગ્રહ કહીયેં. એમ વઢી વઢી જે અપાયવિશેષ રૂઢા ઉપજાવે, તે વ્યાવહારિક અર્થાવગ્રહ અંતર મુહૂર્તપ્રમાણ હોય.

૨ તે અવગ્રહિત અર્થની વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શાદિક ધર્મવિષયિણી વિચારણા તે રૂઢા જે, એ દ્રવ્યનું નામ ઘટ, કિંવા પટ, વર્ણે રાતો, કિંવા નીલો, ગંધેં સુગંધ, કિંવા ડુર્ગંધ, પરિમાણે લઘુ, કિંવા મહોટો, ક્રિયાયેં ચાલતો, કિંવા બેઠો. એમ જાતિ, ગુણ, ક્રિયાનું વિચારવું, તે રૂઢા, તે અંતર મુહૂર્તપ્રમાણ જાણવી.

૩ તે પઠી રૂઢિત અર્થનું એક અંતરધર્મસહિતપણે નિર્દારવું જે, એ અર્થનું નામ ઘટ, વર્ણે રાતો, પરિમાણે મોરીયાથી મહોટો, બેઠો. એ રીતેં જો ઠતે ધર્મેં નિર્દારે, તો તે સમ્યક્ જ્ઞાન. અને અઠતે ધર્મેં નિર્દારે, તો મિથ્યાજ્ઞાન. તે અપાય અંતરમુહૂર્તપ્રમાણ જાણવો.

૪ તેવાર પઠી તે નિર્ણીત અર્થ, વાસનાસંસ્કારપૂર્વક ચિત્તમાંહે ધરે તેણે કરી કાલાંતરેં તે સરખી વસ્તુ દેખી અથવા વિચારતાં સાંજરે તે ધારણા જાણવી. એનો કાલ

असंख्यातो पण होय. जे माटे सागरोपमादिकने आंतरें पूर्वहुं कर्तव्य सांजरे ठे. जातिस्मरण ज्ञानने पण आचारांगवृत्तिमध्ये धारणानो जेद कह्यो ठे.

ते करण के० स्पर्शेंद्रियादिक पांच बाह्येंद्रिय अने मानस के० ठहुं नोइंद्रिय जे मन, ए ठथकी उपना ठ अर्थावग्रह, ते पठी एज ठ इंद्रियनी अपेक्षाये ठ ईहा, ते पठी ते ठना अपाय, ते पठी ठनी धारणा. ए चोवीश जेद थया. अने नयन तथा मन विना शेष चार इंद्रियोना चार व्यंजनावग्रह जे पूर्वव्ही गाथामां कह्या, ते मेलवतां श्रुतनिःसृतमतिज्ञानना अष्टावीश जेद कह्या.

तथा कार्यसमये ते कार्यने पार पमारुवानी अक्कल, रोहानी पेरें उपजे, ते पहेली श्रोत्पातिकी मति जाणवी. तथा जे गुरुनो विनय करतां मतिनी वृद्धि थाय, ते बीजी वैनयिकी मति जाणवी. जे कार्य करतां करतां अज्यास विशेषें विशेषमति उत्पन्न थाय, ते त्रीजी कार्मिकी मति जाणवी. तथा जे वयना परिपक्त्वर्थी वृद्धने अक्कल उपजे, ते चोथी पारिणामिकी मति जाणवी. ए चार अश्रुतनिःसृत मतिना जेद ठे, ते पूर्वोक्त अष्टावीश साथें मेलवतां वत्रीश जेद पण मतिज्ञानना थाय.

अथवा अवग्रहादिक अष्टावीश मतिज्ञानना जेद, पूर्वे कह्या, ते एकेकना बहु, अवहु, बहुविध, अवहुविधादिक वार वार जेद ठे, ते कहे ठे.

त्यां अनेक जीवो, घणा वाजित्रना शब्द सांजले ठे ते मध्ये क्षयोपशमनी विचित्रताये करी कोइएक जीव, घणा शब्द ग्रहे, ते पहेलुं बहु. अने कोइएक जीव, थोका शब्द ग्रहे, ते वीजुं अवहु. कोइएक जीव, एक शब्दना तार, मंड्र, तार कहेतां गाढो अने मंड्र कहेतां मंद हलको. इत्यादिक घणा विशेष जाणे, ते त्रीजुं बहुविध. कोइएक थोडा विशेष जाणे, ते चोथुं अवहुविध. कोइएक तुरत ग्रहे, ते पांचमुं क्षिप्र. कोइएक हलके शांसते ग्रहे, ते ठहुं अक्षिप्र. कोइएक धूमादिक लिंगें करी अग्न्यादिक जाणे, ते सातमुं सलिंग. कोइएक लिंगविना जाणे, ते आठमुं अलिंग. कोइएक संदेहसहित जाणे, ते नवमुं संदिग्ध. कोइएक संदेहरहित जाणे, ते दशमुं असंदिग्ध. कोइएक एक वेला कहुं, ते बीजी वेला अण कहेतां जाणे, ते अगीआरमुं ध्रुव. कोइएक वारंवार जणाव्याथी जाणे ते वारमुं अध्रुव. ते अर्थावग्रहादिक, अष्टावीश जेदने वार गुणा करतां त्रणसें ने ठत्रीश जेद थाय. तेमां श्रोत्पातिकी प्रमुख चार प्रकारनी बुद्धि जेलतां त्रणसेंने चाव्हीश जेद मतिज्ञानना थाय. एम अनेक प्रकारें मतिज्ञानना जेद कहियें.

हवे श्रुतज्ञानना जेद कहे ठे. त्यां प्रथम मतिज्ञानथकी श्रुतज्ञान जिन केवी रीतें जाणीये ? ते कहियें ठैये. मति ते श्रुतनुं कारण ठे अने जावश्रुत ते मतिनुं

कार्य ठे. तथा मति ते निरक्षर अने श्रुत ते साक्षरविचारणा वर्णरूप ठे; तथा मति ज्ञान तो मूंगुं ठे कोशने पोतानुं स्वरूप कही न शके अने श्रुतज्ञान अक्षर रूप ठे तेणे करी परने दीधुं जाय ठे, तेथी बोलतुं. ए रीते श्रुतज्ञान, मतिज्ञानथकी जिज्ञा ठे. तेथी मति पढी श्रुत होय. ते जणी स्वामी, विषय, प्रमाण, परोक्षता अने साधर्म्य जणी मति, पढी श्रुत कळुं ठे, ते श्रुत चौद जेदें अथवा वीश जेदें होय. ॥५॥

॥ श्रुतनिःसृतमतिज्ञानना अष्टावीश जेदनुं यंत्र. ॥

स्पर्शनैन्द्रिय.	घ्राणैन्द्रिय.	रसनैन्द्रिय.	श्रवणैन्द्रिय.	चक्षुरिन्द्रिय.	मन नोदंन्द्रिय.	२७
व्यंजनाव ग्रह. १	व्यंजनाव ग्रह. १	व्यंजनाव ग्रह. १	व्यंजनाव ग्रह. १	०	०	४
अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. २	अर्थाव ग्रह. १	अर्थाव ग्रह. १	६
ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. ३	ईहा. २	ईहा. २	६
अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ४	अपाय. ३	अपाय. ३	६
धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ५	धारणा. ४	धारणा. ४	६

॥ हवे प्रथम चौद जेद, श्रुतज्ञानना देखाडे ठे. ॥

अक्षर सत्री सम्मं, साईअं खलु सपज्ञवसिअं च ॥

गमिअं अंगपविठं, सत्तविए ए सपडिवस्का ॥ ६ ॥

अर्थ—(अक्षर के०) अक्षरश्रुत, (सत्री के०) संज्ञिश्रुत (सम्मं के०) सम्यक्श्रुत (साईअं के०) सादिश्रुत (खलु के०) निश्चं (सपज्ञवसिअंच के०) सपर्यवसितश्रुत अथवा सांतश्रुत (गमिअं के०) गमिकश्रुत ते पाठ, ठंड, आढावा, सरखा होय. (अंगपविठं के०) अंगप्रविष्टश्रुत, ते आचारांगादिक (ए के०) ए (सत्तविए के०) साते श्रुतना जेद ते (सपडिवस्का के०) सप्रतिपक्ष करीयें एटले ए सातेने पोताना प्रतिपक्ष सहित करीयें. जेम अक्षरश्रुत, त्यां वीजुं अनक्षर श्रुत; संज्ञिश्रुत त्यां वीजुं असंज्ञिश्रुत. एवी रीतें प्रतिपक्षी सात जेद मेळवतां चौद जेद श्रुतज्ञानना थाय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ६ ॥

॥ हवे चौद जेदनुं विवरण लखीयें ठीयें. ॥

त्यां अक्षर त्रण जेदें ठे. एक संज्ञाक्षर, वीजा व्यंजनाक्षर, त्रीजा लब्ध्याक्षर. त्यां जे पत्रादिकें लख्या ते संज्ञाक्षर, मुखें करी उच्चार करीयें जे अक्षर ककारादिक, ते व्यंजनाक्षर. ए वदनेथकी जावश्रुत होय, तेमाटे ते श्रुतना कारणपणाने लीधे एने अव्यश्रुत कहीयें. तथा शब्द सांजले थके तथा रूपादिक ग्रहे थके “अमुको ए

अर्थ" एवं जे अजिधेयपणे अर्थज्ञाननो हेतु, इंद्रियावरणक्षयोपशमलब्धि जघन्य ज्ञान, ते श्रुत एटले अनजिधेय पदार्थने अनंतमे जागें अजिधेय पदार्थ ठे तेनुं जाणवुं, ते लब्ध्यक्षर ए जावाक्षर. एनुं नाम अक्षरश्रुत जाणवुं.

१ अने एनुं प्रतिपक्षी वीजुं अनक्षर श्रुत ते कहीयें जे आसैं, उमकारें, अने ठीकें, खांसीयें करी पुरुषादिकनुं ज्ञान, ते अनक्षरशब्दश्रुत. ए वीजो जेद जाणवो.

त्रीजुं संज्ञाश्रुत. ते संज्ञा त्रण ठे. एक हेतूपदेशिकी, वीजी दैर्घकालिकी, त्रीजी दृष्टिवादौपदेशिकी, ए त्रण मांहे अहीं दैर्घकालिकी संज्ञायें करी जे सन्न्याया पंचेंद्रिय मनोज्ञानवंत जीव तेनुं श्रुत, ते संज्ञिश्रुत, ए त्रीजो जेद जाणवो.

४ चोथुं तेनुं प्रतिपक्ष जे दैर्घकालिकी संज्ञा रहित जे जीवने मन विना इंद्रिय-थी थयुं, ते असंज्ञिश्रुत, ए चोथो जेद जाणवो.

५ पांचमुं सम्यक्दृष्टिजीवनुं श्रुत. ते असम्यक् श्रुत. ग्रहण करे, तो पण सम्यक् श्रुत थाय. कारण के ते खोटाने खोटुं जाणे तेथी ए पांचमुं सम्यक् श्रुत.

६ ठठुं मिथ्यादृष्टि जीवने जे परिणमे ते मिथ्याश्रुत. जे जणी मिथ्यात्वदृष्टि जीव, खोटाने खरुं अने खराने खोटुं जाणे, तेथी ते मिथ्यात्वश्रुत ठठुं जाणवुं.

७ सातमुं आदिसहित ते सादिश्रुत. ते आदि द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी अपे-
क्षायें चार प्रकारें ठे. तेमज सपर्यवसान कहेतां अंत तेणे सहित ते सपर्यवसित श्रुत-
ते पण तेमज चार जेदें ठे. त्यां द्रव्यथी एक जीवनी अपेक्षायें श्रुतज्ञान, ते सादि अने
सपर्यवसित ठे. केम के जव्यजीव सम्यक्त्व पामे, तेवारें श्रुत पामे. ते सादिश्रुत. अने
वली सम्यक्त्व वमे तिहां, अथवा केवलज्ञान पामे तेवारें जावश्रुत टली जाय, एटले
श्रुतनो अंत थाय, तेथी सपर्यवसित, एटले सादि अने सपर्यवसित, ए वे जेद द्रव्यथी
कह्या. अने सर्वजीवनी अपेक्षायें श्रुत, अनादि तथा अपर्यवसित ठे. जेजणी एम कहुं
न जाय जे आ संसारमां सर्वथी पदेहुं अमुकने श्रुतज्ञान प्राप्त थयुं अथवा अमुकथी
श्रुतज्ञाननो अंत थरो, एम अनादि अनंत कालजणी प्रवाहरूपें श्रुत पण अनादि
अनंत ठे. एटले अनादि अने अपर्यवसित ए वे जेद, द्रव्यथी कह्या. ए रीतें चारे
प्रकार श्रुतना द्रव्यथी कहेवाणा. हवे क्षेत्रथी कहे ठे. त्यां जरत ऐरवतें जेवारें प्र-
थम तीर्थ प्रवर्तें तेवारें छादशांगरूप श्रुत होय, ते दीवसथी सादि कहेवाय. तेवार
पढी जे वारें तीर्थविषेद थाय, तेवारें श्रुतविषेद होय, तेमाटे सांत कहेवाय. तथा
महाविदेहमांहे तीर्थविषेद न थाय तेथी श्रुतनो पण विषेद न थाय तेथी अनादि
अनंत. तथा कालनी अपेक्षायें उत्सर्पिणी अवसर्पिणीकाळें त्रीजा आराने प्रांते,
चोथे अने पांचमे होय. अने ठठा आरामां विषेद थाय, तेथी सादि, सांत कहीयें.

તથા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાલે મહાવિદેહેં અનાદિ અને અનંત જાણવું. અને જાવથી જઞ્યની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વ પામે તેવારે સાદિ અને કેવલજ્ઞાન પામે તેવારે સાંત. તથા અજઞ્યની અપેક્ષાએ કુશ્રુત અનાદિ અનંત છે. એ રીતે સાદિશ્રુત, અનાદિશ્રુત તથા સપર્યવસિતશ્રુત અને અપર્યવસિતશ્રુત. એ ચાર જેદ પૂર્વોક્ત છે જેદ સાથે મેલવતાં બઢા મલી દશ જેદ શ્રુતજ્ઞાનનો થયા.

૧૧ તથા અગીઆરમું ગમિક એટલે સરખા પાઠ, આલાવા, તેણે કરી બાંધ્યું જે શ્રુત દૃષ્ટિવાદ પ્રમુખ, તે ગમિક શ્રુત.

૧૨ બારમું એનું પ્રતિપક્ષી અગમિક શ્રુત. તે જિહાં પાઠ સરખા ન હોય કાલિક શ્રુતની પેરે, તે બારમું અગમિક શ્રુત જાણવું.

૧૩ તેરમું અંગપ્રવિષ્ટશ્રુત. તે આચારાંગાદિક દ્વાદશાંગીનું જ્ઞાન, તે તેરમો જેદ.

૧૪ ચૌદમું તે અંગથી બાહેર ઉપાંગ, દશવૈકાલિક, ઉત્તરાધ્યયનાદિક તથા પ્રકરણાદિકનું જ્ઞાન, તે અંગવાહ્યશ્રુત. એ ચૌદમો જેદ જાણવો.

એ રીતે અક્ષરશ્રુત, સંજ્ઞી શ્રુત, સમ્યક્ શ્રુત, સાદિ શ્રુત, સપર્યવસિતશ્રુત, ગમિક શ્રુત, અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત, એ સાત શ્રુતના પ્રાતિપાદિક વિરોધી સાત જેદ. જે અનક્ષર શ્રુત, અસંજ્ઞી શ્રુત, મિથ્યા શ્રુત, અનાદિ શ્રુત, અપર્યવસિત શ્રુત, અગમિક શ્રુત, અંગવાહ્ય શ્રુત. એ સાત જેદ મેલવતાં ચૌદ જેદ શ્રુતના કહ્યા.

તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, અને જાવ. એ ચાર પ્રકારે શ્રુતના જેદ કહે છે. ત્યાં દ્રવ્યથી પૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાની, આદેશે જિનવચનથી સર્વદ્રવ્ય જાણે. ક્ષેત્રથી સર્વક્ષેત્ર આદેશે જાણે. કાલથી આદેશે સર્વકાલ જાણે, જાવથી શ્રુતજ્ઞાની આદેશે સર્વદ્રવ્યના અજિધેય પર્યાય જાણે. એમ ચાર પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાન છે, અને આવરણદયોપશમ વિચિત્રતાએ અનેક જેદ થાય. જે જાણી ચૌદ પૂર્વધરમાંહે એક એકથી અનંતગુણ વૃદ્ધિ હાનીએ કરી, ચઢતા પડતા ઠઠાણ વલિયા હોય. ॥ ૬ ॥

॥ હવે વીશ જેદ, શ્રુતના કહે છે. ॥

પજ્ઞાય અક્ષર પય સં, ઘાય પઙ્ગિવત્તિ તહય અણુર્ગો ॥

પાહુડપાહુડ પાહુમ, વહુ પુઘાય સસમાસા ॥ ૭ ॥

અર્થ—પજ્ઞાય કેળ પર્યાય શ્રુત, અક્ષર કેળ અક્ષર શ્રુત, પય કેળ પદ શ્રુત, સંઘાય કેળ સંઘાતશ્રુત, પઙ્ગિવત્તિ કેળ પ્રતિપત્તિશ્રુત; તહય કેળ તેમજ વલી અણુર્ગો કેળ અનુયોગશ્રુત, પાહુડપાહુડ કેળ પ્રામૃતપ્રામૃતશ્રુત, પાહુડ કેળ પ્રામૃતશ્રુત. વહુ કેળ વસ્તુ શ્રુત, પુઘાય કેળ પૂર્વશ્રુત, એ દશને વલી આગલ સસમાસા કેળ સમાસ સહિત કરીએ એટલે પર્યાયસમાસશ્રુત, અક્ષરસમાસશ્રુત, પદસમાસશ્રુત, સંઘાતસમાસશ્રુત, પ્રતિપ-

તિસમાસશ્રુત, અનુયોગસમાસશ્રુત, પ્રાભૂતપ્રાભૂતસમાસશ્રુત, પ્રાભૂતસમાસશ્રુત, વસ્તુસમાસશ્રુત, એ રીતે એ દશ સાથે પૂર્વોક્ત દશ મેલવતાં શ્રુતજ્ઞાનના વીશ જ્ઞેદ થાય ॥ ક્લાર્થઃ ॥ ૭ ॥

ત્યાં સૂક્ષ્મ નિગોદિત લબ્ધિઅપર્યાપ્તો જીવ, તેહને જવ પ્રથમ સમયે જેટલો જથ્થો ન્ય કુશ્રુત તેથી વીજે સમયે જેટલો જ્ઞાનનો એક અવિજાગ પરિહેદ અંશ વધે, તે પ્રથમ પ્રયાયશ્રુત જાણવું, તેવા બે ચાર પર્યાય. તે વીજું પર્યાયસમાસશ્રુત જાણવું.

અકારાદિ લબ્ધ્યક્ષર અનેક વ્યંજન પર્યાય સહિત જાણવો, તે ત્રીજું અક્ષર શ્રુત, એવા બે ચાર લબ્ધ્યક્ષરનું જ્ઞાન, તે અક્ષરસમાસશ્રુત ચોથું જાણવું.

તિહાં અકારાદિક કકારાદિક જે છે તે જિન્ન જિન્ન અક્ષર સંયોગે જિન્ન જિન્ન અર્થના વાચક થાય, તે વ્યંજનપર્યાય. જિહાં અર્થ પૂર્ણ થાય તેટલા અક્ષરસમૂહનું નામ પદ કહીયે. તેનું જ્ઞાન પદશ્રુત પાંચમું જાણવું. એવા ઘણા પદનું જ્ઞાન, તે પદસમાસશ્રુત ઠહું જાણવું.

તથા ગત્યાદિક અન્યતર માર્ગેના દ્વારમધ્યે એક મનુષ્યાદિક ગતિના જીવજ્ઞેદનું જ્ઞાન, તે સંઘાતશ્રુત સાતમું જાણવું. અને મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવતાદિક, એમ બે ત્રણ ગત્યાદિકના જીવજ્ઞેદનું જ્ઞાન, તે સંઘાતસમાસશ્રુત આઠમું જાણવું.

ગત્યાદિક માર્ગેના દ્વારમધ્યે એક ગત્યાદિક દ્વારમાંહે સર્વ સંસારી જીવના જ્ઞેદ અવતારવાનું જ્ઞાન, તે પ્રતિપત્તિશ્રુત નવમું જાણવું. એવો બે ચાર માર્ગેના દ્વારે જીવજ્ઞેદ વિવરે, તે પ્રતિપત્તિસમાસશ્રુત દશમું જાણવું.

તેમજ ગત્યાદિક માર્ગેના દ્વાર અવલંબીને જીવાદિક પદાર્થનું સત્પદપ્રરૂપણાદિક અર્થ કહેવાતા દ્વાર તે મધ્યે એક અનુયોગ દ્વારે નિરૂપણ કરવું. જેમ દેવ પદ, એક જ્ઞેદ જણી ઠતા અર્થનો વાચક છે જે અઢતિ વસ્તુનો વાચક તે પદ ન હોય. જેમ સ્વર, શ્રંગ, દેવ. એ બે પદ નથી, તે જણી એ અઢતિ વસ્તુ ન હોય. એમ ઠતા પદની પ્રરૂપણા કરવી તથા દેવતા અસંખ્યાતા અને મનુષ્ય સંખ્યાતા દ્રવ્ય પ્રમાણ છે એમ અણુ કેળૂ સૂત્રનો અર્થ સાથે જોડવો, તે અગીઆરમું અનુયોગશ્રુત જાણવું. એમ ઘણી જાતિયે અનુયોગ કહેવો, તે બારમું અનુયોગસમાસશ્રુત જાણવું.

પ્રાભૂતપ્રાભૂત એવે નામે, દૃષ્ટિવાદમધ્યે અધિકાર વિશેષ છે. જેમ અંગમાંહે અધ્યયનના ઉદ્દેશા હોય છે. તેમ પૂર્વમાંહે કષાયપાહુડ, કર્મપાહુડ, તે મધ્યે અધિકાર વિશેષે પૂર્ણ પૂર્ણ થયે પાહુડ પાહુડ પૂર્ણ થાય, તેવા એકનું જ્ઞાન, તે તેરમું પ્રાભૂતપ્રાભૂતશ્રુત જાણવું. અને એવાં બે ચાર પ્રાભૂત પ્રાભૂતનું જ્ઞાન, તે ચૌદમું પ્રાભૂતપ્રાભૂતસમાસશ્રુત જાણવું.

તથા ઘણે પાહુડે પાહુડે એક પાહુરુ હોય. જેમ ઘણે ઉદ્દેશે એક અધ્યયન હોય છે, એવું એક પાહુડનું જ્ઞાન, તે પંદરમું પ્રાપ્તશ્રુત જાણવું. તેવા બે ચાર પ્રાપ્તનું જ્ઞાન, તે શોભનું પ્રાપ્તસમાસશ્રુત જાણવું.

તેમ ઘણે પાહુડે એક વસ્તુ, એવે નામે અધિકાર થાય છે. જેમ અધ્યયનના સમુદાયે સુચકંધ થાય છે, એવો એક પૂર્વાધિકાર તે સત્તરમું વસ્તુશ્રુત જાણવું. અને એવી બે ચાર વસ્તુનું જ્ઞાન, તે અઠારમું વસ્તુસમાસશ્રુત જાણવું.

તથા ઘણી વસ્તુએ એક પૂર્વ હોય, એવા એક ઉત્પાદાદિક પૂર્વનું જે જ્ઞાન, તે ઊગ્મીશમું પૂર્વશ્રુત જાણવું.

તેમજ એક ઉત્પાદપૂર્વ, બીજું અગ્રાચણીય, ત્રીજું ઈર્ષ્યપ્રવાદ, ચોથું અસ્તિપ્રવાદ, પાંચમું જ્ઞાનપ્રવાદ, ષઠું સત્યપ્રવાદ, સાતમું આત્મપ્રવાદ, આઠમું કર્મપ્રવાદ, નવમું પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદ, દશમું વિદ્યાપ્રવાદ, અગીયારમું કલ્યાણ, બારમું પ્રાણવાદ, તેરમું ક્રિયાવિશાલ, ચૌદમું લોકવિંદુસાર. એ ચૌદ પૂર્વનું જ્ઞાન, તે વીશમું પૂર્વસમાસશ્રુત જાણવું. એમ શ્રુતના વીશ જ્ઞેદ થાય ॥ ૭ ॥

॥ હવે અજ્ઞાન અવિરત્યાદિ સ્વામિસાધર્મ્યજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાન, પઢી અવધિજ્ઞાન કહ્યું. તેના ઠ જ્ઞેદ કહે છે. ॥

અણુગામિ વદ્ધમાણય, પઢિવાઈયર વિદ્યા ઠદ્યા ઝંદી ॥

રિઝમઈ વિઝલમઈ મણ, નાણં કેવલ મિગવિદ્યાણં ॥૮॥

અર્થ—અણુગામિ કેળો લોચનની પેરેં સાથેં ચાલે, તે અણુગામિ અવધિ જ્ઞાન. વદ્ધમાણય કેળો તથા નિરંતર વધે, તે વદ્ધમાન અવધિજ્ઞાન. પઢિવાઈ કેળો આવીને પાહું જાય, તે પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન કહીયેં. એ ત્રણથકી ઈયરવિદ્યા કેળો ઈતરવિદ્યા એટલે પ્રતિપદ્ધીપણે જ્ઞેદ. જેમ કે અણુગામિ, હીયમાન અને અપ્રતિપાતિ, એ ત્રણ મેલવતાં ઠદ્યાઝંદી કેળો ઠ જ્ઞેદેં અવધિજ્ઞાન હોય. હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધવકે મનઃપર્યવ તથા કેવલ જ્ઞાન કહે છે, રિઝમઈ કેળો રૂઝુ સામાન્યપણે જાણે, તે રૂઝુમતિ. અને વિઝલમઈ કેળો વિસ્તારેં જાણે, તે વિપુલમતિ. એ રીતેં મણનાણં કેળો મનઃપર્યવ જ્ઞાન બે જ્ઞેદે છે અને કેવલમિગવિદ્યાણં કેળો કેવલજ્ઞાન તે એકજ વિધાન એટલે જ્ઞેદેં જાણવું. એ વદ્ધા મલ્લી પાંચે જ્ઞાનના એકાવન જ્ઞેદ કહ્યા ॥ ઇત્યદ્ધાર્થઃ ॥ ૮ ॥

૧ ત્યાં જે જીવને, જે સ્થાનકે અવધિજ્ઞાન ઊપનું ત્યાંથી જેટલું ક્ષેત્ર, ચારે દિશાઝંતરફ દેખે, તેટલું ક્ષેત્ર જ્યાં જ્યાં જે જે ક્ષેત્રેં જાય, ત્યાંથી આગલ આગલ તેટલું તેટલુંજ દેખે, એ લોચનની પેરેં અણુગામિક અવધિજ્ઞાનનો પ્રથમ જ્ઞેદ જાણવો.

૨ અને જે હાટના દીપકની પેરેં અથવા શૃંગલાવદ્ધ દીવાના પ્રકાશની પેરેં જ્યાં

અવધિજ્ઞાન ઉપનું ત્યાંથી ચારે દિશાયેં તેટલુંજ દેખે, પરંતુ તે ક્ષેત્ર અતિક્રમ્યા પઠી આગલ ન દેખે, તે અનનુગામિ અવધિજ્ઞાનનો વીજો જ્ઞેદ જાણવો.

૩ તથા જે જીવને જેટલું અવધિજ્ઞાન ઉપનું છે, તે થકી દિવસદિવસ પ્રત્યેં અધ્યવસાય વિશુદ્ધ કરી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવાપેદાયેં અવધિજ્ઞાન વધતું જાય, વિષય પણ વધતો જાય, વિશુદ્ધ થાય. તે ત્રીજું વર્દમાન અવધિજ્ઞાન જાણવું.

૪ અને જે સંકેશેં કરી મલિન થાય, નિરંતર હલવે હલવે ઘટતું જાય, તે હીયમાન ચોથું અવધિજ્ઞાન જાણવું.

૫ તથા જે અવધિજ્ઞાન આવ્યું, જવદ્યેં દેવતા તથા નારકીને જાય. અને ગુણદ્યેં જેમ ચેલાને કાજો ઉદ્ધરતાં જાવવિશુદ્ધિયેં અવધિજ્ઞાન ઉપનું તેટલામાં ઇંદ્રની સાથેં ઇંદ્રાણી રીશાવી હતી, તે ઇંદ્રે ઇંદ્રાણી મનાવતાં દેખી તે ચેલાને હાસ્ય આવ્યું; તે સંકેશેં કરી અવધિજ્ઞાન ગયું. ૬ પાંચમું પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન જાણવું. ૬ દીપક ઝંલવાયાની પેઠે એક કાલને વિષેજ નિર્મૂલ થાય.

૬ તથા જે પરમાવધિજ્ઞાન, કેવલજ્ઞાનથી પહેલું અંતરમૂઠ્ઠેં અતિ વિશુદ્ધ આવે, તે પઠી અંતર મુદ્ધર્તને આંતરે કેવલજ્ઞાન ઉપજે, તેમાંહે તે અવધિ સમાઈ જાય. જેમ તારાદિકનાં તેજ, સૂર્યના પ્રકાશમાંહે સમાઈ જાય અને પ્રકાશ એકલા સૂર્યનો કહેવાય, તેમ અહીં પણ ઠાઠસ્થિક જ્ઞાન નાઠાં કહેવાય. એકલો કેવલાલોક કહેવાય. પણ જ્ઞેયવિષય જાણવાનો વિરહ ન હોય તેથી તે ઠઠું અવધિજ્ઞાન અપ્રતિપાતિ જાણવું.

૭ રીતેં અનુગામિ, વર્દમાન, પ્રતિપાતિ. ૮ ત્રણ જ્ઞેદના ઇતર ઇટલે ઉપરાંઠા વીજા વિરોધિજ્ઞેદ અનનુગામિ, હીયમાન, અને અપ્રતિપાતિ. ૯ ત્રણ જ્ઞેદ એકઠા મેલવતાં ૭ જ્ઞેદ થાય.

૧ અવધિજ્ઞાની દ્રવ્યથી જઘન્યપણે અનંત રૂપી દ્રવ્યને જાણે તથા દેખે અને ઉત્કૃષ્ટથી સર્વરૂપી દ્રવ્યને જાણે, દેખે. એમ દ્રવ્યવિષયજ્ઞેદે અનંતા જ્ઞેદ થાય.

૨ તથા ક્ષેત્રથી અંગુલનો અસંખ્યાતમો જાગ, વિષદ્વિષાથી માંનીને પ્રદેશાધિક પ્રદેશાધિક ક્ષેત્ર વિષદ્વિષા વધતાં વધતાં અસંખ્યાત લોકાકાશક્ષેત્રવિષદ્વિષા ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્રાવધિ લગે અસંખ્યાત જ્ઞેદ હોય.

૩ તથા કાલથી જઘન્યપણે આવલિના અસંખ્યજાગપરિમાણ, અતીત અનાગત-કાલ ઉત્કૃષ્ટપણે તો અસંખ્યાત કાલચક્ર સમય પ્રમાણાવધિથી માંનીને સમય સમય પ્રમાણ અતીત અનાગત રૂપી દ્રવ્ય વિષયિક જાણે, દેખે, એમ અસંખ્ય જ્ઞેદ થાય.

૪ તથા જાવથકી જઘન્યપણે અનંત જાવને જાણે, દેખે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અનંતજાવને જાણે, દેખે, તે જાવાવધિજ્ઞાન જાણવું. વિજંગજ્ઞાન તે મિથ્યાત્વીને હોય, તે

માટે મલિન છે, અવલું સવલું જાણે, પણ તે અવધિ જ્ઞાનનીજ જાતિ છે તે માટે એકત્ર જાણવું. એમ અવધિજ્ઞાન, જ્ઞેદસહિત કહ્યું.

હવે જે અવધિજ્ઞાન વિકલ પ્રત્યક્ષ, તેમ મનઃપર્યવજ્ઞાન પણ વિકલપ્રત્યક્ષ છે. જેમ અવધિ ઢગ્ગસ્થને હોય તેમ મનઃપર્યવ પણ ઢગ્ગસ્થને હોય, એવી સરખાઈપણે કરી, હવે અવધિજ્ઞાન પઠી મનઃપર્યવ જ્ઞાન કહે છે.

તે મનઃપર્યવજ્ઞાન, બે જ્ઞેદે છે. પ્રથમ રૂઝુ કેળ સામાન્યપણે સ્થૂલપણે એ પુરુષે ઘટ લાવું, મૂકું ? એમ ચિંતવ્યું, એવું જે પારકા મનનું જાણવું, તે મનઃપર્યવજ્ઞાનનો રૂઝુ-મતિનામે પ્રથમજ્ઞેદ જાણવો.

તથા વિપુલ કેળ વિસ્તીર્ણપણે ઘણા પર્યાય સહિત જાણવું, તે આવી રીતે કે એણે ચિંતવેલો ઘટ અમુક નગરમાં થયેલો, વર્ણે રાતો, પરિમાણે એક, મણ પાણીનો સમાવેશ થાય એવો, દ્રવ્યે ત્રાંબાનો, અમુકનો ઘડેલો, શ્યાદિક ઘણા વિશેષે સહિત પારકા મનમાં ચિંતવેલો ઘટ, તેને જાણે, તે વિપુલમતિનામે મનઃપર્યવજ્ઞાનનો બીજો જ્ઞેદ જાણવો. એ બે જ્ઞેદે મનઃપર્યવજ્ઞાન કહ્યું.

॥ હવે એ એકેકના વલ્લી ચાર ચાર જ્ઞેદવિશેષ કહે છે. ॥

૧ પ્રથમ દ્રવ્યથકી રૂઝુમતિ, મનોવર્ગણાદ્રવ્ય અનંતાનંતપ્રદેશીઆ જાણે. તેથી વિપુલમતિ વહુ પ્રદેશીઆ અતિ સૂક્ષ્મ મનોદ્રવ્ય જાણે.

૨ બીજું ક્ષેત્રથી રૂઝુમતિવાલો મનુષ્ય, ક્ષેત્રમાંહે તીર્થુ અઢી છીપ લગે તથા ઝંચું જ્યોતિષીના ઉપરના તલા લગે અને નીચું ઝંડિવિજય છે ત્યાં લગે. એટલે રત્નપ્રજ્ઞાપૃથ્વીના કુહક પ્રતર લગે એમ અઢારસેં યોજનમાં રહ્યા જે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયજીવ તેના મનને જાણે. અને તેથી અઢી અંગુલ ક્ષેત્ર અધિક વિપુલમતિ વિષય, વિશુદ્ધપણે જાણે છે.

૩ કાલથકી રૂઝુમતિવાલો પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો જાગ અતીત અનાગત ચિંતવ્યું તથા ચિંતવશે, તેને જાણે અને વિપુલમતિ તેથી કાંઈક અધિકેરું જાણે.

૪ જાવથી રૂઝુમતિ, ચિંતવેલા દ્રવ્યના અસંખ્યાતા પર્યાય જાણે અને વિપુલમતિ તેથી અધિક જાણે. એમ મનઃપર્યવજ્ઞાન કહ્યું.

હવે જેમ મનઃપર્યવજ્ઞાન, સર્વવિરતિ ઠટે હોય, તેમ કેવલજ્ઞાન પણ સર્વવિરતિ ઠટે હોય. એ સંગતે મનઃપર્યવજ્ઞાન કહ્યા પઠિ કેવલ જ્ઞાનકહે છે. તિહાં દ્રવ્યથી રૂપી તથા અરૂપી સર્વ દ્રવ્ય જાણે, અને ક્ષેત્રથી લોક અલોક ક્ષેત્ર અનંતો જાણે. કાલથી સર્વાઢા વિષય જાણે, જાવથી સર્વગુણપર્યાય વિષયું એકરૂપ શુદ્ધ નિરૂપાધિ અપ્રતિપાતિ સકલજ્ઞાનાવરણક્ષયે પ્રગટ થયો જે શુદ્ધાત્મગુણ, સર્વવિશેષે પ્રકાશરૂપ, તે કેવલજ્ઞાન

કહીયેં, તેહને સર્વપદાર્થપ્રકાશ કરી આવરણરૂપ ઉપાધિને અજાવેં ફેયવસ્તુને અવિ-
શેષેં કરી ઇગવિહાણ કહેતાં એક સરખો છે તેથી એ જ્ઞાનનો વીજો જોડ કોઈ નથી.
૧. એ રીતેં મતિના અઠાવીશ, શ્રુતના ચૌદ અથવા વીશ, અવધિના ઠ, મનઃપર્યવના
તે તથા કેવલજ્ઞાનનો એક, એમ સર્વ મલી પાંચે જ્ઞાનના એકાવન જોડ અથવા સત્તા-
વન જોડ કહ્યા ॥ ૬ ॥

॥ હવે એ પાંચે જ્ઞાનનાં આવરણ કહે છે. ॥

એસિં જં આવરણં, પડુચ્ચ ચક્કુસ્સ તં તયાવરણં ॥
દંસણ ચજ પણ નિદ્ધા, વિત્તિસમં દંસણાવરણં ॥ ૭ ॥

અર્થ— એસિંજં કેં એ મતિપ્રમુખ પાંચ જ્ઞાનનું જે આવરણં કેં રોધક આઢાદન
કરનારં તેને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહીયે. જેમ પડુચ્ચચક્કુસ્સ કેં આંખનો પાટો,
આંખ પ્રકાશનું આવરણ. તેમ મતિજ્ઞાનાદિકના જાણવાના વિષય પદાર્થને જે હર-
કત કરે, તં કેં તે તયાવરણં કેં તે જ્ઞાનનું આવરણ જાણવું. દંસણચજ કેં દર્શન
ચારના આવરણ ચાર પણનિદ્ધા કેં પાંચ જોડેં નિદ્ધા વિત્તિસમં કેં પોલીઆ સરખું
દંસણાવરણં કેં દર્શનાવરણીય કર્મ જાણવું ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥ ૭ ॥

જ્ઞાન પાંચ પ્રકારેં છે તેથી તેના આવરણનાં પણ પાંચ જોડ છે. તેમાં જેમ પાટો વાંધે
થકે આંખનું તેજ અવરાય, તેમ જે કર્મ્મેં કરી મતિજ્ઞાન અવરાય, તે મતિજ્ઞાનાવરણીય
કર્મ્મ કહીયેં. એવીજ રીતેં જે કર્મ્મેં કરી શ્રુતજ્ઞાન અવરાય, તે શ્રુતજ્ઞાનાવરણીયકર્મ્મ
કહીયેં. તેમજ જે અવધિજ્ઞાનને આવરે, તે અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ્મ કહીયેં. તથા મ-
નઃપર્યવ જ્ઞાનને આવરે, તે મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય કર્મ્મ કહીયેં. કેવલ સંપૂર્ણજ્ઞાન આવરે
જેમ મેઘ સર્વ સૂર્યની પ્રજાને આવરે એવું જે કર્મ, તે કેવલજ્ઞાનાવરણીય કર્મ્મ કહીયેં.

અહીં જીવ ચૈતન્યપ્રકાશસ્વરૂપ, જીવરૂપ સૂર્ય તે કેવલજ્ઞાનાવરણરૂપ વાદલે કરી
સર્વ ઢંકાય તો પણ અક્ષરનો અનંતમો જાગ સર્વ જીવને ડયામો રહે. અહીં શ્રુત
કેવલજ્ઞાન સાધારણ પર્યવાક્ષર લેવું. જે જાણી અજિધેયવસ્તુધર્મ, તે સ્વપર્યાય છે અને
અનજિધેયવસ્તુધર્મ તે પરપર્યાય છે અને કેવલજ્ઞાનના તો તે અજિધેય, અનજિધેય
વેદુ સ્વપર્યાય છે. એમ વેદુ જ્ઞાનના પર્યાય સરખા હોય, તે પર્યવાક્ષર. તેહનો અનંતમો
જાગ ઉત્કૃષ્ટો શ્રુતકેવલીને હોય અને જઘન્યજાગ નિગોદિયા જીવને આહાર સં-
જ્ઞાદિ ચેતનારૂપ હોય. કદાપિ તે પણ ઢંકાય તો જીવ ચૈતન્યપણને અજાવેં અ-
જીવ કહેવાય. તેથી તે વાદલેં કરી પણ ઢાંકી ન શકાયો એવો જે રાત્રીદિવસ વિ-
જાગકારી સૂર્ય તેજ સરખો ચેતનારૂપ જીવ ગુણ કરડ્યા કાંવલા સરખો સઙ્ગિડ

देशघाति मतिज्ञानावरणादिक चार प्रकृतियें आवरीयें, तेथी तेने क्षयोपशमविशेषें न्हाने महोटे अर्द्धबिडें प्रसरतां रविप्रकाशनी पेरें ज्ञाननुं तरतमपणुं होय. तेमांहे पण एक मनःपर्यवज्ञान, बीजुं अवधिज्ञान, ए बेहु ज्ञानना आवरणना केटलाएक रसस्पर्द्धक, सर्वघातिया, शेष देशघातियापणे ए बेहु क्षयोपशमथी अविरोधजणी देशघाति कहां. अने केवलज्ञानावरण सर्वघाती होय. ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय, अंतराय, ए चार घातिकर्म कहीयें. एम ज्ञानावरणीयना पांच जेद कहा.

हवे नव जेदसहित दर्शनावरणीय नामें बीजुं कर्म विवरे ठे. देखीयें सामान्य प्रकारें रूपें निर्विशेषपणे वस्तुनें जेणे करी अथवा देखवो सामान्यरूपें वस्तुनो अवबोध ते दर्शन कहीयें. ते एक चक्षुदर्शन, बीजुं अचक्षुदर्शन, त्रीजुं अवधिदर्शन अने चोथुं केवलदर्शन. ए चार जेद अने एक निद्रा, बीजी निद्रानिद्रा, त्रीजी प्रचला, चोथी प्रचलाप्रचला, पांचमी थीनद्धी. ए पांच निद्रा पण इंद्रियावबोधने रुंधे ठे, तेथी ए पांचने पण दर्शनावरणीयकर्म कहीयें. एम चार दर्शनना आवरण अने पांच निद्रा मली नव जेद दर्शनावरणीय कर्मना थाय.

ते दर्शनावरणीय कर्मनो स्वप्नाव (वेत्री के०) पोलीया सरखो ठे. जेम पोलीयायें मार्ग दीधाविना लोक, राजाने मली शके नहीं अने राजा पण कशुं लोकनुं स्वरूप देखे जाणे नहीं, शुं जाणे के लोकमांहे सुखी कोण ठे तथा दुःखी कोण ठे? तथा जलो कोण ठे के झूंको कोण ठे? एवुं कांइ जाणी शके नहीं; तेवी रीतें चक्षुप्रमुख दर्शनावरणरूप दरवान दूर थया विना जीवरूप राजा ते घटादिक लोकनुं स्वरूप देखे नहीं. तेने क्षयोपशममें घटादिक लोक, दर्शनस्पर्शन विषय थाय. ते जणी पोलीया समान दर्शनावरण कर्म कछुं ॥ ए ॥

चस्कूदिठि अचस्कू, सेसिंदिय उंहि केवलेहिं च ॥ दंसण मिह

सामन्नं, तस्सावरणं तयं चउहा ॥ पाठांतर “ हवइ चउहा ” ॥ १० ॥

अर्थ—एक चस्कूदिठि के० चक्षुदर्शन, बीजुं अचस्कू के० अचक्षुदर्शन, ते सेसिंदिय के० आंखविना बीजां इंद्रियथकी थयेलुं दर्शन, त्रीजुं उंहि के० अवधिदर्शन, चोथुं केवलेहिंच के० केवलदर्शन, दंसणमिह सामन्नं के० ए दर्शन एटवे सामान्यावबोध तस्सावरणं के० तेनां चार दर्शनावरण पण तयंचउहा के० तेज नामें चार जेदें होय. पाठांतरें हवइचउहा के० कोइ एक एम कहे ठे जे चार जेदें दर्शनावरण होय ॥ इत्युक्तार्थः ॥ १० ॥

१ चक्षु के आंख तेणे करी घटादिक पदार्थनुं सामान्यपणुं देखनुं, ते पहेलुं चक्षु-

દર્શન. અહીં લોકમાંહે દેખવાનો વ્યવહાર, આંખને વિષે પ્રસિદ્ધ છે. તેથી તેનું દર્શન જિજ્ઞાસુ કહ્યું.

૨ તથા તે ચક્ષુરિન્દ્રિય વિના શેષેન્દ્રિય જે શ્રવણ, નાસિકા, જીજ્ઞા, સ્પર્શેન્દ્રિય, તથા નોંડેન્દ્રિય જે મન ણે કરી જે શબ્દાદિક અર્થનો સામાન્યાવબોધ થાય, તથા પરજવથી આવતાં રસ્તામાંહે દ્રવ્યેન્દ્રિય વિના ણ જે, જીવને સામાન્યાવબોધ હોય, તે અચક્ષુદર્શન કહીયે. ણે દ્રવ્યેન્દ્રિયે કરીજ લોકમાંહે દેખે છે. એવો વ્યવહાર ન હોય, તેથી તે સર્વેનું એકજ, દર્શન બીજું કહ્યું.

૩ અવધિ કેળ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવ. એ ચાર મર્યાદામાંહે રહ્યાં જે રૂપિન્દ્રવ્ય, તેના સામાન્યાંશનો અવબોધ, તે અવધિદર્શન ત્રીજું જાણવું.

કેવલ કેળ સર્વદ્રવ્યનો સામાન્યાંશનો અવબોધ તે કેવલદર્શન, નિરાવર્ણ, અપ્રતિપાતિ ચોથું જાણવું.

હવે દર્શનપદનો અર્થ કહેઢે. સામાન્ય, વિશેષ. એ બેહુ રૂપ, પદાર્થનાં છે તેમાંહે સામાન્યપણે નિરાકારોપયોગરૂપ વસ્તુનો અવબોધ જાતિ, ગુણ, ક્રિયાદિક વિશેષપણે રહિત ધર્મી માત્રવિષય કરે, તે નિર્વિકલ્પરૂપ અવબોધ, તે દર્શન કહીયે. તે દર્શનને જે આવરે, રોકે, તે દર્શનાવરણીય કર્મ કહીયે. જેમ પોલીસ આનો હોય ત્યાં લગે લોકને રોકી રાખે તેથી તે લોકોનું સ્વરૂપ રાજા પામે નહીં; તેમ એ કર્મ જ્યાં લગે વિવર ન આપે, ત્યાં લગે અર્થનો સામાન્યપણે અવબોધ ન થાય. એ ચાર દર્શન મધ્યે જે કર્મદલે કરી જે દર્શન અવરાય, તે નામે આવરણ ચાર જાણવાં. ત્યાં પ્રથમ જે ચક્ષુદર્શનને રુંધે, તે ચક્ષુદર્શનાવરણ. બીજું જે અચક્ષુદર્શનને રુંધે, તે અચક્ષુદર્શનાવરણ. ત્રીજું અવધિદર્શનને રુંધે, તે અવધિદર્શનાવરણ. ચોથું કેવલદર્શનને રુંધે, તે કેવલદર્શનાવરણ જાણવું.

એમ એ ચાર આવરણ કહ્યાં અને મનને વિષે ચિંતવ્યો અર્થ, વિશેષરૂપજ હોય ણ અવ્યક્તબોધ સામાન્યરૂપ ન હોય, તેથી તેને વિષે કરે એવું મનઃપર્યવજ્ઞાન છે ણ તેનું દર્શન ન કહ્યું. શેષ જ્ઞાનનાં ચાર દર્શન કહ્યાં, તેમાંહે ણ શ્રુતજ્ઞાન, મતિપૂર્વક હોય તેથી મતિજ્ઞાનનાં ચક્ષુ ને અચક્ષુ એ બે દર્શન કહ્યાં ॥ ૧૦ ॥

॥ હવે પાંચ નિદ્રાનું સ્વરૂપ કહે છે. ॥

સુહ પડિબોહા નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રાય હુસ્કપડિબોહા ॥

પયલા ઊર્જવવિઠસ્સ પયલ પયલાય ચંકમર્જ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—સુહપડિબોહા કેળ પ્રથમ સુખે પ્રતિબોધ ણટલે જાગવું છે જ્યાં તે નિદ્રા કેળ

निद्रा कहियें. बीजी निहानिदाय के० निद्रानिद्रा ते कहियें ज्यां दुःखपडिवोहा के० दोहिलो प्रतिबोध एटखे जागवुं ठे, बीजी पयला के० प्रचला नामें निद्रा ते ठिजव-विठस्स के० उजाने, वेठाने आवे, पयल पयलायचंकमउ के० प्रचला प्रचला ते कहियें जे चालतां थकां आवे ॥ इत्यद्वयार्थः ॥ ११ ॥

निद्रायें करी इन्द्रियना विषय रुंदाय, तेथी समस्त दर्शननो घात थाय, ते जणी सर्व घातिनी प्रकृति कही तथापि मेघें आवरित सूर्यनी परें अंशमात्र अनावृत रहे ठे. तो शब्दादिक सांजले ठे. तेमां जे सुखें सादमात्रें करी जागे; ते निद्रा, जे कर्म-प्रकृतिना उदयथी होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण निद्रा कहियें कारणें कार्यनो उपचार जाणवो. तथा दुःखे करी धूधणावीने घणा घणा आकरा शब्दें करी दोहिलो जगावीयें एहवी निद्रा, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने आवे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम निद्रानिद्रा कहियें. प्रचलायें घूमे प्राणी जेणें, एवी निद्रा आवे, ते निद्रानुं नाम प्रचला, ते स्थित एटखे उजाने तथा उपविष्ट एटखे वेठाने पण आवे एवी निद्रा, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी होय ते कर्मप्रकृतिनुं नाम प्रचला कहियें. प्रचलाप्रचला निद्रा ते कहियें जे हस्तीनी परें चालतां हावतां पण आवे, तो सुतां वेठां अने उजा थकां आवे, तेनुं तो कहेवुंज शुं ? एवी घणी निद्रा जे कर्मप्रकृतिना उदयथी आवे, ते प्रकृतिनुं नाम प्रचलाप्रचला कहियें. तथा अश्वनी परें जेवारें अश्वने दाणो चरतां कांकरो दाढ वच्चे आवे, ते वारें निद्रामांहे जागे, तथा रणमांहे जागे, ते पण प्रचलाप्रचला निद्रा कहियें ॥ ११ ॥

दिण चिंतिअन्न करणी, थीणद्धी अरुच्चकि अरुवला ॥

महुलित्त खग्गधारा, लिहणं वडुहाउ वेअणिअं ॥ १२ ॥

अर्थ—पांचमी दिणचिंतिअन्नकरणी के० दिवसें चिंतव्या अर्थनी करनारी निद्रा, ते थीणद्धी कहियें, अरुच्चकि के० अरुच्चक्रवर्ति जे वासुदेव तेना बलथी अरुवला के० अरुवला होय जेमां. महुलित्तखग्गधारा के० मधुलित्त खग्गधारा एटखे मधुयें खरमेली तरवारनी धारा सरली धाराने लिहणं के० चाटवा सरली शाता अने अशाता एवा डुहाउ के० वे जेदे वेअणीअं के० वेदनीय कर्म कहुं ॥ इत्यद्वयार्थः ॥ १२ ॥

जे निद्रा आवे थके ते पहेलां दिवसमध्यें तथा रात्रिमध्यें पण जागतां जे कार्य चिंतव्युं ठे ते कार्य करे, ते थीनद्धी. तथा स्त्यान कहेतां एकठी थइ एवी रुद्धि कहेतां आत्मानी शक्ति ज्यां ते स्त्यानरुद्धि कहियें तथा रुद्धि कहेतां ज्यां मननी इहा एकठी थइ ते स्त्यानरुद्धि पण कहियें एवी अत्यंत अशुचनिद्रा जे कर्मप्रकृतिना

ઉદયથી આવે, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ પણ સ્થાનર્હિ સ્થાનશુદ્ધિ કહીયે. અર્હ-
ચક્રી કહેતાં ચક્રવર્તિનું વલ, અને રુદ્ધિ તેથી અર્હ વલ તથા અર્હી રુદ્ધિ છે જેની
પટલે ત્રિલંકાનોક્તા વાસુદેવ, તેના વલયથી અર્હ વલ વજ્રરૂપનનારાચ સંઘયણ વા-
લાને એ નિદ્રામાંહે આવે તથા ઠેવઠા સંઘયણવાલાને પણ એ નિદ્રામાંહે વમણું ત્રમણું
જોર વધે. એ નવ દર્શનાવરણીય કર્મના જ્ઞેદ કહ્યા. પટલે વીજું કર્મ, દર્શનાવરણ કહ્યું.

હવે ત્રીજા વેદનીયકર્મનું સ્વરૂપ, જ્ઞેદ, સંખ્યા, કહે છે. ત્યાં મધુલિત એવી સ્વ-
રૂપની ધારા તેને લિહણ કહેતાં જીજ્ઞે કરી ચાટવું તે સરખું છે પ્રકારે વેદનીયકર્મ
કહ્યું છે. પટલે જેમ મધુલિત સ્વરૂપધારા ચાટતાં પ્રથમ મીઠાશનો રસ વેદતો થકો
જીવ, સુખ માને પણ સ્વરૂપધારાથી જીજ્ઞે ઠેદાય તેથી દુઃખ પામે. તેમ પંચેન્દ્રિયના
રૂપ શબ્દાદિક અનુકૂલ પામી શાતા વેદે તે મધુ સરખો અને તેની અપ્રાપ્તે વિરહ
દુઃખ વેદે, તે જીજ્ઞે ઠેદન સરખું જાણવું. એમ વેદનીયકર્મ ત્રીજું છે જ્ઞેદ કહ્યું.

ઉંસન્નં સુરમણુએ, સાયમસાયં તુ તિરિચ્ચ નિરણુસુ ॥

મજ્ઞંવ મોહણીઅં, હવિહં દંસણ ચરણમોહા ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—ઉંસન્નં કેવળ પ્રાપ્ત સુરમણુએસાય કેવળ દેવતાને અને મનુષ્યને શાતાવેદનીયનો
ઉદય હોય અને મસાયંતુ કેવળ અશાતાનો ઉદય હોય. તે ક્યાં હોય ? તોકે—તિરિચ્ચ-
નિરણુસુ કેવળ તિર્યચગતિ અને નરકગતિમાંહે પ્રાપ્ત ઘણો હોય. અને મજ્ઞંવ કેવળ મદિ-
રાની પેરે મોહણીઅં કેવળ મોહનીય કર્મ જીવને વિકલ કરે, તે હવિહં કેવળ છે જ્ઞેદ
છે, એક દંસણ કેવળ દર્શનમોહનીય અને વીજું ચરણમોહા કેવળ ચારિત્ર મોહ-
નીય ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥ ૧૩ ॥

ઉંસન્નં એ દેશીય શબ્દ પ્રાયિકવાચી છે તેથી ઉંસન્નં પટલે પ્રાપ્ત સુર કેવળ દેવતા
અને મણુએ કેવળ મનુષ્ય એ વે ગતિમાંહે શાતાનો ઉદય હોય તે જાણી એ વેદુ ગતિ
પુણ્યની પ્રકૃતિ તે માટે એમાંહે શાતાની વહુલતા છે અને ક્યારેક સ્ત્રીવિયોગાદિકે
અશાતા પણ વેદે તેથી પ્રાપ્ત કહ્યું અને તિર્યચગતિ તથા નરકગતિ એ વેદુ પાપપ્રકૃતિ
છે તેથી અશાતાવેદનીનો ત્યાં ઘણો ઉદય છે અને તિર્યચમાં કોઈએક હસ્તી રત્ન-
પ્રમુખ આદર મહત્વ પામે, તથા નારકી પણ શ્રીજિનકલ્યાણિક સમયે કાંઈ એક દુઃખ-
મંદતાયે શાતા પણ વેદે, તેથી પ્રાપ્ત શબ્દ કહ્યો. એ રીતે ત્રીજું વેદનીયકર્મ
છે જ્ઞેદ કહ્યું.

હવે ચોથા મોહનીય કર્મનું સ્વરૂપ તથા જ્ઞેદ કહે છે. એ કર્મનો મદિરા જેવો
સ્વભાવ છે. જેમ મધપાન કહ્યા પછી જીવ વિકલ થાય તેમ મોહનીયના ઉદયે જીવ

पोतानुं हित न समजे, कदापि समजे तो पण मोहें करी न शके, ते मोहनीयकर्म वे प्रकारें कहे ठे.

एक दर्शन एटले सदहणारुचिरूप त्यां जीव मुंजाय. जेम तापना जोरथी पथ्य रुचे नहीं, तेम मिथ्यात्वना उदयथी शुद्धदेव, शुद्धगुरु, शुद्धधर्म, जे आत्महितकारी ठे ते रुचे नहीं. कुगुरु, कुदेव ने कुधर्म दुर्गतिना दायक ठे ते रुचे, एवी रुचि जेना उदयथी होय, ते दर्शनमोहनीयकर्म कह्यें.

तथा जे कर्मना उदयथी पोतानां हितकारी जे धर्मध्यानादिक तेने आचरी न शके, जेम परवश पड्यो मनुष्य, पोतानुं हित करी न शके; एवो क्रियाविपर्यास जेणे करी होय, ते चारित्रमोहनीय कर्म बीजुं जाणवुं. ॥ १३ ॥

दंसणमोहं तिविहं, समं मोसं तहेव मिळत्तं ॥

सुद्धं अद्धं विसुद्धं, अविसुद्धं तं हवइ कमसो ॥ १४ ॥

अर्थ—दंसणमोहं के० ते मांहे दर्शनमोहनीय तिविहं के० त्रण जेदें कहे ठे. एक सम्मं के० सम्यक्त्वमोहनीय, बीजुं मीसं के० मिश्रमोहनीय तहेव के० तेमज त्रीजुं मिळत्तं के० मिथ्यात्वमोहनीय ते सुद्धं के० शोध्युं पुंज ते सम्यक्त्व, अद्धं विसुद्धं के० अर्द्ध-विसुद्धं पुंज ते मिश्र अने अविसुद्धं के० अणशोध्युं पुंज ते मिथ्यात्व, तं के० ते हवइ के० होय, कमसो के० अनुक्रमें ॥ इत्यद्वारार्थः ॥ १४ ॥

तथा जेवी वस्तु जेवा धर्में करी सहित ठे तेवीज विश्वासपूर्वक जाणे, तेने दर्शन कह्यें. तिहां मुंजावे विकल करे तेणे संदेह, विपर्यय, मूढतायें तत्व परखी न शके, ते दर्शनमोहनीय कर्म त्रण जेदें ठे, ते कह्यें ठेयें.

१ जेम मदनकोडवा, जेने खाधे मीणो चढे, तेने खांकी, तुश उतारी, ठाणपाणी देई शोध्यें ते कोडवाथी विशेष प्रकारें मादकता न होय, तेम जीवने विकल करें एवां जे मिथ्यात्वनां दल, ते पण त्रण करण प्रयोगें एटले करणना त्रण प्रकार—एक यथाप्रवृत्तिकरण तेहने विषे जे मनना परिणाम उजला थाया, तेथी घणेर उजला थाय ते अपूर्वकरण; तेथी पण घणा परिणाम उजला थाय, ते अनिवृत्तिकरण; ए करण, ते मनना परिणाम विशेष ठे. तथा उपशमसम्यक्त्वे करी शोध्यां तेनो चोठाणिउं, त्रण ठाणीउं, वे ठाणिउं रस टाढी शेष एक ठाणीआ मात्र रससहित राख्या, ते दलशुं जीव तत्त्वनी परीक्षा विषे मुंजाय नहीं, पण आत्मस्वभावरूप उपशमिकदायिकसम्यक्त्व तेने उदयें न होय. तथा सूक्ष्मपदार्थने विषे देशशंकायें सम्यक्त्वे मेल उपजावे: ते त्रणी ते शुद्धदलनुं नाम सम्यक्त्वमोहनीय कळुं.

૧ અને જે મિથ્યાત્વદલ, અણઠડ્યા મદનકોડવાની પેરેં અર્ઘ્વિશુદ્ધ દલ જે જિહાંથી વેઠાણીઠ માત્ર રસ રહ્યો, તે વીજું મિશ્રમોહનીયકર્મ.

૨ તેમ જેહવો વાંધ્યો હતો, તેહવોજ જે ચોઠાણીઠ, ત્રિઠાણીઠ, વેઠાણીઆ રસ સહિત અનુપહત સર્વ ઘાતિ રસ તત્ત્વસદ્દહણાવિપર્યાસનું કરનાર, તુષ સહિત અણ-
ખાંડ્યા મદનકોડવાની પેરેં ઉન્માદજન્ય કર્મદલ, તે ત્રીજું મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મ.

૧ તથા શોધ્યું દલ તે જેમ ચસમા દૃષ્ટિતેજને આવરતાં પણ સૂક્ષ્મ અર્થે દૃષ્ટિઠ-
રાવે, તેમ જીવને તત્ત્વરુચિ ઠહરાવે, તે સમ્યક્ત્વમોહનીયકર્મ.

૨ તથા અર્ઘ્વિશુદ્ધ ઇટલે અર્ઘ્વખાંડ્યા અર્ઘ્વઠડ્યા એવા મદનકોડવાની પેરેં વિકા-
રજન્ય. કાંશ્ક કાર્ય કરે, કાંશ્ક કાર્ય ન કરે જેથી તત્ત્વરુચિ ન હોય અને અતત્ત્વ-
રુચિ પણ ન હોય, એવી મિશ્રરુચિ ઉપજાવે, તે વીજું મિશ્રમોહનીયકર્મ.

૩ તથા અશુદ્ધપુંજ, મદનકોડવાની પેરેં તથા ધતુરાની પેરેં દૃષ્ટિને ફેરવે, તેણે
કરી તેહને દૃષ્ટિયેં અઠતો વસ્તુધર્મ પ્રતિજાસે. જેમ ધોલા શંખને પીલો જાણીયેં, તેમ
ઉજ્જ્વલ જિનમત તેને મલિન દેખે અને મલિન એવા જે કુમાર્ગ, તેને ઉજ્જ્વલ દેખે,
તે ત્રીજું મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મ. ૯ મિથ્યાત્વમોહનીયાદિ ત્રણ છે.

અહીં જે સમ્યક્ત્વમોહનીયાદિક પ્રકૃતિ તે કારણ. તેણે કરી તત્ત્વવિષયિણી શુદ્ધ-
મિશ્ર, અને અશુદ્ધરુચિ જીવની હોય તે કાર્ય. એમ કારણ તે દ્રવ્ય, અને કાર્ય તે
જાવ. ૯ વિવક્ષાયેં એક સમ્યક્ત્વ, વીજું મિશ્ર, ત્રીજું મિથ્યાત્વ. ૯ ત્રણ મોહનીય,
દ્રવ્ય જાવથી જાણવી. કારણ તે દ્રવ્યકર્મ, કાર્ય તે જાવકર્મ, દ્રવ્યકર્મ કેવલી જાણે
અને દ્રવ્યકર્મથી ચેષ્ટાદિક થાય તે જાવકર્મ, તે આપણે પણ જાણીયેં ॥ ૧૪ ॥

॥ હવે તત્ત્વાર્થસદ્દહણા તે સમ્યક્ત્વ કહીયેં, તે માટે તત્ત્વ કહે છે. ॥

જિઅ અજિઅ પુષ્ પાવા, સવ સંવર બંધ મુક્ક ॥

નિઝારણા જેણં સદ્દહ્ તયં, સમ્મં સ્વદ્દહ્ બહુજેઅં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ— જિઅ કેળ જીવતત્ત્વના ચૌદ જ્ઞેદ, અજિઅ કેળ અજીવ તત્ત્વના ચૌદ જ્ઞેદ,
પુષ્ કેળ પુણ્યતત્ત્વના વેંતાલીશ જ્ઞેદ, પાવ કેળ પાપતત્ત્વના બ્યાશી જ્ઞેદ, આસવ કેળ
આશ્રવતત્ત્વના વેંતાલીશ જ્ઞેદ, સંવર કેળ સંવરતત્ત્વના સત્તાવન જ્ઞેદ, બંધ કેળ બંધતત્ત્વના
ચાર જ્ઞેદ, મુક્ક કેળ મોક્ષતત્ત્વના નવ જ્ઞેદ, નિઝારણા કેળ નિર્ઝારાતત્ત્વના બાર જ્ઞેદ,
જેણં કેળ જેહને ઉપદંત્રેં સદ્દહ્ કેળ સદ્દહે તયં કેળ તેનું નામ સમ્મં કેળ સમ્યક્ત્વ
તે સ્વદ્દહ્ કેળ ક્ષાયકાદિકેં કરી બહુજેઅં કેળ બહુ જ્ઞેદેં છે ॥ इत्यद्वयार्थः ॥ ૧૫ ॥

૧ ત્યાં પ્રથમ જીવતત્ત્વ કહે છે. પાંચ ઇંદ્રિય, ત્રણ બલ, એક સ્વાસોદ્વાસ ને આયુ.

૧ દશ દ્રવ્યપ્રાણ તથા ઉપયોગરૂપ જાવપ્રાણધારી લોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ, પ્રદેશાત્મક, જ્ઞાનદર્શનસ્વજાવ. દ્રવ્યાર્થિકનયેં નિત્ય, અને પર્યાયાર્થિકનયેં અનિત્યપરિણામિ દ્રવ્ય. વ્યવહારનયેં કર્મનો કર્તા, જોક્તા, અને નિશ્ચયનયેં શુદ્ધચિત્પર્યાયનો કર્તા, નિજસ્વરૂપનો જોક્તા. ઔદયિક, ઔપશમિક, દ્વાયિક, મિશ્ર, પારિણામિકાદિજાવ-મેલાપકરૂપ, ઠઘ્નસ્થને ચેષ્ટાદિલિંગગમ્ય, કેવલીને પ્રત્યક્ષ શરીરપ્રમાણ, આરૂપી જીવ-દ્રવ્ય, જિનવચનેં સદ્દહબું ૧ જીવતત્ત્વ, અને ૧૨થી વિપરીત નિજમતિકલ્પનાયેં જાણે, તે અતત્ત્વ કહીયેં. તે ૧૧, જીવ તત્ત્વના ચૌદ જ્ઞેદ છે.

૨ જે જીવ અને અજીવને ઉપજોગ્ય ચેતનારહિત ગતિ, સ્થિતિ, વર્તના, અને અવકાશ-દાનસમર્થ, ૧૧૧ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, કાલ, આકાશ, અને પુદ્ગલ-રૂપ અજીવને તથાપ્રકારે સદ્દહબું, તે બીજું અજીવતત્ત્વ. તે અજીવતત્ત્વના ૫૧૧ ચૌદ જ્ઞેદ છે.

૩ તે જીવનું દાન, દયાલુતા, સરાગસંયમાદિક શુદ્ધપરિણામ, તે જાવપુણ્ય; અને જ્ઞાતાવેદનીયાદિક શુદ્ધકર્મપ્રકૃતિ તે દ્રવ્ય પુણ્ય. ૧૧૧ પુણ્યપ્રકૃતિના બેતાલીશ જ્ઞેદ છે.

૪ તથા મિથ્યાત્વાદિ ઉદયેં ઉપહત જીવને મલિન પરિણામ, તે જાવપાપ અને મિથ્યાત્વાદિક કર્મપ્રકૃતિ, તે દ્રવ્યપાપ. ૧૧૧ પાપતત્ત્વના બ્યાશી જ્ઞેદ છે.

૫ તથા મિથ્યાત્વાદિવિરત્યાદિક ઔદયિકજાવપરિણત જીવ, તે જાવાશ્રવ. તન્નિ-મિત કર્મદલનું આવબું, તે દ્રવ્યાશ્રવ. ૧૧૧ આશ્રવતત્ત્વના બેતાલીશ જ્ઞેદ છે.

૬ કર્મ રૂંધવા સમર્થ દ્વાયિકદ્વાયોપશમિકાદિકજાવેં કરી જે જે અંશ, નિરૂપા-ધિક થયા. નિરૂપાધિક કહેતાં સ્વાજાવિક તે જાવસંવર અને તેણે કરી જે જે આશ્ર-વનું રૂંધબું, તે દ્રવ્યસંવર. તે પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુતિ, બાવીશ પરીસહનો જય, દશ યતિધર્મ, બાર જાવના, ને પાંચ ચારિત્ર. ૧૧૧ વદ્ધા મલી સત્તાવન જ્ઞેદેં છે.

૭ તથા શુદ્ધાત્મને પ્રતિકૂલ કષાયાદિ સંબંધજન્ય કર્મવંધહેતુચીકણતા, તે જાવ-વંધ. અને તેણે કરી આત્મપ્રદેશેં કર્મદલ વંધાય તે દ્રવ્યવંધ ચાર જ્ઞેદેં.

૮ કર્મ નિર્મૂલવા સમર્થ શુદ્ધાત્માનો અનુજવ, તે જાવમોક્ષ. તેણે કરી જે જીવ-પ્રદેશનું સર્વાંશેં કર્મપ્રદેશથી મૂકાવબું, તે દ્રવ્યમોક્ષ, નવ જ્ઞેદેં છે.

૯ કર્મશક્તિને હીન કરે, ૧૧૧ તપસંયમસંવરજાવનાજન્ય શુદ્ધોપયોગ શક્તિ, તે જાવ નિર્જારા; તેણે કરી જે જે કર્મપ્રદેશનું આત્મપ્રદેશથી ચેરબું; તે દ્રવ્ય નિર્જારા. તે બાર જ્ઞેદેં તપ, તે નિર્જારા.

જેણે કરી ૧૧૧ પૂર્વોક્ત નવ પદાર્થ જેમ શ્રીજિનેંદ્રદેવેં જાણ્યા દ્રવ્યાર્થિકનયેં નિત્ય, પર્યાયાર્થિકનયેં અનિત્ય, નિશ્ચયનયેં અજિન, વ્યવહારનયેં જિન, સામાન્યનયેં ૧૧૧, ૧૧૧

विशेषनयें अनेक, ज्ञाननयें द्वेय, क्रियानयें हेयोपादेय, एम नयनिक्षेपासहित परस्पर सापेक्ष, अनंतधर्मात्मिक, कथंचित् उत्पन्न, कथंचिद्विनिष्ट, कथंचिदध्रुव. एम त्रिरूप एकसमयें सद्दे, ए जिनवाणी रुचे, ते एक द्वायिकसम्यक्त्व. बीजुं औपशमिकसम्यक्त्व, त्रीजुं द्वायोपशमिकसम्यक्त्व इत्यादिक बहु जेद ठे, ते देखानीयें ठैयें.

तत्त्वार्थनी सद्दहणाएं एकविधसम्यक्त्व तथा आत्मानो शुद्धज्ञानादिक परिणाम अथवा शुद्धपरिणति आत्मा, ते निश्चें सम्यक्त्व, अथवा वीतराग सम्यक्त्व, ते निश्चयसम्यक्त्व अने सरागसम्यक्त्व ते व्यवहारसम्यक्त्व, अथवा कुगुरु, कुदेव ने कुमार्गनो त्याग अने सुगुरु, सुदेव अने सुमार्गनुं आदरवुं, एम व्यवहार सम्यक्त्व बे जेदें ठे. तथा अनंतानुबंधीया चार कषाय अने दर्शनमोहनीय त्रण. ए सात प्रकृतिना द्वायथी प्रगटी जे तत्त्वरुचि ते द्वायिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतिने उपशमावे, ते औपशमिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतिनो रसोदय आव्यो ते खपाव्यो शेष उदय नथी आव्यो, ते द्वायोपशमिक. एने आंतरे सम्यक्त्वमोहनीयोदय उपष्टंजजन्य तत्त्वरुचि ते वेदकसम्यक्त्व. एम त्रिविध सम्यक्त्व जाणवुं. तथा जिनोक्त करे, ते कारकसम्यक्त्व. तेहने रुचीयें करी रोचकसम्यक्त्व. प्ररूप करी दीपावे, ते दीपकसम्यक्त्व. एम अनेक प्रकारे सम्यक्त्व जाणवुं ॥ १५ ॥

मीसा न रागदोसो, जिणधम्म अंतमुहु जहा अन्ने ॥

नालिअर दीवमणुणो, मिहं जिणधम्म विवरीअं ॥ १६ ॥

अर्थ— मीसा के० मिश्रमोहनीयना उदयथी जिणधम्म के० जिनधर्मने विषे नरागदोसो के० राग द्वेष न होय. अंतमुहु के० अंतरमुहूर्त्तसुधीनो काल जहा के० जेम नालिअरदीवमणुणो के० नालिकेरद्वीपना मनुष्यने अन्ने के० अन्नने विषे राग द्वेष न होय तेनी पेरें जाणवुं. अने मिहं के० मिथ्यात्व ते जिणधम्मविवरीअं के० श्री जिनधर्मथकी विपरीत जाणवुं ॥ इत्युक्तार्थः ॥ १६ ॥

मिश्रमोहनीयना उदयथी जीवने श्रीसर्वज्ञाषित धर्मे उपरें अन्यंतरराग न होय एटले श्रीवीतराग देवें कछुं, ते तेमज पण अन्यथा नहीं. ए सरखुं बीजुं कोइ जीवने हितकारी नथी, एवो अन्यंतर चित्तप्रतिबंध ते पण न होय तथा ए धर्म खोटो ठे एम निंदारूप अन्यंतर अरुचिरूप द्वेषपण न होय. जिनधर्मने विषे मिश्रजाव होय तेनो काल अंतरमुहूर्त्त प्रमाण ठे. जेटलो व्यंजनावग्रहनो काल श्वासोश्वास पृथक्त्व प्रमाण तेटलो जाणवो. ते उपरांत मिथ्यात्व तथा सम्यक्त्व पामे.

अहीं दृष्टांत देखाडे ठे. जेम अन्न के० धान्यरसवती उपरें रुचि जे अत्यंत आ-

દર ઇટલે તે વિના નજ ચાલે એવો રાગ પણ ન હોય તથા અરુચિ ઇટલે દીતું ન સુહાય, એવો દ્વેષ પણ ન હોય. તે કોને ન હોય ? તો કે ડ્યાં ઘણાં નાલિયેરનાં વૃક્ષ, તે એવો જે દ્વીપ ત્યાનાં લોક, સદા નાલિયેરાદિક ફલથી ઉદરવૃદ્ધિ કરે છે પરંતુ તે દ્વીપનિવાસીયેં અન્ન, કેવારેં પણ દીતું નથી, તેથી તેનો સ્વાદ લહ્યાવિના અન્ન ઉપરેં રાગ પણ નથી ઉપજતો તેમ દ્વેષ પણ નથી ઉપજતો. તેમ મિશ્ર મોહનીયસૈદ્ધાંતિકમતેં મિથ્યાત્વથી મિશ્રેં આવે પણ સમ્યક્ત્વથી મિશ્રે નાવે, તેથી તેણે સમ્યક્ત્વ રસ લહ્યા વિના જિન ધર્મને વિષે રુચિ તથા અરુચિ ન હોય, એ જાવ.

મિથ્યાત્વ તેને કહીયેં, જેને ઉદયે જિનોક્ત પદાર્થથી વિપરીત પદાર્થ સદ્દે. જેમ ધતુરો શ્વાધાયકી જીવ, વિકલ યાય, તેથી સુવર્ણ ન હોય, પણ સુવર્ણ કરી સદ્દે, માને તથા તાપના જોરથી જીવને અન્ન ન જાવે, અપથ્ય રુચે, તેમ એ મિથ્યાત્વી જીવને રાગ, દ્વેષ, મોહાદિક દોષવંતને વિષે દેવરુચિ યાય અને આરંજ તથા પરીગ્રહવંતને ગુરુ કરી સદ્દે. સ્વમતિકલ્પિતધર્મ સદ્દે. ત્યાં ૧ સાધુને અસાધુ કરી માને, ૨ અસાધુને સાધુ કરી માને, પૂજે, ૩ ક્ષાંત્યાદિક ધર્મને અધર્મ માને, ૪ જ્ઞાનહોમાદિક અધર્મને ધર્મ કરી માને, ૫ અજીવને જીવ કરી માને, ૬ જીવને અજીવ કરી માને, ૭ ગતાનુગતિકઉન્માર્ગને માર્ગ કરી સદ્દે, ૮ સમ્યક્ જ્ઞાનાદિક મોક્ષમાર્ગને ઉન્માર્ગ કરી સદ્દે, ૯ કર્મરહિતને કર્મસહીત કરી માને, ૧૦ સકર્મી કૃષ્ણાદિકને પરમેશ્વર કરી માને, એ દશ મિથ્યાત્વ તે વિપરીતશ્રદ્ધાને તે મિથ્યાત્વમતિ, તેને દર્શનમોહનીય કહીયેં.

॥ હવે પચ્ચીશ ચારિત્ર મોહનીયની પ્રકૃતિ કહે છે. ॥

સોલસ કસાય નવનો, કસાય હુવિહં ચરિત્ત મોહણિયં ॥

અણ અપ્પચ્ચસ્કાણા, પચ્ચસ્કાણાય સંજલણા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ— સોલસકસાય કે ૦ શોલ કષાય મોહનીય, નવનોકસાય કે ૦ નવ નોકષાયમોહનીય, હુવિહંચરિત્તમોહણિયં કે ૦ એ બે જોડે ચારિત્ર મોહનીયના પચ્ચીશ જોડ, અણ કે ૦ અનંતાનુબંધીઆ ચાર, અપ્પચ્ચસ્કાણા કે ૦ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીયના ચાર, પચ્ચસ્કાણાય કે ૦ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીયચાર, સંજલણા કે ૦ સંજ્વલનકષાય ચાર. એ શોલ કષાયમોહનીય ॥ इत्युक्तार्थः ॥ ૧૭ ॥

ત્યાં પ્રથમ શોલ કષાયમોહનીય કહે છે. કષ કે ૦ સંસાર તેનો આય કે ૦ લાજ હોય જેના ઉદયથી જીવને, તે જાણી એનું નામ કષાય તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ. એ ચાર અનંતાનુબંધાદિક પ્રત્યેકે ચાર ચાર જોડે છે. એમ ચાર ચોક શોલ જોડ. એણે કરી

जीव संसारमांहे रहे तथा हास्यादिक ठ अने त्रण वेद, ए नवनें नोकषाय एवं नाम कह्यै. जे जणी एथी कषाय उपजे; हास्यथी क्रोध तथा राग उपजे तथा रागादिकथी हास्यादिक होय; एम कषायने समीपे कार्यताये तथा कारणतायें होय. ते जणी एने नोकषाय कह्यै. एम जीवने अहिताचरण प्रवृत्तिहेतु अने हिताचरण-रोधक, ए वेहु क्रियाविपर्यास करे, ते माटे ए चारित्रमोहनीयता उत्तरजेद पच्चीश होय.

॥ हवे ए पच्चीश जेदनां स्वरूप कहे ठे. ॥

तिहां सूत्र ते सूचनमात्र होय तेथी एक पदांश कहे थके पण आखुं पद लेवुं. जेम जीम कहेवा थकी जीमसेन समजाय ठे. तेम अण एवं पद कह्या थकां अनंतानु-बंधीआ कषाय लीजें, जे माटे जेनो अंत नहीं तेने अनंत कह्यै एटले अनंत संसार तेहना अनुबंधी कहेतां वृद्धि करनारा जे कषाय, ते अनंतानुबंधीआ कषाय जाणवा. कदाग्रहरूप युक्तियें बुद्धिशून्यपणे एकांतवादिनी रुचि टले नहीं. ए अनंतानुबंधी रागयुक्तियुक्तपणे जिनमत उपरें अरुचिरूप छेय, ते अनंतानुबंधी. तेणे बाह्यवृत्तियें जो पण कषायोदय मंद देखाय ठे तो पण युक्तिहीन स्वमतपक्षपातिने नियमा अनंतानुबंधीयानो उदय जाणवो. अहीं श्रीशीलंगाचार्यें ए चार अनंतानुबंधी अने त्रण मिथ्यात्वमोहनीयादिक, एवं सात प्रकृति सद्वृत्ति फेरवे ठे एम कह्युं ठे, ते माटे ए सातने दर्शनमोहनीयमां गणी ठे अने शेष एकवीश प्रकृति चारित्र मोहनीयनी कह्यै. विशेषार्थीयें श्री आचारांगनी टीका जोवी. ए अनंतानुबंधी चार कषाय कह्या.

जेना उदयथी अप्पच्चस्काणा केण अप्रत्याख्यान एटले देशविरतिपणुं तेने पण आवरे, रोके, तो सर्वविरतिपणुं होयज केम ? एवी क्रोधादिक प्रकृतिनुं नाम अप्रत्याख्यान-वरणीय कषाय चार जाणवा. आत्माने प्रवृत्तिमार्गथी प्रतिकूल करवो ते प्रत्याख्यान सर्व विरतिआत्मगुणरूप जाणवुं. तेना उदयने जे आवरे, आववा न दिये, ते प्रत्याख्यानवरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. सं केण थोडुंशुं परीसहादिकें करी यतिने ज्वले केण दीपे, पठी तरत विसराल थाय ते संज्वलन, क्रोध, मान, माया अने लोभ जाणवो. एम चार कषायना शोल जेद कह्या.

॥ हवे मुग्धजनने एनो जेद जणाववाने गाथा-कहे ठे. ॥

जाजीव वरिस चउमास, पक्कगा निरय तिरिय नर अमरा ॥

सम्माणु सबविरई, अदखाय चरित्त घायकरा ॥ १७ ॥

अर्थ—जाजीव केण प्रथम जावजीव सुधी रहे, ते अनंतानुबंधी कषाय कह्यै.

बीजो अप्रत्याख्यानी कषाय ते वरिस के० एक वर्ष सुधी रहे, त्रीजो प्रत्याख्यानी कषाय, चउमास के० चार मास सुधी रहे, चोथो संज्वलनकषाय ते परकग्गा के० पंदर दिवस सुधी रहे, पहेलो निरय के० नरकगतिहेतु, बीजो तिरिय के० तिर्यच- गतिहेतु, त्रीजो नर के० मनुष्यगतिहेतु, चोथो अमरा के० देवगतिहेतु, पहेलो सम्म के० सम्यक्त्वनो घात करे, बीजो अणु के० देशविरतिनो घात करे, त्रीजो सर्वविरति के० सर्वविरतिनो घात करे, चोथो अहखायचरित्त के० यथाख्यात चारित्रनो घात करे. ए रीतें चार पूर्वोक्त पदार्थना घायकरा के० घातना करनारा जाणवा.

जावजीव सुधी जे क्रोधादिक चारे कोइ रीतें निवृत्ते नहीं, एवा दुःसाध्य, ते अनंतानुबंधीआ क्रोधादिक चारे अनुक्रमें लेवा. जे कषाय, एक वर्ष सुधी घणा उपायें कोइ पण रीतें निवृत्ते नहीं ते अप्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय दुःसाध्य जाणवा. जे चार महीना सुधी निवृत्ते नहीं, ते प्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. जे पंदर दिवस सुधी उत्कृष्टा रहे, ते सुसाध्य क्रोधादिक चार कषाय संज्वलना कह्यैं. हवे संक्लेशतारतम्य कहे ठे.

अनंतानुबंधीआने उदयें जीवने नरकप्रायोग्यकर्म बंधाय, अप्रत्याख्यानावरण कषाय चारने उदयें जीवने तिर्यचप्रायोग्यकर्म बंधाय, प्रत्याख्यानावरणकषाय चारने उदयें जीवने मनुष्यगतिप्रायोग्य कर्म बंधाय, संज्वलनाकषाय चारने उदयें जीवने देव- गति प्रायोग्य कर्म बंधाय. हवे एना घातगुण कहे ठे.

अनंतानुबंधीया कषायनो उदय, सम्यक्त्वनो घात करे. अप्रत्याख्यानावरण कषायनो उदय, अणुव्रतनो घात करे. प्रत्याख्यानावरण कषायनो उदय, सर्वविरतिनो घात करे. संज्वलनाकषाय चारनो उदय, यथाख्यातचारित्रनो घात करे. एना उदयथी यथाख्यातचारित्र नावे, केम के उपशांतमोहगुणठाणुं आव्युं ते पण संज्वलनाने उदयें जाय. तथा सरागसंयमने विषे पण देशजंगरूप अतिचार उपजावे, जे जणी सर्वविरतिने विषे अतिचार, ते संज्वलनाने उदयें होय. अने शेष बार कषायने उदयें अनाचाररूप मूलजंग थाय.

तथा अंहीं जावजीव, वर्ष, चारमास, पक्ष, इत्यादिक कालमान कछुं तथा नरका- दिकगतिप्रायोग्यबंध कह्यो, ते सर्व मुग्धजन समजाववाने प्रायिक जाणवुं. अन्यथा बाहुबलीने एक वर्षसुधी मान रह्युं पण ते थकी चारित्रनो सर्वघात न थयो ते जणी संज्वलनो मान तथा प्रसन्नचंद्र राजर्षिनी पेरे अंतरमुहुर्त्तमात्र पण अनंता- नुबंधीउ रहे, तेथी अनियम जाणवो ॥ ३७ ॥

॥ हवे बाह्यदृष्टांत देखान्वापूर्वक कपायस्वरूपज्ञेद कहे ठे. ॥

जल रेणु पुढवि पवय, राईसरिसो चउबिहो कोहो ॥

तिणसलया कठऽठिअ, सेलवंजोवमोमाणो ॥ १ए ॥

अर्थ— जल के० जलरेखासरखो, रेणु के० धूलिरेखासरखो, पुढवि के० माटीनी रेखासरखो, पवय के० पाषाणनी राईसरिसो के० राईसरखो, चउबिहो के० चार जेदें कोहो के० कांध होय. तिणसलया के० नेत्रनी ठडीनी पेरें नमे, ते संज्वलनो कहीयें. कठ के० काष्ठनी पेरें प्रत्याख्यानीउं, ठिअ के० हाननी पेरें दुर्नम अप्रत्याख्यानीउं, सेलवंजोवमो के० पाषाणस्तंजनी पेरें नमे नहीं, ते अनंतानुबंधीउं माणो के० मान जाणवो ॥ इत्यक्षरार्थ ॥ १ए ॥

जेम पाणीमां लीक करतां पाठलथी मलती जाय, एम जे क्रोधें करी मनादिक विघट्यो ते तरत मले, ते संज्वलनो क्रोध. जेम धूलिमांहे लीक कीधे जे धूल जूदी घाय, ते केटलाएक काळें वायुविशेषें पाठी मले, ए रीतें जांगु मन, उपायें मले, ते वीजो प्रत्याख्यानक्रोध जाणवो. सूका तलावमां माटी फाटी, ते मेघ वरसवाथी मले तेम जे मन जांगु होय ते घणें उपायें काळे काळे मले, ते वीजो अप्रत्याख्यानीउं क्रोध. तथा पर्वत फाट्यो ते कोइ रीतें न मले, तेम जेहनुं मन जांगु ते कोइ उपायें न मिळे, ते चोथो अनंतानुबंधीउं क्रोध. एम चार प्रकारें क्रोध कह्यो, जे माटे विघटनस्वभाव क्रोध ठे. तेणे सरखाइयें, चार रेखाने दृष्टांतें करी चार जेदें क्रोध समजाव्यो. अहीं कपाय-मोहनीयप्रकृति ते डव्यक्रोधादिक ते पांच वर्ण, पांच रस, वे गंध, चार स्पर्श, तेना शोख जेद. अने तेहना उदयथी थया जे जीवना मलिन अध्यवसायरूप जावक्रोधा-दिक ते अवर्ण, अगंध, अरस ने अस्पर्श. तेना असंख्याता जेद थाय जे माटे रस-बंधहेतु अध्यवसायस्थानक असंख्याता कह्या ठे.

एम क्रोध चार कह्या. हवे मानना चार जेद कहे ठे. तिणसलया के० नेत्रनी ठकी ते जेम सुखें नमें, तेम जे मानने उदयें जन्यहठनिर्गुण पक्षपातरूप सुखें सज्ज-रूपदेशमात्रें नमे, बाळ्यो वळे, ते माननुं नाम संज्वलनो मान जाणवो. जेम सूकां काष्ठने तैलादिक चोपनी दुःखे नमावीयें तेम जे मानना उदयवंत जीवने घणा प्रयासें वाढीयें, मार्गसन्मुख आणीयें, ते वीजो प्रत्याख्यानीउं मान जाणवो. जे अत्यंत घणें कष्टें हानडी पेरें नमावीयें, मार्गसन्मुख करीयें तेवो दुःसाध्य, ते वीजो अप्रत्याख्यानीउं मान जाणवो. जेम पत्थरनो स्तंज कोइ रीतें नमे नहीं तेम जे कदा-ग्रह, कोइपण उपायें न वांडे, ते चोथो अनंतानुबंधीउं मान जाणवो. एम मानमि-

અજ્ઞાનિવેશરૂપ અનમનસ્વજાવ, તેથી એ તિણસલયાદિકશું નામ્ય ડુર્નામ્ય જ્ઞેદં ચતુર્વિધમાન કહ્યો. જાવથી એના અસંખ્ય જ્ઞેદ કહીયેં.

॥ હવે માયા તથા લોજના જ્ઞેદ કહે છે. ॥

માયાવલેહિ ગોમુ, તિ મિંઢસિંગ ઘણવંસમૂલસમા ॥

લોહો હલિદ્દ ધંજણ, કદમ કિમિરાગ સારિઢો ॥ ૨૦ ॥

અર્થ— માયા કેળ માયા તે અવલેહિ કેળ વંશની ઢોતિ સરખી, ગોમુત્તિ કેળ વલદ મુતરે તે સરખી, મિંઢસિંગ કેળ મેંઢાના શિંગનાં સરખી વાંકાશ, ઘણવંસમૂલસમા કેળ કઠિન વાંસના મૂલ સરખી વાંકી માયા છે; લોહો કેળ સંજ્વલના લોજનો રંગ હલિદ્દ કેળ હલદર સરખો જાણવો, ધંજણ કેળ સરાવલાનો મેલ કદમ કેળ કર્દમપાસ સરખો, કિમિરાગ કેળ કરમજીપાટનો રંગ તે સારિઢો કેળ સમાનરંગ અનંતાનુબંધી લોજનો જાણવો. શ્લોકાર્થ ॥ ૨૦ ॥

માયાવક્રતાસ્વજાવ આપણા અજ્ઞિપ્રાયથી જિન્ન વચન કાયચેષ્ટા દેલાડવી, તે માયા જાણવી; ત્યાં કાંઈ સુસાધ્ય ડુઃસાધ્યપણાને વિષે દૃષ્ટાંત કહે છે. જેમ અવલેહી કેળ વંશાદિક ઢોલતાં ઢોતી નીકલે, તેનું વાંકાશપણું જેમ કરગ્રહણ માત્રેં ટલી જાય, તેમ જેની માયા સુખે ટલે, તે સંજ્વલની માયા જાણવી. તથા જેમ ગો કેળ વલદ ચાલતો મૂતરે, તેની વક્રતા ધૂલ માંહે સૂકાયા પઢી ટલી જાય, તેમ જે ઉપાયેં કરી જે માયા ડુટે, તે પ્રત્યાખ્યાની માયા જાણવી. તથા મેંઢાના શિંગનાની વક્રતા અત્યંત ઘણા કષ્ટે કોશ્ણક ટાલે, તેમ જેના મનની વાંકાશ દોહલી ટલે, તે ત્રીજી અપ્રત્યાખ્યાની માયા જાણવી. તથા વાંસનું મૂલ તેની વક્રતા કોશ્ણ પળ ઉપાયથી ટલે નહીં, તેમ અનંતાનુબંધિની માયાને ઉદયેં કરી જે જીવને વક્રતા હોય, તે ઘણે ઉપદેશેં તથા ઘણા ઉપાયેં ટલે નહીં. તે અનંતાનુબંધી માયા જાણવી. એટલે દૃષ્ટાંતપૂર્વક ચાર પ્રકારની માયા કહી.

હવે લોજના ચાર જ્ઞેદ કહે છે. જે લોજના ઉદયથી જીવને ધનાદિક પરિગ્રહ ઉપરેં મમત્વનો રંગ હોય, પરંતુ હલદરના રંગની પેરેં સુખે ઉતાસ્યો જાય, તે લોજનું નામ સંજ્વલનલોજ જાણવો. તથા ધંજન કેળ સરાવલાનો ચીકણો મેલ જેમ ઉપાયેં ટલે, તેમ જે લોજના ઉદયથી થયો જે ધનાદિકનો રંગ, તેને ઉપાયેં ટાલી શકાય, તે પ્રત્યાખ્યાનીજ લોજ જાણવો. તથા કાદવ જે ગામના પશ્માનો કચરો વચ્ચેં લાગો, તે ઘણા સાબૂ પ્રમુખ ડ્રવ્યેં કરી ડુઃખેં ઉતરેં, તેમ જે લોજના ઉદયથી એવો ડુઃખ-સાધ્ય પરીગ્રહ ઉપર રંગ હોય, તે ત્રીજો અપ્રત્યાખ્યાનીજ લોજ જાણવો. તથા કિરમજી પાટનો રંગ, કોશ્ણ પળ રીતેં ઉતાસ્યો ન જાય, તે જેમ લોજના ઉદયથી થયો જે ધના-

दिक नवविध परिग्रहनो रंग, जे कोइ रीतें उतास्यो न जाय, ते अनंतानुबंधीउल्लोच-
ए लोचनो स्वभाव रंजन ठे. जे जणी परद्रव्यसाथें तन्मय थावे करीने आत्माने रंगे.
एम शोल कषायमोहनीयना जेद, दृष्टांतपूर्वक कहा ॥ २० ॥

॥ हवे नव नोकषायमोहनीनुं जेदस्वरूप कहे ठे. ॥

जस्सुदया होइ जिए हास रइ अरइ सोग जय कुडा ॥

सनिमित्त मन्नहा वा, तं इह हासाइ मोहणिअं ॥ २१ ॥

अर्थ—जस्सुदयाहोइजिए के० जेना उदयथी जीवने होय हास के० हांसी, रइ के०
रति वेदे, अरइ के० अरति उद्देग, सोग के० शोक जूरवादिक, जय के० जय बीक, कुडा
के० जुगुप्सा ते दुगंठा ते सनिमित्त के० सकारण, निमित्तसहित वा के० तथा अथवा
अन्नहा के० अन्यथा एटले कारण विना होय तं के० ते इह के० अहीं हासाइमोह-
णिअं के० हास्यादिक ठ मोहनीयकर्म जाणवुं ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २१ ॥

तेमां पण जे कर्मना उदयथी तथाविध जांडचेष्टादिक देखवे करी सकारण तथा
कारणविना सहेजें हांसी थावे, ते प्रथम हास्यमोहनीय. तथा जे प्रकृतिना उदयथी
सकारण तथा कारणविना इंद्रियानुकूलविषय पामे, ते रति एटले ते वस्तुने विषे
अंतरचित्तप्रतिबंध होय, ते बीजुं रतिमोहनीय. तथा इंद्रियना प्रतिकूल विषयसाधक
अर्थ मद्ययायकी जे चित्तोद्देग उपजे ते सकारण, ते विना सहेजें उद्देग, उपांपलो
उपजे ते निष्कारण, ए बीजुं अरतिमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी
इष्टवियोगादिक कारण मले थके तथा कारण मल्या विना पण रुदनादिक होय, ते
चोथुं शोकमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी आ लोकने विषे दुष्ट मनु-
ष्यादिक देखीने बीहे, ते इहलोकजय. तथा दुष्ट सर्प व्याघ्रादिक तथा चूत प्रेता-
दिकथी बीहे, ते बीजो परलोकजय. तथा जयना हेतु जे चोरादिक, ते द्रव्य वेश
जशे ? एम बीहे, ते बीजो आदानजय. तथा जे बीजली तथा बंडूकना शब्दथी
अणर्चितव्यो जय थाय, ते चोथो अकस्मात् जय. पांचमो दरिद्रीने आजीविकानो
जय. ठठो मरवानो जय. सातमो अपयश थवानो जय. ए सात जय तथा बीजा
पण जय सकारण तथा निःकारण उपजे, ते पांचमुं जयमोहनीय जाणवुं. तथा जे
कर्मना उदयथी दुर्गंध, करूप पदार्थ देखी सकारण अन्यथा निःकारण सूग उपजे,
तेथी नाक मचकोडे, थूके, इत्यादिक चिन्ह करे, ते ठहुं दुगंठाजुगुप्सामोहनीयकर्म
जाणवुं. एम हास्य, रति, अरति, शोक, जय ने दुगंठा. ए ठ नाकषायमोहनीयना
जेद कहा ॥ २१ ॥

॥ हवे त्रण वेदनो कषाय कहे ठे. ॥

पुरिसिद्धि तडुजयं पइ, अहिलासो जवसा हवइ सो उ ॥

श्री नर नपुं वेजदज, फुंफुम तण नगर दाहसमो ॥ ११ ॥

अर्थ—पुरिसि के० पुरुषनी इहा, ङि के० स्त्रीनी इहा, तडुजयं के० पुरुष तथा स्त्री वेहु पइ के० प्रत्ये अहिलासो के० अजिलाष मैथुनसंज्ञारूप जवसा के० जे कर्मने वशे जीवने हवइ के० हाय सो के० ते उ के० तु शब्द परस्परनी अपेक्षायें करी पुनःशब्दनो वाचक ठे. श्री के० स्त्रीवेद, नर के० पुरुषवेद, नपुं के० नपुंसकवेद, ए वेजदज के० वेदना उदयथी विषयनो ताप, फुंफुम के० कोउदाह, तण के० तृणदाह अने नगरदाहसमो के० नगरदाह सरखो, एम अनुक्रमे लेवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ११ ॥

वेद एटले जे कर्मना उदयथी जीवने पुरुषनुं दर्शन, स्पर्शन, आलिंगनादिक विषय अजिलाष उपजे, जेम पित्तना जोरथी मिष्टान्न जावे, तेम पुरुष सोहामणो लागे, ते प्रथम स्त्रीवेदनोकषायमोहनीयकर्म. तथा जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने स्त्रीनुं दर्शन, आलिंगन, मैथुनादिकनी इहा थाय, जेम श्लेष्मना जोरे करी खटाश जावे, ते पुरुषवेदनोकषायमोहनीय बीजुं जाणवुं. तथा जे कर्मना उदयथी जीवने स्त्री अने पुरुष, ए वन्ने वेदनो अजिलाष उपजे; जेम पित्तश्लेष्मने जोरें करी खाट्टा, खारा उपर अजिलाष उपजे, तेम जे उजयवेदविषयिणी इहारूप, ते त्रीजुं नपुंसकवेदनोकषायमोहनीय जाणवुं.

हवे ए वेदमांहे कया वेदनो विषय, केवो तीव्र, मंद होय ? ते दृष्टांतपूर्वक कहे ठे. स्त्री, पुरुष, अने नपुंसक. ए त्रण वेदना उदयने विषे अनुक्रमें कोउनो अग्नि, तृणनो अग्नि, अने नगर दाह, ते सरखा जाणवा. एटले स्त्रीवेदना उदयथी जीवने विषय, फुंफुम एटले ठाणानो गोर तेनो अग्नि एटले कोउ. ते जेम जेम खोरीयें, तेम तेम बलतो जाय. तेम, जेम जेम पुरुषना करस्पर्शादिक होय, तेम तेम स्त्रीने विषयाग्नि वधतो जाय, ए प्रथम स्त्रीवेद. तथा पुरुषवेदने उदयें तृणखलाना अग्निनी पेरें अजिलाष थाय. जेम तृणाग्निनी ज्वाला, एकवार उठे पण पढी तरत समाइ जाय, तेम पुरुष पण स्त्रीसेवन करवाने उतावळो थाय, पण सेव्या पढी तरत समाइ जाय, ए बीजो पुरुषवेद जाणवो. तथा जेम नगर बलतां उकरडादिक लाग्या ते घणा दिवस सुधी बले, तेम नपुंसकवेदोदयें थयो जे विषय, ते कोइ रीतें निवृत्ते नहीं, ते त्रीजो नपुंसकवेद. एम वेदने कहेवे नव, नोकषाय कह्या, तेथी अष्टावीश मोहनीयनी प्रकृति कही ॥ ११ ॥

॥ હવે પાંચમું આયુઃકર્મ તથા બહુ નામકર્મ કહે છે. ॥
સુર નર તિરિ નિરયાળ, હડિસરિસં નામકર્મચિત્તિસમં ॥
બાયાલ તિનવશ્વિહં, તિઉત્તરસયં ચ સત્તઠી ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—એક સુર કેળ દેવાયુ, બીજું નર કેળ મનુષ્યાયુ, ત્રીજું તિરિ કેળ તિર્યંચાયુ, ચું નિરયાળ કેળ નરકાયુ તે આયુઃકર્મનો હડિસરિસં કેળ હડિનાસરખો સ્વજાવ ...ણવો. અને નામકર્મચિત્તિસમં કેળ નામકર્મનો સ્વજાવ, ચિતારા સરિખો, તે બાયાલ કેળ બેતાલીશ જેદે તથા તિનવશ્વિહં કેળ ત્રાણું જેદ પણ નામકર્મના જાણવા, અને તિઉત્તરસયંચ કેળ ત્રણ અધિક એકસો જેદ પણ હોય. વલી સત્તઠી કેળ શરુશઠ જેદ પણ નામકર્મના છે. ॥ હ્યકારાર્થઃ ॥ ૨૩ ॥

તેમધ્યે જે નામકર્મના ઉદયથી સુર કહેતાં દેવ પ્રાયોગ્યગત્યાદિક હેતુ જે સુરજોગનું જાજનજૂત, તે પ્રથમ સુરાયુ. નર કહેતાં મનુષ્યગતિ પ્રાયોગ્યજોગનું જાજનજૂત, તે બીજું મનુષ્યાયુ. તિરિ કહેતાં તિર્યંચગતિ પ્રાયોગ્યજોગનું જાજનજૂત, તે ત્રીજું તિર્યંચાયુ. નરકગતિપ્રાયોગ્યજોગનું જાજનજૂત, તે ચોથું નરકાયુ. જેમ હડિ કેળ કાઠનો ટોડો, તેમાંહે રોક્યો જીવ તે નિકલી શકે નહીં. હડિ જાંગે તેવારે નિકલે; તેમ ગતિનો આયુષ્યોદય આવ્યો તે જોગવ્યા વિના ત્યાંથી જીવ નિકલી શકે નહીં પરંતુ આયુ પૂર્ણ જોગવી રહ્યા પછી સુખે નિકલે. એ આયુઃકર્મનો સ્વજાવ છે. એમ આયુઃકર્મના ચાર જેદ કહ્યા.

હવે નામકર્મના જેદ કહે છે. નામકર્મનો સ્વજાવ, ચિતારાના સરખો છે. જેમ ચિતારો વિચિત્ર વાનેં કરી વિવિધ આકારના હસ્તી, ઘોડા, મનુષ્યાદિકનાં જલાં તથા જૂનાં રૂપ આલેખે, તેમ નામકર્મ પણ દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચાદિક અનેકરૂપ, નાના સંસ્થાન, નાનાવર્ણ ઘડે. તે નામકર્મની એક અપેક્ષાયેં બેતાલીશ પ્રકૃતિ પણ કહીયેં. તથા અવાંતર સ્વજાવની અપેક્ષાયેં ત્રાણું પણ નામકર્મના જેદ કહીયેં. એકસો અડતાલીશ સર્વ પ્રકૃતિ સત્તાયેં લેતાં, તથા કર્મસ્તવસિત્તરીને મતેં તથા કર્મપ્રકૃતિને મતેં પાંચ બંધનના પન્નર જેદ લેખવતાં એકસો ત્રણ પ્રકૃતિ નામકર્મની, એકસો ને અઠાવન પ્રકૃતિ સત્તાની અપેક્ષાયેં થાય. તથા બંધ, ઉદય, અને ઉદીરણની અપેક્ષાયેં નામકર્મની પ્રકૃતિ શરુશઠ જેદેં જાણવી ॥ ૨૩ ॥

॥ હવે પ્રથમ બેતાલીશ જેદ કહેવાને પિંડપ્રકૃતિ ચૌદ કહે છે. ॥

ગઈ જાઈ તણુ ઉવંગા, બંધણ સંઘાયણાણિ સંઘયણા ॥

સંઠાણ વણ્ણ ગંધ રસ, ફાસ અણુપુલ્લિ વિહગઈ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—એક ગઈ કેળ ગતિનામ, બીજું જાઈ કેળ જાતિનામ, ત્રીજું તણુ કેળ શરીર-

नाम, चोथुं उवंगा के० उपांगनाम, पांचमुं वंधण के० वंधणनाम, ठहुं संघायणाणि के० संघातननाम, सातमुं संघयणा के० संघयण नाम, आठमुं संठाण के० संस्थाननाम, नवमुं वष के० वर्णनाम, दशमुं गंध के० गंधनाम, अगीआरमुं रस के० रसनाम, बारमुं फास के० स्पर्शनाम, तेरमुं अणुपुवि के० आनुपूर्वीनाम, चौदमुं विहगर्द के० विहायोगतिनाम, नाम कहेवां ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २४ ॥

१ देवता मनुष्यादिक पर्यायनुं कारण, ते गतिनामकर्म. २ एकेंद्रियादिक जीवपर्यायनुं कारण, ते जातिनामकर्म. ३ औदारिक शरीर पामवाना तथा परिणामवाना हेतु, ते शरीरनामकर्म. ४ हस्तादिकपणे पुज्ज परिणामवाना हेतु, ते उपांगनामकर्म. ५ औदारिकादिक पुज्जलनुं परिणामवानुं मांहोमांहे जोरवानुं हेतु जे कर्म, ते वंधननामकर्म. ६ पांच शरीरना पुज्जलनो निचय करवानी हेतु जे कर्मप्रकृति, ते संघातननामकर्म. तेणे करी आपणा शरीरयोग्य कर्मपुज्जलस्कंधनो राशि एकठो करीयें. ७ जेम खीलादिकें करी कमाडादिकना संधि दढ करीयें, तेम शरीरने विषे हारु संधिनुं दढ करवानुं हेतु, ते संघयणनामकर्म. ८ शरीरनो शुज तथा अशुज आकार, ते संस्थान तेनुं हेतुचूत जे कर्म, ते संस्थाननामकर्म. ९ शरीर पुज्जलें कृष्ण, गौर वर्णादि थवानुं हेतुचूत जे कर्म, ते वर्णनामकर्म. १० शरीरें सुगंध दुर्गंधपणुं थावानुं हेतुचूत जे कर्म, ते गंधनामकर्म. ११ शरीरें तिक्कादिक रस थवानी हेतुचूत जे कर्मप्रकृति, ते रसनामकर्म. १२ जे कर्मथी शरीरमां शीत, उष्णादिक स्पर्श होय, ते स्पर्शनामकर्म. १३ जे कर्मना उदयथी वक्रगतिथी राशें ताएया बलदनी पेरें उत्पत्तिस्थानकरूप गमाणे जीव आवे, ते आणुपूर्वी नाम कर्म. १४ जे कर्मथी जीवने शुज तथा अशुज चाल होय ते विहायोगति नाम कर्म. पूर्वे गतिनाम कळुं तेथी जिनपणुं जणाववाने एनुं विहायोगति नाम कह्यें.

पिंडपयमिति चउदस, परघा उरसास आय वुज्जोअं ॥

अगुरुलहु तिब्ब निमिणो, वधाय मिअ अठपत्तेआ ॥ २५ ॥

अर्थ—पिंडपयडित्तिचउदस के० ए पूर्वोक्त पिंडप्रकृति चौद कह्यें. परघा के० पराघातनामकर्म, उरसास के० २ उद्धासनामकर्म, आयव के० ३ आतपनामकर्म, उज्जोअं के० ४ उद्योतनामकर्म, अगुरुलहु के० ५ अगुरुलघुनामकर्म, तिब्ब के० ६ तीर्थकरनामकर्म, निमिण के० ७ निर्माणनामकर्म, उवघाय के० ८ उपघातनामकर्म, मिअ अठपत्तेआ के० एम ए आठ प्रत्येक प्रकृति जाणवी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २५ ॥

जे मध्ये एकेक प्रकृतिमांहे चार तथा पांच तथा ष, एम अवांतर जेद होय. जेम

गतिमांहे चार जेद, जातिमांहे पांच जेद. एम प्रकृतिनो पिंरु एटले समुदाय, ते सामान्यविवक्षाये चौद ठे अने विशेषापेक्षाये पंचोतेर तथा पांसठ ठे.

१ जे कर्मथी परनी शक्ति हणीये एटले परें गंज्यो न जाय, ते पराघातनामकर्म. २ जे कर्मथी आसोव्वास पूर्ण करे, एवो लब्धिवंत जीव होय, ते उव्वासनामकर्म. ३ जे कर्मने उदये जीवतुं शरीर, उण्णप्रकाशवान् होय, ते आतपनामकर्म. ४ जे कर्मने उदये अनुणप्रकाशवंत जीवतुं शरीर होय, ते उद्योतनामकर्म. ५ जे कर्मना उदयथी जीवतुं शरीर, अत्यंत स्थूल पण न होय तथा अत्यंत कृश पण न होय, ते अगुरुलघुनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयथी आठ प्रातिहार्यादिक चतुर्विध संघस्थापनादिक-तीर्थकर पदवी लहे, ते तीर्थकरनामकर्म. ७ जे कर्मना उदये जीवना अंगोपांग ठामना ठाम आवे, पण फेरफार न थाय, ते निर्माणनामकर्म. ८ जे कर्मना उदय थकी जीव, पोतानां अधिके तथा उठे अंगें करी पीडा पामे, ते उपघातनामकर्म. ९ आठ प्रत्येक प्रकृति कहीये. कारण के ए मांहे बीजा विशेष जेद कोइ न पामीये, ए प्रकृति एकलीज होय ॥ १५ ॥

तस वायर पज्जत्तं, पत्तेय थिरं सुज्जं च सुज्जगं च ॥

सुसरा इज्ज जसं तस, दसगं थावर दसं तु इमं ॥ १६ ॥

अर्थ— १ तस के० त्रसनामकर्म, २ वायर के० वादरनामकर्म, ३ पज्जत्तं के० पर्याप्तनामकर्म, ४ पत्तेय के० प्रत्येकनामकर्म, ५ थिरं के० स्थिरनामकर्म, ६ सुज्जं च के० शुच्यनामकर्म, सुज्जगं च के० सौजाग्यनामकर्म, ७ सुसरा के० सुखरनामकर्म. ८ अइज्ज के० आदेयनामकर्म. ९ जसं के० यशःकीर्तिनामकर्म. १० तसदसगं के० त्रसदशक जाणवो अने थावरदसंतुइमं के० स्थावरदशक, एमज, ए आगली गाथामां कदेशे ॥ इत्येकार्थः ॥ १६ ॥

१ जे कर्मना उदयथी जीव, स्थावर फीटीने त्रस थाय; हाळे, चाळे, ते त्रसनामकर्म. २ जे कर्मने उदये जीव, सूक्ष्मशरीर मूकी वादर चहुर्ग्राह्य शरीरने पामे, ते वादरनामकर्म. ३ जे कर्मना उदयथी जीव, आरंजेली पर्याप्ति सर्व पूर्ण करे, ते कर्म-प्रकृतिनुं नाम पर्याप्तनामकर्म. ४ जे कर्मने उदये जीव, साधारण शरीरने मूकी पोताना एक शरीरनो खामी थाय, ते कर्मनुं नाम प्रत्येकनामकर्म. ५ जे कर्मने उदये जीवना दांत, हाड प्रमुख दृढबंध होय, ते स्थिरनामकर्म. ६ जे कर्मना उदये जीवनी नात्ती उपरलो जाग जे मस्तकादिक अंग ते शुच होय, परने लागे तोपण ते दुःख न माने, ते शुच्यनामकर्म. ७ जे कर्मने उदये जीव, उपकारादिक कल्या विना तथा संबंध विना पण लोकने बह्वज होय, ते सौजाग्यनामकर्म. ८ जे कर्मने उदये जीवनो कोकीला-

દિકની પેરેં મધુર સ્વર હોય, તે સુસ્વરનામકર્મ. ૯ જે કર્મને ઉદયેં જીવનું વચન સર્વને માનવા આદરવા યોગ્ય હોય, તે આદેયનામકર્મ. ૧૦ જે કર્મના ઉદયથી જીવની યશ, કીર્તિ, સર્વત્ર પ્રસરી જાય, તે યશઃકીર્તિનામકર્મ. ૯ ત્રસાદિક દશ પ્રકૃતિનું નામ, ત્રસદશક કહીયેં, ૯ સંજ્ઞા છે. હવે સ્થાવરાદિક દશ પ્રકૃતિનો સમુદાય તે સ્થાવરદશક કહીયેં, તે ઇમ કહેતાં ૯ હવે આગલ કહેશું, તે જાણવું. ॥ ૨૬ ॥

થાવર સુદુમ અપજ્ઞાં, સાહારણ અથિર અસુજ્ઞા ડુજ્ઞાણિ ॥

હુસર અણાહજ્ઞા જસ, મિઅનામે સેઅરા વીસં ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—૧ થાવર કે ૦ સ્થાવરનામકર્મ, ૨ સુદુમ કે ૦ સૂક્ષ્મનામકર્મ, ૩ અપજ્ઞાં કે ૦ અપર્યાપ્તનામકર્મ, ૪ સાહારણ કે ૦ સાધારણનામકર્મ, ૫ અથિર કે ૦ અસ્થિરનામકર્મ, ૬ અસુજ્ઞા કે ૦ અસુજ્ઞનામકર્મ, ૭ ડુજ્ઞાણિ કે ૦ દૌર્જાગ્યનામકર્મ, ૮ હુસર કે ૦ હુઃસ્વરનામકર્મ, ૯ અણાહજ્ઞા કે ૦ અનાદેયનામકર્મ, ૧૦ અજસ કે ૦ અપયશ અપકીર્તિનામકર્મ, મિઅનામે કે ૦ ૯ નામે સ્થાવરદશક. સે કે ૦ તે ઇઅરાવીસં કે ૦ ઇતર જે ત્રસદશક, તે સાથેં મેલવતાં વીશ પ્રકૃતિ થાય. ૯ રીતેં નામકર્મની વેંતાલીશ પ્રકૃતિ અહિં છટલે પિંડપ્રકૃતિ ચૌદ, પ્રત્યેક પ્રકૃતિ આઠ તથા ત્રસદશક અને સ્થાવરદશક. એવં વેંતાલીશ જોદ થયા ॥ ઇત્યદ્ધાર્થઃ ॥ ૨૭ ॥

જે કર્મના ઉદયથી જીવ, ત્રસ ફીટી સ્થાવર થાય, હાલી ચાલી ન શકે, સ્થાવરનામકર્મ. ૨ જે કર્મના ઉદયથી ઘણાં શરીર મદ્યાં થકાં પણ ચતુર્ગ્રાહ્ય ન થાય, એવું સૂક્ષ્મ શરીર જીવ પામે, તે સૂક્ષ્મનામકર્મ. ૩ જે કર્મને ઉદયેં જીવ આરંભેલી પર્યાપ્તિ પૂરી કસ્યાવિના મરણ પામે, તે અપર્યાપ્તનામકર્મ. ૪ જે કર્મને ઉદયેં અનંત જીવનું સાધારણ એક શરીર હોય, નિગોદિયા જીવમાં પ્રત્યેક શરીર ન પામે, તે સાધારણનામકર્મ. ૫ જે કર્મને ઉદયેં જીવ લોહીલાલે ઇત્યાદિક શિથિલ અવયવ હોય, તે અસ્થિરનામકર્મ. ૬ જે કર્મને ઉદયેં જીવના પગ પ્રમુખ અસુજ્ઞ અંગ હોય જે બીજાને લાગે થકે તે અપ્રીતિ પામે, તે અસુજ્ઞનામકર્મ. ૭ જે કર્મને ઉદયેં જીવ, અવગુણ કસ્યાવિના તથા વૈરાદિક સંબંધ વિના પણ પરને ડુર્લ્લજ્ઞ લાગે, તે દૌર્જાગ્યનામકર્મ. ૮ જે કર્મને ઉદયેં જીવનો સ્વર, સ્વર, માર્જાર અને ઝંટ સરસો ઝૂંકો હોય, તે હુઃસ્વરનામકર્મ. ૯ જે કર્મને ઉદયેં જીવનું વચન જાણું હોય તો પણ કોઈ આદર કરી માને નહીં, તે અનાદેયનામકર્મ. ૧૦ જે કર્મને ઉદયેં જીવનું અપયશ નિંદા, સર્વત્ર વિસ્તરે, તે અપયશ અપકીર્તિનામકર્મ. ૯ રીતેં નામકર્મને વિષે સ્થાવરદશક તેથી ઇતર કહેતાં એની પ્રતિપદ્ધીજૂત ત્રસાદિક દશપ્રકૃતિ સહિત કરતાં ત્રસવિંશતિક કહીયેં. ૯ અઠાવીશ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહીયેં ॥ ૨૭ ॥

॥ हवे ग्रंथलाघव करवाने चतुष्कत्रिकादिक संज्ञा जाणवानो
वीजो प्रकार कहे ठे. ॥

तसचउ थिरठकं अथि, रठक सुहमतिग थावरचउकं ॥
सुजगतिगाइ विजासा, तयाइ संखाहि पयडीहिं ॥ २८ ॥

अर्थ—तसचउ के० त्रस चतुष्क, थिरठकं के० स्थिरादिक ठ प्रकृति, अथिरठक
के० अस्थिरपट्टक, सुहमतिग के० सूदमत्रिक, थावरचउकं के० स्थावरचतुष्क, सुज-
गतिगाइ के० सौजाग्यत्रिक. इत्यादिक विजासा के० विकटपविजाषा संज्ञा, तयाइ
के० ते ते प्रकृतिथी आदे देइ जेटली संखाहि के० संख्या कहीयें, तेटली पयडीहिं
के० प्रकृति लइयें ॥ २८ ॥

त्रस, वादर, पर्याप्त ने प्रत्येक. ए चार प्रकृतिनी संज्ञा त्रसचतुष्क कहीयें.
स्थिरनाम, शुजनाम, सौजाग्यनाम, सुस्वरनाम, आदेयनाम, यशःकीर्तिनाम, ए ठ
प्रकृतिनो समुदाय, तेनी संज्ञा स्थिरपट्टक कहीयें. अस्थिरनाम, अशुजनाम, दौर्जा-
ग्यनाम, दुःस्वरनाम, अनादेयनाम, अयशःकीर्तिनाम, ए ठ प्रकृतिना समुदायनी
संज्ञा अस्थिरपट्टक कहीयें. सूदमनाम, अपर्याप्तनाम, साधारणनाम, ए त्रण प्रकृतिनो
समुदाय, तेनी संज्ञा सूदमत्रिक कहीयें. स्थावरनाम, सूदमनाम, अपर्याप्तनाम, साधा-
रण नाम, ए चार प्रकृतिनी संज्ञा स्थावरचतुष्क कहीयें. सौजाग्यनाम, सुस्वरनाम,
ने आदेयनाम, ए त्रण प्रकृतिनी संज्ञा, सौजाग्यत्रिक कहीयें. इत्यादिक ए शास्त्रमांहे
विजासा के० विशिष्टप्ररूपण संज्ञा जाणवी. तेथी संकेत पामे थके शास्त्रज्ञान सुगम
याय. जे प्रकृतिथी जेटली संख्यावाची शब्द कह्यो, ते प्रकृतिथी तेटली प्रकृति
गुणतां ते ते विजाषा होय, जेम त्रसथी मांकी चार प्रकृति लेतां त्रसचतुष्क कहीयें,
इम सर्वत्र समजी लेवुं. ए शास्त्रनुं रहस्य जाणवुं ॥ २८ ॥

वसुचउ अगुरुलहु चउ, तसाइइ ति चउर ठक मिच्चाइ ॥

इय अन्नावि विजासा, तयाइ संखाहि पयडीहिं ॥ २९ ॥

अर्थ—वसुचउ के० वर्णचतुष्क, अगुरुलहुचउ के० अगुरुलघुचतुष्क, तसाइइ के०
प्रसादिष्टिक, ति के० त्रसत्रिक, चउर के० त्रसचतुष्क, ठक के० त्रसपट्टक, मिच्चाइ
के० इत्यादिक इय के० एह, अन्नावि के० अनेरी पण विजासा के० संज्ञा जाणवी.
आगल सूत्रमांहे जे प्रकृतिनुं नाम कहेसो, तयाइसंखाहिप्रयडीहिं के० त्यांथकी
मांकीने तेटली संख्यायें. प्रकृतिनी विजाषा जाणवी. ॥ इत्यङ्कारार्थः ॥ २९ ॥

જ્યાં વર્ણચતુષ્ક સામાન્યેં કહ્યું હોય, ત્યાં ૧ વર્ણનામ, ૨ ગંધનામ, ૩ રસનામ, ૪ સ્પર્શનામ, એ ચાર પ્રકૃતિ લીજે. અગુરુલઘુચતુષ્ક કહ્યું હોય, ત્યાં ૧ અગુરુલઘુનામ, ૨ ઉપઘાતનામ, ૩ પરાઘાતનામ, ૪ ઉઘ્વાસનામ, એ ચાર પ્રકૃતિ લીજે. ૧ ત્રસનામ, ૨ વાદરનામ, એ બેને ત્રસદ્વિક કહીયે. ત્રસ, વાદર અને પર્યાસ, એ ત્રણ પ્રકૃતિનું નામ, ત્રસત્રિક કહીયે. ત્રસ, વાદર, પર્યાસ, પ્રત્યેક, એ ચાર પ્રકૃતિનું નામ, ત્રસચતુષ્ક કહીયે. ત્રસ, વાદર, પર્યાસ, પ્રત્યેક, સ્થિર અને શુભ, એ ત્રસષટ્ક કહીયે. એમ જેટલી પ્રકૃતિ ત્રસાદિકથી જોઈયે, તેટલી સંખ્યા લેતાં તેહવો સંકેત, પંક્તિ જાણવો. ઐશ્વર્યત્રિક જ્યાં કહ્યું હોય, ત્યાં ઐશ્વર્ય, નિદ્રાનિદ્રા અને પ્રચલાપ્રચલા, એ ત્રણ પ્રકૃતિ લેવી, એ વિશેષ છે. પાઠલો અર્થ અકરાર્થમાં લખાયો છે ॥ ૨૯ ॥

હવે બેતાલીશ નામકર્મપ્રકૃતિ કહી. તે માંહે ગત્યાદિક ચૌદ પિંડપ્રકૃતિ કહી અને અઠાવીશ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહી. એમ એકત્ર બેતાલીશ, તેમધ્યે ચૌદ પિંડપ્રકૃતિના ઉત્તર જ્ઞેદ પાંચઠ આણવાને અનુક્રમે એકેક પ્રકૃતિની ઉત્તરજ્ઞેદસંખ્યા કહે છે. એમ સર્વ ચૌદ પિંડપ્રકૃતિના સર્વ ઉત્તર જ્ઞેદ મલી વિશેષાપેક્ષાયે પાંચઠ જ્ઞેદ હોય, વિશેષ જ્ઞેદ ગુણતાં સામાન્ય જ્ઞેદ ચૌદ ન લેવા. જે જાણી વિશેષનયે સામાન્ય ન દેખાય અને સામાન્યે વિશેષ ન દેખાય.

॥ હવે ચૌદ પિંડપ્રકૃતિની ઉત્તર પ્રકૃતિ કહે છે. ॥

ગઈઆઈણ ઉક્કમસો, ચઝ પણ પણ તિ પણ પંચ ઠ ઠકં ॥

પણ હુગ પણ ઠ ચઝ હુગ, ઇઅ ઉત્તર જ્ઞેઅ પણસઠી ॥ ૩૦ ॥

અર્થ— ગઈઆઈણઉક્કમસો કે ૦ ગત્યાદિક ચૌદ પિંડપ્રકૃતિના અનુક્રમે ઉત્તરજ્ઞેદ કહે છે. પ્રથમ ગતિ ચઝ કે ૦ ચાર જ્ઞેદ છે. જાતિ પણ કે ૦ પાંચ જ્ઞેદ છે. શરીર પણ કે ૦ પાંચ જ્ઞેદ છે. ઉપાંગ તિ કે ૦ ત્રણ જ્ઞેદ છે. બંધન પણ કે ૦ પાંચ જ્ઞેદ છે. સંઘાતન પંચ કે ૦ પાંચ જ્ઞેદ છે. સંઘયણ ઠ કે ૦ ઠ જ્ઞેદ છે. સંસ્થાન ઠકં કે ૦ ઠ જ્ઞેદ છે. વર્ણ પણ કે ૦ પાંચ જ્ઞેદ છે. ગંધ હુગ કે ૦ બે જ્ઞેદ છે. રસ પણ કે ૦ પાંચ જ્ઞેદ છે. સ્પર્શ અઠ કે ૦ આઠ જ્ઞેદ છે. આનુપૂર્વી ચઝ કે ૦ ચાર જ્ઞેદ છે. વિહાયોગતિ હુગ કે ૦ બે જ્ઞેદ છે. ઇઅઉત્તરજ્ઞેઅપણસઠી કે ૦ એમ સર્વ ચૌદ પિંડપ્રકૃતિના સર્વ મલી વિશેષ જ્ઞેદ ગુણતાં સામાન્ય ન દિસે, એ રીતે ઉત્તર જ્ઞેદ પાંચઠ થાય ॥ इति स-मुच्चयार्थः ॥ ૩૦ ॥

અડવીસ જુઆ તિનવઈ, સંતે વા પનરબંધણે તિસયં ॥

બંધણ સંઘાય ગહો, તણસુ સામણ વણ ચઝ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—એ પૂર્વોક્ત પાંચઠ પ્રકૃતિને આઠ પરાધાતાદિક, દશ ત્રસાદિક અને દશ શાવ-
રાદિક, એવં અઢવીસજુઆ કેળ અઠાવીશ પ્રત્યેક ઇટલે બૂટી પ્રકૃતિ જેમાંહે ઉત્તર જ્ઞેદ
હોય, એવી પ્રકૃતિ તેણે કરી યુક્ત કરીયે, તેવારે સર્વ મલીને નામકર્મની સત્તાયે
તિનવઠ કેળ ત્રાણું પ્રકૃતિ થાય, એ એકસો ને અમૃતાલીશ પ્રકૃતિની સત્તાની અપે-
ક્ષાયે થાય. સંતે કેળ સંતિ એ પ્રાકૃત શબ્દ હોવાથી સત્તા વાચક ઠે ઇથી સત્કર્મની
પ્રતીતિનો વોધ થાય ઠે. વા શબ્દ, વિકલ્પના અર્થવાલો ઠે ઇટલે એનાથી વ્યવહિત
સંવંધની યોજના થાય ઠે ઇટલે અથવા પનરવંધણે કેળ એની સાથે પાંચ વંધનને
સ્થાનકે વિશેષ અપેક્ષાયે પંદર વંધણ લેલવતાં મેલવીયે, તેવારે પિંડપ્રકૃતિના પાં-
શઠ ઉત્તર જ્ઞેદને સ્થાનકે પંચોતેર થાય, ઇટલે દશ વધે. તેમાં વલી અઠાવીશ પ્ર-
ત્યેક પ્રકૃતિ મેલવીયે તેવારે સિદ્ધાંતને મતે, કમ્મપયમીને મતે, સર્વ મલી તિસયં
કેળ એકસો ને ત્રણ પ્રકૃતિ નામકર્મની થાય, તેવારે સર્વ કર્મની મલી એકસો ને અ-
ઠાવન પ્રકૃતિ સત્તાયે હોય. હવે નામકર્મની શડશઠ પ્રકૃતિ એવી રીતે થાય, તે
કહે ઠે. જેવારે ઔદારિકાદિક પંદર વંધણ કેળ વંધન તથા ઔદારિકાદિક પાંચ
સંઘાય કેળ સંઘાતન, એ વીશ પ્રકૃતિ, તેનું ગહો કેળ ગ્રહણ તે તણસુ કેળ કેવલ
પાંચ શરીરસાથેજ વિવક્ષિયે ગ્રહણ કરીયે, ઇટલે એ વીશ જ્ઞેદ જૂદા ન ગણીયે, કેવલ
પાંચ શરીરમાંહે પોત પોતાનાં વંધન, સંઘાતન જોલવીયે, જે માટે પ્રદેશવંધન કરતાં
પિંડપ્રકૃતિનાગ, તે વંધન સંઘાતનો જૂદો ન હોય, શરીર નામકર્મમાંહે આવે, તે
કારણમાટે એ વીશ પ્રકૃતિ શરીરમાંહેજ આવી, તે ઝંઘી કરવી. તથા સામણ્ણવણ્ણ
કેળ સામાન્યપણે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ, એ ચાર ગણતાં ઇટલે વર્ણ, ગંધ, રસ,
સ્પર્શના ઉત્તર જ્ઞેદ વીશ થાય ઠે. તેની ત્યાં સામાન્યપણે ચાર પ્રકૃતિ લેવી, વાકીની
વર્ણાદિક શોલ પ્રકૃતિ ઝંઘી કરવી, અને વીશ પૂર્વલી, એ રીતે વઙ્ગી મલી ઠત્રીશ
પ્રકૃતિ, તે પૂર્વોક્ત એકસો ને ત્રણ પ્રકૃતિમાંહેથી કહાઢીયે, તેવારે શેષ શડશઠ પ્રકૃતિ
નામકર્મની રહે ॥ ઇતિ સમુચ્ચયાર્થઃ ॥ ૩૧ ॥

॥ વલી તેહીજ કહે ઠે. ॥

इअ सत्तछी वंधो, दएअ नय सम्म मीसया वंधे ॥

बंधुदए सत्ताए, वीस डुवीसऽऽवणसयं ॥ ३२ ॥

અર્થ— ઇઅસત્તછી કેળ એમ શરુશઠ નામકર્મની પ્રકૃતિ તે વંધોદએઅ કેળ વંધની
અપેક્ષાયે તથા ઉદયની અપેક્ષાયે અને ઉદીરણની અપેક્ષાયે હોય. વલી સમ્મ કેળ
સમ્યક્ત્વમોહનીય અને મીસયાવંધે કેળ મિશ્રમોહનીયનો વંધ, નય કેળ ન હોય.
માટે વંધ કેળ વંધે વીશ કેળ એકસો ને વીશ પ્રકૃતિ અને ઉદએ કેળ ઉદયે ડુવીસ કેળ

एकसो बावीश प्रकृति तथा सत्ताए के० सत्तायें अष्टवणसयं के० एकसो ने अष्टाव प्रकृति होय. इति ॥ ३२ ॥

एम एज शडशष्ठ नामकर्मनी प्रकृतिनो ज्यां बंध तथा उदय तथा उदीरण तथा चशब्दथकी बीजा पण कारणें त्यां शडशष्ठ लेवी, तथा बीजां सात कर्ममां मोहनीयकर्मनी अष्टावीश प्रकृति ठे, तेमांहे सम्यक्त्वमोहनीय तथा मिश्रमोहनीय ए वे प्रकृतिनो बंध नथी. कारण के ए वेहु प्रकृतिनुं दल मिथ्यात्वमोहनीयनुं ठे जे त्रणी उपशमसम्यक्त्वे करी शुरू कस्यो विपर्यासजनक स्वभाव जेथी टाळ्यो, ते सम्यक्त्वमोहनीय कह्यें. जे थकी अर्द्धविरोधस्वभाव टढ्यो, ते मिश्रमोहनीय. तेथी ए बन्ने प्रकृतिबंधमां न लेखवीयें अने एनो उदय त्रिन्न होय जेमाटे सम्यक्त्वमोहनीयनो देशघातिउं रसोदय देशघातिक कहेतां समकितने कांश्क हणें ते देशघातिक कह्यें, मिश्रमोहनीयना चावथी कांश्क अधिक सम्यक्त्वने हणें, ते देशघातिउं रसोदय. अने मिश्रमोहनीयनो वेठाणीउं रसोदय तथा मिथ्यात्वमोहनीयनो चउठाणीउं सर्वघाति रसोदय तेमाटे सर्व कर्मनी प्रकृति, बंधविचारें एकसो ने बीश लेखवीयें. अने उदय तथा उदीरणाविचारे सम्यक्त्वमोहनीय अने मिश्रमोहनीयनो उदय अधिक लेखवतां एकसो ने बावीश प्रकृति लेखववी. तथा कर्मनी सत्ता विचारतां नामकर्मनी त्राणुं तथा एकसो ने त्रण प्रकृति गुणतां सर्व आठ कर्मनी एकसो ने अडतालीश तथा एकसो ने अष्टावन प्रकृति होय, ते जूदी जूदी लखी देखाडीयें ठैयें.

જ્ઞાનાવરણીયની પાંચ, દર્શનાવરણીયની નવ, વેદનીયની બે, મોહનીયની ઠવીશ, આયુની ચાર, નામકર્મની શડશષ્ઠ, ગોત્રકર્મની બે, અંતરાયની પાંચ, એ સર્વ થઈ એકસો ને વીશ પ્રકૃતિ બંધયોગ્ય જાણવી. અને એ પૂર્વોક્ત પ્રકૃતિમાં મોહનીયની અષ્ટાવીશ પ્રકૃતિ ગણતાં સર્વ કર્મની એકસો ને બાવીશ પ્રકૃતિ ઉદય ઉદીરણાં જાણવી; તથા ઉપશમનાં પણ સર્વોપશમનાં મોહનીયની અષ્ટાવીશ સંક્રમે, માટે એકસો ને બાવીશ જાણવી. તથા મોહનીયની અષ્ટાવીશ, નામકર્મની એકસોને ત્રણ, શેષ ૭ કર્મની સત્તાવીશ; એમ સર્વ મલી સત્તાયેં એકસો ને અષ્ટાવન્ન પ્રકૃતિ હોય. અને જો પંદર બંધનને સ્થાનકે પાંચ બંધન ગણીયેં, તેવાં નામકર્મની ત્રણ પ્રકૃતિ લેખવતાં એકસો ને અમ્તાલીશ પ્રકૃતિ સત્તાયેં હોય. ॥ ૩૨ ॥

॥ હવે પ્રકૃતિના ઉત્તર જ્ઞેદ, નામ અને અર્થ કહે છે. ॥

નરય તિરિ નર સુરગઈ, ઇગ વિઅ તિઅ ચઝ પણિંદિ જાઈઝ ॥

જંગલ વિજવા દ્વા, ર તેઅ કમ્મણ પણ સરીરા (પાઠાંતરે)

જંગા લિઅ વેઝવિઅ, આદારગે તેઅ કમ્મણ્ગા ॥ ૩૩ ॥

अर्थ— जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने नारकी एवे नामें बोलावीयें, ते कर्मनुं नाम निरय के० नरकगति कहीयें. जे थकी तिर्यच नाम कहेवाय, ते कर्मनुं नाम तिरि के० तिर्यचगति. जे कर्मना उदयथी जीव, मनुष्य कहेवाय, ते कर्मनुं नाम नर के० मनुष्यगति. जे कर्मना उदयथी जीव, देवता कहेवाय, ते कर्मनुं नाम सुर के० देवगति. एम चार औदयिक पर्याय मांहेला एक पर्यायथी बीजे पर्यायें जीव जाय, ते माटे एने गइ के० गति कहीयें. ए गतिनाम कर्म चार कहां. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, एकेंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम इग के० एकेंद्रिय जाति. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, वेइंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम विश्र के० बेंद्रिय-जाति. जे कर्मना उदयथी जीव, चउरिंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम चउ के० चउ-रिंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, पंचेंद्रिय कहेवाय ते कर्मप्रकृतिनुं नाम प-णिंदिजाईउं के० पंचेंद्रियजातिनामकर्म कहीयें. ए जातिनामकर्म पांच कहां. जो पण जावेंद्रिय इंद्रियावरणक्षयोपशमथी होय अने डव्येंद्रिय इंद्रियपर्याप्तिनामक-र्मना उदयथी होय पण एज जीव, एकेंद्रिय ठे. एतुं नाम जातिनाम उदयथी होय.

हवे शरीरनामकर्म, पांच कहे ठे. उराल के० औदारिकनामकर्म, विउव के० वैक्रि-यनामकर्म, आहार के० आहारकनामकर्म, तेथ के० तैजसनामकर्म, कम्मण के० कर्म-णनामकर्म, पण शरीरा के० ए पांच, शरीरनामकर्म कहां. तथा पाठांतरें बीजा पदोनो अर्थ तो मलतोज ठे परंतु कम्मइगा के० एक क्कामिक काम्मेण शरीर, पांचमुं लखुं ठे.

१ जे उदार एटले सर्व शरीरमांहे प्रधान, जे कारण माटे ए शरीरें करी मोह साधीयें, तीर्थकर गणधरादिक पदवी जोगवियें, ते जणी मनुष्य, तिर्यचनुं औदारि-कशरीर, जे कर्मना उदयथी लहीयें तथा औदारिकपणे पुजल परिणमावियें, ते औदारिक शरीर.

२ तथा जेणे करी जूचरथी खेचर थाय, खेचरथी जूचर थाय, न्हानुं टाली महोडुं करे अने महोडुं टाली न्हानुं करे, सुरूप कुरूप करे. इत्यादिक विविधक्रिया-वंत ज्यां होय, ते वैक्रिय वे जेदे ठे. एक औपपातिक ते देवता तथा नारकीनां श-रीर जवप्रत्ययी जाणवां. बीजुं तिर्यच तथा मनुष्यने लब्धिप्रत्यय ते वैक्रियपणे पु-जल परिणमावीयें, ते जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते बीजुं वैक्रियशरीर कहीयें.

३ तथा लब्धिवंत चौद पूर्वधर तीर्थकरनी कृद्धि देखवा निमित्तें तथा संशय जां-जवा निमित्तें मुंरु हस्त प्रमाण आकाश स्फटिक सरखुं खल अतिसूक्ष्म आहारक-वर्गणाना स्कंधें करी शरीर नीपजावीने जिनेश्वर पासें मूके, ते आहारकशरीर जाणवुं, ते जे कर्मना उदयथी थाय तथा आहारकपणे पुजल परिणमावे, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम बीजुं आहारकशरीरनामकर्म जाणवुं.

૪ તથા જમેલા આહારને પચાવવાનું હેતુ તથા તેજોલેશ્યાનિર્ગમહેતુ, તે તૈજસ-શરીર જાણવું, તે જે કર્મના ઉદયથી લહીયે, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ તૈજસશરીર જાણવું.

૫ જે કર્મદલ, જીવ પ્રદેશસાથે ક્ષીર નીરની પેરે મલી રહ્યાં છે તે કાર્મણ શરીર સર્વ શરીરનું બીજનૂત, જે કર્મના ઉદયથી કર્મવર્ગણાદલ લેઈ કર્મપણે પરિણમાવે, તે પાંચમું કાર્મણ શરીર જાણવું. તથા (પાતાંતરે) ટીકાકારે કહેલું છે જે કર્મ પરમાણુને વિષે નિષ્પન્ન થયું હોય તેને કાર્મિક એક કાર્મણ શરીર કહીયે. કર્મ પરમાણુજ આત્મપ્રદેશ સહિત ક્ષીર નીરની પેઠે અન્યોઽન્ય અનુગત થાય છે તે કાર્મણ શરીર કહેવાય છે. કર્મનો વિકાર, તેજ કાર્મણ એવી વ્યુત્પત્તિ છે ॥ ઇતિ સમુચ્ચ-યાર્થઃ ॥ ૩૩ ॥

॥ હવે એ પૂર્વોક્ત ઔદારિકાદિક શરીરેં અંગોપાંગ હોય, તે માટે અંગોપાંગ કહે છે. ॥

બાહુ રુ પિઠિ સિર ઝર, ઝઅરંગ ઝવંગ અંગુલીપમુહા ॥
સેસા અંગોવંગા, પઢમ તણુતિગસ્સુવંગાણિ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—તેમાં પ્રથમ આઠ અંગનાં નામ કહે છે. બાહુ કે બાહુ બે એટલે ઝુજા બે, ઝરુ કે બે જંઘા સાથલ, એવં ચાર, પિઠિ કે પુંઠિ વાંસો, એવં પાંચ, સિર કે મસ્તક, એવં ઝ, ઝર કે હૃદય હૈયું, એવં સાત, ઝઅરંગ કે ઝદર એટલે પેટ, એવં આઠ, એ આઠે અંગ કહીયે. ઝવંગઅંગુલીપમુહા કે ઝપાંગ તે અંગુલી પ્રમુખ જાણવાં. એટલે એ અંગને લાગ્યા જેમ હાથ, તેમ હાથને લાગી અંગુલી, જંઘાને લાગ્યા ઢીંચણ પ્રમુખ તેને ઝપાંગ, એવી સંજ્ઞા કહીયે; સેસાઅંગોવંગા કે એ થકી શેષ થાકતા એવા જે આંગલીના પર્વ, રેખા પ્રમુખ તે અંગોપાંગ જાણવા. એ અંગોપાંગ પઢમતણુતિસ્સુવંગાણિ કે પહેલાં ત્રણ શરીર જે ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક, એને હોય. ત્યાં ઔદારિક શરીરેં ઔદારિક અંગોપાંગ, અને વૈક્રિયશરીરેં વૈક્રિયઅંગોપાંગ, આહારકશરીરેં આહારક અંગોપાંગ, એમ ત્રણ જાણવાં. એ અંગ અને ઝપાંગ થકી શેષ રહ્યા જે અંગુલીના વિસુઆ, હાથ પગની રેખા, નલ્લ, કેશ, રોમાદિક, તેને અંગોપાંગ કહીયે. એમ એક અંગ, બીજાં ઝપાંગ અને ત્રીજાં અંગોપાંગ, એ પણ ત્રણ કહીયે. પઢમતણુ એટલે જે કર્મના ઉદયથી ઔદારિકાદિક શરીરપણે પરિણમ્યા પણ તે પુજ્જલ એહવે અંગોપાંગને આકારપણે પરિણમે, હસ્તાદિક આકાર નીપજે, તે અંગોપાંગકર્મ અથવા એ ત્રણ શરીરેં હોય અને તૈજસ તથા કાર્મણ એ બે શરીર જીવપ્રદેશની સાથે ક્ષીર નીરની પેરે મલી રહ્યાં છે તેહનું કશું સંસ્થાન નથી, તેથી તેનાં અંગોપાંગ ન હોય ॥ ઇતિ સમુચ્ચયાર્થઃ ॥ ૩૪ ॥

॥ હવે એ અંગોપાંગના પુજ્જલ વંધન, નામકર્મવિના ન વંધાય, તે
જાણી પઠી વંધન નામ કહે છે ॥

ઊરલાઈ પુગ્ગલાણં, નિવહ વશ્ચં તયાણ સંબંધં ॥

જં કુણ્ણજ્જ જહ સમં તં, વંધણ મુરલાઈ તણુ નામા ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—ઊરલાઈપુગ્ગલાણં કેળ ઔદારિકાદિક શરીરના પુજ્જલને નિવહ્ન કેળ પૂર્વે
વાંધેલા અને વહ્નં કેળ હમણાં વંધાતા, તયાણ કેળ તેની સાથે સંબંધ કેળ સંબંધ કરે,
જોડે અને જં કેળ જે કુણ્ણજ્જ કેળ કરે, જહસમં કેળ લાલ, રાલ સરખું તં કેળ તે
વંધણ કેળ વંધનનામકર્મ, મુરલાઈતણુનામા કેળ ઔદારિકાદિક પાંચ શરીરને
નામેં જાણવું ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ૩૫ ॥

ઔદારિકશરીરેં તથા આદિશબ્દ થકી વૈક્રિયેં, આહારકેં તથા તૈજસેં અને કાર્મણેં,
એ પાંચ શરીરનામકર્મ ઉદયેં શરીરપણે પરિણમ્યા પણ પુજ્જલ માંહોમાંહે પૂર્વે વાંધ્યા છે
અને વહી વાંધતો જોડતો જાય છે, તે પુજ્જલનો માંહોમાંહે વંધ પડે છે. તેણે કરી જૂદા
વિલ્લરતા નથી, જે કર્મનાઉદયથી તે કર્મનું નામ વંધનનામ એ માન્યું જોઈયેં. અન્યથા
માંહોમાંહે પુજ્જલ મલી ન રહે, જેમ રાલ, લાલ અને ગુંદરાદિકેં કરી જે જિન્ન વસ્તુ
જોનીયેં તે કેટલોએક કાલ સુધી મલી રહે, જિન્ન ન થાય, તેમ જે કર્મને ઉદયેં જે પૂર્વે
ગ્રહ્યાં છે એવાં ઔદારિક પુજ્જલ તેણે કરી નવાં ગ્રહી તે ઔદારિક પુજ્જલ મેલવી મેલવી
જોડી શરીર વધારે છે જે કર્મને ઉદયેં, તે ઔદારિક વંધન. એમ જે કર્મને ઉદયે પૂર્વે વાંધ્યાં
વૈક્રિય પુજ્જલ સાથેં વંધાતા નવાં વૈક્રિય પુજ્જલ વાંધી શરીર વધારે, તે વીજું વૈક્રિયવંધનાં તે-
મજ જે કર્મને ઉદયેં આહારક પુજ્જલસાથે આહારકપુજ્જલનો વંધ કરી કરી શરીર વાંધે,
વધારે, તે આહારકવંધનનામ. એ જાણ શરીરના આરંજને સમયે સર્વ વંધ જાણવો. પઠી
જ્યાંસુધી તે શરીર ધારણ કરે, ત્યાંસુધી દેશવંધ જાણવો અને તૈજસ તથા કાર્મણ, એ બે
શરીરનો સર્વથા દેશવંધ જ હોય, પણ સર્વવંધ ન હોય, જે જાણી એ બે શરીરનો કેવારેં
અવંધક હોય ને વંધક નથી હોતો તેથી એ શરીરનો પ્રથમ આરંજ સમય ન પા-
મીયેં, તેથી સર્વવંધ ન હોય. જે કર્મને ઉદયેં તૈજસ શરીરના પુજ્જલને પૂર્વે વાંધેલા
તૈજસપુજ્જલની સાથેં વંધ પાડે, તે તૈજસવંધનનામ. તેમજ જે કર્મના ઉદયથી પૂર્વે
ગ્રહ્યાં કર્મદલસાથે નવાં કર્મ પુજ્જલનો સંવંધ કરે, તે કાર્મણવંધનનામ. એમ પુજ્જલનું
વંધન તો થાય, જો પૂર્વે મદ્યા હોય તો થાય, તે માટે વંધનનામ કહીયેં ॥ ૩૫ ॥

॥ હવે સંઘાતનનામ કહે છે. ॥

જં સંઘાયઙ્ઙ ઊરલા, ઙ્ઙ પુગ્ગલે તણગણં વદંતાલી ॥

તં સંઘાયં વંધણ, મિવ તણુ નામેણ પંચવિહં ॥ ૩૬ ॥

અર્થ— જં કે૦ જે કર્મ સંઘાયં કે૦ એકઠાં કરવાં, ઝરલાઈ કે૦ ઔદારિકાદિક પાંચ શરીરના જે પુગલે કે૦ પુજલ, તે પ્રત્યે તણગણંવદંતાલી કે૦ જેમ તૃણખલાના સમૂહ પ્રત્યે દંતાલી એકઠો કરે, તેની પેરેં કરવા તં કે૦ તે સંઘાયં કે૦ સંઘાતનનામકર્મ કહીયેં. બંધણમિવ કે૦ બંધનની પેરેં તેના પણ તણુનામે કે૦ પાંચ શરીરને નામે પંચ-વિહં કે૦ પાંચ જેદ છે. શ્લોકાર્થઃ ॥ ૩૫ ॥

જે કર્મના ઉદયથી ઔદારિકાદિક યોગ્ય પુજલને સંઘાતયતિ કહેતાં એકઠા કરે, તે સંઘાતન. હવે જીવ, પ્રથમ સંઘાતનનામને ઉદયેં કરી ઔદારિકાદિક પુજલનો રાશિ કરે, તે બંધનનામેં કરી બાંધે અને અંગોપાંગનામથી હાથ, પગના આકાર ઘડે. અહીં દૃષ્ટાંત દેખામે છે. જેમ દંતાલી કહેતાં મારવાડમાં પ્રસિદ્ધ કાષ્ઠ ઉપકરણ વિશેષ તેણે કરી જેમ વિખરેલાં તૃણખલાને બૂહારીને એકઠાં કરીયેં પઠી તેનો સુખેં ચારો વંધાય, તેમ સંઘાતનનામકર્મેં કરી એકઠાં કસ્યાં એવાં જે દલ તેનો બંધનનામે બંધ હોય, તે સંઘાતનનામકર્મ; તે પણ જેમ પાંચ શરીરનાં પાંચ બંધન કહ્યાં, તેમ એ સંઘાતન પણ પાંચ જેદેં છે, તે સૂત્રથી કહીયેં ઠેયેં. જે કર્મને ઉદયેં જીવ, ઔદારિકપુજલ મેલવે, તે પહેલું ઔદારિક સંઘાતન. જે કર્મને ઉદયેં જીવ, વૈક્રિય પુજલ મેલવે, તે વીજું વૈક્રિ-યસંઘાતન. જે કર્મને ઉદયેં જીવ, આહારકના પુજલ મેલવે, તે ત્રીજું આહારકસંઘા-તન. જે કર્મને ઉદયેં જીવ, તૈજસ શરીરના પુજલ મેલવે, તે ચોથું તૈજસસંઘાતન. જે કર્મને ઉદયેં જીવ, કાર્મણના પુજલ મેલવે, તે પાંચમું કાર્મણસંઘાતન. એમ પાંચ સંઘા-તનનામ કહ્યાં. તે પઠી સંઘયણ કહેશે. ॥ ૩૬ ॥

॥ તથા પ્રકારાંતરેં સત્તાયેં પન્નર બંધન આણવાને ગાથા કહે છે. ॥

ઝરાલ વિઝવા હા, ર યાણં સગ તેઅ કમ્મજુત્તાણં ॥

નવ બંધણાણિ ઇઅર, હ સહિઆણિ તિન્નિ તેસિં ચ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ— ઝરાલ કે૦ ઔદારિક, વિઝવ કે૦ વૈક્રિય તથા આહારયાણં કે૦ આહારક, એ ત્રણને સગ કે૦ પોતપોતાની સાથેં જોડતાં ત્રણ બંધન થાય, અને એ ત્રણ શરીરને, તેઅ કે૦ તૈજસસાથેં અને કમ્મ કે૦ કાર્મણ સાથેં, જુત્તાણં કે૦ યુક્ત કરતાં પણ ત્રણ ત્રણ થાય. નવબંધણાણિ કે૦ એમ ત્રણ શરીરના નવ બંધન થાય. તથા ઇઅર કે૦ ઇતર જેતૈજસ અને કાર્મણ, એ હ કે૦ બેની સાથેં સહિઆણિ કે૦ સહિત કરતાં તિન્નિતેસિંચ કે૦ ત્રણ ત્રણ બંધન તૈજસ કાર્મણનાં. એ પંદર બંધન થાય. ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥ ૩૭ ॥

ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક, એ ત્રણને પોતપોતાની સાથેં જોડતાં ત્રણ બંધન થાય. તથા એ ત્રણ સાથેં તૈજસ શરીર જોડતાં પણ ત્રણ બંધન થાય તથા એ ત્રણ સાથેં કાર્મણ શરીર જોડતાં ત્રણ બંધન થાય. એવાં નવ બંધન દેખાંતીયેં ઠેયેં.

१ जे कर्मना उदयथी औदारिक साथें औदारिक पुजल बंधाय, ते औदारिक औदारिकबंधन. २ जे कर्मना उदयथी वैक्रिय साथें वैक्रिय दलनो बंध थाय, ते वैक्रिय वैक्रियबंधन. ३ जे कर्मना उदयथी आहारक साथें आहारकदलनो बंध थाय, ते आहारक आहारकबंधन. ४ जे कर्मना उदयथी औदारिकदल साथें तैजस दलनो बंध थाय, ते औदारिकतैजसबंधन. ५ जे कर्मना उदयें वैक्रिय साथे तैजस दलनुं बंधन होय, ते वैक्रियतैजसबंधन. ६ जे कर्मना उदयें आहारकनुं तैजसदल साथें बंधन होय, ते आहारकतैजसबंधन. एम एज त्रण साथें कर्मण पण लेवुं. ७ जेना उदयें औदारिक साथें कर्मण दलनो बंध थाय, ते औदारिककर्मणबंधन. ८ जेना उदयें वैक्रियदल साथें कर्मण दलनो बंध थाय, ते वैक्रियकर्मणबंधन. ९ जेहना उदयें आहारक साथें कर्मणदलनुं बंधन होय, ते आहारककर्मण बंधन. ए रीतें नव बंधन कहां. ए मिश्रयोगने विपे जाववां तथा वीजे पण जाववां.

१० तेमज औदारिकादिक त्रणनी साथें इतर कहेतां जूदां जे तैजस अने कर्मण तेना मिश्रस्कंध साथें एटले ए वनेनी साथें औदारिकनो जेने उदयें बंध होय, ते दशमुं औदारिकतैजसकर्मण बंधन. ११ जेना उदयें वैक्रिय साथें तैजसकर्मणदल मले, ते वैक्रियतैजसकर्मणबंधन. १२ जेना उदयें आहारक साथें तैजसकर्मणबंधन होय, ते आहारकतैजसकर्मणबंधन. हवे त्रण तैजस कर्मणनांज बंधन कहे ठे. ए-टले-१३ जेना उदयें तैजसदल साथें तैजसनो बंध होय, ते तैजसतैजसनुं बंधन. १४ जेना उदयें कर्मण साथें तैजसनो बंध होय, ते तैजसकर्मणबंधन. १५ जेना उदयें कर्मण साथें कर्मणकर्मदलनो मांदोमांदे बंध होय, ते पंदरमुं कर्मणकर्मणबंधन. ए पंदर बंधन कहां ॥ ३७ ॥

हवे ए पन्नर बंधनने गुणवाने प्रकारांतरें पाठांतर गाथा कहे ठे. “उरलाईणउसग ते, अकम्म सहिआण पण चउ ति वंधा ॥ पढमाण तेअ कम्मेहिं, तिन्नि इअ पनर बंधणया ” ॥ १ ॥ हवे ए गाथानो अर्थ कहे ठे. उरलाईणउ के० औदारिकादिक पांच शरीरनां पुजलनां सग के० आप आप साथें मलवानां हेतुचूत प्रथम पांच बंधन, ते अकम्मसहिआणपणचउतिबंधा के० ते तैजसव्यतिरिक्त शेष चार शरीरना दलने तैजससाथें मलवानां हेतुचूत चार बंधन तथा तैजसकर्मण विना अनेरां जे त्रण शरीरदल, तेने कर्मण साथें मेलववानां त्रण बंधन तथा तेने तैजसकर्मणसंबंधें त्रण बंधन. एवं पंदर बंधननां नाम लखीयें ठैयें. प्रथम औदारिकऔदारिकबंधन, बीजुं वैक्रियवैक्रिय-बंधन, त्रीजुं आहारकआहारकबंधन, चोथुं तैजसतैजसबंधन, पांचमुं कर्मणकर्मणबंधन, ए पांच पोतपोताथी तथा ठहुं औदारिकतैजसबंधन, सातमुं वैक्रियतैजसबंधन, आ-

ठमुं आहारकतैजसबंधन, नवमुं कार्मणतैजसबंधन, दशमुं औदारिककार्मणबंधन, अ-
गीयारमुं वैक्रियकार्मणबंधन, बारमुं आहारककार्मणबंधन, तेरमुं औदारिकतैजसकार्मण-
बंधन, चौदमुं वैक्रियतैजसकार्मणबंधन, पंदरमुं आहारकतैजसकार्मणबंधन. ए-
(पढमाणतेअकस्मेहिंतिन्नि के०) ए पाठवा त्रण बंधन, ते तैजसकार्मणी साथें
प्रथमना औदारिकादिक त्रणने विषे मलवानां हेतु जाणवां. एम पंदर बंधन ग्रंथां-
तरे कल्यां ॥ ३९ ॥

हवे औदारिक शरीरपणे परिणम्या जे सात साधु, तेमध्ये अस्थिसंधिने दृढता
श्रवाना हेतुचूत ठ संघयण ठे. तेनां नाम कहीयें ठैयें.

संघयण मछिनिचउं, तं ठक्षा वज्जरिसह नारायं ॥

तहय रिसह नारायं, नारायं अरुनारायं ॥ ३८ ॥

अर्थ—(संघयण) संघयण ते अछिनिचउं के० अस्थि जे हाड तेनो मेलापक,
तंठळा के० ते ठ जेदे ठे. त्यां प्रथम वज्जरिसहनारायं के० वज्जकृषज्जनाराचसंघयण-
नामकर्म, तहय के० तेम वीजुं रिसहनारायं के० कृषज्जनाराचसंघयणनामकर्म. त्रीजुं
नारायं के० नाराचसंघयणनामकर्म. चोथुं अरुनारायं के० अरुनाराचसंघयण
कर्म ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३८ ॥

त्यां प्रथम संघयणनुं स्वरूप कहेठे. अस्थिना संधिनुं मलवुं, जोरुवुं, तेनुं निमि-
त्तचूत जे नामकर्म, जेने उदये जेहवुं संघयण होय, ते तेवा नामें संघयण नामकर्म
जाणवुं. ते संघयणना ठ जेद ठे. तेणे ते नामकर्मना पण ठ जेद, कार्यजेदें कारण-
जेद थाय ठे. १ त्यां पढमसंघयण ते ज्यां वेहु हारु बेहु पासें मर्कटबंधें वांध्यां, ते
उपर कृषज्ज एवे नामे त्रीजुं हारु, तेणे पाटानी पेरें वींठ्या ते उपरें ते त्रण हाडने
जेदे, एवा वज्जखीलियें खीलिया थकां अस्थि स्थिर होय, एवुं संघयण, जे कर्मना
उदयथी होय, ते प्रथम वज्जकृषज्जनाराचसंघयणनामकर्म.

२ ज्यां वंन्ने हारु वेहु पासें मर्कटबंधें वांध्यां, ते उपर त्रीजे पाटा सरखे हाडे
वांध्यां, पण ज्यां खीली न होय, ते वीजुं कृषज्जनाराचसंघयण, जे कर्मने उदये होय,
ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

३ ज्यां वंन्ने पासें हारुने मर्कटबंध होय, पण पाटो अने खीली न होय, ते ना-
राचसंघयण, जे कर्मना उदयथी होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

४ ज्यां एक पासें मर्कटबंध अने वीजे पासें खीली, एवो हाडनो संधि जिहां

होय, ते अर्द्धनाराचसंघयण, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी लहीयें, ते कर्मप्रकृतितुं नाम पण तेज जाणवुं ॥ ३० ॥

कीलिअ ठेवठं इह, रिसहो पट्टो अ कीलिआवज्जं ॥

उज्जं मकडबंधो, नारायं इममुरावंगे ॥ ३१ ॥

अर्थ-पांचमुं कीलिअ के० कीलिकासंघयणनामकर्म, ठहुं ठेवठं के० ठेवठुं संघयणनामकर्म. इह के० इहां रिसहोपट्टो के० रिषज ते पाट सरखुं हाड. कीलिआ के० खीलीरूप ते वज्जं के० वज्र कहीयें. उज्जं के० बेहु पासें आंकडा जराववा, ते मकडबंधो के० मर्कटबंध एने नारायं के० नाराच कहीयें. इममुरावंगे के० ए संघयण, औदारिकशरीरे होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ३१ ॥

जेम खीलिमात्रें सांधि, काष्ठसंधि होय, तेम ज्यां हाडसंधि होय, पण मर्कटबंध पाटो न होय, ते कीलिकासंघयण; जे कर्मप्रकृतिना उदयें ते कीलिकासंघयण प्राप्त थाय, तेने तेज नामकर्म कहीयें. ज्यां अस्थिनो अंतर एकेकने स्पर्शीने रहे पण खीली, नाराच अने ऋषज, ए त्रणमांहे एके पण न होय, लगारेक धक्को लागवाथकी जूदा थइ जाय, एवो अत्यंत निर्वल ज्यां संधि होय, ते ठहुं ठेवठुं संघयण, जे कर्मना उदयथी थाय, तेने तेज नामकर्म कहीयें.

अहीं समयजाषायें जैनशास्त्रसंकेतें ऋषज के० बे हारुना संधि स्थिर करवाने पाटा सरखुं बीजुं हाड, ते परिवेष्टितपट्ट कहीयें. तथा ते बे, त्रण हारुं जेदीने संधि दृढ करे, एवुं चोथुं अथवा त्रीजुं हाड खीलीरूप ते वज्र कहीयें. अने ज्यां बन्ने हाड एक एक साथे आंकडे आंकडो जराय, ते कोइ पण रीतें बूटे नहीं. एवो बन्ने अस्थिनी मांहोमांहे दृढसंधिनो करनार मर्कटबंध, ते नाराचशब्दनो अर्थ जाणवो. मर्कटबंध, ते वानरनुं बालक, माताने हइए वलगी रहे. तेम हारुना ठेडा बीजा हारुने वलगी रहे, ते मर्कटबंध जाणवो. ए त्रण शब्द समयजाषायें लेवा. ए संघयण, हाडसंधिरूप ठे. ते अस्थि, औदारिक शरीरें होय ते माटे औदारिक शरीरें संघयण होय पण वैक्रिय अने आहारकशरीरें न होय, ए अपेक्षायें एकेंद्रियने असंघयणी कहायां. ॥ ३१ ॥

॥ हवे ए संघयण ठनां अवश्य संस्थान होय, माटे संघयण पढी संस्थान कहे ठे. ॥

सम चउरंसं निग्गो, ह साइ खुज्जाइ वामणं हुंडं ॥

संठाणा वस्स कीण्ह, नील लोहिय हलिह सिआ ॥ ४० ॥

અર્થ-સમચંત્રસં કે ૦ ૧ સમચતુરસ્રસંસ્થાન, નિગ્ગોહ કે ૦ ૨ ન્યગ્રોધસંસ્થાન સાદ કે ૦ ૩ સાદિસંસ્થાન, સુજ્ઞાદ કે ૦ ૪ કુબ્જસંસ્થાન, વામણ કે ૦ ૫ વામનસંસ્થાન, હુંડ કે ૦ ૬ હુંડસંસ્થાન, એ સંઘાણા કે ૦ સંસ્થાનનાં નામ કહ્યાં. વણ્કિદ કે ૦ ૧ કુલ્લવર્ણનામકર્મ, નીલ કે ૦ ૨ નીલવર્ણનામકર્મ, લોહિય કે ૦ ૩ લોહિતવર્ણનામકર્મ, હલિદ કે ૦ ૪ હરિદ્રકપીતવર્ણનામકર્મ, સિંચા કે ૦ ૫ શ્વેતવર્ણનામકર્મ ॥
ઇત્યદ્ધાર્થઃ ॥ ૪૦ ॥

૧ સમ ઇટલે સમા સરસા ચતુઃ ઇટલે ચાર અસ્ર ઇટલે સ્ત્રૂણા જ્યાં હોય, ઇટલે પલોઠી વાલી બેઠાં થકાં દોરી સાથે, મવીયેં જ્યાં બંને જાનુનું અંતર, અને ડાવા જાનુનો જમણો સંજો તથા જમણા જાનુનો ડાબો સંજો પલોઠી પીઠ સાથે લલાટ મલતાં એ ચારે દોરી સરસી થાય, તે સમચતુરસ્રસંસ્થાન. અથવા સમસ્ત અંગ સામુદ્રિક શાસ્ત્રોક્તલક્ષણસહિત શુદ્ધ હોય, તે સમચતુરસ્રસંસ્થાન કહીયે. તે જે કર્મપ્રકૃતિના ઉદયથી હોય, તે સમચતુરસ્રસંસ્થાનનામકર્મ જાણવું. તે દેવતા સર્વને સમચતુરસ્ર સંસ્થાન હોય.

૨ જેમ વટવૃક્ષનો ઉપરલો જાગ પૂર્ણ હોય, તેમ જે સંસ્થાનેં કરી નાત્રી ઉપરનો જાગ ત્રિકલક્ષણોપેત પૂર્ણ પ્રમાણ હોય અને નીચલો જાગ હીન હોય, એવું ન્યગ્રોધસંસ્થાન, જે કર્મના ઉદયથી પામીયે, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ, ન્યગ્રોધસંસ્થાન જાણવું.

૩ જ્યાં નાત્રી થકી નીચેનાં અંગ, ઉત્તમમાનોપેત હોય અને પેટ ઉપરનાં અંગ હીન હોય, તે સાદિસંસ્થાન, જે કર્મના ઉદયથી થાય, તે કર્મનું નામ પણ તેજ જાણવું.

૪ જ્યાં હાથ, પગ, મુખ અને ગ્રીવાદિક ઉત્તમ હોય અને હૃદય, પેટ, પૂંઠ, અધમ હીન હોય, તે કુબ્જસંસ્થાન, જે કર્મના ઉદયથી પામીયે, તે કર્મનું નામ તેજ જાણવું.

૫ જ્યાં હાથ અને પગ, હીન હોય અને બીજાં અંગ ઉત્તમ હોય, તે વામનસંસ્થાન, જે કર્મના ઉદયથી પામીયે, તે કર્મનું નામ તેજ જાણવું.

૬ જ્યાં સમસ્ત અંગનાં અવયવ લક્ષણ હીન ચૂંડા હોય, તે હુંડસંસ્થાન, જે કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થાય, તે કર્મનું નામ પણ તેહીજ જાણવું. સંસ્થાન તે શરીરનો આકારવિશેષ, તેનું હેતુચૂત જે નામકર્મપ્રકૃતિ, તે સંસ્થાનનામકર્મ કહીયે. ગર્જજ, તિર્યચ, મનુષ્યને ઠ સંસ્થાન હોય અને શેષ સર્વ જીવને હુંડસંસ્થાન હોય.

હવે પૌજલિકશરીરને વિષે વ્યવહારેં જે વર્ણાદિક હોય તેના હેતુચૂત વર્ણાદિક ચારનાં નામ કહે છે. તેમાં પ્રથમ પાંચ વર્ણનાં નામ કહે છે.

१ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, मशीनी पेरें तथा गुल्लीनी पेरें नीलुं, काळुं, होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम कृष्णवर्ण कह्यैयें.

२ जे कर्मना उदयथकी जीवनुं शरीर, शुक्लपिठ सरखुं तथा जंगाल सरखुं नील होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम नीलवर्ण कह्यैयें.

३ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर हलदर तथा हरियाल तथा चंपाना फूल सरखुं पीले वर्णे होय, ते हरिद्रकपीतवर्णनामकर्म जाणवुं. ४ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर, हिंगलो तथा सिंघूर तथा जासूखनां फूल जेवुं लोहित के० रातुं होय, ते कर्मनुं नाम लोहितनामकर्म जाणवुं. ५ जे कर्मना उदयथी जीवनुं शरीर शंख, कुंद, चंद्रकिरण सरखुं तथा गौरवर्ण होय, ते श्वेतवर्णनामकर्म जाणवुं.

॥ एम वर्णनाम कह्यी, ते पुज्जलगुणसादृश्यं गंधनाम कहेवे. ॥

सुरही डुरही रस पण, तित्त कडु कसाय अंबिला महुरा

फासा गुरु लहु मिज खर, सी उएह सिणिद्ध रुक्छा ॥ ४१ ॥

अर्थ— सुरही के० सुरजिगंधनामकर्म, डुरही के० डुरजिगंधनामकर्म, रसपण के० रस पांच कहे वे. तित्त के० तिक्करसनामकर्म, ते तिक्करस; कडु के० कटुकरसनामकर्म, ते कटुरस, ३ कसाय के० कषायलरसनामकर्म, ते कषायेदो रस; अंबिला के० आम्बरसनामकर्म, ते खाटो रस, आंबलीनो रस; ५ महुरा के० मधुररसनामकर्म ते मीठो रस. फासा के० हवे आठ फरस कहे वे. १ गुरु के० गुरुस्पर्शनामकर्म, २ लहु के० लघुस्पर्शनामकर्म, ३ मिज के० मृदुस्पर्शनामकर्म, ४ खर के० खरस्पर्शनामकर्म, ५ सी के० शीतस्पर्शनामकर्म, ६ उएह के० उष्णस्पर्शनामकर्म, ७ सिणिद्ध के० स्निग्धस्पर्शनामकर्म, ८ रुक्छ के० रूक्षस्पर्शनामकर्म, ९ अछ के० आठ स्पर्श जाणवा ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४१ ॥

ते गंधना वे जेद वे. १ जे कर्मने उदये कर्पूर, कस्तुरी, अने फूलना सुगंध -स-रखो शरीरनो गंध होय, ते कर्मनुं नाम सुरजिगंधनामकर्म कह्यैयें. २ शरीर श्री तीर्थकर तथा पद्मिनी स्त्रीनेज होय. ३ जे कर्मने उदये जीवनुं शरीर, लशणादिकनी पेरे मृतकनी पेरे दुर्गंधवाळुं होय, ते कर्मनुं नाम, डुरजिगंधनामकर्म कह्यैयें. ४ वे गंधनां नाम कहां.

हवे रसनां नाम कहे वे. ते रसना पांच जेद वे. जो पण क्षारादिक रस ग्रंथां-तरे मान्या वे ते पण एमांहे अंतर्जावे वे. १ जे कर्मना उदये जीवनुं शरीर, लीव क-रियाताना सरखुं तिक्त कडुं होय, ते तिक्करसनामकर्म. २ जे कर्मना उदये जीवनुं

શરીર, શુઠ અને મરી સરખું કરુ કહેતાં તીલા રસ જેવું હોય, તે કર્મનું નામ કટુ-
રસનામકર્મ. ૩ જે કર્મના ઉદયથી જીવનું શરીર, હરઢે અને વહેના સરખું કષાયેલા
રસ જેવું હોય, તે કર્મનું નામ પળ તેજ જાણવું. ૪ જે કર્મના ઉદયે જીવનું શરીર,
લીંબૂ અને આંબલીના રસ જેવું આમ્લ ષટલે ઝાટું હોય, તે કર્મનું નામ તેજ જા-
ણવું. ૫ જે કર્મને ઉદયે જીવને શરીરેં શેલડી, ડૂધ, અને સાકર જેવો મીઠો
રસ લઈયે, તે કર્મનું નામ, મધુરરસનામકર્મ. ૬ પાંચ રસનાં નામ કહ્યાં.

હવે આઠ સ્પર્શનાં નામ કહે ઢે. ૧ જે કર્મને ઉદયે જીવનું શરીર, લોહના ગોલાની
પેરેં જારી હોય, સહેજે નીચી ગતિ હોય, તે કર્મનું નામ ગુરુસ્પર્શ જાણવું. ૨ જે કર્મને
ઉદયે જીવનું શરીર, અર્કતૂલની પેરેં હલવું હોય, તે લઘુસ્પર્શનામકર્મ. ૩ જે કર્મને ઉ-
દયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, વેતસ તથા માખણની પેરેં સુકુમાલ મૃદુ હોય, તે મૃદુ-
નામકર્મ. ૪ જે કર્મને ઉદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, ગાયત્રી જીજની પેરેં વરસઠ
હોય, તે વરસઠનામકર્મ. ૫ જે કર્મના ઉદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, હીમની
પેરે અત્યંત શીતલ હોય, તે શીતનામકર્મ. ૬ જે કર્મના ઉદયે જીવના
શરીરનો સ્પર્શ, અગ્નિનીપેરેં ઝલ્લ હોય, તે ઝલ્લનામકર્મ. ૭ જે કર્મના ઉદયે જીવના
શરીરનો સ્પર્શ, ઘૃત તૈલની પેરેં ચીકટ લેહવંત હોય, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ
ક્લિગ્ધ જાણવું. ૮ જે કર્મના ઉદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, રાક્ષની પેરેં લૂઠ
નિઃલેહ હોય, તેનું નામ રૂઢ જાણવું. ॥ ૪૧ ॥

॥ ૬ વર્ણાદિક વીશ પ્રકૃતિમાંહે શુજ કેટલી ? અને

અશુજ કેટલી ? તે કહે ઢે. ॥

નીલ કસિણં ડુગંધં, તિત્તં કમુચ્ચં ગુરું ચરં રુક્કં ॥

સીચ્ચં ચ અસુહ નવગં, ઇકારસગં સુજં સેસં ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—નીલ કેળ નીલવર્ણ, કસિણં કેળ કુલવર્ણ, ૬ વે વર્ણ અને ડુગંધં, કેળ ડુ-
ગંધ, ૬ એક ગંધ, તથા તિત્તં કેળ તિત્તરસ, કમુચ્ચં કેળ કટુકરસ. ૬ વે રસ, અને
ગુરું કેળ ગુરુસ્પર્શ, ચરં કેળ ચરસ્પર્શ, રુક્કં કેળ રૂઢસ્પર્શ, સીચ્ચં કેળ શીતસ્પર્શ, ૬
ચાર સ્પર્શ. અસુહનવગં કેળ એવં અશુજ પાપપ્રકૃતિનું નવક જાણવું. અને સેસં
કેળ શેષ રહી જે ઇકારસગં કેળ અગીઆર પ્રકૃતિ, તે શુજ જાણવી ॥ ઇત્ય-
દ્યાર્થઃ ॥ ૪૨ ॥

ઔદારિકશરીરથી માંનીને ઇહાં સુધી જે કર્મપ્રકૃતિ કહી, તે સર્વપુજલવિપા-
કની કહી, જેજણી ઇનો વિપાક ષટલે રસોદય તે જીવાશ્રિત ઔદારિક શરીર આ-

શ્રયીને હોય. શરીર, અંગોપાંગ, વંધન, સંઘાતન, સંઘયણ, સંસ્થાન, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ. એ સમસ્ત વિશેષ જે કહ્યાં, તે શરીરપુજ્જલને વિષે હોય. તેથી એનાં હેતુ-જૂત કર્મ, તે પુજ્જલવિપાકી કહીયે. તથા અહીં શરીરના વર્ણાદિક, લોકવ્યવહારન-યથી લેવા, અન્યથા નિશ્ચયનયમતેં તો ઔદારિકાદિકશરીર પુજ્જલેં પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ, એવં વીશ ગુણ હોય. પણ અહીં જે વર્ણાદિક લોકવ્યવહારેં કહેવાય તે ઝલ્કટ વર્ણાદિક પર્યાય હેતુજૂત નામકર્મ, તેની પ્રકૃતિ કહી, તેમાંહે એક નીલો, વીજો કાલો, એ બે વર્ણ; તથા એક ડુર્ગંધ, એવં ત્રણ તથા તિત્ત અને કટુ એ બે રસ, એવં પાંચ; તથા ગુરુ, સ્વર, રૂઢ અને શીત, એ ચાર સ્પર્શ; એ નવ પ્રકૃતિ લોકને વિષે અનિષ્ટ હોય. તે માટે અશુજ છે તેથી એના હેતુજૂત કર્મનું નામ પણ અશુજ જાણવું, જે કારણ માટે સંકેશેં એનો કટુરસ વધે, અને વિશેષેં ઘટે, તેથી એ નવ, પાપપ્રકૃતિમધ્યેં લેખવીયેં, તેથી એ અશુજનવક કહ્યું. પાપ પ્રકૃતિમાંહે સામાન્યેં વર્ણાદિ ચાર અશુજ કહ્યાં છે. અને અહીં વિશેષેં નવ કહ્યાં.

એ નવ જ્ઞેદથી શેષ રહ્યા અગીઆર જ્ઞેદ, તે શુજ છે, સર્વ લોકને ઇષ્ટ હોય, તે જાણી તેનું નિમિત્તજૂત જે કર્મ, તે પણ વિશુઠેં તેનો મિષ્ટરસ વધે, તે માટે શુજ પુ-ણ્યપ્રકૃતિ કહી. તે અગીઆરનાં નામ કહે છે. શ્વેત, પીત ને રક્ત, એ ત્રણ વર્ણ. એક સુરજિગંધ. કપાયલ, આમ્લ ને મધુર, એ ત્રણ રસ. લઘુ, મૃદુ, સ્થિગ્ધ અને ઝક્ષ, એ ચાર સ્પર્શ. એવં અગીઆરને વિશેષનયેં પુણ્યપ્રકૃતિ કહીયેં. એ વર્ણાદિક વીશ ના-મની પ્રકૃતિ કહી ॥ ૪૨ ॥

॥ હવે આનુપૂર્વી નામકર્મ કહે છે. ॥

ચતુર્હગ્ધ્વણુપુર્વી, ગૃહ પુર્વિહગં તિગં નિઆનુજુઅં ॥

પુર્વીજદર્જવક્રે, સુહ અસુહ વસુહ વિહગ ગૃહ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—ચતુર્હગ્ધ્વ કેળ ચાર જ્ઞેદ ગતિની પેરેં, અણુપુર્વી કેળ આનુપૂર્વી નામ છે. ગૃહપુર્વીહગં કેળ ગતિ ને આનુપૂર્વી, એ વેદુ લેતાં ઢિક કહેવાય. અને તિગંનિઆનુ-જુઅં કેળ જે વારેં એને પોતાના આયુસહિત લહિયેં, તેવારે આનુપૂર્વીનું ત્રિક થાય. પુર્વીજદર્જવક્રે કેળ આનુપૂર્વીનો ઝદય તે વિગ્રહગતિયેં, સુહ કેળ શુજ ચાલ, અસુહ કેળ અશુજ ચાલ, વસ કેળ વલદની પેરેં, ઝદ કેળ ઝંટની પેરેં, એ બે પ્રકારેં વિહગગૃહ કેળ વિહાયોગતિનામકર્મ ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ૪૩ ॥

ચાર જ્ઞેદેં ગતિની પેરેં આનુપૂર્વીનામકર્મ છે. એક નરકાનુપૂર્વી, વીજી મનુષ્યાનુપૂર્વી, ત્રીજી દેવાનુપૂર્વી, ચોથી તિર્યંચાનુપૂર્વી. એ ચાર આનુપૂર્વીનામ છે. ઇહાંથી સમ-

श्रेणिव्यतिरिक्त नरकमांहे अवतरतां एक समय त्यां लगे समश्रेणियें जाये, त्यांथी जेम बलदने नाये जाळी गमाणे बांधियें, तेम नरकानुपूर्वीनी उदय, उत्पत्तिक्षेत्र न रकें आणे. तेम तिर्यचमांहेपण द्विसमय, त्रीसमय, चतुःसमय, एक वक्रादिक गति अवतरतां तिर्यगानुपूर्वीनो उदय होय, तेम मनुष्यगतिमध्ये उपजतां वक्रगतिये मनुष्यानुपूर्वीनो उदय जाववो, तेम देवतामांहे अवतरतां वक्रगतिक्षेत्रें देवानुपूर्वीनो उदय. ए चारे आनुपूर्वी, क्षेत्रविपाकनी ठे, तेथी ज्यां श्रमश्रेणिथी वळे, ते क्षेत्र आनुपूर्वी उदय आवे.

तथा ज्यां आगल नरकद्विक कळुं, त्यां नरकगति अने नरकानुपूर्वी, ज्यां तिर्यक् द्विक कळुं, त्यां तिर्यचगति तिर्यचानुपूर्वी. ज्यां मनुष्यद्विक त्यां मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी. ज्यां सुरद्विक त्यां देवगति ने देवानुपूर्वी. ए बे बे प्रकृति द्विकशब्दें लेवी. ए संज्ञा पूर्वे नथी कही, ते माटे अहीं कही.

ज्यां त्रिक कहे, त्यां आयु सहित त्रण लेवी. नरकत्रिक ते नरकगति, नरकानुपूर्वी, नरकायु. तिर्यचत्रिक ते तिर्यचगति, तिर्यगानुपूर्वी, तिर्यगायु, ए त्रिकसंज्ञा कहीयें. एम मनुष्यत्रिक ते मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी, मनुष्यायु. देवत्रिक ते देवगति, देवानुपूर्वी, देवायु. ए आनुपूर्वी नामकर्मनो उदय, जीवने जेवारें बे समयादिकनी विग्रहगति करे, तिहां आय. एम आनुपूर्वीनाम कळुं.

हवे विहायोगति नाम कहे ठे. जे कर्मना उदयथी प्राणी चालतो थको वृषज ए-टले बलदनी पेरें, तेमज हाथीनी पेरें, हंसादिकनी पेरें, जळी रीतें चाले, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम शुजविहायोगति कहीयें. तथा जे कर्म उदयें उंटनी पेरें, खरनी पेरें, तीडनी पेरें, चालतां बन्ने पग घसाय, एवी माठी चालने जीव पामे, ते अशुज विहायोगति कहीयें. पूर्वे गतिनाम कळुं, तेथी एने जिनपणुं जणाववाने विहाय केण आकाशनाम पूर्वे जोड्युं, तेथी खगति पण कहीयें. अवकाशें चालवुं, ते विहायोगति कहीयें, ए त्रण जीवने होय. एम चौद पिंडप्रकृतिना पांशठ तथा पंचोत्तरे जेदनुं स्वरूप कळुं ॥ ४३ ॥

॥ हवे आठ प्रत्येक प्रकृतिनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

परघा उदया पाणी, परेसिं बलिणंपि होइ डुधरिसो ॥

उससिण लक्ष्मिजुत्तो, हवेइ ऊसासनामवसा ॥ ४४ ॥

अर्थ— परघाउदया केण पराघातनामकर्मना उदयथी पाणी केण प्राणी एटले जीव, ते परेसिं केण पोताथकी बीजा बलिणंपि केण बलवंत जीवने पण होइडुधरिसो

के० दुःखें जीपवा योग्य अंग होय. अने उससिणलज्जितुतो के० श्वासोद्वासनुं लब्धि युक्त एटले पामबुं ते हवेइजसासनामवसा के० उश्वासनामकर्मने वशें एटले उदयें करी होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४४ ॥

पराधात नामकर्मना उदयथी जीव, द्रव्यप्राण जे पांचेंद्रिय, त्रण बल, श्वासोद्वास अने आयु. ए दश द्रव्य प्राणने धरे तथा ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूपने धरे, तेने प्राणिशब्दें जीव कह्यीयें. ते परेसिं के० आप विना बीजा जीवने तथा वैरीने पण दुर्द्धर्ष एटले दुःखें, घणें उपायें करी एह पराजव्यो जाशे ? एवी बुद्धि, बलवंतने पण उपजावे, तो निर्वल वैरीथी केवी रीतें आसंग्यो जाय ? एटले जे कर्मना उदयथी सवल राजसज्जामां पण वोढतो थको बीक न राखे, परंतु उलटा तेनाथी बीजा घणा जण बीहे, तेना दर्शनमात्रथी पण वैरी कंपायमान थाय. एवो प्रतापवान् जे जीव होय, ते पराधात नामकर्म. ए प्रथम प्रत्येक प्रकृति जाणवी.

उश्वास के० उंचो श्वास शरीराज्यंतरचारि वायुविशेष, आनप्राण एवे नामे, एना कहेवायकी निःश्वास पण लेवो, जे नीचो उश्वास मूकवो, ते निःश्वास जाणवो. ए वेहु जे कर्मना उदयथी सुखें लही शके, ते कर्मनुं नाम, श्वासोद्वासनामकर्म जाणवुं. ए लब्धनुं नाम श्वासोद्वासलब्धि, ए वेहु कर्मना उदयथी होय ते जणी औदयिकी प्रकृति कह्यीयें. तेणे लब्धियुक्त एटले सहित जीव होय अने श्वासोद्वास पण पर्याप्तिने उदयें तद्योग्य पुज्जल ग्रही श्वासोश्वासपणे परिणमावी अवलंबि मूकीयें एवी शक्ति होय, अने श्वासोश्वास व्यापारव्यय करी श्वासोश्वास प्राण ए त्रणना जेद तथा सर्व लब्धि क्षायोपशमिकी शास्त्रें कह्यीयें ठैयें पण ते प्रायिक वचन ठे जे जणी वैक्रिय-लब्धि, आहारकलब्धि इत्यादिक औदयिकी पण होय. तथा वीर्यांतराय क्षायोपशम पण एनो निमित्त होय. ते माटे औदयिकी थकां क्षायोपशमिकी केहेतांथकां पण विरोध नथी.

॥ हवे आतपनामकर्मनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

रवीर्विवेज जिअंगं, तावजुअं आयवाउ नउजलणे ॥

जमुसिण फासस्स तहिं, लोहियवस्स उदउत्ति ॥ ४५ ॥

अर्थ—रवीर्विवेज जिअंगं के० सूर्यमंडलने विषे रत्नना जीवनुं अंग, तावजुअं के० ताप उष्ण प्रकाश सहित ते आयवाउ के० आतपनामकर्मना उदयथी होय, पण नउजलणे के० ते आतपनामकर्म अग्नि शरीरें न होय. जमुसिणफासस्सतहिं के० जे जणी उष्णस्पर्शनो उदय ते अग्निना शरीरें ठे तथा लोहियवस्सउदउत्ति के० राता

વર્ણનો ઉદય છે તેથી ઉષ્ણ થકો પણ રાતો પ્રકાશ કરે છે ॥ इत्यद्वारार्थः ॥ ૪૫ ॥
 સૂર્યને વિમાને જે રત્નના બાદર એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા પૃથિવીકાયિત્ર્યા જીવ છે તેના
 શરીર, શીતસ્પર્શવંત છે, તેમ ઠતાં પણ તેજઃ પ્રકાશઉષ્ણતા કરે, તાવમાદિક તાપ નીપ-
 જાવે ઉષ્ણપ્રકાશ અજવાલું કરે સૂર્યમંડલને વિષે રત્નના જીવનું અંગ. તે આતપનામ-
 કર્મના ઉદયથી એવો શરીરનો તેજઃપ્રકાશ પામે એ કર્મ, બાદર પૃથિવીકાયિત્ર્યા પર્યા-
 પ્તાને પ્રાયોગ્ય હોય, તે જાણી બીજાને એનો ઉદય ન હોય; કોઈ કહેશે કે એ કર્મનો
 ઉદય અગ્નિના જીવને પણ હશે, જે માટે તે પણ ઉષ્ણપ્રકાશ કરે છે ? તે નિષેધે છે.
 જ્વલન ઇટલે અગ્નિના જીવને તે કર્મનો ઉદય નથી, તેજકાયિત્ર્યા જીવને શરીરઆ-
 શ્રયી ઉષ્ણસ્પર્શનો ઉદય છે તેથી તે અગ્નિ જેમ જેમ ઢૂકતો હોય, તેમ તેમ તે અગ્નિ-
 માંહેથી વીઠડેલા કેટલાએક અગ્નિકાયિત્ર્યા જીવ છે તેના શરીરનો ઉષ્ણસ્પર્શ આપણા
 શરીરે લાગે છે. પણ તે પ્રકાશ ઉષ્ણ જાણવો નહીં. તે જાણી અત્યંત દૂરથકો તાપ ન
 કરે. જેમ જેમ નજીક હોય, તેમ તેમ તાપ કરે અને સૂર્યમંડલ તો દૂર થકી તપે છે.
 તથા અગ્નિના શરીરે વ્યવહારે કરી રાતા વર્ણનો ઉદય છે તેથી કરી તેનો પ્રકાશ
 રાતો થાય છે માટે રક્તવર્ણ જે પ્રજા તે તેજકાયિત્ર્યાજીવનાં શરીર જાણવાં પણ આતપ
 નથી. એ જાવ છે. ॥ ૪૫ ॥

॥ હવે ઉદ્યોતનું સ્વરૂપ કહેવું છે. ॥

અણુસિણ પયાસરૂવં, જિઅંગમુજ્જો અણ્ણ ઉજ્જોઆ ॥
 જહ્ દેવુત્તર વિક્કિઅ, જોહ્સ સ્વજ્જોઅ માહ્વ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ-અણુસિણ કે જે અણુષ્ણ ઇટલે ઉષ્ણ નહીં, પરંતુ શીત હોય અને પયાસ-
 રૂવં કે પ્રકાશરૂપ ઇટલે પ્રકાશ સહિત જે જિઅંગમુજ્જોઅણ્ણ કે જે જીવનું
 શરીર, ઉદ્યોત કરે તે હાં ઉજ્જોઆ કે ઉદ્યોતનામના ઉદયથી જાણવો. જહ્ કે
 યતિ અને દેવ કે દેવતાને ઉત્તરવિક્કિઅ કે ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ કરતાં હોય જોહ્સ
 કે જ્યોતિષીમંડલે વિમાન સ્વજ્જોઅમાહ્વ કે સ્વદ્યોતાદિકની પેરે શરીરે ઉદ્યોતતાનો
 ઉદય હોય. ॥ इत्यद्वારार्थः ॥ ૪૬ ॥

ઉષ્ણપ્રકાશથી જિન્ન જે શીત પ્રકાશરૂપ અજવાલું કરે, જે ઉષ્ણસ્પર્શપ્રકાશ અગ્નિ
 કરે તેથી જિન્ન પ્રકાશ કરે, તેના ઉદયથી જીવનું અંગ કહેતાં શરીર, શીતપ્ર-
 કાશ અજવાલું કરે. તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ ઉદ્યોત કહીયે. અહીં ઉદ્યોતના ઉદય
 સ્વામી દેખાડે છે.

યતિ ઇટલે સાધુ, વૈક્રિય લબ્ધિયે કરી ઉત્તર વૈક્રિયરૂપ કરે તથા દેવતા પણ

मूलगा जवधारणीय शरीरथी वीजुं जावा आववा सारु उत्तरवैक्रियरूप करे, तेनो प्रकाश शीत होय, ते उद्योतनामना उदयथी जीवने जाणवो. तथा ज्योतिषी जे चंद्रमा, ग्रह, नक्षत्र, तारा, ए चारे जातिना ज्योतिषीना विमानें जे पृथिवीकायिआ रत्नना जीव, तेनां शरीर ठे; तेने उद्योतनो उदय जाणवो. तेम खजुआने पण जाणवो. आदि शब्दथकी रत्न औषधि प्रमुख रात्रें दीपक सरखी देखाय ठे, ए रीतें ज्यां शीत-प्रकाश देखाय, त्यां उद्योतनामकर्म उदय जाणवो. ॥ ४६ ॥

॥ हवे अगुरु लघु तथा तीर्थकरनामनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

अंगं न गुरु न लहुअं, जायइ जीवस्स अगुरु लहु उदया ॥

तिष्ठेण तिहुअणस्सवि, पुज्जो से उदउं केवल्लिणो ॥ ४७ ॥

अर्थ—अंगं के० शरीर, नगुरुनलहुअं के० ज्ञारी पण न थाय अने हलवुं पण न थाय, जायइजीवस्सअगुरुलहुउदया के० जीवने अगुरु लघुनामकर्मना उदयथी होय अने तिष्ठेण के० तीर्थकरनामकर्मना उदयथी तिहुअणस्सवि के० त्रिभुवनने एटले स्वर्ग मृत्यु पातालवासी जीवोने पण पुज्जो के० पूजनीय होय. उदउंकेवल्लिणो के० तेनो उदय केवलीने होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ४७ ॥

अंगं के० जीवनुं औदारिकादिक शरीर, ते गुरु एटले ज्ञारी अत्यंत स्थूल निर्वहुं न जाय एवुं पण न होय तथा लघु एटले हलवुं अत्यंत दुर्बल पण न होय, जो अत्यंत लघु होय तो वायरे उमाडतां राख्युं न जाय, तेथी अत्यंत स्थूल पण नहीं अने अत्यंत कृश पण नहीं. एवुं समधारण शरीर, जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते कर्मनुं नाम अगुरुलघुनामकर्म जाणवुं.

हवे तीर्थकरनामकर्म कहे ठे. तीर्थकरनामकर्मना प्रदेशोदयथी पण आझाऐश्वर्य अन्य प्राणीनी अपेक्षायें विशेष होय तथा जे जवें तीर्थकर पदवी पामशे, ते जवने विषे कल्याणक महोत्सवें इंद्रादिक पूजे, स्तवे तथा एक आहारनिहार करतां कोइ देखे नहीं, वीजुं रोगरहित सुगंधिसहित प्रस्वेद, मल रहित शरीर होय. त्रीजुं सुगंधिमान् श्वासोश्वास होय. चोथुं लोही, मांस उज्ज्वल. ए चार अतिशय जन्मथी प्रदेशोदय होय तथा चार घातीआं कर्म, क्षय कस्या पढी केवलज्ञान पामे थके तीर्थकरनामकर्मने उदयें समवसरणादि विभूति होय, पांत्रीश गुण सहित वाणीयें करी जव्यजनने प्रतिबोधि तीर्थकर कहेतां साधु, साधवी, आवक, आविकारूप चतुर्विध संघनी स्थापना करे तथा प्रथम गणधरनी स्थापना करे तथा देशना अफल न थाय तथा कर्मक्षयथी अगीआर अतिशय थाय. देवताना कस्या उगणीश अतिशय होय, ए सर्व तीर्थकरनामकर्मना रसोदयथी थाय ॥ ४७ ॥

॥ हवे निर्माण नामकर्मनुं स्वरूप कहीयें ठैयें. ॥

अंगोवंग निअमिणं, निम्माणं कुणइ सुत्तहारसमं ॥

उवघाया उव हम्मइ, सतणु अवयवलंवि गाईहिं ॥ ४८ ॥

अर्थ—अंगोवंग के० अंगोपांगनुं निअमिणं के० ठामनुं ठाम आणवुं, ते निम्माणकुणइ के० निर्माणनामकर्म करे, सुत्तहारसमं के० ते सूत्रधार सरखुं जाणवुं. उवघाया के० उपघातनामकर्मथी उवहम्मइ के० हणाय, पीडाय, सतणु के० पोताना शरीरना, अवयव के० अवयवें करी लंविगाईहिं के० पडजीजी चोरदंतादिकें करी ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ४८ ॥

औदारिकादिक त्रण शरीरनां अंगोपांग हाथ, पंग, पेट, पुंठ, मस्तकादिक जे ज्यां जोश्यें, ते त्यां थापे, पण फेरफार न होय. हाथने ठामें पंग न होय, अने पंगने ठामे हाथ न होय, परंतु पंगने स्थानकें पंग अने हाथने स्थानके हाथ होय, एम पंचेंद्रियपणुं जे ज्यां ते त्यां होय, एम अंगोपांगनो नियम निऊर, जे कर्मना उदयथी जीव करे, ते निर्माणनामकर्म. ए कर्में करी अंगोपांगनामें करी नीपजाव्यां जे अंगोपांग तेनां ठाम, व्यवस्था होय. अहीं दृष्टांत देखाडे ठे. जेम सूत्रधार, काष्ठपाषाणनी पुतलीनो करनार पुतलीने घडतो जूदां जूदां हाथ पंगना आकारना काष्ठखंरु ते ज्यां जेवा जोश्यें त्यां तेवा मेलीने पुतली करे, ते निर्माणनामकर्म.

हवे उपघात नामकर्मनुं स्वरूप कहे ठे. उपघात नामकर्मथी जीव हणाय, पीडाय, खलना पामे. शोणे करी खलना पामे? ते कहे ठे. सतणुअवयव के० पोतानां अंग, पडजीजी, चोरदंत, तथा अधिक अंगुलि होय. तथा रसोद्वी प्रमुख अधिके अंगें करी तथा उठे अंगें करी जीव दुःख पामे, ते उपघातनामकर्मनो उदय जाणवो.

॥ हवे त्रसादिक दश प्रकृतिनुं स्वरूप कहे ठे. ॥

वि ति चउ पणिंदि तस्सा, वायरउ वायराजिआ थूला ॥

निअ निअ पज्जाति जुआ, पज्जाता लद्धि करणेहिं ॥ ४९ ॥

अर्थ—वि के० वे इंद्रिय, ति के० तेंद्रिय, चउ के० चौरिंद्रिय, पणिंदि के० पंचेंद्रिय जीव, ते तस्सा के० प्रथम त्रस नामकर्म. वीजुं वायरउ के० वादरनामकर्मना उदयथी वायराजिआथूला के० जीव वादर, स्थूल कहेवाय, सूक्ष्म फीटी वादर थाय. त्रीजुं निअनिअपज्जातिजुआ के० पोतपोतानी जेटली पर्याप्ति होय तेदली पर्याप्ति सहित जीव होय, ते पज्जातालद्धिकरणेहिं के० अपर्याप्ता लब्धि करी तथा करणे करी ए वे जेदें करी पर्याप्ता तेमज अपर्याप्ता पण वे जेदें जाणवा ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ४९ ॥

१ जे त्रास पामे तापादिकें करी दुःखथकी व्रीक प्राप्तो ठायायें आवे तथा आ-

હારાદિકને અર્થે સ્થાનાતરે જાય તે ત્રસ. જે કર્મને ઉદયે જીવ સ્થાવરપણું ઠાંકી બે
 ઇંદ્રિયાદિક ત્રસપણું પામે, ત્રસ નામ ધરાવે જે કર્મના ઉદયથી તે ત્રસનામકર્મ. તથા
 જે કર્મથી જીવ, ત્રસપણું મૂકી થાવરપણું પામે તે સ્થાવરનામકર્મ. વીજો વાદર ઇટલે
 ઇંદ્રિયેં ગ્રહવા યોગ્ય, જો પણ એકેંદ્રિય પૃથિવ્યાદિક ચારનાં શરીર, એક, બે તથા સં-
 સ્ખ્યાતાં મલ્યાં થકાં પણ ઇંદ્રિયેં ગ્રહવાય નહીં, કેવલ અસંસ્ખ્યાતા શરીરનો પિંડ ઇં-
 દ્રિયેં ગ્રહવાય, તે પણ વાદર કહેવાય. અને જો અસંસ્ખ્યાતા અસંસ્ખ્યાતા જોડે મલે, તો
 પણ જે ઇંદ્રિયેં ન ગ્રહવાય, તે સૂક્ષ્મશરીર કહીયેં. એ બે પ્રકૃતિ પણ પુજ્જલવિપાકીની
 છે. તેથી આપણું વિપાકશરીર, પુજ્જલ દેખાવે, તે જાણી વાદરપર્યાયનું નિમિત્ત, તે વા-
 દરનામકર્મ અને જે સૂક્ષ્મપર્યાયનું નિમિત્ત, તે સૂક્ષ્મનામકર્મ. એમ વાદરનાકર્મ ને સૂ-
 ક્ષ્મનામકર્મ બે સાથે કહ્યાં.

૩ હવે ત્રીજું પર્યાસિનામકર્મ કહે છે. જે કર્મના ઉદયથી જીવ, આરંજેલી પર્યાસિ
 પૂર્ણ કસ્યા વિના મરે નહીં, તે પર્યાસિનામકર્મ જાણવું. ત્યાં એકેંદ્રિયને ધૂરની ચાર પ-
 ર્યાસિ તથા વિકલેંદ્રિયને અને અસન્નિયા પંચેંદ્રિયને જાણા હોય, તે જાણી પાંચ પર્યા-
 સિ હોય, તથા સન્નિયા પંચેંદ્રિયને મન હોય, તે જાણી ૭ પર્યાસિ ઉત્પત્તિના પ્રથમ
 સમયથી આરંજે. તે આપ આપણી આરંજેલી પર્યાસિ પૂર્ણ કસ્યા પઠી મરે, પણ અધુ-
 રિયેં ન મરે, તે લઘ્વિપર્યાસો તથા કરણ ઇટલે આહાર, શરીર અને ઇંદ્રિય પર્યાસિ
 પૂર્ણ નથી થઈ, ત્યાં સુધી તેને કરણ અપર્યાસો કહીયેં. અને પૂર્ણ થાય પઠી કરણપ-
 ર્યાસો કહીયેં. અથવા જે જે પર્યાસિ પૂરી કરી નથી તે તેની અપેક્ષાએં કરણ અપર્યા-
 સો અને પૂરી કરી તેની અપેક્ષાએં કરણપર્યાસો અને જે કર્મના ઉદયથી આરંજેલી
 પર્યાસિ, પૂર્ણ કસ્યા વિના મરે, તે લઘ્વિઅપર્યાસો હોય. તે અપર્યાસિનામ કર્મ. ત્યાં
 પર્યાસિ કહેતાં પુજ્જલના ઉપચયથી થયું જે પુજ્જલપરિણમનહેતુશક્તિ વિશેષ, તે
 વિષય જોડે ૭ પ્રકારે છે. ૧ આહાર, ૨ શરીર, ૩ ઇંદ્રિય, ૪ સ્વાસોશ્વાસ, ૫
 જાણા, ૬ મન. એ ૭ પર્યાસિ છે. તે મધ્યે ૧ જે શક્તિવિશેષેં જીવ, પુજ્જલ ગ્રહી સ્વલ
 રસ જૂદા કરે, તે આહારપર્યાસિ. ૨ જે શક્તિવિશેષેં રસ થયો તેને સાત ધાતુપણે પ-
 રિણમાવે, તે વીજી શરીરપર્યાસિ. તે ધાતુને દ્રવ્યેંદ્રિયપણે પરિણમાવવાની શક્તિ, તે
 ત્રીજી ઇંદ્રિયપર્યાસિ. ૪ શ્વાસોશ્વાસ વર્ગણાદલ લઈ શ્વાસપણે પરિણમાવી અવલંબી
 મૂકવાની, તે ચોથી શ્વાસોશ્વાસપર્યાસિ ૫ જાણાદ્રવ્ય લઈ જાણપણે પરિણમાવી અ-
 વલંબી મૂકવાની શક્તિ, તે પાંચમી જાણાપર્યાસિ. ૬ મનોદ્રવ્ય લઈ મનપણે પરિણમાવી
 અવલંબી મૂકવાની શક્તિ, તે ષઠી મનપર્યાસિ. એ ૭ પર્યાસિનો આરંજ સમકાલેં
 હોય, તે પઠી એક સમયેં આહાર પર્યાસિ પૂર્ણ કરે, તે પઠી અંતરમુહૂર્તેં શરીરપર્યાસિ

પૂર્ણ કરે, તે પઠી ઔદારિક શરીરવાલો અંતરમુહૂર્ત મુહૂર્તને આંતરે શેષ ચાર પર્યાસિ પૂર્ણ કરે અને વૈક્રિય તથા આહારક શરીરવાલો સમયને અંતરે પૂર્ણ કરે. આગલી વે પર્યાસિ સૂક્ષ્મ છે, તેથી કાલનો ફેર થાય. જેમ ઠ જળી કાંતનારી, સાથે કાંતવા બેઠી તેમાં જે સ્થૂલ કાંતે, તે વહેલું કોકરું પુરું કરે અને સૂક્ષ્મ કાંતે તે, મોરું કોકરું જરે, એમ પર્યાસિને પણ જાવવી ॥ ૪૯ ॥

॥ હવે પ્રત્યેક નામકર્મ કહે છે. ॥

પત્તે અતણ પત્તે, ઉદણં દંતઅઠિમાઙ્ચિરં ॥

નાજીવરિ સિરાઙ્ચ સુહં, સુજગાઁ સવજણાઙ્ચો ॥ ૫૦ ॥

અર્થ:—પત્તેઅતણ કેળ ઔદારિક તથા વૈક્રિય શરીર, પ્રત્યેક એટલે જીવ જીવ-પ્રત્યે જૂઠું જૂઠું નિરાલું આપ આપણી નિઘાનું શરીર હોય. ઉદણં કેળ જે કર્મના ઉદયથી તે પત્તે કેળ પ્રત્યેક નામકર્મ, એટલે સાધારણ અનંતા જીવનું એક શરીર નિગોદ છે. તે મૂકીને પ્રત્યેક શરીરપણું પામે જે કર્મથી; તે પ્રત્યેકનામકર્મ. તથા પ્રત્યેકપણું મૂકી સાધારણમાંહે અવતરે, સાધારણ નામ ધરાવે જે કર્મના ઉદયથી તે સાધારણનામકર્મ. તથા ૫ દંતઅઠિમાઙ્ચિરં કેળ દંત અસ્થિ પ્રમુખ અવયવનો દૃઢ વંધ હોય સ્થિર નિશ્ચલ હોય, જે કર્મના ઉદયથી તે સ્થિરનામકર્મ. તથા કાન, પાપણ, જીજ્ઞ પ્રમુખ શરીરાવયવ, જે કર્મના ઉદયથી અસ્થિર એટલે ચપલ હોય, તે અસ્થિરનામકર્મ. એ બે પ્રકૃતિનો ઉદય અવિરોધી છે, ધ્રુવોદય જળી સાથે હોય.

૬ હવે શુજનામકર્મ કહે છે. નાજીવરિસિરાઙ્ચસુહં કેળ નાજી ઉપરલાં અંગ હસ્ત પ્રમુખ મસ્તકાદિક અવયવ શુજનામકર્મના ઉદયથી શુજ હોય, તેને સ્પર્શે કોઈ અપ્રીતિ ન પામે તથા નાજીની નીચેનાં અંગ જે પગ પ્રમુખ, તે જેને લાગે તેથી તે અપ્રીતિ પામે, તે અશુજનામ કર્મથી હોય. એ બે પ્રકૃતિ પણ ધ્રુવોદયી ઉદયે અવિરોધિની છે.

૭ હવે સૌજાગ્યનામકર્મ કહે છે. સુજગાઁસવજણાઙ્ચો કેળ સૌજાગ્યનામકર્મના ઉદયથી જીવ તથાવિધ ઉપકાર કહ્યા વિના તથા સ્વજનાદિક સંબંધ વિના પણ સર્વજનને ઇષ્ટ, વહ્નજ હોય, સુબાહુની પેરે. તથા દૌર્જાગ્યનામકર્મના ઉદયથી જીવ, કોઈને ઘણા ઉપકાર કરે તો પણ તથા સ્વજનાદિકને પણ વસુદેવના પૂર્વજવનો જીવ, નંદીષેણની પેરે અનિષ્ટ લાગે, તે દૌર્જાગ્યનામકર્મ ॥ ૫૦ ॥

॥ હવે સુસ્વરનામકર્મ કહે છે. ॥

સુસરા મહુર સુહ ઘુણી, આઙ્ચા સવલોઅ ગિઞ્ચવર્જ ॥

જસર્જ જસક્તિર્જ, આવરદસગં વિવજ્જહં ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—સુસરા કે ૦ સુસ્વરનામકર્મના ઉદયથી મહુર કે ૦ મધુર મીઠો, સુહ કે ૦ સુહ-
દાયિ, ઝુણી કે ૦ ધ્વનિ ઇટલે સ્વર હોય. આશ્જ્ઞા કે ૦ આદેયનામકર્મથી તે પુરુષનું
સંવદ્ધોઅ કે ૦ સર્વ લોકને ગિપ્ત કે ૦ ગ્રહવાયોગ્ય એવું વર્ત કે ૦ વચન હોય, જસર્તજસ-
કિર્તીર્ત કે ૦ યશકીર્તિનામકર્મથી જીવની યશ, કીર્તિ સર્વત્ર હોય. યાવરદસગંવિવજ્ઞાં
કે ૦ સ્થાવરદશકો એ થકી વિપરીતાર્થ જાણવો ॥ ૬૧ ॥

૭ કોકીલાની પેરેં જીણો, મીઠો, શુક, શુકસાલહી કહેતાં મેના તથા મયૂરની પેરેં
શુજ સુહદાયિ હુઃસ્વારક સ્વર લહીયેં, તે સુસ્વરનામકર્મના ઉદયથી જાણવો. તથા
સ્વર, ઝંટ, ફેતકારી, હુંકરી, માઝાર, ઘૂડના શબ્દની પેરેં કરવો, કાગના સ્વરની પેરેં
અનિષ્ટ, ઘોઘરો વિરૂપ સ્વર પામીયેં, તે હુઃસ્વરનામકર્મનો ઉદય, એ જાણાપર્યાંતિ
પૂરી કર્યા પછી હોય, તે જાણી વચનપ્રતિબંધ છે અને શ્રોત્રેંદ્રિયને સુહદાયી તથા
હુઃસ્વાદાયિ હોય.

૮ આદેયનામકર્મના ઉદયથી જીવનું વચન, શુજ શકુનના વચનની પેરેં ઇષ્ટ માનવા
યોગ્ય સુખેં સમજવા યોગ્ય હોય, તેમજ અનાદેયનામકર્મના ઉદયથી જીવ જો પણ
કાહ્યું હિતકારક વચન કહે, તોપણ તેનું વચન કોશને સુહાય નહીં, અશુજ શકુનની
પેરેં અનિષ્ટપણે માને, સુસ્વર થકા પણ અપશકુનની પેરેં સુહાય નહીં. અહીં આદેયથી
માન્ય વચન હોય અને સુસ્વરનામકર્મથી સુકંઠ હોય ઇટલો જોદ જાણવો.

૧૦ જે એકદિશેં નામ વિસ્તરે, તે કીર્તિ; અને જે ચારે દિશાયેં શોજા બોલાય, તે
યશ, અથવા દાન શીલાદિક ગુણેં કરી શોજા વધે, તે કીર્તિ અને પોતાના પરાકર્મે
દ્રવ્યજાવ શત્રુજયાદિક ગુણ વિસ્તરે, તેને યશ કહીયેં. એ બે વાનાં જે કર્મના ઉદયથી
જીવ લહે, તે યશઃકીર્તિનામકર્મ. તથા જેના ઉદયથી યશઃકીર્તિ ન લહે, તે અયશઃ-
કીર્તિનામકર્મ. એ ત્રસ દશકો કહ્યો.

અને એ થકી વિપરીત ઝલટો અર્થ સ્થાવરાદિક દશ નામકર્મનો જે જોદ, જે જાણી
ત્રસ ફીટી સ્થાવર થાય, તે સ્થાવર નામ કર્મ, તેમજ વાદરપણું ફીટી સૂક્ષ્મપણું પામે,
એમ અનુક્રમે સ્થાવર દશક જાણવું. ઇટલે ત્રસવિંશતિનું સ્વરૂપ કહ્યું. એ રીતે નામ-
કર્મના શરૂશરૂ તથા ત્રાણ તથા એકસો ને ત્રણ જોદનું સ્વરૂપ કહ્યું. ॥ ૫૧ ॥

॥ હવે ગોત્ર તથા અંતરાય એ બે કર્મ કહે છે. ॥

ગોત્રં હુહુચ્ચ નીચ્ચં, કુલાલ ઇવ સુધમ ઝુંજલાઈચ્ચં ॥

વિગ્ધં દાણે લાજે, જોગુવજોગેસુ વિરિણ્ચ ॥ ૫૨ ॥

अर्थ— गांअं के० गोत्रकर्म, डुह के० वे जेदें ठे. एक उच्च के० उच्चैर्गोत्र, बीजुं नीअं के० नीचैर्गोत्र, त्यां कुलालश्वसुघड के० कुंजारनी परें घडेला जला घमा सरखुं उच्चैर्गोत्र, अने जुंजलाईअं के० कुंजार अशुज जुंजल एटले मदिरा प्रमुखनो घमो पण घडे, तेना सरखुं नीचैर्गोत्र, तथा विग्ध के० अंतरायकर्म पांच जेदें एक दाणे के० दानांतरायकर्म, लाजे के० लाजांतरायकर्म, जोग के० जोगांतरायकर्म, उपजोगेसु के० उपजोगांतरायकर्म, विरिएअ के० वीर्यांतरायकर्म ॥ इत्युक्तार्थः ॥ ५२ ॥

ते गोत्रकर्मना वे जेद. एक उच्चैर्गोत्र, बीजुं नीचैर्गोत्र, ते वे दृष्टांतें करी समजावे ठे. विशिष्टजाति क्षत्रियकाश्यपादिक, उग्रादिककुल, उत्तमबलविशिष्टरूप ऐश्वर्य, तपो गुण, विद्यागुण सहित होय ते उच्चैर्गोत्र तथा जिह्मुकादिक, कुलहीन जात्यादिक लहे- ते नीचैर्गोत्र. जेम कुलाल एटले कुंजार ते जला घमा नीपजावे, ते लोकमां कुसुम, चंदन, आखा एटले अक्षतशुं पूजा पामे, मंगलकार्यें कलश स्थापे, तेम उच्चैर्गोत्रना उदयथी जीव विशिष्ट जात्यादिक गुणें करी जो पण बुद्ध्यादिकें हीन होय तोपण उत्तम जातिकुलादिक गुणें करी मनाय. तथा नीचैर्गोत्रना उदयथी जीव जुंजला एटले मदिरानुं ठाम जे घमो ते जोपण मदिराहीन होय तोपण मान न पामे, तेमज जो बुद्ध्यादिक गुणवंत होय, तो पण नीचकुल ठे मांटे ते जीव पांति न पामे. एरीतें गोत्रकर्म कछुं.

हवे आठमुं अंतरायकर्म कहे ठे. एना पांच जेद ठे. जे कर्मना उदयथी जीव, शुद्धद्रव्य ठते, शुद्ध पात्र मळे थके दान देवाने वांढतो पण दान आपी न शके, ते पहेलुं दानांतरायकर्म. जे कर्मने वशें देवावालो ठतां इष्ट वस्तु वांढतो याचे तथा व्यापारें माह्यो थको पण इष्ट वस्तु न पामे, तेनुं नाम बीजुं लाजांतरायकर्म. तथा जे एक वेला जोगवाय, ते फूल आहारादिक जोग द्रव्य ठते जोगववा वांढतो, विरति विना जोगवी न शके, ते त्रीजुं जोगांतरायकर्म. तथा जे घणा वखत जोगवाय, ते उपजोग, एवा स्त्री तथा आचरणादिकना उपजोग वांढतो, आचरणादिक ठते हुंते जे कर्मना उदयथी पहेरी जोगवी न शके, ते चोथुं उपजोगांतरायकर्म. तथा जे कर्मना उदयथी मिथ्या क्रियाने समर्थ थको पण जीव, ते क्रिया करी न शके, ते बालवीर्यांतरायकर्म. तथा जे सम्यक्दृष्टि साधु मोक्षार्थें क्रिया करवाने हींडे, एटले प्रवर्त्ते, तो पण करी न शके, ते पंक्तिवीर्यांतरायकर्म. तथा जेणे करी देशविरतिपणुं वांढतो पाली न शके, ते बालपंक्तिवीर्यांतरायकर्म. ए पांचमुं वीर्यांतरायकर्म जाणवुं. ॥ ५३ ॥

- ८ कर्मनी मूलप्रकृति ८.
- १ ज्ञानावरणीय कर्म.
 - २ दर्शनावरणीय कर्म.
 - ३ वेदनीय कर्म.
 - ४ मोहनीय कर्म.
 - ५ आयुः कर्म.
 - ६ नाम कर्म.
 - ७ गोत्र कर्म.
 - ८ अंतराय कर्म.
- ५ ज्ञानावरणीयनी प्रकृति ५.
- १ मतिज्ञानावरणीय.
 - २ श्रुतज्ञानावरणीय.
 - ३ अवधिज्ञानावरणीय.
 - ४ मनःपर्यवज्ञानावरणीय.
 - ५ केवलज्ञानावरणीय.
- ९ दर्शनावरणीयनी प्रकृति ९.
- १ चक्षुदर्शनावरणीय.
 - २ अचक्षुदर्शनावरणीय.
 - ३ अवधिदर्शनावरणीय.
 - ४ केवलदर्शनावरणीय.
 - ५ निद्रा.
 - ६ निद्रानिद्रा.
 - ७ प्रचला.
 - ८ प्रचलाप्रचला.
 - ९ श्रीणद्धी.
- ६ वेदनीय कर्मनी प्रकृति ६.
- १ शातावेदनीय.
 - २ अशातावेदनीय.
- ७ मोहनीयनी प्रकृति ७.
- १ सम्यक्त्वमोहनीय.
 - २ मिश्रमोहनीय.

- ३ मिथ्यात्वमोहनीय.
 - ४ अनंतानुबंधक्रोध.
 - ५ अप्रत्याख्यान क्रोध.
 - ६ प्रत्याख्यान क्रोध.
 - ७ संज्वलन क्रोध.
 - ८ अनंतानुबंधीमान.
 - ९ अप्रत्याख्यानमान.
 - १० प्रत्याख्यानमान.
 - ११ संज्वलनमान.
 - १२ अनंतानुबंधीमाया.
 - १३ अप्रत्याख्यानमाया.
 - १४ प्रत्याख्यानमाया.
 - १५ संज्वलनमाया.
 - १६ अनंतानुबंधी लोभ.
 - १७ अप्रत्याख्यान लोभ.
 - १८ प्रत्याख्यान लोभ.
 - १९ संज्वलन लोभ.
 - २० हास्यनोकषाय.
 - २१ रतिनोकषाय.
 - २२ अरतिनोकषाय.
 - २३ शोकनोकषाय.
 - २४ जयनोकषाय.
 - २५ जुगुप्सानोकषाय.
 - २६ पुरुषवेदनोकषाय.
 - २७ स्त्रीवेदनोकषाय.
 - २८ नपुंसकवेदनोकषाय.
- ४ आयुःकर्मनी प्रकृति ४.
- १ देवायु.
 - २ मनुष्यायु.
 - ३ तिर्यगायु.
 - ४ नरकायु.

१०३ नामकर्मनी प्रकृति १०३.

- १ नरकगति नामकर्म.
- २ तिर्यग्गति नामकर्म.
- ३ मनुष्यगति नामकर्म.
- ४ देवगति नामकर्म.
- ५ एकेंद्रिय जातिनाम.
- ६ बेंद्रिय जातिनाम.
- ७ तेंद्रिय जातिनाम.
- ८ चतुरिंद्रिय जातिनाम.
- ९ पंचेंद्रिय जातिनाम.
- १० औदारिक शरीरनाम.
- ११ वैक्रिय शरीरनाम.
- १२ आहारकशरीरनाम.
- १३ तैजस्शरीरनाम.
- १४ कर्मणशरीरनाम.
- १५ औदारिक अंगोपांग.
- १६ वैक्रिय अंगोपांग.
- १७ आहारक अंगोपांग.
- १८ औदारिक औदारिक बंधन.
- १९ औदारिक तैजस्बंधन.
- २० औदारिक कर्मणबंधन.
- २१ औदारिकतैजस् कर्मणबंधन.
- २२ वैक्रियवैक्रिय बंधन.
- २३ वैक्रियतैजस बंधन.
- २४ वैक्रियकर्मणबंधन.
- २५ वैक्रियतैजस्कर्मणबंधन.
- २६ आहारक आहारक बंधन.
- २७ आहारक तैजस् बंधन.
- २८ आहारक कर्मण बंधन.
- २९ आहारक तैजस् कर्मण बंधन.
- ३० तैजस्तैजस् बंधन.

- ३१ तैजसकर्मण बंधन.
- ३२ कर्मणकर्मण बंधन.
- ३३ औदारिकसंघातन.
- ३४ वैक्रियसंघातन.
- ३५ आहारकसंघातन.
- ३६ तैजस्संघातननाम.
- ३७ कर्मणसंघातननाम.
- ३८ वज्ररुषज्जनाराचसंघयण.
- ३९ रुषज्जनाराचसंघयण.
- ४० नाराचसंघयण.
- ४१ अर्द्धनाराचसंघयण.
- ४२ कीलिकासंहनन.
- ४३ ठेवहुसंहनन.
- ४४ समचतुरत्नसंस्थान.
- ४५ न्यग्रोधसंस्थान.
- ४६ सादिसंस्थान.
- ४७ वामनसंस्थान.
- ४८ कुब्जसंस्थान.
- ४९ हुंरुसंस्थान.
- ५० कृष्णवर्णनाम.
- ५१ नीलवर्णनाम.
- ५२ लोहितवर्णनाम.
- ५३ हारिद्रवर्णनाम.
- ५४ श्वेतवर्णनाम.
- ५५ सुरज्जिगंध.
- ५६ दुरज्जिगंध.
- ५७ तिक्करस.
- ५८ कटुकरस.
- ५९ कषायरसनामकर्म.
- ६० आम्लरसनामकर्म.
- ६१ मधुररसनामकर्म.

६२ कर्कशस्पर्शनामकर्म.
 ६३ मृदुस्पर्शनामकर्म.
 ६४ गुरुस्पर्शनामकर्म.
 ६५ लघुस्पर्शनामकर्म.
 ६६ शीतस्पर्शनामकर्म.
 ६७ उष्णस्पर्शनामकर्म.
 ६८ त्विग्धस्पर्शनामकर्म.
 ६९ रुक्षस्पर्शनामकर्म.
 ७० नरकानुपूर्वी.
 ७१ तिर्यगानुपूर्वी.
 ७२ मनुष्यानुपूर्वी.
 ७३ देवानुपूर्वी.
 ७४ शुनविहायोगति.
 ७५ अशुनविहायोगति.
 ७६ पराधातनामकर्म.
 ७७ उश्वासनामकर्म.
 ७८ आतपनामकर्म.
 ७९ उद्योतनामकर्म.
 ८० अगुरुलघुनामकर्म.
 ८१ तीर्थकरनामकर्म.
 ८२ निर्माणनामकर्म.
 ८३ उपधातनामकर्म.
 ८४ त्रसनामकर्म.
 ८५ वादरनामकर्म.
 ८६ पर्याप्तनामकर्म.
 ८७ प्रत्येकनामकर्म.

८८ स्थिरनामकर्म.
 ८९ शुचिनामकर्म.
 ९० सौभाग्यनामकर्म.
 ९१ सुखरनामकर्म.
 ९२ आदेयनामकर्म.
 ९३ यशःकीर्तिनामकर्म.
 ९४ स्थावरनामकर्म.
 ९५ सूक्ष्मनामकर्म.
 ९६ अपर्याप्तनामकर्म.
 ९७ साधारणनामकर्म.
 ९८ अस्थिरनामकर्म.
 ९९ अशुचिनामकर्म.
 १०० दुर्जगनामकर्म.
 १०१ दुःस्वरनामकर्म.
 १०२ अनादेयनामकर्म.
 १०३ अयशःअकीर्तिनामकर्म.
 १ गोत्रकर्मनी प्रकृति १.
 १ उच्चैर्गोत्र.
 २ नीचैर्गोत्र.
 ५ अंतरायनी प्रकृति ५.
 १ दानांतराय.
 २ लाजांतराय.
 ३ जोगांतराय.
 ४ उपजोगांतराय.
 ५ वीर्यांतराय.

एवं ८ कर्मनी १५८ कर्म प्रकृति जाणवी.

कर्मनाम.	ज्ञा.	द.	वे.	मो.	आयु.	नाम.	गो.	अं०	समग्र.
बंधप्रकृति.	५	ए	२	२६	४	६७	२	५	१२०
उदय.	५	ए	२	२८	४	६७	२	५	१२२
उदीरणा.	५	ए	२	२८	४	६७	२	५	१२२
सत्ता.	५	ए	२	२८	४	१०३ ६३	२	५	१५८ १४८

સિરિ હરિઅસમં એઅં, જહ પડિકૂલેણ તેણ રાયાઈ ॥
નકુણહ દાણાઈઅં, એવં વિગ્ધેણ જીવોવિ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ— સિરિહરિઅ કેળ લક્ષ્મીનું ઘર એટલે શ્રીગૃહ તે જંઘાર, તેનો અધિકારી તે પણ શ્રીગૃહી એટલે જંઘારી સમંએઅં કેળ તે સરહું, એ અંતરાયકર્મ કહ્યું છે જહ કેળ જેમ તે જંઘારી પનિકૂલેણ કેળ પ્રતિકૂલ થકે, તેણરાયાઈ કેળ તે રાજાદિક દાનાદિક કરવા વાંઠે, પણ ઠતે યોગેં નકુણહદાણાઈઅં કેળ દાન લાજ જોગાદિક ન કરી શકે. એવંવિગ્ધેણજીવોવિ કેળ એમ અંતરાયકર્મેં કરી જીવરૂપ રાજા પણ જાણવો ॥ ઇત્યકારાર્થ ॥

જંઘારીનું દીધું, જેમ રાજા દીયે, લાજે, જોગવે, તેમ અંતરાયકર્મનો જેવો ક્યો-પશમ તેવો જીવ દીયે, લાજે, જોગવે, જેમ તે જંઘારી, ઠતે માલે દેવરાવવા નહિં દે, તાહું ન છોલે તો રાજા માલનો ધણી છે તો પણ દહ, લેહ, જોગવી ન શકે. એમ આદિ-શબ્દથી મંત્રીશ્વર, શ્રેષ્ઠી, સાર્થવાહાદિક પણ જંઘારીયેં રૂંધિ વસ્તુનું દાન, લાજ, જોગ ન પામે, તેમ જીવરૂપ રાજા પણ અંતરાયકર્મરૂપ જંઘારીને વશ થકો દાન, લાજ, જોગ, ઉપજોગ, વીર્ય, વાંઠતો પણ દહ, લહ, જોગવી, ઉપજોગવી તથા વીર્યવલ ફોરવી ન શકે, જેવારેં તેને ક્યોપશમેં તથા ક્યેં કરી તથા આત્માને આયત વસ્તુ હોય, તેવારેં તે યથેઠાયેં દેહ, લેહ, જોગવે, વલ વીર્ય ફોરવે. એટલે અંતરાયકર્મની પાંચ પ્રકૃતિ કહી. એ રીતેં આઠે કર્મની મૂલ ઉત્તર એકસો ને અઠાવન પ્રકૃતિનાં લક્ષણ સ્વરૂપ કહ્યાં તેનો યંત્ર લખ્યો ॥ ૫૩ ॥

હવે એ આઠ કર્મ વાંધવાના મુખ્યહેતુ તો મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ, એ ચાર છે. તે તો આગલ ચોથા કર્મગ્રંથને વિષે સવિસ્તરપણે કહેશે, પરંતુ હંમાં સ્થૂલ હેતુ કહે છે. ત્યાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીયના હેતુ કહે છે.

પનિણીઅત્તણ નિન્હવ, ઉવઘાય પઝસ અંતરાણં ॥

અચ્ચાસાયણ યાએ, આવરણ હુગં જિઝં જયઈ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—પનિણીઅત્તણ કેળ ગુર્વાદિકનું પ્રત્યનીક એટલે અનિષ્ટ આચરણનો કરનાર, નિન્હવ કેળ ઝંલવવે કરી, ઉવઘાય કેળ ઉપઘાય એટલે હણવે વિનાશવે કરી, પઝસ કેળ પ્રઘેપ રાખવે કરી, અંતરાણં કેળ અંતરાય કરવે કરી, અચ્ચાસાયણયાએ કેળ જ્ઞાનદર્શનની અત્યંત આશાતના કરવે કરી, આવરણહુગં કેળ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ એ વે આવરણને જિઝં કેળ જીવ, જયઈ કેળ ઉપાજી ॥ ઇત્યકારાર્થ ॥ ૫૪ ॥

૧ મતિશ્રુત પ્રમુખ પાંચ જ્ઞાનની તથા જ્ઞાનવંતની તથા જ્ઞાનોપકરણ પુસ્તકાદિકની પ્રત્યનીકતા એટલે અનિષ્ટપણું, પ્રતિકૂલપણું કરવું, જેમ જ્ઞાન, જ્ઞાનવંતને માતું થાય

તેમ કરે; ૨ તથા નિન્હવ ઇટલે જેની પાસેથી જાણ્યો હોય તે ગુરુને ડલવતાં, તથા જાણ્યાને અજાણ્યું કહેતાં; ૩ તથા જ્ઞાનવંત તથા જ્ઞાનોપકરણનો ઉપઘાત ઇટલે અગ્નિ-શસ્ત્રાદિકેં કરી વિનાશ કરતાં; ૪ તથા જ્ઞાનવંત ઉપર તથા જ્ઞાનોપકરણ ઉપર પ્રદ્વેષ કરતાં, અંતરંગ અરુચિ, મત્સર ધરતાં; ૫ જાણતાને અંતરાય ઇટલે અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર, વસ્ત્રિ, નિષેધતાં, કાર્યોત્તરેં જોડતાં, વાર્તાતરેં લગાવતાં, પઠનવિઘેદ કરતાં; ૬ જ્ઞાનવંતની અત્યાશાતના કરતાં, એ હીનજાતિ છે, શ્યાદિક મર્મ ઠેદવે કરી, આલ દેવે કરી, પ્રાણાંત કષ્ટ દેવે કરી તથા આચાર્ય ઉપાધ્યાયને મત્સર કરતાં, અકાલેં સજ્ઞાય કરતાં, યોગોપધાન હીન જાણતાં, અસજ્ઞાયેં સજ્ઞાય કરતાં, જ્ઞાનોપકરણ પાસે ઠતે ત્યાં લઘુનીતિ, વડીનીતિ, મૈથુન કરતાં, પગ લગાડતાં, શૂંક લગાડતાં, જ્ઞાનદ્રવ્ય વિનાશતાં, વિણસતો ઉવેલતાં, જ્ઞાનાવરણકર્મ વંધાય. તેમ દર્શનાવરણ પણ દર્શનપ્રત્યનીકતાદિક દોષેં કરી વંધાય. પણ ઇટલું વિશેષ જે દર્શન ઇટલે ચહુ, અચહુપ્રમુખદર્શની સાધુ, તેના પાંચેં ઇન્દ્રિય તેના ઉપર વિરૂઝ ચિંતવતાં, તથા સમ્મતિ તત્વાર્થ નયચક્રવાલાદિક દર્શનપ્રજા-વક શાસ્ત્ર, તેનાં પુસ્તક તે ઉપર પ્રત્યનીકતાદિ સમાચરતાં થકાં, દર્શનાવરણકર્મ વંધાય, એમ આવરણ વંધ હેતુ વેના કહ્યા ॥ ૫૪ ॥

॥ હવે શાતા તથા અશાતાવેદનીય વંધહેતુ કહે છે. ॥

ગુરુજ્ઞતિ ધર્મ કરુણા, વય જોગ કસાય વિજય દાણ જુઝ
દઢ ધર્મમાઈ અજ્ઞાઈ, સાયમસાયં વિવજ્ઞાયઝ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ— ગુરુજ્ઞતિ કેળ ગુરુજ્ઞતિયેં કરી, ધર્મ કેળ કરુણા કેળ કરુણા-જ્ઞાવેં કરી, વય કેળ વ્રત પાલતાં, જોગ કેળ સંયમયોગેં કરી, કસાયવિજય કેળ કષાય જીવતાં, દાણજુઝ કેળ દાનશીલાદિક ગુણેં કરી સહિત હોય. દઢધર્મમાઈ કેળ દઢ-ધર્મી પ્રિયધર્મી શ્યાદિક શુભકારણે કરી, અજ્ઞાઈ કેળ ઉપાજ્ઞેં, સાયં કેળ શાતાવેદ-નીયને અને અસાયંવિવજ્ઞાયઝ કેળ અશાતાવેદનીય ઇથી વિપરીતપણે વાંધે ॥ અર્થઃ ૫૫

૧ ગુરુ ઇટલે પોતાનાં માતા, પિતા, ધર્માચાર્ય, તેની જ્ઞતિ ઇટલે સેવા કરતાં; ૨ ક્રમા ઇટલે સમર્થાઈ ઠતે પારકા અપરાધને સહન કરતાં; ૩ પરજીવને ડુહીયા દેહી તેનાં ડુઃખ ટાલવાની વાંઝા ધરતાં; ૪ પાંચ મહાવ્રત તથા અણુવ્રત નિર્દૂષણ પાલતાં; ૫ યોગ ઇટલે દશવિધ ચક્રવાલ સમાચારીરૂપ સંયમયોગ સાચવતાં; ૬ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ કષાય તથા હાસ્યાદિકનો કષાય, તેનો વિજય ઇટલે જીવે કરી, ઉદય આભ્યાને નિઃફલ કરતાં; ૭ સુપાત્ર દાન તથા અજય દાન દેતાં, સર્વ જીવને ઉપકાર કરતાં, હિત ચિંતવતાં; ૮ ધર્મને વિષે સ્થિરપરિણામ રાખતાં, ઇટલે મરણાંત કષ્ટ આવે થકે પણ ધર્મને ન મૂકતાં, એવો ધર્મરાગસહિત જીવ તથા આદિશબ્દયકી

बाल, वृद्ध, ग्लानादिकनुं वैयावच्च करतो, धर्मवंतने धर्म कर्त्तव्यमां वर्त्ततां सहाय देतो, चैत्यजक्ति रुडी पेरें करतो, सरागसंयमे देशविरति पालतो, तथा अकामनिर्जरा, बालतप, शौच, सत्यादिक शुचपरिणामे वर्त्ततो जीव, शातावेदनीय कर्म उपाज्जे, बांधे. ए शातावेदनीयना बंधहेतु कहे. तेथी विपरीते चालतो अशातावेदनीय बांधे, एटले गुरुने विराधतो, अक्षमाये वर्त्ततो, निःकरुणायें प्रवर्त्ततो, व्रत लक्ष विराधतो, समाचारी लोपतो, घणो कषाय उदीरतो, कृपणतायें धर्मने अस्थिरपणे चैत्यादिकनी आशातनायें, तथा शील लोपतां, हाथी, घोडा, बदल, उंट, प्रमुखने दमतां, नाथतां, अंकतां, पीना देतां, परने शोक संतापउपजावतां, अविरति, अहित परिणामे जीव, अशातावेदनीय बांधे ॥ ५५ ॥

॥ हवे मिथ्यात्वमोहनीयना बंध हेतु कहेवे. ॥

उमग्ग देसणामग्ग, नासणा देव दव्व हरणेहिं ॥

दंसणमोहं जिण मुणि, चेइअ संघाइ पणिणीउं ॥ ५६ ॥

अर्थ— उमग्गदेसणा के० उन्मार्गनी देशनायें, मग्गनासणा के० ज्ञानादिक सन्मार्गनो विनाश करतां, देवदव्वहरणेहिं के० देवनुं द्रव्य हरण करतो जीव, दंसणमोहं के० दर्शनमोहनीयकर्म बांधे. वल्ली जिण के० तीर्थंकर, मुणि के० साधु, चेइअ के० चैत्य, ते जिनप्रतिमा, संघाइ के० संघ प्रमुखना पणिणीउं के० प्रत्यनीकपणे दर्शनमोहनीय कर्म बांधे. ॥

१ उन्मार्ग एटले संसारहेतु जे हिंसादिक आश्रव तेने मोक्षहेतुपणे देखारतां, एकांतनयें एकली क्रिया अथवा एकला ज्ञानथी मोक्ष एमज विनय दयादिक एकांत उपदेशतां; २ तथा मार्ग एटले विशिष्टद्वयोपशमजन्य विशिष्टगुणज्ञान, दर्शन, चारित्र, समुदायरूप मोक्षप्राप्तिहेतुस्वरूप फलशुद्ध, तेने नसारवे करी एटले सन्मार्गे रह्या जे परजीव, तेने एकांतनयनी देशनायें करी मार्गथकी चूकवतो; ३ देवद्रव्य, ज्ञानद्रव्यादिक. त्यां देराशरने उपयोगी एटले काम आवे, एवां काष्ठ, पाषाण मृत्तिकादिक तथा तन्निमित्त हीरण्य, धनादिक तथा देराशरनी भूमिप्रमुख तेने हरतो तथा देवद्रव्यें करी घरकार्य करतो, व्यापार करतो, परने देवद्रव्य विणाशतो देखी, ठती शक्तियें उवेखी मूकतो थको पण जीव, अहीं दर्शनमोहनीय कहेतां मिथ्यात्वमोहनीयकर्म बांधे. जे जणी एटलां कार्य मिथ्यात्वने उदयें होय. त्यां बंध, मिथ्यात्वनोज होय. वल्ली बीजा पण हेतु कहे वे. जिन के० केवली तथा तीर्थंकरनी प्रत्यनीकता एटले अवर्णवाद बोले, जे ए सर्वज्ञ वे तो अशुचिरस खाद लहे ? तथा समवसरणादिक रुद्धि जोगवे वे तो बीतराग शाना ? इत्यादिक निंदा करतो, तथा मुनि एटले सुसाधु,

चैत्य एटले जिनप्रतिमा देहरादिक तथा संघ जे साधु, साधवी, श्रावक अने श्राविका-
नो समुदाय. आदि शब्दयुक्ती सिद्ध श्रुतादिक, तेनी प्रत्यनीकता प्रतिकूलपणुं आ-
चरतां, प्रद्वेष धरतां, अवर्णवाद बोलतां, एमना गुणवर्णन अणकरतो, जिनप्रवचननुं
मातुं देखामतो, उड्डाह वधारतो, अयश करतो, घणा जीवना बोधवीज हणे, तेणे करी
मिथ्यात्व मोहनीय बांधे, अने पूर्व बांध्युं होय, तेने निकाचित करे ॥ ५६ ॥

॥ हवे चारित्र मोहनीयना बंध हेतु कहे ठे. ॥

डुविहंपि चरणमोहं, कसाय हासाइ विसय विव समणो ॥

बंधइ निरयाउ महा, रंज परिग्गह रज रुदो ॥ ५७ ॥

अर्थ— डुविहंपिचरणमोहं के० पहेलुं कषायमोहनीय, ने बीजुं नोकषायमोहनीय,
ए वे प्रकारनुं चारित्रमोहनीय बांधे, ते कसाय के० कषाय हासाइ के० हास्यादिक तथा वि-
सयविवसमणो के० विषयने विषे तत्पर लोडुपी परवश चित्त थको बांधे अने जे बंधइ-
निरयाउ के० नरकायु बांधे, ते जीव, महारंज के० महारंजें वर्त्ततो, परिग्गहरज के०
परीग्रहमां रातो थको रुदो के० रौद्रध्याने वर्त्ततो, एटले महाकषायवंत, जीवघातनो
करनार, डुष्ट परिणामी होय ॥ ५७ ॥

१ एक कषायमोहनीय, बीजुं नोकषायमोहनीय, एम वे जेदें चारित्रमोहनीय
कर्म बांधे. तेमांहे जे कषायने उदयें जीव वर्त्ते, ते कषायनी चोकडी बांधे, जेम अनं-
तानुबंधीया क्रोधादिकने उदयें सघला कषाय बांधे, अप्रत्याख्यानीयाने उदयें वार
कषाय बांधे, प्रत्याख्यानीयाने उदयें प्रत्याख्यानीया चार कषाय, तथा संज्वलना चार
कषाय, ए रीतें आठ कषाय बांधे. संज्वलनाकषायने उदयें संज्वलना चार कषाय
बांधे तथा हास्य करतो, ज्ञान कुचेष्टा करतो तथा बहु बोलतो थको जीव, हास्यमो-
हनीयकर्म बांधे. २ देश देखवाने रसें, विचित्र क्रीडारसें, मुखरीपणे एटले लवामीपणे,
कामण, मोहन करतो, परने कुतूहल देखाडतो जीव, रतिमोहनीयकर्म बांधे. ३ राज-
वेध करतो, नवो राजा स्थापतो, परस्परें संजेडा लगाडतो, परने अरति, उच्चाट उप-
जावतो, अशुभकर्म कराववाने उत्साह वधारतो, शुभ कार्यें उत्साह जांजतो, निष्का-
रण आर्त्तध्यानें वर्त्ततो जीव, अरतिमोहनीयकर्म बांधे. ४ परजीवने त्रास पमाडतो,
निर्दय परणामी थको, नयमोहनीयकर्म बांधे. ५ परने शोक, चिंता, संताप, उपजा-
वतो, तपावतो थको जीव, शोकमोहनीयकर्म बांधे. ६ धर्मावितंससाधुजननी निंदा करतो,
तेनां मलमलिन गात्र देखी सूग करतो जीव, जुगुप्सामोहनीयकर्म बांधे. १ शब्द,
रूप, रस, गंध, स्पर्श, ए अनुकूल विषयने विषे अत्यंत आसक्त थको परनी. आदे-
खाइ, मत्सर धरतो, माया मृषा सेवतो, कुटिल परिणामें परदारा सेवतो जीव,

स्त्रीवेद बांधें. १ सरलपणे स्वदारा संतोपें ईर्ष्यारहित मंदकषायें जीव, पुरुषवेद बांधें. ३ तीव्रकषायें दर्शत्रीनुं शील जंजावतो, तीव्रविषयी, पशुघातक, मिथ्यात्वी जीव, नपुंसकवेद बांधें. चारित्रियानो दोष देखामतो, असाधुना गुण ग्रहण करतो, कषाय उदीरतो जीव, चारित्रमोहनीयकर्म बांधें.

हवे आयुःकर्मना बंधहेतु कहे ठे. महाआरंज चक्रवर्त्ति प्रमुख रुद्धि जोगवतो धणी मूर्खा परिग्रह सहित, अविरतिपरिणामी, अनंतानुबंधिया कषायने उदयें पंचेंद्रियनी हत्या निःशंकपणे करतो, मद्य, मांसादिक साते कुव्यसन सेवतो, कृतघ्नतापणुं, विश्वासद्रोहादिक महोटां पाप आचरतो, उत्सूत्र जांखतो, मिथ्यात्वनो सहिमा वधारतो, अशुजपरिणामें कृष्णादिक त्रण लेश्यायें वर्त्ततो जीव, अशुज परिणामें करी नारकीनुं आयु बांधें. ॥ ५७ ॥

॥ हवे तिर्यचना आयुबंध हेतु कहेठे. ॥

तिरिआजं गूढहिअजं, सढो ससद्धो तहा मणुस्साजं ॥

पयईय तणु कसाजं, दाणरुई मझिमगुणोअ ॥ ५८ ॥

अर्थ— तिरिआजं के० तिर्यचनुं आयु बांधें. गूढहिअजं के० गूढ हृदयनो धणी, सढो के० मूर्ख, धूर्त्त, ससद्धो के० मिथ्यात्वादिक शल्यसहित, तहा के० तेमज हवे मणुस्साजं के० मनुष्यनुं आयु बांधें, ते पयईय के० प्रकृति एटले स्वजावें तणुकसाजं के० अढप कषायवंत होय. दाणरुई के० दान देवाने रुचिवंत होय. मझिमगुणोअ के० मध्यम गुणवंत होय. इत्यङ्गारार्थः ॥ ५८ ॥

गूढ हृदय एटले जेना अजिप्रायनी कोशने खबर न पडे, उदायिन राजाने मारवानी पेरें गूढाजिप्राय होय, तथा शठ एटले मायावी, कपटी कहे तेम करे तथा वाणीयें मधुर, परिणामें दारुण होय, जुडुं उवट प्रकाशे, आर्त्तध्यानी, आ लोकें मान पूजाहेतुयें तप करतो, सशल्य एटले आपणी पूजा महत्त्व न्यून थइ जशे ? एवा जयें करी जेवां पापकर्म आचर्यां होय, तेवां पूर्ण आलोचे नहीं, शल्य राखे, इत्यादि माया अज्ञानना तीव्र मोहादिकें जीव, तीर्यगायु बांधें.

तेमज मनुष्यायु बांधवाना पण विशेष हेतु कहे ठे. त्यां देवता तथा नारकी तो सम्यक्त्व कर्त्तव्यतायें शुजजावें करी मनुष्यनुं आयु बांधें, ते जणी जवप्रत्ययें तेहने देवायु न वंघाय तथा मनुष्य, तिर्यच, जेह प्रकृति कहेतां सहेजें उपाय कस्या विना मिथ्यात्वने मंदरसोदयें करी कषायनो पण मंदरसोदय होय. तेथी तणु एटले दुर्वल पड्या एवा कषाय, जेम धान्य न मलवाथी दुर्वलता आय, एवो प्रकृतियें जडक धूलिरेखा समान केवळ वर्त्ततो, सहेजें सुपात्र, कुपात्र परीक्षा कस्या विना विशेष यशः-

कीर्त्ति, प्रमुख अणवांश्चतो पण स्वजावें दानदेवानी रुचि तीव्र होय जेने एवो, कृमा, आ-
र्जाव, माईव, सत्य, शौचादिक, मध्यमगुणें वर्त्ततो. एटले अनागाढमिथ्यात्वी, गुणहीन
सम्यक्दृष्टि उत्कृष्टगुणना ते जणी अनागाढ, मिथ्यात्वी, मध्यम गुणशुं संबोध्य एटले
ब्रूजव्यो, देव, गुरुपूजा प्रीय कापोतलेख्या परिणामें जीव, मनुष्यायु वांधे. ॥ ५७ ॥

॥ हवे देवायुना बंधहेतु कहे ठे. ॥

अविरय माइ सुराज, वालतवोऽकाम निजरोजयइ ॥

सरलो अगार विद्धो, सुहनामं अन्नहा असुहं ॥ ५८ ॥

अर्थ—अविरयमाइसुराज के० अविरतिसम्यक्दृष्ट्यादिक देवायु वांधे, वालतवोऽका-
मनिजरोजयइ के० वालतपें करी, तथा ब्रह्मचर्यें करी, अकामनिर्जारा उपाज्जें, अने
सरलो के० निष्कपटी, अगारविद्धो के० गारवरहित अको सुहनामं के० शुचनामक-
र्मनी प्रकृतिउं वांधे, तथा अन्नहाअसुहं के० अन्यथा कपट गारवसहित अशुच ना-
मकर्मनी प्रकृतिउं वांधे. ॥ ५८ ॥

अविरतिसम्यक्दृष्टि, मनुष्य, तिर्यच, देवायु वांधे, घोखना परिणामें सुमित्र सं-
योगें, धर्मरुचिपणे, देशविरतिगुणे, सरागसंयमें देवायु वांधे. वालतप एटले दुःखग-
र्जित, मोहगर्जित वैरागें करी दुष्कर कष्ट पंचाग्निसाधन रसपरित्यागादिक अनेक
मिथ्यात्वज्ञानें तप करतो, सनिदान उत्कट एटले अत्यंत आकरो, रोष गारवें तप
करतो, असुरादिकयोग्य आयु वांधे. तथा अकामनिर्जारायें, अज्ञानपणे झूख, तृषा,
टाढ, ताप, रोगादिक कष्ट सहेतो, स्त्री अणमिलते शील धारण करतो, विषयसंप-
त्तिने अजावें विषय अणसेवतो. इत्यादिक अकामनिर्जारायें तथा वालमरण एटले
कांहीएक तत्प्रायोग्य शुचपरिणामें वर्त्ततो, रत्नत्रयिविराधनायें व्यंतरादि योग्य आयु
वांधे, तथा आचार्यप्रत्यनीकतायें किट्विषिकायु वांधे, तथा मुग्धजन मिथ्यात्वीना
गुण प्रशंसतो, महिमा वधारतो, परमाधामीनुं आयु वांधे. एम आयुःकर्मना बंधहेतु
कह्या. तथा अकर्मजूमिना मनुष्यने अणुव्रत, महाव्रत, वालतप, अकामनिर्जारादिक
देवायुना बंधहेतु विशेष कोइ नथी, तथा अहीं केटलाएक मिथ्यात्वी ठे तेथी तेने
देवायु केम संजवे? परंतु तेने शीलव्रतत्वपणे देवायुनो बंधहेतु कहेवो. एम तत्वा-
र्थटीकामांहे कथुं ठे.

हवे नामकर्मना बंधहेतु कहे ठे. सुरगत्यादिकने त्रीश शुचनामकर्मप्रकृतिना बं-
धहेतु होय ते कहे ठे. सरल एटले कपटरहित जेवो हृदयमांहे होय तेवो आचार
वोले, कोइने पण कूमां तोल, मापें करी ठगे नहीं, परवंचनबुद्धिरहित, रुद्धिगारव,
रसगारव, शातागारव रहित, पापजीरु, परोपकारी, सर्वजनप्रिय, कृमादिगुणयुक्त,

એવો પુરુષ, શુજનામકર્મની પ્રકૃતિ ત્રીશ વાંધે તથા અપ્રમત્તપણે ચારિત્ર પાલતો આ-
હારદિક વાંધે, અરિહંતાદિક વીશ સ્થાનક આરાધતો, ગુણવંતનું વૈયાવચ્ચ કરતો,
જિનનામકર્મ વાંધે. તથા એ થકી વિપરીત એટલે ઘણો કપટી, કૂડાં તોલાં, માન,
માપ કરતો, પરને વંચતો, પરડોહી, હિંસાદિક પાંચ આશ્રવેં રાતો, ચૈત્યાદિકનો વિ-
રાધક, વ્રત લઈ વિરાધતો, ત્રણ ગારવેં માતો, હીનાચારી, એવો જીવ, નરકગત્યાદિક
ચોત્રીશ અશુજનામકર્મની પ્રકૃતિ વાંધે. એ શનુશઠ પ્રકૃતિના વંધહેતુ કહ્યા. ॥ ૫૯ ॥

॥ હવે ઉચ્ચૈર્ગોત્રકર્મના વંધહેતુ કહેવે. ॥

ગુણપેહી મય રહિં, અગ્નયણગ્નાવણા રુઈ નિચં ॥

પકુણઈ જિણાઈ જત્તો, ઉચ્ચં નિચં ઈઅરહાં ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—ગુણપેહી કે ૦ ગુણપ્રેહી પારકા ગુણનો દેખનાર, મયરહિં કે ૦ આઠ મદ ર-
હિત, અગ્નયણગ્નાવણા રુઈનિચં કે ૦ જાણવા જાણાવવા ઉપર રુચિ નિત્ય નિરંતર હોય.
પકુણઈ કે ૦ પ્રકર્ષેં કરી કરે, જિણાઈજત્તો કે ૦ જિન અરિહંતાદિકનો જાત્ત, ઉચ્ચં કે ૦
ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ઉપાર્જેં અને નિચંઈઅરહાં કે ૦ તે થકી ઇતર અન્યથા વિપરીત ગુણ દેષ-
મદવંત હોય, તે નીચૈર્ગોત્ર વાંધે ॥ ઇત્યકારાર્થઃ ॥ ૬૦ ॥

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિકગુણ જ્યાં જેટલો જાણે, ત્યાં તેટલો પ્રકાશે, અવગુણ દે-
લીને નિંદે નહીં, તે ગુણપ્રેહી કહીયે. ૧ જાતિમદ, ૨ કુલમદ, ૩ વલમદ, ૪ રૂપમદ,
૫ ધ્રુતમદ, ૬ ઐશ્વર્યમદ, ૭ લાજમદ, ૮ તપોમદ, ૯ આઠ મદ રહિત સંપદા ઊતાં
મદ ન હોય જેને એવો જીવ, અધ્યયન એટલે સૂત્રસિદ્ધાંત સૂત્રથી, અર્થથી, જાણવા
જાણાવવાની રુચિ ઠે જેને, નિરહંકાર થકો સુબુદ્ધિને શાસ્ત્રહિતબુદ્ધિયેં કરી અર્થ સ-
મજાવે, હેતુદૃષ્ટાંત દેખાતી, સુમતિ પમાડે, કુમતિ ટાલે. ઇત્યાદિક પરહિત કરતો,
નિત્ય એટલે સદાકાલ પકુણઈ એટલે પ્રકર્ષેં કરે. એટલે વાને કરી જીવ, ઉચ્ચૈર્ગોત્ર-
કર્મ વાંધે, જિન એટલે તીર્થંકર દેવ, આદિશબ્દથકી સિદ્ધ તથા પ્રવચન સંઘાદિ-
કનો અંતરંગપ્રતિવંધવંત એવો જીવ, ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ઉચ્ચજાતિ, કુલાદિકગમ્ય કર્મ વાંધે.
અને એથકી વિપરીતગુણવાલો એટલે મત્સરી, જાત્યાદિક આઠ મદસહિત અહંકારેં
કરી કોઈને જાણે જાણાવે નહીં, જિનસિદ્ધ પ્રવચન ચૈત્યાદિકનો અજાત્ત એવો જીવ,
હીનજાત્યાદિગમ્ય નીચગોત્રકર્મ વાંધે. ॥ ૬૦ ॥

॥ હવે અંતરાયકર્મના વંધહેતુ કહેવે. ॥

જિણપૂઆ વિગ્ધકરો, હિંસાઈ પરાયણોઽજયઈ વિગ્ધં ॥

ઈય કમ્મવિવાગોઅં, લિહિં દેવિંદસૂરીહિં ॥ ૬૧ ॥

इति कर्मविपाकनामा प्रथमः कर्मग्रंथः ॥

अर्थ—जिणपूआ के० जिनपूजादिकनो विगधकरो के० विघ्न करनार, पूजा निषेधतो, हिंसाइपरायणो के० हिंसादिक आश्रवने विषे तत्पर थको, अजयइविगध के० अंतरायकर्म उपाज्जे. इयकम्मविवागोअं के० एणी पेरे कर्मविपाक एवे नामे ग्रंथ, ते लिहिउदेविंदसूरीहिं के० तपागह्ठाधिराज श्रीदेवेंद्रसूरीश्वरें लख्या. ॥ इत्यक्षरार्थः॥६१॥

श्रीजिनप्रतिमानी पूजानो निषेधनार, पूजायें पुष्प, फल, जलादिकना अनेक जीवनो घात थाय, ते जणी मलिनारंजी, ते गृहस्थने पण हेय ठे. जेम कोइएक मूर्ख, कटुकौषध पान साजा मनुष्यनी पेरे मांदाने पण निषेधे, तेनी शातानो अंतराय करे, तेम कुमति जीव, अनारंजी साधुनी पेरे मलीनारंजरोगक्षयकारी औषध-प्राय पूजादिक प्रतिमारंज निषेधतो, परना हितनुं विघ्न करतो, अंतरायकर्म बांधे. तथा पोतानी मतियें करी जिनमत विपरीतार्थ प्ररूपतो, अनंत संसार वधारे, तेवारें अनंत जीवनो घातक थाय तथा बीजाने पण उन्मागें प्रवर्त्तावी अनंत जीवघात करे, तेथी अनुबंधहिंसावंत तथा अनुबंध मृषाज्ञापी तीर्थकर अदत्तमार्गप्रवर्त्तक इत्यादिक अनुबंधें अढार पापस्थानकनो सेवनार जीव, अंतरायकर्म बांधे. तथा साधुने दान-लाजादिकनो अंतराय करतो, मोक्षमार्ग हणतो, एवो जीव, पण तेमज जाणवो. एणी पेरे कर्मप्रकृति, पंचसंग्रहादिक प्राचीनकर्मग्रंथ, सविस्तर जोइ मुग्धबुद्धि, संक्षेपरुचि जीवने समजाववा सारुं तथा आत्माने पण परहितकरणरूप करुणाजन्य निर्झरा अर्थ थोडे अक्षरें करी, जेम विशेषज्ञान पामे, तेम लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो, ते कहेठे. परम गुरुगह्ठाधिराज शिथिलाचारनिवारक, तपाबिरुद्धारक, नष्टारक श्री १००० श्रीजगचंद्रसूरीश्वर, पट्टप्रज्ञावक, श्रीदेवेंद्रसूरिश्वरें तपागह्ठनायकें लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो.

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

इति कर्मव्यथोन्माथिकर्मग्रंथार्थसंविदे ॥ गुरुपास्तिरताः संतो, जवंतु जवनिस्पृहाः ॥ १ ॥ अनाद्यविद्याविभित्त्यै, साद्यनंतपदास्तये ॥ आद्यः कर्मविपाकाऽर्थो, जाव्यो जावविशारदैः ॥ २ ॥ इहं कर्मविपाकपाकहृतयोपाकाहितायंतवैः, पाकघ्नापरनामसूरिसु-गुरुर्गीयूपगूढं ततः ॥ एतत्कर्मविपाकसच्चिदशनिं, सात्मीकुरुध्वं जनाः ! श्मेध्याज्ञानगिरिभिदैकवियशः, सोमोक्तया सद्विशा ॥ ३ ॥ कर्मविपाकटवार्थोऽन्वर्थः प्राथ्योर्थिजिः स्वगुरुजक्ताः ॥ प्रथमादर्शे लिखिता, मुनिना कल्याणसोमेन ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षगणनया ग्रंथमानं ससूत्रं ॥ इति श्रीवालावबोधः प्रथमकर्मग्रंथसहितः संपूर्णः ॥

एवो पुरुष, शुचिनामकर्मनी प्रकृति त्रीश बांधे तथा अप्रमत्तपणे चारित्र पालतो आहारद्विक बांधे, अरिहंतादिक वीश स्थानक आराधतो, गुणवंतनुं वैधावच्च करतो, जिननामकर्म बांधे, तथा ए थकी विपरीत एटले घणो कपटी, कूडां तोलां, मान, माष करतो, परने वंचतो, परझोही, हिंसादिक पांच आश्रवें रातो, चैत्यादिकनो विराधक, व्रत लइ विराधतो, त्रण गारवें मातो, हीनाचारी, एवो जीव, नरकगत्यादिक चोत्रीश अशुचिनामकर्मनी प्रकृति बांधे. ए शकशठ प्रकृतिना बंधहेतु कह्या. ॥ ५९ ॥

॥ हवे उच्चैर्गोत्रकर्मना बंधहेतु कहेहे. ॥

गुणपेही मय रहिउं, अप्रयणप्रावणा रुई निच्चं ॥

पकुणइ जिणाइ जत्तो, उच्चं निच्चं ईअरहाउं ॥ ६० ॥

अर्थ—गुणपेही के० गुणप्रेही पारका गुणनो देखनार, मयरहिउं के० आठ मद रहित, अप्रयणप्रावणा रुईनिच्चं के० जणवा जणाववा उपर रुचि नित्य निरंतर होय. पकुणइ के० प्रकषें करी करे, जिणाइजत्तो के० जिन अरिहंतादिकनो जत्त, उच्चं के० उच्चैर्गोत्र उपाजें अने निच्चंइअरहाउं के० ते थकी इतर अन्यथा विपरीत गुण छेष मदवंत होय, ते नीच्चैर्गोत्र बांधे ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ६० ॥

ज्ञान, दर्शन, चारित्रादिकगुण ज्यां जेटलो जाणे, त्यां तेटलो प्रकाशे, अवगुण देखीने निंदे नहीं, ते गुणप्रेही कहीयें. १ जातिमद, २ कुलमद, ३ बलमद, ४ रूपमद, ५ धृतमद, ६ ऐश्वर्यमद, ७ लाजमद, ८ तपोमद, ९ आठ मद रहित संपदा उतां मद न होय जेने एवो जीव, अध्ययन एटले सूत्रसिद्धांत सूत्रथी, अर्थथी, जणवा जणाववानी रुचि ठे जेने, निरहंकार थको सुबुद्धिने शास्त्रहितबुद्धियें करी अर्थ संमजावे, हेतुदृष्टांत देखानी, सुमति पमाडे, कुमति टाळे. इत्यादिक परहित करतो, नित्य एटले सदाकाल पकुणइ एटले प्रकषें करे. एटले वाने करी जीव, उच्चैर्गोत्र कर्म बांधे, जिन एटले तीर्थकर देव, आदिशब्दथकी सिद्ध तथा प्रवचन संघादिकनो अंतरंगप्रतिबंधवंत एवो जीव, उच्चैर्गोत्र उच्चजाति, कुलादिकगम्य कर्म बांधे, अने एथकी विपरीतगुणवालो एटले मत्सरी, जात्यादिक आठ मदसहित अहंकारें करी कोइने जणे जणावे नहीं, जिनसिद्ध प्रवचन चैत्यादिकनो अजत्त एवो जीव, हीनजात्यादिगम्य नीचगोत्रकर्म बांधे. ॥ ६० ॥

॥ हवे अंतरायकर्मना बंधहेतु कहेहे. ॥

जिणपूआ विग्घकरो, हिंसाइ परायणोऽजयइ विग्घं ॥

इय कम्मविवागोअं, लिहिउं देविंदसूरीहिं ॥ ६१ ॥

इति कर्मविपाकनामा प्रथमः कर्मग्रंथः ॥

अर्थ—जिणपूआ के० जिनपूजादिकनो विग्वकरो के० विघ्न करनार, पूजा निषे-
धतो, हिंसाइपरायणो के० हिंसादिक आश्रवने विषे तत्पर थको, अजयइविग्वं के०
अंतरायकर्म उपाज्जे. इयकम्मविवागोअं के० एणी पेरे कर्मविपाक एवे नामें ग्रंथ, ते
लिहिउदेविंदसूरीहिं के० तपागछाधिराज श्री देवेंद्रसूरीश्वरें लख्या. ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ६१ ॥

श्रीजिनप्रतिमानी पूजानो निषेधनार, पूजायें पुष्प, फल, जलादिकना अनेक
जीवनो घात थाय, ते जणी मलिनारंजी, ते गृहस्थने पण हेय ठे. जेम कोइएक
मूर्ख, कटुकौषध पान साजा मनुष्यनी पेरे मांदाने पण निषेधे, तेनी शातानो अंत-
राय करे, तेम कुमति जीव, अनारंजी साधुनी पेरे मलीनारंजरोगक्षयकारी औषध-
प्राय पूजादिक प्रतिमारंज निषेधतो, परना हितनुं विघ्न करतो, अंतरायकर्म बांधे.
तथा पोतानी मतियें करी जिनमत विपरीतार्थ प्ररूपतो, अनंत संसार वधारे, तेवारें
अनंत जीवनो घातक थाय तथा बीजाने पण उन्मागें प्रवर्त्तावी अनंत जीवघात करे,
तेथी अनुबंधहिंसावंत तथा अनुबंध मृपाजापी तीर्थकर अदत्तमार्गप्रवर्त्तक इत्यादिक
अनुबंधें अढार पापस्थानकनो सेवनार जीव, अंतरायकर्म बांधे. तथा साधुने दान-
लाजादिकनो अंतराय करतो, मोक्षमार्ग हणतो, एवो जीव, पण तेमज जाणवो.
एणी पेरे कर्मप्रकृति, पंचसंग्रहादिक प्राचीनकर्मग्रंथ, सविस्तर जोइ मुग्धबुद्धि, सं-
क्षेपरुचि जीवने समजाववा सारुं तथा आत्माने पण परहितकरणरूप करुणाजन्य
निर्जारा अर्थें थोडे अह्वरें करी, जेम विशेषज्ञान पामे, तेम लख्यो, पुस्तकें चढाव्यो,
ते कहेठे. परम गुरुगछाधिराज शिथिलाचारनिवारक, तपाबिरुदधारक, जट्टारक
श्री १००० श्रीजगच्चंद्रसूरीश्वर, पट्टप्रज्ञावक, श्रीदेवेंद्रसूरिश्वरें तपगछनायकें लख्यो,
पुस्तकें चढाव्यो.

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

इति कर्मव्यथोन्मायिकर्मग्रंथार्थसंविदे ॥ गुरुपास्तिरताः संतो, जवंतु जवनिस्पृहाः
॥ १ ॥ अनाद्यविद्याविहित्यै, साद्यनंतपदासये ॥ आद्यः कर्मविपाकाऽर्थो, जाव्यो जा-
वविशारदेः ॥ २ ॥ इत्थं कर्मविपाकपाकहतयोपाकाहितायंतवैः, पाकघ्नापरनामसूरिसु-
गुरुर्गीयूपगूढं ततः ॥ एतत्कर्मविपाकसच्चिदशनिं, सात्मीकुरुध्वं जनाः ! इमेध्याज्ञाननि-
रिष्ठिदैकवियशः, सोमोक्तया सहिशा ॥ ३ ॥ कर्मविपाकटवार्थोऽन्वर्थः प्राथ्योर्थिजिः
स्वगुरुजक्ताः ॥ प्रथमादर्शं लिखिता, मुनिना कव्याणसोमेन ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षगणनया
ग्रंथमानं ससूत्रं ॥ इति श्रीवालावबोधः प्रथमकर्मग्रंथसहितः संपूर्णः ॥

॥ ॐ नमोऽर्हते ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री बालावबोधसहित कर्मस्तवनामा द्वितीयकर्मग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ तत्र ॥

॥ आदौ बालावबोधकृत मंगलाचरणम् ॥

॥ अनुष्टुप् वृत्तम् ॥

त्रिजगत्सृष्टिसंतान, स्थितिनाशव्यवस्थितिं ॥ दिशत्यै सममार्हत्यै त्रिपथै हृद्य-
हृष्टियै ॥ १ ॥ कर्म बंधोदयावस्था, त्रिपुर धृक् दशा ध्रुवम् ॥ तस्यै यस्याप्रश-
स्याज्ञा, वरिवस्य शिवोन्नवेत् ॥ २ ॥ ध्यान धाम्नि निधायोच्चैः, स्वगुरु गुरुगौर-
वान् ॥ श्रीमत्कर्मस्तवे कुर्वे, टवार्थलिखनक्रमम् ॥ ३ ॥

॥ मूल गाथा ॥

तद् शुण्णिमो वीरजिणं, जह् गुणठाणेषु सयल कम्माइं ॥

बंधुदयोदीरणया, सत्तापत्ताणि खविआणि ॥ १ ॥

अर्थ-तद् के० तेम शुण्णिमो के० स्तवीश. वीरजिणं के० श्रीमहावीरदेवप्रत्ये, जह्
के० जेम गुणठाणेषु के० गुणठाणाने विषे सयलकम्माइं के० सयलायें कर्म प्रकृति-
प्रत्ये बंधुदयोदीरणया के० बंध, उदय, उदीरणायें करी सत्तापत्ताणि के० सत्तायें पा-
मीने खविआणि के० क्षपितानि एटले खपाव्यां, निर्जस्त्रां ॥ इत्युक्तार्थः ॥ १ ॥

अथ वार्त्तिकं लिख्यते ॥ जेम कर्म खपाववारूप अपायापगम गुण वर्णवशे, कर्म-
शत्रु विदारवे करी वीर कह्यै. जेम मिथ्यादृष्ट्यादिक गुणठाणा, शिवमंदिर चढवाने
पावनीआ एटले पगथियां सरखा जीवनी शुद्ध, शुद्धतर, शुद्धतम अध्यवसाय वि-
शेष. यद्यपि ते अध्यवसाय असंख्याता ठे, तो पण स्थूलव्यवहारें चौद कह्यै. तेने
विषे ज्ञानावरणीयादिक आठ मूलप्रकृति, मतिज्ञानावरणीयादिक उत्तरप्रकृतिबंध-
योग्य एकसो ने वीश उदय उदीरणायें योग्य, एकसो ने बावीश, सत्तायें एकसो ने
अडतालीश, ते जिहां जेटली लही, तथा जिहां जेटलीनो विछेद करी जे कर्मवर्गणा
दलसाथें मिथ्यात्वादिक आश्रवें करी जीवप्रदेशने दूध पाणीनी पेरें तथा लोह अग्नि
मले, तेवी रीतें एकमेक थावुं, ते बंध कह्यै.

२ ते बांध्यां कर्मनुं सहेजें अवाधा काल बीते थके अपवर्त्तनादिक करणविशेषें

करी स्थितिघात थइ थकी मिष्ट तथा कटुक, घातीया तथा अघातीआ रसनुं वेदवुं, ते उदय कह्यै.

३ तेहज कर्मनो उदयावलि, प्राप्तरसथी उपरला रसनुं जीववीर्यविशेषे करी खेंची उदयावलिमांहे आणी वेदवुं, ते उदीरणा. ते पण उदयविशेषज जाणवो.

४ ते कर्मनुं बांधवुं तथा संक्रमणकरणे करी आपणा स्वरूपने पामी जे कर्म प्रकृति, तेनुं जीवप्रदेश साथे मली रहेवुं, खरवुं नहीं, निधाननी पेरें रहेवुं, ते सत्ता कह्यै. ए चार मध्यें बंधन तथा उदीरणा, ए बेहु जीवनां करण, वीर्यविशेष ठे अने उदय, तथा सत्ता, ए बेहु करण नहीं, एटले ए जावार्थ ठे. जेम श्रीवीर जिनें जे जे गुणठाणे जेटली प्रकृति कर्मनी बांधी, उदय पामी, उदीरी तथा सत्तायें धरी तथा जिहां जिहां जेटली प्रकृतिनो बंध, उदय, उदीरणा, सत्ता, विभेद लही जे जे गुणठाणे जेटली प्रकृति खपावीने अनुक्रमें शुद्धस्वरूपी थया, ए अपायापगमातिशय गुण प्रगटवारूप असाधारण गुणस्तवन करशे. ॥ १ ॥

॥ हवे प्रथम गुणठाणानां नाम तथा स्वरूप कहे ठे. ॥

मिठे सासण मीसे, अविरय देसे पमत्त अपमत्ते ॥ निअट्टि

अनिअट्टि सुहुमु, वसम खीण सजोगि अजोगि गुणा ॥ २ ॥

अर्थ—पहेलुं मिठे के० मिथ्यादृष्टिगुणस्थानक, बीजुं सासण के० सास्वादनसम्यक्दृष्टिगुणस्थानक, त्रीजुं मीसे के० मिश्रगुणस्थानक, चोथुं अविरय के० अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणस्थानक, पांचमुं देसे के० देशविरतिगुणस्थानक, ठहुं पमत्त के० प्रमत्तगुणस्थानक, सातमुं अपमत्ते के० अप्रमत्तगुणस्थानक, आठमुं निअट्टि के० निवृत्तिगुणस्थानक, नवमुं अनिअट्टि के० अनिवृत्तिगुणस्थानक, दशमुं सुहुम के० सूक्ष्मसंपरायगुणस्थानक, अगीआरमुं उवसम के० उपशांतमोहगुणस्थानक, बारमुं खीण के० क्षीणमोहवीतरागगुणस्थानक, तेरमुं सजोगी के० सयोगीकेवलीगुणस्थानक, चौदमुं अजोगीगुणा के० अयोगीगुणस्थानक. ए चौद गुणठाणानां नाम ठे. इत्युक्तार्थः ॥१॥

त्यां जीवना गुण, ज्ञान दर्शन, चारित्ररूप जीवस्वभाव, तेनो तरतमविशेषकृतज्ञेदें करी गुणठाणानां स्थानक ठे ते जीवना पण जेद जाणवा.

१ प्रथम मिथ्यात्व कहेतां जिनवचनथी विपरीतदृष्टि एटले जीवादिक तत्त्वनी प्रतिपत्ति जेम धत्तुरानां बीज खाधे थके श्वेत वस्तुने पण पीली वस्तु करी पडिवज्जे, अंगीकार करे तेम मिथ्यात्वमोहनीयना जोरथी राग, द्वेष मोहादिकनां चिन्हसि जे देवपणाना गुणें करी हीन होय, तेने देव करी माने, आरंभ परि

गुरुनां लक्षणें हीन होय, तेने गुरु करी पडिवज्जे, हिंसादिकने धर्म करी माने, यथा नयवचनें प्रमाण करी माने, नित्यता, अनित्यता, निन्नता, अजिन्नता, सत्ता, असत्ता, लघुता, दीर्घता, एम वस्तुनी एकांतता माने पण सापेक्षपणे न माने तथा संपूर्ण जिनवचन सद्वृत्तो पण जे एक अक्षर मात्रनो अविश्वास आणे, ते पण जमादीनी पेरें मिथ्यादृष्टि जाणवो. अहीं कोइ कहेशे जे मिथ्यात्वदोषें दुष्टने गुणठाणी केम कहियें ? तेनो उत्तर. के जो पण मिथ्यात्वमोहनीय प्रकृति, सर्वघातीनी ठे तेणे सर्व ते स्वप्रतिपत्ति हणाय, तोपण ते मेघघटा आवरित सूर्यप्रज्ञानी पेरें रात्रीदिवस विज्ञानी करनार, एवी प्रज्ञा, अनावृति होय, तेम जीवने पण एकांशे घटादिकनी प्रतिपत्ति अविरुद्ध होय. तथा अक्षरनो अनंतमो ज्ञाग उघाडो सदा सर्वदा सर्व जीवने रहे, ते परम निकृष्ट गुणनी अपेक्षायें मिथ्यात्वीने पण गुणस्थानक कछुं. तथा कोइएक कहे ठे के जेवारें मिथ्यात्वी पण मुक्तिहेतुक्रिया करे, त्यां गुणठाणुं होय अन्यथा मिथ्यात्वचूमिस्थ कहियें. तथा ए सम्यक्त्वादिक गुण पामशे, ते माटे गुणठाणुं कहियें.

२ तथा औपशमिक सम्यक्त्व पामी एक समयें तथा ठ आवलि शेष सम्यक्त्व काळ होये थके अनंतानुबंधियाना उदयथी औपशमिक सम्यक्त्व वमतां, क्षीरना स्वाद सरखो जाव, मिथ्यात्वगुणस्थानक पाम्या पहेळां, जे होय, ते सास्वादनसम्यक्दृष्टि-गुणठाणुं वीजुं जाणवुं.

३ तथा मिश्रमोहनीयना उदयथी जिनवचन उपर रुचि अरुचि बेहु न होय, मिश्रता होय, एवा जे अध्यवसाय ते मिश्रदृष्टिगुणठाणुं, वीजुं जाणवुं. मिथ्यात्व अने मिश्र ए बे गुणठाणा औदयिकजावें होय.

४ तथा विरतिगुण जाणतो, जवप्रत्ययें तथा अप्रत्याख्यानावरणकषायोदयें करी आदरी न शके एटले एक जाणी न आदरे, न पाळे ते श्रेणिकराजानी पेटें तथा जाणी, न आदरे, पाळे, ते अनुत्तर विमानना देवता, तथा जाणी आदरे न पाळे, ते संविज्ञ, पाक्षिक ए त्रण जांगे वर्ततो १ द्वायिक २ औपयमिक अने ३ वेदक. ए मांहेलो एक तत्वरुचिरूप सम्यक्त्व पामी जे जे अध्यावरणीया जिनवचन यथावस्थित-पणे परिणमे, तेनुं नाम अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणुं ने बावीश;

५ तथा सावध्ययोगनी एकदेशे विरति करे, जेम पीनो विभेद करपेक्ष, संकटपी नस जीव न हणवो. इत्यादिक हिंसानिषेधरूप सम्यक्त्व पाणीनी पुरेध्यवसाय जे जाणे, आदरे, पाळे, ए जांगें वर्ततां देशविरतिगुणठाणुं पांच गणवुं. अहीं सम्यक्त्वसहित नोकारसी करे, ते पण एमां जाणवी.

६ तथा मद, विषय, कषाय, निद्रा, अने विकथा. ए पांच प्रमादें करी चारित्र, मखिनाध्यवसाय होय अप्रमत्तना अध्यवसायनी अपेक्षायें अनंतगुणहीनमखिन जा- एवो. देशविरतिनी अपेक्षायें अनंत.गुणविशुद्ध होय. एवी माया परिणामें वर्त्ततां, प्रमत्तसंयत गुणगणुं ठहुं जाणवुं.

७ तथा ते पांच प्रमाद रहित अनंत गुणविशुद्ध, निश्चयचारित्रें स्थिरतारूप ते स- हित जे अध्यवसाय, ते अप्रमत्तसंयतगुणगणुं सातमुं जाणवुं.

८ तथा चारित्रमोहनीयनी प्रकृति एकवीश उपशमाववा तथा खपाववाने अर्थें जेणे अत्यंत विशुद्ध अध्यवसायें करी वीर्यविशेष उद्धसे थके तेनोरसघात, स्थिति- घात, गुणश्रेणि, गुणसंक्रम, अपूर्वस्थितिबंध. ए पांच वानां धुरसमयथी अपूर्व करणे कहीयें. तथा एक समयें अनेक जीव गुणगणे चढ्या, ते शुद्ध शुद्धतरादिक अध्य- वसायजेदें करी निवृत्ति कहेतां फेरफार होय, त्यां एनुं नाम निवृत्तिगुणगणुं पण कहीयें, ए आठमुं जाणवुं. अहीं समय समय, अनंतगुण विशुद्ध होय.

९ तथा नवमे गुणगणे अनेक जीव एक समयें चढे, तेने अध्यवसायें फेरफार न होय, तेथी एनुं नाम अनिवृत्ति कथुं. तथा बादर के० महोटा खंरु संपसय के० कषा- यना अहीं करे, एटले ए गुणगणे कषायना महोटा खंड करे, तेथी एनुं बीजुं नाम बादरसंपराय पण कहीयें.

१० सूक्ष्म कीट्टीकर्मकृत लोच वेदतां शेष मोहनीयने हयें तथा उपशमें थया जे विशुद्धाध्यवसाय ते सूक्ष्मसंपरायगुणगणुं दशमुं जाणवुं.

११ जलने तलीये मल, नीचो बेसे तेथी पाणी निर्मल थाय, तेम मोहनीयना उपशमें अध्यवसाय निर्मल थाय. वढी कषाय सत्तामांहे रह्या ठे, ते माटे कषाय उदय पामे, तेवारें मोहला नीरनी पेरें फरी मेला थवानो संजव ठे, जे जणी एनुं नाम उपशांतमोहनीय. ए ठन्नस्थ वीतरागगुणगणुं अगीआरमुं जाणवुं. इहांथी अवश्य पडे अने जो मरण पामे, तो अनुत्तरवासी देवता थाय. तेवारें त्यां चोथेगुण- गणे आवीने रहे, अन्यथा पडे तो दशमे आवे.

१२ तथा सर्व मोहनीयप्रकृति खपावे थके, मोहसत्ता टाळे थके, जे अत्यंत वि- शुद्ध अध्यवसायस्थानक, ते क्षीणमोहवीतरागठन्नस्थगुणगणुं बारमुं जाणवुं.

१३ केवलज्ञान पास्या पढी ज्यां सुधी बादर योग मन, वचन, काया प्रवर्त्ते, हाळे, चाळे, बोळे, त्यांसुधी सयोगीकेवलीगुणगणुं तेरमुं जाणवुं.

१४ बादरयोग बंधे थके मन वचन, कायाना व्यापारने अजावें करण वीर्यरहित मे- रुनी पेरें निःप्रकंप जणी शैलेसीकरण करतां, अयोगीकेवलीगुणगणुं चौदमुं जाणवुं.

અહીં વ્યુપરતક્રિય એટલે ગઈ છે ક્રિયા જ્યાં, અપ્રતિપાતિ એવે નામે શુદ્ધધ્યાનનો ચોથો પાયો હોય, તે જાણી સૂક્ષ્મકાયયોગ છે તે જાણી કેવલીને યોગનિરોધધ્યાન હોય તેતો સર્વથા યોગને અજાવે ન હોય અને અયોગીપણું તે બાદરયોગના અજાવની અપેક્ષાએ લેવું. એ ચૌદ ગુણગણાનું સ્વરૂપ કહ્યું.

હવે એ ચૌદ ગુણગણાનું કાલમાન કહે છે. મિથ્યાત્વનો તો અજવ્યને અનાદિ અનંત અને જવ્યને અનાદિ સાંત તથા સાદિસાંત જાણવો, અને પાંચમા, તેરમા, ઠઠા અને સાતમાનું કાલમાન, તેણે જાણી પૂર્વે કોમી જાણવું. ચોથાનું તેત્રીશ સાગરસાધિક કાલમાન છે. સાસ્વાદનનો ઠ આવલિપ્રમાણ, ચૌદમાનો પાંચ હસ્વાક્ષરનો કાલ જાણવો. અને શેષ ઠ ગુણગણાનો કાલ અંતર મુદૂર્ત્ત. એ ઉત્કૃષ્ટ કાલમાન જાણવું.

॥ હવે અહીં વંધપ્રકૃતિ કહે છે. ॥

અગ્નિનવ કમ્મગ્ગહણં, વંધોર્જહેણ તઠ વીસ સયં ॥

તિઠયરા હારગ હુગ, વજ્ઞં મિઠ્ઠમિ સતર સયં ॥ ૩ ॥

અર્થ—અગ્નિનવકમ્મગ્ગહણં કે ૦ નવા કર્મનું ગ્રહવું, જીવપ્રદેશ સાથે કર્મમલનું મેલવવું તે વંધો કે, વંધ જાણવો, તઠ કે ૦ ત્યાં ઝહેણ કે ૦ ઝહે એટલે સામાન્ય નયે વીસસયં કે ૦ એકસો ને વીશ પ્રકૃતિનો વંધ જાણવો અને તિઠયર કે ૦ એક તીર્થકરનામકર્મ અને આહારગહુગ કે ૦ આહારકદ્ધિક, એવં ત્રણ પ્રકૃતિ વજ્ઞં કે ૦ વર્જીને મિઠ્ઠમિસતરસયં કે ૦ મિથ્યાત્વગુણગણે એકસો ને સત્તર વંધાય. ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥ ૩ ॥

મિથ્યાત્વઅવિરત્યાદિક સત્તાવન સામાન્ય વંધહેતુ છે અને જ્ઞાનજ્ઞાનવંતાદિકની પ્રત્યનીકતાદિક તે વિશેષ વંધહેતુ છે, તેણે કરી નવાં કર્મ, પૂર્વે વાંધ્યાં છે, તેની અપેક્ષાએ નવાં વંધાતાં જે જ્ઞાનાવરણીયાદિક મૂલ આઠ પ્રકૃતિ તથા મતિજ્ઞાનાવરણીયાદિક ઉત્તર પ્રકૃતિ એકસો વીશ, તેનો સ્થિતિરસ અને પ્રદેશપણે નિર્દારવો, જીવપ્રદેશ સાથે મેલાવવો, તે વંધનકરણજીવવીર્યવિશેષ તજ્ઞાન્ય તે વંધ કહીયે. તિહાં ઝંધ એટલે સામાન્ય ચૌદ ગુણગણાં ગુણજેદ, જીવજેદાદિક વિશેષ નિરપેક્ષ સર્વજીવને સામાન્યપ્રકારે જ્ઞાનાવરણ પાંચ, દર્શનાવરણ નવ, વેદનીય વે, મોહનીય ઠ્ઠાશ, આયુની ચાર, નામકર્મની શરુશર, ગોત્રની વે, અને અંતરાયની પાંચ. એમ સર્વ મલી એકસો ને વીશ ઉત્તર પ્રકૃતિ વંધાય. એ રીતે સામાન્યે સર્વ જીવને વંધ કહીમે.

હવે ગુણસ્થાનકવિશેષ કહી, વંધપ્રકૃતિ વિશેષે કહીયે ઠેયે. તિહાં પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગુણગણે વર્તમાન જીવને વંધ કહે છે. તે પૂર્વોક્ત એકસો ને વીશ વંધયોગ પ્રકૃતિમાંહે એક જિનનામકર્મ, વીજું આહારકશરીરનામકર્મ, ત્રીજું આહારકઅંગોપાંગનામકર્મ,

ए त्रण प्रकृति, मिथ्यात्वी जीव, न बांधे. कारण के जिननामकर्म, सम्यक्त्व विना न वंधाय अने आहारकद्विक, शुद्धचारित्र विना न वंधाय, ते सम्यक्त्व अने चारित्र ए वे वानां मिथ्यात्वं नथी, तेथी ए त्रण प्रकृति न वंधाय. तेथी ते वर्जीने शेष ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी नव, वेदनीयनी वे, मोहनीयनी उद्दीश, आयुनी चार, नामकर्मनी चोशठ, गोत्रकर्मनी वे अने अंतरायकर्मनी पांच. एम सर्व मली. एकसा ने सत्तर प्रकृति सर्वमिथ्यात्वीजीवनी अपेक्षाये प्रथमगुणठाणे वंध योग्य होय. केमके मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अने योग, ए चार मूलहेतु त्यां होय तेथी ते निमित्ते एकसो ने सत्तर प्रकृति वंधाय, अने सम्यक्त्वप्रत्यधिक जिननाम तथा चारित्रप्रत्यधिक, आहारकद्विक, ए त्रण प्रकृति न होय. ॥ ३ ॥

॥ हवे मिथ्यात्वगुणठाणे केटली प्रकृतिनो वंधविछेद थाय, ते कहेठे. ॥

नरय तिग जाइ थावर, चउ हुंमा यव विवछ नपु मिठं ॥

सोळंतो इगहिअसय, सासणि तिरि थीण डुहग तिगं ॥ ४ ॥

अर्थ—नरयतिग के० नरकत्रिक, जाइ के० एकेंद्रियादिक जाति चार, थावरचउ के० स्थावरचतुष्क, हुंड के० हुंमसंस्थान, आयव के० आतपनामकर्म, विवछ के० ठेवहुं संघयण, नपु के० नपुंसकवेद मिठं के० मिथ्यात्वमोहनीय, सोळंतो के० ए शोळ प्रकृतिनो अंत करे, इगहिअसय के० शेष एकसो ने एक प्रकृतिनो वंध सासणि के० साखादन बीजे गुणठाणे होय. त्यां तिरि के० तिर्यंचत्रिक, थीण के० थीणद्वित्रिक, डुहगतिगं के० दौर्जाग्यत्रिक, ए त्रण त्रिक ॥ ४ ॥

नरकगति, नरकानुपूर्वी, नरकायु. ए नरकत्रिक तथा एकेंद्रियजाति, वैन्द्रियजाति, तेंद्रियजाति अने चौरिन्द्रियजाति, ए जातिचतुष्क. ए सात प्रकृति तथा स्थावरनामकर्म, सूक्ष्मनामकर्म, अपर्याप्तनामकर्म अने साधारणनामकर्म. एवं चार साधारणनाम प्रत्यङ्ग ए स्थावरचतुष्क कहीयें, एवं अगीआर. वारमुं हुंम संस्थान, तेरमुं आतपनाम, चौदमुं ठेवहुं संघयण, पंदरमुं नपुंसकवेद, शोळमुं मिथ्यात्वमोहनीय. एमां वे मोहनीयनी प्रकृति तथा एक नरकायु ते आयुनी प्रकृति, शेष तेर प्रकृति नामकर्मनी. एम सर्व मली शोळ प्रकृतिनो वंधविछेद मिथ्यात्वगुणठाणे थाय. केम के ए शोळ प्रकृति, मिथ्यात्व प्रत्ययीनी ठे तेथी ते मिथ्यात्व उदयेंज वंधाय. ते विना न वंधाय तेथी आगळे गुणठाणे मिथ्यात्वीनो रसोदय न लाजे तेथी ए शोळ प्रकृतिनो वंध पण त्यां न लाजे माटें ए शोळ प्रकृतिना वंधनो प्रारंज मिथ्यात्वगुणठाणे होय. एने वंधविछेद कहीयें. एम आगळ पण वंधविछेदनो अर्थ जाणवो. तेवारें मिथ्यात्वं

એકસો ને સત્તર પ્રકૃતિનો વંધ હતો તેમાંથી એ શોભ પ્રકૃતિનો વંધ ટલ્યો શેષ જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય નવ, વેદનીય બે, મોહનીયની ચોવીશ, આયુની ત્રણ, નામકર્મની એકાવન, ગોત્રની બે, અંતરાયની પાંચ, એમ સર્વ મલી એકસો ને એક કર્મપ્રકૃતિનો વંધ સાસ્વાદનગુણઠાણે સર્વજીવની અપેક્ષાએં હોય.

હવે સાસ્વાદને જેટલી પ્રકૃતિનો વંધવિષ્ણેદ હોય, તે કહે છે. તિર્યંચાદિક ત્રણ આગલ ત્રિક શબ્દ જોડિયે, તેવારે તિર્યંચત્રિક, શ્રીણ્છીત્રિક, દૌર્જાગ્યત્રિક, એ ત્રણ ત્રિક કહીયે. તિર્યંચગતિ, તિર્યંચાનુપૂર્વી, અને તિર્યંચાયુ, એ તિર્યંચત્રિક, શ્રીણ્છી, નિદ્રાનિદ્રા અને પ્રચલાપ્રચલા. એ શ્રીણ્છીત્રિક, દૌર્જાગ્યનામ, ડુઃસ્વરનામ, અને અનાદેયનામ, એ દૌર્જાગ્યત્રિક. એવં નવ પ્રકૃતિ થઈ. ॥ ૪ ॥

અણ મજ્ઞાગિઈ સંઘય, ણ ચઝ નિ ઝજોઅ કુલ્લગઈ

ઢિત્તિ ॥ પણવીસંતો મીસે, ચઝસયરિ હહાઝઅ અવંધા ॥ ૫ ॥

અર્થ—અણ કેળ અનંતાનુવંધી ચતુષ્ક, મજ્ઞાગિઈ કેળ મધ્યાકૃતિ ઇટલે મધ્યસંસ્થાનચતુષ્ક, સંઘયણચઝ કેળ મધ્ય સંઘયણચતુષ્ક, ચઝ કેળ એ ત્રણ ચતુષ્કની વાર પ્રકૃતિ થઈ. નિ કેળ નીચૈર્ગોત્રકર્મ, ઝજોઅ કેળ ઉદ્યોતનામકર્મ, કુલ્લગઈ કેળ અશુભવિહાયોગતિ, ઢિત્તિ કેળ સ્ત્રીવેદમોહનીય. ઇતિ ઇટલે એ પણવીસંતો કેળ એ પચ્ચીશ પ્રકૃતિનો અંત વંધવિષ્ણેદ સાસ્વાદને થાય. તેથી મીસે કેળ મિશ્ર ગુણઠાણે ચઝસયરિ કેળ ચમ્મોતેર પ્રકૃતિનો વંધ હોય. જે ત્રણી એ ગુણઠાણે હહાઝઅઅવંધા કેળ મનુષ્યાયુ તથા દેવાયુ, એ બે આયુનો અવંધ છે માટે ચમ્મોતેરનો વંધ થાય. ॥ ઇત્યેકાર્થઃ ॥ ૫ ॥

અહીં અણ કહેતાં અનંતાનુવંધીઆ પ્રમુખ ત્રણ શબ્દ છે તે આગલ ચઝ શબ્દ જોડીયે, તેવારે ત્રણચઝક થાય. ઇટલે અનંતાનુવંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ. એ ચારને અનંતાનુવંધી ચઝક કહીયે. અને ન્યગ્રોધ, સાદિ, વામન અને કુજ. એ ચાર મધ્ય ઇટલે વચલાં સંસ્થાન, એ મધ્યમસંસ્થાનચઝક. અહીં આકૃતિ ઇટલે શરીરાકાર તે સંસ્થાનરૂપ તન્નિમિત્તક કર્મ પ્રકૃતિ પણ આકૃતિનામ જાણવી. તથા ક્ષવજનારાચસંઘયણ, નારાચસંઘયણ, અર્ઙ્ગનારાચસંઘયણ અને કીલ્લિકાસંઘયણ; એ ચાર વચલાં સંઘયણ છે એને મધ્યસંઘયણચઝક કહીયે. ઇટલે ત્રણ ચોક વાર પ્રકૃતિ કહી અને ત્રણ ત્રિક નવ પ્રકૃતિ પૂર્વલી ગાથામાં કહી, એવં એકવીશ પ્રકૃતિ થઈ. વાવીશમું નીચગોત્ર, ત્રેવીશમું ઉદ્યોતનામકર્મ, ચોવીશમું અશુભવિહાયોગતિ, પચ્ચીશમું સ્ત્રીવેદ. એવં પચ્ચીશ પ્રકૃતિમધ્યેં એક ઉદ્યોતનામ અને વીજું તિર્યંચાયુ. એ બે પ્રકૃતિ વિના શેષ ત્રેવીશ પાપપ્રકૃતિ, તીવ્રસંકેશે વંધાય અને તે તીવ્રસંકેશ અનંતાનુવંધીયાને ઉદયેં હોય.

अने ए मिश्र प्रमुख आगळे गुणठाणे अनंतानुबंधीयानो उदय न होय, तेवारें ए गुणठाणे एनो पण बंध न होय अने उद्योतनाम, तथा तिर्यगायु. ए वे पुण्यप्रकृति ठे पण तिर्यकूपायोग्य प्रकृतिबंध टलेथी एनो पण बंध न होय. ए पच्चीशमध्ये श्रीण-
 ङ्गीत्रिक, दर्शनावरणकर्मनी अने अनंतानुबंधीया चार तथा स्त्रीवेद ए पांच प्रकृति, मोहनीयकर्मनी एक गोत्रप्रकृति, एक तिर्यगायुप्रकृति. एवं दश थइ अने शेष पंदर प्रकृति नामकर्मनी एवं पच्चीश प्रकृतिनो बंध प्रांतसास्वादनें होय, तेवारें ज्ञानावर-
 णीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय वे, मोहनीयनी उगणीश, नामकर्मनी ठत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं चम्मोतेर प्रकृति मिश्रगुणठाणे सर्व जीवनी अपेक्षायें बंधाय. जे माटे सास्वादनगुणठाणे एकसो ने एक प्रकृतिनो बंध हतो, तेमां-
 हेथी अनंतानुबंधीयाना उदयने अज्ञावें तन्निमित्तक पच्चीश प्रकृतिनो बंध टळ्यो तेवारें ठहोतेर प्रकृतिनो बंध रह्यो, ते मध्ये पण मिश्रगुणठाणे आयुबंध योग्य अध्य-
 वसाय नथी, तेथी त्यां देवायु, मनुष्यायु, ए वे आयु पण न बंधाय. जे जणी शास्त्रें कळुं ठे के “समामिद्विद्विआजग बंधपि न करेई” पण आगळें चोथे गुणठाणे बंध करशे तेथी ए वे आयुनो बंध विवेद न कळो, पण अवंध कळो तेथी चम्मोतेर प्रकृ-
 तिनो बंध, मिश्र गुणठाणे होय, इहां कोइ प्रकृतिनो बंधविवेद नथी. ॥ ५ ॥

सम्मे सग सयरि जिणा, उबंधि वइर नरतिअ विअ कसा-
 या ॥ उरल डुगंतो देसे, सत्तठी तिय कसायं तो ॥ ६ ॥
 ते वठि पमत्ते सो, ग अरइ अथिर डुग अजस अ-
 रसायं ॥ बुडिजा ठच्च सत्तव, नेइ सुराजजया निठं ॥ ७ ॥

अर्थ—सम्मे के० अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे सगसयरि के० सत्योतेर प्रकृतिनो बंध होय. जिणाउ के० जिननाम अने मनुष्यायु तथा देवायु, ए वे आयु. एवं त्रण प्रकृति बंधि के० बांधे तेमाटे. अने वइर के० वज्ररूपजनाराचसंघयण, नरतिअ के० मनुष्यत्रिक, विअकसाया के० बीजा अप्रत्याख्यानीआ चार कषाय अने उरलडुगंतो के० औदारिकद्विक. ए दश प्रकृतिना बंधनो अंत करे, तेवारें देसे के० देशविरति-
 गुणठाणे सत्तठी के० शमसठ प्रकृतिनो बंध करे अने त्यां तियकसायंतो के० बीजा प्रत्याख्यानावरण चार कषायनो अंत करे ॥६॥ तेवारें तेवठिपमत्ते के० त्रेशठ प्रकृतिनो बंध, प्रमत्तगुणठाणे होय अने एक सोग के० शोकमोहनीय, बीजी अरइ के० अर-
 तिमोहनीय, अथिरडुग के० अस्थिरद्विक, एवं चार. पांचमुं अजस के० अयशःकी-
 र्तिनामकर्म, ठहुं अस्सायं के० अशातावेदनीय, ठच्च के० ए ठ प्रकृति बुडिजा के०

વંધથી વિહેદ પામે. સત્તવ કેળ અથવા સાત પ્રકૃતિ વિહેદ પામે. નેશ્સુરાઉંજયાનિષ્ઠં કેળ જો કોઈ પ્રમત્ત સાધુ દેવાયુ વાંધવા માંડે, અને સંપૂર્ણ કરી નેષ્ટા પમાડે પો-
ચાડે, તો સાત પ્રકૃતિનો અંત કરે ॥ ૭ ॥

અવિરતિસમ્યક્દષ્ટિગુણઠાણે જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ઠ, વેદનીય વે, મોહનીય ઝંગણીશ, આયુની વે, નામકર્મની સાડત્રીશ, ગોત્રકર્મની એક, અને અંતરાયકર્મની પાંચ, એ રીતે સત્યોતેર પ્રકૃતિનો વંધ છે, તે મધ્યે ચમ્મોતેર પ્રકૃતિનો વંધ જે મિશ્રગુણઠાણે કહ્યો તેજ આર્હિં લેવો અને અર્હિં સમ્યક્દષ્ટિ છે તેથી તન્નિમિત્ત જિનનામકર્મનો પણ વંધ લાગે તથા સમ્યક્દષ્ટિ દેવતા, તથા નારકી, એ વેદુ મનુષ્યાયુજ વાંધે અને સમ્યક્દષ્ટિ મનુષ્ય, તે તિર્યંચ અને દેવાયુજ વાંધે, તેથી સર્વ-જીવની અપેક્ષાએં ચોથે ગુણઠાણે સત્યોતેર પ્રકૃતિનો વંધ પામે. હવે અર્હિં વિહેદ કહે છે. વજ્રરૂપત્રનારાચસંઘયણ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાનુપૂર્વી, મનુષ્યાયુ, એ મનુષ્યત્રિક, ઔદારિકશરીર અને ઔદારિક અંગોપાંગ એ ઔદારિકદ્વિક. એવં ઠ પ્રકૃતિનો વંધ ચોથે ગુણઠાણે દેવતા અને નારકીને હોય. મનુષ્યગતિ પ્રાયોગ્ય વાંધે, આગલા ગુણઠાણાં દેવતા અને નારકીને ન હોય. તેથી એ ઠ પ્રકૃતિનો વંધ ન પા-
મીએ, તેથી વિહેદ તથા અપ્રત્યાખ્યાની ચાર કષાયનો વંધ પણ આગલે ગુણઠાણે ન લાગે. આપણા ઉદયને અજાવેં કષાયનો વંધ પણ ન હોય, તેથી એ દશ પ્રકૃ-
તિનો વંધ વિહેદ ચોથે ગુણઠાણે. તે મધ્યે અપ્રત્યાખ્યાનીઆ ચાર તે મોહનીયની પ્રકૃતિ, મનુષ્યાયુ તે આયુની પ્રકૃતિ, શેષ પાંચ નામકર્મની પ્રકૃતિ, એવં દશ પ્રકૃતિ ટલી. શેષ જ્ઞાનાવરણીયની પાંચ, દર્શનાવરણીયની ઠ, વેદનીયની વે, મોહનીયની પંદર, આયુની એક, નામની વત્રીશ, ગોત્રની એક અને અંતરાયની પાંચ, એ શરુશઠ પ્રકૃ-
તિનો વંધ, દેશવિરતિગુણઠાણે ઝંવેં હોય, તિહાં વંધવિહેદ ત્રીજો કષાય જે પ્રત્યા-
ખ્યાનાવરણ, તેની ચોકડી એ ચાર કષાયની પ્રકૃતિના વંધનો અંત થાય. જે જાણી પ્રથમ વાર કષાયનો વંધ આપણે ઉદય હોતે થકે આગલ ઉદય નથી તેથી વંધ પણ ન હોય. તેવારેં શરુશઠ પ્રકૃતિમાંહેથી મોહનીયની ચાર ટાલવી ॥ ૬ ॥

વાકી જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ઠ, વેદનીય વે, મોહનીય અગીઆર, આયુની એક, નામની વત્રીશ, ગોત્રની એક અને અંતરાયની પાંચ, એ ત્રેશઠ પ્રકૃ-
તિનો વંધ, પ્રમત્તગુણઠાણે મનુષ્યને હોય.

ત્યાં ઠ તથા સાત કર્મપ્રકૃતિનો વંધવિહેદ અને વંધપ્રાંત હોય, તે હવે કહે છે. એક શાક, અને વીજી અરતિ. એ વે મોહનીયની પ્રકૃતિ. એક અસ્થિરનામકર્મ,

ए उगणशाठ प्रकृति अप्रमत्त संयतगुणवाणे प्रवर्त्ततो वांधे. अहीं शिष्य पूछे थे के हे जगवन् ! आयुबंध घोलना परिणामे होय ठे, ते अहीं घोलना परिणाम नथी तो केम आयुबंध होय ? तत्रोत्तरं. हे शिष्य ! जो प्रमत्त थको घोलना परिणामे करी देवायुबंध करतो प्रमत्तनो काल पूर्ण थये देवायुबंध अपूर्ण हुवे थके अप्रमत्त-गुणवाणे पण आवे, तिहां कुंठारना चक्रव्रमणन्याये करी पूर्वछे घोलना परिणामें आरंभेलो आयुबंध ज्यांसुधी पूर्ण करे, त्यांसुधी अप्रमत्तगुणवाणे पण देवायु बंध पामीयें, तेथी उगणशाठ प्रकृतिनो बंध ठे पण अप्रमत्त ठते आयुबंध आरंभे

નહિં. અન્યથા ઇટલે જો પ્રમત્તગુણઠાણે સુરાયુવંધ આરંજી પૂર્ણ કરતો, વલતો અપ્રમત્તગુણઠાણે આવે, તો આયુ વિના સાત કર્મમાંહેલી જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ઠ, વેદનીય એક, મોહનીય નવ, નામની એકત્રીશ, ગોત્રની એક, અને અંતેરાયની પાંચ, એ અઠાવન્ન પ્રકૃતિ બાંધે. તિહાં શિષ્ય પૂઠે ઠે કે, એ કેમ હોય જે જ્ઞાણી પ્રમત્તવંધ, ત્રેશઠ પ્રકૃતિનો ઠે તેમાંથી ઠ પ્રકૃતિનો વંધવિઘ્નેદ થયો, તેવારે સત્તાવન પ્રકૃતિ હોય અને સાત પ્રકૃતિવંધવિઘ્નેદ કરતાં ઠપ્પન્ન પ્રકૃતિ હોય, પણ ઊગણશાઠ અને અઠાવન્ન પ્રકૃતિ કેવી રીતે હોય ? તિહાં ગુરુ ઉત્તર કહે ઠે કે, અહીં અતિવિશુદ્ધ ચારિત્રને સજ્ઞાવેં તન્નૈમિત્તિક આહારકશરીર અને આહારકઅંગોપાંગ, એ બે પ્રકૃતિ અધિક વંધાય, તે જ્ઞેલતાં ઓગણશાઠ અને અઠાવન થાય. એ રીતે સુરાયુ વિના શેષ અઠાવન પ્રકૃતિનો વંધ અપ્રમત્તસંયતને કહ્યો. ॥ ૬ ॥

અમ્વન્ન અપુવા ઇમિ, નિદ્દહુગંતો ઠપ્પન્ન પણ જાગે ॥ સુર
હુગ પર્ણિદિ સુખગઙ્, તસ નવ ઝરલ વિણુ તણુ વંગા ॥૯॥

અર્થ—અમ્વન્ન કે० અઠાવન પ્રકૃતિનો વંધ અપુવાઇમિ કે० અપૂર્વકરણના પ્રથમ-જાગને વિષે નિદ્દહુગંતો કે० ત્યાં નિદ્રાદિકનો અંત થાય, તેવારે ઠપ્પન્ન પણજાગેં કે० ઠપ્પન્ન પ્રકૃતિનો વંધ, દ્વિતીયાદિકથી માંડી ઠઠા સુધીના પાંચ જાગેં હોય, પાંચે જાગે સત્તા તો ઠપ્પન્નનીજ પણ સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણસેઢી, ગુણસંક્રમ, અપૂર્વવંધ, એ પાંચ વાનાં કરે. સુરહુગ કે० સુરદિક, પર્ણિદિ કે० પંચેન્દ્રિયજાતિ, સુખગઙ્ કે० શુજવિહાયોગતિ, તસનવ કે० ત્રસનવક, ઝરલવિણુતણુવંગા કે० એક ઔદારિક વિના શેષ ચાર શરીર અને વૈક્રિયોપાંગ તથા આહારકોપાંગ, એ બે ઝપાંગ. એવં ઊગણીશ પ્રકૃતિ ॥

ઇત્યકારાર્થઃ ॥ ૯ ॥

તેહજ અપૂર્વકરણ એવે નામે આઠમું ગુણઠાણું અંતરમુહૂર્તકાલ પ્રમાણનું, તેના સાત જાગ કરીયેં. તેમાંહેલા પ્રથમ જાગને વિષે અઠાવન પ્રકૃતિ વાંધે, તિહાં નિદ્રા અને પ્રવલા, એ બે દર્શનાવરણીયની પ્રકૃતિ તેના વંધનો અંત આવે, તે આગલેં અતિવિશુદ્ધપણે કરી એ બે પ્રકૃતિ ન વંધાય, શેષ જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ચાર, વેદનીય એક, મોહનીય નવ, નામની એકત્રીશ, ગોત્રની એક અને અંતેરાયની પાંચ, એવં ઠપ્પન્ન પ્રકૃતિ, વીજે, ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે અને ઠઠે, એ પાંચ જાગેં વંધાય, એ રીતે અપૂર્વ કરણના ઠ જાગને વિષે વંધ કહ્યો. હવે ઠઠે જાગેં જે પ્રકૃતિનો વંધવિઘ્નેદ હોય, તે કહેઠે. અહીં દેવગતિપ્રાયોગ્ય એકત્રીશ નામકર્મના

बंधमांहेलो त्रीश प्रकृतिनो बंध विछेद थाय, ते कहे ठे. देवगति अने देवानुपूर्वी, ए सुरद्विक. त्रीजुं पंचेंद्रियजातिनाम, चोथुं शुभविहायोगति तथा एक त्रसनाम, वीजुं वादरनाम, त्रीजुं पर्याप्तनाम, चोथुं प्रत्येकनाम, पांचमुं स्थिरनाम, ठहुं शुभनाम, सातमुं सौजाग्यनाम, आठमुं सुस्वर नाम, नवमुं आदेयनाम, ए त्रस-
नवक कह्यें. एवं तेर. तथा औदारिकशरीर अने औदारिक अंगोपांग, ए वेनो बंधविछेद चोथे गुणठाणे थयो तेथी ते वे विना शेष वैक्रियशरीर, आहारकशरीर, तेजसशरीर अने कार्मणशरीर ए चार शरीरनाम अने वैक्रिय अंगोपांग तथा आहारकांगोपांग, ए वे अंगोपांग एवं ठ प्रकृति. ए रीतें धुरथी सर्व मली उंगणीश प्रकृति थइ ॥ ९ ॥

समचउर निमिण जिण व, न अगुरु लहु चउ ठलंसि तीसंतो -
चरमे ठवीस बंधो, हास रई कुठ जय जेउ ॥ १० ॥

अर्थ- वीशमुं समचउर के० नमचतुरत्तसंस्थान, एकवीशमुं निमिण के० निर्माणनाम, वावीशमुं जिण के० जिननाम, तथा वन्न के० वर्ण चतुष्क अने अगुरुलहु-
चउ के० अगुरुलघुचतुष्क, ठलंसितीसंतो के० ठछे जागें ए त्रीश प्रकृतिना बंधनो अंत थाय, एटले विछेद थाय, तेवारें चरमे के० ठेळें, सातमे जागे ठवीस बंधो के० ठवीस प्रकृतिनो बंध होय, त्यां हास के० हास्यमोहनीय, रई के० रतिमोहनीय, कुठ के० जुगुप्सामोहनीय, जयजेउ के० जयमोहनीय. ए चार प्रकृतिनें बंधथी टाळे ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १० ॥

वीशमुं समचतुरत्तसंस्थान, एकवीशमुं निर्माणनाम, वावीशमुं तीर्थकरनाम तथा वर्ण, गंध, रस, अने स्पर्श, ए वर्णचतुष्क एटले ए चार नाम कर्मनी प्रकृति, एवं ठ-
वीश. तथा अगुरुलघुनाम, उपघातनाम, उद्धासनाम, पराघातनाम, ए अगुरुलघुच-
तुष्क. एवं सर्व मली नामकर्मनी त्रीश प्रकृतिनो बंध विछेद थाय, जे जणी चारित्र-
मोहनीयने खपावतो तथा उपशमावतो अपूर्वकरण करे, तिहां विशुद्धाध्यवसायें करी संसारत्रमणहेतुगतिप्रायोग्य नामकर्मनो बंध विछेदे. अहीं शेष सुरगतिप्रायोग्यना-
मकर्मप्रकृति एकत्रीशनो बंध रह्यो हतो, तेमांहेथी एक यशः कीर्त्ति विना शेष त्रीश प्रकृतिनो बंधदे, तेथी जवत्रमणनुं बीज न करे, अतिविशुद्ध ठे माटे न करे. ए रीतें ठछे जागें त्रीश प्रकृतिनो बंधविछेद करे, तेवारें अपूर्व करणने ठेहले सातमे जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, शातावेदनीय एक, तथा संज्वलनकषाय

चार, हास्य, रति, जय, जुगुप्सा, पुरुषवेद. एवं मोहनीनी नव, यशःकीर्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने पांच अंतराय, एवं सात कर्मनी उत्तरप्रकृति बत्तीश बांधे, त्यां बांधवि-
वेद कहेले. अपूर्वकरणना सातमा जागने प्रांतें अतिविशुद्धअध्यवसाय थया, ते-
माटे एक हास्यमोहनी, बीजुं रतिमोहनी, त्रीजुं जुगुप्सामोहनी, चोथुं जयमोहनी,
ए चार प्रकृतिना बांधयोग्य अध्यवसायस्थानक टळी जाय. तेवारें शेष बावीश प्रकृ-
तिनो बांध रहे ॥ १० ॥

अनिच्छि जाग पणगे, इगेगहीणो डुवीसविह बांधो ॥

पुम संजलण चउएहं, कमेण ठेउं सतर सुहुमे ॥ ११ ॥

अर्थ—अनिच्छिजागपणगे के० अनिवृत्तिकरण नामे नवमा गुणठाणाना पांच
जागने विषे इगेगहीणो के० जागजाग दीठ एकेक प्रकृतियें हीन, डुवीसविहबांधो
के बावीश प्रकृतिनो बांध होय, ते केम ? तोके पहेले जागें बावीशनो बांध होय,
बीजे जागें पुम के० पुरुषवेद उंगो करतां एकवीशनो बांध तथा तेवार पढी तृतीया-
दिक जागने विषे संजलणचउएहं के० संज्वलन कषायनी चोककीमांहेली ए-
केक प्रकृतिनो बांध, कमेण के० अनुक्रमें बांधथी ठेउं के० ठेदाय, तेवारें सतरसु-
हुमे के० सतर प्रकृतिनो बांध सूक्ष्म संपरायनामा दशमे गुणठामे जाणवो ॥ इ-
त्यक्षरार्थः ॥ ११ ॥

अनिवृत्तिकरण एवे नामे नवमुं गुणठाणुं ठे तेनो काल अंतर मूहूर्त प्रमाण. तेना
पांच जाग कटपीयें; तेमध्ये प्रथम जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वे-
दनीय एक, मोहनीय पांच, यशःकीर्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने अंतराय पांच. एवं बा-
वीशनो बांध ठे, तिहां पुरुषवेदनो बांध विवेद थाय, तेवारें बीजे जागें एकवीश प्रकृ-
तिनो बांध तिहां संज्वलना क्रोधनो बांध विवेद थये थके बीजे जागें बीश प्रकृतिनो
बांध, तिहां संज्वलना माननो बांधविवेद थाय, तेवारें चोथे जागें उगणीश प्रकृतिनो
बांध, त्यां संज्वलननी मायानो बांध विवेद पामे, तेवारें पढी ए अनिवृत्तिकरण गुणठा-
णाना पांचमां जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय
मांहेलो संज्वलनो लोचन एक, अने यशःकीर्ति नाम, एवं चार. उच्चैर्गोत्र अने पांच
अंतराय. एवं अठार प्रकृतिनो बांध होय. नवमा गुणठाणाने ठेडे संज्वलना लोचनो
पांच जाग विवेद पामे, जे कारण माटे एनो बांध वादरकषायोदय प्रत्यक्ष ठे, ते वादर-
जे प्रकृतिनो बांध. तेथी तेनो बांध पण टले, तेवारें सूक्ष्मसंपरायनामैं दशमे गुणठाणे

જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ચાર, વેદનીય એક, યશઃકીર્તિ એક, ગોત્ર એક, અને અંતરાય પાંચ, એ સત્તર પ્રકૃતિનો વંધ હોય, તે કહ્યો. ॥ ૧૧ ॥

॥ હવે દશમા ગુણઠાણે સોલ પ્રકૃતિનો અંત કરે, તે કહેઢે. ॥

ચડ દંસણુચ જસ ના, એ વિઘ્ન દસગંતિ સોલસુઢેઝ ॥

તિસુ સાય વંધ ઢેઝ, સજોગિ વંધંત અણં તોઅ ॥ વંધો સમ્મત્તો ॥ ૧૨ ॥

અર્થ— ચડદંસણુચ કે ૦ ચાર દર્શનાવરણીય, અને પાંચમું ડચૈર્ગોત્ર, ઠડું જસ કે ૦ યશઃકીર્તિનામકર્મ, નાણ કે ૦ પાંચ જ્ઞાનાવરણીય, વિઘ્ન કે ૦ પાંચ અંતરાય, દસગંતિ કે ૦ એ દશ પ્રકૃતિ. એવં સર્વ મલી સોલસ કે ૦ સોલ પ્રકૃતિના વંધનો ડહેઝ કે ૦ વિઢેદ હોય અને તિસુ કે ૦ ત્રણ ગુણઠાણે સાયવંધ ઢેઝ કે ૦ એક શાતાવેદનીય વંધ ઢે, તે પણ ઢેદાય. એટલે સજોગીવંધંત કે ૦ સયોગી ગુણઠાણાને અંતે શાતાવેદનીયના વંધનો પણ અંત અણંતોઅ કે ૦ અનંતો કરે ॥ વંધોસમ્મત્તો કે ૦ વંધાધિકાર સંપૂર્ણ થયો ॥ ઇત્યકરાર્થઃ ॥ ૧૨ ॥

પાંચ નિઢા વિના ચક્રુરાદિક દર્શનાવરણીય ચાર પ્રકૃતિ, પાંચમું ડચૈર્ગોત્ર, ઠડું યશઃકીર્તિનામ, તથા પાંચ જ્ઞાનાવરણ અને પાંચ અંતરાય, એ દશ પ્રકૃતિને જ્ઞાનવિઘ્નદશક કહીયે. એવં સોલ પ્રકૃતિનો વંધકષાય પ્રત્યયિક ઢે, તો આગલે ગુણઠાણે વીતરાગ દશાયે કપાયોદય ન હોય, તે જણી વંધાય નહીં, તેથી અહીંયાં વંધવિઢેદ થાય. તેવારે શેષ એક શાતાવેદનીયજ એક ડપશાંતમોહ, વીજો ક્ષીણમોહ, અને ત્રીજો સયોગી કેવલી, એ ત્રણ ગુણઠાણે યોગ ઢે તેથી યોગપ્રત્યયે કરી વંધાય, અને યોગનિરોધે એનો પણ વંધ વિઢેદ હોય. જિહાં જેના કારણજૂત મિથ્યાત્વ અવિરત્યાદિક વંધ હેતુ તથા વિશિષ્ટવંધાધ્યવસાય તત્પ્રાયોગ્ય ટલે, તિહાં તિહાં તે તે પ્રકૃતિનો વંધ વિઢેદ થાય. જ્યાં સુધી કારણનો અંત ન હોય, ત્યાં સુધી કાર્યનો પણ અંત ન હોય, તથા સયોગીગુણઠાણે જે વંધનો અંત હોય, તે અંત અનંત જાણવો. એટલે એ વંધન અંત એવો કરે કે તેના અંતનો અંત નાવે, એવો કરે, માટે અનંતો કહ્યો. જે જણી વલતો કોઈ વારે તે જીવને વંધ કરવો ન થાય. એરીતે શ્રીવીરજિનેશ્વરે ચડદ ગુણ ઠાણે કર્મનો વંધવિઢેદ કહ્યો તેને અર્થે નમસ્કાર હોય. ઇતિ શ્રેયઃ ॥ એમ ચોદ ગુણઠાણા આશ્રયીને કર્મપ્રકૃતિનો વંધાધિકાર પૂર્ણ થયો. ॥ ૧૨ ॥

॥ बंध यंत्रकम् ॥

१४	गुणस्थानकर्मप्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
०	उधे	०	१२०	१	१	२	२६	४	६४	२	१
१	मिथ्यावै.	०	११७	१	१	२	२६	४	६४	२	१
२	सास्वादने.	०	१०१	१	१	२	२४	३	५१	२	१
३	मिश्रै.	७	७४	१	६	२	११	०	३६	१	१
४	अविरतै.	०	७७	१	६	२	११	२	३७	१	१
५	देशविरतै.	०	६७	१	६	२	१५	१	३२	१	१
६	प्रमत्तसंयतै.	०	६३	१	६	२	११	१	३२	१	१
७	अप्रमत्तसंयतै.	७	६३	१	६	१	११	१	३२	१	१
८	अप्राप्तकर्म.	१	७	१०	१	६	१	११	३१	१	१
		२	७	१६	१	४	१	११	३१	१	१
		३	७	१६	१	४	१	११	३१	१	१
		४	७	१६	१	४	१	११	३१	१	१
		५	७	१६	१	४	१	११	३१	१	१
		६	७	१६	१	४	१	११	३१	१	१
		७	७	२६	१	४	१	११	३१	१	१
९	अनिवृत्तजातै.	१	७	२२	१	४	१	११	३१	१	१
		२	७	२१	१	४	१	११	३१	१	१
		३	७	२०	१	४	१	११	३१	१	१
		४	७	१९	१	४	१	११	३१	१	१
		५	७	१८	१	४	१	११	३१	१	१
१०	सूक्ष्मसंपरायै.	६	१७	१	४	१	०	०	३	१	१
११	उपशांतमोहै.	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१२	हीणमोहै.	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१३	सयोगी केवलीयै.	१	१	०	०	१	०	०	०	०	०
१४	अयोगी केवलीयै.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

ए चउद गुणगणे बंधयंत्र जाणवो.

हवे बांधेली प्रकृति, पोतपोतानो अबाधाकाल्हयें विपाक देखाडे, जेमाटे बंध पठी उदय करे, तिहां प्रथम उदयलक्षण तथा ते सरखा जणी उदीरणा करण विशेष तेनुं पण लक्षण कहेवापूर्वक चौद गुणठाणा आश्रयीने उदयस्वामित्व विवरे ठे.

उदज विवाग वेअण, मुदीरण मपत्ति इह डुवीस सयं ॥

सतर सयं मिठे मी, ससम्म आहार जिणणुदया ॥ १३ ॥

अर्थ— उदजविवागवेअण के० कर्मरसनं विपाककाळें वेदुं, ते उदय. अने मुदीरणमपत्ति के० उदय काल अणपहोंचे खेंचीने वेदुं, ते उदीरणा जाणवी. इहडुवीससयं के० एवी ए एकसो ने बावीश कर्मप्रकृति उवें होय अने सतरसयंमिठे के० एकसो ने सत्तर प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वगुणठाणे होय, केमके ए गुणठाणे मीस के० मिश्रमोहनीय, सम्म के० सम्यक्त्वमोहनीय, आहार के० आहारकद्विक, अने जिण के० जिननामकर्म, ए पांच प्रकृतिनो अणुदया के० उदय न होय ॥ इत्यकारार्थः ॥१३॥

त्यां उदय एटले बांधेलां जे कर्म, तेनो जे विपाक एटले तीव्र, मंद, घातीज, अघातीज, कटुक, मिश्र, इत्यादिक रस, सहेजें उदयकाल आवे थके वेदे, जोगवे, ते उदय कहीयें. अने जे कर्मदलने उदयकाल अण आवे थके जीव पोतानुं करण-वीर्यविशेष तेणे करी उदयावलिकामांहे आणी अप्राप्तकाळें जोगवे, ते उदीरणा कहीयें तेथी उदयना वे जेद ठे. एक उदयोदय अने बीजो उदीरणोदय. त्यां अहीं सामान्यपणे गुणठाणां जीव जेदादिक विवक्षा कस्या विना सर्व जीवनी अपेक्षायें एकसो बावीश प्रकृति होय, जे जणी सम्यक्त्वमोहनीय, अने मिश्रमोहनीय, ए वे प्रकृति बंधे न लेखवी अने उदय उदीरणायें विशेषजणी जिन लेखववी, तेथी ज्ञानावरणादिक एकसो ने बावीश प्रकृति लेवी.

हवे गुणठाणादिक विशेषापेक्षायें उदय प्रकृतिविचार पूठे, त्यां प्रथम मिथ्यात्वगुणठाणें सर्व मिथ्यात्वी जीवनी अपेक्षायें एकसो ने सत्तरप्रकृतिनो उदय लाजे. तेम उदीरणायें पण एकसो सत्तर लाजे, केमके मिश्रमोहनीयनो उदय, मिश्रगुणठाणेज होय अने सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय, चोथा गुणठाणाथी लेइ ते सातमा गुणठाणा सुधी होय अने आहारकशरीर, तथा आहारक अंगोपांग, ए वे प्रकृतिनो उदय, चौद पूर्वधरने ठे ते प्रमत्तगुणठाणे लाजे. तीर्थकरनामकर्मना दलनो उदय, चोथा गुणठाणाथी मांमीने वारमा गुणठाणा लगें होय. पण उपशांत मोहपणुं तीर्थकरने नज होय. तीर्थकरनामकर्मनो रसोदय तो तेरमे अने चउदमे गुणठाणे होय. तीर्थकरने मिथ्यात्व, साखादन, मिश्र अने उपशांतमोह, ए चार गुणठाणां न होय. ते तीर्थक-

રનામકર્મનો ઉદય તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે લાગે, પણ વીજા વાર ગુણઠાણે ન લાગે, તેથી એ પાંચ પ્રકૃતિનો ઉદય, મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ન લાગે. તે પાંચ અનુદય ઊંઘ એકસો વાવીશમાંહેથી કાઢતાં શેષ એકસો સત્તર પ્રકૃતિનો ઉદય, આગલે ગુણઠાણે જાણવો, પણ એ પાંચનો ઉદય યથાવસ્થાન લાગશે તે જાણી ઉદય વિઠેદ ન કહ્યો. ॥ ૧૩ ॥

॥ હવે જે પ્રકૃતિનો ઉદય, મિથ્યાત્વેજ છે, પણ આગલ નથી તે કહેવે. ॥

સુદુમ તિગાયવં મિઠં, મિઠતં સાસણે ઇગારસયં ॥

નિર્યાણપુષ્પિણુદયા, અણ થાવર ઇગ વિગલ્લ અંતો ॥ ૧૪ ॥

અર્થ— સુદુમતિગ કે ૦ સૂક્ષ્મત્રિક, આયવ કે ૦ આતપનામકર્મ, મિઠં કે ૦ મિથ્યાત્વમોહનીય, એ પાંચનો મિઠતં કે ૦ મિથ્યાત્વગુણઠાણાને અંતે ઉદયવિઠેદ થાય, તેથી સાસણે કે ૦ સાસ્વાદનગુણઠાણે ઇગારસયં કે ૦ એકસો ને અગીઆર પ્રકૃતિનો ઉદય લાગે. કેમકે નિર્યાણપુષ્પિણુદયા કે ૦ નરકાનુપૂર્વીનો હાં અનુદય છે તે માટે. અને અણ કે ૦ અનંતાનુવંધીયા ચાર, થાવર કે ૦ સ્થાવરનામ, ઇગ કે ૦ એકેન્દ્રિયજાતિ, વિગલ્લ કે ૦ વિકલ્પત્રિકજાતિ, એવં નવ પ્રકૃતિના ઉદયનો અંતો કે ૦ અંત સાસ્વાદને હોય ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ૧૪ ॥

સૂક્ષ્મનામ, અપર્યાપ્તનામ, સાધારણનામ, એ સૂક્ષ્મત્રિક. એનો ઉદયવિઠેદ પ્રથમ ગુણઠાણે થાય, જે જાણી સૂક્ષ્મ નામનો ઉદય, સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવને હોય, અપર્યાપ્તનામનો ઉદય, એકેન્દ્રિયાદિક લઙ્ઘિઅપર્યાપ્તાને હોય. સાધારણનામનો ઉદય, નિર્ગોદિયા જીવને હોય. એ ત્રણે તો નિયમા, મિથ્યાત્વીજ હોય. તથા આતપનામનો ઉદય, વાદરએકેન્દ્રિયને પર્યાપ્તાવસ્થાયે હોય. તે મિથ્યાત્વીજ હોય, અને અપર્યાપ્તાવસ્થાયે સાસ્વાદન' એ હોય, પણ ત્યાં આતપનો ઉદય ન હોય. મિથ્યાત્વમોહનીયને રસોદયે તો મિથ્યાત્વગુણઠાણુંજ હોય પણ વીજાં તેર ગુણઠાણું ન હોય. વાદરઅપર્યાપ્તા પૃથ્વીકાયસ્ફટિકને આતપનામકર્મનો ઉદય ન હોય. તે વેલાયે સાસ્વાદન ગુણઠાણું હોય, પણ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણું ન હોય.

એમ એકસો ને સત્તર પ્રકૃતિમાંહેથી એ પાંચના ઉદયનો અંતપ્રાંત મિથ્યાત્વેજ હોય. તેથી સાસ્વાદનગુણઠાણે એકસો ને અગીઆર પ્રકૃતિનો ઉદય રહ્યો. અહીં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે, કે એકસો ને સત્તર પ્રકૃતિનો ઉદય, મિથ્યાત્વે હતો તેમાંથી પાંચ પ્રકૃતિનો ઉદય ટલે, તેવારે શેષ એકસો ને વાર પ્રકૃતિનો ઉદય રહ્યો જોશે, તો એકસો ને અગીઆર પ્રકૃતિનો ઉદય, સાસ્વાદને હોય એ કેમ ઘટે ? અહીં ગુરુ ઉત્તર કહેશે, કે એકસો વાર પ્રકૃતિનો ઉદય રહ્યો તેમાંહે પણ નરકાનુપૂર્વીનું ઉદયપણું સાસ્વાદને ન

होय. जे जणी नरकानुपूर्वीनो उदय, वक्रगतियें नरकगतिमांहे जातां वचवे समयें होय अने औपशमिक सम्यक्त्व वमतां नरकगतिमांहे न जाय. परंतु मिथ्यात्वी थकोज नरकगतिमांहे जाय. सास्वादनगुणगणानो धणी मनुष्य अथवा तिर्यचजेवारें वक्र नरकें जाय, तेवारें पहेले समयें, सास्वादननो उदय ठे तेवारें मनुष्य होय ता मनुष्यायु अने तिर्यच होय तो तिर्यचायुनो उदय होय एम जाणवुं, अने तेवार पठी सम्यक्त्व वमतां नरकानुपूर्वीनो उदय होय अने वम्या पठी नरकायुनो उदय होय. जेमाटे मिथ्यात्वी थइ नरकें जाय पठी त्यां नरकें उपन्या थका त्यां पर्यासा थया पठी उपशमसम्यक्त्व आवे. वली तेने वमे; ते वम्या पठी सास्वादनगुणगणुं होय, तेवारें नरकायुनो पण उदय ठे अने क्षायिकसम्यक्त्वनो धणी तो श्रेणिकराजानी पेरें सम्यक्त्व सहितज नरकें जाय, अने सास्वादन औपशमिक अने क्षायोपशमिक सम्यक्त्वनो धणी, सम्यक्त्व वमीने नरकें जाय. तेथी एनो पण अनुदय जाणवो. तेथी शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय वे, मोहनीय पच्चीश, आयुनी चार, नामनी उंगणसाठ, गोत्रनी वे अने अंतरायनी पांच, एवं एकसो ने अगीआर प्रकृतिनो उदय, सास्वादने होय. अहीं उदयविभेद नव प्रकृतिनो होय, ते केवी रीतें? तो के अनंतानुबंधीया कषायने उदयें, आगलां गुणगणां न होय तथा स्थावरनाम, एकेंद्रियजाति, ए वे प्रकृतिनो उदय, एकेंद्रियने होय तथा बेइंद्रियजातिनो उदय, बेइंद्रियने होय. तेंद्रियजातिनो उदय, त्रेंद्रियने होय अने चौरिंद्रियजातिनो उदय, चौरिंद्रिय जीवने होय. अने ए एकेंद्रिय तथा विकलेंद्रियने मिथ्यात्व अने सास्वादने ए वे गुणगणां विना शेष मिश्रादिक वार गुणगणां न होय, तेथी ए पांच प्रकृति तथा अनंतानुबंधीया चार, एवं नव प्रकृतिनो उदय विभेद, सास्वादने होय ॥ १४ ॥

मीसे सय मणुपुढी, एदया मीसो दएण मीसंतो ॥

चउसय मजए सम्मा, ए पुवि खेवा विअ कसाया ॥ १५ ॥

अर्थ— मीसेसय के० मिश्रगुणगणे एकसो प्रकृतिनो उदय होय, मणुपुढीएदया के० त्रण आनुपूर्वीनो उदय, अहीं होय नहीं अने मीसोदएण के० मिश्रमोहनीयनो उदय होय, तेथी. तथा मीसंतो के० मिश्रनो अंत होय, तेवारें चउसय मजए के० एकसो ने चारनो उदय अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणगणे होय. सम्माणुपुविखेवा के० एक सम्यक्त्वमोहनीय अने चार आनुपूर्वी, ए पांच उदयप्रकृति द्वेपवियें तेवारें एकसो ने चार थाय. अहीं विअकसाया के० बीजा अप्रत्याख्यानावरणीय कषायनी चोकनी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १५ ॥

तेवारें एकसो अगीआरमांथी नव काढि, शेष एकसो ने बे रही तेमांहेथी पण देवानुपूर्वी, मनुष्यानुपूर्वी अने तिर्यचानुपूर्वी. ए त्रण आनुपूर्वीनो उदय, मिश्रगुणठाणे न होय, जे त्रणी मिश्रगुणठाणे वर्ततो जीव, मरे नहीं. जेथी करी अंतराक्षे वक्रगति न पामीयें तेथी आनुपूर्वीनो उदय अहीं न लाजे, तेवारें शेष नवाणुं प्रकृतिनो उदय रह्यो अने मिश्रमोहनीयनो उदय अहीं पामीयें. केमके एना उदयथीज ए गुणठाणुं होय ठे, तेथी ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय बावीश, आयुनी चार, नामनी एकावन, गोत्रनी बे अने अंतरायनी पांच, एवं सो प्रकृतिनो उदय, मिश्रगुणठाणे होय. त्यां एक मिश्रमोहनीयनो उदय विभेद. जे त्रणी मिश्रगुणठाणा विना बीजे कोइ गुणठाणे मिश्रमोहनीयनो उदय न होय. ॥

हवे अविरतिसम्यक्दृष्टि नामे चोथे गुणठाणे उदयप्रकृति कहे ठे. एकसो चार मांहेथी नवाणुं मिश्रें हती अने इहां सम्यक्त्व ठतां पण चारे गतिमाहे जीवनी उत्पत्ति लाजे. तेथी वक्रगति करतां चार आनुपूर्वीनो उदय लाजे अने द्वायोपशमिक सम्यक्दृष्टिने सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय होय, माटे ए पांच प्रकृतिनो उदय जेलतां एकसो चार प्रकृतिनो उदय चोथे गुणठाणे लाजे. अहीं सत्तर प्रकृतिनो उदय विभेद थाय, ते कहे ठे. बीजा अप्रत्याख्यानावरणीय कषाय चार ॥ १५ ॥

मणुतिरिऽणु पुवि विजव, ठ डहग अणाइऊडग सतर ठेउं ॥

सगसीइ देसि तिरि गइ, आउनि उज्जोअ ति कसाया ॥ १६ ॥

अर्थ— तथा मणुतिरिऽणुपुवि के० मनुष्यानुपूर्वी अने तिर्यचानुपूर्वी, विजवठ के० वैक्रियाष्टक, डहग के० दौर्जाग्यनामकर्म, अणाइऊडग के० अनादेयद्विक, ए सतर-ठेउं के० ए सत्तर प्रकृतिनो उदयविभेद थाय. तथा बाकी सगसीइ के० सत्याशी प्रकृतिनो उदय, देसि के० देशविरति पांचमे गुणठाणे होय. अहींयां तिरिगइ के० तिर्यचगति, आउ के० तिर्यचायु, नि के० नीचैर्गोत्र, उज्जोअ के० उद्योतनाम, तिकसाया के० त्रीजा प्रत्याख्यानावरण कषायनी चोकरी ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ १६ ॥

मनुष्यानुपूर्वी, तिर्यचानुपूर्वी, ए वेनो उदय, मनुष्य, तिर्यचगतिमांहे अवतरतां वक्रगति जीवने होय. त्यां विरति न होय, केमके विरति सहित जीव परजवें अवतरे नहीं तथा वैक्रियशरीर, वैक्रियअंगोपांग, देवत्रिक अने नरकत्रिक ए वैक्रियाष्टक एनो उदय देवता तथा नारकीने होय, तेने चोथा गुणठाणाथी उपरला गुणठाणां न होय, तेथी ए आठ प्रकृतिनो उदय, अहीं विभेद पामे. तथा वैक्रियशरीर अने वैक्रिय अंगोपांग, ए वे प्रकृतिनो उदय, मनुष्य, तिर्यचने लब्धिप्रत्ययवैक्रिय शरीर करतां

होय, तेथी देशविरति तथा प्रमत्त गुणगणे एनो उदय लाजे, केमके विष्णुकुमारा-
 निकने करतां सांजळ्यो ठे, तो पण ते उदय स्वाभाविक नहीं, तथा अल्पकाल होय
 माटे. अथवा बीजे कोइ कारणे अहीं कळ्यो नहीं. ते वात, ज्ञानवंत जाणे, तथा
 शविरति, सर्वविरति, गुण उतां जीवने दौर्भाग्य, अनादेय वचन अने अयशःकीर्ति,
 ए त्रणनो उदय न होय. ए सत्तर प्रकृतिनो उदय, चोथा गुणगणा सुधी लाजे, पण
 आगळे न लाजे. ए रीतें मोहनीयनी प्रकृति अप्रत्याख्यानीआ चार कषाय अने देवायु,
 तरकायु, ए वे आयुनी प्रकृति, शेष अगीआर नामकर्मनी. एवं सत्तर प्रकृतिनो उद-
 यविच्छेद चोथे गुणगणे जाणवो. शेष सत्याशी प्रकृतिनो उदय, देशविरतिनामें पांचमे
 गुणगणे लाजे.

त्यां नीचैर्गोत्र तो ध्रुवोदय तिर्यचगतिमांहे होय, तेथी तिर्यचने देशविरतिनी अपे-
 क्षायें लेवो अने मनुष्यने चोथे गुणगणे विच्छेद होय. १ तिर्यचगति, २ तिर्यचायु, ३
 उद्योतनाम, ४ नीचैर्गोत्र, ए चार प्रकृतिनो उदय स्वामी तिर्यच, तेने देशविरतिथी
 उपरलां गुणगणां न होय. नवप्रत्ययें तेने सर्वविरतिनो निषेध कळ्यो, जो पण निंद-
 मणीआरनो जीव, देमको हतो तेणे अनशनने समयें “ सवपाणाईवायं पञ्चस्कामी ”
 इत्यादिक उच्चार श्रीज्ञातासूत्रमध्ये कळ्यो ठे, पण ते देशविरतिनें रूपें जाणवो, जो
 सर्वविरतिपणुं तिर्यचने होय, तो केवलज्ञान केम निषेधाय ? तथा उद्योतनामकर्मना
 उदय, जोपण प्रमत्तगुणगणे वैक्रिय शरीर करतां साधुने होय, तोपण ते लब्धिप्र-
 त्यय नणी विवक्षुं नहीं. तथा प्रत्याख्यानावरणीय कषाय चारने उदयें सर्वविरति-
 पणुं न होय. ॥ १६ ॥

अष्टवेज्ज इगसी, पमत्ति आहार जुअल पस्केवा ॥

थीणतिगाहारग डग, वेज्ज ठ सयरि अपमत्ते ॥ १७ ॥

अर्थ— अष्टवेज्ज के० एवं आठ प्रकृतिनो उदय विच्छेद थाय, तेवारें शेष इगसी
 के० एकाशी प्रकृतिनो उदय पमत्ति के० प्रमत्तगुणगणे होय. आहारजुअलपस्केवा
 के० आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए वे प्रकृति उगणाएंशी मांहे प्रक्षेपीयें,
 तेवारें एकाशी थाय. अने त्यां थीणतिग के० थीणद्धीत्रिक आहारगडुगवेज्ज के० आहा-
 रकद्धिक, ए पांच प्रकृतिनो उदय विच्छेद थाय, तेवारें शेष ठसयरिअपमत्ते के० ठहों-
 तेर प्रकृतिनो उदय, सातमे अप्रमत्तगुणगणे होय ॥ इत्यद्वारार्थः ॥ १७ ॥

तेथी ए आठ प्रकृतिनो उदयविच्छेद देशविरतिगुणगणे होय, एटले मोहनीयनी
 चार कषायप्रकृति, तथा तीर्थगायु एक, नामकर्मनी बे, गोत्रनी एक. एवं आठ प्रकृ-

तिनो उदयविभेद सत्याशीमांशी थाय, तेवारें उगणाएंशी प्रकृतिनो उदयरह्यो तेमांहे वली आहारक शरीर अने आहारक अंगोपांग, ए बे प्रकृतिनो उदय चौद पूर्वधर मुनिने श्रीतीर्थकरनी कृद्धि देखवा निमित्तें, तथा सूक्ष्मार्थ संदेह टालवा निमित्तें; आहारक शरीर आरंजतां, लब्धि प्रयुंजतां होय. तेथी ते उगणाएंशी मांहे ए बे प्रकृति जेवतां एकाशी प्रकृतिनो उदय, प्रमत्तगुणगणे लाजे; एटले ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय बे, मोहनीय चौद, मनुष्यायु एक, नामनी चुम्मा-लीश, उच्चैर्गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच, एवं एकाशीनो उदय ठे, ते मांहेथी पांच प्रकृतिनो उदय, अहीं विभेद पामे, जे जणी एक थीणझी, बीजी निडानिडा अने त्रीजी प्रचलाप्रचला, ए त्रण निडा स्थूलप्रमाद ठे तेमाटे अप्रमत्तें न होय. तथा आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बेनो उदय लब्धिप्रत्यय आहारक शरीर ठतां विशुद्धपणे, अप्रमत्तपणे होय, ते अपेक्षायें आहारकद्विकनो उदय अप्रमत्तगुणगणे पामीयें, पण अहीं शा कारणें कह्यो नहीं ? ते जाणवामां आवतुं नथी. तथा अद्वय जणी विवदयुं नहीं; तथा “ स्वकृत टीकामां ए विषे आम लखे ठे के, आहारकद्विक करनारो यति, औत्सुकें करी अवश्य प्रमादवश थाय ठे, माटे ए पण अप्रमत्तने विषे उदयनो आश्रय घटे नहीं. ए विषे आम पण सांजलवामां आव्युं ठे के प्रमत्त यतिज आहारकने विकृत करीने पढी विशुद्ध परिणामना वशथी आहारकवंत थकोज अप्रमत्त गुणगणा प्रत्यें पामे ठे, ते कांइ पण स्वद्वयकालादि कारणें करी पूर्वाचार्यें विवदयुं नथी. ” एम त्रण दर्शनावरणीय तथा बे नामकर्मनी मलीने पांच प्रकृतिनो उदय, एकाशीमांहेथी टाले थके शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय बे, मोहनीय चौद, आयुनी एक, नामनी बेंतालीश, उच्चैर्गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं बहोंतेर प्रकृतिनो उदय, अप्रमत्तसाधुने सातमे गुणगणे होय. ॥ १७ ॥

सम्मत्तं तिम संघयण, तिअग ढेजे बिसत्तरि अपुवे ॥

हासाइ बक अंतो, बसठि अनिअट्टि वेअतिगं ॥ १८ ॥

अर्थ— त्यां सम्मत्त के० सम्यक्त्वमोहनीय, अंतिमसंघयणतिअग के० ठेलां त्रण संघयण, ए चार प्रकृतिनो उदय, ठेज के० विभेद होय, तेवारें बिसत्तरिअपुवे के० बहोंतेर प्रकृतिनो उदय, अपूर्वकरणगुणगणे होय, त्यां हासाइबकअंतो के० हास्यादिक ठ प्रकृतिना उदयनो अंत एटले विभेद होय, तेवारें बसठिअनिअट्टि के० वाशठ प्रकृतिनो उदय अनिवृत्तिकरण गुणगणे होय. तेमांशी वेअतिगं के० वेदत्रिक ॥ इत्यकारार्थः ॥ १८ ॥

त्यां चार प्रकृतिनो उदयविभेद थाय, तेनां नाम कहे ठे. एक सम्यक्त्वमोहनीयना उदयें द्वायोपशमिक सम्यक्त्व पुजलिक होय, ते तो सातमा गुणठाणा सुधी होय, अने आठमाथी लेइ आगळे गुणठाणे द्वायिक तथा औपशमिक सम्यक्त्वजीव स्वभावचिरूप अपुजलिक होय. त्यां सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय, न लाजे तथा प्रथमसंघयणे द्वापकश्रेणि करे अने प्रथमना त्रण संघयणे औपशमश्रेणि आरंजे, शेष अर्द्धआगळे गुणठाणे ए त्रण संघयणनो उदय न लाजे, तेवारें बहोतेरमांहेथी ए चार प्रकृतिनो उदय काढतां, नाराच, कीलिका अने ठेवठा संघयणना धणी श्रेणि आरंजे नहीं. तेथी शेष बहोतेर प्रकृतिनो उदय आठमे गुणठाणे लाजे. तेमांथी हास्य, रति, अरति, जय, शोक, जुगुप्सा, ए ठ मोहनीय पापप्रकृति बन्ने श्रेणिना विशुद्धपरिणामें आरंजना उदयथी आठमा गुणठाणाने प्रांतें ठेदें, तेवारें पूर्वोक्त बहोतेरमांथी ठ प्रकृतिनो उदय विभेदे, तेवारें शेष ठाशठ प्रकृतिनो उदय, अनिवृत्ति बादर संपरायनामा नवमा गुणठाणे लाजे. त्यां वली ठ प्रकृतिनो उदय विभेदे, तेनां नाम कहे ठे. स्त्रीवेदोदयें श्रेणि आरंजे ते, प्रथम स्त्रीवेदोदय ठेदे. पढी पुरुषवेदोदय ठेदे, पढी नपुंसकवेदोदय ठेदे. पढी संज्वलना क्रोधादिक चारनो उदयविभेद होय; पुरुष वेदें श्रेणि मांडे ते, प्रथम पुरुषवेदोदय विभेदे, पढी स्त्री वेदोदय विभेदे, पढी नपुंसक वेदोदय विभेदे; त्रण पढी संज्वलना कषायनो उदय विभेदे. नपुंसकवेदे श्रेणी मांडे ते, प्रथम नपुंसक वेदोदय ठेदे, पढी स्त्रीवेदोदय ठेदे, पढी पुरुषवेदोदय ठेदे. १७

संजलण तिगं ठेठेउं, सठी सुहुमंमि तुरिअ लोचंतो ॥

उवसंत गुणे गुण स, छि रिसह नाराय डुग अंतो ॥ १९ ॥

अर्थ—अने संजलणतिगं के० संज्वलनत्रिक, ठेठेउं के० ए ठ प्रकृतिनो उदय-विभेद थाय तेवारें सठीसुहुमंमि के० सूक्ष्मसंपराय दशमे गुणठाणे शाठ प्रकृतिनो उदय होय, तिहां तुरिअलोचंतो के० संज्वलननी चोकडीमांहेला चोथा लोचना उदयनो अंत थाय, तेवारें उवसंतगुणे के० उपशांतमोहगुणठाणे गुणसछि के० उग-णशाठ प्रकृतिनो उदय होय, त्यां रिसहनारायडुग अंतो के० कृष्णनाराचसंघयण, अने नाराचसंघयण, ए वे प्रकृतिनो उदय, विभेद पामे ॥ इत्यद्वारार्थः ॥ १९ ॥

पढी संज्वलनक्रोध, मान, माया, ए त्रणनो उदयविभेद थाय, केमके एने उदयें, सूक्ष्मसंपराय चारित्र न होय तेमाडे ए ठ प्रकृतिनो उदयविभेद थाय तेवारें शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय वे, मोहनीय एक, आयुनी एक,

નામની ઊગણચાલીશ, ગોત્રની એક, અને અંતરાયની પાંચ, એવં શાઠ પ્રકૃતિનો ઉદય સૂક્ષ્મસંપરાયનામા દશમે ગુણઠાણે લાગે. ત્યાં ચોથા સંજ્વલનના લોગનો ઉદય ઠેદાય, કેમકે સંજ્વલનને ઉદયેં યથાખ્યાતચારિત્ર હણાય છે, અને આગલે ચાર ગુણઠાણે યથાખ્યાતચારિત્ર હોય તેથી ત્યાં સંજ્વલનનો લોગ ન હોય, તેવારેં શેષ ઊગણ-શાઠ પ્રકૃતિનો ઉદય ઉપશાંતમોહ વીતરાગઢગ્નસ્થનામા અગીઆરમે ગુણઠાણે લાગે, ત્યાં કૃષ્ણનારાચસંઘયણ, બીજું નારાચસંઘયણ, એ બે નામકર્મની પ્રકૃતિનો ઉદય વિષેદ થાય, કેમકે વજ્રકૃષ્ણનારાચસંઘયણ વિના બીજા સંઘયણના ધણી, કૃપક-શ્રેણિ આરંજે નહીં, અને આગલાં ત્રણ ગુણઠાણાની પ્રાપ્તિ કૃપકશ્રેણિ વિના થાય નહીં. તેથી એ બે સંઘયણનો ઉદય ન હોય માટે પૂર્વોક્ત ઊગણશાઠ પ્રકૃતિના ઉદય માંહેથી બે સંઘયણનો ઉદય ટાલે થકે ॥ ૧૯ ॥

સગવન્ન સ્ત્રીણ હુચરિમિ, નિદ્દ હુગંતો અચરિમિ પણવન્ના ॥

નાણંતરાય દંસણ, ચડ ઢેડ સજોગિ બાયાલા ॥ ૨૦ ॥

અર્થ-સગવન્ન કેળ તેવારેં સત્તાવન પ્રકૃતિનો ઉદય તે સ્ત્રીણહુચરિમિ કેળ ક્ષીણમોહગુણઠાણાના ઢેલા દ્વિચરમસમયથી અર્વાંગ બીજા સમયલગેં હોય. નિદ્દહુગંતો. અચરિમિ કેળ ત્યાં વલી નિદ્દા ને પ્રચલા એ બે પ્રકૃતિનો ઉદયવિષેદ થાય, તેવારેં ઢેલે સમયેં પણવન્ના કેળ પંચાવન પ્રકૃતિનો ઉદય હોય, ત્યાં નાણ કેળ જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, અંતરાય કેળ અંતરાય પાંચ, દંસણચડ કેળ દર્શનાવરણીય ચાર, એવં ચૌદ પ્રકૃતિનો ઉદય, ઢેડ કેળ ઠેદાય, તેવારેં સજોગિ કેળ સયોગીગુણઠાણે બાયાલા કેળ બેતાલિશ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥ ૨૦ ॥

શેષ જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ઠ, વેદનીય બે, આયુ એક, નામની સાડત્રીસ, ગોત્રની એક, અંતરાયની પાંચ, એવં સત્તાવન્ન પ્રકૃતિનો ઉદય વીતરાગઢગ્નસ્થ ક્ષીણમોહ ગુણઠાણાના હુચરિમિ ઇટલે એ ગુણઠાણાનો કાલ અંતર મુહૂર્ત પ્રમાણ છે તેના ઢેલા બે સમય તે માંહેલો પ્રથમ ઢેલાથી પહેલો સમય ત્યાં લગેં હોય. ત્યાં નિદ્દા અને પ્રચલા, એ બે દર્શનાવરણીયની પ્રકૃતિનો ઉદય વિષેદ પામે. અહીં કેટલાએક આચાર્ય કહેઢે કે ઉપશાંત મોહેંજ બે નિદ્દાનો ઉદય હોય પણ ક્ષીણમોહેં ન હોય તથા સત્તરિનામે ઢઠા કર્મગ્રંથના અગ્નિપ્રાયેં તો કૃપકશ્રેણિના ધણીને અતિ વિશુદ્ધ જણી નિદ્દાનો ઉદય, નિષેધ્યો છે. પણ આ ઠેકાણે શું જાણીયેં, કેવા અગ્નિપ્રાયથી નિદ્દાનો ઉદય, કૃપકને માન્યો છે ? તે જણાતું નથી તે અપેક્ષાયેં

બારમા ગુણઠાણાને ઠેઠેલે સમયે પંચાવન પ્રકૃતિનો ઉદય લાગે, ત્યાં ચૌદ પ્રકૃતિનો ઉદય વિષેદ થાય, તેનાં નામ કહે છે. જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ચાર, અંતઃક્રાય પાંચ, એ ચૌદ પ્રકૃતિ આત્મગુણઘાતીની છે તે વિશુદ્ધપરિણામે કરી ઉદય તથા સત્તાર્યે સાર્યેજ ટલે તેવારે કેવલજ્ઞાનાદિક આત્મગુણનિશ્ચયનયાજિપ્રાયે બારમા ગુણઠાણાના અંત સમયે અને વ્યવહારનયથી તેરમા ગુણઠાણાને પહેલે સમયે, પ્રગટ થાય. ત્યાં કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, તથા દાન, લાજ, જોગ, ઉપજોગ, વીર્ય, એ પાંચ દ્વાયિક સ્વધિ ગુણ પ્રગટે તેવારે પૂર્વોક્ત પંચાવન પ્રકૃતિમાંદેથી ચૌદ પ્રકૃતિનો ઉદય વિષેદ થયે થકે શેષ એકતાલીશ પ્રકૃતિનો ઉદય રહે અને મૂલપાઠે બેતાલીશનો ઉદય કહ્યો છે તે કેવી રીતે ? તેનું આગલી ગાથાયે સમાધાન કરેલે.

તિલ્લુદયા ઝરલાથિર, યગઈ હુગ પરિત્ત તિગ ઠ સંઠાણા ॥

અગુરુ લહુ વન્ન ચઝ નિમિ, એ તેઅ કમ્માઈગ સંઘયણ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—તિલ્લુદયા કે ૦ ત્યાં તીર્થકરનામકર્મનો ઉદય હોય માટે બેતાલીશ કહી. અહીં ઝરલ કે ૦ ઔદારિકદિક, અથિર કે ૦ અથિરદિક, યગઈહુગ કે ૦ યગતિદિક, પરિત્તતિગ કે ૦ પ્રત્યેકત્રિક, ઠસંઠાણા કે ૦ ઠસંસ્થાન, અગુરુલહુ કે ૦ અગુરુલયુચતુષ્ક, વન્નચઝ કે ૦ વર્ણચતુષ્ક, નિમિ કે ૦ નિર્માણનામ, તેઅ કે ૦ તૈજસશરીર, કમ્મા કે ૦ કાર્મણશરીર, ઇગસંઘયણ કે ૦ એક વજ્રરૂપજનારાચસંઘયણ. એવં સત્તાવીશ પ્રકૃતિ ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २१ ॥

જેમાટે રસોદયની અપેક્ષાએ કરીને જિનનામકર્મનો ઉદય અહીં લાગે છે તેણે કરીને પોતાની દેશનાયે ચતુર્વિધસંઘ સ્થાપે. બીજો જિનનામનો અવાધાકાલ, અંતરઃપુરુષનો કહ્યો. તે પ્રદેશોદયની અપેક્ષાએ જાણવો. જિનનામને પ્રદેશોદય થયે થકે પણ વીજા જીવની અપેક્ષાએ તેની આજ્ઞા એશ્વર્યાદિક વધે પણ તે અહીં વિવદ્યું નથી. અહીં સઘલે સ્થાનકે રસોદય વિવદ્યો છે તેથી તે એકતાલીશ પ્રકૃતિમાંદે જિનનામોદય જ્ઞેલતાં નામકર્મની આરુત્રીશ તથા મનુષ્યાયુની એક, વેદનીયની બે અને ઊચ્છૈર્ગોત્રની એક. એવં બેતાલીશ પ્રકૃતિનો ઉદય, સયોગી ગુણઠાણે લાગે, ત્યાં ત્રીશ પ્રકૃતિનો ઉદય વિષેદ હોય, તે કહે છે. ઔદારિક શરીર અને ઔદારિક અંગોપાંગ, એ ઔદારિકદિક; અસ્થિર અને અશુચ્છ એ અસ્થિરદિક; શુચ્છવિહાયોગતિ અને અશુચ્છવિહાયોગતિ, એ યગતિદિક; પ્રત્યેકનામ, સ્થિરનામ, શુચ્છનામ, એ પ્રત્યેકત્રિક; સમચતુરલ, ન્યમોધ, સાદિ, વામન, કુજ, અને હુંક. એ ઠ સંસ્થાન; અગુરુલહુ, ઉપ-

ઘાત, પરાઘાત ને ઉઘાસ, એ અગુરુલઘુચતુષ્ક. વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શ, એ વર્ણચતુષ્ક; એવં ત્રેવીશ પ્રકૃતિ થઈ. નિર્માણ નામ, તૈજસશરીરનામ, કાર્મણશરીરનામ, વજ્રરુષજ-
નારાચસંઘયણ, એ સત્તાવીશ પ્રકૃતિ કાયયોગ રૂંધે થકે કાયયોગને અજાવેં કરી અયોગી
ગુણઠાણે એનો ઉદય ન હોય. ॥ ૨૧ ॥

સૂસર દૂસર સાયા, ડસાએ ગયરં ચ તીસ બુહેડ ॥ બારસ
અજોગિ સુજગા, ઇજા જસડનયર વેઅણિઅં ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—સૂસર કેળ સુસ્વરનામકર્મ, દૂસર કેળ ડુઃસ્વરનામકર્મ, તથા સાયાડસાએ-
યરંચ કેળ શાતાવેદની અને આશાતા વેદની એ માંહેલી એક પ્રકૃતિ. એ રીતેં તીસબુહેડ
કેળ ત્રીશ પ્રકૃતિનો ઉદય વિહેદે, તેવારેં બારસઅજોગિ કેળ વાર પ્રકૃતિનો ઉદય અ-
યોગીગુણઠાણે હોય. તેનાં નામ કહેહે. સુજગ કેળ સૌજાગ્યનામકર્મ, આઇજા કેળ આ-
દેયનામ, જસ કેળ યશઃકીર્તિ નામ, અનયરવેઅણિઅં કેળ બે માંહેલું અનેરું એક વેદ-
નીય, એવં ચાર પ્રકૃતિ થઈ. ॥ ૨૨ ॥

એ પુજલવિપાકની પ્રકૃતિ જીવને કાયસંબંધ ટલે થકે ફહાં પ્રદેશ ઘન કરે. અને
વચનયોગ રૂંધ્યા પઠી ચૌદમે ગુણઠાણે સ્વરનિરોધેં સુસ્વરેં ડુઃસ્વરનામનો ઉદય વિહેદ
પામે. એ ડગણત્રીશ થઈ તથા શાતાવેદનીય ઉદય પ્રાપ્ત હોય તો અશાતાવેદનીયનો
ઉદય હેદ થાય અને અશાતાવેદનીયનો ઉદય પ્રાપ્ત હોય તો શાતાવેદનીયનો ઉદય
હેદ થાય. એમ બેહુ પ્રકૃતિમાંહેથી એક પ્રકૃતિનો ઉદય હેદે, પણ નાનાજીવની અપે-
ક્ષાયેં બેહુનો ઉદય અયોગી ગુણઠાણે લાજે તથાપિ એક જીવને સ્તોકકાલ જણી એક-
નોજ ઉદય પામીયેં, તે અપેક્ષાયેં ત્રીશ પ્રકૃતિનો ઉદય વિહેદ સયોગી ગુણઠાણેં કહ્યો
માટે બેંતાલીશમાંહેથી ત્રીશ પ્રકૃતિનો ઉદય ટલ્યો, તેવારેં શેષ વેદનીય એક, આયુ
એક, નામની નવ, ગોત્રની એક, એ વાર પ્રકૃતિનો ઉદય ચૌદમા અયોગી ગુણઠાણાના
ચરમ સમયસુધી લાજે અને ઢેલે સમય એ વાર પ્રકૃતિનો ઉદયવિહેદ થાય, તે કહેહે.
સૌજાગ્યનામકર્મજીવવિપાકી, આદેયનામકર્મજીવવિપાકી, યશનામકર્મજીવવિપાકી,
જેનો ઉદય વિહેદ સયોગી ગુણઠાણાને પ્રાંતેં નથી તથા શાતા અશાતામાંહેલો એક
વેદનીયકર્મજીવવિપાકી. એ ચાર પ્રકૃતિ જીવવિપાકીની જાણવી ॥ ૨૨ ॥

તસ તિગ પર્ણિદિ મણુઆ, ડગઈ જિણુ ચંતિ ચરિમ સમ-
યંતો ॥ ઉદડ સમ્મતો ॥ ઉદડબુદીરણયા, પરમપમત્તાઈ
સગ ગુણેસુ ॥ (પાઠાંતરે) પમત્તાઈ સગતિગુણા ॥ ૨૩ ॥

पाठांतर गाथा ॥ जंवेअणि आहार डुग, श्रीणतिग नराउ अरु .
पमत्तता गुणयालस जोगिउदी, रणंतु अणुदीरगु अजोगी ॥ २४ ॥

अर्थ—तसतिग के० त्रसत्रिक, पणिंदि के० पंचेंद्रिय जाति, मणुआउगइ के० मनुष्यायु ने मनुष्यगति, जिणुच्चंति के० जिननाम अने उच्चैर्गोत्र. ए बार प्रकृतिना उदयनो अयोगी गुणठाणाने चरिमसमयंतो के० अंतसमयें अंत थाय. एटले उदउसा-
म्मत्तो के० उदयाधिकार संपूर्ण थयो. उदउबुदीरणयापरमपमत्ताइसगुणेषु के० उद-
यनी परें उदीरणा जाणवी. पण एटलुं विशेष जे, अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे उदी-
रणात्रिक न्यून जाणवो. पाठांतरें पमत्ताइसगतिगुणा के० अप्रमत्तादिक सात गुणठाणे
उदयनी प्रकृति कह्ती ठे, ते थकी उदीरणात्रिक ऊणुं कहेवुं. ॥ २३ ॥

॥ हवे पाठांतर गाथानो अक्षरार्थ कहेठे. ॥

जंवेअणि के० जे वेदनीय वे तथा आहारडुग के० आहारकट्टिक, श्रीणतिग के०
श्रीणद्धीत्रिक, नराउ के० मनुष्यायु, ए अड के० आठ प्रकृतिनो उदीरणानो विभेद
मत्तता के० प्रमत्तगुणठाणे थाय. तेथी अप्रमत्तादिक गुणठाणे उदयथी उदीरणा त्रण
त्रण प्रकृतिनी उढी करीयें, तेवारें यावत् गुणयालसजोगिउदीरणंतु के० उगणचालीश
प्रकृतिनी उदीरणा सयोगी गुणठाणे होय. अणुदीरगुअजोगी के० अने अयोगीगुण-
ठाणे अनुदीरक होय ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ २४ ॥

त्रसनाम, वादरनाम, पर्याप्तिनाम. ए त्रसत्रिक ए जीवविपाकीनी, एवं सात. पंचें-
द्रियजातिनामकर्म, पंचेंद्रिय एवा उदयिकपर्यायहेतु जवचरमसमय सुधी होय, एवं
आठ, मनुष्यायुप्रकृति ते मनुष्य जवविपाकीनी जणी जवचरमसमयसुधी एनो उदय
होय, एवं नव. मनुष्यगतिनामकर्म पण मनुष्य एवा उदयिकपर्याय हेतु एवं दश,
जिननामकर्म पण तीर्थकरपर्यायहेतु चरमसमयसुधी होय. एवं अगीआर प्रकृति थइ
अने उच्चैर्गोत्र पण जीवविपाकी जणी चरमसमयसुधी लाजे. एबार प्रकृतिना उदयनो
तथा एनी सत्तानो विभेद अयोगीगुणठाणाने ठेहेले समयें होय, जेमाटे तेवार पढी
कर्मकलंकरहित मनुष्यत्वादिक उदयिक पर्याय अनजिधेय सहजानंदस्वरूपी,
शुद्धोपयोगी, ध्येयसिद्धदशा अनुजवे, तेथी ए उदय विभेद अनंत होय ॥ इति श्री-
कर्मस्तवटवार्थे उदयाधिकारः समाप्तः ॥

॥ उदय यंत्रकम् ॥

	गुणवाणे उदयप्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	श्रान्तरायकर्म.
	उर्ध्वे.	८	१२२	५	७	२	२०	४	६७	२	५
१	मिथ्यात्वे.	८	११७	५	७	२	२६	४	६४	२	५
२	सास्त्रादनै.	८	१११	५	७	२	२५	४	५९	२	५
३	मिश्रै.	८	१००	५	७	२	२२	४	५१	२	५
४	श्रविरतै.	८	१०४	५	७	२	२२	४	५५	२	५
५	देशविरतै.	८	८७	५	७	२	१८	२	४४	२	५
६	प्रमत्तसंयतै.	८	८१	५	७	२	१४	१	४३	२	५
७	अप्रमत्तसंयतै.	८	७६	५	६	२	१४	१	४२	१	५
८	अपूर्वकरणै.	८	७२	५	६	२	१३	१	३९	१	५
९	अनिवृत्तिकरणै.	८	६६	५	६	२	७	१	३९	१	५
१०	सूक्ष्मसंपरायै.	८	६०	५	६	२	१	१	३९	१	५
११	उपशान्तमोहै.	७	५९	५	६	२	०	१	३९	१	५
१२	हीणमोहै.	७	५७	५	६	२	०	१	३७	१	५
१३	सयोगीकेवलीयै.	४	४२	०	०	२	०	१	३८	१	०
१४	अयोगीकेवलीयै.	४	१२	०	०	१	०	१	९	१	०

હવે ઉદય સહચારિણી જાણી ઉદીરણા કહીયેં ઠૈયેં. ઉદયોદય તથા ઉદીરણોદય, તે મધ્યેં ઉદીરણોદય ઉદીરણાનામકરણજીવવિશેષ તેણે કરી જે સહજ છે ઉદયાવલિ ઉપરાંત દલિયા તથા રસ આકર્ષી ઉદયાવલિમાંહે આણી જોગવે તેના ઉદયથકી જે ધીશેષસ્વામિત્વપણું તેને ઉદીરણા કહીયેં ઠૈયેં. તે ઉર્વે તથા મિથ્યાત્વાદિક ઠ ગુણઠાણે જેમ ઉદયસ્વામિત્વ કહ્યું, તેમ ત્યાં તેટલુંજ ઉદીરણા સ્વામિત્વપણું જાણવું. હ્રાં ઉદય ઉદીરણાનો વિશેષ નથી, પણ એટલું વિશેષ જે પ્રમત્ત ગુણઠાણાને અંતેં થીણડીત્રિક અને આહારકદ્ધિક, એ પાંચ પ્રકૃતિનો ઉદયવિભેદ કહ્યો અને ઉદીરણા વિભેદ તો થીણડીનિદ્રા એક, નિદ્રાનિદ્રા બે, પ્રચલા પ્રચલા ત્રણ, આહારકદ્ધિક, શાતા અશાતા-વેદનીય બે, અને મનુષ્યાયુ. એ આઠ પ્રકૃતિની ઉદીરણા વિભેદ હોય, તેવારેં અપ્રમત્ત-ગુણઠાણે શેષ તહોંતેર પ્રકૃતિની ઉદીરણા હોય. જેમાટે મનુષ્યાયુ પ્રમત્તના યોગેં કરી ઉદીરીયેં તેથી બહુ કાલ વેદવા યોગ્ય તે થોડા કાલમાં વેદી, અપવર્તન કરણવિશેષેં કરી વેદે તેથી સોપક્રમ આયુ હોય, અકાલ મરણ પામે અને અપ્રમત્તાદિક ગુણઠાણે અકાલ મરણ ન હોય તથા શાતા અશાતાની ઉદીરણા પણ પ્રમત્તપણે હોય અને ઉદય સર્વગુણઠાણે લાજે, તેથી એ ત્રણ પ્રકૃતિનો ઉદય, ઉદીરણાવિના અપ્રમત્તેં લાજે ॥ ૨૩ ॥

હવે પાઠાંતરેં ચોવીશમી ગાથાનો અર્થ કહે છે. જે જાણી શાતા અશાતા એ બેહુ વેદનીય પ્રમુખ પ્રમત્તગુણઠાણે પણ ઉદીરી વેદે પણ અપ્રમત્તપણે ઉદીરણા નથી. તેથી અપ્રમત્તાદિક આઠ ગુણઠાણે એ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય પણ ઉદીરણા ન હોય. તથા આહારકશરીર અને આહારક અંગોપાંગ, એ પ્રકૃતિ નામકર્મની છે. તેનો ઉદય તથા ઉદીરણા પ્રમત્તગુણઠાણે હોય પણ અપ્રમત્તેં ન હોય અને થીણડી, નિદ્રાનિદ્રા તથા પ્રચલા પ્રચલા, એ ત્રણ દર્શનાવરણીયપ્રકૃતિનો ઉદય અને ઉદીરણા પણ પ્રમત્તપણે હોય પણ અપ્રમત્તગુણઠાણે ન હોય, એવં સાત. તથા મનુષ્યાયુ પણ અપ્રમત્તપણે ઉદીરે નહીં, તેથી અકાલમરણ ન હોય. તેમાટે એ આઠ પ્રકૃતિનો ઉદીરણાવિભેદ પ્રમત્તગુણઠાણે હોય, તેવારે શેષ જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ઠ, મોહનીય ચૌદ, નામની વૈતાલીશ, ગોત્રની એક, અંતરાયની પાંચ, એ તહોંતેર પ્રકૃતિની ઉદીરણા અપ્રમત્તગુણઠાણે હોય. એમ અપૂર્વકરણાદિક ગુણઠાણે પણ ઉદયથી ત્રણ પ્રકૃતિ ફેર ઉદીરણાયેં ઝંઢી જાણવી. એમ યાવત્ સયોગીગુણઠાણે ઉદય વૈતાલીશ પ્રકૃતિ અને ઉદીરણા ઝંગ-ણચાલીશ પ્રકૃતિની હોય, અને અજોગી ગુણઠાણે ઉદીરણા નથી, યોગને અજાવેં સમસ્ત યોગરહિત હોય અને ઉદીરણા તો ત્રિકરણ વિશેષકરણવીર્યયોગબલ એકાર્થપર્યાયનામ છે તેથી કરણવીર્યને અજાવેં અયોગી જગવંતને યદ્યપિ અનંતબલ હતો પણ કોઈ કર્મ ઉદેરી ન શકે, તે જાણી અનુદીરક કહ્યું, તેમજ ૧ બંધન, ૨ સંક્રમ, ૩ ઝઘર્તના, ૪

અપવર્તના, ૫ ઉપશમના, ૬ નિધત્ત, ૭ નિકાચનાદિકરણ પણ અયોગીગુણઠાણે ન હોય, જો પણ બાર ઉદયવતી પ્રકૃતિમાંહે અનુદયવતી તહોંતેર પ્રકૃતિ સ્તિબુક સંક્રમે સંક્રમાવતી કહી, પણ સંક્રમણકરણ ન હોય, એ તત્ત્વ છે ॥ ૨૪ ॥

એસા પયડી તિગુણા, વેંઅણિ આહાર જુઅલ યીણ તિગં ॥ મણુ
આઝ પમત્તંતા, અજોગિઅણુદીરગો જયવં ॥ ૨૫ ॥ ઉદીરણા સમ્મત્તા ॥

અર્થ—એસાપયડી કે ૦ એ ઉદીરણાપ્રકૃતિ તે ઉદયથકી તિગુણા કે ૦ ત્રણ ઝળી જાણવી. વેંઅણિ કે ૦ વેદનીયવે, આહારજુઅલ કે ૦ અહારકઠ્ઠિક, યીણતિગં કે ૦ યીણઝીત્રિક, મણુઆઝ કે ૦ મનુષ્યાયુ, એ આઠ પ્રકૃતિની ઉદીરણા, પમત્તંતા કે ૦ પ્રમત્તગુણઠાણાના અંતલગેંજ હોય. અજોગિઅણુદીરગોજયવં કે ૦ અયોગી જગવાન્ સર્વકર્મનો અનુદીરક જાણવો. ॥ ૨૫ ॥ ઉદીરણાસમ્મત્તા કે ૦ એ ઉદીરણાધિકાર સંપૂર્ણ થયો. ॥

એ ઉદીરણા અપ્રમત્તાદિક સાત ગુણઠાણે ઉદયથી ત્રણ પ્રકૃતિ ઝંઢી ઝળી જાણવી. કેમકે એ સર્વગુણઠાણે મૂલની ઠ પ્રકૃતિની ઉદીરણા હોય. એટલે વેદનીયની વે, અને મનુષ્યાયુ, એ ત્રણ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય પણ ઉદીરણા ન હોય, તેથી મૂલ પ્રકૃતિ ઠ તેની, ઉત્તરપ્રકૃતિ તહોંતેરની ઉદીરણા લેવી, તેથી અપ્રમત્તગુણઠાણે તહોંતેર પ્રકૃતિનો ઉદય અને તહોંતેર પ્રકૃતિની ઉદીરણા તેમાંહેથી એક સમ્યક્ત્વમોહનીય અને અર્ધનારાચ, કીલિકા અને ઠેવઠું, એ ત્રણ સંઘયણ, એવં ચાર પ્રકૃતિની ઉદીરણા વિષેદ થયે થકે આઠમે ગુણઠાણે ઝંગળોતેર પ્રકૃતિની ઉદીરણા હોય, તેમાંથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, જય, શોક, જુગુપ્સા, એ ઠ પ્રકૃતિની ઉદીરણા વિષેદ, નવમે ગુણઠાણે ત્રેશઠ પ્રકૃતિની ઉદીરણા જાણવી. તેમાંથી ત્રણ વેદ, સંજ્વલનો ક્રોધ, સંજ્વલનો માન, અને સંજ્વલની માયા, એ ત્રણ સંજ્વલની પ્રકૃતી મલી ઠ પ્રકૃતિની ઉદીરણા વિષેદ થયે થકે દશમે ગુણઠાણે સત્તાવન પ્રકૃતિની ઉદીરણા જાણવી. તિહાં સૂક્ષ્મલોચની ઉદીરણા વિષેદ થયે થકે મોહનીયની ઉદીરણા વિષેદ થઈ, તેવારેં શેષ પાંચ કર્મની પ્રકૃતિ એટલે જ્ઞાનાવરણીયની પાંચ, દર્શનાવરણીયની ઠ, નામની ઝંગળાચાલીશ, ગોત્રની એક અને અંતરાયની પાંચ. એ ઠપ્પન પ્રકૃતિની ઉદીરણા અગીઆરમે ગુણઠાણે હોય. તિહાં ક્ષષ્ણનારાચ અને નારાચ એ વે પ્રકૃતિની ઉદીરણા વિષેદેં શેષ ચોપન્ન પ્રકૃતિની ઉદીરણા ક્ષીણમોહગુણઠાણે હોય; તેના ત્રણ જાંગા કરતાં સમયાધિક આવલિશેષ નિડા અને પ્રચલાની ઉદીરણા વિષેદે અને આવલિશેષેં જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ચાર અને અંતરાય પાંચ, એવં ચૌદ પ્રકૃતિની ઉદીરણા વિષેદે, તેવારેં બારમા ગુણઠાણાની અંત આવલીયેં નામકર્મની સારુત્રીશ, અને ગોત્રની એક. એવં આરુત્રીશ પ્રકૃતિની ઉદીરણા લાજે. જે જળી જ્ઞા-

नागरणादिक संतश्चावस्थियं उदीरवा योग्य अधिक दल नथी रखां, तेमाटे शुं उदीरे? नया सयोगीगुणवाणे जिननामकर्मनो उदय होय, तेथी उदीरणा पण लाजे. ते जेवतां आइत्रीश नामकर्म अने एक उच्चैर्गोत्र, एवं उगणचाळीशनी उदीरणा होय. तिहां गंतै एक जिननाम. आदारिकछिक, अस्थिर, अशुचलगतिक, प्रेलकत्रिक, संस्थान ३. अगुरुसुगु. उपघात, पराघात, उखास, वर्णचतुष्क, तेजसनाम, कार्मणनाम, निम्मा- गुनाम, प्रथमसंघयण, स्वरछिक. सौभाग्यनाम, आदेयनाम, यशःकीर्तिनाम, त्रसत्रिक, तरगति, पंचेन्द्रियजाति, उच्चैर्गोत्र. ए उगणचाळीश प्रकृतिनी उदीरणा विवेद थये थके नोदमे गुणवाणे अनुदीरक नगवंत होय ॥ उदीरणाधिकार संपूर्ण थयो. ॥ २५ ॥

॥ उदीरणा यंत्रकम् ॥

गुणवाणे उदीरणा प्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तमप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	चेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
० उधे	०	१२२	५	८	२	२०	४	६७	२	५
१ निध्याये.	०	११७	५	८	२	२६	४	६४	२	५
२ नास्त्रादन.	०	१११	५	८	२	२५	४	५९	२	५
३ निधे.	०	१००	५	८	२	२२	४	५१	२	५
४ अग्रिते.	०	१०४	५	८	२	२२	४	५५	२	५
५ देशचिरते.	०	०७	५	८	२	१०	२	४४	२	५
६ प्रमत्तमंयते.	०	०१	५	८	२	१४	१	४४	१	५
७ अग्रमत्तमंयते.	६	७३	५	६	०	१४	०	४२	१	५
८ अपूर्वकरणे.	६	६०	५	६	०	१३	०	३९	१	५
९ अनिवृत्तिकरणे.	६	६३	५	६	०	७	०	३९	१	५
१० सूक्ष्मसंपराये.	६	५७	५	६	०	१	०	३९	१	५
११ उपशातमोहे.	५	५६	५	६	०	०	०	३९	१	५
१२ क्षीणमोहे.	५	५५	५	६	०	०	०	३७	१	५
१३ मयोगी केवलीये.	२	३७	०	०	०	०	०	३०	१	०
१४ अयोगी केवलीये.	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

॥ હવે અનુક્રમે ઉદયઉદીરણા પ્રકૃતિ વિચારીને ચૌદ ગુણગણે સત્તા વિચારે છે. ॥

સત્તા કમ્માણ ઈહ, બંધાઈઅ લઘ્ અત્ત લાજાણં ॥

સંતે અમ્યાલ સયં, જા ઉવસમુ વિજિણુ વિઅ તણ્ણ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ— સત્તાકમ્માણઈહ કે० સત્તા સજ્જાવકર્મની સ્થિતી અવસ્થાન, બંધાઈઅ કે० વંધન સંક્રમણાદિકકરણે કરી (લઘુ) લાધું છે અત્તલાજાણં કે० આત્મલાજકર્મી-પણું જેણે, એવી સંતે કે० સત્તાયેં હોય. અડયાલસયં કે० એકસો ને અડતાલીશ પ્રકૃતિ તે જાઉવસમુવિ કે० યાવત્ ઉપશાંત મોહનામેં અગીઆરમું ગુણગણું છે ત્યાં સુધી જાણવી, પરંતુ જિણુવિઅતણ્ણ કે० જિનનામ વિના બીજે સાસ્વાદનગુણગણે તથા ત્રીજે મિશ્રગુણગણે એકસો ને સમતાલીશ પ્રકૃતિની સત્તા હોય.

સત્તા ઇટલે કર્મદલનું જીવસાથે સંબંધપણું કર્મસ્વરૂપે રહેવું, ज्यांसુધી વાંધ્યાં કર્મનાં દલ, જીવ પ્રદેશથી ખરે નહીં, તથા અન્યપ્રકૃતિપણે સંક્રમે નહીં, ત્યાંસુધી તેની સત્તા જાણવી. તે કર્મ કેવાં છે કે જેને વાંધવે કરી તથા સંક્રમણે કરી લાધો પામ્યો છે જે આત્મલાજ મતિજ્ઞાનાવરણાદિ આત્મસ્વજાવ જેણે, એવાં કર્મ ઇટલે સજા-તિય ઉત્તર પ્રકૃતિમાંહે નિજસ્થિતિરસદલનું પરિક્રમાવવું. જેમ દેવગતિ, મનુષ્યગત્યાદિકમાંહે સંક્રમાવીને સત્તાયેં રહેવું, તે કર્મપ્રકૃતિ સત્તાયેં ઉધેં એકસો ને અમતાલી-શની વિવક્ષા કરવી. અહીં વંધનનામ, શરીરની પેરેં પાંચ લીધાં તેથી એકસો ને અડ-તાલીશ ઉધેં તથા મિથ્યાત્વ અવિરતિ, દેશવિરતિ, પ્રમત્ત, અપ્રમત્ત, નિવૃત્તિ, અનિવૃત્તિ, સૂક્ષ્મસંપરાય, ઉપશાંતમોહ લગેં ઉધેં એકસો ને અમતાલીશ પ્રકૃતિ સત્તાયેં હોય. તીર્થ-કરનામ કર્મની સત્તા હોય. તે જીવ, બીજે, ત્રીજે, ગુણગણે ન આવે તેમાટે જિનના-મની સત્તા, એવેહુ ગુણગણે ન લાજે અને મિથ્યાત્વ ગુણગણે જિનનામની સત્તા અંત-રમુહૂર્ત સંજવે, જેમ કોઈએક દ્વાયોપશમિક સમ્યક્દષ્ટિ જીવ પૂર્વે મિથ્યાત્વપ્રત્યયેં નરકાયુ વાંધી પઠી સમ્યક્ત્વ પામી જિનનામ વાંધી તે મરણ સમયેં સમ્યક્ત્વથી મિથ્યાત્વેં જાય, પણ સાસ્વાદનેં ન જાય; તેથી મિથ્યાત્વે અંતરમુહૂર્ત માત્ર જિન-નામ સત્તાયેં હોય, પણ સાસ્વાદન અને મિશ્રેં ન હોય, તેથી એબંને ગુણગણે એકસો ને સમતાલીશની સત્તા હોય ॥ ૨૬ ॥

અપૂવાઈઅ ચજકે, અણ તિરિ નિરયાહ વિણુ વિઆલસયં ॥

સમ્માઈ ચહસુસત્તગ, લયંમિ ઇગ ચત્તસય મહવા ॥ ૨૭ ॥

અર્થ— અપૂવાઈઅચજકે કે० અપૂર્વકરણાદિક ચાર ગુણગણે અણ કે० અનંતાનુબં-ધીયાની ચોકની, તિરિ કે० તિર્યંચાયુ, નિરયાહ કે० નરકાયુ, એ ઠ પ્રકૃતિ, વિણુ કે० તે વિના શેષ, વિઆલસયં કે० એકસો ને વેંતાલીશ પ્રકૃતિની સત્તા હોય અને સમ્માઈ

चउसु के० अविरतिसम्यक्दृष्टि चार गुणठाणा प्रमुखें द्वायिक सम्यक्दृष्टिने सत्तग-
खयंमि के० सात प्रकृति दाय गइ ते जणी इगचत्तसय के० एकसो एकतालीश
प्रकृति सत्तायें होय. अहवा के० अथवा पद्दांतरें ए अर्थ, आगली गाथामां लखाशे ॥२७॥

ए हवे विशेषें कहे ठे. अहीं पंच संग्रहने मत्तें अनंतानुबंधीया कषाय चारनी
विसंयोजना तथा क्षपणा कस्या विना उपशमश्रेणीयें तथा क्षपकश्रेणीयें आठमुं, नवमुं,
दशमुं, अने अगीआरमुं ए चार गुणठाणां स्पर्शें नहीं. विसंयोजना एटले विशेष जे
खपाव्यां हुतां पण मिथ्यात्वादिक प्रत्ययें वली वंधाय, ते खपणानुं नाम विसंयोजना
कहीयें अने वल्ला बीजनी परें फरी पल्लवे नहीं, ते खपणा कहीयें. बेहुपरि सत्ता न
होय. तथा नरकायु, तिर्यगायु बांध्या पढी उपशमश्रेणि न करे तेथी ते बे आयुनी
सत्ता हुंते थके ए चार गुणठाणां न होय, तेथी अनंतानुबंधी कषायनी चोकनी, तथा
नरकायु, ने तिर्यचायु, ए ठ प्रकृतिनी सत्ता विना शेष एकसो ने बेंतालीश प्रकृतिनी
सत्ता होय. तथा देवायु बांधे थके उपशमश्रेणि करवानुं संजवे तेथी देवायुनी सत्ता
अने मनुष्यायुयें वत्तें तेथी तेनी पण सत्ता हुंते ए चार गुणठाणां होय, तथा पूर्वे
अगीआरमा गुणठाणा सुधी एकसो ने अडतालीशनी सत्ता कही ते संजव, सत्तानी
अपेदायें जाणवो, जेजणी उपशमश्रेणिना धणी पण तिहांथी पाठा पनी मिथ्यात्वा-
दिक प्रत्ययें वली ते ठ प्रकृति बांधशे, ए सत्तानो संजव ठे. योग्यतापणे अपेदायें
एकसो ने अरुतालीशनी सत्ता कहीयें, इहां कांइ विरोध नथी.

१ अविरतिसम्यक्दृष्टि, २ देशविरति, ३ प्रमत्त, ४ अप्रमत्त, ए चार गुणठाणे
वर्त्तता द्वायिक सम्यक्दृष्टि जीवने अनंतानुबंधीया चार कषाय, मिथ्यात्वमोहनीय,
मिश्रमोहनीय, अने सम्यक्त्वमोहनीय, ए सात प्रकृति खपावी ते जणी ते सातनी
सत्ता टली, तेवारें शेष एकसो ने एकतालीशनी सत्ता होय ए अचरम शरीर द्वायिक
सम्यक्दृष्टिनी अपेदायें चरम शरीरद्वायिक सम्यक्दृष्टिनो विशेष. ए अर्थ वली
पद्दांतरें आगली गाथामां कहेशे ॥ २७ ॥

खवगंतु पप्प चउसुवि, पणयालं निरय तिरि सुराउ विणा ॥

सत्तगविणु अडतीसं, जा अनिअट्टी पढम जागो ॥ २८ ॥

अर्थ— पद्दांतरें खवगंतुपप्पचउसुवि के० तथा क्षपक केवली, चरम शरीरीने ए
चार गुणठाणे निरयतिरिसुराउविणा के० नरकायु, तिर्यचायु, अने देवायु, ए त्रण
आजखां विना पणयालं के० एकसो पीस्तालीश प्रकृति कही. अने सत्तगविणुअडतीसं
के० सप्तक दायें द्वायिकसम्यक्दृष्टिने एकसो ने आरुत्रीशनी सत्ता जाअनिअट्टीपढ-
मजागो के० चोथा गुणठाणायी लइने यावत् अनिवृत्ति नवमा गुणठाणाना प्रथम
जाग लगें होय ॥ इत्युक्तार्थः ॥ २८ ॥

અથવા એટલે પદ્માંતરે ક્ષપક એટલે તેહીજ જવમાં સર્વ પ્રકૃતિનો સ્વપાવનાર અશે
 યવો જે મનુષ્ય, ચરમશરીરી તેને ચોથે, પાંચમે, ઠઠે, અને સાતમે, એ ચાર ગુણઠાણે
 ક્ષાયોપશમિક, અને ક્ષાયિક એ વેહુ સમ્યક્ત્વ ઢતાં તથા મિથ્યાત્વાદિકેં પણ ચરમ-
 શરીરી ઢે, તે જાણી દેવાયુ, નરકાયુ ને તિર્યગાયુ, એ ત્રણ પોતપોતાના ચરમસ્તવને
 વિષે જોગવીને સ્વપાવ્યાં ઢે તેથી તેને સત્તાયેં એકસો ને અઠતાલીશમાંથી ત્રણ કાઢા-
 ઢતાં શેષ એકસો પીસ્તાલીશ પ્રકૃતિ સત્તાયેં હોય. એ સ્વરૂપ, સત્તાની અપેક્ષાયેં
 જાણવું, તેથી શતકનામે કર્મગ્રંથમધ્યેં સાત પ્રકૃતિ સ્વપાવ્યા પઠી એ ત્રણ આયુની
 ક્ષપણા, સંજવ સત્તાપેક્ષાયેં કહી. તેહશું વિરોધ ન હોય જે જાણી તિહાં સ્વપણા કે
 એ ત્રણ આયુના વંધયોગ્ય ટાલી તેણે જીવ કરે નહીં. એટલે વલી એ ત્રણ આયુ વાંધે
 નહી, તથા ક્ષાયિકસમ્યક્કૃદ્ધિને ચરમ શરીરેં ચોથા ગુણઠાણેથી માંનીને પાંચમે, ઠઠે,
 સાતમે, આઠમે, એ પાંચ ગુણઠાણે તથા નવમા ગુણઠાણાના અંતર મુહૂર્ત કાલના નવ
 જાગ કરીયેં, તેના પ્રથમજાગ સુધી એકસો ને આઠત્રીશ પ્રકૃતિની સત્તા હોય, તે આવી
 રીતેં કે ચરમ શરીરી જાણી પૂર્વોક્ત પ્રકારેં દેવાયુ, નરકાયુ, તિર્યગાયુ, એ ત્રણની સત્તા
 ટલી અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ઢે માટે અનંતાનુવંધીયા કષાય ચાર તથા મિથ્યાત્વ,
 મિશ્ર ને સમ્યક્ત્વ, એ ત્રણ મોહની. એવં સાત પ્રકૃતિની પણ સત્તા ટલી એટલે એક-
 સો ને અઠતાલીશમાંહેથી એ દશ પ્રકૃતિની સત્તા વિના શેષ એકસો ને આઠત્રીશ
 પ્રકૃતિની સત્તા નવમા ગુણઠાણાના નવ જાગમાંહેલા પ્રથમ જાગ લગેં હોય. તેવાર
 પઠી તેર નામકર્મની અને ત્રણ દર્શનાવરણીયની, એવં શોલ પ્રકૃતિની સત્તા વિષ્ણેદ
 યાય, તે કહે ઢે. ॥ ૨૭ ॥

આવર તિરિ નિરયા યવ, હુગ થીણ તિગે ગ વિગલ સાહારં ॥

સોલ સ્વર્ણ હુવિસ સયં, વિચ્ચંસિ વિચ્ચ તિચ્ચ કસાયંતો ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—આવર કેં સ્થાવરદ્ધિક, તિરિ કેં તિર્યચદ્ધિક, નિરય કેં નરકદ્ધિક, આયવ
 કેં આતપદ્ધિક, એ ચાર હુગ કેં દ્ધિક અને થીણતિગ કેં થીણદ્ધીત્રિક, એગ કેં
 એકંદ્રિયજાતિ, વિગલ કેં વિકલેંદ્રિયત્રિક, સાહારં કેં સાધારણનામ, એવં સોલસ્વર્ણ
 કેં શોલ પ્રકૃતિનો ક્ષય હોય, તેવારેં હુવિસસયં કેં એકસો વાવીશ પ્રકૃતિની સત્તા,
 વિચ્ચંસિ કેં નવમા ગુણઠાણાના વીજે અંશે એટલે વીજે જાગેં હોય, તિહાં વિચ્ચતિચ્ચ-
 કસાયંતો કેં વીજા અને ત્રીજા કષાયની ચોકડીનો અંત યાય. ॥ સ્વકાર્થઃ ॥ ૨૮ ॥

સ્થાવરનામકર્મ અને સૂક્ષ્મનામ કર્મ. એવં બે પ્રકૃતિની સત્તા વિશુદ્ધ પરિણામે ટલે
 અને તિર્યચગતિ તથા તિર્યગાનુપૂર્વી, એ તિર્યચદ્ધિક ટલે. નરકગતિ, નરકાનુપૂર્વી, એ
 નરકદ્ધિક ટલે, આતપનામ, ઉદ્યોતનામ, એ આતપદ્ધિક. એ વેહુ યથાપિ પુણ્યપ્રકૃતિ ઢે

तथापि सहेजें तिर्यग्गति प्रायोग्य गुणगणे पण डुचरमसमयलगे पंचाशीनी सत्ता
थीणझी, निझानिझा अने प्रचला के० खगतिद्विक, गंध के० गंधद्विक, डुगं के० ए
तेनी सत्ता टले. एकेंद्रिय, वैन्द्रिय, वै० के० पांच वर्ण, रस के० पांच रस, तणु के०
रणनामकर्म. एवं शोल प्रकृतिमध्ये थो० के० संघातन पांच, पण के० ए सौ पांच
नामकर्मनी ठे. ए शोल प्रकृतिनो उद० एवं चालीश प्रकृति थइ ॥ इत्यद्वयार्थः ॥३२॥
मते अनेतानुबंध्यादिक सात प्रकृति खपावे. गोत्रीकेवलीगुणगणाना ठेहला सम-
खपाववा मांडे, तेनी कृपणाविचालें ए शोल प्रकृति. प्रायुनी एक अने गोत्रनी बे, ए
शमांहेथी शोल खपावे थके शेष एकसो ने बावीश प्रकृति. देवगति, देवा-
वीजा अप्रत्याख्यान, अरणीय कषाय चार, तथा त्रीजा प्रकृति समयथी पहेलो जे समय
ए आठ कषायनी प्रकृति खपावे, तेवारें एकसो ने बावीश प्रकृति. देवगति, देवा-
क्षय गये थके शेष एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता, नवमाना बीजे प्रकृति, सुर-

तइआइसु चउदस ते, र बार ठ पण चउ तिहिअ सय कम-

सो ॥ नपु इडि हासठग पुस, तुरिअ कोहो मय माय खउं ॥ ३० ॥

अर्थ— तइआइसु के० तृतीयादिकजागने विषे एटले नवमाना त्रीजा जागने विषे
चउदस के० एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता होय, चोथे जागें तेर के० एकसो तेर, पांचमे
जागें बार के० एकसो बार, ठठे जागें ठ के० एकसो ठ, सातमे जागें पण के० एकसो पांच,
आठमे जागें चउ के० एकसो चार, नवमे जागें तिहिअसय के० एकसो ने त्रण, एकमसो
के० अनुक्रमें सत्ताप्रकृति जाणवी. त्यां नपु के० नपुंसकवेद, इडि के० स्त्रीवेद, हासठग
के० हास्यादिक ठ, पुस के० पुरुषवेद, तुरिअकोहो के० चोथो संज्वलनोक्रोध, मय के०
मद एटले संज्वलनमान, माय के० संज्वलन माया, तेनो खउं के० क्षय, अनुक्रमें थाय ३०

ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय बे, मोहनीय तेर, आयुनी एक,
नामनी एंशी, गोत्रनी बे अने अंतरायनी पांच, एवं एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता रही,
ते अनुक्रमें तइआइसु के० त्रीजो जाग आदें देइ अनिवृत्तिकरणना नवमा जाग लगे
अनुक्रमें एकसो तेर, एकसो बार, यावत् नवमे जागें एकसो ने त्रण प्रकृतिनी संख्या
जोरुवी, ते आवी रीतें के त्रीजे जागें एकसो ने चौद प्रकृतिनी सत्ता रही, तेमांहेथी
नपुंसकवेद क्षय करे. तेवारें चोथे जागें एकसो ने तेरनी सत्ता रहे, त्यां स्त्रीवेद क्षय
करे, तेवारें पांचमे जागें एकसो ने बार प्रकृतिनी सत्ता रहे, त्यां हास्यादिक ठ प्रकृति
क्षय करे, तेवारें ठठे जागें एकसो ठ प्रकृतिनी सत्ता रहे, त्यां पुरुषवेदनो क्षय करे,
तेवारें सातमे जागें एकसो पांच प्रकृतिनी सत्ता रहे, त्यां संज्वलन क्रोधनो क्षय करें,
तेवारें आठमे जागें एकसो चारनी सत्ता रहे, त्यां संज्वलन माननो क्षय करे, तेवारें

अथवा एटले पक्षांतरें कपक एटले तेहीज जवः संज्वलनी मायानो कय करे, सत्ता एवो जे मनुष्य, चरमशरीरी तेने चोथे, पांचमे, बसुहसंपराय चारित्र पामे ते पांचमा कायोपशमिक, अने कायिक ए बेहु सम्यक्त्व बसुलोचना निदान कांश्क ठे तेथी दशमे शरीरी ठे, ते जणी देवायु, नरकायु ने तिर्यगायुथाख्यात ते सर्वथा वीतराग होय.

विषे जोगवीने खपाव्यां ठे तेथी तेने सत्तायें एव चरिमेगसय ड निह खज ॥

ढतां शेष एकसो पीस्तालीश प्रकृति सत्तायें - जाणवुं, तेथी शतकनामे कर्मग्रंथमध्ये वज दंसण नाण विगंधतो ॥ ३१ ॥

कपणा, संजव सत्तापेदायें कही, रायगुणठाणे, डुसय के० एकसो ने बे प्रकृतिनी सत्ता ए त्रण आयुना बंधयोग्य टाळवना लोचनो कय होय, तेवारें एण्डुचरिमेगसय के० नही, तथा कायिकसम्पन्नचरम समयें एकसो ने एक प्रकृति सत्तायें होय, त्यां डुनिह-
 ष्टमे अष्टमे, द्वात्रिंशो कय थाय, तेवारें नवनवश्चरिमसमय के० नवाणुं प्रकृतिनी सत्ता, ठेले समयें होय. त्यां चउदंसण के० चार दर्शनावरणीय, नाण के० पांच ज्ञाना-
 वरणीय अने विगंधतो के० पांच अंतराय. एवं चौद प्रकृतिनो कय थाय ॥ इत्यकारार्थः ॥ ३१ ॥

सूक्ष्मसंपराय दशमे गुणठाणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय बे, मोहनीय एक, मनुष्यायु एक, नामनी एंशी, गोत्रनी बे, अंतरायनी पांच, एवं एक-
 सो ने बे प्रकृतिनी सत्ता रही. पढी त्यां रह्यो थको अध्यवसाय विशुद्ध करी सूक्ष्म लोच पण खपावे, तेथी तेनी सत्ता विभेद थाय. तेवारें एकसो ने एक प्रकृति सत्तायें रही, कपकश्रेणिमांहे उपशांतमोह अगीआरमुं गुणठाणुं न होय. केमके मोहने उ-
 पशमावे थके उपशांतमोह कहेवाय ठे, अने अहींयांतो मोहने खपावतो गयो ठे तेथी तेनी सत्ता पण टाळतो गयो ठे तेणे करी ते क्षीणमोहवीतराग ब्रह्मस्थ गुणठाणी कहे-
 वाय. अहींतो तेने समय जन निजगुणस्थानकाल लगें एकसो एक प्रकृतिनी सत्ता होय. त्यां ठेहला समयथी पहेलो समय ते डुचरिम समय कहीयें. त्यां निद्रा, प्रचला,
 ए बे प्रकृति खपावे, तेवारें बारमा गुणठाणाने ठेहले समयें नवाणुं प्रकृतिनी सत्ता रहे. अहींआं मतांतरें बारमा गुणठाणाना ठेहले समयें चक्षुदर्शनावरणीय, अचक्षुद-
 र्शनावरणीय, अवधिदर्शनावरणीय, केवलदर्शनावरणीय, ए चार दर्शनावरणीय अने पांच ज्ञानावरणीय तथा पांच अंतराय, एवं चौद प्रकृतिना कयें तेनी सत्ताविभेद होय, तेवारें केवल ज्ञान उपजे. ए नवाणुंमांहेथी चौदनी सत्ता टली ॥ ३१ ॥

पणसीइ सजोगी अजो, गि ड चरिमे देव खगइ गंध डगं ॥

फासठ वस रस तणु, बंधण संघाय पण निमिणं ॥ ३२ ॥

अर्थ— पणसीइसजोगि के० तेवारें पंचाशी प्रकृतिनी सत्ता सयोगीगुणठाणे होय,

અને અજોગિહુચરિમે કેળ અયોગીગુણઠાણે પણ હુચરમસમયલગે પંચાશીની સત્તા હોય, ત્યાં દેવ કેળ દેવદ્વિક, યગદ કેળ યગતિદ્વિક, ગંધ કેળ ગંધદ્વિક, હુગં કેળ હુગદ્વિક, ફાસઠ, કેળ સ્પર્શ આઠ, વશ કેળ પાંચ વર્ણ, રસ કેળ પાંચ રસ, તણ કેળ શરીર પાંચ, વંધણ કેળ વંધન પાંચ, સંઘાય કેળ સંઘાતન પાંચ, પણ કેળ એ સૌ પાંચ પાંચ, કહેવાં. નિમિણ કેળ નિર્માણનામ. એવં ચાલીશ પ્રકૃતિ થઈ ॥ શ્લોકાર્થઃ ॥૩૨ ॥

તેવારેં તેરમે સયોગીગુણઠાણે તથા ચૌદમા અયોગીકેવલીગુણઠાણાના બેહલા સમયના ઉપરલા સમય લગેં વેદનીય વે, નામની એંશી, આયુની એક અને ગોત્રની વે, એ પંચાશી પ્રકૃતિ સત્તા રતે ત્યાં અયોગીગુણઠાણાના અંતના સમયથી પહેલો જે સમય તેહાં અનુદત્તર પ્રકૃતિ લખાવે, તે પ્રકૃતિનાં નામ કહેહે. દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી, એ દેવગતિ. હુજવિહાયોગતિ અને અશુજવિહાયોગતિ, એ યગતિદ્વિક, સુરજિગંધ અને હુરજિગંધ. એ ગંધદ્વિક, એ ત્રણ આગલ દ્વિક શબ્દ જોડીયે, પ્રકૃતિ થાય, આઠ સ્પર્શ પાંચ વર્ણ, પાંચ રસ, પાંચ શરીર નામ પ્રકૃતિ, તેમજ ગામે ઔદારિકાદિક પાંચ, વંધનની પ્રકૃતિ, તથા ઔદારિકાદિક પાંચ સંઘાતનર્ન પ્રકૃતિ, વર્ણાદિક પાંચથી આગલ જેટલા શબ્દ કહ્યા, તે સર્વની આગલ પણ શબ્દ જોડીયે તથા નિર્માણનામ, એ ચાલીશ પ્રકૃતિ થઈ ॥ ૩૨ ॥

સંઘયણ અથિર સંઘા, એ ઢક્ક અગુરુલહુ ચડ અપજ્ઞાતં ॥

સાયં ચ અસાયં વા, પરિત્તવંગાતિગ સુસર નિચં ॥ ૩૩ ॥

અર્થ— સંઘયણ કેળ સંઘયણ ઠ, અથિર કેળ અસ્થિરષટ્ક, સંઘાણ કેળ સંસ્થાન ઠ, ઢક્ક કેળ એ ત્રણ ઢક્ક જાણવાં. અગુરુલહુચડ કેળ અગુરુલહુચતુષ્ક, અપજ્ઞાતં કેળ અપર્યાપ્તનામ, સાયંચ કેળ શાતાવેદનીય, અસાયંવા કેળ અથવા અશાતાવેદનીય, એ પ્રકૃતિમાંહેથી એક લેલી. પરિત્ત કેળ પ્રત્યેકત્રિ— કેળ ગંગત્રિક, ર કેળ સુસ્વરનામ, નિચં કેળ નીચૈર્ગોત્ર, એવં વ

પૂર્વલી ગાયામાં કહેલી ચાલીશ પ્રકૃતિ નામ, દૌર્જાગ્યનામ, હુઃસ્વરનામ, અનાદેય સંસ્થાન, એ ત્રણ પદ આગલ ઢક્ક જોડીયે. અગુરુલહુચતુષ્ક કહીયે. અપર્યાપ્તના પ્રકૃતિમાંહેલી જે ઉદય હોય, તે વિના ત્રે. પ્રત્યેકનામ, સ્થિરનામ, શુજનામ. એ ઉપાંગ ત્રણ, સુસ્વરનામ, નીચૈર્ગો

कर्मनी, एक वेदनीय, एक नीचैर्गोत्री जाणवी. ए व्होंतेर प्रकृतिनो पत्ता त्यां उदय नहीं, तेथी व्होंतेर प्रकृतिनी सत्ता विवेद आय ॥ ३३ ॥

बिसयरि खउं अ चरिमे, तेरस मणुअ तसतिग जसाइज्जं ॥

सुजग जिणुअ पणिदिअ, सायासा एगयर ठेउं ॥ ३४ ॥

अर्थ— बिसयरिखउंअ के० ए व्होंतेर प्रकृतिनो कय होय. चरिमे के० वली ठेहले समयें तेरस के० तेर प्रकृतिनी सत्ता विवेद आय, ते कहेठे. मणुअ के० पयत्रिक, तस के० त्रसत्रिक, ए वे तिग के० त्रिक जाणां. जस के० या सत्ता आइज्जं के० आदेयनाम, सुजग के० सौजाग्यनाम, जिणुअ जिनमगसय के० उच्चैर्गोत्र, पणिदिअ के० पंचेंद्रियजाति, अने सायासाएगयरठेउं, त्यां दुनिहमांहेली एक उदयवती प्रकृतिनो विवेद होय. ॥ ३४ ॥

प्रकृतिनी ही, त त व्होंतेर प्रकृति आपणुं दल अन्यसजातिय उदयवती प्राकृतिमांहे स्तिबुक संक्रमे मे, संक्रमावी खपावे, जेम मनुष्यगति उदयवती ठे, तेमध्येस्त्रेण गतिनुं दलिक संक्रमावी खपावे, तेम बीजी पण यथायोग्य जाणवी. स्तिबुकसंक्रम ते कहीयें जेम सत्ताणीनो पपोंटो सहेजें पाणीमांहे संक्रमे, तेम जे सहेजें स्व स्तोकदलिक परप्रकृति वरणे हे संक्रमे, पण जीववीथें न संक्रमे तेथी ए स्तिबुकसंक्रमण करणमांहे गण्यो, तेथी अयोगीगुणठाणाने ठेहले समयें मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्वी अने मनुष्यायु. ए मनुष्योत्रिक, त्रसनाम, वादरनाम अने पर्याप्तनाम, ए त्रसत्रिक. यशःकीर्त्तिनाम, आदेयनाम, सौजाग्यनाम, तीर्थकरनाम, एच्चैर्गोत्र, पंचेंद्रियजाति नाम, अशाता ने शाता. ए वे वेदनीयमांहेथी जेनो उदय होय, ते एक लेवी. एवं तेर प्रकृतिनी सत्ता होय. तेमां एक वेदनीयनी, एक आयुनी, एक उच्चैर्गोत्रनी अने शेष दश प्रकृति नामक होती रहे. ए सत्तरी प्रमुख शास्त्रां ने विवेक ठे जे जणी त्यां वादर नामकर्मनी प्रकृति होय. त्यां ठेहला समयथी पहेलो सम प्रकृति तथा जिननाम लहित होय, तेवारें ए वे प्रकृति खपावे, तेवारें बारमा गुणदश प्रकृतिरूप सत्तास्थानक न कळुं. एवने रहे. अहींआं मतांतरे बारमा गुणठाणांनर उदयवती प्रकृति स्तिबुक संक्रम विना र्शनावरणीय, अवधिदर्शनावरणीय, केवलहोय ते पण अहींआं नहीं होय तेणे पांच ज्ञानावरणीय तथा पांच अंतराय, एव कोइ आचार्य मनुष्यानुपूर्वीनो विवेक तेवारें केवल ज्ञान उपजे. ए नवाणुंमांहेथी योगीगुणठाणाना ठेहला वे समय, पणसीइ सजोगी अजो, गि डा ठेहले समयें बार प्रकृति खपावे. फासठ वसु रस तणु, बंधण संसिद्धगमन समयेंज ठे तेहिज मतां- अर्थ— पणसीइसजोगि के० तेवारें पंचार्श

